IX. Buch.

Die Ethik.

1. Allgemeine Sittenlehre.
2. Einzelnes:
   a) Tugenden.
   b) Laster.
3. Lebensführung:
   a) Körperpflege.
   b) Kleidung.
   c) Nahrung und Gasterei.
   d) Rauschmittel:
      1) Kaffe und Thee. 2) Wein.
      3) Ḣaśiś. 4) Taback.
4. Spiele:
   a) Schach und Meisir.
   b) Musik.
5. Künste und Gewerbe:
   a) Jagd; Krieg; Schwimmkunst.
   b) Taschenspielerei.
6. Umgang.
7. Politischer Verkehr.

---

1. Allgemeine Sittenlehre.

5387. Pm. 226.

1) f. 1—15ᵃ.

85 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (18 × 13; 12½ × 9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; die obere Ecke wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

رسالة فى اختلاف الناس فى سيرهم واخلاقهم وشهواتهم واختياراتهم

لقسطا بن لوقا البعلبكي المتطبب

Anfang f. 1ᵇ: كتاب قسطا بن لوقا البعلبكي الي ابي علي بن الحارث فيما سال عنه من علل اختلاف الناس . . . واختياراتهم، قال قسطا كل باحث وكل طالب فبحثه وطلبه على حسب قوة تمييزه وذكاء حسّه فانت ايدك الله من قوة تمييزك وذكاء نفسك الخ

Sendschreiben des Qosṭā ben lūqā, um ²⁴⁰/₈₅₄ am Leben, an Abū ʾalī ben elḥārit betreffs der Ursachen der Ungleichheit der Menschen in ihrem Wandel, ihrem Benehmen und ihrem Trachten, da sie doch alle Verstand und Unterscheidungsvermögen haben.

Schluss f. 15ᵃ: وفى غير ذلك من المعانى التى ذكرناها فيما تقدم فهذا اعزك الله كاف فيما سالت عنه من اختلاف علل اخلاق الناس وشهواتهم واختياراتهم والحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا علي الظالمين، تم

Schrift: klein, kräftig, ziemlich gedrängt, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Collationirt. — Abschrift von عبد الرحمن بن حسين بن ابراهيم بن حسين بن ابراهيم بن حسن بن عبد الله العباسى ثم الكردي القَيْسيثَاى الشافعي für seinen Lehrer برهان الدين البقاعي, im J. 862 Çafar (1458).

F. 15ᵇ und 16ᵃ enthält verschiedene auf Rhetorik bezügliche Notizen, meistens dem المطول entnommen. F. 16ᵇ Verschiedenes über die Flügel der Engel.

5388. Spr. 910.

66 Bl. 4ᵗᵒ, 17 Z. (25 × 18½; 18½ × 12½—13ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig, theils im Anfang, theils und besonders am Ende, wo der Text selbst darunter gelitten hat. — Papier: gelb, etwas glatt, dick. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel u. Verf. f. 1ᵃ (ebenso am Ende):

كتاب مكارم الاخلاق، لابي بكر عبد الله بن محمد بن عبيد بن سفيان القرشيّ المعروف بابن ابي الدنيا

Anfang f. 1ᵇ: اخبرنا الشيخ الامام الحافظ ابو الفضل محمد بن ناصر بن محمد بن على بن عمر السُلامي قراءة عليه وانا اسمع فاقرّ به قال اخبرنا الشيخ الصالح ابو الحسين المبارك بن عبد الجبار بن احمد بن القسم الصيرفى الخ

Diese Lehrerliste heruntergeführt bis auf den Verfasser ʾAbd allāh ben moḥammed ben ʾobeid ben sofjān elqorašī abū bekr *ibn abūʾ ddunjā* † ²⁸¹/₈₉₄, der wieder seine Gewährsmänner bis auf ابو هريرة herabführt, um den Ausspruch Moḥammeds beizubringen:

كرم المرء دينه ومروّته عقله وحسنه خُلقه،

der Adel des Mannes ist seine Religion, seine Mannheit ist sein Verstand und seine Schönheit ist sein Charakter.

Darstellung der dem Menschen nothwendigen guten und edlen Eigenschaften, unter Berufung auf Aussprüche Moḥammeds, seiner Genossen und deren Nachfolgenden (التابعون) und auch auf Sprüche Anderer, besonders auch auf Verse Früherer. Der Verfasser führt jedesmal die Reihe seiner Gewährsmänner an. Der Zweck seines Buches ist (f. 5ª): die Einsichtigen sollen dadurch an Verstand zunehmen und die Nachlässigen eifriger werden zu Selbstveredlung und zu guten Werken.

8ª	باب ذكر الحياء وما جاء فيه
12ª	باب الصدق وما جاء في فضله وذمّ الكذب
15ᵇ	باب في صدق البأس وما جاء فيه
22ᵇ	باب ما جاء في صلة الرحم
30ª	باب ما جاء في الامانة
31ᵇ	باب ما جاء في التذمّم للصاحب
35ª	باب ما جاء في التذمّم للجار
38ª	باب ما جاء في المكافاة بالصنايع
40ᵇ	باب إعطاء السايل

Schluss f. 66ª: ولكنّا راينا شيئا انكرناه عند رحلتنا لم يدن منّا احد من غلمانك وحشمك فيعيننا علي رحلتنا حتى يكلّفنا ذاك فضحك وقال انهم لا يعينون احدا على رحلتهم عنا، آخر كتاب مكارم الاخلاق

Die Eintheilung des Werkes ist abhängig von dem Ausspruche der 'Āïsa: dass der edlen Eigenschaften zehn seien, nämlich صدق الحديث، وصدق البأس في طاعة الله، واعطاء السايل، ومكافاة الصنيع، وصلة الرحم، واداء الامانة، والتذمم للجار، والتذمم للصاحب، وقري الضيف، وراسهن الحياء، (f. 4ᵇ)

Unter den obigen Kapiteln fehlt das قري الضيف: es ist entweder in Ein Kapitel mit dem اعطاء السايل zusammengezogen, oder es beginnt auf einem der fehlenden Blätter. — Nach f. 58 und 65 fehlt je ein Blatt.

Es sind viele Verse beigebracht, besonders aus dem 1. Jahrhdt der Higra, darunter auch von 'Alī. Der letzte Theil des Werkes enthält vorwiegend Anekdoten.

Die ursprüngliche Handschrift des Verfassers zerfiel in 4 Theile; der 2. begann f. 18ª unten, der 3. f. 33ª unten, der 4. f. 49ᵇ oben.

Das Ganze ist collationirt. F. 1ª enthält genauen Nachweis über die Gelehrten, bei denen der Reihe nach dies Werk gelesen ist bis zum J. 603/1206.

Schrift: ziemlich gross, etwas verblasst, gefällig, etwas vocalisirt, nicht selten fehlen diakritische Punkte. Die Verse und Ueberschriften in grösserer Schrift. — Abschrift Anfang des J. 604/1207 von جعفر بن ابي الفتوح بن احمد بن ابي الفايز بن محمد بن زوطا البغدادي

HKh. VI 12823 (ganz kurz).

5389. Pm. 405.

12) f. 59ª—69ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 7). — Titelüberschrift (so auch in der Unterschrift) und Verfasser:

كـ قضاء الحوايج لابي بكر عبد الله بن محمد ابن عبيد القرشي المعروف بابن ابي الدنيا

Anfang: اخبرنا الشيخ الامام العالم ابو محمد عبد الوهاب بن طاهر بن علي بن فتوح عرف بابن رواحة قال اخبرنا ... ابو طاهر احمد بن محمد بن احمد السلفي الاصبهاني قراءة عليه ... عن بلال قال قال رسول الله صلعم كل معروف صدقة والمعروف يقي سبعين نوعا من البلا ويقي ميتة السوء والمعروف والمنكر خلقان منصوبان للناس يوم القيامة الخ

Ein dem Vorhergehenden ähnliches Werk desselben Verfassers: Aussprüche Moḥammeds und Anderer, auch in Gedichtstücken und einzelnen Versen, wie man sein Verhalten einzurichten im Verkehr mit Anderen. Die Gewährsmänner werden möglichst vollständig aufgezählt.

Einige Kapitelüberschriften finden sich:

60ᵇ	باب في قضاء الحوايج
62ª	باب في طلب الحوايج الي حسان الوجوه
64ª	باب في شكر الصنيعة

Schluss f. 68ᵇ: ويقول الرجل مثل ذلك مثل فيقول انا الذي استوهبتني فوهبت لك، هذا آخر كتاب قضاء الحوايج تاليف ابي بكر عبد الله الخ

Abschrift im Jahre 1082 Ḏū'lqa'da (1672) von عبد المعطي بن احمد بيري الحنفي zu eigenem Gebrauch.

5390. Lbg. 831.

12 Bl. 8vo, 21—23 Z. ($17^1/_3 \times 12^1/_3$; $12^1/_2 \times 9^{cm}$). — Zustand: nicht ganz sauber; etwas wurmstichig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titelüberschrift f. 1b:

الجزء الثالث من كتاب مكارم الاخلاق
تاليف . . . ابي القاسم سليمان بن احمد بن
ايوب الطبراني رة

Statt des hineincorrigirten الثالث muss es الثاني heissen, wie aus f. 1a, Z. 2 sicher hervorgeht. Es ist das 2. Heft.

Der Anfang dieses Heftes des Werkes ist, nach voraufgeschickter Riwāje f. 1a und 1b, welche um etwa d. J. $^{720}/_{1320}$ beginnt, f. 1b: اخبرنا الشيخ . . . عبد الوهاب بن ظافر . . . يقولان قال رسول الله صلعم ما من امرئ يخذل مسلما في موطن ينتقص فيه من عرضه الا خذله الله في موطن يحب فيه نصرته الخ

Das Werk des Soleimān ben aḥmed ben ejjūb *eṭṭaberānī* ellaḥmī abū 'lqāsim † $^{360}/_{971}$ ist in eine Menge meist kurzer ungezählter Kapitel eingetheilt, mit Ueberschriften; sie betreffen das sittliche und religiöse Verhalten des Menschen und stützen sich alle nur auf Aussprüche Moḥammeds (unter voraufgehender Anführung der Gewährsmänner).

So f. 2a باب فضل التودد الي الناس ومداراتهم
2a باب فضل معونة الغزاة في سبيل الله
2b باب فضل من اعان حاجا او فطر صائما

Das Kap. f. 3a باب فضل إطعام الطعام geht bis f. 6b.

7a ابواب حق الجار، فمن ذلك قوله صلعم ما زال جبرئيل يوصيني بالجار حتى ظننت انه سيورثه

Das letzte Kapitel darin f. 12a:
باب قوله صلعم ليس بمومن من لا يامن جارهٔ بوائقه،

Schluss f. 12b: . . . حدثنا عبيد بن غنام سمعت رسول الله صلعم يقول ما هو بمؤمن ما لم يامن جاره بوائقه، تم

Schrift: ziemlich gross, gewandt, vocallos, auch fehlen nicht selten diakritische Punkte. — Abschrift von محمد بن ابي حامد محمد بن عبد الرحمن بن محمد المطري الانصاري الشافعي c. $^{720}/_{1320}$. — Collationirt.

Nicht bei HKh. Pet. 681 völlig verschieden.

5391. Lbg. 368.

13) f. 81b—89.

Format etc. u. Schrift wie bei 10). — Titelüberschrift:

ر" في الاخلاق للشيخ ابي علي ابن سينا

Anfang: الحمد لله كفاء افضاله والصلوة . . . المعتنى بامر نفسه المحب لمعرفة الفضايل وكيفية اقتنائها لتزكو بها نفسه . . . يجب عليه تكميل قوته النظرية بالعلوم الخ

Ueber Selbsterkenntniss und Selbstveredlung: Sittenlehre, in mehreren ungezählten Abschnitten, von Abū 'alī ibn sīnā † $^{428}/_{1037}$. — Schluss f. 89b: واصناف الالحان والاغاني تابعة للاشعار واقسامها وعاملة في مواضعها ناشرات ابلغ من اعمال الاشعار وناشراتها،

HKh. III 5939.

5392. We. 1882.

2) f. 19—73.

4to, 25 Z. ($26^1/_2 \times 20$; $20 \times 15^1/_2{}^{cm}$). — Zustand: lose Lagen u. Blätter, mehrfach fleckig, besonders im Rücken u. am (obsren) Rande. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken. — Titel u. Verf. fehlt.

Anfang fehlt. Ein Stück aus einem grossen die Sittenlehre nach ihren verschiedenen Seiten darstellenden Werke. Es wird darin über Lernen und Lehren, Ausbildung in verschiedenen Fächern und Erziehung, Benehmen und Anstand in vielen (163) Kapiteln gehandelt. Die Zahl derselben ist jedem beigeschrieben, aber die ursprüngliche Zahl ist fast überall etwas geändert. So trägt jetzt das letzte Kapitel die Zahl 165, während ursprünglich stand: 163. Sie sind fast alle ziemlich kurz. Die ersten 3 Kapitel fehlen, wahrscheinlich nur 1 (oder 2) Blatt. Da aber f. 68 die 16. und f. 27 (das Werk ist falsch gebunden) die 17. Papierlage, also Bl. 48 die 14. begonnen hat, müssen vor dem Anfang dieses Bruchstückes 127 Bl. fehlen. Wir können daraus abnehmen, dass dies Werk aus mehreren oder wenigstens aus 2 Abtheilungen (wahrscheinlich قسم genannt) bestanden habe, deren jede aus einer grösseren Anzahl von Kapiteln zusammengesetzt war; von denselben liegt hier die letzte Abtheilung vor.

Der ungenannte Verfasser lebt um $^{460}/_{1068}$, denn in dem langen 123. Kapitel, welches die Ḥalîfen aufzählt (فى اسماء الخلفاء بعد رسول الله), wird als letzter Ḥalîfe aufgeführt القائم بامر الله, welcher von $^{425}/_{1034}$—$^{467}/_{1074}$ regierte. Unter den die Sittenlehre behandelnden Werken kommt das kurz als Sittenbuch (كـ" الاخلاق) betitelte Werk des الحسين بن محمد بن الفضل الراغب الاصفهانى ابو القاسم hier in Betracht (HKh. I 279). Elḥosein ben moḥammed ben elfadl *errâgib eliçfahânî* abû 'lqâsim — vergl. No. 675 — hat mehrere grössere und auch namhafte Werke verfasst, aber seine Lebenszeit steht nicht ganz fest. So hat HKh. öfters seinem Namen hinzugefügt „zu Anfang des fünften Jahrhunderts“ und diese Bemerkung findet sich auch anderswo. Nur einmal hat HKh. (I 279) den Zusatz „im Jahre 500 und einige“ und dies scheint das Richtige. Abû ḥâmid elgazzâlî † $^{505}/_{1111}$ hat sein Werk الذريعة الي مكارم الشريعة sehr hoch geschätzt; er kann also nicht einer späteren Zeit angehören und wird wahrscheinlich ein etwas älterer Zeitgenosse des Elgazzâlî sein. Alsdann hat er das vorliegende Werk in seinen jüngeren Jahren, etwa um $^{460}/_{1068}$, abgefasst. Zu Anfang der meisten Kapitel beruft er sich auf الفقيه, womit نصر بن محمد بن احمد الفقيه السمرقندي ابو الليث † $^{375}/_{985}$ gemeint ist.

Dies Bruchstück beginnt f. 69ᵃ zu Anfang des 4. Kapitels (باب من يصلح له الفتوي); s. ein Verzeichniss der ersten Kapitel in Mq. 122, 37.

Dies Stück ist falsch gebunden und lückenhaft; die Blattfolge ist: f. 69; 1 Bl. fehlt; 47—68; 1 Bl. fehlt; 19—46; grössere Lücke; 70—73.

Die letzten Kapitel haben die Aufschrift:

70ᵃ	161 باب المحبة والانصاف
71ᵇ	162 باب صلة الرحم وبر الوالدين
72ᵃ	163 باب ما يكفر به الرجل
72ᵃ	164 باب الكلام فى المسخ
72ᵇ	165 باب القول فى اطفال المشركين

Schluss f. 73ᵃ: وسئل محمد بن الحسن رحمه عن اطفال المشركين فقال انا اقف عند الاطفال الا الى اعلم ان الله تعالي لا يعذب احدا الا بذنب وبالله التوفيق وهو حسبي ونعم الوكيل، تم الكتاب

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich, gleichmässig, deutlich, etwas vocalisirt. Ueberschriften grösser. F. 19—25 in viel späterer Zeit vocallos ergänzt. — Collationirt. — Abschrift von داود بن عمر im J. 950 Moḥ. (1194).

Um den Schein zu erwecken, als folge Bl. 47 unmittelbar auf 46, ist f. 47ᵃ ganz oben eine Zeile hinzugeschrieben, die aber gefälscht ist; aus demselben Grunde sind die letzten Worte auf f. 68 gefälscht, als folge f. 69 unmittelbar darauf.

F. 73ᵃ enthält ein Gebet der Fâṭime (No. 3649, 45) und ein Gebet Moḥammeds (No. 3643).

Gleichfalls ein Bruchstück desselben Werkes ist vorhanden in Mq. 122, 37, f. 306—323.

8ᵛᵒ, 17 (auch 16—18) Z. (18 × 13; 15½—16½ × 10—11ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser fehlt.

Die Folge der Blätter ist: 314—323. 306. 308. 310. 307. 309. 311. 312. 313. Nach 323 und 312 fehlt etwas.

Anfang fehlt. — Die ersten 10 Kapitel (ausser dem 9.) sind mit Zahlen bezeichnet. Davon fehlen Kap. 1 u. 2 ganz und der Anfang des 3. Kap.

4. باب 314ᵇ فيمن يصلح للفتوى، قال الفقيه رحمه لا ينبغى لاحد ان يفتى

5. باب 315ᵇ فى الاختلاف، قال الفقيه تكلم الناس فى المسئلة

6. باب 316ᵇ فى رواية الحديث بالمعنى، فقال بعضهم لا يجوز الا بلفظة

7. باب 317ᵃ فى رواية الحديث والاجازة

8. باب 318ᵃ فى اخذ العلم عن الثقات

10. باب 319ᵇ فى آداب المذكرين

321ᵇ باب آداب المتعلم 322ᵃ باب المناظرة فى العلم

306ᵃ باب فضل تعلم القران وتعليمه 308ᵃ باب الفقيه

310ᵃ باب تفسير السبع المثانى

310ᵇ باب ما نزل من القران بمكة والمدينة

307ᵇ باب الكلام فى تفسير القران

309ᵃ باب حسن المعاش ومعرفة الحقوق

309ᵇ باب التسليم 309ᵇ باب زيارة الاخوان

311ᵇ باب التسليم على الصبيان

311ᵇ باب التسليم على اهل الذمة
312ᵃ باب اللباس فيما يستحب
312ᵃ باب الجمال 313ᵃ باب الشرب
313ᵃ باب فضل اليمين 313ᵇ باب الخروج من المنزل

Schrift: ziemlich grosse, kräftige Gelehrtenhand, etwas flüchtig, vocallos. Ueberschriften nur zum Theil roth überstrichen. — Abschrift c. 1000/1591.

5393. WE. 92.

168 Bl. 4ᵗᵒ, 23 Z. (25½ × 17½; 18½ × 12½ᶜᵐ). — Zustand: in der ersten Hälfte grosse Wasserflecken, auch hernach noch etwas unsauber; sonst ziemlich gut. — Papier: gelblich und bräunlich, stark, geglättet. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب ادب الدنيا والدين، لابي الحسن على بن محمد بن حبيب الماوردي البصري الشافعي

Anfang f. 1ᵇ: ... قال القاضى الامام ابو الحسن الماوردي. رحمه، الحمد لله ذي الطول والالاء وصلى الله ... اما بعد فان شرف المطلوب بشرف نتايجه وعظم خطره بكثرة منافعه وبحسب منافعه تجب العناية به وعلى قدر العناية به يكون اجتناء ثمرته الخ

Abū 'lḥasan 'alī *elmāwerdī* † 450/1058 (No. 2527) giebt hier eine Anweisung zur irdischen und jenseitigen Glückseligkeit. Dieselbe betrifft die innere und äusserliche Sittlichkeit, die Zucht und Ehrbarkeit der Gesinnung, die Aneigung von Kenntnissen, Selbstveredlung und Frömmigkeit und ein gebührliches Benehmen im Verkehr mit Anderen. Das Werk hat durch die Menge angeführter Stellen in Vers und Prosa besonderes Interesse.

Schluss f. 168ᵇ: فهذب ايها العاقل نفسك بانكارك عيوبك وانفعها كنفعك لعدوّك فان من لم يكن له من نفسه واعظ لم تنفعه المواعظ، اعاننا الله واياك على القول والعمل وعلى النصح بالقبول وهو حسبنا ونعم الوكيل، تمّ الكتاب الخ

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gewandt, deutlich, gleichmässig, fast vocallos. Die Ueberschriften, etwas grösser, fast immer schwarz. — Abschrift vom J. 752 Rab. II (1351), von موسي بن علي, und von demselben collationirt um dieselbe Zeit. — HKh. I 329.

5394.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Spr. 946.

269 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (19 × 13½; 14—14½ × 10—10½ᶜᵐ). Zustand: unsauber, fleckig, nicht ohne Wurmstiche, besonders am Ende. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel fehlt eigentlich, steht aber auf dem ersten Vorblatte so: كتاب ادب الدين والدنيا. Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, 1 Blatt. Bl. 1—6 von späterer Hand als das Uebrige; nach Bl. 6 sind 2 Bl. leer gelassen; nach f. 191 fehlen 2 Bl. — Die 5 Kapp. beginnen: f. 1ᵃ, 12ᵃ, 60ᵃ, 94ᵃ, 173ᵃ.

Schrift: ziemlich grosse, etwas flüchtige, nicht immer deutliche Gelehrtenhand, fast vocallos, doch im Anfange

mehr vocalisirt, diakritische Punkte fehlen öfters. Collationirt. — F. 259—268 von anderen alten Händen ergänzt, deutlich, grade, langgezogene Buchstaben. F. 1—6 neuer, unschön, doch ziemlich deutlich. — Abschrift von الحاج داود بن الحاج زكريا بن الحاج جاقر الحنفي القابوني im J. 770, Śa'bān (1369).

Arabische Foliirung. Nach 147 ist 1 Bl. übersprungen, jetzt 147^A; Bl. 183 ist doppelt gezählt, jetzt 183 u. 183^A.

2) Pm. 111, 1, f. 1—153.

350 Bl. 4to, 18 Z. (24¾ × 19; 15 × 11^cm). — Zustand: im Ganzen gut. F. 101 oben im Text ausgebessert; 112. 113 sehr fleckig. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: rother Lederband. — Titel fehlt. Verfasser steht im Anfang. Anfang und Schluss wie bei WE. 92. Die Kapitelanfänge stehen f. 2^a, 11^b, 35^b, 53^a, 96^a.

Schrift: ziemlich klein, gedrängt, gefällig, gleichmässig, fast vocallos. Stichwörter u. Ueberschriften roth. — Abschrift von عبد الرضاء الحسيني الشوشتري im J. 1058/1648.

3) We. 1613.

94 Bl. 8vo, 13 Z. (18¼ × 13½; 12½ × 9^cm). — Zustand: nicht recht sauber, auch etwas fleckig; nicht ohne Wurmstich. Bl. 20 45 ganz lose. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser fehlt. Anfang fehlt.

Die Handschrift ist überhaupt defect und verbunden. Die Reihenfolge der Blätter ist: 41. 42. Lücke von 2 Bl. 43. 44. Lücke. 45—56. (Lücke). 57—74. 1—40. 75—84; 1 Bl. fehlt; 86—94. Lücke. Bl. 85 (etwas über Elfarazdaq) gehört nicht zu diesem Werke.

Von den 5 Kapiteln, die das Werk enthält, fehlen die ersten; das 3. في ادب الدين beginnt f. 42^b; vom 4. fehlt mehr als die erste Hälfte; das 5. beginnt 52^a.

In dem Abschnitt ادب الرياضة الخ beginnt 2. فصل f. 57^a, 3. 59^b, 4. 63^b, 5. 67^b, 6. 71^b. In dem Abschnitt ادب المواضعة 1. فصل 3^b, 2. 8^a, 3. 12^b, 4. 17^b, 5. 20^b, 6. 24^a, 7. 27^a, 8. 30^b.

(Im Anfang fehlen c. 43 (53) Bl.; nach f. 44 wenigstens 78 Bl.; nach f. 94 fehlen etwa 4—6 Bl. am Schluss.)

Das Vorhandene beginnt f. 41^a mit den Worten: فسدوا فينبغي للعالم اذا راي من هذه الحالة ان يمنعه من طلبته ويصرفه الخ und die zuletzt vorhandenen Worte sind f. 94^b: الا تري ان آدم وحواء لما اكلا من الشجرة التى نهيا عنها بدت لهما سوءاتهما وطفقا

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, etwas blass, wenig vocalisirt, diakritische Punkte fehlen bisweilen. Ueberschriften hervorstechend gross u. roth überstrichen. — Abschrift c. 750/1349. — Collationirt.

5395. We. 1595.

345 Bl. 8vo, c. 23—28 Z. (19¼ × 14; 17½ × 12½^cm). — Zustand: lose Lagen; zum Theil etwas fleckig: so zu Anfang. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederdeckel mit Klappe.

Titel f. 2^a: كتاب الصمت وغيره كالعاقبة والتذكر والدعاء وسبل الخيرات وصفة النار وصفة المنافق والذكر وفضل رمضان والنحو والتوبة وبر الوالدين والثقلاء والصيام وحلية حملة القران والمثل الساير والحنين الي الوطن والامر بالمعروف وذم الملاهي وصفة المشائق والمواعظ والتفرد والعزلة والتفكر والاعتبار وسباب البكا والرقة وصفة النار ومكايد الشيطان والتقوي والتهجد والورع وحسن الخلق والتواضع والخمول واقتضاء العلم العمل وكتاب الدعا وذم الكذب

Darunter steht noch einmal: كتاب الصمت, mit dem Zusatz darunter: للزركشي, beides von anderer Hand. Danach scheint الزركشي als Verfasser des Werkes gelten zu sollen; dasselbe Wort steht auch oben am Rande dieser Seite. Zwei vorhergehende Wörter an derselben Stelle oben sind durch Ausradiren von Worten auf der Rückseite beschädigt; dann folgt jetzt: للزركشي; dies Wort ist aber gefälscht aus للزرعي. Dasselbe Wort steht in der Unterschrift f. 345^b: وفرغ من كتابته اسمعيل الزرعي und deutlicher f. 3^b oben am Rande: شعر من شعر كاتبه اسمعيل الزرعي عفا الله عنه. Es ist also Ismā'īl الزرعي der Abschreiber, der zugleich auch Gelehrter und Dichter war, nicht aber ist er der Verfasser und noch weniger الزركشي. Der obige lange Titel ist auch nicht der richtige, sondern nur eine Inhaltsangabe des Werkes. Dieselbe ist meistens den Randbemerkungen des Abschreibers entnommen; wie der Titel gewesen sei, ist nicht ersichtlich. Der Verfasser ist erkennbar aus f. 317^b; er führt daselbst, Zeile 9, als ein Werk von sich an: درة القاريّ, eine Qaçîde (in Basîṭ) über den Unterschied der Buchstaben ض und ظ. Diese ist das Werk des عبد الرزاق بن رزق الله بن ابي الهيجا الرسعني ابو محمد عز الدين الحنبلي und 'Abd errazzāq ben risq allāh *errasʻanî*

† 661/1262 (No. 679) also der Verfasser. Dagegen spricht nicht, dass f. 3b, 1 ein Vers von dem Abschreiber vorkommt; er hat ihn selbst, als grade zu dem vorhergehenden Ausspruche passend, dem Werke einverleibt, auch am Rande bemerkt: غير الصحيح unächt. Jener war ein gründlicher Kenner des Qorān und der Tradition und hat darüber umfangreiche Werke verfasst (vgl. We. 1282). — Auch in diesem Werke sind viele Traditionen angeführt, ausserdem auch Aussprüche von Prophetengenossen und späteren weisen und frommen Männern, auch viele Verse. Hier liegt der letzte (vielleicht der 2te) Theil des Werkes vor; dies ist bei dem Anfang, wie er f. 2b steht, ganz sicher. Das Werk ist ethischen Inhalts und behandelt allerlei Fehler und Tugenden des Charakters und bürgerliche und religiöse Pflichten, vorwiegend mit religiösem Anstrich. Die einzelnen Bücher, in welche es getheilt ist, treten nicht recht deutlich hervor, abgesehen von f. 2b u. 39a; sie sind aber als solche am Rande bezeichnet vom Abschreiber. Auch die eingestreuten Verse treten fast nirgends als solche hervor, sondern stehen fortlaufend im Text.

Anfang f. 2b: كتاب الصمت وادب اللسان، عن عبد الله بن سفين عن ابيه قلت يرسول الله اخبرني عن الاسلام بامر لا اسال عنه احدا بعدك قال قل امنت بالله ثم استقم قال قلت فما اتقى فاومي بيده الي لسانه، عقبة بن عامر قلت يرسول الله الخ

باب النميمة 7b
باب ما نهي ان يتكلم به 9b
حفظ السر 10b
التحفظ في المنطق 10b
الصدق 11a
الوفا بالوعد 11b
ذم الكذب 11b
كتاب الدعاء 16a
كتاب اقتضاء العلم العمل 26b
كتاب الخمول 32a
كتاب الحلم وذم الفحش، 39a ابو سعد رفع لا حليم الا ذو عشيرة
كتاب الورع 44b
كتاب التهجد 50b
كتاب الذكر 59a
كتاب التقوي 63a
كتاب مكايد الشيطان 66b
كتاب صفة النار 71a
كتاب الرقة والبكا 81a
كتاب التفكر والاعتبار 84a
كتاب التفرد والعزلة 88a
كتاب غرباء المومنين 92a
كتاب المواعظ 95b
صفة المنافق 98a
كتاب ذم الملاهي 100a
كتاب الريا 105a
كتاب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر 105a
كتاب الحنين الي الاوطان 105b
كتاب الامثال السايرة 106a
فضايل رمضان 109b
كتاب حلية حملة القران، الحمد لله على قديم احسانه الخ 110b
كتاب العاقبة، الحمد لله الذي اذل بالموت رقاب الجبابرة الخ 112b
كتاب المجالسة والموانسة 144a
زيارة القبور 157a
باب سوء الحال 161b
الارواح وعذاب القبر 162a
ذكر الشفاعة 169b
مختصر التذكرة 175a لابي عبد الله محمد ابن احمد بن ابي بكر ابن فرح الخزرجي الاندلسي القرطبي († 671/1272). (F. 178a citirt: ابو الخطاب عمر بن دحية † 633/1235.)
ملك الموت 188a
باب ما ينجي من ضغطة القبر 197b
كتاب ذم الدنيا 226a
الصيام 254a
الجهاد 255a
العجب والكبر 275b
المغفرة 278a
الاستغفار 280b
الحزن 286b
الموت 292b
بر الوالدين 299b
باب فضل الكلام 302b
كتاب حلم الحلماء 306a
اقتراب الساعة 309b
حكم 313b
وداع رمضان 314b
ادعية 320a
عتاب الثقيل 320b
كتاب الدعاء 323a
كتاب النوم 326b
كتاب الاهوال 336b
وداع رمضان 342b

Schluss f. 345b (Ramal):

هل سبيل للتلاقى فلقد طال اشتياقى
بعد رحل واجتماع وحديث واتفاق
قد سقانى الموت كاسا طعمها مر المذاق
فدموعي فوق صدري فى انسكاب واندفاق
ليتنى متّ ولم الــــق مرارات الفراق

Schrift: ziemlich grosse Gelehrtenhand, gewandt, mit grosser Eile in einander gezogen, abgekürzt, fast immer recht schwierig, vocallos. — **Abschrift** von اسمعيل الزرعي im J. 826 Ramaḍān (1423) in Damaskus.

Nach f. 337 fehlen 10 Blätter.

F. 317ᵇ u. 318 ist die Qaçîde 'Alî's (aber ohne Nennung des Verfassers) mitgetheilt, deren Anfang: صرمت حبالك الخ.

Der Verfasser citirt nur selten Schriftsteller; dass f. 175ᵃ ein Werk benutzt ist von einem Zeitgenossen, der sogar 10 Jahre später starb als er selbst, darf nicht auffallen.

Auf f. 1ᵇ stehen einige Traditionen, dem Werke مهمات المهمات des زين الدين العراقى († 806/1403) entlehnt, von etwas späterer Hand, flüchtig und unschön, vocallos.

5396. Lbg. 846.

5 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20 × 18½; 13 × 8¼ᶜᵐ). — Zustand: fleckig. — Papier: gelb, grob, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

هذه الرسالة الشاهية فى علم الاخلاق
لعضد الدين محمد بن عبد الرحمن الايجى

Der Name des Verfassers ist hier unrichtig, er ist vielmehr:

عبد الرحمن بن احمد الايجى عضد الدين

So führt ihn auch HKh. auf.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على عظيم نعمائه والصلاة على محمد ... وبعد فهذه رسالة فى الاخلاق رتبتها على اربع مقالات، Dies ist das ganze Vorwort.

Eine Art Psychologie und Ethik in 4 Maqâlen, von 'Abd erraḥmân ben aḥmed *elîgî* 'aḍod eddîn † 756/1355 (No. 1800).

1. مقالة 1ᵇ فى النطق منه، الخلق ملكة تصدر عنها القوى النفسانية الخ
2. مقالة 2ᵇ فى حفظ الاخلاق واكتسابها
3. مقالة 4ᵃ فى سياسة المنزل
4. مقالة 5ᵃ فى تدبير المدن

Es werden immer kurze Definitionen gegeben.

Schluss f. 5ᵇ: واظهار الفرح بفرحهم والغمّ بغمهم بحيث لا يخرج الى حدّ النفاق والله الموفق لا ربّ غيره ولا معبود سواه، تم

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gefällig, gleichmässig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. Stichwörter meistens roth. — Abschrift c. 1001/1591. — Collationirt.

HKh. I 281.

5397. Lbg. 167.

171 Bl. 4ᵗᵒ, 23 Z. (25¾ × 17½; 19 × 13ᶜᵐ) — Zustand: in der vorderen Hälfte ziemlich stark wasserfleckig, hauptsächlich im Rücken und am Seitenrande; auch sonst nicht selten fleckig, wie f. 41—43. 79. 89; dennoch im Ganzen ziemlich gut. Einige schadhafte Stellen sind überklebt, der Text ergänzt. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser von später Hand f. 1ᵃ:

هذا كتاب الكنز الاكبر فى الامر بالمعروف
والنهي عن المنكر لعبد الرحمن بن داود
الحنبلي الصالحي الدمشقى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الواحد بلا ثان المنزه عن الشريك والنظير والاعوان ... الباب الخامس فى بيان ما يكره من الاقوال والافعال والاحوال فى الامر بالمعروف والنهي عن المنكر، فيحرم اولا الظنّ السيّء من غير ضرورة وهو غيبة القلب الخ

Das erste Blatt der Handschrift fehlt, ist aber — wie es scheint, richtig — ergänzt. Es liegt demnach hier die zweite Hälfte eines Werkes vor, das so wie oben betitelt worden ist. In dem jetzigen (ergänzten) Titel f. 1ᵃ sind auf einer Rasur die Worte هذا كتاب (in grösserer Schrift als das übrige) geschrieben, um zu verdecken, dass hier bloss der zweite Theil enthalten ist. Statt dessen hat gestanden: الجزء الثانى من كتاب، Dass الكنز الاكبر richtig ist, erhellt aus dieser Angabe zu Anfang einiger Papierlagen oben in der Ecke, obgleich die Blätter durch Beschneiden des Randes an den Stellen meistens um diese Bezeichnung gekommen sind. F. 61ᵃ ist الاكبر deutlich, 132ᵃ الكنز, 152ᵃ fast beides. HKh. V 10882 hat bloss الكنز الاكبر, ohne Angabe des Verfassers. Wenn der Name desselben f. 1ᵃ richtig angegeben, so ist das Werk verfasst von 'Abd erraḥmân ben dâwûd elḥanbalî eççâliḥî eddimaśqî. Derselbe muss um 800/1397 gelebt haben; zu den spätesten von ihm citirten Schriftstellern gehören f. 143ᵇ ابن قيم الجوزية † 751/1350; 162ᵇ, 163ᵃ ابن كثير † 774/1372; 162ᵇ, 169ᵃ زين الدين ابن رجب † 795/1393.

Die Abschrift des Werkes ist vom J. 826/1423; ob noch zu seinen Lebzeiten, ist fraglich. —

Das Werk stützt sich auf die Aussprüche Moḥammeds und namentlich auf die grossen Traditionssammlungen, aber auch auf Aussprüche Anderer und Stellen aus allerlei Werken; es ist sehr reichhaltig und durch geschichtliche Anekdoten interessant; auch fehlt es nicht an Versen. Es enthält 10 Kapitel mit ziemlich vielen ungezählten فصل. Der Inhalt des 5. Kapitels ist oben angegeben.

6. باب 55ª في بيان ما يسقط وجوب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان في غالب الاحيان واكثر الازمان

7. باب 85ª في عدم الاشتراط للآمر بالمعروف والناهي عن المنكر ان يكون سليما من المعصية وان الامر والنهي غير مختصّ بولاة الامور وفيه ذكر شيء من المنكرات المالوفة بين الناس

8. باب 107ᵇ في الحث على اقامة الحدود وبيان تحريم تعطيلها بشفاعة وغيرها اذا اتصلت بولي الامر

9. باب 132ª في فضل الاصلاح بين الناس واستحباب معونتهم على البرّ والتقوى

10. باب 146ᵇ في خاتمة الكتاب وفيه اربعة فصول تذييل الاكتئاب

1. فصل 146ᵇ في بيان ما تلبس على قوم من مفهوم قوله تعالى يا ايها الذين امنوا عليكم انفسكم الخ (Sura V 104)

2. فصل 150ª في ذكر بعض من بذل نفسه لله تعالى في الامر بالمعروف والنهي عن المنكر ووعظ الخلفاء والملوك وغيرهم

3. فصل 165ª في ذكر بعض من قتل في الامر بالمعروف والنهي عن المنكر

4. فصل 165ᵇ في ذكر بعض من نيل بضرب او حبس او اختفى او نفى بسبب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر

Schluss f. 171ª: ولا يعيقك عن النهي عن المنكر الا النفس والشيطان فهذا ما هيّأت المواهب الالهية اسبابه وفتحت العناية الرحمانية ابوابه . . . بفضلك ومنك وطولك وقوتك ومعونتك وحولك واذ انتهى التاليف الي هذه المقالة فليكن آخر الكتاب واكماله والله سبحانه اعلم، تم

Schrift: ziemlich gross, gewandt, etwas rundlich, gefällig, wenig vocalisirt. Ueberschriften, auch Stichwörter, roth. Die alte Ergänzung ist etwas kleiner, gedrängter; die neue ist grösser, kräftiger, grader und steifer.

Als Zeit der Abschrift ist f. 171ᵇ am Rande von späterer Hand angegeben das Jahr 826/1423, mit dem Beisatz صح und ich zweifle nach den Zügen der Schrift des grössten Theils der Handschrift nicht, dass die Jahreszahl richtig sei. Allerdings ist die Handschrift lückenhaft geworden und dann von neuerer Hand gewissenhaft ergänzt, nämlich f. 1. 90—93. 96—99. 102. 103. 111. 112. 124. 130. 162—171. Eine andere Ergänzung fehlender Blätter findet statt f. 24. 34. 37. 39. 62. 70. 78. 80. 84. 94. 95. 105—107. 139. 140. 151. 155. 156. 158—160; bei dieser hat die Seite 25 Zeilen; sie ist fast ebenso alt wie die Grundschrift. — Collationirt.

5398. Lbg. 1039.

35 Bl. 8vo, 19 Z. (17¾ × 13; 12¼ × 9⅓cm). — Zustand: in der oberen Hälfte fleckig; Bl. 1 im Text etwas löchrig u. ausgebessert; einige andere, besonders Bl. 8 u. 35, am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel u. Verf. f. 1ª:

سياسة الخَلْق بتحسين الخُلُق من تاليف عبد الله بن على بن ايوب الشافعي القادري المخزومي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله خالق الانسان في احسن تقويم . . . وبعد فهذه سياسة الخلق . . . بما فيه من صلاح المعاش والمعاد ومن السياسة العامة والخاصة، فنقول ان الخلق هو ما يرجع اليه المتكلف من صفاته فان كانت حسنة فحسن والّا فخلق سيّئ الخ

Diese Ethik des 'Abdallāh ben 'alī ben ejjūb eššāfi'ī elqādirī, um 840/1436 am Leben, zerfällt in eine ziemlich grosse Anzahl von فصل, die aber nicht alle besondere Ueberschriften haben.

فصل امراض القوة النطقية،	3ª
فصل في آداب اتباع الملوك	9ᵇ
فصل في السياسة الخاصة وهي سياسة الخدم والعبيد	13ᵇ
فصل في صلاح المعاش بما في ذلك من صيانة النفس والعرض	14ª
فصل في معرفة اخلاق الناس والعمل على السلامة منهم واختبارهم	18ª
فصل في ادب معاشرة الاصحاب وترك الاشرار	18ᵇ
فصل في ادب المتكلم	19ª

فصل من الحكمة الالهية ان الحدود اذا اغفلها الولاة الخ 21b
فصل في متفرقات لا يستغنى عنها 22a
فصل في صلاح المعاد وما يبعث على ذلك من الوعظ 24a

Schluss f. 35a: والعارف من لا يطفى نور معرفته نور ورعه ولا يعتقد باطنا من العلم ما ينتقص عليه ظاهرا من الحكم ولا يحمله كثرة نعم الله عليه وكرامته على هتك استار محارم الله والحمد لله وحده الخ

F. 35b enthält ein تقريظ auf dies Werk, von محمد بن عبد الواحد الشهير بابن همام الدين † 861/1457 und ein anderes vom J. 841 Çafar (1437), von محمد بن على بن محمد القاياتى.

Schrift: klein, schön, kräftig, gleichmässig, vocallos, auch fehlen bisweilen diakritische Punkte. Der Rand öfters mit grösserer flüchtiger Schrift beschrieben. — Abschrift c. 840/1436.

5399. Mo. 109.

8) S. 422—428.

8vo, 23 Z. (19×11; 13×6½cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Titel u. Verf. S. 422:

رسالة خواص الجسم اللطيف للجلال الدوانى

Anfang S. 423: الحمد لله الذي خلق آدم على صورته وصلاته وسلامه على سيدنا محمد . . . وبعد فهذه رسالة في حقيقة الانسان وما ركبه الله تعالي من واجب حفظها للاذكياء الخ

Abhandlung des Ǵelāl eddīn eddewwānī † 908/1502 über die Eigenschaften und das Wesen des Menschen. Der Verf. hat 5 Jahre darüber gearbeitet, weil er über die Wunder der Propheten und die Gnadengaben der Heiligen mit rationellen Beweisen schreiben wollte und jenes Thema die Voraussetzung für die Behandlung war.

Schluss S. 428: اما الذين لا تاكل الارض اجسادهم فلهم احوال واسرار تحير العقول ولا تجوز كشفها وافشاءها ومن كان ذا ذهن وذكاء يتفطن لها بما رمزنا في هذه الرسالة والله اعلم؛ تمت

Schrift: Türkische Hand, ziemlich klein, dick, gleichmässig, deutlich, vocallos. — Abschrift c. 1100/1688.

S. 429—431 enthält Türkische Bemerkungen über Buchstabenverlängerung und Einschiebung.

S. 432—435 und 436 unten bis 438 leer.

S. 436 enthält ein Stück, das sich auf die الرسالة الوضعية bezieht und überschrieben ist: مسايل متعلقة بالوضع (s. No. 5308).

5400. Spr. 1168.

2) f. 8. 9.

Format etc. und Schrift (c. 25 Z.) wie bei 1). — Titel und Verfasser:

بهجة الخلد في نصح الولد؛ نظم الشيخ العلامة ابي عبد الله محمد بن قاضي القضاة شهاب الدين الباعوني رحمه الله؛

Der Verfasser heisst vollständiger so:

محمد بن يوسف بن شهاب الدين احمد الباعونى بهاء الدين ابو عبد الله

Anfang:

الحمد للباري على التيسير في كل حال اول واخير
سبحانه من واحد متفرد بالملك والملكوت والتدبير

Dies Gedicht des Moḥammed ben jūsuf ben aḥmed *elbâ'ūnī* behā eddīn † 910/1504, in 203 Versen (Kāmil), enthält, nachdem im Eingange die Vortrefflichkeit des Wissens und das Trachten nach Aneignung desselben eingeschärft ist, eine kurze Auseinandersetzung der Pflichten gegen Gott und die Nächsten. Es soll dienen zur Belehrung und Ermahnung der Jugend. — Schluss:

صلى عليك الله ما هبت صبا وتبرجت بالروض زهر زهور
والال والصحب الكرام اولى التقي والفضل والافضال والتوقير
ازكي صلاة مع سلام دايم لا ينقضي ابدا بمر دهور

Der Text läuft in 4 Columnen über die Seiten.

5401. Lbg. 120.

175 Bl. 8vo, 19 Z. (21×15; 15×10cm). — Zustand: ziemlich stark wurmstichig, lose Lagen im Einband; nicht ganz sauber, auch stellenweise wasserfleckig am Rande. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel f. 1a (und im Vorwort f. 1b):

مناهج الاخلاق السنية في الاخلاق السنية

Verfasser fehlt; denn der als solcher von späterer Hand f. 1a bezeichnete الحافظ ابن حجر ist von anderer Seite ausgestrichen und dabei bemerkt, er könne es nicht sein,

da er den (späteren) Essujûṭî citire. Dies geschieht sehr oft; er lebt also nach demselben. Als seinen Lehrer erwähnt er öfters den ابو المواهب البكري und nennt als seine Schriften شرح حزب البكري und مناقب البكري. Dies passt auf

عبد القادر بن احمد بن على الفاكهي المكي

In der That legt HKh. das Werk diesem bei, nennt ihn aber nur ganz kurz.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الكريم الذي جعل التخلق باخلاقه وصفا جامعا للفواضل والفضائل ... وبعد فقد فحصت عن رسالة فى علم الاخلاق كنت متشوقا لها تشفى وتبرد نار الغرام الخ

Ethik in Vorwort, 2 مقصد und in Schlusswort, von 'Abd elqâdir ben aḥmed ben 'alî *elfâkihî* elmekkî † 982/1574 im Jahre 956 Ram. (1549) in Mekka verfasst. Die benutzten Werke (über 20) werden f. 2ᵇ aufgeführt; der Verfasser lobt f. 3ᵃ sein Werk als inhaltsreich und ausgezeichnet.

المقدمة f. 3ᵃ فيما يحسن الوقوف عليه قبل النظر فى المقاصد؛ اعلم ان التخلق على ما فى المواهب عبارة عن القوي والسجايا المدركة بالبصيرة لا بالبصر الخ

1. مقصد 6ᵃ (in 10 فصل) فى الاخلاق الحميدة
   1. فصل 6ᵇ فى سرد الاخلاق التى تضمنتها هذه الرسالة وتعدادها لتكون فهرسة وطريقا للكشف بسهولة
   2. فصل 8ᵇ فى ذكر نبذة من كلامهم فى تعريف الخلق الحسن وبيان حقيقته
   3. فصل 9ᵃ فى فوائد الخلق وثمراته
   4. فصل 9ᵇ فى غرر من الاحاديث فى مدحة الخلق الحسن والحث عليه
   5. فصل 11ᵇ فى بيان ان الحدة التى تعتري بعض المومنين نوع من الخلق الحسن باعتبار آخرة الامر او غير منافية له مع بيان الفرق بينها وبين ضده
   6. فصل 12ᵃ فى التنبيه على ما هو من امهات الاخلاق والكلام على بعضها على سبيل الايجاز
   7. فصل 14ᵃ فى الكلام على كل خلق منفردا على ترتيب الحروف

(zuerst الاستقامة; الاتباع; الاحسان u.s.w.)

Dieser Abschnitt hört f. 107ᵃ auf; es folgt 107ᵃ خاتمة فى نبذة من الاخلاق النبوية والكلام فيها اجمالا اولا ثم تفصيلا (108ᵃ الكلام فيها تفصيلا). Darauf 115ᵇ اصل فى التخلق والتعلق بالاسماء الحسنى وبيان بعض خواصها

Die Erklärung der Gottesnamen ist f. 128ᵇ (mit الصبور) zu Ende. —

Die Eintheilung in 10 Abschnitte ist hier äusserlich nicht ganz durchgeführt; nach f. 6ᵇ sollte der 8. handeln:

فى مجموع آداب واخلاق مع عموم الخلق

9. فى سرد جملة على سبيل الايجاز والاجمال من اخلاق النبى صلعم

10. فى نبذة من اخلاقه الكريمة على سبيل التنويع والتفصيل المجانب معه الايجاز المخل والاسهاب والتطويل

2. مقصد 128ᵇ (in 7 فصل) فى الاخلاق الذميمة وعلاجها وبيان منشأها واسبابها
   1. فصل 129ᵃ فى سرد الاخلاق الذميمة على ترتيب الحروف
   2. فصل 130ᵃ فى ذمها من حيث المجموع
   3. فصل 130ᵇ فى بيان ان ثمرة الخلق السيء المعاصى ثم بيان آفاتها لتكرة وتجتنب
   4. فصل 131ᵃ فى بيان منشأ الاخلاق الذميمة واسبابها
   5. فصل 131ᵃ فى علاجها جملة
   6. فصل 132ᵃ فى بيان الاخلاق الذميمة التى هي اصول ترجع بقية الاخلاق اليها وفى بيان الاصل الاصيل الواحد الذي ترجع هذه الاصول وفروعها اليه
   7. فصل 132ᵃ فى الكلام على كل خلق خلقا خلقا

Das Schlusswort الخاتمة soll nach f. 2ᵃ enthalten: فى بيان اصول الطرق المقربة المحصورة فى كلام القوم الجامعة لآدابهم

In der That folgt nach Beendigung des 7. Abschnittes ein Abschnitt (aber ohne Bezeichnung mit فصل oder خاتمة) mit der Ueberschrift: اصول الاخلاق الحميدة وفروعها على نهج الحكيم und weiter unten: اصول الاخلاق الذميمة الخ

Schluss f. 175b: ودوام الاستغفار مع الصلاة على رسول الله بخلوة واجتماع وصحبة من يدلك على الله او على امر الله وهو معدوم والله اعلم بالصواب الخ

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gefällig, gleichmässig, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Arabische Foliirung. — Abschrift im J. 1012 Rabîʿ I (1603) von محمد بن محمد بن محمد الخطيب الادكاوي الشافعي

HKh. VI 13057.

5402. Pet. 512.

120 Bl. 8vo, 15 Z. (20½ × 14½; 14 × 8½cm). — Zustand: ziemlich unsauber; oben am Rücken ein durchgehender Flecken. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1a:

هذا كتاب في معرفة التوكل على الله تعالي وفي معرفة حقوق الاخوة والصحبة والمعاشرة وفي شروط الاخوة والالفة ودرجاتها وفي بيان الطريق في معالجة الكبر واكتساب التواضع

Darunter steht von späterer Hand als Verfasser:

تاليف البرزنجي

Anfang f. 1b: التوكل علي الله هو تفويض الامر اليه مع التبرّى من الحول والقوة وللسادة فيه اقاويل الخ

Das Werk handelt über Gottvertrauen, Freundschaft und Geselligkeit, Höflichkeit und Selbstveredlung, Bekämpfung der Ueberhebung und Aneignung der Demuth. Verse werden an mehreren Stellen angeführt. Der obige Titel ist nichts als Inhaltsangabe, der speciellere aber fehlt; eine Einleitung oder ein Vorwort ist nicht vorhanden. Es scheint, als ob das Vorliegende nur die 2. Hälfte eines grösseren Werkes sei. Ob der Verfasser richtig angegeben sei, dürfte auch fraglich sein. Gemeint ist damit

محمد بن عبد الرسول البرزنجي

Dieser Moḥammed ben ʿabd errasûl *el-barzenǵî* starb 1103/1691 (No. 2766). Mir scheint das Werk einer früheren Zeit anzugehören.

37b حقوق الاخوة والصحبة اعلم ان عقد الاخوة الخ

60b فضيلة الاخوة والالفة وشروطها ودرجاتها الالفة ثمرة حسن الخلق والتفرق ثمرة سوء الخلق الخ

105a بيان الطريق في معالجة الكبر واكتساب التواضع لا يخلو احد عن شيء من الكبر الخ

Schluss f. 120a: فان لم يكن له حسنات اخذ من سيئات صاحبه فزيدت علي سيئاته تمت بحمد الله وعونه الخ

Schrift: ziemlich gross, breit, deutlich, etwas vocalisirt. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1100/1688.

5403. Pet. 681.

97 Bl. 8vo, 19 Z. (21¼ × 15; 15—15½ × 9½—10cm). Zustand: ziemlich gut; im Anfang einige lose Blätter. — Papier: gelblich, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. — F. 1a handelt von Rath-einholen. Der Verfasser beruft sich hier, wie späterhin sehr oft, auf das كتاب مكارم الاخلاق, das aber nicht das von ابن ابي الدنيا ist (s. Spr. 910). F. 1b ist leer; ob es trotzdem unmittelbar in Verbindung zu setzen ist mit f. 2a, ist nicht ersichtlich. Auf f. 2—5, die zusammengehören und den Schluss des 6. Kapitels des Werkes bilden, folgt f. 6a

7. باب (in 13 فصل) في الاكل والشرب وما يتعلق بهما

1. فصل f. 6a في فضل اطعام الطعام واصطناع المعروف وصوم التطوّع من كتاب من لا يحضره الفقيه
2. فصل 8a في آداب غسل اليد من كتاب من لا يحضره الفقيه وغيره
3. فصل 9a في آداب الاكل وما يتعلق به من كتاب طبّ الائمة
4. فصل 13b في آداب الشرب وما يتعلق به من كـ" من لا يحضره الفقيه
5. فصل 14a في آداب الخلال
6. فصل 15a في ما جاء في الخبز
7. فصل 15b في منافع المياه
8. فصل 16b في اللحوم وما يتعلق بها من صحيفة الرضا عم
9. فصل 18b في الحلاوي
10. فصل 20a في الفواكه من امالي الشيخ ابي جعفر ابن بابويه
11. فصل 22b في البقول
12. فصل 26b في الحبوب
13. فصل 27a في نوادر الاطعمة غيرها

8. باب 30ᵃ (in 10 فصل) في آداب النكاح وما يتّصل به، هذا الباب مستخرج من كتاب من لا يحضره الفقيه الّا مواضع اذكرها

1. فصل 30ᵃ في الرغبة في التزويج وبركة المراة وشومها
2. فصل 31ᵃ في اصناف النساء واخلاقهن
3. فصل 33ᵇ في الاكفاء ونكت في النكاح
4. فصل 36ᵃ في آداب المباشرة والزفاف وغيرها
5. فصل 38ᵇ في حق الزوج على المراة وحق المراة على الزوج
6. فصل 41ᵃ في الاولاد وما يتعلق بهم،
7. فصل 44ᵇ في العقيقة وما يتعلق بها
8. فصل 46ᵃ في الختان وما يتعلق به
9. فصل 46ᵇ في هنات تتعلق بالنساء
10. فصل 48ᵃ في نوادر النكاح

Dies Kapitel ist f. 50ᵇ zu Ende. In diesen beiden Kapiteln ist das Werk ك" من لا يحضره الفقيه des Ibn bâbaweih (= Eśśeiħ eççadûq) † $^{391}/_{1001}$ (No. 4782) sehr stark benutzt.

Es schliesst sich nicht ein neues Kapitel an, sondern ein Abschnitt, dem Buche مكارم الاخلاق entnommen, und zwar den letzten Abschnitten desselben: من فصول النوادر الاخيرة. Er ist daselbst das 6. فصل: في اختيارات الايام, wozu die einzelnen Tage des Monats besonders geeignet oder nicht seien. Woran sich f. 51ᵇ unten ff. allerlei erbauliche Aussprüche und Ermahnungen schliessen, die mit dem vorliegenden Thema ausser Zusammenhang stehen. F. 54—57 allerlei Regeln wohlanständigen Verhaltens.

F. 58ᵃ—62ᵃ وصيّة رسول الله صلعم لابي ذرّ الغفاري, aus dem ك" مكارم الاخلاق, woran sich wieder allerlei Aussprüche des Propheten schliessen (besonders في البلاء). F. 63ᵇ leer geblieben.

Es folgt f. 64—97 eine Auswahl aus den Sitzungen des الصدوق (No. 1269) mit diesem Anfang: هذا ما رواه الصدوق رحمه في مجالسه وهو في المجلس الثاني والستين سلخ شهر ربيع الاول سنة ثمان وستين وثلثمائة، حدثنا الشيخ الجليل ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين بن موسي بن بابويه القمي رم قال حدثنا ابي رة باسناد معتبر عن ابي اسامة الشحام قال سمعت ابا عبد الله الصادق عم يقول من اخر المغرب حتى يشبك النجوم الخ

F. 67ᵇ aus der 84. Sitzung im J. $^{368}/_{978}$. Von Zeile 9 an bis f. 69ᵃ, 10 wörtlich dasselbe, was steht f. 36ᵃ, Z. 14 bis 37ᵇ, 11. F. 78ᵇ aus der 41. Sitzung; 87ᵇ aus der 66. Sitzung. Auch das Folgende ist wol demselben Werke entnommen. Es werden darin zuerst allerlei Verbote des Propheten in Bezug auf unschickliches Benehmen in verschiedenen Lebenslagen mitgetheilt, und eine grosse Anzahl Sätze beginnt mit نهي; dann folgen allerlei Verheissungen oder Drohungen für den, der so und so handelt, und anderes von erbaulichem Charakter. Schluss f. 97ᵇ: فامّا الحرص فان آدم عم حين نهي عن الشجرة حمله الحرص علي ان اكل منها واما الاستكبار فابليس لعنه الله حين امر بالسجود لآدم عم استكبر واما الحسد فان ابني آدم حين قتل احدهما صاحبه قتله حسدا، هذا ما انتخب من مجالس الصدوق عم والحمد لله رب العالمين،

Ausser den mit Zahlen bezeichneten Sitzungen sind auch andere derselben hier und da benutzt. Die Anführungen geschehen meistens in der Form وباسناد معتبر عن oder وباسناده عن.

F. 95ᵃ eine Stelle, worin die einzelnen Buchstaben des Alphabetes auf Eigenschaften Gottes gedeutet werden: الالف آلاء الله والباء بهجة الله والتاء تمام الامر بقائم آل محمد صلعم الخ

Der Verfasser des Werkes مكارم الاخلاق ist f. 5ᵇ ult. genannt: ابن الفضل بن الحسن und f. 58ᵃ wird sein Vater so wie hier angegeben. Unter obigem Titel haben Mehrere, die HKk. s. v. aufführt, Werke verfasst: dieser ist daselbst nicht genannt. Unter den vielen von ihm benutzten Werken führt er an (z. B. f. 12ᵃ): تهذيب الاحكام, dessen Verfasser ابو جعفر محمد بن الحسن الطوسي ist, von dem er auch öfters ein Dictatwerk (امالي) citirt (z. B. f. 28ᵃ, 56ᵇ). Derselbe starb $^{460}/_{1068}$, nach السبكي, und ist auch der Verfasser des f. 49ᵃ angeführten مجمع البيان. —

Das von ihm citirte كتاب الفردوس (z. B. f. 25ᵇ) kann füglich das الفردوس بمأثور الخطاب des ابن ابي شجاع الديلمي † 509/1115 sein (s. Pet. 57). Ferner unter dem öfters citirten كتاب المحاسن (z. B. f. 42ᵇ) ist wol das محاسن الادب zu verstehen, als dessen Verfasser يعقوب الاسفرايني angeführt wird († 488/1095). Ferner wird f. 41ᵃ, 3 und f. 49ᵇ, 2 angeführt السكوني: es ist aber nicht ersichtlich, ob dies derselbe ist mit: عمر بن محمد بن خليل سراج الدين ابو على † 716/1316. Es steht also nur soviel fest, dass der Verfasser nach d. J. 509/1115 lebt. Aus seinem Werke liegt hier ein Auszug vor, dessen Verfasser nicht genannt ist. Das Grundwerk, in eine Anzahl Kapitel getheilt, scheint zum Gegenstande zu haben, ein gesittetes und anständiges Verhalten in den verschiedenen Vorkommenheiten des Lebens und einen gott- u. menschenwohlgefälligen Wandel einzuschärfen, und zwar auf Grund der Aussprüche Moḥammeds oder auch anderer frommer Männer.

Schrift: ziemlich klein, etwas rundlich, deutlich, vocallos. Stichwörter nur zum Theil roth, sonst roth überstrichen. — Abschrift c. 1215/1800.

5404. Lbg. 409.

1) f. 1—61ᵃ.

136 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (17¼ × 11½; 11½ × 6½ᶜᵐ). — Zustand: etwas fleckig, besonders zu Anfang und im Rücken. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: rother Lederband. — Titel f. 1ᵃ von späterer Hand:

رسالة فى خلق الانسان

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين اللهم صلّ على عبدك ونبيك محمد ... اما بعد فقد قال الله تبارك وتعالي لقد خلقنا الانسان فى احسن تقويم الخ

Betrachtung über die schlechten Eigenschaften des Menschen, die ihn zur Sünde verleiten und der Hölle zuführen, und den guten, welche seine Seele zu Gott erheben. Vorauf schickt der Verfasser Stellen des Qorān und der Tradition über Glauben (الايمان والاسلام). Dann zerfällt das Werk in mehrere Abschnitte.

5ᵃ فصل فى اصول الاوصاف الردية
22ᵃ فصل فى الاخلاق المحمودة
24ᵇ فصل فى مكارم الاخلاق
25ᵇ فصل الذكر فيه جملا عن العارفين تعرفنا اخلاقهم واحوالهم واوصافهم لنتبرك بهم وبكلامهم
37ᵇ فصل فى اوصاف واحوال منقولة عن طالبي طريقة الله واخلاق وملكات عن الكاملين

Schluss f. 61ᵃ: وهي التي اشرنا اليها فيما سبق والله سبحانه هو العالم بفعله وخلقه لا ربّ سواه ولا نعبد الا اياه والحمد لله رب العالمين

Der Inhalt ist also Läuterung der Seele, um würdig der Nähe und des Anschauens Gottes zu werden.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, deutlich, fast vocallos, gleichmässig. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift von احمد بن اسماعيل بن قاسم بن علي (f. 136ᵃ), c. 1050/1640.

5405. Lbg. 1019.

5) f. 32—38ᵃ.

8ᵛᵒ, 15 Z. (18×13; 13—14×9—10ᶜᵐ). — Zustand: völlig wasserfleckig. — Papier: gelb, dick, glatt. — Titel, Verfasser und Anfang fehlt.

Es ist ein Abschnitt, der über Gebotenes und Verbotenes handelt (الامر بالمعروف والنهى عن المنكر) und dessen erste Worte hier sind: تعالي ولا تزروا زرة وزر اخري واذا كان كذلك فما كلف به الامر بالمعروف الخ

Der Verfasser weist zuletzt auf das ك الاحكام السلطانية des الماوردي hin, an dessen Ende derselbe Gegenstand behandelt werde und schliesst: وقد اشرنا الي مقاصدها وبسطت الكلام فى هذا الباب لعظم فايدته وكثرة الحاجة اليه

Schrift: ziemlich gross, dick, breit, deutlich, etwas vocalisirt. — Abschrift c. 800/1397.

F. 38ᵃ—40ᵃ sind 4 Gutachten (فتوي) des شهاب الدين احمد بن حمدان الاذرعي geb. 707/1307 (708), † 783/1381, deren 1. die Frage betrifft, ob Schminken der Hände und Füsse zulässig sei; die 3., ob es wahr sei, dass Moḥammed getanzt habe bis zur Sinnlosigkeit?

5406. Lbg. 495.

1) f. 2—5.

123 Bl. 4to, 19 Z. (22×13; 14½×7^cm). — Zustand: am Rande öfters ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titelüberschrift f. 2^b (so auch im Vorwort):

كـ" تبيان الامور لاهل الشك والشرور

Verfasser fehlt.

Anfang f. 2^b: الحمد لله المقدس السلام المكرم بالللطف والانعام ... اما بعد فهذا فى بيان الحظر والاباحة لاراء المشكل وازالته الخ

مقدمة 2^b نصّ محمد عم ان كل مكروه تحريما حرام وقال اليه اقرب كما ان المكروه تنزيها الي الحلال اقرب الخ

Das Werkchen enthält eine kurze Aufzählung dessen, was verboten, was ungehörig und was erlaubt und zu empfehlen ist im Verkehr und in den Sitten. Es ist in mehrere ungezählte Abschnitte getheilt.

So zuerst f. 2^b: فصل حرم الاكل والشرب والاكتحال والادهان والتطييب من اناء ذهب او فضة وجاز من رصاص وزجاج وبلورة وعقيق الخ

Schluss f. 5^b: ومصاحبة الاشرار واهل الدنيا وترك مصاحبة الاتقياء والاستنكاف منهم اللهم ارزقنا مصاحبتهم فى الدارين ورضاك ورضى نبيّك صلعم ... واجعلنا من لدنك سلطانا حصيرا'

Schrift: Türkische Hand, ziemlich klein, gefällig, vocallos; sehr incorrect. Der Text in rothen Linien eingerahmt. — Abschrift c. ^1140/1727.

5407. We. 1775.

19) f. 86^b—87^b.

Format (18×13½; 15½×12^cm) etc. u. Schrift wie bei 16). — Titel fehlt.

Anfang: الحمد لله وحده وصلي الله على سيدنا ... باب من الادب وغيرها' على كل مسلم اتم التوبة وتصح من بعض ذنوبه وتجملها مجملا وهي الندم الخ

Ein Kapitel aus einem hier nicht näher bezeichneten Werke, betr. das anständige Verhalten.

فصل ومما ينبغى على المسلم للمسلم ان يرد غيبته ويستر عورته 86^b

فصل ويكره التنفس فى الاناء ونفخ الطعام والشراب 87^a

فصل يجب كف اليد والفم والفرج وكل الجوارح عن كل محرم 87^a

Schluss f. 87^b: ويسال الله التوفيق لكل ذلك والتسديد والمعونة والمغفرة لي وله ولجميع المسلمين ... بمنّه وكرمه والحمد لله ... ورضى الله تعالي عن ساداتنا اصحاب رسول الله اجمعين'

Collationirt.

F. 88^a verschiedene Gedichtstücke, darunter einige Verse von الاعشى.

In Lbg. 837, 3, f. 66^b eine Qaṣîde des (345) ^321/933 † محمد بن الحسن الازدي ابن دريد über die Charaktere der Menschen (Ṭawîl, عاقل). — Spr. 1122, f. 11^b Verse über wünschenswerthe Eigenschaften und körperliche Gebrechen. We. 662, 2, f. 50^b ff. allerlei kleine Geschichten als Beweise (شاهد) für die oder jene Eigenschaft des Menschen.

5408.

Hieher gehören auch die Werke:

1) كتاب الاخلاق von ارسطوطاليس.
2) كـ" الرياضة والادب von demselben.
3) ادب النفس von احمد بن محمد السرخسي † ^286/899.
4) الآداب الحميدة والاخلاق النفيسة von محمد بن جرير الطبري † ^310/922.
5) آداب الغرباء von على بن الحسين الاصفهاني † ^356/967.
6) اخلاق العلماء von محمد بن الحسين بن عبد الله الآجري † ^360/971.
7) كتاب الآداب von محمد بن الحسين بن موسى السُلَمى ابو عبد الرحمن † ^413/1022.
8) تهذيب الاخلاق von احمد بن محمد بن يعقوب ابن مسكويه † ^421/1030.
9) كـ" الطهارة فى علم الاخلاق von demselben.
10) آداب العرب والفرس von demselben.
11) تهذيب الاخلاق وتطهير الاعراق (oder auch كـ" الاخلاق oder كـ" البرء والاثم) von ابن سينا † ^428/1037.

12) ك" الاخلاق von الحسين بن محمد الاصفهانى الراغب † c. 505/1111.
13) اخلاق الابرار والنجاة من الاشرار von ابو حامد الغزالى † 505/1111.
14) المقاصد الحسان فيما يلزم الانسان von عياض بن موسى اليحصبى † 544/1149.
15) رياضة الاخلاق von القاسم بن يوسف السمرقندي المدينى † 556/1161.
16) ك" الاخلاق von فخر الدين الرازي † 606/1209.
17) احداق الاخبار فى اخلاق الاخيار von معافا بن اسمعيل بن الحسين الموصلي ابو الفتح † 630/1233.
18) كنز الملوك فى كيفية السلوك von يوسف سبط ابن الجوزي † 654/1256.
19) فصل المقال فى موازنة الاعمال von عقيل بن عطية بن جعفر القضاعي الطرسوسى † 658/1260.
20) عمدة البيان فى معرفة فرائض الاعيان von عبد الرحمن بن احمد الوغليسى المغربى ابو زيد † 786/1384.
21) ك" الاخلاق von محمد بن احمد الاقسرائي جمال الدين um 800/1397.
22) نجاح الآمال بايضاح عرض الاعمال von احمد بن محمد بن احمد المتبولى † 1003/1594.
23) دلائل خلق الانسان von عبد الرءوف بن تاج العارفين المناوى † 1031/1622.
24) جلب النعمة ودفع النقمة بمجانبة الظلمة اولى الظلمة von احمد بن احمد بن احمد بن عمر الصنهاجي السودانى بابا † 1032/1623.
25) بشرى من استبصر وامر بالمعروف ونهى عن المنكر von مرعي بن يوسف بن ابي بكر الكرمى † 1033/1624.
26) جامع الفضائل وقامع الرذائل von محمود الاسكداري † 1038/1628.
27) تحفة الاكياس فى حسن الظن بالناس von على المصري um 1040/1630.
28) ك" محاسن الانسان von على بن محمد بن على ابن الفلاح † 1115/1703.
29) ر" آداب اولى الالباب فى الاخلاق von سليمان سقيم زاده افندي um 1168/1755.
30) الذخائر والاغلاق فى آداب النفوس ومكارم الاخلاق von سلام بن عبد الله الباهلى
31) آداب الحكماء von احمد بن عبدون الخاتمى
32) ك" الاخلاق von محمد بن عبد الله الاموي
33) ريحان الالباب وريعان الشباب فى مراتب الآداب von محمد بن ابراهيم بن خيرة المواعينى
34) الحكم الالهية فى الكمالات الانسانية von محمد بن مصطفى الاماسي
35) مكارم الاخلاق von احمد بن محمد بن محمد ابن الصباغ

2. Einzelnes.

a) Tugenden.

5409. Pet. 689.

2) f. 30—62.

8vo, 13 Z. (21½ × 15½; 18½ × 11½cm). — Zustand: fleckig, unsauber, an manchen Stellen voll Löchern, zum Theil ausgebessert. Blatt 30 lose. — Papier: gelb, dick, glatt. — Titel und Verfasser f. 30a:

كتاب مرآة المروات واعمال الحسنات، تاليف ابي منصور عبد الملك الثعالبي النيسابوري رح، [مما نسخ لخزانة مولانا الجناب العالي الشمسي شمس الدنيا والدين على بن يحيى بن علي الملكي المظفري خلد الله سلطانه الخ]

Das Eingeklammerte gehört nicht zum Titel. Der Verfasser heisst vollständiger: عبد الملك بن محمد بن اسمعيل

Anfang f. 30b: اما بعد حمد الله عز ذكره على آلائه والصلوة على محمد خير انبيائه، ثم حمد الله على بقاء الصدر الاكبر ... فان المروة لما كانت لفظا لمعان كثيرة واسما واقعا على محاسن جمة من مكارم الاخلاق الخ

Dies Werk des 'Abd elmelik ben moḥammed ben ismā'īl etteʿālibī ennīsābūrī abū manṣūr † 429/1038 (430), handelt von den verschiedenen Seiten und Erscheinungen des Edelmuthes und zerfällt in 15 Kapitel.

1. 34a فى اقتباس المروة من معاني القرآن دون الفاظه،
2. 35b فى الفاظ النبي صلعم عن معاني المروة،
3. 36a فى مروة الملوك واضرابهم وغرر كلامهم فيها
4. 37b فى مروة الامراء والرؤساء وغرر كلامهم فيها
5. 39a فى الطعام والاطعام وهو باب مفتقل،

6. 45ª في مروة الثياب 7. 47ª في مروة الطيب
8. 48ª في مروة الدور 9. 49ᵇ في مروة الهدية
10. 50ᵇ في المال وما يعتمد فيه من المروة
11. 51ᵇ في ذكر النساء
12. 52ª في ذكر النبيذ وما يتصل به
13. 54ª فيما يتضمن ذكر المروة من احاسن الشعر
14. 56ª في الافصاح عما يكره ذكره ويستقبح تسميته بما يؤدي معناه ويستحسن لفظه
15. 56ᵇ في فنون مختلفة الترتيب،

Schluss f. 62ᵇ: وترك هاتين العادتين وتاب مما يقدح في مروته، تمّ الكتاب الخ

Schrift: gross, dick, nicht undeutlich, oft ohne die diakritischen Punkte, etwas vocalisirt. — Abschrift von علي بن عواض بن احمد بن ابي سعود المكني قيصر، im J. 652/1254. — HKh. V, 11744.

* Dasselbe Werk ist vorhanden in Pm. 59, 3, f. 121ᵇ—136ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt, aber in der Vorrede: مرآة المروات. Verfasser fehlt; in der Unterschrift: الثعالبي.

5410.

1) Mq. 121, 14, S. 275—288.

Abhandlung des محمد بن موسي بن النعمان المزالي (المزنى) الفاسي betitelt: النور الواضح الي حجة المنكر على الصارخ في وجده الصايح ob es Recht oder Unrecht sei, in Aufregung und Betrübniss seinen Schmerz laut zu äussern.

Anfang: الحمد لله عالم السرّ والاعلان المنزه في ذاته

Nicht ganz zu Ende. S. No. 3350, 14. Der Verf. Moḥammed ben mûsâ ben enno'mân elfâsî starb im J. 683/1284 (No. 3914).

2) Lbg. 1030, 3, f. 3—4ª.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titel und Verfasser: s. Anfang.

Anfang: الحمد لله، مسئلة حررها الزركشي في احكام التمنّي، قال هو انواع احدها تمنى الرجل حال الاخر من دين او دنيا الخ

Ezzerkeśî † 794/1392 erörtert hier die verschiedenen Gesichtspunkte, unter denen ein Wunsch erlaubt oder verboten sei. — Schluss: وتمنى العمل تسويف وفي الحديث ليس الايمان بالتحلى ولا بالتمنى،

3) Pm. 501, 4, f. 6. 7.

Ueber Wesen und Aeusserung der Liebe في المحبة ", von الكافيجي † 879/1474 (No. 2808). Es sind viele Stellen aus Grammatikern, Aerzten, besonders auch Dichtern dieser Abhandlung beigegeben. — Sie ist ein Stück aus der Glosse des الشنواني † 1167/1754 zu einem Commentar des الكافيجي zu dem grammatischen Werke قواعد الاعراب, welcher موصل الطلاب betitelt ist.

5411. Pm. 407.

40) f. 221ᵇ—266ª.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift und Verfasser:

ك" الزجر بالهاجر للجلال السيوطي

Anfang: قال الله تعالي واعرض عن الجاهلين وقال الطبراني حدثنا ابو ذر هارون بن سليمان المصري حدثنا يوسف بن عدي ... قال النبي صلعم اصرم الاحمق فليس للاحمق خير من الهجران الخ

Abhandlung des Essojûṭî † 911/1505 über das Unstatthafte, auf immer mit Jemand zu brechen, abgesehen von solchen, die in religiösen Dingen Neuerungen herbeiführen wollen (فان هجرة اهل الاهواء والبدعة دايمة على ممرّ الاوقات والازمان ما لم تظهر منهم التوبة والرجوع الي الحق)

Schluss f. 225ᵇ: فعاهد الله ان لم يكلم الليث بن سعد ابدا، هذا آخره والحمد لله وحده،

Daran schliesst sich noch ein kurzer Nachtrag aus seiner حاشية على الموطا und seiner التذكرة, die betitelt ist الفلك المشحون.

HKh. III 6844 (unrichtig erklärt).

5412. Pm. 407.

50) f. 254ª—255ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 47). — Titel u. Verfasser:

المَرَدّ في كراهة السؤال والردّ للشيخ جلال الدين السيوطي

Anfang: الحمد لله وسلام . . . فعل الصوفية رضى الله عنهم فى السؤال والرد على ثلاث طرق احدها من يسال ويقبل الثانى من لا يسال ولا يقبل الثالث من لا يسال ويقبل ما جاءه بغير سؤال اذا لم يعلم انه من جهة حرام، الخ

Derselbe behandelt hier die Fragen, ob man sich scheuen müsse, zu betteln und ob man eine Gabe, die man ohne Bitten erhalten habe, zurückweisen solle, und verneint dieselben.

Schluss: من عطايا السلطان اذا غلب الحرام فى يده كما قال فى شرح المهذب ان المشهور فيه الكراهة للتحريم خلافا للغزالي،

Nebst einem kleinen Zusatz von الشعراني dazu (zuletzt: اسلم لدين المسلم وكذلك فى رد اموالهم عليهم).

HKh. V 11782 (nicht ganz richtig).

5413. We. 1772.

24) f. 107—110ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 7). — Titel fehlt, s. Anfang. Verfasser fehlt; es ist:

ابن كمال باشا

Anfang f. 107ᵇ: الحمد لله الذي علمنا وجوه المكاسب والهمنا دقايق الصنايع . . . اما بعد فهذه رسالة معمولة فى مدح السعي والذم عن البطالة قال الله تعالي وان ليس للانسان الا ما سعي الخ

Abhandlung des Ibn kemāl bāšā † 940/1533, betreffend Lob der Strebsamkeit und Tadel der Lässigkeit.

Schluss f. 110ᵃ: وما يصل الي الانسان فى الصورة المذكورة ليس من قبيل الاجر على العمل فلا يرد النقض بها واما الذي ذكره الامام البيضاوي فى تفسيره بقوله اي كما لا يوخذ بذنب الغير لا يثاب بفعله وفى الاخبار ان الصدق والحج ينفعان الميت فلكون النادي كالنائب عنه فمع ما فى تعليله من الضعف الظاهر لا يندفع به الاشكال بجزاء فيها كما لا يخفى،

HKh. III 6178.

Dasselbe Werk in Lbg. 598, 40, f. 79ᵇ—81.
Format etc. u. Schrift wie bei 1. — Titelüberschrift: ر" فى مدح السعي وذم البطالة

5414. Lbg. 295.

50) f. 335—338.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift verstümmelt; nach dem Inhaltsverzeichniss S. 3:

ر" النسبة المرتبة فى المعرفة والمحبة

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 335ᵇ: الحمد لله الذي تعرّف لاوليائه بانجلى نعت جماله فعرفوه واحبوه . . . اما بعد فيقول . . . على بن سلطان محمد القاري الهروي الحنفى . . . انه نقل من بعض العارفين من مشايخنا المعروفين انه قال المعرفة فوق المحبة بتسع من الدرجة وهذه مسئلة مشكلة الخ

In Folge des Ausspruches eines Gelehrten, dass das Wissen neun Stufen höher stehe als die Liebe, geht 'Alı ben sulṭān moḥammed elqārı elherewı † 1014/1606 an Prüfung des Satzes und Feststellung der Begriffe; nach ihm entspringt die Liebe zu Gott aus der Erkenntniss ebenso, wie die Frucht aus dem Baum.

Schluss f. 338ᵃ: فعليك باحياء علوم الدين وبكتاب منازل السايرين ليحصل لك مراتب اليقين وتدخل فى زمرة العارفين وروضة المحبين وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين،

Abschrift im J. 1175 Ḏū'lqa'da (1762).

5415. We. 1809.

3) f. 43.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titel fehlt; er ist nach dem Anfang: نصيحة. Verf. nach f. 43ᵃ, 2:

مرعي بن يوسف الحنبلي

Anfang: قال المؤلف . . . قد احببت ان الذكر هنا نصيحة عملا بقول النبي صلعم الدين النصيحة الدين النصيحة الدين النصيحة قالها ثلاثا هذا وشرف الوزراء الكرام وارباب المناصب الفخام الخ

Betrachtungen des Mar'ı ben jūsuf *elkarmī* elḥanbalı † 1033/1624 über die Wichtigkeit des Ertheilens und Annehmens guter Rathschläge. Das Stück ist aber mit f. 43ᵇ nicht zu Ende. Es hat sich das Original dazu in derselben

Handschrift gefunden, aus welcher das Werk الكلمات البينات (We. 1809, 1) abgeschrieben ist.

F. 44ᵃ enthält Mittel, theils gegen Schwerharnigkeit, theils überhaupt gegen irgendwelche Beschwerden des Körpers.

F. 45ᵃ Muster (Angabe), wie man das Werk (Qorān?) studiren müsse: هذا اسلوب مطالعة الكتاب

5416. Pm. 638.

286 Bl. 4ᵗᵒ, 10 Z. ($22^1/_2 \times 16^1/_4$; $13^1/_2 \times 9^1/_2$—12ᶜᵐ). — Zustand: stark wasserfleckig, auch nicht frei von Wurmstich, die jedoch meistens verklebt sind. An einigen Stellen am Rande ausgebessert. So besonders das auch sonst schadhafte Blatt 1 u. 2. 6. 286. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

الجزء الاول من كتاب العفو والاعتذار لابي الحسن محمد بن محمد بن عمران البصري

Anfang f. 1ᵇ: Nach der Ueberschrift: باب العفو والاعتذار und dem Namen des Verf. (wie oben): اعلم ان العفو من الله عز وجل عن العباد تجافيه [Lücke] وهو من العباد س...... (Lücke) بعضهم على بعض يقال عافا الله فلانا اي اعفى الله فلانا الخ

Moħammed ben moħammed ben 'imrān elbaçrī abū 'lħasan handelt in diesem interessanten Werke, das mit vielen Anekdoten und alten Dichterversen ausgestattet ist, über Nachsicht und Verzeihen der Fehler und Vergehen Anderer.

باب تورية الملوك عن ذنوب ذوي الجنايات محبّةً للعفو لهم عنها 12ᵇ

باب العفو عن ذوي الجنايات استصلاحا لهم ومداراة لعشايرهم 50ᵃ

باب تلطّف الجُناة في الحيلة لطلب العفو 78ᵇ

باب خطأ المنطق بحضرة الملوك ومن عفي عنه 111ᵇ

باب العفو عن الهرّاب والمنفيّين وردّهم الى اوطانهم بالشفاعة لهم والاعتذار منهم 136ᵇ

Der 2. Theil beginnt unter obigem Titel f. 149.

باب العفو عن ذوي الجرايم بالشفاعات 167ᵇ

باب من هرب من ملك مخافة ان يقتله ثم اتاه مقرّا بذنبه فعفا عنه 205ᵇ

باب تكرّم الاشراف في العفو عن الاسري وغيرهم من ذوي الجنايات 222ᵇ

باب العفو عمّن نُوىَ قتله اضطرارا 261ᵇ

Schluss f. 286ᵃ (Basīṭ):

ترفع الصوت احيانا وتخفضه كما يطنّ ذباب الروضة انهزج

Schrift: gross, kräftig, gleichmässig, vocalisirt. Ueberschriften roth. — Abschrift c. $^{600}/_{1203}$.

Nach f. 210 fehlen 2 Blätter.

5417. We. 1708.

1) f. 1—6.

103 Bl. 8ᵛᵒ, 24 Z. ($18 \times 13^1/_2$; $15^1/_2 \times 12$ᶜᵐ). — Zustand: unsauber, die obere Hälfte wasserfleckig, der untere Rand der ersten Blätter ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ oben:

الكرم والجود وسخاء النفوس للبرجلاني

Anfang f. 1ᵇ: اخبرنا المسند شمس الدين ابو عبد الله محمد بن محمد بن عبد الله بن جوارش الصالحي سماعا عليه بالجامع المظفري بسفح قاسيون قيل له اخبرنا الحافظ ابو بكر بن المحب مشافهة حدثنا ابو بكر بن احمد بن عبد الدايم حضورا حدثنا الشيخ الصالح ابو عبد الله محمد بن ابراهيم بن مسلم بن سلمان الاربلي حدثنا ابو الحسن على بن عساكر بن المرجّب البطايحي النحوي بقراءتي عليه حدثنا الشيخ الثقة الامين ابو طالب عبد القادر بن محمد بن عبد القادر بن محمد بن يوسف بن محمد رحمه . . . عن ابي صالح عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلعم انما بعثت لاتمم صالح الاخلاق' حدثنا محمد بن الحسين . . . قال كان نبي الله اشدّ حياء من جارية عذراء في خدرها وكان اذا كره امرا عرف ذلك في وجهه' حدثنا محمد بن الحسين . . . قال كان رسول الله صلعم لا يواجه احدا في وجهه بشيء يكرهه الخ

Elberǵelānī hat hier Aussprüche Moħammeds über Edelsinn und Grossmuth, dann auch solche von seinen Genossen und von Späteren, zusammengestellt. Die Gewährsmänner werden (zum Theil sehr vollständig) angeführt.

Schluss f. 6ᵇ: فدفع اليه صرّة كانت فيها ثلاثون دينارا واثوابا كانت معه فقال تجهز بها الي اهلك اخر والله اعلم والحمد لله وحده وصلى الخ

Schrift: ziemlich gross, hintenüberliegend, flüchtige Gelehrtenhand, ohne Vocale und meistens ohne diakritische Zeichen, schwierig. — Abschrift von يوسف بن حسن بن احمد بن حسن بن عبد الهادي المقدسي الحنبلي im Jahre 865 Ramaḍān (1461).

F. 1ᵃ steht von der Hand des Abschreibers ein kurzer Lehrbrief desselben, an seine Söhne über dies Werk und andere ausgestellt vom J. 897 Çafar (1491).

5418. Pet. 508.

1) f. 1—45ᵃ.

90 Bl. 8ᵛᵒ, 23 Z. (20½ × 15; 15 × 9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederbd. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب تحفة الاكياس في حسن الظنّ بالناس لعلي المصري

Der Titel ebenso in dem kurzen Vorwort.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي هدي لحسن الظن من اختاره من عباده . . . هذا تعليق اوضعته على وصية حسن الظن معينا لها على فتح بابه الذي اغفله غالب مشايخ الوقت وعلمائه الخ

Das Werk selbst fängt so an (f. 1ᵇ): عليكم ايها الاخوان بحسن الظن بالمسلمين بشرطه وهو ان يكون في الاخلاق التى تحتمل التاويل اي الخير والشرّ من الاعمال القلبية المتعلقة بالنيات الآتية ان شاء الله تعالي اما الافعال التى صرح الشرع بتحريمها كالزناء وشرب الخمر الخ

ʿAlî elmiçrî um $^{1040}/_{1630}$ handelt hier von dem Misstrauen gegen Andere als der Religion und der Moral zuwider, bespricht die Gründe, giebt Anweisung, wie man sich davor zu hüten habe, warnt vor Verleumdung und ermahnt zur Frömmigkeit im Denken und im Wandel.

Schluss f. 45ᵃ: وذلك اي ما ذكر من روية النفس والاستخفاف باولياء العصر وعلمائه ومعاداتهم والتجسس والغيبة والكذب موجب للتخلف عن درجة الاولياء والصالحين، وهذا اخر ما يسّر الله بجمعه على وصية حسن الظنّ والغمر يسال من اطلع فيه على هفوة صغيرة او كبيرة ان يعذره ويصلحها ويدعو له . . . عدد ذكر الذاكرين وسهو الغافلين امين،

Schrift: klein, deutlich, gleichmässig, vocallos. Nach f. 10 fehlt etwas. — Abschrift c. $^{1150}/_{1737}$.

Spr. 835, 4, f. 42ᵇ. 43ᵃ.

Format etc. wie bei 1.

Ein kleines Stück ähnlichen Inhalts: dass man von seinem Nächsten nicht leichtsinnig noch von vornherein Schlechtes voraussetzen, sondern ihm Gutes zutrauen müsse (في الغيبة وسوء الظنّ). Es werden darin ein Paar kurze Stellen aus dem احياء العلوم des الغزالي und dem تهذيب الاذكار des شهاب الدين ابن رسلان الرملي angeführt. Das Stück beginnt: الحمد لله اعلم ان الغيبة كما تحصل باللسان فكذلك تحصل بالقلب قال الغزالي الخ und schliesst: ولا تقبل وسوسة الشيطان فانه عدوّ فاسق

5419. We. 1807.

6) f. 71—80.

8ᵛᵒ, 21 Z. (20 × 14⅔; 15—15½ × 10ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber u. fleckig, besonders zu Anfang. — Papier: gelb, ziemlich stark u. glatt. — Titel f. 71ᵃ:

تذكرة السامعين في صلة ارزاق الخلايق اجمعين

(Im Vorwort ebenso, nur steht الخلق für الخلايق.)

Verfasser fehlt.

Anfang f. 71ᵇ: الحمد لله رازق الخلق وباسط الرزق . . . وبعد فقد استخرت الله تعالي في تاليف هذه الرسالة رجاء للقبول بسبب النصح والدلالة الخ

Abhandlung über Erlangung von Unterstützungen und über Almosen-Ertheilen. In einem Eröffnungswort (فاتحة), enthaltend ein kurzes Gebet um Erledigung der Anliegen, und 3 فصل und Schlusswort.

1. فصل 72ᵃ في الشفاعة وقضاء حوايج الناس
2. فصل 73ᵇ في الصدقة والقرض في بيت المال
3. فصل 77ᵃ في مانع المعروف ومن قصد التعرض لارباب الصدقات

Schlusswort f. 80ᵃ: خاتمة قد علم ذوو الالباب ان صلة الرزق من اعظم الاسباب الخ

Schluss f. 80ᵇ: ووثقت ان شاء الله تعالي بنيل الاصل وبلوغ النجاح وحسبنا الله ونعم الوكيل والحمد لله وحده . . . ومن تبع هدى مرشده، تمت

Schrift: ziemlich gross, rundlich, deutlich, fast vocallos. Zuletzt kleiner, enger, flüchtiger. — Abschrift aus einer Handschrift vom J. 1161 Ša'bān (1748), von عبد اللطيف بن مصطفى um 1200/1785.

5420.

1) Spr. 1967, 17, f. 66ᵇ—78ᵃ.

12ᵐᵒ, 13 Z. (14 × 10; 11½ × 6¾ᶜᵐ). — Zustand: zieml. gut. — Papier: glatt, weisslich, dünn. — Titel fehlt.

Anfang: فصل فيما يجلب الرزق وما يمنع الرزق وما يزيد العمر وما ينقص العمر ثم لا بد لطالب العلم من القوت ومعرفة ما يزيد فيه وما يزيد في العمر والصحة ليتفرغ لطلب العلم الخ

Erörterung der Frage: was die Beschaffung des Lebensunterhaltes und die Verlängerung des Lebens befördere und von dessen Gegentheil. Manche hätten darüber geschrieben, sagt der Verfasser: er wolle daher sich kurz fassen.

Schluss f. 78ᵃ: ويحرم من الذهب والفضة للرجال والنساء كما مرّ والله اعلم،

Schrift: ziemlich gross, eng, deutlich, gleichmässig und gut, ganz vocalisirt. — Abschrift c. 1150/1737. Auf f. 66ᵃ ist von anderer Hand bemerkt: كتبه الشيخ محمد التكريتي. Dies ist also der Abschreiber.

2) Lbg. 318, 5, f. 180ᵇ—181.

8ᵛᵒ, 19 Z. (21 × 15; 16 × 12ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig, am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titelüberschrift:

خطبة يذكر فيها المصايب

Anfang: الحمد لله مثيب الصابرين على ما اصابهم ومحب الشاكرين على ما انابهم الخ

Predigt, Trost und Hoffnung bei Unglücksfällen. — Schluss f. 181ᵇ: وان تلطف بنا في ما جرت به المقادير وان تغفر لنا يوم الحساب وتدخلنا الجنة وتجنبنا السعير،

Schrift: gross, rundlich, flüchtig, vocallos. — Abschrift c. 1200/1785.

5421. We. 1732.

10) f. 96. 97.

8ᵛᵒ, 15—17 Z. (19⅓ × 13¾; 15 × 10ᶜᵐ). — Zustand: Bl. 97 ist fleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. (Bl. 96 weniger stark). — Titel und Verfasser f. 96ᵃ:

السفر المثبوت المسمي بالياقوت لابى عبد الله محمد بن محمد الواقدي

(über den Titel s. nachher).

Anfang f. 96ᵇ: الحمد [لله] مدبر الامور ومفنى الدهور وباعث من القبور وهو الحميد الشكور . . . اما بعد فانى قد تصفحت السفور وامعنت في معانى السطور فلم اجد فنا من الفنون الخ

Der Verfasser sagt, er habe aus allerlei Wissenschaften hier etwas zusammengetragen und es betitelt: معدن الياقوت. Er habe das Ganze in Kapitel und Abschnitte getheilt. Dies Alles ist gefälscht — von dem in der Sammlung oft als Fälscher erwiesenen Gelehrten. Er hat den Schein erwecken wollen, als sei f. 96—137 ein wenigstens dem Anfange nach vollständiges Werk und hat daher theils Bl. 96 verfasst, theils (um die Uebergänge zu vermitteln) die erste und letzte Zeile auf f. 97ᵃ u. 97ᵇ hinzugefügt, theils auch f. 97ᵃ der dort stehenden Ueberschrift vorgesetzt: الباب الاول. Es ist vielmehr Bl. 97 einem älteren Werke, das — wenn auch nicht ausschliesslich — von Freundschaft und Liebe handelt, entnommen; es liegt hier der Anfang eines (ungezählten) Kapitels vor, das handelt: باب النهي عن استعمال الافراط في حب الصديق والاغراق في مودة الرفيق (Anfang: قال وروي عن بعض العلماء انه قال لا يفرط الاديب في مودة الصديق). Es werden darin auch Verse citirt.

Schrift: ziemlich gross, gut, etwas vocalisirt. Ueberschrift hervorstechend gross. — Abschrift c. 900/1494.

5422. We. 731.

3) f. 34ᵇ—36.

8ᵛᵒ, 16 Z. (Text 18½ × 13½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel fehlt.

Anfang: قوله تعالي وَلَنَبْلُوَنَّكُم لنختبرنكم يا امة محمد صلعم واللام لجواب القسم تقديره الله لنبلونكم

والابتلاء لاظهار المطيع من العاصي ليعلم شيئا لم يكن عالما به بشيء من الخوف والجوع قال ابن عباس يعني خوف العدو الخ

In Anknüpfung an Sura 2, 150 wird der Begriff der Furcht, unter Anführung von Qorānstellen, erörtert. — **Schluss** f. 36ᵇ: من خير الامة كان يبدو منهم شيء من المزاح مثل قوله تعالي الم يان للذين امنوا ان تخشع قلوبهم لذكر الله وما نزّل من الحق الآية، ثم

Schrift: gross, dick, vocallos. Vom Rand der Seite so viel abgeschnitten, dass der Text etwas gelitten hat. — **Abschrift** c. 1170/1756.

5423.

1) We. 237, 14, f. 96—98.

Format etc. wie bei 13.

Einige Prosastücke, deren Anfang fehlt. Von dem Vorhandenen beginnt f. 96ᵃ ein Abschnitt: المقام العاشر ان يكون قوّامًا بالقسط والعدل، الخ und zählt auf, welche Eigenschaften dem Menschen nothwendig seien, wenn Gott seine Reue erhören solle. Dann kommt eine Anekdote von محمد بن سليمان الهاشمي und der رابعة العدوية, deren Zweck ist, Entsagung der irdischen Güter um Gottergebenheit willen einzuschärfen, und einige dem ذو النون المصري beigelegte fromme Betrachtungen. Nach f. 98 fehlt etwas.

2) We. 705, 2, f. 5.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1. — **Titelüberschrift** fehlt. **Verfasser:** عن كعب الاحبار رة

Anfang: مكتوب في التوراة ان الله عز وجل قسم الدين عشرة اقسام تسعة للرجال وواحد للنساء وقسم العقل عشرة تسعة للرجال وواحد للنساء الخ

Angabe von Zahlenverhältnissen, wie gewisse Eigenschaften und Dinge unter den Menschen vertheilt sind oder wie der Mensch zu anderen Wesen (Thieren, Geistern) bedacht und gestellt ist, oder wie das oder jenes in und ausser der Welt eingetheilt ist: der Thora entnommen und von **Ka'b elaḥbar** dargestellt.

Schluss f. 5ᵇ: ووراء المغرب اربعون مدينة واهلها على هذه الصفة لكن اعينهم بين اكتافهم، فسبحان من له هذا الملك العظيم وهو حسبي ونعم الوكيل وصلاته على افضل الخلق الخ

3) We. 237, 1, f. 1ᵃ—1ᵇ.

98 Bl. 8ᵛᵒ, 11 Z. (15½ × 10¾; 11½ × 7½ᶜᵐ). — **Zustand:** lose Lagen u. Blätter. Unsauber. — **Papier:** gelblich, dick, ziemlich glatt. — **Einband:** Pappdeckel mit Lederrücken.

Schluss einer Abhandlung, die 15 Eigenschaften bespricht, die jeder Mensch haben oder meiden müsse. Dies Stück beginnt bei der 11.: Vermeidung der Afterrede. 12. Unterlassung der Angeberei. 13. Tägliches Beten. 14. Kleideranziehen im Sommer und Winter. 15. Reinliche Wohnungen. — **Schluss:** فهذه خمس عشرة خصلة لازمة للقوي والضعيف اعاننا الله بمقتضاها بحرمة سيد المرسلين وآله الطاهرين،

Schrift: ziemlich gross, gut, deutlich u. gleichmässig, vocalisirt, sehr incorrect. — **Abschrift** c. 1150/1737.

5424.

Spr. 910, f. 4ᵇ enthält einen Ausspruch der 'Āïša, dass es 10 Tugenden gebe. — Min. 195, 2, f. 110ᵇ die Tradition, dass der Gläubige 10 Eigenschaften vom Hunde haben müsse. Desgl. Pm. 366, f. 76ᵇ (nach حسن البصري) und Pm. 23, 8, S. 244. We. 408, f. 7ᵃ über Menschenfreundlichkeit; 409, f. 83ᵇ. 84 über Nachsicht und Verzeihen. Mq. 280, f. 39ᵇ ff. über Aufrichtigkeit; We. 408, f. 182ᵃ über Freigebigkeit und Stolz; Spr. 1220, f. 57 ff. über die drei im Islām berühmten Freigebigen. Pet. 684, f. 15—18 ein Abschnitt über die Geduld. Spr. 1962, f. 17 Werth der Geduld und Prüfungen; Pet. 312, f. 111ᵇ von Geduld und Unterschied des Verständigen und Thoren; Mq. 466, f. 141 von Geduld und dem Unglück der Frommen. — Mq. 121, 14, S. 275—288 über Kleinmüthigkeit und Klage; We. 1092, f. 36ᵃ von Trost um Todte und Abwesende. Pet. 684, f. 19—26 über Beredsamkeit, Frohsinn, Genügsamkeit, Schweigsamkeit. Pet. 300, 2, f. 25 Verse über Verschwiegenheit. Pet. 684, f. 9ᵇ die Vergesslichkeit dem Menschen eigen. WE. 101, 1, f. 106ᵇ ff. wie ein gutes Gedächtniss zu erlangen sei.

b) Laster.

5425. We. 1730.

3) f. 38—51.

8vo, 21 Z. (21½ × 14½; 15½ × 8½cm). — Zustand: nicht recht sauber, am unteren Rande wasserfleckig. — Papier: gelb, grob, stark, wenig glatt. — Titel u. Verf. f. 38a:

كتاب تفضيل الكلاب على كثير ممن لبس الثياب
لابي بكر محمد بن خلف بن المرزبان

Anfang f. 38b: قال الشريف السيد القاضى شرف الدين ... ابو علي محمد بن الشريف القاضى ابي البركات اسعد بن علي الحسينى الحرّانى النسابة اخبرني الشيخ ... ابو محمد عبد المولى بن محمد بن ابي عبد الله الليثى اللخمى المالكي اجازة في سنة ثلاث واربعين وخمسمائة الخ

Der Herausgeber محمد بن اسعد بن علي hat über dies Werk im J. 543/1148 Vorlesungen gehört und sagt, die Reihe der Lehrer aufsteigend, dass ابو عمر محمد بن العباس بن محمد بن زكريا بن حَيّوَيْهِ الخزّاني das ganze Werk bei dem Verfasser gelesen habe. Sein Exemplar habe dieser (nämlich ابن حيويه) verloren, dann aber sich ein anderes verschafft. Danach beginnt das Werk so: قال ابو بكر ذكرت اعزك الله تعالي زماننا هذا وفساد مودّة اهله وخسّة اخلاقهم ولؤم طباعهم ... وسالتني اعزك الله تعالي واكرمك ان اجمع لك ما جاء في فضل الكلب على شرار الاخوان ومحمود خصاله في السرّ والاعلان الخ

Der Verfasser Moḥammed ben ḫalef elbagdâdî *ibn elmarzubân* abû bekr † 309/921 spricht von der Niederträchtigkeit der Menschen und bringt darüber Aussprüche, Anekdoten und Verse bei und geht dann f. 41b dazu über, die Anhänglichkeit und Treue des Hundes zu loben, sowol in Prosa- als in Versstellen, die er zahlreich anführt. Das anekdotenhafte Werkchen ist ohne besondere Eintheilung, doch findet sich f. 49b ein Abschnitt: فصل فيمن افسد الصديق حرمته وقام الكلب لنصرته

Schluss f. 51a: وليس في الحيوان شيء اشدّ حبّا لربّه ولا احسن طاعة له منه وليس شيء آثر عنده ممن ينظر اليه صاحبه بوجه طلق، تم

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift vom J. 1048 Çafar (1639) (vielleicht von محمد بن علي الرافعي im J. 1167/1754).

Ein kleiner Nachtrag zu dem Inhalt des Werkes — zwei Gedichtstellen — wird f. 51a unten und 51b gegeben.

HḰh. IV 9165 (mit dem Titel فضل الكلاب الخ, legt es aber dem späteren على بن احمد ابن المرزبان † 366/976 bei).

5426. Pm. 10.

3) S. 244—272.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titel und Verfasser steht in der Unterschrift:

كتاب ذم لذات الدنيا لفخر الدين
محمد بن عمر بن الحسين الرازي

Auf S. 243 unten hat Titel und Verfasser ebenso gestanden, nur ist der Titel jetzt durch übergestrichene Dinte fast unleserlich geworden.

Anfang: الحمد لله الواحد الاحد المصور الصمد السلام السرمد ... اما بعد فقد سالتني عن احوال اللذات المطلوبة في الدنيا والكشف عن حصر اقسامها وبيان ما فيها من الخيرات واللذات والراحات والآفات والمخافات، الخ

Faḫr eddîn errâzî † 606/1209 (No. 2223) handelt hier über weltliche Lüste, Eintheilung derselben, Vortheile und Nachtheile derselben. Er hat das Werk — die erste Hälfte in Herât, die zweite in Ḫowârizm — im J. 604 Ša'bân (1208) vollendet und behandelt den Gegenstand in 3 قسم.

1. قسم 245 الكلام في اللذات الحسّية، وبيان ما فيها من الخيرات والآفات
2. قسم 253 الكلام في اللذات الخيالية وهي لذة الرياسة والجاه، وبيان ما فيها من جهات الخير والشرّ
3. قسم 265 الكلام في اللذات العقلية الحاصلة بسبب العلوم، والاحاطة بحقايق الاشياء وبيان ما فيها من جهات الرغبة والنفرة

Schluss S. 242: فيا ربّ العزة انى مقرّ بانى لا اقدر على مدحك ... فاسلك بوجوب وجودك ... ان تعفو عنى كل ما اخطات وان تقبل منى كل ما لا رضيته منى من الاعمال التى اتيت بها بمدد توفيقك برحمتك وفضلك يا ارحم الراحمين،

5427. Pm. 407.

87) f. 436ᵃ—438ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift und Verfasser:

كـ بذل الهمّة في براءة الذمة للجلال السيوطي

Anfang: مسئلة اغتاب رجل لسبب او نحوه او قذف او خان في اهله ثم انه تاب بعد ذلك فهل يكتفي توبته ورجوعه الي الله تعالي وكثرة ذكره وعبادته ام لا بد من تحلّله من ذلك وذكر له ما اظلمه به انخ

Essojûṭî † $^{911}/_{1505}$ erörtert hier die Frage, ob ein Mann, der einen Verwandten verleumdet oder in irgend einer Weise täuscht und betrügt, dann aber sein Thun bereut und sich zu gottesfürchtigem Wandel bekehrt, damit genug thue oder ob er seine Vergehen dem Andern eingestehen und dessen Verzeihung erbitten müsse. Der Verfasser entscheidet sich für letzteres.

Schluss: انه اذا علم الصدق من قلب العبد فانه يرضي خصماءه من جزيل فضله يوم القيامة وصلي الله انخ

HKh. II 1765.

5428. We. 1764.

3) f. 26—36.

Schmal-8ᵛᵒ, 31 Z. Papier etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 26ᵃ:

المراح في المزاح لابي البركات محمد الغزي

In der Unterschrift nennt der Verfasser sich ausführlich:

ابو البركات محمد بن محمد بن محمد بن احمد ابن عبد الله العامري الشهير بابن الغزي الشافعي

Anfang f. 26ᵇ: الحمد لله علي جميل افضاله . . . وبعد فقد سئلت قديما عن المزاح وما يكره منه وما يباح فاجبت بانه مندوب اليه بين الاخوان والاصدقاء والخلان انخ

Moḥammed ben moḥ. ben moḥ. ben aḥmed ben 'abdallâh el'âmirî *ibn elgazzî* abû 'lberekât † $^{984}/_{1576}$ giebt hier eine Erörterung über den Scherz; derselbe werde von Manchen getadelt, von Anderen gelobt. Er benutzt theils Prosastellen theils Verse Verschiedener und giebt besonders viele hieher gehörige Traditionsstellen und Anekdoten, auch Aussprüche späterer berühmter Männer, besonders des القشيري. — Er billigt denselben, wenn Maass gehalten und Rücksichten genommen werden. Das Werk ist nicht in bestimmte Abschnitte getheilt. Der Verfasser hat es in der Unreinschrift vollendet im J. 944 Anfang Ŝa'bân (1538).

Schluss f. 36ᵇ: وقد بسط الكلام علي ذلك الغزالي في الاحياء وغيره وهذا القدر كاف وبما قصدناه بحمد الله تعالي واف والحمد لله . . . تسليما كثيرا طيبا مباركا كافيا

Abschrift nach dem Original im J. 1090 Raǵab (1679), von رمضان بن موسي العطيفي الحنفي.

HKh. V 11759.

5429. We. 1848.

1) f. 1—44.

227 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (21 × 14³/₄; 14 × 8¹/₂ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber und recht fleckig; einzelne Blätter lose. Der Rand öfters ausgebessert. Bl. 4 lose; ebenso 7. Bl. 10 etwas schadhaft. — Papier: gelblich, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1ᵃ oben von anderer Hand:

عقود الجمان في عدم صحبة ابناء الزمان

so auch in der Vorrede f. 3ᵃ. Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي جعل الوفا بين الوري سببا للمودة والصحبة . . . وبعد فيقول العبد الفقير . . . مرتضي بيك بن مصطفي بيك بن حسن بيك الكردي حقه بلطفه المعيد المبدي، مذ نبت الشعر في عذاري وعرفت يميني من يساري انخ

Der Verfasser Murteḍâ beg ben muçṭafâ ben ḥasan elkurdî, um $^{1127}/_{1715}$ am Leben, hat viel mit Menschen verkehrt, hat dieselben aber unzuverlässig und falsch befunden und seinen Glauben an redliche Freundschaft eingebüsst. Diesen Erfahrungssatz behandelt er hier ausführlich, Belege für diese Seite der menschlichen Natur aus dem Qorân, der Tradition und verschiedenen Schriftstellern theils

in Prosa theils in Versen beibringend, auch von sich einige Gedichte und Versstücke anführend. Er beschliesst sein Werk mit 2 Qaçiden des عبد الغنى بن اسماعيل النابلسى الحنفى † 1143/1730, in welchen derselbe sich über seine Zeitgenossen und deren schlimmen Charakter bitter beklagt; die erste, 56 Verse lang, beginnt f. 41ᵇ (Ḥafīf):

بين اهل الجحود والتكذيب   كل امر من الامور عجيب

und schliesst f. 43ᵃ:

والي الله قد توسّلت فيهم   وعليهم ربّ العباد حسيبي

Die zweite, f. 43ᵃ, 20 Verse lang, beginnt (Kāmil decurt.):

اصبر على ضرّ البلايا   فالصبر من احدي العطايا

und schliesst f. 44ᵃ:

قد قال ساعات الاذي   يذهبن ساعات الخطايا

Schluss f. 44ᵃ: تمت القصيدة . . . وهذا آخر ما منّ الله علىّ بالاتمام ونسأله . . . أن يرزقنا حسن الختام وهو حسبي ونعم الوكيل . . . وصلى الله . . . تسليما كثيرا٬

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, etwas vocalisirt. Stichwörter roth. Bl. 1. 32. 41 später ergänzt, deutlich, aber nicht gut geschrieben. — Abschrift im J. 1158 Ǵomādā I (1745) von السيد عبد الغنى بن عبد الله بن احمد الشويكي العلوي الحنفي الدسوقي nach der Handschrift des Verfassers.

5430. Spr. 853.

2) f. 53—66.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Nach der Vorrede f. 54ᵃ:

الكشف والبيان فيما يتعلق بالنسيان

Verfasser fehlt; s. den Anfang.

Anfang f. 53ᵃ: الحمد لله الذي خلق الانسان وطبعه على النسيان وعلم آدم الاسماء . . . اما بعد فيقول شيخنا الامام الكامل . . . عبد الغنى ابن الشيخ اسمعيل النابلسي الحنفي . . . هذا كتاب صنفته بالعجلة غب قدومي من الحج الشريف والقافلة المصرية على جناح السفر من غير امهال الحج

Nach seiner Rückkehr von der Wallfahrt, und zwar im Jahre 1106 Rab. I (1694), hat 'Abd elganī ben ismā'īl *ennābulusī* † 1143/1730 (No. 1372) dies Werk geschrieben. Er handelt darin über die Vergesslichkeit (النسيان) und was dazu gehört (und die Mittel dagegen) in 5 فصل und Schlusswort.

1. فصل 54ᵇ في معنى النسيان لغةً وشرعا وبيان ذلك٬ اما معناه لغة فهو مصدر

2. فصل 55ᵇ في بيان اسباب النسيان وتحقيق معنى هذه الآفة المقتضية للذهول والغفلة٬ اعلم ان النسيان من آفات الدماغ

3. فصل 57ᵇ في ذكر ادوية الحفظ المقتضية لزوال النسيان وانتفاء هذه الآفة من الايات والاحاديث وكلام الصالحين٬ جربها العلماء وذكروها

4. فصل 60ᵇ فيما يتعلق بادوية الحفظ وازالة آفة النسيان مما ذكره الاطباء من الدواء المحسوس٬ اعلم ان الادوية الالهية الربانية المستفادة

5. فصل 62ᵇ في الاحكام الشرعية المترتبة على النسيان٬ قال العلامة ابن ملك في شرحه

الخاتمة 64ᵃ في بيان ان النسيان ليس بنقصان في كمال الانسان وانه يجوز على الانبياء عمّ وقد وقع منهم في غير ما وجب عليهم تبليغه من الاحكام وورد الايات في ذلك والاخبار٬ قال الله تعالي ولقد مهدنا الي آدم من قبل فنسي

Schluss f. 66ᵇ: فيعلم ما فيه صلاحكم من أبقاء وانساء٬ انتهي قال المؤلف نفعنا الله تعالي به وهذا آخر ما قصدنا ايراده في هذه الرسالة بالحسب والامكان . . . الي حصول السعادة والتمتع بمقام الحسني وزيادة٬ وكان التاليف لهذه الرسالة في مجلسين آخرهما يوم الخميس الثاني من شهر ربيع الاول سنة ١١٠٦ وصلى الله علي سيدنا . . . وسلم

5431. We. 1848.

2) f. 45—227.

8ᵛᵒ, c. 13—18 Z. (21×15; 13×7ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Titel f. 45ᵃ: ك" الكشف والبيان عن اوصاف خصال شرار اهل هذا الزمان

Verfasser: محمد الحافظ النجار وكان قاطنا بالدرويشية في دمشق المحروسة

Anfang f. 45ᵇ: الحمد لله الذي ابتدع انواع العوالم المختلفين الصور والاجناس . . . اما بعد فيقول العبد الفقير . . . محمد الحافظ النجار . . . ان الداعي الي كتابة هذه الورقات . . . اشارة من اذا اشار وجب الامتثال الخ

Der Verf. Moḥammed elḥāfiẓ ennegǵār † 1163/1750 (1168) — No. 2055 — hat dies Werk auf Wunsch eines angesehenen Freundes geschrieben. Er hat Schlechtigkeit und Treulosigkeit der Menschen vielfach erfahren, namentlich auch ist er von Freunden getäuscht und betrogen worden; er hat eine pessimistische Anschauung von den Menschen gewonnen und legt in diesem Werke seine Ansichten darüber vor, auch auf Aussprüche des Qorān, der Tradition und vieler anderer frommen u. gelehrten Männer in Vers u. Prosa sich berufend. Er erzählt auch manche darauf bezügliche Anekdote. Unter den vielen Versen, die er anführt, sind auch viele von ihm selbst; so besonders f. 111ᵇ—116ᵃ eine Sammlung von 29 مواليات in alphabetischer Folge (nach dem Anfangsbuchstaben des ersten dieser Vierzeilen). Er führt bei dieser Gelegenheit 10 andere — nicht grade auf den Gegenstand — bezügliche مواليات an (f. 116ᵇ—118ᵃ), bei denen das letzte Wort einer vierzeiligen Strophe als Anfangswort der nächsten Vierzeilen wiederkehrt; eine dritte Art dieser مواليات führt er f. 119—128ᵃ an, in denen, ohne auf das Wort oder Endreim Bezug zu nehmen, der nächste Viervers sich an den vorigen bloss durch Uebernahme und Weiterführung des Sinnes knüpft. Für diese Art bringt er Spottverse vor gegen einen Freund, der ihn treulos und gemein behandelt. — In einer andern langen Qaçîde (Ṭawîl) stellt er denselben wiederum an den Pranger (f. 135ᵃ—140ᵇ). Sie beginnt: ايا طالب الانصاف من رذل شيءٍ
رويدك هذا لا يكون مدى العمرِ

und schliesst: وهذا الذي ابديت في العذر واضح
ويقبله في الناس كل امرئ حرّ

Das Gedicht des عبد الغنى بن اسماعيل النابلسى, dessen Anfang بين اهل الجحود والتكذيب, führt er f. 162ᵃ—166ᵃ an (No. 5429); dasjenige, mit dem Anfang اصبر علي ضر البلايا, von demselben, steht f. 166ᵃ—167ᵃ (s. No. 5429). — F. 193ᵇ ff. bringt er den Anfang der 4. Maqāme des Elḥarîrî, und f. 204ᵇ das Gedicht der 18. Maqāme, dessen Anfang وديم محصته (ed. de Sacy p. ۱۸۲). Er beschliesst sein Werk mit einer 69 Verse langen Qaçîde, deren Anfang f. 223ᵃ (Ḥafîf):
كان لي في منازلي جار سوء اورث القلب علة وسقاما
und Schluss f. 227ᵇ:
حسبي الله فيهم وكفاني شرّ طاغ على الفساد استقاما

Schrift: gross, breit, etwas rundlich, vocallos, deutlich. Ueberschriften roth. — Abschrift im Jahre 1210 Rabîʿ II (1795) von السيد سليمان القادري الدمشقى

5432. Spr. 1919.

2) f. 43—48.

8ᵛᵒ, 25 Z. (19 × 14½; 17½ × 10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Titelüberschrift f. 43ᵃ:

صفة فرمان صدر من اديب الزمان الي عين الاعيان رئيس الاقران وصورة (جواب) الفرمان المذكور المحرر المسطور

Verfasser fehlt.

Anfang: صدر هذا الفرمان الشريف المطاع الواجب القبول والاتباع من ديوان المقياس ودار النخاس ومن سلطنة الايور والاكساس خطابا الي اعيان بني بشلميط القاطنين بوادي بني جرح زيدت صلابتهم ودامت قيادتهم، نعلمهم انه حضر الينا شيخ العرب دكشاب الخايض في احراح القحاب منتظما رافعا اعلام الايور الخ

Ein Fermān zotigen Inhalts, nebst der entsprechenden Antwort. Der Verfasser lebt um 1175/1761. Weiterhin f. 45ᵇ ein Lobgedicht desselben Verf. auf الشريف عبد الرحمن بن مصطفى العيدروس † 1192/1778 (No. 2733), anfangend (Ṭawîl):
وحقكم ما غيّر البعد لي ودّا ولا نقضت من موثقي جفوة عهدا
29 Verse. Es datirt nach dem Chronogramm des letzten Halbverses aus dem J. 1175/1761.

Von demselben, ausser einigen kleineren, ein Reģez-Gedicht in 28 Versen, welches er nach Vollendung der Glossen zu dem von علي افندي برهان نقيب مصر bearbeiteten Werke des عمر الفارسكوري † 1018/1610, dessen Titel جمع الجوامع, verfasste und das beginnt f. 46b:

قال الفقير راقم الحواشي آمنه الله من الفواشي

Ferner von demselben f. 47b — 48b ein Taśṭîr-Gedicht, anfangend:

صاح في العاشقين يال كنانه بعد أن سلّ سيفه وسنانه
ولقد راعنا وقد قيل وافي رشأ في الجفون منه كنانه

Das Ueberstrichene ist das Grundgedicht. 26 solcher Verse lang. Schliesslich aus d. J. 1175/1761 ein Lobgedicht auf سيدي احمد البدوي, anfangend (Kâmil decurt.):

اتحف محبّك بالوداد ودع الصدود لمن يعادي

Nur 14 Verse davon, das Uebrige fehlt.

Schrift: gross, zitterig, vocallos, in rothe Linien eingefasst. Ueberschriften u. Stichworte roth. Möglicher Weise Autograph.

In der obigen Titelüberschrift sind alle Worte von neuerer Hand hinzugesetzt, ausser: وصورة الفرمان. Die Blätter 43—48 sind offenbar einem grösseren Werke entnommen, das autobiographischer Art (nebst belletristischen Proben) gewesen sein wird.

5433. We. 1754.

2) f. 71—115.

8vo, 17 Z. (20½ × 14½; 14 × 10cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titel und Verfasser f. 71a:

تقويم النديم وعقبي النعيم المقيم
لجمال الدين يوسف بن حمويه الكاملي

Dasselbe f. 72a wiederholt, mit einigen Zusätzen.

Anfang: اللهم انك امرتنا فما ائتمرنا ونهيتنا فما ازدجرنا وبصّرتنا طرق الهداية فتعامينا ... حكا السرور بن اللذة قال كنت وشعبة جنون شبابي في عنفوانها وصحيفة عمري لم اقرأ منها غير عنوانها الخ

Ein Werk in Reimprosa, mit sehr vielen kurzen Gedichtstücken untermischt, in welchem mit Behagen die Lust an den Lebensfreuden, namentlich auch am Zechen, geschildert wird, bis denn zuletzt ein Alter auftritt, der zum Ernst des Lebens und zur Büsse ermahnt und alle fröhlichen Gesellen — 10 an der Zahl — sich zur Frömmigkeit ihres Wandels bekehren. Der Verfasser Jûsuf ben moḥammed el-kâmilî *ibn ḥammawcihi* ǵemâl eddîn abû 'l-moẓaffer giebt f. 112a ff. gleichsam eine Rechtfertigung seines Werkes und schliesst mit einem eigenen Gedicht, in welchem er seine Zuversicht auf Gottes Nachsicht ausspricht.

Schluss (Kâmil) f. 115a:

فعليك قد امسي توكله وقد اضحا بلطفك واثقا مستبشرا
متوسلا بمحمد خير الوري المبعوث فينا شاهدا ومبشرا
صلى عليه الله ما نسج الدجا صبح وما نبّى الحجيج وكبّرا

Schrift: gross, weit, gewandt, deutlich, etwas vocalisirt. Stichwörter roth. — Abschrift zu eigenem Gebrauch im J. 1026 Moḥ. (1617) von عبد الرحيم الحاسني الحنفي.

HKh. II 3502.

5434. Lbg. 495.

11) f. 80—93.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; nach der Vorrede:

انقاذ الضالين عن ايدي المضلّين

Verfasser fehlt.

Anfang f. 80b: الحمد لله الذي صوّر الكلب العقور في صورة الانسان وخلق الذئاب في هيئة المقربين الذين قنعوا بجلود الضان ... اما بعد فهذه في بيان حرمة مال الظلمة وطعامهم ودفع حجج اهل الزيغ الذين اضاروا كثيرا وضلّوا عن سواء السبيل الخ

Behandelt ist in dieser Schrift die Verstellung und Scheinheiligkeit und Niederträchtigkeit, welche auf das Uebervortheilen und Betrügen der Armen und auf das Stempeln des Unrechts zu Recht hinausläuft. Dieselbe ist hier nicht vollständig vorhanden, sondern bricht ab Bl. 93b mit den Worten: مثاله لو اضطر وعنده ميتة ومال الغير فانه ياكل الميتة اذا اجتمع،

5435. Lbg. 495.

12) f. 94—123.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). Bl. 123 im Text schadhaft. — Titel fehlt. Er ist aber, nach der Angabe auf f. 95ᵃ. 103ᵃ. 109ᵃ. 117ᵃ (verklebt) in der oberen Ecke:

مواعظ الانقياء

Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt: وحليتها بالنية فاما الذي يترجح على السموات والارضين وهو ان يعتبر خلق الله تعالي في السموات والارض فيري قدرة الله تعالي بانه خلق السموات والارضين بل طبق صنعه صدقة وجميع هذه الاشياء الخ

In dieser längeren Abhandlung fasst der Verfasser — ohne Zweifel der Verfasser auch der übrigen Abhandlungen dieses Bandes — seine Ansichten über die Gleichgiltigkeit und Verderbtheit der Gläubigen in ihren Ansichten über religiöse Dinge und in ihrem Handeln zusammen und weist hin auf die Gegensätze, die die Richtschnur ihres Lebens sein sollten.

Schluss f. 123ᵇ: ونعوذ بك من علم لا ينفع ونفس لا تشبع وقلب لا يخشع ودعاء لا يستجاب والحمد لله . . . والصلوة والسلام الخ

Die Blätter 78. 79 gehören unmittelbar zwisch. 108 u. 109.

5436.

1) Lbg. 495, 5, f. 42—50.

Format etc. u. Schrift wie bei 1. — Titel fehlt; er ist:

ر" في فوايد الجوع وآفات الشبع

Verfasser fehlt.

Anfang f. 42ᵇ: الحمد لله الخالق القادر الواهب . . . اما بعد فهذه عظة في فوايد الجوع وآفات الشبع لمن احدث في الاكل من البدع

Vom Nutzen des Hungers, gegenüber der Uebersättigung und Völlerei; sowol in Bezug auf das körperliche Befinden als in Betreff der Seele und der Frömmigkeit des Herzens.

Schluss f. 50ᵇ: فهو اقرب من النجاسة والخيانة ومن ترك اللذيذ وقنع باليسير سلم من الآفات كلها وقوي بدنه وصح كما قوي اصحاب طالوت بالغرفة والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب . . . وسلم

2) Spr. 1243, f. 155ᵇ—159.

Ein Stück aus كتاب مداراة الناس des ابن ابي الدنيا † 281/894, wie Einer den Anderen hintergeht und täuscht. (Nicht bei HKh.) Hauptsächlich Traditionen.

3) Mq. 116, f. 10ᵇ—12ᵃ.

Eine Abhandlung, deren Titel sein könnte: ر" في تحقيق الاستدراج über Wesen und Nachtheile der Selbstüberhebung in Eitelkeit und Vermeiden derselben.

Anfang: الحمد لله الذي اصطفى اولياءه لمعرفته

Pet. 684, f. 185—188 handelt über Prahlen und Eitelkeit. Spr. 928, f. 249ᵇ über 6 Arten der Verleumdung; We. 1709, 11, f. 124ᵃ über Verleumdung der Gläubigen; Pet. 690, 15, f. 170ᵇ wie man sich einem Angeber gegenüber zu verhalten habe; Mq. 180ᵇ, f. 673ᵃ Bemerkungen über Verleumder. — We. 1594, f. 91ᵇ. 92ᵃ vom Vermeiden des sündhaften Verfluchens; We. 1598, 2, f. 114ᵃ Traditionsstellen gegen ungehöriges Schwören. Spr. 940, 2, f. 162ᵃ über das Hangen am Irdischen und was dagegen zu thun sei; We. 1706, 14, f. 46ᵃ Traditionen über den Hang zur Weltlust. We. 662, 3 von Ränken und Listen der Weiber (und Männer) 13 Geschichten.

5437.

Einige der hieher gehörenden Schriften sind:

1) كتاب الحلم von عبد الله بن محمد بن عبيد ابن ابي الدنيا † 281/894.

2) bis 5) كتاب التواضع, ك" الشكر, ك" الصمت, ك" العزاء والصبر von demselben.

6) ك" الورع von ابراهيم بن احمد المروزي † 340/951.

7) ك" القناعة von احمد بن محمد بن اسحق الدينوري ابن السُّنّي † 364/974.

8) زلل الفقر von محمد بن الحسين السلمى † 412/1022.

9) ك" الفتوة von demselben.

10) تفضيل الفقير الصابر على الغنى الشاكر von عبد القاهر بن طاهر البغدادى † 429/1038.

11) الوفاء ”ك von جعفر بن محمد المستغفري † 432/1040.
12) مدارج الاخلاص von عبد الكريم بن هوازن القشيري † 465/1072.
13) الهائم الخائف من لومة اللائم ”ر von نجم الدين الكبري † 618/1221.
14) الرقة ”ك von عبد الله بن احمد بن قدامة † 620/1223.
15) تنوير الظلم في الجود والكرم von على بن محمد السخاوى علم الدين † 643/1245.
16) ضوء المصباح في الحث على السماح von عمر بن احمد الحلبى ابن العديم † 660/1262.
17) فتى الفتوة ومرآة المروة von محمد بن ابراهيم الوطواط الكتبي † 718/1318.
18) الصبر والسكن ”ك von ابن قيم الجوزية † 751/1350.
19) شكر من عوفي وذكر من صوفي von سريجا بن محمد الملطي † 788/1386.
20) تحفة الامين فيمن يقبل قوله بلا يمين von صالح بن عمر البلقينى † 868/1463.
21) القول المالوف في الرد على منكر المعروف von محمد بن عبد الرحمن السخاوي † 902/1496.
22) التسميط ”ر von الجلال السيوطي † 911/1505.
23) حسن السمت في الصمت von demselben.
24) الفوز العظيم بلقاء الكريم von demselben.
25) مشارق الانوار في بيان فضل الورع من السنة وكلام الاخيار von على المصري um 1030/1621.
26) الدر المنضود في ذم البخل ومدح الجود von عبد الرءوف المناوى † 1031/1622.
27) اخلاص الوداد في صدق الميعاد von مرعي بن يوسف بن ابي بكر الكرمى † 1033/1624.
28) المختار من حسن الثنا في عفو عمن جنا von على بن ابراهيم بن احمد الحلبي † 1044/1634.
29) نظم قلائد العقيان في مورثات الفقر والنسيان للناجى von نجم الدين محمد بن محمد الغزي † 1061/1651.
30) المطلب الحقير في وصف الغنى والفقير ”ك von محمد كبريت بن عبد الله بن محمد الحسينى † 1070/1659.
31) اليقين ”ر von ايوب بن احمد بن ايوب الخلوتى † 1071/1660.
32) باعث المروة على التخلق بالفتوة
33) طريق الخلاص الى تحقيق الاخلاص von سعيد بن ابراهيم الملامتى
34) الاكتفاء في حسن الوفاء von محمد بن احمد بن ابي بكر المستنبشري
35) شرف الفقر على الغنى von ابراهيم بن محمد الكلاباذي
36) اسباب الفقر والغناء von احمد بن ابي القاسم الدولتآبادي

---

37) في الحسد ”ر von عمرو بن بحر الجاحظ † 255/869.
38) ذم الغيبة von ابن ابي الدنيا † 281/894.
39) ذم الحسد und ذم الغضب von demselben.
40) ذم الغيبة von ابراهيم بن اسحق بن ابراهيم الحربى † 285/898.
41) مساوي الاخلاق von محمد بن جعفر بن محمد الخرائطى السامري ابو بكر † 327/939.
42) التوبيخ ”ك von عبد الله بن محمد بن جعفر بن حيان الاصفهانى ابو الشيخ † 369/979.
43) ذم الغيبة von احمد بن فارس اللغوى † 395/1005.
44) تحريم الغيبة von الحسين بن نصر بن محمد الكعبى † 552/1157.
45) غاية اللذات في ذم الهوي von على بن ملمش التركي فخر الدين † 626/1229.
46) الغيرة المذهل عن الحيرة ”ك von ابراهيم بن محمد النفزى † 659/1261.
47) منشأ الخلاعة von احمد بن محمد ابن العطار الدنيسرى † 794/1392.
48) تحقيق المراد في ان النهى يقتضى الفساد von احمد بن محمد بن عثمان الخليلى † 805/1402.
49) اعانة الانسان على احكام اللسان von محمد بن ابي بكر ابن جماعة عز الدين † 819/1416.
50) ذم الوسواس von ابو محمد القدسى
51) نهج الرضاعة لاولي الخلاعة von عبيد الله بن المظفر الباهلي
52) الرد على اهل الاهواء ”ك von ابو حفص الكبير

3. Lebensführung.

a) Körperpflege.

5438. We. 1703.

2) f. 8ª—11ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser f. 8ª:

جزء فيه الظَفَر بقلم الظُفْر لجلال الدين ابن القاضى كمال الدين السيوطي الشافعي

(Titel ebenso im Anfang.)

Anfang f. 8ᵇ: الحمد لله الذي مَنَّ بتفصيل الشرع وتكميله ... هذه رسالة سمّيتها بالظفر بقلم الظفر.

Vom Beschneiden der Nägel, nach Traditionsstellen und anderen Werken, von Essojûṭî † 911/1505. Zerfällt in Eröffnungswort (الفاتحة), مقصد und Schlusswort.

الفاتحة 8ª روي الشيخان من حديث ابي هريرة رة الفطرة خمس الخ

المقصد 8ᵇ zerfällt in 2 قسم:

1. قسم 8ᵇ في كيفيتها، قال الغزالي في الاحياء يبدأ بمسبحة اليمنى

2. قسم 9ª في يومه، المصرح به في كتب اصحابنا استحبابه يوم الجمعة

الخاتمة 11ª يستحب لمن قلم اظفاره ان يدفنها صرح به في الروضة

Schluss f. 11ᵇ: من خلاف من اوجبه ذكره في قصّ الشارب والله اعلم بآخره ولله الحمد اولا وآخرا وحسبنا الله ونعم الوكيل

Abschrift vom J. 971 Ramaḍân (1564). Collationirt. HKh. IV 8014.

5439. Lbg. 495.

6) f. 51—57.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; nach der Vorrede:

كفاية المبتدين ونزهة المنتهين

Verfasser fehlt.

Anfang f. 51ª: الحمد لله المنزه القاهر خالق الماء المطهر الطاهر ... اما بعد فهذا في بيان شرائط الظاهرة والباطنة الخ

Ueber die Nothwendigkeit der Befolgung der religiösen Vorschriften der Reinigung des Körpers.

Schluss f. 57ᵇ: كذلك متناول الشبهة يقع في الحرام قنع عن قربها كالاول عن استقبالها والله يتوب على من تاب واليه المرجع والمآب والصلوة الخ

5440. Spr. 771.

2) f. 18—20.

4ᵗᵒ, 33 Z. mit sehr breitem Rande. (Text: 16×7ᶜᵐ). — Zustand: mit einem grossen durchgehenden Flecken. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Titel f. 18ª:

كتاب تحفة السلاك في فضل السواك، تاليف سيدنا ابي العباس احمد الزاهد

(Titel so auch im Anfang.)

Anfang f. 18ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلاة ... وبعد فهذا كتاب تحفة السلاك ... والاحاديث الواردة فيه محذوفة الاوايل والاواخر وبيان فضايله وخصاله الحميدة وبيان اقسامه الواجبة والمكروهة والمستحبة وبيان ما يستاك به وبيان قدره وموضعه وكيفية مسكه،

Schluss f. 20ᵇ unten: ويكره بالعود الرطب للصايم خوفا ان يجري الريق بما يحصل من رطوبته الي جوفه والله اعلم،

Inhalt: Vom Zahnstocher, dessen Eigenschaften und Bedeutung für den Moslim, von Aḥmed ben moḥammed *ezzâhid* † 819/1419 (No. 1821).

Schrift: klein, eng, zierlich, gewandt, gleichmässig, vocallos. — Abschrift vom J. 915/1509.

F. 18ª stark beschrieben theils mit Versen, theils mit einigen Traditionen.

5441.

Dasselbe Werkchen in:

1) We. 1728, 3, f. 74ᵇ—79ª.

Format etc. und Schrift wie bei 2.

Titel und Verfasser ebenso. Anfang von كتاب تحفة an ebenso. Der bei Spr. verzeichnete Schluss steht hier f. 78ª, 8. Darauf folgen hier aber noch 2 Blätter Text und der

Schluss desselben ist in dieser Handschrift f. 79ᵃ, 8: كان اصحاب رسول الله صلعم اسوكتهم خلف اذانهم يسنون بها لكل صلاة وان شق تلك ففي الراس والله سبحانه اعلم بالصواب الخ

F. 79ᵇ enthält zwei Stellen, die eine aus شرح الاعمى والبصير من فقه الشافعية, die andere aus شرح ابن حجر علي المنهاج.

2) Spr. 1954, 11, f. 146—148.

8ᵛᵒ, 18 Z. (Text: 15 × 10ᶜᵐ). — Zustand: fleckig. Der Rand beschädigt; durch Anstücken von Papier vergrössert. — Papier: gelb, ziemlich stark, nicht glatt.

Titel und Verfasser fehlt, steht im Anfange nach dem Bismillāh. Anfang wie bei We. 1728, 3. Schluss f. 148ᵇ: وهو مستحب في جميع الاوقات ونسال الله سبحانه وتعالي ان يرفعنا علي درجات الجنّة انه علي ما يشاء قدير، وقد تم كتاب تحفة السلاك الخ

Schrift: blass, dick, flüchtig, vocallos, nicht undeutlich, rundlich. — Abschrift c. 1150/1737.

5442. We. 1811.

4) f. 57—60ᵇ

8ᵛᵒ, 29 Z. (19½ × 14¼; 15 × 8ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, dünn, zieml. glatt. — Titel f. 57ᵃ:

ك" لوامع الدرر بما للسواك من الاثر

Ebenso in Vers 174 f. 60ᵇ, nur statt بما للسواك steht: فيما يري الي السواك

Verfasser f. 57ᵃ:

عبد اللطيف بن علي بن ابراهيم بن يوسف بن زيد بن عطية بن محمد بن يوسف بن عبد الناصر العسقلاني الديربي الازهري الشافعي الانصاري المعروف بابن الخطيب

Anfang f. 57ᵇ (Vers 1. 2. 3. 6):

يقول راجي رحمة المقتدر عبد اللطيف بن علي الازهري
الحمد لله وتلك زبد نقحتها مما اجتناه احمد
اليمنى الناسك الردادي فيما الي المسواك من اسناد
ان السواك من اجل السنن بيابس الاراك او بالخشن

Reǵez-Gedicht in 180 Versen vom Zahnstochern, von 'Abd ellaṭif ben 'alı ben ibrāhım *eddeirebī ibn elkaṭīb* im J. 932/1526 verfasst. Er hat dabei ein Werk des احمد بن ابي بكر بن محمد اليمانى الشافعى شهاب الدين ابو العباس ابن الرداد geb. 748/1347, † 821/1418, benutzt. — Schluss f. 60ᵇ:

مصليا مسلما بدايه علي النبي المصطفي وغايه
والآل والصحب بهذا اختتم نظمي والله تعالي اعلم

Schrift: klein, fein, deutlich, vocallos. Nicht besonders correct (so steht Vers 3 اليمين). — Abschrift c. 1150/1737.

5443. Lbg. 295.

17) f. 70—72.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift (fast verwischt) und im Inhaltsverzeichniss S. 2:

مغرفة النسّاك في معرفة السواك

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 70ᵇ: الحمد لله العلي العظيم والصلوة ... اما بعد فيقول ... علي بن سلطان محمد القاري ان هذه رسالة نافعة للنسّاك في معرفة فضيلة الاستياك، فقد قال تعالي ان كنتم تحبّون الله الخ

Von Sura 3, 29 ausgehend spricht 'Alı ben sulṭān moĥammed elqārı † 1014/1606 von der Vorliebe Moĥammeds für das Zahnstochern und weist dessen Vortrefflichkeit durch viele Traditionen und andere Schriften nach. — Schluss f. 72ᵇ: قال غسل يوم الجمعة علي كل محتلم وسواك ويمسّ من الطيب ما قدر عليه، والله اعلم بالصواب الخ

Abschrift im J. 1175 Ǵomādā I (1762).

Am Rande f. 72ᵃ steht ein Gedicht in 4 Versen auf den Zahnstocher. — F. 73 leer.

Dasselbe Werkchen in Lbg. 809, 9, f. 93ᵃ—94ᵇ. Format etc. und Schrift wie bei 7. — Ueberschrift und Verfasser:

رسالة النسّاك في معرفة فضيلة الاستياك لعلي القاري

Pet. 82, 3, f. 122ᵇ. Das Hauptsächlichste dieser schmutzigen, auch am Rande beschriebenen, Seite ist ein kurzes Stück über Anwendung des Zahnstochers (في كيفية امساك السواك ووضعه).

We. 1739, 10, f. 91ᵇ handelt vom Zahnstocher (سواك), und bringt 2 kleine Gedichte auf denselben. Das eine von صدر الدين العثمانى الصفدي beginnt: عشر خصال في السواك تذكر.

5444. Pm. 407.

90) f. 443^b — 447^b.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift und Verfasser:

ك" الاخبار الماثورة فى الاطلاء بالنورة للجلال السيوطي

Aufang: مسئلة فى الاطلاء بالنورة هل هو سنة مستحبة من الشارع ام لا وهل الاحاديث الواردة فى ذلك ثابتة ام لا،

Essojūṭı † 911/1505 erörtert hier die Frage, ob die Anwendung des Enthaarungsmittels النورة zu empfehlen sei und durch die Traditionen bestätigt werde? — Schluss: مالت عنفقه الي احد الشقين وروي البخاري فى تاريخه وابن عدي والطبراني انه صلعم قال اول من صنعت الخ،

HKh. I 225.

5445. Spr. 819.

5) f. 36^b — 38^b.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift und Verfasser f. 36^b:

رسالة فى الخضاب لابن كمال باشا

Aufang: الحمد لله الذي الهم الحق لذوي الالباب والصلاة . . . وبعد فهذه رسالة فى الخضاب رتبناها على مقدمة وثلاثة ابواب،

Diese Abhandlung des Ibn kemāl bāšā † 940/1533 handelt von der Zulässigkeit des Färbens der Haare, des Bartes u. s. w. und zerfällt in Vorrede und 3 Kapitel.

Vorrede f. 36^b فى بيان ما لا بدّ من تقريره امام الكلام

1. Kap. 37^a فى بيان ان الخضاب فى اللحية مباح ام مستحبّ ام مسنون

2. Kap. 37^b فى بيان انواع الخضاب وتفصيل ما به التفصيل فيما بينها

3. Kap. 38^a فى فضايل الخضاب ومنافعه

Schluss f. 38^b: لانهم يلبسونه دايما وقيل لان بعض المجوس يقال لهم سبيد جامكان يلبسون البيض دايما والله اعلم بالصواب واليه المرجع الخ

5446. Lbg. 471.

16) f. 53 — 56^a.

Format etc. und Schrift wie bei 6). — Titelüberschrift und Verfasser:

التصريح فى شرح التسريح لعلى القاري

Anfang: الحمد لله الذي زين العباد بما اراد . . . اما بعد فيقول . . . على . . . القاري . . . ان سيدنا ومعتمدنا فى سندنا . . . يعقوب الكرخي الجرجى . . . ذكر فى رسالته الانسية المستانسة بمقالته القدسية الخ

Eine Schrift des 'Alı ben sulṭān moḥammed elqārı † 1014/1606 über Hängenlassen des Backenbartes, Färben desselben, Ausrupfen grauer Haare, Beschneiden des Schnurrbartes, Scheeren des Kopfes.

Schluss f. 56^a: والّا فمذنب الكلب افضل فختم لنا بالحسنى وبلغنا المقام الاسنى . . . وصلى الله تعالي على من لا نبيّ بعده . . . ومن يكون حزبه وجنده،

Dasselbe Werkchen in Lbg. 295, 47, f. 321 — 324.

Format etc. u. Schrift wie bei 1. Papier: grün. — Titelüberschrift verwischt, steht aber im Inhaltsverzeichniss S. ة. — Abschrift im J. 1175 Çafar (1761).

5447. We. 1631.

9) f. 185 — 187^a.

Format etc. und Schrift wie bei 5). — Titelüberschrift f. 185^a:

هذه رسالة القول المعتبر فى بيان النظر

so auch in der Einleitung. — Verfasser (s. Anfang): عبد الغنى

Anfang f. 185^b: الحمد لله الذي ابطل كلمة الجاهلين الذين يظهرون بنفاقهم لذوي الجاه . . . اما بعد فيقول الشيخ عبد الغنى ابن النابلسى سمعت من بعض الاغبياء الجهلة بل الرعاع السفلة ممن هو مغرور الخ

Nachweis, dass die von Jemand aufgestellte Behauptung „das Ansehen Jemandes, der keinen Bart habe, sei Unrecht" völlig verkehrt sei, von 'Abd elganı ben ismā'ıl *ibn ennābulusī* † 1143/1730.

Schluss f. 187a: وهذا الكلام غاية ما يمكنني ان ارشد به هذا الجاهل الذي ينسب ارتكاب الحرام الي غالب اهل دمشق الشام من غير احتشام . . . والله ولي الانعام نسئله سبحانه بفضله حسن الختام وصلى الله . . . الي يوم القيام والسلام والحمد لله وحده،

5448. We. 1804.

10) f. 66—71.

8vo, 25 Z. (16 × 10¾; 13½ × 6⅓cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel f. 66a:

هذه الرسالة المسماة ابانة النص في مسئلة القص

so auch im Vorwort. — Verfasser (s. auch Anfang):

عبد الغنى النابلسى

Anfang f. 66a: الحمد لله على فضله العميم وانعامه الجسيم والصلاة . . . اما بعد فيقول الفقير عبد الغنى بن اسماعيل النابلسى . . . هذه رسالة سميتها ابانة النص . . . ذكرت فيها اللحية ومقدار القطع منها

Derselbe Verfasser behandelt hier die Frage, ob und wie weit der Backenbart abzuschneiden sei, unter Anziehung von Traditions- und anderen Stellen.

Schluss f. 71b: بل غاية ما في الباب اباحة ذلك او استحبابه وهو الذي ينبغي ان يقال والله العالم بحقايق الاحوال والحمد لله وحده والصلاة الخ

Schrift: ziemlich klein, kräftig, gleichmässig, deutlich, vocallos. — Abschrift im J. 1261 Ǧomādā I (1845) von احمد بن بكري البغال

F. 72 leer; auf f. 73b ein kleines Gebet.

5449. We. 1706.

11) f. 39b—40a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser:

رسالة للشيخ ابي الجود الكيّالى الحلبي الاساغة للتسريح بالمشط الباغة

Anfang: الحمد لله الذي ابهج المهج بما اوضح من قواطع الحجج . . . اما بعد فباعثنى على التعرض لما لست له اهلا ما ادّعاه بعضهم من تنجيس المشط المعروف بالباغة زاعما انه انما يتخذ من السُلَحْفاة الخ

Widerlegung der Behauptung, dass das Kämmen mit dem Schildpatt-Kamm verunreinige, von 'Abd elǵawād ben aĥmed *elkajjālī* elĥalebî † 1192/1778 (No. 1598).

Schluss f. 40a: فمراده بالعاج الذبل لا العاج الذي هو ناب الفيل، انتهي والله سبحانه اعلم،

Von den dann folgenden Stücken geringeren Umfanges ist besonders zu bemerken:

F. 40b Mitte eine Stelle aus der Chronik (d. h. dem biographischen Wörterbuch) des Elmoĥibbî, betreffend die Religion der Drusen, Ismaeliten und anderer Ketzer. Sie findet sich in dem Artikel الامير فخر الدين بن قرقماس بن معن الدرزي und steht auch We. 291, f. 224a.

F. 41a Aufzählung der 19 verschiedenen Arten der علاقات المجاز nebst Erklärung derselben; es sind zunächst: السببية، المسببية، الكلية، الجزئية، الملزومية، اللازمية الخ

5450. We. 201.

2) f. 19—26b.

Papier etc. u. Schrift wie bei 1). Ziemlich uncorrect. — Titel f. 19a:

هذه رسالت السادت الحلاقين من فتوت الامام على رة وكرم الله وجهه، رواها الامام جعفر الصادق وسيدنا سلمان الفارسي رضى الله عنهما،

Anfang f. 19b: الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد . . . اما بعد فهذه قواعد اركان الحلاقة واصول طريقت الموس والمسن لاجل من يكون عاشق وراغب الخ

Eine Schrift der Barbiere in Betreff des gebotenen Abscheerens des Haares vom Kopfe, auf Grund gutachtlicher Entscheidung des Ĥalifen 'Alî. — Schluss f. 26b: وضعها الواسطي وغسلها رستم الداراني اعطا العهد والميثاق سيدي ابا الوفا تاج العارفين،

5451. Pm. 407.

56) f. 265a—268b.

Format etc. und Schrift wie bei 47). — Titelüberschrift und Verfasser:

ما رواه السادة في الاتكاء على الوسادة للسيوطي

Anfang: الحمد لله وسلام . . . قال الترمذي في الشمايل باب ما جاء في اتكاء رسول الله صلعم حدثنا عباس بن محمد الدورقي البغدادي الخ

Essojûṭî † 911/1505 behandelt hier die Frage, wie der Prophet sich geruhet habe, unter Anführung verschiedener Traditionen. Er führt schliesslich (f. 267b ff.) ein Stück aus seiner Abhandlung تحفة الانجاب بمسئلة السنجاب an, um nachzuweisen, dass Moḥammed verboten habe, auf dem Felle von wilden Thieren und Jagdpanthern zu liegen (النهي عن جلود السباع والنمر), und zwar deshalb, um nicht Hochmuthsdünkel (الخيلاء) aufkommen zu lassen. Dies Stück fängt nach der Ueberschrift an: حديث النهي عن جلود السباع ليست صريحة وانما استدل بها في النهي بطريق الاستنباط واللزوم الخ — Schluss: افتراش جلود السباع والجلوس عليها انتهي كلام الشيخ رة

HKh. V 11273.

5452.

Zu den auf diesen Abschnitt bezüglichen Werken gehören auch folgende:

1) u. 2) في دخول الحمام ر" von محمد بن عبد الجبار الحنفي ابو منصور السمعاني † 450/1058 und von عبد الكريم بن محمد بن منصور السمعاني † 562/1167.

3) في دخول الحمام ر" von محمد بن عبد الله بن احمد التمرتاشي † 1004/1595.

4) في الحمام ر" von داود بن عمر الانطاكي † 1008/1599.

5) النزهة الزهية في احكام الحمام الشرعية والطبية von عبد الرءوف المناوي † 1031/1621.

6) القول التام في دخول الحمام

7) الاسفار عن قلم الاظفار von السيوطي † 911/1505.

8) خصائص السواك von احمد بن اسمعيل الطالقاني ابو الخير † 590/1194.

9) منظومة في السواك von ابو بكر بن ابي القسم بن احمد الحسيني † 1035/1626.

10) ترف الفضيلة في نتف اللحية الطويلة von محمد ابن القليوبي † 725/1325.

11) بلوغ المآرب في قص الشارب von الجلال السيوطي † 911/1505.

12) الاقتناص في مسئلة التماص von demselben.

13) كتاب الزينة von احمد بن يحيى بن اسحق ابن الراوندي † 301/913.

14) حل عيون الفحل في حل مسئلة الكحل von محمد بن ابراهيم بن يوسف ابن الحنبلي † 971/1563.

15) ر" في المسك والزباد von ابراهيم بن حسين ابن بيري † 1096/1685.

b) Kleidung.

5453. Lbg. 181.

6 Bl. 8vo, 17 Z. (18 × 13¼; 11½ × 9½cm). — Zustand: nicht ohne Flecken; am Rande unten ausgebessert. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

صوب الغمامة في ارسال العمامة لكمال الدين محمد بن محمد بن ابي شريف

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي منح خلاصة خلقه اخلاص السرائر . . . وبعد فلما انعم الله تعالي علي بمحبة السادة الذين جعل افئدتهم مشارق انواره الخ

Moḥammed ben moḥammed elmoqaddesî kemâl eddîn *ibn abû šerîf* † 906/1500 (901) — No. 1108 — handelt in dieser Schrift über die Sitte, den Zipfel des Turbans (العذبة) hängen zu lassen; in 2 فصل, hauptsächlich auf Grund von Traditionen.

1. فصل 2a فيما وقفت عليه من الاحاديث النبوية في هذا المعنى (mit 10 Traditionen).

2. فصل 4a في ايراد مسائل تتعلق باسبال طرف العمامة (in 3 Fragesätzen).

Schluss f. 5b: وان يوفر حظنا من انواع الخيرات بالمقر الاسني بمنه وكرمه آمين والحمد لله الخ

Schrift: ziemlich gross, breit, kräftig, etwas vocalisirt; Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1100/1688. — Collationirt nach dem Original.

HKh. IV 7801 (im Titel: في ارسال طرف العمامة, was richtig scheint).

F. 6 sind noch verschiedene darauf bezügliche Stellen aus anderen Werken (in demselben Sinne) angeführt.

5454. Spr. 814.

5) f. 64ᵃ.

8ᵛᵒ (Text 11 × 12ᶜᵐ). — Titel und Verfasser:

رسالة كشف الريب عن الجيب للسيوطي

Anfang: مسئلة، سأل سائل عن جيب قميص النبي صلعم هل كان على صدره كما هو المعتاد الآن في مصر وغيرها او على كتفه كما يفعله المغاربة ويسميها اهل مصر فتحة حيدرية وذكر انّ قايلا قال انّ الثاني هو السنّة وانّ الاول شعار اليهود،

Essojûṭî † 911/1505 giebt hier eine Beantwortung der vorstehenden Frage in Betreff des „Busens" des Rockes des Propheten; sie fällt dahin aus, dass derselbe auf der Brust gewesen.

Schluss: رايت عثمان بن عفان رضه على منبر رسول الله صلعم عليه قميص بعريّ محلول الزر، انتهي والله الموفق للصواب،

Schrift: klein, eng, deutlich, vocallos. — HKh. V 10702.

Dasselbe Werkchen in Pm. 407, 53, f. 262ᵃ—263ᵃ. Format etc. u. Schrift wie bei 47. Titel u. Verf.: مما سطر في الفتاوي، كشف الريب الخ Anfang ebenso, mit Voransetzung der Worte: الحمد لله وسلام الخ. Schluss ebenso (jedoch: قميص قوهيّ . . . الزرور)

Mit einem kleinen Zusatz aus dem كـ ″ فتح الباري über Aussprache und Bedeutung von الجيب.

5455. Pm. 407.

54) f. 263ᵃ—263ᵇ

Format etc. und Schrift wie bei 47). — Titelüberschrift: في السراويل

Verfasser fehlt; steht in der Unterschrift:

من فتاوي الجلال السيوطي

Anfang: مسئلة هل ورد انه صلعم لبس السراويل، الجواب ذكر شيخنا تقي الدين الشمنّي رحمه في حاشية الشفا الخ

Derselbe behandelt hier die Frage, ob Mohammed Hosen getragen habe? — Schluss: ان يهاجر النبي صلعم فاشتري مني سراويل فارجح لي، تمت

5456. Pm. 407.

13) f. 79—81ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titel fehlt. Er ist allgemein: مسايل und der Verf., wie es scheint, السيوطي.

Es werden hier einige die Kleidung betreffende Fragen mit Rücksicht auf das von Mohammed gegebene Vorbild erörtert, wahrscheinlich von demselben Verfasser. Zuerst: مسئلة شخص من ابناء العرب يلبس الفرّوج والرهط الاحمر وعمامة العرب [وهو] اشتغل بالعلم وفضل وخالط العلماء والفقهاء الخ. Die Frage ist, ob Einer seine Kleidung vertauschen solle gegen die übliche der Gelehrten und Rechtsbeflissenen. Ferner (f. 80ᵇ): مسئلة رجل ليس له الا ثوب فغسله ولبس ثوبا قصير الكمّ الخ und noch eine Frage (f. 81ᵃ): مسئلة رجل من الصوفية اخذ العهد الخ

Schluss: الجواب لا يلزم العهد الاول ولا الثاني ولا أصل لذلك، انتهي

5457. We. 1703.

7) f. 28—30.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 28ᵃ:

ثلج الفؤاد في احاديث لبس السواد للسيوطي

(Titel ebenso im Vorwort und in der Unterschrift.)

Anfang f. 28ᵇ: الحمد لله رب العالمين وصلى الله . . . هذا جزؤ لطيف يسمّى ثلج الفواد . . . قال الامام احمد بن حنبل رضه في مسنده حدثنا عفان . . . ان النبي صلعم دخل مكة يوم الفتح وعليه عمامة سوداء الخ

Derselbe handelt hier vom Tragen schwarzer Kleidung, auf Grund von Traditionen.

Schluss f. 30ᵇ: فقال جبريل للنبي صلعم انه لوضع الثياب وان ولده يلبسون السواد والحمد لله وحده وحسبنا الله ونعم الوكيل وصلى الله . . . وسلم،

HKh. II 3832.

F. 28ᵃ steht eine Tradition über Heirathen, worin 12 ungewöhnliche Wörter nebst Erklärung vorkommen.

Dasselbe Werkchen in Pm. 407, 52, f. 258ᵃ — 260ᵃ. Format etc. u. Schrift wie bei 47. Titelüberschrift u. Verf.: مما سطر في الفتاوي، جزؤ ثلج الفؤاد في لبس السواد للجلال السيوطي Anfang ebenso, mit voraufgehendem Ḥamdallāh.

Der Titel ist in der Ueberschrift und dann ebenso auch im Text etwas abweichend; er steht aber so, wie bei We. 1703, 7, in dem sogleich zu besprechenden Zusatz. Nämlich zu dieser Frage betreffs der schwarzen Kleidfarbe (في لبس السواد) folgt ein Nachtrag, den جار الله ابن فهد المكي الشافعي († 954/1547) nicht verfasst, sondern hinzugefügt hat aus der Schrift des محمد بن عبد الرحمن السخاوي 902/1496, die betitelt ist عمدة الناس في مناقب العباس. Derselbe beginnt f. 260ᵇ: روي ابن سعد في الطبقات عن رشد بن كريب عن ابيه قال رايت ابن عباس الخ und schliesst mit Aufzählung der Alten, welche Schwarz getragen haben; zuletzt f. 262ᵃ: حسن البصري ابو عبيد ابو نصرة عبد الرحمن بن يزيد الاسود،

5458. Pm. 407.

55) f. 263ᵇ — 265ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 47). — Titelüberschrift und Verfasser:

مما سطر في الفتاوي، الحديث الخاتم عن سواى الخاتم للجلال السيوطي

Der Titel ist nicht richtig: er muss heissen:

الجواب الحاتم عن سؤال الخاتم

Anfang: مسئلة التختم بالفضة هل له وزن معلوم لا تجوز الزيادة عليه وهل يجوز التختم بساير المعادن كالنحاس والحديد وهل يجوز تعدد الخواتم من الفضة وهل تختم النبي صلعم بالفضة او بغيرها وهل تباح الفصوص في الخواتم للرجال وهل كان خاتم النبي صلعم بفص وما كان فصه وهل يختم في اليمين او في الشمال وهل كان فصه مما يلي ظهر الكف او باطنه وهل الحديث الذي ورد ان رجلا دخل عليه وفي يده خاتم نحاس فقال ما لي اري عليك رايحة اهل النار صحيح ومن رواه وهل يوخذ منه التحريم او الكراهة،

Derselbe Verfasser behandelt hier allerlei auf Siegelringe bezügliche Fragen (ob von bestimmtem Gewicht, von besonderem Metall, ob Kapseln daran erlaubt, ob der Prophet silberne getragen, wie dessen Kapsel daran gewesen, ob er sie rechter oder linker Hand getragen etc.).

Schluss: كلاهما من فعله صلعم ولكن احاديث الباطن اصح او اكثر فلذلك كان افضل والله تعالي اعلم،

HKh. II 4227.

5459. Lbg. 645.

2) f. 52 — 54.

Format etc. u. Schrift wie bei 1) (aber vocallos). — Titel fehlt. Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 52ᵃ: الحمد لله الذي كوّر عناصر وجودنا بحكمته . . . وبعد فيقول . . . محمد بن يحيى البخاري . . . هذه رسالة مشتملة على فضيلة العمامة وسننها وبيان تسويمها على سبيل الاختصار الخ

Moḥammed ben jaḥjā elboḥārī handelt in dieser, nach der Unterschrift, im J. 934/1527 im Bezirk von قصبة كيلى in Rumelien verfassten Schrift darüber, dass der Turban, und zwar der weisse, aufrecht um den Kopf gewickelt, zu den religiösen Satzungen gehöre, und über Anderes beim Gebrauch desselben zu beobachtendes, auf Grund von Traditionen und zuverlässigen anderen, besonders Rechts-Quellen.

Schluss f. 54ᵇ: وما هو اقلّ من قبضة لا تؤدي السنة والله اعلم واحكم،

Abschrift vom J. 1194 Moḥ. (1780).

F. 55ᵃ theils Türkisch, theils Arabisch (Notizen über unzüchtige Handlungen).

F. 55ᵇ. 56ᵃ Türkisch; ausserdem f. 56ᵃ etwas aus تنبيه المغترين des الشعرانى und aus dessen طبقات.

5460. Lbg. 471.

2) f. 11 — 15.

8ᵛᵒ, 29 Z. (18¾ × 12; 16½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; der Rand und Rücken durch Papierstreifen

vergröesert, um dem Format des Bandes zu entsprechen. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Titel fehlt; er ist nach dem Anfang:

ر" في مسئلة العمامة والعَذَبَة

Verfasser nach dem Anfang:

محمد بن سلطان محمد القاري

Anfang: الحمد لله الذي خلق الخلق خاصّة وعامّة . . . اما بعد فيقول الملتجىء الي عفو ربه الباري علي . . . القاري . . . وهذه رسالة حاوية لمسئلة مشتملة على العمامة . . . فاعلم اوّلا انه قال تعالي اظهارا لكمال مرتبة حبيبه الخ

Ueber Form und Gebrauch des Turbans, von 'Alī ben sulṭān mohammed elqārī † $^{1014}/_{1606}$. — Schluss f. 15ᵇ: ولا شك ان لمن حفظ حجة علي من لم يحفظ وحسن الظن بالثقات من مستحسن الصفات والحمد لله الذي بنعمته تتمّ الصالحات٬

Schrift: Türkische Hand, klein, geläufig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift von محمد بن مصطفي im J. 1103 Ǵom. II (1692). — F. 16. 17ᵃ leer.

Dasselbe Werk in Lbg. 295, 48, f. 325—332. Format etc. u. Schrift wie bei 1. Der Text von Goldlinien eingerahmt. — Titelüberschrift f. 325ᵇ (mit rother Dinte, fast verwischt): ر" في العمامة والعذبة
Darunter mit schwarzer Schrift, deutlich:

المقالة العذبة في العمامة والعذبة

und so auch im Inhaltsverzeichniss S. 3. — Abschrift vom J. 1175 Çafar (1761).

5461. Lbg. 629.

9 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. ($20^1/_2 \times 14^3/_4$; $16^1/_2 \times 11^{cm}$). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. —

Titel f. 1ᵃ: تحفة الاكمل والهمام المصدّر لبيان جواز لُبس الاحمر

so auch im Vorwort. — Verfasser:

حسن بن عمار بن على الشرنبلالي الحنفى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على نعمه التى لا تحصى . . . وبعد فيقول . . . حسن . . . بالشرنبلالي قد يذكر٬ هذه تحفة اظهرتها وفريدة اشهرتها

Nachweis, dass es erlaubt sei, sich in Roth zu kleiden, von Ḣasan ben 'ammār eššurunbulālī † $^{1069}/_{1658}$ (No. 2692).

Schluss f. 9ᵇ: رجاء الثواب الجسيم واعتذر لذوي العلم كيف وفوق كل ذي علم عليم٬

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gewandt, deutlich, etwas vocalisirt. Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1073 Ḋū'lqa'da (1663). Die im Original (welches vom J. 1065 Ḋū'lḣiǵǵe (1655) ist) am Rande stehenden und vom Verfasser mit صح bezeichneten Bemerkungen sind hier in den Text aufgenommen.

5462. Pm. 505.

20) f. 70ᵃ—72ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 4). — Titel fehlt. Verfasser: s. Anfang.

Anfang: اما بعد حمد الله على افضاله والصلوة . . . فيقول خادم المحدثين . . . عبد الله بن صالح البحراني٬ المسئلة المشهور بين اصحابنا . . . بل كاد يكون اتفاقا بينهم الخ

'Abdallāh ben çāliḣ elbaḣrānī, um $^{1135}/_{1723}$ noch am Leben (No. 2598), behandelt in dieser im J. 1114 Raǵab (1702) in der Stadt طوس verfassten Schrift die unter seinen Freunden aufgeworfene Frage, ob die Einlegung der Todten in den 3 Kleidungsstücken قميص ومئزر وازار, wie sie bisher bei ihnen in Brauch gewesen, sich in den Traditionen als zu Recht bestehend ausweise.

Schluss: وعدم تختم المئزر او اللفافة الثانية كما اسلفناه سابقا والله اعلم٬

5463. We. 1738.

6) f. 103—106.

8ᵛᵒ, 21—22 Z. ($18 \times 13^1/_3$; $16^1/_2 \times 11^1/_2{}^{cm}$). — Zustand: unsauber, auch fleckig. — Papier: gelb, dick, ziemlich glatt. — Titel und Verfasser f. 103ᵃ:

ك" الوصلة الي الحبيب في وصف الطيبات والطيب لكمال الدين ابن العديم الحلبي

Der Titel ebenso im Vorwort f. 103ᵇ unten. Der Verfasser heisst ausführlicher:

عمر بن احمد بن هبة الله ابن العديم ابو القاسم الحلبي كمال الدين

Anfang f. 103b: الحمد لله الواحد الخلاق المتكفل بالارزاق . . . وبعد فانه لما كان معظم اللذات الدنيوية والاخروية في تناول شهوة الماكل والمشارب الخ

Anweisung, allerlei Wohlgeruchsmittel zu bereiten, von 'Omar ben aĥmed ben hibet allāh elĥalebī kemāl eddīn abū 'lqāsim *ibn el'adīm* † 660/1262. — Zuerst f. 104a: باب الطيب، عمل مسك غريب، يجبل المسك بكثيراء قد نقعت في ماء خلاف ويعمل منه تفافيح كالعنبر الخ

Nach f. 104 ist eine Lücke; mit f. 106b bricht das Werk ab bei Beschreibung einer anderen Art von طبيخ سفرجل, nämlich: نوع اخر يفعل بالدجاج كما ذكرنا ويجعل عليه السفرجل والتفاح الخ

Das Meiste des Werkes fehlt.

Schrift: kleine, flüchtige Gelehrtenhand, nicht leicht, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1000/1591.

HKh. VI 14273.

5464. We. 1832.

4) f. 65b—69.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titel fehlt, steht im Vorwort:

اللؤلؤ والمرجان في ردّ فسوخات الالوان

Verfasser fehlt; steht im Vorwort: s. Anfang.

Anfang f. 65b: الحمد لله القوي المتين مدبر الخلق وخالقه من طين . . . وبعد فيقول الواثق بالملك المعين عبد المغيث بن شمس الدين قد سالني بعض الاخوان . . . ان اعمل مختصرا مفيدا في قلع الدهن والطبوعات فاجبت الى ما قصد الخ

Anweisung, Flecke aller Art aus Zeugen, Papier etc. fortzubringen, von 'Abd elmoġīt ben šems eddīn. In eine Menge (ungezählter) kleiner Kapitel getheilt. Zuerst: باب في قطع الرمان الحامض والحلو، اذا كان في القماش الابيض الخ

Ist hier nicht zu Ende, sondern hört auf in dem Kapitel f. 69b: باب قلع الشمع من الثوب، ان كان الثوب ناعما يغسل بماء بارد الخ

Hier sei auch noch Folgendes erwähnt. Lbg. 295, 17, f. 72a Rand enthält 4 Verse auf den Zahnstocher; We. 1706, 2, f. 23b ein kleines Gedicht (Sarī') über Nägelbeschneiden; Spr. 694, 2, f. 163b eine Tradition darüber; We. 1664, f. 87 ff. über Instrumente zum Haar- und Nägel-Abschneiden an verschiedenen Tagen. Lbg. 1019, 5, f. 38—40a ein Gutachten über Schminken und Tanzen. — Glas. 128, f. 52a ein Excurs über Moĥammed's Turban, von 'Alī ben ibrāhīm. Lbg. 1029, f. 10b. 11a Aussprüche Moĥammeds über Kleidung.

5465.

Hieher gehören auch folgende Schriften:

1) احمد بن سعد الاصفهاني von ك" الحلي والثياب الكاتب † c. 350/961.
2) محمد بن اسمعيل بن عبد الوارث الحجي von ك" الحلى والثياب
3) مرعي بن يوسف بن ابي بكر الكرمي von المنير في استعمال الذهب والحرير † 1033/1624.
4) محمد حجازي بن محمد بن عبد الله القلقشندي von الموارد المستعذبة بمصادر العمامة والعذبة † 1035/1626.
5) احمد بن محمد بن احمد المقري von ازهار الكمامة في اخبار العمامة † 1041/1631.
6) محمد بن احمد ابن الامام von تحفة الامة باحكام العمة † 1062/1652.
7) السيوطي von طي اللسان عن ذم الطيلسان † 911/1505.
8) التصلع في معنى التقنع von demselben.
9) تحفة الانجاب بمسئلة السنجاب von demselben.
10) نصيحة الاحباب في لبس فرو السنجاب von ابن قاضي عجلون نجم الدين † 876/1471.

c) Nahrung und Gasterei.

5466. Pet. 689.

1) f. 1—29.

30 Bl. 8vo, 25 Z. (21½ × 15½; 16½ × 9½cm). — Zustand: am Rücken ein grosser Flecken; die meisten Blätter in der Mitte ein- oder durchgerissen, dann aus-

gebessert. — Papier: ziemlich dick, glatt, gelb. — Einband: Lederband. Der vordere Deckel fast lose. — Titel fehlt; er ist nach dem Vorwort:

منظومة فى آداب الاكل والشرب
والنوم واليقظة والدعاء

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 2ᵇ: قال الشيخ الامام العالم الصالح شهاب الدين ابو العباس احمد بن العماد الاقفهسي ثم المصري الشافعي رح هذا كتاب اداب ما يتكرر فى اليوم والليلة من الاكل والشرب والنوم واليقظة والدعاء نظما بشرحه

الحمد مني لربي مسبغ النعم والشكر ثم الثنا للمانح النحل
يا طالبا لخصال ساد جامعها وسايلا من حواها سؤل مبتهل
لا تاخذ العلم الا عن اخي ثقة تعطي الرشاد به فى اوضح السبل

Ein Gedicht des Aḥmed ben el'imād *elaqfahsī* † 808/1405 (No. 1816), welches in etwa 340 Versen (Basīṭ) Anstandsregeln giebt in Bezug auf Essen und Trinken, Schlafen, Wachen und Beten. Es ist ein Commentar dabei, der in der Regel nach einer Gruppe von Versen steht. Zu Vers 1 beginnt derselbe: الحمد هو الثناء على مستحقه بذكر صفاته الجميلة وافعاله الحسنة الخ

Schluss des Gedichtes f. 29ᵃ:

وبعد قولي لربي كل محمدة صلى الاله على المختار فى الطفل
والمصطفين وكل الرسل يلغهم زين السلام سلاما زاكي العمل

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, vocallos. — Abschrift etwa 1150/1737.

F. 1 enthält ein Verzeichniss der 12 Imāme, mit Angabe ihrer Geburts- und Todesjahre, entlehnt aus dem الصواعق ك des Ibn Ḥagar.

Dasselbe Werk in We. 1739, 13, f. 109ᵇ—120ᵃ. 8ᵛᵒ, 15 Z. (Text: 13 × 10ᶜᵐ). — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Schrift wie bei 8. — Titel und Verfasser nicht genannt.

F. 120ᵇ—126 verschiedene Stücke in Vers und Prosa, darunter f. 120ᵇ. 121 eine خطبة بليغة, behandelnd die Vorzüge des يوم عاشورا (Anfang: الحمد لله الذي دبر وقدر واضل وهدي الخ). F. 122ᵃ einige Stellen aus den الامالي des القالي; f. 122ᵇ einige Verse von ابن العربي. F. 123ᵇ ff. ein Stück aus dem Werke des بدر الدين الزركشي († 794/1392), das betitelt ist: اعلام الساجد باحكام المساجد (HKh. I 939). Dies Stück beginnt: اول مسجد وضع على الارض المسجد الحرام وهو مسجد مكة كما قال الله تعالى الخ und geht bis f. 124ᵇ, Z. 5 v. u. — Dann kommt eine ähnliche Stelle aus تسهيل المقاصد لزوار المساجد von احمد الاقفهسي † 808/1405 und f. 125ᵃ Mitte aus den فوايد des البلقيني und f. 125ᵃ unten u. ff. aus einer Schrift des برهان الدين ابن جماعة, der ausführlich den Streitpunkt erörtert, ob Moḥammed der einzige unter den Propheten sei, der den Tempel in Jerusalem zur Qibla erwählt habe oder ob dies die übrigen Propheten auch alle gethan haben. Dies Stück ist mit f. 126ᵇ nicht zu Ende; das Uebrige fehlt. Uebrigens ist f. 126ᵇ abgescheuert u. kaum lesbar.

Ein Commentar zu dem obigen Gedicht ist u. d. T.: فتح الرءوف الجواد فى شرح منظومة ابن العماد von عبد الرءوف بن تاج العارفين المناوى † 1031/1622 verfasst.

5467. We. 1822.

3) f. 12ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

فايدة منقولة من شرح الشريف الحسن الحسيني على منظومة ابن العماد المسماة باللفظ الوجيز فيما يقدم علي مؤن التجهيز

Ein kleines Stück aus dem Commentar des Elḥasan elḥoseinī zu dem Reǵez-Gedicht desselben Ibn el'imād elaqfahsī, welches betitelt ist: اللفظ الوجيز الخ. Es handelt sich darin um die Frage, ob, wenn Gäste, die zum Feste der Beschneidung eines Jungen eingeladen sind, Geschenke mitbringen, diese dem Vater oder dem Jungen gehören. — Der erste hier mitgetheilte Vers ist:

وارده له النقوط فى الختان والعرس والافراح بالميزان

Es folgen dann noch ein Paar nicht zu dem Stück gehörige Verse.

5468. We. 1739.

5) f. 23—34 und 70—76.

8vo, 17 Z. ($18^1/_2 \times 13^1/_2$; 13×10^{cm}). — **Zustand:** ziemlich gut, aber nicht ganz sauber. — **Papier:** gelb, glatt, dick. — **Titel** f. 23a:

هذه مسودّة لشيخ الاسلام ... تقى الدين ابي بكر بن محمد الحصنى الحسينى الشافعي [المشهور بابي السباع] فى آداب الاكل والشرب

Das Eingeklammerte steht f. 23b, nach dem Bismillāh, in der Titelüberschrift (die den Namen des Verfassers selbst ebenso wie oben hat), ich kann die Richtigkeit desselben aber nicht bestätigen. Als Titel steht daselbst: هذه فوايد

Anfang f. 23b: قال الله تعالي كلوا واشربوا ولا تسرفوا انه لا يحبّ المسرفين فالاسراف فى الاكل يوجب مقت الله تعالي ...، وفى حديث ابي هريرة رة الخ

Abū bekr ben moħammed *elħiçnī* **el-ħoseinī** † $^{829}/_{1426}$ (No. 4483) behandelt in dieser kleinen Schrift das anständige u. mässige Verhalten in Bezug auf Speise und Trank und stützt sich dabei namentlich auf Qorānstellen und auf Tradition. Nach allgemeinen Ausführungen folgt f. 28b specieller: من آداب الاكل الشرب [ان تقعد مستوفزا الخ] und f. 75a: [روي الترمذي الحكيم من حديث عايشة الخ]

Schluss f. 76b: فقال ذلك لبيان الجواز والافضل الثلاث بل السبعة والله اعلم، تم كلامه رحمه وجمعنى واياه فى دار كرامته . . . وختم لي بخير فى عافيته والحمد لله . . . وتابعهم الي يوم الدين، تم الكتاب

Schrift: gross, kräftig, gewandt, fast vocallos; bisweilen fehlen diakritische Zeichen. An f. 34 schliesst sich sofort f. 70 ff. — **Abschrift** im J. 868 Rab. I (1463) von عبد القادر بن محمد بن عمر بن محمد بن يوسف بن عبد الله النعمي القادري الشافعي

5469. Pet. 690.

5) f. 28b—30a.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 4). — **Ueberschrift:**

باب فى ادب الضيف والمضيّف،

Verfasser (auch nach der Unterschrift):

ابن حجر

Gemeint ist vielleicht dessen Werk: التحفة.

Anfang: من ادب الضيف ان لا يخرج الا برضى صاحب المنزل واذنه ومن ادب المضيّف ان يشيّع الضيف عند خروجه الي باب الدار الخ

Ein Kapitel aus einem hier nicht näher angegebenen Werke des **Ibn ħaǵar el'asqalānī** † $^{852}/_{1448}$: über Gast und Gastgeber und Benehmen bei Tisch. — **Schluss:** فى وجه صاحبك او الجلوس على احدي راحتيك والرضى والشكر وكثير له آداب اخرى وفى هذا كفاية لمن وُفّق،

F. 31 einige Notizen über den Umgang mit Andern.

5470. Spr. 1119.

2) f. 11—25a.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Titel** und **Verfasser** f. 11a: وهذه نبذة لطيفة تسمّي

بنزهة القلوب فى الماكول والمشروب، نظم الشيخ ابي عمران موسي الدّهمَراوي

تغمده الله برحمته واسكنه فسيح جنته،

Der **Titel** etwas vollständiger im Vorwort. Der **Verfasser** nennt sich f. 12a, Zeile 12, und 25b, 12:

عبيد الله موسي الدّهمَراوي،

Anfang f. 11b: قال الشيخ الشاطر، والوحش الكاسر، سلطان الوحوش الكواسر، وعدوّ الاطعمة الفواخر، قاهر الاطعمة الفايقه، والادهان الرايقه، صاحب الكيس المشمّع، والكمّ الموسّع، ابوجابر بن سَعْفوف، ابن عيّاد بن نازل بن سَلْهَبيّة بن طماع بن شوحة بن سحاب بن بَلعَة الطفيلي ابن طرّاق السيوف، ابن غنداف بن طيبُغا اللفاف، الحمد لله الذي فضّل المامونية على الزيرباج ... امّا بعد فاني لما رايت الاطعمة تكاثرت، والادهان عليها تناثرت، سالني بعض انطليه (انطالية l.) ان اصنّف لهم مقدمة سنيّه، . . . وسميتها نزهة النفوس والقلوب، فى لذة الماكول والمشروب، ورتّبتها على عشرة فصول وخاتمة،

Mūsā *eddahmarāwī* **abū 'imrān**, welcher spätestens um d. J. $^{1000}/_{1591}$ herum lebt, giebt zu Anfang als Verfasser nicht seinen eigentlichen Namen an, sondern setzt dafür eine Menge von — zum Theil wol selbstgeschmiedeten — Wörtern, gleichsam Eigennamen, in

welchen er sich in launiger Weise etwa als Fresswolf Sohn des Schlemmers Sohnes des Schlingsackes Sohnes des Schmarotzers etc. (oder ähnlich) bezeichnet. Womit er angeben will, dass er im Punkte des Essens u. Trinkens die Sache gründlich verstehe und die Kenntniss davon auch schon von den darin sachkundigen Vorfahren ererbt habe. Er hat den Gegenstand in etwa 350 Versen (Ṭawîl, auf لا) behandelt und theilt sein Werk in 10 Abschnitte und ein Schlusswort. Von Trinkwaaren ist darin, trotz des Titels, nicht die Rede, aber die Esswaaren bespricht er theils im Allgemeinen, theils im Besonderen. Die 10 Abschnitte sind:

1. فصل 12^a في شعام الخاص	6. فصل 19^b في صيد البحر
2. فصل 14^a في طعام السادج	7. فصل 20^a في الحلاوات
3. فصل 16^a في طعام الثوم	8. فصل 23^a في النقل
4. فصل 16^b في طعام اللبن	9. فصل 23^b في الفاكهة
5. فصل 17^a في حواضر السوق	10. فصل 24^a في المشموم
	الخاتمة 24^a في ذكر الصباح

Jeder Abschnitt ist ein Gedicht für sich. Das Werk beginnt:

يقول عبيد الله موسي مجّلا هو الدَّهْمَرَاوي احمد الله اوّلا
بدأت ببسم الله في الاكل اوّلا على كلّ ماكول لذيذ تذلّلا

und schliesst f. 25^a:

فيا ربّ سلّمنا من السوء واكفنا بفضلك شرّ الجهل عنا يرحّلا
وعجّل لنا الغفران يا خير سامع فانك رحمانٌ وبالجود مقبلا
وصلّ علي خير الانام وصحبه محمد المبعوث للخلق مرسلا

Abschrift vom J. 1015/1606.

5471. Spr. 1119.

3) f. 25^a — 32^a

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser steht im Vorwort.

Anfang: ويتلوها منظومة للمؤلف ايضا وهي مختصر المنظومة المذكورة انفا وهي على حرف الراء قال رحمه وسميتها ضوء الصباح في الماكل المِلاح

Derselbe Verfasser giebt hier einen Auszug aus dem vorangehenden Gedicht (نزهة القلوب الخ) und behandelt dasselbe Thema in Qaçîden auf ا, (Basîṭ), in 5 Abschnitten und Schlusswort, in etwa 200 Versen. Dieselben beginnen f. 25^b:

١ يقول موسى عبيد الله قد شهرا بالدَّهْمَرَاوي والرحمن قد شكرا
٢ الحمد لله ربي خالق الجزرا والعدس والفول والخبيز للفقرا
٣ وبعد قف واستمع لي ما ساذكره من الطعام الذي قد شاع واشتهرا

1. فصل 26^a في الطعامات	4. فصل 28^b في الملح والقصر
2. فصل 28^a في الهمز	5. فصل 28^b في الحلاوات
3. فصل 28^a في الفصل والوصل	الخاتمة 31^b في ذكر الصباح

Schluss f. 32^a:

وابعث الى كل ضبع من يعوّقه عن الحضور اذا جا الاكل للفقرا

Auch in lexikalischer Beziehung sind die beiden Gedichte von Interesse.

5472. We. 1739.

8) f. 77 — 78^a.

8vo, c. 34 Z. Zustand etc. und Schrift (nur viel kleiner u. enger) wie bei 7). — Ueberschrift f. 77^a:

فصل في آداب الاكل

Anfang: منها ان يقول باسم الله فان نسي قال اذا تذكر باسم الله اوله وآخره وان يغسل يديه قبل الاكل وبعده وان ياكل باصابعه الثلاث وان يدعو لصاحب الطعام ان كان ضيفا الخ

Ein Abschnitt aus dem كتاب الروضة, worin über das Benehmen beim Essen gehandelt wird.

Es ist dazu ein Nachtrag gegeben f. 77^b.

F. 78^a — 79^a enthält Kleinigkeiten in Vers und Prosa, darunter ein Gedicht, betreffend Weltentsagung, in 9 Versen; Anfang (Ṭawîl):

تجرد عن الدنيا ودعها لاهلها وابناءها وافزع الى الله بالشكوي

5473. We. 1207.

77 Bl. 8vo, 25 Z. (21¾ × 15; 17 × 12cm). — Zustand: manche Lagen ziemlich lose. An mehreren Stellen Flecken, besonders der obere Theil der letzten Hälfte; Bl. 77 beschädigt. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. Der hintere Deckel mit Silberpapier beklebt. — Titel auf dem Vorblatt a, von späterer Hand, und in der Vorrede f. 1^b ebenso:

فضالة الخوان في طيبات الطعام والالوان

Verfasser nicht genannt.

Anfang auf der Rückseite des Vorblattes a: الحمد لله الذي فضّل نوع الانسان علي جميع الخلق . . . اما بعد فان ممّا يهتزّ اليه الكريم . . . الاهتمام بالاغذية التى هي قوام صحة الابدان الخ

Kochbuch. Voraufgeschickt sind einige Bemerkungen über Gebrauch von Kochgeschirren und darüber, dass man bei Tisch zuerst die schweren Gerichte essen müsse. — Das Werk ist eingetheilt in 12 قسم, deren Uebersicht f. 1b—2b.

Im Anfang dieses Abschnittes hört die Handschrift auf mit den Worten f. 77b: جردا خفيفا وتقطعه قطعا للطول ثم تشقّ القطعة بنصفين الخ

Nach der Uebersicht f. 2a.b. ist der weitere Inhalt:

Schrift: gross, deutlich, gut, gleichmässig, fast vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.
Etwa das letzte Drittel fehlt.
Arabische Foliirung. Das erste Blatt nicht mitgezählt.

5474.

Beiläufig erwähnt und hieher gehörig ist noch Folgendes. We. 1849, 1, f. 14ª enthält Essregeln. Pet. 684, f. 133ª Rand Tadel der Gefrässigkeit und f. 134ª von Mitteln gegen Hunger und Durst. Spr. 1243, f. 175 ff. und 195ᵇ über Ungezogenheiten beim Essen und von einigen grossen Fressern. Lbg. 341, f. 9 Fetwā des Essojūṭī, ob man das Brot küssen dürfe? Spr. 1243, f. 200—203ª vom Benehmen der Gäste und Gastgeber. Pet. 690, 4, f. 28ª Excurs über Hochzeitschmaus.

5475.

Hier seien noch erwähnt die Schriften:

1) اكرام الضيف "ك von ابراهيم بن اسحق الحربى † 285/898.
2) ادب النديم von محمود بن الحسين الرملى كشاجم † 360/971.
3) الاطلاع على منادمة الضياع von محمد بن اسحق البغموري † 679/1280.
4) القرا "ك von احمد بن عبد الله الطبرى † 694/1295.
5) آداب الاكل von عبد الله بن سعيد بن نظم عبد الله المكي باقشير † 1076/1665.
6) الفية الطعام von عامر الانبوطينى [والانبوطي] um 1178/1759.
7) الاقوال المعربة عن احوال الاشربة von حسن بن ابراهيم بن حسن الجبرتى † 1188/1774.
8) الطبيخ "ك von احمد بن محمد السرخسى † 286/899.
9) الطعام والادام "ك von محمد بن عبد الله المسبحى الحرانى † 420/1029.
10) ر" فى انواع الاطعمة وكيفية طبخها von تاج الدين بن زكرياء بن سلطان النقشبندي † 1050/1640.
11) ر" فى الاغذية اللطيفة وترتيبها وكيفيتها von يوسف الاسرائيلى ابو الحجاج
12) البذيخ على كتب الطبيخ
13) طبخ العصير "ك von حسام الدين الشهيد

d) Rauschmittel.

1) Kaffe und Thee.

5476. Spr. 1966ª.

2) f. 10ᵇ—16ᵇ.

8ᵛᵒ, 19 Z. (Text: 14 × 7½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb (auch bräunlich), ziemlich stark und glatt. — Titel und Verfasser f. 1ª:

رسالة فى احكام القهوة للحافظ المذكور
(d. i. السيوطي)

Anfang f. 10ᵇ: الحمد لله منيل النعمة وكاشف الغمة والصلوة . . . وبعد فهذه صورة سؤال سالة قوم فسقة ضلال لبعض من صار يفتي فى هذا العصر من الجهال . . . ما قولكم فى هذه القهوة التى هي من قشر البن قد تطابق الصلحاء ومشايخ الاسلام على اباحتها وشربها من غير نكر فى بلاد الاسلام الخ

Vom Gebrauche des Kaffes, ob erlaubt oder nicht, von Essojūṭī. Da Bl. 10 von neuerer Hand, die sonst viel gefälscht hat, ergänzt ist, so ist fraglich, ob die Ergänzung richtig sei; das Ganze ist vielleicht = No. 5478.

Das Werkchen lässt in dem, was hier vorliegt, nicht erkennen, ob es in Kapitel abgetheilt ist (obgleich f. 12ª Mitte gesagt ist: wir werden darüber im folgenden Kapitel sprechen). F. 11ª beginnt eine Art Abschnitt so: واما المنفرد بشربها السالم من شوائب افعال الخلطين فى دابها فانه لا يجد منها مما ذكرناه غير خفة البدن الخ

Als den Gegenstand behandelnd wird öfters (z. B. f. 12ª) ابن عبد الغفار citirt.

Der Schluss fehlt. Die Schrift hört f. 16ᵇ mit den Worten auf: وايضا ففى الصحيح أن ابا ايوب كان يصنع للنبى صلعم طعاما فياكل منه ويرد فضله اليه،

Schrift: klein, geläufig, deutlich, fast vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1100/1688.

5477. We. 1716.

1) f. 1—12.

68 Bl. 8vo, c. 16—17 Z. (21×15⅓; 17×12½—13cm). Zustand: etwas fleckig und nicht ganz sauber. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel f. 1a:

ك‍" قول اهل السنّة في تحريم القهوة

ebenso im Vorwort f. 2a. Verfasser f. 1a:

شرف الدين يونس العيثاوي الشافعي

Er nennt sich in dem Lehrbrief f. 12b ausführlicher:

يونس بن عبد الوهاب بن احمد بن ابي بكر العيثاوي الشافعي

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي اكمل شرف هذه الامة باشرف الامة . . . اما بعد فاني لما رايت الدين في انحلال والناس في غفلة واهمال الخ

Die Gleichgültigkeit gegen die religiösen Vorschriften nimmt immer mehr zu; man übt sogar Dinge aus, die gegen die Religion sind. Zu den der Gesundheit schädlichen, der Religiosität nachtheiligen Neuerungen gehört auch das Kaffetrinken. Dies bekämpft der Verf. Jūnus ben 'abd elwahhāb ben aḥmed *el'aitāwī* šeref eddīn † 978/1570 in der vorliegenden Abhandlung, in welcher er sich auf Qorān und Tradition beruft und eine Menge von — besonders juristischen — Schriften benutzt. Sie selbst beginnt f. 2a: الواجب على من ذاق طعم الايمان الخ und schliesst f. 10a: والله المسئول ان يرزقنا ومن نحا نحونا العمل لا نقول وان يبلغنا المامول بجاه سيدنا ونبينا محمد الشفيع المقبول اللهم صلّ وسلم عليه وعلى آله وصحبه اجمعين٬

Schrift: ziemlich gross, flüchtig, nicht undeutlich, vocallos. — Abschrift im J. 963 Dū'lqa'da (1556) von عمر بن ابي بكر الموقع الانصاري الشافعي nach dem Original des Verfassers, das vom Jahre 950/1543 datirt ist.

Der Abhandlung sind Beifallsschreiben, die den Inhalt derselben billigen und ein Verbot des Kaffetrinkens für nothwendig halten, beigegeben und zwar f. 10b von يوسف بن حسام الدين بن الياس القاضي حينئذ بمدينة دمشق
11a von محمد بن محمد بن سلطان المفتي الحنفي
11b von عبد الوهاب بن ابراهيم العرضي الحلبي الشافعي الاشعري القادري † 967/1560.
12a von جلال الدين الحنفي

Endlich ist f. 12b von dem Verfasser ein Lehrbrief in Bezug auf dies und andere Werke ausgestellt dem تقي الدين ابو الصدق ابو بكر HKh. III 6289.

5478. We. 1730.

4) f. 52—63.

8vo, 16 Z. (21×15; 14½—15½×10—11cm). — Zustand: fleckig am Rande. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titelüberschrift und Verfasser f. 52a:

ردّ الضال فيما قال وتكذيبه باصدق المقال لشرف الدين يونس العيثاوي الشافعي

Anfang f. 52a: [الحمد لله رب العالمين] والصلاة والسلام على سيدنا محمد . . . وبعد فهذه صورة جواب سؤال ساله قوم فسقة ضلال لبعض من صار يفتي في هذا العصر من الجهال الخ

Diese Schrift desselben Verfassers polemisirt gegen die Entscheidung, welche auf eine Anfrage über das Erlaubtsein des Kaffegetränkes von einem Muftī gegeben war, der sich dafür ausgesprochen hatte. Der Verfasser sucht ausführlich das Gegentheil, d. h. die Schädlichkeit u. Ungesetzlichkeit desselben, nachzuweisen. In bestimmte Abschnitte ist das Werk nicht getheilt.

Schluss f. 63b: واجعلنا مع الذين انعمت عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين بجاه سيدنا محمد خاتم النبيين صلى الله وسلم عليه وعلى آله وصحبه اجمعين امين٬

Der Verfasser sagt in der Unterschrift, dass er das Werk gegen Ende des J. 954/1548 verfasst habe. Die Abschrift der vorliegenden Handschrift ist aus der Handschrift des Verfassers genommen, von عمر بن ابي بكر الموقع الانصاري الشافعي im J. 967 Çafar (1559). Eine kurze Notiz sagt, dass er dies Werk bei dem Verf. in jenem Jahre gelesen habe. S. No. 5476.

Schrift: gross, rundlich, flüchtige Gelehrtenhand, vocallos, etwas schwierig. — Nach f. 52 ist eine Lücke.

5479. Spr. 147.

23) f. 341ᵇ—365ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 22). — Titel fehlt. Er ist nach f. 365ᵃ:

صفوة الصفوة فى بيان حكم القهوة

s. unten noch einen Titel. Verfasser fehlt. Es ist:

عبد القادر بن شيخ العيدروس

Anfang: الحمد لله ربّ العالمين وصلّى الله على سيدنا . . . وبعد فهذه نبذة منقولة من كتاب الزهر الباسم من روض الاستاذ حاتم عند الكلام على ترجمة الشيخ علي بن عمر صاحب الخا محدث القهوة الخ

Ein Stück aus dem grösseren Werke des 'Abd elqādir ben śeiḣ *ibn el'aiderūs* † 1038/1628 (No. 1844), welches betitelt ist:

الزهر الباسم من الروض للاستاذ حاتم

(für الزهر auch الدرّ)

und zwar aus dem Artikel über den 'Alī ben 'omar, den Herrn von Elmoḣā; über Ursprung, Farbe, Gebrauch und Ansichten über die Zulässigkeit oder Verbot des Kaffes, nebst mehreren Anekdoten und Gedichten über denselben.

Ein längeres Gedicht darauf f. 358ᵇ von حمزة بن عبد الله الناشري الزبيدي (30 Verse). Anfang (Ṭawīl):

كل البنّ لا تعدل ببنّك تنبلا لتعلو به بين الانام وتنبلا

und ein anderes von عبد القادر بن احمد الحباني (22 Verse). Anfang (Kāmil):

وصفتْ لنا يا ابن الائمّة قهوة اصنافها زادت على اخوانها

Schluss f. 365ᵃ (Ṭawīl):

وقد عصم الاجماع من كل ضلّة بنصّ رسول الله خير البريّات

تم كتاب صفوة الصفوة فى بيان حكم القهوة الملقب

بالسرّ المكنون المودع فى قهوة البون

والحمد لله . . . الي يوم الدين

5480. Spr. 1966ᵃ.

3) f. 17ᵇ—26ᵃ.

8ᵛᵒ, c. 17 Z. (Text: 13½ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: fleckig. — Papier: gelblich, dünn, ziemlich glatt. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titelüberschrift:

هذه ارجوزة لطيفة مبينة لاحكام القهوة المالوفة

Dies Reģez-Gedicht in 110 Versen über den Gebrauch des Kaffes, ohne Angabe des Verfassers, beginnt:

١ الحمد للمهيمن التوّاب موفق الاحكام للصواب

٤ وبعد ان القهوة البُنّيّة مشروبها على اختلاف النيّة

Schluss f. 20ᵇ:

ما آلفتْ يدُ الجنوب الديمَا ودارت القهوة بين النُدَمَا

Dieser Dichtung schliessen sich noch mehrere kürzere Gedichte desselben Gegenstandes an, von denen sich die auf f. 20ᵃ—21ᵃ unten stehenden 2 in de Sacy's Chrest. ar. I, p. ١٤٧ finden. Möglich also, dass dieselben entlehnt sind dem 7. Buche des عبد القادر بن محمد الانصاري الجزيري الحنبلي. Diese Gedichte haben zum Theil neuere Gedichtformen.

Die Sammlung schliesst mit einem Gedicht des بها الدين زهير † 656/1258, dessen letzter Vers (Ḣafīf decurt.):

قلت مَهْلًا فقال قُمْ فلقد فاح نشر الصبا وصاح الديك

F. 17 u. 26 sind von neuerer Hand, der des oftmaligen Fälschers, ergänzt, und gut geschrieben. Das Uebrige ist klein, fein, zierlich, deutlich, gleichmässig, etwas vocalisirt. Mit rothen Ueberschriften. — Abschrift etwa 1100/1688.

In Pet. 327ᵃ, 3, f. 23ᵇ stehen 4 Verse zum Lobe des Kaffes, von الشيخ البكرى. Pm. 369, 7, f. 58ᵇ hat einen Excurs des Ibn Ḣaġar über Erlaubt- und Verbotensein des Kaffes.

5481. Lbg. 1047.

12) f. 219—276.

4ᵗᵒ, 27 Z. (25¼ × 16½; 17½—18 × 10½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel fehlt, steht in der Vorrede f. 219ᵇ:

ذكري مس الطايف بتقوي شاربي
الشاي بالطائف

Verfasser fehlt.

Anfang: نحمدك بالعجز عن حمدك يا حكيم يا نافع . . . اما بعد فقد استنتا سابقا من بنات فكري قصيدة فى نبات الشاي صديق صديقى بكري الخ

Der Dichter hatte früher eine Qaçîde verfasst, welche er betitelte:

نغمة النای فی نعمة الشاي

Dieselbe gefiel einem Freunde dermassen, dass er ihn zur Abfassung eines Commentars dazu veranlasste: derselbe liegt unter obigem Titel hier vor. Das Gedicht preist, im Gegensatz zu den schädlichen Rauschmitteln wie Kaffe, Wein, Taback, die Vorzüge des Thees. Derselbe heisst: الاتاء, الاتای, التای in der Sprache der Westländer (بلغة اهل المغرب); das Wort الشای ist ein arabisirtes Fremdwort, wofür auch الشاهي vorkommt, für الجای.

Das Gedicht enthält 53 Verse und beginnt (Wâfir) f. 220ᵃ:

١ بدات بكل عجز عن ثناء   تحقق العذر من صنع الوفاء
٢ وبعد فهذه كلمات نفع   نصحت بها عصابة اصفياء

Der Commentar folgt immer auf je 1 oder einige Verse. Er ist sehr ausführlich, schweift auch ab und bringt bisweilen Anekdoten. Beginnt zu Vers 1: بدا بالشيء وبداه من باب قطع فعله ابتداء والعجز ضد القدرة مصدر عجز عن الشيء من باب ضرب وعلم ضعف عنه الخ

Schluss des Gedichts:

ومنوا سادتی بدعاء خير   لناظمها على حسن انتهاء
بنظمی بان مطرب نعة الشا   ی سمّی بنغمة النای الغناء

und des Commentars f. 276ᵇ: وما لم نعلم وشكرا يكافي مزيده حسب كماله ويكون لفيض النعم ادهم مصليا على نبيه التمام وطب القلوب من السقام وعلى آله الاطهار وصحبه . . . وتابعيهم علي الهدي بهداه . . . والدعوة الي الله صلاة لا ينطرق اليها الاحصاء ولا يحيط بها علم،

Schrift: magrebitisch, gross, kräftig, vocallos. Grundtext roth. — Abschrift c. 1200/1785.

Wir erwähnen hier noch die Schriften: الجواب المحرر لاحكام المنشط والمخدر von عبد الرحمن بن عبد الكريم بن زياد um 950/1543 und في القهوة ; von محمد بن عبد القادر بن احمد اليمنى † 1015/1606.

2) Wein.

5482. We. 1369.

2) f. 19—47.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 19ᵃ:

فصول تتعلق بعقوبة شارب الخمر وتحريمها وما في ذلك من التغليظ الشديد والتحذير الاكيد وعقوبة شاربيها في الدنيا والآخرة شرعا وقدرا

Verfasser: جمع كاتبه . . . ابي العباس أحمد بن ابي بكر الطبراني الكاملي

Er nennt sich in der Unterschrift vollständig:

ابو العباس احمد بن ابي بكر بن خليل بن علی بن عبد الله بن عبد الرحمن الطبراني الكاملي

Anfang f. 19ᵇ: الحمد لله الذي خلق الانسان وصوره . . . وبعد يقول الفقير الي الله تعالي ابو العباس احمد . . . الكاملي . . . ان فتى من اخواني واصحابي سالنى مرات او مرة بعد مرة ان اكتب له ما جمعته من كتب الحديث في تحريم الخمر الخ

Vom Verbot des Weintrinkens und der Strafe des Trinkers, nach den Traditionen zusammengestellt von Ahmed ben abū bekr eṭṭaberānī elkāmilī um 816/1413, mit ziemlich vielen Versen.

Das Werk zerfällt in verschiedene فصل.

20ᵇ فصل قال الله تعالي يا ايها الذين امنوا انما الخمر والميسر والانصاب الخ

22ᵃ فصل قال عبد الرحمن بن الحرث المخزومي سمعت عثمان بن عفان رضه يقول

25ᵃ فصل واعلم ان من كرمت عليه نفسه رغب عن مخالطة قرناء السوء

26ᵇ فصل قال سليمان التيمي والله ما في شربه نبيذ ما يخاطر الانسان بدينه

28ᵃ فصل روي البخاري ومسلم من حديث شعبة عن قتادة عن انس قال

29ᵇ فصل فان قال قايل من شربة الخمر واهل المعاصي وتبانجح بانه يشرب الخمر

Darin ein Gedicht des صدر الدين القواس über die Nachtheile des Weins, in 36 Versen. Anfang (Hafîf):

لا تنافق بمدحك لخندريسا   فتوافق في الذم عبّاد عيسى

فصل وقد نفى الله سبحانه هذه الافات عن شراب اهل الجنة 32ª

فصل وقد تلاعب الشيطان بشربة الخمر وغيره من اهل المعاصي 32ᵇ

فصل فان جمع مجلس شرب الخمر امراة اجنبية يزنا بها او صبيًا يلاط به 33ª

فصل والكلام انما هو على الخمر وعقوبة شاربها فى الدنيا والآخرة 35ª

فصل اعلم ان من رانت على قلبه الذنوب والمعاصي لم تزده كثرة المواعظ 41ª

فصل ذكر فيه تتمة وخاتمة لما عقدنا هذا الكتاب له من بقايا بقيت من الاحاديث والآثار لم نذكرها فى الفصول قبله 48ª

Es schliesst mit einem Gebete, dessen Ende f. 47ª: اللهم خلّصنا من ورطات الذنوب ... ونعوذ بك من مخالطة اهل الفجور والارتياب واصبنا بالخير فى جميع احوالنا امين والحمد لله رب العالمين وصلي الله على سيدنا محمد خاتم النبيين ... وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين،

Autograph im J. 816 Rabî' II (1413).

F. 47ᵇ enthält einige Sentenzverse.

5483. We. 1772.

5) f. 20ᵇ—22ª.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift und Verfasser:

هذه الرسالة فى بيان حدّ الخمر لمولانا المومي اليه

d. i. ابن كمال باشا

Anfang: الحمد لوليه والصلوة علي نبيه، اعلم ان حدّ الخمر بالشرب لان سبب وجوبه شرب الخمر حتى يجب بشرب قليلها وكثيرها ولا يتوقف الوجوب على حصول السكر منها الخ

Erläuterung der Bestrafung für Weintrinken, von Ibn kemâl bâšâ † $^{940}/_{1533}$.

Schluss f. 22ª: ان السكر قد يحصل بطريق مباح كالسكر الحاصل من الادوية والاغذية ما عدا الخمر ولا خفاء فى ان البنج ونحوه يدخل تحت هذه الكلية، تمت

HKh. II 3132 (s. v. تعليم الامر فى تحريم الخمر).

5484. We. 1774.

11) f. 148ᵇ—155.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift:

مجلس فى تحريم الخمر والزجر عنه

Anfang: قال الله تعالي فى بيان تحريم الخمر انما الخمر وهو اسم لكل ما خامر العقل وعطاه من نبيذ او زبيب او ارز او غيره فكل ما اسكر فهو حرام وكلما اسكر كبيرة الخ

Gegen das Weintrinken gerichtet, unter Anführung von Qorânstellen, Traditionen, Anekdoten und Versen. Zuletzt ist von der 3fachen Trunkenheit (von Wein, von Weltlust, von Liebe zu Gott) die Rede f. 154ᵇ. Das Ganze hat paränetischen Charakter und ist wol einem grösseren Werke entnommen.

Schluss f. 155ᵇ: وهذه يديرها من ليس كمثله شيء وسقاهم ربهم شرابا طهورا اللهم يا قريبا غير بعيد يا شاهدا غير غايب اغفر لنا ما قدّمنا واخرنا وما اسررنا وما اعلنّا وما انت اعلم به منّا ولسائر المسلمين بمنك وكرمك يا رب العالمين امين وصلي الله الخ

Pm. 518, f. 14ª handelt vom Weintrinken und Lbg. 231, f. 2 von dem Weinverbot in der Vorzeit.

5485.

Hieher gehören auch folgende Schriften:

1) كتاب الراح والارتياح von محمد بن عبد الله المسبّحى † $^{420}/_{1029}$.

2) „ فيما ورد من تغليظ الامر على شربة الخمر von قاسم بن محمد القرطبى † $^{643}/_{1245}$.

3) مفتاح الافراح فى امتداح الراح von عبد المحسن بن محمود الحلبى † $^{643}/_{1245}$.

4) كيفية التدبير فى تقويم الخمر والخنزير von تقى الدين السبكى † $^{756}/_{1355}$.

5) ضرورة التقدير فى تقويم الخمر والخنزير (vielleicht dasselbe) von demselben.

6) نمّ الخمر von مير صدر الدين الشيرازي ابو نصر um $^{840}/_{1486}$.

7) عروس الافراح فيما يقال فى الراح von ابو ذرّ احمد بن ابراهيم الحلبى † $^{884}/_{1479}$.

8) احمد بن عبد الرحمن ر" فى الفُقّاع ومضارّه von الاصفهاني ابن منديه

3) Hashish.

5486. We. 1801.

3) f. 37—46.

8vo, 19 Z. (20½ × 15⅓; 15½ × 10cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: grob, gelb, stark, zieml. rauh. — Titel f. 37a von späterer Hand, schlecht geschrieben:

زهر العريش فى تحريم الحشيش

Ebenso in der Unterschrift. Verfasser fehlt. Es ist nach We. 1809, 8. Pm. 407, 39 (und HKh.):

بدر الدين ابو عبد الله محمد ابن الزركشى

Anfang f. 37b: الحمد لله علي نعمائه والصلوة والسلام . . . اما بعد فهذه فصول فى الكلام علي الحشيشة اقتضى الحال شرحها لعموم البلوي كثيرا من السفلة بها الخ

Vom Verbot des vielgebrauchten und allgemein schädlichen Ḥaśîś, von Moḥammed ben behādur ben 'abdallāh *ezzerkeśî* † 794/1392 (No. 1196). Er meint, es sei nothwendig, sich darüber zu äussern, weil Viele sich nicht darum kümmerten, Andere auch nicht Bescheid wüssten, zumal da sie bei früheren Schriftstellern nichts darüber finden würden.

Die Abhandlung ist in 7 فصل getheilt.

1. فصل	37b	فى تسميتها ووقت ظهورها
2. فصل	38a	فى مضارّها فى العقل والبدن
3. فصل	39a	فى انها مسكرة ومفسدة للعقل
4. فصل	41b	فى انها حرام
5. فصل	42b	فى انها طاهرة او نجسة
6. فصل	43b	فى انه هل يجب منها الحدّ
7. فصل	44a	فى فروع متفرقة ومولدات

Schluss f. 46b: اذا شرب البنج وغيره مما يزيل العقل فعليه قضاء الصلاة والصيام بعد الافاقة كالسكران لانه جلب ازالة العقل بنفسه فيواخذ به، تم

Schrift: ziemlich gross, breit, deutlich, vocallos. Ueberschriften meistens roth. — Abschrift c. 900/1494. — Bl. 47 leer.

HKh. III 6903 (aber فى احكام statt: فى تحريم) und V 11858 (مسئلة الحشيش فى تحريم زهر العريش).

5487.

Dasselbe Werk in:

1) We. 1809, 8, f. 108—115.

8vo, 21 Z. (20¼ × 14½; 15½ × 9½cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser f. 108a:

ظل العريش فى احكام الحشيش لبدر الدين الزركشى

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1100/1688.

2) Pm. 407, 39, f. 216b—221b.

Format etc. und Schrift wie bei 2. — Titelüberschrift: كتاب زهر العريش فى احكام الحشيش

Verfasser steht ausführlich, aber ohne بن بهادر, im Anfang. Von اما بعد an, mit Weglassung des Ḥamdallāh, wie bei We. 1801, 3.

5488.

1) We. 1774, 5, f. 102—103.

Format etc. und Schrift wie bei 4). — Titelüberschrift f. 102a:

فصل فى الحشيشة وتحريمها

Anfang: ليس العجب من جاهل قد اغتر بما اقترف ويرجو ان يغفر له ما قد سلف وانما العجب ممن يدعو انه عرف وعن الحق قد انحرف الخ

Dass der Genuss des Ḥaśîś-Krautes religionswidrig sei. Schliesst mit einem Gedicht darüber von 11 Versen, dessen letzter f. 103b (Kâmil):

فاشرب وطب واطرب بغير تحشم
واشطح وقل هذا الشراب المقدس

Nicht zu dem Werke gehörig sind 2 auf derselben Seite befindliche Verse, die auch gegen das Ḥaśîś gerichtet sind. Anfang (Ḥafîf): قل لمن ياكل الخ. F. 104 leer.

2) Mq. 49, 1, f. 8. 9a.

Abhandlung des محمود المحمدي الحنفى um 980/1572, dass das Ḥaśîś verboten sei.

3) We. 422, 2, f. 70b. 71a.

Ein Stück aus dem Buche راحة الارواح فى الحشيش والراح von ابو البقاء البدري الدمشقى. Das 2. قسم desselben zerfällt in 7 Kapitel; das 1. davon handelt فى الكلام على اصل هذا النبات.

Von Ḫaśîś und Wein. HKh. III 5840 (legt es dem تقي الدين البكري الدمشقي bei). —

In Pm. 518, f. 16^b wird über den Opiumgenuss geredet.

5489.

Andere Werke über diesen Gegenstand sind:

1) تكريم المعيشة في تحريم الحشيشة von محمد بن احمد القسطلاني قطب الدين † 686/1287.
2) الدر الوسيم في توشيح تتميم التكريم (Commentar dazu) von عبد الباسط بن خليل الحنفي † 920/1514.
3) السوانح الادبية في مدائح القنبية von الحسن بن محمد بن عبد الرحمن ابن ابي البقاء العكبري um 690/1291.
4) „ في البنج والحشيش وتحريمهما von ابراهيم بن بخشي دده خليفه † 973/1565.
5) ظل انعريش في منع حل انبنج والحشيش von محمد بن ابراهيم الحلبي ابن الحنبلي † 971/1563.
6) قمع الواشين في ذم البرشين von علي بن الجزار المصري نور الدين
7) „ في الافيون von محمود الشيرازي عماد الدين

4) Taback.

5490. Pm. 677.

3) f. 36^b—60.

8vo, 17 Z. (Text: 15 × 6cm). — Zustand: ziemlich gut, doch im Anfang und am Ende unsauber u. fleckig. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Titel fehlt, doch steht er im Vorwort f. 37^b:

نصيحة الاخوان باجتناب الدخان

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 36^b: قال الامام الفاضل . . . ابراهيم اللقاني بلغه الله الاماني الحمد لله حق حمده والصلوة على محمد . . . سئلني بعض الاجلة من الاخوان عن شرب الدخان فاجبت الي ما يريدون الخ

Dies Blatt (36^b) ist von späterer Hand ergänzt, aber unrichtig: s. den Anfang bei We. 1807, 11. Das vom Text zuerst Vorhandene (in der Vorrede) ist f. 37^a: في النار فالمومن الكامل غريب ليس له من الارذال الخ

Eine Schrift des Ibrâhîm ben ibrâhîm *ellaqânî* † 1041/1631 (No. 2044) gegen das Tabackrauchen. Weiteres s. bei We. 1807, 11. Die Abhandlung zerfällt in 11 فصل.

1. فصل 38^b فهو انه يجوز ان يتناول من الافيون والبنج والشيكران والداتورة وساير المفسدات
2. فصل 39^a فقال ابن فرحون واما العقاقير الهندية كالجوارش
3. فصل 39^b فقال ابن فرحون من اللبن نوع يغطي العقل
4. فصل 39^b فقال ابن فرحون الظاهر جواز سقي ما سقى من المرقد
5. فصل 40^a فهو في بيان هل يجوز بيع شيء من الافيون والبنج والجوزة وساير المعاجين المغيبة للعقل
6. فصل 40^b فقال بعض المتاخرين قد ظهر في هذا القرن اعني العاشر . . . شراب يتخذ من قشر البن
7. فصل 41^b فاقول حديث في اواخر القرن العاشر والحادي عاشر شيء يقال له الدخان
8. فصل 47^b فقال ابن عسكر في العمد والنباتات كلها مباحة الا ما فيه ضرر
9. فصل 48^a فسال البرزلي شيخه عن تسمين المراة
10. فصل 48^a فقد اختلف العدول ممن يتعاطاه وممن هو مصر عليه
11. فصل 49^a ففي الوجوه المقتضية لتحريمه على تقدير ضرره

Ein besonderes Schlusswort (خاتمة) ist hier nicht verzeichnet.

Der Schluss f. 60^a so wie bei We. 1807, 11 angegeben ist. Der bei Spr. 1966, 1 verzeichnete Schluss findet sich bis zum Worte حينئذ (womit daselbst f. 10 beginnt) hier f. 59^b, Z. 10. 11; das Uebrige aber nicht und die Ergänzung auf f. 10 ist — wie auch dort angegeben ist — gefälscht.

Schrift: ziemlich klein, gut, etwas vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift vom J. 1059 Rabî' I (1649). — HKh. VI 13827.

5491.

Dasselbe Werk in:

1) We. 1807, 11, f. 150^b—161.

Format (20 × 14½; 14 × 8cm) etc. u. Schrift (21 Z.) wie bei 3. — Titel fehlt. Verfasser fehlt, steht aber in der Unterschrift f. 161^a unten: ابراهيم اللقاني.

Anfang f. 150ᵇ: الحمد لله واهب العقول وله المنة علي فتحه لها باقتي المعقول والمنقول والشكر له علي نهيه عن الرذايل وامره بالفضايل . . . اما بعد فقد ظهرت المنكرات وبرزت من البدع المخبئات وصار الحق غريبا الخ

Der Verfasser hat in seinem Commentar zu seinem Glaubensbekenntniss, betitelt:

عمدة المريد في جوهرة التوحيد

über die aufgekommene Sitte des Tabackrauchens ausführlicher geredet. Vor Veröffentlichung des Werkes hatte man die betreffende Stelle sich abgeschrieben und vielfach verbreitet. Um missbräuchlicher Anwendung entgegenzutreten, hat er nun das dort Behandelte in einer eigenen Abhandlung zusammengestellt und sagt in der Unterschrift, er habe das Werkchen in nicht ganz Einem Tage verfasst, im J. 1025 Çafar (1616).

Schluss f. 161ᵃ: الي ان خرجت روحه نعوذ بالله من سوء الخاتمة بمنه وكرمه . . . وان يحشرنا في زمرة العلماء العاملين وان يجنبنا الفتن ما ظهر منها وما باطن . . . وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم؛

2) Spr. 1966ᵃ, 1, f. 1—10ᵃ.

46 Bl. 8ᵛᵒ, 25 Z. (18⅓ × 13; 15 × 10ᶜᵐ). — Zustand: etwas fleckig, der Rand ausgebessert. — Papier: gelb, dünn, ziemlich glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel f. 1ᵃ und in der Vorrede f. 2ᵃ, Z. 2 richtig. Verfasser f. 1ᵃ unrichtig: عبد الرحمن السيوطي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي احيا النبات بنفخة اسرافيل في ضمن ارسال الرياح وحلي اجساد الاغصان بلآلي عقود العنقود من نرجس وشقايق واقاح وتفاح . . . اما بعد فهذه رسالة وضعتها في احكام النبات المسمي بالتبغ والتتن المعدود لاهل هذا الزمان من الكيوفات الخ

Blatt 1 fehlt und ist hier von neuerer Hand unrichtig ergänzt. Das vom Texte Vorhandene beginnt f. 2ᵃ. — Gegen Ende f. 9ᵃ ein kleines Gedicht (abgekürztes Reğez) gegen den Taback (anfangend: اللهم ربي احمد مصليا يا احمد), 16 Verse lang, und ein Schriftstück des الشيخ خالد المكي المالكي gegen denselben.

Schluss f. 9ᵇ: علي انه لو تحقق نفعها للبلغمي ووقت نفعها فانها ممنوعة لانها |f. 10ᵃ| حينئذ تكون بمثابة العدم الحتى والله تعالي اعلم واني قد اتينا في هذه الرسالة بما فيه الكفاية ومقنع لذوي الدراية والحمد لله وحده وصلى الله وسلم علي من لا نبي بعده؛

Der Schluss von Bl. 10 an (حينئذ تكون الخ) ist gleichfalls gefälscht; die letzte Stelle auf f. 9ᵇ steht in We. 1807, f. 160ᵇ, Z. 15.

Schrift: klein, eng, gewandt, deutlich, vocallos. — Abschrift c. ¹¹⁰⁰/₁₆₈₈.

5492. Pm. 292.

2) S. 133—148.

8ᵛᵒ, 17—24 Z. (16⅓ × 11; 11—12 × 6ᶜᵐ). — Zustand: nicht frei von Flecken. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Titelüberschrift u. Verfasser S. 133:

الهام الصواب لاولي الالباب لمحمد بن رسول

Titel ebenso im Vorwort S. 134.

Anfang: الحمد لله ملهم الصواب لاولي الالباب . . . اما بعد فاني لما كتبت رسالتي المسماة بمخرج . . . في دخان التنباك وبنيت فيها تحريمه وافطار الصايم به بالادلة الواضحة الخ

Die frühere Abhandlung des Verfassers Moḥammed ben ['abd er]rasūl *elborzenğî*, geb. ¹⁰⁴⁰/₁₆₃₀, † ¹¹⁰³/₁₆₉₁ (1102) — No. 2451 —, gegen den Gebrauch des Tabacks, betitelt مخرج الخ, hat eine Gegenschrift hervorgerufen, deren Ton einer Erwiderung bedarf. Zudem fand jene, ihres grossen Umfangs wegen, nur einen kleineren Leserkreis. So entstand diese kleine Schrift, die in Vorwort und 2 مقالة eingetheilt ist.

S. 134 المقدمة في تقسيم الحدث؛ الحدث اللغوي وهو ما احدث بعد ان لم يكن قد يكون محمودا وقد يكون مذموما الخ

S. 138, Z. 1 المقالة الاولي في حرمته؛ فنقول هو محدث قطعا الخ

S. 145, Z. 3 المقالة الثانية في افطار الصايم به؛ فنقول قد عرفوا المفطر بانه عين وان قلت جدًا الخ

Schluss S. 148: ووجوه اخر مذكورة في الاصل حذفناها اختصارا؛ هذا آخر ما اردنا تلخيصه من الاصل البسيط والحمد لله الجامع المحيط والصلوة على المبعوث الي المركب والبسيط . . . وغفر الله لامة محمد اجمعين امين؛

S. 144 werden Viele aufgeführt, die gegen den Gebrauch des Tabacks geschrieben haben.

Schrift: klein, gedrängt, etwas rundlich. — **Abschrift** um 1130/1718.

Angefügt dieser Schrift S. 148—149 ist ein Urtheil des ابراهيم بن حسن الكوراني الشهرزوري المدنى † 1101/1690 über die Verwerflichkeit des Tabackgenusses, anfangend: الحمد لله الهادي، ينبغي لكل ناصح نفسه مستبر لدينه وعرضه ممن وقف على هذه واذا كان الامر كما رايت ظهر الرسالة الخ und schliesst: انه مطلوب الترك مستبر لدينه وعرضه وبالله التوفيق،

Die Schrift so wie vorhin.

S. 132 enthält einige kleinere Liebesgedichte.

5493. We. 1773.

2) f. 2ᵇ—3ᵃ.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). — **Titelüberschrift**:

هذه الرسالة فى ذمّ الدخان لساچقلى زاده المرعشى

Anfang: سال سائل عن حكم ما اعتاده اهل الزمان من مصّ الدخان ما ثقب العيدان فتاملت برهة من الزمان فوجدت فيه ثلث معان ساورد كلا منها ببيان اختصاصه بالفسقة وقصد اللهو به ونهي السلطان الخ

Tadel des Tabackrauchens, von **Moḥammed** *sāǵaqlī zāde* elmar'aši, um 1140/1727 (No. 2155).

Schluss f. 3ᵃ: فانما ياتى بحديث يفتري اليس يكفى لاولي النهي انه يتجنبه اهل التقى فلعلك باخع نفسك على آثارهم ان لم يومنوا بهذا الحديث اسفا والحمد لله على التمام ... والسلام،

F. 3ᵇ—5ᵃ leer.

5494. WE. 174.

134 Bl. 8ᵛᵒ, 13 Z. (16⅓ × 10½; 12 × 6⅔ᶜᵐ). — **Zustand**: ziemlich gut. — **Papier**: gelblich, glatt, ziemlich stark. — **Einband**: grüner Lederbd. — **Titel u. Verf.** f. 1ᵃ:

هذه رسالة سماها مولفها المقام القدسي والمشهد الانسى سيدي واستاذي الشيخ عبد الغنى النابلسي الصلح بين الاخوان فى حكم اباحة الدخان

Der Verfasser ausführlicher genannt in dem Vorwort. (Der Titel ebenso in der Vorrede f. 6ᵇ.)

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي جعل استعمال دخان التتن نافعا بتجفيفه للرطوبات الزايدة فى الاجسام ومحللا لما تكاثف فى الصدور من لزوجة البلغم ومهضما عن المعدة ثقل الطعام ... اما بعد فيقول العبد الفقير والعاجز الحقير عبد الغنى بن اسماعيل بن النابلسي الحنفى ... هذه رسالة مختصرة اكثر الاخوان فى طلبها منى الخ

Diese Abhandlung über den **erlaubten Gebrauch des Tabacks** von **'Abd elganī** *ibn ennābulusī* † 1143/1730 (No. 1372) enthält 7 فصل.

1. فصل f. 6ᵇ فى بيان سبب اختلاف الناس فى حكم بعض الاشياء المباحة وسبب اختلاف الفتاوي من العلماء فى حلّ شرب التتن وحرمته،
2. فصل 21ᵇ فى ابتداء استعمال هذا النبات المخصوص المعروف بالتتن واصل كيفية شربه على هذا الوجه المخصوص وذكر اول حدوثه بالبلاد الشامية وغيرها وبيان اسمائه واسماء آلاته،
3. فصل 28ᵇ فى بيان اصل الدخان المطلق ومعرفة كيفية تولده وذكر منافعه ومضارّه،
4. فصل 35ᵇ فى بيان هذا النبات المخصوص المسمي بالتتن وذكر دخانه ومنافعه،
5. فصل 46ᵃ فى بيان الادلّة الفاسدة التى استدلّ بها من حرم استعمال التتن،
6. فصل 106ᵇ فى ملخص ما يقال من التصريح باباحة شرب التتن بعد انتفاء الحرمة عنه والكراهة التحريمية والتنزيهية وخلاف الاولي،
7. فصل 122ᵇ فيما وجدناه فى حقّ شرب التتن للمتأخرين من الابيات الشعرية والتغزلات الادبية وما لنا فى ذلك على المثال تتميما لما قصدناه من تحرير المقال،

In diesem Abschnitt wird ein Gedicht auf ة (Ṭawīl) mitgetheilt, in 43 Versen, von einem Ungenannten, das so beginnt f. 123ᵃ:

بدأت بيسم الله ربّ البريّة   وللمصطفى اهديت ازكي تحيّة
وبعد فانّ الله جلّ جلاله   له فى نبات الارض اعظم حكمة

Zuletzt kommen einige kleine Gedichte des Inhalts vom Verfasser selbst, von deren letztem der Schlussvers f. 132ᵇ ist:

والتبغ باقٍ على اوصاف خلقته   شمس الاباحة منه فوق افلاك

Dann folgt der Schluss und die Unterschrift so: والحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده' قال مولفها ... هذا آخر ما اردنا ايراده في بيان هذه المسئلة نفع الله تعالي بها الامة وازال الغمة'

Die Abfassung dieses Werkes wurde beendigt Ende des Jahres $^{1092}/_{1682}$.

Diese Abhandlung wird erwähnt und das Vorwort und Anderes daraus mitgetheilt in We. 346, f. 273ª ff. — In Bezug auf das obige Gedicht f. 123 steht in We. 346, f. 284ᵇ, es werde dem السيد مصطفى البكري † $^{1162}/_{1749}$ beigelegt, sei aber nicht gewiss. In We. 1224, 2, f. 93 wird es dem محمد البكري الصديقي † $^{1087}/_{1676}$ zugeschrieben.

Nach einer Notiz auf f. 133ª ist die Abschrift gemacht nach der Handschrift des Verf., auf Befehl des احمد اغا بن عبد الرحمن (welcher Name dann in den eines späteren Besitzers des Buches, محمد بن الحاج يوسف الاصبحي القادري, verändert worden ist), und zwar von محمد بن محمد بن محمد الزبادي im J. 1163 Ǵom. I (1750).

Schrift: ziemlich klein, gefällig, deutlich, vocallos. Die Aufschriften roth. — HKh. VI 14726.

F. 134ª folgt dann noch von anderer Hand, kräftig und deutlich, rundlich und vocallos geschrieben, eine Anweisung zu kräftigem Gebet.

5495.

Dasselbe Werk in:

1) Pm. 292, 1, S. 1—130.

149 Seiten 8ᵛᵒ, 25 Z. (16⅓ × 11; 13⅓ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, ziemlich glatt und dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel S. 1 ebenso. Verfasser fehlt, steht im Vorwort.

Schrift: klein, fein, etwas weit, ziemlich rundlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift vom J. 1123 Ǵom. I (1711).

2) Spr. 728.

96 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (16¼ × 10⅔; 11½ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber u. fleckig. — Papier: gelblich, ziemlich dünn u. glatt. — Einband: brauner Lederbd. — Titel u. Verfasser f. 1ª: هذه رسالة التتن المسماة الصلح بين الاخوان الخ لعبد الغنى النابلسي

Schrift: zieml. klein, etwas steif, deutlich, vocallos. — Abschrift aus der Hdschr. des Verfassers von dem Enkel desselben محمد سعد الدين, im J. 1188 Raǵab (1774).

3) Lbg. 111.

49 Bl. 8ᵛᵒ, 25 Z. (20½ × 15½; 14 × 10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, grob, ziemlich stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser f. 1ª ebenso.

Schrift: ziemlich gross, gedrängt, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Der Text in rothen Linien. — Abschrift im J. 1205 Çafar (1790) von السيد محمد حكيم بشى ابن المرحوم محمد رئيس الطب المشهور بالاساوري المالكي الدمشقي

Pet. 684, f. 64ª handelt vom Rauchen; We. 1706, 2, f. 22ᵇ desgl.; We. 1523, f. 179ª gegen dasselbe, in Versen von محمد البكري الصديقي; für dasselbe ist We. 1224, 2, f. 92ᵇ, und in 11 Versen — Frage und Antwort — des كمال الدين افندي We. 1704, 6, f. 63ª.

5496.

Andere Werke darüber sind:

1) تحقيق البرهان في شان الدخان الذي يشربه الناس الآن von مرعي بن يوسف الكرمي † $^{1033}/_{1624}$.

2) على بن ابراهيم بن احمد von ,, في دخان التبغ الحلبي † $^{1044}/_{1634}$.

3) تحفة ذوي الادراك في المنع من التنباك oder auch: تنبيه ذوي الادراك بحرمة تناول التنباك von محمد على بن محمد علان التبريزي † $^{1057}/_{1647}$.

4) اعلام الاخوان بتحريم الدخان von demselben.

5) على بن محمد بن von ,, في مسئلة الدخان عبد الرحمن الاجهوري † $^{1066}/_{1656}$.

6) غاية البيان لحل شرب ما يغيب العقل من الدخان von demselben.

7) شعبان بن اسحق الاسرائيلى ابن خانى von ,, في الدخان

4. Spiele.

a) Schach und Meisir.

5497. Spr. 14.

3) f. 226ᵇ—228ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Ueberschrift:

فصل في موضوع علم الشطرنج وما فيه من الحكم،

Anfang: قيل هو عقلان متجادلان وجيشان متقابلان تجمعهم رقعة الجلود الخ

Handelt von Erfindung des Schachspiels und den Regeln desselben und ist ein Anhang zum كتاب خريدة العجائب. Darauf folgt das Reǵez-Gedicht des ابن الهبارية († 504/1110), in 42 Versen darüber, beginnend:

الشاه لا يحصر عند الشاه لانها من اعظم الدواهي
والرخ لا يولج في المضايق اذ ذاك بالطيور غير لايق

Schluss:

وهذه خاتمة الارجوزه وما حوت من حكم عزيزه

Dasselbe Stück mit dem Gedicht in Pm. 272, f. 86ᵇ ff. Letzteres ist hier betitelt: ارجوزة شعرية نظم الشريف الهبارية.

5498. We. 1739.

7) f. 57ᵃ—68ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 5). — Titel und Verfasser f. 57ᵃ:

كتاب النصيحة للحرّ والعبد باجتناب الشطرنج والنرد

لزين الدين عبد الرحمن بن غرس الدين خليل الاذرعي القابوني الدمشقي

Anfang f. 57ᵇ: الحمد لله الذي انزل الكتب وارسل الرسل باوضح الدلايل ... اما بعد فاني رايت كثيرا من الناس مقبلين على اللعب بالشطرنج والنرد وغيره مما يصدّ عن ذكر الله وعن الصلاة الخ

Dass das Schachspiel gesetzwidrig und zu vermeiden sei, ingleichen auch das Nard-Spiel, von 'Abd errahmân ben halîl *elqâbûnî* eladra'î zein eddîn † 869/1464.

Schluss f. 68ᵃ: واعلم ايها الاخ المستحل للعب الشطرنج ان تتامل قول النبي صلعم دع ما يريبك الي ما لا يريبك، وهذا ما يسّره الله تعالي من النصيحة للحر والعبد باجتناب الشطرنج والنرد والحمد لله الخ

Abschrift im J. 868 Ramadân (1464).

F. 68ᵇ—69 unbedeutende Notizen; darunter f. 68ᵇ Aufzählung von 4 Personen, die den Beinamen الآجري führten.

5499. We. 1218.

7) f. 82ᵇ—86ᵇ.

8ᵛᵒ, 23 Z. (21¾ × 16; 15½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titelüberschrift und Verfasser:

ارجوزة الاديب احمد بيك الكيواني في الشطرنج

Anfang (Vers 1. 2. 8):

يا خالقا لكل شيء حتما وسعت كلا رحمة وعلما
يا سابق الرحمة والعنايه وواهب التوفيق والدرايه
وهذه ارجوزة مزدوجه في ملح الشطرنج جاءت مبهجه

Reǵez-Gedicht über das Schachspiel, im Ganzen 194 Verse, von Ahmed beg elkiwânî † 1173/1759. — Schluss f. 86ᵇ:

واستغفر الله عقيب اللعب واحذر من الحلف به والكذب
وهكذا الشان وما الانسان بالذات الا القلب واللسان

Schrift: klein, gewandt, vocallos, Türkische Hand. Ueberschrift roth. — Abschrift c. 1215/1800.

Dasselbe in We. 140, f. 130ᵇ ff.

5500.

1) We. 1218, 8, f. 86ᵇ—87ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 7. — Titelüberschrift: ترجمة الصولي

Es ist der biographische Artikel über den ابو بكر محمد بن يحيى بن عبد الله الكاتب الصولي الشطرنجي † 335/946, dem Ibn Hallikân entlehnt ed. Wüstenfeld No. 659, aber nur die erste Hälfte (bis p. ٥٣, Zeile 12 der Ausgabe). Derselbe ist hier aufgenommen wegen der Notiz, die er über das Schachspiel enthält.

2) Spr. 850, 5, f. 93ᵇ.
8ᵛᵒ (Text: 15×10—11ᶜᵐ).

Ein Stück über Schachspiel, ob es erlaubt oder verboten sei. Woher entlehnt, ist nicht gesagt. **Anfang:** الحمد لله' اختلف الفقهاء في اباحة الشطرنج وحظره على ثلثة مذاهب احدها وهو — مذهب مالك رة انها حرام الخ **Schluss:** فاحري ان لا يكون حظرا محرما والله اعلم

Schrift: klein, eng, vocallos. — **Abschrift** um 865/1460.

F. 94ᵃ Mittel gegen Fieber.

3) We. 1149, 3, f. 69ᵇ.
4ᵗᵒ, 25 Z. (Text: 16½ × 9ᶜᵐ).

Notiz über das Schachspiel u. Berechnung des Lohnes des Erfinders desselben. **Anfang:** اعلم ان الشطرنج الفه صعصعة بن داهر الهندي للملك بلهيت . . . فرجع علي النرد وفرح به الملك الخ

Dies Stück ist einer Handschrift entnommen, die entnommen ist der Handschrift des معدي جلبي, des Muftis in Rumelien.

Schrift: Türkische Hand, gross, kräftig, eng, vocallos. — **Abschrift** c. 1150/1737.

Auch Mq. 583, 2, f. 24ᵇ hat eine Notiz über Erfindung des Schachspieles u. Belohnung dafür, und We. 1127, f. 77. 78 enthält die Berechnung der Summe.

5501. Lbg. 806.

c. 150 Bl. 8ᵛᵒ, (20½ × 13⅓; 16⅔ × 7¾ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut; am Ende wasserfleckig. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband:** schwarzer Lederband. — **Titel** (von späterer Hand) f. 1ᵃ: رسالة سطرنج

F. 1—34ᵃ ein Schachspiel-Buch. Die einzelnen Seiten, in je 2 Schachbrett-Felder (8×8) getheilt, und in einzelne Felder die Namen der spielenden Figuren theils schwarz theils roth eingeschrieben. Die einzelnen so gespielten Partien haben zum Theil (auch längere) Türkische Ueber- (oder Seiten-) schriften; so نوبة سياهك, نوبة بياضك.

F. 51ᵇ—96 wird in gleicher Weise das Brettspiel behandelt, mit eingezeichneten rothen und schwarzen Keilen.

Die übrigen Blätter enthalten bloss die Felder.

Geschrieben um 1210/1795.

5502. Lbg. 222.

9 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (21¾×16; 15×7½ᶜᵐ). — **Zustand:** zieml. gut. — **Papier:** gelb, grob, dick, glatt. — **Einband:** Pappband mit Kattunrücken. — **Titel** f. 1ᵃ:

نشوة الارتياح في بيان حقيقة الميسر والقداح

Verfasser: محمد مرتضى الحسينى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله فاتح اقفال الغوامض من مشكلات فرائد الفوائد القرانية . . . وبعد فهذه نبذة صغيرة ضمنتها التفسير والابانة عن مضارب الفاظ وقعت في تفسير قوله سبحانه يسئلونك عن الخمر والميسر الخ

Diese Schrift über das verschollene Meisirspiel, gestützt auf das برهان ك" المناسبات des الدين البقاعي, ist verfasst von Moḥammed murteḍâ elḥoseinî ezzebîdî † 1205/1791 und gewidmet dem عبد الرحمن بن يوسف المنصوري الشافعي

Schluss f. 9ᵃ:
ويظل الملي يوفي على الفر ن عذوبا كالخرضة المستنفاض ومنها اللغو والمستعار وقد تقدم ذكرهما ايضا' هذا ما تيسر املاءه على الارتجال والاستعجال'

Autograph vom J. 1186 Dû'lliģģe (1773).

Schrift: ziemlich klein, gedrängt, vocallos. Einige Bemerkungen, auch von späterer Hand, am Rande.

Auch Pm. 331, f. 47ᵇ. 48 handelt über das Spiel.

Wir erwähnen hier noch:

1) كتاب الشطرنج von احمد بن محمد السرخسى † 287/899.
2) استواء النهج في تحريم اللعب بالشطرنج von محمد بن علي بن محمد الجذامي ابن النجار † 723/1323.
3) ايقاظ الناصب فيما في الشطرنج من المناصب von علي بن محمد الموصلي ابن الدريهم † 762/1361.
4) ك" الميسر والقداح von عبد الله بن مسلم الدينورى ابن قتيبة † 276/889.

b) Musik.

5503. We. 1240.

5) f. 31ᵇ—35.

Format etc. und Schrift wie bei 3). — Titelüberschrift und Verfasser f. 31ᵇ:

رسالة الكندي في اجزاء خبرية في الموسيقى

Der Verfasser heisst ausführlich:

يعقوب بن اسحق بن الصباح بن عمر الكندي ابو يوسف

Anfang: اثار الله لك من خفيات الامور بموضحات الرسوم افضل العلوم، سألت اباح الله لك الخيرات ايضاح اصناف الايقاعات وكميتها وكيفية ترتيبها وازمانها وكيفية استعمال الموسيقى لها في الزمن المحتاج اليها فيه اذ كان اهل هذا العصر من اهل هذه الصناعة الخ

Abhandlung in 2 مقالة über theoretische und praktische Musik, von Ja'qūb ben isĥāq ben eççabāĥ ben 'omar elkindı elkūfı abū jūsuf, um 250/864.

1. مقالة f. 32ᵃ in 4 فصل:

1. فصل 32ᵃ في الايقاعات، . . . فتنقسم بثمانية ايقاعات وهي الثقيل الاول، الثقيل الثاني، الماخوري، خفيف الثقيل، الرمل، خفيف الرمل، خفيف الخفيف، الهزج،
2. فصل 32ᵃ في كيفية الانتقالات من ايقاع الي ايقاع
3. فصل 32ᵇ في كسوة الموسيقى اي الايقاعات المرتبة لاي الاشعار
4. فصل 32ᵇ في كيفية استعمال الموسيقى للايقاعات والاوزان الشعرية على حسب ترتيب الازمان الواجبة لذلك فيها

2. مقالة f. 32ᵇ in 4 فصل:

1. فصل 32ᵇ في مشاكلة الاوتار لارباع الفلك وارباع البروج وارباع القمر واركان العناصر ومهب الرياح وفصول السنة وارباع الشهر وارباع اليوم واركان البدن وارباع الاسنان وقوي النفس المنبعثة في الراس وقواها الكاينة في البدن وافعالها الظاهرة في الحيوان،
2. فصل 34ᵃ في مزاجات الالوان
3. فصل 34ᵇ في مزاجات الارابيع
4. فصل 35ᵃ في نوادر الفلاسفة، واذ قد بينا علي ما يصل الي النفس من المشاعر الثلاثة التي هي الحاسة الخ

Der Schluss fehlt. Das Vorhandene schliesst f. 35ᵇ: وتاخذ في الحان الطبيعة فتولف التاليف الشريف وترن الالحان المتقنة وتمضي فيه مع الطبيعة ولا تزال كذلك حتى تروي غايصه،

5504. Lbg. 1019.

7) f. 52ᵇ—61.

Format etc. u. Schrift wie bei 6). — Titelüberschrift:

كتاب ذم الملاهي لابن ابي الدنيا

Anfang: قال قال رسول الله صلعم يكون في آخر امتي خسف وقذف ومسخ قيل يا رسول الله متى، قال اذا ظهرت المعازف والقينات واستحباب الخمرة

Tadel der Musikinstrumente, von Ibn abū eddunjā † 281/894.

Schluss f. 61ᵇ: انما هلك قوم لوط بتلك صنعة الرجال بالرجال والنساء بالنساء، تمت المختارة،

HKh. III 5824.

5505. Pm. 400.

2) f. 17—36.

8ᵛᵒ, 19 Z. (17 × 12; 13½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: unsauber und stark fleckig, besonders zu Anfang und an der oberen Ecke; f. 17ᵃ am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel f. 17ᵃ ist durch die Ausbesserung am oberen Rande verdeckt, dann aber von späterer Hand nachgetragen, so wie er f. 18ᵃ in der Vorrede steht, nämlich:

كتاب بوارق الالماع في الرد على من يحرم السماع بالاجماع

wo jedoch für بالاجماع das f. 18ᵃ am Rande stehende بالكتاب والسنة والاجماع gesetzt werden kann. — Verfasser f. 17ᵃ:

نجم الدين احمد بن محمد بن محمد الطوسي

Anfang f. 17ᵇ: الحمد لله الذي اسمع العباد في الميثاق الاول خطاب الست بربكم قالوا بلي لاكمال رتبة المعارف . . . يقول عبيد الله المفتقر . . . احمد بن محمد بن محمد الطوسي . . . سالني بعض الصلحاء المتوجه الي الله . . . ان اكتب لاجله خاصا وللطلاب عاما رسالة في السماع وفوايده وشروط فعله

Abhandlung über Musik und deren Zulässigkeit von religiösem Standpunkte aus, mit

Widerlegung der Gegenansicht, von Aḥmed ben moḥammed ben moḥammed *eṭṭûsî*; er ist ein Bruder des Abû ḥâmid elgazzâlî und heisst gleichfalls *elgazzâlî*. Er wird hier Neǵm eddîn beigenannt, während er in Spr. 760 Śihâb eddîn und bei Ibn ḫallikân Maǵd eddîn heisst. Er starb im J. 520/1126. Die Abhandlung ist auf Wunsch eines Freundes verfasst; sie ist nicht in bestimmte Kapitel oder Abschnitte getheilt. Sie selbst beginnt f. 18ª: اعلم زين الله قلبك بنور الطاعة ... ان سماع هذه الطايفة عبارة عن ملاحظة الاسرار الغريبة من الاشعار الرقيقة الخ

Schluss f. 36ᵇ: اتامرون الناس البر وتنسون انفسكم وتختم الكتاب بحمد الله وحسن توفيقه بحديث بلغنا ... انه قال اذا امرتكم بشيء فائتوا منه ما استطعتم والله اعلم' تم الكتاب بحمد الله ... ومن عنده مقادير الموت والحيوة والحمد لله وحده الخ

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, etwas vocalisirt. — Abschrift um 750/1349. — Collationirt.

Nach f. 26 fehlt 1 Blatt.

F. 17ª untere Hälfte stehen einige Leser dieses Werkes verzeichnet. — Nicht bei HKh.

5506. Lbg. 11.

82 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (17½ × 12½; 12 × 8⅓ᶜᵐ). — Zustand: zieml. gut; doch etwas unsauber, auch fleckig. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: rothbrauner Lederband. — Titel f. 1ª:

الرسالة الشرفية في النسب التاليفية

Verfasser fehlt; nach HKh.:

صفي الدين عبد المومن البغدادي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على الائه واشكره على سوابغ نعمائه ... هذه رسالة تشتمل على علم النسب التاليفية على نهج استنبطه القدماء من حكماء اليونان الخ

Abhandlung über Componiren d. i. Musik, Töne, Intervalle, Accorde und Dissonanzen, auf Grund griechischer Ansichten, mit eigenen Zusätzen, verfasst (nach HKh.) von 'Abd elmûmin elbagdâdî çafî eddîn. Dieselbe ist in 5 مقالة getheilt und gewidmet dem هرون بن المولي المؤيد المظفر المنصور شرف الدين, Wezîr des Königs شمس الدين محمد بن محمد بن محمد الجويني um 650/1252, und ist "الرسالة الشرفية" betitelt, nach dessen Ehrentitel Śeref eddîn.

1. مقالة 2ª في الكلام على الصوت ولواحقه وفي شكوك واردة علي هذا الفصل
2. مقالة 5ª في حصر نسب الاعداد بعضها الي بعض واستخراج الابعاد ونسبها المستخرجة من نسب مقاديرها ومراتبها في التلائم والتنافر واسمائها الموضوعة لها
3. مقالة 12ᵇ في اضافات الابعاد بعضها الي بعض وفصل بعضها عن بعض واستخراج الاجناس من الابعاد الوسطي
4. مقالة 35ª في ترتيب الاجناس في طبقات الابعاد العظمى وذكر نسبها واعدادها
5. مقالة 72ª في الايقاع ونسب ادواره وفي السلوك الي كيفية اثبات الالحان كتابةً

Schluss f. 82ᵇ: وعلى هذا النمط يجب ان تثبت الالحان فقد اومأنا الي ذلك ايماء اذ هي غير متناهية فليكن هذا القدر كافيا في علم التاليف'

Der Verf. stützt sich durchweg auf ابو نصر الفارابي † 339/950, den er fast immer nur mit قال الشيخ anführt. — Das Werk enthält viele Tabellen.

Schrift: klein, fein, gut, fast vocallos, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften hervorstechend gross. — Collationirt. — Abschrift im J. 674 Ḏû'lq. (1276) von ابو محمد بن يحيى بن الشهيد فضل الله الساحوساني in Bagdâd. — HKh. III 6197.

5507. Lbg. 1019.

6) f. 41—52.

8ᵛᵒ, 13 Z. (18 × 13; c. 14 × 10ᶜᵐ). — Zustand: völlig wasserfleckig. — Papier: gelb, dick, glatt. — Titel fehlt. Er ist etwa:

رسالة في السماع والرقص والصراخ
واستماع انشاد الشعر وغيره

Anfang f. 41ᵇ: مسئلة في السماع وما يتعلق به في حديث البُرْدَة من الرقص والوجد والتواجد والحركات ... قدمت الي الشيخ تقي الدين رة صورة هذه المسئلة فاجاب رة عنه'

الحمد لله السماع الذي امر الله به ورسوله واتفق عليه سلف الائمة ومشايخ الطريقة سماع القران الخ

Ausführliche Antwort auf die Frage, ob das Anhören und Ausüben von Musik, Tanzen und Schreien dabei, und das Zuhören bei Gedicht-Vorträgen zulässig sei oder nicht. Die Frage bezieht sich auf eine, in Betreff ihrer Aechtheit fragliche, Tradition, nach welcher dem Propheten beim Tanzen der Mantel (البردة) heruntergefallen sein soll. Die Antwort entscheidet für Nichtzulässigkeit. Der Antwort-Ertheiler heisst hier bloss تقي الدين, womit

احمد بن تيمية ابو العباس تقي الدين

gemeint ist.

Ibn teimajja † 728/1328 (No. 2082) schliesst die Beantwortung der Frage an, ob man einen anderen als Gott um Hülfe bitten dürfe, also z. B. den Propheten. Nein, dieser sei nur eine Mittelsperson. Endlich wird kurz noch die Frage berührt, ob man sagen dürfe: die Wege Gottes sind zahllos wie die Seelen der geschaffenen Wesen.

Schrift: gross, dick, vocallos, öfters fehlen auch diakritische Punkte. — Abschrift c. 780/1378: s. bei f. 65.

5508. Pet. 192.

9) f. 36b—42a.

Folio, c. 29 Z. (Text: 23 × 12½cm). — Zustand etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt.

Anfang: الحمد لله المحمود بكل لسان وصفا وفعلا . . . اما بعد فان السماع المتعارف بين اهل طريق الله من المباحات في حكم الشرع الخ

Abhandlung über Vortrag der Gedichte, mit oder ohne musikalische Begleitung, mit besonderer Besprechung der Instrumente; ein Auszug aus dem كتاب الامتاع باحكام السماع des كمال الدين جعفر بن تعلب التعلبي الادفوي In dem Namen ist nach We. 1856 s. v. الادفوي zu lesen تغلب und التغلبي mit غ, obgleich wieder Cod. Par. Anc. F. 861 mit ع liest. Dem Ǵa'far ben taglib ben ǵa'far ben 'alî elodfuî eššâfi'î kemâl eddîn abû 'lfadl, geb. 685/1286 (675), † 748/1347 (749), wird auch ein ähnliches Werk mit dem Titel كشف القناع في حل السماع beigelegt. Der Titel des vorliegenden Auszuges in 4 Abschnitten ist nach f. 42a Mitte: كتاب منعة الاسماع باحكام السماع, und der Verfasser محمد بن عمر بن المبارك بن عبد الله بن علي الحِميري الحضرمي جمال الدين بَحْرَق um 910/1504 (geb. 869/1465).

1. فصل 38b في انشاد الشعر واستنشاده ومنه الحُداء وفيه احاديث
2. فصل 39a في حكم الغناء بغير آلة بمجرد الصوت
3. فصل 40b في آلات الطرب
4. فصل 41b في اجتماع آلات اللهو

Schluss f. 42a: والدليل مع الدليل خير من المناسبة والتعليل والله سبحانه الخ

HKh. I 1251 (unrichtig I 1072).

F. 42a unten bis 45a allerlei poetische Kleinigkeiten, z. B. über den Vers (Ḥafîf):

في فتى علق الطلاق بشهر قبل ما بعد قبله رمضان

und f. 44b über Besuch der Gräber. Auf f. 43 kommt Persisch vor.

5509. Pet. 690.

4) f. 26—27a.

Format etc. und Schrift (etwas flüchtiger, auch grösser) wie bei 3). — Titelüberschrift:

بحث السماع

Anfang: حكي ان جنيدا رة حضر ليلة في جمع من الاصحاب في دار دُعِيَ اليها فلما دخل الدار راي شخصا الخ

Ueber Zulässigkeit der Musik. Das Stück ist entnommen dem روض الرياحين للامام اليافعي † 768/1366 (= Lbg. 31, f. 131b Mitte bis 133a Mitte).

Schluss (Ṭawîl):

تخاطبنا في سكرنا عند صحونا كريم قديم فائض الجود جبار

Einige andere darauf bezügliche Notizen aus التحفة لابن حجر des الدميري und aus شرح المنهاج stehen f. 27b; und ein Excurs in Betreff des Hochzeitschmauses الوليمة للعرس (das erklärt ist durch: طعام يتخذ للعرس) f. 28a.

5510. Spr. 869.

5) f. 74—76.

8vo, 13 Z. (Text: $12^1/_2 \times 9^1/_2$ cm). — **Zustand:** nicht ohne Flecken. — **Papier:** gelb, stark, glatt. — **Titel und Verfasser** f. 74a:

كتاب نصيحة في ذمّ الغناء واستماعه لبرهان الدين ابي اسحق ابراهيم بن جماعة

Anfang f. 74b: الحمد لله الذي يقول الحق وهو يهدي السبيل ويعطي الجزيل من خالف هواه ... اما بعد فان جماعة من الاخوان والرفاق ذكروا لكاتبه ما اوجب عليه نصاحهم فيه الحاكم الخلاق وقدر بمشئته ذكر النصيحة الخ

Von dem Spruche Mohammeds ausgehend: الدين النصيحة, „Religionssache sei es, guten Rath zu ertheilen", sagt der Verfasser **Ibrāhīm ben 'abderraḥīm** *ibn ǵemā'a* † $^{790}/_{1388}$, auf diese Pflicht sei alles Thun zu richten, nicht aber auf weltliche Lust, wie Gesang und Tanz, die in Irrthum und Verderben führen. Ebenso wenig sei das Anhören des Gesanges statthaft, wohl aber gelange der Fromme dahin, dass er auch die Worte der stummen Creatur, wie Berge, Cither, Schöpfräder, vernehme u. verstehe.

Die Abhandlung ist hier nicht vollständig erhalten: es fehlt nach f. 76 das Uebrige. Das Vorhandene schliesst: حقا ان المولي صمد يبقى يفنى الدنيا قرنا قرنا ما من يوم،

Schrift: ziemlich klein, dick, deutlich, vocallos. — **Abschrift** c. $^{1000}/_{1591}$.

5511. We. 1742.

2) f. 31—42a.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). — **Titel** u. **Verf.** f. 31a:

هذا (جواب) سؤال ساله شخص من الفقراء لبرهان الدين بن جماعة

Anfang: صفة السؤال، ما يقول السادة العلماء ائمة الدين رضي الله عنهم اجمعين في السماع اهو مباح او مكروه او حرام او يختلف باختلاف اهله او يفرق بين ما اذا كان فيه دف الخ

Die Frage, ob **Musik** erlaubt oder verboten oder doch wenigstens gemissbilligt sei, ob dabei die Anwendung von Pauken u. dergl. zulässig, wie die Lehransichten der Schulen darüber seien und wie die Beweise zu Gunsten derselben; wer sie aufgebracht und ob zu Mohammeds Zeit oder zu der seiner Genossen u. s. w. — wurde zur Beantwortung **demselben** Verfasser, Qāḍī Syriens und Aegyptens, vorgelegt, als er im J. $^{772}/_{1370}$ Prediger in Jerusalem war. Das vorliegende Werk ist eben die **verneinende** Antwort darauf. Sie fängt f. 32a an: الله الهادي للصواب، مسئلة السماع من المسايل الكبار التى اختلف فيها سلف الامة وخلفها الخ und schliesst f. 42a: ويجري منهم الشيطان مجري الداء العضال من بدن السقيم فلا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم ربنا لا تدع قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب والحمد لله الخ

Der Rand von f. 31b—37a ist ebenso beschrieben wie bei No. 1 dieses Bandes; desgleichen f. 31a (mit Ausnahme des obigen Titels) ganz, in gleicher Weise.

F. 42b—49 enthalten theils erbauliche Anekdoten, theils verschiedene Aussprüche und Ansichten (z. B. ob Fāṭime oder 'Āïśa etc. die beste Frau sei) und Notizen, z. B. über Mohammeds Kinder, den Tod seiner Nächststehenden, über die Zahl der Propheten, die Bewohner des Paradieses, die Herkunft des Regens etc.

Die **Schrift** ist bis f. 45a oben so wie bei No. 1, dann dieselbe, welche am Rande von No. 1 ist.

5512. Pm. 199.

3) f. 107—156.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1) — **Titelüberschrift:**

„على انكار السماع في نصيحة اصحاب النفوس الزكية في حكم السماع على الطريقة المرضية،

im Vorwort f. 108a ebenso. — **Verfasser:**

ابو عبد الله محمد الشافعي البسطامي

Anfang: الحمد لله حمدا طيبا مباركا كثيرا .... اما بعد اعلموا اخوانى في الدين رفقائى في

طريق اليقين . . . ان اولي ما ينبغى ان يتعامل به الاثنان النصيحة فى الدين الخ

Mit Rücksicht auf den Satz, dass es Pflicht des Gläubigen sei, dem Andern guten Rath zu geben, hat sich Mohammed ben ahmed elbisṭâmî † 807/1405 (No. 3020) entschlossen, um den verkehrten Ansichten über die Zulässigkeit des Anhörens der Musik zu steuern, diese Abhandlung zu schreiben, in welcher er feststellen will, wem Musik erlaubt, wem untersagt sei, und wie man sich überhaupt dabei zu verhalten habe, unter Berücksichtigung der Aussprüche der angesehensten Çûfis. Die Abhandlung zerfällt nicht in eine feste Eintheilung von Kapiteln mit Ueberschriften.

108ª باب' اعلم . . . ان السماع على قسمين'
القسم الاول سماع القران العظيم الخ

108ᵇ القسم الثانى سماع الاشعار بالاغانى والالحان الخ

114ª فصل ثم اعلموا . . . انه كثرت الدعوي من اهل هذه الديار وخصوصا فى هذه الازمان

117ᵇ فصل واعلموا ان السماع قد يطلق ويراد به الاجتماع على الغناء بالدف والشبابة الخ

130ᵇ فصل فى شروط السماع وآدابه

136ª فصل اعلموا . . . ان من الشيوخ من حضر السماع بشروط وآداب واخلاق مرعية

138ª فصل وطايفة اختاروا سماع القران وظهر عليهم الوجد عند استماعه

141ª خاتمة الفصل فى ذم السماع الذي قد أحدث فى هذه البلاد

147ᵇ فصل فى ذكر سماع اهل الجنة ليعلم انه ليس بينه وبين هذا السماع نسبة

Auf den Schluss (Ṭawîl) f. 155ᵇ:

اري كل من الهاكه من كسب طاعة
عدوًا وان كان الصديق مصافيا

lässt der Verfasser noch ein Gebet folgen, dessen Schluss f. 156ª: اللهم صل على سيدنا محمد كلما ذكره الذاكرون وغفل عن ذكره الغافلون وعلى آله وصحبه اجمعين'

Abschrift v. J. 946 Rabîʿ II (1539).

5513. Pm. 161.

9) f. 58ᵇ—78.

Format etc. und Schrift wie bei 8). Der Seitenrand bisweilen, wegen des etwas breiteren Papieres, umgebogen. — Titelüberschrift und Verfasser:

من كتاب سير السالك فى أسنى المسالك
لتقي الدين أبي بكر الحسيني الحصني الشافعي

Anfang f. 58ᵇ: فصل فى السماع' اللهم اهدنى لما اختلف فيه من الحق انك تهدي من تشاء الي صراط مستقيم' قد علمت ايها السالك مما تقدم احوال القوم قولا وفعلا الخ

Einige aus dem obigen Werk des Abû bekr *elḤiçnî* taqî eddîn abû 'ççidq † 829/1426 (No. 2104) entnommene Abschnitte über die Zulässigkeit der Musik.

Schluss f. 78ᵇ: على ما اولي من الخيرات انه على ما يشاء قدير وبالاجابة جدير وغفر الله لي . . . وصلي الله على من لا نبي بعده . . . باحسان الي يوم الدين وحسبنا الله تعالي ونعم الوكيل'

HKh. III 7318.

Dasselbe Werk in Lbg. 317.

17 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (17½ × 12½; 11 × 7ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ª ebenso. Verfasser ebenso, mit dem Zusatz ابو الصدق

Schrift: ziemlich klein, gut, vocallos. Nach f. 9 fehlt 1 Bl. — Abschrift im J. 926 Rabîʿ II (1520).

5514. We. 1505.

2) f. 50—55.

8ᵛᵒ, 21 Z. (20½ × 15; 15½ × 11ᶜᵐ). — Zustand: etwas fleckig; Bl. 50 ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Titel und Verfasser f. 50ª:

ك" فرح الأسماع برخص السماع لابي المواهب
محمد بن أحمد بن محمد بن داود بن زغران
التونسي القاهري المالكي الشاذلي الوفائي

Titel so auch im kurzen Vorwort. Verfasser ebenso in der Hauptsache nach dem Bismillâh.

Anfang f. 50ᵇ: الحمد لله الذي اباح وفسح مجال الغناء رغما لانف اهل الجهل الاغبياء . . . اما بعد فهذه فوايد تتعلق باباحة السماع والغناء سبب جمعها انكار الجهال ووقوع الانذال فى الابدال الخ

In dieser Schrift vertheidigt **Moḥammed ben aḥmed ben moḥammed** *ettûnisî* **abû 'lmewâhib** † 882/1477 die Zulässigkeit der Musik und der darauf bezüglichen Kunst. Auf dieselbe ist in We. 1505, 1 Bezug genommen.

Das Werk ist in 3 قسم getheilt.

1. قسم 50ᵇ قسم سادج بغير آلة ملحق بالالحان
2. قسم 51ᵇ الغناء المقارن الدف والشبابة
3. قسم 51ᵇ وهو سماع الغناء بالاوتار وساير المزامير
52ᵇ فصل في الرقص
52ᵇ فصل فيمن حضر السماع بالدف والشبابة من مشاهير العلماء المتاخرين من اهل المشرق ومن اهل المغرب

Schluss f. 55ᵇ: ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون والحمد لله رب العالمين وصلى الله ... وسلم، تم الكتاب الخ

Schrift: klein, gedrängt, grade stehend, dick, ziemlich unschön, aber deutlich. Stichwörter roth. — Abschrift v. J. 971/1563. — HKb. IV 9412 (قرع الاسماع الخ).

5515. Lbg. 715.

46 Bl. 8ᵛᵒ, 11 Z. (16⅔ × 10; 9 × 5⅔ᶜᵐ). — Zustand: stark wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ:

برء الاسقام شرح القصيدة في الانغام

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله وحده وبعد فهذه كلمات جمعت على قصيدة الشيخ محمد بن [علي] الخطيب الاربلي رحمه التى الفها في علم الانغام الخ

Commentar zu dem Reǵez-Gedicht des **Moḥammed** *ben* 'alî *elḥaṭîb elirbilî* in 102 Versen über die Melodieen, welches derselbe, nach f. 34ᵃ, im J. 929/1523 verfasst hat. Es beginnt:

١ الحمد لله على انعامه حمدا يكافي الفضل من اقسامه
٢ وبعد يا اخي هداك الله الي طريق رشد يرضاه

(Nach f. 33ᵇ heisst sein Vater 'Alî.)

und schliesst f. 34ᵇ:

ثم على خير الوري سلام ما سرحت سائمة الانعام

Schluss des Commentars f. 35ᵃ: والي هنا انتهي ما اعتنيت به جمعه للقاصرين من الامثال وانما اوجب كتابي هذا قلة الكتب ... فرحمة الله الي من نظر الي هذا بعين الانصاف ... والحمد لله وحده والصلاة الخ

Schrift: klein, gefällig, deutlich, vocallos. Stichwörter bisweilen roth. Oefters Bemerkungen am Rande. — Abschrift c. 1150/1737.

F. 36ᵇ—40 enthalten, in derselben Schrift, auch wol von demselben Commentator, nachträgliche Bemerkungen zu der Schrift, die Ableitung von 7, dann von 48 Tönen aus einem Grundton erörternd. —

F. 41—46 enthält (wol von demselben): رسالة في الانغام

Anfang: الحمد لله والصلاة ... ليعلم ان اصول علم الموسيقى اربعة وهي الرست والعراق والزايرافكند والاصفهان الخ

Allerlei Bemerkungen über die Melodien; die 4 angeführten entsprechen den 4 Elementen, und in weiterer Eintheilung den 12 Zeichen des Thierkreises u. s. w. **Schluss** f. 46ᵃ: والنوروز من الحجاز والطما (?) من النيروز والرهاوي والله اعلم،

F. 46ᵇ enthält eine musikalische Tabelle.

5516. Lbg. 398.

1) f. 2—9.

64 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (19½ × 13; 10½ × 5¾ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich lose im Einband; etwas unsauber, auch wasserfleckig. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel fehlt; im Vorwort:

كشف القناع عن وجه السماع

Verfasser fehlt. Auf f. 1ᵃ ist von ganz neuer Hand angegeben: الكيزواني

Anfang f. 2ᵇ: الحمد لله الذي لا تاخذه غفلة وسنة والصلوة على سيدنا ... وبعد فهذه رسالة سميتها كشف القناع ... اعلم ان السماع سرّ من اسرار الله تعالي يظهر في الصادقين من العشاق

Worin das Wesentliche des Gesanges der Çûfîs bestehe und dass man den Verächtern desselben sich nicht beigesellen solle, von *Elkîzawânî* (wenn die obige Bemerkung richtig ist) d. h. **'Alî ben aḥmed ben moḥammed** † 955/1548 (No. 3040).

Schluss f. 9ᵇ: وعليك بسير الصالحين ومتابعة سيد المرسلين ملازمة باب رب العالمين، اللهم انا نسالك التوفيق والهداية والعناية في البداية والنهاية، تمت

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1150}/_{1737}$.

5517. We. 1505.

1) f. 1—41.

101 Bl. 8ᵛᵒ, 25 Z. ($20^1/_3 \times 15$; $14^1/_2 \times 8^1/_2$ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, von einigen Flecken abgesehen. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ:

كف الرّعاع عن محرمات اللهو والسماع

لابن حجر الهيتمي المكي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي حظر مواطن اللهو علي عباده . . . اما بعد فاني في اثناء شهر ربيع سنة ثمان وخمسين وتسعماية دعيت الي نسيكة لبعض الاصدقاء فوقع السؤال عن فروع تتعلق بالسماع فاغلظت في الجواب عنها وفي الرد على من زل فهمه او قلمه فيها، الخ

Aḥmed *ibn ḥaǵar* elheitemî † $^{973}/_{1565}$ hat im J. $^{958}/_{1551}$ einer Gesellschaft beigewohnt, in der das Gespräch auch auf Musik gefallen ist, und hat gegen die Zulässigkeit derselben sich lebhaft ausgesprochen. Die Gegner seiner Ansicht haben sich hauptsächlich auf das Werk فرح الاسماع برخص السماع, s. We. 1505, 2 (verfasst von einem Ungenannten: لبعض المصريين بلدا لتونسيين محتدا المالكيين معتقدا المتصوفين ملاحدا) berufen. Bald darauf ist ihm das Buch von einem vornehmen Mekkaner überschickt, mit der Aufforderung, etwas dagegen zu schreiben. Deshalb und mit Rücksicht auf die frivole Zeitrichtung hat er dies Werk verfasst. Es zerfällt in Vorwort, 2 Kapitel (und Schlusswort, nach f. 2ᵇ; dies ist aber nicht vorhanden).

في ذم المعازف والمزامير والاوتار ونحوها f. 2ᵇ المقدمة

4ᵇ الباب الاول (dies nebst der Ueberschrift fehlt).

في سماع مجرد الغناء من غير آلة 4ᵇ القسم الاول (in 6 تنبيه und 1 خاتمة).

في سماع الغناء المقترن برقص 10ᵃ القسم الثاني او نحو دف او مزمار او وتر

في قراءة القران بالالحان 14ᵃ القسم ثالث

في الدف (خاتمة u. 1 تنبيه in 7) 15ᵃ القسم الرابع

في الكوبة وساير الطبول 17ᵃ القسم الخامس (in 4 تنبيه).

في الضرب بالصفاقتين وهما 19ᵃ القسم السادس دايرتان من صفر تضرب احديهما على الاخري وتسميان بالصنج ايضا،

في الضرب بالقضيب على الوسايد 19ᵃ القسم السابع

في التصفيق ببطن احد الكفين 19ᵇ القسم الثامن على الآخر

في الضرب بالاقلام على الصيني او 20ᵃ القسم التاسع باحدي قطعتين منه على الاخري

في الشبابة والزمارة وهي اليراع 21ᵃ القسم العاشر (in 5 تنبيه).

في الموصول، وهو القصب 24ᵃ القسم الحادي عشر الذي يضرب به مع الاوتار

في المزمار العراقي 24ᵃ القسم الثاني عشر

في الاوتار والمعازف، 24ᵇ القسم الثالث عشر كالطنبور والعود والصنج اي ذي الاوتار والرباب والجنك والكمنجة والسنطير والدريج وغير ذلك من الالات، (in 7 تنبيه)

في بيان ان ما مرّ كبيرة 29ᵃ القسم الرابع عشر او صغيرة

الباب الثاني في اقسام اللهو المحرم وغيره 30ᵇ

1. قسم 31ᵃ (خاتمة u. 1 تنبيه in 8) اللعب بالنرد
2. قسم 33ᵃ (in 10 تنبيه) اللعب بالشطرنج
3. قسم 39ᵇ اللعب (*بالحزّة والقِرْق
4. قسم 40ᵃ ما تسميه العامة الطاب والدك
5. قسم 40ᵃ اللعب بالكنجفة
6. قسم 40ᵃ اللعب بالخاتم ونحوه
7. قسم 40ᵇ اللعب بالجوز
8. قسم 40ᵇ اللعب بالحمام
9. قسم 41ᵃ اللعب بغير الحمام
10. قسم 41ᵃ اللعب بامور اخري في معنى ما مرّ
11. قسم 41ᵃ اللعب بالمسابقة بالجري ونحوه وبالمصارعة ونحوها (in 2 تنبيه)

---

*) وهي قطعة خشب تحفر فيها حفر ثلاثة اسطر ويجعل فيها حصي صغار يلعب بها،

Schluss f. 41b: قال الحافظ عبد الغني ما روي من مصارعة النبي صلعم ابا جهل لا اصل له وحديث ركانة امثل ما روي في مصارعة النبي صلعم وشرّف وكرّم، تم الكتاب الخ

Das Werk ist also nicht bloss gegen Musik und die dazu nothwendigen Instrumente, sondern auch gegen die anderen Arten, sich Vergnügen zu verschaffen durch Spiele und Wettlauf und Wettkampf, gerichtet; es werden dabei allerlei Traditionen und Stellen aus anderen Werken angeführt. Das Werk ist interessant, besonders das 2. Kapitel.

Schrift: klein, gedrängt, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth, ebenso Stichwörter. — Abschrift und collationirt im J. 1076/1665. — HKh. V 10827.

F. 42—49 leer.

5518. Lbg. 295.

64) f. 506—513.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift f. 506b:

الاعتناء بالغناء [في الغناء]

Das Eingeklammerte fehlt im Inhaltsverzeichnise mit Recht. Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 506b: الحمد لله الذي خلق لنا الاسماع والابصار ... اما بعد فيقول ... على بن سلطان محمد القاري انه سالنى بعض الصلحاء عمّا يتعلق بالسماع والغناء مما اختلف فيه المشايخ والعلماء الخ

'Alī ben sulṭān moḥammed elqārī † 1014/1606 stellt hier Aussprüche über Musik und Gesang zusammen, welche sich im Qorān, der Sunna und als Ansichten einiger ausgezeichneter Imāme finden; woraus hervorgehe, dass beides nicht durchaus verboten sei, und dass sogar auch von der Poesie Moḥammed die Ansicht gehabt habe, dass sie nicht überhaupt zu verwerfen, sondern nur das, was an ihr unschön sei.

Schluss f. 513b: يجب انكاره لمن قدر عليه اما باليد او اللسان او بالجنان وذلك اضعف الايمان فنسال الله العفو والعافية وحسن الخاتمة وحصول الغفران ووصول الرضوان وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين،

Abschrift im J. 1175 Dū'lqa'da (1762).

Dasselbe Werk in Lbg. 809, 11, f. 98a—102a.

Format etc. und Schrift wie bei 7. — Titel fehlt. Verfasser steht zu Anfang.

5519. Lbg. 300.

3) f. 135a—144a.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift und Verfasser:

ر" في السماع والغناء للسلطان على القاري

Anfang: الحمد لله خير الاسماء خافض الارض ورافع السماء ... اما بعد فيقول ... على بن سلطان محمد القاري، رأيت كثيرا من مشايخ الزمان وعلماء الدوران مالوا الى سماع الغناء وفق متابعة نزاع الهوي الخ

Derselbe Verfasser spricht hier über die mit der Zeit eingerissene Sitte, Gesang anzuhören und selbst zu üben, und nimmt dabei Rücksicht auf den Qorān, die Sunna und die Aussprüche der Imāme. Der Verfasser geht aus von Sura 31, 5. — Schluss f. 144a: ولم يفرقوا بين المعيشة والعينية كما اوضحت في هذه المسئلة في رسالة مستقلة والله تعالي هو الهادي ... ختم الله لنا بالحسنى وبلغنا المقام الاسنى، تم

Abschrift vom J. 1212 Rabī' II (1797).

Dasselbe Werk in Lbg. 295, 65, f. 514—527.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titelüberschrift verwischt. Nach dem Inhaltsverzeichnise S. 4:

فتح الاسماع في شرح السماع

Abschrift im J. 1175 Rabī' I (1761). — Bl. 528 leer.

5520. We. 1811.

9) f. 89—101.

8vo, 15 Z. (20 × 14; 14½ × 8½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, dick. — Titel f. 89a:

هذه الرسالة في بيان حرمة استماع صوت المزمار الذي [يقال] له بالفارسية ناى واستماع صوت الكوبة التى يقال لها في اصطلاح المولوية النقارة وبالتركية دبلك واستماع صوت الدف المجلجل،

Anfang f. 89b: الحمد لله الذي بيّن الحلال والحرام ... اما بعد فقد سمعت ان الشيخ اسمعيل المولوي

الانقروي كتب رسالة مسماة بحجة السماع في حل استماع الغناء وصوت الآلة التي تسمي بالفارسية ناي وصوت الكوبة الخ

Der Šeiḫ Ismâ'îl elmaulawî elanqirawî † 1042/1632 hatte eine Abhandlung geschrieben, in welcher er das Anhören des Gesanges und der musikalischen Instrumente ناي und كوبة für unanstössig nachwies, unter dem Titel حجة السماع في حل استماع الغناء الخ; und späterhin noch eine Schrift gleichen Inhalts, in welcher er das Anhören von Singen und Ansehen von Tanzen und das Singen für erlaubt und das Verwerfen desselben für ketzerisch erklärte (wobei er sich auf die Ansichten des احمد بن محمد بن محمد الطوسي berief). Dagegen schrieb ein Ungenannter eine Abhandlung, welche aber jener Ismâ'îl in einer neuen Abhandlung الرسالة التنزيهية في شان المولوية zu widerlegen suchte. In Folge dessen verfasste der Ungenannte eine grössere Schrift u. d. T.:

البراهين الاولوية علي فسوق المولوية

und diese liegt hier vor. Dieselbe beginnt f. 20ᵃ:

قال الشيخ اسماعيل المولوي الانقروي . . . ورد في البخاري ان عائشة رآ [قالت ان رسول الله صلعم] كان واقفا على باب بيتي الخ

Schluss f. 101ᵃ: ومن كفر بلسانه طائعا وقلبه مطمئن بالايمان فهو كافر ولا ينفعه ما في قلبه انتهي فظهر من هذه المذكورات ظهورا تامّا ان المعتبر في الشرع الشريف ما في الظاهر لا ما في الباطن، تم

Schrift: ziemlich gross, breit, gleichmässig, gefällig, vocallos. — Abschrift c. 1150/1737. — Vgl. HKh. III 4402.

F. 101ᵇ u. 102 enthalten sehr eng geschrieben allerlei Notizen, die meistens auf Moḥammed und Aussprüche desselben sich beziehen.

5521. Lbg. 516.

2) f. 3—6.

Format (22–24 Z.) etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 3ᵃ:

كتاب الجموع في علم الموسيقى والطبوع

Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 3ᵇ:

يقول ذو التقصير فاسي اللقب بعابد الرحمن يدعى المذنب نحمد من منّ على الانام بعلم ما اودع من احكام

Ein Reģez-Gedicht des 'Abd erraḥmân elfâsî, um 1060/1650 am Leben, über Musik und Tonarten; zerfällt in ziemlich viele Abschnitte (die aber nicht فصل genannt werden) mit Ueberschriften. Zuerst f. 3ᵇ زمان الايقاع; 4ᵃ المفصّل المتفاصل الازمان; 4ᵃ سريع المفصّل الاول; 4ᵃ فيما منه 4ᵇ; الاشياء التى تعدل ضروب الايقاعات; 4ᵃ تتالف الالحان u. s. w. Zuletzt f. 5ᵇ ما لا يتناسب; 6ᵃ ما يتناسب بتوسّط; 6ᵃ ما يتناسب بلين.

Schluss f. 6ᵃ:

والآل والاصحاب والاتباع واستمدّ الله في انتفاع

Das Gedicht enthält im Ganzen 104 Verse und ist verfasst im J. 1060 Ḏu'lḥiģģe (1650).

Am Rande f. 3 und 4ᵃ viele Glossen.
Die ersten Seiten sind vocalisirt.

5522. We. 1750.

6) f. 63—83.

8ᵛᵒ, c. 25—35 Z. (20½ × 14½; 14½ × 10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken; zum Theil lose im Einband. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Titel und Verfasser f. 63ᵃ:

ايضاح الدلالات في سماع الالات
لعبد الغنى النابلسى

Der Titel ebenso im Vorwort.

Anfang f. 63ᵇ: الحمد لله الذي شرع لعباده الاحكام . . . اما بعد فيقول الفقير الي مولاه القدير عبد الغنى النابلسى الحنفى . . . لما رايت الناس اكثروا الكلام بين الخواصّ منهم والعوامّ في مسئلة سماع الآلات بالنغمات المطربات الخ

Abhandlung über das Spielen auf musikalischen Instrumenten, von 'Abd elganî *ibn ennâbulusî* † 1143/1730. Obgleich in früherer und späterer Zeit über den Gegenstand viel geschrieben, ist der Verfasser doch von Freunden aufgefordert, denselben aufs Neue zu behandeln, weil jene Schriften wenig gekannt und viele irrthümliche Ansichten darüber verbreitet. Er behandelt die Frage, ob das Benutzen der Instrumente zulässig sei oder gegen die religiösen Gebote verstosse, ausführlich, unter Anführung

von Stellen aus verschiedenen Rechts- und anderen Werken, besonders auch aus der Tradition, und entscheidet sich für Zulässigkeit, es sei denn dass jene Musik zu gesetzwidrigen Zwecken verwendet werde. — Verfasst in 3 Tagen, im J. 1088 im Ša'bān (1677); alsdann revidirt.

Schluss f. 83b: والقاصرون من هولاء مرادهم تكثير الكلام وسعة الجدال والله العالم بحقايق الامور وهو الغنى عن الاقوال والتوفيق في هذه المسئلة بين المذاهب يحتاج الي توفيق من الله تعالي للعبد وفيض المواهب وفي هذا القدر كفاية للمنصف المعترف لا للجاهل المعاند المتعسف فاني لم اضع هذه الرسالة له ولا لامثاله والله الهادي الي سواء السبيل وحسبنا الله . . . ونعم النصير،

Schrift: klein, gleichmässig, vocallos; von f. 73 an flüchtig, aber nicht undeutlich. — Abschrift im J. 1090 Raǵab (1679) von على بن يوسف البصروي.

Dasselbe Werk in We. 1549.

54 Bl. 8vo, 13 Z. (19 × 11½; 12 × 7½cm) — Zustand: sonst gut, doch hat der Text durch Zusammenkleben der Blätter an mehreren Stellen etwas gelitten. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser f. 1a ebenso.

Schrift: ziemlich gross, weit, deutlich, gleichmässig, vocallos. — Abschrift von محمد بن محمد الرباطة im J. 1275 Çafar (1858).

5523. Pm. 105.

1) f. 1—7a.

307 Bl. 8vo, c. 24—25 Z. (20 × 15; 14½—15½ × 9½cm). Zustand: gut. — Papier: gelblich, ziemlich stark und glatt. — Einband: schöner Halbfranzbd mit Klappe. — Titel fehlt. Er steht im Vorwort f. 2a:

الدرّ النقي في فن الموسيقى

Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang: الحمد لله الذي منّ علينا بدين الاسلام . . . وبعد فيقول . . . احمد المستمد من ابي صالح السيد احمد الرّفاعي قدس الله سرّه الملقب بالمسلم الموصلي ابن عبد الرحمن . . . سالنى بعض الاخوان ان اترجم رسالة الاستاذ الكامل . . . عبد المومن البلخى الخ

Abhandlung über Musik. Von einem Freunde um Uebersetzung des Persischen Werkes des 'Abdelmûmin elbalḫî über den Gegenstand gebeten, hatte der Verf. 'Aḥmed ben 'abd erraḥmân um 1150/1737 dies abgelehnt wegen unzulänglicher Kenntniss des Persischen; wiederholtem Drängen nachgebend schrieb er dies Werkchen, das er in Vorwort, 3 Kapitel und Schlusswort getheilt hat.

المقدمة في بيان اصل هذه المقامات من اي شيء حصلت وسبب تسميتها بالموسيقى 2a

1. باب في ذكر ان كل مقام كان لحن نبي من الانبياء وان اصلها سبعة ثم تشعّبت 2b

2. باب في ذكر دايرتها وتعلقاتها بالبروج والافلاك والساعات 2b

3. باب في بيان طبايعها وما يوافقها من الاحرف حال قراءتها 5b

الخاتمة في ذكر المجالس وما يوافق كل مجلس منها على حسب طبايع المستمعين وذكر كيفية قراءتها والتنقل من مقام الي مقام وباىّ منها يكون الابتداء والاختتام، 6b

Schluss f. 7a: فانه الذّ واحلا من الانتقال من مقام الي مقام وافقهما على هذا الاستاذ الكبير يوسف جامي وابراهيم نهاوندي وعلى الروياني ومولانا حسين جاكري وغيرهم، تمت

Mit einem Kreise, die verschiedenen Arten Melodien enthaltend, und einer Tabelle.

Schrift: ziemlich klein, rundlich, vocallos. — Abschrift c. 1200/1785.

F. 7b enthält viele Distichen über die verschiedenen Melodien, von derselben Hand geschrieben, aber mit schräg über die Seite laufenden Zeilen; f. 8a handelt في تاثيرات المقامات über den Eindruck der Melodien u. ihre Namen.

5524. We. 1811.

1) f. 1—29.

151 Bl. 8vo, 23 Z. (19½ × 14; 15 × 6⅔cm). — Zustand: gut. — Papier: weiss, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel u. Verfasser f. 1a:

رفع المشكلات في حكم اباحة سماع الآلات بالنغمات الطيّبات لعبد الوهاب الدكدكي مريد حضرة الاستاذ سيدي عبد الغني النابلسي

Anfang f. 1^b: الحمد لله الذي شرّع الاحكام وبيّن الحلال من الحرام وكلف الانام بالفرايض والطاعات ... وبعد فيقول العبد الفقير الي المولي الخبير عبد الوهاب مريد الشيخ ... عبد الغنى الشامي الشهير بابن النابلسي الحنفى القادري النقشبندي قدس الله اسراره ... هذه فوايد بهية وقواعد سنية استنبطتها من كلام الائمة واستنخبتها من كتب العلماء الخ

Im Vorwort f. 2^a ist der Titel etwas kürzer so:

رفع المشكلات فى اباحة سماع الآلات

Diese Abhandlung des **'Abd elwahhāb eddikdikī** oder wahrscheinlich *eddikdikǵī*, um $^{1160}/_{1747}$, eines Schülers des 'Abd elganī ibn ennābulusī († $^{1143}/_{1730}$), über die Frage, ob Instrumental-Musik erlaubt sei, ist gewidmet dem محمد سعيد افندي (damals قاضى العساكر الروميلية). Dieselbe beginnt f. 2^b so: اعلم ارشدك الله الي مواقع الخطاب ... ان مسئلة سماع الآلات من المسايل الاجتهادية ودلايلها فى نفسها ظنية قد ثبت تحريمها بالسنة الصحيحة وحكمت به المجتهدون بالدلايل الصريحة الخ

Die Frage wird recht gründlich erörtert, auch mit verschiedenen Fetwās belegt; das Resultat ist: die Musik ist verboten und gesetzwidrig, wenn sie bei Gelegenheiten, die der Religion zuwider laufen, wie Zechgelagen, gebraucht wird, sonst nicht, wie z. B. wenn die Çūfis sie bei ihren religiösen Uebungen anwenden.

Schluss f. 28^b: فلا جرم ان القول بالاباحة كما هو اصلها اولى واسلم والله سبحانه وتعالي اعلم واحكم' هذا ما اردنا بيانه من هذه المسئلة فى هذه العجالة ... انه علي ذلك قدير وبالاجابة جدير امين'

Schrift: ziemlich klein, gewandt, etwas flüchtig, doch nicht undeutlich, vocallos. Breiter Rand. — **Abschrift** im Jahre 70 d. h. $^{1170}/_{1756}$. — F. 30 leer.

5525. We. 1810.

1) f. 1—9.

132 Bl. 8vo, 15—33 Z. (21 × 15; $15\frac{1}{2}$—$17\frac{1}{2}$ × $10\frac{1}{2}$—11^{cm}). — **Zustand**: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken. — **Papier**: gelblich, ziemlich stark, etwas glatt. — **Einband**: Pappband mit Lederrücken. — **Titel** u. **Verfasser** fehlt. In der Unterschrift:

رسالة فى علم الموسيقا للشيخ الصفدي

Anfang f. 1^b: الحمد لله الذي خلق الانسان لمعرفته ... وبعد لما كان علم الموسيقى من اشرف العلوم الرياضية والطف الفنون الواجبية الخ

Der Verfasser **Eṣṣeiḫ eççafadī** — wer von den vielen Trägern dieses Gentilnamens gemeint sei, weiss ich nicht — sagt, dass die Musik zu den edelsten u. angenehmsten Künsten gehöre; er kenne sie theoretisch u. praktisch, sehe auch ihren Verfall; so wolle er denn über dieselbe in diesem Werke klar u. deutlich reden. Dasselbe zerfällt in 2 Kapitel.

1. باب f. 2^a فى ماهية علم الموسيقى واشتقاقه واسمه وموضوعه وفضله وبرهانه وحكمه ووضعه ومن ولع به ومن اخذ به وجمع آراء الحكماء فيه وآدابه'

(in mehreren (5) فصل, das 2. bis 5. ohne Zahlen).

1\. فصل 2^a فى ماهية الموسيقى واشتقاقه
(2.) فصل 2^b فى فضل الموسيقى ومنافعه
(3.) فصل 4^a فى برهان فضل الموسيقى وتاثير فعله فى الانفس
(4.) فصل 4^a فى اول من وضع الموسيقى ومن ولع به عملا
(5.) فصل 4^b فى راي اهل الطرب فيه والقصد فى وضعه
4^b فالمقامات اثنا عشر
5^a واما الاوزان فهن عندهم سبعة
5^a واما الشعب فاربع

2\. باب 5^b (in 6 فصل); (فصل 1.) ايها الطالب ان مشايخ هذا العلم ذكروا ان النغم له علو واواز

2\. فصل 6^a فى بيان مفردات المقامات
3\. فصل 7^a فى بيان فردات الشعب
4\. فصل 8^b فى الاوازات
5\. فصل 8^b فى بيان ربط كل شعبتين بمقامهما والانغام المتناسبة التى يحسن الانتقال من بعضها الي بعض
6\. فصل 9^a فى بيان ربط كل مقامين باوازهما وما يناسب ان ينتقل اليه بعدهما

Schluss f. 9^b: واعلم ايضا ان لهم غير الاوازات الست اوزان كثيرة تسمي المختلفة وتسمي ايضا المخالطة تركناها اختصارا لما فى الاشتغال بتفاصيلها من الطول الممل والحمد لله وصلي الله الخ

Schrift: ziemlich gross, meistens eng, flüchtig, nicht undeutlich, vocallos. Stichwörter u. Ueberschriften roth. — **Abschrift** von محمد القبرستاني im J. 1226 Ǵom. I (1811).

5526.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) We. 1831, 1 u. 2, f. 1—10ᵃ u. f. 10ᵇ—20.

54 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (20 × 14; 14½—15 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt.

Zu Ende des 1. Kapitels steht die Aufzählung der 12 مقامات (الرست، عراق، اصفهان، زرفكند، بزرك، عشاق، نوي، بوسليك، حجاز، حسيني، رهاوي، زنكلاه), der 7 آوازات (كوشت، نوروز، سلمك، شهناز، ماية، حصار، كردانيه), der 3 شعب (جهاركاه، سيكاه، يكاه).

Darauf folgt f. 8ᵇ—10ᵃ ein Reğez-Gedicht (von 57 Versen), in welchem die verschiedenen musikalischen Ausdrücke behandelt werden. Anfang:

١ الحمد لله الحليم العالم مقسم العقول بين العالم
٢ وبعد فالصوت خفيّ المخرج يوقع من جمله في حرج

Schluss:

وخذ من الجركا روي عراق وحطه من العراق باقي

Das 2. Kapitel ist als solches hier nicht bezeichnet. Der Anfang ist sofort wie in We. 1810, 1: فصل اعلم ايها الطالب ان مشايخ هذا العلم الخ. Dieses 1. فصل schliesst mit 5 Versen, welche dem Reğez-Gedicht f. 8ᵇ ff. entnommen sind; dann folgt das 2. فصل u. s. w.

Schrift: gross, schwungvoll, gefällig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. ¹¹⁵⁰/₁₇₃₇ von ابو بكر العصفوري.

2) We. 1235.

15 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (16 × 11; 11½ × 6ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, etwas glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser fehlt; steht kurz in der Unterschrift f. 14ᵃ.

Schrift: klein, zierlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Text in rothen Linien. — Abschrift im J. 1271 Dû'lhiǵǵe (1855) von محمد سليم بن السيد محمد المؤذن بالجامع الاموي und zwar, nach einer Bemerkung Wetzstein's auf dem Vorblatte der Handschrift, mit der linken Hand gemacht.

Es folgt f. 14ᵇ—15ᵇ das in We. 1831, 1, f. 8ᵇ erwähnte Reğez-Gedicht über die in der Musik gebräuchlichen Ausdrücke, in 55 Versen.

Dasselbe steht in We. 1810, 2, f. 10 (55 Verse).

5527. We. 1233.

2) f. 46—48ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 46:

رسالة في فضل علم الموسيقى لبعضهم

Anfang f. 46ᵇ: الحمد لله مشرف الانسان بنطق اللسان . . . وبعد فلما كان علم الموسيقى من اشرف العلوم الرياضية واظرفها الخ

Ein Kapitel über die Vortrefflichkeit der Musik, in verschiedenen Abschnitten. Das Werk ist ein wörtlicher Auszug aus einigen Stellen des in We. 1235 besprochenen Werkchens.

Schluss f. 48ᵃ: فقد تفنن بهذا العلم واختصارا بان هذا العلم بحر كل من غرف منه غرفة،

Daran fügt der ungenannte Verfasser die Notiz, dass die Hauptmusiker von seinem Lehrer محمد بن احمد الكنجي um ¹¹²⁰/₁₇₀₈ am Leben, in der Abhandlung بلوغ المنى besprochen seien. S. f. 48ᵇ ff.

5528. We. 1738.

7) f. 107—112ᵃ.

8ᵛᵒ, 10 Z. (18 × 13; 12 × 7½ᶜᵐ). — Zustand: unsauber. — Papier: gelb, dick, glatt. — Titel und Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 107ᵇ: الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين . . . اما بعد يقول العبد الفقير الاستاذ عبد القادر عفا الله عنه في ذكر الانغام واصواتها، اعلم ان اصول الانغام اربعة وهي راست وعراق واصفهان وزيرافكند، فالراست حارّ يابس والعراق حار رطب والاصفهان بارد رطب والزيرافكند بارد يابس الخ

Abhandlung über Melodien u. Töne, von 'Abd elqâdir ben moḥammed elqâdirî um ¹⁰⁸⁵/₁₆₂₆.

108ᵃ فصل في مناسبات الانغام والطبايع
108ᵇ فصل في ذكر الاوازات

Nachdem f. 107ᵇ—109ᵃ die verschiedenen Namen angegeben sind, wird durch eine Tabelle f. 109ᵇ und 110ᵃ, enthaltend 5 concentrische Kreise mit verschiedenen Fächern, ihr Verhältniss zu einander verdeutlicht.

110ᵇ فصل، اعلم ان الاوازات التى اتي استخراجها من بين كل مقامين اوازة

فصل، وضع بعضهم الانغام هكذا الراست من 111ᵃ
الاصفهان والرهاوي من الزيرافكند الخ
فصل في آداب الموسيقا واوقاتها التى يغنّى بها 111ᵇ
فصل في صفة الشعر والانغام، الراست يليق به 112ᵃ
من البحور الطويل والكامل

Schluss f. 112ᵃ: والبوسليك يليق [به] السريع
والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب،

Schrift: ziemlich klein, weit, gefällig, fast vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1000/1591.

5529. We. 1738.

8) f. 113—128.

8ᵛᵒ, 9 Z. (18×13; 11½×9ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig am oberen und unteren Rande. — Papier: gelb, dick, glatt. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt f. 113ᵃ: ثم اعلم ان منبع الانغام من بيت واحد وهو بيت الرست ويشتق منه ويتركب بيتان آخران وهما الدوكاه والسيكاه ثم يشتق منها ويتركب ثمانية بيوت فسنذكرها الخ

Abhandlung über Melodien und Entstehung und Zusammensetzung der einzelnen Töne. (Ausführlicher als f. 107 ff.)

Schluss f. 128ᵇ: والاوقات غير مساعدة فنسال الله تعالي خالق البريات ان يختم اعمالنا بالصالحات ولله الحمد والمنة، تمت بحمد الله . . . وصلى الله على سيدنا الخ

Schrift: ziemlich gross, weit, gut, gleichmässig, vocalisirt. — Abschrift c. 900/1494.

5530. We. 1240.

4) f. 25—31ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 3).

Bruchstück in losen Blättern über Musik. Von dieser kleinen Abhandlung, welche in 3 فن getheilt ist, fehlt hier das 1. فن ganz, bis auf die letzten 10 Zeilen (f. 25ᵃ, 1—10).

2. فن 25ᵃ في معرفة الاوتار والنغم، فاما الاوتار فهي
اربعة اولها البم وهو وتر من امعاء رفيق
متساوي الاجزاء . . . ثم بعده المثنى
. . . وبعده الزير . . . المثلث الخ
التسوية العظمي، فاذا مدّ البم حتى يساوي 25ᵇ
تلك النغمة الخ
القول في النغم، النغم سبع نغم لا زيادة ولا 26ᵃ
نقصان اولها مطلق البم والثانية سبابة
البم والثالثة وسطي البم الخ
صفة النغم السبع الاوايل وتبيين نظير كل 27ᵃ
واحد منها من السبع الاواخر، فاولها
مطلق المثنى وهي خنصر المثلث

Nach f. 28 eine Lücke.

ذكر كل نغمة من المناسبة لها، فاول السبع 29ᵃ
مطلق البم ونسبتها سبابة المثلث وهي
الرابعة منها الخ
العلل النجومية التى ذكر الفلاسفة ان 29ᵃ
العود وضع عليها، فاول ذلك النغم السبع
النظيرة للكواكب السبعة الجارية اعني
زحل والمشتري والمرّيخ الخ

3. فن 29ᵇ في رياضة اليدين لذلك، اعلم ان لكل
قوم في هذه الآلة مذهب ليس هو لغيرهم
واختلافهم في ذلك كاختلافهم في سائر الاشياء الخ
ذكر طرف من حسن الاوتار، وهو سبيل 30ᵃ
ومدخل الي التعليم والالف للاصابع
في التنقل على الدساتين الخ

Schluss f. 31ᵃ: اعني فنون التعليم موجودة عند اهل هذه الصناعة واخذها عنهم وتعلمها منهم نظرا واستماعا ابلغ واسرع واقرب الي الفهم منها من الكتاب، تمت الرسالة بعون الله تعالي الخ

5531. We. 1240.

3) f. 22—24.

4ᵗᵒ, 23 Z. (23×18½; 17×11ᶜᵐ). — Zustand: lose Blätter, unsauber, fleckig, am Rande beschädigt. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: in einem Pappfutteral.

Die letzten Blätter einer kleinen Abhandlung über Musik. In der Mitte von f. 22ᵃ beginnt der Abschnitt قول علي الصوت، الصوت هو تباين الطبقة الخامسة من الرابعة ما فصل بين الصوت والطنين اما الصوت فقد بيّناه واما الطنين فصوت ممتدّ الي آخر الصوت يلحن النصف الخ

Schluss f. 24ᵇ: فيصير صوتا او نغما فقط. تمّ الجزء وما كتنويه الطنين والصوت ونحن ممثلوه بالصورة بقسمها وعلاماتها حتى ندرك ونفهم ان شاء الله تعالي، تمت والحمد لله وحده الخ

Schrift: zieml. klein, gut, vocallos. Abschr. c. 900/1494.

5532. Pm. 446.

3) f. 163—169.

8vo, 17 Z. (18⅛ × 13⅛; 12 × 9½cm). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** gelb, auch bräunlich, stark, glatt. — **Titel** f. 163a:

كتاب فى أدوار الايقاع

Verfasser fehlt.

Anfang f. 163b: الايقاع جماعة نقرات بينها ازمنة محدودة المقادير لها ادوار شاذيات الخ

Ueber musikalische Cadenzen (Tonfall). Darin f. 167a: الفصل الثاني فى تاثير النغم، اعلم ان كل سد من السدود لها تاثير فى النفس الخ

Schluss f. 169a: ومن لم يوثر فيه الصدا فهو بليد ابدا والانغام تصفى الدم وتدفع العلل وفيه بهذا كفاية،

Bl. 169a (5 Zeilen enthaltend) ist von anderer Hand geschrieben, scheint aber richtig zu sein.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gefällig, vocallos. — **Abschrift** c. 900/1494.

5533. Pm. 446.

4) f. 170. 171.

8vo, c. 10 Z. (18⅛ × 13⅛; 14 × 9cm). — **Zustand:** wurmstichig; ziemlich schadhaft u. ausgebessert. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Titel** f. 170a (ziemlich verwischt):

كتاب فى علم الانغام

Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Voraufgeht ein Inhaltsverzeichniss. Danach enthält das Werk 15 فصل. Ueber Melodie und Tonfall.

فصل 1. فى تعريف النغم وبيان الحدة والثقل
فصل 2. und 3. unleserlich.
فصل 4. فى الاسباب الموجبة للتنافر
فصل 5. فى الادوار ونسبها فصل 6. فى التاليف الملايم
فصل 7. فى حكم الوترين
فصل 8. فى حكم اوتار العود واستخراج الادوار
فصل 9. فى اسماء الادوار المشهورة
فصل 10. فى ادوار الطبقات فصل 11. فى تشارك نغم الادوار
فصل 12. فى الاصطحاب الغير المعهود
فصل 13. فى تاثير النغم فصل 14. فى ادوار الايقاع
فصل 15. فى مباشرة العمل

Vorhanden ist davon nur der Anfang des 1. فصل. Die ersten Worte davon f. 171b: النغم صوت لابث زمانا ما على حد ما من الحدة والثقل يحنون اليه بالطبع الخ

Schrift: klein, weit, gewandt, deutlich, etwas vocalisirt. — **Abschrift** c. 900/1494.

5534. Pm. 446.

5) f. 172—183.

8vo, 17 Z. (18⅛ × 13⅛; 11 × 8cm). — **Zustand:** nicht recht fest im Einband; nicht sauber, in der oberen Hälfte wasserfleckig. — **Papier:** gelb, auch braun, glatt, stark. — **Titel und Verfasser** f. 172a:

رسالة فى علم الانغام لشهاب الدين العجمي

Anfang f. 172b: الحمد لله رب العالمين وصلواته على خير خلقه ... الى يوم الدين، وبعد فهذه رسالة فى علم الانغام من ادوار شهاب الدين العجمي وكيف ركب اصل الاصول وهو الرست، قال الشيخ انه استخرج من عصل الجبهة وركب على عشرة ابراج منها الطول سنة ابراج الخ

Ueber Melodien und Töne, von Šihāb eddīn el'aǵemī.

فى ذكر شيء من آداب الموسيقى واوقاته التى يغنى فيها الليل والنهار	174b
فى ذكر المقامات وما ينسلخ كل واحد منها	174b
فصل فى مناسبة الانغام للطبايع	175b
فصل فى تاليف الشعر مع الانغام	175b
فصل فى الاوازات والفروع	175b
فصل فى اصول الانغام الاثنى عشر	176b
فصل فى وجوه النغمات	177a
اعلم ان الانغام التى تتشعب من بعضها بعض كثيرة شتى خارجة عن الشعب والمقامات والاوازات والبحور ولكن تتركب من هولاء وسأذكر منها ما خطر على بالي	177b
فى شرح الاربعة اصول، الاول راست وهي لفظة العجمية معناها بالعربية المستقيم	180b
فصل فى الثمان فرداوات التي هي فروع الاصول الاربعة، الاول عشاق ويعلو بنوروز الخ	181a
فصل فى ذكر الست اوازات، الاول نوروز وهو رمل عند بنى العرب	181b
فصل فى اجزاء ذكر السبع بحور، الاول السيكاه وماخذه من رست الخ	182a
فصل فى ذكر بعض الشواذات، نهفت بشيل محيّر بحط حجاز الخ	182b

Schluss f. 183ᵃ: فرق يشيل نوي وبحسن بيزرك وبحط رهاوي نغم الخفي بشيل عشاق بحط حسيني، الحمد لله وحده وصلى الله الخ

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, vocallos. — Abschrift c. $^{900}/_{1494}$.

F. 184ᵃ enthält concentrische Kreise, in deren verschiedenen Fächern eine Uebersicht über die Ton- und Melodie-Arten gegeben wird.

Ausführlicher ist dies der Fall mit der ähnlich eingerichteten, etwas grösseren Kreisfigur auf f. 185ᵃ, zu welcher die Erklärung f. 184ᵇ aus dem musikalischen Werke des صفى الدين عبد المومن gegeben ist.

5535.

1) Lbg. 1019, 8, f. 62—65.

Format etc. u. Schrift wie bei 6. — Titel f. 61ᵇ unten:

موعظة في الملاهي

Anfang f. 62ᵃ: الحمد لله الذي لم يجعل لعباده النجباء في غير مرضاته اربا الخ

Ermahnung, des Ernstes des Lebens eingedenk zu sein und die Zerstreuungen, wie Musik und Tanz, als Teufelswerk zu meiden.

Schluss (Ḫafîf):

كل عبد وان تشرّد حينا فالي باب مالكيه يعود

Abschrift im Jahre 782 Ḏû'lḥiǵǵe (1381) von احمد بن محمد بن على

2) We. 389, f. 220ᵇ—231ᵃ.

Abhdlg über Musik: inwiefern sie erlaubt oder verboten sei. Titel: ر" الاجماع على حلّ السماع

3) Pm. 680, f. 113.

Anfang einer Abhandlung über Vortrefflichkeit der Musik (ر" في فضل علم السماع) und insbesondere über den berühmten Musiker سالم بن على بن بركات الطَّرَيْفي (الطريفى؟) المصري الدمشقى. Anfang: الحمد لله السميع العليم الحكيم . . . وبعد فان علم السماع الذي وقع على اباحته

Ueber Eintheilung und Begriff der Musik (علم الموسيقى) eine Notiz in Spr. 1883ᵇⁱˢ, f. 2ᵃ. Ueber Erlaubtsein der Musik (السماع) Spr. 1998, 2, f. 12ᵇ ff. Ueber Tanz u. Musik, von احمد الرفاعى, Pet. 684, f. 125ᵇ. Ueber Erfindung und Einrichtung musikalischer Instrumente Pm. 173, f. 1ᵃ.

5536.

Von den Werken über Musik und Instrumente dazu und Singen seien hier noch folgende erwähnt:

1) كتاب الموسيقى الكبير von احمد بن محمد السرخسى † $^{286}/_{899}$.

2) نزهة المفكر الساهي في المغنّين والغناء والملاهي von demselben.

3) ك" الموسيقى von ثابت بن قرّة الصابي † $^{288}/_{901}$.

4) ر" في الموسيقى von ابن سينا † $^{428}/_{1037}$.

5) ر" في الموسيقى von امية بن عبد العزيز الاندلسي ابو الصلت † $^{529}/_{1135}$.

6) ك" السماع von عبد اللطيف البغدادى † $^{629}/_{1232}$.

7) ك" السماع واحكامه von احمد بن محمد الاشبيلى † $^{651}/_{1253}$.

8) تشنيف الاسماع باحكام السماع von محمود بن عابد الصرخدي † $^{674}/_{1275}$.

9) كشف القناع في حل السماع von عبد الرحمن ابن ابراهيم ابن الفركاح † $^{690}/_{1291}$.

10) استقصاء البيان في مسئلة شاذروان von احمد بن عبد الله الطبري † $^{694}/_{1295}$.

11) ك" الغناء وتحريمه von demselben.

12) البلغة والاقناع في حل شبهة مسئلة السماع von احمد بن ابراهيم الواسطى عماد الدين † $^{711}/_{1311}$.

13) حل القناع عن حلّ السماع von ابراهيم بن عبد الرحمن الفزارى برهان الدين † $^{729}/_{1329}$.

14) حرمة السماع von ابن قيّم الجوزية † $^{751}/_{1350}$.

15) غاية المطلوب في فن الانغام والضروب von محمد بن عيسى ابن كرا † $^{759}/_{1358}$.

16) بذل الشعاع في احكام السماع von حسن بن على القونوى † $^{776}/_{1374}$.

17) الكنز المطلوب في الدوائر والضروب von عمر بن خضر الكردي جمال الدين um $^{800}/_{1397}$.

18) ازالة التعب والعناء في معرفة حال الغناء von تقى الدين المقريزي † $^{845}/_{1441}$.

19) بيان الاجماع على منع الاجتماع فى بدعة الغناء والسماع von ابراهيم بن عمر البقاعى † 885/1480.

20) ر" فى السماع von محمد بن محمد بن عبد الله الخَيْضِرى قطب الدين † 894/1489.

21) الر" الفتحية فى الموسيقى von محمد بن عبد المجيد اللاذقى um 900/1494.

22) الرهص والوقص لمستحلّ الرقص von ابراهيم بن محمد الحلبى † 956/1549.

23) معاهد الجمع فى مشاهد السمع von محمد بن على البكري † 994/1586.

24) ايقاع السماع لجواز الاستماع von عبد القادر بن محمد بن محمد القادرى um 1035/1626.

25) ر" الادوار von اسعد بن الياس ابن مطران † 587/1191.

26) ر" الادوار von عبد المومن صفى الدين um 650/1252.

27) كنز الالحان فى علم الادوار

28) الحجّة والبرهان على فتيان هذا الزمان فى حرمة السماع von ادريس بن عبد الله التركمانى

29) ر" فى السماع والغناء von عتيق بن داود اليمانى

30) ك" العود والملاهى von يحيى بن ابي منصور الموصلى

31) العقود والسعود فى اوصاف العود von ابن يونس

32) ك" النغم von خليل بن احمد النحوي † 175/791.

---

5. Künste und Gewerbe.

a) Jagd; Krieg; Schwimmkunst.

5537. Mf. 49.

5) f. 157—193.

Format etc. und Schrift wie bei 2). Bl. 193 schadhaft. — Titelüberschrift f. 157a:

الخدمة الجليّة فى القِدْمة الافضليّة من انشاء الشيخ الامام العالم العلامة صفى الدين عبد العزيز بن سرايا بن علي بن ابي القاسم السنبسي محتدًا الحِلّيّ مولدًا امتع الله ببقايه فى فن رماية البُنْدُق

Anfang f. 157b: الحمد لله القديم القدير الجليل الكبير . . . وبَعْدُ فان احسن ما دعت الرياضة اليه ودلّت البطالة عليه الخ

Vom Schiessen mit dem Bunduq (Flinte), und Beschreibung der damit zu erlegenden Vögel, mit Anführung von Versen, von 'Abd el'azîz ben serâjâ ben 'alî *elḥillî çafî eddîn* † c. 750/1349.

Schluss f. 192b: انما اثبت هذه الرسالة بكمالها لكثرة ما اشتملت عليه من الاوصاف ولتعلق بعضها ببعض والله المستعان الخ, wozu noch einige Verse gefügt in Bezug auf den Gegenstand. —

Spr. 1965, 4, f. 9a enthält Einiges über Erlaubtsein des Schiessens mit der Flinte (الرمي بالبندق).

5538. Spr. 1942.

68 Bl. 4to, 19 Z. (25 × 17½; 20½ × 13cm). — Zustand: nicht frei von Flecken. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel fehlt; nach der Vorrede f. 5a u. auch in der Unterschrift f. 68a:

ك" البدايع والاسرار فى حقيقة الردّ والانتصار وغامض ما اجتمعت عليه الرماة بالامصار

Verfasser in der Ueberschrift f. 1b:

قال الشيخ الفقيه ابو بكر محمد بن عبد الله بن اصبغ الهراويّ المعروف بالحُلّ تَوْرَه

Anfang: الحمد لله العالم بخفيات الاسرار المطلع على ما جال فى الخواطر والافكار الخ

Bei der Verpflichtung zum Glaubenskampfe ist die Kunst der Handhabung des Bogens von höchster Wichtigkeit; der Verfasser Moḥammed ben 'abdallâh ben açbag elharâwi (und auch elharawî), beigenannt *Elḥull taura* abû bekr, vor 800/1397 am Leben, hat sich daher vorgesetzt, Alles auf diese Kunst Bezügliche in diesem Buche zusammenzustellen und die Vortrefflichkeit des Arabischen Bogens vor den übrigen nachzuweisen. Es zerfällt in 12 فصل.

1. فصل f. 5b فى فضل الرمي وانواع القسي وتفضيلها

2. فصل 15b فى استنباط انواع القسي ومن رمي بها اول من رمي

في تسمية اجزاء القوس وذكر انواع 22ᵇ فصل 3. صناعة الرمي وبيان اصوله وفروعه
في علل الرمي وآفاته وكيفية الاحتياط في زوالها 39ᵃ فصل 4.
في النسب والمقادير من السهام والقسي 42ᵇ فصل 5. والاغراض
في صناعة السهام وصفة سهام الطرد 46ᵃ فصل 6.
في الرمي بالدُّوداني والحُسبان [49ᵃ] فصل 7.
في انواع الاوتار والكستبانات وصنعتها 50ᵇ فصل 8. واوزانها وما يصلح منها بكل قوس وبكل هواء
في مُلح الرمي بالسهام الطوال وتبيان غوامضه 53ᵇ فصل 9.
في ملح الرمي بالمجاري وتبيان غرايبه 57ᵇ فصل 10.
في نصب الاغراض والرمي عليها والرمي 59ᵃ فصل 11. المتماطر والرمي بجميع السلاح مع القوس
في السبق وحيله وما جاء في المناضلة 63ᵃ فصل 12. من الحلال والحرام

Schluss f. 68ᵃ: او شهدت عليه به بينة فان انكر لزمه اليمين في ذلك وهاكذا جميع ما شابه ما ذكرناه ولابسه فقس عليه تصب ان شاء الله تعالي،

Schrift: ziemlich gross, gut, gleichmässig, etwas vocalisirt. Ueberschriften roth. — **Abschrift** im J. 792 Moh. (1390) von محمد بن عبد الحميد البطوشى المغربي

Collationirt. — Nach f. 48 fehlt wol 1 Blatt.

Die einzelnen فصل sind in eine ziemliche Menge ungezählter باب getheilt.

5539. Lbg. 42.

23 Bl. 8ᵛᵒ, 15—19 Z. (19½×13½; 14—15½×9ᶜᵐ). — **Zustand:** fast ganz wasserfleckig. — **Papier:** gelb, dick, glatt. — **Einband:** Kattunbd mit Lederrücken. — **Titel** f. 1ᵃ:

ك" في رماية النشاب

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الباب الاول في الرمي وما جاء فيه من الايات والاخبار، قال الله عز وجل واعدّوا لهم ما استطعتم من قوة الخ

Dies Werk über Pfeilschiessen zerfällt in 20 Kapitel, wovon die 4 letzten ungezählt sind.

في اول من عمل القوس العربية والفارسية f. 6ᵇ باب 2.
في اسماء ائمة الرماة المقتاد بهم في جميع امورهم 8ᵃ باب 3.
في عدد اصول الرمي واختلافهم فيه 8ᵇ باب 4.
في مذهب ابي هاشم في الرماية 9ᵃ باب 5.
في وصف مذهب اسحاق الرفّاء 12ᵇ باب 6.
في اخذ السهم في التفويق 13ᵃ باب 7.
في صفة المربّعة 14ᵃ باب 8.
في اختلاف الائمّة 15ᵃ باب 9.
في مقدار نشابة الرمي 15ᵇ باب 10.
في مقدار قوس الرامي واختلافهم فيها ايضا 16ᵃ باب 11.
في اختياره لنفسه في الرماة 16ᵇ باب 12.
فيما يحدث بالسبابة من الايثار وما يزيله 17ᵇ باب 13.
فيما يحدث لسبابة الرامي عند الجزّ وما يزيله 18ᵃ باب 14.
في سطع الوتر لسبابة الرامي وما يزيل ذلك 18ᵇ باب 15.
في سطع الوتر لطرف ابهام الرامي وما يزيله 18ᵇ باب 16.
باب في سواد باطن لحم ابهام الرامي وما يزيله f. 19ᵃ
باب من اسرار الرمي في يوم الريح كيف يرمي فيها f. 20ᵃ
باب رمي الليل f. 20ᵃ باب السبق f. 22ᵃ

Schluss f. 22ᵇ: فاذا فعلت ذلك جميعا ما ذكرتك لم يكد احد يسبقك ان شاء الله تعالي، تجز الكتاب

Schrift: ziemlich gross, gut, vocalisirt, verblasst und öfters nachgeschrieben. — **Abschrift** c. ⁹⁰⁰/₁₄₉₄.

Der Verfasser beruft sich fast immer auf الطبري † ⁶⁹⁴/₁₂₉₅.

F. 7ᵃ—8ᵃ eine 35 Verse lange Qaçîde (Wâfir), anfangend:

لقد اظهرت علمي واجتهادي لاهل الرمي في جميع البلاد

(lies جمْع oder جَمِيع). — F. 23 enthält unter anderen kleineren Stücken ein längeres Lobgedicht auf den Propheten, anfangend (Kâmil):

يا ذا الذي قد نام وهنًا اوغفا ما ذا يفوت النائمين من الوفا

5540. We. 1705.

5) f. 43—57.

8ᵛᵒ, 15 Z. (18×13; 12×8½ᶜᵐ). — **Zustand:** unsauber. — **Papier:** gelb, dick, glatt. — **Einband:** Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — **Titel u. Verfasser** f. 43ᵃ:

الارجوزة الحلبية في رمي السهام عن القسي العربية،

تاليف الاستاذ ابي بكر الحلبي الشهير بالمنقار،

Anfang f. 43ᵇ (V. 1. 2. 14):

يقول أبو بكر الشهير الرامي الراجي العفو من العلّام
الحمد لله الذي انشانا من عدم وكوّن الاكوانا
وبعد ذا يا سادة الاخيار ان الجهاد فرض على الابرارِ

Ein Reģezgedicht des Abū bekr elħalebī *elminqār*, um 890/1485 am Leben, vom Bogenschiessen, im J. 887/1482 verfasst. Es ist etwa 400 Verse lang, in ziemlich viele Kapitel getheilt, deren erste handeln: f. 44ᵇ باب الاصول
45ᵃ باب المذاهب،
45ᵃ مذهب ابي هاشم 45ᵇ مذهب طاهر البلخي
46ᵃ مذهب الامام اسحق الرفاء
46ᵇ مذهب اختيار الطبري لنفسه
46ᵇ باب التفويق ومعرفته
47ᵇ فصل في ذكر مركز النصل في المقبض
u. s. w.; die letzten Abschnitte sind:
56ᵇ فصل في معرفة وزن الوتر من القوس
56ᵇ فصل في معرفة السهم وتريبيشه
56ᵇ فصل في معرفة وقع سهم السبق هل قطع ام لا
57ᵃ فصل في معرفة وزن السهام الطويلة والقصيرة

Schluss:

وآله وصحبه الاخيار ما اطّرد الليل مع النهار

Schrift: ziemlich klein, dick, gewandt, gleichmässig, deutlich, mit rothen Ueberschriften. — Abschrift c. 1000/1591.

F. 58ᵃ enthält von derselben Hand einige auf Bogenschiessen bezügliche Verse des الشافعي. — F. 59 leer.

We. 1858, 2, f. 6ᵇ—21ᵃ.

Abhandlung von Pfeil und Bogen, betitelt:

غرس الانساب في الرمي بالنشاب

von السيوطي † 911/1505. Anfang: الحمد لله الذي جعل الرمي بالسهام (HKh. IV 8606).

5541. Lbg. 790.

2) f. 185—287.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). Die Gedichtverse roth

Titel fehlt. Er ist nach f. 286ᵇ:

الفريد في تقييد الشريد وترصيد الوليد

Verfasser fehlt. Nach der Vorrede f. 185ᵃ ist der Verfasser des Grundtextes: ابو اسحاق ابراهيم بن عبد الجبار بن احمد الفجيجي ein jüngerer Zeitgenosse von Essojûṭi, also um 920/1514; der des Commentars ist nach f. 287ᵃ:

ابو محمد ابو القاسم بن محمد بن عبد الجبار ابن احمد الفجيجي

also der Brudersohn des Dichters. Abū 'lqāsim ben moħammed ben 'abd elģebbār ben aħmed *elfaģīģī* abū moħammed hat seinen Commentar vollendet im J. 986 Ďū'lħ. (1579).

Ein Jagdgedicht von 213 Versen (Ṭawīl). Es schildert die Jagd mit dem Falken (الصقر), ergeht sich aber zu Anfang über die Lust und die Vortheile des Jagens. Der Verfasser dehnt seine Schilderung auch über den Zweck selbst hinaus, verbreitet sich auch über Liebe und Freundschaft und knüpft allgemeine Betrachtungen an. Das Gedicht ist recht anmuthig. Die Erklärungen des Commentars sind zunächst immer sprachlich, lexikalisch, ohne Weitschweifigkeit; sie geben aber auch sachliche Auskunft. Anfang des Gedichts f. 188ᵃ:

يلومونني في الصيد والصيد جامع
لاشياء للانسان فيها منافع
فاولها كسب الحلال اتت به نصوص كتاب الله وهي قواطع

Schluss f. 286ᵃ:

واهدت صلاة مع زكيّ تحية الي خير مبعوث ومن هو شافع

Der Commentar beginnt zu V. 1: هذه القصيدة من بحر الطويل احد البحور الخمسة عشر على مذهب الخليل . . . واللوم والعذل والعتب بمعنى واحد او اللوم والعذل يختصّان بكل فعل استوجب الذم الخ

Derselbe schliesst f. 286ᵇ: وليست من الحقوق الواجبة عليه كالزكوات والكفارات ولا من المعتبر عنه بالصدقات ولا ما يستخرج بالكزازة من النفوس الشحيحات والله تعالي اعلم،

Woran der Verf. dann noch einige um nachsichtige Beurtheilung bittende Bemerkungen knüpft.

Abschrift im Jahre 1191 Ģomādā I (1777), von عبد الله بن علي بن احمد بن محمد بن منصور الزموري

Das Bl. f. 184ᵃ enthält einen Vers, nebst Commentar, der zu dem Gedicht gehören könnte; eine Lücke ist freilich in demselben nicht und aus Versehen in der Abschrift einer Seite ist er auch nicht wiederholt.

5542. We. 1705.

6) f. 60—86.

8vo, 11 Z. (18 × 13⅓; 12½ × 9½cm). — **Zustand:** sehr fleckig und unsauber, besonders am oberen Rande; auch nicht ganz fest im Einband. F. 85 u. 86 ganz lose. — **Papier:** gelb, glatt, dick. — **Titel** f. 60a:

ك" هداية الرامي الي طريقة المرامي

so auch im Vorwort f. 61b. — **Verfasser** f. 60a:

ابو العباس احمد بن سبط ابن حرز الله

Das Wort بن ist mit Recht hier ausgestrichen. Er heisst f. 86a ausführlicher so:

ابو العباس احمد بن برهان الدين ابي اسحق ابراهيم بن شهاب الدين احمد سبط ابن حرز الله الحاكم على رماة البندق بدمشق المحروسة

Anfang f. 60b: الحمد لله القديم الجليل الكبير الجميل مقدر الارزاق . . . اما بعد فيا سعد اعلم انى اخو حل وشد وقد استخرت الله تعالي ان اهذب كتابا الخ

Von der Kunst des Bogenschiessens, von **Aḥmed ben ibrâhîm ben isḥâq ben aḥmed** *sibṭ ibn ḥirz allâh*. Der Verfasser sagt, dass der Sâsânide بهرام جور die Grundlagen dazu gelegt, und der Abbâside الناصر لدين الله † 622/1225 den Abschluss gemacht habe. Es ist der Grundtext zu dem bei Spr. 1941 besprochenen Werke. Die **Eintheilung** in 10 Kapitel siehe daselbst. Den **Schluss** s. ebenda.

Nach f. 61 fehlen 2 Blätter; nach f. 79 ist der fehlende Text auf f. 80. 81 von neuerer Hand ergänzt.

Schrift: ziemlich gross, gewandt, meistens etwas flüchtig, vocallos, auch fehlen öfters diakritische Punkte. Ueberschriften roth. — **Abschrift** c. 1000/1591.

F. 86b ist stark abgescheuert und nicht überall lesbar; es enthält Recepte zu Anfertigung von Wohlgerüchen, wie عود, مسك, عنبر, in ziemlich grosser und alter Schrift. —

F. 87b enthält einige spitzfindige Rechenfragen, nebst Antwort. Von derselben Hand wie die Fragen auf f. 26 ff.

5543. Spr. 1941.

41 Bl. Folio, c. 26 Z. (30 × 21; 25—26 × 16—17cm). — **Zustand:** der Rand zum Theil ausgebessert, unsauber. — **Papier:** gelblich, glatt, stark. — **Einband:** Pappband mit Kattunrücken. — **Titel** fehlt; nach der Vorrede f. 1b:

ايضاح المرامي بشرح هداية الرامي

Verfasser im Anfange nach dem Bismillâh f. 1b:

محيى الدين بن تقى الدين السلطي

Anfang f. 1b: الحمد لله واجب الوجود القديم الموجود . . . وبعد فقد برز المرسوم من حاكم العلم بالالهام

Gemischter Commentar zu demselben Werk, von **Muḥjî eddîn ben taqî eddîn** *essalṭî* (auch nach der Unterschrift so, ohne ben taqî eddîn); er hat denselben im J. 1073/1662 beendigt. Ein Artikel über ihn in We. 299, f. 110.

1\. الباب الاول من العشرة ابواب فى بيان f. 2a باب احكام الدخول فى هذا الفن الذي يسمي بفن الرماية فى البندق وفى بيان احكام الخروج فيه الي البرز المعروف عندهم بالتعارف اصطلاحا،

2\. الباب الثانى من العشرة ابواب فى بيان احكام 10a باب المقامات لفن الرماية وفى بيان جواز الطلوع منها اي المقامات وفى بيان احكام من ذلك ومن غير ذلك

3\. الباب الثالث من العشرة ابواب فى بيان 14b باب احكام المصروع من الطيور الجليلة الاربعة عشر من بيان ايضاح النكت فى فن الرماية وعلايم مراسم حكم الشطاير المسماة عند اهل الواجب وفى بيان رفع النقاب عن معنى الوجوه الحسان . . . وفى بيان اجناس احكام الاطيار تفصيلا وتحكيما،

4\. الباب الرابع . . . فى بيان احكام اخذ الاسباق 21b باب قطعا بواجب واضح المسالك وايضاح افصاح غير ذلك،

5\. الباب الخامس . . . فيما لا يجوز للرامي 24a باب المنتمي لهذا الفن بواجبه وهو فن الرماية بالبندق التلفظ به بين ارباب الفن ومطارحات اهله لانه هزل وهزله جد وما . . . يحترس ويحترز منه قولا وفعلا . . . من اساءة الادب او فاحش الكلام،

6\. الباب السادس . . . فى بيان احكام المقاولة 27a باب والمقاولة هنا هي ارتباط مرام بالفاظ تمام من رامي بندق لرامي بندق وغير ذلك من الوقايع الموافقة للمقاولة،

الباب السابع في الحاكم وما ينبغي عليه 29^b باب .7
أن يفعله مع الرماة،

(bloss der Grundtext; desgl. beim 8.—10. باب).

الباب الثامن في التكذيب والاعذار والوكالة، 33^a باب .8

الباب التاسع في الشهادات، 35^b باب .9

الباب العاشر في الرهن والدين، 38^b باب .10

Schluss des Grundtextes f. 40^b: حتى يعطيني حقي الثابت بين رماة البندق فلا يجوز الرمي معه حتى يعطي صاحب الحق حقه،

Schluss des Commentars f. 40^b: وختم كتابه بالحق الاعم ارشادا انه استوعب غالب مسايل هذا الفن وترشيحا لحسن الختام وايضا تبيانا ان الانسان لم يزل تحت واجبه،

Der Verfasser des Commentars hat dann noch einige Sätze — die er فرع nennt — hinzugefügt, als Schluss des ganzen Werkes, in welchen er noch einige Rechtspunkte, die hier in Frage kommen, erörtert. Dieser Abschnitt beginnt f. 40^b: قلت ولنختم هذا الشرح ببعض فروع وان سبق بعض معانيها الخ und schliesst f. 41^b: ويجزم بواجب الانصاف وهذا ختام مقام الاشراف،

Schrift: ziemlich gross, kräftig, flüchtig, ziemlich deutlich, vocallos. Grundtext roth. — Autograph vom J. 1073 Ǵomādā I (1662). Es ist die vom Verf. oft corrigirte und mit Zusätzen am Rande versehene Unreinschrift.

Der Verfasser des Grundwerkes هداية الرامي ist f. 1^b unten sehr ausführlich nach dem Vorwort und dann f. 1^a obere Hälfte genannt. F. 2^a zur Hälfte (oben) leer gelassen, schliesst sich nicht unmittelbar an f. 1^b. Hinterdrein hat dann der Verf. hier von der weiteren Vollendung jenes auf f. 1^b unterbrochenen Satzes Abstand genommen und den Platz zu einer vorläufigen Notiz sprachlicher Art und zu einer Berühmung seines Werkes gegenüber den ungenügenden und kurzen Werken dieser Art aus früherer Zeit benutzt und schliesst damit, dass er sagt, nun sei es Zeit, den Commentar selbst zu beginnen. Die ganze Stelle f. 2^a (flüchtig u. kleiner geschrieben) sollte wol späterhin ausgearbeitet und dem Vorwort angeschlossen werden.

Dann folgt eine interessante Erörterung über hieher gehörige bei der Jagd und bei den Jägern übliche Ausdrücke, die sonst ungewöhnlich sind. Diese Erörterung wird auch f. 2^a oben (wie schon gesagt) etwas fortgesetzt; diese Stelle scheint nicht ganz fertig und abgeschlossen zu sein.

Auch auf dem inneren Hinterdeckel sind einige sprachliche Erläuterungen in Bezug auf Jagd.

5544. We. 1705.

1) f. 4^b—25.

94 Bl. 8vo, c. 21 Z. (18×13; $14\frac{1}{2}$—$15 \times 9\frac{1}{2}$ cm). — Zustand: nicht recht fest im Einband; ziemlich unsauber im Anfang. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt, s. unten.

Anfang: الحمد لله القديم الاحسان من احسانه قد عمّ كل انسان . . . وبعد فقد برز المرسوم بي الى الحق القيوم الخ

Nach der Vorrede ist das Werk betitelt (f. 4^b unten): مفتاح كنز در النظام في أصل الرماية وتعليم الغلام

und verfasst von الدرويش علي الشاذلي الحنفي الدمشقي نقيب الرماة بدمشق

Ueber Herkunft des Bogenschiessens und Anleitung dazu, von Derwîś 'Alî eśśâḋilî *eddimaśqî*, um $^{1130}/_{1718}$ am Leben. Das Werk ist in einige اصل eingetheilt, von denen aber nur das 1. als solches bezeichnet ist.

1. اصل f. 5^a في بدء الرماية واولها وآخرها ولوازمها واركانها وما يحتا[ج] اليه الرامي في كل وقت واوان وكيف سبب اصل القوس ومن اتخذه ومن مده ومن انس به وجعل له وتر وجباية وبندق تراب ومن اتقنه الي هذه الغاية التي هو فيها الآن،

Eine weitere Ueberschrift ist nicht vorhanden. Aber von f. 14^a an beginnt ziemlich ausführlich die Darstellung der Satzungen (الشروط والاحكام), die für diese Kunst maassgebend sind. Das Werk ist ziemlich ungeordnet. Es ist nicht vollständig vorhanden,

sondern bricht ab mit den Worten: واذا قال الحاكم في جمع ذلك الجمع علي النسق الذي قد اوردناه من الحاكم علي المتحكم وقرينه الرامين الذي سبق عنهما اعلموا يا رماة البندق انه ثبت،

Schrift: ungleich, im Ganzen zieml. gross, etwas flüchtig und rundlich, vocallos, incorrect. — Abschrift c. $^{1150}/_{1737}$.

F. 1^b—2^b enthält ein Stück, ebenfalls auf Bogenschiessen bezüglich: über die Vortrefflichkeit dieser Kunst — unter Berufung auf Aussprüche Moḣammed's — und über die Erfindung derselben und den Gebrauch des Steines und dann des Pfeiles dabei. Es wird dabei auf das Werk غرس الانساب بالرمي بالنشاب (No. 5540) Bezug genommen. — Auch der innere Vorderdeckel enthält Einiges in Bezug auf Bogenschiessen.

F. 1^a enthält von obigem الدرويش علي einige Verse, ebenfalls das Bogenschiessen betreffend.

F. 2^b ein Lobgedicht an مصطفى باشا علي vom J. $^{1130}/_{1718}$, das ebenfalls auf seine Geschicklichkeit im Schiessen Bezug nimmt. Es fängt an (Ṭawîl):

يا من يروم الرماية ويعلم فسمع لقولي يا زميلي وافهم

(metrisch sehr mangelhaft).

F. 3^a Frage, ob es geheime Schützenregeln gebe, die zu befolgen seien, nebst kurzer Antwort.

F. 3^b leer; 4^a abgescheuert u. durchgestrichen.

F. 26—27^a allerlei Rechnungsfragen. F. 27^b und 28^a eine ziemlich grosse Zahl von Schiessausdrücken, nebst Erklärung: تفسير كلمات في البندق

5545. We. 1705.

3) f. 31^b—35.

Format etc. und Schrift wie bei 1) (sehr fehlerhaft). — Titelüberschrift:

ارجوزة للدرويش علي

Anfang:

يا من يصغى لقولي ويعي ان كان في فن الرماية مدعي
اول غرامي في اللهو يا صاحبي عشق الرماية فهو اجلّ مآربي

Ein Reǵez-Gedicht von 33 Versen, Lob der Jäger in Damask und speciell des Jägermeisters مصطفى بن حسن, von demselben Verfasser. Es ist vom J. $^{1130}/_{1718}$ und zählt die für die Jagd oft in Erwähnung kommenden 14 Arten von Edel-Vögeln auf.

Ausserdem noch 2 längere Jagdgedichte desselben, das erste f. 32^a eine ارجوزة in 26 Versen, in welchem er den Aufbruch zur Jagd schildert, gleichfalls obigen مصطفى lobt und auch die 14 Arten Vögel aufzählt. Es beginnt:

بالله اسمعوا يا حضار في نظم درّ فاق في الاقطار

Das andere (f. 33^a) in 28 Versen, anfangend:

ايا سائلى عن معاني علوم الرماة اذا حازها الرامي حاز الافضلتى

in welchem er in Kürze eine Menge bei der Jagd in Frage kommende Fragen berührt.

Dann folgen f. 33^b—35^b kleinere auf Jagd bezügliche Gedichte desselben. — F. 36—42^a leer.

5546. We. 1705.

7) f. 66^b. 8vo (Text: $16 \times 11\frac{1}{2}$ cm).

Enthält ein Gedicht (Ṭawîl), in 24 Versen (sehr fehlerhaft), nach der Ueberschrift von

محمد الغباري

Anfang (Vers 1 u. 6):

بدات بباسم الله اول رسالتى وبالمصطفى المختار خير البرية
بريد مسايل من بحور علومكم وكيف الرمية والدخول لغيتى

(d. i. لغاية).

Es enthält eine Menge auf Jagdgebräuche bezügliche Fragen; die meisten Verse sind wörtlich dieselben wie in dem We. 1705, 3, f. 33 vorkommenden Gedicht des الدرويش علي. In dem 2. Halbverse des vorletzten Verses nennt sich der Verfasser so, wie oben steht, nämlich Moḣammed elgobârî.

Schrift: gross, dick, rundlich, vocallos. Einzelne Verse (8) sind roth geschrieben. — Abschrift c. $^{1200}/_{1785}$.

5547. We. 1705.

2) f. 26^b—31^a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1) (sehr fehlerhaft).

Titel u. Verfasser fehlt. Das Stück ist — ohne Zweifel — von الدرويش علي verfasst.

7. باب 29ᵇ الباب السابع في الحاكم وما ينبغي عليه أن يفعله مع الرماة،

(bloss der Grundtext; desgl. beim 8.—10. باب).

8. باب 33ᵃ الباب الثامن في التكذيب واهذار والوكالة،

9. باب 35ᵇ الباب التاسع في الشهادات،

10. باب 38ᵇ الباب العاشر في الرهن والدين،

Schluss des Grundtextes f. 40ᵇ: حتى يعطيني حقى الثابت بين رماة البندق فلا يجوز الرمي معه حتى يعطي صاحب الحقّ حقّه،

Schluss des Commentars f. 40ᵇ: وختم كتابه بالحقّ الاعمّ ارشادا انه استوعب غالب مسايل هذا الفنّ وترشيحا لحسن الختام وايضا تبيانا ان الانسان لم يزل تحت واجبه،

Der Verfasser des Commentars hat dann noch einige Sätze — die er فرع nennt — hinzugefügt, als Schluss des ganzen Werkes, in welchen er noch einige Rechtspunkte, die hier in Frage kommen, erörtert. Dieser Abschnitt beginnt f. 40ᵇ: قلت ولنختم هذا الشرح ببعض فروع وان سبق بعض معانيها الخ und schliesst f. 41ᵇ: ويجزم بواجب الانصاف وهذا ختام مقام الاشراف،

Schrift: ziemlich gross, kräftig, flüchtig, ziemlich deutlich, vocallos. Grundtext roth. — Autograph vom J. 1073 Ǵomādā I (1662). Es ist die vom Verf. oft corrigirte und mit Zusätzen am Rande versehene Unreinschrift.

Der Verfasser des Grundwerkes هداية الرامي ist f. 1ᵇ unten sehr ausführlich nach dem Vorwort und dann f. 1ᵃ obere Hälfte genannt. F. 2ᵃ zur Hälfte (oben) leer gelassen, schliesst sich nicht unmittelbar an f. 1ᵇ. Hinterdrein hat dann der Verf. hier von der weiteren Vollendung jenes auf f. 1ᵇ unterbrochenen Satzes Abstand genommen und den Platz zu einer vorläufigen Notiz sprachlicher Art und zu einer Berühmung seines Werkes gegenüber den ungenügenden und kurzen Werken dieser Art aus früherer Zeit benutzt und schliesst damit, dass er sagt, nun sei es Zeit, den Commentar selbst zu beginnen. Die ganze Stelle f. 2ᵃ (flüchtig u. kleiner geschrieben) sollte wol späterhin ausgearbeitet und dem Vorwort angeschlossen werden.

Dann folgt eine interessante Erörterung über hieher gehörige bei der Jagd und bei den Jägern übliche Ausdrücke, die sonst ungewöhnlich sind. Diese Erörterung wird auch f. 2ᵃ oben (wie schon gesagt) etwas fortgesetzt; diese Stelle scheint nicht ganz fertig und abgeschlossen zu sein.

Auch auf dem inneren Hinterdeckel sind einige sprachliche Erläuterungen in Bezug auf Jagd.

5544. We. 1705.

1) f. 4ᵇ—25.

94 Bl. 8ᵛᵒ, c. 21 Z. (18 × 13; 14½—15 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht fest im Einband; ziemlich unsauber im Anfang. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt, s. unten.

Anfang: الحمد لله القديم الاحسان من احسانه قد عمّ كل انسان ... وبعد فقد برز المرسوم بي الى الحق القيوم الخ

Nach der Vorrede ist das Werk betitelt (f. 4ᵇ unten): مفتاح كنز در النظام في أصل الرماية وتعليم الغلام

und verfasst von الدرويش علي الشاذلي الحنفى الدمشقى نقيب الرماة بدمشق

Ueber Herkunft des Bogenschiessens und Anleitung dazu, von Derwīš 'Alī eššādilī eddimašqī, um 1130/1718 am Leben. Das Werk ist in einige اصل eingetheilt, von denen aber nur das 1. als solches bezeichnet ist.

1. اصل f. 5ᵃ في بدء الرماية واولها وآخرها ولوازمها واركانها وما يحتا[ج] اليه الرامي في كل وقت واوان وكيف سبب اصل القوس ومن اتخذه ومن مده ومن انس به وجعل له وتر وجباية وبندق تراب ومن اتقنه الي هذه الغاية التي هو فيها الآن،

Eine weitere Ueberschrift ist nicht vorhanden. Aber von f. 14ᵃ an beginnt ziemlich ausführlich die Darstellung der Satzungen (الشروط والاحكام), die für diese Kunst maassgebend sind. Das Werk ist ziemlich ungeordnet. Es ist nicht vollständig vorhanden,

sondern bricht ab mit den Worten: واذا قال الحاكم في جميع ذلك أجمع علي النسق الذي قد أوردناه من الحاكم علي المتحكم وقرينه الرامين الذي سبق عنهما اعلموا يا رماة البندق انه ثبت،

Schrift: ungleich, im Ganzen zieml. gross, etwas flüchtig und rundlich, vocallos, incorrect. — Abschrift c. 1150/1737.

F. 1ᵇ—2ᵇ enthält ein Stück, ebenfalls auf Bogenschiessen bezüglich: über die Vortrefflichkeit dieser Kunst — unter Berufung auf Aussprüche Moħammed's — und über die Erfindung derselben und den Gebrauch des Steines und dann des Pfeiles dabei. Es wird dabei auf das Werk غرس الانساب بالرمي بالنشاب (No. 5540) Bezug genommen. — Auch der innere Vorderdeckel enthält Einiges in Bezug auf Bogenschiessen.

F. 1ᵃ enthält von obigem الدرويش علي einige Verse, ebenfalls das Bogenschiessen betreffend.

F. 2ᵇ ein Lobgedicht an مصطفى باشا علي vom J. 1130/1718, das ebenfalls auf seine Geschicklichkeit im Schiessen Bezug nimmt. Es fängt an (Ṭawīl):

يا من يروم الرماية ويعلم فسمع لقولي يا زميلي وافهم

(metrisch sehr mangelhaft).

F. 3ᵃ Frage, ob es geheime Schützenregeln gebe, die zu befolgen seien, nebst kurzer Antwort.

F. 3ᵇ leer; 4ᵃ abgescheuert u. durchgestrichen.

F. 26—27ᵃ allerlei Rechnungsfragen. F. 27ᵇ und 28ᵃ eine ziemlich grosse Zahl von Schiessausdrücken, nebst Erklärung: تفسير كلمات في البندق

5545. We. 1705.

3) f. 31ᵇ—35.

Format etc. und Schrift wie bei 1) (sehr fehlerhaft). — Titelüberschrift:

ارجوزة للدرويش علي

Anfang:

يا من يصغى لقولي ويعي ان كان في فن الرماية مدّعي

اول غرامي في اللهو يا صاحبي عشق الرماية فهو اجلّ مآربي

Ein Reǵez-Gedicht von 33 Versen, Lob der Jäger in Damask und speciell des Jägermeisters مصطفى بن حسن, von demselben Verfasser. Es ist vom J. 1130/1718 und zählt die für die Jagd oft in Erwähnung kommenden 14 Arten von Edel-Vögeln auf.

Ausserdem noch 2 längere Jagdgedichte desselben, das erste f. 32ᵃ eine ارجوزة in 26 Versen, in welchem er den Aufbruch zur Jagd schildert, gleichfalls obigen مصطفى lobt und auch die 14 Arten Vögel aufzählt. Es beginnt:

بالله اسمعوا يا حضار في نظم درّ فاق في الاقطار

Das andere (f. 33ᵃ) in 28 Versen, anfangend:

ايا سائلي عن معاني علوم الرماة اذا حازها الرامي حاز الافضلتى

in welchem er in Kürze eine Menge bei der Jagd in Frage kommende Fragen berührt.

Dann folgen f. 33ᵇ—35ᵇ kleinere auf Jagd bezügliche Gedichte desselben. — F. 36—42ᵃ leer.

5546. We. 1705.

7) f. 66ᵇ. 8ᵛᵒ (Text: 16 × 11½ᶜᵐ).

Enthält ein Gedicht (Ṭawīl), in 24 Versen (sehr fehlerhaft), nach der Ueberschrift von

محمد الغباري

Anfang (Vers 1 u. 6):

بدات بباسم الله اول رسالتى وبالمصطفى المختار خير البرية

يريد مسايل من بحور علومكم وكيف الرمية والدخول لغيتى

(d. i. لغاية).

Es enthält eine Menge auf Jagdgebräuche bezügliche Fragen; die meisten Verse sind wörtlich dieselben wie in dem We. 1705, 3, f. 33 vorkommenden Gedicht des الدرويش علي. In dem 2. Halbverse des vorletzten Verses nennt sich der Verfasser so, wie oben steht, nämlich Moħammed elgobārī.

Schrift: gross, dick, rundlich, vocallos. Einzelne Verse (8) sind roth geschrieben. — Abschrift c. 1200/1785.

5547. We. 1705.

2) f. 29ᵇ—31ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1) (sehr fehlerhaft).

Titel u. Verfasser fehlt. Das Stück ist — ohne Zweifel — von الدرويش علي verfasst.

Anfang: الحمد لله رب العالمين وصلى الله . . . واما بعد فان الله جل ثناؤه وتقدست اسماؤه احل لعباده الطيبات ونها عن المحذورات واباح الصيد على لسان انبيائه الخ

Die Jagd ist eine von der Religion erlaubte, in vielfacher Beziehung vorzügliche u. beliebte, Beschäftigung; besonders auch von dem Ḣalifen الناصر لدين الله († 622/1225) wurde sie sehr gepflegt. Es sind dafür gewisse Regeln aufgestellt, deren Befolgung nothwendig ist, die im Einzelnen dann als Wahrhaftigkeit des Schützen, Biederkeit etc. bezeichnet werden. Das Stück schliesst mit Erklärung des Verses aus einer Qaçide des نجم الدين حسن (Ṭawīl):

ايا سايلي ما الطير صنفا وكم له
شروط اذا ما الرامي خالطه الوهم

Schluss f. 31ª: واما الذين خالط عقولهم الوهم لا يعتنا بهم فى ساير الاحوال ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم

5548. We. 1705.

8) f. 89—94.

8vo, 16 Z. (18 × 13¼; 16 × 11—12½cm). — Zustand: ziemlich unsauber. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Beinahe die letzten zwei Drittel eines Gedichtes, dessen einzelne Strophen aus 4 Versen, die immer denselben Reim haben, bestehen. Vorhanden ist Strophe 53—137. Es ist (uncorrectes) Vulgär-Arabisch und, wie öftere Anreden in den Versen, wie يالفهم, يا اهل الذكا beweisen, in Kaffehäusern oder sonstigen Kreisen von Zuhörern, vorgetragen. — Es beginnt der Dichter hier mit Schilderung seiner trüben Stimmung, wie er dann, um sie zu verscheuchen, auf Jagd gegangen sei, und befragt, ob er auch etwas davon verstehe, giebt er dann von Strophe 74—103 eine lebendige Schilderung der Vögel, auf die gejagt wird. Daran schliesst sich später die Beschreibung einer fernen Geliebten, die durch Zauber herbeigebannt wird und die Sehnsucht befriedigt.

Strophe 53:

فى ليلة بارده عصوا الخيول الجم
قوية العتم ما فيها يلوح الناجم
واشواق الحباب فى قلبي غدوا فى هجم
وانا اقاسي واتـــعثر بذيل الرجم

Schrift: ziemlich klein, rundlich, vocallos, nicht undeutlich. — Abschrift von عبد الجواد um 1180/1766.

5549. Lbg. 413.

1) f. 1—12.

16 Bl. 8vo, 21 Z. (20⅓ × 15½; 15 × 9⅓cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: strohgelb, ziemlich glatt und dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ª von etwas späterer Hand:

رسالة فى الرمي والقوس والبندق والمدفع
وما اشبه ذلك

Verfasser f. 1ª: ابو احمد ابراهيم القازانى. Er nennt sich f. 3ª selbst:

ابو احمد عبد الكريم بن ابراهيم القازانى البلغاري

Anfang f. 2b: الحمد لله الذي جعل اسمه مفتاحا لكل امر ذي بال . . . وبعد فان قدم القدر ال جري فى القدم بتاييد الله واسعاده لمن اختصه من ملوك الدنيا الخ

Nach dem Lobe des Sulṭāns Maḣmūd sagt der Verfasser 'Abd elkerīm ben ibrāhīm *elqāzānī* abū aḣmed, er sei viel in der Welt herum gekommen, habe vieles beobachtet und wolle zum Dank für die kaiserliche Huld ein Werk schreiben, das der Ausdehnung seiner Macht, im Kampf mit den Feinden, förderlich sein möge, nämlich über Kriegswaffen, müsse sich aber vorläufig damit begnügen, diese Abhandlung über die Vorzüglichkeit des Bogenschiessens (ر" فى فضيلة الرمي) herauszugeben. Er beruft sich dabei auf Qorān-Commentare und Tradition, geht aus von Sura 8, 62, und prüft, was unter dem daselbst gebrauchten Wort القوة zu verstehen sei, und geht dann zu den Traditionen über die Vortrefflichkeit des Schiessens und des الرباط (Reiterdienst im Glaubenskampf) über.

5b باب التحريض على الرمي

Darauf spricht er von der Verdienstlichkeit des Glaubenskampfes (الجهاد u. الرباط), und erörtert endlich die Vortheile, welche der Gebrauch des Bogens vor anderen Waffen habe.

Schluss f. 12ª: ومن احبابى كان معي فى الجنة الحمد لله الذي هدانا لهذا . . . اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا . . . وانصرنا على القوم الكافرين امين

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1250/1834.

5550.

Andere hierauf bezügliche Schriften sind:

1) ك" السبق والنضال von سليمان بن محمد بن احمد البغدادي الحامض † 305/917.
2) ك" الرمي von محمد بن خلف وكيع ابو بكر um 310/922.
3) اليعسوب فى القسى والرمى والسهام والنضال von حسن بن احمد الهمدانى † 334/945.
4) الواضح فى الرمي والنشاب von احمد بن عبد الله الطبرى محب الدين † 694/1295.
5) احكام الرمي والسبق von احمد بن عثمان بن ابراهيم ابن التركمانى † 744/1343.
6) بيان الاستدلال على بطلان محلّل السباق والنضال von ابن قيّم الجوزية † 751/1350.
7) البداية والنهاية فى علم الرماية verfasst um 775/1373.
8) اولى الاسباب فى الرمي بالنشاب von عز الدين ابن جماعة † 819/1416.
9) فلق الصبح فى احكام الرمح von demselben.
10) التعليم والاعلام فى رمي السهام von على بن قاسم السعدي الحلبى um 820/1417.
11) القول التام فى فضل الرمي بالسهام
12) انتهاز الفرص فى الصيد والقنص von حمزة بن عبد الله الناشرى um 916/1510.
13) منية الصيادين von محمود بن محمد الرومي ميرم چلبى [ميرم زاده] † 931/1525.

5551. We. 1751.

6) f. 56—129.

8vo, 11 Z. (17⅓ × 12⅔; 11½ × 8cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken. Die Wurmstiche am oberen Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser f. 56ª:

ك" تعبية الحروب للحكيم غياث النفوس
أرسطاطاليس وزير الاسكندر
[وما يحتاج اليه فى معرفة الحرب وما يحتاج اليه
رئيس الجهاد فى كل شان]

Das in Klammern nach dem Namen des Verfassers Stehende ist als zum Titel gehörig anzusehen.

Anfang f. 56b: قالت العلماء ان امور الحرب وحوادثها اكثر والطف من ان تحيط بها الكتب او يدركها الوهم ولكنّا قصدنا الاذكار والتنبيه واختصرنا لتخف قراءته ويستدل به على حسن التدبير ولطيف السياسة وصنّفناه اربعين بابا قدمنا ذكرها لينظر الناظر فى بغيته فيقصد لها

Anleitung zur Kriegskunst, in 40 Kapitel getheilt, angeblich von Aristoteles. Das Werk ist vor 760/1359 verfasst. — Das Obige ist die ganze Einleitung, dann kommt die Uebersicht.

1. باب 60b فى ان نظام الامر فى الحرب تقوي الله والعمل بطاعته
2. باب 62ª فى حسن سياسة الرئيس واصحابه
3. باب 63ª فى ذكر فضايل الرئيس واصحابه
4. باب 64b فى ذكر الحذر وسوء الظنّ
5. باب 67ª فى ذكر الاناة والرفق
6. باب 67b فى الاستشارة وترك الاستبداد
7. باب 68b فى حفظ السر وصيانته
8. باب 69ª فى ذكر النصحاء والمنتصحين
9. باب 70ª فى العيون والجواسيس
10. باب 71b فى الامر بتعجيل الاهبة والتعبية
11. باب 72b فى تسمية اصول اجزاء التعبية
12. باب 73b فى تسمية الجيوش وما دونهم ومبلغ عددهم
13. باب 74b فى التحرز عند الترحل فى المسير
14. باب 75b فى التعبية عند وقوع الخوف فى المسير
15. باب 76b فى التحرز عند النزول والمقام
16. باب 78b فى اختيار موضع المصاف للقاء الزحف
17. باب 81ª فى اشتكال الصفوف واللقاء
18. باب 81b فى تعبية العدد القليل فى الحرب
19. باب 82b فى تسمية الاحياز الخمسة لتعبية لقاء الزحف
20. باب 83ª فيمن يوضع من الفرسان فى كل حيز من الاحياز الخمسة
21. باب 84ª فى من يوضع من الاصناف مواضعهم من الاحياز الخمسة
22. باب 86ª فى وضع الخيل المعدة مواضعها من الاحياز الخمسة

Anfang: الحمد لله رب العالمين وصلى الله ... واما بعد فان الله جل ثناؤه وتقدست اسماؤه احل لعباده الطيبات ومنها من المذكورات واباح الصيد على لسان انبيائه الخ

Die Jagd ist eine von der Religion erlaubte, in vielfacher Beziehung vorzügliche u. beliebte, Beschäftigung; besonders auch von dem Ḥalifen الناصر لدين الله († $^{622}/_{1225}$) wurde sie sehr gepflegt. Es sind dafür gewisse Regeln aufgestellt, deren Befolgung nothwendig ist, die im Einzelnen dann als Wahrhaftigkeit des Schützen, Biederkeit etc. bezeichnet werden. Das Stück schliesst mit Erklärung des Verses aus einer Qaçîde des نجم الدين حسن (Ṭawîl):

ايا سايلي ما الطير صنفا وكم له

شروط اذا ما الرامي خالطه الوهم

Schluss f. 31ᵃ: واما الذين خالط عقولهم الوهم لا يعتنا بهم فى ساير الاحوال ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم٬

5548. We. 1705.

8) f. 89—94.

8ᵛᵒ, 16 Z. (18 × 13¼; 16 × 11—12½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Beinahe die letzten zwei Drittel eines Gedichtes, dessen einzelne Strophen aus 4 Versen, die immer denselben Reim haben, bestehen. Vorhanden ist Strophe 53—137. Es ist (uncorrectes) Vulgär-Arabisch und, wie öftere Anreden in den Versen, wie يالفهم, يا اهل الذكا beweisen, in Kaffehäusern oder sonstigen Kreisen von Zuhörern, vorgetragen. — Es beginnt der Dichter hier mit Schilderung seiner trüben Stimmung, wie er dann, um sie zu verscheuchen, auf Jagd gegangen sei, und befragt, ob er auch etwas davon verstehe, giebt er dann von Strophe 74—103 eine lebendige Schilderung der Vögel, auf die gejagt wird. Daran schliesst sich später die Beschreibung einer fernen Geliebten, die durch Zauber herbeigebannt wird und die Sehnsucht befriedigt.

Strophe 53:

فى ليلة بارد   عصوا الخيول الجم

قوية العنم ما   فيها يلوح النجم

واشواق الحباب فى   قلبي غدوا فى هجم

وانا اقاسي واتعثر بذيل الرجم

Schrift: ziemlich klein, rundlich, vocallos, nicht undeutlich. — Abschrift von عبد الجواد um $^{1200}/_{1785}$.

5549. Lbg. 413.

1) f. 1—12.

16 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20½ × 15½; 15 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: strohgelb, ziemlich glatt und dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ von etwas späterer Hand:

رسالة فى الرمي والقوس والبندق والمدفع وما اشبه ذلك

Verfasser f. 1ᵃ: ابو احمد ابراهيم القازانى. Er nennt sich f. 3ᵃ selbst:

ابو احمد عبد الكريم بن ابراهيم القازانى البلغاري

Anfang f. 2ᵇ: الحمد لله الذي جعل اسمه مفتاحا لكل امر ذي بال ... وبعد فان قدم القدر ال جري فى القدم بتاييد الله واسعاده لمن اختصه من ملوك الدنيا الخ

Nach dem Lobe des Sulṭâns Maḥmûd sagt der Verfasser 'Abd elkerîm ben ibrâhîm *elqâzânî* abû aḥmed, er sei viel in der Welt herum gekommen, habe vieles beobachtet und wolle zum Dank für die kaiserliche Huld ein Werk schreiben, das der Ausdehnung seiner Macht, im Kampf mit den Feinden, förderlich sein möge, nämlich über Kriegswaffen, müsse sich aber vorläufig damit begnügen, diese Abhandlung über die Vorzüglichkeit des Bogenschiessens (ر" فى فضيلة الرمي) herauszugeben. Er beruft sich dabei auf Qorân-Commentare und Tradition, geht aus von Sura 8, 62, und prüft, was unter dem daselbst gebrauchten Wort القوة zu verstehen sei, und geht dann zu den Traditionen über die Vortrefflichkeit des Schiessens und des الرباط (Reiterdienst im Glaubenskampf) über.

5ᵇ باب التحريض على الرمي

Darauf spricht er von der Verdienstlichkeit des Glaubenskampfes (الجهاد u. الرباط), und erörtert endlich die Vortheile, welche der Gebrauch des Bogens vor anderen Waffen habe.

Schluss f. 12ᵃ: ومن احبانى كان معي فى الجنة٬ الحمد لله الذي هدانا لهذا ... اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا ... وانصرنا على القوم الكافرين٬ امين

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1250}/_{1834}$.

5550.

Andere hierauf bezügliche Schriften sind:

1) ك" السبق والنصال von سليمان بن محمد بن احمد البغدادي الحامض † $^{305}/_{917}$.
2) ك" الرمي von ابوبكر محمد بن خلف وكيع um $^{310}/_{922}$.
3) البعسوب فى القسى والرمى والسهام والنصال von حسن بن احمد الهمدانى † $^{334}/_{945}$.
4) الواضح فى الرمي والنشاب von احمد بن عبد الله الطبرى محب الدين † $^{694}/_{1295}$.
5) احكام الرمي والسبق von احمد بن عثمان بن ابراهيم ابن التركمانى † $^{744}/_{1343}$.
6) بيان الاستدلال على بطلان محلّى السباق والنصال von ابن قيّم الجوزية † $^{751}/_{1350}$.
7) البداية والنهاية فى علم الرماية verfasst um $^{775}/_{1373}$.
8) اولى الاسباب فى الرمي بالنشاب von عز الدين ابن جماعة † $^{819}/_{1416}$.
9) فلق الصبح فى احكام الرمح von demselben.
10) التعليم والاعلام فى رمي السهام von على بن قاسم السعدي الحلبى um $^{820}/_{1417}$.
11) القول التام فى فضل الرمي بالسهام
12) انتهاز الفرص فى الصيد والقنص von حمزة بن عبد الله الناشرى um $^{916}/_{1510}$.
13) منية الصيادين von محمود بن محمد الرومي ميرم چلبى [ميرم زاده] † $^{931}/_{1525}$.

5551. We. 1751.

6) f. 56—129.

8ᵛᵒ, 11 Z. (17⅓ × 12⅔; 11½ × 8ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken. Die Wurmstiche am oberen Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser f. 56ᵃ:

ك" تعبية الحروب للحكيم غياث النفوس ارسطاطاليس وزير الاسكندر [وما يحتاج اليه فى معرفة الحرب وما يحتاج اليه وتدبير الجهاد فى كل شان]

Das in Klammern nach dem Namen des Verfassers Stehende ist als zum Titel gehörig anzusehen.

Anfang f. 56ᵇ: قالت العلماء ان امور الحرب وحوادثها اكثر والطف من ان تحيط بها الكتب او يدركها الوهم ولكنّا قصدنا الاذكار والتنبيه واختصرنا لتخف قراءته ويستدلّ به على حسن التدبير ولطيف السياسة وصنّفناه اربعين بابا قدّمنا ذكرها لينظر الناظر فى بغيته فيقصد لها٬

Anleitung zur Kriegskunst, in 40 Kapitel getheilt, angeblich von Aristoteles. Das Werk ist vor $^{760}/_{1359}$ verfasst. — Das Obige ist die ganze Einleitung, dann kommt die Uebersicht.

23. باب 87^b فى الحركة عند تراي العدو فى الزحف اللقاء
24. باب 88^b فى العمل عند التقاء الزحفين
25. باب 92^b فى العمل عند استعلاء العدو فى اللقاء
26. باب 96^b فى العمل عند انهزام العدو
27. باب 98^b فى ذكر الطلايع وتدبيرهم
28. باب 100^b فى ذكر الكُمناء وتدبيرهم
29. باب 101^b فى ذكر البيات وتدبيره
30. باب 102^b فى التاهب لدفع البيات والخوف له
31. باب 104^a فى معرفة الرئيس مقادير اصحابه فى الحرب
32. باب 106^a فيما يحتاج الرئيس الي معرفته من مذاهب خاصته
33. باب 106^b فى الذنوب والجرايم التى يستوجب بها الادب والعقوبة
34. باب 108^a فى ممارسة الحصون
35. باب 115^b فى المدافعة عن الحصون
36. باب 121^a فى امور شتى من امور الحرب
37. باب 124^a فى التعبية على اختلاف مذاهب الناس وشيمهم فى الحرب
38. باب 125^a فى التنبيه علي المعانى التى تختلف لها التدبيرات
39. باب 126^a فى التنبيه على اشتباه الخطأ والصواب
40. باب 126^b فى الاعتذار من التقصير فى بلوغ موافقة الجميع

Schluss f. 128^a: فقد اعتذرنا الي ذوي الفضل والراي من التقصير منا وبلوغ حاجة الجميع وموافقتهم والله ولي التوفيق ونعم النصير'

Schrift: gross, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** im J. 766 Šawwāl (1365) von احمد بن اقطوان.

5552. Mf. 588.

2) f. 38—50.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). — **Titel** f. 38^a:

كتاب تحفة المجاهدين فى العمل بالميادين

Verfasser fehlt. Der **Titel** steht ebenso im Vorwort f. 39^a unten, woselbst auch der **Verfasser** angegeben ist:

لَاجِين الحُسامي المعروف بالطرابلسى

Damit ist wol gemeint

لاجين بن عبد الله الذهبى حسام الدين

Anfang f. 38^b: الحمد لله الذي اعلى قدر من اتّصف بالشجاعة واشتهر . . . وبعد فان للحروب لوازم لا بدّ للمتّصف بالشجاعة منها الخ

Lāgīn elḥusāmī *eṭṭarābulusī*, wol derselbe mit Lāgīn ben 'abd allāh eddahebī ḥusām eddīn † $^{738}/_{1337}$, giebt hier eine Anleitung zur Kriegführung, welche die dazu nöthigen Kenntnisse im Vorrücken und Zurückgehen, Stillstehen und Vorbeimarsch etc. erörtert. Die dazu nöthigen Regeln werden kurz gegeben und die Stellungen der (2) Truppentheile (Reiter) zu einander durch Abbildungen verdeutlicht; die für diese Stellungen gebräuchlichen Ausdrücke sind über die Abbildungen geschrieben. Ebenso (aber ohne Text) folgen f. 50^b—55 Abbildungen in grösserem Stil für ausgedehntere u. zusammengesetztere Uebungen.

Das Werk selbst hat keine besonderen Abtheilungen und nur zu Anfang die Ueberschrift: ابتداء الميادين الحربيّة فى الفروسية' وهوان يتفرق الفرسان صفا واحدا والمقدّمان فى وسطهم وان يكونا فارسَيْن الخ

Schluss f. 49^a: وهذا صفة المنفذ وهو آخر الميادين والحمد لله رب العالمين' تم الكتاب غفر الله تعالي لمالكه الخ

Am Ende des Werkes f. 56 steht in einer mit Gold und Blau umfassten Rosette, auf weissem Grunde mit schwarzer Tinte, dass das Werk zu Ende sei, aber ohne speciellere Angaben (تم الكتاب المبارك بحمد الله وعونه وحسن توفيقه وصلى الله الخ). HKh. II 2652.

5553. Mf. 588.

1) f. 1—37^a.

56 Bl. Folio, 10 Z. (33 × 24; 19—19½ × 14½^{cm}). — **Zustand**: im Ganzen gut und stattlich, wenn auch nicht frei von Flecken (am Rande) und von einigen unsauberen Stellen; etwas wurmstichig und ausgebessert. — **Papier**: gelb, grob, stark, glatt. — **Einband**: schöner schwarzgepresster Lederband mit Goldverzierung. — **Titel** f. 1^a (in einem 4eckigen Frontispice, blau auf Goldgrund):

كتاب الفروسية برسم الجهاد وما اعدّ الله للمجاهدين من العباد

Als **Titelüberschrift** steht f. 1^b nach dem Bismillāh:

هذا كتاب برسم الجهاد فى سبيل الله تعالي'

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 1^b: قال الله تعالي فى حق المجاهدين فى سبيل الله ولا تحسبنّ الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون وقال تبرك وتعالي ولا تقولوا لمن يقتل فى سبيل الله الخ

Der Verfasser schickt Qorānsprüche und Traditionen, die Verdienstlichkeit des Glaubenskampfes betreffend, vorauf. Dann folgt f. 2^b die خطبة (Anfang: الحمد لله الرحيم الغفار الكريم القهار مقلب القلوب الخ) und ohne Angabe, was er vorhabe, beginnt der Verfasser sofort sein Werk, das in 52 Kapitel eingetheilt ist.

1. باب 3^a فى ركوب الخيل والنزول بالرمح
2. باب 4^a فى المناصب الحربية
3. باب 7^a فى الحروب وعلم الفروسية

4.—23. Kapitel ohne besondere Ueberschriften.

24. باب 19^b فى رماية الفارس من الكرفسار
25. باب 20^a فى تبطيل الفرسان اذا تجمعوا عليك حلقة
26. باب 20^b فى تبطيل الفارسين
27. باب 21^a فى المناصب الحربية
28. باب 21^b فى رماية الفارس والفرس من حلقة اللجام اسرع رمية
29. باب 22^a فى رماية الفارس من قلادة فرسه
30. باب 22^a فى اخذ الرمح من يد الفارس
31. باب 23^a فى رماية الفرس من بين العرقوبين
32. باب 23^b فى رماية الفارس من اللبب
33. باب 24^a فى رماية الفارس من البردم
34. باب 24^b فى رماية الفارس من الزردمة
35. باب 25^a فى كسر رجل الفارس بين الساق وذصاب الدبوس
36. باب 25^b فى مطاردة الاقران
37. باب 26^a فى الخروج فى الناورد ومطاردة الاقران
38. باب 27^b فى الموازنة
39. باب 28^b فى ذكر الاحتيالات والمطاردة
40. باب 29^b ohne Ueberschrift.
41. باب 30^a und 42. باب 30^b فى المطاردة
43. باب 31^a فى مطاردة الاقران
44. باب 31^b. 45.—52. باب 32^a—34^b فى المطاردة

Schluss des 52. Kapitels f. 35^b: فتطعنه آمنا من رمحه ثم تخرج عنه سريعا' وهذا آخر الابواب فى علم الفروسية فاعلم ايها الواصل اليه هذه الابواب . . . فان نعيم الدنيا عند نعيم الآخرة عذاب والله الموفق لكل خير برحمته'

Dann folgt unmittelbar f. 35^b: حكاية ابتداء عدّة الجهاد' اما ما كان من السيف فان الله عز وجل انزله مع الامين جبريل صلوات الله وسلامه عليه على نبى الله شيث عمّ وقال له خذ هذه العدّة فانها مساعدة على قيام الدين' الخ

Schluss f. 37^a: ضرب الداير بالوقف' ضرب الداير بالداخل' ضرب المنسب والله اعلم بالصواب' تم الكتاب ولله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة وصلي الله الخ

Schrift: gross, breit, kräftig, stattlich, gleichmässig, etwas vocalisirt. Ueberschriften roth. — **Abschrift** etwas vor $^{895}/_{1489}$.

Aus der Notiz auf f. 1^a oben ist ersichtlich, dass الملك الاشرف ابو النصر قايتباي † $^{901}/_{1495}$ dies Werk als Legat gestiftet hat für die von ihm in الصحراء errichtete Schule, im J. 895 Ḏū'l-qa'da (1490); es stehen darunter 4 Zeugen-Unterschriften. In den in dem Titelquadrat inwendig freien Raum sollte wahrscheinlich — wie das sonst üblich ist — die Notiz kommen, dass dies Werk im Auftrage des ägyptischen Fürsten abgeschrieben sei.

Das Werk enthält Anleitung zum Einzelkampf zu Pferde. Der Verfasser nennt sich nur ناقل هذه الفروسية (f. 4^a u. öfters) oder auch المؤلف لهذه الفروسية (f. 7^a), giebt aber seinen Namen nicht an. Vielleicht ist es derselbe, der genannt ist in Mf. 588, 2. Jedenfalls lebt er vor 895.

5554. We. 1859.

3) f. 32—51.

4to, c. 20. 21 Z. (22⅔ × 16; 18—19 × 12—12½^{cm}). — **Zustand**: lose Lagen, am Rücken fleckig. — **Papier**: gelblich, stark, etwas glatt. — **Einband**: fehlt. — **Titel** und **Verfasser** fehlt.

Anfang fehlt. Dies Bruchstück handelt über verschiedene Waffen (Bogen, Pfeile, Schwerter etc.), deren Bereitung und Gebrauch und über Ausrüstung zum Kriege, Unterweisung des Reiters und vom Pferde. Es umfasst hier den Schluss des 14. Kapitels bis etwa zur Mitte des 22. Kap. Die Kapitel sind zum Theil in فصل getheilt.

23. باب 87^b فى الحركة عند ترائي العدو فى الزحف اللقاء
24. باب 88^b فى العمل عند التقاء الزحفين
25. باب 92^b فى العمل عند استعلاء العدو فى اللقاء
26. باب 96^b فى العمل عند انهزام العدو
27. باب 98^b فى ذكر الطلايع وتدبيرهم
28. باب 100^b فى ذكر الكُمناء وتدبيرهم
29. باب 101^b فى ذكر البيات وتدبيره
30. باب 102^b فى التاهب لدفع البيات والخوف له
31. باب 104^a فى معرفة الرئيس مقادير اصحابه فى الحرب
32. باب 106^a فيما يحتاج الرئيس الي معرفته من مذاهب خاصته
33. باب 106^b فى الذنوب والجرايم التى يستوجب بها الادب والعقوبة
34. باب 108^a فى ممارسة الحصون
35. باب 115^b فى المدافعة عن الحصون
36. باب 121^a فى امور شتى من امور الحرب
37. باب 124^a فى التعبية على اختلاف مذاهب الناس وشيمهم فى الحرب
38. باب 125^a فى التنبيه علي المعانى التى تختلف لها التدبيرات
39. باب 126^a فى التنبيه على اشتباه الخطأ والصواب
40. باب 126^b فى الاعتذار من التقصير فى بلوغ موافقة الجميع

Schluss f. 128^a: فقد اعتذرنا الي ذوي الفضل والراي من التقصير منا وبلوغ حاجة الجميع وموافقتهم والله ولي التوفيق ونعم النصير'

Schrift: gross, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** im J. 766 Šawwāl (1365) von احمد بن اقطوان.

5552. Mf. 588.

2) f. 38—50.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). — **Titel** f. 38^a:

كتاب تحفة المجاهدين فى العمل بالميادين

Verfasser fehlt. Der **Titel** steht ebenso im Vorwort f. 39^a unten, woselbst auch der **Verfasser** angegeben ist:

لَاجِين الحُسامي المعروف بالطرابلسى

Damit ist wol gemeint

لاجين بن عبد الله الذهبى حسام الدين

Lāǵīn elḥusāmī *eṭṭarābulusī*, wol derselbe mit Lāǵīn ben 'abd allāh eddehebī ḥusām eddīn † $^{790}/_{1387}$, giebt hier eine Anleitung zur Kriegführung, welche die dazu nöthigen Kenntnisse im Vorrücken und Zurückgehen, Stillstehen und Vorbeimarsch etc. erörtert. Die dazu nöthigen Regeln werden kurz gegeben und die Stellungen der (2) Truppentheile (Reiter) zu einander durch Abbildungen verdeutlicht; die für diese Stellungen gebräuchlichen Ausdrücke sind über die Abbildungen geschrieben. Ebenso (aber ohne Text) folgen f. 50^b—55 Abbildungen in grösserem Stil für ausgedehntere u. zusammengesetztere Uebungen.

Anfang f. 38^b: الحمد لله الذي اعلى قدر من اتّصف بالشجاعة واشتهر . . . وبعد فان للحروب لوازم لا بدّ للمتّصف بالشجاعة منها الخ

Das Werk selbst hat keine besonderen Abtheilungen und nur zu Anfang die Ueberschrift: ابتداء الميادين الحربيّة فى الفروسية' وهوان يتفرق الفرسان صفّا واحدا والمقدّمان فى وسطهم وان يكونا فارسَيْن الخ

Schluss f. 49^a: وهذا صفة المنفذ وهو آخر الميادين والحمد لله رب العالمين' تم الكتاب غفر الله تعالي لمالكه الخ

Am Ende des Werkes f. 56 steht in einer mit Gold und Blau umfassten Rosette, auf weissem Grunde mit schwarzer Tinte, dass das Werk zu Ende sei, aber ohne speciellere Angaben (تم الكتاب المبارك بحمد الله وعونه وحسن توفيقه وصلى الله الخ). HKh. II 2652.

5553. Mf. 588.

1) f. 1—37^a.

56 Bl. Folio, 10 Z. (33 × 24; 19—$19\frac{1}{2}$ × $14\frac{1}{2}^{cm}$). — **Zustand**: im Ganzen gut und stattlich, wenn auch nicht frei von Flecken (am Rande) und von einigen unsauberen Stellen; etwas wurmstichig und ausgebessert. — **Papier**: gelb, grob, stark, glatt. — **Einband**: schöner schwarzgepresster Lederband mit Goldverzierung. — **Titel** f. 1^a (in einem 4eckigen Frontispice, blau auf Goldgrund):

كتاب الفروسية برسم الجهاد وما اعدّ الله للمجاهدين من العباد

Als **Titelüberschrift** steht f. 1^b nach dem Bismillāh:

هذا كتاب برسم الجهاد فى سبيل الله تعالي'

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 1^b: قال الله تعالي فى حق المجاهدين فى سبيل الله ولا تحسبنّ الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون وقال تبرك وتعالي ولا تقولوا لمن يقتل فى سبيل الله الخ

Der Verfasser schickt Qorānsprüche und Traditionen, die Verdienstlichkeit des Glaubenskampfes betreffend, vorauf. Dann folgt f. 2^b die خطبة (Anfang: الحمد لله الرحيم الغفار الكريم القهار مقلب القلوب الخ) und ohne Angabe, was er vorhabe, beginnt der Verfasser sofort sein Werk, das in 52 Kapitel eingetheilt ist.

1. باب 3^a فى ركوب الخيل والنزول بالرمح
2. باب 4^a فى المناصب الحربية
3. باب 7^a فى الحروب وعلم الفروسية

4.—23. Kapitel ohne besondere Ueberschriften.

24. باب 19^b فى رماية الفارس من الكرفسار
25. باب 20^a فى تبطيل الفرسان اذا تجمعوا عليك حلقة
26. باب 20^b فى تبطيل الفارسين
27. باب 21^a فى المناصب الحربية
28. باب 21^b فى رماية الفارس والفرس من حلقة اللجام اسرع رمية
29. باب 22^a فى رماية الفارس من قلادة فرسه
30. باب 22^a فى اخذ الرمح من يد الفارس
31. باب 23^a فى رماية الفرس من بين العرقوبين
32. باب 23^b فى رماية الفارس من اللبب
33. باب 24^a فى رماية الفارس من البردم
34. باب 24^b فى رماية الفارس من الزردمة
35. باب 25^a فى كسر رجل الفارس بين الساق وذصاب الدبوس
36. باب 25^b فى مطاردة الاقران
37. باب 26^a فى الخروج فى الناورد ومطاردة الاقران
38. باب 27^b فى الموازنة
39. باب 28^b فى ذكر الاحتيالات والمطاردة
40. باب 29^b ohne Ueberschrift.
41. باب 30^a und 42. باب 30^b فى المطاردة.
43. باب 31^a فى مطاردة الاقران
44. باب 31^b. 45.—52. باب 32^a—34^b فى المطاردة

Schluss des 52. Kapitels f. 35^b: فتطعنه آمنا من رمحه ثم تخرج عنه سريعا' وهذا آخر الابواب فى علم الفروسية فاعلم ايها الواصل اليه هذه الابواب . . . فان نعيم الدنيا عند نعيم الآخرة عذاب والله الموفق لكل خير برحمته'

Dann folgt unmittelbar f. 35^b: حكاية ابتداء عدّة الجهاد' اما ما كان من السيف فان الله عز وجل انزله مع الامين جبريل صلوات الله وسلامه عليه على نبى الله شيث عم وقال له خذ هذه العدّة فانها مساعدة على قيام الدين' الخ

Schluss f. 37^a: ضرب الداير بالوقف' ضرب الداير بالداخل' ضرب المنسب والله اعلم بالصواب' تم الكتاب ولله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة وصلي الله الخ

Schrift: gross, breit, kräftig, stattlich, gleichmässig, etwas vocalisirt. Ueberschriften roth. — **Abschrift** etwas vor $^{895}/_{1489}$.

Aus der Notiz auf f. 1^a oben ist ersichtlich, dass الملك الاشرف ابو النصر قايتباي † $^{901}/_{1495}$ dies Werk als Legat gestiftet hat für die von ihm in الصحراء errichtete Schule, im J. 895 Ḏū'l-qa'da (1490); es stehen darunter 4 Zeugen-Unterschriften. In den in dem Titelquadrat inwendig freien Raum sollte wahrscheinlich — wie das sonst üblich ist — die Notiz kommen, dass dies Werk im Auftrage des ägyptischen Fürsten abgeschrieben sei.

Das Werk enthält Anleitung zum Einzelkampf zu Pferde. Der Verfasser nennt sich nur ناقل هذه الفروسية (f. 4^a u. öfters) oder auch المؤلف لهذه الفروسية (f. 7^a), giebt aber seinen Namen nicht an. Vielleicht ist es derselbe, der genannt ist in Mf. 588, 2. Jedenfalls lebt er vor 895.

5554. We. 1859.

3) f. 32—51.

4to, c. 20. 21 Z. ($22\frac{2}{3}$ × 16; 18—19 × 12—$12\frac{1}{2}^{cm}$). — **Zustand**: lose Lagen, am Rücken fleckig. — **Papier**: gelblich, stark, etwas glatt. — **Einband**: fehlt. — **Titel** und **Verfasser** fehlt.

Anfang fehlt. Dies Bruchstück handelt über verschiedene Waffen (Bogen, Pfeile, Schwerter etc.), deren Bereitung und Gebrauch und über Ausrüstung zum Kriege, Unterweisung des Reiters und vom Pferde. Es umfasst hier den Schluss des 14. Kapitels bis etwa zur Mitte des 22. Kap. Die Kapitel sind zum Theil in فصل getheilt.

فصل فی نهاية الرمي 32b

فصل فی الاختلاس وهو عبارة عن مد السهم 33a
الي ان يصل الي نصف التلي ثم اخلس
ما بقى من السهم واطلقه

15. باب 33b فی العلل التى تلحق الرامي فی بدنه
وازالة ذلك عنه وصفات القسى وغير ذلك

فصل فی صفة القسى 34a

فصل فی معرفة القوس 35a

16. باب 35b فی اوزان السهام وصفاتها والشداد فی الرمي

فصل اذا كان النصل يغرز فی طرف السهم 36a

فصل فی صفات القسى وطول السهام وقصرها 38a

فصل فی الشداد 39a

17. باب 40a فی عمل الترس والدرقة

18. باب 41b فی عمل السيوف وسقى الحديد وصقلها
وتخضيرها

فصل فی صقل الحديد وتنويره بحيث انه لا يصدي 43a

فصل فی فصل السيوف المذكور عملها فی هذا الباب 43b

19. باب 45a فی تجهيز الغازي وما يحتاج اليه من
سلاح والات الحرب وركوب خيل

20. باب 46a فی تعليم الفارس الخيالة وذكر الشجاع والجبان

21. باب 48b فی فصل الخيل وركوبها والمسابقة على
عوض فی صورة مخصوصة جايزة

فصل فی المسابقة على عوض الخ 50b

22. باب 51a فی سياسة الخيل والفراسة فی الانسان
والاختيارات اليومية

فی الوان الراس 51b

Im 20. Kapitel kommen ein Paar Geschichten vor — nebst einigen Versen — die 'Amr ben ma'dı karib dem 'Omar ben elhaṭṭāb erzählt.

Dies Bruchstück scheint aus einem Werke zu sein, dessen eigentlicher Zweck **Unterweisung zum Glaubenskampf** ist: dazu ist Kenntniss der Waffen, Pferde, der verschiedenen Kampfarten etc. nothwendig. — Das Werk ist recht lehrreich. Der Verfasser lebt nach dem Verfasser des Lexicons Elqāmūs, den er f. 32a citirt, also nach d. J. 817/1414.

Schrift: gross, weit, etwas rundlich, deutlich, vocallos. Die Ueberschriften in blasserer Dinte. — **Abschrift** c. 1200/1786.

5555. Pet. 206.

79 Bl. 4to, 17 Z. ($27\frac{1}{4} \times 18$; $19\frac{1}{2}$—$20\frac{1}{2} \times 13^{cm}$). — **Zustand**: im Ganzen gut, die ersten Blätter etwas fleckig, das letzte fehlt u. ist ergänzt; das vorletzte ausgebessert. — **Papier**: gelblich, dünn, glatt. — **Einband**: Pappband mit Lederrücken. — **Titel** f. 1a von anderer Hand:

هذا كتاب فی معرفة الفروسية وعلامات الخيل ومداواتها

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله ولى الحمد واهله ومستخلصه لنفسه ... اما بعد فانى لم ازل بعد ما وهب الله نی من المعرفة بالات الفروسية ما وهب لطيف النظر شديد الفحص عمّا وصفه اهل النجدة والباس الخ

Zum Zwecke, eine Anleitung zur Vertheidigung der Religion und zur **Bekämpfung der Feinde** derselben zu geben, giebt der Verfasser eine eingehende Darstellung der dazu nöthigen **Pferde und Waffen**, deren Kenntniss und Behandlung.

ما يستحب فی اعضاء الفرس من طول وقصر وعرض f. 5a
ودقة وغير ذلك

ما يستدل به على شدّة نفس المهر 9b

ما يستدل به على عتق الفرس 9b

صفة ما يخالف فيه الذكر والانثي 9b

باب الحجور 10a

باب احوال المهر من وقت نتاجه الي ان يقرح ويهرم 10b

ما يستدل به على ابدال الفرس اسنانه حتى 10b
يعرف الثنى من الرباع من القارح

باب الوان الدوابّ وشياتها والدواير التى فيها 11b
وما يستحبّ ارتباطه منها وما يكره ان يرتبط

باب الشيات والاوضاح 14a

باب اصوات الخيل 15b   باب الدواير 17a

خيار البغال التى تصلح للاكف 17a

باب الاضمار 17b   باب نتاج البغال 18a

باب الرياضة وصفة العلوفات ومقدارها والكسوة 21a
والقيام على الدوابّ واعلاف الرطاب،

باب الحران 30b   باب المنازع 31b

باب رياضة المعانيق والهماليج وصفاتها 32b

باب الاعلاق والكسوة 33b

باب اعلاف الرطبة والقصيل والغمير وغير ذلك 34a

باب العمل فی المبضع 35b   باب انعال الدوابّ 36a

علامات العلل الحادثة 36b   عيوب الدوابّ المولودة 38b

ابواب العلاج [علاج الانتشار، علاج العرن، الخ] 42b bis f. 56b. — Mit f. 56b, Mitte, beginnt ein neuer Theil des Werkes, mit der Ueberschrift ابتداء الركوب وتعليم الفروسية, und mit dem Anfang: الحمد لله ذي العظمة المتعالي بالقدرة عن الصفات

باب الموازنة والموازاة 63a

باب التسديد الثغري المحدث 63b

باب التسديد الشامىّ وهو الرومىّ 63b

الامتناع علي الذراع 64a   التسديد الديلمي 64b

الامتناع فی الموازنة والموازاة 64b

نقل الخراسانىّ القديم فی التسديد مع العنان 64b

باب النقل المحدث الثغري 65a

القلب فی الامتناع 65b   النقل الشامىّ 65b

ابتداء تعليم الرمح وكيف يبدي من اراد ان يتعلّم 66a

ابتداء آخر 67b   ابتداء آخر 68a

باب الابتداء فی الخروج الي القرن فی الحروب 68b
وغيرها والمبارزات

ابتداء خروج ثغري 69a   باب فی المواجهة 69b

باب الناوردات والمطاردة فی مبارزة الاقران 70a

باب ضرب السوط فی العمل 72a

اجناس الرماح ونوادرها وعيوبها والوانها 72b

باب العمل بالسيف 73a

باب تعليم الرمي بالقوس اللينة التركمان 74a

باب الرمي بالبنجكان بخمس نشابات متواليات 75a
للفارس والراجل

باب الرمي بالحسبان 76a

صفة رمي البرجاست 76b

باب علل الرمي 76b   باب الرمي فی الهدف 77a

باب النشاب 77b

صفة الكستبان 78a   صفة الاوتاد 78a

باب الايين بضرب الصوالجة 78b   باب الضرب بالصوالجة 78b

Schluss des Werkes f. 78b: وفى الردّ الي وراء على الايمن ان يرسل (79a) عقب ذلك والله الموفق الي طريق الصواب وصلي الله الخ

Dann heisst es: تمّ كتاب البيطرة والحمد لله الخ

Danach wäre der Titel abweichend (den Worten nach) von dem obigen.

Schrift hat etwas persischen Zug, gefällig, gleichmässig, vocallos, uncorrect. Die Aufschriften roth. Das letzte Blatt (79) ist von anderer Hand ergänzt, wird aber wol richtig sein. — **Abschrift** etwa um 1215/1800.

5556. WE. 189.

30 Bl. 4to, 11 Z. ($27\frac{2}{3} \times 19\frac{1}{2}$; $14\frac{1}{2} \times 8$ (19×14)^{cm}). **Zustand**: ziemlich gut. — **Papier**: gelblich, dick, etwas glatt. — **Einband**: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — **Titel** f. 1a (und f. 2a, Vorrede):

رنّة الانغام فی نصرة الاسلام فی فنّ الطوب والقنبرة،

Verfasser f. 1a:

محمد عطّار زاده الدمشقى

Anfang f. 1b: سبحان الذي خصّ نوع الانسان باصناف الكمالات والتكريم وميّزه من الجنس الاعمّ ... وبعد فهذا كتاب لطيف المقدار مشتمل علي اللباب مع الاختصار جعلته واسطة للكتاب الذي الّفته سابقا الخ

Diese Anleitung für Artilleristen ist von **Mohammed** *'aṭṭār zāde* **eddimašqı** im Jahre 1234/1819 verfasst und dient als Einleitung zu seinem früheren Werke, das betitelt: نصرة الاسلام على الكفرة اللئام. Dieselbe zerfällt in Vorwort, Thema (مقصد) und Schlusswort.

المقدمة فی معرفة ثلاثة امور الموازاة للافق مع 4a
محل آلة الرمي والارتفاع عليه والانخفاض عنه،
(nebst mathemat. Tabellen f. 6—24a).

المقصد فی اصبة الغاية، لا يذهب عليك ان 24b
غاية هذا الفنّ تدمير العدوّ الخ
ebenfalls mit einigen Tabellen.

الخاتمة فی التاثير، اعلم ان تاثير الجسم المصيب 29a
فی الجسم المصاب انما يكون الخ

Schluss f. 30b: وهذا القدر كافى وبالمقصود وافى، ... وما توفيقى الّا بالله عليه توكّلت واليه انيب،

Schrift: ziemlich gross, gleichmässig, deutlich, vocallos. Der Rand sehr breit. — **Abschrift** c. 1250/1834.

F. 1a u. 1b sind einige Kanonen u. Mörser abgebildet.

5557.

1) We. 1803, 2, f. 124b ff.

Ein Abschnitt aus منطق الطير über Kriegsfahrzeuge und Kriegsmaschinen, Befestigungen u. dergl.

فصل فى نهاية الرمي 32b
فصل فى الاختلاس وهو عبارة عن مد السهم 33a
الي ان يصل الي نصف التلي ثم اخلس
ما بقى من السهم واطلقه

15. باب 33b فى العلل التى تلحق الرامي فى بدنه
وازالة ذلك عنه وصفات القسى وغير ذلك
فصل فى صفة القسى 34a
فصل فى معرفة القوس 35a

16. باب 35b فى اوزان السهام وصفاتها والشداد فى الرمي
فصل اذا كان النصل يغرز فى طرف السهم 36a
فصل فى صفات القسى وطول السهام وقصرها 38a
فصل فى الشداد 39a

17. باب 40a فى عمل الترس والدرقة

18. باب 41b فى عمل السيوف وسقى الحديد وصقلها
وتخضيرها
فصل فى صقل الحديد وتنويره بحيث انه لا يصدي 43a
فصل فى فصل السيوف المذكور عملها فى هذا الباب 43b

19. باب 45a فى تجهيز الغازي وما يحتاج اليه من
سلاح والات الحرب وركوب خيل

20. باب 46a فى تعليم الفارس الخيالة وذكر الشجاع والجبان

21. باب 48b فى فصل الخيل وركوبها والمسابقة على
عوض فى صورة مخصوصة جايزة
فصل فى المسابقة على عوض الخ 50b

22. باب 51a فى سياسة الخيل والفراسة فى الانسان
والاختيارات اليومية
فى الوان الراس 51b

Im 20. Kapitel kommen ein Paar Geschichten vor — nebst einigen Versen — die 'Amr ben ma'dı karib dem 'Omar ben elḫaṭṭāb erzählt.

Dies Bruchstück scheint aus einem Werke zu sein, dessen eigentlicher Zweck **Unterweisung zum Glaubenskampf** ist: dazu ist Kenntniss der Waffen, Pferde, der verschiedenen Kampfarten etc. nothwendig. — Das Werk ist recht lehrreich. Der Verfasser lebt nach dem Verfasser des Lexicons Elqāmūs, den er f. 32a citirt, also nach d. J. $^{817}/_{1414}$.

Schrift: gross, weit, etwas rundlich, deutlich, vocallos. Die Ueberschriften in blasserer Dinte. — **Abschrift** c. $^{1200}/_{1786}$.

5555. Pet. 206.

79 Bl. 4to, 17 Z. ($27\frac{1}{4} \times 18$; $19\frac{1}{2}$—$20\frac{1}{2} \times 13^{cm}$). — **Zustand**: im Ganzen gut, die ersten Blätter etwas fleckig, das letzte fehlt u. ist ergänzt; das vorletzte ausgebessert. — **Papier**: gelblich, dünn, glatt. — **Einband**: Pappband mit Lederrücken. — **Titel** f. 1a von anderer Hand:

هذا كتاب فى معرفة الفروسية وعلامات الخيل ومداواتها

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله ولى الحمد واهله ومستخلصه لنفسه . . . اما بعد فانى لم ازل بعد ما وهب الله نى من المعرفة بالات الفروسية ما وهب لطيف النظر شديد الفحص عما وصفه اهل النجدة والباس الخ

Zum Zwecke, eine Anleitung zur Vertheidigung der Religion und zur **Bekämpfung der Feinde** derselben zu geben, giebt der Verfasser eine eingehende Darstellung der dazu nöthigen **Pferde und Waffen**, deren Kenntniss und Behandlung.

ما يستحب فى اعضاء الفرس من طول وقصر وعرض f. 5a
ودقة وغير ذلك
ما يستدل به على شدة نفس المهر 9b
ما يستدل به على عتق الفرس 9b
صفة ما يخالف فيه الذكر والانثي 9b
باب الحجور 10a
باب احوال المهر من وقت نتاجه الي ان يقرح ويهرم 10b
ما يستدل به على ابدال الفرس اسنانه حتى 10b
يعرف الثنى من الرباع من القارح
باب الوان الدواب وشياتها والدواير التى فيها 11b
وما يستحب ارتباطه منها وما يكره ان يرتبط
باب الشيات والاوضاح 14a
باب اصوات الخيل 15b باب الدواير 17a
خيار البغال التى تصلح للاكف 17a
باب الاضمار 17b باب نتاج البغال 18a
باب الرياضة وصفة العلوفات ومقدارها والكسوة 21a
والقيام على الدواب واعلاف الرطاب'
باب المنازع 30b باب الحران 31b
باب رياضة المعانيق والهماليج وصفاتها 32b
باب الاعلاق والكسوة 33b
باب اعلاف الرطبة والقصيل والغمير وغير ذلك 34a

باب العمل فى المبضع 35b باب انعال الدواب 36a
علامات العلل الحادثة 36b عيوب الدواب المولودة 38b
ابواب العلاج [علاج الانتشار' علاج العرن' الخ] 42b
bis f. 56b. — Mit f. 56b, Mitte, beginnt ein neuer Theil des Werkes, mit der Ueberschrift ابتداء الركوب وتعليم الفروسية, und mit dem Anfang: الحمد لله ذي العظمة المتعالي بالقدرة عن الصفات

باب الموازنة والموازاة 63a
باب التسديد الثغري المحدث 63b
باب التسديد الشامى وهو الرومى 63b
الامتناع علي الذراع 64a التسديد الديلمي 64b
الامتناع فى الموازنة والموازاة 64b
نقل الخراسانى القديم فى التسديد مع العنان 64b
باب النقل المحدث الثغري 65a
القلب فى الامتناع 65b النقل الشامى 65b
ابتداء تعليم الرمح وكيف يبدي من اراد ان يتعلم 66a
ابتداء آخر 67b ابتداء آخر 68a
باب الابتداء فى الخروج الي القرن فى الحروب 68b
وغيرها والمبارزات
ابتداء خروج ثغري 69a باب فى المواجهة 69b
باب الناوردات والمطاردة فى مبارزة الاقران 70a
باب ضرب السوط فى العمل 72a
اجناس الرماح ونوادرها وعيوبها والوانها 72b
باب العمل بالسيف 73a
باب تعليم الرمي بالقوس اللينة الترىكمان 74a
باب الرمي بالبنجكان بخمس نشابت متواليات 75a
للفارس والراجل
باب الرمي بالحسبان 76a
صفة رمي البرجاست 76b
باب علل الرمي 76b باب الرمي فى الهدف 77a
باب النشاب 77b
صفة الكستبان 78a صفة الاوتاد 78a
باب الايمن بضرب الصوالجة 78b باب الضرب بالصوالجة 78b

Schluss des Werkes f. 78b: وفى الرد الي وراء على الايمن ان يرسل (79a) عقب ذلك والله الموفق الي طريق الصواب وصلي الله الخ

Dann heisst es: تم كتاب البيطرة والحمد لله الخ

Danach wäre der Titel abweichend (den Worten nach) von dem obigen.

Schrift hat etwas persischen Zug, gefällig, gleichmässig, vocallos, uncorrect. Die Aufschriften roth. Das letzte Blatt (79) ist von anderer Hand ergänzt, wird aber wol richtig sein. — **Abschrift** etwa um $^{1215}/_{1800}$.

5556. WE. 189.

30 Bl. 4to, 11 Z. ($27\frac{2}{3} \times 19\frac{1}{2}$; $14\frac{1}{2} \times 8$ (19×14)^{cm}). **Zustand**: ziemlich gut. — **Papier**: gelblich, dick, etwas glatt. — **Einband**: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — **Titel** f. 1a (und f. 2a, Vorrede):

رنة الانغام فى نصرة الاسلام فى فن الطوب والقنبرة'

Verfasser f. 1a:

محمد عطار زاده الدمشقى

Anfang f. 1b: سبحان الذي خص نوع الانسان باصناف الكمالات والتكريم وميزه من الجنس الاعم . . . وبعد فهذا كتاب لطيف المقدار مشتمل علي اللباب مع الاختصار جعلته واسطة للكتاب الذي الفته سابقا الخ

Diese Anleitung für Artilleristen ist von **Moḥammed** *'aṭṭār zāde* **eddimaśqı** im Jahre $^{1234}/_{1819}$ verfasst und dient als Einleitung zu seinem früheren Werke, das betitelt: نصرة الاسلام على الكفرة اللئام. Dieselbe zerfällt in Vorwort, Thema (مقصد) und Schlusswort.

المقدمة فى معرفة ثلاثة امور الموازاة للافق مع محل آلة الرمي والارتفاع عليه والانخفاض عنه' 4a
(nebst mathemat. Tabellen f. 6—24a).

المقصد فى اصابة الغاية' لا يذهب عليك ان غاية هذا الفن تدمير العدو الخ 24b
ebenfalls mit einigen Tabellen.

الخاتمة فى التاثير' اعلم ان تاثير الجسم المصيب فى الجسم المصاب انما يكون الخ 29a

Schluss f. 30b: وهذا القدر كافى وبالمقصود وافى' . . . وما توفيقى الا بالله عليه توكلت واليه انيب'

Schrift: ziemlich gross, gleichmässig, deutlich, vocallos. Der Rand sehr breit. — **Abschrift** c. $^{1250}/_{1834}$.

F. 1a u. 1b sind einige Kanonen u. Mörser abgebildet.

5557.

1) We. 1803, 2, f. 124b ff.

Ein Abschnitt aus منطق الطير über Kriegsfahrzeuge und Kriegsmaschinen, Befestigungen u. dergl.

2) We. 1858, 2, f. 21b—24a.

Abhandlung des السيوطي über Ringkämpfe, nach Traditionen, und besonders auch über diejenigen Mohammeds mit ركانة بن يزيد. Titel: المسارعة الي المصارعة. HKh. V 11845. Mehr darüber an einer anderen Stelle.

5558.

Hier sind noch zu erwähnen die Werke:

1) كـ" الفروسية von ابن الجوزي † $^{597}/_{1201}$.

2) فضائل الجهاد von قاسم بن على بن الحسن ابن عساكر † $^{600}/_{1203}$.

3) كـ" الجهاد von على بن محمد الجزرى ابن الاثير عز الدين † $^{630}/_{1233}$.

4) فضائل الجهاد von يوسف بن رافع بن تميم الحلبى ابن شدّاد † $^{632}/_{1234}$.

5) سبل الرشاد فى فضل الجهاد von مرتفع بن قواتكين سعد الدين um $^{650}/_{1252}$.

6) الفروسية المحمدية von ابن قيم الجوزية † $^{751}/_{1350}$.

7) المحاورة والنشاط فى المجاورة والرباط von تقى الدين السبكى † $^{756}/_{1355}$.

8) امنية فى علم الفروسية von عز الدين ابن جماعة † $^{819}/_{1416}$.

9) ر" فى الجهاد von محمد بن ابراهيم الرومي ابن الخطيب † $^{901}/_{1495}$.

10) ر" فى الجهاد von يوسف بن حسين الكرماستى um $^{900}/_{1495}$.

11) السداد فى فضل الجهاد von محمد بن عمر الواعظ منلا عرب † $^{938}/_{1531}$.

12) الر" المرضية فى صناعة الجندية von محمد بن منكلى القاهري

13) الادلة الرسمية فى التعابي الحربية von demselben.

14) المنهل العذب لورود اهل الحرب von demselben.

15) نهاية السؤل والامنية فى تعليم اعمال الفروسية (oder auch: نهاية السول فى اعمال الفروسية والخيول).

16) وصف الفارس الفرس von محمد بن مرزبان الدبيري

5559. We. 1703.

6) f. 25—27.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 25a:

الباحة فى السباحة للسيوطي

Anfang f. 25b: قال شيخنا . . . جلال الدين ابو الفضل عبد الرحمن بن ابي المناقب ابي بكر بن محمد السيوطي القاهري؛ الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى هذا جزء فى السباحة يسمى الباحة؛

Vom Nutzen des Schwimmens, hauptsächlich auf Grund von Traditionen, von Essojûṭî † $^{911}/_{1505}$. — Schluss f. 27b: فتنافس فيه وعمر ينظر الينا فما يعيب ذلك علينا ونحن محرمون؛ آخر الباحة الخ

HKh. II 1598.

Dasselbe Werkchen in Mf. 1178, f. 104.

5560. We. 1202.

68 Bl. 8vo, 9 Z. ($15^1/_3 \times 10^1/_2$; $10^1/_2 \times 7^{cm}$). — Zustand: lose Lagen und Blätter im Deckel. Im Anfang und am Ende fleckig. — Papier: gelb, grob, dick, wenig glatt. — Einband: dünner Pappdeckel. — Titel fehlt. Verfasser fehlt, s. unten.

Anfang fehlt. Die f. 1a zuerst vorhandenen Wörter sind: خفيف مسهل قبل ادخالها وترك الاكل والشرب اذا كانت فى الفؤاد خوفا مما يتولد من ذلك الخ

Nach Bl. 1 ist eine Lücke. F. 2 gehört (ebenso wie wahrscheinlich auch f. 1) zu dem 1. فصل des Werkes: dasselbe ist in mehrere فصل getheilt und giebt eine Anweisung zur Schwimmkunst.

Auf f. 2a sind die ersten Worte: وان يكثر دخول الحمام ومن استعمال الماء السخن الخ

2. فصل f. 8a فى ذكر ما يجتنب من الماكل والمشرب وغير ذلك الي ما يستحب ولنذكر قبل ذلك شيئا فى فصل الجوع والعطش

3. فصل 19a فيما يجب علي المعلم لهذه الصناعة وما يجب على المتعلم من الشروط والآداب؛

4. فصل 23b فى صفة تعليم الصنعة

5. فصل 31a فى صفة عوم الانداب السبعة عشر والواجب فى ذلك

Schluss fehlt; das Werk hört in diesem فصل auf f. 68b: الي داء عظيم وقد قال الشيخ الامام العالم العلامة فريد دهره وزمانه ووحيد عصره واوانه خواجا شاي مؤلف هذا [الكتاب]

Der Verfasser scheint demnach خواجا شاي zu heissen.

Nach f. 62 ist eine grössere Lücke.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, etwas vocalisirt. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1200}/_{1785}$.

5561.

Schriften über andere Handwerke sind:

1) البدائع فى الصنائع

2) زهر البساتين فى الصنائع

3) رسالات فى الحِيَل

4) كـ" الآلات الروحانية von ابو العزيز بن اسمعيل الجزري

5) الاسوس فى صناعة الدّبّوس von عز الدين ابن جماعة † $^{819}/_{1416}$.

6) الكواكب الدرّية فى البنكمات الدورية von محمد ابن الراصد تقى الدين

7) الاعلام بشدّ البنكام von محمد بن عيسى بن احمد الصوفى um $^{945}/_{1538}$.

8) الاخطار فى ركوب البحار von عبد الكريم بن محمد السمعانى † $^{562}/_{1167}$.

b) Taschenspielerei.

5562. Mq. 739.

75 Bl. 4to, 18 Z. ($26 \times 18^1/_2$; $18^1/_2 \times 13^{cm}$). — Zustand: nicht recht sauber, auch etwas fleckig; am Rande bisweilen ausgebessert, besonders anfangs. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

كتاب الحيل لبنى موسى بن شاكر المنجم

Anfang f. 1b ohne besondere Einleitung: نريد ان نبين كيف نعمل كاسا نصب فيه مقدارا من الشراب فان زيد عليه زيادة مقدار مثقال من الشراب او الماء خرج كل شيء فيه؛

Dies Buch der Kunststücke enthält genaue, durch Figuren erläuterte, Anweisung zur Anfertigung gewisser Vorrichtungen in Gefässen, Geräthen u. s. w., um überraschende Wirkungen zu erzielen. So z. B. einen Becher so einzurichten, dass wenn er voll Wasser ist und man noch etwa einen Tropfen zugiesst, alles Wasser herausläuft. Oder (f. 36b) einen Wasserbehälter in der Nähe eines Flusses herzurichten, der stets voll Wasser ist und nicht ab- noch zunimmt. F. 59a Anlegung eines Springbrunnens. Zuletzt f. 72b Anfertigung eines Taucherapparates.

Mûsâ ben šâkir war Astronom, Geometer und Ingenieur und lebte um $^{220}/_{835}$; seine Söhne, die das Werk verfasst haben, hiessen Moḥammed, Aḥmed und Elḥasan; ersterer starb $^{259}/_{873}$.

Schluss f. 74a: حتى يخرج الآلة ويبرز فيانخذ كل شيء فيها وكل شيء علق فيها وذلك ما اردنا [ان نبين]

Die Anweisungen beginnen entweder mit نريد ان نبين كيف نعمل, für welche Worte öfters Platz gelassen ist, oder mit صنعة, wozu in dem leer gelassenen Platz zu ergänzen ist نريد ان نبين. Bisweilen werden auch mehrere Verfahrungsarten angegeben.

Schrift: gross, gefällig, fast vocallos, zum Theil etwas verblasst. Die Figuren und die darauf bezüglichen Buchstaben roth. Nach f. 10 fehlen 69 Bl. — Abschrift im J. 607 Ġom. I (1210).

5563. We. 1656.

58 Bl. 8vo, 21 Z. ($19^3/_4 \times 12$; $13 \times 6^3/_4{}^{cm}$). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut, von einigen Flecken abgesehen; nicht frei von Wurmstichen am unteren Rande f. 43 ff. Bl. 51 ausgebessert. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser (von späterer Hand) f. 1a:

هذا كتاب المختار فى كشف الاسرار وهتك الاستار الي الشيخ جمال الدين

Der Verfasser heisst:

عبد الرحمن بن ابي بكر الدمشقي المعروف بالجوبري

(Seltener, wie bei Lbg. 117: عبد الرحيم الخ)

Anfang f. 1b: الحمد لله الملك الاعظم مظهر الموجودات بعد العدم . . . اما بعد فاني طالعت كتب الاوايل من الحكماء والسادة العلماء فرايت ما وضعوا من العلوم فى كل فن مطلع الخ

2) We. 1858, 2, f. 21^b—24^a.

Abhandlung des ٱلسيوطي über Ringkämpfe, nach Traditionen, und besonders auch über diejenigen Moḥammeds mit ركانة بن يزيد. Titel: المسارعة الي المصارعة. HKh. V 11845. Mehr darüber an einer anderen Stelle.

5558.

Hier sind noch zu erwähnen die Werke:

1) ك" الفروسية von ابن الجوزي † $^{597}/_{1201}$.
2) فضائل الجهاد von قاسم بن على بن الحسن ابن عساكر † $^{600}/_{1203}$.
3) ك" الجهاد von على بن محمد الجزرى ابن الاثير عز الدين † $^{630}/_{1233}$.
4) فضائل الجهاد von يوسف بن رافع بن تميم الحلبى ابن شدّاد † $^{632}/_{1234}$.
5) فضل الجهاد von سبل الرشاد فى مرتفع بن قواتكين سعد الدين um $^{650}/_{1252}$.
6) الفروسية المحمدية von ابن قيم الجوزية † $^{751}/_{1350}$.
7) المحاورة والنشاط فى المجاورة والرباط von تقى الدين السبكى † $^{756}/_{1355}$.
8) امنية فى علم الفروسية von عز الدين ابن جماعة † $^{819}/_{1416}$.
9) ر" فى الجهاد von محمد بن ابراهيم الرومي ابن الخطيب † $^{901}/_{1495}$.
10) ر" فى الجهاد von يوسف بن حسين الكرماستى um $^{900}/_{1495}$.
11) السداد فى فضل الجهاد von محمد بن عمر الواعظ منلا عرب † $^{938}/_{1531}$.
12) الر" المرضية فى صناعة الجندية von محمد بن منكلى القاهري
13) الادلة الرسمية فى التعابي الحربية von demselben.
14) المنهل العذب لورود اهل الحرب von demselben.
15) نهاية السؤل والأمنية فى تعليم اعمال الفروسية (oder auch: نهاية السول فى اعمال الفروسية والخيول).
16) وصف الفارس الفرس von محمد بن مرزبان الديري

5559. We. 1703.

4) f. 25—27.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 25^a:

الباحة فى السباحة للسيوطي

Anfang f. 25^b: قال شيخنا . . . جلال الدين ابو الفضل عبد الرحمن بن ابي المناقب ابي بكر بن محمد السيوطي القاهري الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى هذا جزء فى السباحة يسمي الباحة

Vom Nutzen des Schwimmens, hauptsächlich auf Grund von Traditionen, von Essojûṭî † $^{911}/_{1505}$. — Schluss f. 27^b: فتنافس فيه وعمر ينظر الينا فما يعيب ذلك علينا ونحن محرمون آخر الباحة الخ

HKh. II 1598.

Dasselbe Werkchen in Mf. 1178, f. 104.

5560. We. 1202.

68 Bl. 8vo, 9 Z. ($15^1/_3 \times 10^1/_2$; $10^1/_2 \times 7^{cm}$). — Zustand: lose Lagen und Blätter im Deckel. Im Anfang und am Ende fleckig. — Papier: gelb, grob, dick, wenig glatt. — Einband: dünner Pappdeckel. — Titel fehlt. Verfasser fehlt, s. unten.

Anfang fehlt. Die f. 1^a zuerst vorhandenen Wörter sind: خفيف مسهل قبل ادخالها وترك الاكل والشرب اذا كانت فى الفؤاد خوفا مما يتولد من ذلك الخ

Nach Bl. 1 ist eine Lücke. F. 2 gehört (ebenso wie wahrscheinlich auch f. 1) zu dem 1. فصل des Werkes: dasselbe ist in mehrere فصل getheilt und giebt eine Anweisung zur Schwimmkunst.

Auf f. 2^a sind die ersten Worte: وان يكثر دخول الحمام ومن استعمال الماء السخن الخ

2. فصل f. 8^a فى ذكر ما يجتنب من الماكل والمشرب وغير ذلك الي ما يستحب ولنذكر قبل ذلك شيئا فى فصل الجوع والعطش

3. فصل 19^a فيما يجب علي المعلّم لهذه الصناعة وما يجب على المتعلّم من الشروط والآداب

4. فصل 23^b فى صفة تعليم الصنعة

5. فصل 31^a فى صفة عوم الانداب السبعة عشر والواجب فى ذلك

Schluss fehlt; das Werk hört in diesem فصل auf f. 68^b: الي داء عظيم وقد قال الشيخ الامام العالم العلامة فريد دهره وزمانه ووحيد عصره واوانه خواجا شاي مؤلف هذا [الكتاب]

Der Verfasser scheint demnach خواجا شاي zu heissen.

Nach f. 62 ist eine grössere Lücke.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, etwas vocalisirt. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1200}/_{1785}$.

5561.

Schriften über andere Handwerke sind:

1) البدائع فى الصنائع
2) زهر البساتين فى الصنائع
3) رسالات فى الحِيَل
4) ك" الآلات الروحانية von ابو العزيز بن اسمعيل الجزري
5) الاسوس فى صناعة الدَبّوس von عز الدين ابن جماعة † $^{819}/_{1416}$.
6) الكواكب الدرّية فى البنكمات الدورية von محمد ابن الراصد تقى الدين
7) الاعلام بشدّ البنكام von محمد بن عيسى بن احمد الصوفى um $^{945}/_{1538}$.
8) الاخطار فى ركوب البحار von عبد الكريم بن محمد السمعانى † $^{562}/_{1167}$.

b) Taschenspielerei.

5562. Mq. 739.

75 Bl. 4to, 18 Z. ($26 \times 18^1/_2$; $18^1/_2 \times 13^{cm}$). — Zustand: nicht recht sauber, auch etwas fleckig; am Rande bisweilen ausgebessert, besonders anfangs. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1^a:

كتاب الحيل لبنى موسى بن شاكر المنجم

Anfang f. 1^b ohne besondere Einleitung: نريد ان نبين كيف نعمل كاسا نصب فيه مقدارا من الشراب فان زيد عليه زيادة مقدار مثقال من الشراب او الماء خرج كل شيء فيه

Dies Buch der Kunststücke enthält genaue, durch Figuren erläuterte, Anweisung zur Anfertigung gewisser Vorrichtungen in Gefässen, Geräthen u. s. w., um überraschende Wirkungen zu erzielen. So z. B. einen Becher so einzurichten, dass wenn er voll Wasser ist und man noch etwa einen Tropfen zugiesst, alles Wasser herausläuft. Oder (f. 36^b) einen Wasserbehälter in der Nähe eines Flusses herzurichten, der stets voll Wasser ist und nicht ab- noch zunimmt. F. 59^a Anlegung eines Springbrunnens. Zuletzt f. 72^b Anfertigung eines Taucherapparates.

Mûsâ ben šâkir war Astronom, Geometer und Ingenieur und lebte um $^{220}/_{835}$; seine Söhne, die das Werk verfasst haben, hiessen Moḥammed, Aḥmed und Elḥasan; ersterer starb $^{259}/_{873}$.

Schluss f. 74^a: حتى يخرج الآلة ويبرز فياخذ كل شيء فيها وكل شيء علق فيها وذلك ما اردنا [ان نبين]

Die Anweisungen beginnen entweder mit نريد ان نبين كيف نعمل, für welche Worte öfters Platz gelassen ist, oder mit صنعة, wozu in dem leer gelassenen Platz zu ergänzen ist نريد ان نبين. Bisweilen werden auch mehrere Verfahrungsarten angegeben.

Schrift: gross, gefällig, fast vocallos, zum Theil etwas verblasst. Die Figuren und die darauf bezüglichen Buchstaben roth. Nach f. 10 fehlen 69 Bl. — Abschrift im J. 607 Ǵom. I (1210).

5563. We. 1656.

58 Bl. 8vo, 21 Z. ($19^3/_4 \times 12$; $13 \times 6^3/_4{}^{cm}$). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut, von einigen Flecken abgesehen; nicht frei von Wurmstichen am unteren Rande f. 43 ff. Bl. 51 ausgebessert. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser (von späterer Hand) f. 1^a:

هذا كتاب المختار فى كشف الاسرار وهتك الأستار الي الشيخ جمال الدين

Der Verfasser heisst:

عبد الرحمن بن ابي بكر الدمشقي المعروف بالجوبري

(Seltener, wie bei Lbg. 117: عبد الرحيم الخ)

Anfang f. 1^b: الحمد لله الملك الاعظم مظهر الموجودات بعد العدم . . . اما بعد فانى طالعت كتب الاوايل من الحكماء والسادة العلماء فرايت ما وضعوا من العلوم فى كل فن معلوم الخ

Ein Listen- und Kunststück-Buch, eine Anweisung zu allerlei Gaunereien und Gaukeleien enthaltend, von 'Abd errahmān (seltener 'Abd errahīm) ben abū bekr eddimašqī *elǵaubarī*, um 630/1233 am Leben; denn f. 17b erzählt er ein Erlebniss aus dem J. 624/1227, f. 12b aus dem J. 629/1232.

Der Verfasser hat das كتاب ينبوع الحكمة des آصف بن برخيا ابن اشمويل durchstudirt und ausserdem 10 andere Werke desselben, nämlich: 1) كتاب الطوالق, 2) ك" الاصطفه, 3) ك" الجمهرة, 4) ك" سر السر, 5) ك" غاية الآمال, 6) ك" دواة الدواير, 7) ك" الافاليق, 8) ك" المصابيح, 9) ك" المصحف الخفى, 10) ك" العهد اي العهد الكبير والاجناس, und die Geheimnisse derselben ergründet, dann nach den Ursprüngen dieser Wissenschaft geforscht und sie gefunden in den 5 سفر d. h.

1) سفر الخفايا } dem Adam zugeschrieben.
2) سفر المستقيم }
3) سفر شيث بن آدم

4) u. 5) 2 andere سفر, die ihnen beiden zugeschrieben werden. Dann hat er von Hermes المثلث 10 Bücher durchgelesen, zuerst ك" الهادي und zuletzt ك" الملياطيس الاكبر; darauf die Schriften früherer Philosophen, wie بلينوس, طمطم, دعيوس, لادن, ارسطو, ارسطاطخس, افلاطون, اشراسيم, مارية, هو مزان, تنكر, صصه, ابن تميم u. a. Ebenso auch die Werke späterer Philosophen, wie ابن سينا, ابن وحشية, جبر بن حيان, الخوارزمي, ابن الخطيب, صالح بن ابي صالح المديري, ابن فنان, لوهق بن عرفجه, ابن عصفور, خلف بن سعيد, ابن يوسف, عبد الله بن هلال الكوفي, العبادلة وهم خمسة (d. h. die 5 Abdallāhs, welche فخر الدين الرازى in seinem السر المكتوم erwähnt), ذو النون المصري الاخميمي u. a. Er hat ferner gelesen alle Werke في فنون النواميس, z. B. ك" الباهر, نواميس افلاطون, حيل بني موسى; ausserdem das Werk des ابن شهيد المغربي über كشف الدك وايضاح الشك; dann ك" ابن سعيد النيسابوري; das ك" ارخاء الستور والكلل في كشف الدكات والحيل; dann auch 14 Werke في علم الرمل, von 14 verschiedenen Weisen, zuerst das des طمطم und das letzte von ابو الخير الزناتي. Dann auch astrologische Werke, wie الارباع والاحكام und احكام البروج. Nachdem er dies Alles gelesen, hat er auf Wunsch eines Freundes, der ihn aufforderte eine Einleitung in die Wissenschaft der Geisterbeschwörung u. Sterndeutung (في علم الروحانية والتنجيم) zu schreiben, sein Werk über Sterndeutung verfasst, das betitelt ist: الصراط المستقيم في علم الروحانى وصناعة التنجيم und ein anderes in Reǵez-Versen, behandelnd في علم الرمل وفروعه. Dann hat er auf Veranlassung des السلطان الملك المسعود, dem das Werk des ابن شهيد المغربي — über allerlei Zauberei und Kunststücke — sehr gefiel, das vorliegende Werk unter obigem Titel verfasst, aber kürzer und inhaltreicher und deutlicher. Es zerfällt in 30 فصل, jedes in mehrere Kapitel; die Anzahl der letzteren ist 266. Die Uebersicht der فصل steht f. 3a ff. Die einzelnen Kapitel tragen auch Ueberschriften.

1. فصل f. 4a in 14 Kapp. في كشف اسرار الذين يدعون النبوة
2. فصل 8b in 20 Kapp. في كشف اسرار الذين يدعون المشيخة بالكذب والبهتان
3. فصل 16a in 4 Kapp. في كشف اسرار الوعاظ
4. فصل 19a in 8 Kapp. في كشف اسرار بنى ساسان
8. فصل 37a in 12 Kapp. في كشف اسرار العطارين وما يعملون
9. فصل 39a in 5 Kapp. في كشف اسرار اصحاب الميم وهي المطالبية
10. فصل 47a in 11 Kapp. في كشف اسرارهم في عمل الفصوص وصياغها
10. فصل 49b in 16. Kapp. في كشف اسرارهم ايضا
12. فصل 54b in 3. Kapp. في اللصوص في كشف اسرارهم ايضا

Schluss f. 58b: فقلت له يا خبيث ان كنت انت بنت اختها فانا كنت بنت خالتها ثم ضربته وطلقها وخلفت عن طلب النساء ولقد تم لي وقايع مع النساء اكثر من ان تحصر ومن اراد الاطلاع على ذلك فعليه بكتاب الجاحظ فان فيه الغرايب والعجايب

وهذا آخر الكتاب والحمد لله الملهم للصواب واليه المرجع والمآب وصلى الله الخ

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1166 Çafar (1752). — Arabische Foliirung.

Obgleich diese Handschrift keine Lücken — was fehlende Blätter betrifft — hat, so ist sie doch sehr unvollständig und wenig sorgfältig gemacht. So folgt auf das 4. فصل sofort f. 37a das 8.; ferner auf das 5. Kapitel des 9. فصل f. 42a ff. ein 3. bis 20. Kapitel (in welchem ausserdem zwei 8. Kapitel (f. 44a u. 44b) und zwei 17. Kapitel gezählt sind), von denen nicht gesagt ist, zu welchem فصل sie gehören; in dem dann folgenden 10. فصل ist das 10. Kapitel zweimal gezählt (f. 49a und 49b); dann folgt f. 49b wieder ein 10. فصل (statt des 11.). — Aber auch die Ueberschriften stimmen, ausgenommen die ersten Abschnitte, nicht mit denen in der Inhaltsübersicht; ausserdem sind deren hier nur 12 vorhanden statt der in der Einleitung bezeichneten 30. Nach der Inhaltsübersicht enthält das Werk:

1. فصل (باب 14) في كشف اسرار الذين يدعون النبوة قتلهم الله تعالي
2. فصل (باب 20) في كشف اسرار الذين يدعون المشيخة
3. فصل (باب 4) في كشف اسرار الوعاظ وما يعملون في الالفاظ
4. فصل (باب 5) في كشف اسرار الرهبان
5. فصل (باب 6) في كشف اسرار اليهود وما يعملون من اوصاف الجحود
6. فصل (باب 8) في كشف اسرار بنى ساسان
7. فصل (باب 2) في كشف اسرار الذين يمشون بالنملة السليمانية
8. فصل (باب 8) في كشف اسرار اصحاب السلاح
9. فصل (باب 10) في كشف اسرار اصحاب الكاف وهي الكيميا
10. فصل (باب 12) في كشف اسرار اصحاب العطر وما يعملون
11. فصل (باب 5) في كشف اسرار اصحاب الميم وهم المطالبية
12. فصل (باب 9) في كشف اسرار المنجمين وافعالهم
13. فصل (باب 13) في كشف اسرار المعزمين وافعالهم
14. فصل (باب 22) في كشف اسرار اصحاب الطب في الطرقات
15. فصل (باب 5) في كشف اسرار الذين يخرجون القرود من الضروس
16. فصل (باب 1) في كشف اسرار الحديد من الكحالين
17. فصل (باب 6) في كشف اسرار الذين يصبغون الخيل
18. فصل (باب 10) في كشف اسرار الذين يصبغون بنى آدم
19. فصل (باب 3) في كشف اسرار الذين يلقون بالنار
20. فصل (باب 8) في كشف اسرار الذين يعملون الطعم
21. فصل (باب 5) في كشف اسرار الذين يمشون بالعلق
22. فصل (باب 6) في كشف اسرار اصحاب الشرط
23. فصل (باب 8) في كشف اسرار اهل الشعبذة
24. فصل (باب 11) في كشف اسرار الجوهرية
25. فصل (باب 6) في كشف اسرار الصيارف ودكهم
26. فصل (باب 1) في كشف اسرار الذين يدبون على المردان
27. فصل (باب 32) في كشف اسرار اصحاب الصنايع مطلقا
28. فصل (باب 3) في كشف اسرار الذين يهجمون على البيوت من اللصوص الهجامين الصدامين
29. فصل (باب 4) في كشف اسرار اللصوص اصحاب النقوب
30. فصل (باب 2) في كشف اسرار النساء وما لهن من المكر والدهاء

HKh. V 11587.

Dasselbe Werk liegt vollständig vor in Lbg. 117.

85 Bl. 4to, 23—25 Z. (23×15; 16—17×9cm). — Zustand: gut, doch nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

ك" المختار في كشف الاسرار لعبد الرحيم [بن] ابي بكر الدمشقى المعروف بالجوبري

Titel so auch im Vorwort.

Anfang (etwas abweichend im Ausdruck) f. 1b: الحمد لله الملك الاعظم المظهر الواحد بعد العدم ... قال ... عبد الرحيم ... اما بعد حمد الله والثناء عليه ... فاني لما طالعت كتب الحكماء والسادة المتقدمين من العلماء رأيت ما قد وضعوا من العلوم الخ

In 30 Abschnitten (wie die der Inhaltsübersicht).

Schluss f. 85a: واعلم انى مارست كل فن واطلعت على كل فن وعلى كل صناعة من رقيقها وجليها ولم اترك شيئا مما وقفت عليه والله اعلم الخ

Schrift: magrebitisch, ziemlich gross, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im Jahre 1243 Šawwāl (1828).

Ein Listen- und Kunststück-Buch, eine Anweisung zu allerlei Gaunereien und Gaukeleien enthaltend, von 'Abd erraḥmān (seltener 'Abd erraḥīm) ben abū bekr eddimesqī *elǵaubarī*, um 630/1233 am Leben; denn f. 17ᵇ erzählt er ein Erlebniss aus dem J. 624/1227, f. 12ᵇ aus dem J. 629/1232.

Der Verfasser hat das كتاب ينبوع الحكمة des آصف بن برخيا ابن اشمويل durchstudirt und ausserdem 10 andere Werke desselben, nämlich: 1) كتاب الطوالق, 2) ك" الاصطفه, 3) ك" الجمهرة, 4) ك" سر السر, 5) ك" غاية الآمال, 6) ك" دواة الدواير, 7) ك" الافاليق, 8) ك" المصابيح, 9) ك" المصحف الخفى, 10) ك" العهد اي العهد الكبير والاجناس, und die Geheimnisse derselben ergründet, dann nach den Ursprüngen dieser Wissenschaft geforscht und sie gefunden in den 5 سِفْر d. h.

1) سفر الخفايا } dem Adam zugeschrieben.
2) سفر المستقيم }
3) سفر شيث بن آدم

4) u. 5) 2 andere سفر, die ihnen beiden zugeschrieben werden. Dann hat er von Hermes المثلث 10 Bücher durchgelesen, zuerst ك" الهادي und zuletzt ك" المليطيس الاكبر; darauf die Schriften früherer Philosophen, wie طمطم, بلينوس, اشراسيم, افلاطون, ارسطاطاليس, ارسطو, لادن, دعيوس, ابن تميم, صصه, تنكر وهو مزان, مارية u. a. Ebenso auch die Werke späterer Philosophen, wie الخوارزمي, جبر بن حيان, ابن وحشية, ابن سينا, ابن فنان, صالح بن ابي صالح المديري, ابن الخطيب, خلف بن سعيد, ابن عصفور, لوهق بن عرفجه, العبادلة, عبد الله بن هلال الكوفي, ابن يوسف وهم خمسة (d. h. die 5 Abdallāhs, welche فخر الدين الرازى in seinem السر المكتوم erwähnt), ذو النون المصري الاخميمي u. a. Er hat ferner gelesen alle Werke في فنون النواميس, z. B. ك" الباهر, نواميس افلاطون, حيل بني موسى; ausserdem das Werk des ابن شهيد المغربي über كشف الدك وايضاح الشك; dann ك" ابن سعيد النيسابوري; das ك" ارخاء الستور والكلل في كشف الدكات والحيل; dann auch 14 Werke في علم الرمل, von 14 verschiedenen Weisen, zuerst das des طمطم und das letzte von ابو الخير الزناتي. Dann auch astrologische Werke, wie الارباع والاحكام und احكام البروج. Nachdem er dies Alles gelesen, hat er auf Wunsch eines Freundes, der ihn aufforderte eine Einleitung in die Wissenschaft der Geisterbeschwörung u. Sterndeutung (في علم الروحانية والتنجيم) zu schreiben, sein Werk über Sterndeutung verfasst, das betitelt ist: الصراط المستقيم في علم الروحاني وصناعة التنجيم und ein anderes in Reǵez-Versen, behandelnd في علم الرمل وفروعه. Dann hat er auf Veranlassung des السلطان الملك المسعود, dem das Werk des ابن شهيد المغربي — über allerlei Zauberei und Kunststücke — sehr gefiel, das vorliegende Werk unter obigem Titel verfasst, aber kürzer und inhaltreicher und deutlicher. Es zerfällt in 30 فصل, jedes in mehrere Kapitel; die Anzahl der letzteren ist 266. Die Uebersicht der فصل steht f. 3ᵃ ff. Die einzelnen Kapitel tragen auch Ueberschriften.

1. فصل f. 4ᵃ in 14 Kapp. في كشف اسرار الذين يدعون النبوة
2. فصل 8ᵇ in 20 Kapp. في كشف اسرار الذين يدعون المشيخة بالكذب والبهتان
3. فصل 16ᵃ in 4 Kapp. في كشف اسرار الوعاظ
4. فصل 19ᵃ in 8 Kapp. في كشف اسرار بنى ساسان
8. فصل 37ᵃ in 12 Kapp. في كشف اسرار العطارين وما يعملون
9. فصل 39ᵃ in 5 Kapp. في كشف اسرار اصحاب الميم وهي المطالبية
10. فصل 47ᵃ in 11 Kapp. في كشف اسرارهم في عمل الفصوص وصياغها
10. فصل 49ᵇ in 16. Kapp. في كشف اسرارهم ايضا
12. فصل 54ᵇ in 3. Kapp. في اللصوص في كشف اسرارهم ايضا

Schluss f. 58ᵇ: فقلت له يا خبيث ان كنت انت بنت اختها فانا كنت بنت خالتها ثم ضربته وطلقها وخلفت عن طلب النساء ولقد تم لي وقايع مع النساء اكثر من ان تحصر ومن اراد الاطلاع على ذلك فعليه بكتاب الجاحظ فان فيه الغرايب والعجايب

وهذا آخر الكتاب والحمد لله الملهم للصواب واليه المرجع والمآب وصلى الله الخ

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1166 Çafar (1752). — Arabische Foliirung.

Obgleich diese Handschrift keine Lücken — was fehlende Blätter betrifft — hat, so ist sie doch sehr unvollständig und wenig sorgfältig gemacht. So folgt auf das 4. فصل sofort f. 37ᵃ das 8.; ferner auf das 5. Kapitel des 9. فصل f. 42ᵃ ff. ein 3. bis 20. Kapitel (in welchem ausserdem zwei 8. Kapitel (f. 44ᵃ u. 44ᵇ) und zwei 17. Kapitel gezählt sind), von denen nicht gesagt ist, zu welchem فصل sie gehören; in dem dann folgenden 10. فصل ist das 10. Kapitel zweimal gezählt (f. 49ᵃ und 49ᵇ); dann folgt f. 49ᵇ wieder ein 10. فصل (statt des 11.). — Aber auch die Ueberschriften stimmen, ausgenommen die ersten Abschnitte, nicht mit denen in der Inhaltsübersicht; ausserdem sind deren hier nur 12 vorhanden statt der in der Einleitung bezeichneten 30. Nach der Inhaltsübersicht enthält das Werk:

1. فصل (باب 14) في كشف اسرار الذين يدعون النبوة قتلهم الله تعالي
2. فصل (باب 20) في كشف اسرار الذين يدعون المشيخة
3. فصل (باب 4) في كشف اسرار الوعاظ وما يعملون في الالفاظ
4. فصل (باب 5) في كشف اسرار الرهبان
5. فصل (باب 6) في كشف اسرار اليهود وما يعملون من اوصاف الجحود
6. فصل (باب 8) في كشف اسرار بنى ساسان
7. فصل (باب 2) في كشف اسرار الذين يمشون بالنملة السليمانية
8. فصل (باب 8) في كشف اسرار اصحاب السلاح
9. فصل (باب 10) في كشف اسرار اصحاب الكاف وهي الكيميا
10. فصل (باب 12) في كشف اسرار اصحاب العطر وما يعملون
11. فصل (باب 5) في كشف اسرار اصحاب الميم وهم المطالبية
12. فصل (باب 9) في كشف اسرار المنجمين وافعالهم
13. فصل (باب 13) في كشف اسرار المعزمين وافعالهم
14. فصل (باب 22) في كشف اسرار اصحاب الطب في الطرقات
15. فصل (باب 5) في كشف اسرار الذين يخرجون القرود من الضرس
16. فصل (باب 1) في كشف اسرار الحديد من الكحالين
17. فصل (باب 6) في كشف اسرار الذين يصبغون الخيل
18. فصل (باب 10) في كشف اسرار الذين يصبغون بنى آدم
19. فصل (باب 3) في كشف اسرار الذين يلقون بالنار
20. فصل (باب 8) في كشف اسرار الذين يعملون الطعم
21. فصل (باب 5) في كشف اسرار الذين يمشون بالعلق
22. فصل (باب 6) في كشف اسرار اصحاب الشرط
23. فصل (باب 8) في كشف اسرار اهل الشعبذة
24. فصل (باب 11) في كشف اسرار الجوهرية
25. فصل (باب 6) في كشف اسرار الصيارف ودكهم
26. فصل (باب 1) في كشف اسرار الذين يدبون على المردان
27. فصل (باب 32) في كشف اسرار اصحاب الصنايع مطلقا
28. فصل (باب 3) في كشف اسرار الذين يهجمون على البيوت من اللصوص الهجامين الصدامين
29. فصل (باب 4) في كشف اسرار اللصوص اصحاب النقوب
30. فصل (باب 2) في كشف اسرار النساء وما لهن من المكر والدهاء

HKh. V 11587.

Dasselbe Werk liegt vollständig vor in Lbg. 117.

85 Bl. 4to, 23—25 Z. (23×15; 16—17×9cm). — Zustand: gut, doch nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

ك" المختار في كشف الاسرار لعبد الرحيم [بن] ابي بكر الدمشقى المعروف بالجوبري

Titel so auch im Vorwort.

Anfang (etwas abweichend im Ausdruck) f. 1ᵇ: الحمد لله الملك الاعظم المظهر الواحد بعد العدم . . . قال . . . عبد الرحيم . . . اما بعد حمد الله والثناء عليه . . . فانى لما طالعت كتب الحكماء والسادة المتقدمين من العلماء رأيت ما قد وضعوا من العلوم الخ

In 30 Abschnitten (wie die der Inhaltsübersicht).

Schluss f. 85ᵃ: واعلم انى مارست كل فن واطلعت على كل فن وعلى كل صناعة من رقيقها وجليلها ولم اترك شيئا مما وقفت عليه والله اعلم الخ

Schrift: magrebitisch, ziemlich gross, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im Jahre 1243 Śawwāl (1828).

5564. Spr. 1938.

1) f. 1—25.

30 Bl. 8vo, 25 Z. (21½ × 15½; 16½ × 10¼cm). — Zustand: ziemlich gut, am Ende stark fleckig; ebenso f. 3b u. 4a. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel von neuerer Hand f. 1a:

كتاب اختيار المختار من كشف الاسرار

so auch in der Vorrede f. 1b. — Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله عالم السرّ والنجوي كاشف الضرّ والبلوي الذي لا يجويه مكر ماكر . . . اما بعد فانى لمّا وقفت علي كتاب المختار فى كشف الاسرار ورايت فيه من حيل الاشرار ما لا يخفى فيه الاسرار الخ

Auszug aus demselben Werke in 21 فصل, deren Uebersicht am Ende des Vorwortes f. 1b. Die Ueberschriften entsprechen den in der Inhaltsübersicht von We. 1656 angegebenen; einige Abschnitte (von den dortigen 30) sind hier ausgelassen oder mit anderen zusammengezogen. Es ist Abschn. 1—7 = W. 1—7; 8 = W. 9; 10. 11 = W. 13. 14; 12 = W. 17; 14 = W. 22; 15 = W. 25; 17 = W. 10; 19 = W. 12; 20 = W. 28; 21 = W. 30. Besondere Ueberschriften haben:

9. فصل 16a فى ذكر احوال الطرقية وبيان كشف اسرارهم

13. فصل 21a فى ذكر احوال الذين يستعملون المرقد وبيان كشف اسرارهم

16. فصل 22a فى ذكر احوال الذين يدعون معرفة صنعة الكيميا وبيان كشف اسرارهم

18. فصل 22b فى ذكر احوال من يدّعي معرفة ابطال مهالك المطالب وبيان كشف اسرارهم مع ابطال مهالك الكنوز والدخاير والدفاين

Schluss f. 25b: فقلت لها هل انقلبت بنت اختك فصارت رجلا فى هذه الساعة انت طالق ثلاثا ثم اخذت حوايجي ونزلت ومضيت وتبت الي الله تعالي جل جلاله عن الحلال والحرام والحمد لله . . . تسليما كثيرا الي يوم الدين،

Schrift: ziemlich gross, etwas vornüberliegend, gewandt, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichworte roth. — Abschrift c. 1750.

Dasselbe Werk in We. 1655.

27 Bl. 8vo, 31 Z. (20½ × 14¾; 16½ × 8cm). — Zustand: ziemlich gut, nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, glatt, etwas grob, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, 1 Bl. Der Anfang des 1. Abschnittes wie bei Spr. 1938, 1. — Auf den Schluss bei Spr. folgt hier noch etwas: [عن الحلال والحرام] قال المؤلف ومكر النساء مخلوق فيهن بلا تكلف ومن اراد ان يري العجب العجاب من مكرهن فليطالع كتاب الجاحظ والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب،

Die Geschichten, die f. 11b u. 12a erzählt werden, sind dem Original entlehnt; die daselbst in Worten stehenden Jahreszahlen 713 u. 716 sind daher in 613 u. 616 zu ändern.

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. F. 5b u. 6a sind kleine Lücken. — Abschrift c. 1100/1688.

5565. Spr. 1939.

35 Bl. 8vo, 17 Z. (20⅓ × 15; 14½ × 8½—9cm). — Zustand: fleckig, unsauber. Bl. 1 lose; 23 ausgebessert. — Papier: gelb (z. Th. braun), stark, ziemlich glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله جامع شمل الاحباب ورافع اعلام المعانى على رءوس اولي الالباب . . . وبعد فهذه مجموعة لطيفة وفرايد ظريفة جمعتها من كتب عديدة الخ

Dies ist ein gefälschter Anfang. Das defecte Werk sollte damit als vollständig erscheinen. Zu dem Zwecke hat der Fälscher auch an anderen Stellen eine Zeile hinzugefügt, um eine Lücke zu verdecken: so f. 10a, Z. 1. 23a, 1. 31b, 18. 19.

Das Werk ist defect u. falsch gebunden. Die Blätter folgen so: 23—35. 10—22. 2 9. Lücken nach f. 31. 35. 22 u. 9.

Es liegt hier eine andere Abkürzung desselben Grundwerkes vor, in welcher auch die Folge der einzelnen Abschnitte geändert ist.

Der ganze Anfang d. h. etwa die 1. Hälfte des Werkes fehlt, nämlich 1.—15. فصل, 2. Kapitel.

Vorhanden: 15. فصل, 3. باب f. 23a. Dieser Abschnitt hat vermuthlich die Ueberschrift gehabt: فى كشف اسرار الهجامين الذين يهجمون البيوت من اللصوص

16. فصل 23a in 4 Kapp. فى كشف اسرار النساء وما لهن من الدهاء والمكر والخديعة

17. فصل 27a فى كشف اسرار الذين يتكلمون على علم الرمل

18. فصل 29a فى كشف اسرار المعزمين
vorhanden davon 1. Kapitel bis Anfang des 8. Hat wahrscheinlich 13 Kapitel gehabt. Nach f. 31 ist eine Lücke von mehreren Blättern. F. 32a enthält den Schluss dieses 18. فصل.

19. فصل 32a in 20 Kapp. فى كشف اسرار الاطباء
Vorhanden davon 1. Kap. bis Anfang des 9. Kap. Grössere Lücke nach f. 35. F. 10a—11a: Schluss des 18. Kap. und Kap. 19. 20 ganz.

20. فصل 11a in 6 Kapp. فى كشف اسرار الذين يقلعون الدود من الضرس

21. فصل 13b فى محو الكتابة من الورق

22. فصل 14a فى صباغ الورق

23. فصل 14b in 5 Kapp. فى كشف اسرار الرهبان

24. فصل 18b „ 5 (4) „ فى كشف اسرار احبار اليهود

25. فصل 20a—22 فى كشف اسرار الذين يمشون بالنملة السليمانية

Vorhanden 1. Kap., aber nicht ganz zu Ende. Dann grössere Lücke: es fehlt der Rest des 25. فصل, der ganze 26. u. die erste grössere Hälfte des 27. فصل.

27. فصل 2a—9b: Schluss des 22. Kapitels bis Anfang des 32. Kapitels. Die Ueberschrift dieses فصل wird gewesen sein:

فى كشف اسرار ارباب الصنائع

Ob in dem vorliegenden Werk dieser letzte فصل wirklich der 27. gewesen sei, ist fraglich (er stand aber jedenfalls nach den vorher aufgeführten).

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, vocallos; die Ueberschriften roth. Der Text incorrect. — Abschrift c. 1150/1737.

5566. We. 1719.

14) f. 157—178a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 157a von späterer Hand: كشف الاسرار. Er ist vielmehr:

تلخيص كتاب المختار فى كشف الاسرار

Verfasser fehlt.

Anfang f. 157b: الحمد لله الملك الاعظم والصلوة . . . اما بعد فهذا تعليق مختصر جمعته من كتاب كشف الاسرار وهتك الاستار للشيخ عبد الرحمن بن ابي بكر الدمشقي المعروف بالجوبري رحمه اقتصرت فيه على بعض الفوايد والمقصود من الفوايد ليميز به الواقف عليه بين الكرامة والمعجزة وبين السيميا والمركبات التى يرتكبها من لا خلاق له فيكون على بصيرة من خداعهم ومكرياتهم، فنقول الخ

Noch ein anderer Auszug aus dem Kunststückbuche des Elǵaubarī, und zwar zu dem Zwecke, dass der Leser Gaukeleien und Taschenspielereien von wirklichen Wundern und Gnadengaben unterscheiden möge. Der Verfasser theilt sein Werk in 7 Kapitel.

1. باب 157b فى مكر من يدّعي النبوة وادّعائهم إجْراء المعجزات علي ايديهم

2. باب 158b فى مكر من يدعي الولاية والكرامة

3. باب 160a فى مكر الرهبان واليهود وبنى ساسان وما يعملون

4. باب 161b فى كشف اسرار اصحاب السلاح واصحاب الكيمياء والعطارين ومكرهم وخداعهم

5. باب 164b فى كشف اسرار المنجمين وارباب الطرايق

6. باب 168b فى كشف اسرار اطباء الطريق واللاعبين بالنار والذين يحملون الدلعم والذين يمشون بالعلفات الي غير ذلك

7. باب 172b فى كشف اسرار اصحاب الشرط والمشعوذين والجوهريين والصيارف والذين يدبون على المردان والهجامين للبيوت واللصوص والنساء وما لهن من المكر والخداع

Schluss f. 178a: فانا ابن خالتها ثم تركها وطلقها وحلف انه لا يرجع الي النساء الي غير ذلك، وهذا آخر ما اردنا ايراده والوقوف عليه ليتبصر به العاقل ويتنبه لما فيه المغفل والجاهل بمكايد هؤلاء الطوايف، نسال الله التوفيق والهداية،

Abschrift im Jahre 1170 Rabī' (1756).

F. 178b—185 enthält von derselben Hand allerlei Mittel, theils medicinischer theils abergläubischer Art. So gegen Fieber, Blutpissen, Geschlechtsschwäche, Geschwüre, Gelbsucht, Kopfschmerz etc.; Mittel reich zu werden; aus

5564. Spr. 1938.

1) f. 1—25.

30 Bl. 8vo, 25 Z. (21½ × 15½; 16½ × 10¼cm). — Zustand: ziemlich gut, am Ende stark fleckig; ebenso f. 3b u. 4a. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel von neuerer Hand f. 1a:

كتاب اختيار المختار من كشف الاسرار

so auch in der Vorrede f. 1b. — Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله عالم السرّ والنجوي كاشف الضرّ والبلوي الذي لا يحويه مكر ماكر . . . اما بعد فاني لمّا وقفت علي كتاب المختار فى كشف الاسرار ورايت فيه من حيل الاشرار ما لا يخفى فيه الاسرار الخ

Auszug aus demselben Werke in 21 فصل, deren Uebersicht am Ende des Vorwortes f. 1b. Die Ueberschriften entsprechen den in der Inhaltsübersicht von We. 1656 angegebenen; einige Abschnitte (von den dortigen 30) sind hier ausgelassen oder mit anderen zusammengezogen. Es ist Abschn. 1—7 = W. 1—7; 8 = W. 9; 10. 11 = W. 13. 14; 12 = W. 17; 14 = W. 22; 15 = W. 25; 17 = W. 10; 19 = W. 12; 20 = W. 28; 21 = W. 30. Besondere Ueberschriften haben:

9. فصل 16a فى ذكر احوال الطرقية وبيان كشف اسرارهم
13. فصل 21a فى ذكر احوال الذين يستعملون المرقد وبيان كشف اسرارهم
16. فصل 22a فى ذكر احوال الذين يدعون معرفة صنعة الكيميا وبيان كشف اسرارهم
18. فصل 22b فى ذكر احوال من يدّعي معرفة ابطال مهالك المطالب وبيان كشف اسرارهم مع ابطال مهالك الكنوز والدخاير والدفاين

Schluss f. 25b: فقلت لها هل انقلبت بنت اختك فصارت رجلا فى هذه الساعة انت طالق ثلاثا ثم اخذت حوايجي ونزلت ومضيت وتبت الي الله تعالي جل جلاله عن الحلال والحرام والحمد لله . . . تسليما كثيرا الي يوم الدين،

Schrift: ziemlich gross, etwas vornüberliegend, gewandt, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichworte roth. — Abschrift c. 1750.

Dasselbe Werk in We. 1655.

27 Bl. 8vo, 31 Z. (20½ × 14¾; 16½ × 8cm). — Zustand: ziemlich gut, nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, glatt, etwas grob, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, 1 Bl. Der Anfang des 1. Abschnittes wie bei Spr. 1938, 1. — Auf den Schluss bei Spr. folgt hier noch etwas: [عن الحلال والحرام] قال المؤلف ومكر النساء مخلوق فيهن بلا تكلف ومن اراد ان يري العجب العجاب من مكرهن فليطالع كتاب الجاحظ والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب،

Die Geschichten, die f. 11b u. 12a erzählt werden, sind dem Original entlehnt; die daselbst in Worten stehenden Jahreszahlen 713 u. 716 sind daher in 613 u. 616 zu ändern.

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. F. 5b u. 6a sind kleine Lücken. — Abschrift c. 1100/1688.

5565. Spr. 1939.

35 Bl. 8vo, 17 Z. (20⅓ × 15; 14½ × 8½—9cm). — Zustand: fleckig, unsauber. Bl. 1 lose; 23 ausgebessert. — Papier: gelb (z. Th. braun), stark, ziemlich glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله جامع شمل الاحباب ورافع اعلام المعاني على رءوس اولي الالباب . . . وبعد فهذه مجموعة لطيفة وفرايد طريفة جمعتها من كتب عديدة الخ

Dies ist ein gefälschter Anfang. Das defecte Werk sollte damit als vollständig erscheinen. Zu dem Zwecke hat der Fälscher auch an anderen Stellen eine Zeile hinzugefügt, um eine Lücke zu verdecken: so f. 10a, Z. 1. 23a, 1. 31b, 18. 19.

Das Werk ist defect u. falsch gebunden. Die Blätter folgen so: 23—35. 10—22. 2 9. Lücken nach f. 31. 35. 22 u. 9.

Es liegt hier eine andere Abkürzung desselben Grundwerkes vor, in welcher auch die Folge der einzelnen Abschnitte geändert ist.

Der ganze Anfang d. h. etwa die 1. Hälfte des Werkes fehlt, nämlich 1.—15. فصل, 2. Kapitel.

Vorhanden: 15. فصل, 3. باب f. 23a. Dieser Abschnitt hat vermuthlich die Ueberschrift gehabt: فى كشف اسرار الهجامين الذين يهجمون البيوت من اللصوص

16. فصل 23a in 4 Kapp. فى كشف اسرار النساء وما لهن من الدهاء والمكر والخديعة
17. فصل 27a فى كشف اسرار الذين يتكلمون على علم الرمل
18. فصل 29a فى كشف اسرار المعزمين
   vorhanden davon 1. Kapitel bis Anfang des 8. Hat wahrscheinlich 13 Kapitel gehabt. Nach f. 31 ist eine Lücke von mehreren Blättern. F. 32a enthält den Schluss dieses 18. فصل.
19. فصل 32a in 20 Kapp. فى كشف اسرار الاطباء
   Vorhanden davon 1. Kap. bis Anfang des 9. Kap. Grössere Lücke nach f. 35. F. 10a—11a: Schluss des 18. Kap. und Kap. 19. 20 ganz.
20. فصل 11a in 6 Kapp. فى كشف اسرار الذين يقلعون الدود من الضرس
21. فصل 13b فى محو الكتابة من الورق
22. فصل 14a فى صباغ الورق
23. فصل 14b in 5 Kapp. فى كشف اسرار الرهبان
24. فصل 18b „ 5 (4) „ فى كشف اسرار احبار اليهود
25. فصل 20a—22 فى كشف اسرار الذين يمشون بالنملة السليمانية
   Vorhanden 1. Kap., aber nicht ganz zu Ende. Dann grössere Lücke: es fehlt der Rest des 25. فصل, der ganze 26. u. die erste grössere Hälfte des 27. فصل.
27. فصل 2a—9b: Schluss des 22. Kapitels bis Anfang des 32. Kapitels. Die Ueberschrift dieses فصل wird gewesen sein:

فى كشف اسرار ارباب الصنائع

Ob in dem vorliegenden Werk dieser letzte فصل wirklich der 27. gewesen sei, ist fraglich (er stand aber jedenfalls nach den vorher aufgeführten).

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, vocallos; die Ueberschriften roth. Der Text incorrect. — Abschrift c. 1150/1737.

5566. We. 1719.

14) f. 157—178a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 157a von späterer Hand: كشف الاسرار. Er ist vielmehr:

تلخيص كتاب المختار فى كشف الاسرار

Verfasser fehlt.

Anfang f. 157b: الحمد لله الملك الاعظم والصلوة . . . اما بعد فهذا تعليق مختصر جمعته من كتاب كشف الاسرار وهتك الاستار للشيخ عبد الرحمن بن ابي بكر الدمشقي المعروف بالجوبري رحمه اقتصرت فيه على بعض الفوايد والمقصود من الفوايد ليميز به الواقف عليه بين الكرامة والمعجزة وبين السيميا والمركبات التى يرتكبها من لا خلاق له فيكون على بصيرة من خداعهم ومكرياتهم، فنقول الخ

Noch ein anderer Auszug aus dem Kunststückbuche des Elǵaubarî, und zwar zu dem Zwecke, dass der Leser Gaukeleien und Taschenspielereien von wirklichen Wundern und Gnadengaben unterscheiden möge. Der Verfasser theilt sein Werk in 7 Kapitel.

1. باب 157b فى مكر من يدّعي النبوة وادّعائهم إجْراء المعجزات علي ايديهم
2. باب 158b فى مكر من يدعي الولاية والكرامة
3. باب 160a فى مكر الرهبان واليهود وبنى ساسان وما يعملون
4. باب 161b فى كشف اسرار اصحاب السلاح واصحاب الكيمياء والعطارين ومكرهم وخداعهم
5. باب 164b فى كشف اسرار المنجمين وارباب الطرايق
6. باب 168b فى كشف اسرار اطباء الطريق واللاعبين بالنار والذين يحملون الطعم والذين يمشون بالعلقات الي غير ذلك
7. باب 172b فى كشف اسرار اصحاب الشرط والمشعوذين والجوهريين والصيارف والذين يدبون على المردان والهجامين للبيوت واللصوص والنساء وما لهن من المكر والخداع

Schluss f. 178a: فانا ابن خالتها ثم تركها وطلقها وحلف انه لا يرجع الي النساء الي غير ذلك، وهذا آخر ما اردنا ايراده والوقوف عليه ليتبصر به العاقل ويتنبه لما فيه المغفل والجاهل بمكايد هؤلاء الطوايف، نسال الله التوفيق والهداية،

Abschrift im Jahre 1170 Rabî' (1756).

F. 178b—185 enthält von derselben Hand allerlei Mittel, theils medicinischer theils abergläubischer Art. So gegen Fieber, Blutpissen, Geschlechtsschwäche, Geschwüre, Gelbsucht, Kopfschmerz etc.; Mittel reich zu werden; aus

Papier Silbermünzen zu machen; Mittel gegen Mäuse, Ungeziefer etc. Darunter auch f. 182b. 183a ein dem الامام الابيصيري zugeschriebenes Gebet, welches wirksam ist zur Bestrafung und Vernichtung desjenigen, der Einem Unrecht gethan hat. Es ist betitelt التوسل بالقران, weil darin alle Suren ihrem Titel nach vorkommen. Anfang: من الواحد القهار اعظم قهرا لمن يعتمد الخ (No. 3645, 2).

5567. We. 1375.

70 Bl. 8vo, 15 Z. (19⅓ × 12; 11⅓ × 7½cm). — Zustand: fast ganz wasserfleckig. Bl. 1 ist später ergänzt. — Papier: gelb, dick, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken u. -klappe. — Titel u. Verfasser f. 1a:

كتاب عيون الحقايق وايضاح الطرايق
لابي القاسم احمد العراقى

Der Titel ebenso in der Vorrede und am Schluss.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي اطلع لنا من مشارق الارض شموسا ... اما بعد فانه لما راينا اكثر الخلايق ممن يتعاطي الحيل فى كثير من العلم النفيس عن الدعوي الا القليل منهم اخترنا وضع هذا الكتاب الخ

Ein Kunststück-Buch des Ahmed ben mohammed el'irâqî abû 'lqâsim, dessen Lebenszeit mir unbekannt ist, der aber vor 963/1556 gelebt hat. Dasselbe behandelt (f. 1b): اكثر الحيل من النواميس والخاريق والدخن والتعافين والمراقد والنيرنجيات والاخفاء وخواص المعادن والنبات والحيوان وكيفية تركيب الانسان وما يختص فى كل وقت وزمان،

Es ist in 30 Kapitel getheilt, deren Uebersicht die Einleitung giebt.

1. باب	f. 3a	فى النواميس وكيفية اعمالها
2. باب	9a	فى الخاريق وكيفية اعمالها
3. باب	12b	فى صفة الدخن واعمالها
4. باب	15a	فى التعافين وكيفية اعمالها
5. باب	21a	فى المراقد وكيفية اعمالها
6. باب	23a	فى النيرنجيات وكيفية اعمالها
7. باب	25a	فى الاخفاء وكيفية اعمالها
8. باب	26b	فى الدك والحيل وكيفية اعمالها
9. باب	29b	فى الزراعات وكيفية اعمالها
10. باب	30a	فى لعب البيض وكيفية اعمالها
11. باب	30b	فى لعب الخواتيم واعمالها
12. باب	31a	فى اللعب بالقناني وكيفية اعمالها
13. باب	32a	فى اللعب بالتماثيل وكيفية اعمالها
14. باب	33a	فى اللعب بالاقداح وكيفية اعمالها
15. بب	34a	فى لعب الذبايح واعمالها
16. باب	34b	فى اللعب بالنار وكيفية اعمالها
17. باب	37a	فى اللعب بالسرج وكيفية اعمالها
18. باب	40b	فى اللعب بغرايب المعزمين واعمالها
19. باب	42b	فى اللعب بتنابيل الجردين وكيفية اعمالها
20. باب	45b	فى اعمال المسرمطين
21. باب	49b	فى احوال الدكاشرة وكيفية اعمالها
22. باب	51a	فى صيد اجناس الحيوان
23. باب	52b	فى الليق والاصباغ وكيفية اعمالها
24. باب	54a	فى الادوية المفردة واعمالها
25. باب	58b	فى الخضابات والصباغات
26. باب	60b	فى الملاعب المفردة
27. باب	61b	فى خواص المعادن والاحجار
28. باب	63a	فى خواص النبات
29. باب	64b	فى خواص الحيوان
30. باب	66a	فى تركيب الانسان

Schluss f. 70a: ومن تبسط لسانه بالخير انبسطت فى القلوب محبته ومن عدم المدارات عدم التوفيق والله سبحانه وتعالي اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب انه الكريم الوهاب، تم كتاب عيون الحقايق وايضاح الطرايق الخ

Schrift: klein, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift im J. 963 Dû'lhiggé (1556) von ابراهيم بن جعفر المظفري

HKh. IV 8466 (Titel: عيون الحقايق وكشف الطرايق, ohne Angabe des Verfassers).

5568. Lbg. 191.

30 Bl. 4to, 21 Z. (23 × 16⅓; 16 × 9⅓—10cm). — Zustand: ziemlich gut, in der Mitte und am Ende stark fleckig. — Papier: gelb, grob, ziemlich stark u. glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1a:

كـ" نور المُقَل فى الدكّ والحِيَل
لعبد الله بن هلال البابلى

Der Titel ebenso in der Vorrede.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي ذل لعظمته الجباه . . . وبعد فهذا كتاب حويت من الاسرار المنيفة والنكت الغريبة والحيل العجيبة الخ

Das Werk des 'Abd allāh ben hilāl *elbābilī* über allerlei Kunststücke ist hier von einem Späteren bearbeitet und in 3 Kapitel zu je 3 Abschnitten und in ein Schlusswort getheilt.

1. باب f. 1ᵇ في فوائد في الحكمة ومعاجين ونكت طريفة
2. باب 12ᵇ في احوال الدكاكشرة واعمالهم
3. باب 23ᵃ في الملاعيب المفردة واعمالها

في النهاييج والجلب والاستخدامات وما اشبه ذلك 27ᵇ الخاتمة

Schluss f. 30ᵇ: ولا يقدر على فراق طرفة عين ابدا واحجب عني شرّه واجلب لي خيره بحق اسمك الاعظم . . . وصلى الله على سيدنا الخ

Schrift: gross, kräftig, rundlich, vocallos. — Abschrift c. $^{1200}/_{1785}$.

5569.

Hieher gehören auch noch die Werke:

1) محمد بن زهر البساتين في علم المشائيين von ابي بكر الزاغوني
2) احمد الشاني von اسطون الاساطين واقنوم النواميس
3) ابو سعيد النيسابوري von ك" الحِيَل
4) محمد بن عبيد الله بن عمرو von ك" الحِيَل العُتْبي † $^{228}/_{843}$.
5) ابن الوراق von منهاج الفكر في الحيل
6) احمد بن على ابن الوحشية von اسرار الشمس والقمر في النيرنجيات
7) ك" العجائب والغرائب في النيرنجيات والطلسمات von محمد ابن قضي ميناس
8) مخزن الاسرار في النارنجيات
9) احمد بن عبد الملك الاندلسي ابو عامر von كشف الدك وايضاح الشك
10) ارخاء الستور والكِلَل في كشف المدكّات والحيل
11) كشف اسرار المختالين ونواميس المحتالين von عبد الرحيم بن عمر الدمشقي الجراني
12) حبيش بن ابراهيم المتطبب التفليسي von بيان الصناعات
13) سالم اليمني ابو بكر von مفتاح السرائر وكنز الذخائر
14) عبد الرؤوف المناوي von بلوغ الامل بمعرفة الالغاز والحيل † $^{1031}/_{1622}$.

---

6. Umgang.

5570. Lbg. 544.

7 Bl. 8ᵛᵒ, 20—21 Z. ($21 \times 14^1/_2$; $15^1/_2 \times 8^{cm}$). — Zustand: am unteren Rande wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel fehlt. Er ist etwa:

ر" فيما يذمّ ويعاب في كل طايفة من علماء الامّة

Verfasser fehlt; es ist nach dem Anfang:

محمد بن احمد بن عثمان الذهبى

Anfang f. 1ᵇ: قال الشيخ ابو سعيد خليل بن العلائى نقلت من خط شيخنا ابي عبد الله . . . الذهبي بعد ان قرأته عليه قال بعد حمد الله والصلاة . . . اعلم وفقك الله تعالي ان في كل طايفة الخ

Dieses interessante Schriftchen des Moḥammed ben aḥmed eddehebī † $^{748}/_{1347}$ (No. 2313) behandelt die einzelnen Stände und hebt ihre guten und schlechten Seiten hervor. Es beginnt mit den Qorānlesern, den Traditionisten, den Rechtsgelehrten der 4 orthodoxen Sekten; dann kommen Grammatiker, Lexicographen, Qorān-Erklärer etc.; zuletzt Poesie, Rechnungswesen, Contracte, Moralpredigt (وعظ). Der Herausgeber ist Ḫalīl ben keikeldī (und auch kīkildī) ben 'abdallāh eddimašqī el'alāī çalāḥ eddīn abū saīd, geb. $^{694}/_{1295}$, † $^{761}/_{1360}$ (760) (No. 4148).

Schluss f. 7ᵃ: والشيخ عبد القادر انتفع الناس به فنسال الله تعالي علما نافعا ومغفرة شاملة امين'

Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, flüchtig, vocallos. — Abschrift von خليل بن جعفر الحنفي im Jahre 1096 Šawwāl (1685).

Auf f. 1ᵃ stehen aus قواعد الزركشي einige Auszüge.

5571. Spr. 883.

99 Bl. 8vo, 15 Z. (17 × 13; 11½ × 8½cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken und im Anfang etwas unsauber. Bl. 1 u. 47 am Rande ausgebessert. Ein kleiner Wurmstich. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titel auf Goldgrund f. 1a:

كتاب معيد النعم ومبيد النقم

so auch in der Vorrede f. 2a. — Verfasser f. 1a:

تاج الدين ابو نصر عبد الله

Er heisst vielmehr:

عبد الوهاب بن علي بن عبد الكافي بن علي السبكى الانصاري الخزرجى تاج الدين ابو نصر

Anfang f. 1b: يقول الشيخ الامام ... تاج الدين بن الشيخ ... ابي الحسن السبكي ...، اما بعد حمد الله معيد النعم ومبيد النقم بمزيد الشكر ومديد الكرم والصلاة على سيدنا ... فقد ورد علي سوال مضمونه هل من طريق لمن سلب نعمة دينية او دنيوية اذا سلكها عادت اليه وردت عليه فكان الجواب طريقه ان يعرف من اين اتي فيتوب عنه ويعرف بما في المحنة بذلك من الفوايد فيرضي بها ثم يتضرع الي الله بالطريق التي يذكرها هذه ثلاثة امور هي طريقه التي يحصل بمجموعها دواء مرضها ويعقبها زوال علته بعضها مرتب على بعض لا يتقدم ثالثها على ثانيها ولا ثانيها علي اوّلها الخ

'Abd elwahhāb ben 'alī ben 'abd elkāfī *essubkī tāǵ eddīn* abū naçr, geb. 728/1328 (727. 729), † 771/1370 Dū'lḥiǵǵe, handelt hier zunächst über das Einschlagen des rechten Weges zu Gott, und wie die göttliche Gnade, wenn man sie verloren, wieder zu erlangen sei? Dankbarkeit gegen Gott im Herzen und in Worten und Thaten sei nothwendige Bedingung für die Lebensführung. Darauf bespricht der Verfasser im Einzelnen, wie man demgemäss in jedem besonderen Stande oder in einer bestimmten Lebenslage handeln und sich benehmen müsse, um Gott wohlgefällig zu werden. Er behandelt daher in 111 (113) مثال — um es kurz zu sagen — die Pflichten und Obliegenheiten aller Stände einzeln, vom Ḥalīfen und dessen Hofbeamten herunter bis zum Schuster und Viehtreiber, und sein Werk ist, durch das Eingehen auf ihre Beschäftigungen, recht interessant. Einzelne Abschnitte sind sehr kurz, andere gar nicht behandelt und kleine Lücken dafür gelassen, z. B. f. 85. — Zuletzt führt er aus, dass Unglück und Prüfungen auch ihren Nutzen für den Menschen haben. Er benutzt hierbei eine längere Auseinandersetzung des 'Abd el'azīz ben 'abd essalām † 660/1262 und zählt 17 Vortheile der Prüfungen auf.

Schluss f. 99a: فهذه نبذة مما حضرنا من فوايد البلوي ونحن نسأل الله العفو والعافية ... ونبرأنا الله من المحن والرزايا اللهم صلّ علي محمد وعلى آله عودا على بدء مختتما على مفتتح وسلم تسليما دايما باقيا الي يوم الدين، وهذا آخر الكتاب ولله الحمد على كلّ حال،

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 900/1494. — Collationirt. — HKb. V 12448.

5572.

Dasselbe Werk ist vorhanden in:

1) We. 1507.

73 Bl. 8vo, 19 Z. (20 × 14½; 13 × 8cm). — Zustand: lose Lagen, etwas fleckig, nicht ohne Wurmstiche, die am Rande oft ausgebessert sind. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken u. Klappe. — Titel f. 1a ebenso. Verfasser f. 1a:

تاج الدين السبكي

Schrift: in rothen Strichen eingefasst; klein, gefällig, gleichmässig, fast vocallos. Die Stichwörter roth. — Abschrift veranlasst durch محمد بن ابراهيم الشهير بابن كتانة الحنفى اللاذقى, um 1100/1688.

2) We. 1600.

44 Bl. 8vo, 29 Z. (20½ × 15; 15½ × 9cm). — Zustand: lose Blätter und Lagen, ziemlich unsauber und fleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: schwarzer Lederbd mit Klappe (schadhaft). — Titel von späterer Hand f. 1a ebenso. Verfasser: الشيخ السبكي.

Schrift: ziemlich klein und fein, gefällig, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. Bl. 21 u. 30—44 in grösserer, dicker, weniger deutlichen Schrift ergänzt. — Abschrift c. 1100/1688.

3) Pet. 521, 1, f. 1—47.

157 Bl. 8vo, 27 Z. (21½ × 15½; 15½ × 9½cm). — Zustand: ziemlich gut; die Lagen nicht ganz fest im Deckel. — Papier: gelblich, ziemlich glatt und stark. —

Einband: rother Lederband. — Titel und Verfasser von späterer Hand f. 1ᵃ: معيد النعم للسبكي. Anfang ebenso (von اما بعد an; die sonst voraufgehende Angabe über den Verfasser fehlt hier).

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich, gewandt, deutlich, gleichmässig, vocallos. — Abschrift v. J. 1113/1701 (nach f. 157ᵇ). — F. 47ᵇ. 48—50 leer.

5573. Lbg. 758.

13 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (17³/₄ × 12; 12¹/₂ × 8³/₄ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht sauber, auch fleckig; Bl. 1 am Rande beschädigt. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1ᵃ:

رسالة تتضمن ثلاثين مسائل وردت على شيخ الاسلام عبد السلام بن احمد بن عبد المنعم البغدادي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على توالى المنن ما ظهر منها وما بطن ... وبعد فقد ورد على سيدنا ... ثلاثون سؤالا الخ

An 'Abd essalām ben aḥmed ben 'abd elmun'im elbagdādī richtet محمد بن طيبغا الحنفي — nach We. 1599, 1 ist es nicht Moḥammed ben ṭībogā elḥanefī, sondern dessen Zeitgenosse Qāsim ben qoṭlūbogā zein eddīn — dieselben das Grüssen betreffenden 30 Fragen und in derselben Reihenfolge, welche in We. 1599, 1 aufgeführt sind. Er beantwortet sie f. 3ᵃ: ... الحمد لله على الفضل والانعام اقول كلمة السلام مؤلفة من السين واللام والالف والميم ولكل حرف منها حيث وقع والف مع غيره سرّ الخ

Schluss f. 13ᵃ: ان يسترنى بالمغفرة ويلطف بى فيما جرت به المقادير انه على كل شيء قدير

Verfasst im J. 855 Śa'bān (1451).

Schrift: klein, hübsch, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth oder roth überstrichen. — Abschrift im J. 876 Ḋū'lḥiģģe (1472) von عمر بن عبد الله المنظراوي

5574. We. 1599.

1) f. 1—109ᵃ.

110 Bl. 8ᵛᵒ, 28 Z. (20¹/₄ × 15; 14¹/₂ × 9¹/₂ᶜᵐ). — Zustand: gut. F. 45 eingerissen u. ausgebessert. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1ᵃ:

ك" طيب الكلام بفوايد السلام للسَّمْهودي

Titel so auch im Vorwort f. 3ᵃ. Verfasser siehe ausführlicher im Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الملك القدوس السلام مانح من اصطفى منه تحية السلام . . . اما بعد فقد وقف فقير رحمة ربه الغنى على بن عبد الله بن احمد ابي الحسن الحسنى الشافعي السمهودي نزيل الحبيبة المحبة . . . على ثلاثين سوالا تتعلق بالسلام جمعها شيخنا . . . زين الدين قاسم بن قطلوبغا الحنفى الخ

Beantwortung von 30 Fragen, welche Ibn qoṭlūbogā † 879/1474 in Betreff der Grussformel, der Fassung, des Begriffes und Gebrauches derselben, gesammelt hatte, von 'Alī ben 'abdallāh *essamhūdī* † 911/1505 (No. 2641) im Jahre 892/1487 abgefasst (f. 109ᵃ). Jener hatte sie mit seinem Sohn Moḥammed elbedrī an einen ḥanefitischen Gelehrten geschickt, aber ohne Antwort auf dieselben zu erhalten.

Unser Verfasser behandelt die Fragen der Reihe nach, giebt auch zur Vervollständigung bisweilen einen oder mehrere Zusätze, die er تكميل nennt, fügt auch ein Schlusswort hinzu, worin er allerlei Bezügliches erörtert. Die Uebersicht der Fragen steht f. 1ᵇ bis 3ᵃ oben.

1. سؤال f. 3ᵇ ما معنى السلام وحقيقته' جوابه ان السلام بفتح السين المهملة الخ
2. سوال 6ᵇ هل هو مصدر او اسم
3. سوال 9ᵃ سلام عليكم خبر وانشاء وطلب
4. سوال 11ᵇ ما معنى السلام المطلوب عند التحية
5. سوال 16ᵃ ما الحكمة فى طلبه عند التلاقى والمكاتبة دون غيرهما من المعاني
6. سوال 24ᵃ لم تعدى بعلى وقد جاء النص بقوله فسلام لك من اصحاب اليمين
7. سوال 28ᵃ ما الحكمة فى الابتداء بالنكرة مع كون الخبر جارّا ومجرورا وقياس العربية تقديم الخبر فى ذلك
8. سوال 29ᵇ لم خصّ المسلم بهذا النظم والراد بتقديم الجار والمجرور
9. سوال 35ᵇ ما الحكمة فى كون سلام المبتدي بلفظ النكرة والراد بلفظ المعرفة
10. سوال 37ᵃ ما الحكمة فى ابتداء السلام فى المكاتبة بالنكرة وفى آخرها بالمعرفة

11. هل هذا التعريف للعهد ام لامر سوي ذلك 39a سؤال

12. الواو الداخلة في السلام الاخر ان كانت 40a سؤال للعطف فعلي اي شيء وان كانت لغيره فما هو

13. ما السر في اقتران الرحمة والبركة بالسلام 41b سؤال دون غيرهما من الصفات كالمغفرة ونحوها

14. لم كانت نهاية السلام عند وبركاته 43a سؤال ولم تشرع الزيادة عليها

15. ما الحكمة في اضافة الرحمة والبركة 46a سؤال وتجريد السلام عن هذه الاضافة

16. ما الحكمة في افراد السلام والرحمة وجمع البركة 47b سؤال

17. ما الحكمة في تاكيد الامر بالسلام علي 49a سؤال النبي صعم بالمصدر دون الصلاة

18. ما الحكمة في تقديم السلام على النبي صعم 50b سؤال في الصلاة على الصلاة عليه خلاف نظم الامر في الاية

19. ما الحكمة في كون السلام عليه في 52a سؤال الصلاة بصيغة الخطاب والمواجهة والصلاة بصيغة الغيبة لذكره باسم العلم

20. لم جاء السلام على النبي صعم بصيغة 56a سؤال الخطاب والثناء على الله بصيغة الغيبة والحال ان الباري سبحانه هو الناجي الذي لا يغيب الذي يسمع كلامنا ويري مكاننا

21. لم كان السلام خاتم الصلاة ولم يكن 60b سؤال في ابتداء

22. ما السر في مجيئه هنا معرفا وهل لا جاء منكرا 64b سؤال

23. ما السر في نصب السلام في تسليم 66a سؤال الملائكة ورفعه في تسليم ابراهيم عم

24. ما السر في نصب السلام في قوله تعالي 69a سؤال واذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما ورفعه في قوله تعالي واذا سمعوا اللغو اعرضوا عنه وقالوا لنا اعمالنا ولكم اعمالكم سلام عليكم

25. ما السر والحكمة في تسليم الله سبحانه 70b سؤال على انبيائه ورسله والمعنى لا يتصور في حقه سبحانه

26. اذا ظهرت لنا حكمته فما الحكمة في 74b سؤال كونه سلم عليه بلفظ النكرة وشرع لعباده ان يسلموا على رسوله بلفظ المعرفة فيقولون السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته

27. ما السر في تسليم الله تعالي على يحيى 76a سؤال بلفظ النكرة وتسليم المسيح بلفظ المعرفة وما السر في تقييد هذين السلامين بهذه الايام الثلاثة

28. ما الحكمة في تسليم النبي صعم على من 79b سؤال اتبع الهدي في كتاب هرقل بلفظ النكرة وتسليم موسي على من اتبع الهدي بلفظ المعرفة

29. جاء في السنة اذا سلم عليكم اهل 81b سؤال الكتاب فقولوا وعليكم فما وجه هذه الواو ونحوه هذه الواو في قوله تعالي قل الحمد لله وسلام علي عباده الذين اصطفى هل هي لعطف خبر علي من طلب ام لعطف طلب علي طلب

30. جاء في سنن ابي داود في حديث ابي 86a سؤال جُرَيّ اي بضم الجيم وبالراء مصغر جرو الهُجَيْمي اي بضم الهاء وبالجيم مصغرا ايضا قال اتيت النبي صعم فقلت عليك السلام يا رسول الله قال لا تقل عليك السلام فان عليك السلام تحية الموتى ورواه الترمذي وقال صحيح وقد صح عنه صعم في السلام على الاموات فعلا وامرا السلام عليكم دار قوم مومنين فما وجه هذا الحديث وكيف الجمع بينه وبين الاحاديث الصحيحة،

الخاتمة 89b الموعود بها في ذكر ما بقى من مسايل السلام وفوايده العظام مما لم يشتمل عليه اجوبة الاسولة المتقدمة وتكميلا بها ... وفيها مسايل الاولي قد يقدم الكثير من ادلة فعل السلام وانه من الشرايع القديمة للامام وان وجوب رده مستفاد الخ

Schluss f. 103b: ويستحب الاكثار من الزيارة وان يكثر الوقوف عند قبور اهل الخير والفضل، انتهي وكان هذا آخر الكلام في هذه الخاتمة لان احكام الاموات تتلوا احكام الاحياء فكانت اخر ما اشير اليه آخر الاسئلة ... والحمد لله الذي هدا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله وصلى الله ... تسليما،

Schrift: gross, weit, gleichmässig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift zu eigenem Gebrauch von محمد عز الدين الجولي الشافعي im J. 1076 Moh. (1665). HKh. IV 8008.

5575. Lbg. 332.

7) f. 55a.

Format etc. u. Schrift wie bei 5). — Titel fehlt, nach f. 53a:

مسايل تتعلق بالزيادة علي رد السلام

Verfasser: السيوطي

Anfang: الحمد لله وسلام . . . اعلم ان قول العوام بعد السلام بالتركية صباحك خير اولسون زيادة على ما وردت به السنة الخ

Ueber die vom Volk gebrauchten Zusatzworte im Türkischen zu der von der Religion vorgeschriebenen Grussformel, von Essojûṭî † 911/1505. — **Schluss:** يقولون السلام عليك وانعم صباحا والله يقول وسلام على عباده الذين اصطفى؛ انتهى والله اعلم . . . وهو يهدي السبيل

5576. Pm. 407.

88) f. 438ᵃ—441ᵃ.

Format etc. und **Schrift** wie bei 2). — **Titelüberschrift** und **Verfasser:**

ك" وصول الامانى باصول التهانى
للجلال السيوطي

Der Titel ebenso im Vorwort.

Anfang: الحمد لله وسلام . . . وبعد فقد طال السؤال عما اعتاده الناس من التهنية بالعيد والعام والشهر والولايات ونحو ذلك هل له اصل فى السنة فجمعت هذا الجزء الخ

Derselbe behandelt hier die Frage, ob in der Tradition begründet sei und sich nachweisen lasse die Sitte, bei Eintritt von Festlichkeiten oder Anfang des Jahres oder Monates oder Antritt eines Amtes u. s. w. Jemandem zu gratuliren. Dieser Nachweis wird hier geführt.

Schluss: قال والذي اراه انه مباح ليس بسيئة ولا بدعة نقله الشرف العزي فى شرح المنهاج ولم يزد عليه والله اعلم؛ تم الجزؤ والحمد لله وحده؛

Zur Ausfüllung des Raumes steht noch ein kleines Stück, vom Abkürzen des Bartes an Länge und Breite. HKh. VI 14281.

Pet. 46, 2, f. 65ᵇ—66ᵇ

Ein Abschnitt über das Grüssen (فصل فى السلام), der anfängt: قال الله سبحانه وتعالي واذا حييتم بتحيّة كان قيل لكم سلام عليكم فحيّوا المجيئ باحسن منها بان تقولوا له عليك السلام الخ

Das Stück ist entnommen dem كتاب الانوار (f. 66ᵇ am Rande).

5577. Pm. 407.

34) f. 196ᵇ—199ᵇ.

Format etc. und **Schrift** wie bei 2). — **Titelüberschrift** und **Verfasser:**

مسامرة المسموع فى ضوء الشموع
للجلال السيوطي

Der Titel ebenso in der Vorrede. (Das hier und in der Vorrede stehende المشموع für المسموع ist unrichtig.)

Anfang: الحمد لله وسلام . . . وبعد فقد سئلت عن الشمع هل اوقد للنبي صلعم فتتبعت حتى ظفرت بذلك فى حديث فالفت هذا الجزء فى ذلك وضممت اليه فوايد لطيفة المسالك

Derselbe beantwortet hier die Frage, ob für den Propheten Kerzen angesteckt worden seien. Der Verfasser führt dafür 2 Traditionen an, beide sehr misslich. Um das Werkchen etwas zu verlängern, spricht er zu Anfang von dem Worte selbst und Synonymen desselben und giebt zuletzt eine poetische Schilderung der Kerze, welche von شافع بن على بن عباس بن اسمعيل الكنانى العسقلانى ناصر الدين (geb. 649/1251, † 730/1330) herrührt. — **Schluss (Kâmil):**
فالنار فرّقت الحوادث بيننا وبها يذوب وعدت للروح

HKh. V 11876.

5578. Lbg. 342.

8 Bl. 8ᵛᵒ, 12—13 Z. (20 × 14½; 17 × 12½ᶜᵐ). — **Zustand:** nicht besonders sauber; auch etwas wasserfleckig am oberen Rande. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — **Titel** f. 1ᵃ:

ك" النجوم الزواهر فى استخارة المسافر

so auch im Vorwort. — **Verfasser** f. 1ᵃ:

جلال الدين السيوطي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي جعل الاستخارة من الامور المهمّة . . . وبعد فلما كان للسفر مشاقّ شديدة الخ

Zur Erleichterung der Beschwerden, welche die Reisen mit sich bringen, will **derselbe** Verfasser kurze Rathschläge geben, die auf Gebet und Frömmigkeit hinauslaufen.

Das Werkchen zerfällt in 5 Kapitel.

1. باب 2ᵇ في الاستخارة والاستشارة
2. باب 3ᵇ في بيان ما يطلب من المستخير
3. باب 4ᵃ في استحباب طلب الوصية من الخير
4. باب 5ᵃ ما يقوله اذا خرج من موضعه
5. باب 6ᵃ ما يقوله اذا ركب دابته

Schluss f. 8ᵃ: واولاده لان دعوة المسافر مستجابة ووردت في الاحاديث الصحيحة بذلك، انتهي

Schrift: gross, dick, rundlich, wenig vocalisirt. — **Abschrift** c. 1200/1785.

F. 1ᵃ enthält Synonyma für Kraft; und ein Mittel zur Vertreibung von Mücken, Mäusen u. dgl.

F. 8ᵇ eine Stelle aus dem Qorān-Commentar des النسفي über Erschaffung der Engel, Teufel, Menschen und deren Vertheilung auf der Erde und Zutheilung von Aberglauben und Glauben.

5579. Pm. 407.

35) f. 199ᵇ—202ᵇ.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 2). — **Titelüberschrift und Verfasser**:

اتحاف النبلاء باخبار الثقلاء للسيوطي

Anfang: الحمد لله وسلام . . . روي الحافظ ابو محمد الحسن بن محمد بن الحسن الخلال في كتابه اخبار الثقلاء عن ابي هريرة رة انه كان اذا استثقل الرجل قال اللهم اغفر لنا وله الخ

Derselbe handelt hier, in allerlei Aussprüchen und Versen, von der Eigenschaft der geistigen Schwerfälligkeit, die zur Geselligkeit nicht passe. — **Schluss** (Ramal):

انت يا هذا ثقيل وثقيل وثقيل،
انت في المنظر انسا ن وفي الميزان فيل

HKh. I 56 (die Auffassung daselbst nicht richtig).

5580. Lbg. 295.

60) f. 457—476.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Titelüberschrift** verwischt; nach dem Inhaltsverzeichniss S. 4:

تبعيد العلماء عن تقريب الامراء

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 457ᵇ: الحمد لله الذي جعل العلماء ورثة الانبياء . . . اما بعد فيقول . . . على بن سلطان محمد القاري ان الله سبحانه ما اعظم برهانه في قوله ولا تركنوا الي الذين ظلموا فتمسكم النار الخ

Von Sura 11, 115 und einigen anderen Qorānstellen ausgehend, stellt der Verf. 'Alī ben sulṭān moḥammed elqārī elherewī † 1014/1606 den Satz auf, dass die Liebe zu Anderen als Gott sich nicht zieme, um daraus abzuleiten, dass der Weise sich nicht an Hochstehende anschliessen dürfe, damit sein Verhältniss zu Gott nicht darunter leide. Dies sucht er nun nach verschiedenen Seiten hin zu begründen.

Schluss f. 476ᵃ: والحاصل ان العقل لا ينفع بدون النقل ولا النقل بدون العقل وهذا نهاية التحقيق والله ولي التوفيق وهو حسبي ونعم الوكيل ولا حول ولا قوة الا بالله . . . والحمد لله الخ

Abschrift im J. 1176 Ša'bān (1763).

5581. We. 1776.

11) f. 148—155.

8ᵛᵒ, 21 Z. (19 × 14¼; 15 × 10½ᶜᵐ). — **Zustand**: die obere Hälfte wasserfleckig. — **Papier**: gelb, stark, glatt. — **Titel** f. 148ᵃ:

ك" وصف التفصيل في كشف التفضيل

Verfasser (von anderer Hand):

عز الدين احمد بن عبد السلام (s. unten).

Anfang f. 148ᵇ: الحمد لله رب العالمين واشهد . . . اما بعد فهذا طرف من اقوال الناس في تفضيل بعض الخلق على بعض، قال الشيخ عز الدين ابن عبد السلام قدس روحه في كتاب شجرة المعارف احب عباد الله عليه واكرمهم لديه العارفون بما يستحقه مولاهم من اوصاف الجلال ونعوت الكمال الخ

Nachweis aus Qorān, Tradition u. anderen Werken, dass manche Menschen (klassen) vor anderen bevorzugt sind.

Schluss f. 155ᵇ: فانه وسط الجنة واعلي الجنة وفوقه عرش الرحمن ومنه تتفجر انهار الجنة وقال رواه البخاري في الصحيح فنسال الله تعالي الفردوس لنا ولجميع المسلمين،

Schrift: gross, kräftig, deutlich, fast vocallos. Stichwörter roth, auch grün. — **Abschrift** im J. 1002 Moḥ. (1593) von على بن محمد الملاح

Der Name des Verfassers (im Titel) ist von der Hand eines Fälschers. Derjenige, den er meint — und er meint den im Anfang erwähnten عزالدين بن عبد السلام —, heisst nicht احمد, sondern عبد العزيز. Dass nicht dieser der Verfasser sei, geht aus f. 151ᵃ, 1 deutlich hervor, wo es heisst: وكذلك كلام الشيخ عزالدين المتقدم — „und ebenso spricht sich darüber der oben erwähnte عز الدين aus". — Viel später als dieser mag der Verfasser nicht gelebt haben; einen später Lebenden citirt er nicht. — HKh. hat das Werk nicht erwähnt.

5582. Pet. 508.

2) f. 46—74ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt. Nach der Angabe auf f. 1ᵃ:

رسالة فضل الصحبة لعلي المصري

Anfang f. 46ᵇ: احمد الله رب العالمين واصلّي واسلّم على سيدنا ... هذه رسالة اقتضتها البطالة تشتمل على ثلاثة فصول وخاتمة،

Von der Freundschaft, die in Gott wurzelt, und von deren Rechten und Pflichten im geselligen Verkehr, von 'Alī elmiçrī um 1040/1630 (No. 5418), in 3 Abschnitten u. 1 Schlusswort.

46ᵇ الفصل الاول في ذكر شيء من فضل الصحبة في الله تعالي، اعلم وفقني الله واياك الي ما يجب ان الصحبة في الله من اوثق عري الاسلام

50ᵃ الفصل الثاني في ذكر شيء من حقوق الاخوة الاسلامية التي لا بدّ منها في طريق العشرة والمخالطة، اعلم ... ان المشايخ قد حثوا الي الاعتناء بها وقالوا من ضيع حقوق اخوانه ابتلاه الله تعالي بتضييع

57ᵇ الفصل الثالث في ذكر شيء من آداب القوم رضّ، اعلم ... ان آداب القوم لا تنحصر لانها مجموع ما في الكتب الالهية الخ

73ᵃ خاتمة في آداب الذكر المتفق عليها وهي ستة وعشرون ادبا منها ما هو سابق على الذكر ومنها ما هو حال الذكر ومنها ما هو بعد الفراغ.

Schluss f. 74ᵃ: ولا يتلفظ او يمدح النبي صعّم ان يصلي سرّا لا جهرا، وهذا آخر الرسالة التي اقتضتها البطالة اسال الله تعالي ان ينفع بها من كتبها او قراها ... وان يصلي ويسلم على مولانا ... وعلى آلهم وصحبهم اجمعين امين،

F. 45ᵇ. 46ᵃ. 74ᵇ. 75ᵇ enthalten einige Stellen aus (dem المنهج des) الشعراني, von späterer Hand.

5583. Pet. 507.

1) f. 1—45ᵃ.

85 Bl. 8ᵛᵒ, 18 Z. (19½ × 14; 14½ × 8ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. Nicht frei von Wurmstichen. Unten am Rande zum Theil wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب الاشارة في آداب الامارة والوزارة وسرّ السياسة في تدبير الرياسة
لابي بكر محمد بن الحسين الحضرمي ثم المرادي

Anfang f. 1ᵇ: قال الفقيه الحافظ ابو بكر محمد ابن الحسين ... الحمد لله على فضيلة العقول وصلى الله علي سيدنا ... اما بعد اطال الله بقاءك في عزّ لا يزال الوليّ يحسده والعدوّ يعبده ... فان الارتفاع الي المعالي صعب والانحطاط عنها سهل الخ

Anleitung zu guten Manieren und zur Geschicklichkeit im Lebensverkehr, besonders in höheren Stellungen, von Moħammed ben elħosein *elmurādī*. Er empfiehlt in der Vorrede, sich in der Jugend guter Sitten zu befleissigen; er habe, sagt er ferner, sein Buch in 30 Kapitel getheilt, damit man jeden Tag sich ein Kapitel einpräge und so in einem Monat ein gut Stück Bildung erlange.

1. باب f.4ᵃ في الحض علي القراءة والتعلم
2. باب 4ᵇ في آداب النظر والتفهم
3. باب 6ᵃ في الاستشارة وصفة المستشار
4. باب 8ᵇ في المعيشة وسياسة الاجسام
5. باب 10ᵇ في الفرار من سوء العادة ورياضة النفس قبل الحاجة
6. باب 13ᵃ في الخلطاء والاصحاب
7. باب 16ᵇ في صفة الكتّاب والحجاب والاعوان

8. باب 17ᵇ في الظهور والحجبة
9. باب 18ᵃ في هيئة الجلوس والركوب وساير التصرّفات
10. باب 19ᵇ في سياسة الحاشية والجند
11. باب 21ᵃ في تقسيم الجند والحاشية علي الاعمال
12. باب 22ᵃ في معاشرة اصحاب السلطان بعضهم لبعض
13. باب 24ᵇ في اقسام السلاطين وكيف سيرتهم
14. باب 27ᵃ في اقسام الناس وما يقابل به طبقاتهم
15. باب 28ᵃ في الادلة التي يستدل بها على اهل الفضل والنقصة والتوسط
16. باب 28ᵇ في الكلام والصمت
17. باب 30ᵇ في الحلم والصبر
18. باب 31ᵇ في ترك الحلم اذا ادي الي الفساد
19. باب 32ᵃ في الغضب والرضا
20. باب 33ᵃ في التجبّر والخضوع
21. باب 33ᵃ في الحزم والتفريط
22. باب 35ᵇ في الكتمان والاذاعة
23. باب 36ᵃ في العجلة والتواني والتوسّط
24. باب 37ᵇ في الانفاق وصفة الجود والامساك
25. باب 38ᵇ في الشجاعة والجبن
26. باب 39ᵇ في الحرب والمسالمة
27. باب 41ᵇ في التجنب والمواصلة
28. باب 42ᵃ في الحيلة والمكر والخديعة
29. باب 42ᵇ في التداهي والتغافل
30. باب 43ᵇ جامع لفنون من الحكم والآداب وهو خاتمة الكتاب

Schluss f. 45ᵃ: بشيء من اهتمامه وحيلته وقوّته فعامل الفضايل ان اطقتها والّا فخذ ما اطقت منها فانّ اخذ القليل خير من ترك الجميع، تم الكتاب المتضمن للفوايد الجليلة ... ولله درّ الجامع ما جمع لقد فاق وابدع،

Schrift: ziemlich gross, kräftig, grade, gleichmässig, fast vocallos, nicht selten fehlen diakritische Punkte. Ueberschriften über die Hälfte roth. — Abschrift vom J. 1060 Rabi' II (1650). — Collationirt.

5584. Pet. 689.

6) f. 76ᵇ—90.

Format etc. und Schrift wie bei 5). — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang: الحمد لله الذي اكرم خواص عباده بالالفة في الدين ووفقهم لاكرام عباده المخلصين الخ

Das Werkchen handelt von den Regeln und Erfordernissen der Geselligkeit und des Umganges, und könnte den Titel haben:

في آداب العشرة والصحبة

Nach allgemeinen Verhaltungsregeln spricht der Verfasser von dem Benehmen gegen Gott, den Propheten und dessen Genossen, die Frommen, den König, die Verwandten u. s. w. Er endet mit Vorschriften, wie die einzelnen Gliedmaassen (Auge, Ohr u. s. w.) sich zu verhalten haben. Hier und da sind Verse beigebracht. Die einzelnen Vorschriften beginnen in der 1. Hälfte mit ومن ادابها, in der 2. mit والصحبة.

Schluss f. 90ᵃ unten: ونحن نسئل الله تعالي ان يوفقنا للاخلاق الجميلة وان يجنبنا الاخلاق السيئة في افعالنا واحوالنا واقوالنا مما يقربنا اليه ولا يكلنا في امورنا واسبابنا الي انفسنا وان يتولي رعايتنا وكلايتنا من كرمه وفضله انه وليّ ذلك والقادر عليه وهو حسبي ونعم الوكيل والحمد الخ

5585.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Spr. 851, 7, f. 37—47ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

2) Pet. 238, 5, f. 24ᵇ—35.

8ᵛᵒ, 23 Z. (20⅔ × 15; 15½ × 9ᶜᵐ). — Zustand etc. u. Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift u. Verf. fehlt.

5586. Lbg. 554.

23) f. 273—308.

8ᵛᵒ, 19 Z. (20 × 14½; 14½ × 9ᶜᵐ). — Zustand: etwas fleckig, besonders am Rande; Bl. 274 u. 301—303 ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titelüberschrift f. 273ᵇ:

عين اليقين في فضل المتحاتبين السالكين

Verfasser fehlt.

Anfang f. 273ᵇ: الحمد لله وكفى وسلام على عباده ... وبعد فهذه رسالة في فضل المتحاتبين السالكين الي رضا ربّ العالمين وفضل العزلة والوحدة والرجال القاصرين الخ

Von der Geselligkeit und den damit verbundenen Pflichten.

Der Anfang des Werkes fehlt, ist aber, nebst dem Titel, auf f. 273ᵇ ergänzt. Ob richtig, ist fraglich; wenigstens die Eintheilung des Werkes tritt nicht so hervor, wie sie ist. Es zerfällt nämlich in 2 Abschnitte u. ein Schlusswort.

Der Anfang des ersten Abschnittes fehlt, nebst der Ueberschrift. Er handelt von den Vorzügen des Umganges vor der Einsamkeit; man müsse um Gottes Willen die Menschen lieben, nur solche sässen im Schatten des göttlichen Thrones; man liebe den Nächsten wie sich selbst u. spreche von ihm nur Gutes oder schweige.

Der 2. Abschnitt f. 279ᵃ: فى ذكر شيء من حقوق الاخ على اخيه

الخاتمة f. 296ᵃ فى ذكر شيء من آداب القوم

Schluss f. 308ᵇ: ومنها ان يشتغلوا فى اول نهارهم بالاستغفار وفى آخره كذلك وان لا يوحشوا جليسهم ولا يقطعوا رجاء من ارتجاهم اللهم لا تقطع رجانا . . . واغفر زلاتنا برحمتك يا ارحم الراحمين، وهذا آخر ما يسّر الله . . . ثم الصلاة والسلام على سيدنا . . . والمرسلين وعلى آلهم وصحبهم اجمعين،

Es ist ein çûfisches Werk.

Schrift: gross, kräftig, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften u. Stichwort (ومنها) roth. — Abschrift c. 1150/1737. — Nach f. 308 fehlt ein Blatt.

F. 309 Verzeichniss 2er Leser aus d. J. 1198/1784 u. 1223/1808.

5587. We. 1703.

5) f. 18—24.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 18ᵃ:

مطلع البدرين فيمن يؤتى اجرين

ebenso in dem Vorwort. — Verfasser f. 18ᵃ:

جلال الدين السيوطي الشافعى

Anfang f. 18ᵇ: الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى وبعد فقد وقع الكلام فيمن يؤتى اجره مرتين فجمعت من ذلك عشرة وردت فى عدة احاديث ونظمتها فى ابيات ثم وقفت على عدة اخرى فاردت جمع ذلك فى هذه الكراسة وسميته الخ

Sammlung von Stellen des Qorân und der Tradition über diejenigen, welche doppelten Lohn empfangen, von Essojûṭî † 911/1505. Der Verfasser hatte den Gegenstand anfänglich in Versen behandelt, dann bei Häufung des Stoffes sein Werk zu dem vorliegenden umgestaltet.

Schluss f. 24ᵇ (Ṭawîl) (ein das Ganze zusammenfassendes Gedicht in 16 Versen):

وفى مصحف يقرا وقاريه معربا بتفهيم معناه الشريف محققا
آخر مطلع البدرين . . . والحمد لله وحده الخ

HKh. V 12257.

5588.

Dasselbe Werk in:

1) Pm. 407, 29, f. 166ᵇ—171ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift fehlt, steht aber von ganz später Hand in die Lücke hineingesetzt.

Daran schliessen sich f. 171ᵇ—173ᵃ, ohne jedoch zu dem vorangehenden Werke zu gehören, 2 Excurse, von denen der erste (von ابن حجر فى فتح الباري) erörtert, warum Abraham von seinem Weibe gesagt habe, sie sei seine Schwester, und der zweite Fragen in Bezug auf die Traditionisten (Namen, Zahl, Unterschiede in den Traditionen etc.) aufwirft, nebst ganz kurzer Beantwortung derselben. Ob dieser 2. Excurs von Essojûṭî, ist nicht ersichtlich. Er beginnt: ورد عليه السؤال . . . واجاب عنه وهو هذا، ما تقول السادة العلماء . . . فى الجواب عن قول من روي الحديث من الصحابة ومن روي عن كل منهم محصور فى عدد ام لا الخ

2) We. 1709, 5, f. 78—80ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 4. — Titel fehlt, auch im Vorwort, aber die Anfangsworte stehen in der Unterschrift f. 80ᵃ. Verfasser fehlt.

Nach dem Schluss in We. 1703, 5 folgen hier noch 4 Ergänzungsverse, mit der Bemerkung, dass dieselben von شهاب الدين احمد بن محمد المتبولى † 1003/1594 in seinem Commentar zu dem الجامع الصغير des السيوطي vorkommen; der letzte:

وهي حرّة ان متّ صلّى الهنا
على المصطفى المبعوث بالحق والتقى

Abschrift vom J. 1019 Moḥarram (1610).

5589. Pm. 593.

1) S. 1—33.

128 Seiten 8vo, 28 Z. (21½×15½; 16×9cm). — Zustand: ziemlich gut; der untere Rand etwas wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel fehlt: s. bei Pm. 730, 9. Auf der der 1. Textseite vorhergehenden ungezählten Seite steht:

رسالة فيما شاع وذاع بعلم القران العظيم تنزيل من رب العالمين

Verfasser: محمد افندي البرجلي

Anfang S. 1: الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ليخرج الناس من الظلمات الي النور ... وبعد فهذه رسالة معمولة لابطال ما شاع في البلاد واشتهر ... من اتخاذ القران العظيم ... تنزيل من رب العالمين الخ

Abhandlung des Moḥammed ben pîr 'alî elbirkelî † 981/1573 (No. 2132) über den üblich gewordenen Brauch, aus dem Qorān (durch Unterrichten darin, Vorlesen etc.) weltlichen Vortheil zu ziehen. Dieselbe ist in Vorwort, مقصد und Schlusswort getheilt.

S. 1 (in 4 مقالة) المقدمة

1 المقالة الاولى في النية، هي في اللغة مصدر نواه

2 (in 3 بحث) المقالة الثانية في الربا وما يتعلق به

1. بحث S. 2 في ذم الربا وارادة الدنيا بعمل الاخرة

2. بحث S. 7 في حقيقة الربا لغةً وشرعا وما يتعلق به

3. بحث S. 9 في حكم الرباء وما يلحق به

11 المقالة الثالثة في الفرق بين الصلة الشرعية والاجرة

13 المقالة الرابعة في تحرير الدعوي وتعيينها من بين المتشابهات

19 (in 2 مسلك) المقصد في اثبات المدعي

1. مسلك 19 في الاثبات التحقيقي

2. مسلك 26 في الاثبات التقليدي

27 خاتمة في دفع ما يظن انه يدل على خلاف المدعي

Schluss S. 33: والرابعة كونهم سببا للاكل بالدين وابتذال القران العظيم فنعوذ بالله تعالي من افعالهم واقوالهم واوضاعهم، تمت

Schrift: ziemlich klein, weit, gut und gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1100/1688. — Collationirt.

Dasselbe Werk in Pm. 730, 9, f. 59—77a. Format etc. u. Schrift wie bei 8. — Titelüberschrift:

كتاب انقاذ الهالكين

Verfasser fehlt.

5590.

1) We. 1764, 2, f. 25b.

8vo (Text: 12×9cm). — Zustand: fleckig.

Ein kleines Stück aus dem Eingange des ادب الكاتب des ابن قتيبة. — Ueberschrift: قال ابن قتيبة في خطبة كتابه ادب الكاتب ما نصّه

Anfang: ونحن نستحب لمن قبل عنّا واتهم بكتبنا ان يؤدب نفسه الخ

Ibn qoteiba † 276/889 handelt hier über die für einen Schreiber (Secretär) erforderlichen Eigenschaften. — Schluss: ويجف المال وكلب الزمان فهذا وما اشبهه مزح الاشراف وذوي المروات، انتهى

Schrift: ziemlich klein, breit, deutlich; um 1100/1688.

2) Spr. 1243, f. 141b—155.

Ein Stück aus

الجوهر الثمين فيما يتعلق بمعاملة المسلمين

Das 1. Kapitel handelt في الآثار الواردة في الرخصة

Das andere في الآثار التي يستدل بها على النهي عن القيام

Also Aussprüche, betreffend das Benehmen der Gläubigen [Höflichkeit und Sitzenbleiben].

3) Pm. 586, f. 62b.

Zählt über 30 Verpflichtungen des Gläubigen gegen seinen Nächsten auf.

5591.

Von den vielen auf diesen Abschnitt bezüglichen Werken seien hier erwähnt:

1) ك" الاخوان von ابن ابي الدنيا † 281/894.

2) ك" اللهو واللعب von احمد بن محمد السرخسي † 286/899.

3) ادب الصحبة von حسين بن محمد السلمي † 412/1021.

4) مدارج الانس von ابو حامد الغزالي † 505/1111.

5) ادب المريض والعائد von ابو شجاع البسطامي um 535/1140.

6) عياض بن von مسئلة الاهل المشترط بينهم التزاور
موسى اليحصبى † 544/1149.
7) عبد الكريم بن von ر" المساواة والمصالحة
محمد السمعانى † 562/1167.
8) اصول العشرة von نجم الدين الكبرى † 618/1221.
9) الترخيص فى الاكرام بالقيام لذوي الفضل والمزية
من اهل الاسلام von يحيى الدين النووى † 676/1277.
10) ارتفاع الرتبة باللباس والصحبة von محمد القسطلانى
قطب الدين † 686/1287.
11) احمد بن von بديع المعانى فى انواع التهانى
محمد الدنيسري ابن العطار † 794/1392.
12) العنوان فى تحريم معاشرة الشباب والنسوان von
محمد بن عمر العمري † 849/1445.
13) ابراهيم الطوسيوى حاجى بابا von ر" فى اللهو
um 870/1465.
14) احمد بن محمد von احياء المهج بحصول الفرج
ابن عبد السلام um 870/1465. [† 879/1474.
15) قاسم بن قطلوبغا von الاسوس فى كيفية الجلوس
16) الجلال السيوطى von فصل الكلام فى حكم السلام
† 911/1505.
17) احمد von نفائس الانفاس فى الصحبة واللباس
القسطلانى † 923/1517.
18) هدية الاخوان فى مسائل السلام والاستئذان von
احمد بن خليل بن ابراهيم السبكى † 1032/1623.
19) بشرى ذوى الاحسان فيمن يقضى حوائج الاخوان
von مرعى بن يوسف بن ابي بكر الكرمى † 1033/1624.
20) ريحان الالباب وريعان الشباب فى مراتب الآداب
von مَدْيَن بن عبد الرحمن القوصونى um 1044/1634.
21) محمد بن von الاتضاع فى حسن العشرة والطباع
الحسن بن عبد العالى الدبيرى
22) احمد بن محمد السرخسى von ك" العشق † 286/899.
23) ابن سينا von ر" فى العشق † 428/1037.
24) محمد بن يوسف بن خلصون الروطي von ك" المحبة
um 500/1106.
25) روزبهار البقلى von صفوة المشارب فى العشق † 606/1209.
26) ابو بكر بن von معيار الصدق فى مصداق العشق
عبد الله بن محمد الرازي داية نجم الدين † 654/1256.
27) ابن قيم الجوزية von روضة المحبين ونزهة البساتين
† 751/1350.
28) خليل بن von رشف الرحيق فى وصف الحريق
ايبك الصفدى † 764/1363.
29) عز الدين von تحريك الصبا لاعطاف الصبى
ابن جماعة † 819/1416.
30) von رشح عيون الذوق فى شرح فنون الشوق
عبد الرحمن البسطامى um 840/1436.
31) خليل ابن اليزدي von ر" المحبة
32) مرشد اللبيب الي معاشرة الحبيب
33) شكوى الغريب عن الاوطان الي علماء البلدان
عبد الله بن محمد بن على الميانجى von
عين القضاة † 525/1131.
34) عبد الكريم بن محمد von النزوع الي الاوطان
السمعانى † 562/1167.
35) von شكوي الدمع المراق من سهام الفراق
احمد بن محمد بن على الحصكفى ابن المنلا
† 1003/1594.
36) مرعى بن von سلوان المصاب بفرقة الاحباب
يوسف بن ابي بكر الكرمى † 1033/1624.

5592. Spr. 1962.

2) f. 9—19.

Format (11—14 Z.) etc. und Schrift wie bei 1). Weniger fleckig als 1). — Titel f. 9ᵃ:

مجلس وعظ فى تحذير من عمل عمل [قوم] لوط عم
وما ذا ورد من عقابهم ووعيد من عمل عملهم

Verfasser fehlt. Es ist:

احمد بن ابي بكر بن احمد

Anfang f. 9ᵇ: الحمد لله الذي نصب من كل كائن علي وحدانيته برهانا . . . اما بعد فقد قال الله عز وجل فلما جاء امرنا جعلنا عاليها سافلها الخ

Wider die Sodomiterei: auf Grund von Qorān und Tradition und verschiedener anderer Werke; über Ursprung und Strafe dieses Lasters, von **Aḥmed ben abū bekr ben aḥmed** *elqādirī* um 830/1427 (No. 2105).

Auf f. 14ᵇ folgt die erste Zeile (fast ganz) von f. 17ᵃ; dann aber f. 15 u. s. w.

Schluss f. 19ᵇ: فليحذر العبد مغبة الذنوب انها بصاحبها الي الغضب تؤوب فالحذر الحذر من علام الغيوب

Dann folgt noch der Anfang einer Anekdote, die allerdings auf den Gegenstand Bezug hat, auch von derselben Hand wie das Uebrige geschrieben ist; ob dieselbe aber wirklich zu dem Werke gehört, lässt sich, da das Weitere fehlt, nicht beurtheilen. Möglich wäre es: dann würde der Schluss fehlen. — Collationirt.

5593. Pm. 407.

91) f. 447ᵇ—452ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). F. 452 oben auch im Text beschädigt. — Titelüberschrift u. Verfasser:

بلوغ المامول فى خدمة الرسول للسيوطي

Der Titel so auch am Schluss.

Anfang: مسئلة حديث من وجدتموه يعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به الخ

Essojûṭî † 911/1505 erörtert hier ausführlich die Tradition, dass Sodomiterei todeswürdig sei.

Schluss: اعظم من الجرائة على الحوض فى حديث رسول الله صلعم فنسال السلامة والعافية وقد سميت هذا التاليف بلوغ المامول . . . وصلي الله الخ

HKh. II 1933.

5594. Lbg. 809.

8) f. 91ᵇ—93ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 7). — Titelüberschrift und Verfasser:

اربعون حديثا فى فضايل النكاح لعلى القاري

Anfang: الحمد لله الذي زوّج الارواح بالاشباح . . . اما بعد فقد قال الله تعالي عز وجل يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله حق تقاته الخ

Nach Anführung von 6 Qorânstellen, die der Verf. auf den Ehestand bezieht (Sura 3, 97 ff.), führt 'Alî elqârî elherewî † 1014/1606, unter Angabe der Quellen, 40 Traditionen Moḥammeds für die Vorzüge desselben an, zuerst: من اراد ان يلقى الله طاهرا مطهرا فليتزوج الحراير und zuletzt: خير بعد المائتين خفيف الحاذ

Schluss f. 93ᵃ: جمعتها لالتماس عزيز من الاصحاب هدانا الله واياه الي طريق الصواب

Verfasst im J. 1010 Ram. (1603). cf. Pm. 385.

Am Rande steht eine Stelle aus dem تنبيه الغافلين, die 6 Lebensgrundsätze Moḥammeds (treu, wahr u. keusch etc. zu sein) enthaltend.

5595.

1) Pet. 324, 8, f. 108—110.

8ᵛᵒ (Text: 13 × 8½ᶜᵐ).

Einige Blätter über Vortheile u. Nachtheile des Junggesellenstandes und des Ehestandes.

Der Anfang fehlt, ebenso der Schluss. Das Werk ist in gereimter Prosa, mit Anführung von Gedichtstellen.

F. 107ᵃ—107ᵇ Mitte ist der Schluss eines Abschnittes; f. 107ᵇ beginnt ein Abschnitt: خطبة فى المتزوجين ذوي الاولاد، التعبانين القلوب دون العباد، الحمد لله الذي جعل الزواج قيدا ثقيلا، ومكايدة النساء بحرا مهولا الخ

Die Seiten sind in rothen Linien eingeschlossen, 24 Zeilen. Die Schrift ist klein, gefällig, deutlich, etwas vocalisirt. — Abschrift etwa um 1050/1640.

2) We. 408, f. 65ᵇ—69ᵃ.

Eine Abhandlung des شمس الدين محمد بن على بن طولون المحدث † 953/1546, betitelt:

الرسالة الواضحة فى وصف القرينة الصالحة

Schilderung einer tugendhaften Hausfrau.

Anfang: الحمد لله الذي جعل الزواج قيدا ثقيلا

5596. Lbg. 551.

2) f. 33—36.

8ᵛᵒ, 21 Z. (20 × 15; 14 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz fest im Einband; etwas fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel f. 33ᵃ:

رَحيق الفردوس فى حكم الريق والبوس

so auch im Vorwort. — Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 33ᵇ: الحمد لله وصلى الله . . . وبعد فيقول . . . ابراهيم بن سليمان الازهري الحنفى . . . هذا تاليف لطيف مشتمل على اربع مسايل سالنى عن بيانها الخ

Ibrâhîm ben soleimân elazharî elḤanefî um 1100/1688 handelt hier über Speichel und Küssen und Umarmung in 4 Fragen.

1. مسئلة 33ª في حكم الريق
2. مسئلة 34ª في حكم التقبيل، ينقسم التقبيل الي الجواز والاستحباب والحرمة
3. مسئلة 34ᵇ في حكم المعانقة
4. مسئلة 35ª في حكم الاحتيال لاسقاط الاستبرا

Schluss f. 36ª: وقد تكلم في ذلك في الدر المختار فليراجع من رام، وهذا آخر ما سئلت عنه والله تعالي اعلم وصلى الله . . . الي يوم الدين،

Schrift: ziemlich klein, gefällig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Text in rothen Doppelstrichen. — Abschrift c. 1100/1688.

5597. We. 1616.

7) f. 95ᵇ—97.

Format etc. u. Schrift wie bei 6). — Titel fehlt, doch steht (nach dem Bismillāh): في حق الرجل على المراة

Verfasser fehlt.

Anfang: حكاية روي ان اعرابيا اتى هو وزوجته الي اصحاب رسول الله صلعم فقال هذه زوجتي جئت بها اليكم اما ان تصلحوا بيننا واما ان تفرقوا فقال ابو بكر الخ

Ein Araber führt sein Weib, mit dem er in Unfrieden lebt, zu den nächsten Genossen Moḥammeds und bittet sie, entweder Vertrag zwischen ihnen zu stiften oder sie zu trennen. Darauf bringt jeder derselben einen Ausspruch vor, den er von Moḥammed gehört hat, in Betreff der Pflicht der Frau gegen den Mann und der Strafe, die ihrer bei Uebertretung wartet. In Folge dessen findet die Aussöhnung statt.

Schluss f. 97ª: قولوا لزوجي يرضى عني فاني قد رضيت عنه وانا تايبة لله عز وجل وندمت على ما فات فرضى زوجها عنها ثم راحت ذلك الحرمة والله (اعلم) بالصواب وصلى الله الخ

5598. Glas. 233.

1) f. 1—6ª.

99 Bl. 8vo, 26—28 Z. (20¼ × 14½; 15¼ × 10cm). — Zustand: lose Blätter; etwas unsauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: schadhafter Pappdeckel mit Lederrücken und Klappe. — Titelüberschrift f. 1ª:

ك" رسالة البيان والتبيان والنبات الي كافة البنين والبنات

Verfasser: عبد الله بن حمزة المنصور بالله

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي بمداومة عبده استحق حمده واخلاص عبادته استحق المتعبد رشده . . . اما بعد فان حق الوالد على الولد يترتب على قيام الوالد بحق الولد الخ

Vorschriften über das Verhalten der Eltern zu den Kindern und die Obliegenheiten dieser, besonders mit Rücksicht auf die Töchter, sei es dass sie sich verheirathen oder nicht, von ʿAbd allāh ben ḥamza elmançūr billāh † 614/1217.

Schluss f. 5ᵇ: وان كنت لا اتيقن في ذلك اعتماد وانا استغفر الله واتوب اليه . . . واسئل الله العفو والعافية . . . وصلواته على سيدنا محمد وآله،

Woran sich noch 2 Gedichte schliessen, Vorschriften an seine Söhne Moḥammed (Reim التعال Ṭawīl) und Aḥmed (Reim ينقذ Motaqārib).

Schrift: jemenisch, ziemlich klein, gedrängt, deutlich, vocallos (ausser bei den Gedichten); diakritische Punkte fehlen öfters. — Abschrift c. 1020/1611.

F. 6ª über den Werth des Gebets, mit einem Gedicht; 6ᵇ etwas über Traumdeutung; 7ª. ᵇ. 8ª allerlei Astronomisches, auch mit Versen.

5599. Lbg. 829.

2 Bl. 8vo, c. 18 Z. (16½ × 11½; 18 × 9½—10cm). — Zustand: nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ª:

رسالة في برّ الوالدين للسبكي

Anfang f. 1ᵇ: قال . . . تقي الدين السبكي مسئلة الذي اراه في برّ الوالدين وتحريم عقوقهما انه تجب طاعتهما في كل ما ليس بمعصية الخ

Kurze Erörterung des Satzes, dass die Kinder den Eltern Gehorsam schuldig sind, von Taqī eddīn essubkī † 756/1355. Dieselbe schliesst mit einem darauf bezüglichen Gedicht (13 Verse), das in dem Buche des ابو بكر الطرطوشي † 520/1126 über diesen Gegenstand (ك" برّ الوالدين) vorkommt und dessen letzter Vers (Ṭawīl):

حياتك همٌّ ثمّ موتك فجعة وخيرك مزويّ وشرّك مُقْبِلُ

Schrift: ziemlich gross, Gelehrtenhand, nicht undeutlich, vocallos, etwas blass. — Abschrift c. 900/1494.

5600. Lbg. 295.

51) f. 339—342.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

تحقيق الاحتساب فى تدقيق الانتساب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 339ᵇ: الحمد لله الذي حمده على كل احد وجب . . . اما بعد فيقول . . . على بن سلطان محمد القاري . . . ان هذه رسالة فى حل مسئلة ابتلى بها الجهلة فى باب النسب عارية عن اكتساب الحسب الخ

'Alı ben sulṭān moħammed elqārı † 1014/1606 behandelt hier die Frage, ob die Abstammung von einer Sklavin schimpflich sei: was er verneint.

Schluss f. 342ᵃ: فى الدنيا دون العقبى رزقنا الله حسن الخاتمة والمرتبة الاسنى التى هي خير وابقى

Worauf noch zwei kleine Gedichtstücke Anderer folgen, deren letzter Vers:

وهو على تِيْهِه ونَخْوَتِهِ ما بين تربِيَه يحمل العذره

Abschrift vom J. 1175 Šawwāl (1762).

5601.

Einige auf diesen ganzen Abschnitt bezügliche Notizen sind auch folgende. We. 1706, 1, f. 1ᵇ. 2ᵃ Traditionen und Notizen darüber, ob die Begrüssung durch Handschlag zu erfolgen habe. We. 731, 1, f. 26ᵃ kleine Qaçide des فرج بن تكتوك über Erkalten der Freundschaft. We. 1623, 4, f. 226 ff. Benehmen bei Unterhaltung und sonst. Pet. 128, 4, f. 218 Erfordernisse für gefälliges Benehmen, besonders Königen gegenüber. Pm. 313, f. 1ᵃ—2ᵇ: wie man sich auf Reisen zu verhalten habe (آداب السفر). Pet. 684, f. 38ᵇ—39ᵇ Rand über Vorzug der Lectüre vor dem Umgang mit Menschen. — Ueber die verschiedenen Arten der Frauen We. 359, f. 41ᵇ ff. Ueber ihre Eigenschaften Lbg. 782, 2. Bd f. 24ᵇ; Spr. 1982, 3, f. 42ᵇ. 43ᵃ; 552, f. 47ᵇ. — Ueber Vertheilung der guten und schlechten Eigenschaften unter Männer und Frauen, nach verschiedenen Ländern, Pm. 680, f. 1ᵃ Rand. — Ueber die zu einer schönen Frau erforderlichen Stücke, We. 1823, 2, f. 18ᵇ ff. Pm. 654, f. 295ᵇ. 296 (zugleich von deren Unterschied nach ihrer Heimat). Glas. 134, 10, f. 121ᵃ. — Zwei Beschreibungen von Frauenschönheit in Pm. 183, f. 123ᵃ. Loqmān beschreibt 7 Weiber Lbg. 310, f. 130—133 und 11 Frauen beschreiben ihre Männer f. 118 ff. u. 121ᵇ—130. Schilderung der begehrenswerthesten Frau Pm. 466, 6, f. 33. — Charakteristik der Ehefrauen Mf. 53, S. 572. Von den Weibern u. ihren Gewohnheiten WE. 168, f. 133ᵇ. Ueber Benehmen der Weiber We. 712, f. 86. 87. — Ueber die Tradition, dass die Weiber Verstand und Religion nur mangelhaft besitzen, Glas. 2, 4, f. 187ᵇ. — Von der Liebe zu Gott und vom Geschlechtstrieb Pm. 199, 11, f. 222. 223ᵃ. Aussprüche Moħammeds über Verträglichkeit und Eltern- u. Verwandten-Liebe We. 614, 46, f. 427ᵇ—429.

5602.

Einige andere Schriften dieser Art:

1) منظومة فى النكاح von محمد بن عبد الرحمن بن سراج الدين الحضرمي † 1019/1610.
2) درر الوشاح بفوائد النكاح von احمد بن احمد بن احمد بن عمر السوداني بابا † 1032/1623.
3) غاية المرام فيما يتعلق بانكحة الانام von احمد بن عمر الديربي † 1151/1738.
4) منظومة فيما يختص بالنساء von محمد بن الطالب بن سودة التاودي † 1207/1792.
5) ترغيب الاطفال الي تحصيل العلم والكمال
6) تربية الام von محمد بن احمد ابن اللبان † 749/1348.
7) الاحتفال بالاطفال von السيوطي † 911/1505.
8) معرفة ما يجب للشيوخ على الشباب von محمد بن موسى الحازمي † 584/1188.
9) بر الوالدين von محمد بن اسمعيل البخاري † 256/870.
10) السيف البراق فى عنق الولد العاق von تقى الدين بن عبد القادر التميمي † 1005/1596.
11) خطرات الواجد فى رثاء الواحد von محمد بن على بن محمد الوادي آشي ابن البراق † 596/1200.

7. Politischer Verkehr.

5603. Spr. 943.

22 Bl. 8vo, 19 Z. (21×15; 15½×9½cm). — Zustand: fleckig. — Papier: gelb, ziemlich stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel u. Verf. f. 1a:

كتاب السياسة فى تدبير الرياسة

تصنيف الحكيم الفاضل ارسطاطاليس لتلميذه الملك الاسكندر بن فيلبّس اليوناني المعروف بذي القرنين

Der Titel so auch in der Unterschrift f. 22a.

Anfang f. 1b: اللهم صلّ وسلم علي سيدنا محمد اما بعد اصلح الله امير المومنين وايّده على حماية الدين وابقاه لرعاية احوال المسلمين فان عبده امتثل امره والتزم ماخذه من البحث عن كتاب السياسة الخ

In der Vorrede wird erzählt, wie يحيى بن البطريق — richtiger يوحنّا, wie in Lbg. 121 steht — dies vorliegende Werk mit vieler Mühe entdeckt und dann aus dem Griechischen ins Arabische übersetzt habe. Jûḥannâ ben elbaṭrîq war Dolmetscher, d. h. des Griechischen (und Syrischen) kundig, und lebte um 200/815. — Es heisst dann weiter: Anlass zur Abfassung habe dem Aristoteles ein Brief gegeben, den Alexander an ihn gerichtet, weil er seines Alters und seiner Schwäche wegen ihn nicht mehr auf seinen Kriegszügen begleitete. Er schreibt ihm, er habe in Persien ein sehr kluges Volk gefunden, bei dem aber der König nicht viel zu sagen habe, er wolle daher alle umbringen; Aristoteles möge ihm Rath geben. Dieser räth ab und verweist ihn auf dies Buch. Dasselbe führt auch, nach f. 1b, 4, den Titel سرّ الاسرار. Es zerfällt in 7 مقالة.

1. مقالة f. 3a فى اصناف الملوك، الملوك اربعة ملك سخى على نفسه الخ

2. مقالة 4b القول الثانى فى تدبير الملك، مما يجب على الملك ان يختص احسن الخ

3. مقالة 7b الكلام فى العدل، يا اسكندر العدل صفة كريمة من صفات الله

4. مقالة 8a فى صفة وزير الملك ووجه سياسته وتجربة رايه وصورة العقل المركب فيه، يا اسكندر تفهم هذه المقالة واعرف قدرها الخ

11b القول فى الرعية، قد علمت يا اسكندر ان الرعية بيت مالك المامون

5. مقالة 12a فى الرسل، اعلم يا اسكندر وفقك الله ان الرسول يدلّ على عقل المرسل

6. مقالة 12b فى الاجناد، يا اسكندر الاجناد زبدة المملكة وبهاء الدولة الخ

13a القول فى الحروب، يا اسكندر لا تباشر الحروب بنفسك

14b القول فى العدد المخرج للغالب والمغلوب، هذا يا اسكندر السر الذي كنت اضعه لك عند لقائك اعدائك وعند بعثتك لذلك فوادك وهو من الاسرار الالهية الخ

16a القول فى الفراسة، يا اسكندر لما كان علم الفراسة من العلوم اللطيفة

7. مقالة 18a فى الطب، لما كان هذا الجسد الفاني يدخله الفساد

Schluss f. 21a: والهموم المترادفة فان هذا كله يهزل البدن فاعلم ذلك واجتنبه توفق ان شاء الله تعالي،

Dann unmittelbar: الكلام فى خواص الاحجار، قد علمت يا اسكندر بما قدمت من تقريري اياك عليه غير ما مر ان جوهر العالم الخ

Es werden hier behandelt die Steine: البازهر, الياقوت, حجر البهتة, الفيروزج.

Schluss f. 22a: يا اسكندر كتابي هذا كاف فيما سالته وهو يقوم لك مقامي اذا تصفحته وتفهمته فاجعله نجاة فكرك . . . وتعلو على جميع ملوك الدنيا والله خليفتي عليك وهو حسبنا ونعم الوكيل،

Die meisten Sätze dieses Werkes beginnen mit يا اسكندر. Auch von هرمس ist mehrfach die Rede. Die Inhaltsübersicht f. 3a weicht von der wirklichen Eintheilung ab. Die 2. u. 3. مقالة haben im Text die Bezeichnung مقالة nicht.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Ueberschriften grösser. Bl. 10 von anderer Hand ergänzt. — Abschrift c. 1100/1688.

Auf f. 22b Mitte steht die Ueberschrift eines anderen Werkes:

كتاب الادعية المنتخبة والادوية المجربة للبسطامي

Anfang: الحمد لله اللطيف بعباده والصلاة ... اما بعد فهذا كتاب ابرزته يد القدرة الالهية على لسان الحكمة الانسانية يتضمن الخ

Gebete und Mittel gegen die Pest. Es ist davon bloss eine halbe Seite vorhanden und ob das Werk von البسطامي herrührt, ist fraglich: denn die Schrift ist von der Hand eines Mannes, der in der Handschriftenfälschung sehr erfahren war. Vgl. No. 4174.

In dem medicinischen Werke Glas. 135 enthält das Schlusswort f.148b—182 dasselbe Werk كـ" السياسة في علم الرياسة, welches auch hier سرّ الاسرار betitelt und dem Aristoteles zugeschrieben ist. Es beginnt: اما بعد فانا اذكر لك قبل كل شيء ما لم ازل آمرك لتجعله ريحانة انساك الخ und zerfällt in 7 مقالة, deren Uebersicht f. 150. Von der Vorrede abgesehen stimmt es mit Spr. überein. Die 6. Maqāle beginnt f. 179a und hat, wie auch die 1. bis 5. Maqāle, dieselbe Ueberschrift und denselben Anfang wie bei Spr. angegeben ist; die 7. aber f. 181a (في الحروب) entspricht dem Abschnitt f. 13a in der 6. Maqāle bei Spr. und bricht darin ab mit den Worten: والترك اصحاب باس عظيم وجهل كبير فقابل كل طبقة منها بما يشاء. Das Uebrige fehlt.

Abschrift c. 980/1572.

5604. Lbg. 121.

102 Bl. 8vo, 13—14 Z. (16¾ × 12¾; 13 × 9cm). — Zustand: nicht recht sauber; ziemlich stark wurmstichig; einzelne Lagen lose. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: brauner Lederbd. — Titel u. Verfasser f. 1a:

كتاب السياسة في تدبير الرياسة المعروف بسرّ الاسرار الذي الّفه الفيلسوف الفاضل ارسطاطاليس لتلميذه الملك الاعظم الاسكندر بن فيلبوس الفلودى المعروف بذي القرنين رحمه

Dasselbe Werk, aber viel ausführlicher, so dass Spr. 943 nur ein Auszug zu sein scheint. Der Auffinder des Werkes heisst hier f. 2b, ult. يُوحَنّا بن البطريق; er übersetzt es aus dem Griechischen ins Römische, daraus ins Arabische. Es ist hier in 10 مقالة getheilt, deren Uebersicht f. 5a—6a. Der Anfang wie bei Spr. Die 1. مقالة f. 6a hat dieselbe Ueberschrift und denselben Anfang wie bei Spr.

2. مقالة f.10a في حال الملك وهيئته وكيف يجب ان يكون ماخذه من خاصة نفسه، اول ما يجب على الملك في خاصة نفسه ان يختص باسم عَلَم مشهور الخ

فصل في السلطان 14a	فصل في حفظ الصحة 22a
28a	فصل في فصول السنة
32a	الكلام على اجزاء الجسد
ذكر الاغذية 34a	ذكر المياه 35b
القول في الشراب 36b	القول في الحمام 41b
45b	صنعة العسل الذي يركب منه الدواء
51a	اختيار الفصد والحجامة
52a	اختيارات لشرب الادوية
54b	باب مختصر من علم الفراسة

3. مقالة 60a (Anf. wie bei Spr.) في صورة العدل

4. مقالة 68b في الوزراء وعددهم ووجه سياستهم وتجربة ارائهم وصورة العقل المركب فيهم Anf. wie bei Spr.

5. مقالة 79b في كُتّاب سجلاته ومراتبهم، ويجب عليك يا اسكندر ان تختار لكتاب سجلاتك التي هي اقوى دليل على مقدار عقلك الخ

6. مقالة 80a في سفرائه وهيئآتهم ووجه السياسة في بعثهم Anf. wie bei Spr. 5. مقالة.

7. مقالة 81b في الناظرين على رعيته وخراجاتها، قد علمت يا اسكندر ان الرعية بيت مالك المامون تلفه

8. مقالة 82a في سياسة قُوّاده والاساورة من اجناده، Anf. wie bei Spr. 6. مقالة.

9. مقالة 83b في سياسة الحروب وصورة مكائدها والتحفظ من عواقبها وترتيب لقاء الجيوش والاوقات المختارة لذلك. Anf. wie bei Spr. f.13a.

88b القول في الغالب والمغلوب

10. مقالة 91ᵃ في علوم خاصية من علم الطلسمات واسرار النجوم واستمالة النفوس وخواصّ الاحجار والنبات وغير ذلك

Anfang wie bei Spr. f. 21ᵃ bei الكلام في خواص الاحجار

Schluss f. 102ᵇ: وقد اكملت لك يا اسكندر جميع ما رغبت على حسب ما شرطت وقمت لك بحق الخدمة وذلك بعض ما يجب لك علىّ فكن به مؤيّدا موفقا سعيدا ان شاء الله تعالي كمل كتاب سرّ الاسرار لتاسيس السياسة وترتيب الرياسة

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, wenig vocalisirt. Ueberschriften, auch Stichwörter, roth. — **Abschrift** im J. 741 Ďū'lhiģģe (1341) von اسن(?) بن ناصر الدين محمد بن شمس الدين ارسلان بيك الخوارزمي

Arabische Foliirung; f. 86 übersprungen.

HKh. V 10202 (vgl. 10152. 10203. 9958. III 7102. IV 9006).

5605. Pet. 125.

144 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (20½ × 14¾; 14½ × 7½ᶜᵐ). — **Zustand**: ziemlich gut, nur im Anfang einige schadhafte Blätter und am unteren Theile des Rückens eine durchlaufende Beschädigung, die vom Buchbinder ausgebessert ist. — **Papier**: gelb, glatt, dick. — **Einband**: schwarzer Lederband. — **Titel** fehlt, er ist:

كتاب الخراج

Anders noch in Spr. 656. — **Verfasser** fehlt, s. Anfang.

Anfang fehlt, da das erste Blatt fehlt. Er ist von späterer Hand ergänzt, und zwar so: قال الامام الاجلّ الافضل **ابو يوسف يعقوب** مخاطبًا بها امير المومنين هرون الرشيد حين امره ان يؤلف له كتابا في الخراج اما بعد حمد ذي الطول الذي بيده القوّة والحول سئلتني يا امير المومنين بتاليف كتاب لتعملّ بما فيه وتحكم |f. 2ᵃ| به بل تطّلع بسرّ معانيه فاقول وبالله التوفيق يا امير المومنين انّ الله وله الحمد قلّدك امرا عظيما وثوابه اعظم الثواب وعقابه اشدّ العقاب وقلّدك امر هذه الامّة فاصبحت وامسيت وانت تبني لخلق كثير قد استرعاكهم الله وائتمنك عليهم وابتلاك بهم وولّاك امرهم وليس يثبت البنيان اذا اسّس علي غير التقوي ان ياتيه الله عز وجل من القواعد فهدمه على من بناه واعان عليه فلا تضيّعن ما قلّدك الله عزّ وجلّ من امر هذه الرعيّة الخ

Dies Werk des *Abū jūsuf* **ja'qūb ben ibrāhīm ben ḥabīb elkūfī** † 182/798 (obgleich die Abfassung von seinem Schüler **Moḥammed eššeibānī** herrührt, s. bei Spr. 656), in ermahnendem Tone an den Emīr der Gläubigen (Hārūn) gerichtet, der oft angeredet wird, giebt eine auf Qorān und Ueberlieferung fussende Darstellung der Auflagen und Contributionen. Es ist nicht in eine bestimmte Zahl von Kapiteln oder Abschnitten getheilt, obgleich es dennoch nach gewissen Gruppen zusammengestellt ist. Es handelt:

13ᵇ في قسم الغنائم امّا ما سئلت عنه يا امير المومنين من قسمة الغنايم اذا اصيبت من العدوّ وكيف تقسم فان الله تبارك وتعالي قد انزل الخ

17ᵇ في الفيء والخراج فامّا الفيء يا امير المومنين فهو الخراج عندنا خراج الارض الخ

21ᵃ ما عمل به في السواد فامّا ما سئلت عنه . . . من امر السواد وما الذي كان اهله عوملوا به

29ᵇ في ارض الشام والجزيرة وامّا ما سئلت عنه . . . من امر الشام والجزيرة وفتوحهما وما جري

36ᵇ ما ينبغي ان يعمل به في السواد نظرت في خراج السواد وفي الوجوه التي يجبي فيها فكلّ قد قال

42ᵇ العسل والجوز واللوز فامّا العسل والجوز واللوز واشباه ذلك فانّ في العسل العشر

44ᵃ في ذكر القطائع فاما القطائع من ارض العراق فكل ما كان لكسري ومرازبته واهل بيته

47ᵇ في اسلام قوم من اهل الحرب والبادية على اراضيهم واموالهم وسئلت . . . عن قوم من اهل

48ᵃ في موات الارض وفي الصلح وفي العنوة وغيرها وسئلت . . . عن الارضين التي افتتحت عنوة

51ᵃ الحكم في المرتدّين اذا حاربوا ومنعوا الدار ولو انّ المرتدين منعوا الدار وحاربوا سبي نسائهم

52ᵇ حدّ ارض العُشر من ارض الخراج وامّا ما سئلت عنه . . . من حدّ ارض العشر

53ᵃ قصّة نجران واهلها 53ᵃ ما يخرج من البحر

56ᵇ في الصدقات وسئلت عمّا يجب فيه الصدقة من الابل والبقر والغنم والخيل

59ᵇ في النقصان والزيادة والضياع لا يحلّ لرجل مؤمن بالله واليوم الآخر منع الصدقة

64b فى بيع السمك فى الآجام
65b فى اجارة الارض البيضاء وذات النخل٬
67b الجزاير فى دجلة والفرات والغُروب٬
75b فى الكلاء والمروج
78b شان نصاري بنى تغلب وساير اهل الذمّة وما يعاملون
80a فيمن تجب عليه الجزية٬ الجزية واجبة علي جميع اهل الذمّة ممّن فى السواد
83b فى لباس اهل الذمّة وزيّهم٬ وينبغى مع هذا ان تختم رقابهم فى وقت جباية جزية روسهم
84b فى المجوس وعبدة الاوثان واهل الردّة٬ جميع اهل الشرك من المجوس وعبدة الاوثان
87a فى العشور٬ فامّا العشور فرايت ان توليها قوما من اهل الصلاح والدين
91a فى الكنائس والبيع والصلبان٬
99b فى اهل التلصّص والدعارة والجنايات ما يجب فيه من الحدود٬
116b الحكم فى المرتدّين عن الاسلام والزنديق٬ وامّا المرتدّ عن الاسلام الي الكفر
123a فيمن يمرّ بمسالح الاسلام من اهل الحرب ويوخذ من الجواسيس
125a فى قتال اهل الشرك واهل البغى وكيف يُدْعون

Schluss f. 144a: وبلغنا ان رجلا نصرانيا كان ياتى الحسن ويغشى مجلسه فمات فصار الحسن الي اخيه ليعزيه فقال له اثابك الله علي مصيبتك ثواب من اصيب بمثلها من اهل دينك وبارك لنا فى الموت وجعله خير غايب ينتظر عليك بالصبر فيما نزل بك من المصايب٬ تمت٬

Schrift: ziemlich gross und gut, vocallos. — **Abschrift** im J. 1136/1723 von خليل بن عبد الله.
cf. HKh. V 10086.

5606. Spr. 656.

117 Bl. 4to, 17 Z. (25 × 18½; 17 × 11cm). — **Zustand**: sonst gut, doch nicht frei von Wurmstichen. — **Papier**: gelblich, ziemlich stark, etwas glatt. — **Einband**: Pappband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Es hat hier den **Titel** f. 1a:
كتاب الهارونيّات الّفها الامام محمد بن الحسن الشيبانى لهارون الرشيد وجعلها باسمه٬
während in der Unterschrift f. 118b steht:
كتاب الخراج لابى يوسف القاضى

Anfang f. 1b: اطال الله بقاء امير المومنين وادام له العزّ فى تمام من النعمة ودوام من الكرامة وجعل ما انعم به عليه موصولا بنعيم الآخرة الذي لا ينفد ولا يزول ومرافقة النبىّ صلعم انّ امير المومنين ايّده الله تعالي سألنى ان اصنع له كتابا جامعا يعمل به فى جبايته الخراج والعشور والصدقات والجوالي وغير ذلك ممّا يجب عليه النظر فيه الخ

Die 7 ersten Zeilen dieser Handschrift sind einleitende Bemerkungen, von da an so wie bei Pet. 125 angegeben. Als Verf. ist **hier** **Moḥammed ben elḥasan** *eššeibânî* † 189/805 angegeben; er war Schüler des Abû jûsuf und hat dessen Erörterungen redigirt. Die Einleitung geht hier bis f. 10b, dann folgen die Abschnitte so, wie bei Pet. angemerkt ist. Einige Ueberschriften derselben, welche in Pet. nicht vorhanden sind oder doch nicht deutlich hervortreten, sind:

f. 25a كيف كان فرض عمر بن الخطاب لاصحاب النبى صلعم (nach dem Abschn. Pet. f. 29b).
53a (nach Pet. 67b) فى القنى والابار والانهار
59a (nach Pet. 75b) فى تقبيل السواد وغير السواد واختيار الولاة لهم والتقدم اليهم
84b (nach Pet. 99b) فى الخطاء
85a فى الدية فى شبه العمد
96b فى المسلم السارق
99b (nach Pet. 116b) فيما سئل عنه امير المومنين
102a فى اىّ الوجوه يجري على القضاة والعمّال الارزاق
103b (nach Pet. 123a) فى الجواسيس يوخذون وهم من اهل الذمّة او من اهل الحرب
112b (nach Pet. 125a) فى موادعة الوالي قوما من اهل الحرب
116a فيمن خالف اهل القبلة اذا حاربوا

Der Abschnitt Pet. f. 42b (العسل والجوز الخ) steht hier an späterer Stelle f. 40a, nach dem Abschnitt ما يخرج من البحر.

Schluss f. 117b: فمن كان يسمع ويطيع الله ورسوله فلا يفسد منها شيئا وليقم الناس عليها وليمنعها من المفسدين وكان الاستعداد بدولة واتمام هذا الكتاب الشريف كتاب الخراج لابي يوسف القاضى٬

Dieser Schluss steht einige Zeilen **vor** dem bei Pet. angegebenen; die letzten Worte desselben (الاستعداد بدولة) stehen daselbst f. 144^a, 4.

Schrift: Persischer Zug, ziemlich klein, gut und deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** vom J. 1847. — F. 32^A nicht gezählt; f. 48 übersprungen. — Die ziemlich fehlerhafte Handschrift gut collationirt und vielfach berichtigt. — Auf der Rückseite des Vorblattes steht ein Inhaltsverzeichniss.

5607. We. 1258.

107 Bl. 4to, 15 Z. (24½ × 18; 16½ × 12^{cm}). — **Zustand:** sonst ziemlich gut, aber zu Anfang in der oberen Hälfte und gegen Ende fast ganz wasserfleckig. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken. — **Titel** f. 1^a (von etwas späterer Hand):

كتاب الاحكام السلطانية

Er steht ausführlicher in We. 1257. — **Verfasser** f. 1^a:

ابو الحسن علي بن ابي عبد الله محمد بن حبيب الماوردي البصري الشافعي

Anfang f. 1^b: الحمد لله الذي اوضح لنا معالم الدين ومنّ علينا بالكتاب المبين . . . وبعد فلما كانت الاحكام السلطانية بولاة الامور احق وكان امتزاجها بجميع الاحكام يقطعهم عن تصفحها مع تشاغلهم بالسياسة والتدبير افردت لها كتابا الخ

Verwaltungsgrundsätze und -Vorschriften, dargestellt von 'Alî **ben moḥammed ben Ḥabîb** *elmâwerdî*, geb. 364/974, † 450/1058 (No. 2527). Das Werk ist in 20 Kapitel getheilt, deren Uebersicht f. 2^a u. 2^b. Die einzelnen Kapitel zerfallen in mehrere meistens ungezählte فصل oder قسم.

1. باب f. 2^b في عقد الامامة 2. باب 20^b في تقليد الوزارة
3. باب 28^a في تقليد الامارة على البلاد
4. باب 33^b في تقليد الامارة على الجهاد
5. باب 51^b في الولاية على حروب المصالح
  1. فصل 51^b في قتال اهل الردة
  2. فصل 55^a في قتال اهل البغي
  3. فصل 58^a في قتل من امتنع من المحاربين وقطاع الطريق
6. باب 61^b في ولاية القضاء 7. باب 78^a في ولاية المظالم
8. باب 80^a في ولاية النقابة على ذوي الاختيار
9. باب 94^b في الولاية على امامة الصلوات
10. باب 102^a في الولاية على الحج

Schluss f. 107^a: فسدت عليهم صلواتهم لارتباط صلاة المأموم بصلاة الامام وانفصال حج الناس عن حج الامام

Damit schliesst die **erste** Hälfte des Werkes.

Schrift: gross, breit, stattlich, gleichmässig, ziemlich stark vocalisirt. Ueberschriften roth. Der Text in rothen Linien. — **Abschrift** c. 1100/1688. — HKh. I 150.

In Mq. 121, S. 327—340 steht der Anfang des Werkes, fast bis zu Ende des 1. Kapitels. In We. 313, f. 5^b—9^b steht das 8. Kapitel.

5608. We. 1257.

132 Bl. 4to, 19—20 Z. (25 × 16¾; 20 × 14^{cm}). — **Zustand:** wurmstichig, an mehreren Stellen ausgebessert, auch fleckig und nicht überall sauber. — **Papier:** gelb, stark, glatt. — **Einband:** brauner Lederbd mit Klappe. — **Titel** f. 1^a von ganz später Hand u. auf das 1. Blatt geklebt:

كتاب الاحكام السلطانية والسياسة الدينية والولايات الشرعية

Verfasser f. 1^a:

ابو الحسن علي بن محمد بن محمد البصري الشافعي

(Nicht ganz richtig: s. bei We. 1258.)

Zweite Hälfte **desselben** Werkes.

11. باب 56^b في ولاية الصدقات
12. باب 62^b في قسم الفيء والغنيمة
13. باب 69^b في وضع الجزية والخراج
14. باب 76^a فيما يختلف احكامه من البلاد
15. باب 88^b في احياء الموات واستخراج المياه
16. باب 94^b في الحمى والارفاق
17. باب 98^a في احكام الاقطاع
18. باب 104^a في وضع الديوان وذكر احكامه
19. باب 119^a في احكام الجرايم
20. باب (123^b) في احكام الحسبة

Anscheinend ist keine Lücke in der Handschrift, dennoch fehlt ein grosses Stück, nämlich nach f. 123^b, 7 fehlt der Text von etwa 14 Blättern; und zwar kommen etwa 9 davon auf das Ende des 19. Kapitels und 5 auf den fehlenden Anfang des 20. Kapitels. F. 123^b, 7 bis Schluss macht das Ende des 20. Kapitels aus.

Schluss f. 132ᵇ: فذكرنا ما اغفلوه واستوفينا ما قصروا فيه وانا اسئل الله توفيقا لما يوحينا وعونا على ما نويناه بمنه ومشيئته وهو حسبنا ونعم الوكيل، تجز الكتاب والحمد لله الخ

Schrift: gross, kräftig, gut, wenig vocalisirt, Ueberschriften und Stichwörter grösser. Sehr bald wird die Schrift aber flüchtiger, ermangelt sehr häufig der diakritischen Punkte, und wird dadurch oft schwierig zu lesen. — **Abschrift** c. 850/1359. — Collationirt.

F. 132ᵇ untere Hälfte steht ein kurzer Artikel über den Verfasser nebst Angabe seiner Hauptwerke, nach السمعاني angegeben.

5609. Lbg. 281.

26 Bl. Folio, 19—20 Z. (30½ × 21; 19½ × 13cm). — **Zustand:** nicht recht sauber, auch fleckig; etwas lose im Einband. — **Papier:** gelb, ziemlich stark und glatt. — **Einband:** Pappbd mit Lederrücken. — **Titel u. Verf.** f. 1ᵃ:

سرّ العالَمَيْن وكشف ما فى الدارَيْن "د
لابي حامد محمد بن محمد بن محمد الغزالي
الطوسي حجة الاسلام

Der Titel so auch im Vorwort.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الاول فى ربوبيته والقديم فى ازليته . . . قال السيد الامام . . . الغزالي . . . لما رايت اهل الزمان وهممهم قاصرة عن نيل المقاصد الباطنة والظاهرة الخ

Dies paränetische Werk des **Abū ḥāmid elgazzālī** † 505/1111 (No. 1679) ist nach f. 2ᵃ in 30 مقالة eingetheilt. Es beginnt mit einem Abschnitt (فصل) über Hoheit und Gefahren des Königthums, und erzählt zuerst von Ḏū'lqarnein, Sohn des صعب بن جبل und der Helena (هيلانة): اعلم ان الملك عظيم وعقيم الخ

Weiterhin f. 4ᵃ باب الترتيب فى قعود الملك وسياسة يومه وليله،

5ᵃ فصل وهو المقالة الثالثة، ويستحبّ للملك سهر اول الليل الي نصفه

5ᵇ باب فى ترتيب الخلافة والمملكة

7ᵇ فصل وهو المقالة الخامسة، اذا اردت ترتيب ملك فى الملك فاستهو رجال الدول بعد تحصّل المال

8ᵇ فصل وهو المقالة السادسة فى ترتيب الولاة

10ᵃ فصل فى ترتيب حاشية الدولة

12ᵃ فصل وهو المقالة الثامنة فى ترتيب الحجاب والوزراء والكتّاب

12ᵇ فصل وهو المقالة التاسعة فى ترتيب الخبّاز والطباخ والقصاب

13ᵇ فصل وهو المقالة العاشرة، اعلم ايها الملك اذا اردت معاندة لملك

14ᵇ فصل وهو المقالة الحادية عشر، افتقد آلات سفرك قبل خروجك

15ᵇ فصل وهو المقالة الثانية عشر، ذكر صفات منامك ايها الملك اذا كنت فى سفر

16ᵇ فصل وهو المقالة الثالثة عشر، فى حبل اليمين

Von hier an hören die Ueberschriften auf. Das Ganze ist eine Anleitung für Fürsten, also Regierungskunst.

Schluss f. 26ᵇ: فانتبه ايها الملك لهذه النكت والاشارات وقد نصحت لكم ان كنتم تحبّون الناصحين والملك بالعلماء البق من الفجرة الفاسقين . . . ولا بدّ للارض من وارث وناصر يورثها من شاء من عباده،

Der Verfasser citirt f. 12ᵇ. 13ᵃ mehrere seiner Werke.

Schrift: ziemlich gross, weit, gleichmässig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften und Stichwörter roth oder auch hervorstechend gross in Schwarz. Der Text in rothen Linien. — **Abschrift** im J. 1013 Raǵab (1604).

5610. We. 1261.

99 Bl. 8vo, 15—16 Z. (21⅓ × 15; 13½—14½ × 9½cm). — **Zustand:** fast lose im Einband; die ersten Lagen ganz lose; unsauber und fleckig, besonders in der 2. Hälfte wasserfleckig. Der Rand bisweilen ausgebessert. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** brauner Lederband. — **Titel** f. 1ᵃ (von späterer Hand):

كتاب التبر المسبوك فى نصيحة الملوك

Anderer Titel in We. 1582, 1. Weiter unten steht:

هذا كتاب مستخرج من الفارسية الي العربية، الاصل للشيخ الامام زين الدين حجة الاسلام ابي حامد محمد بن محمد بن محمد الغزالي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على انعامه وافضاله والصلاة . . . وبعد فانه سالني بعض المتقدمين الكبراء ان انقل هذا الكتاب وهو نصيحة الملوك من اللغة الفارسية الي الالفاظ العربية فامتثلت ذلك الخ

Das persische Werk desselben Elgazzālī, dessen Titel نصيحة الملوك, ist hier unter obigem Titel in das Arabische übertragen, mit Beibehaltung seiner Eintheilung, möglichst genau. Es ist ein Regentenspiegel, den der Verfasser dem Sulṭān Moḥammed ben melik śāh vorhält und worin er die an einen Fürsten und dessen Beamten zu stellenden Anforderungen erörtert und zu wahrer Frömmigkeit und sittlichem Verhalten durch Belehrung allgemeiner Art und durch eine Menge dahin zielender Anekdoten ermahnt. Das Werk beginnt f. 1ᵇ unten:
قال الشيخ الامام العالم العارف زين الدين حجة الاسلام ...الغزالي رحمه وهو يخاطب السلطان محمد بن ملك شاه، اعلم يا سلطان العالم وملك الشرق والغرب ان لله عليك نعما ظاهرة وآلاء متكاثرة يجب عليك شكرها ويتعين عليك اداعتها الخ

f. 3ᵃ ابتداء قاعدة الاعتقاد الذي هو اصل الايمان
3ᵇ الاصل الثاني في تنزيه الخالق تعالي
4ᵃ الاصل الثالث في القدرة
4ᵃ الاصل الرابع في العلم
4ᵃ الاصل الخامس في الارادة
4ᵇ الاصل السادس في انه سميع بصير
4ᵇ الاصل السابع في الكلام
5ᵃ الاصل الثامن في افعاله تعالي
5ᵃ الاصل التاسع في ذكر الآخرة
6ᵃ الاصل العاشر في ذكر رسول الله صلعم
6ᵃ ذكر فروع شجرة الايمان (in 10 اصل)
18ᵇ بيان العينين اللتان هما مشرب شجرة الايمان ... الاولي معرفة الدنيا لِمَ اوجد فيها الانسان، (in 10 مثال).
24ᵃ العين الثانية، اعلم يا سلطان العالم ان بني آدم طايفتان (in 5 حكاية)
30ᵃ الباب الاول في العدل والسياسة وذكر الملوك وسيرهم، اعلم ان الله تعالي اختار من بني آدم فريقين
64ᵇ الباب الثاني في سيرة الوزراء، اعلم ان الملك يحسن ذكره ويعلو قدره بالوزير
69ᵇ الباب الثالث في ذكر الكتّاب وآدابهم، قال العلماء
71ᵇ الباب الرابع في سُمُوّ همم الملوك، قال عمر بن الخطاب رَه اجتهد ان لا تكون
79ᵇ الباب الخامس في ذكر حكمة الحكماء، فانها عطاء من الله تعالي يوتيها من يشاء
86ᵃ الباب السادس في شرف العقل، اعلم ان الله تعالي اسمه وجلّ خلق العقل في احسن صورة
91ᵃ الباب السابع في نعت النساء وما فيهن من خير وشرّ خير النساء وابركهن

Schluss f. 99ᵇ: اسالك بعزك الذي لا يرام وبملكك الذي لا يضام وبنورك الذي ملأ اركان عرشك ان يكفني شرّ كذا ويدعو بما شاء ثم يقول يا مغيث يا مغيث اغثني يا مغيث اغثني انك .. على ما تشاء قدير،

HKh. II 2366 (VI 13837).

Der Schluss von f. 96 an (14—15×11½cm) ist von ganz neuer Hand flüchtig ergänzt; ob das Ende desselben wirklich richtig, ist mir zweifelhaft.

Schrift: ziemlich gross (doch ungleich), rundlich, deutlich, meistens vocalisirt. Ueberschriften roth. Die ergänzten Blätter in flüchtiger unschöner Schrift. — Abschrift c. 1100/1688 (resp. 1200/1785). F. 9ᵇ ist leer gelassen. — Collationirt.

5611.

Dasselbe Werk in:

1) Lbg. 274.

114 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (20½×13½; 13½×8½cm). — Zustand: im Ganzen gut, doch (besonders im Anfang) fleckig. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:
كـ التبر المسبوك في نصائح الملوك لابي حامد الغزالي

Anfang wie bei We. 1261. Der Schluss abweichend. Das Gebet am Ende, in welchem f. 112ᵃ die Gottesnamen hintereinander vorkommen, schliesst hier: اللهم لا حول لي ولا قوة الا بحولك وقوتك فهب لي حولا وقوة استعين بهما على طاعتك يا الله يا الله يا الله وسلم تسليما كثيرا كثيرا . . . فاجعل شفيعي اليك من سببك،

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. Text in rothen Linien. — Abschrift im Jahre 1067 Rabīʿ I (1657) von يوسف الميهي المقري

2) We. 1770, 3, f. 45ᵇ—87ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser f. 45ᵃ unten:
كـ نصيحة الملوك لابي حامد الغزالي

Die 3 letzten Kapitel sind hier abgekürzt, auch kommen ihre Ueberschriften nicht vor.

Schluss f. 87ᵃ (Reġez):

كل البلا منهن ياتى والوفا منهن لا ياتى مدي الايام

تم الكتاب

3) Pm. 413.

62 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (21½ × 15; 13½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: stark wasserfleckig an den Rändern und auch sonst oft fleckig. Bl. 2 eingerissen und oben am Rande und auch im Text stark beschädigt. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ von späterer Hand:

التبر المسبوك في الوزراء والملوك للغزالي

Anfang fehlt; er ist von derselben Hand wie der Titel ergänzt und lautet f. 1ᵇ: الحمد لله الذي كون الاكوان وخلق الانسان وعلمه البيان والصلوة والسلام ... وبعد فهذا كتاب اودعت فيه قوانين امور الدنيا والدين' Daran schliesst sich f. 2 (von der Handschrift selbst): وافصحت عنه فصاحته ولم يحصل لغيري مثل مؤلف هذا الكتاب من الاخبار والامثال واودعته الحكم والاشارات وبذلت مجهودي في ترتيبه وما توفيقي الا بالله عليه توكلت واليه انيب

Dies ist das ganze Vorwort; die überstrichenen Worte sind wegen der Beschädigung des Blattes an den Stellen von späterer Hand ergänzt. Alsdann folgt das Werk selbst so wie bei We. 1261 angegeben von den Worte an: قال الشيخ ... الغزالي رحمه' اعلم يا سلطان العالم الخ

Die Handschrift ist sehr unvollständig. Nach f. 9 fehlt 1 Blatt, nach f. 50 ist eine kleinere, nach f. 60 eine grosse Lücke; hier fehlt nämlich der Schluss des 2. Kapitels (welches f. 59ᵃ beginnt), und fast das ganze 3. Kapitel, von welchem auf f. 61ᵃ nur die letzten 5 Zeilen vorhanden sind. Das 4. Kapitel beginnt f. 61ᵃ, 6 u. nach 61ᵇ fehlt alles Uebrige, ungefähr 30 Blätter.

Der Bl. 62 von derselben Hand wie f. 1 ergänzte Schluss ist nur scheinbar: die letzten Worte desselben sind: وقد قيل في الامثال من كانت همته بطنه فقيمته ما يخرج منها' تم كتاب التبر المسبوك في اخلاق السلاطين والملوك'

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth, doch ist von f. 21ᵇ an für dieselben meist freier Platz gelassen. — Abschrift c. ¹²⁰⁰/1785.

4) We. 1582, 1, f. 2—133ᵃ.

137 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (20½ × 14; 13 × 7ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; im Anfang (bes. Bl. 3. 4) fleckig; gegen Ende die obere Hälfte wasserfleckig. — Papier: gelb (auch bräunlich und blau), glatt, stark. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titel f. 2ᵃ:

كـ" خريدة السلوك في نصيحة الملوك

Verfasser ausführlich angegeben.

Anfang wie bei We. 1261. Schluss f. 133ᵃ (Reġez) — vgl. We. 1770, 3 —:

مجنون عامر هام من حب النسا في السندباد عجايب النسوان

كل البلا منهن ياتى والوفا منهن لا ياتى مدا الازمان

Schrift: ziemlich klein, weit, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. Blatt 4 ergänzt (von derselben Hand, wie f. 1 geschrieben). — Abschrift von شمس الدين محمد بن محمد بن ابي بكر المعروف بسبط الزرعي الحنفي الاحمدي اللاذقى الطرابلسى im Jahre 999 Ramadān (1591), im Auftrage des امير علي بن محمد شمس الدين بن محمد

Nach f. 81 fehlen 2, nach 108 4 Blätter.

F. 1ᵃ·ᵇ enthält eine kleine Predigt, zur Bussfertigkeit ermahnend. Anfang: الحمد لله الباقى — Schluss: كانك غريب او عابر وما سواه فان سبيل صدق رسول الله صلعم. Von der Hand des عبد الكريم بن محمد بن عبد الحى بن محمد العماد vom J. ¹¹⁹²/1778.

5) We. 714.

39 Bl. 8ᵛᵒ, 21—23 Z. (20½ × 15; 14—15 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber, nicht recht fest im Einband. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ (von ganz später Hand):

هذا الكتاب يشتمل على حكايا ونكت ادبيات ومواعظ معتبرات

Anfang f. 2ᵃ: الحكاية الاوولا [d. i. الاولي] من الحكايات وهو ما رواه وهب بن منبه وكان من علماء اليهود روي انه كان ملك عظيم اراد ان يركب يوما الخ

Die erste Linie (bis وهو ما) ist gefälscht, um den Schein der Vollständigkeit des Werkes zu machen; aus gleichem Grunde ist weiterhin noch öfters gefälscht und ausradirt.

Es liegt hier ein Stück von نصيحة الملوك des Elgazzālī vor, aber falsch gebunden u. lückenhaft.

Der Anfang fehlt, etwa 5 Bl.; es folgt: Bl. 29—31. 22—28. 1—21. Die noch übrigen Blätter 32—39 folgen darauf, aber nicht unmittelbar, hängen auch nicht alle unter sich zusammen, sondern nur 33. 34; dann 35. 36; endlich 37—39. Das 1. Kap. des Werkes beginnt f. 5ᵇ; es ist etwas mehr als zur Hälfte hier vorhanden. Im Ganzen fehlt von dem Werke hier reichlich die 2. Hälfte.

Schrift: klein, gefällig, deutlich, vocallos. — Abschrift c. 1100/1688.

5612. We. 1260.

227 Bl. 4to, 19 Z. (24 × 16½; 18½ × 11½—12cm). — Zustand: lose im Deckel, bis auf die letzten Lagen. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel f. 1ᵃ:

كتاب سراج الملوك

so auch in der Vorrede f. 3ᵃ. — Verfasser f. 1ᵃ:

محيى السنة ابو بكر محمد بن الوليد الطرسوسي

HKh. nennt den Verfasser ebenso, mit dem Zusatze: القرشي الفهري المالكي. Dagegen in We. 348:

ابو بكر محمد بن الوليد بن محمد الطرطوشي
الاندلسي المالكي القرشي الفهري

mit dem Zusatz: مؤلف كتاب سراج الملوك. Dies ist also das Richtige.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي لم يزل ولا يزال وهو الكبير المتعالي خلق الاعيان والاوتار . . . اما بعد فاني نظرت في سير الامم الماضية والملوك الخالية وما وضعوه من السياسات في تدبير الدول والتزموه من القوانين في حفظ النحل الخ

Moḥammed ben elwelîd ben moḥammed *eṭṭarṭûšî* elmâlikî muḥjî essunna abu bekr † 520/1126 hat das Werk gewidmet dem الامير الاجل نظام الدين محمد. Dasselbe enthält Charakterzüge, weise Sprüche und Anekdoten, namentlich in Bezug auf das Verhalten der Könige, Wezîre, Statthalter etc. Der Verfasser berücksichtigt darin namentlich die Araber, Perser, Römer (Griechen), Inder; die Chinesen nicht, weil von ihnen wenig zu den Arabern verlautete; auch die übrigen Völker wenig, weil sie nicht viel weise Sprüche aufzuweisen haben. Er hat sein Werk gesammelt aus den Lebensläufen der Propheten, den Nachrichten über Fromme, Weise und Gelehrte und aus Werken über Regierungskunst und fasst sich, je nach dem Gegenstande, kürzer oder ist auch ausführlicher. Er sagt, dass ein solches Werk ihm Keiner vorgethan habe und hofft daher, dass Könige und Grosse sich dasselbe anschaffen werden; denn es mache viele Bücher und die Berathung mit Andern entbehrlich. Es zerfällt in 64 Kapitel, deren Uebersicht f. 3ᵇ ff. steht.

1. باب f. 5ᵃ في مواعظ الملوك، لقد خاب من كان حظه من الله الدنيا
2. باب 27ᵇ في مقامات العلماء والصالحين عند الامراء والسلاطين، دخل الاحنف بن قيس على معاوية
3. باب 37ᵇ فيما جاء في الولاة والقضاة وما في ذلك من الغرر والخطر، قال الله تعالي يا داود
4. باب 41ᵇ في بيان معرفة ملك سليمان بن داود عم ووجه طلبه للملك وسؤاله ان لا يوتاه احد من بعده ونفى البخل عنه
5. باب 42ᵇ في فضل الولاة اذا عدلوا، قال الله سبحانه وتعالي ولو لا دفع الله الناس بعضهم
6. باب 45ᵃ في ان السلطان مع رعيته مغبون غير غابن وخاسر غير رابح
7. باب 46ᵇ في بيان الحكمة في كون السلطان ظل الله في الارض، اعلم ان وجود السلطان
8. باب 47ᵇ في منافع السلطان ومضارّه، قالت حكماء العرب والعجم مثل مضارّ السلطان
9. باب 48ᵇ في بيان منزلة السلطان من الرعية، اعلموا ان منزلة السلطان
10. باب 49ᵇ في بيان معرفة خصال ورد الشرع بها فيها نظام الملك والدول
11. باب 51ᵃ في بيان معرفة الخصال التى هي قواعد السلطان ولا ثبات له دونها
12. باب 55ᵃ في التنصيص على الخصال التى زعم الملوك انها ازالت دولتهم وهدمت سلطانهم
13. باب 56ᵇ في الصفات الذاتية التى زعم الحكماء انه لا يدوم معها مملكة
14. باب 58ᵇ في الخصال المحمودة في السلطان، وقد اتفقت العلماء والحكماء عليها فقالوا

15. باب 59b في بيان الخصال التى يعزّ بها السلطان وهي الطاعة، قال ملك فارس لموبذان

16. باب 60b في ملاك امور السلطان، قال سليمان بن داود عم الرحمة والعدل بحرزان

17. باب 61a في خير السلطان وشرّ السلطان، افضل الملوك من كان شركة بين الرعايا

18. باب 62a في منزلة السلطان من القران، وروي ان النبي عم قال ان الله ليزع

19. باب 62a في خصال جامعة لامر السلطان، قالوا ظفر الملك بعدوّه على حسب عدله

20. باب 64a في معرفة الخصال التى هي اركان السلطان، قال ابو جعفر المنصور ما كان

21. باب 64b في حاجة السلطان الي العلم، قال ابن المقفع اذا اكرمك الناس لمال

22. باب 66b في وصية امير المومنين علي بن ابي طالب رة لكُمَيْل بن زياد في العلم واهله

23. باب 67b في العقل والدهاء والخبّ والمكر، قد ذكرت في كتاب الاسولة حقيقة العقل

24. باب 72b في الوزراء وصفاتهم، قال الله تعالى في قصة موسى عم واجعل لي وزيرا

25. باب 75b في الجلساء وآدابهم، قال الله تعالي الاخلاء يومئذ بعضهم لبعض عدو

26. باب 78a في بيان معرفة الخصال التى هي من جمال السلطان، قد ذكرنا الخصال التى تجري

27. باب 82b في المشاورة والنصيحة، وهذا الباب مما تعده الحكماء من اساس المملكة

28. باب 86b في الحلم، قال الله سبحانه ان ابراهيم لحليم اوّاه منيب وقال

29. باب 92b فيما يسكّن الغضب، واول ذلك انك اذا نظرت الي تغيّر اشكالك

30. باب 94a في الجود والسخاء، وهذه الخصلة الجليل قدرها العظيم موقعها

31. باب 102a في بيان الشحّ والبخل وما يتعلق بهما، الشحّ في كلام العرب البخل ومنع

32. باب 103a في الصبر، الصبر زمام ساير الخصال وزعيم الغنم والظفر وملاك كل فضيلة

33. باب 109b في كتمان السرّ، قال الله تعالي حكاية عن يعقوب عم يا بنيّ لا تقصص

34. باب 112a في الخصلة التى هي رهن سائر الخصال وزعيم بالمزيد من النعماء والالاء من ذي الجلال

35. باب 118b في بيان السيرة التى يصلح عليها الامير والمامور ويستريح بها الرئيس والمرءوس مستخرجة من القران العظيم

36. باب 120b في بيان الخصلة التى فيها غاية كمال السلطان وشفاء الصدور وراحة القلوب وطيب النفوس

37. باب 121b في بيان الخصلة التى فيها ملجأ الملوك عند الشدايد ومعقل السلاطين عند اضطراب الامور وتغيّر الوجوه والاحوال

38. باب 122b في بيان الخصال الموجبة لذمّ الرعية للسلطان، قال حكيم الفرس

39. باب 123a في مثل السلطان العادل والجاير، مثل السلطان العادل مثل الياقوتة

40. باب 123b ما يجب على الرعية اذا جار السلطان، اعلم ارشدك الله ان الزمان

41. باب 125a في كما تكونوا يولّى عليكم، لم ازل اسمع الناس يقولون اعمالكم عمّالكم

42. باب 125b في بيان الخصلة التى تصلح بها الرعية، اعلم ان ادعي خصال السلطان

43. باب 127a فيما يملك السلطان من الرعية، كتب ارسطاطاليس الي الاسكندر

44. باب 128a في التحذير من صحبة السلطان، اتفقت حكماء العرب والعجم على النهي

45. باب 129b في صحبة السلطان، قال ابن عباس رة قال لي ابي يا بنيّ اني اري

46. باب 131b في سيرة السلطان مع الجند، اعلم ان الجند عدد الملك وحصونه

47. باب 132b في سيرة السلطان في استجباء الخراج، من طال عدوانه زال سلطانه

48. باب 134a في سيرة السلطان في بيت المال، وهذا باب سلكت فيه ملوك الطوايف

49. باب 141a في سيرة السلطان في الانفاق من بيت المال وسيرة العمّال، اعلم ان يوسف

50. باب 145a في تدوين الدواوين وفرض الارزاق وسيرة العمّال، اعلموا ارشدكم الله

51. باب 148a في احكام اهل الذمة، وروي عبد الرحمن بن غنم قال كتبنا لعمر بن الخطاب

52. باب 151ᵇ في بيان الصفات المعتبرة في الولاة، اعلم ارشدك الله ان منزلة العمال
53. باب 153ᵇ في بيان الشروط والعهود التى توخذ على العمّال، اعلم ارشدك الله انه يجب
54. باب 156ᵇ في هدايا العمال والرؤساء على الشفاعات، روي ابو داود في السنن ان النبي
55. باب 158ᵃ في معرفة حسن الخلق، اعلموا ارشدكم الله ان هذا الباب مما غلط الخلق فيه
56. باب 164ᵃ في الظلم وشومه وسوء عاقبته، قال الله تعالي ومن لم يحكم بما انزل
57. باب 169ᵇ في السعاية والنميمة وقبحهما، قال الله تعالي ولا تطع كل حلاف مبين
58. باب 173ᵃ في القصاص، قال الله تعالي ولكم في القصاص حياة يا اولي الالباب
59. باب 176ᵃ في الفرج بعد الشدة، قال الله تعالي وهو الذي ينزل الغيث بعد ما قنطوا
60. باب 187ᵇ في بيان الخصلة التى هي ام الخصال وينبوع الفضايل ومن فقدها لم تكمل فيه الخصلة وهي الشجاعة ويعبّر عنها بالصبر ويعبّر عنها بقوة النفس
61. باب 191ᵃ في ذكر الحروب وتدبيرها وخللها واحكامها، ومن حزم الملك ان لا يحتقر
62. باب 201ᵃ في القضاء والقدر واحكامهما، اعلم ان مذهب اهل الحق في القضاء والقدر
63. باب 204ᵇ هذا باب جامع لاخبار ملوك العجم وحكمائهم وهو يشتمل على خمسة فصول
64. باب 215ᵇ مشتمل على حكم منثورة، اعلم ايها المريد ان الله تعالي يمتحن

Schluss f. 227ᵃ: فهذا ما اردنا ان نمليه في هذا الكتاب

فاري لكم ان تكتبوا انفاسه   ان كانت الانفاس مما تكتبُ

Schrift: blass, ziemlich gross, breit, rundlich, wenig vocalisirt. Von f. 181 an bis f. 200 ist die sehr verblasste Schrift meistens (auf der unteren Hälfte der Seiten) nachgemalt. Die ergänzten Blätter sind in kleiner, gefälliger, deutlicher Schrift, vocallos. — Abschrift im J. 614 Rabî' I (1217) von محمد بن مسعود بن اسعد الاصفهاني Collationirt von احمد بن على الكاتب الشافعي الجزري im J. 617 Çafar (1218).

Die Handschrift hat mehrere Lücken, die aber von neuerer Hand ergänzt sind: f. 1—45. 175—180. 201—208. 212—214. 219. 220. 223. 226. — Nach f. 49 fehlt etwas. — Auf f. 152 folgt 152ᴬ. — Arabische Foliirung. — Viele Kapitel sind in ungezählte فصل getheilt.

HKh. III 7085.

5613. Pet. 347.

1) f. 1—27.

78 Bl. 8ᵛᵒ, 12 Z. ($18^1/_2 \times 12$; 13×8^{cm}). — Zustand: der obere weisse Rand durchgehends ausgebessert. — Papier: dünn, weissgrau, ziemlich glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel fehlt; er ist:

مختصر تحرير الاحكام في تدبير ملة الاسلام

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: يسّر واعن بخير يا كريم، قال الشيخ الفقيه ... بدر الدين محمد بن ابراهيم بن سعد الله بن جماعة الشافعي ... الحمد لله على نعمه الباطنة والظاهرة ... اما بعد فانّي كنت وضعت كتابا سمّيته تحرير الاحكام في تدبير ملّة الاسلام الخ

Ein im Auftrage des Sultans الملك الاشرف † ${}^{693}/_{1294}$ gemachter Auszug aus dem تحرير الاحكام في تدبير ملة الاسلام, welchen der Verfasser selbst, Moḥammed ben ibrâhîm elḥamawî bedr eddîn ibn ǵemâ'a † ${}^{733}/_{1332}$ (No. 1622) in 4 Kapiteln gemacht hat. Er handelt über Ausrüstung, Verpflegung und Besoldung der Truppen, und zuvor über Rechte und Pflichten des Sulṭâns.

1. Kap. f. 3ᵃ في السلطان وفضله وما له من الكرامة بعدله،
2. Kap. 8ᵃ في اتّخاذ الاجناد واعداد آلات الجهاد،
3. Kap. 13ᵃ في عطاء الاجناد وجهاته وبيان انواع اقطاعاته،
4. Kap. 23ᵇ في تقدير عطاء الاجناد وما يستحقه المرصد للجهاد،

Schluss f. 27ᵃ: وان كان لهم عذر في الامتناع من ضعف أوْ ارتكاب محرم بذلك القتال لم تسقط ارزاقهم بامتناعهم والله اعلم، تم ولله الحمد الخ

Nach der Kapitelübersicht f. 3ᵃ in der Einleitung sollte noch ein

5. Kap. في وضع الديوان واقسام ديوان السلطان

folgen: dies fehlt hier.

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, fast vocallos, Persischer Zug. — Abschrift vom J. ${}^{1140}/_{1727}$.

HKh. II 2481.

5614. We. 1844.

2) f. 15—41.

Format etc. und Schrift (21—23 Z.) wie bei 1). Auch am oberen Rande stellenweise wasserfleckig. — Titel und Verfasser f. 15ª:

كتاب تحفة التُرْك فيما يجب ان يعمل فى المُلْك
لابن الطرسوسي الحنفى

Der Verfasser heisst ausführlicher:

ابراهيم بن على بن احمد بن عبد الواحد الطرسوسى الحنفى نجم الدين ابو اسحق

Anfang f. 15ᵇ: الحمد لله مالك الملوك رب الملوك واجب الوجود بلا ارتياب ولا شكوك . . . وبعد فان الله جعل حفظ نظام الانام بالسلطان وادام له الايام بالقبول فى الشريعة والاحسان الخ

Ibrâhîm ben 'alî ben aḥmed *ettarsûsî* neǵm eddîn abû isḥâq † 758/1357 behandelt hier die dem Könige obliegenden Geschäfte, und den Weg, wie der Staat am besten regiert und verwaltet werde. Sein Werk zerfällt in 12 فصل, deren Uebersicht f. 16ª u. 16ᵇ.

1. فصل 16ᵇ فى بيان سلطانة الترك ولا يشترط ان يكون السلطان مجتهدا ولا قريشيا وذكر مذهب الشافعي فى هذا الفصل فى ذلك كله ويندرج فى هذا الفصل مذهب ابي حنيفة رح بانه اوفق للترك من مذهب الشافعي

2. فصل 18ᵇ فى جواز التقليد من الترك خلافا للشافعي

3. فصل 18ᵇ (in 3 نوع) فى الجواب عن القصص

 1. نوع 18ᵇ فى ازالة المظالم وكف يد الظالم
 2. نوع 19ª ان تكون القصة لطلب ولاية
 3. نوع 20ª فى ولاية نياب السلطنة والقضاة والوزراء وولاية الكتاب والحجاب والمشدين والخطباء وقضاة العسكر ووكلاء بيت المال

4. فصل 26ᵇ فى كشف احوال الولاة والدواوين وما يجب ان يفعل بواحد منهم اذا ظهر عليه خيانة

5. فصل 27ª فى الكشف عن القضاة ونوابهم وبيان ما يستحقه الخاين منهم

6. فصل 28ᵇ فى النظر فى احوال بقية الرعية

7. فصل 31ª فى النظر فى امر الحصون والجسور والثغور والمساجد وكسوة الكعبة واصلاح طريق الحاج وترتيب سير الحاج

8. فصل 31ᵇ فى صرف اموال بيت المال

9. فصل 32ª فى الاموال التى توخذ مصادرة وبيان وجه اخذها ومن يستحق ان توخذ منه ومن يستحق المصادرة وبيان موضع مصرفها

10. فصل 32ª فى هدايا اهل الحرب للسلطان والامراء وهدايا السلطان لاهل الحرب ايضا

11. فصل 33ª فى احكام البغاة والخوارج علي السلطان

12. فصل 37ᵇ فى الجهاد وقسمة الغنايم

Schluss f. 41ᵇ: فانه يرضخ لكل واحد منهم دون سهم من الغنيمة ويكون للسلطان لان العبد وما يملكه للولاة ولا شك انه يتميز النصيب عن بقية اهل الجيش والله اعلم وهذا آخر ما قصدته، تمت الكتاب

Im 6. Abschnitt bringt der Verfasser seine Abhandlung, die sich auf den Gegenstand bezieht, bei. Sie ist betitelt:

النور اللامع فيما يعمل به فى الجامع

(d. i. الجامع الاموي) und beginnt: اقول الذي يجب ان يعمل فى الجامع الاموي . . . انه ينظر اولا فى جهات اصول الاموال وضبطها والكشف فى حالها الخ und schliesst f. 30ᵇ unten: بالصحة ويخلد وهذا هو الذي يتعين ان يعمل به لمن رايت فى ذلك من المصلحة للجامع واوقافه والله المسؤل ان يوفق ولي الامر . . . فان لم يكن فالي من يجتمع اعيان الناس على عفته وديانته ونهضته من اهل البلد،

s. HKh. VI 14042. — Ausser dieser Abhandlung ist f. 15ª noch als sein Werk angeführt: كـ الوسايل الي تحرير المسايل

Seinen Grossvater (جدّ) nennt der Verfasser f. 31ᵇ: لامعي اقضى القضاة شمس الدين العز الحنفى und führt von ihm ein Gedicht an, betreffend den Staatsschatz. Anfang (Wâfir):

فبيت المال اربعة فبيتٌ لخمس والزكوة مع العشور

13 Verse lang. — Bl. 42 leer.

HKh. II 2569. (Wenn als der Verf., nach HKh., von Einigen ابن عز الدين angegeben wird, so ist dies auch richtig; denn der oben als Verf. angegebene war eben Enkel des شمس الدين العز الحنفى, also eigentlich ابن ابن عز الدين.)

In We. 1844, 3, f. 118ª findet sich der 9. Abschnitt des Werkes.

5615. Lbg. 1030.

2) f. 2.

Format (Text: 20 Z., 14 × 11½cm) etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 2a: هذه رسالة من عبد الرحمن البلقيني الي اخوانه من المسلمين سميتها بذل النصيحة في دفع الفضيحة، اما بعد فاني احمد اليكم الله الخ

Der Verf. heisst ausführlich: عبد الرحمن بن عمر بن رسلان بن نصير البلقيني جلال الدين

Das Drängen zur Qâḍı-Stellung hat überhand genommen und statt dass der Qâḍı sich einen Vertreter bestellt, kommen Unberufene mit Gesuchen und Bittschriften. Der Verfasser 'Abd erraḥmân ben 'omar ben raslân *elbalqînî* ǵelâl eddın, geb. 763/1362, † 824/1421, behandelt hier daher in 9 Punkten die Erfordernisse eines Qâḍı.

Schluss f. 2b: فاقبلوا النصيحة واحذروا من القيامة الفضيحة والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته،

In der Unterschrift steht im Titel: بداية für بذل, doch ist dies richtig. —

Auf f. 2b unten eine Stelle aus dem ك" اقتناص السوانح des ابن دقيق العيد † 702/1302.

5616. We. 1715.

5) f. 13a—28.

Format etc. u. Schrift (c. 18 × 12½cm) wie bei 2).

Enthält Verschiedenes. Zuerst ein Stück, dessen Titelüberschrift: سؤال رفع للشيخ الامام ... تقي الدين ابي بكر الحصني

Er heisst in der Unterschrift ausdrücklicher: ابو بكر بن محمد الحسيني الشافعي الحصني

Anfang: ما تقول السادة العلماء ... في اقوام رحلوا من بلادهم في اوقات مختلفة الي دمشق المحروسة وغيرها وسكنوا بها لكثرة الفتن الخ

Erörterung der Frage, ob man die aus verschiedenen Gründen nach Damask Verzogenen und dort längere oder kürzere Zeit Angesiedelten und somit die Steuererträge in ihrer Heimath Schmälernden ausweisen dürfe; ob man nicht Unrecht thue, sie dieserhalb anzugeben etc., und ob der Fürst Recht daran thue, die Zwangs-Ausweisung zu verhindern. Die Antwort des Abû bekr ben moḥammed *elḥiçnî* taqı eddın † 829/1426 (No. 4866) darauf schliesst f. 15b: قال الله عز وجل واما القاسطون فكانوا لجهنم حطبا والقاسطون هم الجايرون والله تعالي اعلم،

Dann folgt auf derselben Seite ein Stück aus dem Ende des 3. Kapitels (باب الصبر) des رياض الصالحين

F. 16—28 enthalten theils in Versen theils in Prosa allerlei kleine Stücke, darunter

16a ein Stück aus شرح الاربعين (zur 10. Tradition).

16b aus تحفة الساري الي زيارة تميم الداري

17b ein Gedicht des ابن عطاء الله الاسكندري (aus dem Buche لطايف المنن); Anfang (Kâmil): بكرت تلوم على زمان اجحفا فصدفت عنها علّها ان تصدفا
10 Verse.

18a ein Stück aus ر" الذريعة الي علم الشريعة von تاج الدين الفزاري الشافعي

18b ein Stück aus شرح الغاية القصوي von الاسفرايني.

19b einige Verse und ein Gedicht (in 10 Versen) des الشافعي. Letzteres beginnt (Ṭawîl): راتك الليالي يا ابن آدم جاهلا
وخير الوري من يعف عند اقتداره

20b ein Stück aus الخصايص الكبري des السيوطي.

23a über 7 verschiedene Arten von Schlaf.

23b eine längere Qaçîde (von 50 Versen) ohne Angabe des Verfassers. Anfang (Kâm. dec.): ضمن فؤادك اي حـــــرّ لم يرعْ بالخطب قلبهْ
ودع الملام فداه من عالجت بالتطمين طبهْ

24b ff. eine erbauliche Anekdote von Moḥammed und seinen Hauptgetreuen, ihr Verhalten am Jüngsten Tage betreffend.

28a ein Stück (18 Verse) aus der المنظومة des علوان الحموي, und zwar enthaltend: في الكلام على العمامة. Anfang:
ثم التعمم مسنون وعذبتها لغير فخر بها من اكرم الشيم

28b ein Stück aus dem Commentar des النسفي zu Sura 18, 81.

5617. We. 1185.

2) f. 486b—488a.

4to, 19 Z. — Zustand: etwas fleckig. — Dieselbe Hand wie We. 1185, 1, f. 48 ff. — Titelüberschrift:

مرسوم شريف كُتِبَ بتحويل مغلّ سنة خمس وثلاثين الي مغلّ سنة ست وثلاثين وثمانماية،

Anfang: الحمد لله خالق الفلك الدوار والنجم السيار والفصول والاعصار . . . وبعد فان الله تعالي لما بلغ بنا كل امنية وجعل اوامرنا على العدل والقسط مبنية والهمنا رشدا فى كل قول وفعل ونيّة الخ

Königliches Edict, nach welchem — wegen der durch Differenz der Sonnen- und Mondjahre allmählig herbeigeführten Ungleichheit und Verwirrung — die Steuern für das Jahr 835/1431 ausfallen sollen.

Schluss f. 488a: ويحسن ببقاء ملكنا الشريف المآل والمآب ويجعل دولتنا توضح الاحكام على اختلاف الجديدين ان فى اختلاف الليل والنهار لآيات لاولي الالباب والحمد لله رب العالمين،

5618. Pet. 593.

1) f. 1—59.

92 Bl. 4to, 25 Z. (24²/₃ × 17; 18¹/₂ × 12cm). — Zustand: ziemlich gut, aber nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

بذل النصايح الشرعية فيما علي السلطان وولاة الامور وسائر الرعيّة

لمحب الدين محمد ابي حامد المقدسي الشافعي

Der Titel in der Vorrede ebenso.

Anfang f. 1b: الحمد لله المنزه عن كل نقص يعتري البشر . . . وبعد فهذا كتاب خطر لي فى هذه الايام جمعه الخ

Pflichtenlehre für Könige und Obrigkeit und Unterthanen, aus verschiedenen Werken zusammengetragen, von Moħammed elmoqaddesî moħibb eddîn abū ħāmid im J. 868/1463. (Randbemerkung f. 1b.) Zerfällt in Vorwort, 5 Kapitel und Schlusswort.

المقدمة f. 1b فى الكلام على قوله صلعم الدين النصيحة الخ

1. باب f. 4a (in 23 Abschnitten, hier امثلة bezeichnet) فى السلطان واهل دولته على اختلاف مراتبهم ووظايفهم

2. باب f. 17b (in 22 امثلة) فى القضاة والعلماء وتوابعهم على اختلاف طبقاتهم ومراتبهم

3. باب f. 23b (in mehreren فصل) فى الكلام على حقيقة الحسبة وما علي المحتسب بخصوصه وما يشاركه فيه غيره من الحكام وما ينفرد به

4. باب f. 31b فى الكلام على ارباب الحرف والصناعات والتجار واصحاب الاموال على اختلاف مراتبهم وطبقاتهم

5. باب f. 45a فى الحسبة على كل واحد من اهل كل حرفة وصناعة ممن تقدم ذكرهم فى الباب قبله وبيان غشهم فيها وتدليسهم مفصّلا وهو باب مهمّ كثير الفوايد (Der Verf. schickt Angaben über Maasse und Gewichte vorauf.)

الخاتمة f. 56b فى ذكر درر ملتقطة وآداب متفرقة

Schluss f. 59a: فنساله من فضله تمام هذه النعمة علينا عند الخاتمة بجاه سيدنا وحبيبنا محمد نبي الرحمة عليه افضل الصلاة والسلام وبختامه تم هذا الجمع المبارك ان شاء الله تعالي،

Schrift: ziemlich gross, mit kräftigem Grundstrich, vocallos, deutlich, gleichmässig; bisweilen fehlen diakritische Punkte. Ueberschriften roth. Hie und da Zusätze am Rande. — Abschrift aus der Handschrift des Verfassers zu Anfang des Jahres 880/1475 und collationirt nach derselben.

5619. Spr. 944.

127 Bl. 8vo, 17 Z. (20³/₄ × 14¹/₂; 14 × 8cm). — Zustand: fleckig und zum Theil unsauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1a (auch Vorrede f. 5b, 1):

كتاب البرهان فى فضل السلطان لشهاب الدين احمد المحمدي الاشرفي الحنفي

Anfang f. 1b: الحمد لله ذي العزّة والسلطان والعظمة والكبرياء والجلال . . . وبعد فيقول العبد الفقير . . . احمد المحمدي الاشرفي الحنفى الملكي الظاهري غفر الله . . . لمّا منّ الله سبحانه وتعالي عليّ وعلي المماليك السلطانية بمجاورة بلدة الامين الخ

Dies Werk des Aħmed elmoħammedî *elaśrafî* elħanefî śihāb eddîn, um 870/1465 am Leben, handelt in 10 Kapiteln, unter Bezugnahme auf Qorān, Tradition, Werke von

Gelehrten und Çûfîs, unter Einflechtung von Anekdoten, über die gesetzlich begründeten Hoheitsrechte des Königs über die Unterthanen (يشتمل على سياسة شرعية فى احكام السلطان على الرعية) und weist nach, dass der König beständig den Vorschriften der Religion und der Moral nachkommen müsse. Dann aber verlässt der Verfasser dies besondere Gebiet und bespricht allerlei sonstige Verhältnisse, um ein ächt religiöses Leben in Worten und Werken als Aufgabe des Menschen einzuschärfen: wobei er denn auch nachweist, dass gute Werke im Leben ihren Einfluss auf dereinstige Seligkeit haben; im Anschluss daran handelt er von dem Aufenthaltsort der Geister nach dem Tode, von Hölle und Paradies, Belohnung und Strafe etc. Das Ganze hat einen erbaulichen Anstrich.

Das Werk ist verfasst auf Befehl des الملك الظاهر ابو سعيد خشقدم † 872/1467.

Die Vorrede wird beschlossen mit einer Qaçîde zur Empfehlung des Werkes und des Schriftstellers. Dann folgt die Uebersicht der 10 Kapitel (f. 8ᵇ—9ᵃ). Die einzelnen Kapitel zerfallen gewöhnlich in mehrere فصل, gewöhnlich mit besonderen Ueberschriften.

1. Kap. f. 9ᵇ فى فضل السلطان وما ورد فيه من الكتاب والسنة
2. Kap. 23ᵇ فى التوكل والقضاء والقدر والطلب
3. Kap. 30ᵇ فى كتم اسرار الملوك والنهي عن الغيبة والنميمة
4. Kap. 33ᵇ فى النهي عن الغيبة والنميمة وما يباح منها وما يحرم
5. Kap. 43ᵇ فيما يصل عن اعمال الاحياء الي الاموات من الصدقة والدعاء وقراءة القران والصلاة والصوم ونحو ذلك من افعال القرب
6. Kap. 58ᵃ فى الارواح اين مستقرها بعد الموت وهل هي مخلوقة ام لا وهل تعذب مع الجسد ام لا
7. Kap. 91ᵃ فى نبذة مما يدل على سعة رحمة الله وفضله
8. Kap. 108ᵇ فى حكايات النساء الصالحات المومنات منهن وغيرهن واخبارهن وصفاتهن واخلاقهن
9. Kap. 120ᵇ فى ذكر مسائل واجوبتها
10. Kap. 126ᵇ فى ذكر احاديث واردة عن النبي صلعم

Schluss f. 127ᵇ: اولها الهم والغم واللمم ذكره فى الدر النظيم باسناده للشيخ الامام عبد الله بن اسعد اليافعي رحمه ونفعنا ببركته فى الدنيا والآخرة والمسلمين اجمعين وصلى الله . . . وسلم

Schrift: ziemlich gross, kräftig, etwas breitgezogen, etwas vocalisirt, rothe Ueberschriften. — Abschrift c. 1150/1737. HKh. II 1795.

5620. We. 1703.

4) f. 15ᵇ—17.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 15ᵇ unten:

هذا جزء فى ذم المكس لجلال الدين السيوطي

Anfang f. 16ᵃ: قال الشيخ الامام العلامة جلال الدين السيوطي رحمه الله وايانا اخبرنا ابو الحسن ... احمد الشمني اخبرنا عبد الله بن على اخبرنا ابو الحسن العرضي اخبرتنا زينب بنت مكي . . . قال سمعت رسول الله صلعم يقول لا يدخل الجنة صاحب مكس الخ

Ueber die Verwerflichkeit der Zollabgabe, nach Traditionen und anderen Werken, von Essojûṭî † 911/1505.

Schluss f. 17ᵇ (Sarî'):

فان خير الخلق اوصي بان   اذا لقيتم عاشرا فاقتلوه
وصلى الله على سيدنا الخ

HKh. III 5823.

5621. We. 1706.

18) f. 54ᵃ—54ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift (nach dem Bismillâh):

ر" درء النحس عن اهل المكس

Verfasser: الامام الدلجي الشافعي

wahrscheinlich: محمد بن محمد بن محمد بن احمد الدلجى العثمانى الشافعى شمس الدين

Anfang: حمدا لمن اوعد من غير معالم شريعته بوخيم عذابه . . . وبعد فقد سالنى سايل عن قاضى ولاه السلطان تنفيذ الاحكام فى بلدة من بلاد الاسلام الخ

Beantwortung der Frage: wenn der Sulṭân einen Qâḍî anstellt und dieser eine Menge Unterbeamten anschafft und auf alle gericht-

lichen Akte und Klagen eine Taxe setzt und diese täglich eintreiben lässt: darf er das? oder darf er gesetzlich abgesetzt werden? Wahrscheinlich von Moḥammed ben moḥ. ben moḥ. ben aḥmed *eddelģî* śems eddîn, geb. 860/1456, † 947/1540.

Schluss: والعبد راع فى مال سيده ومسئول عن رعيته الا وكلكم راع ومسئول عن رعيته والله سبحانه وتعالى اعلم٬

5622. Pet. 64.

1) f. 1—11.

107 Bl. 8vo, 11 Z. (18×13; 12½×9½cm). — Zustand: ziemlich lose im Deckel; zum Theil etwas schadhaft, fleckig, schmutzig. — Papier: dick, gelb, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1a fast unleserlich gemacht durch Dinte u. Ausradiren; er ist nach f. 3b:

فتح المَلِك العليم المنّان على الملك المظفر سليمان

Verfasser nach f. 2b:

محمد بن محمد بن سلطان الدمشقى الحنفى

Anfang: الحمد لله الذي سلّم المُلك للملك سليمان٬ . . . وبعد لمّا ولي مولانا الامام الاعظم . . . الملك سليمان خان٬ خلّد الله ملكه مَدّا الزمان٬ الخ

Moḥammed ben moḥammed ben sulṭân eddimaśqî, um 960/1553 am Leben, handelt hier von der Vorzüglichkeit des Herrscherthums, seinen Rechten und Pflichten und der Wezîrschaft; mit specieller Anwendung auf den Sulṭân Soleimân ḫân † 975/1567 und dessen Vater Selîm, den Eroberer Aegyptens und Elqâhiras. Das Werk zerfällt in 8 Kapitel.

1. Kap. f. 6b (3 Abschnitte) فيما ورد من الايات والاحاديث الشريفة فى فضل السلطنة المنيفة٬
2. Kap. (5 Abschnitte) فى امور السلطان واحواله وفيما يجب له وعليه٬
3. Kap. (4 Abschnitte) فى امور الوزارة وفى من يصلح لها وغير ذلك٬
4. Kap. (4 Abschnitte) فى سياسة السلطان لخاصّته ووزرايه واكابر دولته٬
5. Kap. (3 Abschnitte) فى سياسة العساكر والحروب٬
6. Kap. فيما بذلته لمولانا الخداوندكار من النصايح الواجبات وما اخترته له من الوقايع المستظرفات٬
7. Kap. f. 7a (3 Abschn.) فى نسب مولانا الخداوندكار وما زيّنه الله به من الحلم والوقار٬
8. Kap. (4 Abschnitte) فى مناقب والده ودخوله مصر وقهره للقاهرة وما وقع فى ذلك من الاهوال الباهرة

Von Kap. 1 ist bloss der Anfang vorhanden, 4 Zeilen; das Uebrige fehlt (nach f. 6b) bis zum 2. Abschnitte des 7. Kapitels, wovon nur der Schluss da ist. Von etwa der Mitte des 2. Abschnittes des 8. Kapitels an fehlt der Schluss des ganzen Werkes.

Schrift: gefällig, gleichmässig, vocalisirt. — Abschrift um 1150/1737.

5623. We. 1724.

8) f. 129b—142a.

Format etc. und Schrift wie bei 3). — Titel und Verfasser f. 129b:

التحفة المرضية فى الاراضى المصرية لابن نجيم

ebenso im Vorwort f. 130a.

Anfang f. 130a: الحمد لله الذي فضل العلم واهله والصلاة والسلام . . . وبعد فيقول العبد الضعيف زين بن نجيم الحنفى٬ لما كثر الكلام فى سنة ثمان وخمسين وتسعمائة فى حكم المبايعة من بيت المال الخ

Betrifft die Abgaben-Verhältnisse in Aegypten. Das Werk ist von Zein (d. i. Zein eddîn, auch zein el'âbidîn) ben ibrâhîm elmiçrî *ibn noģeim* † 970/1562 im J. 959 Rab. II (1552) (oder 958) verfasst und ist in der Sammlung seiner Fetwâs das sechste (No. 4831).

Schluss f. 142a: وان لا يكلفهم اليها بل يرزقهم من بيت المال ما تتم به الكفاية فاذا تعرض لها فقد خرق حجاب الهيبة والله سبحانه اعلم ولعباده ارحم٬

HKh. II 2661.

Dasselbe Werk in Lbg. 598, 5, f. 11—15b.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt, steht aber in der Vorrede; dazu in der Ueberschrift:

من فتاوي الزينية لنجيم

Abschrift im J. 995 Raǵab (1587).

5624. Pm. 504.

1) f. 1—95.

196 Bl. 8vo, 19 Z. (18⅓ × 14; 12 × 7cm). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, glatt, zieml. stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verf. f. 1a:

كتاب ارشاد المغفلين من الفقهاء والفقراء
الي شروط صحبة الامراء
لعبد الوهاب بن احمد بن علي الشعراني

Anfang f. 1b: الحمد لله رب العالمين واشهد ان لا اله الا الله وحده . . . وبعد فهذا كتاب نفيس في بيان شروط صحبة الفقير للامير وعكسه وبيان ادب كل منهما مع الآخر وضعته لاخواننا المغفلين الخ

'Abd elwahhâb eššaʽrânî † 973/1565 (No. 1365) giebt in diesem Werke, welches er nach der Unterschrift im J. 951 Rum. (1544) vollendet hat, eine Anweisung für Rechtsgelehrte und Çûfîs, wie sie sich im Verkehr mit Fürsten zu benehmen haben. Der Verfasser hat dabei nicht die Klugen im Auge, die nichts ohne Vorbedacht und Erwägung eines guten Ausganges thun, sondern die Sorglosen, die es an der nöthigen Vorsicht im Leben fehlen lassen, sich zur Erlangung von Vortheilen an die Fürsten herandrängen, sich plump benehmen und dann Demüthigungen aller Art hinnehmen müssen. Er theilt seine eigenen Beobachtungen, Erfahrungen und Lebensanschauungen und Grundsätze hier mit: daher die Hauptsätze durchgehends anfangen mit وسمعت oder auch mit ومما من الله تعالي به علي

So zuerst f. 3b nach der Vorrede: اذا علمتم ذلك فاقول وبالله التوفيق فمما من الله تعالي به علي من الاخلاص في صحبة الامراء وعفتي عن اطعمتهم ومشاربهم الخ

Eine besondere Eintheilung des Gegenstandes in Abschnitte hat nicht stattgefunden. Von f. 66a an behandelt er die Kehrseite, nämlich wie der Fürst sich dem Çûfî und Rechtsgelehrten gegenüber zu verhalten habe.

Diesen Abschnitt nennt er Schlusswort, nämlich: خاتمة في ذكر جملة من ادب الامير مع الفقير ذكرناها تتميما للفايدة فكما تدب الفقير مع الامير كذلك ينبغي ان يتادب الامير مع الفقير،

Hier beginnen die Hauptsätze fast immer entweder mit وسمعت oder mit: ومن ادب الامير مع الفقير ايضا.

Er beginnt: اذا علمت بذلك فاقول وبالله التوفيق من ادب الامير مع الفقير ان يراه في عينه اعظم حرمة من بعض ملوك الدنيا كما تقدمت الاشارة اليه اوّل هذا القسم الخ

Schluss f. 95b: الي شروط صحبة الامراء وهو كتاب نفيس لا يستغنى من يصحب الامراء عنه والحمد لله رب العالمين، وليكن ذلك آخر ما فتح الله تعالي به علي من آداب صحبة الفقراء مع الامراء وعكسه بحكم الايجاز والاختصار والحمد لله الذي هدانا لهذا ... فارحموا اهل البلا واشكروا الله على العافية والحمد لله وحده،

Schrift: gross, kräftig, etwas rundlich, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift von فتح الله بن الحاج ابي بكر بن صافي الحلبي الشافعي القادري im J. 1112 Šaʽbân (1701). — Collationirt. — HKh. I 494.

Bl. 96—99 leer.

5625. Pm. 504.

2) f. 100—196.

Format etc. und Schrift wie bei 1). Bl. 116—119 unten am Rande fleckig. — Titel fehlt. Er muss sein:

مختصر ارشاد المغفلين

Verfasser fehlt, steht aber in der Unterschrift f. 196a:

عبد الوهاب بن احمد بن علي الشعراني

Anfang f. 100b: الحمد لله رب العالمين واشهد ان لا اله الا الله الملك الحق المبين . . . وبعد فهذه رسالة اختصرتها من كتابي المسمي بارشاد المغفلين من الفقهاء والفقراء الي شروط صحبة الامراء وكان الباعث لي على تاليفها ما بلغني من مزاحمة فقهاء هذا الزمان وفقرائه علي مصاحبة الامراء الخ

Das vorliegende Werk soll, nach der Vorrede, ein Auszug sein aus dem soeben (No. 5624) besprochenen Werke. Allein das ist thatsächlich nicht der Fall, beide sind von ganz gleichem Umfang. Sie behandeln denselben Gegenstand, im Grunde ganz in derselben Weise; der Unterschied ist also nur der, dass der Stoff ein wenig anders geordnet und zum Theil etwas anders ein-

gekleidet ist. Das Hauptinteresse des Werkes liegt in der Kenntnissnahme der persönlichen Beziehungen des Verfassers. Nach der kurzen Vorrede über den Zweck des Werkes, beginnt dasselbe so f. 101ª: مقدمة مشتملة علي جملة صالحة من شروط صحبة العلماء للامراء وعكسه Der Verfasser nennt also sein Werk, das eine gute Menge Umgangsregeln für Gelehrte mit Fürsten und umgekehrt enthält, eine مقدمة „vorläufige Bemerkungen"; einige Zeilen weiter aber nennt er es خاتمة „Schlusswort", was doch nur aus Flüchtigkeit zu erklären ist. Er theilt hier sein Werk in 2 Theile (قسم). Der 1. Theil handelt f. 101ª في صحبة العالم للامير Die Ueberschriften der Hauptsätze sind hier gewöhnlich ومن اخلاق احدهم [مع الامير] ايضا u. وسمعت

Dieser 1. Theil beginnt: فمن اخلاقه مع الامير ان يخلص النية في صحبته فلا يصحبه لشيء من العلل النفسانية كمحبّة الرياسة وحلاوة المجالسة الخ und schliesst f. 159ᵇ: هذا ما حضرني الآن من اخلاق العالم مع الامير٬

Der 2. Theil ist nun nicht, wie es in der Ordnung gewesen wäre, mit einer besonderen Ueberschrift als solcher aufgeführt, sondern der Verfasser fährt unmittelbar fort:

واما اخلاق الامير مع الشيخ فهي كثيرة ولكن نذكر للاخوان منها جملة صالحة تنبّه علي ما سواها٬ Die Ueberschriften hier auch so wie oben, nur steht statt مع الامير natürlich مع الفقير.

Dieser 2. Theil beginnt: فمن اخلاقه مع الشيخ ان يعظمه كما يعظم السلطان بل اعظم لان الشيخ اعلى همة من غالب الملوك لكونه زاهدا في الدنيا التي رغبت فيها الملوك الخ und schliesst f. 195ᵇ: ويشكر فضل ربه على ذلك دون ان يعاديه او يكذبه ولو بالباطن انتهي والحمد لله رب العالمين٬ وليكن ذلك آخر ما اراد الله تعالي لنا رقمه في هذه الطروس من الآداب والاخلاق والحمد لله الذي هدانا لهذا . . . وانا اسال بالله تعالي كل من نظر في كتابي هذا وانتفع بشيء منه ان يدعو لي . . . فلعلّ الله يستجيب ذلك منه ويجازيه بمثله٬

In der Unterschrift sagt der Verfasser, er habe das Werk beendet im J. 969 Ram. (1562).

Abschrift vom J. 1111 Ǵom. II (1699). — Collationirt. HKh. I 491.

5626. We. 1844.

4) f. 118ᵇ—128.

8ᵛᵒ, 25 Z. (21¼×14; 16×7½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, am unteren Rande wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Titel u. Verf. fehlt. In der Unterschrift f. 128ª:

سياست نامه للمولى دده افندي

Anfang f. 118ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلوة . . . وبعد ذكر في العناية شرح الهداية السياسة تغليظ جزاء جناية لها حكم شرعيّ الخ

Abhandlung über die Regierungskunst, in 6 Abschnitten, von Dedeh efendi † 973/1565.

1. فصل 118ᵇ في الدلالة على مشروعية ذلك من الكتاب والسنة
2. فصل 121ª في احكام هذا الباب اذا ثبت قيام الدليل على ان السياسة في الاحكام من الطرق الشرعية فهل للقضاة ان يتعاطوا الحكم بها فيما رفع اليهم من اتّهام اللصوص واهل الشرّ الخ
3. فصل 122ᵇ في الفرق بين نظر القاضى ونظر والي الجرايم٬ وفي الذخيرة للامام العراقي والاحكام السلطانية للامام الماوردي الخ
4. فصل 123ᵇ في الدعاوي بالتهم والعدوان٬ والمدّعي عليه ينقسم الي ثلاثة اقسام الخ
5. فصل 126ª في ان يكون المتهم مجهول الحال عند الحاكم والوالي لا يعرفه بالبرّ ولا بفجور الخ
6. فصل 126ª ان التعذير يجوز فيه العفو والشفاعة

Schluss f. 128ª: والامر بالمعروف واجب او فرض اذا غلب على ظن الآمر انه لو امره بالمعروف ترك الفسق وان غلب على ظنه انه لا يتركه لا يكون آثما بترك الامر٬

Schrift: Türkische Hand, klein, gleichmässig, deutlich, vocallos. — Abschrift von محمد صالح بن الحاج علي für محمد راشد بن ابي بكر um 1200/1785. — HKh. III 6190.

Dasselbe Werk in Lbg. 471, 43, f. 161—181.

8ᵛᵒ, 19 Z. (18¾×12½; 14½×7½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Titel fehlt; nach der Vorrede f. 162ª und Unterschrift:

ر" السياسة الشرعية

Verfasser steht in der Unterschrift.

Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, gewandt, vocallos. — Stichwörter roth. — Abschrift um 1100/1688 von احمد خلوصى.

5627. Mq. 104.

59 Bl. 4to, c. 14–16 Z. (24 × 17; 17½–20 × 10–11^cm). Zustand: fleckig und unsauber, besonders zu Anfang und am Ende; nicht ohne Wurmstiche. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1ª:

تحفة السلطان الاعظم وهديّة الخاقان الافخم
السلطان بن السلطان السلطان احمد خان

(mit einem kurzen Gebet für denselben).

Nach der Vorrede f. 5ᵇ:

تحفة السلطان وهديّة احمد خان

Verfasser fehlt.

Anfang f. 2ᵇ: الحمد لله الذي اختار آدم للخلافة والنيابه وان كان تعالي مقدسا عن ان يشابه ثم عمّر العصور بالرسل مبشرين ومنذرين فعلّموا الناس الشرايع الخ

Dieses Werk (als Abhandlung رسالة bezeichnet) behandelt die Regierungspflichten zu dem Zweck, in erbaulicher Weise zu wirken, und ist dem Sultān Aḥmed ḫān † 1029/1620 gewidmet. Es zerfällt in Vorwort, 8 Kapitel und Schlusswort, deren Uebersicht f. 6ᵇ steht.

المقدمة f. 7ª في بيان شرف الخلافة وتهنية السلطان بها،
قال الله سبحانه انى جاعل الخ

1. باب 10ᵇ في التذكير، فصل في الامر بالتذكير
11ª فصل في بيان الحاجة الي التذكير
12ᵇ فصل في تذكير السلطان ووعظه

2. باب 13ᵇ في العدل والظلم، فصل في ذكر فضل العدل
15ᵇ فصل في ذكر ذم الظلم
18ª فصل عقوبة الظلم

3. باب 18ᵇ في ذكر ما ينبغى للسلطان استعماله لنفسه،
حاصل هذا الباب ينقسم الي علم وعمل

4. باب 21ᵇ في ذكر سياسة الرعايا ومداراتهم

5. باب 26ª في ذكر نبذ منتخبة من سير الخلفاء واخبارهم
(Darin die Liste der ʿAbbāsidischen Ḫalīfen bis auf المستضىء بالله.)

6. باب 32ª في ذكر من وَعَظ ومن وُعِظ من الخلفاء والامراء
darin منتخب من مواعظ des Abū bekr, ʿOmar u. a.

34ª سياق ما وُعِظ به عمر بن الخطاب
34ᵇ موعظة كعب الاحبار لعمر
35ª موعظة خولة بنت حكيم لعمر
36ª موعظة زرّ بن حبيش لعبد الملك بن مروان
36ᵇ سياق ما وُعظ به سليمان بن عبد الملك
37ᵇ موعظة طاوس لسليمان
38ª سياق ما وُعظ به عمر بن عبد العزيز
40ᵇ موعظة سالم بن عبد الله ومحمد بن كعب لعمر
u. s. w.

7. باب 45ª في المواعظ والنصايح، المواعظ والزواجر
ادوية لادواء النفوس الخ
48ª فصل في المواعظ والزواجر للسلطان خاصة

8. باب 53ᵇ في ذكر من تزهد من السلاطين والامراء،
قصة ابراهيم بن ادهم
54ª قصة حميد بن جابر الامير
54ᵇ قصة احمد السبتى
u. s. w.

الخاتمة 55ª في التماس الداعي من حضرة السلطان،
من التماسه ان لا يتخطى السلطان

Schluss f. 59ᵇ: وممّن ازري بعضا لاجابه بفعله.
اللهم آت نفسي بقواها وزكّها انت خير من زكاها انت وليّها ومولاها سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام علي المرسلين والحمد لله رب العالمين حسبي الله ونعم الوكيل نعم المولي ونعم المنيل،

Schrift: Türkische Hand, gross, flüchtig, rundlich, ziemlich deutlich, etwas vocalisirt. Ueberschriften etwas grösser. Auf den ersten Seiten am Rande, auch zwischen den Zeilen, einige Bemerkungen. — Abschrift c. 1150/1737.

5628. Glas. 190.

91 Bl. 8vo, 16 Z. (20½ × 14½; 14–14½ × 8–8½^cm). Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel f. 3ª:

ك" الغصون الميّاسة النابعة بادلّة احكام السياسة
التى يفعلها الائمة الاعلام وامراء الرياسة

Verfasser:

احمد بن عبد الله بن حبش الساكن صنعاء

Anfang f. 3ᵇ: الحمد لله رب العالمين الذي اوضح لنا الي شرائعه السبل . . . وبعد فهذا كتاب الغصون المياسة . . . اوجب تاليفها على قصر باع الخ

Politische Erörterungen des Aħmed ben 'abdallāh ben ħabeś eççan'ānı über die Befugnisse der Imāme; eine ausführliche Beantwortung von Fragen, welche sich an das ungehörige Benehmen des محمد بن المتوكل على الله in der Stadt Çan'ā im J. 1078/1667 geknüpft hatten. — Zerfällt in Vorwort und 50 غصن, alle ohne besondere Ueberschriften.

F. 4b مقدمة اعلم ان الاولي للمرء ان يختار لنفسه المواظبة على احسن الاعمال

1. 13b غصن اعلم ايها السائل ... ان اختلاف انظار الائمة

2. 15a غصن قال السيد ... صارم الدين رحمه في الفصول الخ

5. 17b غصن وقال السيد ابراهيم رحمه قال القاضى جمال الدين

10. 24a غصن مجموع ادلة كالشموس والاهلة صح لنا

20. 33b غصن قال الامام الحسن عم بعد كلام طويل ذكره

40. 67b غصن قال بعض العارفين من اهل العصر الجامعين

50. 83b غصن قال الامام المنصور بالله عبد الله بن حمزة

86a خاتمة اعلم ان القاضى العلامة محمد بن يحيى بهران

Schluss f. 91b: سبق جوابه في الاغصان فليطالع واما مجرد التشنيع فليس بضارهم شيئا وبتمام هذه الجملة حصل المرام ... ورحم الله امرءا نظر الي القول لا الي القائل وتامل وجوه الاستدلال في تلك المسائل

Schrift: jemenisch, gross, kräftig, vocallos und oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth. — Collationirt. — Autograph des Verfassers.

F. 48a eine Qaçîde des عبد العزيز بن محمد الضمدي von 41 Versen, anfangend (Ṭawîl):

سؤال الى اعيان كل المذاهب ومن عنده فهم لقصد المذاهب

(über Verhalten und Pflichten der Imāme) und f. 77a eine Qaçîde des جمال الدين على بن محمد Anfeuerung zum Glaubenskampf, 54 Verse, anfangend (Ṭawîl):

سرى همه ليلا وهم الفتى يسري فامسى نجيا للوساوس والفكر

5629. Spr. 907.

69 Bl. 8vo, 15 Z. (19 × 13½; 13½ × 8cm). — Zustand: mit grossen Wasserflecken, besonders am Rücken; Bl. 1 hat ein Loch im Text; der untere Rand am Ende der Handschr. ausgebessert. Dennoch im Ganzen ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel f. 1a:

كتاب نصرة المتغربين عن الاوطان علي الظلمة واهل العدوان

so auch in der Vorrede f. 5a. Ein anderer steht f. 1a zur Seite:

نصرة المتغربين علي الظلمة المتمردين

Verfasser f. 1a: يس الفرضي بن مصطفي. Etwas ausführlicher im Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي اوجدنا من العدم وهدانا للايمان ومن علينا بجزيل النعم ... وبعد فيقول افقر العباد ... يس الفرضي ابن مصطفى الماتريدي الجعفي ... لما تراكمت المظالم علي العباد وكثرت الكلف والمغارم في هذه البلاد الخ

(Jas d. i.) Jasın ben muçṭafā *elfaraḍî* elmāturîdî elbuqā'ı eddimasqı elgo'fı elħanefı, gestorben um 1095/1684, klagt hier über das ungebührlich rohe Benehmen und die Gewaltthätigkeiten der Soldateska in Damaskus gegen die sich dort aufhaltenden fremden Moslimen, besonders solche aus den Provinzen von بعلبك und البقاع, und zwar gegen Gelehrte, Imāme, Çūfîs etc., indem jene ein Recht für ihre Erpressungen und Misshandlungen für sich in Anspruch nehmen. Man wollte diese sogar in ihre Heimat zurückweisen oder sie wie Unterthanen (رعية) behandeln. Dergleichen Fälle veranlassten, auf Bitten eines Freundes, zur Abfassung dieser Schrift, in welcher die Frage über Heimatsberechtigung unter steter Berufung auf den Qorān, Traditionen, Rechtsbücher und Fetwās reiflich erörtert wird. Sie zerfällt in Vorwort, 2 Kapp. und Schlusswort.

المقدمة f. 5a في الترهيب عن الظلم لكل من بلغ الحلم قال الله تعالي ان الله يامر بالعدل والاحسان

1. باب 11b في جمع الايات الشريفة وتفسيرها والاحاديث النبوية وتحريرها وعبارات الفقهاء في ذلك

2. باب 23a في فتاوي العلماء الاعلام المؤلفين المحققين الفخام في ظلمة الانام

الخاتمة 48b في التوبة لمن رجع عن ظلمه وارتدع

تتمة 64b هي للتخيير ملمة ثم عليه بعد التوبة النصوح

Schluss f. 69b: رحمه الله تعالي واعاد علينا وعلى المسلمين من بركاته امين، وليكن هذا آخر التحرير منا والتنميق والله سبحانه وتعالي ولي التوفيق والحمد لله اوّلا وآخرا . . . وبه المستعان،

Schrift: ziemlich gross, gut, sehr gefällig, gleichmässig, ganz vocalisirt. Die Stichworte u. Ueberschriften roth. Am Rande Inhaltsangabe (مطلب) und öfters auch Zusätze. — Autograph des Verfassers, vom Jahre 1087 Ǵomādā II (1676), nochmals durchgesehen von ihm.

5630. Spr. 771.

7) f. 66—86a.

4to, 23 Z. (Text: 16½—17 × 10½—11cm). — Zustand: etwas fleckig und unsauber. — Papier: weisslich, ziemlich stark und glatt. — Titel f. 66a:

حسن السلوك فى معرفة اداب الملك والملوك

ebenso im Text f. 67a. — Verfasser:

احمد بن احمد الفيومي بلدًا والغرقاوي شهرةً والمالكي مذهبًا،

Anfang f. 66b: يقول العبد الفقير الي مولاه الغنى القدير احمد الفيومى مولدًا الازهري منشا المالكي مذهبا الفرقي (الغرقاوي .l) شهرةً، نحمدك اللهم يا من سجدت جباه العظماء لعظمته صاغرة . . . اما بعد فهذه فوايد ونكت فرايد ولطايف فوايد تتعلق بشيء من اداب الملك والملوك والخلافة والخلفاء والوزر والوزارة والعدل والعدالة،

Dies Werk des Aḥmed ben aḥmed elfajjūmî *elgarqâwî* elmâlikî, um 1096/1685 am Leben (No. 5248), über Regenten und Regentenkunst ist eingetheilt in 7 Abschnitte (مقصد genannt), deren Uebersicht f. 67a.

1. 70a فى الخلافة وكيفية انعقادها وتعريفها والملك العادل وما فى ذلك من الفوايد،
2. 76a فى السياسة السلطانية وادابها وبيان اوّل من تكلم بها من الانبياء عمّ والملوك واول من صنف فيها من العلماء،
3. 77b فى الوزير واشتقاقه وشروطه وادابه والوزارة وبيان شدة حاجة الملك ومملكته اليه،
4. 80b فيما يجب للملوك من الاداب فى معاشرتهم وما يطلب من معاشرتهم فى حقهم،
5. 81b فى بعض اشارات لطيفة وحكايات خفية لبعض نبلاء الملوك،
6. 83a فى مكارم اخلاق الملوك ورافتهم بالوافد عليهم وجوايزهم له،
7. 84a فى عفو الملوك عمن استوجب العقوبة مع البذل له،

Schlusskapitel f. 85b: فى احاديث شريفة واشياء لطيفة طريفة وحكم منيفة تتعلق بفصل قضاء الحوايج وبيان ما لفاعل ذلك من الثواب،

Dies Schlusskapitel ist schwerlich vollständig; es ist theils für die Ueberschrift des Inhaltes viel zu kurz (etwas über eine halbe Seite), theils spricht die mit f. 86 eintretende andere Hand und anderes Papier für die Abkürzung. F. 86 schliesst sich zwar unmittelbar an f. 85b an, aber es tritt nach Vollendung des angefangenen Satzes sofort die Abkürzung zum Schluss ein.

F. 85b unten: ومما وجد فى خزاين الاسكندر ذي القرنين رَة اذا ولي العاقل | f. 86a | ولاية عدل بها وحسنت سيرته وطابت سريرته فاذا عزل عنها دامت مودته وبقى فضله ورفعته، وبهذا القدر كفاية لمن كان له ادني دراية والله ولي التوفيق والهادي الخ،

Schrift: geläufig etwas auseinandergezogen, ziemlich gross und deutlich, vocallos, eng. — Abschrift von عبد الرحيم بن علي الشافعي الازهري vom J. 1187/1773.

5631. We. 1117.

2) f. 43—76.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 43a:

حدايق الياسمين فى ذكر قوانين الخلفاء والسلاطين

لمحمد بن زين النقاة عيسى بن كنان

Anfang f. 43b: الحمد لله الدايم الظاهر القوي القاهر . . . وبعد فهذه رسالة تشتمل على ايضاح ذكر الفاظ اصطلح عليها الخلفاء والملوك الاوايل والآن تلك الالفاظ موضوعة فى محالها من تواريخ الاعلام الاماثل لكنها لا ينجلي مبناها لمتاملها الخ

Moḥammed ben 'Îsâ ibn kennân † 1153/1740 (No. 1531) handelt in diesem zu

Ende des J. 1122/1711 vollendeten Werke über Hofetikette u. Hofbeamten. Er hat dabei besonders das Werk كوكب الملك ودولة الترك benutzt. Als Titel stand zuerst in der Vorrede angegeben: الاكتفاء بمصطلح الملوك والخلفاء. Dies ist ausgestrichen, und von derselben Hand dafür an den Rand gesetzt: زين البساتين فى ذكر قوانين الخلفاء والسلاطين. Auch dies ist durchgestrichen und wieder von derselben Hand am Rande bemerkt:

حدايق الياسمين فى مصطلح قوانين الخلفاء والسلاطين mit dem Zusatze صح: also dies ist der schliesslich richtige Titel.

Das Werk ist getheilt in 6 Kapitel (mit Unterabtheilungen).

1. باب f. 43b in 12 مقصد:

1. مقصد 43b فيما يختص به الملك من شعار المملكة ورسومها التى يتميز بها عن جميع الملوك ولا يشاركه فيها احد الا قليل من الملوك (in 21 شعار)

2. مقصد 45b فيما ينظر فيه السلطان من الامور المهمة التى هي من قواعد السلطنة (in 8 نظر; es sind aber nur 4, obgleich keine Lücke da ist).

3. مقصد 47b فى ذكر هيئة السلطان فى الجلوس وترتيبه فى المملكة (in 10 هيئة)

4. مقصد 50b فى عادتهم التى كانت فى اجراء الارزاق على اهل المملكة (in 7 نوع)

5. مقصد 52a فى عادة الاخبار السلطانية (in 3 نوع).

6. مقصد 52a فى ذكر الامراء والخواصك والمماليك السلطانية والممالك الكتابية وجند الحلقة (in 10 طباق).

7. مقصد 53a فى ذكر ارباب الوظايف بالحضرة الشريفة من ارباب السيوف من الامراء والمقدمين

8. مقصد 55a فى ذكر ارباب الوظايف من ارباب الطبول

9. مقصد 56b فى ذكر ارباب الوظايف من امراء الفراقشية

10. مقصد 57a فى ذكر امراء الحجاب [الخمسات?]

11. مقصد 57b فى ذكر المشدية

12. مقصد 57b فى ذكر المماليك السلطانية

2. باب 57b فى ذكر ولاية ارباب المناصب بالقاهرة المحروسة والشام ايضا (in 4 نوع)

3. باب 59b فى ذكر ارباب الوظايف المدينية الانظار

4. باب 61a فى ذكر الوظايف الديوانية

5. باب 63a فى ذكر روساء الاطباء والحمامين والجرايحية ومهندس العماير السلطانية

6. باب 63b فى المهاترة

خاتمة 64a فى ذكر دخول الغوري الشام لملاقاة ابن عثمان سليم

67b صفة دخوله لداخل دمشق الي جامعها

69a صفة رحيله من دمشق الي مصر وما عمل بدمشق من الاثار بالصالحية

69b صورة الفرمان الذي ارسله لاهل دمشق فى شان النصر واخذ مصر

70b ذكر ما احدثه السلطان سليم من الاثار بدمشق من حين عوده من مصر منها الجامع والعمارة عند قبر ابن العربي

72b صورة مكث الغزالي على بنى عثمان

72b ذكر وفاة السلطان سليم وجلوس ولده سليمان

F. 74b ff. enthalten einige, zu dem Werke selbst nicht gehörige, Stücke, nämlich:

74b دعاء مبارك نقله داود الاشمادي المصري الشافعي عن بعض العارفين

75b اعراب البسملة

76a صورة مكتوب ورد من مصر لجناى حاذق اغا

76b einige Verse.

5632. We. 1741.

3) f. 32—40.

8vo, 35 Z. (20 × 14¾; 15 × 7¾cm). — Zustand: lose Blätter, fleckig, an einigen Stellen ausgebessert; f. 32 u. 33 oben am Rande eingerissen. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Titel und Verfasser f. 32a:

ك" الاكتفاء فى ذكر مصطلح الملوك والخلفاء لمحمد بن عيسى الكناني الحنبلي

Der Titel ebenso in der Vorrede, nur fehlt das Wort ذكر.

Anfang f. 32b: اما بعد حمد الله والصلاة والسلام ... فهذه رسالة لطيفة تشتمل على كلمات وقوانين كانت عليها الملوك والخلفاء بكثر عددها فى التواريخ فلا يعلم ما هي من ذكر الماهية وشعار الملك والخليفة الخ

Das Werk ist desselben Inhaltes — aber viel kürzer gefasst — als das soeben besprochene desselben Verfassers. Es ist eingetheilt zunächst in 21 مقصد — Abzeichen u. Vorrechte des Herrschers —; dann f. 33^b قسم الملحقات (darunter الحمام الرسايلي (Brieftauben), البريد, القبيجي; ferner الفداوية und اتابك). Dann folgt f. 34^b das 22. und letzte مقصد, enthaltend: لعب الكرة وتشاريف الملك والانعامات والماكول والمشروب والامراء والمناصب،

Zuletzt besprochen f. 40^b المهاترة (Küchenmeister).

Schluss f. 40^b: قال في كوكب الملك وقد شاهدت المماليك وهم يضربون في السفر وبايديهم الزخمات ... وكانوا اشكال خشبة وامير مهترة ويقال له امير علم، والله اعلم،

Schrift: klein, rundlich, gewandt, vocallos, nicht leicht zu lesen. Ueberschriften gross, roth bis f. 38. Am Rande bisweilen längere Notizen, auch oft die Stichwörter der im Text behandelten Artikel (roth).

F. 41^b, von derselben Hand, Angaben über Maasse und Gewichte. — Ferner eine Stelle aus حلبة الكميت.

F. 42^b eine längere Stelle aus نصايح الفقهاء والمشايخ الحكماء und 2 Stellen aus Schriften des القاضي نعمة الله, nebst Bemerkung zu der 2. von ابن كمال باشا.

Alles dies in derselben kleinen Schrift.

5633. Lbg. 142.

22 Bl. 4to, 27 Z. (22×15; $16^1/_2 \times 7^{cm}$). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1^a:

سيف الملوك لحتف الصعلوك لمصطفى بن يوسف بن عابدين نسل عبد القادر الكيلانى

Anfang f. 1^b: احمد حمدا كثيرا قديما وحديثا محمود الفعال واصلّى واسلّم ... وبعد فيقول ... مصطفى بن يوسف ... هذا سيف الملوك لحتف الصعلوك جمعته من احاديث نفيسة الخ

Muçṭafā ben jūsuf ben 'ābidīn elkīlānī hat dies Werkchen von der unbeschränkten Macht der Fürsten über ihre Unterthanen und ihrer von Gott eingesetzten Hoheit und von der Pflicht des Gehorsams gegen dieselben, nach Traditionen und Sprüchen und Ansichten hervorragender Männer, im J. $^{1148}/_{1780}$ verfasst. Zur Abfassung hat ihn die Stelle im Qorān 51, 55 veranlasst: „Und bring in Erinnerung, denn das Erinnern nützt den Gläubigen". Es ist nicht in besondere Abschnitte getheilt.

Schluss f. 22^b: فيعتبرون اصحّه واتقنه والله اعلم بالاولي وله الحمد ... وافضل الصلاة ... على خيرته ... وعباد الله الصالحين،

Schrift: gross, deutlich, vocallos, gleichmässig. Die Anfänge der Hauptsätze in rother Schrift. Der Text in rothen Doppellinien eingerahmt. — Abschrift von محمد بن عمر المصري الازهري im J. 1144 Moh. (1731).

5634. We. 1771.

1) f. 1—9.

151 Bl. 8vo, 21 Z. ($20^2/_3 \times 15$; $16^1/_2 \times 7^1/_2{}^{cm}$). — Zustand: etwas unsauber, besonders zu Anfang; am Seitenrande wasserfleckig. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, 1 Bl. Das Vorhandene beginnt f. 1^a: بخانم افندي بالخير امين وذلك ضحى يوم السبت السابع من ذي الحجة الحرام عام ثلاث وستين ومائة والف والكتاب مطوي علي هيئة الشكل المثلث وصورة ما كتب فيه هذه، بسم الله الرحمن الرحيم، حمدا لك اللهم يا من حدثنا عن رسوله قاضي القضاة واحد الرواة من الحفاظ الاثبات ... اما بعد فهذه رقعة من امير الحن بينطار امير المومنين المؤمنين ... الي ذات السدّة العلية والديانة المرضية مرضيتنا صفية نخبرها علي الاجمال من غير تكثير للقال انّا قوم يقال لنا الحن من جملة فرق الجن الذين امنوا بالرسول الخ

Zwei politische Schreiben, nebst den Antworten darauf, von بينطار an ام الخير صفية بنت حسن aus dem J. $^{1163}/_{1750}$. Jener nennt sich Fürsten der Ḥunn und sagt, dass sie seit etwa dem J. $^{250}/_{864}$ in El'irāq wohnen: seit dem Jahre 42 (also doch seit $^{1142}/_{1729}$) hätten aber Sterndeuter und Mathematiker Theuerung, Pest und

allerlei Plagen auf sie geschoben, sie seien von aller Welt darüber verhöhnt und nichts sei härter für sie als Verhöhnung, so dass sie deshalb sogar mit den Einwohnern von تونس in Krieg gerathen seien; nun hätten sie in Erfahrung gebracht, dass die Bewohner des Landes sie aus demselben verjagen wollten; die Häuptlinge also, von ihm befragt, hätten beschlossen, andere Wohnsitze aufzusuchen; ein Theil lagere in وادي شونيز, Einige in القبة الخضراء, Andere in dem übrigen Theil der Ebene von برث الغبراء. Aber im Lande seien Manche zurückgeblieben, vom Aufbruch abmahnend und rathend, erst an die Nachbaren zu schreiben, dass ihres Bleibens nicht länger im Lande sei (und ihren Beistand zu erbitten). Sie hätten deshalb an حاكم الشريعة في الظاهر القاضي الماكس الماكر einen höflichen Brief gerichtet und — da sie sich auferlegt, weder in bewohnte noch in verfallene Wohnhäuser zu gehen — durch einen Boten denselben an seiner Thür niederlegen lassen, wo ihn ein Thürhüter aufgenommen habe. Vergebens habe der Bote den ganzen Tag auf Antwort gewartet, sei dann aber mit der Nachricht der völligen Missachtung zurückgekehrt. Von Rachepläneu, die sie zuerst gefasst, seien sie zurückgekommen, hätten aber vor, Bagdād zu verlassen und in den Thälern zu campiren, bis vom Grossfürsten (امير الامراء) Anweisung komme, wohin sie sich wenden sollten. Die Landesbewohner aber würden bald an jenen Wohnstellen sich niederlassen. Er benachrichtige die Fürstin, dem Vertrage gemäss, davon, damit sie sich vor den Landesbewohnern in Acht nehme; der Qādı sei an ihrer Auswanderung Schuld, sie würden nicht wieder heimkehren. Der Brief schliesst mit einem Loblied auf die Banū elhunn und mit der Darstellung der Lage. Anfang des Regez-Gedichtes f. 3ᵃ:
نحن بنو الجن من الاقيال م السادة الكرام والرجال
und Schluss f. 4ᵃ:
نودعه للواحد الجليل من كل ارضي كريه الجبل

Er erbittet die Antwort entweder durch einen Brief, der in den Brunnen von شونيز zu werfen sei, oder durch einen Boten, mit dem eine nächtliche Besprechung stattfinden werde. — Die Antwort erfolgt durch einen **Brief**, f. 4ᵃ ff. Die Fürstin erkennt rühmend ihre Tapferkeit an; Gott werde ihnen helfen, sie wolle für sie beten; ihre Wohnsitze ohne Kampf aufzugeben sei unrühmlich: dadurch setzten sie sich erst recht einer Verhöhnung aus, die ihnen ja doch unerträglich sei. Schliesslich bittet sie um Rath, ob sie besser daran thue, zu bleiben oder das Land zu verlassen, und bittet, die Antwort heimlich in ihr Versammlungszimmer zu werfen, oder auch nur der Thür gegenüber hinzulegen. — Darauf erfolgt eine Antwort f. 6ᵇ, die für das Schreiben dankt, einige Missverständnisse darin berichtigt und bei Wiederholung des Vorsatzes, das Land zu verlassen, ohne das Schwert zu ziehen, ihr den Rath giebt, dort zu bleiben, wo sie ist. — Mit einer ziemlich kurzen Antwort f. 8ᵇ, voll Freundschaftsversicherungen, schliesst der Briefwechsel f. 9ᵃ so:
ووعدتم بانكم لنا حماة وحفظة ورعاة فجزاكم الله خير ما جزي جارا عن جاره ولا زلتم في حفظ الله تعالي وكلأته وجواره والسلام،

Der Geheimschreiber, der in dem Auftrage der Fürstin صفية بنت الحسن ihre Briefe schreibt und die wörtliche Abschrift der Antworten des بيتطار giebt, heisst f. 6ᵃ عبد الله المعروف بالسويدي (vgl. No. 2156). — Die Schreiben sind alle in Kunstprosa abgefasst.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. — Abschrift c. 1170/1756.

5635. Mf. 87.

176 Bl. 4ᵗᵒ, c. 19–20 Z. (25¼×18; 18½×12½–13½ᶜᵐ). Zustand: nicht ganz sauber; besonders am oberen Rande wasserfleckig. Im Anfang oben am Rande ein grösserer Wasserfleck. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband; der vordere Deckel fast lose. — Titel f. 2ᵃ (von späterer Hand):

كتاب شروط الامامة وسياسة المملكة

Verfasser fehlt.

Anfang f. 2ᵇ: الحمد لله المتفرد بدوام الملك والبقاء . . . وبعد فهذا كتاب يشتمل علي فصول من القول تبرهن علي شروط الامامة وسياسة المملكة يعلم منها حقوق الايمة ومصالح الامة بايسر عبارة واسهل اشارة معضودة باخبار من سلف الخلفاء الراشدين الخ

Regentenspiegel, mit allerlei geschichtlichen Beispielen und Anekdoten erläutert; Rechte und Eigenschaften der Fürsten, Benehmen u. Pflichten gegen dieselben; von ihren Kammerherren, Ministern, Beamten; von Steuern und Auflagen.

Das Werk selbst beginnt f. 3ᵃ so: قال الشيخ محيى الدين النواوي رحمه في كتابه المسمي بتحرير التنبيه السلطان يذكر ويونث مشتق من السلاطة الخ

Das Werk ist interessant, macht aber den Eindruck des Unfertigen. Eine Eintheilung in gewisse Abschnitte oder Kapitel findet nicht statt, wenigstens nicht mit bestimmten Ueberschriften. Mehrere Seiten sind leer geblieben: 86ᵇ. 163ᵇ und die untere Hälfte von 117ᵃ u. 159ᵇ.

F. 34ᵇ ff. handelt von Kleidung und Putz der Fürsten, 37ᵃ von ihrem Schlafort, Gesellschaftszimmer; 39ᵇ في ذكر حجب الولد عن الملك; 106ᵃ ff. احكام الوزارة وصفاتها. (Dieser Abschnitt über die Wezîre beginnt: قال الله تعالي ولقد اتينا موسي الكتاب وجعلنا معه اخاه هرون وزيرا وقال الله عز وجل اخبارا عن نبيه موسي عم واجعل لي وزيرا من اهلي هرون اخي اشدد به ازري واشركه في امري وقال صلعم لعلي عم انت مني بمنزلة هرون من موسي قال العلماء اشتقاق الوزارة من الوزر وهو الثقل لان الوزير يحمل من الامور الخ)

F. 114ᵇ باب في ذكر كاتب الانشاء والتوقيع، اعلم ان الله سبحانه وتعالي امتن علي عباده بالكرم ثم وصف ذاته المقدسة بانه علم بالقلم فقال اقرا وربك الاكرم الذي علم بالقلم وقد اجري القلم في القدم باحكام جميع الامم الخ

F. 118ᵃ ff. handelt von den höheren Beamten (الولاة).

F. 124ᵇ ذكر حكم نيابة الملك في الامصار والقلاع، الامارة علي ضربين عامة وخاصة فاما الامارة العامة فتنقسم الي قسمين امارة استكفاء بعقد علي اختيار وامارة استيلاء بعقد علي اضطرار الخ

F. 129ᵃ ff. في اصول الاموال، الجزية، الخراج، العشور، الاجور، الزكوات، اثمان المبيعات، المقاسمات، المسايح، مال الغنيمة والفيء والصدقة، المعادن الارضية

F. 135ᵇ باب في مصرف الاموال، لم يكن الاموال السلطانية المقبوضة والمقسومة ديوانا جامعا علي عهد النبي صلعم ولا في خلافة ابي بكر الخ

F. 146ᵃ ff. handelt von den Gesandten.

F. 165ᵃ ff. von Mekka, Elmedîna, der Wallfahrt u. s. w.

F. 175ᵃ von Chronologie. Dieser Abschnitt ist unvollendet, damit aber schliesst das Werk doch. Das nun Folgende, von derselben Hand, ist entlehnt dem كتاب النظاير املاء الصاحب الوزير ابي محمد عبد الله بن علي بن الحسين بن عبد الخالق،

F. 175ᵇ u. 176 bezieht sich auf einige Qorânstellen und behandelt zuletzt die Sura الاخلاص.

An mehreren Stellen kommen Büchertitel vor, die sich nicht bei HKh. finden.

Von den angeführten wenigen Schriftstellern scheint محيى الدين النواوي der späteste; der Verfasser wird dem 8. Jahrhundert angehören.

Die Blätter im Anfang folgen so: 1—5. 7. 6. 8 ff. Nach f. 30 fehlt 1 Blatt, nach f. 84 2 Blätter. Auf f. 92 folgt ein ungezähltes Blatt, jetzt 92ᴮ.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, breit, blass, wenig vocalisirt. — Abschrift c. ⁸⁰⁰/₁₃₉₇.

5636. Spr. 945.

1) f. 1—14.

34 Bl. 4ᵗᵒ, 21 Z. (25×16; 20×13ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig, unsauber. Der Rand etwas beschädigt. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser fehlt. Anfang fehlt.

Die Vorrede ist überschrieben u. beginnt f. 1ᵃ: مقدمة لطيفة وروضة شريفة في نبذة من فضايل بسم الله الرحمن الرحيم، قال رسول الله صلعم اكتبوا بسم الله الرحمن الرحيم في اول كتبكم فاذا كتبتموها فتكلموا بها الخ

1. باب 2ᵇ في فضل السلطان وبيان منصبه الشريف وعلو منزلته عند الله تعالي وقدره المنيف وما يجب له علي جميع الانام من امتثال طاعته وامره وما يجب لهم من المخلوق من بذل فضله وبره،

Das Werk zerfällt in Vorrede und 5 Kapitel, deren Uebersicht f. 1ᵃ steht, und enthält kürzere oder längere Anekdoten und Geschichten von Fürsten und deren Verhalten und Beziehungen zu ihren vornehmen, gebildeten oder niedrigen Unterthanen und von dem Benehmen dieser gegen jene. Die Kapitel sind in ungezählte Abschnitte getheilt. Der Verfasser erwähnt oft das نصيحة الملوك des الغزالي; f. 1ᵇ citirt er das كتاب البركة في السعي والحركة, dessen Verfasser محمد بن عبد الرحمن الحبشي اليمني im Jahre 782/1380 gestorben. F. 13ᵇ erwähnt er ein Werk التحفة الفاخرة في اصلاح الدنيا والآخرة (das nicht bei HKh. vorkommt). Er lebt wahrscheinlich im 10. Jahrhundert d. H.

Das 1. Kapitel ist nicht ganz zu Ende; nach f. 7 ist eine Lücke; damit fehlt auch der Anfang von Kapitel 2. Dies handelt:

2. باب (nach f. 1ᵃ) في احكام سياسة الرعية وما يجوز للسلطان وولاة الامور دون غيرهم من القضاة والرعية مع موافقة القضاة لهم في ذلك كما ذكره الامام العالم العلامة الماوردي في الاحكام السلطانية كما سياتى بيانه ان شاء الله تعالي مبينا في موضعه٬

3. باب 11ᵇ في كتم اسرار الملوك والنهي عن الغيبة والنميمة وما يليق بذلك من الآثار والحكايات والآيات كما سنبينه ان شاء الله تعالي في بابه والله الموفق

In diesem Kapitel hört das Bruchstück auf mit den Worten f. 14ᵇ: وقد حكي ان بعض الملوك كان له حلاقا وهو واصل عنده فحسده بعض خدام الملك واستصحب الحلاق وقال ما ينفعنى يوما٬

Es handelt:

4. باب: في نبذة من ذكر العلماء والخلفاء والملوك وما يليق لهم من الايات والاخبار والحكايات والآثار فمن ذلك ما اخبر الله تعالي عن حكم داود وسليمان عم في المراة التى اكل الذيب ولدها وصاحبتها وما حكما بينهما كما سياتى بيانه

5. باب: هو تمام الكتاب فيما منح الله تعالي به السلطان ايده الله تعالي بعزيز نصره من حسن السيرة وصفاء السريرة والآثار المحمودة الزكية التي ظهرت بكل مكان وخصوصا بالامصار الحجازية والبلاد الاسلامية وما يناسب ذلك من حكايات الملوك والخلفاء ومن ملك مصر واعمالها من الترك واولادهم كما سياتى بيانه ان شاء الله تعالي

Schrift: ziemlich gross und gefällig, deutlich, vocallos, auch fehlen öfters diakritische Punkte. Die Schrift hat durch die Wasserflecke gelitten, hat sich öfters gegen einander abgedrückt oder ist verwischt, daher an manchen Stellen schwer oder gar nicht zu lesen. **Abschrift** c. 1000/1591.

5637. Pm. 458.

85 Bl. 8vo, 15 Z. (20¼ × 14½; 15 × 9½cm). — **Zustand**: sehr fleckig u. unsauber; nicht ganz fest im Einband. — **Papier**: gelb, ziemlich stark u. glatt. — **Einband**: Pappband. — **Titel** ist f. 1ᵃ oben unleserlich geworden, steht aber in der Vorrede f. 2ᵃ:

هداية الانسان واوامر الاحسان

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي تفرد في ملكه فلم يحتج الي معين ولا وزير . . . وبعد فهذا تاليف جمعته من كلام الحكماء والعلماء يتعلق باحوال الملك والملك في رعيته وما ينبغى ان يكون عليه في سياسته الخ

Dies Werk ist ein Regentenspiegel: es behandelt die Pflichten des Herrschers in seinem Berufe, in Vorrede, 2 Kapitel und Schlusswort.

المقدمة الاولي f. 2ᵃ اعلم ايدك الله . . . ان للملك اساس وقاعدة واركان

1. باب 10ᵃ في كلمات نبوية واحاديث شريعية مصطفوية تتضمن علوما واحكاما وحكما جلية واسرار علوم علوية قدسية الخ

2. باب 12ᵃ في كلمات من الحِكَم ماثورة عن الحكماء والعلماء ووصايا للملوك ترشد العاملَ بها لاحسن السلوك

الخاتمة 33ᵇ في ادعية ماثورة واذكار مخصوصة٬ عن علي رة ان رسول الله صعم كان يقول الخ

Der **Schluss** fehlt; zuletzt f. 35ᵃ: ومن قرأ آية الكرسي دبر كل صلاة مكتوبة لم يمنعه من دخول الجنة الا ان يموت٬

Nach f. 31 fehlt 1 oder 2 Blätter.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — **Abschrift** c. 1150/1737.

5638. Spr. 587.

4) f. 55—58ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 55ᵃ:

رسالة فى الامام العادل

Verfasser fehlt

Anfang f. 55ᵇ: الحمد لله ربّ العالمين والصلوة والسلام علي محمد وآله اجمعين، فلما منّ الله تعالي باعزاز دينهم واحوال دنياهم بنصب الامير وجب عليهم ان يطيعوه فى غير المعصية ويدعوا له بالنصر والتوفيق الخ

Dies Werkchen über „den gerechten Vorsteher (Fürsten)“, wie er sein und nicht sein müsse, zerfällt in 3 Kapitel.

1. Kap. 55ᵇ فى مدح السلطان العادل، روي البخاري ومسلم قال النبىّ عم
2. Kap. 56ᵃ فى ذمّ السلطان الظالم، روي الصيرافى قال قال النبىّ ان اشدّ النار
3. Kap. 56ᵃ فى النصيحة، قال النبىّ عم طلب العلم فريضة على كل مسلم

Schluss f. 58ᵃ: وان من يموت من العساكر فلا يترك وارثا لا يجوز اخذ ماله للتملّك بل للحفظ، تمت

F. 59—62 leer.

5639. Spr. 1227.

7) f. 101.

8ᵛᵒ, 22 u. 24 Z. (18 × 12½; 14½ × 10ᶜᵐ).

Ein loses Blatt aus einem anderen Werke als die vorhergehenden Stücke. — Das zuerst Vorhandene: ينهي لمولانا السلطان نصره الله تعالي ان الله تعالي قال الخ. Bricht ab mit den Worten: ورجم الزاني وقطع ايدي المفسدين وارجلهم وسمل اعينهم والقوا فى الحزة (يستسقون)،

Ein Stück aus einer Beschwerdeschrift über ungehörige Verwaltung. [Eine Stelle auf f. 101ᵃ, Z. 7 von unten (und f. 101ᵇ, 3) erwähnt: وقد كانت مملكة طرابلس قد اظلمت بقاعها; f. 101ᵃ, 3 v. u. جَبَلَة und اللاذقية].

Schrift: ziemlich klein, etwas in einander gezogen, vocallos; um ⁸⁵⁰/₁₄₄₆.

5640. We. 1262.

17 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (23 × 16½; 17 × 11ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber, wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: Pappband. — Titel fehlt. Nach der Unterschrift etwa:

قانون تدبير البلاد المصرية

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: لما كانت المصالح الميريّة باعثة للمفاخر والفيوضات العليّة لزم كلّا من العبيد المستخدمين بها المغتنمين طيب فيضها ان يكون سؤال امور مصلحة المستخدم فيها راجعا عليه بطيبها ورديها الخ

Entwurf zur Reform der ägyptischen Verwaltung. Zerfällt in 3 فصل.

1. فصل 3ᵃ (in 9 بند) فى بيان الترتيبات الاساسية
   1. بند 3ᵃ لما كانت كافة امور الحكومة المصرية يلزم انها تكون منحصرة فى ستة دواوين عموم الخ
2. فصل 5ᵇ (in 31 بند) فى بيان العملية
   1. بند 5ᵇ المديرون والنظار بكافة الاقسام والدواوين والمصالح يلزمهم الهمّة فى مجاز ما هم منوطين به من تحصيل الاموال الخ
3. فصل 13ᵇ (in 21 باب) فى بيان سياستنامه
   1. باب 13ᵇ ان كل من كان مستخدما بالمصالح الميرية ان كان صغيرا او كبيرا ويتجاسر على اختلاس مبالغ واموال وغيرها الخ

Schluss f. 17ᵃ: فعلي ذلك ينبغى على الجميع ان يجتهدوا بالصداقة لاجل ان ينالوا هذه المراتب الجليلة والتلاطيف العميمة، تم هذا القانون

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich, deutlich, vocallos. Abschrift c. ¹²⁰⁰/₁₇₈₅.

5641. We. 1503.

2) f. 59—82.

8ᵛᵒ, c. 25 Z. (18 × 13; 14 × 11ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen, nicht recht sauber, auch fleckig. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt, baumwollig. — Titel f. 59ᵃ (von anderer Hand, steht nicht in der Vorrede):

كتاب منهج الطريق الي علم التوثيق

Verfasser nicht erwähnt.

Anfang f. 59ᵇ: الحمد لله الذي علم بالقلم وعلم الانسان ما لم يعلم . . . وبعد فلما كانت كتابة الشروط والسجلات ممّا تعمّ الحاجات اليها الخاص والعامّ الخ

Ueber Verträge und Patente (سجلات) giebt es viele Werke, allein je nach dem Orte und der Zeit treffen sie verschiedene Ausstellungen und sind sie unzulänglich. Es ist daher bei Abfassung solcher Schriften die grösste Vorsicht geboten. In diesem Sinne behandelt der Verfasser hier den Gegenstand (المساطير الشرعية والقوانين الحكمية وما سوي ذلك مما يحتاج اليه من معرفة الوثيق وبيان معانيها) und giebt eine kurze Anleitung, das ganze Rechtsgebiet betreffend, zu praktischem Gebrauch. Das Werk enthält mehr als 11 Kapitel.

59ᵇ 1. Kap. فى الاقارير، صفة اقرار بدين اقرّ فلان بن فلان الفلانى اقرارا

60ᵇ باب الابراء، اقرّ فلان الفلانى كما تقدم انه لا يستحق

61ᵃ فصل فى الاقرار بالاملاك، اقرّ فلان بن فلان الفلانى كما تقدم واشهد

61ᵇ 2. Kap. فى الاجاير، اجارة دار يكتب استاجر فلان بن فلان الفلانى

61ᵇ اجارة بستان 62ᵃ اجارة طاحون

62ᵃ اجارة حمّام، اجارة قرية 62ᵇ اجارة وقف

63ᵃ اجارة اجير فى الحج عن ميّت

63ᵇ اذا استاجر راعيا، اجارة حانوت، اجارة دواب الحمل

64ᵃ 3. Kap. فى الابتياعات، وهي تشابه كتب الاجارات، صفة بيع دار

66ᵇ 4. Kap. فى المحاضر، صورة محضر بصريح ملك يكتب مشهد والشهود

67ᵇ 5. Kap. فى الانكحة والصداقات والطلاق وغيره، باب صداق هذا ما اصدق فلان

70ᵃ 6. Kap. فى الطلاق، اذا طلق الرجل زوجته التى دخل بها واصابها

71ᵇ فصل فى الايلاء، قال الله سبحانه الذين يولون من نسايهم

71ᵇ 7. Kap. فى القراض والشركة والوكالة والحوالة والصلح، كتاب القراض يكتب اقر فلان

73ᵃ 8. Kap. فى التحبيس والعطايا، كتاب وقف على اولاد الواقف يكتب هذا ما وقفه

74ᵃ كتاب الهبة، يكتب وهب فلان الفلانى ولده لصلبه

74ᵇ 9. Kap. فى الاساجيل والكتب الحكمية، اسجال تبايع هذا ما اشهد به على نفسه

77ᵃ 10. Kap. فى التقاليد الحكمية من القضاة الي نوابهم، الحمد لله ناصر الشريعة

78ᵃ 11. Kap. فى العتق وما يتعلق به، باب العتق، اذا اعتق مملوكه عتقا مطلقا

78ᵇ التدبير، اذا دبر المولي عبده كتب هذا،

78ᵇ الكتابة، اذا كاتب المولي عبده على مال معلوم كتب هذه

79ᵃ Wegen der vorhergehenden Lücke fehlt die Ueberschrift; sie wird sein: فى الوكالة
Es wird f. 79ᵃ ff. über äussere Kennzeichen und Fehler von Thieren, wie Pferde, Esel etc. gehandelt.

80ᵃ مثال ما يكتب فى حجر مفلس لم يف موجوده ما عليه من الديون

80ᵇ فى قرض، فى السلم 81ᵃ فى الحوالة، فى العارية

81ᵇ فى تعويض عقار عن دين بالاذن، فى تجديد صداق

82ᵃ فى حجة بعمارة ارض وزرعها، فى عوض الزوج

82ᵇ فى واقعة، فى حجة ضمان، فى حجة خزن

In diesem Abschnitte hört hier das Werk auf f. 82ᵇ: ومنهم من قتل وذلك بسبب واقعة جرت بينهم فعند ذلك ركب الجناب العالي المشار، Das Uebrige fehlt.

Dies Werk gehört weniger hierher als in den 10. Abschnitt der Jurisprudenz, welcher von gerichtlichen Formularen handelt (No. 4963 bis 4971). Es scheint das am Ende von No. 4971 angeführte Werk نهج الطريق الخ zu sein, als dessen Verfasser HKh. IV 14118 angiebt: عبد الرحمن بن سالم بن نصر الله الدمشقى عماد الدين ابو محمد
Die Zeit desselben ist mir unbekannt.

Schrift: scheint dieselbe zu sein wie 1), nur etwas grösser, gedrängter und flüchtiger, doch nicht undeutlich. Lücke nach f. 78 und 82.

5642. We. 1264.

98 Bl. 8ᵛᵒ, 9 Z. (18½ × 12½; 12 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: stark wasserfleckig oben und unten am Rande, zum Theil hat auch der Text davon gelitten; im Anfang unsauber, auch am Schluss; der Rand auf den letzten Blättern ausgebessert. Nicht frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. — Sammlung von Schriftstücken politischen Inhaltes. Sie betreffen die Zeit um 560/1165—600/1203.

f.1ª, 4 كتاب الي قيصر والي الشرقيّة بمصر جوابا عمّا انهي بظفره بفرنج الداروم
2ᵇ صدر مكاتبة بفتح امد،
3ᵇ (u. 4ª u. 5ª u. 5ᵇ) وله فى المعنى ايضا
6ª فصل بفتح تل خالد
6ᵇ (7ª. 8ᵇ. 9ᵇ) وفى المعنى ايضا
10ᵇ فصل من كتاب الي الملك العادل بمصر من حلب
14ᵇ وفى طرّة المنشور بخط العاضد ما نسخته كما ياتى الآن
15ª نسخة تقليد الملك الناصر صلاح الدين رحمه الوزارة بمصر سنة ٥٦٤، بسم الله الرحمن الرحيم من عبد الله ووليّه ابي محمد الامام العاضد لدين الله امير المومنين الي السيد الاجل الملك الناصر مصطفى الائمة منجد الامة صلاح الدين . . . اما بعد فالحمد لله مصرف الاقدار الخ
38ª نسخة منشور انشى لاهل حلب باسقاط المكوس والمحضورات عنهم عند فتحها فى العشر الاوسط من صفر سنة ٥٧٩،
41ª نسخة منشور لاهل الرقة باسقاط المكوس عنها
43ᵇ توقيع لاهل الذمة بحلب
45ᵇ نسخة كتاب الي خطلخ والي بعلبك
47ª من كتاب الي الملك العادل فى تسبيير ابن الملطي لمشاهدة اهل اليمن
48ᵇ ومن كتاب الى خطلبا والى زبيد فى وصايا باحسان السيرة
51ª فصل من كتاب اليه ايضا
53ª فصل آخر اليه
54ª فصل الى الملك العادل كتبه السلطان اعزّ الله نصره يعلمه فى امر الفرنج الذين ظفر بهم لولو فى بحر القلزم
55ᵇ فصل الي الملك العادل فى تسبيير نجده الي زبيد باليمن
57ª فصل الي مصر يذكر فيه افتراق من اجتمع الي الخصوم ومراسلة صاحب ماردين بعد ذلك فى التماس الصلح
58ª فصل من جواب الى خطلبا والى زبيد من اعمال اليمن
60ª نسخة كتاب الي الملك الافضل ولد السلطان الناصر
61ª فصل الي شمس الدين ابن المقدم عند عبور الفرات والعود الي الشام
61ᵇ نسخة كتاب الي الملك العادل
64ª نسخة تذكرة كتبت لعز الدين جاولي عند انفاذه مددا لشمس الدين ابن المقدم فى ثانى عشر صفر من سنة ٥٧٩ من المخيم المنصور من حلب
68ª نسخة كتاب الي ابن زين الدين من المنزل بحلب حماه الله
71ᵇ فصل من كتاب الي زين الدين
72ᵇ نسخة كتاب الي كافل ملك الروم صاحب قسطنطينة وكان قد وصلت منه كتب اخذها الفرنج وهدايا كانت معه ايضا
74ᵇ نسخة جواب الي الملك العادل عما ورد منه فى امر الاسطول الذي استولي علي بسطة الفرنج الخارجة من الشام الي صقلية واخذ اسراها وهم ثلثمائة وخمسة وسبعون اسيرا،
78ª كتاب الي والي بعلبك كافل خدمة الامير مجد الدين بهرام شاه بن عز الدين فروخ شاه رحمه
79ª (u. 80ᵇ u. 81ª u. 82ª) كتاب آخر فى المعنى
82ᵇ كتاب الي الديوان العزيز يتضمن فتح حلب وحارم وكسره الفرنج الناهضين من الداروم والظفر بالبسطة الفرنجية على يد غزاة الاسطول
91ª صدور كتب ورسائل
91ᵇ (92ª. 92ᵇ. 93ᵇ. 94ᵇ. 95ᵇ. 96ª. 97ᵇ) اخري، المملوك فلان الخ

Schluss f.98ª: فى التشريف الذي لبسه لجسمه والتقليد الذي لابسه بقلبه والمسق ياثر القلم وماثور السيف فقد جعل هذا له . . . وهذا له تحريه، والحمد لله وحده وصلي الله على سيدنا محمد . . . وسلم،

Schrift: gross, breit, kräftig, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte, etwas verblasst. Die ersten 24 Blätter schlecht vocalisirt. F. 98 von alter Hand ergänzt. Der Wasserflecken wegen ist die Schrift an manchen Stellen ganz oder fast ganz verlöscht. — Abschrift c. 700/1300.

Ein Stück desselben Werkes in We. 1265.

13 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. ($16^1/_2 \times 9^3/_4$; $12 \times 6^1/_4$ ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: rother Lederband mit Goldverzierung. — Titel f.1ª: نسخة تقليد الملك الناصر صلاح الدين رحمه الوزارة بمصر سنة ٥٦٤،

Enthält das Bestallungsschreiben des Çalîḥ eddîn zum Wezîr, welches sich in We. 1264, f. 15ª bis 37ᵇ findet.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. — Abschrift c. 1250/1834.

5643. We. 1268.

139 Bl. 8vo, 17 Z. (22×15; 17—17½×10—11cm). — Zustand: im Anfang eine lose Lage: im Rücken (unten) fleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: fehlt. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, und zwar 61 Blatt.

Musterstücke aus politischen Correspondenzen, in Kunstprosa. Der Herausgeber lebt etwa um 850/1446. Ueberschriften der Briefe finden sich von f. 47a an.

47a. 102b	كتاب الي الملك الظاهر
47b	كتاب للملك الافضل
53a	كتاب لقاضي حماة
65a. 117a	كتاب لابن الحصين
79b	كتاب الي ابن المقدم
80a. 85b. 110a	كتاب للملك المظفر
83a	كتاب الي ابن ركن الدين
87a	كتاب الي العماد
93a	كتاب لابن عصرون
94a	كتاب ابن ركن الدين
95a	كتاب افضلي
98b	كتاب لمظفر الدين
99a	كتاب لابن السلار
100a	كتاب لابن الركن
102a. 121a	كتاب لجرديك
104a	كتاب لبدر الدين
104b	كتاب الي ابن زين الدين
105a	كتاب للمؤتمن
112a	كتاب لابن الشهرزوري
113a	كتاب عادلي
116b. 122a. 137a	كتاب لابن المطران
117b	كتاب الي ابن الزكي
122b	كتاب لابي الهيجا
137b. 117a	كتاب للعدل

Die Briefe sind, wie es scheint, nicht ganz mitgetheilt, sondern nur Stücke aus denselben; diese sind häufig mit فصل bezeichnet; auch kommen darin öfters Stellen vor, die mit دعاء (Anwünschung von allerlei Gutem) bezeichnet sind. Auch finden sich in dem ersten Drittel mehrere منشور (Edicte, Erlasse). Im Text kommen nicht selten Verse vor.

Das Vorhandene beginnt f. 1a: جرب الشيطان الذي زلزلت امامية قدم الباطل وخلت خلافيه بريب الدهر العاطل الخ

منشور، اولي بر كشف الاحسان باماله واجنى ثمرة صلاح اعماله واضاءت انجم السعادة لسراه ورقى الي اعلي ما رفعه الاكرام من ذراه الخ f. 4a

كتاب الي الملك الظاهر، لا زالت ايام مولانا ظاهرة الانوار ماثورة الاثار مهدية الي اليسر الخ 47a

كتاب لابن الحصين، وصل كتاب المجلس بعهد رجعه بعيد وخبره قديم وحديثه غض عندي وان كان ذا بلا الخ 117a

Schluss des Vorhandenen f. 139b: فرفعنا الدعوة الي محبها والرغبة الي جنبها وقيل الحمد لله رب العالمين اما المامور به من سرعة مسير الاسطول وتوفر مبلغ المال المحمول فقد سير الحمل،

Das Weitere fehlt.

Schrift: ziemlich gross, blass, sehr geläufige Kanzleihand, vocallos, fast ohne diakritische Punkte, schwierig. — Abschrift c. 900/1494.

Ueberschriften mit Inhaltsangabe finden sich nicht.

In Mf. 469, 6, f. 71—80 finden sich politische Schreiben, ein Vertrag zwischen Sīdī Moḥammed Sulṭān von Marokko und Kaiser Josef II. von Oestreich, aus d. J. 1784 n. Chr. Geb.

5644.

Von den zahlreichen, die verschiedenen Fächer der Politik behandelnden, Werken seien hier noch folgende erwähnt:

1) لطف التدبير في سياسات الملوك von محمد بن عبد الله الاسكافي † 240/854.
2) آراء اهل المدينة الفاضلة (auch سياسة المدينة) von ابو نصر الفارابي † 339/950.
3) ر" في السياسة von ابن سينا † 428/1037.
4) سياسة الملك von على بن محمد الماوردى † 450/1058.
5) الاحكام السلطانية von محمد بن الحسين البغدادى ابن الفرّاء † 458/1066.
6) الكتاب الغياثي von عبد الملك بن عبد الله الجوينى † 478/1085.

7) اختصار الاحكام السلطانية von عبد المنعم بن محمد بن عبد الرحيم الخزرجي ابن الفرس † 597/1201.

8) اساس السياسة von على بن ظافر الازدي جمال الدين † 623/1226.

9) عمدة السالك فى سياسة الممالك von يعقوب بن صابر بن بركات نجم الدين † 626/1229.

10) العمدة فى اصول السياسة von عبد اللطيف البغدادي موفق الدين † 629/1232.

11) نفائس العناصر لمجالس الملك الناصر von محمد بن طلحة النصيبى † 652/1254.

12) العقد الفريد للملك السعيد von demselben.

13) الآداب الشرعية والمصالح المرعية von محمد بن مفلح المقدسى † 763/1362.

14) الدرة الغرّاء فى نصائح الملوك والوزراء von محمود بن اسمعيل الجيزى um 845/1441.

15) الكواشف البرهانية فى شرح المواقف السلطانية von يوسف الكرمانى um 850/1446.

16) الجواهر المضية فى الاحكام (فى بيان الآداب oder) السلطانية von عبد الرءوف المناوى † 1031/1622.

17) مصابيح ارباب الرياسة ومفاتيح ابواب الكياسة von ابراهيم بن يوسف ابن الحنبلى † 959/1552.

18) النهج المسلوك فى سياسة الملوك von عبد الرحمن

19) سلوك المالك فى تدبير الممالك

---

20) اخلاق الملوك von عمرو بن بحر الجاحظ † 255/869.

21) ك" الامامة von اسمعيل بن عباد الصاحب † 385/995.

22) شرائط الخلافة (oder سير الخلافة) von يعقوب بن سليمان الاسفرائنى † 488/1095.

23) منهاج الاستقامة فى اثبات الامامة von الحسن بن يوسف بن مطهر الحلّى † 726/1326.

24) مصايد السلطان von ابن قيم الجوزية † 751/1350.

25) طلب السلامة فى ترك الامامة von تقى الدين السبكي † 756/1355.

26) فرائد السلوك فى مصايد الملوك von محمد بن محمد المصري ابن نباتة † 768/1366.

27) النشر فى غرض السلطانيات von محمد بن عبد الله بن سعيد السلمانى لسان الدين ابن الخطيب † 776/1374.

28) آداب الملوك von الجلال السيوطي † 911/1505.

29) انافة فى رتبة الخلافة von demselben.

30) فصل القيام بالسلطنة von demselben.

31) اعلام النصر فى اعلام سلطان العصر von demselben.

32) نزهة المتفكر ولطائف المعارف والغرة والبشارة فى فضل السلطنة والوزارة von مرعي بن يوسف الكرمى † 1033/1624.

33) قطر الغمام فى شرح كلام الملوك ملوك الكلام von عبد العلي بن ناصر الحويزي † 1053/1643.

34) منهج السلوك الي نصيحة الملوك von احمد بن عبد المنعم بن يوسف الدمنهوري † 1192/1778.

35) معرفة شرف الملوك von احمد بن على بن ابي اسامة

---

36) مدخل السلوك الى منازل الملوك von ابو حامد الغزالى † 505/1111.

37) تهذيب الداعي فى اصلاح الرعية والراعي von شيث بن ابراهيم العبادي † 559/1164.

38) السياسة الشرعية فى اصلاح الراعي والرعية von ابن تيمية † 728/1328.

39) ما رواه الاساطين فى عدم الدخول على السلاطين von جلال الدين السيوطي † 911/1505.

40) نظم ما رواه الاساطين الخ von محمد بن محمد بن محمد الغزى نجم الدين † 1061/1651.

41) ذم زيارة الامراء von السيوطي † 911/1505.

42) العقد المسلوك فيما يلزم جليس الملوك von محمد بن منكلى المصرى

---

43) ك" الامارة von الزبير بن احمد بن سليمان الزبيرى † 317/929.

44) ك" الوزراء von اسمعيل بن عباد الصاحب † 385/995.

45) ادب الخواص von الحسين بن على المغربى ابو القاسم † 412/1021.

46) قانون الوزارة von على بن محمد الماوردي † 450/1058.

47) ك" الحجبة والحجاب von محمد ابن التعاويذي † 584/1188.

48) العمدة فى ادب القضاء von محمد بن يحيى الخبوشانى † 587/1191.

49) فصل الخطاب فيما للحجبة من الآداب von شافع بن على العسقلانى † 730/1330.

50) فصل المقال فى هدايا العمّال von تقى الدين السبكى † 756/1355.

51) النراضى بين الامير والقاضى „ر von على بن محمد ابن الدريهم † 762/1360.

52) اشارة الى آداب الوزارة von لسان الدين ابن الخطيب † 776/1374.

53) كشف الضبابة فى مسئلة الاستنابة von الجلال السيوطى † 911/1505.

54) العقد الفريد فى احكام التقليد von على بن عبد الله السمهودى † 911/1505.

55) مصابيح ارباب الرياسة ومفاتيح ابواب الكتابة von ابراهيم بن محمد ابن الحنبلي † 959/1552.

56) سياسة جند الوزارة وحراسة حصن الصدارة von الحسن بن عبد الكريم البرزنجى um 1125/1713.

57) المقنع فى علم الشروط von احمد بن مغيث الصدفى الطليطلى † 459/1067.

58) الفائق فى علم الوثائق von الحسن بن محمد بن الحسن الموثق um 600/1203.

59) كشف المروط عن محاسن الشروط von الحسن بن عمر الحلبي ابن حبيب † 779/1377.

60) منهج الفائق والمنهل الرائق فى احكام الوثائق von احمد بن يحيى بن محمد التلمسانى الونشريشى † 914/1508.

61) „ر فى الجزي الزمانية والعهود الآتية von محمد النخجوانى

62) اجارة الاقطاع von ابراهيم بن على بن عبد الحق الدمشقى † 744/1343.

63) تحرير المقال فيما يحل ويحرم من بيت المال von محمد بن محمد بن عبد الله البلاطنسى um 870/1465.

64) „ر فى الاقطاع von قاسم بن قطلوبغا † 879/1474.

65) „ر فى بيت المال وكيفية تصرفه فى مصارف العشر von خسرو ابن فرامرز † 885/1480.

66) „ر فى احوال بيت المال واقسامها واحكامها ومصارفها von ابراهيم بن يحيى دده خليفة † 978/1565.

67) الفوائد المهمة فى اشتراط التبرى فى اسلام اهل الذمة von نوح بن مصطفى † 1070/1659.

68) الرتبة فى شرائط الحسبة von محمد بن محمد بن احمد الاشعرى

69) ميامن الاكتساب فى قواعد الاحتساب von الحسين الواعظ

70) شفاء الاشواق بحكم ما يكثر بيعه فى الاسواق von على السمهودي † 911/1505.

71) „ر فى الموالى von محمد بن عمر الجعابى † 355/966.

72) الفرق والمعيار بين الاوغاد والاحرار von على بن الحسين الاصفهانى † 356/967.

73) „ر فى استعمال اليهود والنصاري von محمد بن عبد الكريم المغيلى التلمسانى † 910/1504.

74) الاعتنا فى شان من يقتنى von عبد النافع بن محمد المدنى ابن عراق † 962/1555.

75) منهج الصواب فى قبح استكتاب اهل الكتاب

76) معاش المسلمين مع المعاهدين

X. Buch.

Die Astronomie.

1. Werke griechischer Astronomen.
2. Systeme und Einzelnes.
3. Tabellen.
4. Chronologie und Kalender.
5. Astrolabium.
6. Sinusquadrant.
7. Andere Instrumente.
8. Astrologie.

1. Werke griechischer Astronomen.

5645. Pet. 671.

4) f. 71—83ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Es ist:

كتاب ظاهرات الفلك لاقليدس

Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, 1 Blatt (= Mf. 258, f. 165ª, Z. 1—15). Das Vorhandene beginnt f. 71ª, 1 so: منه والمتوسط من المدارات هو الذي يتساوي زماناه ويسمي دائرة معدل النهار الخ

Schluss f. 83ª: اعظم من زمان تبديل اي قوس كانت غيرها من ذلك النصف نصف الكرة الظاهر والبرهان والشكل كما مر،

Die Phaenomena des Euklid, in der Recension des نصير الدين الطوسي † 672/1273 in 23 Figuren. HKh. V 10289.

5646.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Mf. 258, 15, f. 165—181ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

كتاب ظاهرات الفلك لاقليدس،

Anfang: ثلثة وعشرون شكلا وفي بعض النسخ خمسة وعشرون شكلا، يقول محرر هذا الكتاب لم يقع الي من الكتاب غير نسخة في غاية السقم اكثرها من التصحيف والتحريف حيث لم يكن يمكن الوقوف علي شيء منه الا بجهد كثير وشرح له للتبريزي سقيم ايضا جدا فاكثرت النظر فيهما الخ . . . صدر الكتاب قال لان الثوابت تطلع دايما مع مواضع باعيانها وتغرب في مواضع باعيانها الخ

Schluss wie bei Pet. 671, 4.

Abschrift vom J. 1061 Moḥ. (1651). — Collationirt im J. 1061 Raǵab (1651).

F. 181ᵇ enthält eine kleine Tabelle, die alten und neuen Koptischen Monatsnamen, die jetzt (um 1061/1651) in Aegypten gebräuchlich sind.

2) Mq. 559, 3, f. 119ᵇ—140.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel f. 119ª unten (u. nach d. Bism. f. 119ᵇ), wie bei Mf. 258, 15.

5647. Mf. 258.

19) f. 215ᵇ—228ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

كتاب اوطولوقس في الطلوع والغروب

من اصلاح ثابت وهو مقالتان وستة وثلاثون شكلا،

Der Verf. heisst: اوطولوقس

Anfang: صدر، يقال لبعض طلوعات الكواكب وغروباتها خصوصا الثوابت انها خفية ولبعضها انها ظاهرة الخ

Ueber Aufgang und Untergang der Gestirne, in 2 Maqālen, von Autolycus; der Text von Ṭābit ben qorra † 288/901 berichtigt. Die erste hat 15, die zweite 21 Figuren.

2. مقالة f. 222ª: البرج الذي فيه الشمس من الدايرة الشمسية يكون ابدا خفيا ولا يظهر له طلوع ولا غروب الخ

Schluss f. 228ª: وقوس ل ح م وهي قوس الخفاء اعظم من برجين بقدر قوس ك ط وذلك ما اردناه، تمت،

In der Unterschrift steht: تم كتاب اوطولوقس في الطلوعات والغروبات HKh. V 10279.

Dasselbe Werk in Mq. 559, 7, f. 195—211.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift f. 195ᵇ:

كتاب اوطولوقس في الطلوع والغروب الخ

5648. Mf. 258.

18) f. 200ᵇ—215ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

كتاب ثاوذوسيوس فى الايام والليالي وفى بعض النسخ فى الليل والنهار والكتاب مقالتان وثلثة وثلثون شكلا،

Anfang: صدر الكتاب، الشمس تتحرك حركة معتدلة ضد حركة الكل على منطقة البروج ويسمّي الدايرة الشمسية زمان النهار الخ

Buch des Theodosius über die Tage und Nächte, in 2 Maqālen und 33 Figuren; bearbeitet und vollendet von Naçīr eddīn eṭṭūsī im J. 658 Ǵom. I (1260).

1. Maqāle 200ᵇ اذا سارت الشمس من المنقلب الصيفى الخ (in 12 Figuren)

2. Maqāle 207ᵇ اذا كانت الشمس سائرة فى الربع الصيفى كان كل يوم الخ (in 21 Figuren)

Schluss f. 215ᵃ: فيكون قوس حـة مقدرة للدورة وكانت غير مقدرة هذا خلف فاذن الحكم ثابت وذلك ما اردناه، هذا آخر المقالة الثانية وبتمامها تم الكتاب، HKh. V 9925.

Dasselbe Werk in Mq. 559, 4, f. 141—161ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 141ᵃ (und auch nach dem Bismillāh):

الايام والليالي لثاوذوسيوس

Der Titel auf f. 161ᵃ unten bezieht sich nicht auf das unmittelbar folgende Werk (sondern auf 6), f. 173 ff.).

5649. Pet. 671.

2) f. 58ᵇ—62ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Anfang:

تحرير كتاب المساكن لثاوذوسيوس، وهو اثنا عشر شكلا نقل قسطا بن لوقا البعلبكي، الذين مسكنهم تحت القطب الشمالي فنصف كرة الكل الظاهر لهم هو ابدا ظاهر لهم بعينه ونصفها الخفى عنهم هو ابدا خفيّ عنهم بعينه لا يطلع عليهم الخ

Dies Werkchen desselben Theodosius behandelt in 12 Figuren die Lage der Theile der bewohnten Erdoberfläche, von astronomischem Standpunkte aus. Die einzelnen Figuren beginnen (fast) alle mit الذين كانت مساكنهم. Der Bearbeiter ist Naçīr eddīn eṭṭūsī. Siehe bei Mq. 559, 8 den Titel.

Schluss f. 62ᵃ: فيكون النهار حينئذ قريبا من شهر وظاهر ان لباقى النهارات الي لياليها كل نسبة وذلك ما اردناه، HKh. V 10485.

5650.

Dasselbe Werk in:

1) Mf. 258, 12, f. 148ᵇ—153ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift, Anfang und Schluss ebenso.

Abschrift vom J. 1210 Ǵom. I 1795 (soll wol heissen, wie sonst im Bande, 1061/1651).

2) Mq. 559, 8, f. 212—218ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift oben am Rande (und nach dem Bism.):

تحرير كتاب المساكن لثاوذوسيوس لنصير الدين الطوسي

5651. Mf. 258.

21) f. 230ᵇ—239ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

كتاب ارسطرخس فى جرمي النيرين وبعديهما سبعة عشر شكلا،

Anfang: صدر الكتاب، تصع ان القمر يقبل الضوء من الشمس وان قدر الارض الخ

Ueber die Grössen und Entfernungen der 2 leuchtenden Körper, der Sonne und des Mondes, von Aristarchus; der Text bearbeitet und vollendet von Naçīr eddīn eṭṭūsī im J. 658/1260.

Schluss: وبالتفصيل نسبة حـط الي طـب اصغر من نسبة ١١ الي ٣ اعني من نسبة ٣ الي الواحد وذلك ما اردناه، تم HKh. V 10021.

Dasselbe Werk in Mq. 559, 5, f. 161ᵇ—172ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1. — Titelüberschrift ebenso.

5652. Mf. 258.

20) f. 228ᵇ—230ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

كتاب اسقلاوس في المطالع، نقل قسطا بن لوقا البعلبكي واصلاح الكندي وهو يشتمل علي ثلث مقدمات وصدر وشكلين،

Der Verf. heisst: ابسقلاوس

Anfang: المقدمات، اذا كانت مقادير عدتها زوج كمقادير ا ب ح ح ى ى الخ

Ueber den Aufgang der Gestirne, von Hypsicles, übersetzt von Qosṭā ben lūqā und berichtigt von Abū jūsuf elkindī (um $^{250}/_{864}$).

Schluss: وكانت الزيادات معلومة فمطالع جميع الاجزاء معلومة وذلك ما اردناه،

Collationirt. — HKh. V 10499.

Dasselbe Werkchen in Mq. 559, 13, f. 244—246ᵃ. Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

كتاب ابسقلاوس في المطالع مما اصلحه الكندي وهو من نقل قسطا بن لوقا البعلبكي

Abschrift von محسن الشهير بابي محمد الحسيني wie es scheint im J. 987 Ramaḍān (1579).

5653. Lbg. 132.

117 Bl. 8ᵛᵒ, 28 Z. ($21^2/_3 \times 15^1/_4$; $15 \times 10^1/_2$ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht sauber, auch fleckig; am (unteren) Rande wurmstichig; anfangs am Rande ausgebessert. Die letzten Blätter lose. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ von späterer Hand:

اصلاح المجسطى لجابر بن افلح

Anfang f. 1ᵇ: قال ابو محمد جابر بن افلح رحمه، الحمد لله الاول بلا ابتداء والآخر بلا انتهاء الذي خلق الاشياء على غير نظير ... وبعد فان الله تعالي شرّف نوع الانسان وفضّله على جميع انواع الحيوان بالعقل الذي جعل نورا الخ

Die Astronomie ist nach der Rechtswissenschaft die höchste Wissenschaft. Ptolemaeus hat in seinem Werk المجسطى die Beobachtungen der Früheren und seine eigenen zusammengestellt; es ist eine Fundgrube für die Späteren, bietet aber allerlei Schwierigkeiten. Daher hat der Verf. Ǵābir ben aflaḥ abū moḥammed (vor $^{625}/_{1228}$) dasselbe, unter Benutzung der Schriften des Theodosius (ثاوذوسيوس) und des Menelaus (منالاوس) und des Euclides, bearbeitet und berichtigt, in 9 مقالة.

Der Name des Verfassers scheint nicht richtig zu sein. Wahrscheinlich ist er:

محمد بن جابر بن سنان الحرّانى البتّانى

Dieser Moḥammed ben ǵābir *elbittānī* starb im J. $^{317}/_{929}$. Diesen erwähnt HKh. allerdings.

1. مقالة f. 3ᵃ في المقدمات
2. مقالة 17ᵃ في مراتب انواع هذا العلم
3. مقالة 31ᵇ في حركة الشمس الوسطي
4. مقالة 38ᵃ في القمر
5. مقالة 51ᵃ (ohne Ueberschrift) ولما لم يكن قدر كرة الارض عند كرة فلك القمر كقدر النقطة والمركز الخ
6. مقالة 70ᵃ في الكواكب الثابتة
7. مقالة 80ᵃ في الكواكب السيارة
8. مقالة 99ᵇ في وقوف الكواكب الخمسة ورجوعها
9. مقالة 106ᵇ في عروض الكواكب الخمسة

Schluss f. 116ᵇ: واذا كان ذلك كذلك فان سائر الظهورات المسائية والصباحية في احد من العرضين احري بان يختلّ ويبطل وذلك ما اردنا ان نبيّن وهذه صورته، تمت

Schrift: ziemlich kleine Gelehrtenhand, mit kräftigem Grundstrich, gedrängt, vocallos, meistens ohne diakritische Punkte. Ueberschriften hervorstechend gross. Die Figuren roth. — Abschrift im J. 626 Rab. I (1229) in Damaskus.

HKh. V 11418 p. 387 unten und 388 (der Name des Verfassers nicht genannt).

5654. Mo. 273.

66 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. ($19 \times 13^1/_2$; 15×11ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig in der unteren Hälfte, besonders f. 1—36; aber auch ausserdem, obgleich weniger, am oberen Rande. Bl. 1 schadhaft und auf der unteren Hälfte der Vorderseite beklebt. Im Ganzen nicht recht sauber und an der unteren Ecke (besonders in der ersten Hälfte) ziemlich

stark abgegriffen. — **Papier:** gelb, dick, glatt. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken. — **Titel** f. 1a:

كتاب اختصار المجسطى للخوارزمي
فيه هيئة مختصرة

Weiter unten steht von viel späterer Hand:

كتاب المجسطي لبطلميوس واختصره الخوارزمي فى علم
الهيئة والفلك وهو من احسن كتب هذا العلم

Anfang f. 1b: الحمد لله الاول بلا ابتداء والآخر
بلا انتهاء الذي لم يزل قبل الاشياء ابديا ولا يزل
[يزال .l] بعدها ازليا لم يدرك الواصفون كيفيته ولا
العالمون اينيته اذ جلّ عنهما بصفاته واوقعهما على
مصنوعاته يستدلّ على الصانع من المصنوع وعلى المبتدع
من المبدوع انفرد بالوحدانية واختصّ بالربوبية سبحانه
لا اله الا هو وصلى الله على محمد خيرته من خلقه
وامينه على وحيه خاصة انبيائه عامة وسلم تسليما،

Dies ist das ganze Vorwort, in welchem von dem Zweck und der Einrichtung des Werkes gar nicht die Rede ist. Es ist ein **astronomisches Werk**, in vielen Abschnitten, deren Ueberschriften mit (oder على) الكلام فى beginnen.

f.1b الكلام فى ان الفلك مدبّر مخلوق، فنقول ان
الفلك مدبر كوري

3b الكلام فى العناصر الاربعة وكيف رتّبها بارئها، نقول
ان الارض وسط العالم

4a الكلام على الحركات، قالت الفلاسفة الحركات كلها ثلاث

5a الكلام على الطبايع والحركات، نقول ان الحرّ واليبس
والرطوبة والبرودة

7a القول فى ان الارض والماء والهواء والنار كرية،
وذلك ان الارض فى الوسط

8a القول فى تضادّ العناصر الاربعة، وقد تبين ان
هذه العناصر الاربعة

9a الكلام فى تدوير الارض ومعرفة الليل والنهار، فنقول
الان انما الدليل

12b الكلام فى تبديل البحور والانهار واختلاف الارض
والجبال، واقول ايضا ان البحور

14a الكلام فى اختلاف المياه التى فى الارض والزلازل،
واقول ايضا ان الحر والبرد

16a الكلام فى البلكانيين الذين برومه وبصقليه،
واقول ايضا ان علة النار

16b الكلام فى فيض البحر ونقصانه من القمر وعمله
فى الرطوبات، واقول ايضا ان للقمر

18b الكلام فى فيض نيل مصر، واقول ايضا ان قد زعم اهل الجهل

21b الكلام فى تدوير الفلك وحركته وطبعه، فلنخبر
الآن عن الحركة المستديرة

24b الكلام فى دوران الفلك والشمس، ولما جعل بارئها
عز وجل حركة الحركة

29b الكلام فى انه لا يلحق الفلك تغيّر فى ذاته ولا
فى حركته، فنقول ان الاجسام

32b الكلام فى الدواير والاوتار والنقط، اعلم اعزك الله
انه من فهم هذه الدايرة

34b الكلام فى اختلاف طلوع الشمس ومغيبها على
البلدان، فنقول ان الشمس تطلع

35b القول فى معرفة عظم الشمس، ولنذكر الآن القول
فى معرفة عظم الشمس

38a الكلام فى استعارة القمر الضياء من الشمس، فنقول
ان ضياء القمر من الشمس

40a الكلام فى كسوف القمر، واذا قد صح بما قد
وصفنا من الدلايل

41a الكلام فى استعارة النجوم الضياء من الشمس،
واقول ايضا ان ضياء النجوم

42b الكلام فى علة كسوف الشمس، فنقول ان كسوف
الشمس انما يعرض

44a الكلام فى القمر لم صار يراه قوم ولا يراه آخرون ولم
يستهلّ صغيرا او كبيرا

44b القول فى اختلاف ضياء القمر والنجوم على المداين

46a الكلام فى عدد افلاك القمر، نقول ان للقمر اربعة افلاك

47a الكلام فى فلكي الشمس، نقول ان للشمس فلكين

48a الكلام فى علة الافلاك وحركاتها، قال بطليموس انا قد نري

50a الكلام فى حركة الفلك الاعظم، نقول ان الفلك
الاعظم هو الذي يدعا

51b الكلام فى تبديل طبايع الزمان، نقول انه ربما اتانا شتاء

51b الكلام فى افلاك زحل، ونقول ايضا ان لزحل اربعة افلاك

53a الكلام فى قهقرة زحل وانصرافه الي الذي خرج منه
من البروج

54b الكلام فى فلك النجوم الثابتة، واما نجوم الفلك الثابتة

54b الكلام فى علم كم من ميل فى الارض كلها، فلنلتمس
فى علم ذلك

55b الكلام فى اقاليم الارض، فنقول ان الاولين قسموا الارض

الكلام فى الموضعين الذين فيهما الليل والنهار يوما وليلة 59a
الكلام فى الرياح، واقول ان العلماء الاوايل ذكروا 60b
هذه الرياح
الكلام فى السحاب والامطار والرعود والبروق والصواعق 62b
الكلام فى النبات، فنقول ان الارض تنبت كل شيء بلا زراع 64a

Schluss f. 66a: التى هي فى نسله ثم يصير حطاما فهذا ما ذكر الحكيم الفيلسوف ارسطاطاليس فى الاشجار والنبات فسبحان خالقها ومصورها لا اله الا هو العزيز الحكيم، تم الكتاب

Zur Erläuterung des Textes sind ziemlich oft darauf bezügliche Kreise und Figuren in den Text gesetzt.

Es liegt hier höchstens ein Auszug aus dem Werke des Ptolemaeus (HKh. V 11413) vor, von dem nicht specieller benannten Elḫowārazmī gemacht. HKh. l. l. p. 387 erwähnt einen Commentar zu der Bearbeitung des Werkes durch Eṭṭūsī, von einem Späteren, und giebt denselben Anfang an, den unser Werk hat. Allein das unsrige ist dennoch nicht dasselbe, sondern viel kürzer und wol älter. An einigen Stellen (f. 35b. 48a) wird Ptolemaeus erwähnt.

Schrift: gross, dick, etwas steif, vocallos. Ueberschriften hervorstechend gross. — Abschrift c. 600/1203. — Collationirt.

F. 66b Einiges, die Punktirkunst betreffend (فى اخراج الضمير).

5655. Spr. 1838.

I) f. 1—152a.

158 Bl. Folio, 23 Z. (30 × 17½; 19 × 10cm). — Zustand: nicht ohne Wurmstiche. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel (von späterer Hand) auf dem 1. Vorblatt oben: اصل مجسطي. Er ist vielmehr: تحرير المجسطي
Verfasser (hier nicht genannt):

بطلميوس القلوذي

[s. Anfang.]

Anfang f. 1b (roth übergeschrieben: سبحانك لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العليم الحكيم، Ebenfalls roth, zur Seite des Bismillāh: رب يسر بجودك الشامل ثم تمم بلطفك الكامل) nach dem Bismillāh so: احمد الله مبدأ كل مبدأ وغاية كل غاية ومفيض كل خير وولي كل هداية ... قال مولانا الامام الاعظم سلطان افاضل حكماء العالم ... نصير الملة والدولة والدين وجيه الاسلام والمسلمين محمد بن محمد بن الحسن بن ابي بكر الطوسي متعنا الله بطول بقائه، وبعد فقد كنت برهة من الزمان عازما على ان احرر لنفسي ولسائر طلبة العلم من الاخوان كتاب المجسطي المنسوب الى بطلميوس القلوذي الذي هو الدستور العظيم لاصحاب صناعة الهيئة والتنجيم الخ

Das Werk des Ptolemaeus liegt hier also vor in der Bearbeitung des Naçīr eddīn eṭṭūsī: ihm genügten die bisherigen Abkürzungen des Werkes nicht. Die Ausführung des Vorhabens verschob sich, bis er zusammentraf mit حسام الدين الحسن بن محمد السيواسي, auf dessen Wunsch er es verfasste und so wie oben benannte. Das Werk enthält 18 مقالة, 141 فصل, 196 Figuren (شكل), nach der Uebersetzung des اسحق بن حنين und der Verbesserung des ثابت بن قرة.

1. مقالة f. 2a in 14 فصل und 16 شكل.
   1. فصل f. 2a صدر الكتاب، استحسن فيه بطلميوس من الفلاسفة افراز الفلسفة النظرية عن العملية مع كون العملية قبل العمل ايضا نظرية الخ
   14. فصل 18b فى مطالع الكرة المنتصبة، وهي ما يقع من معدل النهار الخ
2. مقالة 19a in 13 فصل, 25 شكل.
   1. فصل 19a فى جملة المسكون، لما ذكرنا فى المقالة الاولى حال الكل الخ
3. مقالة 33b in 10 فصل, 20 شكل.
   1. فصل 34a فى مقدار زمان السنة، قد يمكن لنا ان نعلم ما يشكك
4. مقالة 43b in 11 فصل, 9 شكل.
   1. فصل 43b فى تعيين الارصاد التى منها يعرف امور القمر الكلية، لما لم يكن بعد فلك القمر من الارض الخ
5. مقالة 57a in 19 فصل und 20 شكل.
   1. فصل 57a فى صنعة آلة يقاس بها الكواكب، وهي ذات الحلق

6. مقالة 72^{a} in 10 فصل, 7 شكل.

1. فصل 72^{a} في الاجتماعات والاستقبالات، المنظر في الكسوفات

7. مقالة 85^{a} in 5 فصل.

1. فصل 85^{a} في ان الثوابت حافظة لاوضاعها ابدا، من الصواب تسمية الخ

8. مقالة 97^{b} in 6 فصل und 4 شكل.

1. فصل 97^{b} في جداول النصف الجنوبي، صور نصف منطقة البروج الجنوبي

9. مقالة 111^{b} in 11 فصل und 10 شكل.

1. فصل 111^{b} في مراتب اكر السيارة، نبدأ بالكلام في ترتيب اكرها

10. مقالة 125^{b} in 10 فصل und 18 شكل.

1. فصل 125^{b} في البعد الابعد للزهرة، لم يجد القدماء ارصاد

11. مقالة 129^{b} in 12 فصل und 24 شكل.

1. فصل 129^{b} في مقدار خروج مراكز العلوية ومواضع اوجاتها، كما استخرجنا مقدار اختلاف القمر

12. مقالة 138^{a} in 9 فصل und 18 شكل.

1. فصل 138^{a} في المقدمات التي يحتاج اليها في رجوع الكوكب، بما تبع العلم بالحركات الطولية

13. مقالة 143^{b} in 11 فصل und 25 شكل.

1. فصل 143^{b} في الاصول التي يعمل عليها في العروض، لكل من الخمسة كما كان في الطول اختلافان الخ

Der Anfang dieser مقالة ist: بقي علينا من امور الخمسة البحث عن عروضها وعن ابعاد ظهورها واختفائها والثاني مبنى على الاول فبدأنا بالاول،

Schluss f. 152^{a}: فلنختم الكتاب واقول وان وفقني الله تعالي ايضا لاتمام ما قصدته . . . فلاقطع الكلام حامدا له على الائه ومصليا على جميع اوليائه خصوصا على خاتم انبيائه والبررة من آله واحبابه ووقع الفراغ من نسخه في خامس شوال سنة اربع واربعين وستمائة، تمت

Das Werk wurde also vollendet im Jahre 644 Šawwāl (1247).

Schrift: klein, Persischer Zug, gut, vocallos. Die Ueberschriften und Stichworte im Text und in den Tabellen und die Figuren roth. — Collationirt. — **Abschrift** von محمود الخطيب in der Stadt مراغة, c. $^{1218}/_{1800}$.

HKh. V 11413 (pag. 387).

5656. Lbg. 493.

224 Bl. 4to, 21 Z. ($26^{2}/_{3}\times19^{1}/_{2}$; $15^{1}/_{2}\times10^{cm}$). — **Zustand**: im Ganzen gut; Bl. 1 etwas schadhaft. Nicht ganz fest im Einband; Bl. 222 lose. — **Papier**: gelb, glatt, dünn. — **Einband**: brauner Lederbd mit Klappe. — **Titel** fehlt; er ist:

شرح تحرير المجسطي

Verfasser fehlt; vielleicht ist es:

شمس الدين السمرقندي

Anfang f. 1^{b}: المقالة الاولى اربعة عشر فصلا وستة عشر شكلا الفصل آ صدر الكتاب اقول قد اشار بطلميوس في هذا الفصل الي انقسام الفلسفة تقسيمين ثم انقسام الجزء النظري منهما ... قوله استحسن بطلميوس الي قوله والي الآخر كثرة النظر اقول قد تبين ان العلم بهما لكن احدهما علم في نفسه والآخر علم بالعمل الخ

Commentar mit قوله — اقول zu der so eben besprochenen Bearbeitung des Elmeǵisṭī von Naṣīr eddīn eṭṭūsī. Der ungenannte Verfasser ist vielleicht Šems eddīn moḥammed essamarqandī. Die 13. مقالة beginnt f. 209^{a} Sie schliesst mit einem Gebet für seinen Gönner; zuletzt f. 224^{b}: بل التمس منه تعالي تثبيت ما خوّله وآتاه وادامه بما خصصه به واسناه وان ينعم عليه لحظة فلحظة سعادة وبشري ويجدّد له ساعة فساعة كرامة وثري ويرحم امد عبد قال امينا،

Schrift: kleine feine Currentschrift, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. — **Abschrift** im J. 1024 Ḍū'lḥ. (1616) von مسعود بن شهاب الدين الحنبلي.

HKh. V 11413 p. 387, 10.

5657. Mo. 274.

112 Bl. 8vo, 19 Z. ($17^{2}/_{3}\times13$; $12\times8^{1}/_{2}{}^{cm}$). — **Zustand**: die ganze untere Hälfte ist wasserfleckig und der obere Rand um den Rücken herum; ausserdem etwas wurmstichig, bes. zu Anfang und zu Ende. — **Papier**: gelb, glatt, ziemlich stark. — **Einband**: rothbrauner Lederband. — **Titel** und **Verfasser** f. 1^{a} zweimal (aber wie beiläufig und von anderer Hand):

حاشية مجسطي لقاضي زاده

Der Verfasser heisst ausführlicher:

موسى بن محمود الرومي قاضيزاده † $^{815}/_{1412}$.

Anfang f. 1^{b}: قوله كتاب المجسطي المجسطي كلمة يونانية ومعناها الترتيب، قوله على ما في النسخة

التى نقلها اسحق الخ للمجسطي ثلث نسخ مشهورة احداها من نقل الحجاج والثانية من نقل اسحق وقد صححها ثابت والثالثة منسوبة الي ثابت وحده ويوسم الفصول في نسخة الحجاج بالانواع وفي نسخة ثابت بالابواب وقد يختلف النسخ في اعدادها واعداد الاشكال في بعض المقالات، الخ

Es ist ein Commentar mit قوله oder Glossen zu einzelnen Stellen der Bearbeitung des Werkes des Ptolemaeus, Elmeǵisṭı genannt, durch Eṭṭūsı (Spr. 1838, 1). So heisst es ziemlich im Anfang: قوله افراز الفلسفة الخ الفلسفة مشتقة من كلمة يونانية وهي فيلاسوفا وتفسيرها محبة الحكمة الخ

Die Textstelle siehe bei Spr., 1. مقالة, 1. فصل f. 2ª. Vielleicht aber hat HKh. V 11413 p. 386 Recht, der dies Werk als Glosse zu dem Commentar des الحسن بن محمد النيسابوري نظام الدين um 710/1310 am Leben, bezeichnet, der betitelt ist تغيير التحرير.

Das Werk ist hier nicht zu Ende, sondern bricht f. 112ª ab mit den Worten: قوله الي ان يوافق الخ ثم ياخذ في الانتقاص الي ان ينتهي الي البعد الاقرب الثاني ثم ياخذ في الزيادة الي ان يصير مساويا لآح بل الي ان يصير اعظم منه باربعة امثال اب،

Viel wird am Schluss wol nicht fehlen.

Im Anfang sind einige Figuren in den Text gesetzt. — Das einleitende قوله ist ausgelassen f. 17—19ª.

Schrift: Türkische Hand, klein, fein, gleichmässig, vocallos, sehr oft ohne diakritische Punkte. Das Wort قوله roth. — Abschrift c. 900/1494.

Zu bemerken sind noch die dem Ptolemaeus beigelegten Werke ر" ذات الكرسي und ك" تسطيح الكرة. Auch die Schriften des Aristoteles ك" في الآثار العلوية und ك" النيازك und ك" جرمي الشمس والقمر وبُعْدَيْهما sind hier zu erwähnen.

---

2. Systeme und Einzelnes.

5658. Lbg. 71.

93 Bl. 4to, 31 Z. (24 × 17; 19 × 12cm). — Zustand: in der oberen Hälfte wasserfleckig; nicht frei von Wurmstich; nicht ganz sauber. Bl. 1 etwas beschädigt und ausgebessert. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel fehlt; nach der Unterschrift f. 93ª: كتاب الكواكب und nach HKh. IV 7808:

ك" صور الكواكب

Verfasser (nach der Unterschrift):

ابو الحسين عبد الرحمن بن عمر الصوفي الشيرازي

Derselbe heisst ausführlicher:

عبد الرحمن بن عمر بن محمد بن سهل

Anfang fehlt, 1 Bl.; das Vorhandene beginnt f. 1ª: في كل كوكب ان يكون موضع هذا الكوكب في القوس ثمانيا وعشرين درجة وخمسين دقيقة الخ

Beschreibung der Sternbilder, von 'Abd erraħmān ben 'omar ben moħammed ben sahl *eššîrâzî* abū 'lħosein, geb. 291/904, noch am Leben (f. 4ª) im J. 349/958. Er klagt in der Vorrede über die Unkenntniss und Oberflächlichkeit der zeitgenössischen und früheren Astronomen. Er war als Astronom im Dienst des 'Aḍod eddaula abū šoǵā' ben rokn eddaula abū 'alı † 372/982 (Spr. 1855, f. 10ᵇ).

Das zuerst behandelte Sternbild ist der kleine Bär f. 6ᵇ: كوكبة الدب الاصغر فاقرب كوكبة الي القطب الظاهر الشمالي كوكبة الدب الاصغر وكواكبها من نفس الصورة سبعة الخ

Zuletzt f. 91ᵇ: كوكبة الحوت الجنوبي

Schluss f. 92ª am Rande: وبين العاشر الي الجنوب ارجح من ذراعين وبينه وبين الخامس الذي على البطن الي المغرب والجنوب قريب من ثلث اذرع

Worauf f. 92ᵇ die astronomische Figur (des Fisches) und f. 93ª die Namen der im Fisch befindlichen Sterne folgen. — Die 3 Theile des Werkes sind f. 1—41ª; 41ᵇ—77ª; 77ª—93ª (dieser mit 15 Figuren). Nach f. 79 und 89 fehlen mehrere Blätter.

Schrift: klein, schön, wenig vocalisirt. Ueberschriften roth, die Hauptüberschriften kufisch in Schwarz. Der Text in rothen Strichen. Die Sternfiguren zierlich, die Sterne darin Goldpunkte. Die Fortsetzung des Textes steht öfters am Rande. — Abschrift im J. 630 Dû'lqa'da (1233) in الموصل nach einer Abschrift von einer Abschrift des فرج بن عبد الله الحبشي, einem Schüler (مولي) des Verfassers (die Tabellen und Figuren vom Verfasser selbst). Jene datirt vom J. 454/1062.

5659. Mq. 704.

92 Bl. 4to, 21 Z. (23 × 16; 18 × 12cm). — Zustand: nicht recht sauber; am Rande öfters ausgebessert. — Papier: bräunlich, dick, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Titel u. Verfasser fehlt. Anfang fehlt. Das Werk ist defect und völlig falsch gebunden. Zu den zwei dort genannten Theilen kommt hier f. 64b als dritter (u. letzter): الصور الجنوبية، واذ قد اتينا على وصف الكواكب التى على الصور المنسوبة الي البروج الاثنى عشر التى هي على طريقة الشمس والقمر والكواكب السيارة نبيّن احوال الكواكب التى فى النصف الجنوبى من الكرة وهي خمس عشر صورة ونذكر مواقعها من الصور ومواضعها من فلك البروج واسماءها والقابها على مذهب المنجمين ومذهب العرب على رسمنا فيما تقدم من الصور ونبدأ بكوكبة قيطس ثم ما يتلوه صورة صورة على ما رتّبه بطلميوس ايضا ان شاء الله تعالي،

Die Blätter folgen so: Lücke. 41. 43. 46. 42. 44. 45. 47. Lücke. 1. 7. 2—6. 8—12. 14—21. Lücke. 13. 26—31. 69—73. 78—81. Lücke. 22. Lücke. 24. 25. 23. Lücke. 32—34. 36—40. 48—51. Lücke. 52. 53. Lücke. 54—58. Lücke. 59—67. 92. 68. 1 Bl. fehlt. 74—77. Lücke. 82—85. Lücke. 88. 89. 87. Lücke. 91. 90. Bl. 35 u. 86 gehören in eine der bezeichneten Lücken.

Die Vorrede ist nicht ganz vorhanden; sie schliesst f. 47b. Das Werk selbst beginnt daselbst so: ونبيـن اولا ان الذي نسميه شماليا من هذه الكواكب نريد بذلك الاقرب الي قطب فلك البروج الشمالى الخ

Die Figuren der Sternbilder sind zierlich gemacht und zu dem Text vorhanden. Zuerst ist hier (nicht der kleine Bär [s. Lbg. 71], mit welchem die erste Abtheilung beginnt, und von welchem nur die Sterntafel f. 1a obere Hälfte hier vorhanden ist, sondern) der grosse Bär كوكبة الدب الاكبر behandelt. Zuletzt f. 90a كوكبة الاكليل الجنوبى.

Das zuletzt Vorkommende ist f. 90b: ويروي آخرون انها تسمى ادحيّ النعام وهو عشه وموضع بيضه لانها على جنوب النعامين الصادر والوارد وهما بينهما، (= Lbg. 71, f. 91b am Rand.)

Schrift: gross, kräftig, Gelehrtenhand, deutlich, vocallos und oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 600/1203.

5660. Spr. 1855.

28 Bl. 8vo, 17 Z. (19 × 14; 11 × 7½cm). — Zustand: am Rande stark wasserfleckig und am unteren Rande etwas beschädigt (auch der Text etwas). — Papier: gelb, etwas glatt, dick. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken.

Dasselbe Werk. Titel fehlt. Bei Beschreibung der Sternbilder ist für die Abbildung fast immer Platz gelassen. Die Beschreibung ist nur zum Theil vorhanden.

Beginnt hier f. 1b: كوكبة المرأة المسلسلة وتسمي المرأة التى لم تر بعلا باليونانية اندروميدا وكواكبها ثلاثة وعشرون كوكبا الخ

Allein das Ganze ist nicht bloss defect, sondern auch verbunden. Der Anfang fehlt, 10 Bl.

Das Werk umfasste 3 Theile (Lbg. 71): 1) فى الصور الشمالية وهي احدي وعشرون صورة; 2) فى صور البروج الاثنى عشر; 3) s. Mq. 704.

Die Einleitung des Werkes stützt sich auf des Ptolemaeus المجسطي und behandelt die Sterne und ihr Verhältniss zu einander nach allgemeinen Gesichtspunkten; sagt dann f. 16a, was er unter شمالىّ und جنوبي versteht, und unter التالي.

Das Werk selbst beginnt dann mit Darstellung der nördlichen Sternbilder, deren Zahl 21 ist, die hier aber — weil das Werk defect ist — nicht alle vorkommen.

Zuerst f. 16a كوكبة الدب الاصغر وكواكبها من نفس الصورة سبعة منها ثلاثة على ذنبه وهو الاول والثاني والثالث الخ

2) f. 14ᵇ كوكبة الدب الاكبر وكواكبه سبعة وعشرون كوكبا من الصورة الخ

3) f. 2ᵇ كوكبة التنين وكواكبه احد وثلاثون كوكبا من الصورة الخ

4) f. 21ᵃ كوكبة قيقاوس وهو الملتهب وكواكبه احد عشر كوكبا من الصورة الخ

5) f. 23ᵇ كوكبة العواء ويسمي الصياح والبقار وحارس السماك وكواكبه اثنان وعشرون كوكبا من الصورة الخ

Dann eine grosse Lücke nach f. 24.

19) f. 1ᵃ bloss die Abbildung des الفرس الثاني

20) f. 1ᵇ (s. oben) كوكبة المرأة المسلسلة

Lücke nach f. 26ᵇ.

21) f. 25ᵃ Schluss des Sternbildes المثلث.

Der 2. Theil beginnt f. 25ᵇ: وصلي الله علي سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم، الصور التى في البروج الاثنى عشر، وبعد فراغنا من الصور التي في النصف الشمالي من الكرة وعدة،

Dann grosse Lücke. Die Zahl der Sternbilder dieses Theils ist 15. Davon ist hier vorhanden f. 4ᵃ der Schluss des 15. الحوت الجنوبي.

Woran sich unmittelbar anschliesst f. 20ᵇ: وهناك سمكة اخري تحت بطن الحوت قد تولدت من سطرين من كواكب تخرج من عند الاثنين المتقاربين الخ

Der Schluss davon ist f. 28ᵇ: الذي هو جحفلة الفرس الاعظم وبين الذي على اصل الذنب وهو الذي على طرف اليد اليسري من الفرس الاعظم،

Nach der Beschreibung, die mit den Worten schliesst: ثم الكلام علي كوكبة الخ, ist ein freier Platz gelassen für tabellarische Uebersicht: dann folgt die Ueberschrift: يتلوه صورة . . . على ما يري في السماء; das Sternbild dazu fehlt gewöhnlich (ausgenommen f. 1ᵃ, 20ᵃ, 25ᵇ), ebenso stets die tabellarische Uebersicht.

Die Blätter folgen so. Der Anfang fehlt, 10 Blätter. Dann f. 10. 11. 15. 12. 13. 16. 17. 14. 18. 19. 5. 2. 6—8. 21—23. 27. 24. Grosse Lücke. 1. 9. 3. 26. Lücke. 25. Grosse Lücke. 4. 20. 28.

Schrift: ziemlich kleine Gelehrtenhand, gewandt, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. ⁸⁰⁰/1397.

5661. Spr. 1841.

145 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21 × 15; 14 × 10ᶜᵐ). — Zustand: unsauber, fleckig, am Rande zum Theil wasserfleckig. Die ersten Blätter unten am Rande beschädigt, andere (wie 30. 31) zur Seite. — Papier: gelb, grob, etwas glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel fehlt; er ist nach der Unterschrift: كتاب المدخل oder nach HKh. V 11680: المدخل الي علم النجوم oder richtiger (nach HKh. II 1602 und Lbg. 608, f. 5ᵇ):

البارع المدخل الي احكام النجوم والطوالع

Verfasser fehlt; er ist (nach Lbg. 608 und Mq. 101, 2):

الحسن بن على المعروف بابي نصر المنجم القمّي

Anfang fehlt, 11 Bl. Das Vorhandene beginnt mit den Worten: والحمل والسرطان والميزان والجدي منقلبان لان الشمس اذا جلت اوايل هذه البروج انقلب الفصل الي الفصل الخ

Einleitung in die Astronomie, von Elḥasan ben 'alī *elqommī abū naṣr*, um ³⁶⁰/971, in 5 Maqālen, von denen jede in mehrere Abschnitte (فصل) zerfällt. Die Ueberschriften der hier fehlenden 6 ersten Abschnitte der 1. مقالة sind:

1. فصل في ذكر الافلاك وعدد الكواكب السيارة الثابتة
2. فصل في مقادير الكواكب والارض بالامثال
3. فصل في ذكر الافلاك وحركة الكواكب
4. فصل في معرفة صعود الشمس وانحطاطه وزيادة ساعات الليل والنهار
5. فصل في صفة الارض ومعرفة الاقاليم والبلدان ومعرفة كل اقليم من خط الاستواء والمواضع المسكونة فيها دليل كل اقليم من الكواكب السبعة
6. فصل في ذكر الازمنة الاربعة والبروج المنقلبة والثابتة وذوات الجسدين
7. فصل 12ᵇ في مطالع البروج في اوساط الاقاليم ومعرفة طول البلدان وعرضها
8. فصل 20ᵃ في نعت البروج وانواعها وقسمتها
9. فصل 21ᵇ في ذكر منازل القمر وصورها وامكنتها في البروج
10. فصل 22ᵇ في طبايع هذه المنازل الثمانية والعشرين
11. فصل 23ᵇ في ذكر الكواكب الثلاثين الزايدة في السعادة القوية في الدلالة تسمي البيانية وذكر مواضعها في البروج
[12. فصل في ذكر الآبار والدرجات النيرة والمظلمة والمذكرة والمؤنثة]

2. مقالة 28^{a} (in 21 فصل).

1. فصل 28^{b} في ذكر الكواكب السبعة والعقدتين وذي الذوايب والكواكب المربوطة بالشمس
2. فصل 30^{a} في ذكر البيوت ومعرفة طول الرباط للكواكب
3. فصل 31^{a} في ذكر الشرف والهبوط والوبال
4. فصل 31^{b} في ذكر الحدود
5. فصل 34^{a} في ذكر المثلثات
6. فصل 34^{b} في الوجوه واختلاف العلماء في ذلك والدرجات
7. فصل في ذكر الاتساع التى تسمي النهبهرات
8. فصل 36^{a} في الاثنا عشريات
9. فصل 36^{b} في ذكر النصيب وساير الحظوظ الباقية من الفرح والجلب
10. فصل 37^{b} في ذكر هذه الحظوظ وشهاداتها ومراتبها ودلالاتها
11. فصل 38^{a} في تشريق الكواكب وتغريبها
12. فصل 39^{b} في سبب زيادة القمر ونقصانه واستهلاله
13. فصل 41^{a} في علة كسوف الشمس والقمر
14. فصل 42^{a} في ذكر رجوع الكواكب واستقامتها
15. فصل 43^{a} في طبايع الكواكب واجناسها ودلالاتها
16. فصل 45^{a} في الوان الكواكب ودلالاتها على الوان الناس والجواهر واعمال الانسان
17. فصل 45^{b} في ذكر دلالات البروج على الاعضاء
18. فصل 46^{a} في دلالات البروج على البقاع والمواضع
19. فصل 47^{a} في ذكر دلالات البروج على البلدان وطوالعها
20. فصل 47^{b} في طوالع مواليد ملوك النواحي ونجومهم
21. فصل 48^{a} في ذكر ارباب الايام والساعات من الكواكب واستخراجها وذكر الساعات المذكرة والمؤنثة

3. مقالة 49^{b} (in 12 فصل).

1. فصل 50^{a} في معرفة التقويم وحساب الجمل واسماء الشهور والايام
2. فصل 57^{a} في ذكر الاسطرلاب واسم كل قطعة منها وما فيها من الخطوط والمقنطرات والدواير والاقسام
3. فصل 59^{b} في معنى الطالع والارتفاع وتصحيحها بالاسطرلاب واخراج الساعات المعوجة والمستوية وقوس النهار واجزاء الساعات بالاسطرلاب
4. فصل 64^{a} في تصوير الطالع ووضع البروج والكواكب في الزايرجه
5. فصل 65^{b} في اخراج مواضع الكواكب لوقت الولادة والمسالة من التقويم
6. فصل 66^{b} في تسوية البيوت
7. فصل 69^{b} في معرفة اجزاء ساعات الكواكب
8. فصل 71^{a} في ذكر الاوتاد الاربعة وما يليها
9. فصل 71^{b} في مواضع الكواكب من قسمة بيوت الفلك
10. فصل 72^{a} في ذكر النصف الصاعد من الفلك والهابط والطويل والقصير وذكر الارباع المذكرة منها والمؤنثة والوان الارباع والبيوت
11. فصل 73^{b} في الجهات الاربع والرياح والازمنة
12. فصل 74^{a} في دلالات بيوت الفلك

4. مقالة 77^{a} (in 12 فصل).

1. فصل 77^{b} في مناظرات الكواكب
2. فصل 79^{b} في مطرح الشعاع على عمل واليس
3. فصل 81^{b} في عمل مطرح شعاع الكواكب على مذهب بطليموس
4. فصل 82^{b} في ذكر البروج المتفقة في المطالع والبروج المقدرة والمتفقة في الطريقة وذكر التسديس الطبيعي والتربيع والمقابلة
5. فصل 86^{a} في دلالات الكواكب والمناظرات وفي انفسها
6. فصل 94^{b} في حالات الكواكب في البروج الروحانية والجسدانية
7. فصل 95^{b} في قوة الكواكب وضعفها
8. فصل 96^{a} في منحسة القمر
9. فصل 97^{a} في مصادقة الكواكب وعداوتها
10. فصل 97^{b} في سنى الكواكب والبروج
11. فصل 100^{a} في ذكر اجرام الكواكب والاوجات والجوزهرات واسماء الكواكب بالفارسية والعبرانية والرومية
12. فصل 102^{a} في ذكر السهام

5. مقالة 106^{a} (in 7 فصل).

1. فصل 106^{a} في افعال الكواكب في الممازجات وذكر طرق الاحكام
2. فصل 107^{b} في وجوه احكام القرانات واخراج الادلاء
3. فصل 114^{a} في عمل تحاويل سنى العالم واخراج الادلاء
4. فصل 117^{b} في جمل احكام المواليد والنموذرات واخراج الادلاء
5. فصل 134^{b} في عمل تحاويل بسنى المواليد واخراج ادلائها
6. فصل 140^{b} في ذكر ابتداءات الاعمال ووجوه الاختيارات
7. فصل 144^{b} في ذكر المسايل واخراج ادلائها

Schluss f. 150^{a}: الرابع اذا صار الكوكب الي درجة هبوطه او الي درجة شرفه الخامس اذا ولي

الكوكب فى آخر درجة من البرج وينقل الي درج آخر ومن حد الي آخر، قد تم الكتاب تم كتاب المدخل والحمد لله الخ

Schrift: gross, rundlich, ungleich und unschön, aber nicht undeutlich, vocallos. Manche Stellen sind leer gelassen für Tabellen, so f. 18b—19b. Nach f. 25 fehlen 2 Bl. (26. 27); nach f. 35 fehlt 1 Bl.; ebenso nach 71 1 Bl. (f. 72). Foliirung Arabisch. — Abschrift vom J. 1038 Moharram (1628), im Auftrage des محمد بن الحاج احمد الرباط

Der Anfang in der Persischen Uebersetzung des Werkes ist nach Mq. 101, 2: الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا علي العالمين وصلي الله على محمد وآله اجمعين، اين كتابي است اندر علم احكام نجوم

Aber der Anfang des Arabischen Werkes bei HKh. ist anders.

5662. Lbg. 608.

53 Bl. 8vo, 18 Z. (16 × 10½; 13 × 8cm). — Zustand: in der oberen Hälfte wasserfleckig. — Papier: gelb, dick, etwas glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel fehlt, steht aber f. 1a von ganz neuer Hand ziemlich richtig so:

ك" مختصر البارع فى الفلك والطوالع

Verfasser fehlt.

Anfang f. 5b: الحمد لله رب العالمين ... اما بعد فانى اطلعت على الكتاب المسمّي بالبارع المدخل الي احكام النجوم والطوالع للعلامة ... الحسن بن على القمى المكنى بابي نصر المنجم فوجدته حافلا الخ

Auszug aus demselben Werk. Beginnt f. 5b mit: فصل فى ذكر الافلاك وعددها وعدد الكواكب

6b	فصل فى مقادير الافلاك
8a	فصل فى حركات الافلاك وسير الكواكب
8b	فصل فى نعت البروج وانواعها وتسميتها
10b	فصل فى ذكر المنازل وصورها واماكنها فى البروج وطبايعها

u. s. w. Er ist bloss in ungezählte Abschnitte getheilt (nicht in 5 مقالة).

Schluss f. 53b: وان كان فى شرفه والتحويل ليلا فليحسب منه الى زحل ويلقى من الطالع، وقد تم الكتاب الخ

Schrift: ziemlich klein, etwas blass, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1200/1785.

F. 2—5a einige astronomische Tabellen, nebst Vorbemerkungen dazu.

5663. Mq. 101.

2) S. 222—435.

8vo, 17 Z. (18¾ × 15½; 15 × 12½cm). — Zustand: unsauber und sehr wasserfleckig. S. 415. 416. 425. 426 schadhaft. — Papier: gelb, stark, grob, etwas glatt. — Titel fehlt. In der Unterschrift steht:

كتاب مدخل در علم نجوم

Die Persische Uebersetzung desselben Werkes.

Schrift: ziemlich klein, knapp, gradestehend, deutlich, vocallos, Ueberschriften roth. — Abschrift von ابو القسم بن ابي المعالي بن ابي القسم im J. 806 Gom. II (1403).

5664. Lbg. 108.

71 Bl. 8vo, 12 Z. (18 × 12½; 12—12½ × 8cm). — Zustand: der Rand oft ausgebessert, besonders zu Anfang und am Ende. — Papier: bräunlich, dick, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel f. 1a, durch Abreissen beschädigt, fehlt. Verfasser f. 1a:

ابو عبد الله محمد بن رحيق بن عبد الكريم

Anfang (beschädigt): الحمد لله الذي خلق السماء ... ببدائع حكمته وجعل الشمس والقمر والنجوم لنهتدي بها الخ

Ein astronomisches Werk, dessen Uebersicht wegen mehrfacher Lücken nicht vollständig. Der Verf. Mohammed ben rahīq ben 'abd elkerīm lebt um 411/1020; denn er führt von sich f. 14b eine astronomische Wahrnehmung aus dem Jahre 11 d. i. 411/1020 an und erwähnt einige Male den محمد بن يحيى بن سراقة العامري البصري العلوي الشافعي ابو الحسن † 410/1019.

f. 2a	فصل فاما الانواء فلا بد ان اشرح منها شيا
3b	اسماء الايام 4b اسماء ساعات الليل 4a اسماء الساعات
4b	اسماء الشهور 4b اسماء الايام فى الجاهلية
6a	الشهور بالسريانية وبالرومية والقبطية والحيرية والفارسية
7b	باب مواقيت الصلاة 8a اسماء المنازل
8b	فصل فاذا اردت معرفة طلوع الفجر
10b	فصل فى معرفة غروب الشمس وافطار الصائم ووجوب صلاة المغرب
11b	فصل فى معرفة الزوال
13a	باب فى معرفة مسير القمر
15b	باب فى علامة نقصان الشهر وزيادته

باب معرفة القبلة بالشمس والقمر والنجوم والرياح 18ᵃ
باب معرفة القبلة بالقران والسنّة 19ᵇ
باب قسمة الازمنة واختلافهم فيها 25ᵇ
باب معرفة ما يمضى من النهار وما يبقى منه 28ᵃ
في كل وقت من السنة وفى كل بلد من البلاد
على التقريب لا على الحقيقة
باب اختلاف الناس فى زيادة الليل والنهار ونقصانهما 29ᵃ
باب رقائب المنازل والبروج 30ᵇ
فصل فى الافلاك 33ᵇ فصل ذكر الجزء 32ᵇ

In der 2. Hälfte, worin die einzelnen Monate und die Eigenheiten ihre Tage behandelt werden, fehlen die Ueberschriften.

Das Vorhandene schliesst f. 68ᵇ: وفى هذا الشهر يأبل الاطعمة الحارة واصناف الحلاوة والجماع وطلب الولد والطيب ودخول الحمام والله اعلم

An einigen Stellen werden Verse alter Dichter citirt.

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, kräftig, gut, wenig vocalisirt, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** um $^{750}/_{1349}$.

Nach f. 1 fehlen 9, nach 43 20, nach 49 1 Bl. Die Blätter 69—71 gehören in die bezeichneten Lücken.

5665. Pet. 67.

119 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (18 × 13; 13—13½ × 9ᶜᵐ). — **Zustand:** unsauber, lose Blätter und Lagen im Deckel, ungeordnet. — **Papier:** gelblich, stark, glatt. — **Einband:** Pappdeckel mit Lederrücken und Klappe. — **Titel** und **Verfasser** fehlt; aber nach der Unterschrift:

التفهيم لاوائل صناعة التنجيم

der **Verfasser** ist:

ابو الريحان محمد بن احمد البيروني

Der **Anfang** fehlt; er ist nach Uri I 1020: قال ان الاحاطة بهيئة العالم وكيفية شكل السماء والارض وما بينهما على وجه الاخبار الماخوذة بالتقليد الخ

Dies Werk des **Moḥammed ben aḥmed** *elbîrûnî* (und *elbeirûnî*, Lbg. 63) *abû 'rreiḥân*, † c. $^{430}/_{1039}$, ist verfasst im J. $^{421}/_{1030}$. Es enthält eine Einleitung in die Geometrie, Arithmetik, Astronomie und Astrologie, in der Form von kurzen Fragen und den Antworten darauf. Es giebt eine klare Definition der technischen Ausdrücke. Das recht genaue Inhaltsverzeichniss s. bei Nicoll Cat. Bibl. Bodl. p. 263—268.

Schluss f. 119ᵇ: وصناعته لما بلغت اليه الان من السخر والاستهزاء فقد حملها المنتسبون اليها فضلا على المنتفين عنها والله المستعان تمّ كتاب التفهيم الخ

Schrift: klein, gewandt, gleichmässige Gelehrtenhand, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. Bl. 3. 39. 41. 42. 45. 46. 48 von anderer Hand. — **Abschrift** von عبد الله بن يحيى بن عبد الله الدرقنى الحسنى الداوودي im J. 833 Ḏû'lq. (1430) (zu eigenem Gebrauch علقه لنفسه).

Im Anfang fehlen 6 Blätter; dann nach f. 19 3 Bl., nach 20 7 Bl., nach 105 15 Bl. — HKh. II 3449.

5666. Lbg. 63.

117 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21¾ × 14; 17 × 10ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich fleckig, auch etwas wurmstichig; Bl. 1 ausgebessert. — **Papier:** gelb, dick, glatt. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken und Klappe.

Dasselbe Werk. **Titel** u. **Verfasser** f. 1ᵃ:

ك التفهيم فى علم التنجيم
تاليف ابي الريحان محمد بن احمد البيْرونى

Anfang: من كتاب التفهيم . . . الفلك جسم كرّي متحرك فى مكانه مشتمل فى جوفه على اشياء غير متحركة بطبيعها كحركته ونحن فى وسطه الخ

Hier ist von dem soeben besprochenen astronomischen Werke des Elbeirûnî der Anfang (die geometrischen und arithmetischen Definitionen) fortgelassen. Der **Schluss** wie bei Pet. 67. Die Ueberschriften haben meistens die Frageform. Nach f. 34 und 61 fehlen je 2, nach 59 mehrere Blätter.

Schrift: magrebitisch, ziemlich gross, gleichmässig, wenig vocalisirt, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth. — **Abschrift** im J. 635 Ḏû'lq. (1238).

5667. Mo. 275.

318 Bl. 8ᵛᵒ, 27 Z. (25½ × 16½; 16½ × 8ᶜᵐ). — **Zustand:** der Rücken überall schadhaft und ausgebessert; desgl. auch oft der Rand, hauptsächlich zu Anfang und am Ende; Bl. 1 u. 2 u. 318 besonders fleckig und schadhaft, dann gebessert. Etwas wurmstichig. Bl. 39—48 wasserfleckig. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband:** schöner Halbfrzbd. — **Titel** und **Verfasser** f. 1ᵃ von anderer Hand:

كتاب فى علم الهيئة لابي الريحان البيروني

Darunter vollständiger:

قانون مسعودي فى الهيئة والنجوم لابي الريحان محمد بن احمد البيروني الخوارزمي المتوفى سنة ٤٣٠ الفه لمسعود بن محمود بن سبكتكين فى سنة ٤٢١ حذا فيه حذو بطليموس فى المجسطى وهو من ابسط الكتب فى هذا الفن'

(Entnommen dem Artikel bei HKh.)

Anfang f. 1ᵇ: المسعود من سعد بالله وانفرد بتابيده اياه عن الاشكال والاشباه فلا واضع لمن رفع ولا واعد لما منع وان كان يبلغ ملك الاسلام مشارق الارض المعمورة ومغاربها ويتناهي خبره الي اباعدها بعد اقاربها لولا اظهاره تعالي العزة لرسوله وللمومنين بعد ان وجده يتيما فآداه وعايلا فاغناه حتى شرح صدره ورفع له ذكره فاظهر به دينه الخ

Dies Werk des Elbīrūnī behandelt das ganze Gebiet der Astronomie in eigenthümlicher Weise, für die er keine Vorgänger gehabt hat, wie der Verfasser in der selbstgefälligen Vorrede betont. Er hat es im J. 421/1030 dem Sulṭān Mas'ūd ben maḥmūd ben sebuktekīn gewidmet und nach ihm القانون المسعودي (f. 2ᵃ, 8) genannt.

Das Ganze zerfällt in 11 Maqālāt, deren Uebersicht f. 2ᵇ—4 steht.

1. مقالة f. 4ᵇ (in 11 Kapp.).

1. باب f. 4ᵇ فى الاخبار عن هيئة الموجودات الكلية فى العالم باجمال وايجاز للتوطئة

2. باب 5ᵇ فى ذكر الدلايل على مبادي الصناعة باختصار وايجاز (اصل 6 in)

3. باب 12ᵃ فى اقتصاص الدواير السمائية وصفة القابها للتعريف فى الاستعمال

4. باب 14ᵇ فى تحديد الايام والليل والنهار

5. باب 15ᵇ فى ذكر الشهور والسنة الطبيعيين والوضعيين

6. باب 15ᵇ فى ذكر سني الامم وشهورهم مرسلة ومعلّلة (darin f. 16ᵃ جدول اسماء الشهور والقاب ايامها)

7. باب 17ᵃ فى انواع الايام وما يحلل اليوم اليه وضعا

8. باب 18ᵃ فى تحويل هذه الاجزاء من جنس الي آخر

9. باب 19ᵃ فى جماعة السنين المطلعة التى بسبب الكثرة وغيرها

10. باب 19ᵇ فى الجماعات التى بسبب كبس السنين

11. باب 20ᵇ فى الجماعات التى بكبس السنين القمرية

2. مقالة 21ᵃ (in 12 Kapp.).

1. باب 21ᵃ فى نقل التواريخ الثلثة بعضها الي بعض

2. باب 26ᵇ فى تمييز ما تعرض من التواريخ لمحيط الاجزاء

3. باب 28ᵃ فى ذكر تخاليط فى التواريخ الثلثة المستعملة تنحل منها الشبه العارضة فيها

4. باب 29ᵇ فى تواريخ اخر غير الثلثة مستعملة فى هذه الصناعة

5. باب 32ᵃ فى ساير التواريخ الشهورة (mit Tabellen f. 33—38).

6. باب 39ᵇ فى تواريخ الهند واستخراجها من التواريخ الثلثة والثلثة منها

7. باب 41ᵃ فى سنى اليهود وشهورهم واعيادهم واستخراجها والتواريخ الثلثة بعضها من بعض (mit Tabellen f. 42ᵃ. 43—44ᵃ. 45ᵃ).

8. باب 51ᵇ فى استخراج صوم النصاري (Tab. f. 52ᵃ. 53ᵇ.)

9. باب 54ᵃ فى صيام النصاري واعيادهم (Tab. f. 54ᵇ—57ᵃ).

10. باب 58ᵃ فى الايام المعظمة فى الاسلام من شهور العرب (Tab. f. 58ᵇ. 59ᵃ).

11. باب 59ᵇ فى اعياد الفرس وايامهم المشهورة فى مجوسيتهم (Tab. f. 59ᵇ. 60ᵃ).

12. باب 61ᵇ فيما لغيرهم من امثاله وان يحقق تحقيق اشكاله (Tab. f. 62ᵇ)

3. مقالة 63ᵃ (in 10 Kapp.).

1. باب 63ᵃ فى امهات الاوتار واستخراجها

2. باب 65ᵃ فى توابع امهات الاوتار

3. باب 66ᵇ فى التمحل لاستخراج وتر التسع

4. باب 67ᵇ فى التمحل لاستخراج وتر الجزء الواحد من ثلثمائة وستين

5. باب 70ᵃ فى النسبة التى بين القطر والدور

6. باب 70ᵇ فى اختبار عدد القطر يكون تقطيع اوتار بحسبه (Tab. f. 71ᵇ—74ᵃ)

7. باب 74ᵇ فى التجييب والتقويس

8. باب 75ᵇ فى اظلال الاشخاص فى الضياء وتعريف انواع الظل واستعماله (Tab. f. 77ᵇ. 78ᵃ)

9. باب 80^a فى الشكل القطاع الكري والنسب الواقع بين جيوبه

10. باب 81^a فى النسب الواقع فى القطاع بين الجيوب والاظلال

4. مقالة 81^b (in 26 Kapp.).

1. باب 81^b فى مقدار زاوية تقاطع معدل النهار مع منطقة البروج وهي الميل الاعظم

2. باب 83^a فى تقاطيع الميل الاعظم ومعرفة درجات البروج منه (Tab. f. 84$^{a. b}$)

3. باب 85^a فى مطالع خط الاستواء مع فلك البروج وعكسها بالحساب فى الجداول (Tab. f.85^b. 86).

4. باب 87^b فى استخراج بعد الكواكب ذوات العرض عن معدل النهار

5. باب 88^a فى معرفة الدرجة التى تمر مع الكوكب ذي العرض على خط وسط السماء

6. باب 89^a فى معرفة درجة الكوكب وعرضه من قبل بعده عن معدل النهار ودرجة ممرّه اذا عرف بالرصد

7. باب 89^b فى معرفة عروض البلدان باختلاف الاشخاص الطالعة الغاربة على فلك نصف النهار

8. باب 90^a فى معرفة عروض البلدان بارتفاعات الاشخاص الابدية الظهور فيها على فلك نصف النهار

9. باب 91^b فى معرفة عروض البلدان من ارتفاعات الاشخاص فى افلاك نصف نهارها وفلك نصف نهار بلد آخر معلوم العرض

10. باب 92^a فى معرفة الارتفاع فى فلك نصف النهار (Tab. f. 92^b—93).

11. باب 94^a فى معرفة ظل نصف النهار (Tab. f. 94^b—95).

12. باب 96^a فى سعة المشارق والمغارب واستخراجها ومعرفة عرض البلد منها

13. باب 96^b فى معرفة السمت من قبل الارتفاع

14. باب 97^b فى معرفة الارتفاع من قبل السمت

15. باب 98^a فى معرفة خط نصف النهار بعدة طرق وتصحيحه

16. باب 99^b فى معرفة عروض البلدان وميل الشمس من قبل ارتفاعين لها متواليين مع سمتيهما

17. باب 100^b فى تعديل النهار وقوس النهار والليل ومعرفة عرض البلد منه

18. باب 101^b فى مطالع البروج ومغاربها فى البلاد (Tab. f. 102).

19. باب 103^b فى درجة طلوع الكوكب وغروبها

20. باب 104^b فى معرفة الماضى من النهار من قبل ارتفاع الشمس وعكس ذلك

21. باب 105^b فى معرفة الماضي من النهار من قبل سمت الراس وعكسه

22. باب 114^a فى معرفة الوقت من الليل بقياس الكواكب الثابتة

23. باب 114^b فى استخراج الاوتاد الاربعة للوقت المعلوم بالمطالع

24. باب 115^a فى استخراج الاوتاد بعرض اقليم الرؤية اذا عدمت مطالع البلد

25. باب 116^a فى تحويل الوقت والمطالع من افق الي اخر

26. باب 117^a فى صفة قبة الارض واستخراج طالعها

5. مقالة 118^b (in 11 Kapp.).

1. باب 118^b فى تصحيح اطوال البلدان بالكسوفات

2. باب 119^b فى تصحيح اطوال البلدين بما بينهما من المسافات

3. باب 120^b فى استخراج المسافة بين بلدين معلومي الطول والعرض

4. باب 120^b فى معرفة طول بلد وعرضه من قبل المسافة بينه وبين اخرين معلومي الطول والعرض

5. باب 122^a فى معرفة سموت البلاد بعضها من بعض

6. باب 123^a فى الطريق الصناعى لمعرفة سمت القبلة وغيرها

7. باب 123^b فى معرفة دور الارض بالاجزاء الاصطلاحية

8. باب 124^b فى ذكر خواص المدارات الموازية لخط الاستواء

9. باب 125^b فى صفة المعمورة باجمال وتحديد اقاليمها طولا وعرضا (Tab. f. 127)

10. باب 128^a فى اثبات اطوال البلدان وعروضها فى جداول (Tab. f. 128—134^a).

11. باب 134^b فى مسايل المطارحة للتدريب

6. مقالة 140^b (in 11 Kapp.).

1. باب 140^b فى تحويل التاريخ من بلد الي آخر

2. باب 141^a فى تصحيح طول غزنة والاسكندرية

3. باب 143^a فى كيفية الوقت على اوقات الاعتدالات والانقلابات وساير المواضع المفروضة فى فلك البروج

4. باب 106^b فى الحاجة الي الافلاك الخارجة المراكز وكيفية تصورها فى كرة الشمس

5. باب 108^b فى تصور الحركة فى الافلاك التى نظنّ فيها انها متقاطعة

6. باب 109^b في حركة الشمس الوسطي بالطريق الذي استخرجها به بطلميوس (Tab. f. 110^b).
7. باب 144^a في ان اوج القمر متحرك
8. باب 146^b في مقدار حركة الاوج
9. باب 152^b في تصحيح وسط الشمس واستخراج اصله (Tab. f. 154. 155).
10. باب 156^a في تقطيع التعديل وتقويم الشمس (Tab. f. 157^b—159).
11. باب 160^a في تعديل الزمان ونقل الايام المختلفة الي المستوية الوسطي

7. مقالة 161^a (in 11 Kapp.).

1. باب 161^a في ذكر حركات القمر وحكاية الآراء في مسيره المستوي والمختلف
2. باب 162^a في تقريب حركتي القمر بالحاق ما لحق الشمس به
3. باب 162^b في تصحيح حركتي القمر
4. باب 268^a في حركة القمر في العرض
   1. فصل 268^a في ذكر هذه الحركة وتصحيحها
   2. فصل 270^b في موضع الراس وتصحيح مسيره (Tab. f. 272^b).
5. باب 272^a (Tab. f. 245^a) في عرض القمر
6. باب 245^b في ماخذ العودات المتقدمة
7. باب 246^b في اختلاف القمر
   1. فصل 246^b في السبب الموجب للقمر فلك الاوج ومعرفة ما بين مركزه ومركز العالم
   2. فصل 248^a في انحراف قطر التدوير ونقطة محاذاته
8. باب 222^a في احوال تعاديل القمر
   1. فصل 222^a في الابانة عما في كل جدول منها
   2. فصل 223^b في عمل تقويم القمر بجداولنا (Tab. f. 224^b—227^a).
9. باب 227^b في كيفية تصور الحركات المذكورة في افلاك القمر التي في كريه
10. باب 228^a في اختلاف منظر القمر طولا وعرضا بين موضعه المحسوب والمرئي
11. باب 233^a في اختلاف منظر الشمس
   1. فصل 233^a في معرفة قطري القمر وظل الارض
   2. فصل 236^b في بعد الشمس من الارض

8. مقالة 237^b (in 17 Kapp.).

1. باب 237^b في بيت الشمس والقمر ومعرفة السبق والتراجع (Tab. f. 238—239)
2. باب 239^b في اجتماع الشمس والقمر واستقبالهما وساير الاوضاع الحاصلة من بعد ما بينهما
3. باب 241^a في صفة الكسوفين وتصورهما والفرق بينهما وبين اشكال نور القمر قبل الاستقبال وبعده
4. باب 242^a (Tab. f. 244) في ظل القمر وتحديد انواعه
5. باب 165^a في الحدود التي تمنع الكسوف فيما عداها
6. باب 169^b في استخراج قطري النيرين في المنظر وقطر الظل
7. باب 170^a في حساب كسوف القمر
   1. فصل 170^a في مقدار المنكسف وتكسيره
   2. فصل 171^b في اختلاف الوان كسوف القمر
   3. فصل 172^b في انحراف كسوف القمر وصورته
8. باب 173^a في اوقات كسوف القمر
   1. فصل 173^a في اوقات الكسوف على الاطلاق
   2. فصل 174^a في احوال كسوف القمر اذا اتفق بقرب الطلوع والغروب
9. باب 175^a في حساب كسوف الشمس
   1. فصل 175^a في مقدار المنكسف وتكسيره
   2. فصل 175^a في انحراف كسوف الشمس وتصويره
10. باب 175^b في اوقات كسوف الشمس
    1. فصل 175^b في اوقاته عن الاطلاق
    2. فصل 176^a في اوقات كسوف الشمس اذا اتفق احوال الطلوع والغروب
11. باب 176^a فيما يذكر من الوان كسوف الشمس
12. باب 176^b في اشكال ضياء القمر وساعات اضياءته
13. باب 177^a في اوقات طلوع الفجر ومغيب الشفق
14. باب 177^b في رؤية الهلال
    1. فصل 177^b في امكان الرؤية وامتناعها ووجوبها
    2. فصل 180^a في سمت الهلال وقوسه ونصب البربخ عليه
15. باب 181^a في منازل القمر وموضعه منها والايام المنازلية
16. باب 181^b في الايام القمرية
    1. فصل 181^b في انصاف الايام القمرية
    2. فصل 182^a في مداخل الايام واشتراكاتها
17. باب 182^a في خيالي الكسوفين
    1. فصل 182^b في اتحاد مداري النيرين
    2. فصل 184^a في تساوي مداري النيرين

3. بب 293ᵇ في البعد عن الاوتاد

4. بب 294ᵃ في مطارح الاشعة

1. فصل 294ᵃ في العمل المنسوب الي بطلميوس

2. فصل 296ᵃ في الطريق المشهور فيها

3. فصل 296ᵇ في الطريق الذي آثرته

5. باب 297ᵇ في اعمال التسييرات

1. فصل 297ᵇ في الطريق المشهور في ذلك

2. فصل 298ᵇ في مزج الدرج والمطالع واستعمالها

3. فصل 298ᵇ في الطريق الذي آثرته في التسييرات

4. فصل 299ᵃ في معرفة مبالغ التسييرات

(Tab. f. 299ᵇ—301. 303ᵃ).

5. فصل 303ᵇ في تقسيط القوي بحسب المواضع

6. باب 302ᵃ في معرفة وقت بلوغ الكواكب موضعا مفروضا من تلك البروج

7. باب 302ᵇ (Zeile 5) في تحاويل سني العالم والمواليد وشهورها

8. باب 305ᵃ في انتهاآت المواليد واداراتها بالسنين وما دونها (Tab. f. 305ᵇ. 304. 306—310).

9. باب 310ᵇ في معرفة النطاقات في كل واحد من فلكي الاوج والتدوير ولوازمها

10. باب 313ᵃ في صعود الكواكب وهبوطها

1. فصل 313ᵃ في الممرات وانواعها

2. فصل 314ᵃ في انواع الاستعلاء الثلثة

11. باب 315ᵃ في ذكر قرانات الكواكب العلوية

12. باب 316ᵃ في الالوف ونوب الازمنة

Schluss f. 318ᵃ: ومن احاط بما تقدم لم يخف عليه من اوله مثله اذا قرر موضعه في المعطي ووجهه وان بلغت هذا الموضع من الكتاب فقد كان اختتامه بالحمد لله الواحد العدل ذي المن والطول المسوي بين جميع الخلق من الهداية والرزق . . . وبازائه التوفيق الشديد وان يوكل متوكله عليه . . . فمن نصره منه غالب به وحزب الله هم الغالبون والعاقبة للمتقين، تمت الرسالة،

Die Abschrift ist nach einer Handschrift gemacht, in welcher die Reihenfolge der einzelnen Kapitel und Abschnitte vom 2. Drittel des Werkes an nicht ganz in Ordnung war, oder der Abschreiber hat sich in der Folge der Kapitel geirrt. An einigen Stellen ist ausserdem die Handschrift falsch gebunden. Die richtige Folge ist: Bl. 1—105. 113—143. 106—112. 144—165ᵃ, 11. 268—271. 272ᵇ. 272ᵃ. 273. 245—249ᵇ. S. 222ᵃ, 16—244. 165ᵃ, 12 bis 222ᵃ, 15. 249ᵇ, 9—267. 274—301. 303. 302. 305. 304. 306—318ᵃ. Die letzte Seite (318ᵇ) ist ausgestrichen: sie enthält denselben Text wie f. 310ᵇ.

Schrift: kleine Persische Hand, hübsch, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften (bis auf das Ende) roth; desgl. oft einzelne Buchstaben in mathematischen Formeln; auch die erläuternden Kreise und Figuren roth. Für die Figuren ist öfters Platz gelassen: auch fehlen einige Tabellen (wie 217ᵃ. 218ᵇ. 271ᵇ) oder sind nicht vollständig (wie 159ᵇ). — **Abschrift** c. 1250/1834. — HKh. V 9359.

5668. Spr. 1834.

2) f. 11—14ᵃ.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Titelüberschrift und Verfasser:**

قول لابي علي الحسن بن الحسين ابن الهيثم في اضواء الكواكب

Anfang: قد يظن قوم من المتفلسفين ان اضواء الكواكب مكتسبة من ضوء الشمس وان اجرامها في ذواتها غير مضيئة الخ

Nachweis, dass die Gestirne, mit Ausnahme des Mondes, ihren eigenen Glanz haben und denselben nicht erst von der Sonne borgen; von Elḥasan ben elḥosein (elḥasan) *ibn elheiṯem* † 430/1039. — **Schluss:** ومن يعتقد فيها غير ذلك اعتقادا فاسدا يضمحل عند تامل ما ذكرنا ذلك ما قصدنا لتنبيه في هذا القول، تم

5669. Lbg. 33.

66 Bl. 4ᵗᵒ, 26—32 Z. (26¾ × 19½; 20—24 × 14—18ᶜᵐ). **Zustand:** nicht recht sauber, auch fleckig; am Rande öfters ausgebessert, besonders Bl. 1. — **Papier:** gelb, glatt, dick. — **Einband:** Kattunband mit Lederrücken. — **Titel und Verfasser** f. 1ᵃ:

كتاب منتهى الادراك في تقاسيم الافلاك لعبد الجبار بن عبد الجبار بن محمد الثابتي الخرقي ابي محمد

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله المتفرد بالخلق والابداع المتوحد بالجود والاصطناع . . . وبعد فان العلم باي معلوم هو صفة شرف ومدح اذ العالم به يكتسب لنفسه كمالا الخ

Nach der Theologie ist, nach Ansicht des Verfassers, des 'Abd elǵebbâr ben 'abd el-

ĝebbār ben moħammed ettābitī *elħarriqī* abū moħammed, um $^{500}/_{1106}$ oder etwas später am Leben, die Astronomie die höchste Wissenschaft. Unter den verschiedenen Bearbeitern des Faches steht ihm Ibn elheiṫem † $^{430}/_{1039}$ (No. 5668) am höchsten; dessen Werk will er mit dieser Schrift vervollständigen. Sie zerfällt in 3 مقالة.

1. مقالة f. 2ᵇ (in 20 Kapp.) فى بيان كيفية تركيب الافلاك ونعوت حركاتها وما يتعلق به من المقدمات الموصلة اليه وما يعرض فى الافلاك من احوال الكواكب
   - 1. باب f. 2ᵇ فى شرح معانى اسماء عمّت الحاجة الي معرفتها فى هذا الشان
   - 10. باب 16ᵃ (in 3 فصل) فى بيان هيئة افلاك الكواكب العلوية وكوكب الزهرة
   - 20. باب 37ᵇ (in 5 فصل) فى ذكر الكسوفات
2. مقالة 40ᵃ (in 17 Kapp.) فى بيان هيئة الارض وانقسامها الي العامر وغير العامر وما يعرض فيها من اختلاف المطالع والطوالع لاختلاف اوضاع المساكن
   - 1. باب 40ᵃ فى ذكر جمل من هيئة الارض وكيفية انقسامها بالعامر وغير العامر
   - 10. باب 46ᵇ فى بيان معنى المطالع
   - 17. باب 49ᵃ (in 2 فصل) فى ذكر الابعاد والاجرام
3. مقالة 50ᵇ (in 11 Kapp.) فى ذكر التواريخ ومقادير الازمنة وما يتعلق بها من ذكر القرانات والادوار
   - 1. باب 50ᵇ فى معنى التاريخ
   - 11. باب 64ᵃ (in 4 فصل) فى الاعياد والمواسم

Schluss f. 66ᵃ: لدفع مضارّ الشياطين ويزعمون انها غلبت على جم فى هذا اليوم حين قتلته ولعلهم يريدون بالشياطين هاهنا السودان، وحين انتهينا الي هاهنا فلنختم الكتاب بهذا الفصل والله الموفق الخ

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, allmälig kleiner, gedrängter, flüchtiger; anfangs etwas vocalisirt. Oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth. Am Rande nicht selten Bemerkungen. — Collationirt. — Abschrift von مودود بن عثمان بن عمر المتطبب الشروانى um $^{650}/_{1252}$.

Nach f. 64 fehlt 1 Blatt.

HKh. VI 13124. Er nennt den Verfasser محمد بن احمد الحسينى الخِرَقى † $^{533}/_{1138}$ (ebenso II 2379), was ein Irrthum zu sein scheint.

5670. Lbg. 669.

2) f. 35—81.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; nach dem Vorblatt und der Vorrede:

التبصرة فى علم الهيئة

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 35ᵇ: الحمد لله حق حمده والصلوة . . . وبعد فان العلماء والحكماء كانوا قبل زماننا هذا متوفقين على جميع العلوم الخ

Ein astronomisches Werk, welches der Verf. dem شمس الدين ابو الحسين على بن نصر الدين widmen will. Er richtet sich nach dem Werke des Ibn elheiṫem über Eintheilung der Sphären, Umlauf der Sterne u. s. w. und will sich auf das Nothwendigste beschränken: mehr enthalte darüber sein Buch منتهى الادراك فى تقاسيم الافلاك. Daraus erhellt, dass der Verfasser der soeben besprochene Elħarriqī ist.

Das Werk zerfällt in Vorwort und 2 قسم.

المقدمة 36ᵃ فى شرح معانى الفاظ يحتاج اليها فى هذا الكتاب

1. قسم 37ᵇ (in 22 Kapp.) فى ذكر ما يختص ببيان تركيب الافلاك واوضاع بعضها عند بعض على الاجمال والتفصيل
   - 1. باب 37ᵇ فى بيان اقسام الاجسام على الاجمال
   - 10. باب 50ᵇ (in 3 فصل) فى ذكر هيئة افلاك عطارد
   - 20. باب 63ᵇ فى ذكر ازمان ما بين الكسوفين
   - 22. باب 66ᵇ فى ذكر منازل القمر
2. قسم 70ᵇ (in 14 Kapp.) فى ذكر ما يختص بهيئة الارض وكيفية انقسامها بالعامر وغير العامر وما يتعلق بها من ذكر الطوالع والمطالع
   - 1. باب 70ᵇ فى ذكر جمل من هيئة الارض
   - 10. باب 77ᵃ فى الاظلال
   - 14. باب 79ᵇ فى ذكر معنى التاريخ والسنة والشهر واليوم والساعة

Schluss f. 81ᵃ: يسمى كل قسم دقيقة على ما جرت عادتهم فى قسمة الدرج واجزائها بالاجزاء الستينية، وحين انتهينا الي ههنا فلنختم الكتاب بهذا الباب ولله الحمد والمنة وصلى الله الخ

Abschrift im J. 976 Rabīʿ I (1568).

HKh. II 2379. (Er nennt den Verfasser الخِرَقى: s. darüber bei Lbg. 33.)

5671. Pm. 466.

9) f. 47—48.

Format etc. und Schrift wie bei 3). — Titelüberschrift: رسالة في سبب ظهور الكواكب ليلا وخفائها نهارا لابي البركات البغدادي صاحب كتاب المعتبر (في المنطق)

Der Verfasser heisst ausführlich:

هبة الله بن ملكا ابو البركات اليهودي طبيب بغدادي

Anfang: وبعد حمد الله والثناء عليه كما هو اهله ومستحقه فان السلطان الذي جمع الله تعالي فيه ما تفرّق في عظماء الملوك... كان بلطافة فكره وثقافة ذهنه تفكر فكرا حكميا في سبب ظهور الخ

Astronomische Abhandlung, behandelnd die Frage, weshalb die Sterne bei Nacht scheinen und bei Tage verschwinden; von dem Arzt Hibet allāh ben malkā eljehūdī elbagdādī, um 550/1155.

Schluss: تغرب عنه الشمس من الاقاليم، فهذا جواب السؤال وكشف الاشكال عن تمامة، تمت،

Dasselbe Werkchen in Mf. 258, 34, f. 440b—443. Format etc. u. Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang wie bei Pm. 466, 9. Schluss f. 443b: في الجبال وغيرها فهذا ما عندي في هذه المسئلة والتوقع من كرمه ان يرشد داعية المستفيد على ما فيه من الخلل والنقصان والله الموفق والمعين،

5672. Pet. 673.

8) f. 91—101.

Format etc. u. Schrift wie bei 4). — Titel f. 91a:

رسالة لطيفة في علم الهيئة

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 91b: الحمد لمن حرك اجرام الفلكيات بقدرته القاهرة... اما بعد فهذا قسم تاسع من جامع الفنون وقامع الظنون من تاليف... محمد بن سيد على الهمدانى الخ

Astronomisches Werk; es ist das 9. قسم des umfangreichen جامع الفنون وقامع الظنون des Moḥammed ben ʿalī ben moḥammed ben ibrāhīm *elhamadānī* abū ʾlqāsim *ibn elbarrāǵ* † 596/1200 (der darin eben auch andere Wissenschaften behandelt). Dieses قسم zerfällt in 8 دستور (mit Figuren).

1. دستور 91b في المقدمات، علم الهيئة علم باحث عن هيئة العالم الخ
2. دستور 94a في بيان الافلاك والعناصر على سبيل الاجمال
3. دستور 95a في بيان احوال تلك الافلاك وفلك الثوابت
4. دستور 96b في زيادة نور القمر ونقصانه
5. دستور 97b في الخسوف والكسوف
6. دستور 98b في تعريف الفلك الممثل والفلك المايل والجوزهر والفلك الحامل
7. دستور 99b في تقسيم الارض على الاقاليم السبعة
8. دستور 100b في تحديد الاقاليم وتعداد بلادها

Schluss f. 101b: في هذا الفنّ حتى لو قرأ الكتب المطولة بعد فراغه لامكنه والله اعلم،

Abschrift v. J. 966 Ǵom. II (1559). — Nicht bei HKh.

5673. We. 1135.

32 Bl. 8vo, 19 Z. (21 × 15¼; 14½ × 6⅔—8cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel fehlt. Im Vorworte:

الملخّص في الهيئة

Verfasser fehlt, s. Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله كفاء افضاله والصلاة على نبيه محمد وآله يقول عبد الله الفقير الي رحمته محمود بن محمد بن عمر الچغميني انى الفت هذا الكتاب في هيئة العالم تذكرة مني لكل عالم الخ

Astronomisches Werk in kurzer Fassung, von Maḥmūd ben moḥammed ben ʿomar *elǵagmīnī* elḫowārezmī, um 620/1223 am Leben. Eingetheilt in Vorwort und 2 مقالة, deren Inhaltsübersicht f. 1b steht. Besprochen bei Spr. 1847A (wo Text u. Commentar). Die 1. مقالة beginnt f. 3a, die 2. 24b. Schluss so wie bei

Spr. angegeben. Nach dem dort letzten Worte بالتقريب folgen hier freilich noch 7½ Zeilen (anfangend: هذا ما سمح به الطبع والخاطر الموزع und endigend: وليكن هذا خاتمة الكتاب); allein sie sind mit rother Dinte durchgestrichen und sollen offenbar nicht gelten. S. auch Pet. 673, 9.

Schrift: ziemlich gross, breit, kräftig, etwas vocalisirt; Ueberschriften und Stichwörter roth. Mit einigen Figuren. Abschrift c. 1100/1688.

Am breiten Rande, auch zwischen den Zeilen, stehen sehr oft Stellen aus dem Commentar des قاضى زاده zu diesem Werke; dieselben sind im J. 1153 geschrieben, in sehr kleiner Schrift.

5674. Pet. 673.

9) f. 103—124.

Format etc. und Schrift wie bei 4).

Dasselbe Werk. Titel u. Verf. f. 103ᵃ: كـ" الجغمينى في هيئة الافلاك

Anfang f. 103ᵇ wie bei We. 1135.

Auch hier folgen nach dem bei Spr. angegebenen Schluss des Grundwerkes (ونصف ساعة تقريبا) noch 4½ Zeilen: هذا ما سمح به الطبع والخاطر الموزع ... ولعل هذا المقدار الذي افردت كاف والله اعلم

Abschrift vom J. 966 Sawwāl (1559).

Eine Abhandlung über dies Werk hat verfasst احمد بن يوسف منلا حاجى الحصكفى † 895/1490.

F. 125—128ᵃ folgen einige astronomische Tabellen: f. 125ᵃ جدول معرفة مقادير قطر الارض ومساحة سطحها بالفرسخ

125ᵇ—127ᵃ جدول معرفة ابعاد افلاك الكواكب بكل واحد من المقياسين اعنى نصف قطر الارض والفراسخ

127ᵇ مقادير اقطار الكواكب السيارة واجرامها

128ᵃ مقادير اجرام الثوابت واقطارها

129ᵇ ein Recept zum Glockenguss (عمل الناقوس والجرس).

Ausserdem enthalten die Blätter von 128ᵇ bis 132 entweder nichts oder ganz Unbedeutendes, nur steht noch f. 132ᵇ ein Excurs: طريق استخراج السمت ليوم الاعتدال

5675. Spr. 1847ᴬ.

53 Bl. 8ᵛᵒ, 26 Z. (21¾ × 16; 17 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: unsauber; die obere Hälfte und der Rücken stark wasserfleckig. — Papier: gelblich, stark, etwas glatt. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel f. 1ᵃ:

كتاب الملخص فى الهيئة وهو للجغميني

Er ist vielmehr: شرح الملخص الخ

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي جعل الشمس ضياء والقمر نورا وبسط علي بسايط البسيطة خلالا وحرورا . . . وبعد فلاقسم بمواقع النجوم وانه لقسم لو تعلمون عظيم انه في زماننا هذا قد اندرس مدارس العلوم الحقيقية الخ

Commentar des موسي بن محمود الرومي قاضى زاده zu demselben astronomischen Werke. Der Verfasser Mūsā ben maḥmūd errūmī elḥanefī *qāḍī zāde* † 815/1412 hat sein Werk dem Ulug beg gewidmet. Dasselbe beginnt f. 2ᵃ so: الحمد هو الثناء باللسان على الجميل لله علم للواجب الوجود كفاء افضالة الكفاء الكفو اي المثل او مصدر كافاه اي جازاه الخ

Das Grundwerk zerfällt in Vorrede u. 2 مقالة.

المقدمة f. 3ᵇ في بيان اقسام الاجسام على الاجمال

1. مقالة 7ᵃ (in 5 Kapp.) في بيان الافلاك وما يتعلق بها
   1. باب 7ᵃ في هيئة الافلاك
   2. باب 9ᵇ في حركات الافلاك
   3. باب 12ᵃ في الدوائر
   4. باب 18ᵇ في القسي المتداولة بين اصحاب الصناعة
   5. باب 26ᵃ فيما يعرض للكواكب في حركاتها

2. مقالة 34ᵃ (in 3 Kapp.) في هيئة الارض وما يتعلق بها
   1. باب 34ᵃ في المعمور من الارض وعرضه وطوله وقسمته الي الاقاليم السبعة
   2. باب 37ᵃ في خواص خط الاستواء والمواضع التي لها عرض
   3. باب 42ᵇ في اشياء منفردة

Schluss f. 51ᵃ: وهذه السنة القمرية الوسطية ناقصة عن السنة الشمسية الحقيقية بعشرة ايام وعشرين ساعة ونصف ساعة بالتقريب والاصوب ان يقال بعشرة ايام واحدي وعشرين ساعة بالتقريب . . . على راي

بطلميوس وعشرة ايام واحدي وعشرين ساعة الا دقيقة وثلث اخماس دقيقة من دقايق الساعات علي ما ذهب اليه البقاء كما لا يخفى على من له دربة في الحساب وهو اسرع الحاسبين، تمت النسخة،

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gedrängt, ziemlich deutlich, vocallos. Die mathematischen Figuren fehlen in der 2. Hälfte: es ist Platz dafür gelassen. Der Grundtext, ganz mitgetheilt, ist schwarz überstrichen. — Abschrift c. 1100/1688.

Auf f. 52ᵇ steht ein kleiner Brief, auf f. 53ᵃ oben Schluss eines Gebetes in Versen (Wāfir):

وآبائي واشياخي وصحبي واخواني ومن لمحبته عيني،

und unten Regezverse über اختلاج الفخذ; zuletzt:

ما لاح برق في الرياح ولمح نور وما ناح حمام وصدح

(? von الباعوني)

5676.

Dasselbe Werk in:

1) Mq. 102, 2, f. 56—109.

8ᵛᵒ, 21 Z. (17½ × 18¼; 11½ × 8—8½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. Die letzten Blätter nicht fest im Einband. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titel und Verfasser fehlt. Doch ist die Angabe auf dem 1. Vorblatt richtig.

Anfang f. 56ᵇ: الحمد هو الثناء باللسان على الجميل لله علم للواجب الوجود كفاء افضاله الكفاء الكفو اي المثل ومصدر كافاه اي جازاه

Der eigentliche Anfang ist hier fortgelassen; es beginnt dieses Werk hier sofort mit dem Commentar des Grundtextes.

Schrift: Persische Hand, klein, besonders gegen das Ende, gefällig und an sich deutlich, aber ohne Vocale und oft ohne diakritische Punkte, daher ziemlich schwierig. Der Grundtext roth überstrichen. Figuren im Text. — Abschrift c. 1000/1591. — Am Rande nicht selten Zusätze und Verbesserungen.

2) We. 1149, 10, f. 97—191.

8ᵛᵒ, 18 Z. (21⅔ × 15; 16 × 9ᶜᵐ). — Zustand: unsauber u. wasserfleckig am oberen Rande und am Rücken; einzelne Lagen lose; der Rücken des Einbandes durchgerissen. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Titel und Verfasser fehlt.

Schrift: dieselbe wie bei 2). Der Text ist bis f. 132 in rothen Strichen eingerahmt. Der Grundtext ist im Anfang roth, von f. 110 an schwarz, aber roth überstrichen. — Abschrift vom J. 1110 Ḏū'lqa'da (1699) in Adrianopel. — Auf den ersten 10 Blättern (und besonders zu Anfang) stehen sehr viele Glossen am Rande und zwischen den Zeilen.

3) Spr. 1847ᵇ.

96 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (20⅓ × 13; 14 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: wurmstichig. — Papier: weiss, glatt, dünn. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel u. Verfasser fehlt; steht in der Unterschrift f. 96ᵃ richtig.

Der Schluss hat hier noch den Zusatz:

والحمد لله رب العالمين والصلوة على رسوله سيد المرسلين وعلى آله واصحابه هداة المسلمين، قد تم هذا الكتاب الخ

Schrift: Persischer Zug, ziemlich gross, gut, gleichmässig, vocallos. Die mathematischen Figuren fehlen, überall ist Platz dafür gelassen. — Abschrift c. 1250/1834.

4) Mq. 180ᵇ, f. 468—477.

Ein Stück, wie es scheint, aus demselben Commentar, wahrscheinlich aus dem 2. Kapitel der 1. مقالة.

5677. Lbg. 720.

152 Bl. 8ᵛᵒ, 24 Z. (21 × 9¼; 14 × 5¼ᶜᵐ). — Zustand: wurmstichig und ausgebessert, am unteren Rande wasserfleckig; anfangs etwas unsauber und am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: schwarzrother Lederbd. — Titelüberschrift f. 1ᵇ:

حاشية ملا على برجندي بر شرح چغمينى قاضى زاده رومي

Dasselbe 2mal f. 1ᵃ, zum Theil abgescheuert.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب المشارق والمغارب مزين السماء بزينة الكواكب الثواقب ... وبعد فهذه تعليقات على المواضع المشكلة وتنبيهات على الرموز والمباحث الخفية المعضلة الخ

Glosse mit قوله zu demselben Commentar des Qāḍīzāde, von 'Alī elbarǵandī, um 900/1494.

Dieselbe beginnt: قوله الحمد هو الثناء باللسان على الجميل، الثناء هو الاتيان بما يشعر بالتعظيم وهو يعمّ الحمد والشكر ... قوله علم للواجب الوجود، اي للذات الذي وجوده مقتضى ذاته الخ

Schluss f. 151ᵇ: قوله وهذه السنة القمرية الوسطية ... الحقيقية، لا يخفى ان السنة الشمسية الحقيقية والسنة الشمسية الوسطية واحدة ... وهو الخارج من القسمة هذه السنة الشمسية على اثنى عشر والشهر الشمسى الحقيقى قد يزيد عليه وقد يساوي وقد ينقص والله اعلم بالصواب الخ

Schrift: klein, gut, gleichmässig, wenig vocalisirt. Das Stichwort قوله roth. — Abschrift im J. 999 Ṣafar (1590) von عبد الواحد بن محمد und collationirt mit dem Original im J. 999 Ǵom. II (1591). — Am Rande öfters Glossen. — HKh. VI 12886, p. 114.

Diese Glosse ist wiederum glossirt von حسن بن ابراهيم بن حسن الزيلعى الجبرتى † 1188/1774 und eine andere Glosse zu Qādīzāde ist verfasst von demselben Elgebertī.

5678. We. 1136.

43 Bl. 8vo, 19 Z. (18½ × 13⅔; 12½ × 8½cm). — Zustand: unsauber, bes. gegen Ende, u. stark wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1a von ganz später Hand (unrichtig): شرح الجغمينى الي قاضى زاده فى هيئة الفلك والارض

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: من الله اسال التوفيق لاختتام تنميقه وعلي تحقيقه وتدقيقه' الحمد لله كفاء افضاله والصلوة على نبيه محمد وآله وبعد فقد سالنى جمع من المشاركين فى الافادة والاستفادة كتابة حاشية على الملخص فى علم الهيئة للحكيم الفاضل محمود الجغمينى الخ

Glosse mit قال ... اقول zu dem Grundwerk des Elǵagmīnī (nicht zu dem Commentar des Qādīzāde), in 3 Nächten von dem ungenannten Verf. geschrieben (auf Wunsch von Freunden, die ihn zu wiederholten Malen darum gebeten), ohne Benutzung anderer Bücher.

Das Werk selbst beginnt f. 1b: قال انى الفت هذا المختصر اقول لما كان علم الهيئة علما يعرف منه الاجرام البسيطة العلوية والسفلية ... قال المقدمة فى بيان اقسام الاجسام على الاجمال اقول الاجسام الطبيعية وهي جواهر يمكن ان يفرض فيها الخ

Dieselbe ist nicht ganz zu Ende; es fehlen am Schlusse wol wenigstens 7 Blätter. Sie hört auf in Besprechung der Textstelle وان ساوي عرضه ان كان البلد شرقيا (We. 1135, 30a, 12—18), wozu sie f. 43b so beginnt: اقول هذا هو القسم السابع والثامن واقرن وفق المتن وان ساوي عرض البلد عرض مكة وطولها الخ

Schrift: kleine Gelehrtenhand, flüchtig aber gleichmässig, nicht immer deutlich, vocallos. — Abschrift c. 1100/1688. — Mit Figuren.

5679. Pet. 672.

4) f. 85—143a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; er ist:

شرح مختصر فى معرفة التقاويم للطوسى

Verfasser fehlt.

Anfang f. 85b: الحمد لله الذي جعل الاحوال الجزئية فى السفليات مربوطة بالاوضاع الفلكية والاتصالات الكوكبية والصلوة ... اما بعد فان المختصر الذي الفه فى علم التنجيم ومعرفة التقويم الامام المحقق والفيلسوف المحقق نصير الدين الطوسي اعلى الله درجته مما كان مشتملا على مسائل دقيقة ومباحث عميقة من الهيئة وغيرها لم يكن له بد من شرح الخ

Commentar zu dem astronomischen Werke des Naçīr eddīn eṭṭūsī † 672/1273, welches handelt: فى علم التنجيم ومعرفة التقويم und nach f. 86a betitelt ist: مختصر فى معرفة التقاويم und zerfällt in 30 فصل. Der Commentar ist eingeleitet durch اقول. Der Text jedes فصل wird im Zusammenhange voraufgeschickt.

1. فصل 86a فى حساب الجمل وهو على ترتيب ابجد هوز الخ

Der Commentar dazu beginnt f. 86a: اقول لما كانت الكتب المؤلفة فى علم النجوم من الدفاتر وغيرها مبنية على حساب الجمل مرقومة بالحروف المعجمة الخ

2. فصل 88a فى ايام الجمعات وهي ايام الاسابيع وعلاماتها هكذا

3. فصل 88b فى تاريخ العرب وهو مشهور شهوره المحرم صفر الخ

5. فصل 90b فى تاريخ الفرس وشهوره

6. فصل 92a فى التاريخ الملكي وضع فى عهد السلطان جلال الدولة والدين ملكشاه

7. فصل 93b فى الكواكب السبعة وافلاكها وهي زحل المشتري الخ

8. فصل 99b فى البروج واجزائها

9. فصل 101b فى سير الكواكب' الشمس تتم دورة فى سنة

10. فصل 102b فى الجوزهر وعرض القمر والكواكب' للشمس مدار

11. فصل 105a فى الساعات والارتفاعات' بقسم اليوم بليلة

12. فصل 107b فى نظر الكواكب وتناظر بعضها الي بعض' اما النظر فاذا اجتمع

13. فصل 110b فى مزاجات القمر بالكواكب وانتقالاته' يبدأ فى الصفحة

في منازل القمر وهي ثمانية عشرين 113ᵇ فصل 14. منزلا وهذه اسماؤها

في ظهور الكواكب واختفائها وسائر 116ᵇ فصل 15. احوالها العلوية، يختفي في المغرب

في بقيا ما يورد في التقاويم، يورد 119ᵃ فصل 16. في الاوراق الاثنى عشر

في بيوت الكواكب ووبالاتها، الجدي والدلو 121ᵇ فصل 17.

في اشراف الكواكب وهبوطاتها، شرف 122ᵇ فصل 18. الشمس في الدرجة التاسعة عشرة

في المثلثات وارباتها، الحمل والاسد 124ᵃ فصل 19. والقوس وهي المثلثة النارية

في حدود الكواكب، لكل كوكب من 125ᵃ فصل 20. المتحيرة درجات

في وجوه الكواكب وغيرها من الخطوط، 126ᵃ فصل 21. اما الوجوه فهو ان يقسم

في اوجات الكواكب وخصيصاتها، اوجات 128ᵃ فصل 22. الشمس والمتحيرة

في احوال البروج، الحمل والثور والجوزاء 130ᵃ فصل 23. بروج الربيع

في احوال الكواكب، زحل والمريخ 131ᵃ فصل 24. نحسان اكبرهما زحل

في البيوت الاثنى عشر، البيت الذي 133ᵃ فصل 25. يطلع من المشرق

في افراح الكواكب وما يشبهها، فرح 135ᵇ فصل 26. زحل في الثاني عشر

في احوال الانظار، التثليث والتسديس 136ᵇ فصل 27. نظر المودة

في مدلولات الكواكب السبعة، زحل 138ᵃ فصل 28. كوكب المشايخ

في احوال الايام، اذا كان القمر ناظرا 138ᵇ فصل 29. الي السعود

في اصول ما يحتاج اليها في الاختيارات 141ᵃ فصل 30. الجزئية، بحسب صلاح حال القمر

Schluss des Grundtextes f. 141ᵇ: كونه في برج منقلب منصرفا عن سعد للبيع ومتصلا الي سعد للشري ولنقتصر في هذا المختصر على هذا القدر وليرجع من اراد الزيادة عليه الي الكتب المؤلفة في هذا الفن،

Schluss des Commentars f. 143ᵃ: ومع ذلك فالمناسب للبيع كون القمر منصرفا عن سعد وللشري كونه متصلا بسعد ولنقنع من الكلام بهذا القدر حامدين لملك القدر مصلين على سيد البشر، تمت

Das 4. Kapitel kommt hier mit besonderer Zählung und Ueberschrift nicht vor: s. bei Lbg. 131, 14.

F. 96ᵃ. 99ᵃ. 119ᵃ. 125ᵇ. 129ᵇ. 130 sind einige grössere Lücken auf den Seiten gelassen.

Dasselbe Werk in Lbg. 131, 14, f. 114—167.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Das 4. فصل f. 119ᵃ handelt: في تاريخ الروم.

5680. Spr. 1838.

2) f. 153—158.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Verfasser nicht genannt; es ist wol نصير الدين الطوسي

Anfang f. 153ᵇ: نريد ان يثبت اختلاف وقوع الخطوط في الاشكال التي يعرف منها اوضاع مراكز افلاك عطارد في مسيراتها ومقادير ابعاد مركز التدوير عن مركز العالم ومعدل المسير ومقادير اختلافه الاول بحسب الابعاد المختلفة الخ

Mathem.-astronomische Abhdlg in Betreff des Merkur, vielleicht von Naçır eddın ettūsı.

F. 156ᵇ مقدمة نافعة في معرفة الاختلاف الذي يحدث بسبب الخروج عن المركز،

Schluss f. 158ᵃ: فقد تبين بالاستقراء ولم يلح لي طريق برهاني بعد الي ذلك والله الموفق، تم

5681. Spr. 1844.

115 Bl. 4ᵗᵒ, 23 Z. ($22^2/_3 \times 13^3/_4$; $15 \times 8^1/_2$ ᶜᵐ) — Zustand: überaus wurmstichig, besonders in der vorderen Hälfte; lose Blätter und Lagen. Der Rand (bisweilen auch der Text) stark ausgebessert. — Papier: gelb, ziemlich stark und dick. — Einband: Pappdeckel mit Kattunrücken. — Titel f. 1ᵃ oben von neuerer Hand:

شرح التذكرة للسيد الجرجاني

was richtig ist.

Commentar des السيد الشريف الجرجاني zu dem astronomischen Werke des نصير الدين الطوسي das betitelt ist التذكرة النصيرية.

Anfang f. 1ᵇ: تبارك الذي جعل في السماء بروجا تخالف المراتب والاثار وزينها بثوابت الكواكب . . .

وبعد فان علم الهيئة . . . منصوبة الي معارج السماوات العلى الخ

Essejjid eśśerîf *elǵorǵânî* † 816/1413 (No. 1801) sagt in der Vorrede, er habe mit diesem Werke einen mittelgrossen Commentar zu dem astronomischen Werke des **Eṭṭûsî**, dessen Titel der obige ist, liefern wollen. Derselbe beginnt f.2ᵃ so: الحمد لله مفيض الخير الفيض في اللغة هو السيلان من الكثرة يقال فاض الماء فيضا اذا كثر حتى سال من جوانب الوادي . . . وملهم الصواب اي يلقى الصور العلمية . . . وصلواته . . . على سيدنا المبعوث بفصل الخطاب . . . وعلى آله خير آل واصحابه خير اصحاب . . . نريد ان نورد اي في الكتاب الذي توجهنا اليه جملا اي احكاما مجملة بلا تفصيل الخ

Das Grundwerk enthält 4 Kapitel.

1. باب f.2ᵇ فيما يجب تقديمه لكل علم موضوع يبحث في ذلك العلم عنه (in 2 فصل)
   1. فصل 5ᵇ في ذكر ما يحتاج الي معرفته مما يتعلق بالهندسيات
   2. فصل 10ᵇ في ذكر ما يحتاج في هذا العلم . . . من الطبيعيات
2. باب 13ᵃ (in 14 فصل) في الفلكيات
   1. فصل 13ᵇ في استدارة السماء والارض وكون الارض عند السماء كمركز الكرة عند محيطها وكونها غير متحركة بالجملة،
   2. فصل 16ᵇ في ترتيب الاجرام ونضدها
   3. فصل 18ᵃ في الدواير العظمي المشهورة من عادة الحساب اذا ارادوا تقدير الدواير واقطارها
   4. فصل 23ᵃ في الاوضاع التي تحدث بسبب الحركتين الاولتين واحوال الكواكب الثابتة
   5. فصل 28ᵇ في اسناد بعض الحركات المختلفة في الروية المعلومة بالرصد الي اصول يقتضي تشابهها
   6. فصل 33ᵇ في افلاك الشمس وحركاتها
   7. فصل 36ᵇ في افلاك القمر وحركاته
   8. فصل 46ᵇ في افلاك عطارد وحركاته الطولية
   [9. فصل [في افلاك الثوابت
   10. فصل 52ᵃ في عروض الكواكب الخمسة
   11. فصل 55ᵇ في الاشارة الي حل ما ينحل من الاشكالات الواردة على حركات الكواكب المذكورة
   12. فصل 64ᵃ في اختلاف المنظر قد يعرض للكواكب القريبة من الارض وخصوصا للقمر
   13. فصل 66ᵇ في اختلاف نور القمر وفي الخسوف والكسوف
   14. فصل 71ᵇ في النطاقات واحوال الظهور والاختفاء والاقترانات
3. باب 74ᵃ في هيئة الارض وما يلزمها بحسب اختلاف اوضاع العلويات (in 12 فصل)
   1. فصل 74ᵃ في جملة من هيئة الارض واحوالها
   2. فصل 80ᵇ في خواص خط الاستواء
   3. فصل 82ᵇ في بيان خواص المواضع التى يكون لها عرض اقل من الربع على وجه كلي
   4. فصل 84ᵃ في خواص المواضع التى عرضها لا يتجاوز تمام الميل الكلي
   5. فصل 86ᵃ في خواص المواضع التى يجاوز عرضها تمام الميل الكلي ولا يبلغ ربع الدور في هذه المواضع بميل
   6. فصل 88ᵇ في خواص المواضع التى يكون عرضها ربعا من الدور
   7. فصل 89ᵇ في مطالع البروج
   8. فصل 92ᵇ في مقادير الايام بلياليها اليوم بليلته
   9. فصل 95ᵇ في الصبح والشفق
   10. فصل 97ᵃ في معرفة اجزاء الايام وهي ساعات ومعرفة ما يتركب من الايام وهي الشهور والسنين
   11. فصل 101ᵃ في درجات ممر الكواكب بنصف النهار وطلوعها وغروبها
   12. فصل 103ᵃ في معرفة خط نصف النهار ومعرفة سمت القبلة برصد ارتفاعان متساويان للشمس في يوم واحد عن جنبى غاية ارتفاعها
4. باب 104ᵇ في معرفة مقادير الابعاد والاجرام، (in 7 فصل).
   1. فصل 104ᵇ في مساحة الارض
   2. فصل 106ᵇ في معرفة ابعاد القمر من مركز العالم
   3. فصل 108ᵃ في مقادير اقطار القمر ودايرة الظل وابعاد الشمس وراس مخروط الظل عن الارض
   4. فصل 110ᵇ في مقدار قطر الشمس وجرمي النيرين
   5. فصل 111ᵃ في ساير ابعاد الشمس وابعاد السفليين وجرميهما
   6. فصل 113ᵃ في ابعاد الواكب العلوية واجرامها
   7. فصل 114ᵃ في بعد الثوابت واجرامها

Schluss f. 115ª: هذا منتهي الابعاد المعلومة المقادير وما بعد محدب الفلك الاعظم فلا يعلمه الا الله سبحانه وفي بعض النسخ وتختم الكتاب هاهنا حامدين لله تعالي ومصلين على نبيّه المصطفى وعلى آله الطيبين الطاهرين وحسبنا الله ونعم الوكيل

Schrift: von verschiedenen Händen. Die zu Grunde liegende Schrift ist sehr klein, gleichmässig, zierlich, ziemlich deutlich, vocallos. Die Ergänzung ist etwas grösser, Persischer Zug, nicht undeutlich, etwas flüchtig, vocallos. Ein Theil ist sehr klein, fein, gedrängt, vocallos. Der Text ist roth überstrichen. Am Rande stehen (besonders im Anfang) Zusätze und Bemerkungen. Nach f. 9. 15. 48 fehlt, wie es scheint, etwas. — Abschrift im Ganzen c. $^{1100}/_{1688}$. — HKh. II 2856.

Ein anderer Commentar zu dem Grundwerk von الحسن بن محمد النيسابورى النظام الاعرج um $^{710}/_{1310}$.

5682. Pet. 674.

233 Bl. 8vo, 21 Z. ($16^1/_4 \times 11^1/_3$; $12 \times 7^1/_3$^{cm}). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut; einige Blätter lose. Blatt 1 am Rande ausgebessert. Der Rand nicht ganz ohne Wasserflecken. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel Vorblattª oben am Rande (von anderer Hand) u. am Ende der Vorrede f. 1ᵇ:

نهاية الادراك في دراية الافلاك

Verf. Vorblattª: قطب الدين شيرازي

Genauer im Anfang angegeben.

Anfang Vorblattᵇ: قال مولانا واستاذنا ... قطب الملة والحق والدين محمود بن مسعود الشيرازي ... اما بعد حمد الله فاطر السموات فوق الارضين عبرة للناظرين المتوسمين ومزينها بزواهر الثوابت والمتحيرين الهاما لدقايق صنعه فيها قلوب المستبصرين ... فاني قد كنت برهة من الزمان عازما على ان احرّر لنفسي ولسائر الاخوان في علم الهيئة التي فاز بالسعادة عالمها ... رسالة مغنية عن غيرها مشتملة على زبدة المبسوطات المؤلفة الخ

Die höchststehende Wissenschaft ist die Astronomie. Maħmûd ben masûd eššîrâzî qoṭb eddîn, um $^{710}/_{1310}$, hat längst sich vorgenommen, darüber ein umfassendes Werk zu schreiben, ist aber durch allerlei Hindernisse davon abgebracht. Endlich ist es ihm, durch Annäherung an den شمس الدين محمد بن بهاء الدين محمد الجوينى (um $^{735}/_{1335}$ noch am Leben), möglich geworden, seinen Wunsch auszuführen; ihm hat er daher auch sein Werk gewidmet. Auf den Wunsch seines Freundes محمد بن عمر البدخشانى hat er den Plan erweitert und giebt nun ein die ganze Astronomie behandelndes Werk. Dasselbe ist eingetheilt in 4 مقالة (deren Uebersicht f. 1ᵇ).

1. مقالة 1ᵇ فيما يحتاج الي تقديمه قبل الشروع في المقاصد (in 3 باب).
   1. باب 1ᵇ في تعريف علم الهيئة وموضوعه ومباديه ومسايله وفايدته اجمالا
   2. باب 2ª (in 3 فصل) في ذكر ما يحتاج الي تقديمه مما يتعلق بالهندسيات
      1. فصل 2ª في التعريفات
      2. فصل 6ª في اصول موضوعة متسلمة في الهندسة ايضا
      3. فصل 6ᵇ وهي اربع واربعون مسئلة آ اذا دارت الكرة على نفسها
   3. باب 8ᵇ (in 2 فصل) في ذكر ما يحتاج الي تقديمه مما يتعلق بالطبيعيات
      1. فصل 8ᵇ في ذكر اقسام اجسام العالم وحركاتها على سبيل الاجمال
      2. فصل 10ª في مسايل طبيعية والهية وهي سبع مسائل
2. مقالة 12ᵇ (in 13 باب) في هيئة الاجرام العلوية وما يتعلق بها من اوضاع بعضها عند بعض وغيره
   1. باب 12ᵇ (in 4 فصل) في استدارة السطح الظاهر من الارض والماء واستدارة السماء من حيث الحس وكون الارض عند السماء كمركز الكرة عند محيطها وكونها ساكنة في الوسط
      1. فصل 13ª في استدارة السطح الظاهر اي المرءى من الارض والماء عند الحس
      2. فصل 15ᵇ في استدارة السماء حسّا
      3. فصل 18ª في ان الارض عند السماء كمركز الكرة عند محيطها
      4. فصل 20ᵇ في ان الارض ساكنة في الوسط
   2. باب 23ᵇ في ترتيب الاجرام ونضدها

باب 3. 28a في الدوائر المشهورة من العظام والصغار
باب 4. 35b في اوضاع تحدث بسبب الحركتين الاولتين واحوال للثوابت
باب 5. 48b في اسناد الحركات المختلفة في الروية المعلومة بالرصد الي اصول تقتضي جواز صدورها عن الافلاك او تشابهها
باب 6. 60a في افلاك الشمس وحركاتها
باب 7. 63b في افلاك القمر وحركاته طولا وعرضا
باب 8. 78b في افلاك الكواكب العلوية والزهرة وحركاتها الطولية
باب 9. 90a في افلاك عطارد وحركاته الطولية
باب 10. 98a في عروض الخمسة المتحيرة
باب 11. 122b في اختلاف المنظر
باب 12. 125a (in مقدمة u. 4 فصول) في اختلاف نور القمر وفي الخسوف والكسوف وازمان ما بين الخسوفين وبين الكسوفين
المقدمة 125a فهي ان الاجتماع وتسمية بطلميوس الاتصال الخ
فصل 1. 125b في اختلاف نور القمر
فصل 2. 129a في الخسوف
فصل 3. 133a في الكسوف
فصل 4. 135a في ازمان ما بين الخسوفين والكسوفين
باب 13. 140b (in 2 فصل) في النطاقات واحوال الظهور والاختفاء والقرانات
فصل 1. 140b في النطاقات
فصل 2. 141b في احوال الظهور والاختفاء والقرانات

مقالة 3. 148a في هيئة الارض وقسمتها الي العامر والغامر وما يلزمها بحسب اختلاف اوضاع العلويات ونحوه (in 13 باب).
باب 1. 148b في جملة من هيئة الارض واحوالها
باب 2. 157b في خواص خط الاستواء
باب 3. 160a في خواص المواضع التي لها عرض علي وجه كلي وتسمي بالآفاق المائلة وفي سعة المشرق والمغرب وتعديل النهار
باب 4. 163b في خواص المواضع التي عروضها لا تجاوز تمام الميل الكلي
باب 5. 166a في خواص المواضع التي تجاوز عرضها عن تمام الميل الكلي ولا يبلغ ربع الدور
باب 6. 169b في خواص المواضع التي يكون عرضها ربعا من الدور سواء
باب 7. 170a في مطالع البروج
باب 8. 173b في مقادير الايام بلياليها
باب 9. 177a في الصبح والشفق
باب 10. 181a في معرفة اجزاء الايام وهي الساعات وما يركب من الايام وهي الشهور والسنون وما يتعلق بها من الكبيسة والتاريخ
باب 11. 189a في درجات ممر الكواكب بنصف النهار وطلوعها وغروبها
باب 12. 191a في الاظلال واحوالها
باب 13. 195b في معرفة خط نصف النهار المسمي بخط الزوال وفي سمت القبلة

مقالة 4. 200b (in 10 باب) في معرفة مقادير الابعاد والاجرام
باب 1. 201a في المقدمات
باب 2. 205b في مساحة الارض وما يتعلق بها ومعرفة ارتفاع كرة البخار
باب 3. 211a في معرفة ابعاد القمر من مركز العالم
باب 4. 215a في مقادير اقطار القمر ودايرة الظل وابعاد الشمس وراس مخروط الظل عن الارض
باب 5. 219a في مقدار قطر الشمس ونسب مقادير اجرام النيرين والارض بعضها الي بعض
باب 6. 219b في سائر ابعاد الشمس وابعاد السفليين وجرميهما
باب 7. 221b في ابعاد الكواكب العلوية واجرامها
باب 8. 226a في بعد الثوابت واجرامها
باب 9. 227b فيما اخذ على المتقدمين والمتاخرين قاطبة في الابعاد والاجرام
باب 10. 229b في الطريقة الحقة في استخراج الابعاد والاجرام

Schluss f. 233b: وانما يعرف ذلك من تصفح الكتب المعتبرة المصنفة في هذا الباب المومي الي بعضها في خطبة الكتاب كالرسالة المغنية والزبدة واللباب وغاية الافكار والعمدة لاولي الالباب وكالملخص وتركيب الافلاك والتذكرة والمحصل ومنتهي الادراك والتبصرة واحاط بمعانيها وادرك كنه مبانيها ثم قابل بينها وبين هذا الكتاب ليتميز عنده القشر من اللباب والله ملهم السداد والرشاد منه المبدأ واليه المعاد واذ وفقني الله تعالي لاتمام ما قصدته . . . فلنختتم

الكتاب حامدين لله تعالي على آلائه العظام ونعمائه الجسام ومصلين على زبدة الليالي والايام محمد خير الانام وعلى آله البررة الكرام مصابيح الظلام ومفاتيح الكلام'

Schrift: klein, fein, zierlich, gefällig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Indessen ist der halbe Theil der Handschrift (f. 21—30. 43—107. 123—180) in kleiner, gedrängter, flüchtiger Schrift, ebenfalls vocallos. Im Texte rothe Figuren. — Abschrift c. $^{1000}/_{1591}$.

Arabische Foliirung. Nach f. 197 folgt noch 197ᴬ. — Bl. 104ᵃ untere Hälfte und 104ᵇ ganz ist aus Versehen an unrichtiger Stelle abgeschrieben und deshalb gestrichen. — Collationirt. Am Rande nicht selten (ausser Verbesserungen) Zusätze. — HKh. VI 14065.

5683. Lbg. 144.

97 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (17 × 12½; 12½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig, besonders am unteren, aber auch etwas am oberen Rande; nicht frei von Wurmstich. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser auf dem nicht mitgezählten Vorblatt von späterer Hand:

تعديل العلوم للمولى الفاضل عبيد الله بن مسعود بن تاج الشريعة

Anfang: الحمد لله الذي زين السماء بالبروج بعد ما احكم بناءها فقال وزيناها وما لها من فروج ... وبعد فان العبد المتوسّل الى الله ... عبيد الله ... بن تاج الشريعة ... يقول هذا تعديل هيئة الافلاك وهو القسم الثالث من كتاب تعديل العلوم الخ

Compendium der Astronomie, vom Verfasser 'Obeid allāh ben mas'ūd ben tāǵ eśśerī'a † c. $^{745}/_{1344}$ (No. 4393) selbst mit Commentar versehen (dieser mit س, jenes mit م bezeichnet). Es ist der 3. Theil seines über Logik u. Metaphysik handelnden encyclopädischen Werkes تعديل العلوم und heisst speciell تعديل هيئة الافلاك. Der Verf. betont die Originalität des Werkes. Der Text beginnt: علم الهيئة علم الاجرام العلوية والاربعة السفلية الخ. Es zerfällt in ungezählte فصل.

f. 5ᵃ فصل في الدواير وترتيبه 8ᵃ فصل في كرة العالم
11ᵇ فصل في افلاك القمر 14ᵃ فصل في فلك الشمس
24ᵇ فصل في افلاك السفليين 28ᵇ فصل في افلاك العلوية
30ᵇ فصل للقمر عرض واحد ثابت ... وللعلوية عرضان
37ᵇ فصل في النطاقات والاستقامة والرجوع
44ᵃ فصل في احوال النيرين 45ᵃ فصل في اختلاف المنظر
48ᵇ فصل في خواص 50ᵃ فصل في الظهور والاختفاء
56ᵇ فصل في المطالع والممتز الربع الشمالى
59ᵇ فصل في الصبح والشفق 62ᵃ فصل في الاوقات
63ᵃ فصل في استخراج خط نصف النهار وسمت القبلة

Schluss f. 65ᵇ: فظل الخشبة او ظل خيط الشاقول هو سمت القبلة س هذا العمل لا يحتاج الى الشرح ... وبعد معرفته العمل سهل والله مسهل لكل عسير'

Schrift: kleine schöne Persische Hand, vocallos. Die Stichwörter der Ueberschriften grösser, selten roth. Figuren am Rande oder im Texte, fehlen aber von f. 41 an meistens in dem dafür freigelassenen Raum. — Abschrift im Jahre 846 Gomādā I (1442) von احمد الكشمرى. — Arabische Foliirung.

HKh. II 3080 (spricht aber über diesen Theil nicht).

Die Blätter 66—73 leer.

F. 74—82 enthält Persisch und ist astronomischen Inhalts.

F. 83—97 sind Arabisch. Abgesehen von dem Anfang einer Glosse zu einem philosophischen Werke (f. 83ᵃ) betrifft f. 83ᵇ—88 eine complicirte Rechenaufgabe mit Brüchen; worüber am Schlusse sogar ein kleines Persisches Gedicht beigebracht wird. — F. 89. 90ᵃ die Aufnahme des ابو طاهر محمد بن عالم شيخ المدعوّ بماجد الشرفى ثم الختارى um $^{640}/_{1242}$ in die Gemeinschaft der Çûfîs, nebst der Reihenfolge der Aufnehmenden, und Angabe einiger von ihm Aufgenommener, gleichfalls mit der Reihenfolge (الاسانيد). — Endlich f. 91—97 ein Stück Geometrie, aus der Vermessungslehre (مساحة الخ).

Die Schrift überall klein, nicht undeutlich, vocallos.

5684. We. 1138ᵃ.

1) f. 1—32.

38 Bl. 8ᵛᵒ, 13 Z. (17¾ × 13½; 12½ × 9½—11ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen und Blätter; stark wasserfleckig und unsauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel: s. Anfang. Verfasser f. 1ᵃ:

قال الشيخ ... شرف الدين ابو محمد موسي [بن محمد] بن عثمان الخليلي الحنفى

(s. unten).

Anfang f. 1[b]: ثم املاني الشيخ هذه الرسالة في العمل بغير آلة فقال الحمد لله رب العالمين حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه مباركا عليه كما يحب ويرضى حمدا يوافي نعمه . . . وبعد فلما كان معرفة اوقات الصلوة وجهتها من شيء المهمّات اذ هما خمس شروط صحة اذ الصلاة . . . من العبادات الخ

Mūsā ben moḥammed ben 'oṯmān *elḫalīlī* šeref eddīn (abū moḥammed und richtiger) abū 'imrān, um $^{805}/_{1402}$ am Leben, hatte vor dem J. $^{803}/_{1400}$ über die Kenntniss der Gebetszeiten und die Gebetsrichtung ohne Anwendung von Instrumenten eine Abhandlung geschrieben, in Vorwort und 7 مقالة; aber die Ereignisse des Jahres trafen Damask besonders hart und vernichteten unter anderen Büchern auch dies Werk. Er hat es dann später, auf Wunsch eines Freundes مساعد, wiederhergestellt und diesem dictirt und betitelt: تلخيص في معرفة اوقات الصلاة وجهة القبلة عند عدم الالات

Es besteht gleichfalls aus Vorwort und 7 مقالة.

المقدمة f. 2[a] في معرفة درجة الشمس في البروج ومعرفة جيوب القسي وسهامها

1. مقالة 6[b] في معرفة ظل الشمس ومعرفة الارتفاع من الظل

2. مقالة 9[b] في معرفة ميل الشمس، فهو ان يعرف جيب بعد درجة الشمس الخ

3. مقالة 11[b] في معرفة نصف قوس النهار والليل وتعديلهما وساعاتهما الزمانية والمستوية وفضل داير الارتفاع والارتفاع من فضل الداير

4. مقالة 14[b] في معرفة اوقات الصلاة وما يتعلق بذلك

5. مقالة 20[b] في معرفة مطالع الشمس والكواكب والعمل بهما

6. مقالة 25[b] في معرفة الجهات الاربع وجهة القبلة

7. مقالة 29[a] في معرفة الفصول في علم الاوقات

Schluss f. 30[a]: ومتى زيد على مطالع درجة الشمس بالبلد كان الحاصل مطالع الطالع بالبلد وكذلك اذا زيد الماضى من الليل على مطالع النظير بالبلد وكذلك يكون الحاصل والله اعلم،

Schrift: gross, allmälig kleiner u. flüchtiger, vocallos; Stichwörter und Ueberschriften roth; doch ist gegen Ende an mehreren Stellen (besonders f. 23. 24) dafür eine leere Stelle gelassen; so auch f. 29[a] für die Bezeichnung der 7. مقالة. — Abschrift zu eigenem Gebrauche von مسعود بن محمد بن يحيى بن ابي بكر المدنى im Jahre $^{840}/_{1436}$. — Collationirt.

Der Verfasser heisst etwas genauer so: ابو عمران موسي شرف الدين بن محمد بن عثمان بن اخت الخليلي الموقت

Auf f. 31[a] findet sich ein Excurs: فايدة في معرفة سهام تستعمل في تحويل سنى العالم يتعرف بها ما يغلو ويرخص من الاسعار، also wie man an den Gestirnen ein billiges oder theures Jahr ersehen könne.

5685. We. 1869.

53 Bl. 8vo, 19 Z. (17 × 12½; 12½ × 9¾[cm]). — Zustand: unsauber u. fleckig. Bl. 1 schadhaft und deshalb die Vorderseite beklebt. Fast lose im Einband. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1[a]:

كتاب اللمعة في حل الكواكب السبعة

Im Vorwort ohne الكواكب. — Verfasser f. 1[a]:

شهاب الدين احمد بن غلام الله بن احمد الكوم الريشى الموقت بجامع المويد

Anfang f. 1[b]: يقول الفقير الي الله تعالي شيخنا الشيخ شهاب الدين احمد . . . الكوم الريشي . . . الحمد لله الذي جعل العلم شمسا حرس من الكسوف شعاعه وبدرا لازم الرءوس ارتفاعه وقطبا دار عليه فلك السعادة . . . وبعد فاني لما رايت الهمم عن طلب العلم تقلص ظلها وبعد عن معدل الطلب ميلها الخ

Aḥmed ben ġolām allāh ben aḥmed *elkaumrīšī* šihāb eddīn † $^{886}/_{1482}$ behandelt hier den Lauf der Planeten und giebt dazu die nöthigen Tabellen. Dies Werk ist ein Auszug aus seinem Buche:

نزهة الناظر في تلخيص زيج ابن الشاطر

Er hat den Auszug in 12 فصل getheilt, mit 60 Tabellen; die Berechnung ist nach dem Längengrade von Elkāhira.

1. فصل 2[a] في التواريخ المشهورة في زماننا وهي خمسة العربي والقبطي والرومي والفارسي والعبري

2. فصل 3[b] في استخراج التواريخ بعضها من بعض

3. فصل 4[b] في المواسم والاعياد وغيرها

4. فصل 5ª في مقومات السيّارة والعقدتين
5. فصل 6ᵇ في الرجوع والاستقامة وعروض الكواكب وميل الشمس
6. فصل 8ª في معرفة غاية ارتفاع الشمس ونصف قوس النهار وساعاته المستوية
7. فصل 8ᵇ في المطالع الفلكية والبلدية والطالع وتسوية البيوت
8. فصل 9ᵇ في معرفة الاجتماع والاستقبال
9. فصل 10ª في الخسوف والكسوف
10. فصل 12ᵇ في ظهور الكواكب وخفائها ورؤية الاهلة
11. فصل 13ᵇ في اتّصالات الكواكب السيارة بعضها ببعض ومقارنتها للعقدتين وغير ذلك

Darauf folgen die darauf bezüglichen Tabellen, jede in üblicher Weise mit Ueberschriften versehen; zu Abschnitt 1 gehören f. 14ᵇ—15ᵇ, zu 2 f. 16ª—17ª; zu 3 f. 17ª—19ª u.s.w.; zu 11 f. 43ᵇ—47ᵇ. Dann kommen f. 48 u. 49ª Nachträge.

Das 12. فصل ist nicht vorhanden; denn f. 49ª Mitte sagt der Verfasser: ولما انتهيت الي هذا الموضع من هذه الجملة رايت ان اقطع الكلام معترفا بان جمعي لهذا المعنى لم يكن على سبيل التصنيف ولا [على] طريق التاليف بل رتبة الاختصار الخ
Er habe hier sein Werk abgebrochen, denn seine dahin gehörigen Sammlungen seien nicht zur Veröffentlichung geeignet, sondern befänden sich auf der Stufe der Auszüge. Nichts desto weniger findet sich f. 52—53ª — freilich von anderer Hand, viel später geschrieben — das fehlende 12. فصل mit der Ueberschrift:

في تتمات يحتاج اليها

Es schliesst: وكان المثبوت بازاء السهم في السطر الثالث موافقا والا فثبت مقوم المنتهي اليه وتحته الماخوذ منه وكمل العمل بتحصيل موضع السهم والله تعالي اعلم،

Dann werden die obigen Worte (f. 49ª) ولما انتهيت . . . اقطع الكلام hinzugefügt, als ob nun erst der Schluss des Werkes eintrete. Diese Ergänzung ist aber doch wol aus späterer Zeit.

Uebrigens steht f. 49ª die Angabe, dass von dem Werke viele Abschriften im Umlauf seien, die der Verfasser nach der vorliegenden Ausgabe zu berichtigen bittet.

Die nach f. 49ª noch von dem Verfasser hinzugefügten Tabellen enthalten:
f. 49ᵇ جدول يعلم منه نظر الكواكب بعضها الي بعض
f. 50ª·ᵇ u. 51ª·ᵇ جدول اطوال البلاد وعروضها وانحراف قبلتها من زيج الشيخ الامام . . . علاء الدين علي بن الشاطر الدمشقى على ان ابتداء الطول من ساحل البحر الغربي الي الشرق

Die Schrift f. 1—14ª ist ziemlich gross, etwas flüchtig, vocallos, bisweilen ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth. Die Tabellen und die bisweilen auf ihrem Rande stehenden Bemerkungen sind in kleinerer gefälliger Schrift, zum Theil roth. Abschrift c. 900/1494. Die Schrift f. 52. 53 ziemlich gross, rundlich, ungefällig, aber deutlich, rührt etwa vom J. 1250/1834 her. — HKh. V 11193.

5686.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Lbg. 801.

61 Bl. 8vo, c. 18—25 Z. (21½ × 15½; 15 × 9½ (von f. 11 an: 12 × 10)cm). — Zustand: ziemlich unsauber; der Rand öfters ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ª:
"كـ اللمعة في حل السبعة، مختصر زيج ابن الشاطر، تاليف احمد ابن غلام الله ابن احمد الشهير بالكوم الريشى

Schluss wie bei We. 1869; das 12. فصل schliesst sich hier f. 17ª unmittelbar an das 11. an und endet f. 19ª mit den dort angegebenen Schlussworten. — F. 19ᵇ—20ᵇ einige astronomische Bemerkungen, die nicht zum Werke selbst gehören. — Dann folgen f. 21ᵇ die Tabellen bis f. 60ª; die letzte: دستور خسوف القمر سنة ١١٣٣،

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich, vocallos. Stichwörter und -buchstaben roth. Der Text in rothen Linien. Die Zeilen f. 1—6ª in rothen Linien. — Am Rande öfters Bemerkungen. — Abschrift c. 1150/1737.

F. 60ᵇ ein astronomischer Excurs في معرفة المباشرة بالقمر وطريق العمل بها

2) Lbg. 68, 6, S. 325—416.

4to, 19 Z. (22½ × 16½; 17½ × 11cm). — Zustand etc. und Schrift (aber grösser) wie bei 1. — Titel und Verfasser fehlt.

Das 12. فصل folgt hier unmittelbar auf das 11., als zum Ganzen gehörig. Schluss des

Textes S. 346 so wie bei We. 1869, f. 53ᵃ angegeben ist.

Abschrift im J. 1292 Ǵomādā I (1875).

Es folgen noch S. 417—424 astronomische Tabellen, aber ohne besondere Ueberschriften, zu dem Voraufgehenden nicht gehörig.

5687. Lbg. 721.

127 Bl. 4ᵗᵒ, 19 Z. (22 × 15¼; 14½ × 9½ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen gut, doch nicht ohne Wurmstich. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel fehlt: er ist:

شرح ك" اللمعة في حل الكواكب السيارة السبعة

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: تبارك الذي جعل في السماء بروجا وجعل فيها سراجا ... اما بعد فيقول ... محمد الخضري الشافعي ... انه لما كان الاشتغال بفن الميقات من اشرف ما تعرف فيه الاعمال والاوقات الخ

Gemischter Commentar zu demselben Werk, von Moḥammed *elḫiḍrī*; dem Verfasser hat der des ابو الخير الحسني nicht genügt.

Der Commentar beginnt zu dem längeren Anfangsstück desselben (الحمد لله الذي جعل العلم) ... في تلخيص زيج ابن الشاطر f. 2ᵇ so: الزيج بكسر الزاي وسكون التحتية فجيم اصله خيط البنائين نوزن البناء ويسمى المطمر ايضا وهو فارسي معرب ... ثم جعل لقبا لعمل الميقات لاحتياجهم الي الخيط في اخذ استواء النجوم' الخ

Der 12. Abschnitt (في تتمات يحتاج اليها) steht f. 121 ff. Er schliesst f. 125ᵇ so: وكمل العمل بان تطرح مقوم المنتهى اليه ... يحصل موضع ذلك السهم والله اعلم' فضع في محله من النصبة واحكم عليه بما تقتضيه من احكام التنجيم الخ

Die Schlustworte f. 126ᵇ: بما ذكر فهو يعز ويعلو ويرتفع والا فعكسه فانظر ذلك في كتب الاحكام وهذا آخر ما يسره الله والحمد لله الخ

Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, kräftig, gleichmässig, vocallos. Grundtext roth. — Collationirt. — Abschrift von حسين السرخي انساحوري القدسي im J. 1266 Ǵomādā I (1850).

F. 127ᵃ enthält eine Notiz des حسين افندي المنجم über den Aufenthalt der Geheimbündler (رجال الغيب).

5688. Pet. 673.

7) f. 37—88.

Format etc. u. Schrift wie bei 4) — Titel f. 37ᵃ: كتاب ارشاد الحاير (s. Vorwort).

Verfasser f. 37ᵃ: شهاب الدين احمد ابن المجدي

Ausführlicher:

احمد بن رجب بن طيبغا بن عبد الله المصري شهاب الدين ابو العباس ابن المجدي

Anfang f. 37ᵃ: الحمد لله رب العالمين والصلوة ... اما بعد فان هذا كتاب سميته بارشاد الحاير الي تخطيط فضل الداير وهو ينقسم الخ

Astronomisches Werk des Aḥmed ben raǵab ben ṭibogā ben ʼabdallāh elmiçrī šihāb eddīn *ibn elmeǵdī*, geb. 767/1365, † 850/1446, über die Behandlung astronomischer Messinstrumente. Der Titel in Pet. 673, 6, f. 23ᵇ (und HKh. I 475) weicht etwas ab:

ارشاد الحائر الي معرفة وضع خطوط فضل الدائر

Es zerfällt in 3 قسم und Schlusswort.

1. قسم 37ᵇ (in Vorwort, 7 Kapp. u. تكملة) في البسيطة
   - المقدمة 37ᵇ في ذكر الجسم الذي يوضع عليه والآلة التي يوضع بها
   - 1. باب 39ᵃ في رسم خطوط فضل الداير بظل ارتفاع فضل الداير
   - 2. باب 40ᵃ في عمل ذلك بتمام سمت الارتفاع
   - 3. باب 41ᵃ في عمل ذلك ببعد الظل على مدار الحمل
   - 4. باب 42ᵃ في معرفة ذلك من جهة سمت الاعتدال
   - 5. باب 43ᵇ في عمل ذلك بدايرة المعدل
   - 6. باب 44ᵃ في عمل ذلك بطريق الهندسة
   - 7. باب 45ᵃ في وضع قوس العصر
   - 47ᵃ التكملة في التنبيه على مسايل واصول معتبرة محصورة في ١٠ امور
2. قسم 53ᵇ (in Vorw., 7 Kapp. u. تكلة) في رسم المنحرفات
   - المقدمة 54ᵃ في تحرير السطح ورسم خط الافق ومعرفة الانحراف وجهتيه وحساب ما يحتاج اليه في جميع الابواب او بعضها وهي

اخراج الجهات وارتفاع القطب وفصل الطولين ونصف التعديل

في رسم خطوط فصل الداير ببعد 64ᵇ باب .1 الظل على خط الافق

في وضع ذلك بالسمت والظل الواقع 68ᵇ باب .2

في عمل ذلك بالبعد على مدار الحمل 69ᵇ باب .3

في وضع ذلك بسمت الاعتدال 70ᵇ باب .4

في وضع ذلك بداïرة المعدل 73ᵇ باب .5

في وضع ذلك بالهندسة 74ᵇ باب .6

في وضع قوس العصر على هذه المنحرفات 76ᵇ باب .7

التكملة في المثال والتنبيه على مسايل 79ᵇ

في وضع خطوط فصل الداير على المايلات 82ᵃ قسم .3
(in Vorwort, 7 Kapp. und تكملة).

في معرفة انحراف السطح المايل 82ᵃ المقدمة وجهته ومقدار ميله وارتفاع القطب عليه وجهته وفصل الطولين واخراج الجهات

في وضع خطوط فصل الداير على 86ᵃ باب .1 المايلات ببعد الظل

في رسم ذلك بالسمت والظل الواقع 87ᵃ باب .2

فالعمل فيها كما تقدم في المنحرفات 3.
اذا استخرجت الجهات على 88ᵃ باب 4.
السطح وحصلت فصل داير 5.
السطح كما تقدم فاما الافق فعلي موازاة خط المركز كما سبق،

Dies ist alles, was über die 3 zusammengefassten Kapitel gesagt ist; dann unmittelbar: واما الباب السادس، وهذا ما انتهي التي من نسخة نقلت من خط المولف مكتوب فيها هذا آخر ما وجدناه بخط المؤلف والله اعلم،

Der Verfasser hat sein Werk also unvollendet gelassen: denn diese Handschrift ist abgeschrieben von einer Handschrift, die nach dem Original des Verf. gemacht ist; darin steht eben nur noch die Ueberschrift „Kap. 6", und dann bemerkt: Weiter finde sich in der Handschrift des Verf. von diesem Werke nichts.

Abschrift vom J. 966 Ramaḍān (1559). — HKh. I 475.

F. 88ᵇ—90 enthält verschiedene astronomische Kleinigkeiten, auch einige Tabellen, zum Theil nach الفرغاني.

Lbg. 110, 2, f. 23—27.

Format etc. und Schrift wie bei 1.

Titel fehlt, aber nach den Anfangsworten ist es ein Stück aus demselben Werk.

Anfang: قال ابو العباس ابن المجدي رحمه في كتابه ارشاد الحائر، فصل في ذكر قانون يجب تقديمه واتقانه وهو لمعرفة نهاية ما يقع على السطح المفروض من خطوط فصل الدائر مشرقا ومغربا في جميع السنة،

Woran sich f. 24ᵇ ein Stück von عز الدين الوفائي über قوس العصر schliesst.

5689. Pet. 673.

6) f. 23—36.

Format etc. und Schrift wie bei 4). — Titel f. 23ᵃ:
كـ" زاد المسافر

Vollständiger (nach der Einleitung f. 23ᵃ unten):

زاد المسافر الي معرفة رسم فضل الداير

Verf.: شهاب الدين احمد ابن المجدي الشافعي

Anfang: f. 23ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلاة ... اما بعد فهذه رسالة لطيفة في معرفة وضع خطوط فضل الداير على البسايط القايمات والمايلات الخ

Auszug aus derselben astronomischen Abhandlung, vom Verfasser selbst gemacht und mit Zusätzen versehen. Zerfällt in 3 Kapitel und Schlusswort (خاتمة).

1. Kap. 23ᵃ في رسم فضل الداير على السطح الموازي للافق ويعرف بالبسيطة

2. Kap. 26ᵇ في رسمه على السطح القايم ويعرف بالمنحرفة

26ᵇ فصل متى استقبلت الحايط الجنوبي الخ

27ᵃ فصل في معرفة مقدار الانحراف

27ᵇ فصل في رسم خطوط فضل الداير

29ᵇ فصل واما معرفة ما تقدم الخ

3. Kap. 31ᵃ في رسمه على الموازي لاي سطح فرض غيرهما ويعرف بالمايلة

32ᵃ فصل في معرفة اخراج الجهات على المايل ورسم فضل الداير

33ᵃ فصل واما حساب ما تقدم الخ

34ᵇ الخاتمة في ذكر مسايل تتعلق بمعرفة موضع المركز وطول الشخص وما يلتحق بذلك

Abschrift vom J. 966 Raǵab (1559). — HKh. III 6773.

5690. We. 1151.

2) f. 28ᵇ—29ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 28ᵃ:

تحفة الاحباب فى نصب الباذهنج والمحراب

so auch im Vorwort. — Verfasser f. 28ᵃ:

شهاب الدين ابن المجدي

Anfang f. 28ᵇ: الحمد لله على نعمائه وافضاله والصلاة . . . وبعد فهذه رسالة لطليفة سميتها بتحفة الاحباب . . . فنذكر ذلك فى عرض مخصوص . . . فنقول اعلم ان سمت القبلة بمدينة مصر الخ

Abhandlung über die Gebetsrichtung, von demselben Verfasser.

Schluss f. 29ᵇ: وهو جيب تمام السمت قوسة يكن نح آ يا تمامة لو نح ن وهو السمت وقس على ذلك تصب ان شاء الله تعالي، تمت

Collationirt. — Abschrift im J. 836 Gom. II (1433).

F. 30ᵃ enthält, von ganz später roher Hand, einige kurze Gebete beim Erscheinen des Neumondes der 3 ersten Monate des Jahres.

5691. WE. 191.

3) f. 188ᵇ. 189ᵃ.

8ᵛᵒ (Text: 13¼ × 5¼—6ᶜᵐ). Schräg über die Seiten laufende, kleine, zierliche, deutliche, vocallose Schrift. — Titel fehlt; er ist:

رسالة فى قوس قزح

Verfasser nach der Unterschrift:

حسام الدين التقاني [l. التوقاتى]

Anfang: اعلم ان الاحساس بقوس قزح علي ما قالوا يتوقف علي امور كوقوع الاجزاء الخ

Abhandlung über den Regenbogen, von Husām eddīn *ettūqātī*, mit dem Beinamen Emīr elmadāris (etwa Schulrath), um 850/1446 am Leben. (Nach HKh. III p. 364. 400 starb er im J. 926/1520 [nach II p. 197 im J. 946/1539]: dies ist jedoch ein Irrthum, falls er nicht einen Anderen dieses Namens meint.)

Schluss: فان قزح اسم الشيطان، تمت

Es schliesst sich f. 189ᵇ noch eine Erklärung von mathematischen Ausdrücken an, die in der Abhandlung vorgekommen sind, und f. 190ᵃ eine dazu gehörende Figuren-Tafel.

5692. We. 1130.

21 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (19½×13; 13½×8½ᶜᵐ). — Zustand: der Rand schadhaft und durchweg ausgebessert, besonders in der 2. Hälfte. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: Pappbd mit Klappe und Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

الجوهر المكنون فى الحساب المصون
لعبد الرحمن بن على بن محمد الاقفهسى الصوفى

Anfang f. 1ᵇ: فصل فى معرفة حساب جدول انصاف اقطار المدارات الموازية لمعدل النهار لدرجة درجة من فلك البروج ويسمي جدول الاصل وطريقه ان تاخذ نصف قطر المنطقة المفروضة الخ

Anleitung zu astronomischen Berechnungen, nebst Tabellen, von 'Abd erraḥmān ben 'alī ben moḥammed *elaqfahsī* eççūfī, um 860/1456 am Leben. Er war ein Schüler des Ibn elmeǵdī (f. 9ᵃ).

- 3ᵃ فصل فى اخراج المقنطرات الشمالية لكل عرض من جدول الاصل، ولنبدأ باستخراج الافق اولا،
- 3ᵇ فصل فى حساب المقنطرات الجنوبية لكل عرض واستخراج افقها كما فى الشمال
- 4ᵃ فصل واعلم ان الاعمال المتقدمة كلها انما هي مبنية على اصل الشيخ محمد بن كثير الفرغانى الخ
- 4ᵇ فصل فى حساب السمت لاي عرض فرض
- 5ᵃ فصل فى حساب المقنطرات الواقعة على خط نصف النهار
- 5ᵇ فصل فى اخراج مدار الجدي بالحساب
- 5ᵇ فصل فى استخراج قطر مدار السرطان
- 6ᵃ فصل فى استخراج مدار مجهول من مدار معلوم
- 6ᵇ فصل فى اخراج مراكز السموت بعضها من بعض
- 7ᵃ فصل فى حساب الدائر وفضل الداير على المدارات الثلاث
- 7ᵃ فصل فى معرفة جيب الغاية 7ᵃ فصل فى حساب الاصل
- 7ᵇ فصل فى حساب نصف قوس النهار
- 7ᵇ فصل فى حساب الدائر وفضل الداير فى مدار الجدي
- 8ᵃ فصل فى حساب الداير وفضل الداير فى راس الحمل والميزان

Es folgen dann, von f. 8ᵇ an, Tabellen zu diesem astronomischen Werke. Dieselben sind aber in unrichtiger Folge und haben auch wol Lücken; sie sind so zu ordnen: f. 8. 9. 20. 21. 17 (ist fast ganz leer gelassen); Lücke; 11; Lücke; 18. 14—16. 10. 12. 13. 19.

Der Verfasser sagt f. 19ᵇ in dem Nachworte, dass die Tafeln des محمد بن كثير الفرغانى durch Abschreiber sehr verdorben seien; er habe hier also nach Möglichkeit berichtigt und zweckmässig eingerichtet.

Schluss f. 19ᵇ: والتعفف عن حاسبه فان الانسان لا تخلو فكرته من شغل يشغله عن ابواب الخير غالبا واسال الله ان ينفع به مستحقه انه على ما يشاء قدير وبالاجابة جدير وصلي الله الخ

Schrift: ziemlich klein, kräftig, gleichmässig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stich-Buchstaben roth. Der Text in rothen Linien. — Abschrift c. ¹¹⁰⁰/₁₆₈₈.
Nicht bei HKh.

5693. We. 1712.

4) f. 106—110.

8ᵛᵒ, 15 Z. (18×12½; 12×8½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich fleckig. — Papier: gelb, glatt, dick. — Titel f. 106ᵃ:

هذه رسالة فى علم الميقات المسماه بلقط الجواهر فى الخطوط والدواير

Verfasser f. 106ᵃ:

بدر الدين محمد سبط الماريدينى الشافعي

Anfang f. 106ᵇ: قال الشيخ ... سبط الماريدينى ... الحمد لله رب العالمين وصلى الله ... اما بعد فهذه مقدمة اوردت فيها ما يجب استحضاره لمن يبتدي فى علم الميقات فاقول النقطة شيء من ذوات الاوضاع لا جزء له الخ

Bedr eddîn mohammed *sibṭ elmâridînî*, um ⁸⁶⁸/₁₄₅₉ am Leben, behandelt in dieser Schrift die Kunde der Gebetsstunden, für Anfänger. Er fängt mit den Elementen der Geometrie an. Das Werkchen ist in ungezählte فصل getheilt, aber es kommt dabei auch ein Kapitel vor f. 108ᵇ: باب فى معرفة بعض حدود يستعين المبتدي بها، الارتفاع عبارة عن ارتفاع الشمس عن الافق الخ

Schluss f. 110ᵇ: وقس حدود اعمال الكوكب على جدول اعمال الشمس، واعلم اني قد اطلقت لفظ الافق هنا ومرادي به المرئي لا الحقيقى بحيث ذكرته فى رسالتى المسمّي بالمطلب والله سبحانه اعلم والحمد لله وحده الخ

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gefällig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. ¹⁰⁰⁰/₁₅₉₁.
Nach f. 107 ist eine grössere Lücke.

Dasselbe Werkchen in Pm. 396, 5, f. 25ᵇ—30.
8ᵛᵒ, 17 Z. (Text: 14½×8½ᶜᵐ). — Titel und Verfasser fehlt. — Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, gleichmässig, vocallos. Stichwörter (auch am Rande) roth. Abschrift c. ¹¹⁵⁰/₁₇₃₇.

5694. We. 1810.

4) f. 17—39.

8ᵛᵒ, 21 Z. (20⅔×14½; 15×9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch fleckig. Bl. 32 oben und 35—39 unten am Rande schadhaft. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel und Verfasser f. 17ᵃ:

ك" رقايق الحقايق فى معرفة حساب الدرج والدقايق لمحمد سبط الماريدينى

Titel in der Vorrede f. 17ᵇ ebenso, nur ist معرفة fortgelassen.

Anfang f. 17ᵇ: الحمد لله حمد الشاكرين واشهد ان لا اله الا الله ... وبعد فيقول الفقير ... محمد سبط الماريدينى الموقت الشافعي ... ليس فى حساب الاعمال الفلكية احسن من طريق حساب النسبة الستينية وهي المستعملة فى عصرنا هذا الخ

Zur Berechnung der Himmelskörper-Bewegungen ist das beste Verfahren die Anwendung der Minuten-Proportion, sagt derselbe Verfasser (Sibṭ elmâridînî); sie werde zu seiner Zeit viel angewandt, mit Vernachlässigung der früheren und schwierigen Methoden. Eine passende Anleitung zu jenem Verfahren gebe es nicht, ausser der Abhandlung (مقدمة) seines Lehrers شهاب الدين احمد ابن المجدي († ⁸⁵⁰/₁₄₄₆), deren Titel كشف الحقائق فى حساب الدرج والدقائق. Dieselbe sei aber schwer zu verstehen, nehme auch in mancher Hinsicht zu viel Rücksicht auf die alte Methode. Er habe also einen verständlichen Auszug daraus gemacht und darin

von überflüssigen Dingen und von der früheren Methode Abstand genommen. Dieser Auszug ist eingetheilt in Vorwort, 10 Kapp. u. Schlussworte.

المقدمة 18ª في هذه في معرفة حروف الجمل المستعملة
الصناعة وكيفية وضعها مفردة ومركبة ومعرفة
الدرج ومرفوعها ومنحطها وكيفية وضعها في
مراتبها وكمية اسوسها

1. باب 19ª في معرفة الجمع، وهو ضم عددين الخ
2. باب 20ª في معرفة الطرح، وهو اسقاط عدد من عدد اكثر منه
3. باب 20ᵇ في معرفة جدول الستينى المسمي بالنسبة الستينية ومعرفة سبب وضعه
4. باب 21ᵇ في معرفة جنس حاصل الضرب المضروبان على تسعة اقسام عقلية
5. باب 22ª في معرفة ضرب المركب من مرتبتين فاكثر وهو الغالب
6. باب 24ª في معرفة جنس خارج القسمة
7. باب 25ª في معرفة القسمة، وهي طلب مقدار نسبته الي المقسوم الخ
8. باب 28ᵇ في معرفة امور تتعلق بالقسمة من تتمات وتحسينات واختصار منها
9. باب 31ᵇ في معرفة التجذير، وهو استخراج جذر العدد
10. باب 34ᵇ في الميزان وهو عدد يمتحن به صحة العمل الحسابي

الخاتمة 36ᵇ في معرفة تعديل ما بين السطرين وذلك
ان جداول نصف النهار والتعديل والسعة
والمطالع والداير وفضله والسمت ونحوها محسوبة
لرءوس الدرج الصحاح غالبا الخ

Schluss f. 39ᵇ: فحصل ت تب درج ودقايق
وهو الارتفاع المطلوب لذلك الظل المفروض، والله اعلم
والآن قد كمل لنا بفضل الله تعالي وعونه ما اردنا
وضعه في هذه المقدمة . . . فنسال الله الحمد على
جميع النعم والصلاة والسلام . . . وصلي الله . . .
دايما الي يوم الدين امين،

Schrift: (bis f. 26) klein, gefällig, gleichmässig, fast vocallos. Von f. 27 an grösser und kräftiger von derselben Hand. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Viele Randbemerkungen. F. 17ᵇ u. 18ª ist der Text in rothen Linien eingerahmt. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

F. 17ª verschiedene Verse, Lob des Wissens enthaltend. Nach f. 33 fehlt etwas (wol 1 Blatt).

HKh. III 5111 (دقائق الحقائق الخ) V 10694.

5695.

Dasselbe Werk in:

1) Pm. 455, 2, f. 12—31ª.

4ᵗᵒ, 23 Z. (Text: $15^1/_2 \times 8^{cm}$). — Zustand: im Ganzen gut, doch der Rand etwas wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titelüberschrift f. 12ᵇ ebenso. Verfasser fehlt, steht aber zu Anfang.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter (Buchstaben) roth. Der Text in rothen Linien eingefasst. — Abschrift von عارف سليمان بن عبد الله مولي السيد ابراهيم حقى الارضرومي الياسيني im J. 1169 Rabî' I (1755), in Constantinopel.

2) We. 1141, f. 79—97.

S. bei No. 4139.

3) We. 1145.

6 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. ($20 \times 14^1/_2$; 16×11^{cm}). — Zustand: lose Lage in einem Pappdeckel. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark.

Schluss (nur 6 Zeilen) derselben Abhandlung. Dann folgen f. 1ᵇ—6ª Tabellen, ohne besondere Ueberschriften. Auf der Vorderseite des Deckels steht: النسبة الستينية وجداولها

Schrift: ziemlich gross u. breit, gefällig, vocallos. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

5696. Spr. 1168.

5) f. 33—37ª.

Format etc. u. Schrift, c. 23—27 Z., wie bei 1). — Ueberschrift:

للماردينى وسماها شرح الغرام فى سرح الغلام

Anfang: الحمد لله الذي ارسل الرياح بشرا
بين يدي رحمته واظهر من خزاين علمه بدايع
صنعته . . . وبعد فلما انخت بدمشق الركاب
والقيت العصاة والجراب الخ

Schluss: وهي صناعة ابتدعتها ونكتة اخترعتها
لم يسبقني اليها احد من ابناء العصر فهي احري
بان تسمي جريدة القصر وصلت بحسن التوسل ولها
في الدور تسلسل وهي هذه الدايرة،

In dieser Einleitung erzählt Sibṭ elmâridînî, wie er in Damaskus zu dem Entschlusse gekommen sei, sein Werk دايرة النجم zu verfassen.

5697. Spr. 1837.

27 Bl. 8vo, 17 Z. (18 × 18½; 12½ × 8½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel f. 1a:

كتاب الهيئة السَنية في الهيئة السُنّية

(so auch Vorrede f. 1b u. Schluss f. 27b). — Verfasser f. 1a:

جلال الدين الاسيوطي

Anfang f. 1b: قال الشيخ الامام . . . عبد الرحمن السيوطي . . . الحمد لله الذي علمنا ما لم نكن نعلم وصلّى الله على سيّد الخلق محمد وعلى آله وصحبه وسلم، [وبعد] هذا كتاب في علم الهيئة اقتبسته من الآثار وتتبعته من الاخبار ليبتهج اولو النهي ويعتبر اولو الابصار، الخ

Sammlung von Aussprüchen des Qorān und der Tradition und der Geschichtskunden über Gegenstände der Astronomie, von Essojūṭī † 911/1505. Das Werk zerfällt in eine Anzahl von Abschnitten (ungezählt, und nicht فصل genannt), mit besonderen Ueberschriften.

ذكر ما ورد في العرش والكرسي، قال تعالي وهو رب العرش العظيم الخ f. 1b

ذكر ما بين العرش والسماء السابعة، اخرج ابو الشيخ من طريق مجاهد 3b

ما ورد في اللوح والقلم، قال تعالي في لوح محفوظ وقال الخ 4b

ما ورد في السموات السبع والارضين، قال الله تعالي الذي خلق سبع سموات 6a

ما ورد في الشمس والقمر والنجوم، قال تعالي وجعل القمر فيهن نورا 11a

ما ورد في الليل وفي النهار وفي الساعات، اخرج ابو الشيخ من طريق عبد المنعم 16a

ما ورد في الماء والرياح، واخرج ابو الشيخ من طريق ابي عصمة نوح ابن ابي مريم 17a

ما ورد في السحاب والمطر، اخرج ابن ابي حاتم وابو الشيخ عن عطا 19b

ما ورد في الرعد والبرق والصواعق، قال تعالي فيه ظلمات ورعد وبرق 22a

ذكر ما ورد في المجرة والقوس، اخرج الطبراني وابو الشيخ من طرق عن معاذ 23b

ما ورد في الزلزلة، اخرج ابو الشيخ وابن ابي الدنيا في كتاب العقوبات 24b

ما ورد في الجبال، اخرج ابو الشيخ عن عبد الله بن بريدة قال قاف جبل 24b

ما ورد في البحار، اخرج ابو الشيخ عن ابن عباس قال ان هذا الخلق 25b

ما ورد في بحر النيل، اخرج احمد وصححه عن انس ان رسول الله صلعم قال 26a

Schluss f. 27b: وظلمة فاتيت ابن عباس فسالته عن ذلك فقال فيها كما قال عبد الله بن عمرو، تم كتاب الهيئة الخ

Schrift: ziemlich klein, etwas flüchtige Gelehrtenhand, nicht undeutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift von يوسف بن احمد بن ابراهيم النابلسي الشافعي im Jahre 996 Ǵomādā I (1588).

HKh. VI 14437. 14340 (unrichtig: الهبة السنية).

5698.

Dasselbe Werk in:

1) Lbg. 346, 5, f. 93—105.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser f. 93a ebenso.

Abschrift im J. 967 Šawwāl (1560). — Collationirt.

2) We. 1703, 11, f. 60b—84.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser fehlt. — Abschrift im J. 971/1563.

3) We. 1818, 10, f. 78—86.

8vo, 25 Z. (19½ × 11¾; 14 × 7cm). — Zustand: am oberen Rand (aber auch sonst öfters) fleckig; Bl. 79 lose. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titel und Verfasser f. 78a ebenso. — Schrift: ziemlich gross, kräftig, vornüberliegend, gedrängt, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift von يوسف النقاش الحنفي im Jahre 1077 Raǵab (1667). — Bl. 87. 88a leer.

4) Spr. 1836.

20 Bl. 8vo, 19 Z. (21½ × 14⅔; 14½ × 7½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser f. 1a von späterer Hand:

كتاب الهيئة السنية للحافظ السيوطي

Vollständiger Titel in der Unterschrift f. 20a. Am Rande f. 1b steht noch als Titel: هذا كتاب يسمّى كشف التاسيس (nicht bei HKh.).

Anfang: باب ما ورد فى المجرة والقوس من كتاب الهيئة السنية للامام السيوطي رحمه اخرج الطبراني والشيخ من طريق عن معاذ بن جبل عن النبي صلعم الخ
[Statt من كتاب الهيئة ist jetzt gefälscht: هو كتاب الهيئة]

Das Werk ist hier etwas anders geordnet von dem Abschreiber; übrigens ist es vollständig. Er hat hier f. 1ᵇ—4ᵃ zuerst aufgenommen die dort letzten 5 Abschnitte (von ذكر ما ورد فى المجرة والقوس an bis zu dem Abschnitte ما ورد فى النيل, nebst dem dort angeführten Schlusse). Dann folgt f. 4ᵃ der Abschnitt ما ورد فى العرش والكرسي u. s. w. bis zu dem Abschnitte ما ورد فى الرعد والبرق والصواعق.

Es schliesst hier mit dem Schluss dieses Abschnittes: ان يهاجر الي الشام حتى لا تكون رعدة ولا برقة الا ما بين العرش والفرات، وهذا آخر كتاب الهيئة الخ

Schrift: ziemlich klein, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1108 Ša'bān (1697) von منلا احمد بن منلا مصطفى, nach der Handschrift des محمد بن خياط بن موسي بن نصري الطيباني الشافعي vom Jahre 1094 Ḏū'lqa'da (1683).

5) Lbg. 335, 1, f. 1—37ᵃ.

78 Bl. 8vo, 13 Z. (16½ × 10½; 10½ × 6cm). — Zustand: ziemlich gut; an einigen Stellen ausgebessert, z.B. f. 33. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel fehlt; Verfasser steht zu Anfang. — Schrift: klein, ziemlich gedrängt, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1180/1766.

5699. WE. 193.

1) f. 1—47.

54 Bl. 8vo, 17 Z. (20¾ × 14¾; 14 × 8cm). — Zustand: lose Blätter und Lagen; fleckig; sehr wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: schlechter Pappdeckel. — Titel und Verfasser von späterer Hand f. 1ᵃ:

هذا كتاب علم الزيج الي الشيخ تقى الدين

Der Titel nach f. 1ᵃ, Z. 5 v. u.:

جريدة الدرر وخريدة الفكر

(obgleich allerdings auch in dem zweiten Gliede der Text جريدة hat, was jedoch unzulässig ist). — Der Verfasser in der Ueberschrift f. 3ᵇ u. 4ᵃ:

تقى الدين محمد بن زين الدين معروف

Anfang: احمد الله مبدا كل شاو وغاية واصلي واسلم . . . وبعد فهذه غاية لم اسبق اليها ونهاية ما عثر احد قبلي عليها الخ

Dies astronomische Werk des Moḥammed ben ma'rūf taqī eddīn † 993/1585 ist gewidmet dem سعد الدين افندي (f. 2ᵃ, 3). Der Zweck des Werkes ist, die Gebetsstunden und die Gebetsrichtung zu bestimmen, die Viertel des Astrolabiums genau zu berechnen und annähernd genau die Flächen und Winkel; der Verfasser meint, dass جمشيد vor ihm sich vergebens damit abgequält habe.

Auf die Vorrede f. 2ᵃ, in welcher er über die Zahlenbezeichnung und den Inhalt des Werkes spricht, folgt f. 3ᵃ·ᵇ جدول الجيوب الاعشارية f. 4ᵃ·ᵇ جدول الظل الاعشاري. Nach diesen Tabellen kommt:

5ᵃ فى معرفة الاجناس لحاصل الضرب وخارج القسمة والجذر بهذا الجدول
5ᵃ الاعمال الفلكية، الميل الاول، ...، الميل المنكوس، الخ
16ᵇ (جدول طبايع البروج وقواها (darin 17ᵇ طبايع السيارة
18ᵃ حدود الكواكب (18ᵃ Tabelle darüber nach Ptolemaeus, 18ᵇ desgl. nach den Aegyptischen Astronomen).
19ᵃ—21ᵃ (Tabellen) السهام المستعملة فى التحاويل وغيرها
21ᵃ وجوه الكواكب
21ᵃ شرف الكواكب وهبوطها وافراحها وآفاتها (23ᵃ الهيلاجات).
23ᵇ السنون المنسوبة الى الكواكب السبعة والفردارية والانوار
24ᵇ جدول غرّتي التاريخين العربي والرومي
25ᵃ (nebst Tabellen) استخراج التاريخ الرومي من العربي
26ᵇ مركز الشمس واوجها 27ᵃ جدول اوساط الشمس
27ᵇ جدول حصة تعديل الايام بلياليها للشمس
28ᵃ·ᵇ جدول تعديل الشمس
29ᵃ فى معرفة تقويم القمر
29ᵇ فى معرفة متى يحلّ احد النيرين او غيرهما بدرجة معينة كاعتدال او شرف او تحويل،
29ᵇ فى الاتصالات 30ᵇ فى معرفة رؤية الاهلة
31ᵇ القاب اتصالات القمر بالشمس
31ᵇ اقسام ايام الشهور عند العرب

32ᵃ في ايام الاسبوع واسمائها في الجاهلية
32ᵇ. 33ᵃ. 33ᵇ جدول اوساط القمر في السنين وفي الايام وفي كسور الساعات
34ᵃ جدول تعديل خاصة القمر
35ᵃ جدول دقايق الحصص 36ᵃ جدول تعديل الوسط
37ᵃ وسط الجوزهر 37ᵇ جدول الاختلاف
38ᵃ جدول عرض القمر ودقايق النقل وتسمي التعديل الثالث
38ᵇ حصة تعديل الايام بلياليها
39ᵃ مطالع البروج بالفلك المستقيم من اول الجدي
40ᵃ مطالع البروج البلدية لعرض قسطنطينية
41ᵃ احوال الكسوف والخسوف (nebst Tabellen).
44ᵃ جدول اختلاف منظر القمر في الطول والعرض
45ᵃ جدول كسوف الشمس
47ᵃ في معرفة استخراج التواريخ السبعة المشهورة بعضها من بعض بقواعد واصول

Bricht f. 47ᵇ ab mit den Worten: وما كان دون ثلاثين فبعدد ما وقع فيه من الرموز الحمرا اخذن‘
Viel fehlt bis zum Schluss des Werkes nicht.

Schrift: Türkische Hand, klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Der Text meistens in rothen Linien. — Abschrift c. 1100/1688.

Es scheint das von HKh. III 5064 u. d. T. دستور الترجيح لقواعد التسطيح aufgeführte Werk zu sein; vielleicht aber auch das الدر النظيم في تسهيل التقويم desselben Verf., HKh. III 4905.

5700. Lbg. 953.

11 Bl. 4ᵗᵒ, 35—36 Z. (23⅓ × 16½; 20 × 13½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut: Bl. 3 lose. — Papier: gelb, grob, ziemlich stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

„ وسيلة الطلاب لمعرفة اعمال الليل والنهار بطريق الحساب ليحيى بن محمد الحطاب المالكي

Der Titel ebenso im Vorwort.

Anfang f. 1ᵇ: قال ... يحيى بن محمد الحطاب ...‘ الحمد لله الذي جعل الليل لباسا والنهار نشورا ... وبعد فهذه رسالة متضمنة لمعرفة ما يحتاج اليه المبتدي في علم الفلك الخ

Astronomische Abhandlung des Jaḥjā ben moḥammed ben moḥammed ben 'abd erraḥmān elmekkī erro'ainī *elḥaṭṭāb* gest. c. 1000/1591 in 7 Kapp. (vielen Abschnitten) und Schlusswort, abgekürzt aus der Abhandlung seines Vaters: Ausrechnung der Tag- u. Nachtstunden, hauptsächlich zu Gebetszwecken.

1. باب 1ᵇ في معرفة التاريخ العربي والسنة البسيطة والكبيسة منه ومعرفة اليوم الذي يدخل به السنة العربية من ايام الاسبوع واليوم الذي يدخل به الشهر العربي
2. باب 2ᵃ في معرفة التاريخ القبطي
3. باب 3ᵃ في معرفة البروج وبرج الشمس والقمر ودرجتهما والفصول الاربعة
4. باب 4ᵃ في معرفة المنازل والمنزلة الطالعة بالفجر ومنزلة الشمس والقمر
5. باب 4ᵇ في معرفة الميل والغاية ونصف قوس النهار والليل
6. باب 6ᵃ في معرفة الظل المبسوط والظل المنكوس وظل الزوال وظل العصر والدائر وفضله والدائر بين الظهر والعصر وبين العصر والمغرب وحصتي الشفق والفجر
7. باب 8ᵃ في معرفة المطالع الفلكية والمطالع البلدية ومطالع الوقت ومطالع الكوكب والماضي والباقي من الليل

فصل 8ᵇ in 2 الخاتمة.

Schluss f. 9ᵃ: فان ذكرها على التفصيل لا تسعه هذه المقدمة وهذا ما اردت اختصاره من اصل هذا الكتاب ممّا يتعلق باعمال الليل والنهار وما يوصل الى ذلك‘

Schrift: ziemlich gross, kräftig, rundlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift im Jahre 1231/1816 von ابراهيم السنديوني الشافعي

Daran schliesst sich von derselben Hand f. 9ᵃ ein astronomischer Excurs über Schaltjahr فائدة في معرفة السنة الكبيسة من البسيطة من التاريخ القبطي und einige andere, darunter ein Reǵez-Gedicht von c. 60 Versen, von عبد الرحمن بن عيسى المرشدي الحنفي المكي † 1037/1628, über die Mondstationen, anfangend:

الحمد لله مقدّر القمر منازلا تبعدت ليعتبر

Zuletzt ein Gedicht von c. 18 Versen des الامام الشافعي über die Kenntniss der Gebetsstunden, anfangend (Ṭawīl):

ومعرفة الاوقات فرض معيّن على عقلاء الناس فهو موكّد

5701. Spr. 1851.

12 Bl. 8vo, 13 Z. (19 × 14; 11 × 5$^{2}/_{3}$^{cm}). — Zustand: wasserfleckig. Der Rand öfters ausgebessert. — Papier: gelblich, dünn, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel (auf dem Vorblatt von neuer Hand unrichtig): تشريح فلك خلخالي. Der richtige Titel scheint der bei Pm. 396, 7 angegebene zu sein. — Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1^{b}: الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام . . . اما بعد فيقول الفقير الي الله تعالي حسين الحسينى الخلخالي لما كان اشرف الطاعات بعد الايمان هو الصلوة امر الله بها وعين وقتها الخ

Im Anschluss an die verschieden erklärte Qorānstelle (Sura 17, 80): اقم الصلوة لدلوك الشمس الي غسق الليل وقران الفجر folgt hier eine Erörterung über diese Gebetszeit. Das in dem Commentar der الوقاية von صدر الشريعة (No. 4584) erwähnte Berechnungsverfahren setzt allerlei in Vergessenheit gerathene Kenntnisse voraus: daher Ḣosein elḣoseinī *elḣalḣālī* † $^{1014}/_{1605}$ um Erläuterung gebeten ist. Er beginnt seinen Commentar f. 2^{b} so: قوله وطريقه اي طريق معرفة وقت الزوال وفيئه ان يستوي وجه الارض وسطها بحيث لا يكون بعض جوانبها اي جوانب وجهها وسطحها مرتفعا وبعضها منخفضا وذلك ليكون الدايرة المرسومة عليها موازية لدايرة الافق الخ

Bl. 12 ist von neuer Hand ergänzt, danach ist der Schluss f. 12^{b}: وتكون السنة الشمسية هناك يوما وليلة اذ لا يتعين فى هذا الموضع شىء من المشرق والمغرب والجنوب والشمال، تمت والحمد لله رب العالمين والصلوة . . . وصحبه اجمعين،

Am Rande astronomische Figuren; ebenfalls bisweilen Glossen, und so auch stellenweise zwischen den Zeilen.

Der Text mit rothen Strichen eingerahmt.

Schrift: Persischer Zug, ziemlich klein, gefällig, deutlich, vocallos. Der Text roth überstrichen. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

5702.

Dasselbe Werk in:

1) Pm. 396, 7, f. 40^{b}—48.

8vo, 15 Z. (Text: 16$^{1}/_{2}$ × 8^{cm}). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Titel und Verfasser fehlt. Aber f. 1^{a} steht richtig:

رسالة للخلخالي فى الميقات

Anfang und Schluss wie bei Spr. 1851.

Schrift: ziemlich klein, gleichmässig, gefällig, vocallos. Am Rande mathematische Figuren; auch ein Paar Bemerkungen. — Abschrift c. $^{1130}/_{1718}$.

2) Spr. 1862.

7 Bl. 8vo, 17 Z. (19$^{1}/_{2}$ × 13; 13$^{1}/_{2}$ × 8$^{1}/_{2}$^{cm}). — Zustand: der Rand ausgebessert; die einzelnen Blätter haben früher an einander geklebt und haben sich die einzelnen gegenüberstehenden Seiten stark auf einander abgedrückt, so dass es schwer ist, den Text zu lesen. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titelüberschrift f. 1^{a}:

هذه رسالة افادها القطب الاعظم والنحرير الاكرم حسين الحسينى الخلخالى المسمّاة بالرسالة الهندية رحمه

Verfasst und fertig geworden im J. 1006 Ša'bān (1598).

Schrift: ziemlich gross, flüchtig, vocallos. Die Figuren im Text. Am Rande öfters längere Bemerkungen. Abschrift im J. 1180 Rabī II (1766) von عبد الله بن حسن

Nach f. 5 fehlt 1 Blatt.

5703. Pm. 396.

2) f. 11—18.

8vo, 18—19 Z. (Text: c. 15 × 9^{cm}). — Zustand: etwas unsauber, auch fleckig. — Papier: gelb, ziemlich dünn und glatt. — Titel f. 11^{a}:

ك" تشريح الافلاك

ebenso im Vorwort. — Verfasser f. 11^{a}:

بهاء الدين محمد العاملي

Anfang f. 11^{b}: ربّنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار واجعلنا من المتفكرين . . . وبعد فيقول . . . بهاء الدين محمد العاملي هذه درة يتيمة احتوت من فن الهيئة على اصوله ولبابه الخ

Grundzüge der Astronomie: in Vorwort, 5 Abschnitten, Schlusswort, von Moḣammed ben Ḣosein *el'āmulī* behā eddīn † $^{1031}/_{1622}$. Das Werk ist dem ابو المظفر شاه اسمعيل الحسينى الصفوي gewidmet.

العالم الجسمانى كرة منضدة من ثلث عشرة كرة 12^{a} المقدمة فى الدواير العظام والصغار والقسي المشهورة 12^{b} فصل 1. الدايرة

2. فصل 13ᵇ في صورة افلاك السبع السيارة
3. فصل 14ᵇ في الحركات وما يتبعها
4. فصل 15ᵇ فيما يتعلق بالارض واختلاف اوضاع بقاعها
5. فصل 16ᵇ في الصبح والشفق
خاتمة 17ᵇ في استخراج خط نصف النهار

Schluss f. 18ᵃ: ان زاد طول البلد او بقي له بقدره ان نقص وظل المقياس ح خط سمت القبلة وهي اعلى خلاف جهة الظل، هذا ما اردنا ايراده في هذه الاوراق والحمد لله،

Schrift: ziemlich klein, gefällig und deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Am Rande und auch zwischen den Zeilen sehr viele Glossen. Mit schwarzen Figuren. — Abschrift c. 1100/1688.

Mq. 728, 1, f. 1—11.

49 Bl. 8ᵛᵒ, 13 Z. (21 × 15; 14 × 4½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, aber etwas lose im Einband. — Papier: gelb, glatt, zieml. stark. — Einband: Pppbd mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Der Titel steht auf dem ungezählten Vorblatt und in der Vorrede f. 2ᵃ und Unterschrift. Verfasser f. 1ᵇ in der Vorrede. Der Schluss ebenso (bis جهة الظل). Dann: هذا ما غفلت عنه عوائق الزمان ولا ينتبه طوارق الحدثان والحمد لله . . . والسلام على . . . الطاهرين المعصومين،

Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, kräftig, deutlich, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. Anfangs viele Bemerkungen am Rande und zwischen den Zeilen. — Abschrift vom J. 1239; so steht die Zahl sehr deutlich, aber falsch; es ist das J. 1139/1726; s. bei Mq. 728, 2.

5704. Min. 190.

1) f. 1—150.

250 Bl. 4ᵗᵒ, 16 Z. (23 × 13½; 14 × 6½ᶜᵐ). — Zustand: die untere Hälfte wasserfleckig, besonders stark zu Anfang. — Papier: strohgelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: schwarzer Lederbd mit Klappe. — Titel steht auf dem ungezählten Vorblatt in dem Inhaltsverzeichniss des Bandes so: شرح تشريح الافلاك. Genauer im Vorwort f. 1ᵇ:

تفريح الادراك في توضيح تشريح الافلاك

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: الحمد لله منير الثواقب الدوّارة حول الارض بتدبيره . . . اما بعد فيقول . . . ابن الصادق الحسيني رحمه صدر الدين محمد شرح الله صدره . . . هذه حواش اتفقت منى حين قراءة بعض الاعزة من المترددين الي الرسالة المسماة بتشريح الافلاك على النح

Glossen zu demselben astronomischen Werke, von Moḥammed elḥoseinî çadr eddîn *ibn eççâdiq*, um 1085/1674 am Leben. Dieselben werden mit قوله eingeführt. Zuerst f. 1ᵇ: قوله ربنا ما خلقت النح اقتباس من آية آل عمران وهذا اشارة الي السموات والارض . . . قوله واختلاف الليل والنهار اي تعاقبهما كقوله تعالي جعل الليل والنهار خلفة . . . قوله وصلي على بدر سماء النبوة فيه ايماء الي تشبيه ساير الانبياء بساير حالات القمر النح

Die Eintheilung ist hier ebenso wie bei dem Grundwerk, aber das 1. فصل hat die Ueberschrift f. 36ᵃ: في المفروضات und das 5. f. 127ᵇ: في كرة البُخار

Das Schlusswort (الخاتمة) beginnt f. 133ᵇ. Die letzte hier angeführte Textstelle f. 150ᵃ: قوله وهي الي جهة خلاف الظل، الضمير عايد الي القبلة فان كان المراد بالقبلة البيت النح und der Schluss der Glossen f. 150ᵇ: من خطوط السمت العربي على ثلثة وستين فكان انحراف سمت القبلة عن الجنوب الي المغرب سبعا وعشرين درجة،

Die Glosse ist verfasst und vollendet im J. 1083 Moh. (1672).

Schrift: Persischer Zug, klein, fein, gut, vocallos. In goldenen Linien eingerahmt, eine zweite Einfassung läuft an den Rändern hin. Zu Anfang f. 1ᵇ steht ein goldverziertes Frontispice. — Abschrift c. 1085/1674.

Collationirt. — Auf f. 127 u. 137 folgt je ein ungezähltes Blatt, jetzt 127ᴬ u. 137ᴬ.

---

2) f. 152 — 198ᵃ
3) f. 198ᵇ — 202ᵇ } Persisch.
4) f. 203ᵃ — 205ᵃ

5705. Spr. 1865.

1) f. 1ᵇ—28ᵃ.

30 Bl. 8ᵛᵒ, 23 Z. (20 × 14½; 14 × 7½ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken. Die Seiten stellenweise zusammengeklebt u. auf einander abgescheuert. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pppbd mit Kattunrücken. — Titel u. Verf. fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: يا رافعا للاجرام العلوية بلا عمد وبا مزيّنها بزينة الكواكب بلا معونة ومدد . . . اما بعد فان صناعة استخراج التقويم وساير الاعمال النح

Astronomische (und chronologische) Abhandlung, in Vorrede und 28 Kapitel. Dieselbe ist nach f. 23ᵃ verfasst im J. 1040/1630.

Schluss f. 28ᵃ: اما في بيت واحد او في البيتين فاخرج ذلك السهم الواقع في البيت بما عرفت اولا وتمّم العمل كما عرفت، تمّت الكتاب بعناية الملك الوهاب،

Schrift: Türkische Hand, ziemlich klein, sehr gedrängt, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** von اسمعيل بن حسين c. 1150/1737.

F. 1ᵃ, queer über die Seite laufend, dieselbe Hand, ein **Persisches** Stück astronomischen Inhalts, behandelnd: تعديل الايام بلياليها, entlehnt dem شرح زيج ميرم چلبي.

5706. We. 1768.

1) f. 1—18.

41 Bl. 8ᵛᵒ, 23 Z. (19½×14½; 14—14½×9ᶜᵐ). — **Zustand**: unsauber, besonders zu Anfang; am oberen Rande wasserfleckig. — **Papier**: grob, gelb, glatt, stark. — **Einband**: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — **Titel und Verfasser** f. 1ᵃ:

ك" الهداية من الضلالة في معرفة الوقت والقبلة بغير آلة
لشهاب الدين احمد القليوبي الشافعي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي رسم على صفحات الوجود قواطع الادلة وهدي العقول بها الي بيان الوقت ... وبعد فان علم الوقت والقبلة من اهمّ المطالب لتوقف الصلاة وغيرها عليه في الغالب الخ

Die Unkenntniss der Zeitgenossen in Betreff der Kenntniss der Zeit und der Qibla ist sprüchwörtlich geworden; dem abzuhelfen, hat Aḥmed *elqaljûbî* † 1069/1658 (No. 4367) diese Abhandlung verfasst, um zu lehren, wie man ohne Hülfe von Instrumenten die Zeit und Richtung zur Ka'ba kennen könne. Zerfällt in Vorwort und 12 Kapitel.

في كيفية اخراج الجهات الاربع وخطي 11ᵇ باب .9
نصف النهار والمشرق لمعرفة المتوسط
من الكواكب وغير ذلك مما يأتي ومما مرّ
في معرفة الماضي والباقي من الليل من 12ᵇ باب .10
جهة القمر والمنازل
في معرفة جملة من ادلة القبلة الشرعية 13ᵇ باب .11
الموصلة اليها
في استقبال القبلة 14ᵇ باب .12

Schluss f. 18ᵃ: ومن شك في محراب منها او غيرها فلينظر فيه بالادلة المتقدمة ليعرف صحته او فساده فان لم يفعل ذلك وصلي اليه فصلاته باطلة ايضا لانه جاهل بمعرفة الوقت والقبلة والله سبحانه وتعالي اعلم وصلي الله الخ

Schrift: gross, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. Arabische Foliirung. Nicht selten längere Randbemerkungen. — **Abschrift** von علي الطيبي im Jahre 1082 Rabi' II (1671) von der Abschrift des محمد القلقشندي nach der des Verfassers.

F. 18ᵇ unten einige Verse von الامام الشافعي.

5707. We. 1149.

6) f. 79ᵇ — 82ᵇ.

8ᵛᵒ, 17 Z. (21½ × 15; 15 × 9½ᶜᵐ). — **Zustand** etc. und **Schrift** wie bei 4) (nur etwas grösser). Bl. 79 ganz lose. — **Titel fehlt.** Derselbe ist allgemein (nach Elmoḥibbī) منظومة في التنجيم oder speciell:

المقنع في اختصار علم [oder bloss علم] ابي مقرع

Verfasser fehlt; es ist:

محمد بن سعيد السوسي المرغيتي

(Ausführlicher in We. 1149, 1 und Spr. 1856.)

Text eines astronomischen Gedichtes. **Anfang** und **Schluss** wie bei Spr. 1856. Genauere Angaben s. bei Spr. 1856.

5708. We. 1149.

1) f. 1 — 55.

193 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21½×15½; 15×9½ᶜᵐ). — **Zustand:** lose im Deckel; wasserfleckig, besonders oben am Rande. — **Papier:** gelb, stark, ziemlich glatt. — **Einband:** Pappbd mit Lederrücken und Klappe; der Rücken ist durchgerissen. — **Titel** fehlt; er ist nach f. 54ᵇ:

الممتع في شرح المقنع

Verfasser: s. **Anfang.**

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي منّ علينا ببشارة علم اوقات الليل والنهار وانعم بفضله ومنه باقتطاف ازهار روضة الاعتبار ... وبعد فيقول ... محمد بن سعيد بن محمد بن يحيى بن احمد بن داوود بن ابي بكر بن يعزي السوسي المرغيتي هذا شرح قصدت فيه تبيين رجزنا المسمّي بالمقنع في علم ابي مقرع قاصدا فيه الاختصار والوقوف عند الحاجة الخ

Commentar des **Moḥammed ben sa'îd ben moḥammed essûsî** *elmargîtî* (bei Spr. *elmargîmî*, bei Lbg. المدغني, bei Elmoḥibbî *elmarîatî* المريعتي) **abû 'abdallâh** † ¹⁰⁹⁰/₁₆₇₉ zu **demselben Gedicht** (المقنع). Die Zeit, klagt der Verf., sei dieser Art wissenschaftlicher Bestrebungen abhold, er habe sich daher auf das Nothwendigste bei der Erklärung beschränkt. Weiteres s. bei Spr. 1856. Der Commentar beginnt, nach 3 voraufgeschickten Textversen, f. 2ᵃ so: الحمد هو الثناء الجميل على جهة التعظيم والتبجيل ... ومحمد هو اسم نبينا الذي منّ الله علينا بارساله ... الهادي من اسمائه صلّعم وكذلك الزكي ومعناه الطاهر من العيب الخ

Schluss f. 55ᵃ: نسال الله العظيم بجاه نبيه الكريم ان يجعله كذلك ويكمل فيه المقصود من الانتفاع ويحقق فيه الرجاء والامتاع ويجعله خالصا لذاته تبارك وتعالي ويثبت اجره ... ولا قوة الا بالله العلي العظيم؛ كمل بحمد الله وعونه وحسن توفيقه الخ

Schrift: ziemlich gross, kräftig, rundlich, vocallos. Grundtext roth. — **Abschrift** im J. 1158 Rab. I (1745) von سليم in der Stadt قندية auf der Insel كريد (Kreta).

Bl. 55ᵇ—60ᵇ sind leer geblieben.

5709. Spr. 1856.

15 Bl. 8ᵛᵒ, 23 Z. (20¾ × 14; 13¾ × 9½ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut, nicht ohne Flecken. — **Papier:** gelblich, glatt, ziemlich stark. — **Einband:** Pappband mit Kattunrücken. — **Titel** (von neuerer Hand) f. 1ᵃ:

هذا كتاب المطلع على مسائل المقنع

so auch in der Vorrede f. 1ᵇ. **Verfasser** fehlt: s. **Anfang.**

Anfang f. 1ᵇ: يقول العبد المعترف بما هو معترف المرتجي عفو ربّه عن جميع ذنبه محمد بن سعيد بن محمد بن يحيى بن احمد السوسي

المرغيمي ... الحمد لله حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه والصلاة والسلام على سيدنا ... وبعد [فهذا] تقييد مختصر على نظمنا المسمي بمقنع اختصار علم ابي مقرع سئله مني بعض المبتدئين الخ

Abgekürzter Commentar desselben Verfassers zu demselben Gedicht, verfasst im Jahre 1040/1630. Es beginnt f. 1ᵇ (v. 1. 4):

يقول بعد حمد مجري الفلك ثم على محمد الهادي الزكي
يا سايلي مختصرا يكون فى نظم ابي مقرع المؤلف

Das hier abgekürzte Gedicht enthält die Ansichten des Astronomen عبد الحق [oder محمد] بن على البربري ابو مَقْرَع ابو محمد [ابو عبد الله oder] 'Abd elḥaqq (oder Moḥammed) ben 'alī elberberī *abū maqra'* lebt im 8. Jhdt d. H. Es beginnt: يا سائلا جملة ما فى العدم und handelt „über die (Gebet) Stunden". Die Ordnung desselben hat unser Verfasser nicht überall beibehalten, auch selbst Einiges hinzugefügt.

Das Gedicht behandelt:

f. 2ᵇ	فى ايام العام العربي والمهمّات فيه
4ᵇ	فى ايام السنة العجمية والمهمّات منها
7ᵇ	فى مدخل يَنَّيْر والشهور
8ᵇ	فصل فيه قاعدة يعرف بها ما مضي من الشهر مطلقا
9ᵃ	منزلة الشمس وبرجها 10ᵃ منزلة القمر وبرجه
11ᵇ	فى اوقات الصلوة والسحور والساعة والطلوع
14ᵃ	فصل فى سواعد الكواكب ونحسها وطبايع البروج

Schluss des Gedichts f. 15ᵃ:

ابياتها صحا وعامها شم مصليا على النبيّ الهاشمي

Der Commentar beginnt f. 2ᵃ (zu den ersten 9 zusammen stehenden Versen): قاعل يقول هو محمد فى اول البيت الثالث وسياق الكلام على الفلك فى محلّه الخ Er schliesst zu dem letzten Verse so f. 15ᵇ: وابيات هذا المختصر عددها نقطة كلمة صحا وهي تسعة وتسعون بيتا الّا واحدا وكان نظمه فى عام شم وهو عام اربعين والف حال كوني مصليا على النبيّ الهاشمي وآله وصحبه والحمد لله رب العالمين امين

Für شم im Text u. Commentar ist wol غم zu lesen.

Schrift: ziemlich klein, gleichmässig, deutlich, vocallos. Die Text-Verse roth. — Abschrift c. 1100/1688.

Dasselbe Werk in Lbg. 1045, 1, f. 1—12.

376 Bl. 8ᵛᵒ, 23—24 Z. (21²/₃ × 15¹/₄; 18 × 12ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht sauber. — Papier: weisslich, stark, ziemlich glatt. — Einband fehlt. — Titel und Verfasser fehlt. Beide stehen im Vorwort; der Verfasser hat daselbst den Gentilnamen المدغنى, was schwerlich richtig ist. S. bei We. 1149, 1.

Schrift: magrebitisch, ziemlich gross und kräftig, vocallos. Das Grundgedicht roth. — Abschrift von يوسف بن يحيى بن ابراهيم البروني im J. 1262 Rab. I (1846).

5710. Spr. 1863.

35 Bl. 8ᵛᵒ, 14 Z. (21 × 14¹/₂; 14 (17) × 8ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, zum Theil etwas unsauber. — Papier: gelblich, ziemlich glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

نتيجة الافكار فى اعمال الليل والنهار
لرضوان افندي

Anfang f. 1ᵇ: يا من سمك السماء وزينها بالكواكب وسيرها بقدرته رب المشارق والمغارب ... وبعد فلما ان كان من اهمّ المهمّات واقرب القربات النظر فى تحرير ما هو وسيلة الي معرفة الاوقات الخ

Astronomisches Werk über Zeitrechnung, in 4 Kapitel, von Riḍwān efendı elfelekı (الفلكى), Verfasser des الزيج الرضوانى und des اسنى المواهب "ك", gestorben im J. 1122/1710.

1. باب 2ᵃ (in 3 فصل) فى معرفة التواريخ الثلاثة
   1. فصل 2ᵃ فى التاريخ العربي
   2. فصل 2ᵇ فى معرفة التاريخ القبطي
   3. فصل 3ᵃ فى التاريخ الرومي وهو تاريخ الاسكندر الثاني
2. باب 3ᵇ (in 3 فصل) فى معرفة مقوم الشمس
   1. فصل 3ᵇ فى معرفة مقومها لنصف النهار لطول بلد ثلثه من ساحل البحر الغربي المحيط على اصول رصد الغ بيك السمرقندي
   2. فصل 4ᵃ فى معرفة المقوم لغير وقت الزوال
   3. فصل 4ᵃ فى معرفة نقل المقوم من مصر الي طول اي بلد شئت
3. باب 4ᵃ فى معرفة تحويل الشمس لطول مصر
4. باب 4ᵇ (in 2 فصل) فى العمل بالكواكب
   1. فصل 4ᵇ فى معرفة الماضى والباقى من الليل من توسط الكواكب
   2. فصل 5ᵃ فى معرفة توسط الكواكب وطلوعها وغروبها فى وقت مفروض

Schluss f. 5ª: فان مطالع طلوعه زح والكوكب الغارب زاوية العواء فان مطالع غروبه وته والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب وصلي الله على سيدنا . . . والحمد لله رب العالمين،

Dann folgen die Tabellen.

5ᵇ. 6ª جدول تقويم الشمس لطول ندّته من ساحل البحر الغربي على اصول الرصد الجديد لالغبيك السمرقندي تحرير رضوان افندي
6ᵇ—9ᵇ سنون عربية وسنون قبطية
10ª جدول مدخل الشهور العربية وجدول مدخل الشهور القبطية
10ᵇ جدول مدخل السنين والشهور الرومية
11ª—14ª دقايق البعد وساعات التحويل للبروج
14ᵇ اسماء البلدان وطولها وعرضها
15ª—17ᵇ برج الحمل والثور والجوزاء والميزان والعقرب والقوس
18ª جدول الميل الافاق لكل عرض، جدول نصف الفضلة
18ᵇ جدول سعة المشرق والمغرب، جدول الارتفاع الذي لا سمت له
19ª جدول غاية الارتفاع لكل درجة افاق لعرض لا شمال
19ᵇ جدول ارتفاع اول وقت العصر لعرض لا شمال
20ª جدول المطالع البلدية لعرض لا شمال
20ᵇ بقية المطالع البلدية وتسمي مطالع الشروق
21ª جدول مطالع البروج بالفلك المستقيم من اول الجدي
21ᵇ بقية مطالع الفلكية وتسمي مطالع الزوال
22ª جدول مطالع المتوسط لمغيب الشفق الاحمر على ان الحصّة من مرّ
22ᵇ بقية مطالع المتوسط لمغيب الشفق من مقنطرة مرّ لعرض لا شمال
23ª جدول مطالع المتوسط لظهور الفجر الصادق لعرض لا شمال
23ᵇ بقية مطالع المتوسط لظهور الفجر الصادق على ان الحصة من مقنطرة ىو
24ª جدول ارتفاع الذي لا سمت له، جدول الاصل المطلق، جدول بعد القطر
24ᵇ—34ᵇ اسماء الكواكب، مطالع التوسط، البعد، الجهة، القدر، نصف قوس الظهور،

Schrift: f. 1ᵇ—5ª in rothen Strichen eingerahmt; ziemlich gross, gleichmässig, deutlich, vocallos. Die Stichworte roth. — **Abschrift** im J. 1240 Ša'bān (1825).

Dq. 49, f. 75—92 enthält ein Stück aus dem astronomischen Werk

الجوهرة اللامعة والنتيجة الجامعة

desselben Verfassers. Es betrifft die Zeitberechnung und giebt eine Zusammenstellung der arab. kopt. griech. Monate (f. 78ª), und einen koptischen Jahreskalender (f. 77ᵇ—80ª).

5711. Lbg. 221.

1) f. 1—9ª.

135 Bl. Folio, c. 30—32 Z. ($32^1/_2$×22; $23^1/_2$×15ᶜᵐ). — **Zustand:** Anfangs unsauber; am oberen Rande fleckig. — **Papier:** gelb, stark, ziemlich glatt. — **Einband:** schwarzer Lederbd mit Klappe. — **Titel** fehlt. **Verf.:** s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: قال ابو العمنس الصيمري، خير طلب المطلوبات من العلوم امتحان لطيفات احكام النجوم، انتخبت كتابي هذا الشريف ونظمته باحسن التآليف لكل شريف المذهب الخ

Der Name des Verfassers ist wol ابو العنبس [oder العنبسة] الصَّيْمَرِى. Das obige ابو العمنس ist sicher unrichtig. F. 66ᵇ heisst er: ابو المس الصمرى und in Cod. Par. Suppl. 672, S. 327: ابو العنبث الصميري منجّم. Dieser **Abū 'l'anbas** *eççaimarî* lebt vor 640/1242. — Ausführliche Beschreibung der 12 Bilder des **Thierkreises**, vom Widder anfangend: zuerst allgemein, dann welche Farbe es hat, welche Thiere, Pflanzen, Gesteine, Wasser, Länder, Mondstationen, Körpertheile, Beschäftigungen mit demselben in Zusammenhang stehen, u. s. w.

فاول البروج الحمل وهو برج ذكر مشرقي جوهري ملوكي ناري . . . لونه يعد الي الحمرة كلون النار . . . له من الحيوان كل ذي اربع قوائم الخ

Schluss f. 9ª: السرطان لماء السماء العقرب للانهار فاتر في والمشرق والمغرب، والله اعلم الخ

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, kräftig, deutlich, ohne Vocale und oft ohne diakritische Punkte. Stichwörter roth. — **Abschrift** nach f. 92ᵇ im J. 1162/1749.

5712. Spr. 1857.

1) f. 1—15.

20 Bl. Kl.-8ᵛᵒ, 15 Z. (15×$10^1/_2$; 11×7ᶜᵐ). — **Zustand:** nicht ohne Flecken, Bl. 1 ausgebessert. — **Papier:** gelb,

ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel (von neuer Hand) f. 1ᵃ:

هذه رسالة تعلم منها الفصول الرباع (d. i. الاربعة)

Verfasser u. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: قال سيدنا الشيخ عبد الرحمن المغربي الناحوري، الحمد لله الذي جعل الشمس ضياء والقمر نورا وقدر منازل ليعلم العباد عدد السنين والحساب ... وبعد فهذه مقدمة تعلم منها الفصول الاربعة واجزاء الليل واوقات الصلاة الشرعية والجهات الاربع، الخ

Astronomische Abhandlung des ʾAbd erraḥmān elmagribī *ennāḥūrī* über die 4 Jahreszeiten, die Theile der Nacht, die Gebetsstunden, die 4 Himmelsrichtungen. In 20 Kapiteln.

1. باب f. 1ᵇ في معرفة اليوم الذي يدخل به آذار وهو اول السنة الرومية لان الاعتدال الربيعي يكون فيه،
2. باب 2ᵃ في معرفة السنة الكبيسة الرومية
3. باب 2ᵇ في معرفة السنة الكبيسة العربية
4. باب 3ᵃ في معرفة اسماء الشهور الرومية ويقال لها السريانية
5. باب 3ᵃ في معرفة اسماء الشهور القمرية وهي العربية
6. باب 3ᵇ في معرفة اس السنة الرومية
7. باب 4ᵃ في معرفة اليوم الذي يدخل به كل شهر رومي سوي آذار
8. باب 4ᵃ في معرفة الشهر الرومي
9. باب 5ᵃ في معرفة وقت الظهر والعصر والمغرب في كل بلد ومكان
10. باب 7ᵃ في معرفة الفصول الاربعة والماضى منها على مذهب الزراع في الاقطار المباركة كبلاد الشام والروم والعجم،
11. باب 7ᵃ في معرفة اسماء منازل الشمس والقمر وهي ثمانية وعشرون منزلة
12. باب 7ᵇ في معرفة ما لكل فصل من المنازل
13. باب 8ᵃ في معرفة منازل الشمس وكم قطعت منه
14. باب 8ᵃ في معرفة المتوسط من المنازل ليلا
15. باب 9ᵃ في معرفة وقت العشاء والصبح وآخر الليل
16. باب 11ᵃ في معرفة الماضى من ساعات الليل الزمانية
17. باب 11ᵇ في معرفة منزل القمر وعلى كم يغرب في كل ليلة من اول الشهر او يطلع في كل ليلة من آخر الشهر،
18. باب 11ᵇ في معرفة اسماء البروج وهي ١٢ برجا
19. باب 12ᵃ في معرفة برج الشمس وكم قطعت من درجة تقريبا
20. باب 12ᵇ في معرفة جهة القبلة الشرعية المحمدية وهي الكعبة البيت الحرام

Schluss f. 15ᵇ: كالصين والهند والسند وبخارا وهرمز والطايف وعرفات والمزدلفة ومنى وفي هذا القدر كفاية ان شاء الله تعالي وصلى الله على سيدنا محمد وآل محمد وصحبه وسلم ... الي يوم الدين، تمت

Schrift: ziemlich klein, kräftig, gewandt, deutlich, vocallos. Aufschriften roth. Kapitel 10 steht am Rande. — Abschrift von مصطفى السعردي بلدًا الشافعي مذهبا im 2. Tiśrîn (c. 1750) auf Veranlassung des الشيخ محمد البقاعي

5713. Mq. 690.

2) f. 22—33.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Nach dem Anfang, der fast wörtlich mit dem vorhergehenden Werke übereinstimmt, ist es dasselbe Werk: beide sind in 20 Kapitel eingetheilt. Die Angabe des Verfassers fehlt hier vor dem Anfang. Aber die Ueberschriften der ersten 7 Kapitel, also auch der Inhalt, sind verschieden, vom 8. Kapitel an ist aber wieder ziemliche Uebereinstimmung. Kap. 8 = Spr. 11; 10 = Spr. 12; 11 = 13; 12 = 14. 15; 14 = 16; 16—18 = 17—19; 20 = 20. Der Schluss weicht ab. Der Unterschied ist dieser:

1. باب 22ᵇ في معرفة اليوم الذي يدخل به توت وهو اول شهور السنة القبطية
2. باب 23ᵃ في معرفة السنة الكبيسة والبسيطة
3. باب 23ᵇ في معرفة اسماء الشهور القبطية وهي ١٢ شهرا
4. باب 24ᵃ في معرفة اليوم الذي يدخل به كل شهر قبطيّ سوي توت
5. باب 24ᵃ في معرفة اس السنة القبطية
6. باب 24ᵇ في معرفة الشهر القبطى
7. باب 25ᵇ في معرفة الشهر العربي
9. باب 26ᵃ في معرفة الفصول الاربعة
13. باب 27ᵃ في معرفة المتوسط من المنازل

في معرفة الماضى من الليل من جهة القمر تقريبا 27ᵇ باب .15
في معرفة وقت الظهر والعصر في كل بلد 28ᵇ باب .19
ومكان بظل القامة

Schluss f. 33ᵇ: فيستقبلها حينئذ مستقبل للكعبة في الوجهين فتمكن المحاريب تبنى على هذه القاعدة والله اعلم . . . وحسبنا الله . . . والحمد لله الخ

5714. Mo. 34.

7) f. 70—75.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). Nicht frei von Wurmstich. — Titel fehlt. Er steht in der Vorbemerkung f. 70ᵃ:

بيان الصُوَر من سنة وشهور ومنازل وقمر

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 70ᵃ: الحمد لله الذي لا يحاط بمعلوماته ولا يدرك كنه ذاته . . . وبعد فيقول أبو عبد الله محمد بن ابي القاسم المكنى بابي عمرو المعروف بالاندلسي . . . انى رايت ان علم الاوقات بالالات متعلق على قواعد ومقدمات وليس لها مدخل في الالات فبنيت هذه المقدمة يستعان بها على معرفة ذلك الخ

Astronomische Abhandlung des Moḥammed ben abū 'lqāsim elandalusī abū 'amr (und abū moḥammed), die Zeitauffindung betreffend; in 20 Kapitel (deren Uebersicht f. 70ᵃ·ᵇ).

في معرفة حروف ابجد 70ᵇ باب .1
في معرفة دخول آذار في الايام السبعة 71ᵃ باب .2
في معرفة السنة الكبيسة 71ᵇ باب .3
في معرفة اسماء الشهور الرومية ومعرفة 71ᵇ باب .4
اليوم الذي يدخلون به
في معرفة الاس ومعرفة الشهر الرومي من 71ᵇ باب .5
العربي اذا جهلت كم فيه من الايام
في معرفة الشهر الفحل وغير الفحل 72ᵃ باب .6
يعنى الشهر الذي لا والذي آ
في معرفة ما ياتى في كل شهر من السنة 72ᵃ باب .7
في معرفة اسماء البروج واسماء المنازل 72ᵇ باب .8
في معرفة الفصول الاربعة وما جار منها 73ᵃ باب .9
ودرجة الشمس
في معرفة اخذ الظل بالاقدام ومعرفة 73ᵃ باب .10
وقت الصلوتين
في معرفة الساعات الزمانية وكم مضى 73ᵇ باب .11
من النهار من ساعات زمانية او بقى
في معرفة الفصول اصطلاحا لمعرفة درجة 73ᵇ باب .12
الشمس في المنازل
في معرفة درجة الشمس في المنازل 74ᵃ باب .13
في معرفة اوقات الليل بالمنازل 74ᵃ باب .14
في معرفة كيف يعلم المتوسطة من المنازل 74ᵇ باب .15
وما مر من الليل من ساعات زمانية
او بقى ومعرفة الطالع والغارب
في معرفة الطالع بالنهار من المنازل من 74ᵇ باب .16
قبل ما مر من النهار من ساعات زمانية
في معرفة تبييت القمر في المنازل 75ᵃ باب .17
في معرفة الماضى من الليل او الباقى 75ᵃ باب .18
من قبل غروب القمر او طلوعه
في معرفة درجة القمر في البروج 75ᵃ باب .19
في معرفة درجة القمر في المنازل 75ᵃ باب .20

Schluss f. 75ᵇ: فحيث فنى العدد في المنازل فالقمر في تلك الدرجة في نصف النهار الآتى والله اعلم وفي هذا كفاية

HKh. II 1937 (der Anfang etwas verschieden).

F. 76ᵃ und 77 enthalten Tafeln, um den ersten Tag jedes Monates zu finden, mit kurzer Anweisung zum Gebrauch derselben.

5715. We. 1143.

2) f. 15—19ᵃ.

8ᵛᵒ, 25 Z. (20 × 15; 16 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: etwas fleckig am Rande. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel steht in der Einleitung:

الوضع على الجهات في البسايط والمنحرفات

steht auch f. 15ᵃ am Seitenrande. Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 15ᵃ: الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام . . . وبعد فيقول فقير رحمة ربه الغنى على المالقى الشهير بالاندلسي . . . قد استخرت الله تعالى في تلخيص هذه الرسالة في استخراج فضل الداير وقسى العصر وداير الغروب على البسايط والمنحرفات من طريقة الحساب باسهل ما يكون

Astronomische Abhandlung des 'Alī elmālaqī *elandalusī*, ausgezogen aus dem Werke des شمس الدين محمد ابن دلال الوفائي الاسيوطي dessen Titel: الجواهر النيرات في رسم البسايط والمنحرفات

Sie zerfällt in 3 Kapitel.

في معرفة سمت فضل الدائر على سطح البسيطة 15ª باب 1.

Es sind in dem Text an manchen Stellen kleine Lücken und es fehlen die Angaben der Abschnitte und Kapitel; ich glaube aber, es handelt das 2. باب f. 16ª, 5 في المنحرفات und das 3. f. 18ª, 2 في المقاييس واخراج الجهات

Schluss f. 19ª: فوسع الدايرة وان كانت خارجة فضيق البركار يحصل المطلوب والله تعالى اعلم، تمت

Schrift: ziemlich klein, gewandt, deutlich, vocallos. — **Abschrift** vom J. 1137 Ǵom. II (1725).

5716. We. 1143.

3) f. 19ᵇ—23.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 2). — **Titel** in der Vorrede:

نزهة الناظر في وضع خطوط فضل الداير

Verfasser fehlt; es ist:

على المالقى الاندلسي

Anfang: الحمد لله الذي امدّ البسيطة بطل انعامه الرديف وجعل النفوس الابية قايمة بطاعته ماثلة الي دينه الحنيف . . : وبعد فلما كان علم الوقت من علوم الدين الواجبة على المكلفين

Astronomische Abhandlung, zur Ergänzung der in 2) besprochenen. Auf Wunsch eines Freundes verfasst, soll sie zeigen, wie die betreffende Tabelle anzufertigen und wie damit zu operiren sei. Zerfällt in Vorwort, 2 Kapitel und Schlusswort.

في انشاء الجدول وما يتعلق بذلك 19ᵇ المقدمة
في البسايط وما يتعلق بها 19ᵇ باب 1.
في المنحرفات 20ᵇ باب 2.
في المقاييس 21ᵇ الخاتمة

Schluss f. 21ᵇ: وتدقيق المقومات وتعديل ما بين السطرين وغير ذلك وفي هذا القدر كفاية لمن مارس الاعمال والله اعلم والحمد لله رب العالمين، تمت

Es folgen f. 22. 23 astronomische Tabellen, ohne Ueberschriften, deren Zugehörigkeit zu dieser Abhandlung ich nicht verbürgen kann.

HKh. VI 13734. (Er nennt den Verfasser محمد بن محمد الصوفي.)

5717. WE. 179.

7) f. 202—211.

8ᵛᵒ, 19 Z. (20½ × 15; 15 × 11½—12ᶜᵐ). — **Zustand**: unten ein grösserer durchgehender Flecken. — **Papier**: stark, glatt, gelblich. — **Titel** f. 202ª:

رسالة في علم الفلك تصنيف الشيخ ابراهيم بن محمد الاندلسي

Anfang f. 202ᵇ: قال الامام ابراهيم . . . الاندلسي . . . الحمد لله الذي اخترع كرة الملكوت من غير مثال سابق واجري افلاكها بحكمته البالغة على الدرج والدقايق . . . وبعد فقد سالني بعض الاخوان ان اجمع له جملة مختصرة في معرفة ما يتعلق بها من غير آلة تقريبا على مصطلح اللغة السريانية الخ

Astronomischer Tractat des **Ibrâhîm ben moḥammed elandalusî**, in Vorwort und 8 Kapiteln.

في معرفة الحروف المستعملة في هذا الفنّ، 202ᵇ الخاتمة
في معرفة السنين العربية والسريانية وشهورهما والكبيس والبسيط، 202ᵇ باب 1.
في معرفة الاس والشهر العربي والسرياني اذا جهلا او علما او جهل ماضيهما، 204ª باب 2.
في معرفة الفصول الاربعة على مصطلح اهل الشام والروم ومن يستعمل اللغة السريانية، 205ᵇ باب 3.
في معرفة اسماء منازل الشمس والقمر وتقسيمهما على الفصول الاربعة، 207ª باب 4.
في معرفة منزلة الشمس والقمر والمتوسط على خط نصف النهار واخر الليل والماضي والباقي منه لوقت مفروض وما يتعلق بذلك، 207ᵇ باب 5.
في معرفة اسماء البروج وبرج الشمس والقمر ومقومها لاخلاق بنى العلماء، 209ᵇ باب 6.
في معرفة جهة القبلة الشرعية، 210ᵇ باب 7.
في معرفة اوقات الصلاة الخمسة، 211ª باب 8.

Schluss f. 211ᵇ: ويتوسط منزلة الفجر على التفصيل المتقدم في الباب الخامس، وبالله التوفيق وفي هذا القدر كفاية لمن يبتدي في هذا الفن،

Schrift: schlecht und flüchtig, öfters ohne die diakritischen Punkte. Zur Verdeutlichung sind 3 Tabellen hinzugefügt.

5718. Lbg. 528.

1) f. 1—10.

11 und 67 Bl. Folio, 34 Z. (32½ × 25; 25 × 16cm). — Zustand: lose Papierlage. — Papier: weisslich, ziemlich stark u. glatt. — Einband fehlt. Das Werkchen liegt in Lbg. 528, 2). — Titel fehlt; nach der Vorrede f. 1b:

دستور اصول الميقات ونتيجة النظر في تحرير الاوقات

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي زين السماء بالكواكب . . . وبعد فان من اهمّ ما همّت به همم ذوي الاهتمام . . . النظر في تحرير ما هو وسيلة الي معرفة اوقات الصلوات والصيام الخ

Astronomische Abhandlung, um die Stunden der Gebete und des Fastens richtig festzustellen, in Vorwort, 4 Kapitel und Schlusswort.

في ذكر الاصول المقدمة f. 1b
1. باب 3a (in 4 فصل) في التاريخ
2. باب 4a في معرفة تقويم الشمس وتحويلها الي البروج (in 4 فصل).
3. باب 4b في ذكر فصول فيما يحتاج اليه من الاصول الفلكية

Das 4. Kapitel scheint ohne Ueberschrift f. 5a unten zu beginnen mit فصل في معرفة الارتفاع und in viele Abschnitte getheilt zu sein.

الخاتمة 10a في بيان تحقيق الافق وامتحان مطالع الكواكب

Schluss f. 10b: فاستعن بالحفيظ الرقيب واكتف باحسن ظاهر واقرب تقريب وهذا ما انتهى اليه هذا الكتاب والله اعلم الخ

Schrift: ziemlich klein (aber nicht gleichmässig), gewandt, vocallos. — Abschrift im J. 1229 Ša'bān (1814) von احمد بن ابراهيم الشرنبلي. — Collationirt.

5719. Lbg. 110.

1) f. 2—22.

27 Bl. 8vo, 23 Z. (19¾ × 15; 15 × 9cm). — Zustand: etwas unsauber, auch fleckig; fast lose im Einband. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel (nach f. 1a oben und dem Vorwort):

الاتحاف بمعرفة الانحراف

Verfasser fehlt.

Anfang f. 2a: الحمد لله الذي اتحفنا بتحف معارفه . . . وبعد فهذه رسالة واضحة جلية . . . اذكر فيها انحراف الاسطحة القائمة على بسيط الافق عن نقطتى الشمال والجنوب والبعد عن نقطتى المشرق والمغرب الخ

Astronomische Abhandlung über die Abweichung der Gestirne, in Vorwort und 3 Kapiteln und Schlusswort.

المقدمة 2b في استواء السطح وقيامه
1. باب 3a في معرفة جهة السطح من الجهات الاربع بتقريب النظر
2. باب 3b في تحقيق الانحراف عن نقطتى الجنوب والشمال حسابا وعملا
3. باب 5a (in 13 وجه) في معرفة مقدار الانحراف
الخاتمة 21b في معرفة رسم البسيطة بطريق الهندسة

Schluss f. 22a: وخط خطا موازيا بالقطب ونفذه من الجهة الاخري يحصل المطلوب والله تعالي اعلم . . . وليكن هذا آخر ما اردناه من الكلام في هذه الرسالة'

Schrift: gross, kräftig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1041 Ġom. II (1632) von يوسف بن يوسف الوسيمى. — Nicht bei HKh.

5720. Mq. 733.

3) f. 16—166.

8vo, c. 20—32 Z. (Text: 17½ × 12cm). — Zustand: nicht ganz sauber; der Rand anfangs und f. 30. 31 ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel fehlt; nach der Vorrede: مرآة الزمان. Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt in der Vorrede: ان اضع كتابا لعرض اليمن المحروس يخرج به سائر الاعمال الفلكية المحتاج اليها'

Ein für die Breite von Eljemen abgefasstes astronomisches Werk in 2 مقالة.

1. مقالة 16a (in 9 باب) النهارية
1. باب 16a في تسمية ما في هذا الكتاب من الجداول النهارية والليلية وما فائدة كل جدول منها
2. باب 18b فيما يحتاج الي معرفته عند الدخول الي هذا الكتاب
5. باب 19a في معرفة اخراج الطوالع النهارية كل وقت من النهار مدة السنة كلها
9. باب 20b في معرفة اخراج الارتفاع من الظل والظل من الارتفاع الخ

2. مقالة 21ᵃ (in 7 باب) الليلية

1. باب 21ᵃ فى بيان ترتيب الجداول الليلية وما فيها من الكواكب

2. باب 21ᵃ فى اخراج الطوالع الليلية من اول الليل الي آخره درجة بدرجة

6. باب 23ᵃ فى معرفة استخراج الطالع المحتاج له فى الليل

7. باب 23ᵇ فى معرفة استحقاق اول وقت الفجر وارتفاع الكواكب له

Dann folgen die astronomischen Tabellen (zum Theil für die Stadt Çan'â berechnet).

Die Blätter sind unrichtig gebunden; sie folgen so: 16—23. 107. 108. 24. 25. 32. 109—121. 124—127. Ein Blatt fehlt. 26—29. 33—52. 63—68. 77—84. 53—62. 69—76. 85—106. 122. 123. 30. 31. 128—166.

Schrift und Abschrift wie bei 2).

5721. We. 1152.

85 Bl. 8ᵛᵒ, 31 Z. (17²/₃ × 7¹/₃; 14¹/₂ × 6ᶜᵐ). — Zustand: lose Blätter, fleckig. — Papier: gelb, gatt, ziemlich stark. — Einband: fehlt. — Titel fehlt, s. Anfang. Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵃ: الحمد لله رب العالمين وصلى الله . . . وبعد فهذه رسالة عظيمة افاقية فى معرفة استخراج جميع الاعمال من النسبة الستينية

Diese Abhandlung astronomischen Inhalts enthält 12 kurze Kapitel und Schlusswort.

1. باب 1ᵃ فى معرفة الضرب والقسمة

2. باب 1ᵃ فى معرفة الميل والغاية

3. باب 1ᵃ فى معرفة بعد القطر

4. باب 1ᵃ فى معرفة الاصل المطلق

5. باب 1ᵃ فى معرفة نصف الفضلة ونصف القوس وقوسي الليل والنهار كاملا

6. باب 1ᵃ فى معرفة الداير وفضله

7. باب 1ᵃ فى معرفة الداير بين الظهر والعصر

8. باب 1ᵃ فى معرفة حصتى الشفق والفجر

9. باب 1ᵇ فى معرفة كل واحد من الظليين من الارتفاع وعكسه

10. باب 1ᵇ فى معرفة سعة المشرق والمغرب والارتفاع الذي لا سمت له

11. باب 1ᵇ فى معرفة السمت لكل ارتفاع

12. باب 1ᵇ فى معرفة سمت القبلة وانحرافها عن خط الاستواء

الخاتمة فى معرفة الجذر

Schluss f. 2ᵃ: واسقطه من صں يبقى السمت وتقدم جهته فى الباب الحادي عشر والله اعلم

Es folgen zunächst die Tafeln:

2ᵇ جدول السهام لكل ارتفاع

3ᵃ جدول قوس الجيب وجيب القوس

4ᵃ جدول يعرف منه استخراج القسمة بسهولة

4ᵇ جدول الظلال المبسوطة للارتفاعات

Darauf f. 5ᵃ—35 جداول النسبة الستينية

Schrift: klein, fein, gewandt, vocallos; Ueberschriften roth. Abschrift c. ¹¹⁸⁰/₁₇₆₆. Die Blätter 33—35 von neuerer Hand ergänzt.

5722. Pm. 455.

3) f. 31ᵇ—38.

8ᵛᵒ. Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titelüberschrift:

جدول الستينى (cf. zu 2), f. 15ᵇ).

Jede Seite ist in 15 × 10 kleine Quadrate getheilt.

Astronomische Tafeln, ohne weitere Beschreibung.

Schrift der Zahlenbuchstaben klein und gefällig. — Abschrift von فهيم بن حقى im J. 1187 Moh. (1773).

Bl. 39ᵃ enthält Türkische Kleinigkeiten; 39ᵇ ist leer.

5723. Pm. 396.

6) f. 31ᵇ—37ᵃ.

8ᵛᵒ, 23 Z. (Text: 15 × 10¹/₂ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, etwas glatt, ziemlich stark. — Titelüberschrift steht nach dem Bismillâh.

Es liegt hier vor: 2. قسم der astronomischen Abhandlung:

ر„ البراهين اليقينية المقررة والقواعد القطعية المحررة لمعرفة مقادير المساحات والمحيطات والاقطار فى الحياض والاجسام والاجرام الشريفة المربعة والمدورة

Dieser Theil zerfällt in 8 فصل.

1. فصل 31ᵇ فى بيان حيرة المهندسين واختلافهم فى امكان تربيع الدايرة وتدوير المربع بحيث يكون احدهما مساويا للاخر تحديدا'

2. فصل 32ᵃ فى بيان حيرة المهندسين والحساب واهل الهيئة قاطبة فى معرفة مقدار قطر الدايرة وعجزهم عن استخراجه تحديدا

3. فصل 33^b في التعاريف والحدود
4. فصل 33^b في القواعد الكليات والبراهين اليقينيات
5. فصل 34^a في استخراج الضلع ومربعه ومساحته والمحيط ومربعه وقطره ومساحته كلها من بعضها المعلوم
6. فصل 35^a في بيان كيفية ترقى الاضلاع والمربعات والمحيطات وصحاح الاقطار وكسورها والمساحات
7. فصل 35^a في استخراج ضلع المربع والمربع والقطر والمساحة من المحيطات ذوات الكسور
8. فصل 36^b في بيان سبب صدور الخطأ من علماء الهيئة والحسّاب . . . في استخراج مقادير ابعاد الكواكب واجرامها

Schluss: من عرف الفرس، هذا خلاصة ما سنح للفكر الفاتر . . . وتختم الكلام بالصلوة والسلام على سيد الانام . . . واصحابه نجوم الهدي وهداة الدين . . . والحمد لله رب العالمين،

Schrift: ziemlich gross, gleichmässig, gefällig, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift um $^{1100}/_{1688}$. — Der Verfasser selbst hat das Werk collationirt und verbessert. — Bl. 37^b—40^a leer.

5724. We. 1150.

1) f. 1—57.

83 Bl. 8vo, 23 Z. (21 × 14; 14 × $8^1/_2$cm). — Zustand: die ersten Lagen lose im Einband; im Ganzen unsauber und fleckig (besonders zu Anfang), auch wurmstichig. — Papier: gelblich, stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1^a:

عمدة النظار في مواقيت الليل والنهار

so auch im Vorwort f. 2^a, 6. — Verfasser fehlt.

Anfang f. 1^b: الحمد لله رب العالمين وصلى الله . . . وبعد فان من اوكد حقوق ذي النعمة على ذي الخدمة . . . ولما وردتُ مشرع الجود ومسعي الوفود حططت الرحل الخ

Abhandlung über die Stundenbestimmung bei Tag und Nacht, gewidmet dem Fürsten ابو فارس عبد العزيز بن ابي العباس احمد in Tunis, und eingetheilt in 6 Kapitel.

1. باب 2^a في معرفة التاريخ الرومي من العربي والعربي من الرومي ومعرفة اسم اليوم الذي يدخل به اىّ شهر شئت من شهور العرب او الروم ومعرفة السنين الكبايس منها (in 4 فصل)
2. باب 4^a في معرفة تقويم الشمس لانتصاف نهار مدينة تونس ومعرفة ميلها (in 2 فصل)
3. باب 6^a في معرفة الجيب وجيب التمام والسهم من قبل القوس والغاية ونصف قوس النهار من قبل درجة الشمس والظل من قبل الارتفاع (in 3 فصل).
4. باب 7^b في معرفة الداير وفضله في اىّ وقت شئت من ليل او نهار من قبل الغاية وارتفاع الشمس او الكوكب (in 2 فصل)
5. باب 9^a في معرفة سعة المشارق والمغارب وارتفاع الاستمالة ومعرفة السمت من قبل الجدول (in 3 فصل)

Nach f. 9 ist eine Lücke von 1 Bl.; es fehlt der Schluss des 3. فصل des 5. Kapitels und der Anfang des 6. Kapitels. Letzteres zerfällt in 2 فصل. Das 2. فصل handelt f. 10^a: في معرفة الطالع العاشر بالليل والنهار ومواضع الكواكب والسهام وغيرها

Schluss f. 10^b: فليس هذا موضع ذلك لانه لا يليق بهذا التاليف وهنا تم ما اردت تاليفه من هذا والحمد لله حق حمده وصلي الله علي سيدنا محمد نبيه وآله وصحبه. وسلم،

Darauf folgen die dazu gehörigen astronomischen Tabellen f. 11—56.

Schrift: Magrebitischer Zug, ziemlich klein, gleichmässig, vocallos. Ueberschrift und Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

Nach f. 1^a ist dies Werk als Vermächtniss in der Hauptmoschee von Algier niedergelegt von الحاج محمد بن الفخار الجزري im J. $^{1135}/_{1723}$.

Auf f. 57^a stehen 4 Verse, die angeben, wie man die Stunden der Nacht ermitteln kann, nebst kurzer Erklärung.

Von derselben Hand wie das Uebrige.

5725. Mo. 109.

7) S. 384—415.

8vo, 25 Z. (19 × 11; $13^1/_2$ × $6^3/_4$cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Titel S. 384:

رسالة شريفة للهيئة فيها ردّ للكتب المعتبرة

Verfasser fehlt.

Anfang S. 385: الحمد لله الذي رفع خضراء ذات بروج وسراج وخفض غبراء ذات مروج وفجاج . . .

وبعد فهذه رسالة فى علم الهيئة الذي اثنى علي الناظرين فيه الكتاب واطرز فى جلالة قدره بصاير اولي الالباب اوردت فيها مراتب البروج فى السماء ذات البروج ومواقع البقاع فى الارض ذات المروج واشرت فيها الي المقادير للطول والعرض ليتفكروا ما فى خلق السموات والارض وتبينت فيها من العلويات ما هو اشرف واعلي ومن السفليات ما هو اهم واولي ورتبته على مقدمة وستة عشر طبقات وخاتمة،

Astronomische Abhandlung in Vorwort, 16 طبقة und Schlusswort.

فى تعريفه [اي علم الهيئة] وبيان موضوعه	S. 385	المقدمة
فى مقدمات تتعلق بالهندسيات	385	طبقة 1.
فى مقامات طبيعية	388	طبقة 2.
فى ان الارض ساكنة فى وسط الكل بحيث ينطبق مركز حجمها على مركز العلم	388	طبقة 3.
فى ان الفلك تسعة	389	طبقة 4.
فى ترتيب الافلاك والعناصر	390	طبقة 5.
فى الدواير العظام المشهورة وبعض الصغار التى فى ضمنها	392	طبقة 6.
فى بيان الفلك الاعظم وفلك الثوابت	396	طبقة 7.
فى فلك الشمس	397	طبقة 8.
فى افلاك الكواكب العلوية ... والسفلية ... والزهرة	398	طبقة 9.
فى فلك عطارد	399	طبقة 10.
فى بيان فلك القمر	400	طبقة 11.
فى استقامة الرجوع والوقوف	401	طبقة 12.
فى اختلاف تشكلات القمر على انحاء مختلفة	402	طبقة 13.
فى كسوف الشمس	403	طبقة 14.
فى خسوف القمر	404	طبقة 15.
فى الاستقسّات الاربعة	405	طبقة 16.
فى ذكر الاقاليم السبعة وبعض البلاد المشهورة	408	الخاتمة
فصل فى نسبة الارض الي الكواكب	414	

Schluss S. 415: ولذلك تراهم اذا سمعوا من ذلك لوّوا رؤسهم وقالوا ان هذا الا كذب مفتر وان هذا الا افك عظيم ولا يعلمون انه من تقدير العزيز العليم، هذا آخر ما افرغته فى هذا الكتاب واودعته مستعينا بملهم الصواب مع ما بي من التوامر بمحاورة الطلاب واشتغالي بحلّ كتب اخر غير هذا الكتاب انه هو ملهم للصواب وهو المستقل فى كل باب، تمت

Schrift: Türkischer Zug, klein, gedrängt, zierlich, deutlich, vocallos (mit mathematischen Figuren, roth, im Text und auch am Rande). Nicht selten Glossen am Rande, auch zwischen den Zeilen. Ueberschriften roth. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

S. 416—421 leer.

5726. We. 1736a.

1) f. 1b—8.

148 Bl. 8vo, 29 Z. (21×15; 16×9½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel fehlt, s. Anfang. — Verfasser fehlt.

Anfang: الحمد لله الذي خلق الشمس والقمر وجعلهما آيتين من اياته ... وبعد فهذه نبذة سمّيتها **الكلام المعروف فى اعمال الخسوف** وجعلتها على قسمين الخ

Astronomische Abhandlung, die Behandlung und Berechnung der Mondfinsternisse betreffend, in 2 قسم.

1. قسم 1b فى العمل بالجدول، اما خسوف القمر فالسبب فيه علي ما زعمه الخ
2. قسم 7a فى عمل الخسوف بالحساب بالطريق الالغبيكية، وهو ان تزيد وسط الجوزهر المجموع بساعات البعد الخ

Schluss f. 8b: واقسم حاصل الضرب على مساحة دايرة القمر يخرج لك الاصابع المعدّلة والله اعلم، وهذا آخر ما لخصته من كلام الغ بيك فى هذا الباب مع زيادة الايضاح والحمد لله الخ

Schrift: ziemlich klein, dick, eng, vocallos, nicht undeutlich. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift vom J. 1144 Šawwâl (1732).

5727. WE. 175.

3) f. 16—20.

4to, c. 14—23 Z. (22×15½; 17½×9½cm). — Zustand: lose Lage, fleckig. — Papier: gelblich, dünn, glatt. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken. — Titel f. 16a (von anderer Hand):

رسالة [oder مقدمة] فى الفلك

Anfang: الحمد لله على كلّ حال والصلوة ... اما بعد فنقول البخش الذي فيه الخيط يسمّى المركز والقوس المحيط بالرسوم يسمّى قوس الارتفاع الخ

Astronomische Abhandlung, in vielen ungezählten Abschnitten.

فصل فى معرفة ابتداء الشهور القبطيّة 17ᵇ
فصل فى معرفة اسماء البروج 17ᵇ
فصل فى معرفة ارتفاع الشمس على الافق 18ᵃ
فصل فى معرفة مقدار ميل الشمس عن دائرة معدّل النهار وغاية ما يكون الارتفاع فى ايّ وقت فرط، 18ᵇ
فصل فى معرفة الماضى والباقى من النهار 19ᵃ
فصل فى معرفة مقدار ما بين الظهر والعصر 19ᵃ
فصل فى معرفة ما بين الغروب وغروب الشفق الاحمر 19ᵇ
فصل فى معرفة استخراج جهات الاربع 19ᵇ
فصل فى معرفة استخراج مقدار سمت مكة واستخراج القبلة 20ᵃ
فصل فى معرفة المطالع الفلكية والمطالع البلدية 20ᵇ

Schluss f. 20ᵇ: عرض البلد والظل والحال والكواكب وغيرها فمن قرأ هذه المقدّمة سهل عليه اصلها والله سبحانه اعلم بالصواب ... وسلم تسليما كثيرا، تمت

Schrift: ziemlich gross, rundlich, flüchtig, vocallos. F. 21 leer. — Abschrift c. 1215/1800.

5728. Pet. 693.

4) f. 39—49ᵇ Persisch. Poetik.

5) f. 49ᵇ—51ᵃ.

4ᵗᵒ, 35 Z. (Text: 17½ × 14ᶜᵐ). — Zustand und Papier wie bei 1.) Der Rand sehr stark beschrieben, eingerissen und schadhaft. — Titelüberschrift:

فى علم النجوم قدر ما يحتاج اليه الناس،

Anfang: اوّل ما يحتاج اليه المتعلّم معرفة النجوم والكواكب ومعرفة منازل الشمس والقمر وغيره، اعلم وفّقك الله ان الله تعالي خلق السموات وخلق لها سبعة افلاك الخ

Ein kurzer astronomischer Tractat über die Planeten, Sternbilder und Himmelsstationen. Zuletzt f. 51ᵇ ein Abschnitt
فصل متّصل بهذا يذكر فيه احكام مقدام فى الزوال
der so schliesst: حتى يعود الي ثلثة اقدام وذلك عند اعتدال الليل والنهار والله اعلم بالصواب

Schrift: sehr klein und eng, gefällig, gewandt, deutlich, vocallos. Der Rand mit Persischen Stellen beschrieben. — Abschrift um 900/1494.

6) f. 51ᵇ. Persisch. Astronomisches. (Vorhanden die 7 ersten kleinen Abschnitte.)

5729. Pm. 369.

7) f. 45ᵇ—58ᵇ.

8ᵛᵒ, 18 Z. (Text: 16 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, nicht ganz ohne Flecken. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Titel fehlt; er ist etwa:

رسالة فى علم الوقت والقبلة

Verfasser fehlt; s. unten.

Anfang: الحمد لله الذي رسم على صفحات الوجود قواطع الادلة وهدي العقول بها الي بيان الوقت والقبلة ... وبعد فان علم الوقت والقبلة من اهم المطالب لتوقف الصلوة وغيرها الخ

Abhandlung über Erkennen der Tageszeit und der Gebetsrichtung; getheilt in Vorwort, 12 Kapitel und Schlusswort.

فى تعريف الوقت والقبلة وما يتبعهما f. 45ᵇ المقدمة
فى كيفية وضع الاعداد على حروف المجم 46ᵃ باب 1.
فى معرفة مقدار ظل الزوال فى كل محل 46ᵇ باب 2.
فى معرفة اسماء الشهور واعدادها 47ᵃ باب 3.
فى معرفة التاريخ والسنة والشهر والنهار واليوم والليلة والساعة 47ᵇ باب 4.
فى معرفة اوايل السنين والشهور 49ʳ باب 5.
فى معرفة اس السنة القبطية وكيفية تحصيله 49ᵇ باب 6.
فى معرفة اسماء البروج والمنازل الخ 50ᵃ باب 7.
فى معرفة اوقات الصلوات 51ᵇ باب 8.
فى كيفية اخراج الجهات الاربع وخطي نصف النهار والمشرق الخ 53ᵃ باب 9.
فى معرفة الماضى والباقى من الليل من جهة القمر والمنازل 54ᵃ باب 10.
فى معرفة جملة من ادلة القبلة الشرعية الموصلة اليها 55ᵃ باب 11.
فى استقبال القبلة 55ᵇ باب 12.
فيها فوايد جمة وتنبيهات مهمة 56ᵇ خاتمة

Schluss f. 58ᵇ: فلينظر فيه بالادلة المتقدمة ليعرف صحته او فساده فان لم يفعل ذلك وصلى اليه فصلاته باطلة ايضا لانه جاهل بمعرفة الوقت والقبلة والله تعالي اعلم وصلى الله الخ

Schrift: von derselben Hand wie 1, aber grösser.

Erst nachträglich hat sich herausgestellt, dass dies Werk dasselbe mit No. 5706 ist.

F. 58ᵇ ist ein Excurs von ابن حجر, betreffend das Erlaubtsein oder das Verbotensein des Kaffes. Derselbe ist entnommen dem شرح العباب. Von derselben Hand wie das Uebrige aber sehr klein.

F. 59—61 ein längeres Stück aus ميزان الشعراوي über die Zulässigkeit, aus einer Secte zu einer andern überzutreten (ومما يؤيد هذه الميزان عدم انكار اكابر العلماء في كل عصر على من انتقل من مذهب الى مذهب الخ) Schrift dieselbe wie bei 1.
F. 61ᵇ. 62 leer.

5730.

1) We. 1707, 6, f. 54.

8ᵛᵒ, 21 Z. (Text: 12 × 9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Ueberschrift:

فصل في معرفة استخراج المواقع الشمالية والجنوبية في كل عرض لمقنطرات النسطح الشمالي من جدول الاصل

Beginnt: نبتدي بالافق، اذا اردت ذلك فادخل بعرض البلد في عدد الجدول الشمالي الخ

Handelt über Auffindung des Niedergangs der Sternbilder auf den astronomischen Karten.
Schrift: klein, gut, gleichmässig, vocallos. — Abschrift c. ¹⁰⁰⁰/₁₅₉₁.

2) Mq. 98, 19, f. 47ᵇ.

4ᵗᵒ. Schrift wie bei 16. Ueberschrift:

معرفة انتقال الفصول في الاقاليم

Ueber die Jahreszeiten in den einzelnen Klimaten. Anfang: فصل الربيع في عرض لج يكون في جهة الشمال في عرض سو الخ

3) We. 1707, 7, f. 55.

8ᵛᵒ, 21 Z. (Text: 12 × 9ᶜᵐ). — Papier: gelb, glatt, stark. — Titelüberschrift:

في معرفة انحراف الحيطان

Anfang: الانحراف هو بعد الحايط عن خط نصف النهار وفي معرفته وجوه الخ

Kleine astronomische Abhandlung.
Schrift: dieselbe wie bei 6, nur grösser.

4) Lbg. 428, f. 60—71.

Von den arabischen und griechischen Monaten, den Jahreszeiten u. s. w.

5731. Glas. 163.

12 Bl. Folio, 33—36 Z. (30 × 19½; 22—23½ × 15—16ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; der Rand zum Theil ausgebessert, im Text der vorderen Hälfte ein grösserer Wurmstich. — Papier: bräunlich, stark, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵃ: الحمد لله الذي جعل في السماء بروجا للاقتداء . . . اما بعد فاني الفت طرفا في علم التنجيم صححتها على علم التقويم بعد تحقيقها الخ

Astronomie in 12 Kapiteln.

1. باب 1ᵃ في اسماء التواريخ المستعملة في هذا العصر
2. باب 1ᵇ في كيفية استخراج التواريخ من تاريخ العرب في معرفة كبائسها
3. باب 2ᵇ في ذكر البروج الاثنى عشر والمنازل وصورتها وجهاتها وتصحيح اسمائها وذكر فصول السنة
5. باب 6ᵃ في حلول القمر في البروج والمنازل بطرق شتا
10. باب في معرفة امكان رؤية الاهلة
12. باب 11ᵃ في مُلَح تتعلق بما تقدم منها وفوائد لا غنى لطالب هذا العلم منها

Schluss f. 12ᵃ: واكثر هذه الكواكب يضعها المنجمون في الاصطرلاب لاخذ الارتفاع في الليل، وهذا آخر ما وضعنا في هذا الكتاب والحمد لله الخ

Bl. 9ᵇ u. 10ᵃ sind leer; es ist nach f. 9ᵃ eine Lücke; es fehlt der Schluss des 8. und das ganze 9. und 10. Kapitel.

Schrift: jemenisch, gross, kräftig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften meistens roth; so auch die Stichwörter. — Abschrift vom J. 739 Ḏū'lḥiǵǵe (1339).

5732. Pet. 673.

3) f. 7ᵇ—9ᵃ (—11).

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 7ᵇ: الحمد لله على نعمائه واحسانه وصلى الله . . . باب في معرفة كل واحد من الظلين وقطريهما والارتفاع منهما،

Astronomische Abhandlung, in einer Anzahl ungezählter فصل.

Zuerst f. 7ᵇ فصل اضرب جيب الارتفاع في اجزاء القامة
Dann 7ᵇ فصل ان قسمت القامة على جيب الارتفاع
7ᵇ فصل ان قسمت اجزاء القامة على جيب تمام الارتفاع

Zuletzt 8^b فصل فى معرفة السمت وحصة السمت لكل ارتفاع
فصل اضرب جيب بعد الدرجة فى جيب تمام الميل الكلى 8^b

Schluss f. 9^a: يكون قوسه مطالع فلكية لتلك الدرجة والله اعلم

Aledann kommen noch f. 9^a—11 einige nicht zu der Abhandlung gehörige astronomische Excurse: so zwei über: فى الارتفاع من السمت, ferner f. 10^a: معرفة ارتفاع سمت مكة كل يوم u. e. A.; darunter f. 10^b wie die Breite von Konstantinopel zu finden sei, in Türkischer Sprache.

5733. Spr. 1849.

1) f. 1—8. Türkisch.

2) f. 9—24.

8vo, 21 Z. ($21^1/_3 \times 13^1/_2$; $14^1/_2 \times 7^{cm}$). — Zustand: fleckig; die Seiten zum Theil gegen einander etwas abgedruckt. — Papier: gelb, ziemlich dünn und glatt. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 9^b: الحمد لله الذي خلق الارض والسموات وحرك الافلاك بما فيها من التداوير والمتمّمات . . . وبعد فيقول الفقير الي رحمة،
Darauf eine grössere Lücke.

Ein astronomisches Werk, in (Vorrede?), 41 Kapp. und Schlusswort. Es fehlt der Anfang des Werkes selbst bis Kap. 16.

17. باب 10^b فى معرفة قوس النهار والليل ونصفيهما ونصف التعديل
18. باب 11^a فى معرفة الدائر وفضل الدائر
19. باب 11^b فى معرفة الساعات وهي نوعان، ا الساعات المستوية ٢ الساعات الزمانية
20. باب 12^a فى معرفة الظلّ من الارتفاع والارتفاع منه
21. باب 12^b فى معرفة ارتفاع وقت العصر الاول والدائر بين الظهر والعصر والدائر بين العصر والغروب،
22. باب 13^a فى معرفة حصّتى الشفق والفجر
23. باب 13^b فى معرفة سعة المشرق والمغرب والارتفاع الذي لا سمت له
24. باب 13^b فى معرفة السمت لكل ارتفاع وعكسه
25. باب 14^a فى معرفة سمت القبلة
26. باب 14^b فى معرفة استخراج الجهات الاربع ونصب القبلة فى ايّ وقت وايّ بلد شئت
27. باب 15^a فى معرفة المطالع الفلكية والبلدية ومطالع النظير ومطالع الوقت وتحويلها الي درج السواء
28. باب 16^a فى معرفة المطالع وتسوية المطالع وتسوية البيوت الاثنى عشر
29. باب 16^b فى معرفة الطالع للعالم والمولود والطالع المعين
30. باب 17^a فى معرفة الطالع فى بلد لم يكن فى هذا البلد صفيحة
31. باب 17^a فى معرفة بعد الكوكب وعرضه وجهته من الشمال والجنوب ودرجة ممرّه ومطالعه من اول الجدي
32. باب 17^b فى معرفة قوسي الظهور والخفاء ونصفيهما ونصف الفضلة والمطالع وسعة المشرق والسموت كلها للكوكب ومعرفة الماضى والباقي من الليل من جهة اجذار بقاعة فى الليل
33. باب 18^a فى معرفة ما تجهله من الكواكب الموضعة فى الشبكة
34. باب 18^b فى معرفة اي درجة يتوسّط معها الكوكب وايّ درجة يطلع معها الكوكب
35. باب 18^b فى معرفة طول كل قايم على بسيط الارض الذي يمكن الوصول الي مسقط حجره
36. باب 19^b فى معرفة عمق الابآر
37. باب 20^a فى معرفة وزن الارض لاجراء القنوات
38. باب 20^a فى معرفة سعة الانهار ومسافة ما بين البلدتين والجبلين وايهما اقرب اليك
39. باب 20^b فى معرفة مسافة ما بين البلدين والسموت
40. باب 21^a فى معرفة العمل بالصفيحة الافاقية
41. باب 21^b فى معرفة المطالع وتسوية البيوت الاثنى عشر بالصفيحة الافاقية

الخاتمة فى معرفة العمل بالجيوب

Schluss f. 24^b: ان لم يزد على الدور والا فالزايد هو اتمه وان زدت الماضي من الشروق على مطالعه او الماضي من الغروب على مطالعه حصل مطالع الوقت، تمت

Schrift: ziemlich klein, gleichmässig, deutlich, vocallos. Aufschriften roth. — Abschrift im J. $^{1131}/_{1719}$ von محمد بن مصطفي التعنوي وطنا الحنفى.

5734. We. 1813.

1) f. 1—82.

120 Bl. 12mo, 15 Z. ($14^1/_3 \times 10$; $10^1/_3 \times 5^3/_4{}^{cm}$). — Zustand: unsauber und fleckig, besonders zu Anfang. Die untere Hälfte von Bl. 49 fehlt. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 1[b]: الحمد لله الحق المتعالي ذي المجد السامي عن طور المقال . . . اما بعد فاني لما رايت العلوم باسرها قاطبة ولا سيما العقلية قوتا للحواس الروحانية كما ان المطعومات تقيت الاجرام الجسمانية قطعا عن ملاحظة القوي الانسانية الخ

Abhandlung über die Luft- und Himmelserscheinungen und deren verschiedene Farben, Bewegungen, Namen, Eigenschaften etc. Sie beginnt mit den Ursachen.

f. 2[b] فى ذكر الاسباب، اعلم ان الجو وتاثيراته يختص لها الاسباب الاربعة

2[b] القول على السبب المادي، اعلم ان السبب المادي على نوعين

3[a] القول على الاثار النارية الحاصلة فى الجو، ومادتها هو الدخان

3[b] القول على النجوم ذوات الاذناب واللحي والذوائب

10[a] القول فى الرعد، اعلم ان الرعد صوت مهيب هايل

12[b] القول على البرق، اعلم ان البرق هو النور اللامع الذي يري قبل ان يسمع الرعد

13[b] القول على الصواعق وتعريفها

17[a] القول على الالوان المتكونة فى الهواء، اعلم ان الالوان على قسمين

19[b] القول على الحفرة، اعلم ان الحفرة هي سحابة مرتفعة الي العلو

20[b] القول على الاكليل، اعلم ان الاكليل هو دايرة مضيئة تحيط احيانا بالشمس

21[b] القول على الحزمة، اعلم ان الحكماء سموا الشعاع متى كان وراء سحابة تواجه الارض بالحزمة

22[a] القول على صورة الشمس المرئية فى السحاب وهي باليونانية پَرِيْلِيُون

28[b] القول على قوس قزح، اعلم ان بين آثار الجو سوي النارية ليس فيها اجلّ قدرًا

35[b] القول على آثار الجوّ المائية اولًا السحاب، اعلم ان مادة السحاب هي البخار

36[b] القول على المطر، اعلم ان القسم الاول من السحاب المتكاثف بالرطوبة

42[b] القول على الضباب، اعلم ان الضباب يتكون من البخار الكثيف

43[b] القول على الثلج، اعلم ان الثلج هو سحابة مجمدة

48[a] القول على الرياح، اعلم ان الفلاسفة اختلفوا فى اقوالهم

58[a] القول على البحر، بعد ما تم الكلام ونفذ التقرير من تكاوين الجوّ

60[a] القول على الانهار والعيون، وبعد ما انتقلنا من تعريف المياه البحرية

67[a] القول على الارض، قد ذكرنا سابقا ما يفعل فى الهواء والبحر فلنذكر الآن

75[a] القول على الزلازل، اعلم انه كما وقع الاختلاف بين العلماء فى معرفة حركة البحر

79[b] القول على النيران التى تتكون فى الارض، وتحقق عند جميع الناس ان النار

82[b] القول على المعادن، المعدن هو الذي يتكون فى جوف الارض بقوة الكواكب

Fast zu Anfang dieses Abschnittes bricht die Hdschr. ab; wie viel fehlt, lässt sich nicht sagen.

Der **Verfasser** war Christ; er spricht f. 78[b] von einem Erdbeben, das in Antiochien stattgefunden im J. 525 nach der Geburt unseres Herrn (من ميلاد سيدنا المسيح).

*) In der Mitte falsch gebunden. Die Blätter folgen so: 1—49. 58. 59. 50—57. 60 ff. Nach f. 2 fehlen 6, nach f. 15. 47. 49 je 8 Blätter.

Schrift: ziemlich gross, weit, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** c. $^{1112}/_{1700}$. — Collationirt. — Bl. 33 leer.

5735. We. 1834.

1) f. 1—17.

32 Bl. 4to, 15 Z. (23 × 16; 16½ × 9½—10[cm]). — **Zustand:** lose Lagen, am Rücken wasserfleckig. — **Papier:** gelblich, ziemlich glatt und stark. — **Einband:** Pappdeckel mit Lederrücken u. Klappe. — **Titel u. Verf. fehlt.**

Anfang f. 1[b]: الحمد لله القديم الدايم الحق القيوم جاعل الافلاك للعالم كالرقوم . . . وبعد فقد بينت فى هذه المقالة مخلص ما ذكره الاوايل فى معرفة المنازل ليستدل بها على معرفة ساعات الليل الخ

Anleitung, die Stunden der Nacht, in welchen gottesdienstliche Verrichtungen vorzunehmen sind, aus den Mondstationen zu wissen; nach den Schriften Früherer zusammengestellt in 6 فصل und Schlusswort.

1. فصل f. 2[a] فى ضبطها وهي ثمانية وعشرون منزلة ينزل القمر فى كل ليلة منها منزلًا،

في تحقيق هذه المنازل 3ª فصل 2.
اعلم ان من هذه المنازل شامي ويمانى 7ᵇ فصل 3.
وان شئت قلت شمالي وجنوبى
في معرفة الطالع من هذه المنازل والمتوسط 8ª فصل 4.
والغارب مع الفجر الثانى في كل شهر
من شهور الروم
شهور الروم اثنا عشر شهرا وهي تشرين الخ 12ᵇ فصل 5.
قد بيّنّا احتياج المتعبد الي معرفة هذه 13ª فصل 6.
المنازل لضبط صلاة الليل
قد ورد النهي عن تعلم النجوم حذرا 14ᵇ خاتمة
من اعتقاد تاثيرها في الموجودات

Darin von den 4 Jahreszeiten f. 15ᵇ u. 16ᵇ ff. und der Eintheilung der Mondstationen, Seitens der Araber, in 7 انواء f. 16ª ff. (نوء aber bedeutet: سقوط النجم في الغرب وقت الفجر الثانى)

Schluss f. 17ᵇ: ويصلب الذكر وعن على رة مضغ اللبان يشدّ الاخراس وينقى البلغم ويقطع ريح الفم، وهذا آخر ما نورده في هذه المقدمة والحمد لله الخ

Schrift: gross, gleichmässig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift von محمد بن الحاج حسن القبرستانى im Jahre 1200 Ğom. I (1786). — Collationirt.

Zur Seite f. 17ᵇ steht ein astronomisches Reğez-Gedicht: في تسيير القمر في البروج. Anfang:
ان شئت ان تعرف برج القمر خذ ما مضى من شهره وحرر
12 Verse lang. Von derselben Hand.

5736. Mq. 99.

2) f. 41ᵇ—50.

8ᵛᵒ, c. 22 Z. (21¾×16; 17½×14½ [19×14½]ᶜᵐ). — Zustand: fleckig, nicht frei von Wurmstich. — Papier: gelb, stark, glatt.

Mehrere Kapitel aus einem astronomischen Werke, besonders Chronologisches.

41ᵇ باب في تعديل ما بين السطرين لساير الجداول، هذا الباب عام النفع في الصناعة وهو فن حسابي لانه ليس ضرورة الخ
42ª باب مقدمة في اصل معرفة الجيب، قد بين اقليدس في المقالة الرابعة من كتاب الاصول ان نصف قطر كل دايرة
42ª باب في معرفة الجيب ومثاله بالبرهان وطريقه بالحساب، الجيب قانون يرجع اليه
42ᵇ جدول وسط مسير القمر في التاريخ العربي
43ᵇ جدول وسط مسير خاصة القمر
44ᵇ جدول مركز القمر في التاريخ العربي
45ᵇ تعديل القمر الاول والثاني
47ᵇ التعديل المحكم، يدخل بالخاصة المعدلة ودقايق الثانى الخ
49ᵇ باب في معرفة اخراج القبطي من العربي والعربي من القبطي، اسقط جميع السبق من ايامك العربية الخ
50ª باب في معرفة القمر في المنازل
50ª باب في معرفة ابقطي الشمس
50ª باب في معرفة ابقطي القمر
50ª باب في معرفة كم يوم في الشهر العربي
50ª باب في معرفة اخراج الصوم

Schrift: gross, dick, etwas flüchtig, doch ziemlich deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. ⁸⁰⁰/₁₃₉₇.

5737. We. 1766.

2) f. 21—26ᵇ.

8ᵛᵒ, 21 Z. (20×14½; 15×8ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Es ist eine astronomische Abhandlung, in viele ungezählte فصل getheilt.

21ª فصل في استخراج تاريخ الفرس من تاريخ العرب، اعلم . . . ان وضع حركات الكواكب بهذا اسهل لعدم الكبيس الخ
21ª فصل واذا اردت تاريخ الروم رد على ايام الهجرة الخ
21ᵇ فصل في استخراج حركات الكواكب بزيج المنتخب
21ᵇ فصل في تقويم الشمس، للشمس حركتان المركز والاوج الخ
21ᵇ فصل في تقويم القمر، للقمر ثلاث حركات الخ
22ª فصل وسط الجوزهر هو تقويمه،
22ª فصل في استخراج تقويم المتحيرة،
22ª فصل في عرض القمر

u. s. w. Zuletzt:

24ª فصل استخراج الكسوف
24ᵇ ايام الباحور، هي ثمانية ايام اولها ثاني عشر تموز
24ᵇ ايام العجوز، هي سبعة ايام اولها سادس عشرين شهر شباط
24ᵇ فصل في الموازين، الميزان في اعمال الضرب والقسمة الخ

Schluss f. 26ᵇ: ومهما تبقى من الحساب يكون درجة الشمس فى البرج الذي يليه والله اعلم والحساب من اول سنة الروم وهو تشرين الاول، تم

F. 25ᵇ eine Mondtabelle: جدول حلول القمر بالمنازل

Schrift: Türkische Hand, klein, kräftig, vocallos, etwas vornüber. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1112/1700.

5738. Spr. 1936.

2) f. 64ᵇ—66.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — F. 66 ergänzt.

Einiges Astronomische, ohne Zweifel einem anderen Werke entlehnt.

64ᵇ باب فى معرفة شرف الكواكب، شرف الشمس فى الحمل ستة عشر درجة الخ

64ᵇ معرفة الطالع والغارب والمتوسّط، اذا طلع الشرطين غرب الغفر الخ

66ᵃ باب فى معرفة البروج الاثنى عشر ومطالعها، الاول برج الحمل وطالعه المريخ الخ

66ᵃ باب فى معرفة الايام السبعة وما لها من الكواكب، يوم الاحد اول ساعة منه للشمس الخ

5739. We. 1144.

40 Bl. 4ᵗᵒ (26⅔ × 9; c. 23—24 × 8ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber, besonders zu Anfang. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: schadhafter Pappband mit Lederrücken. Der vordere Deckel fast lose.

Enthält Verschiedenes, meistens auf Astronomie bezügliches.

F. 1 eine Tabelle, worauf die Entfernung, der Aufgang, die Richtung etc. einer Anzahl von Wandelsternen verzeichnet ist. Dieselbe findet sich mit einigen Auslassungen und auch Zusätzen wieder f. 38ᵃ Mitte, ff. Die dortigen Tabellen f. 37ᵇ—40, die auf den beiden letzten Blättern bloss die Sternnamen enthalten, stammen aus der Beobachtung des عبد الرحمن الصالحي her und gehen auf das Jahr 912/1506.

F. 2ᵃ enthält von ganz später roher Hand ein abergläubisches Gebet, f. 2ᵇ u. a. Kleinigkeiten einige Regez-Verse astronomischen Inhalts, فى تداخل الشهور الرومية والقبطية

F. 3ᵃ ein kurze Uebersicht: فايدة فى ترتيب المقامات على الابراج von محمد بن العبيدي ausgezogen.

F. 3ᵇ u. 4ᵃ ganz werthloses Gekritzel.

F. 4ᵇ Tabelle, betreffend den Widder, die Jungfrau, den Stier etc.

Die Tabelle f. 5ᵃ ist dieselbe, welche in We. 1138, f. 61ᵇ steht.

F. 5ᵇ—6ᵇ dasselbe Werk, welches in We. 1138, f. 1ᵇ—3ᵃ vorletzte Zeile steht; der daselbst befindliche weitere Theil der Abhandlung ist hier fortgelassen. In der Unterschrift steht als Verfasser (ebenso wie bei We. 1138) angegeben: محمد بن محمد بن محمد الخليلي

Die Abschrift (in ziemlich kleiner, gewandter und deutlicher Hand) ist vom J. 895 Šawwāl (1490).

F. 7ᵇ—21ᵃ sind ganz dieselben Tabellen, die in We. 1138, f. 16ᵃ—29ᵇ stehen; und f. 21ᵇ—33ᵃ ebenso dieselben, welche dort f. 35ᵇ—46ᵇ stehen.

F. 33ᵇ ein Excurs فى معرفة مواضع الكواكب من فلك البروج بطريق سهلة حسابية

F. 34ᵃ ein Regez-Gedicht in 12 Versen فى مداخل شهور القبط والروم, anfangend:

يا طالبا مداخل الشهور   القبط والروم على التحرير

(Ist verschieden von dem f. 2ᵇ vorkommenden).

F. 34ᵇ und 35ᵃ eine Tabelle: جدول تعرف منه اتصالات الكواكب

F. 35ᵇ ein Regez-Gedicht astronomischen Inhalts, anfangend:

الحمد لله الذي انشا الفلك   وبالدراري الزهر نور الحلك

وسخر الشمس بحكم الامر   تسلك فى الابراج وهى تجري

Behandelt die Aufgangszeit der einzelnen Hauptgestirne. Das Gedicht ist betitelt: الدرة المكنوزة und im J. 830 Ǵom. II (1427) verfasst von علي بن عبد الحميد المغربي, 41 Verse lang.

Schrift: klein, flüchtig, vocallos.

F. 36ᵃ oben enthält eine Erläuterung der auf f. 36ᵇ befindlichen Tabelle

جدول استخراج موضع الشمس من فلك البروج

und f. 36ᵃ untere Hälfte eine kleine Tabelle nebst Auskunft darüber, zu welcher Stunde

der Mond jede Nacht untergeht und wann er aufgeht.

F. 37ª enthält ein Paar kleine unbedeutende astronomische Notizen.

5740. Spr. 1852.

23 Bl. 8vo, 11 Z. ($19^1/_4 \times 15$; $12 \times 8^2/_3$cm). — Zustand: wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: بسم الله الرحمن الرحيم وهو الملهم للصواب' لا يخفى علي اولي النصفة من ذوي الالباب ان ما شاهد حكماء الافرنج باعانة المناظير قد صيّر الهيئة القديمة البطليموسية قليل الجدوي كتقويم السنين الخالية فانهم عاينوا ما لم يعاينه الاقدمون مثلا الخ

Ueber Fortschritte der Astronomie gegen früher, und Anwendung der Fernröhre und gewisse Zweifel des Verfassers über die Resultate der Europäischen Forscher.

Schluss f. 12b: فلا محالة كانوا قد وضعوا اصلا ينضبط به ذلك الاختلاف لكن نحن قائلون لعدم المعول عليه ولعل الله يتيسر لي الاطلاع على ذلك فقط'

Daran schliesst sich f. 12b bis zu Ende eine Persische Uebersetzung der Abhandlung, die so beginnt: بر ارباب خبرت وانتباه كه متصف بصفت جميله انصاف اند پوشيده نيست كه آنچه حكماء با فرهنگ ممالك فرنگ بدستياري در زمين معاينه كردند الخ

Schrift: Persischer Zug, ziemlich klein, gut, gleichmässig, vocallos. — Verfasst, wie es scheint, um 1840. Collationirt.

5741. Pm. 455.

5) f. 52b — 54b.

4to, c. 32 Z. (Text: 18×12cm). — Zustand: ziemlich gut, der Rand etwas fleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Titel fehlt, steht aber (nach den Anfangsworten) auf f. 1ª:

ر" الازمنة وعيون التواريخ لابن ماسويه وابن الجوزي

Verfasser fehlt.

Anfang: كتاب فيه الازمنة وعيون التواريخ لابن ماسويه وابن الجوزي' قال ابن ماسويه ذكر اهل العلم فاستقام الفلاسفة وواطأ فارس والروم والهند ان السنة مقسومة على اربعة اقسام ثم جعل لكل قسم من هذه الاقسام ما له من البروج وهي ثلثة الخ

Behandelt, nach dem Vorgange des ابن ماسويه und ابن الجوزي, die Eintheilung des Jahres in die 4 Jahreszeiten und in die 12 Monate und bespricht diese, wie die einzelnen Tage, von astronomischem Standpunkte aus, mit Beifügung von (geschichtlichen) Notizen.

Schluss (bezieht sich auf den Monat ايلول): ٢٨ يوم منه سارت سفينة نوح ومنه يوم من شهر القبط' ٢٩ يوم منه غرق فرعون لعنه الله' ٣٠ يوم منه ذهاب الحرّ' تمت

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos; in rothen Linien eingerahmt, ausser f. 54b. — Abschrift c. 1160/1747.

F. 55ª enthält ein kleines Gebet des Eš-šâfi'î (دعاء قنوت) und ein kleines Gedicht des حسان بن ثابت (Ṭawîl, auf أَمْجَدُ reimend), wovon in seinem Dîwân (Cod. Par.) nur 1 Vers steht.

5742.

1) We. 1149, 5, f. 76b—78b.

Format etc. und Schrift wie bei 4.

Anfang: الحمد لله والصلاة والسلام على سيدنا ... وبعد فالغرض في هذا الكتاب بيان تخطيط خط الظهر وخط الزوال وخط العصر وخط آخر وقت العصر في البلاطة المبسوطة التي ليس فيها ساعات فاذا اردت معرفة ذلك فخذ لوحا من عظم او من اي جرم شئت الخ

Anweisung, wie man auf einer ebenen Platte Striche ziehen kann, um daraus die verschiedenen Tageszeiten zu ersehen.

Schluss f. 78b: بانه لا يدخل في الثقب وذلك الثقب يكون من الجهة السفلي على صورة المثال' وصلى الله على سيدنا الخ

Die betreffenden Figuren fehlen hier.

2) Lbg. 639.

5 Bl. 8vo, 15 Z. ($19^1/_2 \times 14$; $14^1/_2 \times 10^1/_2$cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Papierdeckel.

Es ist der Schluss eines astronomischen Werkes und zwar der Abschnitt f. 2b:

الخاتمة في عمل دستور كل كوكب لسنة كاملة بطريقة صناعية ليسهل حساب مقوّماته'

Er schliesst f. 4ᵇ: الي النهارية ينقص فانه لا ينتقل في تلك اليوم من تلك المنزلة والله اعلم

Woran sich eine Tabelle schliesst f. 5ᵃ: جدول حركة الانتهاء والعقود والازمة

F. 1ᵇ enthält eine Tabelle über die Zeitunterschiede zwischen Elqāhira und den namhaftesten Städten des Ostens.

Schrift: ziemlich gross, weit, gefällig, wenig vocalisirt, Stichwörter roth. Der Text in rothen Linien, die einzelnen Zeilen durch solche getrennt. — Abschrift c. 1150/1737.

5743.

1) We. 1138ᵃ, 2, f. 33—38.

8ᵛᵒ, 13 Z. (18 × 12²/₃; 12¹/₃ × 9¹/₂ᶜᵐ). — Zustand: wurmstichig, nicht recht sauber; lose Lage. — Papier: gelb, stark, glatt.

Ein Bruchstück, ohne Anfang u. Ende, ohne Titel u. Verfasser. Es ist physikalisch-mystischen Inhalts (von den Sphären). Es zerfällt in eine Menge ziemlich kurzer فصل mit Ueberschriften.

33ᵃ فصل في ذكر الدايرة والبروج، وليس للدايرة ابتداء حقا كما ليس لها انتهاء

34ᵃ فصل في ذكر بقائها وفنائها، وليست الافلاك مما ينقطع قوتها

35ᵇ فصل في المجرة، وقيل ان صورة المجرة وهي لوجه الليل مثل الغرة

36ᵃ فصل في الاثر الذي في وجه القمر، واعلم بان لا محو في وجه القمر

37ᵃ فصل في الاركان، واعلم بان عدد الاركان اربعة تعرف بالعيان

38ᵇ فصل في طبقات الاركان، واعلم بان حركات الفلك تهيج الاركان

Schrift: gross, kräftig, gut, vocallos. — Abschrift c. 1000/1591.

2) Spr. 1876, 9, f. 58ᵇ—60ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 58ᵇ: الجزء الاول وهي الصفحة الكبري الجامعة للصفايح وفي وجهها حلقة محيطة بالصفايح يقال لها الطوق الخ

Mathematisch - astronomische Definitionen. الثاني الصفايح في كل واحدة قطران يقسمانها والمجرة ايضا ارباعا فما بين المركز والكرسي يسمّي خط نصف النهار الخ، الثالث الشبكة وتسمّي ايضا بالعنكبوت . . . الرابع العضادة بكسر العين وهي الشطبة المستطيلة المربعة الدايرة . . . الخامس المحْور وهو المسمار الاسطواني . . . السادس الفرس وهو، Das Weitere fehlt.

5744.

1) Mf. 258, 36, f. 447ᵇ—449ᵃ

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang: ذكر مولانا المحقق العلامة في النهاية ونسخة التحفة الغير المتغيرة في اوايل فصل القمر كلاما محصلة ان اصل الخارج لا يمكن في القمر لانه على اصل الخارج لا يكون للقمر تعديل الخ

Astronomisches, den Mond betreffend.

Schluss: قد بينا ان لا فرق بين الاصلين فالاستدلال باحوال القمر على وجود التدوير له في قوله ومن كونه في مقارنة الشمس ومقابلها الي قوله ان له خارجا وتدويرا غير صحيح، تمت الرسالة

Datirt vom J. 1061/1651: vielleicht von demselben Verfasser wie Mf. 258, 35.

2) Pm. 497, 6, f. 49ᵇ—53.

4ᵗᵒ. — Zustand: nicht ganz sauber, f. 52 unten ausgebessert. — Papier: gelb, ziemlich dünn.

F. 49. 52. 53 gehören zusammen und enthalten Astronomisches.

Zuerst: صفة في معرفة انتقال القمر في الابراج، في معرفة ترحيل الشمس في الابراج الاثنى عشر، في معرفة اول الشهور العربية

Dann f. 52ᵃ ein Kreis mit der Ueberschrift: هذه الدايرة تشتمل على معرفة مدخل السنين الرومية والاشهر والايام السبعة بحساب ابجد

nebst der Erläuterung f. 52ᵇ.

F. 53ᵃ في معرفة اوايل الاشهر العربية zwei Verse, nebst Erläuterung.

Endlich f. 53ᵇ حساب شهور الناقص والتمام

Nicht dazu gehörig, aber denselben Gegenstand behandelnd ist f. 51ᵃ, Berechnung des Monats-Anfangs; so auch f. 51ᵇ in Bezug auf die Griechischen Monate.

F. 50ᵃ eine Tabelle über den Stand der Fixsterne zu Anfang eines Jazdeġirdischen Jahres.

Schrift: ziemlich klein, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1150/1737.

F. 54 Anwendung von Namen Gottes in kurzen Gebetanrufungen auf die einzelnen Tage und Nächte der Woche. Ist mit f. 54ᵇ nicht zu Ende.

5745. Dq. 81.

3) f. 54ᵃ—56ᵇ.

Format etc., Schrift und Zeit der Abschrift wie bei 2). — Titel und Verfasser als Ueberschrift f. 54ᵃ:

هذه قصيدة الشيخ الهاشمي رحمه في المنازل وترحيل الشمس وبيان ذلك في الشهور العجمية'

Dies astronomische Gedicht von dem Eššeiḫ elhâšimî genannten Verfasser handelt von den Mondstationen etc. und beginnt (Ṭawîl):

اقول وقول الصدق في النفس اوقع وفي الحق ما يصغى اليه ويسمع
رايت فنون العلم ترفع اهلها ولولا طلاب العلم ما كان يرفع

Schluss f. 56ᵇ:

فلا تخش الا الله لا ربّ غيره ولا ترج الا الله فالله يصنع
فلا تحسبن الله مخلد وعده فانك مقبور وجلدك مرجع

HKh. IV 9504. Nach ihm ist der Verfasser حسن بن الحسين البغدادي ابو علي um 430/1039.

5746.

1) Glas. 21, 1, f. 1—36.

151 Bl. Folio, c. 22—27 Z. (32½ × 22; c. 27 × 15ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Kattunband mit Lederrücken.

Enthält verschiedene astronomische Stücke:

a) ein Reġezgedicht in 64 Versen über die 28 Mondstationen (منظومة في كيفية الثمانية والعشرين المنزلة), beigelegt dem المهدي احمد بن يحيى † 840/1437. Anfang:

الحمد لله على ما انعما حمدا كثيرا وعلى ما الهما

b) f. 3ᵇ—6 über denselben Gegenstand in Prosa.

c) f. 7—10ᵃ einige Vorbemerkungen des محمد بن احمد النجار الانصاري zu den astronomischen Tabellen f. 10ᵇ ff., welche sich auf die Jahre 1237/1821—1262/1846 beziehen und den Eintrittstag der einzelnen Monate und den Stand der Gestirne für Eljemen angeben.

Schrift: jemenisch, gross, kräftig, rundlich, flüchtig, vocallos; oft ohne diakritische Punkte. — Abschrift c. 1237/1821.

2) We. 1707, 5, f. 53.

8ᵛᵒ, c. 21 Z. (Text: 14 × 10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; der Text f. 53ᵃ unten ist überklebt und ergänzt. — Papier: gelb, stark, glatt.

1 Blatt, enthaltend mehrere astronomische Gedichte, vielleicht aus einer ganzen Sammlung des Inhalts.

Das erste mit der Ueberschrift:

هذه القصيدة تشتمل على الطالع والغارب والمتوسط والوتد

beginnt (Sarîʻ):

نطح وغفر طالع غارب مقابل للنثرة الذابح

Ein anderes, überschrieben:

وهذه القصيدة ايضا تشتمل على معرفة الطالع وقت الفجر

und 17 Verse lang, beginnt (Ṭawîl):

اذا سبعلا من بعد عشرين وفيت
لنيسان فالنطح ارتقبه مع الفجر

Zuletzt der Anfang eines Reġez-Gedichtes über die مطالع البروج:

الحمد لله الكبير العالي مقدّر الايام والليالي

Schrift: ziemlich gross (f. 53ᵃ unten und 53ᵇ grösser), kräftig, deutlich, etwas vocalisirt. Ueberschrift des vorletzten Gedichts und Stichwörter darin roth. — Abschrift c. 1000/1591.

5747.

1) We. 1676, 2, f. 127ᵇ.

4ᵗᵒ. (Text: 17 × 11ᶜᵐ.) — Zustand: die Seite ist stark abgescheuert, voll von Löchern und wurmstichig. — Titelüberschrift:

الحمد لله' في معرفة طالع الفجر في الشهر السرياني

Anfang (Ṭawîl):

اذا ما اردت الفجر ياتيك طالعا بمعرفة فاحفظ لها عدد الشهر

Astronomisches Gedicht in 15 Versen.

Schluss: وحادي عشر خذ بنيسان حوته
وتمت بحمد الله والشكر للوتر.

2) We. 1515, 2, f. 36b.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Ueberschrift:
هذه الابيات فى الشهور

Verfasser fehlt.

Anfang (v. 1—3):

اقول بعد حمد رب احد ثم الصلاة علي النبي محمد
يا مبتغي تداخل الشهور الاعجميات علي التحرير
فتوت فى رابعة شتنبر وعنه ايلول فما يقصر

Ein Reǵez-Gedicht in 14 Versen; vergleichende Zusammenstellung der koptischen, griechischen und syrischen Monate. Zur Seite stehen einige astronomische Angaben, den Eintritt der Jahreszeiten betreffend.

Schluss (v. 14):

ثامن مسري فيه شهر آب موافقا اغشت فى الحساب

3) We. 1796, 3, f. 14—16.

8vo, 17 Z. (21 × 15¼; 16⅓ × 10cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, dick, grob, glatt. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang (v. 1. 2. 8. 9):

الحمد لله الكريم المنعم من علّم الانسان ما لم يعلم
وعالم الاسرار والاعلان ومنزل الآيات والبرهان
منازل ادارها كالمنطقة منظومة فى سلكها متّفقة
فالشرطين وهو راس الحمل اذا بدا فى وقته المعتدل

Astronomisches Reǵez-Gedicht, behandelnd die Mondstationen, in 90 Versen.

Schluss f. 16a:

وذلك النجم لاهل شهرته مدعو بالحوت بنجم سرته
يطلع من برمودة فى العاشر يبدو بدوّا يا اخى للناظر

Schrift: gross, deutlich, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1200/1785.

5748. We. 1733.

7) f. 88—96.

8vo, 19 Z. (21 × 15⅔; 16½ × 11cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel und Verfasser fehlt, doch steht f. 90a die allgemeine Angabe:
فى علم النجوم والمواقيت

Anfang f. 90b (v. 1. 2. 5):

الحمد لله القدير العالم هو الذي دبّر امر العالم
وقدّر الاوقات والاحيانا وبالهدي من فضله احيانا
وبعد فالتسيير علم نافع الحكم فى الوقت اليه راجع

Ein astronomisches Reǵezgedicht, 165 Verse lang. Es enthält 2 Kapitel:

90b باب ذكر البروج والمنازل والفصول
93b باب ذكر العيوقات

Schluss f. 95b:

شماله الرشا بلا ارتياب شبّه بالتقريب فى الجراب

F. 93a enthält zu Kapitel 1 eine Tabelle: جدول صفة المنازل. — F. 96a enthält eine Tabelle, worauf sich finden lässt عدد الدرج التى قطعها الشمس فى ذلك البرج — F. 88a steht: الباب الثاني فى معرفة درجة الشمس ونظيرها wie es scheint aus einer Abhandlung des عبد الحليم افندي القيصري über فى علم الاسطرلاب (cf. Spr. 1872) und eine Regel, wie man das البرج finden kann, worin der Mond steht. — F. 96b enthält: الفصل الثالث فى تاريخ العرب (enthält eine Erklärung der Bedeutung der Arabischen Monatsnamen).

5749.

Von den vielen hieher gehörigen astronomischen Werken seien hier noch erwähnt:

1) احمد بن عبد الله كـ" الابعاد والاجرام von حبش الحاسب المروزي um 220/835.
2) احمد بن عبد كـ" الانتقاد فى علم الهيئة von الله البلخى ابو القسم † 319/931.
3) ر" فى الاجرام السماوية von ابن سينا † 428/1037.
4) كـ" الارصاد الكلية von ابن الهيثم † 430/1039.
5) الارشاد فى احكام النجوم von البيرونى † c. 430/1038.
6) مقاليد الهيئة von demselben.
7) الحروف الوضعية فى الصور الفلكية von عبد الحق بن ابراهيم ابن سبعين † 669/1270.
8) المغنى فى النجوم von منصور بن فلاح اليمنى um 670/1271.
9) زبدة الادراك فى هيئة الافلاك von الطوسى † 672/1273.

10) عمر بن يوسف التبصرة فى علم النجوم von ابن رسول † 696/1297.
11) محمود بن مسعود التحفة الشاهية فى الهيئة von الشيرازى قطب الدين † c. 710/1310.
12) نهاية السؤل von ابن الشاطر † 777/1375.
13) سلّم السماء فى حل الاشكال فى الابعاد والاجرام von جمشيد بن مسعود الكاشى um 815/1412.
14) الدليل القويم على صحة جميع التقويم von ابو زرعة العراقى † 826/1423.
15) عقد الدرر واللآلى فى فصل الشهور والايام والليالى von احمد بن ابي بكر ابن الرشام † 842/1438.
16) مسرّة القلوب فى دفع الكروب von على بن محمد القوشجى علاء الدين † 879/1474.
17) كفاية الوقت لمعرفة الداير وفضله والسمت von عبد العزيز الوفائى † 879/1474.
18) الرّ" الفتحية فى الهيئة البسيطة von demselben.
19) الهلال المستنير فى الفلك المستدير von احمد بن ابراهيم الحلبى ابو ذر † 884/1479.
20) ر" فى الهيئة von يوسف بن سنان نجم um 900/1495.
21) ر" فى السبع السيارة von محمد بن احمد ابن النجمى † 957/1550.
22) الامل القويم فى حل التقويم von محمد بن محمد الهاشمى جمال الدين um 1004/1595.
23) ر" فى الهيئة von داود بن عمر الانطاكى † 1008/1599.
24) رسائل فى علم الهيئة von عمر بن محمد الفارسكورى † 1018/1609.
25) الملخص فى الهيئة von محمد بن الحسين العاملى † 1031/1622.
26) الرّ" الهلالية von demselben.
27) مناهل السمر بمنازل القمر von عبد الرحمن بن عيسى المرشدى † 1037/1627.
28) ر" فى صور الكواكب von عبد الله بن عبد الرحمن الصوفى † 1057/1647.
29) ر" فى معرفة اتقان المطالع واختلافها von محمد بن ابي بكر بن احمد الشلى † 1093/1682.
30) ر" فى علم الميقات بلا آلة von demselben.
31) ر" فى معرفة ظل الزوال لعرض مكة von demselben.
32) المختصر فى الهيئة von محمد بن محمد بن سليمان الرودانى † 1094/1683.
33) ك" فى الظلال ورسم المنحرفات والبسائط الخ von يوسف بن عبد الله الكلارجى † 1153/1740.
34) كنز الدرر فى احوال منازل القمر von demselben.
35) نزهة النفس بتقويم الشمس von رمضان بن صالح بن عمر الصفطى † 1158/1745.
36) القول المحكم فى معرفة كسوف النير الاعظم von dems.
37) ر" فى حركات افلاك السيارة وهيآتها „ „
38) بغية العطر فى المباشرة بالقمر „ „
39) الكلام المعروف فى اعمال الكسوف والخسوف „ „
40) ك" فى الفلكيات von على بن عبد الله بن احمد العلوى † 1199/1785.
41) ر" فى الهيئة von محمد بن على الصبان † 1206/1791.
42) تيسير المطالب فى تسيير الكواكب von يوسف بن عمر ابن رسول
43) جوامع احكام الكسوف والقرانات von ابو القاسم ابن ماجور
44) سرّ العالمين فى الهيئة von ابو جعفر الخازنى
45) ر" فى الهيئة von ابن افلح
46) غرائب الفنون ونزهة العشاق للطالب المشتاق
47) لطائف الاشارة فى ادراك اماكن السيارة

---

48) منظومة فى الهيئة von الحسن بن الحسين البغدادى ابن الهيثم † 430/1039.
49) نظم الدرر فى معرفة منازل الشمس والقمر von احمد بن ادريس بن يحيى الماردينى † 728/1328.
50) منظومة فى توسّط المنازل فى الشهور von احمد بن احمد السلمى ابن عامر † 747/1346.
51) القصيدة الرائية فى المواقيت von الامام الهادي عز الدين بن الحسن بن المؤيد † 900/1495.
52) جامعة الجواهر فى مطلع الكواكب الثابتة von ابو الخير ابن ابي السعود ابن ظهيرة المكي um 905/1499.
53) منظومة فى علم الميقات von محمد بن محمد بن سليمان الرودانى † 1094/1683.

3. Tabellen.

5750. WE. 90.

168 Bl. 4to, 17 Z. (22 × 16⅔; 16½ × 12cm). — Zustand: unsauber, auch fleckig und etwas wurmstichig; der Rand öfters ausgebessert. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel und Verfasser f. 1a oben, von später Hand:

هذا كتاب الحبيش [l. حبش] الحاسب

Beide ausführlicher zu Anfang.

Anfang f. 1b: قال احمد بن عبد الله المعروف بحبش الحاسب مصنف هذا الزيج، الحمد لله الذي ادار الافلاك بما قدّر من حكمه وانار مصابيحها لما دبّر من سابق علمه . . . ثمّ انّ المرء حقيق الّا يحمل على نفسه مؤونة التكلّف لما لا ينتفع به في امر عاجل ولا آجل وان يكون اقدامه على ما يهمّ به بعد تكرير النظر فيه وشدّة الفحص عنه بصحّة العقل وصواب الراي الخ

Das in der Anfangszeile stehende Wort الزيج ist ausgekratzt: es ist aber der Titel des Werkes, das eben astronomischen Inhaltes mit Tafeln ist. Der Verfasser ist Aḥmed ben 'abdallāh elmerwezī elbagdādī *essāmarrī Ḥabes* elḥāsib (der Rechner) um 220/885 am Leben.

f. 2a معرفة ما يحتاج اليه قبل عمل التواريخ
4a معرفة شهور الفرس 3b معرفة شهور العرب
4a معرفة شهور الروم 4a اسماء ايام الفرس
4b معرفة شهور اليونانيين
4b معرفة ما بين التواريخ 4b معرفة اسماء شهور القبط
5b معرفة السنة الشمسية 5a معرفة الشهر والسنة القمرية
5b معرفة التواريخ بعضها من بعض، ذكر الاصل العربى
6a وله وجه ثان
6b معرفة ذلك بالجدول
7a معرفة الاصل الرومى 7a معرفة الاصل الفارسى
8a Tabelle: هذه الاربع والثلثون الدقيقة هي ما بين نصف النهار ووقت الاجتماع بوسط المسير، استخراج الاصل العربى بزيادة لد دقيقة،

8b استخراج التواريخ من الاصل العربي، معرفة تاريخ يزدجرد من العربى
8b معرفة تاريخ الرومي من العربي
8b معرفة تاريخ فيلفس من العربي
9a معرفة تاريخ بختنصر من العربي
9a معرفة تاريخ اغسطس من العربي
9b معرفة تاريخ دقلطيانوس من العربي
9b معرفة التاريخ العربي من الفارسي
9b معرفة التاريخ اليونانيّ من الفارسي
10a معرفة تاريخ فيلفس من الفارسي
10a معرفة تاريخ بختنصر من الفارسي
10a معرفة تاريخ الهجرة من الرومي
10b معرفة تاريخ الفرس من اليونانيّ
11a معرفة تاريخ المعتضد من الرومي
11b معرفة تاريخ يزدجرد بالجدول من تاريخ الهجرة
12b معرفة ذلك بوجه قريب
12b معرفة تاريخ الاسكندر من تاريخ الهجرة بالجدول
(Dazu f. 13b. 14a.b Tabellen.)
15a عمل التواريخ الثلثة بالجدول
15a العمل بالجدول المجرّد
15b Tabelle: استخراج التاريخ الفارسي والرومي من العربي وعكسه
16a Tabelle: الجدول المجرّد لمدخل المحرّم في الايام السبعة
16b معرفة الايام الوسطي المعتدلة
17a عمل ذلك بالحساب والجدول
18b معرفة تعديل الدقايق بفصل ما بين السطرين
19a معرفة تعديل الشمس وتحقيقها من فلك البروج
19b معرفة احوالها في فلك اوجها يعرف ذلك بخاصّتها
20a معرفة تعديل القمر وتحقيقه من فلك البروج
20b معرفة احواله في فلك التدوير
21a معرفة تعديل الكواكب وتحقيقها من فلك البروج
22a معرفة احوال الكواكب الخمسة في افلاكها
24b معرفة رجوع الكواكب الخمسة واستقامتها واقامتها
26b معرفة الخاصّة ليوم
26b معرفة موضع العقدتين الشمالية والجنوبية
27a معرفة تقويم الكواكب الثابتة

معرفة عمل احوال الكواكب 27ª
معرفة سرعة القمر وابطائه 27ᵇ
معرفة عرض القمر بالحساب 27ᵇ
معرفة مسير النيرين لساعة معتدلة 27ᵇ
28ᵇ ff. Tabellen. 28ᵇ حركة الاوجات 29ª·ᵇ
جدول تعديل الشمس 30ª·ᵇ وسط الشمس فى الاوج
جدول ميل الشمس 31ᵇ جدول تعديل الشمس 31ª
وسط القمر 33ª·ᵇ وسط الجوزهر 32ª·ᵇ
تعديل القمر 35ª—40ᵇ خاصة القمر 34ª·ᵇ
تعديل زحل 42ª—44ᵇ وسط زحل 41ª·ᵇ
تعديل المشتري 46ª—48ᵇ وسط المشتري 45ª·ᵇ
تعديل المريخ 50ª—52ᵇ وسط المريخ 49ª·ᵇ
تعديل الزهرة 54ª—56ᵇ خاصة الزهرة 53ª·ᵇ
تعديل عطارد 58ª—60ᵇ خاصة عطارد 57ª·ᵇ
مقامات 61ᵇ مقامات الكواكب الاولة 61ª
مواضع الكواكب الثابتة 62ª الكواكب الثابتة
بقية احوال الكواكب 62ᵇ
معرفة عروض الكواكب 63ª
66ª Tabelle: جدول ميل عروض الكواكب العلوية عن فلك البروج
66ᵇ Tabelle: جدول عروض الكوكبين السفليين وهو ميلهما عن دايرة فلك البروج
معرفة ظهور الكواكب الخمسة واختفايها 67ᵇ
معرفة ظهور الكواكب واستتارها بالجدول 71ª
(Tabellen dazu:
يعمل لمدينة السلام والي عرض لج 73ª
الاقليم الثالث 74ᵇ الاقليم الثاني 74ª الاقليم الاول 73ᵇ
الاقليم الخامس 75ᵇ الاقليم الرابع 75ª
الاقليم السابع 76ᵇ الاقليم السادس 76ª)
معرفة مدخل الشمس اوايل البروج وغيرها 77ª
مدخل الشمس رؤوس البروج بالجدول 77ª
معرفة رد الشمس من المختلف الي الوسط 77ᵇ
معرفة استخراج ميل درجة الشمس 77ᵇ
معرفة ميل درجة الشمس من الجدول 78ª
معرفة بعد الشمس من مركز الارض 78ª
معرفة بعد القمر من مركز الارض 78ᵇ
79ª Tabelle: مدخل الشمس رؤوس البروج والمواضع الدالة على الاحداث
79ᵇ Tabelle: جدول تعديل الشمس والقمر من مركز الارض

معرفة استخراج الجيب 80ª
معرفة دخول القوس الي جدول الجيوب 80ª
استخراج الجيب المستوي 80ª
استخراج الجيب المعكوس 80ᵇ
معرفة تقويس الجيب المستوي 80ᵇ
معرفة تقويس الجيب المعكوس 81ª
معرفة نقل جيب س الي قن وعكسه 81ᵇ
معرفة امتحان الجيب وتصحيحه 81ᵇ
Tabellen:
الجداول الجامعة لجميع اعمال الزيج مثل الكسوفين ورؤية الاهلة ومطالع البلدان وما مضى من النهار والليل 82ª·ᵇ
الجداول الجامعة لجميع اعمال الزيج مثل السمت وسعة المشرق وغير ذلك من الاعمال والكسوفات 83ª·ᵇ
الجداول الجامعة يعمل منها جميع اعمال الزيج مثل الكسوفين ورؤية الاهلة وممرات الكواكب واحوالها 84ª·ᵇ
جداول النسب يحسب بها اعمال الزيج وحساب الارض وبعد الكواكب وممرها وعرضها ومواضع درجها 85ª·ᵇ
جداول النسب لمعرفة بعد الكواكب وممرها وعروضها وممرها ومواضع درجها من قبل عروضها ورويتها وفصل المطالع والطالع بالفلك 86ª·ᵇ
جداول النسب لجميع اعمال الزيج مثل روية الاهلة والكسوفات ورؤية الاهلة وفصول المطالع 87ª
معرفة مطالع البروج فى الفلك المستقيم والبلد 88ª
معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم 88ª
معرفة ذلك بجهة ثانية وثالثة الخ الى جهة سابعة 88ᵇ—89ª
معرفة ما يطلع من درج فلك البروج مع درج الفلك المستقيم 89ª
معرفة مطالع الفلك المستقيم من مطالع فلك البروج 89ª
معرفة مطالع فلك البروج من الفلك المستقيم 89ᵇ
وعلي جهة ثانية فى فصل نهار الدرجة 89ᵇ
وعلى جهة ثالثة ورابعة 90ª
معرفة عمل مطالع الفلك المستقيم 90ª
(Tabellen: مطالع الكرة المستقيمة 90ᵇ 91ª وهي مطالع خط الاستواء تحت دايرة معدل النهار
مطالع البروج فى الكرة المستقيمة 91ᵇ)

معرفة ممرّ الكوكب مع الدرجة التى تتوسّط السماء 105a

وايضا على جهة ثانية معرفة الدرجة التى تتوسّط السماء 105b

معرفة الدرجة التى يطلع ويغرب معها الكوكب 106a

معرفة درجة طول وعرض الكوكب من قبل الممرّ من درجة ممرّ الكوكب وبعده من خطّ الاستواء 106a

معرفة الطالع وما مضى من الليل من ساعة 107a

معرفة الطالع من غير مطالع للبلد 107b

اقامة البيوت 108b

مطالع البروج واجزاء الساعات لعرض لج كه 109a

مطالع البروج فى الكرة المايلة بقدر لج كه 109b

مطالع البروج فى الكرة المايلة بقدر لج كه 110a.b

مطالع البروج اجزاء الساعات فى عرض لج كه 111a.b

ساعات النهار المستوية والليل لعرض لج كه 112a

بقية ساعات النهار المستوية 112b

Tabellen

فى حساب عرض القمر فى الكسوف 112b

فى حساب ما فى الهلال من النور 112b

معرفة دخول اىّ كوكب اردنا من الكواكب السبعة الى اىّ جزء اردنا من الفلك فى اىّ الازمان شيئنا 113a

معرفة البهت لمسير الكواكب السبعة 113a

معرفة ساعات البعد للاجتماع والامتلاء 113b

موضع النيرين فى الاجتماع والامتلاء 113b

وفى ساعات البعد لتحاويل السنين 113b

معرفة مطرح شعاع الكوكب 113b

معرفة ممرّ الكواكب بعضها فوق بعض 114b

معرفة اقليم الروية 115a

معرفة عرض اقليم الروية خفيف صحيح 115b

وعلى جهة ثالثة معرفة عرض اقليم الروية 116a

فى معرفة الزوايا الشرقيّة لدايرة الافق 116a

فى معرفة الزوايا الشرقيّة لدايرة الارتفاع 116b

معرفة بعد القمر من مركز الارض 116b

معرفة بعد الكوكب من سمت الراس 117a

معرفة ارتفاع درجة الشمس ودرجة القمر 117b

معرفة ارتفاع القمر عن القلب الجنوبىّ 117b

معرفة استخراج الجيب الاوّل والجيب الثانى 117b

معرفة اختلاف منظر القمر 118b

معرفة اختلاف منظر الشمس 119a

وايضا معرفة اختلاف منظر القمر 119a

معرفة حساب سعة المشرق لجميع اجزاء الدايرة، وعلي جهة ثانية وثالثة ورابعة 92a

معرفة السمت من قبل الارتفاع 92a

معرفة السمت من الطالع 92b

معرفة الارتفاع الذي لا سمت له 93a

معرفة ما يطلع من السمت مع درج فلك معدّل النهار فى البلدان 93a

معرفة ما يطلع مع السمت من درج الفلك المستقيم 93b

معرفة سمت الشمس والكواكب 93b

معرفة علم ما دار من قوس النهار من قبل السمت 94b

معرفة اطوال البلدان 95b معرفة عروض البلدان 95a

وعلى جهة ثانية بالتقريب 96a

معرفة ارتفاع نصف النهار 96b

معرفة ظل نصف النهار 97a

معرفة الظل من قبل الارتفاع 97a

معرفة الارتفاع من الظلّ 97b

معرفة قوس النهار وقوس الليل 97b

معرفة قوس النهار اذا كان مطالع البلد معلوما 98a

معرفة ساعات النهار والليل 98a

معرفة اجزاء الساعات 98b

نقل الساعات المعتدلة الي المختلفة 98b

نقل الساعات المختلفة الي المعتدلة 99a

معرفة جيب النهار 99a فى تعديل النهار 99a

معرفة جيب النهار وتعديل النهار 99b

معرفة ما دار من الفلك من قبل الارتفاع 99b

معرفة الارتفاع من الساعات، وعلى جهة ثانية 100a.b

معرفة الارتفاع ممّا دار من الفلك 100b

معرفة ارتفاع الشمس من الساعات 101a

معرفة الارتفاع من الطالع 101a

معرفة ما دار من الفلك من الطالع 101b

معرفة الطالع من الساعات 101b

معرفة وسط السماء 102a

معرفة اقامة البيوت الاثنى عشر 102a

معرفة الطالع من غير مطالع اذا لم يكن للبلد مطالع 102b

معرفة بعد مجري الكوكب عن فلك معدّل النهار 103a

معرفة قوس نهار الكوكب 103b

معرفة قوس نهار درجة الكوكب 104a

معرفة قوس نهار الكوكب من جدول المطالع 104b

معرفة جيب نهار الكوكب 104b

معرفة ارتفاع نصف نهار الكوكب 104b

معرفة اختلاف منظر القمر والشمس بالجدول 119b
جدول لبعد القمر من مركز الارض (Tabellen: 120b
جدول اختلاف منظر القمر فى دايرة الارتفاع 121a.b
فى جدود ابعاده الاربعة من مركز الارض)
معرفة الطالع 123a معرفة الاجتماع والاستقبال 121b
معرفة ذلك بالنصف سدس 124a
جدول مسير النيرين (Tabellen: 125a.b. 126a
فى الساعات المعتدلة فاذا اردنا ذلك ندخل
بخاصة الشمس وبخاصة القمر المعدّلة بالجدول
الاول فى سطري العدد من هذا الجدول الخ)
معرفة مقدار قطر فلك الشمس 126b
معرفة مقدار قطر فلك القمر 126b
معرفة مقدار قطر ظل الارض 126b
عمل كسوف القمر بالحساب 126b
معرفة كسوف القمر بالجدول المستقصى 128b
جدول كسوف القمر لبطلميوس (Tabellen: 131b
للبعدين جميعا)
جدول الكسوف القمري اذا كان فى 132a
البعد الابعد
جدول الكسوف القمري اذا كان فى 132b
البعد الاقرب)
معرفة كسوف الشمس بالحساب 133a
عمل كسوف الشمس بالجدول المستقصى 135a
حسابه فى المرّة الثانية، وفى المرّة الثالثة 136b
(dazu Tabellen f. 142a.b).
معرفة قطر القمر 142b معرفة مسير ساعة القمر 142b
معرفة نواحي كسوفى الشمس والقمر 143a
معرفة تعديل التاريخ للكسوف 144a
معرفة انحراف الكسوف بالجدول 144b
معرفة اصابع الكسوف بالحساب 145a
معرفة مقدار افلاك الكواكب 146a
معرفة اجتماع الكواكب ومقارنتها 146b
معرفة الساعة التى يجتمعان فيها 147b
معرفة الموضع الذي اجتمعا فيه 148a
معرفة البعد فيما بين الكوكبين 148b
معرفة ما بينهما من الاصابع 148b
معرفة كسوف الكواكب الخمسة 149a
جدول مقدار افلاك الكواكب (Tabelle: 150a
السبعة)

معرفة روية الهلال الحقّى 150b
معرفة ما فى القمر من النور 152a
معرفة طلوع القمر ومغيبه 152a
معرفة طلوع الفجر ومغيب الشفق 153a
تقويم القمر بسبب الفلك المايل (mit Tabelle) 153b
معرفة تحويل سنى المواليد بالحساب والجدول 154a
معرفة صاحب الشهر واليوم 155b
معرفة تحويل سنى المواليد بوجه ثان وثالث 155b
جدول تحاويل سنى المواليد (Tabellen: 157a.b
وسني العالم)
معرفة امتحان الكواكب فى فلك البروج 159a
معرفة الظل لامتحان الكواكب 161a
معرفة امتحان الشمس والكواكب 161b
معرفة درجة الشمس من الارتفاع والسمت 162a
معرفة امتحان الشمس بخط الزوال 162b
معرفة امتحان الكواكب بباب آخر 163b
وايضا على جهة ثانية 164b
وايضا معرفة امتحان الشمس والكواكب 165b
معرفة تعديل الشمس بالحساب 166b
معرفة تعديل الشمس بوجه آخر 167b
معرفة خطّ نصف النهار 168a
وعلى جهة ثانية خطّ نصف النهار 168b

Der Schluss des Werkes fehlt; es hört in diesem Abschnitte auf mit den Worten: مثلثا متساوي الضلعين ثم تخرج من تلك الزاوية، (F. 169. 170 gehören nicht zu dem Werke).

Schrift: ziemlich gross, etwas blass, rundlich, gleichmässig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte, deutlich und gefällig. Ueberschriften roth. Nach f. 17 fehlt ein Blatt; ebenso nach f. 157. — **Abschrift** c. 700/1300.

HKh. III 6943 (unrichtig: زيج حبس الحاسبة).

5751. Mq. 101.

1) S. 2—221.

435 Seiten 8vo, 19 Z. ($18\frac{3}{4} \times 15\frac{1}{2}$; $15\frac{1}{2} \times 11\frac{1}{2}$ cm). **Zustand**: ziemlich unsauber, wasserfleckig, auch wurmstichig. Der Rand öfters ausgebessert. — **Papier**: gelb, glatt, stark. — **Einband**: Pappbd mit Lederrücken. — **Titel** fehlt: s. unten. **Verfasser**: s. Anfang.

Anfang S. 2: الحمد لله على الائه [والثناء وال]شكر علي نعمائه والسلم على خاتم انبيائه محمد وآله وبعد

قال ابو الحسن كوشيار ابن لبّان الجيلي رحمه،
انّي لما تصفحت الزيجات المؤلفة في صناعة التنجيم
وتاملتها وكان في بعضها فساد يحتاج الي اصلاح الخ

Die astronomischen Tabellen, die der Verfasser Kûšjâr ben labbân *elǵîli* (elǵebelî?) abû 'lhasan, um $^{350}/_{961}$ am Leben, geprüft, waren theils fehlerhaft, theils zu lang und abschweifend, theils bedurften sie der Vervollständigung, ihre Rechnungen waren nachlässig, sie stützten sich auf keine Beweise. Er wollte also ein theoretischen u. praktischen Ansprüchen genügendes Werk liefern und jede Rechnung mit Beweisen belegen. Er stellt den theoretischen Theil voran und theilt ihn in 4 مقالة, nämlich: 1. في حساب الابواب; 2. في جداولها; 3. في البرهان على حساب الابواب; 4. في الشرح والهيئة.

Dies Werk ist also زيج كوشيار. HKh. III 6942 giebt als Titel الزيج الجامع والسالع (aber für والسالع ist zu lesen: والبالغ, wie auch bei Nicoll, Cat. Bod. p. 539[b] steht).

Die Inhalts-Uebersicht der 1. مقالة findet sich zusammengestellt S. 2—4. Dieselbe enthält 84 Kapitel.

في ذكر مبادي تواريخ قديمة وبين كل S.5 باب 1.
اثنين منها من السنين والايام
في ذكر التواريخ الثلثة المستعملة في زماننا 6 باب 2.
في نقل سنى هذه التواريخ الي الايام 9 باب 3.
والايام الي سنيها بالحساب والجدول السرياني
في استخراج هذه التواريخ بعضها من بعض 10 باب 4.
في مدخل هذه التواريخ في ايام الاسبوع 11 باب 5.
في الاعياد والتوقيعات التي في هذه التواريخ 11 باب 6.
في مقدمة لمعرفة الجيب 13 باب 7.
في تعديل ما بين سطري الجيب وسائر الجداول 14 باب 8.
في جيب القوس وقوس الجيب من الجدول باب 9.]
في سهم القوس وقوس السهم من جدوله باب 10.
وجدول الجيب
في وتر القوس وقوس الوتر من جدول الجيب باب 11.
في تصحيح الجيب اذا شككنا في شيء منه باب 12.
في معرفة الظل الاول والثاني وقطريهما وقوسيهما باب 13.
في ظل القوس وقوس الظل من الجدول والحساب باب 14.

في نقل الاظلال الي مقاييس مختلفة باب 15.
في ذكر اصول ومقدمات لاوساط الكواكب باب 16.
في استخراج الاوساط من جداولها باب 17.
في نقل الاوساط من طول الي طول باب 18.
في مواضع الاوجات والجوزهرات وحركاتها باب 19.
في تعديل الايام بلياليها باب 20.
في تقويم الشمس باب 21.
في تقويم القمر وجوزهره باب 22.
في تقويم الكواكب الخمسة باب 23.
في عرض القمر باب 24.
في عروض الكواكب الخمسة باب 25.
في رجوع الكواكب واستقاماتها ورؤيتها وخفائها باب 26.
في صعود الكواكب وهبوطها في افلاكها باب 27.
في الميل الاول باب 28.
في مطالع البروج بخط الاستواء باب 29.
في الميل الثاني باب 30.
في بعد الكواكب عن معدل النهار باب 31.
في سعة المشرق باب 32. في عرض البلد باب 33.
في الارتفاع الذي لا سمت له باب 34.
في السمت من الارتفاع باب 35.
في تعديل النهار باب 36. في الارتفاع من السمت باب 37.
في غاية الارتفاع باب 38. في مطالع البلد باب 39.
في ساعات النهار باب 40. في نصف قوس النهار باب 41.
في عرض البلد من ساعات النهار باب 42.
في درجة الممر باب 43.
في درجة الطلوع والغروب باب 44.
في الداير من الفلك لطلوع الشمس والكوكب باب 45.
من الارتفاع
في الساعات من الداير باب 46.
في الداير من الطالع باب 47. في الطالع من الداير باب 48.
في الارتفاع من الداير باب 49.
في الداير لمغيب الشمس من الطالع باب 50.
في الطالع من الداير لمغيب الشمس باب 51.
في اصل نعم اكثر الاعمال المتعلقة بالداير باب 52.
في تسوية البيوت باب 53.
في مسير النيرين ليوم وساعة باب 54.
في مقدار قطر النيرين وقطر الظل باب 55.
في جزء الاجتماع والاستقبال وساعاتهما وطوالعهما باب 56.
في اصابع خسوف القمر مطلقة ومعدلة باب 57.

باب	S.	
58. باب		في ازمان الخسوف مطلقة ومعدلة
59. باب		في تصوير الخسوف
60. باب		في بعد القمر من الارض
61. باب		في ارتفاع قطب فلك البروج المسمّي عرض اقليم الرؤية
62. باب		في ارتفاع اجزاء فلك البروج
63. باب		في ارتفاع القمر بحسب عرضه
64. باب		في اختلاف منظر القمر في دائرة الارتفاع
65. باب		في الزوايا الستة التي يحتاج اليها في الكسوفات الشمسية
66. باب		في اختلاف منظر القمر طولا وعرضا من هذه الزوايا
67. باب		في اصابع كسوف الشمس مطلقة ومعدلة
68. باب		في ازمان الكسوف مطلقة ومعدلة
69. باب		[في تصوير الكسوف
70. باب	S.15	في اختلاف منظر القمر طولا وعرضا بطريقة مبرهنة
71. باب	16	في استخراج طول البلدان
72. باب	20	في البعد بين النيرين من دايرة تمر بهما
73. باب	20	في البعد بين كوكبين ذي عرضين
74. باب	20	في رؤية الهلال والكوكب من جهة قسي محدودة لها
75. باب	22	في ساعات بعد درجة الكوكب من الاوتاد
76. باب	22	في مطرح الشعاع بدرج السواء
77. باب	23	في مطرح الشعاع بدرج المطالع
78. باب	24	في معرفة التسيرات
79. باب	26	في تحويل السنين وطوالعها
80. باب	29	في نقل طالع سنة العالم من بلد الي بلد
81. باب	30	في استخراج خط نصف النهار
82. باب	31	في انحراف البلدان عن نصف نهار بلدنا
83. باب	31	في ذكر بعض الكواكب الثابتة وعلاماتها ليعرف بالعيان
84. باب	33	في اسماء منازل القمر وايام طلوعها

Es folgt S. 35 die 2. مقالة, betitelt في الجدول (oder auch في الجداول) und bestehend in astronomischen Tabellen, deren Zusammenstellung S. 35 enthält. Es sind deren 53.

S.36	ايام السنين السريانية	39	مدخل السنين السريانية [الرومية]
37	ايام السنين العربية	40	مدخل السنين العربية
38	ايام السنين الفارسية		

41	مدخل السنين الفارسية	122	تعاديل الزهرة
42	الجيب	128	وسط عطارد
43	السهم	130	خاصة عطارد
45	الظل الاول وهو المعكوس	132	تعاديل عطارد
46	الظل الثاني وهو المستوي	138	عرض القمر
	لمعرفة ظل انصاف النهار	139	عرض زحل ومقامه الاول
47	مقدمات الاوساط	140	عرض المشتري ومقامه الاول
48. 67	وسط الشمس	141	عرض المريخ ومقامه الاول
68	حركة الاوجات	142	عرض الزهرة ومقامه الاول
69	تعديل الايام بلياليها	143	عرض عطارد ومقامه الاول
70	تعديل الشمس	144	الميل الاول والثاني
74	وسط القمر	147	ظل الميل الاول
76	خاصة القمر	148	مطالع البروج بخط الاستواء
78	البعد المضاعف	150	تعديل النهار لعرض لهـ ل
80	تعاديل القمر	151	مطالع البروج لعرض لهـ ل
85	وسط الجوزهر	153	مسير ساعة النيرين وقطريهما
86	وسط زحل	154	بعد القمر من الارض
88	خاصة زحل	155	اختلاف منظر الشمس
90	تعاديل زحل	155	تعديل اصابع الكسوفين
96	وسط المشتري	156	طول البلدان
98	خاصة المشتري	157	التسييرات
100	تعاديل المشتري	158	الكواكب الثابتة ومواضعها لاول سنة شا يزدجردية
106	وسط المريخ		
108	خاصة المريخ		
110	تعاديل المريخ		
118	وسط الزهرة		
120	خاصة الزهرة		

Es folgt S. 162 eine Auseinandersetzung über اوساط الكواكب لمدخل سنة ... يزدجردية und dann: في تقويم الكواكب بزيج حبش والبتاني وابن الاعلم وزيج يحيى بن ابي منصور وكيفية التفاوت بين كل واحد منهم

164 eine Tafel über الاعياد والايام المشهورة

165 Zusammenstellung der Monatsnamen bei verschiedenen Völkern (الروم, الصغد, المغرب, اليهود und القبط).

166 جدول صوم النصاري

167 جدول تعديل الشمس بابن الاعلم

168 جدول تعديل مركز زحل بابن الاعلم

In diesem Abschnitte hört das Vorhandene auf bei Besprechung des المشتري mit den Worten: واي درجة اردنا تعديلها الثانى اخذنا ما بازائها من التعديل فان كانت الدرجة اقلّ من مائة٬

Wie viel fehlt, ist nicht ersichtlich.

Von diesem Werke liegt hier also die erste Hälfte (die zwei ersten مقالة) nicht ganz vor. Von dem fehlenden Schluss derselben abgesehen, fehlt an der ersten Maqāle ein sehr grosses Stück, nämlich der Schluss des 8. Kapitels bis zum Anfang des 69. Kapitels. Wohin das Stück der Tabellen Seite 49—60. 62. 61. 63—66 gehört, weiss ich nicht, schwerlich aber an die Stelle, wo es steht. Gegen Ende ist etwas verbunden; die Seiten folgen so: 204. 216. 215. 207—214. 206. 205. 217 ff.

Schrift: ziemlich gross, breit, deutlich, vocallos, auch fehlen nicht selten diakritische Punkte. Ueberschriften und Stichwörter roth. Die Ueberschriften in den Tabellen meistens schwarz in grösserer Schrift. Seite 205. 206. 216 stehen überkopf. — Abschrift c. $^{700}/_{1300}$.

S. 221 enthält eine Tabelle, in der die einzelnen Länder zusammengestellt sind nach den Zeichen des Thierkreises, die für sie gelten. Dieselbe ist datirt vom J. $^{832}/_{1429}$.

5752. Lbg. 1038.

96 Bl. 8vo ($18^1/_2\times13^1/_2$; 17×11—12^{cm}). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 2a:

ك" الجيب لدقيقة فدقيقة وثانية فثانية ويتبعه الميل لدقيقة فدقيقة وثانية فثانية من دقيق حساب الشيخ ابي الحسن على بن عبد الرحمن بن احمد بن يونس بن عبد الاعلي الصدفى المصري المعدل

Astronomische Tabellen des ʼAlı ben ʼabd-erraḥmān ben aḥmed *ben jûnus* ben ʼabd elaʼlā elmiçrı *eççadafi* † $^{399}/_{1008}$:

f. 2—48 جيب الدقيقة وجيب الثوانى
49—94a الميل لدقيقة وثانية

Sie gehören wol zu des Verfassers grossem ك" الزيج الحاكمى. Dann folgen noch f. 94b—95b einige Anweisungen zu praktischem Verfahren bei astronomischen Rechnungen.

Schluss: وتقسم عليه جيب تمام فضل الدائر يحصل جيب تمام السمت والله اعلم٬

Schrift: ziemlich gross, gefällig, in rothen Linien. — Abschrift c. $^{1150}/_{1737}$. — Vgl. HKh. III 6973. 6935.

5753. Lbg. 574.

21 Bl. 8vo (18×12; $13^3/_4\times9^{cm}$). — Zustand: nicht ganz sauber; Bl. 11 schadhaft. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Pppbd mit Lederrücken. — Titel f. 1a:

كتاب فيه السّمْت لابن يونس الحاسب

Astronomische Zenith-Tabellen, nach den 12 Thierkreisbildern geordnet; von demselben.

Nach f. 10 fehlen 14, nach f. 11 1 Bl.

Die letzten Seiten enthalten die Tabellen: جدول الدائر من نصف النهار الي اول وقت العصر und جدول يعرف منه الساعات بالحساب

Schrift: klein, gut. — Abschrift im J. 840/1436.

5754.

1) We. 1138, 2, f. 47—55.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Verfasser: s. Anfang.

Anfang: قال الشيخ الامام ... شمس الدين محمد بن محمد الخليلي الحنفى الموقت بالجامع الاموي رحمه' الحمد لله الذي جعل صلاتنا نحو بيته الحرام وصلي الله على سيدنا . . . وبعد فانى لم ار طريقا فى سمت القبلة ابين ولا اجود من الطريق التى ذكرها الشيخ ابو على المراكشى الخ

Tabellen des Mohammed ben mohammed ben mohammed *elhalili* šems eddîn, † um 780/1378, zur Auffindung des Zeniths der Qibla, nach dem Verfahren des Abû 'alî elmarrâkušî, nebst kurzer Beschreibung desselben.

2) We. 1138, 4, f. 62—94.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Stark wasserfleckig und unten (auch oben) am Rande besonders beschädigt und gebessert.

Astronomische Tabellen, von demselben Verfasser. Sie betreffen الارتفاع (Sonnenhöhe). Die 2 ersten Blätter fehlen und sind ergänzt. Eine voraufgeschickte Erklärung dazu ist nicht vorhanden.

5755. We. 1138

1) f. 1—46.

94 Bl. 4to, 36 Z. (27½ × 9; 23½ × 6¾^cm). — Zustand: lose Lagen, wasserfleckig, der untere Rand beschädigt und ausgebessert, wodurch aber der Text gelitten hat. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: fehlt. — Titel fehlt; nach dem Schluss:

الجدول الافاقيّ

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1^b: قال الشيخ الامام ... شمس الدين ابو عبد الله محمد بن محمد بن محمد الخليلي الحنفى الموقت بالجامع الاموي' الحمد لله الذي بنعمته تتمّ الصالحات ولعظمته اطاعت الارض والسموات . . . وبعد فان اولي ما ينظر اليه من النجوم ما يعرف به الاوقات الخمسة وسمت القبلة وغير ذلك مما يهتدي به فى البرّ والبحر الخ

Astronomische Tabelle, von demselben Verfasser. Der Verf. hat früher eine Tabelle zur Kenntniss der 5 Gebetszeiten und eine andere zur Kenntniss des Zeniths der Qibla gemacht; jetzt ist es ihm gelungen, Beides auf einer Tabelle zu berechnen. Er schickt einige erläuternde Kapitel vorauf.

باب فى معرفة نصف القوس النهار او الليل للشمس او للكوكب 1^b
باب فى معرفة فضل الداير 2^a
باب فى معرفة غاية الارتفاع وعرض البلد وارتفاع العصر وما بين العصر والغروب وحصة الشفق والفجر 2^a
باب فى معرفة سعة المشرق والارتفاع الذي لا سمت له وسمت الارتفاع 2^b
باب فى معرفة الميل بالرصد مع كون العرض معلوما 2^b
خاتمة فى العمل بالكواكب 3^a
باب فى معرفة بعد الكوكب 3^a
باب فى معرفة مطالع الكوكب 3^b

Schluss f. 4^a: فرد الحاصل على قف لتحصل مطالع الكوكب والله سبحانه وتعالى اعلم' آخر رسالة الجدول الافاقي'

Dann hat sein Schüler und Schwestersohn, شرف الدين ابو محمد موسي بن محمد الخليلى الحنفى الموقت بالجامع الاموي noch 2 فصل hinzugefügt:

1. فصل 4^a فى العمل بالقمر
2. فصل 4^b فى معرفة رؤية الهلال التى لا تكاد تخطي

Schluss f. 5^b: يكون بطىء السير فيقطع فى ثلاث ليال منزلتين فاعرف ذلك وبالله التوفيق والله اعلم'

Darauf folgt f. 6^a ff.: جدول فضل الداير الافاقى

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Text in rothen Linien. — Abschrift c. 1100/1688.

F. 1^b bis 3^a in We. 1144, f. 5^b—6^b.
F. 1^b bis 3^b, 21 in We. 1138, 3, f. 56^b—58^b.
F. 16^a—29^b = We. 1144, f. 7^b—21^a.
F. 35^b—46^b = We. 1144, f. 21^b—33.

5756. We. 1138.

3) f. 56—61.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Verfasser nach dem Bismillâh:

محمد بن محمد بن محمد الخليلي

Anfang f. 56b: الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات ولعظمته اطاعت الارض والسموات وبعد فان اولي ما ينظر اليه الخ

Astronomische Uebersichten und Tabellen, von demselben Verfasser.

F. 56b—58b ist ganz dasselbe Stück, welches enthalten ist auf f. 1b—3b, 21.

F. 59a Tabelle: الظل المبسوط على ان الارتفاع للمقياس عشرة اجزاء

F. 59b جدول جيب القوس وقوس الجيب لدرجة درجة

Zu f. 59a gehört die Erklärung, welche f. 60a—61a steht und so anfängt: في معرفة الظل المبسوط ومعرفة الارتفاع منه ومعرفة الظل من الارتفاع، اذا وقف الانسان في مكان

F. 61b eine Tabelle, mit Ueberschrift: من حساب شمس الدين محمد الخليلى رحمه، الميل افاق وعصر افاقى

5757. We. 1134.

140 Bl. 8vo, 27 Z. (20¾ × 14½; 14½ × 11cm). — Zustand: ziemlich unsauber; der Rand im Anfange fleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel f. 4a:

كتاب الدر النظيم في تسهيل التقويم وهو محلول من زيج السلطان الغ بيك بن شاه رخ ابن امير تيمور كوركان

ebenso in der Vorrede. Verfasser f. 4a:

ابو هريرة عبد الرحمن بن بنفشا الجوهري الصالحي المعدل الموقت بالجامع الاموي

Anfang f. 4b: الحمد لله واهب المنن من فضله العميم خالق الانسان في احسن تقويم ... وبعد فلما رايت الهمم عن ادراك معاني الحقايق الفلكية قد قصرت والافهام في ميادين مباني اصول تلك المعاني العلية قد انحصرت الخ

Kurz gefasste astronomische Tabellen; unter Benutzung des Werkes des Ulug beg, von 'Abd errahmân ben benefšâ *elǵauhari* eççâlihî, etwa um 900/1494. Der Verfasser schickt, zur Benutzung derselben, Bemerkungen vorauf in mehreren ungezählten kurzen Kapiteln.

باب في معرفة التواريخ 4b
باب في معرفة استخراج هذه التواريخ بعضها من بعض 5a
باب في معرفة مداخل سنى التواريخ وشهورها في ايام الاسبوع 5a
باب في معرفة الكبيس بالحساب 5b
باب في معرفة تقويم الشمس 5b
باب في معرفة تقويم القمر والجوزهر 5b
باب في معرفة تقويم الكواكب الخمسة 5b
باب في معرفة ميل الشمس وعرض القمر 6a
باب في معرفة عروض الكواكب الخمسة 6a
باب في معرفة رجوع الكواكب واستقامتها 6a
باب في معرفة نصف قوس النهار وساعاته الزمانية والمستوية 6b
باب في الطالع وتسوية البيوت 6b
باب في الاجتماع والاستقبال 7a
باب في طالع السنة وانتقال الكواكب في البروج واتصالاتها 7a
باب في معرفة خسوف القمر 7b
باب في معرفة كسوف الشمس 8a
باب في رؤية الاهلة 8b
باب في معرفة ظهور الكواكب واختفائها 8b
باب في عمل السهامات 9a
باب قد وضعت جدولا اثبت فيه حركات الكواكب الخ 9a
باب قد وضعت جدولا يعرف منه الداير مبسوطا الخ 9a
باب اذا اردت تعرف هل يقع في سنتك كسوف او خسوف الخ 9a
باب وقد وضعت جدولا لمنازل القمر الخ 9a
باب وقد وضعت جدولا يعرف منه صيام النصاري 9a
باب في اعياد المسلمين ومواسمهم 9a
باب في معرفة اعياد النصاري 9a
باب في معرفة طلوع الشعري اليمانية وتسمي العبور 9b
باب في رموز التقويم 9b
باب في عمل الدستور للتقويم 9b

Schluss f. 10b: وقد جعلت هذا الزيج في غاية التدقيق والتسهيل ... وجعلت اعمال المقومات كلها بطريق الزيادة لا بالنقص ... وينفع به كل اخ صادق انك انت التواب البر الرحيم يا من هو بالاجابة جدير وهو على كل شيء قدير،

Darauf folgen die Tabellen, deren erste f. 11ª überschrieben ist: جدول التوقيعات في الايام المعظمة في الاسلام على الاشهر العربية'

Unter den Tabellen findet sich f. 52ᵇ u. 53ª ein Excurs, anfangend: حببنا ان نكتب هذا الشرح وبعض جداول من ابن الشاطر' فصل في معرفة اعمال الهلال'

Bl. 131ª ist leer geblieben.

Die letzten Tabellen sind f. 136ᵇ u. 137ª: تتمة جداول النسبة الستينية وهو آخرها لحساب علم الفلك وهي من واحد الي ثلاثين والصفحة اليسرا من النسبة الستينية وهي آخر الجداول من واحد وثلاثين الي ستين من الطول'

Schrift: klein, zierlich, gleichmässig, vocallos. Stichwörter und einzelne Ueberschriften roth. Der Text in rothen Linien eingefasst. — Abschrift c. ¹⁰⁰⁰/₁₅₉₁.

F. 138—140 sind noch einige astronomisch-geographische Tabellen hinzugefügt (die aber nicht zu dem Werke gehören); nämlich جدول لطول البلاد المشهورة وعرضها وانحراف قبلتها وجهة الانحراف'

F. 1ª·ᵇ enthält etwas auf Zauberei bezügliches, von ganz neuer Hand, nämlich Anweisung zur Verfertigung u. zum Gebrauch einer Schwärze (دخنة السنوسب) u. Wirkung derselben, und eine Beschwörungsformel (دعوة المشتري), mit den absonderlichsten Wortbildungen. F. 3ᵇ steht eine Stelle aus dem البارع في معرفة طالع المولود, die Horoskopstellung betreffend.

5758. Spr. 1858.

76 Bl. 8ᵛᵒ, c. 30 Z. (20²/₃ × 9¹/₄; 18¹/₂ × 6¹/₂ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel fehlt; er ist: جداول. — Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل فيها سراجا . . . اما بعد فيقول العبد الفقير . . . عبد اللطيف بن ابراهيم بن قاسم ابن محمد بن يوسف بن احمد بن ابراهيم بن يحيى بن احمد بن عبد الله بن عبد الرحمن بن عبد العزيز الاموي الشهير بابن الكيال الشافعي مذهبا الاشعري معتقدا . . . الدمشقي مولدا وبلدا' اني رايت جدولين لاستخراج درجة الشمس احدهما للعلامة الشيخ علاء الدين بن محمد ابن الشاطر . . . والجدول الثاني للشيخ شمس الدين التيزيني الخ

Zwei astronomische Tafeln des ʾAbd ellaṭîf ben ibrâhîm ben qâsim ben moḥammed eddimašqî elomawî *ibn elkajjâl*, etwa um ⁹⁵⁰/₁₅₄₃ am Leben, zur Feststellung des Grades der Sonne (لاستخراج درجة الشمس), nach dem Vorgange des Ibn eššâṭir und besonders des شمس الدين التيزيني: die Tafel jenes umfasst die Jahre ⁷⁵¹/₁₃₅₀—⁸⁵¹/₁₄₄₇, die des andern die Jahre ⁸⁵¹/₁₄₄₇—¹⁰⁰⁰/₁₅₉₁. — Abweichend von der verbreiteten Ansicht, dass mit dem J. 1000 die Welt ein Ende nehmen werde, — einer unter Anderen von Essojûṭî bekämpften Ansicht, s. No. 2753 — soll die Tafel des Verfassers die Jahre nach 1000 behandeln. Er glaubt nämlich, gestützt auf Sura 17, 78, aus welcher Stelle er die Zahl 1399 herausrechnet, noch auf weitere 400 Jahre des Weltbestehens rechnen zu dürfen. — In seinen 2 Tabellen richtet er sich nach Ettîzînî, mit geringen Abweichungen.

Die erste Tafel dient zur Feststellung der Arabischen, Griechischen, Koptischen Zeitrechnung, des Anfangs der Jahre und Monate etc.: sie beginnt mit ¹¹⁰¹/₁₆₈₉ und geht bis ¹¹⁶⁰/₁₇₄₇, f. 4ᵇ—7ª.

Die 2. Tafel, الشبكة genannt, dient zur Kenntniss des Sonnengrades und des Eintritts der Koptischen und Griechischen Monate. Behandelt die Jahre ¹⁰⁰¹/₁₅₉₂—¹¹²²/₁₇₁₀, f. 7ᵇ—8ª.

Die Vorrede giebt Auskunft über Einrichtung der Tafeln und Anleitung zu deren Gebrauch. Diese Vorrede findet sich hier eigentlich doppelt, nur ist die erste f. 1ᵇ—3ª mit einem ausführlichen Anfang versehen. Die andere f. 3ᵇ—4ª lässt denselben fort und beginnt, nach dem Bism.: الحمد لله رب العالمين والصلاة . . . وبعد فهذه رسالة تشتمل على جدولين فالجدول الاول يشتمل على ١٨ بيتا الخ welche Worte in der ersten Vorrede f. 2ª, 17 stehen.

جدول البهت، هذا جدول يعلم منه انتقال الشمس الي راس البرج او الدرجة التي تريد، f. 8b—9a nebst Gebrauchsanweisung.

9b ein in 12 Theile getheilter Kreis, die Stellung des Mondes nach seinen Stationen etc. verdeutlichend.

10a eine Minutentafel [جدول الدقايق الزايدة على الدور ليكمل اليوم بليلته اذا ابتدات من الشروق او من الغروب]

10b—16a جدول اعمال مواقيت النهار und auf den gegenüberstehenden Seiten desselben in Bezug auf die Nacht, nach den Sternbildern (برج) geordnet (zuerst في برجي الجدي والقوس)

16b. 17a جدول المطالع الفلكية المنفق عليها من اول برج الجدي وتسمي مطالع الزوال

17b. 18a جدول المطالع البلدية عند الشروق من اول الحمل لعرض دمشق

18b. 19a جدول مغيب الشفق الاحمر وهو اول وقت العشا عند الامام الشافعي وان زدت عليها نصف ساعة حصلت اول وقت عند الامام الاعظم ابي حنيفة،

19b. 20a جدول مطلع طلوع الفجر الصادق

20b جدول الميل الجزي افاق وغايته وجدول التعديل لعرض لج ل

21a جدول سعة المشرق والمغرب وجدول ارتفاع السمت له

21b جدول قوس الجيب وغايته وجدول جيب القوس

22a جدول ظل مبسوط على ان القامة يب وجدول ظل مبسوط على ان القامة اقدام ز

22b جدول يعرف منه ارتفاع العصر في ساير الافاق

23a جدول ظل الزوال اصابع وجدول ظل الزوال اقدام

23b—30b جدول اسماء الكواكب ومطالعها وبعدها وجهتها

31a—36b 12 Tafeln جداول التوقيعات والحوادث (von تشرين الاول an bis zum ايلول Monat).

37a فايدة في معرفة درجة الشمس بالتقريب

37a فايدة في معرفة الطالع للسنة الشمسية

37b. 38a جدول المنازل للقمر

38b. 39a الجدول المجرد لمعرفة مدخل السنين الرومية

39b جدول يعلم منه اول الشهور العربية

40b جدول صوم النصاري und 40a Erklärung dieser Tafel.

41a 42. Kapitel des Buches الدر المنثور, handelt في معرفة الاوتاد الاربعة وهي الطالع والغارب والمتوسط العاشر ونظيره الوتد وهو الرابع، (s. We. 1151, 1, f. 19a).

41b—43a جدول المطالع من اول الحمل

43b—45a جدول يعلم منه الطالع والمتوسط

45b. 46a جدول المطالع من اول الحمل

46b شرح اختيار الاعمال في النهار والليل

47a اختيارت الاعمال في النهار والليل

47b—48b جدول اطوال البلاد المشهورة وعروضها وانحراف قبلتها وجهة الانحراف

49a اختيارات الاسفار لبطلميوس الحكيم (Was Einen betrifft, wenn man unter dem und dem Stand des Mondes verreist. Ferner ohne Ueberschrift: eine Tabelle, wohin Jemand sehen soll, der den Neumond in dem und dem Sternbilde gesehen hat.)

49b جدول وقت الاذان الاول في شهر رمضان

50a فايدة في استخراج اعمال الليل والنهار من المطالع (dem الشيخ خليل الموصلي entlehnt).

50b. 51a جدول المطالع البلدية

51b. 52a جدول اعياد المسلمين وايامهم المشهورة في الاسلام على رؤية الاهلة

52b. 53a جدول يعرف منه القمر باقي البروج هو

53b. 54a جدول اسماء منازل القمر والمطالع والبعد والجهة والقدر وهيئة الاشكال

54b جدول يعرف منه متى يغيب القمر ومتى يطلع

55a فايدة في معرفة الطالع نهارا

55a فايدة متعلقة بفصول المطالع

55b فايدة في معرفة حرف السبق سبق الشهر الرومي على العربي

55b فايدة في معرفة العمل بالكوكب والماضي والباقي من الليل

56b فايدة في استخراج مواضع الكواكب الثابتة

56b فايدة في معرفة غاية ارتفاع الكوكب

57b فايدة في صفة العمل بالمنازل وكيفية معرفة ما يمر من الليل من ساعات زمانية

58a فايدة في معرفة الماضي والباقي من الليل او النهار في بلد غير بلدنا

59ᵇ—71ᵃ astronomische Tabellen, ohne Ueberschrift; es gehört vielleicht dazu der Titel f. 59ᵇ: نسبة السّتينية; vielleicht bezieht er sich auf f. 72ᵃ.

71ᵇ جدول جنس خارج الضرب

71ᵇ جدول جنس خارج القسمة

72ᵃ astronomische Tabelle, ohne Ueberschrift. Wahrscheinlich gehört dazu der Titel f. 59ᵇ: نسبة السّتينية.

72ᵇ جدول الساعات الزمانية لمعرفة تسوية البيوت بدرجة توخذ

73ᵃ جدول لمعرفة الدايرين بالفلك من قبل الساعات المستوية والدقايق من اللمعة

73ᵇ, 74ᵃ sind leer geblieben für: جدول ساعات نصف النهار بزيادة نصف ساعة لمعرفة تقويم الهلال

74ᵇ, 75ᵃ النظر في علم النجوم ومعرفة التقويم وغير ذلك من الاختيار والاحكام باحوال الكواكب über den Nutzen des astrologischen Wissens und dass dasselbe keineswegs Unglauben mit sich führe.

75ᵇ فايدة في معرفة انتقال القمر والشمس الي اىّ برج شئت او اىّ منزلة شئت

76ᵃ باب في معرفة الشعري اليمانية

76ᵇ فايدة جليلة ... في معرفة يوم الصوم وفي معرفة يوم عرفة

Ausserdem hier und da einige kleine فايدة, besonders f. 1ᵃ, z. B:

فايدة في معرفة جهة الكسوف للشمس والخسوف للقمر

u. ibid. فايدة في معرفة انتقال القمر من برج الي برج آخر

Schluss f. 76ᵇ: ذي الحجة تاسعه عرفة عاشره رمضان

Schrift: durchschnittlich ziemlich gross, etwas flüchtig, deutlich, vocallos. Ueberschriften, Stichworte, Zahlbuchstaben vielfach roth. F. 74ᵇ ff. sind grösser geschrieben. — Abschrift im J. $^{1108}/_{1696}$.

5759. We. 1146.

1) f. 1—10.

32 Bl. 8ᵛᵒ (19 × 7; 16½ × 5½ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht fest im Deckel; unsauber und fleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken.

Dasselbe Werk, aber nur der Anfang. Titel fehlt. Verfasser fehlt, steht aber zu Anfang. Der Anfang ist wie bei Spr., auch die Einleitung, dann folgen die 2 Tabellen.

Die 1. Tabelle f. 4ᵇ—7ᵃ beginnt hier mit dem J. $^{1104}/_{1692}$ und geht bis zum J. $^{1180}/_{1766}$; sie ist aber unvollständig; es fehlt die 2. Hälfte der Tafel zu den Jahren $^{1104}/_{1692}$—$^{1122}/_{1710}$ und die Jahre $^{1123}/_{1711}$—$^{1144}/_{1731}$ überhaupt.

Die 2. Tabelle f. 9ᵇ und 10ᵃ umfasst hier die Jahre $^{1123}/_{1711}$—$^{1289}/_{1872}$. Doch scheint letztere Zahl zweifelhaft richtig und die ganze Tabelle unvollständig.

Zur Ausfüllung der leeren Seiten steht f. 8ᵇ noch die astronomische Tabelle جدول البهت, d. h. über den täglichen Lauf der Sonne (البهت هو مسير الشمس في اليوم بليلته). F. 9ᵃ steht die Notiz: في معرفة مدة اقامة الكواكب في البروج und ein kleiner Excurs über die Zahl der Sphären (في معرفة عدد الافلاك). Dies gehört zu dem obigen Werke nicht. — Mehr ist hier nicht vorhanden.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Der Text in rothen Linien; die einzelnen Zeilen roth abgetheilt. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

5760. We. 1148.

2) f. 19ᵇ—26ᵃ.

8ᵛᵒ (21¾ × 15½; c. 18½ × 13—14ᶜᵐ).

Astronomische Tafeln desselben Verfassers, über deren Inhalt und Gebrauch f. 19ᵇ handelt. Es sind deren zwei. Sie sind theils dieselben in We. 1146, 1 besprochenen, theils eine Ergänzung der daselbst fehlenden.

Die 1. Tafel f. 20ᵃ—23ᵃ umfasst die Berechnung für die Jahre $^{1211}/_{1796}$—$^{1400}/_{1980}$.

Die 2. Tafel f. 23ᵇ—25ᵃ umfasst die Jahre $^{1124}/_{1712}$—$^{1394}/_{1974}$.

F. 25ᵇ umfasst die Tabelle جدول البهت nebst Anweisung des Gebrauchs (= We. 1146, 1, f. 8ᵇ) (dieselbe wird f. 26ᵃ fortgesetzt); ausserdem eine astronomische Figur für den Stand des Mondes, nebst Gebrauchs-Anweisung (= We. 1146, 2, f. 11ᵃ).

F. 25^a giebt in Bezug auf f. 25^b und 26^a genauere Gebrauchs-Auskunft
(فى تحرير البُعد والبهت للشمس وحاصله معرفة الشمس التي الدرجة والبرج فى اىّ ساعة يقع ليلا كان او نهارا)

5761. Spr. 1979.

1) f. 1—20.

27 Bl. 8vo, c. 30—39 Z. ($20^1/_2 \times 7^1/_2$; $17^1/_2 \times 6^{cm}$). — Zustand: fleckig und schmutzig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken.

Astronomische Tafeln, von demselben Ibn elkajjāl. Die Vorbemerkung dazu beginnt f. 1^b so: الحمد لله رب العالمين والصلاة ... وبعد فهذه رسالة تشتمل على جدولين فالجدول الاول يشتمل على ١٨ بيتا الخ

Es ist dieselbe Vorbemerkung, welche in We. 1146, 1, f. 3^b—4^a steht.

Es folgt von der 1. Tabelle, welche hier mit dem J. $^{1082}/_{1671}$ anfängt, die erste Hälfte von f. 2^b (sie geht bis zum J. $^{1100}/_{1688}$), und f.3^a, die letzte Hälfte, von d. J. $^{1135}/_{1722}$—$^{1153}/_{1740}$.

Von der 2. Tabelle ist vorhanden: f. 5^a die Jahre $^{1001}/_{1592}$—$^{1122}/_{1710}$, f. 3^b und 4^a die Jahre $^{1123}/_{1711}$—$^{1279}/_{1862}$.

Die astronomische Tabelle جدول البهت (We. 1146, 1, f. 8^b) steht f. 5^b; der Kreis, den Stand des Mondes betreffend (We. 1146, 2, f. 11^a), steht f. 6^a.

f.6^b—12^a = We. 1146, 2, f. 11^b—17^a.
12^b. 13^a = ibid., f. 18^b. 19^a.
13^b. 14^a = ibid., f. 17^b. 18^a.
14^b. 15^a = ibid., f. 20^a. 19^b.
15^b. 16^a = ibid., f. 20^b. 21^a.
16^b جدول الميل، جدول تعديل النهار
17^a—18^a جدول اعمال الليل فى برجي الدالي والعقرب لعرض لج ل u. s. w.
18^b جدول اعمال النهار فى برجي الحمل والسنبلة
19^b. 20^a ist ein Stück der oben (f. 2^b) erwähnten 1. Tabelle, und umfasst die Jahre $^{1241}/_{1825}$—$^{1260}/_{1844}$.

Schrift f. 1^b und 2^a von neuerer Hand, c. $^{1200}/_{1785}$. Die Tabellen aus etwas früherer Zeit, f. 19^b. 20^a später.

5762. We. 1142.

95 Bl. 8vo, 29 Z. ($20^1/_3 \times 14^2/_3$; $16^1/_2 \times 12^{cm}$). — Zustand: die Lagen fast ganz lose; ziemlich unsauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe, in Pappfutteral mit Lederrücken. — Titel f. 1^a:

كتاب الزيج فى الفلك وهو المحلول الثانى المعروف بالاحاد تلخيص الشيخ ... عبد الرحيم القزوينى بن الملا عبد الكريم الشهير بالعجمي،

Anfang f.1^b: الحمد لله الواحد القهار العزيز الجبار خالق الليل والنهار كاشف الاستار... اما بعد فاعلم ان فوايد علم الفلك عديدة وفرايده مديدة وغرره ظاهرة الخ

Astronomische Tabellen des 'Abd errahīm ben 'abd elkerīm elqazwīnī *el'aǵemī* † $^{1026}/_{1617}$, mit Einleitung in Vorrede, 20 Kapp., Schlusswort. Er rühmt das astronomische Werk des علاء الدين ابن الشاطر († $^{777}/_{1375}$) und den Commentar dazu vom Verf. selbst in 100 Kapp. — es ist das unter dem Titel زيج ابن الشاطر bekannte Werk gemeint — und sagt, dass er die in demselben vorkommenden تعاديل in dies Werk gebracht und vermehrt habe.

في معرفة سعة المشرق والارتفاع الذي لا 13ᵇ باب .18
سمت له ونصف قوس النهار
في استخراج المقدار المجهول من المقادير 14ᵃ باب .19
الاربعة المتناسبة نسبة هندسية
في معرفة تحريك الكواكب الثوابت 14ᵃ باب .20
في عمل الدستور، المطلب الاعلي من 15ᵇ الخاتمة
الزيج تقويم سنة شمسية الخ

Dann folgen von f. 17ᵃ an die Tabellen.

Schrift: klein, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. In rothen Linien. — Abschrift c. 1100/1688.

5763. Lbg. 526.

13) f. 169—228.

4ᵗᵒ, 17 Z. (22 × 16; 15 × 10½ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber, oft fleckig. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Bruchstück eines grösseren astronomischen, mit Commentar und Tafeln versehenen Werkes. Als Berechner der Tabellen, nach dem Vorgange des الفرغاني, nennt sich öfters

محمد بن ابي الخير الحسني الارمنوي

Nach der Vorrede beginnt das 1. قسم f. 209ᵇ so: القسم الاول في معرفة الرسم للمقنطرات وفيه اي في هذا القسم الاول مقدمة في تقسيم الات المقنطرات وعشرة فصول فيها كيفية رسم ربع الدايرة والمدارات وعشرة الات كلها مقنطرات مختصة بعرض واحد والسموت الخ

Die Vorrede handelt: في تقسيم الات المقنطرات 210ᵃ وهي كثيرة

في كيفية رسم ربع الدايرة فصل .1
في ربع دايرة موضوع فيه مقنطرات شمالية 212ᵃ فصل .2
كاملة او مقطوعة
في وضع المقنطرات الجنوبية 214ᵇ فصل .3
في وضع قسي العصر والشفق والفجر وغير ذلك 221ᵃ فصل .6

Es sind ziemlich viele Lücken darin; so fehlen am Anfang 9 Bl., nach 199. 205. 206. 211. 215 fehlen auch Blätter. Auch fehlt der Schluss. F. 207 gehört wol nach 199.

Schrift: schlecht, flüchtig, vocallos, vielfach ohne diakritische Punkte. Grundtext roth. — Abschrift c. 1100/1688. — Collationirt.

F. 229 giebt aus Berechnung des Standes der Gestirne einem hochgestellten Fragesteller günstige Antwort in Betreff der Erreichung seines Zieles.

5764. We. 1137.

18 Bl. 8ᵛᵒ, 30 Z. (20½ × 12½; 17½ × 9½ᶜᵐ). — Zustand: am Rande fleckig. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ (von anderer Hand, aber nach der Vorrede richtig):

بغية النفس في حل الشمس
لمحمد بن محمد اللاذقي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام . . . وبعد فهذه جداول قليلة تحتوي على فوايد جليلة سميتها الخ

Astronomische Tabellen des Moḥammed ben moḥammed ellādiqī, welchen eine Einleitung in 10 فصل und خاتمة voraufgeht.

في معرفة حساب الجمل 1ᵇ فصل .1
في ايام الاسبوع وعلاماتها 2ᵃ فصل .2
في معرفة حساب القلم الهندي 2ᵃ فصل .3
في معرفة التاريخ العربي واوايل سنيه 2ᵇ فصل .4
وشهوره بالحساب
في معرفة التاريخ القبطي واول كل سنة 2ᵇ فصل .5
منه ومدخله في العربية
في معرفة التاريخ الرومي ومدخله في 3ᵃ فصل .6
القبطية وعدد ايام شهوره وغير ذلك
في نقل المقوم لبلد اخري 3ᵇ فصل .8
في معرفة مقوم الشمس لوقت ما 3ᵇ فصل .9
في معرفة وقت نقلان الشمس في البروج 3ᵇ فصل .10
الاثني عشر

Dieser Abschnitt ist mit f. 3ᵇ nicht zu Ende; auch die خاتمة fehlt. — Die Ueberschrift des 7. فصل f. 3ᵇ, 2 ist ganz unvollständig.

Die erste Tabelle f. 4ᵇ enthält:

جدول تقويم الشمس لطول ندنه من ساحل البحر الغربي،

Die letzten f. 17ᵇ und 18:

اسماء الكواكب ومطالعها وابعادها وجهاتها ومقادير انوارها

Schrift: ziemlich gross, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. In rothen Linien. — Abschrift c. 1200/1785.

5765. We. 1149.

9) f. 85ᵇ—96.

a) f. 85ᵇ—88 ein kleines Werk, das am Ende der Gebrauchsanweisung (f.85ᵇ) betitelt ist:
نتيجة الافكار في اعمال مواقيت الليل والنهار
von demselben Verfasser Moḥammed el-lādiqī, welcher in Lbg. 656, 4, f. 51ᵃ genannt ist. Es enthält auf 6 Tafeln die Namen der 12 Thierkreisbilder (je 2 u. 2 zusammengestellt), nebst Berechnung der dahin gehörigen Tag- und Nachtzeiten, für den nördlichen 32. Breitengrad von نابلس. Die 1. Tafel (f. 86ᵃ) ist überschrieben: جدول اعمال مواقيت النهار والليل في بروجي الميزان والحوت لعرض نابلس شمال لب

Bl. 89—91ᵃ sind leer geblieben.

b) f. 91ᵇ. 92ᵃ enthält in je 3 Columnen die Längen- und Breitengrade einer Anzahl von Ländern und Städten.

c) f. 93ᵃ ein Kreis, zu abergläubischen Zwecken bestimmt, aus 6 concentrischen Kreisen bestehend. Die äusserste Abtheilung enthält in Umschrift den Thronvers (Sura II 256); die übrigen sind durch Queerstriche in eine Menge Abtheilungen getheilt, deren jede einen Buchstaben (oder ein Zeichen in dem zweiten äussersten Rande) enthält. Die Ueberschrift ist: هذه جنة الاسماء للغزالي توضع الاعمال في وسطها تري العجب

d) f. 93ᵇ. 94ᵃ ein grosser Kreis, aus mehreren concentrischen Kreisen bestehend, zu astronomischen Zwecken; die Monatsnamen (Lateinisch und Syrisch), die Namen der Sternbilder und die des Thierkreises, der Planeten und Tage und Jahreszeiten enthaltend. Die Gebrauchsanweisung dazu steht f. 94ᵇ.

F. 95 und 96 leer.

5766. Lbg. 656.

4) f. 51—71.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 51ᵃ:

نتيجة الافكار في عمل الليل والنهار للشيخ محمد بن محمد اللاذقي شمس الدين وبقية الحصص النهارية والليلية والمطالع لبعض المتقدمين والكواكب الثابتة المرصودة للشيخ عبد الرحمن الطنانى الموقت

Nur astronomische Tabellen, hauptsächlich so wie sie in Spr. 1863, f. 5ᵇ ff. vorliegen, zum Theil auch in We. 1149, 9, f. 86ᵃ; von Moḥammed ellādiqī (vgl. We. 1137).

5767. Dq. 49.

93 Bl. 8ᵛᵒ (21½ × 16½ᶜᵐ).

Astronomisches Sammelwerk. Enthält meistens Tabellen.

1) f. 1ᵇ—16ᵃ الظل المنكوس الستينى ويسمي الظل الاول المحلول دقيقة دقيقة لالغ بيك السمرقندي in Tabellen.

2) f. 17—38ᵃ جداول السهم المحلول
جدول الظل الثانى ويسمي الظل المستوي womit verbunden f. 37ᵇ. 38ᵃ.

3) f. 39—54ᵃ جدول الظل المنكوس الستينى دقيقة دقيقة وهو جدول نفيس ينفع في اخراج المنحرفات للعلامة ابن يونس الحاكمي
und dazu
49ᵇ—52ᵃ جداول الميل الاول بثلاث دقيقة
52ᵇ—53ᵇ وجداول الميل الثاني بستة دقايق
54ᵃ { وجدول الميل الاول والثاني بدرجة
وجدول الجيب بدرجة }

4) f. 55—74 جداول ظل مبسوط بقامة ١٢

5) f. 75—92 الجوهرة اللامعة والنتيجة الجامعة لرضوان افندي

Anfang f. 75ᵇ: يا من سمك السماء وزينها بزينة الكواكب وسيّرها بقدرته . . . وبعد فلما كان من اهم المهمات واقرب القربات النظر في تحرير ما هو وسيلة الي معرفة الاوقات الخ

Der Verfasser schickt vorauf eine مقدمة in 4 فصل über die arabische, koptische und griechische Zeitrechnung und eine خاتمة in 2 فصل über die Benutzung der Stellung, des Aufgangs und des Untergangs der Sterne. Dann folgen die Tabellen. Zuerst eine Zusammenstellung der arabischen Jahre 1180/1766—1304/1886 mit den koptischen 1483—1604. Dann f. 78ᵃ Zusam-

menstellung des Eintritts der arabischen, koptischen u. griechischen Monate. Dann f. 78ᵇ—80ᵃ ein koptischer Jahreskalender. Dann f. 80ᵇ—84ᵇ astronomische Tabellen (جدول الميل الاول افاقى; جدول سعة المشرق والمغرب; جدول نصف الفضلة ل u. s. w.; zuletzt: جدول مطالع التوسط لظهور الفجر الصادق على ان الحصة من مقنطرة يط لعرض ل شمالى

Endlich f. 85—92 Tabellen, enthaltend اسماء الكواكب nebst den Angaben: مطالع التوسط, نصف قوس الظهور, القدر, الجهة, البعد.

Schrift: klein. — Abschrift im J. 1181 Ram. (1768).

5768. Glas. 21.

2) f. 37—151.

Folio, c. 16 Z. (31½ × 21; 22½ × 13—15½ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser f. 37ᵃ:

النفحة الندية فى توالى ايام الاشهر العربية والرومية والفارسية لمحمد بن احمد ابن الامام

Der Titel so auch zu Ende des Vorwortes f. 39ᵇ.

Anfang f. 37ᵇ: الحمد لله الغفور التواب . . . . وبعد فانى اخرجت هذه الجداول من الغاية للشيخ . . . عبد الله المثنى بن عبد الله بن احمد السرجى القرشى رحمه ورتبته على الايام الخ

Der Verf. Moḥammed ben aḥmed ibn elimām schickt eine Anweisung vorauf, wie die nachfolgenden Tabellen (f. 40ᵇ—94ᵃ) über die Jahre 1215/1800—1241/1825 zu gebrauchen seien. Jedes Jahr wird auf 4 Seiten behandelt, auf jeder werden die arabischen und griechischen und persischen Monate und deren Tage neben einander gestellt. Dann werden f. 94ᵇ—96ᵃ die 4 Jahreszeiten, vom Herbst an, mit den darin treffenden Mondstationen, aufgeführt; f. 97ᵃ—100 Tabellen über Tages- und Nachtlänge; 101ᵇ—131ᵃ, jede Seite in 3 Columnen, Angaben über den ersten Tag der Monate der Jahre 1242/1826—1300/1883. F. 133ᵇ—151 Berichtigungen des احمد بن يحيى المفتى الحبيشى, wie sie wegen der Schaltjahre in den Jahrestag-Angaben nöthig geworden, für die Jahre 1266/1849—1300/1883.

Schrift: f. 37—100 ziemlich gross, gut, vom Jahre 1215/1801; f. 133—151 von anderer Hand, kräftig, aber flüchtig, vom J. 1266/1849; f. 101—132 abwechselnd roth und schwarz, etwas verblasst, ziemlich gut, um 1242/1826.

F. 40ᵃ hat Sura 1 und den Anfang von Sura 2 (zur Raumausfüllung).

5769. Mq. 733.

2) f. 8ᵇ—15ᵇ.

8ᵛᵒ, c. 23 Z. (Text: c. 18 × 10ᶜᵐ). Zustand etc. und Einband wie bei 1). — Titel fehlt. Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 8ᵇ: قال . . . محمد بن عبد اللطيف الثابتى نسبا القرشى اصلا الشامى بلدا والزبيدي منزلة والاشعري معتقدا والاسفرانى اصولا والشافعى مذهبا والجنيدي تصوّفا . . . الحمد لله الذي زين السماء بمصابيح يهتدي بها فى ظلمات البر والبحر . . . اما بعد فهذه رسالة فى العمل بتقويم النيّر الاعظم وكيف جريانها فى الاقاليم كل يوم بيومه الخ

Astronomische Tabellen des Moḥammed ben ʼabd ellaṭîf *ettābitī* elqoreśî, nach den 4 Jahreszeiten geordnet, 3 Seiten für jede, auf jeden ihrer Monate also 1. Beginnt mit اول الربيع المسمى فى اليمن بالصيف nebst kurzer Charakteristik. Dies ist der Monat اذار, welcher dann in Bezug auf Sonne und Mond, Stunden der Nacht und des Tages u. s. w., in 15 Rubriken getheilt ist. Dann für jeden Tag, bei jeder dieser Rubriken, Zahlenangaben.

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, vocallos. — Abschrift in بندر المخا im J. 1209 Ḏû'lḥiǵǵe (1795).

5770. Lbg. 901.

186 Bl. 8ᵛᵒ (20¼ × 14¾; 16 × 12ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelblich, ziemlich stark u. glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser fehlt.

Es sind astronomische Tabellen.

Zuerst f. 1ᵇ: جدول السهام المحلولة الدقائق

Dann kommen f. 37ᵇ ff. die Thierkreisbilder;

zuerst: الحمل، الجيب المحلول الميزان
43ᵇ الثور، الجيب محلوله العقرب
49ᵇ الجوزاء، الجيب محلوله القوس

الحمل' جدول الظل الاول ويسمى الظل المعكوس الستيني 55ᵇ 61ᵇ الثور الخ ; 67ᵇ الجوزاء الخ ; 73ᵇ الحمل' جدول الظل الثاني ويسمى ظل اثني عشر الاصابع u. s. w. F. 91ᵇ—109 sind die Fächer der Tabellen leer gelassen und die Ueberschriften fehlen. — F. 109ᵇ الحمل' الميل الاول' الميزان etc.; 127ᵇ الحمل' الميل الثاني' الميزان bis 145ᵃ; diese Tabellen nur zum Theil ausgefüllt. 145ᵇ—150 جدول الميل الكلي u. s. w. (f. 150 nicht ausgefüllt). Hört auf mit Logarithmentafeln جدول لغرتمة, und zwar نسب جيبية und نسب ظلّية und f. 185ᵇ. 186ᵃ جدول نصف قوس النهار nach der Berechnung des صادق جهانكري.

Zu welchem Werk diese Tabellen gehören, ist nicht ersichtlich.

Mehrere Blätter ganz oder fast ganz leer gelassen: 152ᵇ—156ᵃ. 160ᵇ—162ᵃ. 163—164ᵃ. 165ᵇ—167ᵃ.

Schrift: klein, fein, gefällig: in rothen Quadraten. — Abschrift c. 1150/1737.

5771. We. 1146.

2) f. 11—32.

Kl.-8ᵛᵒ. Zustand u. Papier wie bei 1).

Astronomische Tafeln.

1) 11ᵇ—17ᵃ جدول اعمال مواقيت النهار والليل لعرض لج ل شمالي دمشق

2) 17ᵇ. 18ᵃ جدول المطالع البلدية عند الشروق من اول الحمل وعند الغروب من اول الميزان لعرض لج ل دمشق

18ᵇ. 19ᵃ جدول مطالع البروج بالفلك المستقيم من اول الجدي على ان الميل الاعظم كج لا

19ᵇ. 20ᵃ جدول المطالع البلدية عند مغيب الشفق الاحمر لعرض دمشق بميل كج لا

20ᵇ. 21ᵃ جدول المطالع البلدية عند طلوع الفجر الصادق لعرض دمشق بميل كج لا

21ᵇ—24ᵇ جدول الكواكب الثابتة المحركة المطالع الي سنة ٩٨٤ وعدتها خمسمائة وخمس كواكب من حساب الشيخ علاء الدين ابن ناصر الدين الطرابلسي الموقت

25ᵃ—26ᵃ المطالع حساب العبد . . . ابي بكر محيى الدين

26ᵇ—28ᵃ تتمة جدول الكواكب الثابتة المحركة المطالع

28ᵇ—32ᵃ جدول الحوادث والتوقيعات على ايام الاشهر الرومية

F. 31ᵃ ist leer gelassen.

F. 11ᵃ enthält eine astronomische Figur (Kreis), nebst Anweisung, wie man den Stand des Mondes daraus ersehen könne.

5772. We. 1148.

3) f. 26ᵇ—49.

8ᵛᵒ. (21¾ × 15½: c. 18 × 13—14ᶜᵐ).

Astronomische Tafeln. Sie entsprechen den bei We. 1146, 2 besprochenen, sind aber vollständiger.

F. 26ᵇ—32ᵃ. Auf der einen Seite steht die Berechnung für den Tag, auf der gegenüberstehenden die für die Nacht. جدول اعمال النهار فى برج الجدي والقوس [so zu lesen für والعقرب] العرض ٣٣ ٣٠ الطول ٦٠ فى دمشق الشام und so auf den folgenden Blättern weiter für die übrigen Thierkreis-Zeichen.

F. 32ᵇ—35ᵇ جدول المطالع الفلكية المتفق عليها من اول برج الجدي وتسمي مطالع الزوال على ان الميل الاعظم كج ل ومطالع نصف الليل من اول برج السرطان u. s. w.

Es folgen dann f. 36—46 verschiedene Tabellen, zum Theil ohne Ueberschrift.

36ᵇ جدول يعرف منه القوس من الجيب

36ᵇ جدول يعرف منه الجيب من القوس

37ᵇ جدول الوجوه والحدود والبيوت والوبال والاشراف والهبوط ومثلثات الليل والنهار

38ᵃ امتحان الكسوفات الشمسية والخسوفات القمرية هل يقع ام لا

38ᵇ جدول ارتفاع العصر الافاقى

39ᵇ—44ᵃ ohne Ueberschrift: جدول الكواكب الثابتة المحركة المطالع (vgl. We. 1146, 2, f. 21ᵇ ff.).

44ᵇ—46ᵃ جدول طول مشاهير البلاد وعروضها وانحراف قبلتها وجهة الانحراف الخ

46ᵇ جدول عروض منازل الحجاز على الدرب الشامي

Abschrift c. 1200/1785.

Es folgen noch von neuerer Hand geschrieben f. 47—49, von denen f. 48ᵃ eine Tabelle enthält mit den Monaten und Festtagsangaben, zur Seite derselben die Wochentage, und gegenüber f. 47ᵇ eine andere mit 10 × 21 Fächern, in deren jedem, in verschiedener Reihenfolge, eines der Worte: المولي , الناصر , يوسف , السلطان , خدمة , الملك , صلاح الدين steht. Die Gebrauchs-Anweisung f. 47ᵃ.

Dann f. 48ᵇ ein Achteck, in 8 Quadraten nach den 2 × 4 Himmelsrichtungen, um daraus die Richtung für eine Reise oder sonstiges Vorhaben zu entnehmen: nach der Angabe des ابن العربي gemacht.

F. 49ᵃ ein Hülfsgebet (استغاثة) des محمد البكري: s. No. 3657*. Abschrift von امين بن السيد عمر الزهدي الشهير بزيتونه, im J. 1265/1849.

F. 49ᵇ Geburtsdaten der Kinder des ابراهيم اغا زيتونه (von 1191/1777 an bis 1218/1803) und der Kinder des السيد محمد صالح بن ابراهيم زيتونه und der des السيد عمر زيتونه.

5773. Mq. 98.

16) f. 24ᵇ—46ᵃ (4ᵗᵒ).

Astronomische Tabellen.

a) f. 24ᵇ جدول صوم النصاري بادوار يط

Die Erläuterung dazu beginnt: تاخذ سني الاسكندر الناقصة وتلقيها نط نط نط فما بقى تدخل به الجدول الخ

b) 25ᵃ جدول الظل الثاني على أن القياس سبعة اجزاء

c) 25ᵇ جدول سعة المشرق لعرض لا

d) 26ᵃ—27ᵃ ابهات الكواكب

e) 27ᵇ وسط الكبد فى السنين المجموعة والمبسوطة

f) 28ᵃ جدول لطلوع الفجر والانواء والمتوسطات

g) 28ᵇ جدول مسير ساعة النيرين وقطريهما

h) 29ᵃ موضع الجوزهر المقوم فى الشهور والايام لعلى بن يونس

i) 29ᵇ—31ᵃ البعد المضاعف للقمر فى السنين المجموعة والمبسوطة العربية التامة والشهور والايام والساعات وكسورها علي راى ابن يونس

k) 31ᵇ موضع الجوزهر المقوم فى السنين المجموعة والمبسوطة

l) 32ᵃ جدول عرض القمر

m) 32ᵇ جدول صوم القبط وفصحهم

n) 33ᵃ جدول يعرف به جزء الاجتماع والاستقبال

Nach diesen Tabellen folgen Erläuterungen.

33ᵇ معرفة عرض القمر بالجدول 33ᵇ معرفة رؤية الهلال
34ᵃ معرفة الدايم من الفلك 34ᵃ معرفة طالع شعري اليمانية
34ᵇ باب فى رسالة الاجتماع والاستقبال
34ᵇ باب فى معرفة الاجتماع والاستقبال
34ᵇ معرفة صوم القبط بالجدول 35ᵃ معرفة الجزء
35ᵃ رسالة الاجتماع والاستقبال بالجدول
35ᵇ رسالة لابهات الكواكب
36ᵃ فى تسوية البيوت الاثنى عشر
36ᵃ رسالة العمل بجدول بهت الشمس

Dann folgen wieder Tabellen:

36ᵇ—42ᵃ الابهات المعدلة للقمر

Darauf wieder Erläuterungen:

42ᵇ العمل بهذه الجداول البهت
42ᵇ امر المنازل 42ᵇ طريقة تعديل الايام بلياليها
43ᵃ باب معرفة السهام التى للكواكب
43ᵃ سهم القمر ويسمّي سهم الغيب
43ᵃ—44ᵃ سهم زحل الخ، سهم المشتري الخ
44ᵃ وهذه سهام أخر يحتاج اليها فى المواليد والمسايل وغيرها
44ᵃ—46ᵃ سهم المال، سهم الولد، سهم الآباء، سهم السعادة الخ

Von f. 43ᵃ an wieder astrologischen Inhalts.

5774. Lbg. 528.

2) f. 1—67.

4ᵗᵒ (25³/₄ × 17; 21¹/₂—22 × 12¹/₂—13ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: rother Lederband mit Klappe.

Titel fehlt; es sind astronom. Tabellen. Zuerst f. 1ᵇ. 2ᵃ جدول تقويم الشمس لطول لد نه من الساحل الغربى، تحرير رضوان عفى عنه

2ᵇ—7 Gegenüberstellung der koptischen (1400 bis 1703) und arabischen (1094/1683—1407/1695) Jahre in Betreff ihres Anfangstages.

8ᵃ Tag des Monatseintrittes im arabischen, koptischen und römischen Jahr.

8ᵇ—14ᵃ جداول تحويل الشمس للبروج بافق عرض لا

جداول لمسير الشمس فى البعد من الزوال تحت بهتها 14ᵇ—17ᵃ

u. s. w. — Zuletzt:

جداول مطالع طلوع الكواكب بافق عرض لج شمال سنة ١٠٩٠ 45ᵇ—55ᵃ

جداول مطالع الغروب بافق عرض لج شمال سنة ١٠٩٠ 57ᵇ—67ᵃ

Schrift: klein, fein, gut. — Abschrift um 1100/1688.

5775.

1) We. 1148, 1, f. 1—19ᵃ.

49 Bl. 8ᵛᵒ (21³/₄ × 15¹/₂; c. 18 × 10¹/₂—12ᶜᵐ).

Astronomische Tafeln (ohne Ueberschriften).

f. 1ᵇ u. 2ᵃ Angabe, mit welchem Monatstage die Jahre 1259/1843—1334/1915 beginnen, nach Arabischer und Syrischer Zeitrechnung.

2ᵇ— 8ᵃ die Syrischen Monate, in Bezug auf die Thierkreisbilder.

8ᵇ—11ᵃ die Thierkreisbilder, in Bezug auf die Syrischen Monate berechnet.

11ᵇ جدول الدور الدايم وهو يوخذ كل خمسة ايام بيوم gleichfalls in Bezug auf die Syrischen Monate.

12ᵃ—14ᵇ Syrischer Stern- und Fest-Kalender (auf die einzelnen Monate); fängt mit dem Monat اذار an).

15ᵃ—17ᵇ Arabischer Festkalender.

18 —19ᵃ Koptischer Kalender.

2) Pm. 455, 4, f. 40—52ᵃ.

8ᵛᵒ. — Zustand: nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn.

Astronomische Tafeln.

a) f. 40—43 enthält جدول عرض وطول الاقاليم والبلدان (Länge- und Breitengrade von Städten und Ländern). Die zuerst erwähnte Stadt ist سوس اقصا, die zuletzt vorkommende قونية.

Bl. 40ᵇ—43ᵃ sind in je 2 Columnen getheilt, jede derselben in 18 × 4 Quadrate; Bl. 40ᵃ in 3 solche Columnen, 43ᵇ in 4.

Bl. 44. 45ᵃ sind leer geblieben.

b) f. 45ᵇ—47ᵃ جدول اختيارات اتصالات القمر بالكواكب السيارات فى البروج الاثنى عشر

Jede Seite enthält 16 × 7 Quadrate.

c) f. 47ᵇ جدول خطوط الكواكب فى البروج

Jede Seite hat 13 × 8 Quadrate.

d) f. 48ᵃ—50ᵃ جدول منسوبات البروج الاثنى عشرية المشهورة

Jede Seite hat 13 × 8 Quadrate.

e) f. 50ᵇ—52ᵇ جدول منسوبات الكواكب السيارة

Jede Seite mit 13 × 8 Quadraten.

5776.

1) Mq. 98, 18, f. 47ᵃ. 48.

4ᵗᵒ. Schrift wie bei 16).

Astronomische Tabellen.

47ᵃ جدول سعة المشارق لسائر البروج

48ᵃ جدول بهت الشمس يوخذ بالخاصة

48ᵇ جدول اصابع الظل المبسوط على ان القامة يبّ اصبعا

2) Lbg. 1045, 6, f. 136—141.

Astronomische Tabellen.

3) We. 1147.

13 Bl. 8ᵛᵒ, (21 × 11¹/₂; 15 × 6ᶜᵐ).

Astronomische Tabellen. Ueberschriften fehlen gänzlich; ich weiss daher den Zweck dieser Tafeln nicht anzugeben. Jede Seite ist auf 60 (Minuten) berechnet und enthält zwei Doppelcolumnen, jede in 3 Abtheilungen, so dass alle Seiten (f. 1ᵇ—11ᵃ) zusammen 60 Doppel-Abtheilungen aufweisen. F. 12ᵇ ist ein Quadrat, in 11 × 11 Fächer getheilt, f. 13ᵃ ein Oblongum, in 3 × 20 Fächer getheilt, mit Bruchzahlen ausgefüllt.

Die Schrift ist klein und zierlich, von etwa 1100/1688.

5777.

Von den Verfassern von Sterntafeln (زيج), deren es eine sehr grosse Menge giebt, seien hier noch folgende erwähnt:

1) محمد بن جابر بن سنان البتّانى الصابى † 317/929.

2) الحسن بن احمد بن يعقوب الهمدانى † 334/945.

3) محمد بن احمد البيرونى ابو الريحان um 430/1039.

4) كوشيار بن لبان الجيلي (? الحنبلى) um $^{350}/_{961}$.
5) نصير الدين الطوسى † $^{673}/_{1274}$ [الزيج الشاهي] und [الزيج الايلخانى]
6) ابن الشاطر علي بن ابراهيم الدمشقى † $^{777}/_{1375}$.
7) الغ بيك بن شاهرخ بن تيمور † $^{854}/_{1450}$.
8) محمد بن محمد بن سليمان السوسى الرودانى † $^{1094}/_{1683}$ [جدول فيه مسائل العروض كلها]
9) رضوان افندي الفلكى † $^{1122}/_{1710}$ [اسنى المواهب] und [زيج]
10) مصطفى الخياط الخيسوبى الفلكى † $^{1203}/_{1788}$ [جداول فيها حلّ عقود مقومات القمر]
11) شمس الدين بن عبد الله بن فتح القرغلى † $^{1210}/_{1795}$.
12) عبد الرحمن الخازن ابو الفتح
13) محمد بن محمد بن يحيى' البوزجانى † $^{387}/_{997}$ [الزيج الشامل]
14) ابو الفتح الصوفى
15) على بن عبد الكريم الشروانى الفهاد [الزيج المغنى' المحكم' المستوفى' المعدّل' الزاهر' العلائى]
16) محمد بن ابي بكر الفارسى
17) محمد بن محمد الحلبى شمس الدين
18) محمد بن محمد الفارقى الحاسب
19) احمد بن يوسف الاشبيلى ابن الكماد † $^{591}/_{1195}$ [الزيج المقتبس' الكَوْر على الدّوْر' الامد على الابد]
20) احمد بن عبد الله المروزي حبش um $^{220}/_{835}$ [الزيج المامونى' الدمشقى]
21) ابراهيم بن حبيب الفزاوى
22) اصبغ بن محمد الغرناطى ابن السّمح † $^{426}/_{1035}$.
23) احمد بن داود الدينوري ابو حنيفة † $^{281}/_{894}$.
24) جعفر بن محمد بن عمر البلخى ابو معشر † $^{272}/_{885}$.
25) ابو القاسم بن محفوظ البغدادي um $^{310}/_{922}$.

4. Chronologie und Kalender.

5778. Pm. 455.

1) f. 2ᵇ—11.

67 Bl. 8ᵛᵒ, 25 Z. (21³/₄ × 15¹/₂; 16 × 10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch am Seitenrande wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: schöner Halbfrzbd. — Titel fehlt; nach dem Vorwort ist er etwa:

ر" فى كيفية استخراج التقويم

(und so auch, mit Auslassung von كيفية, in dem Inhaltsverzeichniss f. 1ᵃ). Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 2ᵇ: الحمد لله الذي جعل فى السماء بروجا وجعل فيها اسراجا وقمرا منيرا ... وبعد فيقول ... محمود بن احمد الاوفى قد سالنى بعض اخوانى ان اشرح كيفية استخراج التقويم واضرب لهم مثلا الخ

Mathematisch-chronologische Abhandlung, von **Maḥmūd ben aḥmed elaufī.** Eingetheilt in Vorwort und Maqāle.

Das Vorwort (المقدمة) enthält 3 Untersuchungen (بحث):

1. بحث f. 2ᵇ (in 10 فصل) فى حساب الجمل
  1. فصل 2ᵇ فى صور الارقام النجومية
  2. فصل 2ᵇ فى مراتب الاعداد
  3. فصل 3ᵃ فى اجناس الاعداد
  4. فصل 3ᵇ فى الجمع
  5. فصل 4ᵃ فى التفريق
  6. فصل 4ᵃ فى الضرب بالجدول الستينى
  7. فصل 4ᵇ فى التقسيم
  8. فصل 6ᵃ فى التضعيف
  9. فصل 6ᵃ فى التنصف
  10. فصل 6ᵇ فى استخراج الجذر
2. بحث 7ᵃ (in 4 فصل) فى شرح التواريخ المشهورة
  1. فصل 7ᵃ فى تاريخ الهجرة
  2. فصل 8ᵃ فى التاريخ الرومي
  3. فصل 11ᵃ فى التاريخ الفارسي
  4. فصل 11ᵇ فى تاريخ القبط

Dieser Abschnitt schliesst f. 11ᵇ: وزدنا من الحقايق واحدا على الايام صار المجموع ١٣١٩ سنة تامة و٢٧٨ يوما وهذا هو الجدول

An einigen Stellen sind Tafeln im Text. Das Werk ist unvollständig.

Schrift: ziemlich klein und gedrängt, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift um $^{1150}/_{1737}$.

5779. Lbg. 656.

3) f. 46—50.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 46ª (und in der Vorrede):

الجوهرة البهية فى معرفة الاوقات الليلية والنهارية

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 46ᵇ: الحمد لله الذي وفق من شاء من عباده لمعرفة اوقات العبادات . . . وبعد فيقول . . . عبد المنعم النبتيتي الحسيني الحنفي . . . هذه رسالة مختصرة سميتها . . . اذكر فيها ان شاء الله تعالي معرفة اول كل سنة من السنين العربية الخ

Chronologische Abhandlung in 4 Kapiteln, den Anfang der Jahre und der einzelnen Monate der Arabischen Zeitrechnung, auch der Koptischen und Griechischen, Sonnen-Aufgang u. Untergang u.s.w. behandelnd, von 'Abd elmun'im *ennabtîtî*.

1. باب 47ª فى معرفة استخراج التواريخ المشهورة
2. باب 48ᵇ فى معرفة استخراج درجة الشمس بطريق الاس والجدول
3. باب 49ª فى معرفة استخراج الحصص والمطالع
4. باب 50ª فى معرفة المباشرة بالكواكب ليلا على خيط المسابرة

Schluss f. 50ᵇ: وقس على هذا ما اردت من طلوع الكواكب وغروبها وصلى الله على سيدنا الخ

5780. Mq. 211.

6 Bl. 4ᵗᵒ, c. 30 Z. (22 × 16½ᶜᵐ).

Astronomische Tabellen für mohammedanische Zeitrechnung, und zwar auf das Jahr 1219/1804. Der Monat Moharram fehlt hier; vielleicht gingen den Tabellen erklärende Bemerkungen vorauf. Jede Seite enthält einen Monat, der verschiedene Rubriken umfasst: die Angabe, mit welchem Tage der Monat beginnt, die Zahlen der Monatstage, die entsprechenden Tage der Kopten, Griechen, Franken, Perser, Juden, der Zeitrechnung des Ǵelâl eddîn; dann Angabe über den Stand der Sonne, des Mondes, der 5 Planeten, dann التوقيعات (Haus- und Landwirthschaftlicher und Witterungs- und Gesundheits-Kalender).

Unter der letzten Rubrik steht z. B. bei dem Monat ربيع الاول:

1. Tag امتزاج فصل الربيع والصيف
2. „ يقوي الحرارة
3. „ عبوب السموم
4. „ تشقق الارض
5. „ يظهر الثريا ويرتفع الوبا عن مصر
6. „ يكثر البطيخ الاصفر
26. „ ينهي عن شرب المسهل
27. „ يموت الجراد والدود

Schrift: klein, gefällig, vocallos.

5781.

1) Pet. 694, 7, f. 62. 63.

8ᵛᵒ, c. 27 Z. (Text: c. 17 × 10—11ᶜᵐ). — Schrift wie bei 6. — Titel und Verfasser: s. Anfang.

Anfang: فايدة جليلة موضوعة لاستخراج اوايل الشهور فى جميع السنوات تاليف الاستاذ ابي عبد الله محمد بن طلحة فى كتابه المسمي بالعقد الفريد للملك السعيد

Dieses chronologische Stück mit 2 Tabellen (f. 62ᵇ u. 63ª) weist nach, wie die Anfangstage aller Monate zu finden seien, desgl. die Neumondszeiten und die Festzeiten u. s. w. Es ist dem oben genannten Werke entnommen: s. Pet. 688, f. 299ᵇ ff. Mohammed ben ṭalḥa starb im J. 652/1254.

Schrift wie bei 6), aber grösser.

F. 63ᵇ noch eine astronomische Tabelle: جدول بسيطة فصل الدايرة لعرض كذ اعني المدينة المنورة nebst: جدول قوس عصر البسيطة

8) f. 64—75 Türkisch (Gebete).

2) Mq. 98, 7, f. 16ᵇ—17ª (4ᵗᵒ).

Chronologische Tabellen. Ueberschrift: مدخل الشهور العربية und جدول اوايل السنين العربية

Die Methode, wie aus diesen Tabellen der Anfang der Jahre und Monate (und einiger Feste) nach Arabischer Zeitrechnung gefunden werden könne, ist f. 16ᵇ zur Seite angegeben.

5782. Mf. 434.

451 Seiten Folio, 24 Z. ($31^1/_2 \times 22$; 22×15^{cm}). — Zustand: sehr gut. — Papier: weisslich, stark, etwas glatt. — Einband: Halbfranzband.

Titel fehlt; aus den Vorbemerkungen zur Inhaltsangabe ergiebt sich als solcher:

كتاب التواريخ

Diese Vorbemerkungen, welche als Einleitungsworte zu dem Ganzen anzusehen sind, beginnen so (nach dem بسم الاب والابن والروح القدس) S. 1: نبتدي بعون الله وحسن توفيقه بنسخ كتاب التواريخ من آدم والي سنة خمس وخمسين وستمائة لسنى الهجرة الموافق ذلك لسنة ست الف وسبعمائة وخمسين لتاريخ القبط للعالم وسنة الف وخمسمائة وتسع وستين سنة للاسكندر بن فيلبس اليوناني الموافق لسنة ٩٧٣ للشهداء' وهو يشتمل على عدة فصول'

Dies die Chronologie behandelnde christliche Werk zerfällt in 51 Kapp. Die Uebersicht derselben steht S. 1—6.

1. باب S. 7 في معنى الكتاب والمقصود به تبيين الخلف بين جنوس النصرانية في الاعياد المسيحية الكبار وفيما بينهم من الخلف في التاريخ

2. باب 9 في الذين سنينهم وشهورهم قمرية وطول زمان سنتهم الوسطاء واسماء شهورهم وعدد ايامها وكبايسهم وهم العرب

8. باب 11 في الذين سنينهم شمسية وشهورهم قمرية وطول زمان سنتهم وعدد شهورهم وكبايسهم وهم العبرانيين

4. باب 11 في الذين سنينهم شمسية وكذلك شهورهم واختلاف ارآئهم في طول مدة السنين وفي اسماء شهورهم وعدة ايام كل منهم وكبايسهم'

5. بات 13 في سنى اليونانيين المنتسبين الي الاسكندر بن فيلبس اليوناني وابتداء تاريخه منذ اول يوم من ملكه

6. باب 14 في اسماء شهور الروم والسريان وعدة ايامهم علي ما كانوا يستعملونه اولا واسماء شهور الفرنج وعدة ايامها

7. باب 18 في تاريخ يزدجرد بن شهريار الفارسي وابدائه من اول ملكه

8. باب 19 في تاريخ القبط والمصريين واسماء شهورهم وهي شهور ابراهيم ونوح وشيث وآدم منذ خلق الله تعالي العالم

9. باب 21 في معرفة خمسة اصول ينتفع بها يعلم منها اسم اوايل التواريخ واواخرها بعضها من بعض

10. باب 23 في معرفة ما بين التواريخ من الايام وكم تلك الايام من السنين الشمسية مما نقل من كتاب الزيج الحاكمي

11. باب 24 في معرفة بسط سنى الهجرة وشهورها اياما وكذلك نقل السنين الشمسية الي سنى الهجرة وشهورها وعليها جداول مرسومة ايضا

12. باب 30 يتبين فيه ان النهار يتقدم علي الليل تقدمة شرفية لا سبقية والليل يتقدم على النهار تقدمة سبقية لا شرفية

13. باب 33 يتبين فيه ان القمر خلق اول ليلة يوم الاربعاء في افق المشرق قبل خلقة الشمس باثنتى عشرة ساعة ولما انتهي في سيره الي افق المغرب خلقت الشمس علي مقابلته في افق المشرق ايضا في اول انهار الإربعاء

14. باب 38 في معرفة اسم اليوم الذي كان فيه ابتداء خلقة العالم وما يوافقه من عدة ايام شهور ارباب التواريخ واختلافهم فيه وما بين كل تاريخ منهم وبين اول يوم من سنة العالم من الايام

15. باب 47 في معرفة تاريخين من الايام وكم هي من السنين الشمسية والقمرية الاول منها يوم الاحد اول خلقة العالم والثانى يوم السبت الثالث من امشير سنة تسعمائة واثنين وسبعين للشهدا الاطهار الموافق لمستهل المحرم سنة اربع وخمسين وستمائة للهجرة

16. باب 48 في معرفة ما بين خمسة تواريخ من الايام وكم هي سنين قمرية وشمسية الاول منها يوم الاحد اول خلقة العالم الثانى اول خلقة الشمس والقمر ثم يوم الخميس اول اجتماع كان لها واول سنة القمر واول المحرم بشهور العرب واول شهور نيسان بشهور العبرانيين يوم الخميس اول يوم من الهجرة ثم يوم السبت اول المحرم سنة اربع وخمسين وستمائة'

17. باب 50 في معرفة ما بين ستة تواريخ من الايام وكم هي من السنين الشمسية والقمرية الاول

منها اول سنة العالم لتاريخ السريان ثم اول خلقة العالم ثم اول سنة الاسكندر ثم اول سنة اوغسطس قيصر ثم اول سنة دقليطيانوس ثم اول يوم الخميس مستهل المحرم سنة خمس وخمسين وستمائة للهجرة

18. فى معرفة ما بين سنة تواريخ من الايام 52 باب وكم هي من السنين الشمسية والقمرية الاول منها يوم الاحد اول خلقة العالم الخ

19. فى معرفة ما بين اثنى عشر تاريخ من 54 باب الايام وكم هي من السنين الشمسية والقمرية الاول يوم الاحد اول خلقة العالم الخ

20. يتبين فيه السوابيع التى ذكرها دانيال 66 باب النبي فى نبوته علي مجيء المسيح ووقت ميلاده ووقت قتله واستخراج ذلك وتبيينه وما يوافقه من سنين العالم وكذلك ما ذكره يوحنا الانجيلي فى الابوكالمسيس من السوابيع

21. فى ان سيدنا المسيح اقام بين العالم علي 81 باب الارض من يوم ميلاده بالجسد الي يوم قيامته من بين الاموات ثلثة وثلثين سنة كوامل واحدا وتسعين يوما اولها يوم الثلثاء وآخرها يوم الاحد٬

22. فى ان ميلاد سيدنا المسيح كان يوم الثلثاء 83 باب وان عماده ايضا كان يوم الثلثاء من قبل ان قيامته كانت يوم الاحد

23. فى معرفة اىّ شيء هو ابقطي الشمس 85 باب وما المنفعة به

24. فى معرفة كم هو ابقطي الشمس لسنى 87 باب القبط المصريين لاىّ سنة اردت

25. فى معرفة اي شيء هو ابقطي القمر 90 باب وما المنفعة به

26. فى معرفة كم هو ابقطي القمر لسنى 92 باب القبط المصريين للسنة التى انت فيها او غيرها

27. فى معرفة فصح النصاري القبط المصريين 94 باب والرفع واول ذلك فصح اليهود

28. فى معرفة استخراج الابقطي لسنى 95 باب السريان والعجم والرفع والفصح وعلامات الشهور

29. فى معرفة استخراج الابقطي لسنى الروم 98 باب وكذلك الفصح والرفع

30. فى معرفة استخراج الابقطي لسنى 100 باب الروم لتاريخ سعيد بن بطريق وكذلك فصح اليهود وفصح النصاري والرفع وهو فصليين٬

31. فى معرفة اي شيء هو الاصل الذي 108 باب هو الاربعين الذي يعتمد عليها القبط المصريون فى حساب فصح اليهود وفصح النصاري والخمسة والاربعين فى حساب سعيد بن بطريق والخمسين فى حساب الروم٬

32. يتبين فيه ان سنى البربودسات المسيرة 113 باب غير مفيدة لانّ المقصود بها انها كلما انقضت مدة سنينها دارت وعملت من الاول وليس الامر فيها كذلك٬

33. فى معرفة استخراج سنى اليهود وشهورهم 113 باب وما يوافق ذلك من شهور العرب والقبط وسنينهم بجداول مرسومة

34. فى معرفة استخراج عدة الشهور الهلالية 116 باب واسماء شهورها ومبلغ سنيها من عدة ايام الشهور الشمسية وشهورها وسنينها وكذلك الشمسية من الهلالية

35. فى معرفة يومي الحكمة المضافة فى حساب 120 باب الابقطي لاخراج الشهر الهلالي من الشهر القبطي

36. يتبين فيه ما بين ادوار السنة الشمسية 121 باب والقمرية من التفاوت والمجتمع منه فى كل ثلثمائة وثلث وستين سنة ونصف يوم واحد

37. يتبين فيه معرفة مقدار طول سنة الشمس 124 باب وما تنقصه عن ثلثمائة وخمسة وستين يوم وربع٬

38. فيما ورد فى الكتب المقدسة العتيقة 128 باب والحديثة والقوانين من فروض الاعياد المسيحية

39. فى عيد الميلاد الجديد العذروي وتحقيق 181 باب الخلف فى سنة الكبيس

40. فى تبيين الفروض المشروطة فى معرفة اليوم 188 باب الذي يجب فيه ان يعيد فيه للقيامة المقدسة٬

41. يتبين فيه معرفة اليومين المضافة على 153 باب اربعة عشر يوما من هلال نيسان للعبرانيين الذي هو عيد اليهود حتى صار يقع عند النصاري فى الابقطي سنة عشر يوما من الهلال٬

42. يتبين فيه سبب الخلف فى عيد القيامة 154 باب فى كل خمس وتسعين سنة بين الجنوس النصرانية وما هو الصحيح منه٬

43. فى سنى الخلف الماضية وذكر ما جري فيها 159 باب

44. فى خلف بن القنبر الذي كان احدثه 166 باب فى عيد القيامة ومن كان قبله علي رأيه

45. باب 174 فى معرفة سنين ارباب التواريخ واختلاف بعضها عن بعض فى الزيادة والنقص واول سنة كل منهم وما يوافق ذلك من سنى غيرهم'

46. باب 176 فى معرفة ما يوافق ايام شهور القبط من ايام شهور الروم والسريان بجدول مرسوم

47. باب 178 فى معرفة ايام الاعياد بجدول مرسوم

48. باب 182 فى بسط التواريخ من آدم والي اول الهجرة

49. باب 282 فى اسماء الخلفاء المسلمين العباسية والفاطمية وملوكهم وسنيهم

50. باب 359 فى اسماء بطاركة الاسكندرية وسنيهم

51. باب 437 فى ذكر المجامع وما جري فيها وموجب اجتماعها

Das Werk selbst beginnt so (S. 7): بعد لما تاملت بين النصاري من الخلف فى الاعياد الكبار وهي عيد الميلاد المجيد والقيامة المقدسة وان عيد الميلاد يحصل فيه الخ

Es schliesst mit Darstellung der allgemeinen Kirchenversammlungen, deren erste (S. 437) in Nicäa, deren 7. in Konstantinopel im J. $^{186}/_{754}$, und zwar zuletzt S. 451 so: وغريغوريوس القبرصيّ فيكون بينه وبين المجمع السادس ست وثمانين سنة وبينه وبين مجمع خلقدونية مائة وتسع وثمانين سنة وبين هذا والمجمع الاول ثلثمائة وست عشر سنة'

Die Abfassung dieses Werkes könnte um $^{655}/_{1257}$ bis $^{657}/_{1259}$ erfolgt zu sein scheinen, darauf weist die oben angeführte Stelle im Anfang des Werkes ebenso wie die Angabe am Schluss des 49. Kapitels, die eben nur bis zu jener Zeit geht. Wenn S. 357, dem Text angehängt, die kurze Glosse steht: wir haben bei einem Geschichtsschreiber gefunden, dass Konstantinopel im J. $^{857}/_{1453}$ erobert worden, so könnte dies als eine fremde Zuthat angesehen werden. Allein der Verfasser lebt erheblich viel später, denn er sagt S. 435: وكانت نياحته فى اليوم الثالث عشر من شهر كيهك سنة الف وخمسمائة وستة وعشرين للشهداء الاطهار . . . بركة صلاته وطلباته تكون معنا وتحفظنا من العدوّ الشرير امين'
Also lebt er im J. 1526 (der Aera Martyrum) d. i. im J. 1809 p. Chr.

Schrift: ziemlich gross, gut, gleichmässig, nicht ganz correct, in rothen Linien eingerahmt, fast vocallos.
Abschrift von ايوب مبارك ناصرى مسيحىّ im Jahre 1850, im Auftrage des Englischen Bischofs الخواجه فيلبوس in Elqâhira.

5783.

Zu den Werken über Chronologie gehören auch:

1) تحاويل سنى العالم (احكام) von ابو معشر البلخى † $^{272}/_{885}$.
2) الاثار الباقية عن القرون الخالية von ابو الريحان البيرونى † c. $^{430}/_{1039}$.
3) نهاية البيان فى دراية الزمان von داود بن محمود القيصري † c. $^{750}/_{1349}$.
4) تحفة الفقراء فى علم الميقات von محمد بن كاتب سنان القونوى um $^{900}/_{1494}$.
5) التعليقات فى علم الاوقات von حسين بن على الحصكفى † $^{971}/_{1563}$.
6) ريحانة الروح فى رسم الساعات على مستوي السطوح von تقى الدين بن معروف الدمشقي † c. $^{1000}/_{1591}$.
7) براعة الاستهلال فيما يتعلق بالشهر والهلال von عبد الرحمن بن عيسى بن مرشد العمري † $^{1037}/_{1627}$.
8) المباحث الدرية فى بيان الشمسية والقمرية von يحيى بن نوح الوانى um $^{1114}/_{1702}$.
9) البيان عن تاريخ سنى زمان العالم von احمد بن على ابو عيسى
10) تحاويل سنى العالم von يحيى بن محمد بن ابي الشكر
11) und von احمد بن عبد الجليل السنجرى
12) بيان القدر بين سنة وشهور ومنازل القمر von محمد بن ابي القاسم الاندلسي

5784. Mq. 733.

1) f. 1—7^a.

166 Bl. 8vo, c. 32 Z. ($21^1/_3 \times 15$; $18 \times 12^3/_4$ cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, grob, stark, ziemlich glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel und Verfasser f. 1^a:

كتاب اليواقيت فى معرفة المواقيت
للشيخ الحسين بن زيد بن علي جحّاف

Ein Kalender, nach den 12 Monaten von تشرين الاول an bis ايلول eingerichtet, für jeden

Monat 1 Seite; für jeden Tag 1 Zeile, die von der folgenden durch einen rothen Strich abgetheilt ist. Bei jedem Tag theils astronomische, theils physikalische, theils ökonomische oder naturwissenschaftliche Notizen. Bei jedem Monat der griechische (lateinische) Name angegeben, der aber in der Regel falsch geschrieben ist. So steht bei تشرين الاول: ينايير (Januar); bei ايلول: دحيبير d. i. دجنبر (December). Beim 1. Januar steht: ينصرف الليل وان كان فيه مطر كانت السنة مطيرة' 2. Januar: هبوب الريح الشرقى

Schrift: jemenisch, ziemlich klein, deutlich, vocallos; diakritische Punkte fehlen bisweilen. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1200/1785.

5785.

1) Spr. 1979, 2, f. 21—27.

Format etc. und Schrift wie bei 1). Sehr fleckig.

Syrischer Stern- und Fest-Kalender. Beginnt mit dem Monat تشرين الاول.

= We. 1148, 1, f. 12ª—14ᵇ (nur dass hier der Kalender mit dem اذار beginnt und dass We. etwas reichhaltiger ist).

F. 27ª, den Monat ايلول enthaltend, ist ergänzt und stimmt nur sehr wenig zu We. 1148, f. 13ᵇ.

2) Mf. 453.

3 Bl. Quarto (29½ × 20cm).

Syrisch-Eutychianischer Kalender, nach der Julianischen Zeitrechnung. Beginnt mit تشرين الاول. Bei dem 1. Tage des Monates ist bemerkt: يوم الاول سركيس وبكوس استشهد

Die Seite f. 1ᵇ ist in 6 Columnen getheilt, und enthält die erste Hälfte der Tage der sechs ersten Monate; f. 2ª ebenso die erste Hälfte der Tage der 6 letzten Monate; f. 2ᵇ und 3ª in gleicher Weise die 2. Hälfte des Jahres.

F. 3ᵇ enthält Antworten auf einige auf den Kalender bezügliche Fragen, besonders auch Auskunft über die Festtage.

Die Schrift des Kalenders klein, die der Bemerkungen dazu auf f. 3ᵇ gross, rondlich, etwas flüchtig, vocallos; um etwa 1840.

3) Mo. 201.

10 Bl. Kl.-8vo, 21 Z. (15 × 10; 11½ × 8½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: weiss, fein. — Einband: Pappband.

Festkalender der Maroniten. Fängt mit dem Monat تشرين الاول an. Beim 1. des Monates steht: حنانيا رسول وريمياجيوس معترف'

Die höchsten Festtage derselben sind roth geschrieben. — Am Schlusse ist eine Notiz über الاعياد القمرية البطال und الاصوام والقطايع angehängt.

Die Schrift ist klein, ziemlich breit, gefällig, etwas blass, um etwa 1800.

5786. Mo. 200.

1) S. 1—42.

42, 38, 18 Seiten 8vo, c. 20—27 Z. (16½ × 12; 13 × 9cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Halbfrzbd.

Synchronistischer Kalender der Kopten, Griechen und Syrer. Beginnt S. 1 erste Columne mit dem 1. des شهر توت القبطي; in der 2. Kolumne derselben Seite mit dem 10. des شهر سبتمبر. Die gegenüberstehende S. 2 enthält den 29.—31. des شهرآب u. den 1.—9. des شهر ايلول, und so mit den übrigen Seiten bis S. 42.

Beim 1. توت steht: النيروز بدء السنة القبطية وشهادة برتولوماوس الرسول وميلوس بطريرك الاسكندرية'

Schrift: klein, deutlich, gefällig, gleichmässig, vocallos. Die Ueberschriften roth. Arabische Paginirung.

Auf einem Vorblatt ist bemerkt: Festkalender der koptischen, römischen u. griechischen Kirchen, abgeschrieben im Juli 1845 zu Kairo durch den Schreiber Ayub, aus einer Handschrift im Besitz des koptisch-katholischen Bischofs Theodoro zu Kairo, welche wahrscheinlich im 18. Jhdt geschrieben, in 8vo, noch viele andere kirchliche Gegenstände enthält, aber ziemlich nachlässig gemacht scheint. In dem hier abgeschriebenen Stück fehlen jener Hdschr. die Zahlen; sie sind hier vom Abschreiber Ayub zugefügt. Da durch ein Versehen auf S. 3 ein Tag ausgefallen war,

so ergiebt sich, dass von da an, den ganzen Kalender hindurch, die Römischen u. Griechischen Tage nicht den mit ihnen in gleicher Reihe, sondern jedesmal dem nächst höher stehenden koptischen Tage entsprechen. Da ferner der Koptische Kalender nicht, wie die beiden anderen, ein Schaltjahr kennt, so folgt, dass die synchronistische Ordnung dieser Hdschr. nur überhaupt 3 Jahre lang stattgefunden haben kann und schon im 4. durch den Schalttag gestört und für den ganzen Rest des Cyclus falsch geworden ist. Sie ist daher völlig unbrauchbar und gar nicht zu berücksichtigen, vielmehr jeder der 3 Kalender ganz nur für sich zu benutzen und auf die anderen mit Hülfe des in Bulak jährlich erscheinenden Generalkalenders zu reduciren.

5787.

1) Mo. 200, 2, S. 1—38.

Format etc. und Schrift wie bei 1. Arabische Paginirung.

Synchronistischer Kalender der Kopten, Franken, Griechen u. Syrer. Jede Seite zerfällt in 2 Columnen; S. 1 enthält die Koptischen Monate, beginnend mit dem 1. توت; daneben die Fränkischen Monate (10. September); die gegenüberstehende 2. Seite enthält die Griechischen Monate (29. آب) und die Syrischen (desgl.), und so fort.

Auf einem Vorblatte ist bemerkt: Festkalender der Koptisch-katholischen, Römischen, Griechisch-orthodoxen und Syrischen Kirche und ihrer Heiligen, abgeschrieben durch den Schreiber Ayub zu Kairo im Juli 1845 aus einer Handschrift des koptisch-katholischen Bischofs von Kairo, Theodoro, welche besser und vollständiger als die andere Handschrift desselben Bischofs ist (Mo. 200, 1). — Wegen des Synchronismus dieses Kalenders und seiner Störung durch die Schalttage gilt dasselbe, was von jenem bemerkt ist.

2) Mo. 200, 3, S. 1—18.

Format etc. u. Schrift wie bei 1 Arab. Paginirung.

Auf einem Vorblatte dazu steht: Festcyclus der Römisch-koptischen Kirche, abgeschrieben zu Kairo im Juli 1845 durch den Schreiber Ayub aus einer Handschrift des koptisch-katholischen Bischofs von Kairo, Theodoro, in 8vo, aus dem 18. Jhdt, wo sich dieser Cyclus unter vielen anderen liturgischen Gegenständen findet. Er umfasst die Jahre der Fleischwerdung (سنين التجسد) 1784—1884, nach der Aera der Martyrer 1500—1600.

Vorauf geht (S. 1. 2) eine Gebrauchserklärung für die folgenden Tafeln, welche in eine Anzahl Rubriken getheilt sind, wie: Eintrittstag des Jahres, Mondepakte, Eintrittstag des Ostermondes, Jüdisches Passahfest etc. Dieselbe beginnt: فصحية لبيان عيد الفصح في السنين المستقبلة حتى الي مائة سنة من تاريخ هذه السنة الخ Dieselbe ist auf zwei vorhergehenden Blättern ins Englische übersetzt.

Der Arabische Name für Festcyclus ist كرمة, wie er hier S. 1 übergeschrieben und in gleichem Sinne Mq. 417, f. 5b, Z. 1 gebraucht ist.

5788. Mq. 417.

17 Bl. 8vo, c. 23 Z. (20 × 14⅔cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: weiss, fein. — Einband: Pappbd.

Koptischer Kalender (auf das Jahr 1845). Beginnt f. 7a mit شهر توت. Bei dem 1. des Monates ist angemerkt: النيروز وشفا ايوب الصديق ونياحة الرسول برتلماوس

Voraufgeschickt ist f. 2a eine Notiz über die Koptische Zeitrechnung (beginnt 284 Jahre nach Christi Fleischwerdung) und Gegenüberstellung der Koptischen und Syrischen Monate; f. 2b. 3a Verzeichniss ihrer Festtage; 4 und 5 ابقطي الشمس (Sonnen-Epakten), nebst Gebrauchsanweisung der Tabelle (f. 3b und 5b).

F. 6 enthält die Jahre 1845—1884, gegenübergestellt den Jahren 1561—1600 der Aera der Martyrer, und daneben in verschiedenen

Columnen, wie مرفع الكبير ,موقع يونان ,النيروز ,عيد الكبير, etc. die koptischen Tagesangaben. F. 15^b—17^b die Gegenüberstellung der Jahre 1845—1944 gegen die der Jahre nach Alexander 2156—2255, ebenfalls mit verschiedenen Columnen daneben, fast ganz in der Weise wie f. 6. Auf den Koptischen Kalender (7—13^a) folgt 13^b—15^a ein Verzeichniss Syrischer Festtage, nebst kurzen Bemerkungen dazu.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, rundlich, vocallos.

5789.

1) Mo. 202.

18 Bl. 12mo, 17 Z. — Zustand: ziemlich gut. — Papier: weisslich, fein. — Einband: Pappband.

Syrisch-katholischer Kalender für das Jahr 1846. Beginnt mit dem Monat كانون ثاني. Bei dem 1. des Monats (Donnerstag) steht: عيد ختانة المسيح وراس السنة وباسيليوس وغريغوريوس

Die Abweichung des Gregorianischen und des Mohammedanischen Kalenders ist fortlaufend angegeben. F. 13^a ff. folgt ein Verzeichniss der Feste und Gedenktage, der 8 Sonntage vor Weihnachten, der Fasttage.

Schrift: klein, geläufig, vocallos.

2) Glas. 176.

2 Bl. Queer-4to, c. 40 Z. (16×26; 13×24^{cm}). — Zustand: nicht ganz sauber; am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken.

Titel fehlt. Es sind 2 nicht zusammenhängende Blätter, jede Seite in 3 Columnen getheilt, enthaltend astronomisch-ökonomische Bemerkungen für jeden Tag. Bl. 1^b enthält die 2 Monate تشرين und den 1. كانون, Tag 1—20; Bl. 2^a u. 2^b von den 3 letzten Monaten des Jahres — für welche aber die Ueberschriften fehlen — Tag 6—31.

Schrift: klein, gut, vocallos. — Abschrift vom J. 1109 Rabî' I (1697).

Auf f. 1^a steht eine längere Stelle aus النشر الوردي فى ملك بنى عثمان والمهدي von محمد الخاص بن عنقا الحسينى المهاوي الموسوي المكي über die letzten Dinge.

5. Astrolabium.

5790. Lbg. 56.

1) f. 1—77^a.

97 Bl. 8vo, 17 Z. (18×13; $11\frac{1}{2}$—12×8^{cm}). — Zustand: ziemlich unsauber; wurmstichig, besonders in der 2. Hälfte. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel u. Verf. f. 1^a:

كتاب الكامل للفرغانى فى الاسطرلاب

F. 2^a unten: ك" الكامل للشيخ شهاب الدين احمد بن محمد بن كثير الفرغانى

Anfang f. 2^b: الحمد لله رب العالمين كثيرا ... قال احمد بن محمد بن كثير الفرغانى، ان المتقدمين من العلماء بحساب النجوم انما ادركوا علم حركات الفلك وما تعرض فيه بالمواظبة على النظر والقياس الخ

Die früheren Astronomen, sagt der Verfasser Ahmed ben mohammed ben kefir *elfergānī*, zur Zeit des Halifen Elmamūn, um $^{200}/_{815}$ am Leben, hätten sich des Instrumentes ذات الحلق und dann des الاصطرلاب bedient, aber eine besondere Schrift über Einrichtung und Gebrauch des letzteren nicht verfasst. Daraus seien allerlei Nachtheile für die Wissenschaft erwachsen: dem wolle er durch dies Werk abhelfen. Es zerfällt in 7 نوع, deren Uebersicht f. 3 steht.

1. نوع 3^b فى تقديم اشكال هندسية، فلنبتدى فى تقديم اشكال عظيمة المنفعة الخ
2. نوع 7^a فى تبيين علة هيئة الاصطرلاب وان جميع ما يتشكل فى كرة الفلك من الدوائر فانه يتشكل فى سطح الاصطرلاب دوائر وخطوط مستقيمة
3. نوع 16^a فى استخراج مقادير الدوائر التى يتشكل فى سطح الاصطرلاب ومواضع مراكزها بالحساب
4. نوع 27^a فى صفة تخطيط الجداول ووضع كل ما يحتاج الي معرفته

5. نوع 25^a فى صفة تخطيط الاسطرلاب الشمالية، فاذ قد فرغنا من وضع ما يحتاج اليه فى صنعة هذه الآلة اعنى الاسطرلاب فى الجداول فلنصف الآن كيف نرسم ذلك ونصله اولا على جهة القطب الشمالي
6. نوع 32^a فى تخطيط الاسطرلاب الجنوبية، اما ما عمل عليه الاولون من هيئة الاسطرلاب على جهة القطب الشمالي للعلة التى قدمناها الخ
7. نوع 35^a فى ان جميع ما يتوهم من صنعة هيئة الاسطرلاب مخالفا لما وصفنا غير ممكن ولا صحيح، اما ما وصفنا فى كتابنا هذا من علة الاسطرلاب وصحتها الخ

Schluss f. 37^b: مما يجوز عرضه خمسين جزءا الي تسعين جزءا ففيما وصفنا لاستخراج ذلك من الجداول المفردة لهذا ما يستدل به على ذلك باذن الله تعالي، تم

Schrift: ziemlich klein, gedrängt, gefällig, deutlich, gleichmässig, vocalisirt, mit einigen Figuren im Text. — Abschrift von على بن حامد بن ابي بكر البويطي im J. $^{763}/_{1361}$. — F. 38. 39. 40. leer.

2) f. 77^b—97.

Von f. 29^a = Mq. 99, 1.

Zuerst die Tabellen; dann 5. نوع 54^a, 6. نوع 66^b, 7. نوع 73^a; Schluss wie dort.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocalisirt. Ueberschriften, Stichwörter und Stichbuchstaben roth. — Abschrift c. $^{900}/_{1494}$.

5791. Lbg. 58.

60 Bl. 8vo, 19 Z. ($20\frac{1}{2}\times15\frac{1}{2}$; $14\frac{3}{4}\times11\frac{1}{2}^{cm}$). — Zustand: wurmstichig; anfangs etwas unsauber, auch wasserfleckig, besonders unten in der 2. Hälfte; Bl. 1 etwas beschädigt. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Titel f. 1^a:

كتاب احمد بن محمد بن كثير الفرغانى فى صنعة الاسطرلاب

(so auch in der Unterschrift).

Anfang (von ان المتقدمين an) u. Schluss ebenso.

Schrift: ziemlich klein, fein, gut, wenig vocalisirt. Ueberschriften, Stichwörter und Stichbuchstaben roth. — Abschrift von محمد بن يعقوب بن على المالكي zu eigenem Gebrauch im J. $^{778}/_{1376}$.

5792. Mq. 99.

1) f. 1—40.

50 Bl. 8vo, 21 Z. ($21\frac{3}{4}\times16$; $16\frac{1}{2}$—$17\times11\frac{1}{2}^{cm}$). — Zustand: stark wasserfleckig, besonders in der oberen Hälfte. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: schwarzer Lederband mit Klappe. — Titel f. 1^a (von anderer, aber früher Hand):

كتاب الفرغاني

Nach der Unterschrift f. 37^b:

كتاب فى صنعة الاسطرلاب والبرهان عليه

und Verfasser:

احمد بن محمد بن كثير

Dasselbe Werk. Ueber die Eintheilung s. No. 5790. Dem 5. نوع werden astronomische Tafeln voraufgeschickt (f. 1—24); das Vorhergehende fehlt hier.

Die Tafeln enthalten:

f. 1^b جدول انصاف اقطار المدارات الموازية لمعدل النهار
2^b جدول الكواكب الثابتة 3^a مطالع الفلك المستقيم
4^a جدول مقنطرات من خط الاستواء ومن عرض ية الي ن
22^b جدول عمل السموت لهذه العروض

Der Inhalt des 5.—7. نوع ist:

5793. Lbg. 56.

2) f. 77^b—97.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel f. 1^a:

ر" فى صنعة الاسطرلاب بالهندسة للفرغانى

Anfang: صنعة الاصطرلاب، معرفة انصاف الاقطار من الجدول المثبتة فيه بعد ما نبين المركز والمقنطرات التى تقع فى الشمال والجنوب عن معدل النهار على خط نصف النهار لدرجة درجة،

Ueber Benutzung des Astrolabiums, von demselben Verfasser.

78^a جدول استخراج مقنطرات جميع العروض فيه المراكز الخ
79^a عمل المقنطرات بالهندسة
81^a عمل الظل فى ظهر الاصطرلاب بالهندسة
88^a معرفة مطرح الشعاع بالاصطرلاب

u. s. w. — Zuletzt:

97^a صفة العمل بهذا الربع اذا عمل

Schluss f. 97^b: فان كان القياس بعد الزوال فبما بقى من النهار من ساعة فان اردت ان تعمل من جيب ستين فاقسم جيب الربع على ستين

Dann folgt eine kleine Stundentabelle; das Ende der Abhandlung fehlt.

Columnen, wie النيروز ,موقع يونان ,موقع الكبير, عيد الكبير, etc. die koptischen Tagesangaben. F. 15^b—17^b die Gegenüberstellung der Jahre 1845—1944 gegen die der Jahre nach Alexander 2156—2255, ebenfalls mit verschiedenen Columnen daneben, fast ganz in der Weise wie f. 6. Auf den Koptischen Kalender (7—13^a) folgt 13^b—15^a ein Verzeichniss Syrischer Festtage, nebst kurzen Bemerkungen dazu.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, rundlich, vocallos.

5789.

1) Mo. 202.

18 Bl. 12mo, 17 Z. — Zustand: ziemlich gut. — Papier: weisslich, fein. — Einband: Pappband.

Syrisch-katholischer Kalender für das Jahr 1846. Beginnt mit dem Monat كانون ثاني. Bei dem 1. des Monats (Donnerstag) steht: عيد ختانة المسيح وراس السنة وباسيليوس وغريغوريوس

Die Abweichung des Gregorianischen und des Mohammedanischen Kalenders ist fortlaufend angegeben. F. 13^a ff. folgt ein Verzeichniss der Feste und Gedenktage, der 8 Sonntage vor Weihnachten, der Fasttage.

Schrift: klein, geläufig, vocallos.

2) Glas. 176.

2 Bl. Queer-4to, c. 40 Z. (16×26; 13×24^{cm}). — Zustand: nicht ganz sauber; am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken.

Titel fehlt. Es sind 2 nicht zusammenhängende Blätter, jede Seite in 3 Columnen getheilt, enthaltend astronomisch-ökonomische Bemerkungen für jeden Tag. Bl. 1^b enthält die 2 Monate تشرين und den 1. كانون, Tag 1—20; Bl. 2^a u. 2^b von den 3 letzten Monaten des Jahres — für welche aber die Ueberschriften fehlen — Tag 6—31.

Schrift: klein, gut, vocallos. — Abschrift vom J. 1109 Rabī' I (1697).

Auf f. 1^a steht eine längere Stelle aus النشر الوردي فى ملك بنى عثمان والمهدي von محمد الخاص بن عنقا الحسينى المهاوي الموسوي المكي über die letzten Dinge.

5. Astrolabium.

5790. Lbg. 56.

1) f. 1—77^a.

97 Bl. 8vo, 17 Z. (18×13; $11^1/_2$—12×8^{cm}). — Zustand: ziemlich unsauber; wurmstichig, besonders in der 2. Hälfte. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel u. Verf. f. 1^a:

كتاب الكامل للفرغانى فى الاسطرلاب:

F. 2^a unten: ك" الكامل للشيخ شهاب الدين احمد بن محمد بن كثير الفرغانى

Anfang f. 2^b: الحمد لله رب العالمين كثيرا . . . قال احمد بن محمد بن كثير الفرغانى ان المتقدمين من العلماء بحساب النجوم انما ادركوا علم حركات الفلك وما تعرض فيه بالمواظبة على النظر والقياس الخ

Die früheren Astronomen, sagt der Verfasser Aḥmed ben moḥammed ben keṯīr *elfergānī*, zur Zeit des Ḥalīfen Elmamūn, um $^{200}/_{815}$ am Leben, hätten sich des Instrumentes ذات الحلق und dann des الاصطرلاب bedient, aber eine besondere Schrift über Einrichtung und Gebrauch des letzteren nicht verfasst. Daraus seien allerlei Nachtheile für die Wissenschaft erwachsen: dem wolle er durch dies Werk abhelfen. Es zerfällt in 7 نوع, deren Uebersicht f. 3 steht.

1. نوع 3^b فى تقديم اشكال هندسية فلنبتدى فى تقديم اشكال عظيمة المنفعة الخ

2. نوع 7^a فى تبيين علة هيئة الاصطرلاب وان جميع ما يتشكل فى كرة الفلك من الدوائر فانه يتشكل فى سطح الاصطرلاب دوائر وخطوط مستقيمة

3. نوع 16^a فى استخراج مقادير الدوائر التى يتشكل فى سطح الاصطرلاب ومواضع مراكزها بالحساب

4. نوع 27^a فى صفة تخطيط الجداول ووضع كل ما يحتاج الي معرفته

Von f. 29^a = Mq. 99, 1.

Zuerst die Tabellen; dann 5. نوع 54^a, 6. نوع 66^b, 7. نوع 73^a; Schluss wie dort.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocalisirt. Ueberschriften, Stichwörter und Stichbuchstaben roth. — Abschrift c. $^{900}/_{1494}$.

5. نوع 25^a فى صفة تخطيط الاسطرلاب الشمالية فاذ قد فرغنا من وضع ما يحتاج اليه فى صنعة هذه الآلة اعنى الاسطرلاب فى الجداول فلنصف الآن كيف نرسم ذلك ونعمله اولا على جهة القطب الشمالي

6. نوع 32^a فى تخطيط الاسطرلاب الجنوبية اما ما عمل عليه الاولون من هيئة الاسطرلاب على جهة القطب الشمالي للعلة التى قدّمناها الخ

7. نوع 35^a فى ان جميع ما يتوهّم من صنعة هيئة الاسطرلاب مخالفا لما وصفنا غير ممكن ولا صحيح اما ما وصفنا فى كتابنا هذا من علة الاسطرلاب وصحتها الخ

Schluss f. 37^b: مما يجوز عرضه خمسين جزءا الي تسعين جزءا ففيما وصفنا لاستخراج ذلك من الجداول المفردة لهذا ما يستدل به على ذلك باذن الله تعالي تم

Schrift: ziemlich klein, gedrängt, gefällig, deutlich, gleichmässig, vocalisirt, mit einigen Figuren im Text. — Abschrift von على بن حامد بن ابي بكر البويطي im J. $^{763}/_{1361}$. — F. 38. 39. 40. leer.

5791. Lbg. 58.

60 Bl. 8vo, 19 Z. ($20^1/_2$×$15^1/_2$; $14^3/_4$×$11^1/_2{}^{cm}$). — Zustand: wurmstichig; anfangs etwas unsauber, auch wasserfleckig, besonders unten in der 2. Hälfte; Bl. 1 etwas beschädigt. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Titel f. 1^a:

كتاب احمد بن محمد بن كثير الفرغانى فى صنعة الاسطرلاب

(so auch in der Unterschrift).

Anfang (von ان المتقدمين an) u. Schluss ebenso.

Schrift: ziemlich klein, fein, gut, wenig vocalisirt. Ueberschriften, Stichwörter und Stichbuchstaben roth. — Abschrift von محمد بن يعقوب بن على المالكي zu eigenem Gebrauch im J. $^{778}/_{1376}$.

5792. Mq. 99.

1) f. 1—40.

50 Bl. 8vo, 21 Z. ($21^3/_4$×16; $16^1/_2$—17×$11^1/_2{}^{cm}$). — Zustand: stark wasserfleckig, besonders in der oberen Hälfte. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: schwarzer Lederband mit Klappe. — Titel f. 1^a (von anderer, aber früher Hand):

كتاب الفرغاني

Nach der Unterschrift f. 37^b:

كتاب فى صنعة الاسطرلاب والبرهان عليه

und Verfasser:

احمد بن محمد بن كثير

Dasselbe Werk. Ueber die Eintheilung s. No. 5790. Dem 5. نوع werden astronomische Tafeln voraufgeschickt (f. 1—24); das Vorhergehende fehlt hier.

Die Tafeln enthalten:

f. 1^b جدول انصاف اقطار المدارات الموازية لمعدّل النهار
2^b جدول الكواكب الثابتة 3^a مطالع الفلك المستقيم
4^a جدول مقنطرات من خط الاستواء ومن عرض ية الي ن
22^b جدول عمل السموت لهذه العروض

Der Inhalt des 5.—7. نوع ist:

5793. Lbg. 56.

2) f. 77^b—97.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel f. 1^a:

ر" فى صنعة الاسطرلاب بالهندسة للفرغانى

Anfang: صنعة الاصطرلاب معرفة انصاف الاقطار من الجدول المثبتة فيه بعد ما نبيّن المركز والمقنطرات التى تقع فى الشمال والجنوب عن معدّل النهار على خط نصف النهار لدرجة درجة

Ueber Benutzung des Astrolabiums, von demselben Verfasser.

78^a جدول استخراج مقنطرات جميع العروض فيه المراكز الخ
79^a عمل المقنطرات بالهندسة
81^a عمل الظل فى ظهر الاصطرلاب بالهندسة
88^a معرفة مطرح الشعاع بالاصطرلاب

u. s. w. — Zuletzt:

97^a صفة العمل بهذا الربع اذا عمل

Schluss f. 97^b: فان كان القياس بعد الزوال فبما بقى من النهار من ساعة فان اردت ان تعمل من جيب ستين فاقسم جيب الربع على ستين

Dann folgt eine kleine Stundentabelle; das Ende der Abhandlung fehlt.

5794. Pet. 672.

1) f. 1—43.

179 Bl. 8vo, 18 Z. ($20^{1}/_{2} \times 14$; $13-14 \times 7^{1}/_{2}$ cm). — **Zustand**: nicht ganz sauber; Blatt 1 etwas schadhaft. — **Papier**: gelb, glatt, dünn. — **Einband**: brauner Lederband. — **Titel** fehlt; er ist:

رسالة فى الاصطرلاب

(Auch f. 1b oben an der Ecke und ebenso f. 1a Mitte steht اسطرلاب). — **Verfasser**: s Anfang.

Anfang f. 1b: قال الشيخ الاستاذ الفاضل ابو الريحان محمد بن احمد البيروني، الاصطرلاب اشرف الالات المستعملة فى صناعة النجوم ومخصوص من بينها لخفّة المؤونة فى النقل والاستعمال مع سرعة الايقاف علي المطلوب من احوال الفلك الخ

Der Verf. Elbîrûnî † c. 430/1039 (No. 5665) sagt, dass das Astrolabium aus verschiedenen Gründen das beste Werkzeug für die Astronomie sei; ihn habe ein Freund dieser Wissenschaft gebeten, ihn in einem Hefte über die Zwecke des Instrumentes zu belehren; das thue er hiemit, so gut es angehe. Er beschreibt also zuerst die Zusammensetzung desselben; dann giebt er an, wozu es dient.

f.5b اخذ الارتفاع، اذا اردت ان تقيس ارتفاع الشمس
6a اخذ الانحطاط، اذا كنت فى جبل شامخ شاهق وخاصّة
6b معرفة درجة الشمس فى منطقة البروج، تنظر الي موضع الشمس
7a معرفة الارتفاع الماخوذ فى المقنطرات، اذا كان لك ارتفاع
7b معرفة استخراج الطالع من قبل الارتفاع، متى ما حصلت لك
8a معرفة الطالع من قبل الانحطاط، اما الانحطاط المذكور فهو شيء
8a معرفة قوس نهار ايّة درجة شئت، ضع ايّة درجة شئت
8b معرفة الساعات المستوية فى الايام والليالي، الساعات على ضربين
10a معرفة اجزاء ساعات نهار كل درجة وليلها وهي ما يدور الفلك فى كل ساعة معوجة فى ذلك اليوم او الليلة، واذا اردت ان تعرف اجزاء ساعات نهار الخ
10b معرفة ما مضي من النهار او الليل من ساعة مستوية، اذا حصل لك الطالع
11a معرفة ما مضى من النهار او الليل من ساعة معوجة، اذا حصل لك الداير
12a معرفة تحويل نوعي الساعات بعضها الي بعض، اذا كانت عندك ساعات
12a معرفة ما مضى من النهار من نوعي الساعات على ظهر الاصطرلاب، خطوط الساعات
12b معرفة ما مضى من النهار من ساعة معوجة بعضادة الاصطرلاب، اذا كان الساعات
13a معرفة تسوية البيوت الاثنى عشر، اذا اردت ذلك فضع جزء الطالع
15a معرفة ميل درجة الشمس وميل الكواكب الثابتة وابعادها عن سمت الراس عند توسطها السماء، ضع تلك الدرجة وتري
16a معرفة ارتفاع نصف نهار اي كوكب واية درجة اردنا، اذا اردت ذلك
16b معرفة ارتفاع الشمس لاوايل كل واحد من نوعي الساعات كل يوم، اذا اردت ذلك
17a معرفة عرض الصفيحة، اذا اردت ان تعرف عرض الصفيحة فانظر
17a معرفة عرض البلد، اذا اردت ان تعرف عرض بلدك فارصد ارتفاع الشمس
17b معرفة عرض البلد بالكواكب الابدية الظهور، ان بعض الكواكب القريبة
18a معرفة مطالع البروج فى الفلك المستقيم ومطالعها ومغاربها فى سائر البلاد
18a معرفة تحويل درج المطالع الي درج السواء، والمطالع اذا فرضت
18b معرفة درجة الشمس بالرصد، ارصد غاية ارتفاع الشمس
19a معرفة درجة الشمس من قبل قوس النهار اذا كان معلوما، اذا كان قوس النهار
19a معرفة الطالع من قبل الساعات، اذا حصل لك العلم بالماضى من النهار
20a معرفة الطالع فى وسط المعمورة من قبل الطالع فى بلدك، ضع درجة الطالع
20a معرفة تحويل سنى المواليد او العالم، ضع جزو طالع المولد على افق المشرق
20b معرفة درجة طلوع الكوكب وغروبه وتوسطه السماء، ان كواكب ذوات العروض

معرفة طلوع ايّ كوكب شئت وغروبه وتوسطه السماء بالنهار يكون ام بالليل، ضع راس ذلك الكوكب المجدد 21a

معرفة عروض البلاد الشمالية التى يطلع فيها قطب فلك البروج والبلاد التى تماس فيها الافق والتى تصير فيها ابدي الظهور 22a

معرفة طول بلدك، وان احتجت الي معرفة طول بلدك اعنى بعده عن اقصى 22b

معرفة سمت ارتفاع الشمس والكواكب، متى توهمت دائرة عظيمة خارجة 23b

معرفة سمت القبلة او سمت اىّ بلد شئناه، زد عرض مكة واىّ بلد 25b

معرفة سمت مشرق اية درجة واىّ كوكب شئنا، ضع الدرجة او مرئ 26a

معرفة خط نصف النهار، سوّ موضعا بغاية ما امكنك من التدقيق 26b

معرفة خط نصف النهار من السمت، اذا اردت ذلك فخذ ارتفاع الشمس 26b

معرفة استخراج الطالع من قبل السمت، اذا حصل لك سمت الشمس 27a

معرفة درجات الكواكب الثابتة وعروضها، اما درجات الكواكب الثابتة 27b

معرفة بعد ما بين كوكبين، اذا اردت ذلك فقابل بربع الارتفاع 27b

معرفة مطرح الشعاع على المذهب المنسوب الي بطلميوس بالصفيحة المعمولة لهذا البيان 28a

معرفة مطرح الشعاع على هذا المذهب فى صفيحة المقنطرات اذا لم يكن فى الاصطرلاب صفيحة معمولة لمطرح الشعاع 29a

معرفة مطرح الشعاع على الطريق المصحح بهذه الصفيحة 30a

معرفة تسيير الهيلاجات الي القواطع والمواضع المفروضة لصفيحة المخصوصة لمطرح الشعاع 31a

معرفة تسيير الهيلاجات بصفيحة المقنطرات اذا لم يكن فى الاصطرلاب صفيحة مطرح الشعاع 31a

معرفة الظل المعمول على حرف الاصطرلاب الاصابع هو ام الاقدام 32a

معرفة تحويل الاظلال الثلاثة بعضها الي بعض، اما الاصابع فانها اذا ضربت 33a

معرفة الارتفاع والظل بعضها من بعض، اذا كان لك ارتفاع معلوم 33a

معرفة ظل السلم، هذا الظل لا يكون الا فى اصطرلاب محرفة العضادة 33b

معرفة اوقات الصلوات، اما معرفة اوقات الصلوات النهارية فعلى وجهين 34a

معرفة طلوع الفجر ومغيب الشفق، اما معرفة طلوع الفجر فضع درجة 35a

معرفة الجيب المستوي، خطوط الجيوب على ظهر الاصطرلاب اما ان تكون موازية 35a

معرفة قوس الجيب المستوي، اذا كان معك جيب مستو معلوم واردت 36a

معرفة الجيب المعكوس، اذا كان معك قوس اقل من تسعين واردت ان تاخذ 36a

معرفة قوس الجيب المعكوس، اذا كان الجيب المعكوس اقل من الجيب الكل 36b

معرفة الجيب المستوي من العضادة دون خطوط الجيوب، اذا كان نصف 37a

معرفة قوس الجيب المستوي بالعضادة، اذا كان معك جيب مستو 37a

معرفة الجيب المعكوس بالعضادة، اذا كانت القوس اقل من تسعين 37b

معرفة قوس الجيب المعكوس بالعضادة، اذا كان الجيب المعكوس اقل من الجيب 37b

معرفة الطالع من الارتفاع بالصفيحة الافاقية، خذ الارتفاع اي وقت شئت 38a

معرفة طول عمود منار او جدار او جبل او غير ذلك اذا امكن الوصول الي اصل عموده اعنى مسقط حجر راسه، 38b

معرفة ما بينك وبين اصل عمود جبل او جدار او منارة من قبل عموده اذا كان معلوما ولم يتوصل الي اصل عموده 39b

معرفة كل واحد من اعمدة الجبال وغيرها ومساقط احجار روسها من غير ان يمكن الوصول الي مساحة احدها 40a

معرفة عروض الاودية التى لا يمكن ان يمدّ بين شفايرها وشطوطها حبال ومعرفة ما بينك وبين شيء موضوع على بسيط ارض مستوية اذا لم يمكنك الوصول اليه 40b

معرفة ما بين شيئين على بسيط الارض متباينين ممتنع الوصول اليهما 41a

معرفة ما بين شيئين احدهما علي بسيط الارض والآخر مرتفع عنه 42ª

معرفة قعر الآبار والركايا' اما اذا حفر البئر اسطوانيا اعني سعة اعلاها 42ᵇ

معرفة مقدار استدارة الارض' اختر موضعا ما في البراري السهلة 43ª

Schluss f. 43ᵇ: في الجبل الذي عموده هذا القدر ثلث درجات بالتقريب والي التجربة يلتجي في مثل هذه الاشياء وعلى الامتحان فيها يعول وما التوفيق الا من عند الله العزيز الحكيم' تمت الرسالة'

Schrift: ziemlich gross, auch breit, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** c. 1100/1688.

F. 14ª enthält eine astronomische Tabelle: اسماء الكواكب ومواضعها من الصُوَر'

5795. Pet. 672.

5) f. 144—179.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). — **Titel** fehlt; er ist:

كتاب استيعاب الوجوه الممكنة في صنعة الاسطرلاب

Verf. fehlt; es ist: البيروني

Anfang f. 144ᵇ: الانفس الصافية ذوات براع واستباق الي تصوّر الموجودات والاحاطة بها باطلاق فلذلك تنبعث لما يزيدها رونقا وبهاء وتنبعث لما يكسبها صفاء ونقاء كنفس ابي سهل التي صفت من درن الطينة وخلصت عن كدر الطبيعة الخ

Auf Veranlassung des ابو سهل (d. i. عيسى بن يحيى المسيحي?) von **demselben** Elbîrûnî verfasst: eine Abhandlung über den Gebrauch des Astrolabiums, aber ohne die Beweise für die einzelnen Sätze (مجردة عن براهينها).

Das eigentliche Werk beginnt mit Erklärung der Theile und der Gestalt des Instrumentes f. 145ª: اقول ان الاصطرلاب هو آلة مسطحة يتحرك بعضها ويثبت بعض فحكي اشكاله اشكال الفلك بالحقيقة الخ

Es ist nicht in Kapitel oder فصل eingetheilt.

Die einzelnen Ueberschriften sind:

عمل دستور الاقطار 146ª عمل دستور الدواير 149ª

كيفية الارتفاع بدستور الدواير 149ª

عمل المدارات على الصفايح 151ᵇ

عمل الافق ومقنطرات الارتفاع 153ª

عمل خطوط الساعات الزمانية 155ª

عمل منطقة البروج وقسمتها في العنكبوت وتسمي الشبكة 155ᵇ

عمل رءوس الكواكب الثابتة في العنكبوت 157ª

طريق آخر في استخراج رءوس الكواكب الثابتة في العنكبوت 158ª

معرفة ابعاد الكواكب عن معدل النهار 159ª

معرفة الدرجات التي يتوسط السماء مع الكوكب ويسمى درجات الممرّ لها 159ᵇ

عمل دواير السموت 160ª

وجه في عمل هذه الدواير لابي محمد السيفي 161ª

وجه في عملها لابي محمود حامد بن الخضر الخجندي 161ª

عمل رءوس الكواكب الثابتة في العنكبوت باستعمال دواير السموت 161ᵇ

تخطيط مقنطرات الانحطاط 163ª

تصحيح الاصطرلاب القديمة وتقويمها لوقت مفروض 163ᵇ

خرق العنكبوت وتشبيكها 164ª

عمل الساعات المستوية 166ᵇ عمل الاصطرلاب الجنوبي 167ᵇ

عمل آخر سهل لتخطيط الساعات المستوية 168ᵇ

عمل الصفيحة الافاقية 169ª عمل صفيحة التسيير 170ª

تخطيط الافق المطلع للبروج على خلاف نضدها 171ᵇ

تخطيط مقنطرات الافق الذي قطباه قطبا الكل 172ª

تجنيب ظهر الاصطرلاب 172ᵇ

جمع التجنيب والتقويس في العضادة المحرفة 173ᵇ

عمل قوسى طلوع الفجر ومغيب الشفق في الصفائح 173ᵇ

عمل اول وقت العصر وآخره في الصفايح 174ª

عمل خط الزول وخطى العصر على ظهر الاصطرلاب 174ᵇ

تخطيط الساعات الزمانية او المستوية على ظهر الاصطرلاب 175ª

معرفة الارتفاع للساعات وعكس ذلك بالحساب 176ª

معرفة ذلك بالطريق الصناعي 176ᵇ

تخطيط الساعات الزمانية على ظهر العضادة 177ª

عمل ظل السلم على ظهر الاصطرلاب 178ª

عمل انبوبة الارتفاع لقياس الكواكب 178ᵇ

Schluss f. 179ᵇ: ان نفس الله في مدّة حيوتي ويسّر لي ما يقدر علىّ من الوصول الي كتبي ومجموعاتي . . . التي افنيت فيها عمري وعلى كل

حال فيما ختم الكتاب نذكر حق القمر ورؤية الاهلة والاسطرلاب الكسوفي وان كانا مفيدين عن الحقيقة وجاريين مجري التقريب لكنهما ربما عمدة علي ظهر الاصطرلاب فلذلك العرض لهما اخير ان شاء الله، تمت،

Damit ist nur das erste Drittel des Werkes vollendet: s. Spr. 1869.

5796. Spr. 1869.

145 Bl. 4to, 13 Z. (22 × 14; 14 × 7cm). — Zustand: wurmstichig. — Papier: gelb, ziemlich dünn, wenig glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken.

Dasselbe Werk. Titel fehlt: s. Schluss. Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله حق حمده وصلواته علي محمد نبيه وعلى آله واصحابه من بعده وسلم تسليما كثيرا وبعد فهذا كتاب محمد بن احمد البيروني في استيعاب الوجوه الممكنة في صنعة الاسطرلاب،

Dann folgt der Anfang des Werkes so, wie er bei Pet. 672, 5 angegeben ist, dessen Schluss (des 1. Drittels) = Spr. 1869, f. 51b Mitte.

Der weitere Inhalt ist:

51b كيفية جمع نوعي الاسطرلاب الشمالي والجنوبي ومزج اشكالهما بعضها الي بعض
55b الاسطرلاب المسرطن
62a عمل الاسطرلاب المسطر 64a عمل الاسطرلاب الزورقي
65a عمل الاسطرلاب اللولبي 66a عمل الاسطرلاب الصيلبي
68a حساب انصاف اقطار المدارات وجدول الاصل
70b استخراج المساطر المختلفة من دستور المقنطرات
73a تخطيط الدواير التي تحدّ البيوت الاثني عشر عند التسوية علي مذهبي
74a عمل ما تقدم ذكره بالجداول بالاسطرلاب الجنوبي
75b صنعة الاسطرلاب الكري ذي العنكبوت وغيره
81a عمل الاسطرلاب الملقب بالرصدي
93b عمل الاسطرلاب الكامل بالتسطيح الاسطرلابي
99a تخطيط القطوع الناقصة على السطوح المستوية
101a جوامع معاني كتاب ابي حامد الصغاني في التسطيح التام
101b تسطيح المدارات في شمالي الاسطرلاب وجنوبيه باختلاف قطب التسطيح
103a الاخبار عن كيفيات تشكل الافق والمقنطرات في كل واحد من نوعي الاسطرلاب
105a تعديد انواع الاشكال وتحديد نظامها استظهارا لضروب الاقرانات
106a استخراج قطري القطع الناقص
107b عمل المقنطرة والافق قطعا ناقصا لاصطرلاب شمالي
109a عمل الافق والمقنطرة قطعا مكافيا بالاسطرلاب الشمالي
111a عمل الافق والمقنطرة قطعا زايدا لاسطرلاب شمالي
112a وجه آخر في تخطيط القطع الزايد لابي نصر منصور بن علي بن عراق في كتاب السموت
114a حكاية البركار وصنعة حركاته
116a عمل القطع الناقص بالبركار التام
118a عمل القطع المكافي بالبركار التام
119b عمل القطع الزايد بالبركار التام
120b عمل الافق والمقنطرات بانواع القطوع بالاسطرلاب الجنوبي كما تقدم في الشمالي
121b عمل المقنطرة في الاسطرلاب الجنوبي خطا مستقيما
122b مقدمات لتسطيح الدايرة التي تحد السموت
123b تسطيح دايرة اول السموت
124b عمل دايرة من دواير الارتفاع معلومة البعد في الافق عن فلك نصف النهار قطعا ناقصا
127b استخراج روس الكواكب الثوابت في العنكبوت
130a عمل الصفيحة الكسوفية 136a صنعة حق القمر

Schluss f. 145a: ويكون احسن في الصورة بل لو لم تمت الصفيحة باقطارها الي التربيع وفعل به ذلك اشتمل آفاقا كثيرة وقاربت ان تعم العروض انشاء الله تعالي وبتمام هذه الآلة تم انجاز الوعد بما وعدته والوفاء بما ضمنته بعون الله وتوفيقه وهو المحمود على كل حال والصلوة على محمد . . . واطهر الآل، تم كتاب استيعاب الوجوه الممكنة في صنعة الاسطرلاب للبيروني، تم

Schrift: Persischer Zug, klein, aber nicht gedrängt, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Ganz incorrect. Eine Menge Figuren im Texte. — Abschrift c. 1840.

5797. Spr. 1876.

2) f. 8—12a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel u. Verf.:

هذه رسالة أبي نصر منصور بن على بن عراق في صنعة الاصطرلاب بالطريق الصناعي،

Anfang f. 8a: فصل عمل المدارات الثلثة وفلك البروج في الصفيحة،

Abhandlung über das Astrolabium, von **Mançūr ben 'alī ben 'arrāq**, um 480/1039.

f.8ᵃ رسم رؤوس البروج علي دايرة فلك البروج
8ᵇ في عمل قسمة البروج والدرج في فلك البروج
9ᵃ عمل الافق ومقنطرات الارتفاع
9ᵇ استخراج مدارات الكواكب ذوات العرض
10ᵇ معرفة جزء السمت للكوكب في الاصطرلاب وهو جزء الممر
11ᵃ عمل خطوط الساعة المعوجة
11ᵇ عمل دواير السموت

Schluss f. 12ᵃ: وعلى هذا القياس فيما زاد ونقص ايد الله الحبر الفاضل في صنعة الاصطرلاب عمل خفيف على صحة رسمه له زاد الله تعالي رغبته في العلم وبلغه اقاصي امانيه فيه بمنّه ولطفه، قد تمت،

No. 3) bis 7) Persische Astronom. Abhdlgn.

3) f. 12ᵇ—23 4) f. 24—29ᵃ
5) f. 29ᵇ—35ᵇ 6) f. 35ᵇ—38ᵃ
7) f. 38ᵇ—39ᵇ.

5798. Pet. 672.

2) f. 44—71.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). — **Titel** fehlt; er ist:

رسالة في العمل بالاصطرلاب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f.44ᵃ: قال الشيخ الفاضل ابو الصلت امية بن عبد العزيز بن ابي الصلت، الحمد لله خير ما استفتح به واستنجح ببركته صلي الله على الصفوة من بريته . . . هذا كتاب متضمن ابواب العمل بالاصطرلاب ما لا بد منه ولا غناء عنه اذا فهمه الناظر فيه فهما بالغا لم يغرب عنه الخ

Vom Astrolabium, vollständige Belehrung über dessen Gebrauch, in 69 Kapp. (s. unten), von **Omajja ben 'abd el'azīz** *ben abū 'ççalt* **elandalusī abū 'ççalt** † 528/1134 (529).

1. باب 44ᵃ في ماهية الاصطرلاب وما يشتمل عليه من الخطوط والاقسام وغير ذلك من اسمائها
2. باب 46ᵇ في معرفة موضع الشمس من منطقة البروج
3. باب 47ᵃ في معرفة موضع الشمس بوجه آخر
4. باب 47ᵇ في معرفة اخذ ارتفاع الشمس
5. باب 48ᵃ في معرفة اخذ ارتفاع الكواكب وارتفاع الشمس اذا كانت تحت غيم تكسر شعاعها وارتفاع اعالي الجبال والاشجار والحيطان وما اشبه ذلك
6. باب 48ᵇ في معرفة جزء الشمس في موضعه من منطقة فلك البروج ومعرفة النظير
7. باب 48ᵇ في معرفة ما مضى من النهار من ساعة زمانية من ارتفاع الشمس وموضعها
8. باب 49ᵃ في معرفة ما مضي من الليل من ساعة زمنية من قبل الارتفاع
9. باب 49ᵃ في معرفة الطالع والاوتاد الباقية التي هي الغارب والعاشر والرابع في النهار او الليل
10. باب 49ᵇ في معرفة موضع درجة الشمس من منطقة فلك البروج على الحقيقة
11. باب 49ᵇ في معرفة وضع الجزء فيما بين المقنطرتين
12. باب 50ᵃ في معرفة ما مضى من كسور الساعات
13. باب 50ᵇ في معرفة قوس النهار وقوس الليل
14. باب 50ᵇ في معرفة قوس النهار اىّ كوكب شئت وهو مدّة ظهوره فوق الارض
15. باب 51ᵃ في معرفة الداير من الفلك وما مضى من ساعة مستوية من الليل والنهار
16. باب 51ᵇ في معرفة وقت طلوع الفجر ومغيب الشفق
17. باب 51ᵇ في معرفة عدد اجزاء الساعة الواحدة من الساعات للنهار
18. باب 52ᵃ في معرفة قوس اطول النهار واقصره
19. باب 52ᵇ في معرفة ما في الليل والنهار من ساعة مستوية
20. باب 52ᵇ في معرفة صرف الساعة المعوجة الي المستوية
21. باب 53ᵃ في معرفة نهاية ارتفاع اى جزء شئت
22. باب 53ᵃ في معرفة الارتفاع هل هو شمالىّ او جنوبىّ
23. باب 53ᵇ في معرفة الاجزاء المتساوية من النهار والليل من اجزاء فلك البروج وهي الاجزاء المتفقة المدار
24. باب 54ᵃ في معرفة اجزاء متساوية الليل والنهار على التكافؤ والتبادل
25. باب 54ᵇ في معرفة ميل اى جزء شئت من اجزاء البروج ومعرفة جهة الميل هل هو شمالي او جنوبي
26. باب 55ᵃ في معرفة بعد اى كوكب شئت من كل واحد من قطبي معدل النهار
27. باب 55ᵃ في معرفة عرض البلد من قبل صفيحة
28. باب 55ᵇ في معرفة عرض البلد بالرصد من قبل ارتفاع الشمس على خط نصف النهار وهو بعده عن خط الاستواء

29. باب 55b في معرفة عرض البلد بالرصد من قبل ارتفاع الكوكب منها

30. باب 56a في معرفة الدرجة الموضوعة في الاصطرلاب ومعرفة الدرجة التي يتوسط السماء معها والدرجة التي تغرب معها

31. باب 56b في معرفة اي وقت من النهار والليل يطلع اي كوكب شئت من الكواكب الثابتة الموضوعة في الاصطرلاب في اي يوم شئت واي وقت يتوسط السماء واي وقت يغرب

32. باب 56b في معرفة كم بين طلوع الكواكب الثابتة او توسطها السماء او غروبها من الزمان

33. باب 57a في معرفة مطالع اقسام فلك البروج من الفلك المستقيم

34. باب 57a في معرفة مطالع اقسام فلك البروج في البلد

35. باب 57a في معرفة تحويل اجزاء المطالع في الفلك المستقيم الي درج السواء

36. باب 57b في معرفة تحويل اجزاء المطالع في البلد الي درج السواء

37. باب 58a في معرفة مطالع البروج في الفلك المستقيم بحسب ما اتفق عليه من الاعمال النجومية

38. باب 58a في معرفة مطالع البروج في البلد بحسب ما اتفق عليه ايضا

39. باب 58b في معرفة تحويل اجزاء المطالع في الفلك المستقيم الي درج السواء بحسب المبدأ المتفق عليه المحدود وهو اول الجدي

40. باب 58b في معرفة تحويل اجزاء المطالع من البلد الي درج السواء بحسب المبدأ المتفق عليه المحدود وهو اول الحمل

41. باب 58b في معرفة اقسام فلك البروج بعضها من بعض

42. باب 59a في معرفة الاجزاء المتساوية الارتفاع ومعرفة الجزء المسمي بوسط السماء المطالع

43. باب 59b في معرفة ارتفاع الشمس والطالع من قبل موضع الشمس والماضي من النهار

44. باب 59b في معرفة درجة الشمس وما مضى من النهار من ساعة من قبل الطالع وارتفاع الشمس وجهة ارتفاعها

45. باب 60a في معرفة اي ربع انت فيه من ارتفاع السنة

46. باب 61a في معرفة اليوم من السنة اي يوم هو اذا فرض مجهولا ومعرفة جزء الشمس من قبل معرفة غاية ارتفاع الشمس فيه بالرصد او غيره

47. باب 61a في معرفة اختلاف البلاد والاقاليم واحوالها ومعرفة اطول ما يكون من النهار في بلد بلد وموضع موضع

48. باب 62b في معرفة مسامتة الشمس الراس هل يمكن او لا يمكن وان كان يمكن فكم مرة يمكن ذلك هل مرة واحدة او مرتين

49. باب 63a في معرفة سمت اي جزء شئت هل هو في الشمال او في الجنوب

50. باب 63b في معرفة سمت الكواكب

51. باب 64a في معرفة جزء الشمس والماضي من النهار من قبل ارتفاعها وسمتها

52. باب 64a في معرفة سعة المشارق والمغارب

53. باب 64b في معرفة جزء الشمس وغيره من قبل سعة مشرقه

54. باب 64b في معرفة ما مضى من النهار او الليل من ساعة فالطالع وغير ذلك جميع الاشياء المطلوب عليها في بلد معلوم العرض معدوم الصفيحة من قبل الصفايح الموجودة

55. باب 65a في معرفة تحديد نقطة وسط المشرق والمغرب والشمال والجنوب داير الافق وتحديد نقطة اي جزء شئت

56. باب 66a في معرفة سمت القبلة وبالجملة سمت اي بلد شئت

57. باب 66b في معرفة بعد ما بين بلدين في الطول وهو بعد ما بين نصفي نهارهما

58. باب 67a في معرفة بعد ما بين سمت راس في بلدين وبعد ما بينهما من الاميال والفراسخ من قبل صفيحة احدهما

59. باب 68a في معرفة الظل والمبسوط والمنكوس من قبل الارتفاع

60. باب 69a في معرفة عدد الاقدام لكل ارتفاع من قبل عدد الاصابع

61. باب 69a في معرفة نسبة الظل من الشخص في نصف النهار في اي يوم شئت ومعرفة جهة الظل

62. باب 69b في معرفة آخر وقت الظهر واول وقت العصر في اي يوم شئت من قبل الظهر

63. باب 69b في معرفة الجيب المعكوس

64. باب 70a في معرفة القوس من قبل الجيب المستوي

في معرفة ارتفاع كل قايم على بسيط 70ᵃ باب 65. الافق على زوايا قايمة مما يمكن ذرع ما بينك وبين مسقط عموده

في معرفة سعة كل ذي سعة مثل الانهار 70ᵃ باب 66. والاودية والبركة وما اشبه ذلك

في معرفة قدر اعماق الاشياء المنخفضة 70ᵇ باب 68. كالابآر والاودية والفهاويج وما اشبه ذلك

في معرفة ارتفاع ما لا يمكن ذرع ما 71ᵃ باب 69. بينك وبينه من البعد مثل اعمدة الجبال وما اشبه ذلك او ما لا يصل اليه لعايق يعوق

Schluss f. 71ᵇ: ما بين هذا البعد والبعد الذي بين العلامتين واحفظه ثم اضرب بعد ما بين العلامتين في بعد ما بين بصرك والارض واقسم ما اجتمع على ما حفظته فما خرج فهو ارتفاع عمود الشيء الذي قسمته، تمت

In der Zählung der Kapitel ist insofern ein Irrthum, als nach Kap. 66 das 67. gar nicht gezählt ist. Es sind also nur 68 Kapitel. Die Angabe f. 44ᵃ, dass dies Werk 90 Kapitel enthalte, ist dahin zu berichtigen, dass statt تسعون zu lesen ist سبعون, also 70 Kapitel. Aber auch diese Angabe ist ungenau.

Collationirt. — Bl. 72. 73 sind leer.
HKh. III 5964.

5799.

1) Lbg. 390, 5, f. 17ᵇ—18ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Verfasser: s. Anfang.

Anfang: قال ابن السراج رحمه، قد فتح الله علي توهم تسطيح الكرة وتوهم مقاطع الدوائر العظام الخ

Astronomische Bemerkungen des Ibn es-serrāǵ, um 726/1326 am Leben, betreffend die Abhandlung eines ägyptischen Gelehrten:

رسالة الاسطرلاب الغائب والجيب الغائب

Schluss: واذا جعل الارتفاع ميلا والميل ارتفاعا واستخرج فضل الدائر له خرج تمام السمت،

2) Pm. 228, 7, f. 60ᵇ—61ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 6). — Titel fehlt: s. Anfang. Verfasser fehlt: es ist:

محمد الغزولي

Anfang: الحمد لله رب العالمين والصلاة ... وبعد فهذه رسالة ملخصة في العمل بالاسطرلاب المغني، اولها رسومه وهو فلكان احدهما محرفة نصفها شبكة الخ

Kurze astronomische Abhandlung, über Gebrauch des Astrolabiums, von Moħammed *elgozūlī* śems eddīn, um 745/1344.

Schluss: فضل الداير وهو قوس العصر وما بين التقاطع والافق المايل الباقي للغروب والله اعلم،

5800. Lbg. 517.

2) f. 5ᵇ—6.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser nach der Ueberschrift:

بغية الطلاب في علم الاسطرلاب
لمحمد بن احمد بن الحباك ابي عبد الله

Anfang:
نحمدك اللهم نظمي ابتدي مصليا على الرسول احمد

Reǵez-Gedicht über das Astrolabium, von Moħammed ben aħmed ben abū jaħjā *elħabbāk* abū 'abd allāh † 867/1462. Es enthält einige Ueberschriften: 5ᵇ اجزاء الاسطرلاب ورسومه 5ᵇ مطالع البروج وقوس النهار وما لحق بهما 6ᵃ; اخذ الارتفاع 6ᵇ معرفة اصابع الظل والاقدام والارتفاع بعضها من بعض 6ᵇ الاوقات الخمسة. Mit dem ersten Verse dieses Abschnittes (ضع جزء شمس بارتفاع عصره الخ) bricht dies Gedicht hier ab; das Weitere fehlt.

F. 7ᵃ enthält ein kleines Reǵez-Gedicht in 10 Versen, worin die Zahlzeichen beschrieben werden, nebst einer darauf bezüglichen Tabelle. Dasselbe fängt an:

الحمد لله حروف للزمام منظومة في رجز على التمام

F. 7ᵇ enthält ein Paar paränetische Verse. Alles von derselben Hand.

5801. Pm. 396.

3) f. 16ᵇ—21ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 2). (F. 21 hat 22 Zeilen). — Titel fehlt. Nach dem Vorwort:

ر" الصفيحة

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: ارتفعت درجات جبروتك عن احاطة افهامنا القاصرة . . . [اما بعد] فيقول . . . بهاء الدين محمد العاملى . . . هذه رسالة صغيرة الحجم وجيزة النظم الخ

Astronomische Abhandlung, über die Anwendungen des Astrolabiums. Sie ist in eine Menge اشارة (ausserdem ein Paar تبصرة) eingetheilt, von Behā eddīn el'āmulī † 1031/1622 (No. 1527).

Schluss: ثم ادر العنكبوت يقدر ما بين الطولين الي المغرب ان كان طول البلد اكثر من طول مكة او الي المشرق،

5802. We. 1811.

3) f. 49—56.

8vo, 21 Z. (20×13¾; 15×7½cm). — Zustand: in der oberen Hälfte stark wasserfleckig. — Papier: gelb, grob, glatt, dünn. — Titel und Verfasser f. 49a von späterer Hand:

نزهة الطلاب فى علم الاسطرلاب لحيدر الحسينى

(Verfasser ausführlicher im Anfang.)

Anfang f. 49b: الحمد لله الذي زين السماء الدنيا بزينة الكواكب . . . اما بعد فيقول افقر الخلق الي الله الغنى حيدر بن السيد عبد الرحمن الحسينى الجزري لما كان علم الاسطرلاب فى ذاته علما شريفا الخ

Abhandlung über das Astrolabium, gewidmet dem مصطفى پاشا, aus dem Persischen übersetzt, mit Zusätzen; von Heider ben 'abd erraḥmān elḥoseinī *elǵezerī*.

Zerfällt in Vorwort und 10 Kapitel.

Mit f. 56b schliesst hier das Werk und zwar mit den Worten: اذا كان جنوبيا وان كان اقل منه فبالعكس فاعلم ذلك، انتهي والله تعالي اعلم،

Danach wäre es zu Ende: was nicht der Fall ist, da noch 4 Kapitel — gemäss dem Vorworte — fehlen. Die letzten Worte von فاعلم an sind gefälscht. Es hat an deren Stelle ursprünglich gestanden: الباب السابع, was ziemlich verwischt worden und durch die darübergeschriebenen Worte verdeckt ist. Also Kapitel 7—10 fehlen.

Schrift: Türkische Hand, klein, gedrängt, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. Am Rande f. 49—54 stehen sehr viele Noten. — Abschrift c. 1100/1688. Die von dem Fälscher untergesetzte Jahreszahl 1115 Ǵom. (1703) kann richtig sein.

5803. Mo. 34.

3) f. 18b—22b.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 18b: الحمد لله رب العالمين وصلى الله . . . وبعد فانه يقول العبد الفقير . . . محمد بن محمد بن ابي بكر التيزينى الموقت . . . هذه رسالة ملخصة فى العمل بربع الدايرة الموضوع عليه المقنطرات الشمالية فيما بين مداري المنقلبين وله فضلة جنوبية تحت الافق الخ

Kurze astronomische Abhandlung, das Astrolabium betreffend, in Vorwort und 12 Kapiteln, von Moḥammed ben moḥammed ben abū bekr *ettīzīnī*, um 900/1494 am Leben.

في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له 20^b باب 6.
في معرفة نصف قوس النهار والليل والتعديل لهما 20^b باب 7.
في معرفة الداير من الفلك وفضل الداير 21^a باب 8.
في معرفة السمت لكل ارتفاع 21^a باب 9.
في معرفة اوقات الصلوات 21^b باب 10.
في اخراج الجهات الاربع 22^a باب 11.
في معرفة سمت مكة 22^b باب 12.

Schluss f. 22^b: وعليه ينصب المحراب فان اردت غيرها من البلاد فافعل كما تقدم اي كما فعلت بمكة يحصل سمتها والله اعلم،

5804. We. 1751.

5) f. 43—54.

8vo, 17 Z. ($17^1/_2 \times 13$; $13^1/_2$—$14^1/_2 \times 9^1/_2$ cm). — Zustand: nicht recht sauber, auch fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel (von späterer Hand) f. 43^a:

ر" في علم الوقت

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 43^b: قال الشيخ . . . ابو عبد الله محمد بن ابي بكر الحلبي شهر بالنبيزني . . . الحمد لله باسط الارض ورافع السموات والصلاة . . . اما بعد لما كان علم الوقت مندوبا اليه والمعول في شرط الصلاة عليه وجب التوصل اليه باسهل الالات وهو ربع الدايرة الموضوع عليه المقنطرات

Astronomische Abhandlung desselben Verfassers (der aber hier etwas kürzer genannt ist und in dessen Namen النبيزنى für التيزينى zu lesen ist), betreffend die Zeitbestimmungen, namentlich mit Rücksicht auf das Gebet, unter Benutzung des Kreisquadranten (ربع الدايرة).

Zerfällt in Vorwort und 12 Kapitel.

المقدمة في معرفة رسومه الموضوعة فيه، فنقول ربع الدايرة شكل الخ 43^a
في معرفة اخذ الارتفاع 45^a باب 1.
في معرفة استخراج درجة الشمس بالتقريب 45^b باب 2.
في معرفة ارتفاع راس الحمل والميزان وعرض البلد والغاية والميل والدرجة منها 46^a باب 3.
في معرفة نصف قوس النهار والتعديل وسعة المشرق والارتفاع الذي لا سمت له وارتفاع قطر المدار 47^a باب 4.
في معرفة الداير من الفلك وفضل الداير 48^a باب 5.
في معرفة السمت من الارتفاع وعكسه 48^b باب 6.
في معرفة الظل من الارتفاع وعكسه ومقدار الساعة الزمانية وعدد ساعات النهار المستوية 49^a باب 7.
في معرفة اوقات الصلاة 50^a باب 8.
في معرفة سمت مكة وانحرافها واستخراج الجهات الاربع ونصب القبلة 51^b باب 9.
في معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم وبالبلد والطالع منها وتحويل المطالع الى درج السواء 52^b باب 10.
في معرفة العمل بالكوكب 54^a باب 11.
في معرفة درجة توسط الكوكب هل يتوسط ليلا او نهارا ومطالع طلوعه وغروبه والدرجة التى تطلع وتغرب معه 54^b باب 12.

Hört in diesem letzten Kapitel auf mit den Worten: فان ساوي حصة الشفق كان ذلك وقت العشا عند الشافعي ومالك واحمد رحم وان القيت،

Es fehlt wol nur 1 Blatt.

Schrift: ziemlich gross, breit, vocallos, deutlich. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$. — Bl. 55 leer.

5805. We. 1150.

4) f. 68^b—81^a.

8vo, 24 Z. Zustand etc. und Schrift (nur etwas kleiner) wie bei 3). — Titel fehlt. Verfasser überschrieben mit rother Dinte: قال الشيخ . . . عبد الله بن محمد بن سعد بن محمد التجيبي

Anfang: الحمد لله الذي ادار الفلك على قطبي الجنوب والشمال ليعلمنا بدورانه عدد الايام والليالي . . . وبعد فانى لما رايت المتقدمين وضعوا رسايل على الاسطرلاب كثيرة ووجدتها كلها تدعي التطويل ما عدا رسالة الشيخ ابي القاسم احمد بن عبد الرحمن بن عمر المعروف بالصفار الخ

Berichtigte Ausgabe der Abhandlung des Aḥmed ben 'abd erraḥmân ben 'omar abû 'lqâsim *eççaffâr* über das Astrolabium, von 'Abdallâh ben moḥammed ben sa'd ben moḥammed *ettuǵîbî*. Dieselbe zeichnet sich vor anderen Abhandlungen über den Gegenstand durch Kürze aus — obgleich auch sie in einigen Kapiteln zu weitschweifig ist —; ihr Text ist aber durch Abschreiber sehr verdorben.

Sie ist für Anfänger u. Vorgerücktere brauchbar. Der Herausgeber hat sie in 25 Kapitel getheilt.

1. باب 68^b فى معرفة الاسطرلاب وما فيه من الاجزاء والدواير والرسوم والاسماء
2. باب 69^b فى تعديل الشمس ووضعها فى فلك البروج ومعرفة النظير
3. باب 70^a فى معرفة اخذ ارتفاع الشمس والكواكب وسائر الاشياء المرتفعة
4. باب 70^a فى معرفة ما مر من النهار او الليل من الساعات الزمانية والمعتدلة ومعرفة الاوتاد الاربعة
5. باب 70^b فى معرفة وقت الزوال ووقت صلاة الظهر والعصر وآخر وقتيهما ووقت مغيب الشفق وطلوع الفجر
6. باب 71^a فى معرفة ما فى النهار او الليل من الساعات المعتدلة وكم درجة فى الساعة الواحدة الزمانية لاحدهما وكم قوسه
7. باب 71^b فى وضع درجة الشمس او محدد الكوكب على ارتفاعه حقيقة
8. باب 72^a فى صرف الساعات الزمانية الى المعتدلة وبالعكس
9. باب 72^b فى معرفة ارتفاع الشمس فى نصف النهار وذلك ارفع ما يكون فى ذلك اليوم وارتفاع الكواكب فيه وذلك ارفع ما يكون فى ذلك العرض
10. باب 72^b فى معرفة سعة مشرق الشمس والكواكب واستخراج سمت ايّهما شئت فى اىّ وقت
11. باب 72^b فى معرفة درجة الشمس المجهولة واليوم المجهول ومعرفة اليوم المساوي لذلك اليوم من قبل ارتفاع نصف النهار والارتفاع والسمت
12. باب 73^b فى معرفة ما تجهله من كواكب الشبكة من قبل ما تعرفه منها
13. باب 73^b فى معرفة متى يطلع اىّ كوكب شئت ومع اى درجة يطلع ومتى يغرب ومع اى درجة يغرب ومتى يتوسط السماء ومع اى درجة يتوسط السماء ومتى يكون علي وتد الارض ومع اى درجة يكون على وتد الارض
14. باب 74^a فى معرفة ميل اىّ درجة شئت من درجات البروج وبعد الكوكب عن معدل النهار
15. باب 74^a فى معرفة اخذ طول البلد ومعرفة عرضها بالليل والنهار
16. باب 74^b فى معرفة القبلة فى اىّ وقت شئت من النهار او الليل
17. باب 75^a فى معرفة سمت بلد تستدل عنه فى افق بلدك وكم بينه وبين بلدك من الاميال
18. باب 75^b فى العمل بالاسطرلاب فى بلد لا عرض له فى الصفايح
19. باب 76^a فى معرفة الظل من قبل الارتفاع والارتفاع من قبل الظل ومعرفة ظل الزوال والظهر والعصر
20. باب 76^b فى معرفة الماضى من النهار من الساعات الزمانية من قبل الرسوم الموضوعة على ظهر العضادة ومن قبل القسى الموضوعة على ظهر الاسطرلاب ومعرفة الارتفاع والسمت وظل اىّ ساعة شئت من اى يوم اردت
21. باب 77^a فى معرفة مطالع البروج الاستوائية والافقية
22. باب 77^b فى معرفة تعديل القمر وسائر الكواكب المتحيرة والعمل بها بتقريب
23. باب 78^a فى معرفة تحويل سنى العالم والمواليد وتسوية البيوت
24. باب 79^a فى معرفة ارتفاع الصوامع والنخيل وعمق الابآر وسعة نهر او ارض مستوية واىّ مكان ارفع من مكانَيْن وما يبنى على ذلك من جلب المسئلة
25. باب 80^b فى معرفة دخول السنين العجمية وشهورها

Schluss f. 81^a: فبذلك اليوم يدخل الشهر الذي اردت ان شاء الله وهذه حروف الشهور . . . وبدؤها لكل شهر حرف من ينبير وبالله التوفيق وبه استعين، كملت الرسالة بحمد الله الخ

Für die Zahlen der letzten Kapitelüberschriften ist Platz gelassen. —

Es stehen darunter einige Gedenkverse, namentlich zwei, die sich auf die 12 Sternbilder-Aufzählung beziehen.

5806. Spr. 1876.

1) f. 1—7.

60 Bl. 4to, 21 Z. (22½ × 17; 16 × 10^cm). — Zustand: ziemlich stark wurmstichig. — Papier: gelb, dünn, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser fehlt, s. Anfang.

Anfang f. 1^a: هذا كتاب تسطيح الاصطرلاب من انشاء المولي الاعظم علامة العصر محيى الملة والدين يحيى ابن ابي الشكر المغربي رحمه، مقدمة نافعة فى علم التسطيح [ليكن دايرة ابجـ مركزها ء الخ

Ueber Einrichtung und Gebrauch des Astrolabiums, von Jaḥjâ (ben moḥammed) *ben abû 'ššukr* elmagribî muḥjî eddîn, um 670/1271.

مقدمة اخري [ليكن دايرة ا ب ج ء وقطرها اج الخ 1a

فصل، [واذا تقدم لذلك فلنشرع الآن في كيفية 1b تسطيح ما يحدث من الدواير على بسيط الكرة الي السطح المماس لها،

تسطيح دايرة معدل النهار والمدارات الموازية له 1b

تسطيح دايرة الافق 2b تسطيح دايرة البروج 2b

تسطيح دواير المقنطرات الكاينة علي بسيط الكرة 3a في السطح المماس

تسطيح دايرة اول السموت ودوايرها 4a

عمل باقي الدواير 4b

في قسمة دايرة البروج الي اجزائها الاثنى عشر 5a

عمل دايرة الافق ومقنطرات الارتفاع في السطح 5b

كيفية عمل السموت 6a

عمل الساعة المستوية 6b عمل الساعة الزمانية 6b

عمل منطقة البروج وقسمتها بالوجه الثاني ونزول 7a الكواكب الثابتة

معرفة نزول الكواكب في الشبكة 7a

Schluss f. 7b: وفيما ذكرناه من الاعمال كفاية فايدة للمبتدي وتذكرة للمنتهي ونختم الكتاب بحمد الله وحسن توفيقه لا رب غيره ولا معبود سواه الحمد لله رب العالمين،

Schrift: ziemlich gross, geläufig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. Mit geometrischen Figuren. — Abschrift von محمد اكبر شاه جهان ابادي جشتى im Jahre 1255 Raǵab (1839).

5807. We. 1149.

4) f. 70b—76a.

8vo, 17 Z. (21½ × 15; 14½—15 × 9—11cm).

Anweisung zum Gebrauch des Astrolabium.

Anfang: اذا اردت عمل الاسطرلاب لعرض بلد ما اردت او لعرض بلدك التى انت فيه او لعرض الاقاليم السبعة كلها او لعرض درجة درجة من عرض ربع الارض المسكون فاعمل على ما اصف لك الخ

استخراج دايرة الافاق لعرض ما، اذا اردت ان 71b تخط دايرة الافق لعرض الخ

باب عمل المقنطرات، اذا اردت عمل المقنطرات 72a للعرض العرض لدرجة درجة او ازيد من ذلك فهو ان تاخذ مثل عرض البلد الخ

قسمة الساعات، وهو ان تقسم ما فضل من الدواير 72b الثلاث اعلى دايرة الجدي ودايرة الحمل ودايرة السرطان الخ

عمل العنكبوت، تعمد الي الصفيحة التى اعددتها 73a للشبكة الخ

باب معرفة وضع خط طلوع الفجر ومغيب الشفق، 74a اذا اردت ذلك في صفيحة العرض لخط خطا من تقاطع مدار الجدي مع مقنطرة الخ

باب في معرفة وضع خط في صفيحة العرض، 74a نزل اذا فاء الفيء ذراعا وخط اذا كان ظل كل شيء مثله اذا اردت معرفة الخط الخ

باب في تخطيط السموت، اذا اردت عمل السموت 75a فاطلب على خط الشمال والجنوب

Schluss f. 76a: واول د جنبر في بو من القوس زح وز وودده ده وكمل بحمد الله وحسن توفيقه وصلى الله . . . وسلم اجمعين، وتتلوه دائرة السموت

Das Werk ist also nicht abgeschlossen, da noch, was folgen soll, angegeben ist.

Schrift dieselbe wie bei 3).

5808. Mo. 34.

4) f. 24b—36a.

Format etc. wie bei 1). — Papier: grünlich. — Die Schrift dieselbe, aber etwas flüchtiger u. mehr auseinandergezogen, auch fehlen oft die diakritischen Punkte. — Titel fehlt: am Ende der Einleitung f. 24b unten:

تحفة الطلّاب في العمل بربع الاسطرلاب

Verfasser fehlt.

Anfang: الحمد لله الذي ادار الفلك الدوار وقدر بحكمه الليل والنهار . . . وبعد فان من وجبت الوقت عليه فريضة متعلقة بمعرفة الوقت يجب عليه معرفة الوقت لان كلما لا يتوصل الي الواجب الا به فهو الواجب الخ

Astronomische Abhandlung, das Astrolabium betreffend, in Vorwort und 18 Kapiteln (deren Uebersicht f. 24b. 25a).

في معرفة اشكال الخطوط المرسومة في المقدمة f. 25a وجه الربع واسمائها

1. باب 27a في طريق اخذ الارتفاع

2. باب 27^b في معرفة وضع المري على درجة الشمس في اجزاء منطقة البروج
3. باب 28^a في معرفة غاية ارتفاع الشمس في كل يوم
4. باب 28^b في معرفة الميل الاول وجهته من قبل المقنطرات
5. باب 28^b في معرفة درجة الشمس من الميل او غاية الارتفاع
6. باب 28^b في معرفة تعديل النهار وسعة المشرق والمغرب للشمس او للكواكب
7. باب 29^a في معرفة نصف قوس النهار ونصف قوس الليل
8. باب 30^a في معرفة الداير من الفلك وفضل الداير
9. باب 30^b في معرفة اوقات الصلوة
10. باب 32^a في معرفة ظل اي قامة شئت
11. باب 32^b في معرفة عرض البلد
12. باب 32^b في معرفة السمت من الارتفاع
13. باب 32^b في معرفة ارتفاع كل قايم على بسيط الارض كالاعمدة والمنار وغير ذلك
14. باب 33^a في معرفة استخراج الجهات الاربع
15. باب 33^a في معرفة سمت القبلة ووضع القبلة
16. باب 34^b في معرفة المطالع لقوس مفروض او لجزؤ مفروض من اول الحمل ويقال لها مطالع البروج من اول الحمل او من اول الجدي ويقال لها مطالع القبة ومطالع الفلك المستقيم من اول الجدي،
17. باب 35^a في معرفة الطالع من المطالع
18. باب 35^b في معرفة الطالع من الداير وبالعكس

Schluss f. 36^a: واما معرفة الداير في المطالع اعرف ما بين مطالع الطالع ومطالع الشمس نهارا او مطالع نظيرها ليلا فما كان فهو الداير، تمت

5809. Lbg. 517.

1) f. 1—5^a.

7 Bl. 8vo, 27 Z. ($20^1/_4 \times 15$; $16 \times 9^1/_2$ cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: zusammen mit Lbg. 509—516. — Titel fehlt; er ist allgemein:

ر" في العمل بالاسطرلاب

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1^b: الحمد لله الكريم الوهاب الرحيم التواب الذي هدي كل شىء فسلكه طريق الصواب ... اما بعد فانه قصدني بعض الاخوان ان اضع له رسالة الخ

Ueber das Astrolabium, in 10 Abschnitten und Schlusswort.

1. فصل 1^b في الاصطلاحات في تسمية رسومه
2. فصل 2^a في معرفة اخذ الارتفاع
3. فصل 2^a في معرفة كل واحد من الظلين من الارتفاع والارتفاع منهما
4. فصل 2^b في معرفة الميل ومعدّل النهار وعرض البلد وسعة المشرق
5. فصل 2^b في معرفة قوسي النهار والليل وساعاتهما وازمانهما واعدادهما
6. فصل 3^a في معرفة ما دار من الفلك وغاية الارتفاع واوقات الصلوات والطالع وبقية البيوت الاثنى عشر
7. فصل 3^b في معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم وبالبلد وتحويلها الي درج السواء
8. فصل 3^b في معرفة السمت لكل ارتفاع وعكسه وسمت القبلة وانحرافها وجهتها ونصفها وانحراف البلدان بعضها عن بعض والجهات الاربع
9. فصل 4^a في معرفة اوقات طلوع الكوكب وغروبه وتوسطه وازمان ما بين ذلك
10. فصل 4^b في العمل بالافاقية واستخراج الجيوب

4^b الخاتمة في اعمال المساحة وفي ارتفاع الاعمدة والنخيل والجبال وعمق الابآر وسعة الانهار وكل موازٍ للافق وتحاويل سنين العالم وتحاويل مطالع المواليد وفروع كثيرة وبالله التوفيق وهو المستعان

Schluss f. 5^a: ... تسليما كثيرا اثيرا الي يوم الدين والحمد لله ... العلي العظيم،

Schrift: magrebitisch, ziemlich gross, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Auf f. 2^a eine lange Randnote von später Hand. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

5810. We. 1149.

2) f. 61—69^a.

8vo, 17 Z. ($21^1/_2 \times 15$; 15×8 cm). — Zustand: halb lose im Deckel; wasserfleckig, besonders am oberen Rande. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel fehlt; er ist im Allgemeinen: ر" في الاصطرلاب. Verfasser fehlt.

Anfang f. 61^b: الحمد لله حمدا يليق بحاله والصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله وصحبه وبعد فهذه رسالة مختصرة اذكر فيها اسماء الرسوم الموسومة على الآلة المسماة بالاسطرلاب الشمالى ذات الصفايح وبعض اعمالها،

Kurze Abhandlung, betreffend die bei dem Nördlichen Astrolabium üblichen Ausdrücke und dessen Anwendung. In Vorwort, 15 فصل und Schlusswort.

في تسمية الرسوم، العلاقة وهي الخيط 61ᵇ المقدمة
الذي يعلق به الاسطرلاب الخ

في معرفة اخذ الارتفاع 62ᵇ فصل 1.
في معرفة البعد للشمس او البعد للكواكب 63ᵃ فصل 2.
في معرفة عرض البلد وغاية الارتفاع لكل يوم 63ᵃ فصل 3.
في معرفة الظل المنكوس والمبسوط 63ᵃ فصل 4.
في معرفة الدائر وفضل الدائر 63ᵇ فصل 5.
في معرفة قوسي النهار والليل ونصف التعديل 64ᵃ فصل 6.
في معرفة حصتى الفجر والشفق 64ᵇ فصل 7.
في معرفة سعة المشرق والمغرب والارتفاع 64ᵇ فصل 8.
الذي لا سمت له
في معرفة حصة العصر وحصة الغروب 64ᵇ فصل 9.
في معرفة سمت الشمس او الكواكب في 65ᵃ فصل 10.
اي وقت نريد
في معرفة استخراج سمت القبلة والبلد 65ᵃ فصل 11.
الذي عرضه اقل من الميل الكلي
في معرفة استخراج الجهات الاربع ونصب 66ᵃ فصل 12.
القبلة في اي وقت وفي اي بلد شئت
في معرفة المطالع الفلكية 66ᵃ فصل 13.
في معرفة حال الكواكب ومعرفة مطالعه 66ᵇ فصل 14.
وجزء ممره وبعده وجهته من الشمال والجنوب
ونصف قوسه ومعرفة الماضى والباقى من الليل
من جهة اخذ ارتفاعه بالليل
في معرفة طول كل قائم على بسيط الارض 67ᵃ فصل 15.
وعمق الآبار وسعة الانهار ومسافة ما بين البلدين
او الجبلين ايهما اقرب اليك وغير ذلك مما
هو انسب بهذا المختصر
في معرفة الطوالع وتسوية البيوت الاثنى عشر 68ᵃ الخاتمة
في معرفة العمل بصحيفة الافاقي 68ᵇ خاتمة الخاتمة

Schluss f. 69ᵃ: ان كان الارتفاع شرقيا والا فهو الباقى للغروب مع زيادة نصف التعديل في الشمال واسقاطه في الجنوب والله اعلم واليه المرجع والمآب،

Schrift: ziemlich klein, Türkische Hand, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** i. J. 1110/1698 in Adrianopel.

5811.

Dasselbe Werk in:

1) Lbg. 131, 1, f. 1—12ᵃ.

167 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21⅓ × 14½; 13½ × 5½ᶜᵐ). — **Zustand:** etwas lose im Einband. — **Papier:** gelb, glatt, dünn. — **Einband:** brauner Lederband mit Klappe. — **Titel** fehlt; er ist etwa: ر" في العمل بالاسطرلاب الشمالي
Verfasser fehlt. **Anfang** u. **Schluss** wie bei No. 5810.

Schrift: Türkische Hand, klein, gedrängt, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. F. 1ᵇ hat ein Frontispice. Der Text in Goldlinien; am Rande öfters Noten in noch kleinerer Schrift. — **Abschrift** (nach f. 39ᵇ) im J. 1136/1724. — Bl. 12ᵇ—16ᵃ leer.

2) Spr. 1870, 1, f. 1—11.

19 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21 × 14¼; 13½ × 7½ᶜᵐ). — **Zustand:** fleckig; einige Seiten gegen einander abgedruckt. — **Papier:** gelb, ziemlich dünn und glatt. — **Einband:** Pappbd mit Kattunrücken. — **Titel** f. 1ᵃ (von späterer Hand):

رسالة اسطرلاب

Verfasser fehlt. — Nach f. 10 fehlt 1 Bl.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. Am Rande öfters längere Bemerkungen. — **Abschrift** im J. 1114/1702.

Es ist nicht ganz dasselbe Werk mit Spr. 1872: aber dennoch ist manches, z. B. die المقدمة, wörtlich übereinstimmend, anderes ziemlich gleich, zum Theil nur etwas abgekürzt. Auch die Kapitelüberschriften sind fast ganz gleich, wenn auch nicht ganz in derselben Folge.

F. 12ᵃ gehört nicht zu dem Werke, behandelt aber einen auch dort besprochenen Gegenstand, wenn auch in anderer Weise: nämlich عمل الطاسة لمعرفة اخراج القبلة والجهات (Anfang: فاذا اردت معرفة خط نصف النهار فاملأ الطاسة ماء) Woher das Stück entlehnt, ist nicht gesagt.

3) Spr. 1870, 2, f. 13ᵇ—19.

8ᵛᵒ, 19 Z. (21⅓ × 13⅔; 14½ × 6½ᶜᵐ). — **Zustand:** sehr wasserfleckig. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Titel** und **Verfasser** fehlt. — Es fehlt nach f. 16 vom Anfang des 9. bis zur Hälfte des 13. فصل, im Ganzen 3 Bl.

Schrift: klein, gewandt, gefällig, vocallos, Türkischer Zug. Am Rande viele Glossen. Aufschriften roth. — **Abschrift** von عبد الرحمن im J. 1129/1717.

5812. Spr. 1872.

12 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21⅓ × 14½; 14 × 7¾ᶜᵐ). — **Zustand:** stark wasserfleckig. — **Papier:** gelb, ziemlich glatt und dünn. — **Einband:** Pappbd mit Kattunrücken. — **Titel** fehlt. — **Verfasser** fehlt. Nach We. 1738, 7, f. 88ᵃ scheint es zu sein:

عبد الحليم افندي القيصري

Anfang f. 1^b: الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام . . . وبعد فلما كان الاسطرلاب ما يتوقف عليه اوقات الصلوة . . . اردت ان اجمع رسالة فى الاسطرلاب مستغنية عن الاقتصار والاطناب وكتبت هذه الرسالة . . . على طريق الحق والصواب لا للتذكرة عند الاصحاب الخ

Astronomische Abhandlung, über das Astrolabium, in Vorrede, 15 Kapiteln, Schlusswort.

فى تسمية الرسوم	f. 1^b	المقدمة
فى معرفة اخذ الارتفاع	3^b	باب 1.
فى معرفة درجة الشمس ونظيرها	4^a	باب 2.
فى معرفة الميل والغاية وعرض البلد	4^a	باب 3.
فى معرفة قوس النهار والليل وساعاتهما المستوية والزمانية ونصف التعديل	4^b	باب 4.
فى معرفة الداير وفضل الداير	5^b	باب 5.
فى معرفة الظل من الارتفاع والارتفاع منه	6^a	باب 6.
فى معرفة اوقات الصلوة	6^b	باب 7.
فى معرفة سعة المشرق والمغرب والارتفاع الذي لا سمت له	7^b	باب 8.
فى معرفة السمت لكل ارتفاع	7^b	باب 9.
فى معرفة سمت القبلة	8^a	باب 10.
فى معرفة استخراج الجهات الاربع ونصب القبلة فى اىّ وقت واىّ بلد شئت	8^b	باب 11.
فى معرفة بعد ما بين البلدين والسمت	9^a	باب 12.
فى معرفة المطالع الفلكية والبلدية ومطالع النظير ومطالع الوقت ومعرفة الطالع وتسوية البيوت الاثنى عشر،	9^b	باب 13.
فى معرفة العمل بالصفيحة الافاقية، وهي صحيفة مشتملة على الدواير الثلث	10^b	باب 14.
فى العمل بالكوكب ومعرفة برجه ودرجة ممرّه وبعده وعرضه وجهته من الشمال والجنوب ومطالعة معرفة الماضي والباقى من الليل من جهة اخذ ارتفاعه فى الليل	11^a	باب 15.
فى معرفة طول كل قايم على بسيط الارض وعمق الابآر وسعة الانهار وجريهما ومسافة ما بين الجبلين ايتهما اقرب اليك وغير ذلك،	11^b	الخاتمة

Schluss f. 12^b: او غير ذلك ما يقوم بنفسه حتى يمتش الماء راس القصب اما مساويا بفم البئر او بصرك او غير ذلك،

Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, deutlich, vocallos. Aufschriften roth. — Abschrift c. 1150/1737.

Vgl. Spr. 1870, 1 die Bemerkung am Ende.

We. 1733, 7, f. 88^a das 2. Kapitel mit derselben Ueberschrift.

5813. Mq. 296.

9) f. 156—162^a.

8vo, c. 22—24 Z. (Text: 16—17 × 12^cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel (f. 156^a und besonders f. 156^b oben):

رسالة فى العمل بالصفيحة الافاقية من صفايح الاسطرلاب

Verf. fehlt, vielleicht حامد الجحندي: s. No. 5815, 11.

Anfang f. 156^b: الحمد لله رب العالمين والصلوة . . . وبعد فهذه رسالة فى العمل بالصفيحة الافاقية المسماة بالجامعة وتشتمل الخ

Astronomische Abhandlung über Gebrauch der Himmelstafel am Astrolab.

Zerfällt in Vorwort und 15 Kapitel.

فى تسمية رسومها	156^b	المقدمة
فى استخراج افق اىّ بلد شئت من بين هولاء الافقات	156^b	باب 1.
فى ارتفاع الشمس لاىّ ساعة شئت من النهار	156^b	باب 2.
فى معرفة سمت الشمس والكوكب لاىّ ساعة شئت من الليل والنهار	157^a	باب 3.
فى ما مضى من الساعات النهارية او الليلية من قبل ارتفاع الشمس او الكوكب	157^a	باب 4.
فى ارتفاع الكوكب لطلوع الفجر ومغيب الشفق	157^b	باب 5.
فى معرفة سعة مشرق اىّ درجة شئت او اي كوكب شئت سعته ومعرفتهما	157^b	باب 6.
على كم يكون سمت بلد تسال عنه من سمت بلدك	158^a	باب 7.
فى سمت الشمس لوقت صلوة الظهر او لوقت صلوة العصر	159^a	باب 8.
فى سمت اي كوكب شئت لمغيب الشفق ولطلوع الفجر	159^a	باب 9.
فى ارتفاع الشمس لنصف النهار من قبل النهار او الليل من ساعة مستوية	159^b	باب 10.
فى سمت الشمس او الكوكب من قبل ما دار من الفلك او من قبل احد الاوتاد	159^b	باب 11.

12. باب 160ᵃ في بعد الكوكب عن معدل النهار
13. باب 160ᵇ في معرفة عرض الكوكب وطوله
14. باب 160ᵇ في موضع الكوكب في الشبكة من قبل طوله المتقدم وعرضه
15. باب 161ᵇ في وضع ايّ كوكب شئت في الشبكة من قبل الرصد

Schluss f. 161ᵇ: فتلك الدرجة هي التي يتوسط السماء معها ذلك الكوكب فقد يكتفي بما ذكرناه من هذا التاليف عما تركناه منه، الحمد لله حمدا كثيرا وصلى الله الخ

Schrift: Türkische Hand, gross, kräftig, rundlich, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** c. 1150/1737. HKh. III 6211.

Es folgen noch einige, nicht zur Abhandlung gehörige, astronomische Abschnitte, von derselben Hand geschrieben.

162ᵃ فصل في معرفة موضع القمر والكواكب المتحيرة
162ᵃ فصل في معرفة هل الكوكب راجع او مستقيم
162ᵃ فصل في معرفة موضع قطب فلك البروج
163ᵃ فايدة في معرفة انتقال الشمس من برج الى برج من البروج الاثنى عشر

5814. We. 1150.

5) f. 81ᵇ—83ᵇ.

8ᵛᵒ, 23 Z. — **Zustand** etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Titelüberschrift** fehlt, es ist Platz dafür gelassen. Nach v. 22 ist der Titel:

ازهر المطالب في هيئة الافلاك والكواكب

Verfasser fehlt.

Ein **astronomisches Reğez-Gedicht** über das Astrolabium. **Anfang** (v. 1. 2. 15):

الحمد لله الذي قد خلقا سبع سماوات طباقا طبقا
وزانها بزينة الكواكب بادية في الشرق والمغارب
وبعد حمد الله حقّ حمده على جزيل فضله ورفده

Es sind davon nur 101 Verse hier vorhanden; der letzte davon ist:

كذاك غاية ارتفاع الشمس قد تدرا بغير آلة بل بالعدد

Für die Stichwörter ist in den Versen Platz gelassen. Nicht bei HKh.

5815.

Das **Astrolabium** behandeln auch noch folgende Schriften:

1) ر" في الاسطرلاب السرطاني المجنح von منصور بن على ابن عراق um 420/1029.
2) ر" الاسطرلاب von ابراهيم بن حبيب الفزاري
3) ر" الاسطرلاب von اصبغ بن محمد بن السمح الغرناطي † 426/1035.
4) ر" في الاسطرلاب السرطاني المجنح von محمد بن نصر um 511/1117.
5) الر" الاسطرلابية von عبد الرحمن المزى † 750/1349.
6) تحفة الطلاب في العمل بربع الاسطرلاب von على بن عثمان ابن القاصح † 801/1398.
7) معالم الاوقات منظومة في الاسطرلاب von عبد الواحد بن محمد um 810/1407.
8) نزهة الحدائق في كيفية صنعة الآلة المسماة بطبق المناطق von جمشيد بن مسعود الكاشى um 815/1412.
9) الر" الاسطرلابية von محمد بن حسين بن عبد الصمد العاملي † 1031/1622.
10) ر" في الاسطرلاب von محمد بن ابي بكر بن احمد الشلى † 1093/1682.
11) ر" في الصحيفة الآفاقية المسماة بالجامعة von حامد بن خضر بن محمود الخجندى
12) اظهار العجائب من اسطرلاب الغائب von مرتفع بن حسن بن مرتفع ابو المعالي
13) منهج الطلّاب في عمل الاسطرلاب

6. Sinusquadrant.

5816. Lbg. 390.

8) f. 27ᵃ—39ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel nach dem Vorblatt: ر" الربع المجيّب und nach dem Vorwort: ر" الربع التام

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: قال ... ابو الحسن على بن ابراهيم المعروف بابن الشاطر الموقت بالجامع الاموي، الحمد لله رب العالمين، هذه الرسالة للربع التام ورتبتها على مقدمة وستة واربعين بابا،

Astronomische Abhandlung über den vollkommenen, mit einem Sinus versehenen, Quadranten, von 'Alı ben ibrāhım ben mohammed ben elhumām elançārı eddimašqı elfelekı 'alā eddın abū 'lhasan *ibn eššāṭir* † 777/1375 (781), in Vorwort und 46 Kapp. Dieselbe scheint ein Auszug aus dem bei HKh. genannten Werk.

في تسمية رسوم الربع المقدمة f.27ᵃ
في معرفة جيب القوس 28ᵃ باب 1.
في معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم 29ᵃ باب 10.
في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له 31ᵃ باب 20.
في معرفة الماضى من الليل والباقى منه الخ 33ᵇ باب 30.
في معرفة السمت من فضل الدائر وارتفاع الوقت 36ᵃ باب 40.
في معرفة مواقيت الصلوات الخمس 37ᵇ باب 46.

Schluss: ومقدار العادة فى عيد النحر اذا مضى من النهار خمس ساعة وفى عيد الفطر اذا مضى من النهار ربع ساعة

HKh. VI 13940 (النفع العام فى العمل بالربع التام).

5817. We. 1817.

9) f. 123—128.

8ᵛᵒ, c. 20 Z. (20½ × 14½; 16—17 × 11—12½ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber, auch fleckig am Rande. — Papier: gelb, grob, wenig glatt, stark. — Titel f. 123ᵃ:

الرسالة الشمسية فى الاعمال الجيبية

ebenso in der Vorrede. — Verfasser f. 123ᵃ:

محمد بن ابي الفتح الصوفى الشافعي

Anfang f. 123ᵇ: الحمد لله المنفرد بصفات الكمال المنزه بنعوت الجلال والجمال ... وبعد فهذه رسالة على الربع المجيب جعلتها تذكرة للاخوان الخ

Diese astronomische Abhandlung des Mohammed ben abū 'lfath eççūfı elmiçrı šems eddın, um 850/1446 am Leben, über Anwendung des Sinusquadranten (الربع المجيّب) zerfällt in Vorwort, 16 باب und Schlusswort.

في معرفة رسومه المقدمة f.123ᵇ
في معرفة اخذ الارتفاع 123ᵇ باب 1.
في معرفة جيب الارتفاع وجيب تمامه وعكس كل 124ᵃ باب 2.
في معرفة الظل المبسوط والمنكوس منهما 124ᵃ باب 3.
في معرفة الميل الاول من الدرجة وعكسه 124ᵇ باب 4.
في معرفة غاية الارتفاع وعرض البلد 124ᵇ باب 5.
في معرفة بعد القطر والاصل المطلق والاصل المعدّل 125ᵃ باب 6.
في معرفة نصف الفضلة ونصف قوس النهار والليل وقوسيهما 125ᵃ باب 7.
في معرفة الماضى والباقى من النهار 125ᵃ باب 8.
في معرفة ما بين الظهر والعصر والغروب وحصتى الفجر والشفق 125ᵇ باب 9.
في معرفة سعة المشرق والارتفاع الذي لا سمت له 125ᵇ باب 10.
في معرفة السمت لكل ارتفاع 126ᵃ باب 11.
في معرفة سمت مكة 126ᵃ باب 12.
في معرفة ما بين بلدين من الاميال 126ᵇ باب 13.
في معرفة استخراج الجهات الاربع واخراج خط المحراب 126ᵇ باب 14.
في معرفة المطالع الفلكية والبلدية وتحويل كل الي درج السواء والاوتاد الاربعة 127ᵃ باب 15.
في معرفة الماضى والباقى من الليل ومطالع الوقت بالكواكب 127ᵇ باب 16.
في معرفة طول الاشياء المرتفعة وسعة الانهار وعمق الآبار وبعد السحاب من الارض 127ᵇ خاتمة

Schluss f. 128ᵇ: او قسمنا قامة الشخص على ظله وضربنا الحاصل فى ظل السحابة خرج بعدها عن

الارض كالاول والله اعلم بالصواب وليكن هذا آخر ما اردنا فى هذه الرسالة ونسال الله الهام الصواب ونفع المشتغلين بها من الطلاب انه على ما يشاء قدير وبالاجابة جدير الخ

Schrift von derselben Hand wie 4), im Jahre 925 Ġom. II (1519). — Collationirt. — Bl. 129 leer von Text.

5818. Mq. 100.

6) f. 74ᵇ—77ᵃ.

8ᵛᵒ, 19 Z. (Text: $13^3/_4 \times 9^1/_3$, von 76 an $\times 7^1/_2$—$8^1/_2$ᶜᵐ). Zustand: zum Theil fleckig; 75ᵇ schmutzig. — Papier etc. und Schrift wie bei 3); von f. 76 an nur scheinbar eine andere Hand. — Titel u. Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang: يقول العبد الفقير . . . محمد بن محمد بن احمد سبط المارديني الشافعي الحمد لله رب العالمين والصلوة على رسول الله . . . وبعد فهذه رسالة فى العمل بالربع المجيب

Astronomische Abhandlung, über den Sinusquadranten, von Moḥammed *sibṭ elmāridīnī* bedr eddīn, um $^{863}/_{1459}$ am Leben. Dieselbe zerfällt in Vorwort und 20 Kapitel.

فى تسمية رسومه	المقدمة	74ᵇ
فى معرفة اخذ الارتفاع	1. باب	74ᵇ
فى معرفة جيب القوس وقوس الجيب	2. باب	74ᵇ
فى معرفة الميل الاول وغاية الارتفاع	3. باب	74ᵇ
فى معرفة عرض البلد	4. باب	75ᵃ
فى معرفة بعد القطر	5. باب	75ᵃ
فى معرفة الاصل الحقيقى	6. باب	75ᵃ
فى معرفة نصف الفضلة ونصف القوس وقوسى الليل والنهار	7. باب	75ᵃ
فى معرفة الداير وفضله	8. باب	75ᵃ
فى معرفة الارتفاع من فضل الداير	9. باب	75ᵇ
فى معرفة الظل من الارتفاع والارتفاع من الظل	10. باب	75ᵇ
فى معرفة الداير بين الظهر والعصر والداير بين العصر والغروب	11. باب	75ᵇ
فى معرفة مقدار حصة الشفق ومقدار حصة الفجر	12. باب	75ᵇ
فى معرفة سعة المشرق والمغرب	13. باب	76ᵃ
فى معرفة الارتفاع الذي لا سمت له	14. باب	76ᵃ
فى معرفة حصة السمت وتعديله	15. باب	76ᵃ
فى معرفة السمت لكل ارتفاع	16. باب	76ᵃ
فى معرفة استخراج سمت القبلة	17. باب	76ᵇ
فى معرفة استخراج الجهات الاربع والقبلة	18. باب	76ᵇ
فى معرفة المطالع الفلكية والبلدية ومطالع الوقت	19. باب	76ᵇ
فى معرفة العمل بالكواكب	20. باب	77ᵃ

Schluss f. 77ᵃ: وان الغيبت مطالعه من مطالع الشروق بقى الباقى من الليل عند توسطه ايضا والله تعالى اعلم

Die Ueberschriften der »Kapitel« fehlen von Kap. 9 an. Abschrift vom J. $^{937}/_{1530}$. — Bl. 77ᵇ—79ᵇ leer. HKh. III 6087.

5819.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Lbg. 558, 1, f. 1—7.

44 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. ($20 \times 14^1/_2$; $13^1/_2 \times 9^1/_2$ᶜᵐ). — Zustand: unsauber und fleckig. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel f. 1ᵃ: ك فى العمل بالربع المجيب

Der specielle ist (nach f. 11ᵇ):

الرسالة الفتحية فى الاعمال الجيبية

Auf den Schluss bei Mq. 100, 6 folgt hier nach توسطه noch: فان ساوي الباقى حصة الفجر توسط اول وقت الفجر والله اعلم الخ

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. — Abschrift im J. 977 Ram. (1570) von على التلوانى الازهري Bl. 8 leer.

2) We. 1150, 2, f. 58—63ᵃ.

8ᵛᵒ, 20 Z. ($21^1/_4 \times 14$; $13^1/_2 \times 8^1/_2$ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber, am oberen Rande wasserfleckig, etwas wurmstichig. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Titel fehlt. Verfasser (nach dem Bismillāh) f. 58ᵃ:

قال الشيخ الامام . . . ابو عبد الله محمد سبط الشيخ جمال الدين المارديني

Schluss wie bei Lbg. 558, 1.
Schrift wie bei 1). — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

3) Spr. 1868, 1, f. 1—6ᵃ.

8 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21×14; $14^1/_2 \times 6^1/_2$ᶜᵐ). — Zustand: sehr wasserfleckig; die Seiten zum Theil auf einander abgedruckt. — Papier: gelb, ziemlich glatt und dünn. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel fehlt; steht zu Anfang. Verfasser fehlt. — Schluss wie bei Lbg. 558, 1.

Schrift: Türkischer Zug, klein, gedrängt, ziemlich deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1129 Ša'bān (1717), von عبد الرحمن الانطاكي

Spr. 1868, 2, f. 6ᵇ—8ᵇ. Türkisch, Astronomische Auszüge. Dieselbe Hand wie 1).

4) Pet. 673, 5, f. 18—22.

Format etc. und Schrift wie bei 4). — Titel und Verfasser f. 18ᵃ:

رسالة فى العمل بالجيب لعلى بن ميمون

Die Abhandlung ist hier mit Unrecht dem 'Alî ben meimūn elmagribî † 917/1511 beigelegt.

Abschrift vom J. 966 Ǵomādā II (1559).

5820. WE. 175.

7) f. 31ᵃ—65.

8ᵛᵒ, 21 Z. (21 × 15½; 12½—13½ × 8ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen, im Anfang etwas fleckig. Nicht ohne Wurmstiche. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Titel fehlt. Er ist etwa:

شرح الرسالة المارديينية فى العمل بالربع المجيب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 31ᵃ: يقول العبد الفقير . . . عبد الرحمن بن عبد الله بن الحاج احمد التاجوري، الحمد لله الذي جل وعلا وصلي الله على سيّدنا . . . وبعد فانّ الشيخ الامام العلامة بدر الدين الماردينى رحمه وضع رسالة فى العمل بالربع المجيب الخ

Commentar mit قوله zu derselben Abhandlung, von 'Abderrahmān ben ('abd allāh) mohammed ben ahmed elmagribî ettarābulusî *ettāģūrî*, † c. 960/1553; er hat ihn, nach der Unterschrift, gegen Ende des J. 944/1538 beendet. Derselbe beginnt zum 1. Kapitel so:

الارتفاع هو بعد الشمس والكوكب عن دايرة افق البلد مما وازاهما منه فى الجهة التى هو فيها من شرق او غرب او شمال او جنوب، قوله وطريقه ان تمسك الربع بيديك الخ اي وطريق اخذ ارتفاع الشمس عن دايرة افق البلد ان تمسك الربع بيديك وتجعل الشمس عن يسارك الخ

Das Werk schliesst mit Versen (in Tawîl) zur Aufmunterung zur Kenntniss der Stunden, vom Imām الشافعي, dessen letzter f. 65ᵃ:

فلا خير فيمن كان بالوقت جاهلا ولم يك ذا علم بما يتعبّد

وفى هذا القدر كفاية لمن خصّه الله بالتوفيق والهداية لمن يسعده،

Schrift: ziemlich gross, kräftig, rundlich, deutlich. Die Ueberschriften meistens roth. — Abschrift von رجب بن احمد الجبلاوي etwa um 1150/1737.

5821. Spr. 1876.

8) f. 40—58ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; er ist:

شرح الرسالة المارديينية فى العمل بالربع المجيب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد . . . وبعد فيقول العبد الفقير الي الله تعالي احمد بن احمد بن عبد الحق السنباطي الشافعي هذا توضيح لطيف على الرسالة الموضوعة فى العمل بالربع المجيب تاليف الشيخ العلامة بدر الدين الماردينى رحمه وضعته عليها حين قراءتى لها علي شيخنا العلامة المتفنن السيد الشريف محمد بن ابي الخير الارميوني المالكي

Fortlaufende Erläuterung desselben Werkes des Sibt elmāridînî, von Ahmed ben ahmed ben 'abd elhaqq *essunbāṭî* † 995/1587.

Der Commentar zu Kap. 1 beginnt f. 41ᵃ:

الباب الاول فى معرفة اخذ الارتفاع، وهو بعد الشمس او الكوكب عن دايرة افق البلد بما موازاتها منه الخ

Schluss des Textes f. 58ᵃ: الباقى من الليل عند توسطه ايضا، — Schluss des Commentars f. 58ᵃ: فاذا قلبت مكانا صحيحا عند توسط ذلك الكوكب ومضى من درجاته قدر ذلك فهو اول طلوع الفجر والله اعلم،

Abschrift in Lukhno (فى بلدة لكهنو) im J. 1257 Çafar (1841), von محمد اكبر شاه [cf. No. 1)].

Der Grundtext roth überstrichen. — HKh. III 6087.

5822. Lbg. 558.

2) f. 9—44.

8ᵛᵒ, 19 Z. (20½ × 15; 14 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen und Blätter, sonst im Ganzen gut. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Titel fehlt; nach der Vorrede f. 10ᵃ:

الفتوحات الوهبية شرح الرسالة الفتحية

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور . . . وبعد فيقول . . . علي بن عبد القادر النبتيتي الحنفي الموقت بالجامع الازهر . . . هذه الفاظ جمعتها على الرسالة المنسوبة للشيخ . . . بدر الدين المارديني الخ

Gemischter Commentar zu **demselben** Werk, von ʼAlī ben ʼabd elqādir *ennabtītī* † c. 1062/1652. Er beginnt f. 10b: قال المؤلف رحمه بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله . . . على رسول الله صعم واقول ابتدأ الشيخ من الرسالة ببسم الله الرحمن ثم بحمد الله تاسّيا بالكتاب العزيز الخ

Der Grundtext fügt hier am Ende nach توسطه (s. bei Mq. 100, 6, f. 77a) noch hinzu: ايضا وان القيت مطالعه من مطالع الفجر يبقى الباقي الفجر عند توسطه وان استخرجت نصف قوسه . . . على مطالعه حصل مطالع غروبه،

Schluss des Commentars f. 44b: الذي يتاخر عن وقت توسطه بقدر نصف قوسه هو وقت غروبه والغارب في تلك الوقت هو درجة غروبه والله اعلم،

Schrift: klein, gut, gleichmässig, vocallos. Grundtext roth. — **Abschrift** c. 1100/1688.

5823. Mo. 34.

2) f. 12b—18a.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Titel** fehlt. Er ist nach dem Vorwort:

رسالة في العمل بالربع المجيب

Anfang f. 12b: الحمد لله رب العالمين والصلوة . . . وبعد فهذه رسالة في العمل بالربع المجيب الخ

Es ist möglich, dass diese Abhandlung über den Sinusquadranten die so eben besprochene des Sibṭ elmāridīnī sei. Sie ist gleichfalls in Vorwort und 20 Kapitel getheilt. Allein obgleich sie an vielen Stellen wörtlich übereinstimmt, ist doch die Eintheilung und die Ueberschriften der Kapitel öfters abweichend, desgleichen der Schluss. Auch ist sie in manchen Stellen kürzer. Wahrscheinlich ist daher, dass dieselbe mit Zugrundelegung der anderen Abhandlung von einem Späteren verfasst sei.

المقدمة	12b	في تسمية رسومه
باب 1.	12b	في معرفة اخذ الارتفاع
باب 2.	13a	في معرفة جيب القوس وعكسه
باب 3.	13a	في معرفة الظل من الارتفاع وعكسه
باب 4.	13b	في معرفة الميل الاول من درجة الشمس وعكسه
باب 5.	14a	في معرفة العرض من الميل والغاية منه
باب 6.	14a	في معرفة الاصل وبعد القطر والاصل المعدل
باب 7.	14b	في معرفة نصف الفضلة ونصف القوس
باب 8.	14b	في معرفة الماضي والباقي من النهار
باب 9.	15a	في معرفة الداير بين الظهر والعصر والذي بين العصر والغروب
باب 10.	15a	في معرفة حصتي الفجر والشفق
باب 11.	15b	في معرفة سعة المشرق
باب 12.	15b	في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له
باب 13.	15b	في معرفة السمت
باب 14.	16a	في معرفة سمت القبلة
باب 15.	16a	في معرفة استخراج الجهات الاربع والقبلة
باب 16.	16b	في معرفة المطالع
باب 17.	17a	في معرفة العمل بالكواكب
باب 18.	17a	في معرفة حال الكوكب في وقت مفروض
باب 19.	17b	في معرفة طول كل قايم على بسيط الارض
باب 20.	18a	في معرفة سعة الانهار وعمق الآبار

Schluss f. 18a: التي منه مقدار ما بين بصرك والارض فما بقي فهو عمق تلك البئر بالاجزاء التي جزيت بها قطر فم البئر وهذا القدر فيه كفاية، تم

Abschrift um 915/1509.

Dasselbe Werkchen in Mq. 100, 3, f. 53—55.

8vo, 19 Z. (Text: 13 3/4 × 8cm). — **Zustand:** stark fleckig. — **Papier:** gelb, stark, ziemlich glatt. — **Titelüberschrift** (unrichtig):

رسالة في الجيب للشيخ . . . ابي عبد الله جمال الدين المارديني

Das Werk bricht hier ab im 16. Kapitel mit den Worten: فهو المطالع الفلكية وهي مطالع الزوال والله اعلم واما البلدية فاطرح من المطالع،

Schrift wie bei 2).

5824. We. 1766.

3) f. 26b.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 2). — **Titel** fehlt: s. Anfang. **Verfasser** fehlt; er heisst:

عز الدين عبد العزيز بن محمد الوفائي

Anfang: الحمد لله حمدا يليق بجلاله واشكره على نعمه . . . وبعد فهذه رسالة لطيفة بديعة فى العمل بالربع المجيب لخصتها من رسالتى المسماة بنزهة النظر ورتبتها الخ

'Abd el'azîz ben moḥammed *elwefāī* 'izz eddîn † 876/1471 hat eine Abhandlung geschrieben, نزهة النظر, welche vollständiger heisst:

نزهة النظر فى العمل بالشمس والقمر

in Vorwort, 25 Kapiteln und Schlusswort. Er hat dieselbe hier ausgezogen; dieser Auszug umfasst Vorwort, 10 Kapitel und Schlusswort.

Hier ist nur vorhanden der Anfang des Vorwortes: فالمقدمة فى معرفة الرسوم، فاولها المركز وهو البخش الذي فيه خيط قوس الارتفاع الخ

HKh. VI 13749.

5825. Pet. 673.

4) f. 13—17.

8vo, 19 Z. (15⅓ × 10½; 10⅓ × 6⅓cm). — Titel und Verfasser f. 13a: رسالة فى العمل بربع الجيب لغرس الدين الحلبي

Genauer: غرس الدين بن ابراهيم بن احمد الحلبى

Anfang f. 13b: الحمد لله رب العالمين والصلوة . . . اما بعد فانه لما كان علم الوقت مندوبا اليه وتوقفت صحة الصلوة الخ

Abhandlung über Anwendung des astronomischen Instruments ربع الجيب, in Vorwort und 20 Kapp., von *Ġars eddîn* ben ibrāhîm ben aḥmed *elḥalebī* † 971/1563. Die Eintheilung weicht in manchen Stücken von der des Sibṭ elmāridînî ab.

المقدمة f. 13b فى معرفة رسومه والجيب من القوس وعكسه واخذ الارتفاع

1. باب 14a فى معرفة الميل الاول
2. باب 14a فى معرفة بعد القطر
3. باب 14a فى معرفة الاصل المطلق
4. باب 14a فى معرفة نصف الفضلة ونصف قوس النهار والليل والفضل بينهما
5. باب 14b فى معرفة الاصل المعدل
6. باب 14b فى معرفة الداير وفضله
7. باب 15a فى معرفة الارتفاع من فضل الداير
8. باب 15a فى معرفة حصة الشفق والفجر
9. باب 15a فى معرفة الظل المبسوط والمنكوس من الارتفاع
10. باب 15b فى معرفة الارتفاع من الظل
11. باب 15b فى معرفة ارتفاع العصر وحصته وحصة الغروب
12. باب 15b فى معرفة عرض البلد
13. باب 15b فى معرفة الارتفاع الذي لا سمت له
14. باب 16a فى معرفة السمت
15. باب 16b فى معرفة الجهات الاربع
16. باب 16b فى معرفة سمت مكة
17. باب 16b فى معرفة نصب القبلة
18. باب 17a فى معرفة المطالع الفلكية والبلدية
19. باب 17a فى معرفة العمل بالكوكب
20. باب 17b فى معرفة طول كل قايم على وجه الارض

Schluss f. 17b: فلو كان المراد اصبعين لكان ما بين الارتفاعين سدس طول القايم والله تعالى اعلم بالصواب،

Schrift: klein, gefällig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im Jahre 966 Ġom. II (1559) von محمد بن احمد بن محمد بن جمال الدين السكري

HKh. III 6147 (غرس الدين بن احمد ابن النقيب)

F. 12 enthält eine Uebersicht der in diesem Sammelbande befindlichen Werke.

5826. Glas. 227.

1) f. 2—27a.

100 Bl. 8vo, 23—37 Z. (21½ × 16; 17 × 10—11cm). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Kattunband mit Lederrücken.

Auf die Monatstabellen f. 2—6a, in welchen die Anfangstage der Arabischen Monate mit denen der Syrischen zusammengestellt sind, und zwar für die Jahre 1140/1727 — 1200/1785 und auf die Jahrestabelle f. 10—16a mit vielerlei astronomischen Angaben für jeden Tag folgt f. 19b ein Werk über Himmelsquadranten:

ر" فى معرفة استخراج اعمال الليل والنهار بربع الجيب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: يقول العبد يحيى بن محمد الحطاب . . . الحمد لله فالق الاصباح وجاعل الليل سكنا . . . وبعد فهذه مقدمة مختصرة فى معرفة استخراج الخ

Der Verfasser Jaḥjâ ben moḥammed *elḥaṭṭâb*, gegen d. J. 1060/1650 am Leben, hat die Werke des Sibṭ elmâridînî benutzt. Seine Abhandlung zerfällt in Vorwort, 17 Kapitel und Schlusswort. S. bei Spr. 1848.

Schluss f. 27a: الي جيب التمام فان قطع المري منه مثل ذلك القدر فهو صحيح والله اعلم

Daran schliessen sich f. 27a—28b aus dem سراج التوحيد des عبد الله بن اسعد اليافعي † 768/1366 Auszüge aus dem 11.—14. u. 16.—18. Abschnitt astronomischen Inhalts, zuerst في معرفة تداخل الشهور الاعجميات nebst einem Reǵezgedicht darüber.

Auch f. 29—32 allerlei astronomische Auszüge.

Schrift: jemenisch, ziemlich klein, zum Theil sehr gedrängt, vocallos, oft ohne diakritische Punkte, von verschiedenen Händen. — Abschrift um 1135/1723.

5827. Spr. 1848.

48 Bl. 8vo, 27 Z. (20 × 14; 15½ × 6½cm). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut, doch am Ende die Blätter zusammengeklebt gewesen und die Seiten gegen einander abgedruckt, so dass der Text schwierig zu entziffern. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel f. 1a (von neuerer Hand):

رساله جلي في الفلك للعلامة الماردينى

Nach dem Vorwort: شرح مقدمة الربع المجيب

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: بسم الله الرحمن الرحيم اي ما ألف والاسم مشتق من السموّ وهو العلوّ والله علم للذات الواجب الوجود والرحمن والرحيم صفتان ... الحمد لله وهو لغة الثناء باللسان على الجميع الاختياري على جهة التبجيل ... فالق الاصباح اي الصبح الخ

Gemischter Commentar eines Ungenannten zu derselben Abhandlung des Elḥaṭṭâb. Sie zerfällt in مقدمة und 17 Kapitel und خاتمة.

مقدمة f. 3a في بيان تعريف الربع المجيب
1. باب 9a في بيان اخذ الارتفاع
2. باب 11a في معرفة درجة الشمس
3. باب 13b في معرفة ميل الشمس بيومك المفروض
4. باب 14b في معرفة عرض البلد
5. باب 17a في معرفة استخراج غاية ارتفاع البلد من الميل الاوّل
6. باب 18b في بيان معرفة الجيب من القوس
7. باب 20b في بيان معرفة بعد القطر
8. باب 21b في بيان معرفة الحقيقي ويسمي الاصل المطلق
9. باب 22b في بيان معرفة نصف الفضلة
10. باب 23b في بيان معرفة الاصل المعدل
11. باب 27a في معرفة الارتفاع اذا جهل من فضل الداير المعلوم
12. باب 28b في معرفة الظل من الارتفاع
13. باب 31b في معرفة الارتفاع المجهول من الظل المعلوم
14. باب 33a في معرفة الارتفاع ومعرفة الداير بين العصر والظهر ومعرفة الداير بين العصر والغروب
15. باب 34b في معرفة مقدار حصّة الشفق
16. باب 35b في معرفة المطالع الفلكية ومطالع الشروق ومطالع الوقت
17. باب 37b في معرفة العمل بالكوكب
خاتمة 42b في اختبار صحّة رسوم الربع المجيب

Schluss f. 43a: مثل ذلك القدر الذي علمت بالمري من الستيني فهو صحيح يصلح للعمل به والّا فلا يصلح العمل والله سبحانه واعلم وهذا آخر ما اردت اختصاره جعله الله خالصا لوجه الكريم ونفع به بجاه نبيه العظيم

Als Anhang — wie es scheint, von dem Commentator hinzugefügt — folgt dann noch f. 43a: فائدة نافعة مقيدة في معرفة طول الاشياء المرتفعة وسعة الانهار وعمق الابآر وبعد السحاب من الارض [Anfang: حصل ارتفاع اعلاه كما تقدم في آخر باب اخذ الارتفاع واحفظ]

Ferner f. 43b unten: قاعدة لمعرفة طول الاشياء القايمة على بسط الارض. Dies Stück ist entlehnt dem Reǵez-Gedicht des الكمال الذكري, das betitelt ist اليواقيت في معرفة المواقيت.

Ferner f. 44a ein دعاء مستجاب (Anfang: اللهم اني اسئلك باسمك) (vgl. No. 3649, 18).

Dann f. 44b Kap. 13—17 Text u. Commentar eines astronomischen Werkes. Die Ueberschriften wie bei Mq. 100, 6. Schluss f. 48a: من اول القوس وهو احد وعشرون اثرا نقلت اليه انزل من المري في الجيوب المنكوسة الي القوس تجد بعد طول القبلة بمكة

Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, vocallos. Der Text roth überstrichen. Die Aufschriften roth. — Abschrift c. 1150/1737.

5828. Lbg. 131.

3) f. 28—39.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel (nach der Vorrede):

النشر المطيّب فى العمل بالربع المجيّب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 28ᵇ: الحمد لله الذي علمنا ما لم نعلم ... وبعد فانه يقول ... محمد بن علي بن ابراهيم الشهير بابن زريق الجبري الشافعي الموقت بالجامع الاموي ... سالنى بعض الاصحاب وخلاصة الاحباب ان اجمع رسالة مختصرة مفيدة فى العمل بالربع المجيّب، الخ

Astronomische Abhandlung über den Sinusquadranten, in Vorwort, 20 Kapiteln, Schlusswort, von Moḥammed ben 'alî ben ibrâhîm *elgeberî* (elgîzî?) *ibn zoreiq*.

فى ايضاح الرسوم المقدمة 28ᵇ
فى معرفة اخذ الارتفاع باب 1. 29ᵃ
فى معرفة الارتفاع من الظل باب 5. 31ᵃ
فى معرفة الماضي والباقى من النهار بطريق الاصليّين المطلق والمعدّل باب 10. 34ᵃ
فى معرفة العمل بالكوكب والماضى والباق من الليل باب 20. 38ᵇ
فى معرفة طول كل قائم علي بسيط الارض الخاتمة 39ᵃ

Schluss f. 39ᵇ: فقس بعد ان تعلم ان القامة اثنى عشر اصبعا فالثلثة ربعها والاربعة ثلثها والستة نصفها وفى هذا القدر كفاية لمن وفق الله بلطفه وكرمه، تمت

5829. Lbg. 734.

2) f. 17—40.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 17ᵃ (und Vorwort):

القول المهذّب فى كيفية العمل بالربع المجيّب لنور الدين على الخفاجى

Anfang f. 17ᵇ: الحمد لله الذي جعل الشمس والقمر آيتين من الآيات ... وبعد فلما كان الربع اجل ما رسم فى هذا الفن الخ

Astronomische Abhandlung in Vorwort und 20 Kapiteln, von Nûr eddîn 'alî *elḫafâǵî*.

فى تسمية رسومه الموجودة فيه غالبا المقدمة 18ᵃ
فى معرفة اخذ الارتفاع باب 1. 19ᵇ
فى معرفة الظل المبسوط من الارتفاع ومعرفة الارتفاع من الظل باب 10. 28ᵃ
فى معرفة العمل بالبعد من الكواكب باب 20. 38ᵃ

Schluss f. 40ᵇ: وان كان الفضل هو الباقى كان الفضل للكوكب كان هو الماضى، وفى هذا القدر كفاية للمبتدي وقد تركنا ما لا تدعو اليه الضرورة والله اعلم الخ

5830. Pet. 673.

1) f. 1—4ᵃ.

132 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. ($15^1/_3 \times 10^1/_2$; 10×7^{cm}). — Zustand: etwas lose im Einband; nicht recht sauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel f. 1ᵃ (von späterer Hand):

رسالة فى العمل بالربع المجيب

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على نعمائه واحسانه وصلى الله ... وبعد فهذه رسالة اختصرتها من كلام المتقدمين فى معرفة العمل بالربع المجيب وهو اشرف واحسن الآلات،

Ueber Gebrauch des Sinusquadranten. Die Abhandlung zerfällt in eine Menge kurzer فصل (ungezählt).

Zuerst f. 1ᵇ فصل فى معرفة جيب القوس وسهم القوس،
Dann f. 1ᵇ فصل فى معرفة الظل
1ᵇ فصل فى معرفة قطر الظل
2ᵃ فصل فى معرفة عرض البلد 2ᵃ ; فصل فى معرفة الميل 2ᵃ

u. s. w.

Zuletzt f. 3ᵇ فصل فى معرفة ارتفاع لا سمت له
3ᵇ فصل فى معرفة حصة السمت
4ᵃ فصل فى معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم

Schluss f. 4ᵃ: وان زدت نجد المطالع البلدية نصف القوس الغربي يحصل المطالع الغربية والله اعلم بغيبه

Schrift: klein, ziemlich gut, vocallos. Ueberschriften des Wortes فصل roth. — Abschrift c. $^{1000}/_{1591}$.

Am Rande (f. 3ᵇ u. 4ᵃ) Zusätze zum Text.

Auf den voraufgehenden 4 Blättern (a—d) stehen verschiedene astronomische Bemerkungen, ziemlich unerheblich.

5831. Pet. 673.

2) f. 4b—7a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; er steht zu Anfang. — Verfasser fehlt.

Anfang: الحمد لله على نعمائه واحسانه وبعد فهذه رسالة على ربع الجيب بغير مري اما معرفة جيب القوس وقوس الجيب وسهم القوس وقوس السهم وقوس الارتفاع فكله معلوم عندك ايها الطالب

Astronomische Abhandlung über den Sinusquadranten, in einer Anzahl ungezählter فصل.

Zuerst f. 4b فصل في معرفة الظل
Dann f. 4b فصل في معرفة قطر الظل
4b فصل في معرفة الميل الاول
5a فصل في معرفة الدرجة من الميل
6b فصل في معرفة ارتفاع سمت كل يوم تريد
6b فصل في معرفة سمت البلد

Das Ende der Abhandlung fehlt. Die letzten Worte f. 7a: وضع الخيط يقع من اول القوس السمت ومن آخره

5832. Pm. 396.

4) f. 21b—24a.

Format (22 Z., Text: 17 × 10cm) etc. und Schrift wie bei 2). — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang: الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الشمس ضياء ... [اما بعد فهذا الكتاب مرتب على مقدمة وعدة ابواب

Astronomische Abhandlung über den Sinusquadranten, in Vorwort und 6 Kapp.

في تعريف الربع ومعرفة الاشياء الموجودة في 21b المقدمة هذه الآلة وما يخرج الي معرفة من المصطحبات فيها

1. باب 22a في طريق اخذ الارتفاع
2. باب 22b في معرفة الجيب القوسي وقوس الجيب وسهم القوس وقوس السهم
3. باب 22b في معرفة الظل الاول والثاني وفي معرفة القوس من الظل ومعرفة قطر الظل
4. باب 23b في معرفة الميل الاول والثاني
5. باب 23b في معرفة تعديل النهار
6. باب 24a في معرفة قوس النهار والليل

Schluss: على اثنى عشر يحصل لك ستة عشر جزءا ونصف وهو اجزاء الساعة الزمانية والحمد لله والصلوة والسلام على سيدنا الخ ...

F. 24b. 25a leer.

5833. Lbg. 390.

2) f. 3a—8a.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel (auf dem Vorblatt und im Anfang):

رُ في العمل بالربع المجيّب

Verfasser fehlt.

Anfang: الحمد لله الهادي الي الحق والصواب ... وبعد فهذه رسالة مشتملة على عدة ابواب الخ

Astronomische Abhandlung über den Sinusquadranten, in vielen ungezählten Kapp.

Zuerst: الغاية والعرض; dann الميل; باب الرسوم; u. s. w. فصل الدائر ونصف قوس النهار والليل

Zuletzt: باب الطالع والغارب والمتوسط والوتد

Schluss: فاسقط الحاصل من المتوسط ليبقى الغارب واذا عرف الطالع كان الغارب نظيره وكذلك الغارب والله اعلم

Spr. 1835, f. 29—35 enthält eine nicht ganz vollständige astronomische Abhdlg über den Sinusquadranten, ذكر العمل بالربع المجيب in 30 Kapiteln.

5834. We. 1733.

10) f. 106—116.

8vo, 17 Z. (21 × 15½; 15½ × 8½cm). — Zustand: zieml. gut. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Titel f. 106a:

شرح منظومة المجيب لمولانا تقي الدين ابن معروف

Anfang f. 106b: الحمد لله الذي رفع الافلاك من غير عمد تري الابصار وجعل الارض بساطا ساكنة من غير حركة على اتم استقرار ... اما بعد فان من اهمّ المطلوبات واولي ما صرفت فيه الساعات معرفة اوقات العبادات الخ

Astronomisches Gedicht des Taqî eddîn moḥammed *ben* zein eddîn *ma'rûf*, gest. im J. 993/1585, in welchem die Anwendung des ربع الدستور, genannt المجيب, zur Ermittelung der Gebetsstunden behandelt wird.

Zu diesem Reġez-Gedicht hat hier ein Ungenannter einen ausführlichen Commentar verfasst, den er den Söhnen seines Gönners سعدي, Beamten am Hofe des Sulṭāns Murād, gewidmet hat. Gewöhnlich wird 1, selten 2 Verse, aufgeführt und dann folgt die Erklärung desselben, bisweilen auch eine mathematische Figur dazu.

Das Gedicht ist 41 Verse lang u. beginnt f. 109ª:

يا طالبا قيد شوارد العمل بربع دستور وما منه اكتمل
الميل ان رمت فبالمرى حز جيب من الجزؤ الى الكلى جز

und schliesst f. 116ᵇ:

تجد من الاعظم ما تريد وذاك قول واضح مفيد

Der Commentar zu dem 1. Verse beginnt: ربع الدستور هو لقب للآلة وهو شكل مستو يحيط به ربع دايرة وخطان مستقيمان يلتقيان على زاوية قايمة الخ und schliesst f. 116ᵇ: مفيد لمن يحصّل فتامل ترشد وحصّل تسعد؛ وهذا آخر ما فتح به المنّان من الشرح والبيان . . . بعين الجميل ويتفضل باصلاح ما يراه من النقص والزيادة على حسب ما رآه من الحسن واراده ولكل المسلمين اجمعين والحمد لله وحده الخ

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Der Grundtext roth. Der Text in rothen Linien eingefasst.

Abschrift von محمد سعيد البهكوي البوسنوي im J. 1245 Ǵom. (1829) in مصر.

Bl. 117 leer.

5835.

Zu erwähnen sind hier noch die Schriften:

1) كشف الريب فى العمل بالجيب von محمد بن احمد بن عبد الرحمن المزى † 750/1349.
2) بدر الدين von المطلب فى العمل بالربع الجيب سبط المارديني um 868/1464.
3) انلباز المذهب (Auszug aus der vorigen) von demselben.
4) احمد بن محمد انقسطلانى von „ فى الربع الجيب † 923/1517.
5) عبد الواحد بن von منظومة فى عمل الربع الجيب احمد بن على بن عاشر الاندلسى † 1040/1630.
6) محمد بن ابي von „ فى علم الربع الجيب بكر بن احمد الشلي جمال الدين † 1093/1682.
7) كشف المغيب فى العمل بالربع الجيب von مرتفع بن حسن بن مرتفع
8) موسي بن محمد الرومي von „ الجيب الغائب قاضيزاده † 815/1412.
9) Dgl. von [الصفوري ?] عبد الوهاب الصفروي
10) Dgl. von الحسن بن على المراكشي ابو علي
11) جمشيد الكاشى von „ الوتر والجيب um 850/1446.
12) النجوم الزاهرة فى الجيب بغير مرى ودائرة von محمد بن محمد انخليلى

7. Andere Instrumente.

5836. Lbg. 390.

9) f. 39ª—53.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser s. Anfang.

Anfang: رسالة قسطا بن لوقا فى العمل بالكرة ذات الكرسيّ، وهى ٦٥ بابا،

Astronomische Abhandlung über die Behandlung des Instrumentes Ḏāt elkursī, in 65 Kapp., von Qosṭā ben lūqā um 220/835.

1. باب 41ª فى معرفة رسوم الكرة واسمائها
10. باب 43ᵇ فى معرفة ساعات النهار اىّ يوم شئنا واىّ بلد شئنا
20. باب 45ª فى استخراج جزء كل واحد من الكواكب التى فى الكرة من فلك البروج
30. باب 47ª فى استخراج ميل اىّ جزء شئنا من اجزاء دائرة البروج
40. باب 49ª فى معرفة ساعات طلوع القمر واى كوكب شئنا من الكواكب المتحيرة فى اىّ ليلة شئنا واىّ بلد شئنا
50. باب 50ᵇ فى معرفة البلدان التى لا يكون لشىء فيها اصلا ظلّ فى وقت مّا من السنة واىّ وقت هو وفى اىّ يوم يكون
60. باب 52ᵇ فى معرفة كسوف القمر

في معرفة البعد بين اي كوكب فرض 53^{b} باب 65.
لنا من الكواكب الثابتة الغير المرسومة على
الكرة وبين نقطة سمت الراس في اي بلد شئت

Schluss: فما خرج لك فهو اجزاء بعد ذلك
الكوكب عن سمت الراس في هذا البلد، تم

Darauf folgen noch, nicht zu der Abhandlung gehörig, f. 54—57 ein Paar astronomische längere Abschnitte aus einem nicht genannten Werke, nämlich فصل في معرفة الليل und f. 55^{a} فصل في صفة آلة يقاس بها الكواكب

5837. Pm. 228.

9) f. 63^{b}—65.

Format etc. u. Schrift wie bei 6). — Titel fehlt. Er ist:

ر" في العمل بالجيب الغايب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: قال الشيخ شمس الدين الغزولي،
لما كان اول سنة خمس واربعين وسبعمائة ورد علي
بعض الاخوان . . . وسالني عن كيفية العمل بآلة
استنبطها المشار اليه وسماها بالجيب الغايب وهي
نصف دايرة مقسومة المحيط ص قسما متساوية الخ

Astronomische Abhdlg des Šems eddîn moḥammed *ibn elgozûlî*, im J. $^{745}/_{1344}$ verfasst, über den Gebrauch des Instrumentes, das der Versteckte Sinus genannt ist: in 18 Kapiteln.

في معرفة الميل الاول 63^{b} باب 1.
في معرفة الغاية من قبل الميل وتمام العرض 63^{b} باب 2.
في معرفة الظل لكل ارتفاع 63^{b} باب 3.
في معرفة قطر الظل من الظل والقامة 64^{a} باب 4.
في معرفة الارتفاع 64^{a} باب 5.
في معرفة سعة المشرق 64^{a} باب 6.
في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له 64^{a} باب 7.
في معرفة تعديل نصف النهار 64^{b} باب 8.
في معرفة الاصل 64^{b} باب 9.
في معرفة قوس النهار 64^{b} باب 10.
في معرفة الداير لكل ارتفاع 64^{b} باب 11.
في معرفة الارتفاع من فضل الداير 64^{b} باب 12.
في معرفة السمت لكل ارتفاع وجهته 65^{a} باب 13.
في معرفة سمت القبلة 65^{a} باب 14.
في معرفة استخراج الجهات الاربع 65^{a} باب 15.
في ضرب عدد في عدد مقسوم على س 65^{a} باب 16.
في ضرب عدد في س مقسوم على عدد آخر 65^{b} باب 17.
في ضرب عدد في عدد مقسوم على عدد آخر 65^{b} باب 18.

Schluss f. 65^{b}: ومركز الاخر مثل المحفوظ فتح
يكون الخيط الآخر على المطلوب والله اعلم، تمت الرسالة،

Abschrift vom J. $^{849}/_{1445}$. — HKh. III 6088.

Schliesslich sind noch einige Gedichtstücke Verschiedener zur Ausfüllung des leeren Raumes hinzugefügt, von derselben Hand.

5838. Pm. 228.

6) f. 58^{b}—60^{b}.

8vo, 19 Z. (Text: $12 \times 9^{1}/_{2}$ cm). — Zustand etc. und Schrift wie bei 5). — Titel f. 58^{a}:

ر" في ثمن الدايرة

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: الحمد لله حق حمده وصلواته . . .
هذه نبذة لطيفة في صفة العمل بثمن الدايرة، قال الشيخ
. . . شمس الدين محمد بن الغزولي اعلم انى
استنبطت هذا الشكل في سنة ٧٤٦ وانما اخترت ذلك الخ

Ueber den Kreis-Octanten, eine astronomische Abhdlg in einer Anzahl von (ungezählten) kurzen Abschnitten, von Demselben i. J. $^{746}/_{1345}$ verfasst.

58^{b} فصل في تعريف رسوم وجه المقنطرات
58^{b} فصل في تعليم درجة الشمس
59^{a} فصل في استخراج نصف الفضل وقوس النهار والليل
59^{a} فصل في استخراج الماضي والباقي من النهار
59^{b} فصل في العمل بالوجه الآخر من ثمن الدايرة وهو الموضوع عليه الجيب
59^{b} فصل في معرفة جيب كل قوس وقوس كل جيب
59^{b} فصل في معرفة سهم كل قوس وقوس كل سهم
60^{a} فصل في معرفة ميل الشمس
60^{a} فصل في معرفة غاية الارتفاع من الميل
60^{a} فصل في معرفة اصل يعرف منه نصف قوس الليل والنهار والداير من الفلك لكل ارتفاع
60^{a} فصل في معرفة نصف قوس النهار
60^{a} فصل في معرفة الداير لكل ارتفاع
60^{b} فصل ويقاس على هذه الصورة جميع اعمال الربع المجيب
60^{b} فصل في اخذ الارتفاع بالثمن

Schluss f. 60^{b}: فما وقع عليه الخيط الاعلى من
اجزاء قوس الثمن فهو نصف الارتفاع فاعلم ذلك، تم

5839. Lbg. 390.

3) f. 6ª—14.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel (auf dem Vorblatt und in der Vorrede):

الروضات المزهرات فى العمل بربع المقنطرات

Verfasser fehlt; er ist:

محمد بن احمد بن عبد الرحيم المزّي

Anfang: الحمد لله مانح الانعام على الدوام

... وبعد فانه لما كان علم الوقت المندوب اليه الخ

Astronomische Abhdlg über den Gebrauch des Quadranten mit Parallelkreisen, in Vorwort u. 35 Kapiteln, von Mohammed ben ahmed ben 'abd errahîm *elmizzî* † 750/1349.

Vorwort: فى تسمية رسومه

فى معرفة اخذ الارتفاع	8ᵇ	باب 1.
فى معرفة راسى الحمل والميزان وعرض البلد	9ª	باب 5.
فى معرفة الدائر من الفلك وفضل الدائر	9ᵇ	باب 10.
فى معرفة العمل بالكوكب	11ᵇ	باب 20.
فى معرفة اوقات الصلوات	13ª	باب 30.
فى معرفة درجة الشمس من برجها	14ᵇ	باب 35.

Schluss: وان قد تبيّن ما يحتاج اليه المستعمل لهذه الآلة مختصرا وليكن هذا آخر الرسالة'

HKh. III 6611 (Verf.: على ابن الشاطر † 777/1375).

5840. We. 1151.

1) f. 1—28ª.

30 Bl. Kl.-8ᵛᵒ, 23 Z. (16¾×13⅓; 14×10ᶜᵐ). — Zustand: oben am Rande wasserfleckig; überhaupt nicht recht sauber, besonders nicht zu Anfang. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. (2ª oben und zur Seite und) 2ᵇ oben am Rande und in der Vorrede:

الدر المنثور فى العمل بربع الدستور

Verfasser f. 2ª oben:

جمال الدين الماردينى

Anfang f. 2ᵇ: الحمد لله الذي خلق السموات ورفعها بغير عمد ولا علايق وزيّن سماء الدنيا بزينة الكواكب وحركها فى جميع المغارب والمشارق ... وبعد فقد سالنى بعض اخوانى الصالحين من اهل العلم الحذاق ان اجمع له شيئا فى علم المواقيت لسائر الافاق الخ

Ueber die Zeitbestimmung für jede Gegend, mittelst des Muster-Quadranten, von 'Abd allâh ben halîl ben jûsuf *elmâridînî* gemâl eddîn † 809/1406. Obgleich der Verfasser einräumt, dass darüber schon ausreichend geschrieben sei, hat er sich doch dem ausgesprochenen Wunsche eines Freundes, ihm darüber das Nöthige zusammenzustellen, nicht entziehen wollen und daher diese Abhandlung in Vorrede und 60 Kapiteln und Schlusswort verfasst.

فى ذكر امور تتوقف حدود هذه الرسالة على معرفتها من الهندسة والهيئة	2ᵇ	المقدمة
فى تعريف الربع وتسمية رسومه	5ᵇ	باب 1.
فى معرفة الارتفاع	5ᵇ	باب 2.
فى معرفة جيب القوس وجيب تمامه ووتره وعكس ذلك	6ª	باب 3.
فى معرفة السهم من القوس وعكسه	6ª	باب 4.
فى معرفة كل واحد من الظلين من الارتفاع	6ᵇ	باب 5.
فى معرفة احد الظلين من الآخر	6ᵇ	باب 6.
فى معرفة الارتفاع من الظل	7ª	باب 7.
فى معرفة الارتفاع وكل واحد من الظلين فى مجموعهما	7ª	باب 8.
فى معرفة قطر الظل من الارتفاع وعكسه	7ᵇ	باب 9.
فى نقل الظلال بعضها الي بعض	7ᵇ	باب 10.
فى معرفة الميل الاول	8ª	باب 11.
فى معرفة الميل الثاني	8ª	باب 12.
فى معرفة بعد الكوكب من عرضه وطوله	8ª	باب 13.
فى معرفة عرض البلد من الغاية والميل	8ᵇ	باب 14.
فى معرفة الغاية والميل كل منهما من الآخر ومن العرض	9ª	باب 15.
فى معرفة سعة المشرق	9ª	باب 16.
فى معرفة الارتفاع الذي لا سمت له	9ᵇ	باب 17.
فى معرفة بعد الدرجة من الميل او السعة او الارتفاع الذي لا سمت له	9ᵇ	باب 18.
فى معرفة السعة والارتفاع الذي لا سمت له كل منهما من الآخر ومن العرض ومعرفة الميل من كل منهما	10ª	باب 19.
فى معرفة ارتفاع قطر المدار	10ª	باب 20.
فى معرفة الاصل	10ª	باب 21.
فى معرفة نصف التعديل	10ᵇ	باب 22.

في معرفة كل واحد من قوسي النهار والليل 10b باب .23
في معرفة الداير وفضله من جيب الترتيب 11b باب .24
في معرفة الارتفاع من فضل الداير 12a باب .25
في معرفة الداير وفضله في غير بلدنا 12a باب .26
في معرفة ارتفاع العصر وفضل دائره والمدّة التى بين العصر والغروب 12b باب .27
في معرفة حصتى الشفق والفجر 12b باب .28
في معرفة مقدار الساعة الزمانية وعدد ساعات النهار المستوية والماضى من كل منهما 13a باب .29
في معرفة السمت من حصته وتعديله والارتفاع 13b باب .30
في معرفة رسم وتر المدار والسمت منه 14a باب .31
في معرفة سمت الجزء الابدي الظهور وغايته في النقص 14b باب .32
في معرفة الارتفاع من حصته وتعديله او فضل دايره من مطلع السمت وتعديل المطالع وجميع ذلك من السمت والعرض 15a باب .33
في معرفة سمت القبلة 16a باب .34
في معرفة اخراج الجهات الاربع 16a باب .35
في معرفة نصب القبلة 16b باب .36
في معرفة الميل وفضل الداير 17a باب .37
في معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم 17b باب .38
في معرفة الميل من المطالع الفلكية 18a باب .39
في معرفة تحويل المطالع الي درج السواء 18a باب .40
في معرفة المطالع البلدية وتحويلها 18a باب .41
في معرفة الاوتاد الاربعة 19a باب .42
في معرفة وسط سماء الطالع وارتفاعه وارتفاع كل درجة تفرض من فلك البروج 19a باب .43
في معرفة مطالع الكوكب ودرجة ممره 19b باب .44
في معرفة الدرجة التى تطلع مع الكوكب والتى تغيب معه 20a باب .45
في معرفة الماضى والباقى من توسط كوكب ما او طلوعه او غروبه او ارتفاعه 20b باب .46
في معرفة حال الكوكب في وقت مفروض 20b باب .47
في معرفة انحراف الحيطان 21a باب .48
في معرفة طرف الظل الواقع في السطح الموازي للافق 21b باب .49
في معرفة مقدار الظل الواقع في السطح الموازي لمعدل النهار وسمته واخراج الجهات عليه ورسم خطوط فضل الداير فيه 21b باب .50
في معرفة مقدار الظل الواقع في الاسطحة الموازية لاسطحة الارتفاع وسمته وبعده والظل المستعمل 22a باب .51
في معرفة الظل الواقع في الاسطحة المائلة وسمته والبعد والظل المستعمل فيها 22b باب .52
في معرفة ارتفاع قطب معدل النهار وفضل الطولين على اى سطح فرض اذا فرضناه سطح افق 23b باب .53
في معرفة اخراج الجهات على اىّ سطح فرض من الاسطحة القايمة والمايلة 24a باب .54
في معرفة عمل الساعات او خطوط فضل الداير على اى سطح فرض 24b باب .55
في معرفة مركز الشاخص وطوله في اىّ سطح فرض اذا كانت الساعات او خطوط فضل الداير مرسومة فيه 26a باب .56
في معرفة ارتفاع الشمس اذا القت شعاعها على موضع لا يمكن الوصول اليه 26b باب .57
في معرفة طول القايم على افقك 27a باب .58
في معرفة البعد من اصل القايم 27a باب .59
في معرفة سعة الانهار وعمق الابآر 27b باب .60

الخاتمة 27b اعلم انه ثبت في علم الهندسة ان كل مثلثين ساوت كل واحدة من زوايا احدهما نظيرتها الخ

Schluss f. 28a: ترجع الي الاعداد المتناسبة من غير احتياج الي ما ذكره المتقدمون من تنزيل المسايل في هذه الآلة واسال الله العظيم الوهاب . . . ويعصمنا من الزيغ والزلل انه كريم جواد . . . والحمد لله وحده'

Schrift: klein, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** vom Jahre 836/1433. — Collationirt. — HKh. III 4879.

5841. WE. 175.

2) f. 7—15.

8vo, 19 Z. (21½×15½; 18⅜×9½cm). — **Zustand**: lose Lage, unsauber. — **Papier**: gelblich, stark, glatt. — **Einband**: Deckel mit Lederrücken. — **Titel** fehlt. Nach dem Vorwort:

رسالة في العمل بربع الدايرة الموضوع فيه المقنطرات

Verfasser fehlt; nach We. 1733, 8:

جمال الدين الماردينى

Anfang f. 7ª: الحمد لله فاطر السموات ومبدع المخلوقات . . . وبعد فهذه ورقات في العمل بربع الدايرة الموضوع فيه المقنطرات،

Diese astronomische Abhandlung desselben Verfassers über den Quadranten mit parallelen Kreisen umfasst Vorwort u. 20 Kapp.: so sagt die Vorrede ausdrücklich: es sind hier aber nur 18.

Vorwort f. 7ª في معرفة اسماء الخطوط الموضوعة فيه

1. Kap. 8ᵇ في معرفة اخذ الارتفاع
2. „ 8ᵇ في وضع الخيط علي درجة الشمس
3. „ 9ª في معرفة الميل والغاية
4. „ 9ᵇ في معرفة عرض البلد
5. „ 9ᵇ في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له
6. „ 10ª في معرفة ارتفاع قطر المدار
7. „ 10ª في معرفة نصف قوس النهار ونصف فضلته وسعة مشرقه
8. „ 10ᵇ في معرفة الداير وفضله
9. „ 11ᵇ في معرفة الارتفاع من فضل الداير من السمت
10. „ 12ª في معرفة الظل من الارتفاع وعكسه
11. „ 12ᵇ في معرفة ارتفاع العصر والداير بينه وبين الزوال والداير بين العصر والغروب،
12. „ 13ª في معرفة حصتى الفجر والشفق
13. „ 13ª في معرفة سمت القبلة
14. „ 13ᵇ في معرفة اخراج الجهات والقبلة
15. „ 14ª في معرفة المطالع الفلكية
16. „ 14ᵇ في معرفة المطالع البلدية
17. „ 15ª في معرفة ارتفاع قطب فلك البروج ووسط سماء المطالع وارتفاعه وسمتهما وتحويل المطالع البلدية الي درج السواء
18. „ 15ᵇ في معرفة العمل بالكواكب

Schluss f. 15ᵇ: واذا استخرجت نصف قوسه والقيته من مطالعه حصل مطالع طلوعه وان زدته عليها حصل مطالع غروبه، تمت

Dieser Schluss gehört zum 18. Kapitel; das Werk ist damit nicht zu Ende: s. Mo. 34, 1.

Schrift: gross, ziemlich dick, rundlich, unbeholfen, flüchtig, vocallos. — Abschrift v. J. ¹¹⁴⁹/₁₇₃₆ (nach f. 28ª).

Zu dieser Abhandlg gehören wahrscheinlich die astronomischen Tabellen f. 29. 30. Nämlich:

جدول الظل 29ª
جدول فضل الداير المواقع السموت على الثلاث مدارا 29ª
جدول ابعاد المراكز وانصاف اقطار السموت 29ª
جدول نصف القطر 29ª
جدول ارتفاع القمر لكل عرض افاقيا للموضع 29ᵇ
جدول سمت البسط من عرض كا الي عرض لج 30ª·ᵇ

5842.

Dasselbe Werk in:

1) Mo. 34, 1, f. 3—12ª.

77 Bl. Kl.-8ᵛᵒ, 15 Z. (15⅔ × 10½; 9¹/₂ × 6½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken und Wurmstiche. — Papier: bräunlich, gelb, auch bläulich, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe.

Titel fehlt eigentlich. Doch steht f. 1ª oben ein Verzeichniss der in diesem Bande enthaltenen Abhandlungen, darunter zuerst:

رسالة في المقنطرات

Verfasser fehlt. Anfang wie bei WE. 175, 2. Der dort angeführte Schluss steht im 18. Kap., welches damit aber noch nicht zu Ende ist (s. hier f. 11, Z. 13. 14).

19. باب 12ª في معرفة الماضى والباقى من توسط كوكب او طلوعه او غروبه
20. باب 12ª في معرفة حال الكوكب في وقت مفروض

Schluss f. 12ª: فهو ارتفاع الكوكب في جهة المغرب ان كان الفضل للباقي وفي جهة المشرق ان كان لنصف القوس والله اعلم ولنقتصر على هذا القدر فان فيه كفاية للمبتدي،

Schrift: klein, hübsch, Persischer Zug, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. ⁹¹⁵/₁₅₀₉ (s. f. 69ᵇ).

F. 1. 2 enthalten kleine astronomische Notizen, besonders Abkürzungs-Erklärungen. Die Hälfte davon ist Persisch.

2) We. 1733, 8, f. 97—104ª.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 97ª:

رسالة في العمل بربع الدايرة المرسوم فيه المقنطرات لجمال الدين المارداني [المارديني .l]

Anfang und Schluss wie bei Mo. 34, 1. — Abschrift vom J. 1142 Moḥarram (1729).

5843. Spr. 1857.

2) f. 16—20.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel: s. Anfang. — Verfasser fehlt.

Anfang f. 16a: الحمد لله على كل حال والصلوة ... وبعد فهذه رسالة فى العمل بربع المقنطرات عملتها لمن اراد ان يبتدي فى علم الميقات اختصرتها من الرسالة المسماة بالورقات تاليف شيخ جمال الدين الماريديني ... فاول ما نبدأ بالرسوم فالبخش الذي فيه الخيط يسمّي المركز والقوس المحيط بالرسوم يسمي قوس الارتفاع وهو مقسوم ستّ درجة الخ

Abkürzung derselben Abhandlung, welcher hier der Titel الورقات beigelegt ist, und zwar deshalb, weil es im Anfang heisst: وبعد فهذه ورقات فى العمل الخ (s. WE. 175, 2); von einem Ungenannten, nach HKh. von dem Enkel des Verfassers, Sibṭ elmāridīnī, um 863/1459, in (10) ungezählten Abschnitten.

17a	فصل فى معرفة اسماء البروج
18a	فصل فى ترتيب البروج فى المنطقة
18a	فصل فى معرفة ارتفاع الشمس عن الافق
18b	فصل فى معرفة مقدار ميل الشمس عن دايرة معدل النهار
18b	فصل فى معرفة مقدار نصف قوس النهار
19a	فصل فى معرفة الماضى والباقى من النهار
19b	فصل فى معرفة ما بين الظهر والعصر
19b	فصل فى معرفة ما بين غروب الشمس وغروب الشفق الاحمر ويسمي حصّة الشفق ومعرفة مقدار ما بين طلوع الفجر الصادق وشروق الشمس وتسمي حصّة الفجر
20a	فصل فى معرفة اخراج الجهات الاربع
20b	فصل فى معرفة استخراج القبلة

Schluss f. 20b: من قوس الارتفاع وضع الخيط عليه فيكون موضوعا على سمت القبلة وطرفه الذي يلي حرف الربع هو القبلة والله اعلم٬

HKh. VI 14206.

5844. We. 1139.

2) f. 37—47.

Kl. 8vo, 16—18 Z. (15×10¼; 10½—11×6½cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titel (s. unten) und Verfasser f. 37a:

رسالة فى العمل بالربع المجنح فى علم الفلك

لشمس الدين محمد بن ابي الفتح الصوفى المصري

Anfang f. 37b: قال الشيخ الامام ... شمس الدين محمد بن ابي الفتح الصوفى المصري رحمه٬ الحمد لله رب العالمين وصلى الله ... وبعد فهذه رسالة مختصرة مفيدة فى معرفة العمل بالربع المجنح اختصرتها من رسالتى الشيخين الامامين العلامتين هما الشيخ شهاب الدين احمد بن السراج والشيخ الامام الاستاذ الفيلسوف علاء الدين بن شاطر الدمشقى الخ

Die Astronomen ابن السراج (um 730/1330) und ابن الشاطر haben ein astronomisches Instrument, jener das المقنطرات اليسري (von ihm genannt صدر الاوزة), dieser, dem er es mit einer Abhandlung nach Damask geschickt, dasselbe mit Verbesserung als المقنطرات اليمنى (von ihm genannt جناح الغراب) erfunden. Letzterer schickte es nach Aegypten, mit einer Abhandlung.

Beide Abhandlungen hat Moḥammed ben abū 'lfatḥ eççūfī elmiçrī šems eddīn, um 850/1446, hier ausgezogen und betitelt:

العمل المصحّح بالربع المجنّح

Sein Werk zerfällt in Vorwort u. 15 Kapp.

المقدمة f. 38a	فى تسمية الرسوم
باب 1. 38b	فى معرفة اخذ الارتفاع
باب 2. 39a	فى معرفة جيب القوس وعكسه
باب 3. 39b	فى معرفة السهم من القوس وعكسه
باب 4. 40a	فى معرفة كل واحد من الظلين من الارتفاع
باب 5. 40b	فى معرفة عرض البلد والميل والغاية
باب 6. 41b	فى معرفة سعة المشرق والارتفاع الذي لاسمت له
باب 7. 41b	فى معرفة نصف التعديل ونصف قوس النهار والليل
باب 8. 42a	فى معرفة الاصل وبعد القطر
باب 9. 42b	فى معرفة الدايرِ وفضله
باب 10. 43a	فى معرفة ارتفاع وقت العصر والداير بينه وبين الزوال والباقى للغروب ومقدار حصتى الشفق والفجر

11. باب 48ª في معرفة السمت لكل ارتفاع
12. باب 48ᵇ في معرفة سمت مكة واخراج الجهات الاربع
13. باب 45ª في معرفة المطالع الفلكية
14. باب 45ᵇ في معرفة المطالع البلدية
15. باب 46ᵇ في معرفة العمل بالكوكب

Schluss f. 47ª: واما اذا طلع الكوكب او غاب نهارا فلا فائدة فيه غير معرفة الاحكام ولنقتصر على هذا المقدار فان فيه كفاية في العمل بهذه الآلة الشريفة والله اعلم بالصواب الخ

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. — Abschrift im J. 1071 Ša'bān (1661) von احمد بن احمد الحرلتي

5845. Spr. 1866.

7 Bl. 12ᵐᵒ, c. 14—16 Z. (14¾ × 9½; 12½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: fleckig. — Papier: bräunlich, rauh, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titelüberschrift f. 1ª:

رسالة مختصرة في العمل بصندوق اليواقيت لابن ابي الفتح

Anfang f. 1ª: الحمد لله حمد الشاكرين وصلى الله . . . وبعد فهذه نبذة يسيرة في معرفة اخراج الوقت بالآلة المعروفة بصندوق اليواقيت المنسوبة للشيخ الامام . . . علاء الدين بن الشاطر الدمشقي، الخ

Kurze Abhandlung über Zeitmessung mittelst des dem ابن الشاطر zugeschriebenen Instrumentes صندوق اليواقيت, in 10 فصل, von demselben Verf.

1. فصل 1ª في معرفة اخراج قبلة بلدك
2. فصل 1ª في معرفة فضل الداير
3. فصل 1ᵇ في معرفة نصف القوس والداير من الفلك
4. فصل 1ᵇ في معرفة ارتفاع الشمس لايّ وقت شئت
5. فصل 1ᵇ في معرفة ميل الشمس
6. فصل 2ª في معرفة نصف الفضلة
7. فصل 2ª في معرفة ارتفاع العصر وفضل دايره والباقي للغروب
8. فصل 2ª في معرفة مطالع الشروق والغروب والتوسط ومطالع الوقت
9. فصل 2ᵇ في معرفة الماضى والباقى من الليل من جهة الكواكب المرصودة المطالع
10. فصل 2ᵇ في معرفة العمل بالبسيطة التى على ظهر بيت الصندوق والقوايم التى على جهة التربيع القايم على الافق

Schluss f. 2ᵇ: وفي هذا القدر كفاية ومن اراد الزيادة فعليه بالرسالة الكبري للمصنف والله اعلم بالصواب

Schrift: ziemlich klein, flüchtige Gelehrtenhand, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift aus dem Original des Verfassers, c. 900/1494.

Es schliesst sich daran, von derselben Hand:

3ª باب في معرفة العمل بالبسيطة التى على ظهر الجزء [Anf.: هي بسيطة بلد لا عرض له وهو خط الاستواء]

3ª باب في معرفة استخراج الظل المبسوط والمنكوس في كل وقت اردت من النهار [انصب الآلة على الجهات وضع الصفيحة الخ]

4ª—5ª ما على وجه الجزء من الرسوم وهو الغطاء الاول للصندوق

5ª—5ᵇ في صفة الغطاء الثاني الاعلي [ويسمّي سطح معدّل النهار] ورسومه

6ª—7ª ein Nachtrag, mit der Unterschrift, die für das Ganze f. 4ª—7ª gilt:

تمت رسوم الصندوق واسماء الآلة

5846. WE. 175.

1) f. 1—5.

65 Bl. 4ᵗᵒ, 23 Z. (22½ × 15⅓; 15½ × 9½ᶜᵐ). — Zustand: lose Lage. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: in Pappdeckel mit Lederrücken. — Titel f. 1ª:

رسالة في العمل بالربع المرسوم بربع المقنطرات المقطوع

Verfasser f. 1ª (und 1ᵇ):

احمد بن المجدي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله حمد الشاكرين وصلواته . . . وبعد فهذه رسالة في العمل بالربع المرسوم بربع المقنطرات المقطوع وضعتها للمبتدي طريقا الي الوصول

Anleitung zum Gebrauch des sogenannten „abgeschnittenen“ Quadranten mit den Parallelkreisen, von Aḥmed *ibn elmaǵdî*, geb. 760/1359, † 850/1446. In Vorwort und 10 فصل.

Vorwort (المقدمة) f. 1ᵇ في تسمية رسومه
1. فصل 2ª في معرفة اخذ الارتفاع
2. فصل 2ª في معرفة موضع الشمس بطريق الاسّ ووضع الخيط على درجة الشمس
3. فصل 2ᵇ في معرفة الميل والغاية وعرض البلد

4. فصل 3ª في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له وسعة المشرق ونصف القوس ونصف الفضلة وقوسي النهار والليل
5. فصل 3ª في معرفة الداير وفضله والسمت
6. فصل 3ᵇ في معرفة كلّ واحد من الطلّيين من الارتفاع وعكسه
7. فصل 3ᵇ في معرفة ارتفاع العصر وفضل دايره والباقي للغروب ومقدار حصتي الفجر والشفق،
8. فصل 4ª في معرفة سمت القبلة واخراج الجهات ونصب المحراب والباذهنج
9. فصل 4ᵇ في معرفة المطالع الفلكية والبلدية وتحويل كل منهما الي درج السواء والاوتاد الاربعة
10. فصل 5ª في معرفة العمل بالكواكب

Schluss f. 5ᵇ: من الليل وكذا تفعل بمطالع طلوعه ومطالع غروبه

Schrift: ziemlich gross, rundlich, deutlich, vocallos. Abschrift c. $^{1215}/_{1800}$.

F. 6ª ist angehängt eine Anweisung, wie man den Zenit von Mekka finden könne: فايدة، اذا اردت ان تعرف سمت مكة،

Ebenso noch, den eines anderen Ortes: اذا اردت استخراج سمت بلد غير مكة،

Von derselben Hand geschrieben.

5847. Lbg. 526.

14) f. 230—239

4ᵗᵒ, 23 Z. ($22^1/_2 \times 16$; c. 17×11^{cm}). — Zustand: nicht recht sauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel fehlt: er ist nach dem Vorwort f. 230ª unten:

الكواكب الزاهرات لرسالة العلامة ابن المجدي في المقنطرات

Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, 1 Blatt.

Ein gemischter Commentar zu derselben Abhandlung des Ibn elmagdī. Der Anfang des Vorwortes fehlt, 1 Blatt. Nach der Vorrede beginnt der Commentar und das Werk so:

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله حمد الشاكرين اتى بالبسملة والحمدلة اقتداء بالكتاب . . . والصلاة والسلام . . . الطاهرين ثم اتى بالصلاة والسلام على رسول الله . . . وبعد كلمة يوتى بها للانتقال . . . فهذه رسالة اي من المراسلة وهي في طريق العمل بربع المقنطرات الخ

In dem 4. Abschnitte hört das Werk hier auf; das Uebrige fehlt.

Der Commentar scheint Unreinschrift zu sein.

Schrift: Türkische Hand, ziemlich klein, deutlich, vocallos. Grundtext roth. — Abschrift c. $^{1200}/_{1785}$.

Ueber den Verfasser des Grundtextes steht f. 230ª am Rande ein längerer Artikel, seine zahlreichen Werke aufführend.

5848. Spr. 1867.

8 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. ($20^1/_4 \times 18^1/_2$; $14^1/_2 \times 7^{cm}$). — Zustand: sehr wasserfleckig. Die Seiten etwas gegen einander abgedrückt. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel fehlt; nach der Vorrede:

كفاية القنوع في العمل بالربع المقطوع

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 2ª: قال الشيخ الامام . . . محمد بن محمد بن احمد المارديني الشافعي رحمه، الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين وصلى الله . . . وبعد فهذه رسالة مختصرة في العمل بالربع الشمالي المقطوع اختصرتها من رسالتي المسماة اظهار السرّ المودوع . . . وسميتها كفاية الخ

Astronomische Abhandlung des Moḥammed *sibṭ elmāridīnī* bedr eddīn, um $^{863}/_{1459}$ am Leben, über den Gebrauch des „abgeschnittenen" Quadranten, abgekürzt aus des Verfassers Abhandlung, die betitelt ist:

اظهار السرّ المودوع

Zerfällt in Vorrede und 15 Kapitel.

المقدمة f. 2ª في وصف رسوم الربع المقطوع وتسميتها وما يتعلق بها
1. باب 3ª في معرفة اخذ الارتفاع
2. باب 3ª في معرفة درجة الشمس بالتقرير والتعليم عليها،
3. باب 3ᵇ في معرفة الميل والغاية
4. باب 4ª في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له
5. باب 4ª في معرفة نصف قوس النهار
6. باب 4ᵇ في معرفة الداير وفضل الداير والسمت الداير

Schluss f. 8b: وكذا تفعل بمطالع طلوعه وبمطالع مغيبه والله تعالي اعلم

Schrift: ziemlich klein, fein, deutlich, vocallos, Türkischer Zug. Aufschriften roth. — Abschrift von عبد الرحمن بن خليل um das J. 1140/1727.

HKh. V 10809. I 890. (Vielleicht auch V 10822.)

5849.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) We. 1766, 4, f. 27—32.

8vo, 21 Z. (20½ × 14¼; 14½ × 9½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel u. Verfasser f. 27a: كفاية القنوع بالربع المقطوع لبدر الدين محمد بن محمد سبط المارديني

Im Einzelnen sind einige Abweichungen; so ist z.B. der Schluss hier ein wenig anders: ومطالع غروبه

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1112/1700.

2) Lbg. 131, 13, f. 104—111.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt. — Bl. 112—114a leer.

5850. We. 1143.

1) f. 1—13.

23 Bl. 8vo, 17 Z. (20 × 15; 13 × 7¼cm). — Zustand: am Rande fleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel fehlt. In der Vorrede f. 2a:

حاوي المختصرات في العمل بربع المقنطرات

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1b: قال الشيخ . . . ابو عبد الله بدر الدين محمد بن محمد بن احمد سبط العلامة جمال الدين المارديني نفع الله بعلومهما المسلمين امين، الحمد لله الذي بنعمته تتمّ الصالحات وبرحمته تنزل البركات وبرحمته تعم الخيرات . . . وبعد فلما كان علم الوقت من اجل القرب وافضل الطاعات الخ

Diese astronomische Abhandlung desselben Verfassers über Gebrauch des Quadranten mit den Parallelkreisen zerfällt in Vorrede, 30 Kapitel und Schlusswort.

Schliesst f. 13b mit den Worten: هو الغاية وتكون موافقة في هذه الحالة وكذا السفلي ان كانت ابدية الظهور والله اعلم،

Das Uebrige fehlt; es ist also nur der Anfang des Werkes vorhanden.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter theils roth, theils in hervorstechender Grösse schwarz. — Abschrift c. 1100/1688.

HKh. III 4382. — F. 14 leer.

5851. We. 1736a.

4) f. 22—33a.

8vo, 21 Z. (21 × 15; 14½ × 9½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Titel und Verfasser f. 22a:

كتاب قطف الزهرات في العمل بربع المقنطرات لسيدي محمد سبط المارديني

(Der Titel so auch im Vorwort.)

Anfang f. 22b: الحمد لله حمد الشاكرين وصلواته وسلامه على خير خلقه محمد ختم النبيين . . . وبعد فلما يسّر الله الفراغ من رسالتي المسمّاة بالنجوم الزاهرات استخرت الله تعالي في تلخيصها في اقلّ من نصف حجمها الخ

Derselbe Verfasser hat hier sein Werk النجوم الزاهرات abgekürzt auf weniger als den halben Umfang. Er behandelt in dieser Schrift den Gebrauch desselben astronomischen Instrumentes (ربع المقنطرات). Sie zerfällt in Vorwort und 15 Kapitel.

المقدمة 22ᵃ في تسمية رسومه

Die Kapitelüberschriften von 1—7 sind dieselben wie bei We. 1150, 3.

8. باب 27ᵇ في معرفة مقدار الساعة الزمانية وعدد ساعات النهار المستوية والباقي والمضى منها

9. باب 28ᵃ في معرفة كل واحد من الظلين من الارتفاع وعكسه

10. باب 28ᵇ في معرفة وقت الظهر ووقت العصر وارتفاعه والداير بين الظهر والعصر وما بين العصر والغروب،

11. باب 29ᵃ في معرفة وقت المغرب ووقت العشاء والفجر ومقدار حصتهما

Kap. 12 u. 13 haben die Ueberschrift wie dort Kap. 11 u. 12.

Kap. 14 f. 30ᵇ hat die Ueberschrift wie dort Kap. 13 u. 14.

Kap. 15 hat dieselbe wie dort.

Schluss f. 33ᵃ: فاستخرج منه ارتفاعه فما كان فهو ارتفاع الكوكب في جهة المشرق ان كان الباقى اقل من نصف قوسه والا ففى جهة المغرب والله اعلم،

Schrift: gross, breit, kräftig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1215/1800.

F. 33ᵇ zwei kleine astronomische Excurse (استخراج خط الزوال und كيفية عمل المزولة).

F. 22ᵃ ein abergläubisches Mittel gegen das Weinen der Kinder, worin die Siebenschläfer eine Rolle spielen.

5852. We. 1150.

3) f. 63ᵃ—68ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titel: s. Anfang. Verfasser fehlt; nach der Unterschrift:

سيدي محمد الصخرى

Anfang f. 63ᵃ: الحمد لله رب العالمين قيوم السماوات والارضين . . . وبعد فهذه رسالة لطيفة مختصرة غاية الاختصار على ربع المقنطرات الشمالية في الموضع الشمالى وضعتها للمبتدي فيما لا بد من معرفته وسميتها قطف الزهرات في العمل بربع المقنطرات الخ

Astronomische Abhandlung des Moḥammed *eççaḥrî*, über Anwendung desselben Instrumentes (ربع المقنطرات), kurz gefasst, für Anfänger, in Vorwort und 15 Kapiteln. Es scheint ein Auszug aus der so eben behandelten Schrift des Sibt elmâridînî zu sein.

المقدمة 63ᵇ في معرفة رسومه

1. باب 64ᵃ في معرفة اخذ الارتفاع

2. باب 64ᵃ في معرفة درجة الشمس بالتقريب ووضع المرى عليها

3. باب 64ᵇ في معرفة الميل والغاية

4. باب 65ᵃ في معرفة عرض البلد

5. باب 65ᵃ في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له

6. باب 65ᵃ في معرفة نصف قوس النهار ونصف الفضلة وسعة المشرق

7. باب 65ᵇ في معرفة الداير وفضله والسمت

8. باب 65ᵇ في معرفة الظل من الارتفاع وعكسه

9. باب 66ᵃ في معرفة ارتفاع العصر والداير بينه وبين الزوال والداير بين العصر والغروب

10. باب 66ᵃ في معرفة حصتى الشفق والفجر

11. باب 66ᵃ في معرفة سمت القبلة

12. باب 66ᵇ في معرفة اخراج الجهات الاربع والقبلة

13. باب 67ᵃ في معرفة المطالع الفلكية

14. باب 67ᵃ في معرفة المطالع البلدية

15. باب 67ᵃ في معرفة العمل بالكواكب

Schluss f. 68ᵃ: حصل الباقى من الليل وكذا تفعل بمطالع طلوعه وغروبه وبمطالع الوقت واما اذا توسط او طلع او غاب نهارا فلا فايدة في عمله غير معرفة الحكم والله اعلم،

5853. We. 1766.

5) f. 33—41.

Format etc. u. Schrift wie bei 4). — Titel f. 33ᵃ:

هداية العامل بالربع الكامل

so auch im Vorwort (nur die 1. Hälfte). — Verfasser f. 33ᵃ:

بدر الدين محمد سبط المارديني

Anfang f.33b: الحمد لله الذي رسم في صفيحات مصنوعاته قواطع الدلايل وسير الكواكب الثابتة في محيط الافاق . . . وبعد فهذه رسالة لخصت فيها محاسن الرسايل وخصصتها بالاهمّ مما يتعلق بالربع الكامل وسميتها هداية العامل' الخ

Astronomische Abhandlung desselben Verfassers Sibṭ elmāridīnī über den „vollkommenen" Quadranten, in Vorwort u. 15 Kapp.

المقدمة f.33b في تسمية الرسوم' المركز عو الخُرْم الذي فيه الخيط الخ

1. باب 34b في معرفة اخذ الارتفاع
2. باب 34b في معرفة درجة الشمس من الاس ووضع المري عليها
3. باب 35a في معرفة الميل والغاية
4. باب 35b في معرفة نصف القوس ونصف الفضلة
5. باب 35b في معرفة سعتي المشرق والمغرب
6. باب 36a في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له وارتفاع قطر المدار
7. باب 36a في معرفة الداير وفضل الداير والسمت
8. باب 37a في معرفة الساعات والماضي والباقي منها
9. باب 37b في معرفة اوقات الصلوات الخمس
10. باب 38a في معرفة كل واحد من الظليين من الارتفاع ومعرفة الارتفاع من كل من الظليين
11. باب 38b في معرفة استخراج سمت القبلة والجهات الاربع والقبلة
12. باب 39a في معرفة استخراج المطالع الفلكية والبلدية وتحويل كل منهما الي درج السواء
13. باب 40a في معرفة العمل بالكوكب
14. باب 40b في معرفة الماضي والباقي من الليل بالكواكب
15. باب 40a في معرفة استخراج عرض البلد من الشمس او الكوكب

Schluss f.41a: كما سبق او تمام غايته العليا لبعده يحصل العرض فيهما وفي هذا القدر كفاية لمن وفقه الله تعالي والحمد لله وحده وصلى الله الخ

HKh. II 2764 (s. v. تدريب العامل الخ).

Bl. 42 leer.

Dasselbe Werk in Lbg. 131, 4, f.40—49.
Format etc. und Schrift wie bei 1). — **Titel** fehlt; nach der Vorrede: هداية العامل في العمل بالربع الكامل
Verfasser fehlt.

Auf den Schluss folgt dann noch ein kurzes **Schlusswort**, dessen Ende: والا فالزائد مما يليه من البروج والله اعلم بحقيقة الحال'

F. 50—54 astronomische Tabellen, zum Theil über Länge- und Breitegrade bestimmter Landstriche des Türkischen Reiches. —

No. 5—12, f. 54a—103 kleine Türkische Abhandlungen, über Astronomie.

5854. We. 1711.

6) f. 36—42.

8vo, 25 Z. (21 × 14½; 15 × 10½cm). — **Zustand:** etwas fleckig und wurmstichig, am Rande ausgebessert. — **Papier:** gelb, stark, glatt. — **Titel und Verfasser** f.36a:

هداية السايل في العمل بالربع الكامل
لمحمد سبط المارديني

Anfang so wie bei We. 1766, 5.

Der **Titel** ist auch im Vorwort so angegeben. Dies Werk desselben Verfassers ist von We. 1766, 5 verschieden, trotz desselben Anfanges und des im Ganzen gleichen Inhalts. Die Eintheilung ist hier in Vorwort u. 20 Kapp.

المقدمة f.36b في تسمية رسومه

1. باب 37a في معرفة اخذ الارتفاع
2. باب 37b في معرفة درجة الشمس من الاس والتعليم عليها بالمري
3. باب 38a في معرفة نصف الفضلة ونصف قوس النهار
4. باب 38a في معرفة الماضي والباقي من النهار
5. باب 38b في معرفة ارتفاع قطر المدار
6. باب 38b في معرفة الساعات
7. باب 39a في معرفة الظل لكل ارتفاع
8. باب 39b في معرفة الارتفاع من الظل
9. باب 39b في معرفة الميل والغاية
10. باب 40a في معرفة ما بين الظهر والعصر وما بين العصر والغروب
11. باب 40b في معرفة مقدار حصة الشفق وحصة الفجر
12. باب 40b في معرفة اوقات الصلوات الخمس
13. باب 41a في معرفة سعة المشرق وسعة المغرب
14. باب 41a في معرفة سمت الوقت
15. باب 41a في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له في كل يوم فرض

في معرفة اخراج الجهات الاربع 41ᵇ باب 16.
في معرفة استخراج مقدار سمت القبلة 42ᵃ باب 17.
ووضعه في الارض
في معرفة المطالع الفلكية والمطالع البلدية 42ᵃ باب 18.
في معرفة الماضى والباقى من الليل بالكواكب 42ᵇ باب 19.
في معرفة طول كل قايم على بسيط 42ᵇ باب 20.

Schluss f. 42ᵇ: فاذرع على القايم الذي تريد معرفة طوله فما كان فهو طوله والله اعلم، تمت

Schrift: ziemlich gross, dick, eng, etwas rundlich, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** c. 1150/1737.

Dasselbe Werk in Lbg. 656, 2, f. 37—45.
Format etc. u. **Schrift** wie bei 1. — **Titel** f. 37ᵃ:

القول الشامل في معرفة اخراج الاوقات بالربع الكامل

Verfasser fehlt. **Anfang** u. **Schluss** wie bei We. 1711, 6.

5855. Mo. 34.

6) f. 55ᵇ—69ᵇ.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). Nicht ganz ohne Wurmstich. — **Titel** fehlt; zu Ende des Vorwortes f. 56ᵃ:

رسالة الجيب الجامعة

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang: الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور في الطول والعرض وافاض فضلة الداير في الآفاق بالتعديل . . . وبعد فان ربع الدايرة سيما المجيب دايرة فيما بين الاقوام وبروق سرايره سايرة في الاحلام لكونها وسيلة الى معرفة بعض الاحكام الالهية الخ

Astronomische Abhandlung über den Sinusquadranten, gewidmet dem Sulṭân بايزيد بن محمد خان † 908/1502 und verfasst um 900/1494 von محمود بن محمد ميرم چلبى. **Maḥmûd ben moḥammed** *mîrem ḉelebî* † 931/1525. Dieselbe zerfällt in Vorwort und 16 Kapitel.

في معرفة اسماء الاشياء الموجودة في هذه الآلة 56ᵃ المقدمة
في طريق اخذ الارتفاع 57ᵃ باب 1.
في معرفة جيب القوس وقوس الجيب 57ᵇ باب 2.
وسهم القوس وقوس السهم
في معرفة الظل الاول للقوس ويسمي الظل 58ᵃ باب 3.
المنكوس والمعكوس والظل الثاني ويسمي الظل المبسوط والمستوي وفي معرفة قوس الظل وفي معرفة قطر الظل
في معرفة الميل الاول والميل الثاني 59ᵃ باب 4.
ومعرفة جزء الشمس من الميل
في معرفة تعديل النهار ويسمي نصف الفضلة 60ᵇ باب 5.
في معرفة قوس النهار والليل 61ᵃ باب 6.
في معرفة الداير من الفلك وفضل الداير 61ᵇ باب 7.
في معرفة سعة المشرق 63ᵃ باب 8.
في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له 63ᵃ باب 9.
في معرفة السمت من الارتفاع 63ᵇ باب 10.
في معرفة استخراج الجهات 65ᵃ باب 11.
في معرفة سمت القبلة ووضع القبلة 65ᵃ باب 12.
في اوقات الصلوة 66ᵃ باب 13.
في معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم 66ᵇ باب 14.
والبلد وتحويل الدرج
في معرفة ارتفاع كل قايم على بسيط 68ᵃ باب 15.
الارض كالاعمدة والمنار وغير ذلك
في معرفة الضرب والقسمة واستخراج الجذر 69ᵃ باب 16.

Schluss f. 69ᵇ: فان كان المزيد اكثر من النصف فانقص النصف منه وباقي العمل على حاله وان كان المزيد مساويا للنصف فالمزيد هو الجذر فلا حاجة الي العمل، الحمد لله على التمام والصلوة على نبيه سيد الانام،

Abschrift vom J. 915 Šawwâl (1510).
Am Rande (auch zwischen den Zeilen) viele Glossen.

5856. Pm. 396.

1) f. 1—10.

48 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. ($21 \times 15^1/_2$; 14×8^{cm}). — **Zustand**: gut, aber f. 10ᵇ am Rande schadhaft und auch Text verklebt. — **Papier**: gelb, glatt, stark. — **Einband**: Pappband mit Lederrücken. — **Titel** und **Verfasser** f. 1ᵃ:

ك" تحفة اللبيب وبغية الاريب
لعبيد الله بن احمد المقدسى الحنبلي الازهري

Der Titel ebenso im Vorwort.

Anfang f. 1ᵇ: احمد لله الذي زين السماء الدنيا بالنجوم الشارقات . . . وبعد فيقول . . . عبد الله . . . الحنبلي هذه رسالة مختصرة مفيدة عملتها في رسم ربع الدايرة والجيب، الخ

Astronomische Abhandlung über **Quadranten des Kreises und Sinus**, von **'Abd allâh ben aḥmed** *elmoqaddesî* **elazharî**, um 1070/1659 am Leben. Dieselbe zerfällt in Vorwort, 5 Kapitel und Schlusswort.

في معرفة صناعة الربع 1ᵇ المقدمة
في كيفية الوضع 4ᵇ باب 1.
في معرفة وضع السموت 6ᵃ باب 2.
في معرفة وضع قسي العصر والشفق والفجر وغير ذلك 6ᵇ باب 3.
في معرفة اخراج المقنطرات لكل عرض من جدول الحلبي رحمه من انصاف الاقطار وابعاد المراكز 8ᵃ باب 4.
في معرفة استخراج السموت والدايرة السمتية لكل عرض فرض 9ᵇ باب 5.
في معرفة وضع الجيب الاعظم 10ᵇ الخاتمة

Schluss f. 10ᵇ: لاستخراج اعمال كثيرة ولهذا سمينا هذا الجيب بربع الدستور والله سبحانه وتعالي اعلم، تمت

Der Verfasser hat seine Abhandlung vollendet im J. 1071 Ġom. I (1661).

Schrift: klein, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Der Text in rothen Doppellinien. — **Abschrift**, nach dem Exemplar des Verfassers, um 1100/1688.

5857. Spr. 1877.

126 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (20½ × 12; 18½ × 7ᶜᵐ). — **Zustand**: sehr wurmstichig, besonders am Rücken. Lose Blätter und Lagen. — **Papier**: bräunlich, glatt, dünn. — **Einband**: rother Lederdeckel, in 2 Hälften. — **Titel** f. 1ᵃ oben (von neuerer Hand): آلات رصدية. In der Unterschrift so: تمت الكتاب آلات رصدية (s. Anfang).

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلوة ... اما بعد فهذا مختصر في صنعة بعض الآلات الرصدية والعمل بها، الخ

Ueber Anfertigung und Gebrauch astronomischer Instrumente, ausgezogen aus dem كتاب جامع المبادي والغايات في الاعمال الرصدية einem Werke des Elḥasan ben ʼalī ben ʼomar *elmarrākušī* abū ʼalī (vor 750/1349) und etwas aus den Schriften des Abū ġaʼfar elḫāzinī. Zerfällt in 19 Kapitel.

في صنعة الصفيحة الزرقالية والعمل بها f. 1ᵇ باب 1. (in 2 فصل)
في صنعتها 1ᵇ فصل 1.
في طريق العمل بهذه الصفيحة 7ᵃ فصل 2.
في صنعة الميزان الفزاري والعمل به (in 2 فصل) 20ᵇ باب 2.
في صنعته 20ᵇ فصل 1.
في طريق العمل بالميزان الفزاري 29ᵇ فصل 2.
في صنعة الربع والعمل به (in 2 فصل) 36ᵃ باب 3.
في صنعته ورسم الخطوط فيه 36ᵃ فصل 1.
في كيفية العمل بالربع 42ᵇ فصل 2.
في صنعة الكرة والعمل بها 54ᵃ باب 4.
(1. فصل 54ᵃ, 2. فصل 59ᵇ)
في صنعة البساطة والعمل بها 67ᵃ باب 5.
في صنعة الماشرة والعمل بها 71ᵃ باب 6.
(1. فصل 71ᵃ, 2. فصل 78ᵇ)
في معرفة الاسطرلاب الخطي المعروف بالعصا الطوسي 81ᵇ باب 7.
(1. فصل 81ᵇ, 2. فصل 87ᵇ)
في وضع الجافر 89ᵇ باب 8.
في صنعة الحلزون 93ᵃ باب 9.
في صنعة الاسطوانة لمعرفة الساعات 94ᵇ باب 10.
في صنعة سباق الجرادة 98ᵃ باب 11.
في صنعة الخرط لمعرفة الساعات 101ᵃ باب 12.
في رسم الساعات في السطح الموازي الاخر 104ᵃ باب 13.
في رسم الساعات في السطح الموازي لدايرة نصف النهار 109ᵇ باب 14.
في رسم الساعات في السطح الموازي لدايرة اول السموت 113ᵇ باب 15.
في صنعة اللبنة والحلقة والنبدش الفجري 116ᵃ باب 16.
في صنعة ذات الحلق وكيفية العمل بها 118ᵇ باب 17.
في صنعة ذات البعثين وذات النفثين والعمل بهما 121ᵇ باب 18.
في صنعة ذات المثلث والعمل بها 124ᵃ باب 19.

Schluss f. 126ᵇ: اعلم ان الالات الموردة في هذا الكتاب نقلناها جميعا من كتاب جامع المبادي والغايات في الاعمال الرصدية تاليف الحكيم الفاضل الحسن بن على بن عمر المراكشي رحمه الله الّا ذات النفثين وذات المثلث فانا نقلناهما من تصانيف الخازني رحمه الله، تمت الكتاب الات رصدية، تمت الكتاب بعون الملك الوهاب، تم

Schrift: geläufiger Persischer Zug, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. In doppelten rothen u. blauen Linien eingerahmt. Mit sorgfältigen Figuren. — **Abschrift** c. 1750. — HKh. II 3951. I 1119. V 9887.

5858. WE. 175.

4) f. 22—26a.

8vo, 17 Z. (20½ × 15½; 18 × 9½cm). — **Zustand:** lose Lage im Deckel. — **Papier:** gelblich, stark, glatt. — **Titel** f. 22a: رسالة لطيفة في معرفة وضع الربع

Anfang f. 22b: وبه نستعين وصلى الله على سيدنا محمد . . . وسلم، اما بعد فهذه رسالة لطيفة في معرفة وضع الربع، فاول ذلك ان تتخذ سطحا مستقيما الخ

Astronomische Abhandlung über den Gebrauch des Quadranten. Nach der Einleitung

f.23a	في معرفة قوس الظل المبسوط
23a	في معرفة قوس الميل الاعظم
23a	في معرفة قوس العصر
23a	في معرفة قوسي الفجر والشفق
23b	في معرفة خط الساعات
24a	في معرفة وضع الساعات في مدار السرطان
24a	في معرفة وضع المقنطرات
24b	في معرفة وضع المنحرفة
24b	في معرفة وضع السموت
25b	في معرفة وضع الربع الجيبي
26a	الخاتمة في وضع الجيوب بالهندسة

Schluss f. 26a: وارسم دايرة الميل ودايرة التجييب وقوس العصر وكمل العمل والله اعلم،

Schrift wie bei 2).

5859. Lbg. 390.

4) f. 15—17a.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Titel** (nach dem Vorblatt und der Vorrede):

„ العمل بربع المقنطرات،

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: يقول احمد بن السراج بعد حمد الله تعالي والثناء عليه . . . هذه رسالة العمل بربع المقنطرات المقطوعة من مدار الحمل والميزان، اول ما يبتدأ به تسمية رسومه الخ

Astronomische Abhandlung des Aḥmed ben esserrāǵ, um 726/1326 am Leben, über den Quadranten mit den Parallelkreisen. Dieselbe ist nicht in bestimmte Kapitel getheilt.

Schluss: واما في الصحو فظاهر ولنكتف بهذا القدر والحمد لله الخ

5860. Spr. 1835.

35 Bl. 8vo, 13 Z. (18 × 13½; 12—13 × 9½cm). — **Zustand:** fleckig, unsauber. — **Papier:** gelb, stark, glatt. — **Einband:** Pappband mit Kattunrücken. — **Titel** und **Verfasser** f. 1a:

كتاب الرسالة في المقنطرات والجيب وغيره لاحمد بن محمد بن احمد الازهري الشهير بالنحانقى (بالبخانقى 1.

(So auch in der Ueberschrift nach dem Bismillāh, f. 1b.)

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي جعل في السماء نجوما يهتدي بها في ظلمات البرّ والبحر . . . اما بعد فان شرف كل علم بحث موضوعه ومن افضل العلوم واجلّها علم الميقات واهله المثابرون على اظهار ما بطن من اوقات وظايف الاوراد والعبادات الخ

Einige Abhandlungen, die Astronomie betreffend, von Aḥmed ben moḥammed ben aḥmed elazharī *elbaḫāniqī*. (Dies Wort ist hier zum Theil ohne diakritische Punkte, in Cod. Uri 1023 ganz ohne solche geschrieben, ein Beweis der Ungewissheit für den Abschreiber. HKh. V 11912 liest mit Uebersehung des n Elḫāniqī (الخانقى für الحانقى). Anfangs vermuthete ich, es sei dafür المحانقى oder المحاسقى d. i. المنجانيقى zu lesen, Mechanicus, habe dann aber das Wort in We. 348 gefunden; es ist البَخَانِقِيّ und bedeutet wol Einen, der Frauenhauben anfertigt oder verkauft (von بُخْنَق); es war das vielleicht sein Gewerbe.)

1) Astronomisch-chronologische Abhandlung, in 44 Kapiteln.

1. باب	4a	في معرفة حروف الجمل وترتيب كتابتها
2. باب	4b	في معرفة اسماء البروج الشمالي والجنوبي
3. باب	5a	في اسماء شهور القبط
4. باب	5a	في اسّ شهور القبط
5. باب	5b	في معرفة درجة الشمس
6. باب	5b	في ميل كل برج الحمل
7. باب	6a	في معرفة عرض البلد ومعرفة ارتفاع راس الحمل والميزان في كل بلد
8. باب	6a	في معرفة ارتفاع راس كل برج لعرض ل،
9. باب	6b	في معرفة نصف الفضلة

10. باب 6^b في زيادة النهار ونقصانه
11. باب 8^a في عدد الساعات المستوية للنهار والليل
12. باب 8^a في معرفة آخر الساعات الزمانية للنهار والليل
13. باب 8^a في معرفة غاية الارتفاع في كل يوم
14. باب 8^b في معرفة ارتفاع اول وقت العصر
15. باب 9^a في معرفة ظل الزوال
16. باب 9^a في معرفة الداير بين الظهر والعصر
17. باب 9^b في معرفة الماضي والباقي من الساعات بقياس الظل
18. باب 10^a في معرفة الداير من الفلك
19. باب 10^a في معرفة سعة المشرق
20. باب 10^a في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له لمصر ايضا
21. باب 10^b في معرفة ارتفاع سمت القبلة
22. باب 10^b في معرفة مطلع البروج بالفلك المستقيم
23. باب 10^b في معرفة مطالع البروج لعرض ل
24. باب 11^a في معرفة حصة الشفق
25. باب 11^a في معرفة حصة الفجر
26. باب 11^a في معرفة طلوع القمر وغيابه

27. Kap. entweder in der Abschrift übersprungen, oder, wahrscheinlicher, bei der Zählung der Kapitel ausgelassen.

28. باب 12^a في معرفة المنازل القمرية
29. باب 12^b في معرفة القمر بايّ برج هو
30. باب 12^b في معرفة الطالع من المنازل القمرية وقت الفجر
31. باب 13^b في معرفة الطالع والغارب والمتوسط ووتد الارض وما بين ذلك كلّه
32. باب 14^a في معرفة الماضي والباقي من الليل من المنازل
33. باب 14^b في معرفة القمر باي منزلة هو
34. باب 14^b في معرفة مطالع الطالع ومطالع الغروب
35. باب 15^a في معرفة الماضي من الليل قبل الكواكب المتوسطة
36. باب 15^a في معرفة مطالع الكواكب
37. باب 16^a في معرفة عروض بلاد واطوالها يحتاج اليها غالبا
38. باب 17^a في معرفة اوايل السنين العربية
39. باب 17^b في معرفة اوايل الشهور العربية
40. باب 17^b في معرفة السنة الكبيسة
41. باب 17^b في معرفة اوايل السنين القبطية
42. باب 18^a في معرفة اوايل الشهور القبطية
43. باب 18^a في معرفة قلم الهندي
44. باب 18^b في ذكر القلم الهندي ومراتبه

Schluss f. 19^a: والي غير تلك الي ما لا نهاية له والله اعلم بالصواب'

2) f. 19^a: Ueber den Gebrauch des Quadranten mit parallelen Kreisen, in 30 Kapp., betitelt:

ذكر العمل بربع المقنطرات

(die Ueberschrift des Verfassers wie f. 1^b).

1. باب 19^b في تسمية خطوطه
2. باب 20^b في معرفة وضع الخيط
3. باب 20^b في معرفة الميل وجهته في يومك
4. باب 21^a في معرفة غاية الارتفاع
5. باب 21^a في نصف التعديل ويسمي نصف الفضلة
6. باب 21^a في معرفة قوس النهار
7. باب 21^b في معرفة اخذ الارتفاع
8. باب 21^b في معرفة الداير من الفلك والباقي للزوال والماضي منه والباقي للغروب
9. باب 22^a في معرفة الماضي من الساعات
10. باب 22^b في معرفة أزمان الساعات لكل يوم ولكل ليلة
11. باب 22^b في معرفة عدد الساعات المستوية لليل والنهار وكسورها
12. باب 23^a في معرفة الداير من الزوال الي وقت العصر
13. باب 23^a في معرفة ارتفاع اول وقت العصر
14. باب 23^a في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له
15. باب 23^b في معرفة سعة المشرق
16. باب 23^b في معرفة السمت لكل ارتفاع
17. باب 23^b في معرفة ارتفاع الشمس
18. باب 24^a في معرفة اخراج الجهات الاربع
19. باب 24^a في اخراج جهة القبلة
20. باب 24^b في معرفة الجهة التي مكة فيها ووضع القبلة بكل بلد
21. باب 25^a في معرفة حصة الشفق
22. باب 25^b في معرفة حصة الفجر
23. باب 25^b في معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم
24. باب 26^a في معرفة المطالع البلدية
25. باب 26^a في معرفة عرض البلد الموضوع له الربع
26. باب 26^b في معرفة طول كل قايم على بسيط الأرض كالاعمدة والنخيل والبنيان وما اشبه ذلك
27. باب 26^b في معرفة ارتفاع القايم ايضا الممكن الوصول الي اصله
28. باب 26^b في معرفة طول كل قايم لا يمكن الوصول الى اصله

في معرفة بعد ما بين القايم وبينك من الاذرع 27^a باب 29.
في معرفة سعة الانهار وعمق الابار 27^a باب 30.

Schluss f. 27^b: واسقط قامتك فما بقي فهو عمقه والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب

3) f. 27^b: Ueber den Gebrauch der tabellarischen Bögen, in 6 Kapiteln:

ذكر العمل بالقسي الجداولية

في معرفة الميل 28^a باب 1.
في معرفة وضع الخيط على درجة الشمس 28^a باب 2.
في استخراج كل واحد من الظلّين المبسوط والمنكوس 28^a باب 3.
في معرفة ارتفاع اول وقت العصر 28^b باب 4.
اذا عرفت ظلّ الزوال الخ 28^b باب 5.
6. باب 28^b. Die Ueberschrift und das Weitere fehlt hier, wol nur 1 Blatt.

4) Daran schliesst sich ein Abschnitt an, dessen Anfang hier eben fehlt, der aber derselbe ist mit Cod. Uri 1023, 7° und der betitelt ist:

ذكر العمل بالربع المجيب

Gebrauch des Sinusquadranten in 30 Kapp.

1. Kap. (fehlt hier): في تسمية رسومه
في معرفة وضع الخيط على درجة الشمس في قوس الارتفاع 29^a باب 2.
في معرفة اخذ الارتفاع 29^a باب 3.
في معرفة الميل وجهته 29^a باب 4.
في معرفة ارتفاع الحمل والميزان وعرض البلد 29^b باب 5.
في معرفة غاية الارتفاع لكل يوم 30^a باب 6.
في معرفة الظل المبسوط والمنكوس من قبله 30^a باب 7.
في معرفة الماضي والباقي من النهار 30^b باب 8.
في معرفة نصف التعديل 31^a باب 9.
في معرفة نصف قوس النهار وقوسه كاملا ونصف قوس الليل وقوسه كاملا 31^a باب 10.
في معرفة اجزاء الساعات الزمانية 31^b باب 11.
في معرفة الداير من الفلك وهو الماضي من النهار 31^b باب 12.
في معرفة عدد الساعات المستوية 32^a باب 13.
في معرفة ارتفاع اول وقت العصر 32^a باب 14.
في معرفة سعة المشرق 32^b باب 15.
في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له 32^b باب 16.
في معرفة رسم وتر المدار لسعة المشرق على خط تعديل الساعات الخ 32^b باب 17.
في معرفة السمت لارتفاع خط وتر المدار الخ 33^a باب 18.
في معرفة اخراج الجهات الاربع وهي الشرق والغرب والشمال والجنوب 33^a باب 19.
في معرفة سمت القبلة لاي بلد شئت 33^b باب 20.
في معرفة نصب القبلة 34^a باب 21.
في معرفة اخراج جهة القبلة ببلدك وفي اي ربع هو من ارباع الفلك 34^a باب 22.
في معرفة البلاد التى تسامت الشمس فيها الروس ومعرفة درجة المسامتة وقد تكون المسامتة في السنة مرّة او مرتين 34^b باب 23.
في معرفة الدرجة التى تسامت الشمس فيها الروس من هذه الالة 34^b باب 24.
في معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم 35^a باب 25.
في معرفة مطالع البروج بالبلد 35^b باب 26.
في معرفة الفصل الذي انت فيه من فصول السنة من تمام العرض والغاية 35^b باب 27.

Dies Kapitel ist nicht ganz zu Ende; es fehlt dann noch Kapitel 28. 29. 30, also wahrscheinlich 1 Blatt.

Schrift: ziemlich gross, geläufige Gelehrtenhand, deutlich, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte. Die Aufschriften roth. — Abschrift c. 800/1397. — HKh. V 11912.

5861. Lbg. 390.

1) f. 1—3^a.

57 Bl. 8vo, 21 Z. ($17\frac{1}{2} \times 13$; $11\frac{1}{2} \times 8^{cm}$). — Zustand: gut, aber ziemlich lose im Einband. — Papier: gelb, dünn, glatt. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel fehlt eigentlich; auf dem Vorblatt steht:

رٌ في ربع المقنطرات

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1^b: الحمد لله رافع قبة السماء ومسخر افلاكها . . . وبعد فهذه نبذة يسيرة في كيفية العمل بالربع الموضوع عليه المقنطرات المخصوص بعرض واحد الخ

Diese astronomische Abhandlung über den Quadranten mit Parallelkreisen zerfällt in Vorwort und 8 kurze Kapitel.

Vorwort: في تسمية رسومه
في معرفة كيفية اخذ الارتفاع 1^b باب 1.
في معرفة اوقات الخمسة 2^b باب 8.

Schluss f. 3a: وعليه عمل اهل الشام وما واردها من الامصار الان وهم محققو اهل مصر،

Schrift: klein, fein, gedrängt, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** c. 1100/1688.
Arabische Foliirung.

5862. Mq. 100.

4) f. 56—59a.

8vo, c. 19 Z. (Text: 14 × 10cm). — **Zustand**: wasserfleckig fast über die ganzen Seiten. — **Papier** etc. und **Schrift** wie bei 3). — **Titel** fehlt; s. Anfang. **Verf.** fehlt.

Anfang: الحمد لله رب العالمين والصلوة . . . وبعد فهذه رسالة ملخصة فى العمل بربع الدايرة الموضوع عليه المقنطرات الشمالية فيما بين مداري المنقلبين،

Astronomische Abhandlung vom Quadranten mit Parallelkreisen, in Vorwort und 15 Kapp.

المقدمة f. 56a في تسمية الرسوم، القطب . . . قوس الارتفاع الخ
1. باب 56a في معرفة اخذ الارتفاع
2. باب 56b في معرفة وضع الخيط على درجة الشمس
3. باب 56b في معرفة الميل الاول وغاية الارتفاع
4. باب 56b في معرفة ارتفاع راسى الحمل والميزان وعرض البلد
5. باب 57a في معرفة سعة المشرق
6. باب 57a في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له
7. باب 57a في معرفة نصف قوس النهار والتعديل
8. باب 57a في معرفة الداير من الفلك وفضل الداير
9. باب 57b في معرفة مطالع البروج بالفلك المستقيم وبالبلد
10. باب 58a في معرفة سمت الارتفاع وارتفاع السمت
11. باب 58a في معرفة الجهات الاربع
12. باب 58b في معرفة سمت مكة
13. باب 58b في معرفة نصب القبلة
14. باب 58b في معرفة الطالع على افقك من درج البروج لوقت مفروض
15. باب 58b في معرفة اوقات الصلوات

Schluss f. 59a: فاذا التقى ذلك من قوس الليل كان الباقي هو المدة التى بين غروب الشمس وطلوع الفجر الثاني وعلى ذلك عمل اهل مصر قاطبة الي زماننا هذا، تمت

F. 59 ist von anderer (ebenfalls Türkischer) Hand geschrieben, kleiner und feiner. — Die Ueberschriften roth; sie fehlt beim 12. Kapitel.

5863. Mq. 690.

1) f. 1—21.

33 Bl. 4to, 23 Z. (22 × 15½; 15½ × 9½cm). — **Zustand**: etwas wurmstichig, sonst gut.. — **Papier**: gelb, glatt, stark. — **Einband**: Pappband. — **Titel** fehlt; s. Anfang. (Er steht auch auf der Aussenseite des Einbandes.). — **Verfasser** fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله رب العالمين والصلاة . . . وبعد فهذه رسالة على ربع المقنطرات مشتملة على مقدمة و١٦ بابا،

Astronomische Abhandlung über Gebrauch des Quadranten mit Parallelkreisen, in Vorwort und 16 Kapp.

المقدمة f. 1b في تسمية رسومه، فاولها المركز
1. باب 3b في معرفة اخذ ارتفاع الشمس وهو بعدها عن الافق
2. باب 4a في معرفة استخراج درجة الشمس في البروج من السنة الرومية والسريانية والقبطية
3. باب 4b في معرفة موضع الشمس في المنطقة ووضع المري عليها
4. باب 7a في معرفة الميل والغاية
5. باب 8b في معرفة عرض البلد وهو بعد البلد من خط الاستواء
6. باب 10a في معرفة نصف قوس النهار ونصف الفضلة وقوسي النهار والليل وسعة المشرق والمغرب
7. باب 11b في معرفة الماضي والباقي
8. باب 12b في معرفة الارتفاع الذي لا سمت له وارتفاع قطر المدار
9. باب 12b في معرفة الظل المبسوط والمنكوس من الارتفاع ومعرفة الارتفاع من الظل
10. باب 13a في معرفة ارتفاع الشمس اي اذا زاد ظل القامة ربعها ومعرفة الحصة التى بين زوال الشمس وزيادة الظل ربع القامة ومعرفة ارتفاع الشمس اول وقت العصر ومعرفة الحصة التى بين الظهر والعصر والتى بين العصر والمغرب
11. باب 14a في معرفة مقدار حصتى الشفق والفجر
12. باب 14b في معرفة سمت القبلة وهي الكعبة المشرفة التى جهتها من اهل المغرب في المشرق ومن اهل المشرق في المغرب الخ
13. باب 15b في معرفة استخراج الجهات الاربع وهي الشمال والجنوب والشرق والغرب

في معرفة نصب المحراب وتربيع المسجد 16ª باب 14.
على القبلة الشرعية وهي الكعبة المشرفة
في معرفة المطالع الفلكية وهي الماضى 17ᵇ باب 15.
من الزمان من حين توسط الشمس
وهي لا تختلف باختلاف عروض البلاد
في معرفة المطالع البلدية وهي المدة التى 18ª باب 16.
بين طلوع راس الحمل وطلوع الشمس
وهي تختلف باختلاف عروض البلاد

Zuletzt noch ein ungezähltes Kapitel f.21ᵇ: باب في معرفة الماضى والباقى من جهة الكوكب

Schluss f. 21ᵇ: فان فصل قدر حصة الفجر توسط وقت الفجر وفى هذا القدر كفاية لمن وفقه الله تعالي والله اعلم بالصواب . . . وصلى الله . . . والحمد لله رب العالمين'

Schrift: gross, deutlich, gefällig, gleichmässig, vocallos, Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1150/1737.

5864. Lbg. 390.

6) f. 18ᵇ—22ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel (nach dem Vorblatt und der Vorrede):

رسالة في العمل بربع المقنطرات الشمالية

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: قال . . . زكرياء بن يحيى بن زكرياء ابن يحيى بن زمام بن نافع بن عبد العالي بن هاشم المخزومي القرشي التلبيسي' الحمد لله حمدا كثيرا طيبا مباركا . . . وبعد فهذه ثلاثون بابا في العمل بربع الخ

Astronomische Abhandlung über den Quadranten mit Parallelkreisen, in 30 Kapp., von Zakarijjā ben jaḥjā ben zakarijjā elqoreši *ettalbisi*. Dieselbe ist ein Auszug aus seinem Werk: بغية الطلاب في العمل بربع الاسطرلاب

في معرفة اوائل السنين القبطية 18ᵇ باب 1.
في معرفة نصف القوس للنهار والليل 19ᵇ باب 10.
وقوسيهما كاملين
في معرفة استخراج جهة القبلة 21ª باب 20.
في معرفة طول كل قائم على بسيط الارض 22ᵇ باب 30.

Schluss: والثانى فى اثنى عشر فما بلغ فهو طوله والله اعلم' تم

5865. Lbg. 734.

1) f. 1—15.

40 Bl. 8ᵛᵒ, 11 Z. (19×14; 9½×5¾ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titel f. 1ª (und Vorwort):

السراج الانور في كيفية العمل بالربع المقنطر

Verfasser f. 1ª:

نور الدين على الخفاجى

Anfang f.1ᵇ: الحمد لله الذي شرف قدر العلماء . . . وبعد فلما كان العمل بالمقنطر مما تشتد اليه الرغبات الخ

Astronomische Abhandlung des Nūr eddīn *elḫafāǵi* über den Gebrauch des Quadranten mit Parallelkreisen, in Vorwort und 10 Abschnitten.

في تسمية رسومه الموجودة فيه غالبا المقدمة f.2ᵇ
في معرفة اخذ الارتفاع 3ª فصل 1.
في معرفة الدائر وفضله والسمت 7ᵇ فصل 5.
في معرفة العمل بالكواكب الثابتة 14ᵇ فصل 10.

Schluss f. 15ᵇ: الباقى من الليل وهكذا تقول في مطالع طلوعه وغروبه والله اعلم الخ

Schrift: ziemlich gross, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. Der Text in rothen Linien. — Abschrift c. 1200/1785. — Bl. 16 leer.

5866. Lbg. 390.

7) f. 22ᵇ—27ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel nach dem Vorwort (und kürzer auf dem Vorblatt):

ر" العمل بوجه الربع الموضوع فيه مقنطرات الاسطرلاب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: قال . . . الحسن بن الاثيري' الحمد لله رب العالمين وصلوته . . . اما بعد فهذه رسالة شافية كافية مختصرة لمعرفة العمل بوجه الربع الخ

Astronomische Abhandlung über das Verfahren beim Gebrauch des Quadranten mit Parallelkreisen, von Elḥasan ibn elaṯīrī, in 36 kurzen Kapiteln.

في معرفة اسماء الخطوط الموضوعة في هذا الوجه 23ª باب 1.
في معرفة ظل العصر وارتفاعه 24ª باب 10.

في معرفة عرض البلد الذي تريد 25ᵃ باب 20.
في معرفة جهة انحراف القبلة 26ᵃ باب 30.
في معرفة قدر اعماق الاشياء المنحطة 27ᵃ باب 36.
كالابآر والاودية

Schluss: واقسم المجتمع على الظل المحفوظ فما كان فهو عمق البئر والله اعلم

5867. Lbg. 808.

17) f. 126—130.

Format etc. und Schrift wie bei 6). — Titel f. 126ᵃ oben zur Seite:

عقد الجوهر في الربع المقنطر

Aehnlich Vers 17:

سميت نظمها بعقد الجوهر لكونه في الربع والمقنطر

Verfasser fehlt, steht aber im Anfang.

Anfang f. 126ᵇ:

يقول راجي اللطف والغفران فاسي النجار عابد الرحمن
الحمد لله الذي قد رسما في صفحات صنعه قدر سما

Ein astronomisches Reǵezgedicht des 'Abd erraḥmân enneǵǵâr *elfâsî* über den Quadranten mit Parallelkreisen, in viele Abschnitte mit Ueberschriften getheilt, im Ganzen 151 Verse. Zuerst: معرفة اخذ الارتفاع, تسمية رسومه, Zuletzt: المطالع الفلكية, وضع المرى على الدرجة. — Schluss: المطالع البلدية.

وآله وصحبه طول الدوام والتابعين الكاملين والسلام

Der Verfasser lebt um 1060/1650 (No. 5521).

F. 131 leer.

5868. WE. 175.

5) f. 26ᵇ—28ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 4). — Titel fehlt. Etwa:

مقدمة في عمل الرخامة

Anfang f. 26ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلاة والتسليم . . . وبعد فاني واضع في هذه المقدمة عمل البسيطة المسماة بالرخامة بطريق الهندسة ليسهل عملها في الجامع والمدرسة الخ

Astronomische Abhandlung über Bearbeitung der Fläche, genannt Roḫâme d. i. Marmorplatte, zu einer Sonnenuhr, auf mathematischem Wege.

Schluss f. 28ᵃ: وكذلك رسمها وان خالفت تفقد اعمالها المتقدمة لاحتمال السهو والغلطة والله تعالى اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب

5869. Lbg. 131.

2) f. 16—25.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 16ᵇ: الحمد لله الذي خلق السموات العُلى وزينها بمصابيح الدجى . . . وبعد فان الكرة المسماة بذات الكرسي كرة عجيبة الخ

Astronomisches Werk, eine Bearbeitung der القسط „ر", über das astronomische Instrument ذات الكرسي (s. No. 5836); in Vorwort und 33 Kapiteln.

في بيان الرسوم التي على الكرة وبيان اسمائها f. 16ᵇ المقدمة
في معرفة وضع الكرة 17ᵇ باب 1.
في معرفة الاوتاد الاربعة 20ᵃ باب 10.
في معرفة ساعات طلوع فجر القمر والمتحيرة 22ᵇ باب 20.
وساعات غروبه
في معرفة عرض القمر والكواكب من 24ᵇ باب 30.
السيارة والثابتة التي لا ترسم في الكرة
في الليلة الممكنة اخذ ارتفاعه الخ
في معرفة عرض البلد من غاية ارتفاع 25ᵇ باب 33.
كوكب من كواكب الكرة الخ

Schluss: ثم يرفع القطب ويحطه حتى يقع راس الجدي في الافق ويرتفع العلامة عن الافق بعد ذلك النصف وعلى هذا القياس تمت الرسالة

Bl. 26—28ᵃ leer.

5870. Lbg. 526.

2) f. 70—77.

4ᵗᵒ (23 × 15ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. Blatt 74 halb durchgerissen u. ausgebessert. — Papier: steif wie Pappe.

Inhalt: Allerlei Astronomisches und Mathematisches.

المقالة الثالثة في رسم الآلات الظلية باستعانة 70ᵇ
البُركار والدايرة المعلومة القسمة فقط بعد
معرفة الميل والعرض

Ueber Liniirung der Schatten-Messinstrumente und des Kreises, in 3 kurzen Kapiteln und einem Schlusswort (nebst ein Paar Figuren).

1. باب 70^b في رسم البسيطة

2. باب 71^a في رسم القايمات على بسيط الافق

in 3 فصل.

Dies Kapitel ist aber nicht vollständig, das Uebrige fehlt.

F. 72^b u. 74^a. 75^b leer. F. 73. 74^b. 75^a Multiplicationstabellen, Erhebung einer Zahl auf's Quadrat etc. F. 76^a leer.

F. 76^b. 77^a ($16 \times 11^1/_8$; $12^1/_2 \times 8^{cm}$) eine Igâze, ausgestellt dem عثمان بن سالم الورداني von seinem Lehrer مصطفى ابو الاتقان الوفائى الشهير بالخياط bei dem er in den Jahren $^{1178}/_{1764}$—$^{1181}/_{1767}$ Astronomie und Mathematik studirt hatte.

F. 78^a ist eine Tabelle in concentrischen Kreisen über die ersten Feldzüge im Islām.

F. 78^b enthält Auszüge über Mineralien, besonders über Erz, Silber und Gold.

5871.

Von astronomischen Notizen, welche beiläufig angebracht sind, erwähnen wir hier einige.

Ein Ueberblick der Geschichte der Astronomie nach Abū ma'šar, Min. 182, 3, f. 85^a. — Drei astronomische Gedichte (auf الذابح Sarī'; الفجر Ṭawīl; الليالى Reǵez), We. 1707, 5, f. 53. Astronomisches Gedicht des الهادي الي الحق † $^{900}/_{1495}$, betitelt الشريدة الي ذكر شهور الروم, Glas. 210, f. 164. Ein anderes, Glas. 181, 4, f. 125^a; astronomische Bemerkungen, auch in Versen, Glas. 233, 1, f. 7. 8^a. Aus einem astronomischen Werke, Tabellen enthaltend, Lbg. 1045, 6, f. 136—141 (s. No. 3607); gleichfalls Tabellen WE. 175, 6, f. 29. 30. Pet. 694, 7. We. 1707, 4, f. 51^b. 1141, f. 104. 105. Allerlei Notizen, ebenda f. 63—78; 106. Pm. 592, f. 95^b. We. 1736^a, 4, f. 33^b. — Ueber die Zahl der Sphären, We. 1146, 1, f. 9^a. — Die Namen der 12 Thierkreisbilder, We. 1709, 11, f. 122^a. Spr. 1235, f. 32^b. 33^a. — Vom Stand der Sterne in Bezug auf den Thierkreis, We. 1144, f. 33^b. — Ueber die 4 Jahreszeiten und die darauf bezüglichen Sternbilder, Pm. 229, f. 105^b. — Von Sonnen- und Mond-Finsternissen als Zeichen des Jüngsten Gerichts, Mf. 35, 1, f. 97^a. — Ueber Eintritt und Dauer des Neumondes, We. 1881, f. 37^b. — Die Namen der 28 Mondstationen, We. 1153, 2, f. 44^b; 408, f. 136^b. We. 1834, 1, f. 2^a. Ueber die Regengestirne (الانواء), Glas. 201, f. 118^b. Ueber den Stand des Mondes, Spr. 1227, 5, f. 67^b. — Zusammenstellung der Monatsnamen bei verschiedenen Völkern, Mq. 101, 1, S. 165. Arabische Monatsnamen, Lbg. 880, 21, f. 100^a; Erklärung ihrer Bedeutung, We. 1733, 7, f. 96^b; ihre Namen in der früheren Zeit Pm. 75, f. 15^a Rand. — Die 12 arabischen und syrischen Monate und die 7 arabischen Wochentage, Pet. 312, 6, f. 50^a. Mq. 117, f. 80^a. Die syrischen Monatsnamen, Mq. 98, 9, f. 18^a. Spr. 1857, f. 3^a. Die syrischen und koptischen Monatsnamen, nebst Zusammenstellung der 12 Thierkreisbilder mit den 7 Planeten, Mq. 466, 3, f. 12^b. Mo. 197, 2, f. 30^a. Die koptischen Monatsnamen, We. 1148, f. 18 ff. Ueber die alten und die neuen, um $^{1061}/_{1651}$ in Aegypten gebräuchlichen koptischen Monatsnamen, Mf. 258, 15, f. 181^b. — Von den römischen (griechischen) Monaten, Glas. 129, 6, f. 17—21. — Die christlichen Monatsnamen, Mq. 79, 3, S. 100. — Die arabischen Namen der Wochentage, We. 1197, f. 47^b; ihre Namen in der Vorzeit, in 2 Versen, Mq. 583, 2, f. 37^a; die Persischen, Mq. 79, 3, S. 99. — Verse auf die Wochentage Pm. 37, f. 150^b. Wie der Anfangstag jedes Monates zu berechnen sei, Pm. 398, 1, f. 29. Mq. 124, f. 1^a; 3^a. Ein zwölfgetheilter Kreis, worin die Monate und deren Anfangstage angegeben sind, Spr. 1857, 2, f. 60^a. Die Vorzüge der arabischen Monate, We. 1628, 4, f. 163^b—165. — Besonderheiten der Tage, Monate, Jahreszeiten Lbg. 428, 8,

f. 60^b—71^a. Ueber الايام البيض (im Moharram) We. 388, 1, f. 8^a. Do. 82, f. 6^b. Berechnung der Tageszeiten (Stunden) nach dem Schatten, We. 1790, 2, f. 15^a; 1793, 8, f. 135^a. Ermittelung der Stunden der Nacht, in 4 Versen, nebst Erklärung, We. 1150, 1, f. 57^a. Chronologische Erörterungen, We. 1141, f. 100. 101. 103.

5872.

Hieher gehören auch die Werke:

1) ك" آلات الظلال von ابراهيم بن سنان الحرّاني الصابئ um $^{350}/_{961}$.
2) ر" في معدّل النهار والعمل بآلته von شعبان بن الحسين القسطموني
3) ر" ذات الشُعْبَتَيْن والعمل بها von اسمعيل بن هبة الله الحموي
4) رسالة الربع von احمد افندي البرسوي
5) نور العين في العمل بما على الرُبْعَيْن von الحسين بن على الحصكفي جمال الدين † $^{971}/_{1563}$.
6) كشف القناع في رسم الارباع von محمد بن احمد البكري ابن العطار um $^{847}/_{1443}$.
7) تحفة السامع في العمل بالربع الجامع von على بن ابراهيم ابن الشاطر † $^{777}/_{1375}$.
8) الاشعة اللامعة في العمل بالآلة الجامعة von demselben.
9) الدر اللامع في العمل بالربع الجامع von عبد الجليل ابن محمد بن احمد الدمشقى ابن عبد الهادي † $^{1087}/_{1676}$.
10) الثمار اليانعة في قطوب الآلة الجامعة
11) اللؤلؤ المنثور في العمل بربع الدستور von سبط المارديني um $^{868}/_{1459}$.
12) ر" في الربع الشكارية von محمود بن محمد ميرم چلبي † $^{931}/_{1525}$.
13) ر" في الربع الشكارية von علاء الدين الطنبغا
14) ر" في زرقالة الشكارى von احمد بن عمر الشاذلي
15) ر" في الربع المجنّح لبعضهم
16) الروض الازهر في العمل بالربع المستر
17) المحرّر في العمل بالربع المستر
18) حسن المباشرة في العمل بربع المساترة
19) ر" في كيفية العمل بالمساترة
20) الاشكال الشيبية في الاعمال بالمقنطرات الطوية von محمد بن احمد بن احمد المزي † $^{750}/_{1349}$.
21) هداية المبتدي في معرفة الاوقات بربع الدائرة الذي عليه المقنطرات von على بن عثمان ابن القاصح † $^{801}/_{1398}$.
22) الاشارات في العمل بربع المقنطرات von بدر الدين سبط المارديني um $^{868}/_{1459}$.
23) النجوم الزاهرات في العمل بربع المقنطرات von عبد العزيز بن محمد الوفائى † $^{876}/_{1471}$.
24) الدرر المنتشرات في العمل بربع المقنطرات von demselben.
25) موضح الاوقات في معرفة المقنطرات von محمد بن كاتب سنان um $^{900}/_{1494}$.
26) ر" في ربع المقنطرات von عبد الجليل بن محمد بن احمد ابن عبد الهادي † $^{1087}/_{1676}$.
27) ر" في ربع المقنطرات von محمد بن ابي بكر بن احمد الشلّى † $^{1093}/_{1682}$.
28) اخصر المختصرات على ربع المقنطرات von حسن بن ابراهيم بن حسن الجبرتي † $^{1188}/_{1774}$.
29) نظم اللالي في العمل بالربع الهلالي
30) ر" الزرقالة von اسحق بن يحيى النقاش ابن الزرقالة القرطبى † $^{493}/_{1100}$.
31) ك" العمل بالزرقالة von حامد بن خضر الخجندى
32) ر" الزرقالة الصفيحة von ابراهيم القرطبى الزرقلى
33) ر" قوس الارتفاع von اسمعيل الاصبهانى كمال الدين
34) غاية الارتفاع في العمل بالبخش الذي في آخر قوس الارتفاع
35) شفاء الاسقام في وضع الساعات على الرخام von احمد بن عمر بن اسمعيل الصوفى
36) ك" الرخامة von ابراهيم بن سنان الحرّاني الصابئ um $^{350}/_{961}$.
37) المقياس للزوال von ابراهيم بن حبيب الفزاري
38) مصباح الطالب ومنير المحب الكاسب von موسى بن ابراهيم um $^{950}/_{1543}$.

Ueber Liniirung der Schatten-Messinstrumente und des Kreises, in 3 kurzen Kapiteln und einem Schlusswort (nebst ein Paar Figuren).

1. باب 70ᵇ في رسم البسيطة

2. باب 71ᵃ في رسم القايمات على بسيط الافق in 3 فصل.

Dies Kapitel ist aber nicht vollständig, das Uebrige fehlt.

F. 72ᵇ u. 74ᵃ. 75ᵇ leer. F. 73. 74ᵇ. 75ᵃ Multiplicationstabellen, Erhebung einer Zahl auf's Quadrat etc. F. 76ᵃ leer.

F. 76ᵇ. 77ᵃ ($16\times11^1/_8$; $12^1/_2\times8^{cm}$) eine Iǵāze, ausgestellt dem عثمان بن سالم الوردانى von seinem Lehrer مصطفى ابو الاتقان الوفائى الشهير بالخياط bei dem er in den Jahren $^{1178}/_{1764}$—$^{1181}/_{1767}$ Astronomie und Mathematik studirt hatte.

F. 78ᵃ ist eine Tabelle in concentrischen Kreisen über die ersten Feldzüge im Islām.

F. 78ᵇ enthält Auszüge über Mineralien, besonders über Erz, Silber und Gold.

5871.

Von astronomischen Notizen, welche beiläufig angebracht sind, erwähnen wir hier einige.

Ein Ueberblick der Geschichte der Astronomie nach Abū ma'šar, Min. 182, 3, f. 85ᵃ. — Drei astronomische Gedichte (auf الذابح Sarī'; الفجر Ṭawīl; الليالى Reǵez), We. 1707, 5, f. 53. Astronomisches Gedicht des الهادي الي الحق † $^{900}/_{1495}$, betitelt الشريدة الي ذكر شهور الروم, Glas. 210, f. 164. Ein anderes, Glas. 181, 4, f. 125ᵃ; astronomische Bemerkungen, auch in Versen, Glas. 233, 1, f. 7. 8ᵃ. Aus einem astronomischen Werke, Tabellen enthaltend, Lbg. 1045, 6, f. 136—141 (s. No. 3607); gleichfalls Tabellen WE. 175, 6, f. 29. 30. Pet. 694, 7. We. 1707, 4, f. 51ᵇ. 1141, f. 104. 105. Allerlei Notizen, ebenda f. 63—78; 106. Pm. 592, f. 95ᵇ. We. 1736ᵃ, 4, f. 33ᵇ. — Ueber die Zahl der Sphären, We. 1146, 1, f. 9ᵃ. — Die Namen der 12 Thierkreisbilder, We. 1709, 11, f. 122ᵃ. Spr. 1235, f. 32ᵇ. 33ᵃ. — Vom Stand der Sterne in Bezug auf den Thierkreis, We. 1144, f. 33ᵇ. — Ueber die 4 Jahreszeiten und die darauf bezüglichen Sternbilder, Pm. 229, f. 105ᵇ. — Von Sonnen- und Mond-Finsternissen als Zeichen des Jüngsten Gerichts, Mf. 35, 1, f. 97ᵃ. — Ueber Eintritt und Dauer des Neumondes, We. 1881, f. 37ᵇ. — Die Namen der 28 Mondstationen, We. 1153, 2, f. 44ᵇ; 408, f. 136ᵇ. We. 1834, 1, f. 2ᵃ. Ueber die Regengestirne (الانواء), Glas. 201, f. 118ᵇ. Ueber den Stand des Mondes, Spr. 1227, 5, f. 67ᵇ. — Zusammenstellung der Monatsnamen bei verschiedenen Völkern, Mq. 101, 1, S. 165. Arabische Monatsnamen, Lbg. 880, 21, f. 100ᵃ; Erklärung ihrer Bedeutung, We. 1733, 7, f. 96ᵇ; ihre Namen in der früheren Zeit Pm. 75, f. 15ᵃ Rand. — Die 12 arabischen und syrischen Monate und die 7 arabischen Wochentage, Pet. 312, 6, f. 50ᵃ. Mq. 117, f. 80ᵃ. Die syrischen Monatsnamen, Mq. 98, 9, f. 18ᵃ. Spr. 1857, f. 3ᵃ. Die syrischen und koptischen Monatsnamen, nebst Zusammenstellung der 12 Thierkreisbilder mit den 7 Planeten, Mq. 466, 3, f. 12ᵇ. Mo. 197, 2, f. 30ᵃ. Die koptischen Monatsnamen, We. 1148, f. 18 ff. Ueber die alten und die neuen, um $^{1061}/_{1651}$ in Aegypten gebräuchlichen koptischen Monatsnamen, Mf. 258, 15, f. 181ᵇ. — Von den römischen (griechischen) Monaten, Glas. 129, 6, f. 17—21. — Die christlichen Monatsnamen, Mq. 79, 3, S. 100. — Die arabischen Namen der Wochentage, We. 1197, f. 47ᵇ; ihre Namen in der Vorzeit, in 2 Versen, Mq. 583, 2, f. 37ᵃ; die Persischen, Mq. 79, 3, S. 99. — Verse auf die Wochentage Pm. 37, f. 150ᵇ. Wie der Anfangstag jedes Monates zu berechnen sei, Pm. 398, 1, f. 29. Mq. 124, f. 1ᵃ; 3ᵃ. Ein zwölfgetheilter Kreis, worin die Monate und deren Anfangstage angegeben sind, Spr. 1857, 2, f. 60ᵃ. Die Vorzüge der arabischen Monate, We. 1628, 4, f. 163ᵇ—165. — Besonderheiten der Tage, Monate, Jahreszeiten Lbg. 428, 8,

f. 60ᵇ—71ᵃ. Ueber الايام البيض (im Moḥarram) We. 388, 1, f. 8ᵃ. Do. 82, f. 6ᵇ. Berechnung der Tageszeiten (Stunden) nach dem Schatten, We. 1790, 2, f. 15ᵃ; 1793, 8, f. 135ᵃ. Ermittelung der Stunden der Nacht, in 4 Versen, nebst Erklärung, We. 1150, 1, f. 57ᵃ. Chronologische Erörterungen, We. 1141, f. 100. 101. 103.

5872.

Hieher gehören auch die Werke:

1) ك" آلات الظلال von ابراهيم بن سنان الحرانى الصابئ um $^{850}/_{961}$.
2) ر" فى معدّل النهار والعمل بآلته von شعبان بن الحسين القسطمونى
3) ر" ذات الشُعْبَتَيْن والعمل بها von اسمعيل بن هبة الله الحموي
4) رسالة الربع von احمد افندي البرسوي
5) نور العين فى العمل بما على الرُبْعَيْن von جمال الدين الحسين بن على الحصكفي † $^{971}/_{1563}$.
6) كشف القناع فى رسم الارباع von محمد بن احمد البكري ابن العطار um $^{847}/_{1443}$.
7) تحفة السامع فى العمل بالربع الجامع von ابن الشاطر على بن ابراهيم † $^{777}/_{1375}$.
8) الاشعة اللامعة فى العمل بالآلة الجامعة von demselben.
9) الدر اللامع فى العمل بالربع الجامع von عبد الجليل ابن محمد بن احمد الدمشقى ابن عبد الهادي † $^{1087}/_{1676}$.
10) الثمار اليانعة فى قطوب الآلة الجامعة
11) اللؤلؤ المنثور فى العمل بربع الدستور von سبط المارديني um $^{868}/_{1459}$.
12) ر" فى الربع الشكارية von محمود بن محمد ميرم جلبى † $^{931}/_{1525}$.
13) ر" فى الربع الشكارية von علاء الدين الطنبغا
14) ر" فى زرقالة الشكارى von احمد بن عمر الشاللي
15) ر" فى الربع المجنح لبعضهم
16) الروض الازهر فى العمل بالربع المستر
17) المحرر فى العمل بالربع المستر
18) حسن المباشرة فى العمل بربع المساترة
19) ر" فى كيفية العمل بالمساترة
20) الاشكال الشيبية فى الاعمال بالمقنطرات الطوية von محمد بن احمد بن احمد المزي † $^{750}/_{1349}$.
21) هداية المبتدي فى معرفة الاوقات بربع الدائرة الذي عليه المقنطرات von ابن القاصح على بن عثمان † $^{801}/_{1398}$.
22) الاشارات فى العمل بربع المقنطرات von بدر الدين سبط المارديني um $^{868}/_{1459}$.
23) النجوم الزاهرات فى العمل بربع المقنطرات von عبد العزيز بن محمد الوفائى † $^{876}/_{1471}$.
24) الدرر المنتشرات فى العمل بربع المقنطرات von demselben.
25) موضح الاوقات فى معرفة المقنطرات von محمد بن كاتب سنان um $^{900}/_{1494}$.
26) ر" فى ربع المقنطرات von عبد الجليل بن محمد بن احمد ابن عبد الهادي † $^{1087}/_{1676}$.
27) ر" فى ربع المقنطرات von محمد بن ابي بكر بن احمد الشلّى † $^{1093}/_{1682}$.
28) اخصر المختصرات على ربع المقنطرات von حسن بن ابراهيم بن حسن الجبرتي † $^{1188}/_{1774}$.
29) نظم اللالي فى العمل بالربع الهلالي
30) ر" الزرقالة von اسحق بن يحيى النقاش ابن الزرقالة القرطبى † $^{493}/_{1100}$.
31) ك" العمل بالزرقالة von حامد بن خضر الخجندى
32) ر" الزرقالة الصفيحة von ابراهيم القرطبى الزرقلى
33) ر" قوس الارتفاع von اسمعيل الاصبهانى كمال الدين
34) غاية الارتفاع فى العمل بالبخش الذي فى آخر قوس الارتفاع
35) شفاء الاسقام فى وضع الساعات على الرخام von احمد بن عمر بن اسمعيل الصوفى
36) ك" الرخامة von ابراهيم بن سنان الحرانى الصابئ um $^{850}/_{961}$.
37) المقياس للزوال von ابراهيم بن حبيب الفزاري
38) مصباح الطالب ومنير المحب الكاسب von موسى بن ابراهيم um $^{950}/_{1543}$.

8. Astrologie.

5873. Mf. 39.

1) f. 1—38.

96 Bl. 4to, 17 Z. (26½×18; 17½—18×12^{cm}). — Zustand: unsauber, auch etwas wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, dick; einzelne Blätter bräunlich. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel u. Verfasser f. 1ª:

كتاب الاحكام فى حوادث الايام
عن آرسطاليس (ارسطاطاليس .l) الفيلسوف

ebenso (bis الايام) in der Unterschrift.

Anfang f. 1ᵇ: اعلم ان التبريجيات اخذت من حركات النجوم وروحانياتها وجواهرها التى بها يبود بعضها بعضا ويسالم باستقامته روحانياتها الى العالم الاكبر الخ

Physikalisch-astrologisches Werk, in eine Menge ungezählter Kapitel getheilt, auf den Werken des Aristoteles fussend.

باب فى قسمة منازل القمر فى البروج 1ᵇ
باب فى معرفة الشتاء والامطار 8ᵇ
باب فى منازل القمر وطلوع وهو الكلب، اذا دخل تموز يوم طلوع كلب الجوزاء 9ª
باب فى منازل القمر، اذا دخلت الشمس اول درجة من الجدي 9ᵇ
باب فى منازل القمر وايام الشهر، اذا اهل الهلال 10ª
باب فى البناء، اذا اردت بناء 10ᵇ
باب يشتمل على اشياء ستذكر، اول الشهور ايلول 10ᵇ
باب يشتمل على اختيارات فى اشياء ستذكر، يستحب فى دخول الحمام 13ᵇ
باب فى علامات الرعد، تشرين الاول ان كان فى اول يوم منه رعد دل على موت 16ᵇ
باب فى دخول السنة من الايام 19ª
باب فى علامات كسوف الشمس فى الاشهر اليونانية 20ᵇ
باب فى علامات تغير لون الشمس 21ª
باب فى خسوف القمر 21ᵇ
باب فى علامات الزلازل، اذا زلزلت الارض فى نيسان 22ª
باب فى علامات الاهلة 22ᵇ
باب فى علامات قوس قزح 23ª
باب فى الغبار الذي يكون فى وجه الشمس 23ᵇ
باب فى الدارة التى تكون حول الشمس 24ª
باب فى دارة القمر 24ᵇ باب فى علامات الثلج والبرد 25ª
باب فى الايات التى تدل من الغيم على المطر فى الشتاء 25ᵇ
باب فى علامات كواكب الذوانب 25ᵇ
باب فى هبوب الرياح 25ᵇ
باب فى معرفة مواليد السنين، اذا اردت ان تعلم مولد السنة 26ª
باب فيما ينبغى ان يعمل فى ايام الشهر وما يجتنب على اهله، اول يوم من الشهر يوم صدق وهو جيد للتجارة الخ 26ᵇ
باب فى علامات المطر فى كل سنة 29ª
باب فى معرفة دخول السنة فى ايام الاسبوع وما يكون فيها 29ᵇ
باب فى حساب الابق 30ª
باب فى معرفة مواليد السنين، انظر يوم عشرين من تموز 30ª
باب فى علامات الرعد، اذا كان الرعد بكانون الآخر فى زيادة الهلال 31ᵇ
باب فى معرفة حال السنة جودة ورداء 32ᵇ
باب فى ادلة المطر 32ᵇ
باب فى دلايل السنة، اذا اردت ان تعرف ما يكون فى السنة 32ᵇ
باب فى علامات الكواكب وما تدل عليه فى سريانها ودورها ومنازلها، اعلم ان لكل فصل من فصول السير 33ª
باب فى علامات كسوف الشمس فى شهور العرب 35ª
باب فى علامات كسوف القمر فى الاشهر العربية 35ᵇ
باب فى انقضاض الكواكب 36ª
باب آخر 36ᵇ باب فى طلوع سهيل 36ᵇ
باب فى الحمار 37ª باب فى ايام العجوز 37ᵇ
باب فى علامات الشتاء 38ª باب فى طلوع الشمس 37ᵇ
باب فى لون خسوف القمر 38ª
باب فى علامات لون القوس 38ª

Schluss f. 38ª: وان كانت خضرته اكثر من حمرته كثر زرع البلد الذي يري فيه وزكا،

Schrift: ziemlich gross, gefällig, deutlich, stark vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth. Auf den bräunlichen Blättern ist die Schrift zum Theil (u. meistens) in das Papier gezogen und erscheint etwas verwischt. — **Abschrift** von ابراهيم بن عبد الرحمن im Jahre 872 Ǵom. II (1468). — Nicht bei HKh. Doch vgl. HKh. V 9822. 10567 (كـ" النجوم واسرارها).

5874. Spr. 1839.

37 Bl. 4to, 17 Z. (24½ × 16½; 17½ × 11^cm). — Zustand: lose Blätter und Lagen, der obere Rand wasserfleckig. Bl. 1 oben beschädigt, auch am Text. — Papier: bräunlich, stark, glatt. — Einband: brauner Lederdeckel mit Klappe. — Titel und Verfasser f. 1^a:

هذا كتاب الثمرة لبَطْلميوس بن فلبوس القَلُوذي (مع) شرح احمد الطولوني الكاتب

Am Rande oben u. in der Mitte steht ausführlicher (u. richtig):

احمد بن يوسف المصري المهندس كاتب الطولون

Commentar zu der Schrift des Ptolemaeus Claudius, welche betitelt ist الثمرة d. i.:

الثمرة في احكام النجوم

einem astrologischen Werk, das im Griechischen Andromeda d. i. Centiloquium betitelt ist und die Frucht d. h. den Extract der 4 Bücher enthält, welche Ptolemaeus für seinen Schüler سورس schrieb. Diese Notiz, vorn auf dem Titelblattrande, ist dem Werke des HKh. II 3848 entnommen. Der Commentar ist von Aḥmed ben jûsuf eṭṭûlûnî (nicht bei HKh.); er ist ausdrücklich erwähnt in Cod. Par. Suppl. 672, Seite 67. Das Werk zerfällt hier in 101 كلمة oder Sätze, auf welche die Erklärung (mit التفسير eingeleitet) folgt. Die Zählung derselben ist nicht ganz richtig; 27 kommt zweimal vor, während 26 ausgelassen; 34 kommt zweimal vor, während 43 ausgelassen: die Zahl 101 bleibt dabei richtig, und das Grundwerk selbst ist vollständig, aber am Commentar fehlt der Schluss, wol 1 Blatt.

Vorauf geht, nach dem Bism., eine kurze Vorbemerkung des Uebersetzers, an welcher der Anfang der beiden ersten Zeilen (weil das Blatt hier schadhaft) fehlt. Dieselbe beginnt:
. . . في ادوم نعمة واوسع كرامة وقرن سعيك بارشاده وصوابك بتوفيقه . . . ايدك الله بالامس من سوء الخوض في كتاب الثمرة وقبح التأوّل لمعانيه الخ

Anfang des Werkes selbst f. 1^b: الكلمة الاولى، قال بطلميوس علم النجوم منك ومنها، التفسير مراده ان لتقدمة المعرفة بالنجوم طريقين احداهما استعراض الكواكب والاشخاص المتأثرة بها والآثار الواقعة لها الخ . . .
الكلمة الثانية، قال بطلميوس فاما الذين يجدون تقدمة المعرفة من الجزء الافضل فيهم فانهم يقربون من صورة اليقين بما فيهم من القوة الالهية وان لم يكن معهم من علم الموضوع كبير شيء، التفسير ان بطلميوس يريد بقوله الذين يجدون تقدمة المعرفة من الجزء الافضل فيهم من تقدم ذكرنا له في احد طرفي علم القضاء الخ

Schluss des 101. Satzes und damit Ende des Grundwerkes f. 37^b: ومسيره ابدا يكون من المشرق الي المغرب فان الخارجي ياتي من بعد عن الاقليم وان لم يكن سايرا فان الخارجي يكون من حضرة الاقليم، التفسير قد بين ارسطاطالوس في كتاب الآثار العلوية ان الابخرة الحارة اذا بلغت الاثير صارت شهبا وهي المنازل فليس بمستنكر ان يدل ظهورها على جفاف الابخرة لانه ذكر . . .

Das Uebrige fehlt.

Schrift: ziemlich gross, gut, deutlich, gleichmässig, etwas vocalisirt. Aufschriften roth. — Abschrift c. 800/1397 von احمد بن تميم (so Spr. 1840, Unterschrift).

HKh. II 3848.

5875. Spr. 1840.

62 Bl. Format etc. u. Schrift wie bei Spr. 1839. — Zusammen mit Spr. 1839 im selben Deckel. — Titel und Verfasser fehlt. Nach der Unterschrift:

كتاب الاربعا شرح البتانى

Der Titel ist vielmehr:

المقالات الاربع في القضاء بالنجوم على الحوادث

und der Verfasser:

محمد بن جابر بن سنان الحرانى البِتانى ابو عبد الله

oder محمد بن سنان بن جابر البتانى ابو جعفر

Dass hier ein Commentar zu dem Werk des Ptolemaeus, das den obigen Titel trägt, vorliege, ist nirgends ersichtlich; es erscheint ganz wie ein selbstständiges Werk und ist auch wol nur als Bearbeitung des schwerverständlichen Grundwerkes anzusehen. Dieses zerfiel, wie auch der Titel zeigt, in 4 مقالة; davon ist hier keine Rede. Der Bearbeiter ist Moḥammed ben ǵâbir ben sinân (oder um-

gekehrt sinān ben ǵābir) elḥarrānī *elbittānī* abū 'abd allāh (oder abū ǵa'far) † 317/929. Das astrologische Werk zerfällt hier in eine Menge ungezählter Abschnitte, (die aber nicht فصل heissen).

Anfang fehlt, 1 Bl. Das Vorhandene beginnt hier f. 1ª mit dem Abschnitt: فى قوي الكواكب بحسب الاشكال التى تكون لها بقياس من الشمس، [Anf.: وقد تقبل القمر والكواكب الثلاثة العلوية الزيادة]

فى قوي الاربعة ازمنة من السنة واسنان الحيوان 1ª
فى قوي الاربع زوايا والاربعة مواضع من الافق 1ᵇ
فى البروج الثابتة والمنقلبة وذوات الجسدين 2ª
فى اشتراك البروج فى الاشكال 2ª
فى البروج المذكرة والمؤنثة وغير ذلك من حالاتها وما سميت به 2ᵇ
فى تذكير الكواكب وتانيثها بقياسها الي الشمس والي الافق ايضا 3ᵇ
فى المواجهة والانارة وما اشبههما 4ª
فى مشاكلة المثلثات للبلدان والكواكب 4ᵇ
فى معرفة الاحداث الكاينة فى البلدان بالكسوفات 8ᵇ
فى الوان الكسوفات والكواكب ذوات الاذناب 13ª
فى معرفة احوال السنة 13ᵇ
فى الدلايل التى توخذ من الآثار العلوية 16ᵇ
معرفة امور المواليد وما يستدل به منها 17ᵇ
معرفة درج الطالع للمولود 18ª
فى الوالدين 20ª فى قسمة القول على المواليد 19ª
فى الذكور والاناث 24ᵇ فى الاخوة 23ª
فى المشوهي الخلق 25ᵇ فى ولادة التوءمين 25ª
فى الذين لا يغتذون والذين لا يتربّون والذين يتربون 26ᵇ
فى صورة بدن المولود وحليته ومزاجه 34ª فى العمر 29ª
فى العلل والامراض العارضة فى بدن المولود 36ª
فى الآفات النفسانية 44ª فى حال النفس من المولود 39ª
فى بخت المولود فى الحظوة 46ᵇ فى بخت المولود فى المال 46ª
فى الازدواج 49ᵇ فى حال صناعة المولود وعمله 47ᵇ
فى الاولاد، ينبغى ان ننظر فى امر الاولاد الي الكواكب التى هي فى الموضع الخ 52ª
فى الغربة والاسفار 55ª فى الاصدقاء والاعداء والعبيد 53ª
فى قسمة الازمان التى للمولود 57ᵇ فى منيّة المولود 55ᵇ

Schluss f. 62ᵇ: ويجب ان نفعل مثل ذلك بالبروج الاثنى عشر فى السنين ايضا وقال آخرون تاخذ من الشمس الي القمر فى كل يوم فتلقيه من طالع اصل المولود تقيمه للمولود فى ذلك اليوم مقام سهم السعادة، تم كتاب الاربعا شرح البتاني بحمد الله ومنه، علّقه احمد بن تميم حامدا لله على نعمه ومصليا على نبيه محمد وآله ومسلما وهو حسبنا ونعم الوكيل،

HKh. VI 12678 (ein Commentar von البتاني nicht angeführt).

5876. Lbg. 68.

5) S. 236—305.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser:

كتاب سرّ العمل فيه مسايل لابي على الخياط تلميذ ما شاء الله بن مرزوق البصري، وقيل ما شاء الله من اهل الهند، واحكامه فى البروج الاثنى عشر

Anfang: الحمد لله رب العالمين وصلى الله . . . قال ابو على الخياط رحمه، ان الله تبارك وتعالي جعل اصول الاشياء وابتدائها الملل واهل النبويات ثم امر الملوك ثم المواليد ثم ابتداء الاعمال ثم المسايل وهي الخطار والفكر وفيها اختلفت العلماء الخ

Astrologie des Abū 'alī elḥajjāṭ um 240/854, in einer Menge ungezählter Kapitel und Abschnitte. Sein Lehrer heisst hier: ما شاء الله بن مرزوق البصري; er heisst gewöhnlich, ohne Angabe des Vaters, السندي. In Cod. Par. Suppl. 672 steht: ما شاء الله المنجم اليهودي واسمه ميشا [ميشا] بن ابري; ferner, dass er bis zur Zeit des Ḥalīfen Elmamūn gelebt habe.

236 باب مفاتيح القضايا والحكم على المسايل
243 باب النظر فى الحوايج
246 فى القمر وبروجه 248 فى معرفة انوار الكواكب
263 باب فى السرقة توجد ام لا 264 باب الابق
266 باب فى الشركة
267 باب فى لقاء رجل اذا اردت ان تذهب اليه
269 باب فى بعثة الجيوش 270 باب فى شدة القتال
273 باب فى ما يخشى على المسافر فى سفره
273 باب فى المحبوس 274 باب فى الغايب
281 المسئلة عن اجتماع رجل مع رجل او رجل مع صديقه
281 المسئلة عن نفس تحب نفسا
283 باب فى الكتب والرسل

Anfang:
يا سائلى عن مطلع الكواكب بالبلد افهم عدها المركب
37 Verse.

Schluss S.303: وهوجوهر الغيم وله الرياح الشمالية سعد ويكره فيه السلف والقرضة، تمت شرح المنازل الخ

Abschrift im J. 1292 Šawwāl (1875).
HKh. V 11907 (مسائل فى احكام النجوم).

Es folgen noch einige astrologische Excurse und Tabellen, von derselben Hand geschrieben.
306. 307. Tabellen und Anweisung:
فى استخراج دفين او سرقة
308 الباب السابع عشر من كلام المخللاتى († 1140/1728) فى معرفة خسوف القمر
aus seiner Glosse, betitelt:
ك" تحفة الناظر فى حل زيج ابن الشاطر
und 309 الباب العاشر فى معرفة رجوع الكواكب واستقاماتها له ايضا
310 فصل فى معرفة شرح العمل فى اخذ الطالع وتسوية البيوت
nebst Tabellen S. 311—316.
317—324 einige andere Tabellen.

5877. Lbg. 70.

522 Seiten und 7 Vorblätter 4to, 25 Z. (22½ × 17; 17 × 9½—10½^cm). — Zustand: gut. — Papier: weisslich, glatt, ziemlich dünn. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titel u. Verf. auf dem 1. Vorbl., Vorderseite:

كتاب القيصرانى بمعرفة المسائل والمعانى
تاليف ابي يوسف يعقوب القرشى

Anfang S. 1: الحمد لله ذي المحامد الفاخرة والعزة القاهرة . . . قال ابو يوسف . . . القرشى، وجدت فيما عبر عن الاولين فيما اودعت كتبها من سرها المكنون ان مراتب العلم ثلاث الخ

Ein grosses astrologisches Werk des Abū jūsuf ja'qūb ben 'alī elqarší *elqaiçarānī* (oder elqaçrānī), um etwa 200/815 am Leben. Von dem Satze ausgehend, dass es 3 Wissensstufen gebe: Theologie, Medicin, Sternkunde, d. h. Astrologie, und zwar diese, als nicht auf Beobachtung, sondern auf Analogie (Vermuthung und Schlüssen) fussend, in der Mitte stehend, will der Verfasser hier diese populär und ausführlich behandeln, und zwar, wie er sagt, nach den 12 Bildern des Thierkreises, in 12 Kapiteln. Allein diese Eintheilung tritt zuerst gar nicht, dann aber undeutlich hervor, weil die Kapitel wieder in Kapitel und diese oft in Abschnitte zerfallen, bisweilen auch beide mit einander verwechselt sind. Zuerst werden allgemeine Fragen behandelt; wenn man die Zukunft befragen müsse, worin man es dabei versehen könne, über den Einfluss der Sterne und ihrer Constellationen auf menschliche Verhältnisse, wie man Verborgenes herausbekommen könne u. dgl. Der Verfasser beruft sich hierbei und auch im Folgenden auf Griechen und Inder, nennt von diesen den ارسا und حنه, von jenen besonders den Ptolemaeus (بطلميوس), Stephanus (اصطفانس), Dorotheus (? دورتيوش , دورينوش oder درينوش درينوش), Valesius (? واليس) und Hermes; ausserdem den Philosophen Elkindī (الكندي) und den jüdischen Astrologen Māšallāh (ما شاء الله, um 800 nach Chr.). Darauf

beginnt das eigentliche Werk, dessen Kapitelüberschriften nicht die specielle Angabe des Gegenstandes enthalten, sondern allgemein: الباب . . . من الطالع وما يشاكله من المسائل nebst Inhaltsangabe der darin behandelten Kapp.

(1. Kap.) S. 93 in 8 Kapp.:
1. في معرفة العمر وعدد البقاء
2. S. 94 في زيادة السعر او نقصانه
3. S. 95 في امر السُفُن
u. s. w.

2. Kap. S.119 in 6 Kapp.: 1. S.120 في اصابة المال
2. S.125 في معرفة عدد المال او الشيء المرجو نيله
u. s. w.

3. Kap. S. 129 in 3 Kapp.:
1. S. 130 في السؤال عن اخ او صديق
2. S. 130 في ناصح اتاك اصادق هو ام كاذب
u. s. w.

4. Kap. S. 133 in 5 Kapp.:
1. S. 133 في شرى الضياع والعقار والمساكن

5. Kap. S. 149 in 4 Kapp.:
1. S. 149 في كون الولد ايكون ام لا

6. Kap. S. 169 in 8 Kapp.: 1. النظر في امر المريض

7. Kap. S. 202 in 16 Kapp.: 1. النظر في امر التزويج

8. Kap. S. 414 in 3 Kapp.:
1. النظر [في المسئلة] عن انسان احيّ هو ام لا

9. Kap. S. 415 in 6 Kapp.: 1. النظر في امر السفر

10. Kap. S. 458 in 8 Kapp.: 1. النظر في عمل او سلطان او ملك او رياسة هل يناله السائل ام لا

11. Kap. S. 502 in 3 Kapp.: 1. النظر في المسئلة عن رجاء او منزلة من الملوك او سعادة هل تكون ام لا

12. Kap. S. 503 in 7 Kapp.:
1. النظر في المسئلة عن عداوة او عدو يخشي منه
7. S. 516 النظر في المسئلة عن مقتول هل يفاديه قاتله او مظلوم هل يستطيع الانتصاف ممن ظلمه او يدرك منه طلبته

Schluss S. 522: وكذلك اذا كان القمر ينظر الي رب بيته فانه يدلّ على سرعة كونه وسرعة الابتداء اذا كان نظر اليه رب بيته من تربيع فهو من يومه واما التثليث فهو ايضاً باذن الله تعالي، وقد تم الكتاب بكمال ما قصدنا اليه بحمد الله . . . وصلى الله الخ

Unter demselben Kapitel ist mancherlei zusammen begriffen und behandelt, was nach astrologischen Ansichten zu dem Thierkreisbilde in Beziehung steht, welches durch das Kapitel vertreten ist. Es kommen ziemlich viele astrologische Tabellen vor: so S. 66. 98. 100. 101. 186 ff. 320. 330 ff. 501.

Schrift: ungleich, im Ganzen ziemlich gross, mit kräftigem Grundstrich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1840.

Collationirt. Arabische Paginirung, dabei aber von 215 auf 226 übergesprungen.

HKh. V 11907 (mit dem Titel: مسائل في احكام النجوم).

5878. Lbg. 68.

1) S. 1—95.

424 Seiten 4to, 25 Z. ($22\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{3}$; $17 \times 10\frac{1}{2}$^cm). — Zustand: ziemlich gut, doch an der unteren Ecke etwas unsauber. — Papier: weiss, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Kattunband mit Klappe.

Auszug aus demselben Werke. Titel fehlt; er ist: مختصر مسائل القيصراني

Verfasser (nach dem Anfang):

عمرو بن الفرحان الطبري

In dieser Handschrift steht freilich vom القيصراني nichts. Zu Anfang des Inhaltsverzeichnisses (auf dem Vorblatt 3^b) steht: كتاب عمر ابن الفرحان الطبري; dann zu Anfang des Werkes S. 1 oben: هذه المسائل تاليف عمر ابن الفرحان الطبري endlich S. 4 unten als Anfang des Werkes: هذا كتاب اختصره عمر بن الفرحان الطبري من كتب الحكماء على انواع المسائل جعله اصولا يقاس عليه المسائل وهو برسم صاحبه عمران. In der Hdschr. 67, f. 1^b steht zu Anfang (vor dem Inhaltsverzeichniss): هذه المسائل تاليف عمرو بن الفرحان الطبري und f. 3^b der Anfang des Werkes so wie oben angegeben; in der Unterschrift aber steht: مختصر مسائل القيصراني للشيخ عمر ابن الفرحان und als Titel (freilich von etwas späterer Hand) f. 1^a: كتاب عمرو بن فرحان الطبري مختصر مدخل القيصراني في احكام النجوم. Demnach wird die Abfassung des Werkes hier überall dem 'Omar

(oder 'Amr) ben elfarhân zugeschrieben; sei es eine Abkürzung aus den Schriften der Philosophen, oder auch ein Auszug aus der Einleitung des Elqaiçarânî in die Astrologie. Ueber ihn steht in dem ك" تواريخ الحكماء Cod. Par. Suppl. 672, S. 203: عمر بن الفرحان ابو حفص الطبري zur Zeit des الفضل بن سهل und des خالد بن برمك, also um $^{200}/_{815}$ am Leben. Der Verfasser hat hier also das so eben besprochene Werk (oder ein anderes gleichen Inhalts) seines Zeitgenossen in einen Auszug gebracht. — Mit dem ابن القيسراني, einem Dichter, Astronomen und Mathematiker, (genauer محمد بن نصر بن صغير بن خالد † $^{548}/_{1153}$) hat der Obige nichts zu thun.

Dies astrologische Werk zerfällt in 138 kurze Kapitel, deren Uebersicht unmittelbar vor Anfang des Werkes steht.

باب	S.	
1.	5	في انوار الكواكب ودلالاتها في الكون والفساد في المسايل
2.	6	في انوار الكواكب
3.	8	في معرفة ما في الطالع من صنوف المسايل وفي ساير بيوت الفلك
4.	12	في معرفة المبتز وهو الدليل على السايل والمسئول عنه وعلى الحاجة
5.	12	في معرفة الامر المبهم يكون ام لا
6.	13	في معرفة حمل النساء وجميع الحيوان
7.	13	في معرفة الذكر والانثى في الحمل
8.	13	في معرفة التوءم والفرد في الحمل
9.	14	في معرفة الحمل هل هو حديث ام قديم
10.	14	في معرفة الوقت في الولادة
15.	15	في معرفة الصحة والسقم للغايب
20.	16	في معرفة جوهر السرقة
25.	18	في معرفة السرقة التي من دفعت
30.	20	في معرفة استخراج اسم السارق وغيره
35.	24	في معرفة معنى الاسم ونسبته
40.	28	في معرفة الموضع الذي قصد اليه الآبق
45.	30	في معرفة هل يقع الصلح بينهم ام لا
50.	32	في معرفة ما يجري بينهما من منفعة او مضرة
55.	34	في معرفة الايام المعلومة
60.	36	في معرفة هل يضرب او يعذب او يقتل او يصلب ام لا
65.	37	في معرفة استخراج الكنز والدفينة
70.	41	في معرفة ما في الكتاب من حق او زور
75.	43	في معرفة امر التزويج يقع ام لا
80.	45	في معرفة هل عند رجل علم صحيح ام لا
85.	50	في معرفة وقت المطر
90.	56	في معرفة النظر في اعمار الملوك
95.	59	في معرفة ما قالة واليس*) في اعمار الملوك وحالهم
100.	64	في معرفة هل ان السايل ينال رفعة ام ملكا
105.	69	في معرفة النظر في شخوص الملوك
110.	71	في معرفة الوقت في انقضاء الحرب
115.	73	في معرفة مبلغ ثمن العبد وقت بيعه
120.	77	في معرفة النظر في رجال يستعان بهم او في مشاركة ايهم افضل وانفع
125.	83	في معرفة هل تقضى الحاجة ام لا
130.	87	في معرفة في استخراج الضمير
135.	93	في معرفة اتّصالات الكواكب وانصرافها
138.	94	في معرفة وقوع الشر والفتن والحريق والزلزال وغير ذلك

Schluss S. 95: فانظر كلما دخلت الشمس ربعا من الارباع اي كوكب شرف فهو دليل الربع وانظر ايضا اتّصال القمر وادلّته فاقض عليه والله اعلم

Schrift: ziemlich klein, breit, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. $^{1290}/_{1873}$. S. 305 von سليمان الخطيب im Auftrage des السيد على افندي محاسن زاده فضيلتلو Collationirt. — Arabische Paginirung.

Auf den Vorblättern 2. 3a. 13 stehen allerlei kleine astrologische Excurse (so 2a بيان شهادات الكواكب على الكون; 13a بيان قوة الكواكب وضعفها); 10—12 astrologische Tabellen; 3b—9 Inhaltsverzeichniss der in der Handschrift enthaltenen Werke S. 1—416 und Bl. 1—41.

5879. Lbg. 67.

80 Bl. 8vo, 17 Z. (18½ × 13½; 12½ × 10cm). — Zustand: unsauber u. ziemlich fleckig; bisweilen am Rande ausgebessert; von f. 51 an bis 68 am oberen Rande wasserfleckig; f. 69 ff. ölfleckig. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Lederband mit Klappe.

---

*) n. pr. cf. S. 63. S. auch in No. 5877.

Dasselbe Werk. Titel und Verfasser f. 1ᵃ (von späterer Hand):

ك" عمرو بن فرحان الطبري مختصر مدخل القيصرانى
فى احكام النجوم

Anfang und Schluss f. 68 ebenso.

Schrift: klein, ziemlich gedrängt, doch ungleich, vocallos; Ueberschriften roth. — Abschrift vom J. 904 Śawwāl (1499).

F. 68ᵇ medicinische Ansichten des Indischen Arztes حنه الهندي, nebst einer dazu gehörigen Tafel (f. 69ᵃ) über die Körpertheile.

Als Anhang hinzugefügt, ohne Gesammttitel, eine Anzahl von astrologischen Excursen (von derselben Hand):

69ᵇ باب فى استخراج الاسم
71ᵃ باب فى معرفة الاوقات واستخراج ذلك فى جميع المسائل
75ᵃ. 76ᵃ باب آخر
77ᵃ باب النظر فى المسئلة عن ذي اربع قوايم ولونه وسلامته وصفة حلية المولود
78ᵃ باب للنظر فى المسئلة عن المحبوسين
79ᵃ باب فى استخراج الدفين

Die letzten Worte f. 80ᵃ: مدار الشمس ونهاية عرض القمر خمسة اجزاء

Es scheint hier abzubrechen ohne den eigentlichen Schluss.

5880. Lbg. 68.

2) S. 95—108.

Format etc. und Schrift wie bei 1).

Dies Stück, ohne Titelüberschrift, schliesst sich unmittelbar an Lbg. 68, 1 an, und enthält zuerst die Abschnitte (gleichfalls astrologischen Inhalts): S. 95 فصل فى الضمير, 97 فصل فى الكنز والدفين

Am Ende dieses Abschnittes steht, dass نجم الدين بن ايوب بن عين الدولة نصر الله الاخلاصى die Astrologie als auf 8 Grundlagen (اصول) beruhend bezeichnet habe; demgemäss habe er (der ungenannte Verf.) ein Werk nach solchen Grundlagen verfasst, in 8 Abschnitten, und es betitelt: التحفة الشاهية فى الاحكام الفلكية

1. فصل S. 99 فى معرفة الحكم على المسايل
2. فصل 100 فى معرفة دلايل الكواكب وما لها من البلاد والاقاليم والمعادن وما تدل عليه من الكون والفساد
3. فصل 104 فى دلايل الابراج وما لها من الاحكام
4. فصل 106 فيما تدل عليه البيوت الاثنا عشر
5. فصل 107 فى استخراج المجهولات وهى ضماير العالم

Dieser Abschnitt scheint zu Ende zu sein mit den Worten: وان كان غير مخفوض يكون السؤال عن التعب هذا كله وفى هذه المسئلة تدبير ارباب البيوت كلها والحكم واحد فى كل الامور، افهم ترشد

Die übrigen Abschnitte fehlen.

HKh. I 838. — S. 109. 110 leer.

5881. Spr. 1878.

54 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (21½ × 15¼; 17 × 11ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber; mit einigen Wurmstichen. — Papier: weisslich, stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب مواليد الرجال والنساء
لابي معشر الفلكي

Ausführlicher:

جعفر بن محمد بن عمر البلخى ابو معشر

Anfang f. 7ᵇ: الحمد لله وحده والصلوة والسلام ... اما بعد فهذا كتاب تاليف الشيخ ابا معشر وهو فى تعريف المطالعات الخ

Astrologisches Werk, über Horoskopstellung und Gestirnzeichen, von Ǵa'far ben moḣammed ben 'omar elbalḣî *abū ma'śar* † 272/885, über 100 Jahre alt. — Zuerst behandelt er die Männer, dann die Frauen, in je 12 Abschnitten (Rede genannt, قول). In jedem derselben wird ein Bild des Thierkreises und ein Planet zusammengestellt.

7ᵃ باب فى بروج الرجال والنساء الاثنى عشر برج على طريقة جلينوس الحكيم وابا (l. وابى) معشر البلخى الحكيم قال الحكيم احمد وهو بيت المريخ وهو برج نارى نهارى الخ

Das Werk ist völlig incorrect u. ungenau. Es müsste hier die Ueberschrift sein: فى طوالع الرجال

Zuerst f. 7ª القول الاول في برجي الحمل والمريخ
Dann 2. f. 10ᵇ في برجي الثور والزهرة
3. 14ª الجوزاء وعطارد 4. 17ᵇ السرطان والقمر
5. 20ᵇ الاسد والشمس 6. 23ª السنبلة وعطارد
7. 25ᵇ الميزان والزهرة 8. 28ª العقرب والمريخ
9. 31ª القوس والمشتري 10. 33ª الجدي وزحل
11. 35ª الرامي وزحل 12. 37ª الحوت والمشتري

F. 40ª في طوالع النساء. (Die Thierkreisbilder und Planeten in derselben Folge wie vorher.)

Schluss f. 53ª: واذا اردت ان تكتب له حجاب الفايلة وآية الكرسي الشريفة وهذه الخواتيم الشريفة فالله خير حافظ وهو ارحم الراحمين واكتب خاتم حفيظ لطيف تحته، تمت طوالع النساء والرجال على تمام والكمال وبالله المستعان،

Daran schliesst sich unmittelbar von derselben Hand f. 53ᵇ: ثم بعد ذلك نبدأ في قرعة الانبياء عم. Anfang: الحمد لله وحده والصلاة . . . اما بعد فهذه نبذة مستحبة مباركة في الطوالع وهي قرعة الانبياء وسهم الاتقياء وشعار الاصفياء من شك به فقد كفر الخ

Es ist davon nur eine halbe Seite vorhanden.

Schrift: gross, kräftig, rundlich, vocallos. Auf den ersten 40 Blättern halb roth halb schwarz abwechselnd. Sehr incorrect. — Abschrift c. 1215/1800.

Am Ende jedes der 24 Abschnitte sind 2 Siegel in Form von 2 Quadraten in je 16 Feldern, jedes mit einem Buchstaben, angebracht.

F. 54ª verschiedene Anweisungen zu Liebestalismanen, mit der Aufschrift باب محبة; ebenso f. 2ᵇ.

Ebenso enthält f. 4—7ª talismanische Anweisungen, zum Theil gegen Herzschmerz. Besonders merkwürdig f. 6ª—7ª die auf die 7 Wochentage berechneten Talismane, mit den Anrufungen der absonderlichsten Namen. Die Ueberschrift ist: باب استنزال روحانية الكواكب السبعة وهو الملائكة الآخذين بنواصي السبعة الاراضي فاعلم ذلك واكتمه ليوم الاحد تقول اجب يا روقيل ييبدلوش هيماس مبدولاش هماقياس بطياليش الخ

5882. Lbg. 1002.

65 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (16³/₄ × 11¹/₂; 12¹/₂ × 7¹/₂—8ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Titel fehlt; nach dem Anfang: مواليد الرجال والنساء ومعرفة النجوم واسماء البروج وما يعمل بها. Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي خلق السماء بقدرته وزينها بالكواكب . . . وبعد فهذا كتاب مبارك يشتمل على مواليد الرجال والنساء . . . تاليف ابي معشر البلخي، معرفة الجمل الصغير لمعرفة طالع الانسان . . . اعلم ان لكل برج ثلاثة وجوه الخ

Die Anfänge sind ganz verschieden; auch diese Handschrift ist sehr incorrect. Die bei Spr. angegebene Eintheilung (القول الاول الخ) findet sich hier f. 3ª, 7ª, 11ª u. s. w. Die 2. Abtheilung مواليد النساء beginnt f. 41ᵇ.

Schluss (ebenfalls verschieden) f. 65ª: واذا طلبت حاجة من كبير او صغير تدخل عليها نهار الاربعاء تقضى حاجتها، تمت طوالع النساء والرجال الخ

Der Text weicht im Einzelnen ebenfalls oft ab.

Schrift: gross, rundlich, deutlich, vocallos, sehr fehlerhaft. — Abschrift c. 1250/1834.

5883. Lbg. 221.

4) f. 99—132ª.

Format etc. u. Schrift (23¹/₂—27¹/₂ × 13—17¹/₂ᶜᵐ) wie bei 1). — Titel f. 99ª:

مجموع الشيخ سهل بن بشر في احكام تحاويل السنين وغيرها

So auch in der Unterschrift f. 132ª. Der Verfasser heisst vollständiger:

سهل بن بشر بن حبيب بن هانى [وهانا] الاسرائيلى ابو عثمان

Er heisst سهل und nicht سهيل, wie HKh. VII p. 846 steht.

Anfang f. 99ᵇ: باب في تحويل القمر في البروج وهلال محرم، اذا اهل اول ليلة من شهر محرم في الحمل فانها سنة تدل على الامطار وعلى الانهار الخ

Prophezeiung von allerlei Begebenheiten aus dem Stand und Wechsel der Gestirne, von Sahl ben bišr ben ḥabîb ben hânâ elisrâîlî abû 'oṯmân, nach dem hier oft erwähnten Abû ma'šar † 272/885 am Leben. Das Werk ist in ungezählte Kapitel u. Abschnitte getheilt.

باب فى التقاء الكواكب 103^a ; باب ما يدل عليه زحل 101^b
باب النوادر 112^b u. s. w. باب فى الاسعار 105^a
باب فى الحروب والخوارج 120^a ; فى تحاويل السنين
Zuletzt 125^b باب مثالات واعتبارات

Schluss f.132^a: او فى نواظر عدو هيج اهل ملكه فاكثرهما نظرا وشهادة هو افلحهما واغلبهما والله اعلم

Abschrift von على بن عبد الله بن احمد بن راجح im J. 1168 Moh. (1749).

F. 133 u. 134 haben Zahlenberechnung aus den Buchstaben von Eigennamen.

5884. Lbg. 669.

1) f. 1—34.

81 Bl. 8vo, 28 Z. (18×13½; 13½×8½^{cm}). — Zustand: Anfangs unsauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel f.1^a (von späterer Hand): مدخل كوشيار. Vollständiger:

المدخل فى صناعة احكام النجوم

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1^b: الحمد لله كفاء منه وافضاله والصلوة ... قال ... كوشيار بن لبان بن باشهري الجبلى رحمه انى جمعت فى هذا الكتاب من اصول صناعة احكام النجوم وجملها والطريق التي التصرف فيها واستعمالها ما ظننت كافيا فى معناه الخ

Ein astrologisches Werk in 4 مقالة, von *Kûšjâr* ben labbân ben bâšehrî *elǵebelî* (oder elǵîlî?), um 350/961 am Leben (No. 5751).

1. مقالة f.1^b (in 22 Kapp.) فى المدخل والاصول
1. باب 1^b فى صدر الكتاب وما ينبغى ذكره من المقدمات
5. باب 3^a فى النهارية والليلية من الكواكب
10. باب 4^b فى البروج المذكرة والمؤنثة والنهارية والليلية
20. باب 8^a فى دلالات بيوت الفلك ومواقع الكواكب منها
22. باب 9^a فى طلب المستولي على موضع من مواضع الفلك
2. مقالة 9^b (in 12 Kapp.) فى الحكم على امور العالم
1. باب 9^b فى مقدمة لهذه المقالة
5. باب 11^a فى الوباء والامراض
10. باب 15^b فى دلالة علامات الجو
12. باب 18^b فى الادوار على مذهب القدماء
3. مقالة 20^a فى الحكم على المواليد وتحويل سنيها (in 20 Kapp.)
1. باب 20^a فى مقدمة لهذه المقالة
10. باب 26^b فى احوال الوالدين
20. باب 29^a فى تحاويل السنين للمواليد وتسيير الادلاء الاصلية والتحويلية
21. باب 31^a (Anhang) فى حساب التسييرات
4. مقالة 31^b (in 3 Kapp.) فى عمل الاختيارات
1. باب 31^b فى جمل الاختيارات
2. باب 32^a فى تفصيل الاختيارات على الترتيب اللائق بالبيوت الاثنى عشر
3. باب 34^b فى خاتمة الكتاب

Schluss f.34^b: والنظر الكثير والتامل الشافى وختم المقالة الرابعة بهذا الباب والكتاب بهذه المقالة تم

Schrift: klein, fein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 976 Ḏû'lḥ. (1569).

HKh. V 11695. 11465 (مجمل الاصول).

5885. Mf. 52.

136 Seiten 4to, 25 Z. (26×17⅔; 18½×11¾—12^{cm}). Zustand: die ersten 16 Seiten sind sehr stark fleckig und die letzten unsauber; sonst im Ganzen gut, nur dass oben am Rücken ein grösserer, besonders gegen das Ende hin stark hervortretender, Wasserfleck ist. — Papier: gelblich, auch ganz gelb, stark, glatt. — Titel ist S. 1 oben rechts ausradirt und nur noch in einigen Hauptzügen zu erkennen; dafür steht von späterer Hand S.1 oben: كتاب شمس الآفاق und fast ebenso S. 2 oben, mit rother Dinte:

هذا كتاب شمس الآفاق الكبري

Darüber steht in grosser Schrift von späterer Hand:

هذا كتاب شامل فى البحر الكامل

Der richtige Titel steht in der Vorrede S. 3, Z. 4:

الشامل من البحر الكامل فى الدور العامل
فى اصول التعويم وقواعد التنجيم

Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang S. 2: قال الشيخ الامام الجليل السيد الزاهد فخر الايمة تاج الخطباء ابو الفضل محمد بن احمد الامام الطبسى رحمه الحمد لله القاهر لا بلاداة وآلته القادر على الكمال لا لارتباط بحالة دون

حالة المدبر امور العالم . . . اما بعد فان بعض من لم يتسع لي الا اسعافه فى طلبته والحاجة فى نفسه كان قد رقى فى مرتقى لم يبلغه احد من ابناء جنسى ولم يدركه خواطري وحشى الخ

Der Verfasser Moħammed ben aħmed *ettabasī* (nicht wie HKh. eṭṭabībī) abū 'lfaḍl, † 482/1089, hatte sich die Gunst eines hochstehenden Mannes erworben und dieser bestimmte ihn, ein auf eigene Beobachtungen und Erfahrungen gegründetes ausführliches und zuverlässiges Werk über das Gebiet der Geheimlehre zu schreiben. Diesem Wunsche kam er denn auch nach und verfasste ein Werk darüber; da der Titel jenem aber missfiel, änderte er ihn um in نزهة الاماق يوم الاجتماع والتلاق; dasselbe fand ausserordentlichen Beifall und Viele sprachen die Bitte aus, er möge dasselbe erweitern. Alsbald aber gerieth es fast ganz in Vergessenheit, auch der Verfasser kehrte sich nicht weiter daran, bis ابو البركات الفراوي d. i. محمد بن الفضل بن احمد الصاعدى النيسابورى الفراوى ابو البركات, geb. 441/1049, † 530/1136, ihn aufforderte, dasselbe neu zu bearbeiten und mit Zusätzen aus seinen Auszügen über das Fach zu versehen. Diese Bearbeitung, welche er als das beste Werk von seinen Büchern und überhaupt von den Schriften über diesen Gegenstand bezeichnet, liegt hier vor unter dem oben angegebenen Titel und behandelt Zauberei (Amulete, Talismane) und Sterndeuterei.

Das Werk zerfällt in 32 Kapitel, die meisten derselben in mehrere فصل.

1. باب S. 3 فى ماهية التعزيم، اما فسره ومعناه فليتحقق متحقق
2. باب 6 فى ابتداء ما نشرع فى هذا الامر، قد ذكرت ان من حق من حام
3. باب 7 فى ثمرات مرتبة على هذا الخاتم، قال فخر الايمة
4. باب 10 فى تثبيت الامر وتقرير الكلام والاعتراضات المتجهة والكشف عن مناقصاتهم
5. باب 19 فى صفة خاتم سندبان الهندي، وكان الامام الانصاري
6. باب 45 قال وان للشيخ (*ابي مرة خواتيم كثيرة وعزايم جمة
7. باب 46 فى فروع مرتبة على هذه الطريقة التى نحن نذكر بعضها
8. باب 52 فى التهييج وهو التحريك والتطريب وتشويش القلب
9. باب 38 فى ابهة عظيمة وقاعدة لخيمة لفقها ورتبها على نهج
10. باب 22 فى عزايم مطلقة هي الجواهر التى لا يهتدي اليها كل احد
11. باب 29 فى طرق الشيخ وحزبه، وان اول ما نبدأ به من طرقه
12. باب 59 فى خاتم ابيض من ابليس وغيره من اتباعهم المنخرطين
13. باب 60 فى تنجيم الملك عبد الرحمن بن ابي عبد الرحمن، قال فخر الايمة
14. باب 70 فى عزايم مطلقة لايقة بالشيخ وحزبه فاولها جيوش
15. باب 71 فى طرق الملكة السيدة عينة بنت الشيخ، هي من اقوي الاولاد
16. باب 74 فى عزايم موشحة مطرزة بكلمات من كلمات فقطيطيوس وعزايمه
17. باب 76 فى الخواتيم السليمانية فى خاتم عظيم مبين
18. باب 77 فى المعالجات، قال فخر الايمة وهى من ام المهمات
87 الباب هذه الطريقة التى ذكرت فيما قبل ان عصابة سلكوها
19. باب 90 فى احراز قوية عظيمة يحرز بها ويكل واحد منها عنهم
20. باب 98 فى المقطعات والمتفرقات فى الرقى وهو شيء من العزايم والرقى والتمايم
21. باب 99 فى مقطعات عقود الالسنة وشد الافواه المؤذية والاستخلاص عن احبابها
22. باب 101 فى مقطعات التهييج ومتفرقاته مما لا بد منه
107 الابواب البغض والتفريق قال رة انما لم افرد لهما بابا
23. باب 108 فى مقطعات الربط وهي ان تربط انسانا عن شهوة كيلا ينفذها

---

*) ابو مُرَّة ist Kunje des Teufels; so heisst derselbe z. B. S. 24, Z. 8 ausführlicher الشيخ الكبير ابو مرة ابليس.

في الاوجاع والعلل وما ينخرط في سلكها 109 باب .24
والرقى المعدة لها

في متفرقات باقية لا بد منها قبل ان 121 باب .25
لا اله الا الله

في العامر وتوابعه والاستغاثة بهم 122 باب .26

في المختنسبة، ومنهم قوم يحتسبون على غيرهم 122 باب .27

في عزايم لايقة بالباب وغيرها من العمار 123 باب .28
ونحو ذلك

في مركبات من العزايم والاقسام 124 باب .29

في العلويات المنجدة التى هي التنفيذ 126 باب .30
والتيسير باستعانة الملايكة

في الصلوات والدعوات المرجوة النافذة 131 باب .31
في هذا الامر وغيرها عند الحوايج والمهمات

في قوارع القران ولا بد من ذكرها، 134 باب .32
الفاتحة حرز ودعوة

Schluss S. 136: وايضا عن بعض من فرج الله عنه يا وليّ في نعمتى ويا صاحبي في وحدتى ويا عدتى في كربتى، وقيل لم يزل يرددها ففرج الله عنه والله تعالي قادر ومعين بمنه وجوده،

Schrift: klein, fein, schön, gleichmässig, vocallos, sehr häufig ohne diakritische Punkte. — **Abschrift** von يوسف بن عبد الله im J. 833 Ramaḍân (1430).

Es ist ein umfassendes und in seiner Art ausgezeichnetes Werk. An einigen Stellen sind Figuren im Text. Es ist in der Mitte ziemlich stark verbunden; die Seiten folgen so: 1—20. 43—58. 37—42. 21—36. 59 ff.

HKh. IV 7393 (mit einigen Abweichungen).

5886. Pet. 207.

214 (216) Bl. 4to, 23 Z. (28½×18⅜; 19—20×10½cm). **Zustand:** nicht ohne Flecken; im Anfang und Ende ist der Rand öfters ausgebessert. — **Papier:** bräunlich, dünn, glatt. — **Einband:** Pappbd mit Lederrücken. — **Titel und Verfasser** f. 1a:

كتاب السرّ المكتوم للامام فخر الدين محمد الرازي

Der Titel hat sonst noch den Zusatz: في مخاطبة النجوم (oder في اسرار النجوم oder في علم الفلك والنجوم oder في علم خواصّ النجوم).

(Nach HKh. l. l. ist der Verfasser vielmehr: على بن احمد بن الحسن المغربي الحرّالى ابو الحسن.)

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي احاط بكل شيء علمه ونفذ في كل شيء حكمه . . . اما بعد فهذا الكتاب نجمع فيه ملخص ما وصل الينا من علم الطلسمات والنيرنجات والعزايم ودعوة الكواكب مع التبري عن كل ما يخالف الدين ويثلم اليقين الخ

Dies ausführliche astrologische Werk des Faḫr eddîn *errâzî* † 606/1209 (No. 2223), welches auch dem 'Alî ben aḥmed elḥarrâlî † 637/1239 (No. 924) beigelegt wird, zerfällt in Einleitung (in 3 فصل) und 5 مقالة.

في فضيلة العلم، العلم حيوة النفس الناطقة 1b فصل .1

في فضايل هذا العلم، ان اصحاب هذا العلم اجمعوا 2a فصل .2

في شرايط الاشتغال بهذا العلم، وهي اثنا عشر 3a فصل .3
احدها ان من عمل شيئا

في تقرير الاصول الكلّية لهذا العلم والنظر 4b مقالة .I
في مهيّته واسبابه الفاعلية واحوال من يمارسه والعلوم المشتبهة به والفرق بينه وبينها (in 6 فصل).

في تحديد الطلسمات وتحقيق الكلام 4b فصل .1
فيها علي الوجه الكلّي

في انه هل يمكن ان يتوصل الي 6a فصل .2
معرفة طبايع الكواكب والبروج

في الطريق الذي به يعرف احوال الافلاك 7a فصل .3

في التسخير المبني علي تصفية 7b فصل .4
النفس وتعليق الوهم

في ضبط الاعمال التى يزاولها 12a فصل .5
صاحب هذه الصنعة

في التنبيه علي ضعف ما حكيناه 13b فصل .6
عن هاولاء الفلاسفة الصابية والتنبيه
على صحة دين الاسلام

فيما لا بدّ منه من علم النجوم في هذه الصنعة 14a مقالة .II
(in 18 فصل).

في الدلايل الاعتبارية التى تدلّ على 14a فصل .1
ان النجوم موثّرة في هذا العالم

في الجواب عن شبهة من انكر تاثير 19a فصل .2
الكواكب في هذا العالم

في ضبط ابواب علم النجوم 21a فصل .3

فيما لاجله قسموا الفلك باثنى عشر برجا 21a فصل .4

في طبايع البروج 21b فصل .5

في البروج المذكرة والمونثة والنهارية 25a فصل .6
والليلية

في باقى صفات البروج 25a فصل .7

في استقصاء القول فيما (نوع 11 in) 26a فصل 8.
اضيف الي كل واحد من هذه البروج
في الاحوال الحاصلة لسبب مقالة 29a فصل 9.
بعض البروج مع بعض
في صفات الكواكب السيّارة 31b فصل 10.
فيما يضاف الى كل كوكب (نوع 28 in) 40a فصل 11.
من هذه الكواكب السبعة
في الكواكب الثابتة 44b فصل 12.
في الامور الحاصلة من تعلقات 50b فصل 13.
الكواكب بالبروج
في صور درجات الكواكب 56a فصل 14.
(mit astrologischen Tabellen).
في البيوت 70a فصل 15.
في صداقة الكواكب وعداوتها 71b فصل 16.
في احكام منازل القمر 72a فصل 17.
في اسماء ساعات النهار والليل 78a فصل 18.

III. في الطلسمات مقالة 79a (in 4 فصل)
في المقدمات (6) 79a فصل 1.
في الطلسمات التي ذكرها ابو ذاطيس 79b فصل 2.
(15 طلسمات).
من كتاب يواقيت المواقيت في 84b فصل 3.
شرايط هذا العمل
في شرح نوع آخر من انواع السحر 88b فصل 4.

IV. في علم دعوة الكواكب مقالة 89a (in 6 باب)
في تقرير اصول علمية لا بدّ منها 89a باب 1.
في كيفية هذا العمل 93a باب 2.
في كيفية تسخير القمر (in 7 فصل) 93a قول 1.
في كيفية تسخير عطارد 96a قول 2.
في كيفية تسخير الزهرة 96b قول 3.
في كيفية تسخير ملك الكواكب 97a قول 4.
وهو النير الاعظم
في كيفية تسخير المرّيخ 97b قول 5.
في كيفية تسخير المشتري 98a قول 6.
في كيفية تسخير زحل 98b قول 7.
في كيفية دفع المضار الواقعة في هذه الاعمال 98b باب 3.
في تغيير الكواكب على الانسان 98b فصل 1.
وغضبها عليه
في طريق الذي يعرف به تغيير 99b فصل 2.
الكواكب عليه
في امور لا بدّ منها في هذه الاعمال 100a باب 4.
في دخن هذه الكواكب 100a فصل 1.
في القربانات 100b فصل 2.
في كيفية الاستعانة بها 100b فصل 3.
في كيفية التسبيحات 101a فصل 4.
في دعوة الراس والذنب 104a باب 5.
في اعمال متعلقة بروحانيات الفلك 108b باب 6.
108b فصل 1. 110a فصل 2.

V. مقالة 112a in 2 قسم:
في الاعمال الجزويّة من الحبّ: باب 3 in 112a قسم 1.
والبغض والتمريض ودفع السحر وعقد
اللسان وعقد النوم وما يشبهها
في الاصول الكلّية لهذه المعاني 112b باب 1.
في اعمال الحبّ 116b فصل
في اعمال البغض والفرقة 137b باب 2.
باب خاتم السجود والنسخة 146a باب 3.
الكبري من الخواتيم السليمانية
النوع الثاني في تنجيم المقيدة 149a نوع 2.
في خواتيم الشيخ وحزبه 149a باب 1.
(in 6 فصل).
في تنجيم الملك عبد 155a باب 2.
الرحمن بن ابي عبد الرحمن
في الاعمال الجزوئيّة 160a قسم 2.
في التقليب، والمراد به عقد النوم 160a باب 1.
والحبّ والبغض الخ
في التراءى 160a باب 2.
في المطلقات 160a فصل 1.
في اقداح على جماعة 162b فصل 2.
معينين من ملوك الجنّ
في المعالجات 164b باب 3.
في ترتيب مقدمتين 165a فصل 1.
في علاج الشلل وغيره 165bb فصل 2.
في علاج الصرع 166a فصل 3.
في امور متفرقة 170a باب 4.
فيما اذا اردت ان تكتب 170a فصل 1.
اليهم فيخبروك بالجواب
في تحويل الجنّ من موضع 170b فصل 2.
الي موضع
فيما اذا اردت ان تري 171a فصل 3.
الجنّ وتسمع كلامهم

في العامر وتوابعه والاستعانة بهم 172ª فصل 4.
في طرد الوباء عن مدينة او قرية 172ª فصل 5.
او محلّة او دار وعن كلّ ما يسكن فيها
في خواتيم مفرعة علي جماعة 176ª باب 5.
معينين من اكابر الجنّ
في خاتم سندبان الهندي 176ª فصل 1.
في خاتم عبد الرحمن 176ª فصل 2.
في عزايم ققطيطوس 177ª فصل 3.
في الامراض وما يليق به 178ᵇ باب 3.
اصول كلّيّة 178ᵇ نظر 1.
في اعمال الحرقة يعني الاعمال باسماء 180ª نظر 2.
زحل والكواكب السيارة للتمريض وغيره
في عقد النوم وعقد اللسان وما 185ᵇ باب 5.
يليق بهذا الباب وفي عقد الشهوة
من الرجال علي المرأة
في عقد النوم وعقد اللسان 187ª باب 4.
في اكتساب الجاه وسعة المال والرزق 189ª باب 5.
والقرب من الملوك واكتساب الخصب
في المدينة
في السموم الترياقات 191ᵇ باب
في ازالة العشق والسحر وعلاجها 193ᵇ باب
طريق الثاني في دفع النظر والجنون 195ᵇ
والوسواس والسحر
في علاج العشق وازالته عن القلب 197ᵇ باب 7.
باب في انواع العلاجات المتفرّقة 199ª
في تسخير السباع 205ª باب 9.
في طلسمات الكواكب السبعة 207ª باب 10.
Schlusswort f. 211ᵇ خاتمة ووصيّة

Schluss f. 212ᵇ: ولا باطل وفقنا الله وايّاكم ايها الاخوان المخلصون أن يكون هكذا ان شاء الله تعالي وحسبنا ونعم الوكيل وصلي الله على خير خلقه محمد . . . والحمد لله رب العالمين،

Dann noch ein Anhang, dessen Ende f. 214ª: واعوج فيعوج ويعوج لا اله الا الله حصني من دخله امن عذابه والله اعلم بالصواب،

Die Kapitel des zweiten قسم sind in der Zählung falsch bezeichnet.

Der Schluss dieses Werkes ist in den Handschriften nicht immer gleich.

Schrift: etwas Persischer Zug, ziemlich gross, gewandt, gleichmässig, nicht undeutlich, aber oft incorrect, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. $^{1000}/_{1591}$.

Bl. 1 u. 214 von neuer Hand ergänzt. Bl. 136 u. 165 doppelt gezählt. — Vorangehen 3 Blätter a—c, von denen b und c einen Index des Werkes enthalten, von neuerer Hand. — HKh. III 7155.

Eine Widerlegung dieses Werkes von زين الدين محمد الملطي بن سريجا † $^{788}/_{1386}$, u. d. T. انقضاض البازي في انقضاص الرازي und desselben Inhalts (von demselben): اقبال تقرير المواكب في ابطال تسخير الكواكب

5887. Lbg. 1045.

2) f. 13—20.

8ᵛᵒ, 23 Z. ($20^1/_4 \times 15^1/_2$; $14^1/_2 \times 8^{cm}$). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, dünn; ein wenig wurmstichig. — Titel und Verfasser f. 13ª:

ك" الديباج المرقوم في اصول علم النجوم
مما لخصه واستخلصه من ك" السر المكتوم
ونظم ما لا باس به منه
عبد الله تعالي سيدي عبد الرحمن بن
سيدي عبد القادر الفاسي

Anfang f. 13ᵇ:
يقول من يرجو ثواب المنّان ذو اللقب الفاسي عبد الرحمن
الحمد لله الذي قد علّما لاهل ارضه علوما في السما

Ein astronomisches, oder vielmehr astrologisches, Reǵez-Gedicht des 'Abd erraḥmân ben 'abd elqâdir *elfâsî*, versificirt nach einem aus dem ك" السر المكتوم gemachten Auszuge; 264 Verse lang. — Schluss f. 20ª:

ان الطلوع عند احداث الصور مثل الطلوع في الولادة استقر
فقوة الكوكب في المولود تسري بصورة لدي الورود

Eine Unterschrift findet sich nicht; vielleicht ist das Gedicht hier nicht ganz vollständig; indessen gehören die Verse doch dem letzten Abschnitte desselben, der خاتمة überschrieben ist, an. — Ein Paar Lobverse auf das Gedicht stehen f. 13ª.

Schrift: magrebitisch, klein, etwas vocalisirt. Ueberschriften farbig. — Abschrift c. $^{1150}/_{1737}$.

Bl. 20ᵇ—22 leer.

5888. Spr. 1873.

1) f. 1—20.

21 Bl. 8vo, 25 Z. (20⅔ × 15; 14½ × 9cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel f. 1a (und ebenso Vorrede f. 2a):

رسالة نهاية الادراك فى اسرار علوم الافلاك

Verfasser f. 1b (und Vorrede):

محمد بن ابي بكر الفارسي

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي بهر العقول حقايق غرايب صنعته وقهر العيون دقايق عجايب حكمته . . . اما بعد فيقول الفقير الي الله تعالي محمد بن ابي بكر الفارسي ان الله تعالي لما افاض عليّ بفضله وشرفني بخدمة المقام الخ

Diese die Astrologie betreffende Abhandlung des Moḥammed ben abū bekr *elfārisī* († 629/1232), welcher im Dienste des شمس الدين ابو النصر يوسف بن عمر stand, bezieht sich auf die Abhandlung الرسالة الظلية, d. i. رسالة الظل المبسوط فى نسخ آلات ذوي الخطوط لمعرفة الساعات واوقات الصلوات يستغني بها عن جميع الآلات

Ferner auf: الرسالة المظفرية فى العمل المسمّاة بالصفيحة الجوزهرية وهي الآلات التى استنبطتها لمعرفة الخسوفات القمرية

Ferner auf: الرسالة الموسيقية ونسبة نغماتها المؤتلفة منها والمتنافرة ومعرفة اجناس الايقاع ومعرفة كيفية صنع الآلات المشهورة

u. a. — Das Werk zerfällt in 3 مقصد.

1. مقصد f. 2b فى معرفة الامور الكلية التى يجب رعايتها فى الاختيارات وفى السبب الموجب لها

Anfang: اعلم ان السبب الموجب للاختيارات هو ان تكون هيئة الفلك

فصل فى تكميل الاختيارات 4b

2. مقصد 7a فى معرفة الامور الكلية المحذورة فى الاختيارات

Anfang: اعلم انه يجب على الناظر فى الاختيارات الحذر من سبعة امور الخ

3. مقصد 8b فى البيوت الاثنى عشر وما تتضمّنه من الامور اللاحقة لها بطريق المسائل،

Anfang: اعلم انما ذكرنا فى هذا المقصد ما هو المطلوب الخ

القول على البيت الاول	8b
فصل فيما يستعمل فى معرفة الضمير	9a
فصل فى حال السائل	10a
فصل فى الموطن والمقصد	10b
فصل فى حال العمر	10b
القول على البيت الثاني	11b
فصل فى معرفة حصول المال من السلطان	12b
القول على البيت الثالث	12b
فصل فى حال الالفة بين الاخوة	13a
فصل فى حصول المراد من الاخوة وغيرهم	13b
القول على البيت الرابع	13b
فصل فى حال بيع الارض وشرائها ومبلغ قيمتها	15a
فصل فى ابتداء البناء والعمارة	16a
فصل فى حال العاقبة	16a
القول على البيت الخامس	16b
فصل فى السبب المانع للولد	17b
فصل فى معرفة الولد هل هو ذكر ام انثى	17b
فصل فى معرفة مدة الحمل	18a
فصل فى معرفة وضع الحمل	18a
فصل فى معرفة الوضع هل هو نهاري او ليلي	18a
فصل فى حال الكتب الواردة	18b
فصل فى صدق الاخبار الواردة وكذبها	19b
القول على البيت السادس	20a
فصل فى بيان الاعضاء المريضة	20b

Die Handschrift hört im Anfange dieses فصل auf: das Uebrige fehlt (vielleicht 10—20 Bl.).

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. Die 2 ersten Seiten und auch f. 20b in rothen Strichen eingerahmt. — Abschrift c. 1150/1737. — Collationirt. — HKh. VI 14064.

5889. Pet. 668.

121 Bl. 8vo, 19 Z. (20 × 15; 16 × 9¾cm). — Zustand: lose im Deckel; im Anfang sehr fleckig, sonst ziemlich gut. Bl. 41 stark eingerissen. — Papier: weisslich, glatt, stark. — Einband: brauner Lederdeckel. — Titel f. 1a:

هذا الكتاب نقل من كتاب القانون للشيخ احمد بن زنبل المنجم المحلي

Anfang f. 1b: الحمد لله رب العالمين والصلاة . . . وبعد فيقول العبد الفقير . . . الشيخ احمد بن زنبل المنجم المحلي غفر له ولوالديه ولجميع المسلمين،

المقالة الثانية والعشرون من كتاب القانون فى ذكر ما بين الصقع والصقع والجزء والجزء وما بين المدينة والمدينة ومعرفة متى يفنى هذا الوجود ويرث الله الارض ومن عليها وهو خير الوارثين ودليلنا فى ذلك دوران الفلك وسير الكواكب السيارة

Die 22. und 23. Maqāle aus dem Werke القانون فى الدنيا des Astronomen Aḥmed ben 'alī zanbīl *elmaḥallī*, um 980/1572 gestorben. (So steht f. 38ᵇ, 4 und 117ᵇ sein Name.) Das Werk behandelt in diesen Abschnitten Geographie und Astronomie, ist aber doch hauptsächlich astrologischen Inhalts; Vieles darin wird dem Propheten Daniel in den Mund gelegt. Die 22. Maqāle ist in eine Anzahl (ungezählter) فصل und قول getheilt und behandelt Geographisches und Astronomisches.

[فصل فى الاجزاء] فاول ذلك الجزء الاول وهو بلاد الصين فمن اولها الي آخرها خمسون يوما الخ f.1ᵇ
فصل فى المسافات من وجه غير الاول، فمن مصر الي اقصى المغرب نحو من مائة وثلاثين مرحلة 3ᵇ
القول على متى يفنى هذا الحيوان من صامتة وناطقة 4ᵃ
القول على المكان وما قيل فيه 5ᵇ
فصل فى ماهية الزمان من اقاويل الحكماء 6ᵃ
القول فى الهيولي والصورة 7ᵃ
فصل فى النفس التى فى الروح وقول الحكماء ان النفس جوهر باق لا يقبل الموت ولا الفنا وانها ليست الحياة بعينها بل تعطي الحياة كلما توجد فيها 10ᵃ
فصل فى اقاويل واقتصاص مذاهب الحكماء والوجوه التي اثبتوا بها ان النفس لا تبطل ولا تموت 11ᵇ
فصل فى ان ليس خارج العالم خلا ولا ملا وانه ليس فى العالم فراغ وفى كيفية تركيب طباق الافلاك 12ᵇ
فصل فى الخلا والملا 14ᵃ فصل انه ليس فى العالم فراغ 13ᵇ
فصل فى مقادير اجرام الكواكب من جرم الارض 15ᵃ
فصل فى مبادي الكواكب النامية 15ᵃ
فصل فى اختلاف دوران الافلاك حول الارض 15ᵇ
فصل فيما يعرض للكواكب من الدوران فى فلك البروج 16ᵃ
القول علي ما ورد من اقاويل الحكماء فى وجود بنى آدم وفناهم 22ᵇ
فصل ومما قيل فى ذلك، اعلم ان الناس قد اختلفوا قديما وحديثا فى هذه المسئلة 24ᵇ

F. 38ᵇ die 23. مقالة: von ihr sagt der Verf.: وهي الخاتمة فى ذكر الرصد وما قيل فى مدة عمارة القاهرة هذه ومدة ما تسكن ومتى يعلوها الخراب والدثور والذهاب وما نقله من تقدم من العلماء باحوال الفلك ولكن الاستاذ المنجم ابا الحسن على بن يونس لم يتكلم علي شيء من ذلك والله واعلم،

Die 23. Maqāle umfasst 3 Kapitel.

1. باب 38ᵇ فيه ملحمة جمعتها من اقاويل المتقدمين مما جرت به التجربة وقارب الصحة، فاول ذلك طلوع الشعري اليمانية وهو ان تنظر موضع القمر عند طلوعها الخ
القول على طلوع الشعري ببرج الجوزاء 40ᵃ
القول على طلوع الشعري ببرج السرطان 40ᵃ
القول على طلوع الشعري ببرج الاسد 41ᵃ
القول على طلوع الشعري ببرج السنبلة 41ᵇ
القول على طلوع الشعري ببرج الميزان 42ᵃ
القول على طلوع الشعري ببرج العقرب 42ᵇ
القول على طلوع الشعري ببرج القوس 43ᵃ
القول على طلوع الشعري بالجدي 43ᵇ
القول على طلوع العشري بالدلو 44ᵃ
القول على طلوع الشعري بالحوت 44ᵇ

2. باب 45ᵃ (in 2 فصل)
1. فصل 45ᵃ فى علامات السماء وما يحدث فى العالم عند ظهورها ودخول شهر اشباط وما يدل عليه كل سنة،
القول على خسوف القمر 46ᵃ
القول فى علامة الدايرة حول الشمس 47ᵃ
القول على الدايرة حول القمر 48ᵃ
القول فى دلالة الاهلة 48ᵇ
القول على الزلازل 49ᵇ
القول فى علامات البرق 50ᵃ
القول فى علامات قوس قزح 50ᵇ
القول فى علامات الرعد 51ᵇ
القول فى حوادث الجوّ وما يظهر منها 54ᵇ
القول فى الرياح والزوابع 56ᵃ
القول فى معرفة الايام السبعة من كانون 57ᵇ
2. فصل 60ᵃ فى طلوع المنازل والانواء والتوقيعات
ذكر السنة الشمسية وتوقيعاتها وطلوع المنازل وسقوطها وانوائها وما يناسب ذلك مما يأتى 63ᵃ

ذكر شهر شباط 68ᵇ شهر كانون الثاني 65ᵃ
ذكر شهر نيسان 73ᵃ ذكر شهر اذار 70ᵇ
ذكر شهر حزيران 78ᵃ ذكر شهر ايار 76ᵃ
ذكر شهر اب 82ᵇ ذكر شهر تموز 81ᵃ
ذكر شهر تشرين الاول 85ᵇ ذكر شهر ايلول 84ᵃ
ذكر شهر تشرين الثاني 87ᵃ
ذكر تتمة كانون الاول 88ᵃ

باب 3. فى التواريخ واخبار بعض الملوك، 88ᵇ
ذكر تاريخ القبط 88ᵇ
فاما تاريخ دقلطيانوس 90ᵃ
ذكر اعياد القبط من النصاري بديار مصر 91ᵃ
ذكر قسطنطين بن قسطيشون بن لينوش بن ارشميوش بن كلوديش بن شايش بن اكشيتان وهو اغسطس الاعظم 94ᵃ
ذكر مدينة تنيس بلد من بلاد مصر فى وسط الماء وهو من كور الخليج 97ᵇ
ذكر مدينة بونه وكان من توابع تنيس 99ᵃ
ذكر قرية سمناي قرية من قري تنيس 99ᵇ
ذكر البيوت التى كانت معظمة اكثر من غيرها، كانت اثنى عشر بيتا يحج الناس اليها ويعظمونها عمّا سواها 99ᵇ
ونذكر الآن الرصد وما قيل فى خراب مصر وبه نختم الكتاب 101ᵇ
ذكر ما قيل فى مدة بقاء القاهرة ووقت خرابها 106ᵇ

Schluss f. 108ᵃ: ولقد سمعت عمّن يرجع اليه ان العمارة تنتقل من القاهرة الي الحبش فيكون هناك مدينة قاله المقريزي فى الخطط فسبحان العليم بما كان وما سيكون وما لم يكن وقد انتهي هذا الكتاب الذي لم يسبق الي ما فيه من الفنون اهل الراي والصواب وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم، تم

Es schliesst sich daran f. 108ᵇ—117ᵇ die Deutung eines Traumes, die er dem Aegyptischen Statthalter محمود باشا giebt, und die Erzählung von dessen Ermordung im J. 975/1567, nebst den sich daran schliessenden Folgen. Dies ganze Stück ist eine Lobrede auf den Bāšā, mit dem der Verfasser 30 Jahre lang als Traumausleger und Sterndeuter in innigstem Verkehr gestanden.

Darauf giebt der Verfasser f. 117ᵇ eine Liste seiner Werke; nämlich ausser dem vorliegenden noch: تحفة الملوك والرغايب لما فى البر والبحر قانون من العجايب والغرايب
مختصر الجغرافية
الزايرجة الاحمدية الناشئة بالقسطنطينية
كتاب لم الشمل فى علم الرمل
كتاب الدر المهدي، وكتاب الارجوزة
كتاب الذهب الابريز المحرر فى اقتفاء علم الرمل والاثر،
كتاب جامع جمع جميع علم الرمل وحاوي مسائله،
تاريخ انفصال دولة الاوان واتصال دولة بنى عثمان،
wozu noch kommt f. 114ᵇ تاريخ الجراكسة
und führt mehrere Proben seiner Geschicklichkeit als Astrologe und Wahrsager an.

Schluss f. 121ᵇ: فكان كذلك وان الوزير محمد باشا يعزل ايضا فى هذه السنة باسمه وصرحت بذلك مع كتابته فى التقويم وهذا الاصل المستخرج منه الاسمين للزبورة

Schrift: gross, stattlich, rundlich, fast vocallos, gleichmässig. Ueberschriften roth. Der Text in rothen Linien. — Abschrift c. 1100/1688. — Collationirt. — Nicht bei HKh.

5890. Mo. 196.

33 Bl. 8vo, 15—24 Z. (16½ × 11½; 13 × 8½cm). — Zustand: nicht ganz sauber, doch im Ganzen ziemlich gut. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: Halbfrzbd. — Titel fehlt. S. nachher. — Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي لا يعزب شيء عن علمه ولا يكون شيء فى الوجود الا بتقديره وحكمه ... وبعد فيقول العبد الفقير محمد بن على بن محمد بن على الشبراملسي المالكي، ان مما تميل اليه انفس الانام العلم بما تدلّ عليه الحوادث من الاحكام وان مما مو مشهور بينهم فى ذلك اشياء تتعلق ببعض شيء مما هنالك منها ما نسب لدانيال ومنها ما نسب لغيره ... ويقال لهذه الاشياء ملاحم الخ

Die Neugierde, aus vorkommenden Ereignissen die Zukunft zu erschliessen, ist sehr verbreitet; manche solcher Zukunftsdeutungen (ملاحم) werden dem Daniel zugeschrieben, andere Anderen. Moḥammed ben 'alı ben

moḥammed ben ʾalī *eššabrāmallisī*, um $^{1021}/_{1612}$ noch am Leben, hat in dieser Abhandlung dergleichen Hindeutungen auf Künftiges zusammengestellt, voraufgeschickt aber eine Erörterung über die Zeitdaten der Arabischen, Römischen und Koptischen Zeitrechnung, um damit genauer den in Frage kommenden Zeitpunkt festzustellen. Er betitelt sein Werk (f. 2^a):

بهجة الحادث فى احكام جملة من الحوادث

Es zerfällt in Vorwort und 2 Kapitel (und Schlusswort).

المقدمة f. 2^a (in 2 فصل) فى معرفة كل من التاريخ العربي والرومي والقبطي

1. فصل 2^a فى معرفة اليوم الذي يدخل فيه اول كل من شهور التواريخ الثلاثة
2. فصل 5^a فى استخراج التواريخ الثلاثة بعضها من بعض

1. باب 7^b (in 3 فصل) فيما يتعلق بكل من سنين العرب والقبط والروم فى الاحكام على حسب اختلاف دخولها بايام الاسبوع

1. فصل 7^b فيما يتعلق بالسنة العربية على اختلاف دخول المحرم بايام الاسبوع

Ueber diese Frage, was sich ereignen wird, wenn der Moḥarram eintritt am Sonntag, Montag u. s. w. hat ein Ungenannter ein Regez-Gedicht gemacht, das der Verfasser hier f. 10^a—11^b mittheilt. Es ist 56 Verse lang und beginnt:

ان جاءنا بالاحد المحرم   فالثلج ذاك العام قيل يعظم

und schliesst:

اقول ذا والمستعان الله   فالغيب لا يعلمه الا هو

2. فصل 11^b فيما يتعلق بالسنة القبطية على اختلاف توت بايام الاسبوع
3. فصل 14^a فيما يتعلق بالسنة الرومية على حسب دخول كانون الآخر فى ايام الاسبوع

2. باب 16^a فيما يتعلق بظهور آية فى زمن من الازمنة (in 12 فصل)

1. فصل 16^a فيما يتعلق بظهور آية سماوية تشبه النار او الحمرة او كوكبا او ذنبا او عامود نار او بابا بحسب اختلاف وقوعه فى الشهور الرومية
2. فصل 17^b فيما يتعلق بكسوف الشمس على الشهور الرومية
3. فصل 19^a فيما يتعلق بكسوف القمر على الشهور الرومية
4. فصل 21^a فيما يتعلق بظهور الدايرة حول الشمس على الشهور الرومية
5. فصل 21^b فيما يتعلق بالدايرة حول القمر على الاشهر الرومية
6. فصل 22^a فيما يتعلق بظهورها على الاشهر الرومية
7. فصل 23^a فيما يتعلق بالرعد على اختلاف وقوعه بازمنة التاريخ الرومي
8. فصل 26^a فيما يتعلق بالبرق على حسب اختلاف الازمنة على التاريخ الرومي
9. فصل 26^a فيما يتعلق بالرياح والزوابع على حسب اختلاف وقوعها فى الزمن على التاريخ الرومي
10. فصل 27^a فيما يتعلق بالبرد والضباب على حسب اختلاف وقوعه فى الازمنة على التاريخ الرومي
11. فصل 28^a فيما يتعلق بالزلازل على حسب اختلاف وقوعها فى الازمنة على التاريخ الرومي
12. فصل 30^a فى امور من مقاصد مختلفة

Schluss f. 32^a: ومنها انه اذا كان العاشر من الشهر العربي موافقا لشهر ابيب والقمر فى برج العقرب كان النيل مقصرا والا فهو جيد والله تعالي اعلم بالصواب

Das Schlusswort, von dem f. 2^a die Rede ist, ist hier nicht besonders enthalten, sondern ist durch den 12. Abschnitt vertreten.

Schrift: ziemlich klein, rundlich, deutlich, vocallos. — Abschrift c. $^{1200}/_{1785}$.

F. 32^a—33^b folgt ein Stück, von derselben Hand geschrieben (vielleicht auch von obigem Verfasser), ebenfalls die Deutung der Zukunft betreffend. Es beginnt nach dem Bismillāh: قال الحكيم اعلم ارشدنا الله واياك الي طرق الرشاد ان هذه قاعدة يعرف منها معرفة الحوادث فى مستقبل الزمان، اذا اردت معرفة ذلك فانظر الي نزول النقطة وهي ليلة عيد ميكائيل الخ

Schluss f. 33^b: فى العيال واشراف الناس وانما القطع فى الناس بيوم الخميس فانه يكون قاصما للعباد بالموت والقتال والله تعالي اعلم بالصواب،

5891. We. 1154.

1) f. 1—115.

129 Bl. 8vo, 25 Z. (21¾ × 13; 16½ × 9½cm). — Zustand: lose Lagen; im Anfang nicht ganz sauber, sonst ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken und Klappe. — Titel fehlt; nach dem Anfang:

شرح كفاية التعليم فى صناعة التنجيم

Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي خلق سبع سموات طباقا ومن الارض مثلهن وفاقا . . . وبعد فانى لما راقنى كتاب كفاية التعليم فى صناعة التنجيم تصنيف الخواجا الامام الاجل والاستاد الاكمل ظهير الحق والدين ابي الحامد محمد بن مسعود بن محمد الزكي الغزنوي ... ترتيبا وتبيانا تحديدا وبرهانا مع قواعد رايقة وفوايد فايقة اردت ان استقصي فى مطالعتها الخ

Uebersetzung des Persischen astrologischen Werkes des Moḥammed ben mas'ûd ben moḥammed *elgaznewî* ẓahîr eddîn mit einigen Abkürzungen. Dieselbe beginnt f. 1b: ينبغي لكل مصنف فى اول تصنيفه تقدمة ثمانية اشياء آ تعيين ما صنفه من اي نوع من انواع العلوم لان لكل علم طالبا راغبا ب تسمية كتابه بحيث ينبئ عن كل غرضه الخ

Das Werk zerfällt in 2 جنس.

1. جنس 2a (in 3 نوع) فى علم الهيئة، علم النجوم هو معرفة احوال الاجرام العلوية الخ
- 1. نوع 2b فى هيئة الارض
- 2. نوع 3b (in 2 صنف) فى هيئات الافلاك وحركاتها
  - 1. صنف 3b فى هيئة كرة الثوابت وحركتها وهي فلك الافلاك
  - 2. صنف 5a فى هيئات كرات الكواكب السيارة (in 2 فن).
    - 1. فن 6a فى بيان اجرام افلاك السيارة
    - 2. فن 7a فى القسى التي تتولد من حركات السيارة
- 3. نوع 8b فى هيئات الكواكب الثوابت وحركاتها (in 2 صنف).
  - 1. صنف 8b (in 2 فن) فى هيئات الكواكب الحقيقة
    - 1. فن 8b (in 3 ضرب) فى الثوابت
      - 1. ضرب 9a (in 2 مقالة) فى صور البروج وكواكبها
        - 1. مقالة 9a فى صور البروج
        - 2. مقالة 10a فى صور المنازل
      - 2. ضرب 10b فى الصور الشمالية وكواكبها
      - 3. ضرب 11b فى الصور الجنوبية وكواكبها
    - 2. فن 12b (in 3 ضرب) فى الكواكب السيارة
      - 1. ضرب 12b فى اقدار اجرام السيارات
      - 2. ضرب 12b (in 3 مقالة) فى حركات السيارات
        - 1. مقالة 12b فى الحركات الطولية
        - 2. مقالة 13b فى الحركات العرضية
        - 3. مقالة 15a فى الحركات العمقية
      - 3. ضرب 16a فى حالات حركات السيارات (in 3 مقالة).
        - 1. مقالة 16a فى الرجعة وما اشبه ذلك
        - 2. مقالة 17b فى اتصالات الكواكب وما يتعلق بها (in 2 جملة)
          - 1. جملة 17b (in 2 تفصيل) فى الاتصالات
            - 1. تفصيل 17b فى اتّصال النظر
            - 2. تفصيل 18a فى اتصال الحل
          - 2. جملة 18b فى احوال القمر مع الشمس (in 3 تفصيل).
            - 1. تفصيل 18b فى احوال قربه وبعده من الشمس
            - 2. تفصيل 18b فى الخسوف
            - 3. تفصيل 19a فى الكسوف
        - 3. مقالة 19b فى الازمان ما وما يتولد منها (in 4 جملة).
          - 1. جملة 19b فى السنة
          - 2. جملة 20a فى الشهر
          - 3. جملة 20b فى اليوم
          - 4. جملة 20b فى الساعة
  - 2. صنف 21b فى هيئات ذوات الاذناب

2. جنس 21b (in 4 فصل; dann in 5 نوع) فى علم الاحكام
- 1. فصل 21b فى علم الاحكام حق هو ام باطل
- 2. فصل 22a فى ان علم الاحكام فائدة ام لا
- 3. فصل 22b فى ان دلايل الاحكام هل هى تفيد اليقين ام لا
- 4. فصل 22b فى شرايط استخراج الاحكام

في معرفة قانون الاحكام (in 2 صنف) 28^a نوع 1.
في صفات الافلاك المفردة والمشتركة 28^a صنف 1. (in 2 فن).
في الصفات المقبولة بالحجج الاقناعية 28^a فن 1. (in 2 ضرب).
في قسمة البروج بسبب نظرات الكواكب (in 4 مقالة) 28^a ضرب 1.
في التنصيف 28^a مقالة 1.
في التثليث 28^b مقالة 2.
في التربيع 28^b مقالة 3.
في التسديس 24^a مقالة 4.
في هيئة البروج بسبب الطلوع والغروب 24^a ضرب 2.
في الصفات المقبولة باجماع الاوايل 25^b فن 2. (in 2 ضرب).
في صفات البروج بتمامها 25^b ضرب 1. (in 12 مقالة).
في صفة الحمل 25^b مقالة 1.
في صفة الثور 25^b مقالة 2.
في صفة الجوزاء 26^a مقالة 3.
في صفة السرطان 26^a مقالة 4.
في صفة الاسد 26^b مقالة 5.
في صفة السنبلة 26^b مقالة 6.
في صفة الميزان 27^a مقالة 7.
في صفة العقرب 27^a مقالة 8.
في صفة القوس 27^b مقالة 9.
في صفة الجدي 28^a مقالة 10.
في صفة الدلو 28^a مقالة 11.
في صفة الحوت 28^b مقالة 12.
في صفات درجات البروج 29^a ضرب 2. (in 3 مقالة).
في تذكير الدرجات وتانيثها 29^a مقالة 1.
في نور الدرجات وظلمتها 29^b مقالة 2.
في سعادات الدرجات ونحوستها 29^b مقالة 3.
في صفات الكواكب المفردة والمشتركة 30^a صنف 2. (in 2 ضرب).
في صفات الكواكب السيارة (in 2 مقالة) 30^a ضرب 1.
في صفات مزاج السيارة 30^a مقالة 1. (in 6 جملة).

في الصفات الخاصة بهم 30^a جملة 1. (in 7 تفصيل).
في صفة زحل 30^a تفصيل 1.
في صفة المشتري 30^b تفصيل 2.
في صفة المريخ 31^a تفصيل 3.
في صفة الشمس 31^b تفصيل 4.
في صفة الزهرة 32^a تفصيل 5.
في صفة عطارد 32^b تفصيل 6.
في صفة القمر 32^b تفصيل 7.
في صفات نسبة الكواكب السيارة الي البروج 33^b جملة 2. (in 3 تفصيل).
في نسبة الكواكب السيارة الي تمام البروج 33^b تفصيل 1.
في نسبة الكواكب السيارة الي بعض البروج 34^a تفصيل 2.
في نسبة الكواكب السيارة الي اكثر من برج 35^b تفصيل 3.
في صفات حركات الكواكب السيارة 36^a جملة 3.
في صفة نسبة الكواكب السيارة الي هيئة الفلك 36^b جملة 4.
في صفات نسبة بعض الكواكب السيارة الي بعض آخر 37^b جملة 5. (in 2 تفصيل).
في نسبة الاتصال 37^b تفصيل 1.
في نسبة غير الاتصال 39^b تفصيل 2.
في صفات بعد ما بين الكواكب السيارة وبينهم وبين الدرجة 42^a جملة 6. (in 2 تفصيل).
في السهم 42^a تفصيل 1.
في التسييرات 42^b تفصيل 2.
في تمزيج الكواكب السيارة 42^b مقالة 2. (in 3 جملة).
في معرفة المزاج الحاصل من التمزيج (in 2 تفصيل) 42^b جملة 1.
في تعداد قوي الكواكب وضعفها وبيان مراتبهما 44^a تفصيل 1.
في اسرار التمزيجات على طريق التشبيهات 46^a تفصيل 2.

في معرفة الاسباب الارضية 48b جملة 2.
من حيث التاثر

في بيان تاثير المزاج المؤثر 49a جملة 3.
في الاسباب الارضية المتاثرة

في صفات الكواكب الثابتة 49b ضرب 2.

في صفة ثواني النجوم 50a فن 2.

في معرفة دلايل العالم (in 2 صنف) 51b نوع 2.

في دلايل الزمان (in 3 فن) 52a صنف 1.

في الادوار (in 2 ضرب) 52a فن 1.

في ادوار الالوف 52a ضرب 1.

في ادوار الفصول 55b ضرب 2.

في القرانات (in 3 ضرب) 57b فن 2.

في قران العلويين (in 2 مقالة) 57b ضرب 1.

في احكام الدول 59a مقالة 1.

في حكم الحوادث 67a مقالة 2.

في قران النحسين في برج 67b ضرب 2.
السرطان

في قران السعدين في الحوت 68a ضرب 3.

في الكسوفات 68b فن 3.

في دلايل المكان (in 5 فن) 70a صنف 2.

في حكم اصناف الناس 70a فن 1.

في حكم تغيّر الهواء والارض 71a فن 2.

في حكم الاسعار والنبات 77b فن 3.

في حكم الوباء والامراض 79b فن 4.

في حكم الحرب والفتنة 80a فن 5.

في معرفة دلايل المواليد (in 2 صنف) 82a نوع 3.

في الاحكام الكلية (in 2 فن) 85b صنف 1.

في احكام احوال المولود قبل الولادة 85b فن 1.

في احكام احوال المولود بعد الولادة 87a فن 2.
(in 4 ضرب).

في احكام تربية المولود 87a ضرب 1.

في احكام اخلاق المولود 88a ضرب 2.

في احكام كمية عمر المولود 90a ضرب 3.
(in 2 مقالة).

في اصول دلايل احكام 90a مقالة 1.
كمية عمر المولود

في فروع دلايل احكام 92a مقالة 2.
كمية العمر للمولود

في احكام كيفية عمر المولود 94a ضرب 4.

في جزئيات احكام المولود (in 2 فن) 101a صنف 2.

في الدلايل الجزئية (in 4 ضرب) 101b فن 1.

في طالع التحويل ولوازمه 101b ضرب 1.

في برج الانتهاء وتوابعه 102a ضرب 2.

في كوكب النوبة ومقاصده 103a ضرب 3.

في تسيير الدرجات 104a ضرب 4.
ومواضعه

في استخراج الاحكام الجزئية 105a فن 2.
(in 3 ضرب).

في استخراج احكام السنة 105a ضرب 1.

في استخراج احكام الشهر 106b ضرب 2.

في استخراج احكام اليوم 106b ضرب 3.

في معرفة دلايل المسايل (in 2 صنف) 107a نوع 4.

في استخراج الضمير 107a صنف 1.

في استخراج الخبي 111a صنف 2.

في معرفة دلايل الاختيارات (in 2 صنف) 111b نوع 5.

في دلايل الاختيارات الكلية 111b صنف 1.

في دلايل الاختيارات الجزئية 112b صنف 2.

Schluss f. 115b: وكذا القياس في تمزيج الكواكب والدلايل في سائر الاختيارات والبيوت وهذا آخر ما قد شغلت عن ما ينفعني وينفع المسلمين وشكلت في اسفل السافلين عن السيرات الي اعلا عليين والحمد لله على كل حال والعياذ بالله من احوال اهل النكال واستغفر الله واتوب اليه في جميع اموري واتوكل عليه وهو نعم الوكيل ونعم النصير وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم٬

Schrift: ziemlich klein, etwas rundlich, gefällig, gleichmässig, vocallos. Die Ueberschriften und Stichwörter roth. Der Text bis f. 113a in rothen Linien. F. 113b unten bis 115 von etwas späterer Hand in guter etwas weniger gedrängter Schrift ergänzt. — **Abschrift** c. 1100/1688.

Der **Persische Text** von HKh. V 10779 erwähnt.

Bl. 116—118 leer.

Dasselbe Werk in Lbg. 60.

131 Bl. 4to, 25 Z. (22 × 15½; 15½ × 9¾cm). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich stark. — **Einband:** Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — **Titel und Verfasser** f. 1a ausführlich.

Anfang und Schluss wie bei We. 1154, 1.

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften, Stichwörter und Zahlen roth. — **Abschrift** c. 1000/1591.

5892. Lbg. 69.

9 Bl. u. 618 Seiten 4to, 25 Z. (22×18; 17×10[cm]). — Zustand: im Ganzen gut, aber in der 2. Hälfte unten am Rande etwas wasserfleckig, auch sonst öfters fleckig. — Papier: weisslich, glatt, ziemlich stark. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titel f.1[a] (und S. 1 Ueberschrift):

كـ البارع فى احكام النجوم والطوالع

Verfasser: s. Anfang.

Anfang S. 1: قال الوزير الكاتب ابو الحسن على بن ابي الرجال الشيبانى رحمه الحمد لله الواحد القهار العزيز الجبار . . . وبعد فهذا كتاب جمعت فيه من معانى علم النجوم وغرائب اسرارها واخترته من كتب علمائه الخ

Astrologie, in 8 Theilen (جزء), die wieder in sehr viele Abschnitte zerfallen; von 'Alı ben abū 'rrigāl eššeibānı abū 'lḥasan.

1. جزء S. 1 فى البروج والكواكب وصفاتها وبعض مسائل (in 2 Hälften; die 2. S. 31: (القول على الطالع وما فيه من المسائل)
2. جزء 65 فى كيفية احكام النجوم والطوالع البيت السادس وما فيه من صنوف المسائل
3. جزء 146 فى احكام النجوم البيت الثامن وما فيه من صنوف المسائل
4. جزء 210 الجزء الاول من المواليد فيه التربية والهيلاج والكتخداه (1. bis 5. بيت)
5. جزء 291 (6. بيت ff.) الجزء الثانى من المواليد
6. جزء 376 فى تحويل سنى المواليد
7. جزء 429 (in 101 Kapp.) فى اختيارات
8. جزء 505 (in 41 Kapp.) فى تحاويل سنى العالم

Schluss S. 611: وان انتقص من الحوت فان الملك يعدل فى رعيته وتكون سلامة وكثرة الامطار والله سبحانه . . . اعلم بالغيب واحكم وصلى الله الخ

Schrift: ziemlich klein, kräftig, weit, stellenweise gedrängt, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. Am Rande die behandelten Stoffe in der Regel angegeben (mit مطلب). — Abschrift von السيد عبد الوهاب بن عبد الفتاح بن عبد الله الطرطوسى الحنفى الازهري الشاذلي um [1250]/1834. — Collationirt. — HKh. II 1603.

Zum Beschluss S. 613 ein die Astrologie verherrlichendes, an على افندي المحاسنى gerichtetes Gedicht (Basīt), in Akrostichon-Weise, in 16 Versen.

Einen Auszug hat احمد بن تمربغا شمس الدين unter dem Titel البرق الساطع فى تلخيص البارع verfasst.

5893. Lbg. 221.

3) f. 93[b]—98[a].

Folio, 32—34 Z. (82½×22; 27×17—17½[cm]). — Zustand: etwas fleckig. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Titelüberschrift:

من كتاب الكافى للحكيم شرف الدين الحسن بن على المغربى

Anfang: اعلم ان زحل والمشتري يقترنان فى كل عشرين سنة مرة واحدة الخ

Ein Stück aus dem astrologischen Werk des Elḥasan ben 'alı elmagribı šeref eddın über Einfluss der Planetenconstellationen (القرانات) und der Sonnenfinsternisse (الكسوف).

Schluss: ويكون ظهوره فى اقرب جزيرة العرب من الاقليم الاول الي خط الاستواء وهو اقرب مدن اليمن الي الخط وربما كان من ناحية عمان ويحدث على العراق منه امور هائلة يدعوا النبوة الي نفسه

Schrift: jemenisch, klein, gleichmässig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. — Abschrift c. [1160]/1747.

F. 93[a] enthält eine in Quadrate getheilte Tabelle, worin den einzelnen Thierkreisbildern und den 7 Planeten die ihnen zuständigen Districte von Eljemen einzeln beigelegt sind.

5894. Lbg. 68.

3) S. 111—223.

Format (Text: 17—18×10—14[cm]) etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Verfasser fehlt; s. Anfang.

Anfang: اما بعد فهذا كتاب فيه احكام مجموعة من كتب الحكماء اقتصره الفقير عمران ابن حمد وجعلته الخ

Astrologisches, aus den Schriften der Philosophen gesammelt von 'Imrān ben aḥmed. Ein Späterer hat diese Sammlung geordnet in Vorwort, 10 Kapp. und Schlusswort.

(in vielen ungezählten Abschnitten).

Schluss S. 223: وقيل ان السابع مّظلم والثامن اظلم منه والله اعلم

Auf S. 167. 192. 193 ist Raum gelassen für Tabellen.

S. 224. 225 ist ein Abschnitt: فصل في معرفة شرح العمل في اخذ الطالع

5895. Pet. 676.

93 Bl. 4to, c. 22—24(—30) Z. (25½ × 19; 16½ × 13 [19 × 13]^{cm}). — **Zustand:** im Ganzen gut. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband:** brauner Lederband. — **Titel und Verfasser** f. 1^a oben zur Seite (von späterer Hand):

سفينة الاحكام لحضرة النصيري سبع مقالات

Anfang f. 1^b: الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور وسخر الشمس والقمر كل يجري الي اجل مسمّى ... وبعد وان كان الاخذ فيما يذهب اليه الاحكامية من اهل النجامة ممّا قد نهي عنه صاحب الشريعة الخ

Die Beschäftigung mit der Astrologie ist eigentlich gesetzlich verboten; dies ist aber nicht so strenge befolgt und im Grunde muss man Alles prüfen, um das Richtige vom Falschen zu sondern. Zu dem Zwecke hat der Verfasser (Ennaçîrî oder eher) Ennoçeirî — an Naçîr eddîn eṭṭûsî ist schwerlich zu denken — eine grosse Menge Schriften, besonders der in diesem Fache vorzugsweise erfahrenen Früheren, dann aber auch der Späteren, die in ihre Fusstapfen mit mehr oder minder Erfolg getreten sind, gelesen und benutzt und er hat sie so geordnet, wie das الفهرست sie aufführt. Zuerst giebt er (f. 2ᵇ und 3ᵃ) eine Uebersicht der für Astrologie in Betracht kommenden Völker und giebt die Namen der bei ihnen in dem Fache besonders berühmten Männer nebst ihren Schriften und die bei den Früheren für sie gebräuchlichen Abkürzungen an. Er führt auf die Chaldaeer (darunter Hermes und تنكلوشا البابلي القوفايني), die Inder, Araber, Kopten und Aegypter, Römer (Ptolemaeus, Platon, Aristoteles), Perser und die Späteren (المحدثون). Dann folgt (f. 3. 4ᵃ) die Inhalts-Angabe. Das Werk zerfällt in 7 مقالة.

3. في جداول مبسوطة بخواص درجات البروج 23ᵇ مقالة مفصلا؛ الحمل؛ الثور الخ

Die Mittheilungen hier aus dem كتاب تنكلوشا für jeden Jahrestag sind sehr umfangreich; etwas weniger, aber doch immer noch bedeutend, die aus dem كتاب طاطاغوس und كتاب زرادست. Die aus dem الفهرست mitgetheilten Büchertitel für dies Fach belaufen sich auf etwa 350.

4. في جداول مبسوطة في دلالات الكواكب 64ᵃ مقالة

صورة الكواكب بالاضافة الي البروج من كتاب واليس 65ᵃ

خلق الكواكب وصورتها من كتاب واليس وبزرجمهر وغلام زحل 66ᵃ

دلالتها على الالوان 68ᵇ

دلالتها على الرياحين والحبوب والفواكه 69ᵃ

وعلى الاشجار واجناس النخل وانواع الحيوان والهوام والحشرات وحيوانات الماء والطيور 69ᵇ

وذوات الاربع قوايم واخر البدن وجواهر البدن والاعضاء الظاهرة 70ᵃ

والاحشاء الباطنة والات الحسّ في الراس خاصة ومراتب الحسّ والقوي الباطنة والحروف والعدد 70ᵇ

دلالتها على الطعوم والروايح واجناس الارض والاماكن 71ᵃ

والمعدنيات والمركبات والصناعات والفلزات والزروع والنبات 71ᵇ

والافعال والغرايز 73ᵃ وحلية الانسان 72ᵃ

والاخلاق والسير 74ᵃ

واحوال المعاش والات المعاش والاغذية والادوية بالامر الكلي والعلل والامراض والثياب والفرش 74ᵇ

والات البيت وطبقات الناس 75ᵃ

والاديان ودلالتها على الصناعات 75ᵇ

دلالتها وهي مشرقة ومغربية 76ᵇ

5. في جداول مبسوطة في احوال البيوت الاثنى عشر 77ᵃ مقالة

دلالتها على سائر المسايل 77ᵃ

دلايلها التى تخص المواليد 77ᵇ

دلالة البيوت على الضمير والخبى بحسب كون الكواكب فيها من كتاب اسرار واليس 78ᵇ

6. في جداول الاحوال منازل القمر 79ᵃ مقالة

7. في فصول تشتمل على شرح بقية الادلة 83ᵇ مقالة الاحكامية ما لم يمكن ايرادها جملة الجداول في المثلثات واربابها

في المربعات والمسدسات واربابها على راي هرمس في كتاب الاساس 84ᵃ

في البروج والاجزاء التى تنتظر بعضها الي بعض 84ᵇ

في النظر والسقوط على راي الهند وترتيب النظر 84ᵇ

في مناظرات الكواكب بعضها الي بعض 85ᵃ

في الفرق بين الاتصال والنظر 85ᵃ

في جدول الاتصال والانصراف 85ᵃ

في الاجتماع والاستقبال 86ᵃ في الاحتراق 85ᵇ

في حالات الكواكب في ذاتها 86ᵇ في القرانات 86ᵃ

في حالات الكواكب بعضها مع بعض 86ᵇ

في مناجس القمر خاصة وذكر الطريقة المحترقة 87ᵃ

في النيمبريز والفاسيسات للبخاريين وحال الهواء 87ᵇ

في شهادة الكواكب ومزاحمها في البروج 87ᵇ

في طلب المنير والمستولى على موضع من مواضع الفلك 88ᵃ

في قوي الكواكب واستعلاء بعضها على بعض 88ᵃ

في التصميم والتشريق 88ᵇ

في طبايع الكواكب بحسب بعدها وقربها من الشمس 89ᵃ

في الطالع والاوتاد والمايل والزايل وحدّ الطالع الذي يسمي الدريجات الخمس 89ᵃ

الفصل المفرد من اخوان الصفاء في مثال لاحوال الكواكب 89ᵃ

تتمة صدر رسالة زرادست وخاتمتها 89ᵇ

Anfang nach dem Bism.: قال هذه جداول مثبتة فيها دلايل اجزاء الفلك

فصل في اخر رسالة زرادست بعد اثبات الجداول 93ᵃ

Schluss f. 93ᵇ: فيعقد وصار حجرا متلونة فمن اخذ منه مقدار السند عصبه هذا من طلسمات الطبايع فهذا ما بلغنا من هذا العلم فمن قدر على هذا فليكسبه ولا يدفعه الي من لا يشتهيه فان القدماء كانوا يصونونه الي زماننا هذا والله الموفق للرشاد؛

Es ist in der That ein inhaltreiches Sammelwerk für astrologische Anschauungen. Das Meiste ist in Tabellen enthalten.

Schrift: klein, schön, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. In den Tabellen ist die Schrift noch kleiner und gedrängter. Der Text ist recht wenig correct. — Abschrift c. 1100/1688. — F. 39ᵃ gehört vor 40ᵃ.

5896. We. 1153.

1) f. 1—34ᵃ.

84 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20¾×15¼; 15½×10½ᶜᵐ). — **Zustand:** der Rand fleckig; auch sonst nicht überall sauber. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken und Klappe. — **Titel u. Verfasser fehlt.**

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي زين الدنيا بمصابيح يهتدي بها فى ظلمات البر والبحر . . . اما بعد فان العلوم طبقات والصنايع درجات وان من انواعها علم النجوم والآيات السماوية التي تدبيرها بيد قدرة الحق القيوم الخ

Ein astrologisches Werk, eingetheilt wie es scheint in 24 قول. Der Anfang fehlt, Bl. 1 ist ergänzt, ob richtig, ist sehr fraglich.

Das 1. قول handelt über diejenigen Ereignisse, die eintreten werden, wenn der Monat كانون الآخر beginnt mit Sonnabend oder Sonntag etc.; so heisst es vom Sonntag f. 2ᵃ Mitte: يوم الاحد، ان دخل كانون الآخر فيه يكون الشتاء ممتزجا ويكثر العشب ويطأ الشام رجال غريبة والقيظ كثير الحرّ الخ

Der 2. قول 4ᵃ handelt ebenso vom Monat محرم: على دخول محرم، يوم السبت للهند، ان دخل فيه المحرم يكون الشتاء كثيرا ويعمل على الحاكم ويكثر الموت فى الصبيان الخ

3. قول f. 5ᵃ على مولد السنة بالبروج الاثنى عشر، اذا ولدت بالحمل والمريخ فهو بيت المريخ وشرفه وهبوط زحل فانه يهلك فى تلك السنة من كانون اول حروف با ونون والف ولهذه البروج من الاقاليم والمدن بابل وفارس . . . وان ولدت السنة بالثور والزهرة وهي القمر وله من الاقاليم ارض مصر وقرقيس الخ

4. قول 9ᵃ على الرعد، نيسان، ان حدث فيه رعد اول يوم منه كان الخصب كثيرا . . . آيار، ان كان من اوله الى العاشر منه كثرت الامراض والاخبار الوحشة الخ

5. قول 11ᵇ على الرجفة والصاعقة، تشرين الاول، ان كان فيه رجفة او صاعقة كانت الحروب كثيرة ويخشي على الزرع من آفة سماوية الخ

6. قول 13ᵃ على حوادث الجوّ وظهور الكواكب المهيلات، نيسان، ان كان فيه كوكب او آية سماوية او عامود نور اختلف الملوك واطرت الحيل على بعضها بعض الخ

7. قول 15ᵃ على الرياح والزوابع، نيسان، ان كان فيه ريح صعبة او زوبعة

8. قول 16ᵃ على كسوف القمر، برج الحمل، اذا انكسف فيه القمر يقل البقر

9. قول 16ᵇ على كسوف القمر فى الاشهر الرومية، نيسان، اذا انكسف فيه القمر فار الملك

10. قول 17ᵇ على كسوف الشمس، نيسان، اذا انكسفت فيه الشمس يدل على كثرة الجور

11. قول 18ᵇ على الدارة حول الشمس، نيسان، اذا كان فيه دارة حول الشمس لحق الزرع

12. قول 19ᵃ على الغبار حول الشمس، نيسان، اذا كان فيه غبار حول الشمس فاعلم ان رجلا يبعث من عند الملك الخ

13. قول 20ᵃ على الدارة حول القمر، نيسان، اذا كانت الدارة فيه حول القمر تكثر الارياح

14. قول 20ᵇ على الهلال، هلال محرم، ان كان منتصبا كان الزرع حسنا

15. قول 21ᵃ على الزلزلة، نيسان، ان كان فيه زلزلة كثر المطر بتلك السنة

16. قول 21ᵇ على البرق، تشرين الاول، ان كان فيه برق يدل على الفتن

17. قول 22ᵃ على ما يدل كثرة الشتاء وقلته، ان اردت تعلم ذلك تاخذ فى سبع ليال من شهر تموز اثنتى عشرة ورقة تين

18. قول 23ᵃ على القوس قزح، كانون الاول، ان حدث فيه قوس قزح من المشرق

19. قول 24ᵃ على البرد والضباب الذي يغطى وجه الارض، نيسان، ان حدث فيه برد

20. قول 25ᵃ على الثلج والجليد، نيسان، اذا كان فيه ثلج او جليد فان الموت يكثر

21. قول 25ᵇ على ايام الشهر وما يحدث فيه، اليوم الاول، خلق الله تعالي فيه آدم عم، جيد للقاء السلاطين والتماس كل حاجة

22. قول 28ᵃ فى دخول عيد الصليب، قال دانيال عم، يوم الاحد، ان دخل فيه عيد الصليب فانها سنة مباركة ويزكو الزرع ويكثر الخير الخ

23. قول 29ᵃ فى حكم الايام، يوم الاحد للشمس، يصلح فيه لقاء السلاطين وارباب الدول

على حساب المريض، يوم الاحد، من 29ᵃ قول 24.
مرض فيه يمرض مرضا شديدا
Schluss f. 29ᵃ: يوم السبت، من مرض فيه يكون مرضه من الحما فيمرض مرضا شديدا فان لم يمت الى اربعة عشر يوما يبرا باذن الله تعالي والله اعلم بغيبه واحكم،

Darauf folgt f. 29ᵇ—31ᵃ unmittelbar eine Reihe kurzer Kapitel ähnlichen Inhalts. Dieselben beginnen f. 29ᵇ: باب اذا سالك سائل عن امراة يخطبها . . . باب اخر فى معرفة الضايع ان كان يرجع ام لا وعن الغايب ان كان عليه خوف ام لا . . . باب اذا سالك سائل عن امراة حامل ان كان معها ذكر او انثى الخ

Es folgt f. 31ᵇ—34ᵃ eine Anzahl Kapitel, astronomische Belehrungen enthaltend, zuerst: باب فى معرفة السماء والافلاك والنجوم فى سماء الدنيا ... باب نذكر فيه معرفة البروج والمنازل وسير الكواكب الخ zuletzt aber auch in astrologische Deutung umschlagend, f. 33ᵇ: صاحب برج الحمل اذا رافقته فى طريق غدر واذا وعد بوعد فمكر به . . . صاحب برج الثور اذا وعد وعدا فعله لان وعده صادق الخ

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. F. 7ᵇ und 8ᵃ leer. — Abschrift c. 1200/1785.

Ein Inhaltsverzeichniss auf der Rückseite des Vorblattes a und auf Bl. 1ᵃ.

5897. We. 1155.

2) f. 58—70.

8ᵛᵒ, 17 Z. (Text: 11½ × 7—9ᶜᵐ). — Zustand etc. und Schrift (nur kleiner u. gedrängter) wie bei 1). — Titel f. 58ᵃ:

هذه مقدمة لطيفة فى اخذ طالع السنة وطالع المولود وما يترتب علي ذلك من الحوادث والدلايل

Verfasser fehlt.

Anfang f. 58ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام . . . قال رحمه باب فى مواضع الكواكب السيارة فى طالع السنة ودلايل ذلك، اذا كان فى طالع السنة الشمس والزهرة والقمر فانه يدل على وقوع الحريق وكثرته فى العالم الخ

Astrologisches Werk: Einfluss der Constellationen der Gestirne auf die Ereignisse. Der Titel ist etwas zu allgemein.

Schluss f. 64ᵃ: وان كان المريخ او الزهرة ينظرون اليه دل على كثرة الامطار وقلة الغلة وغزارة الادهان، والله سبحانه وتعالي اعلم بالصواب، تم

F. 64ᵇ enthält von derselben Hand zwei Notizen (فايدة), erstens den Nil betreffend (فى معرفة مقدار النيل كل سنة), zweitens die Horoskopstellung (فى اخذ طالع المولود); und daran schliessen sich f. 65. 66 Horoskopverse in 12 Gruppen, welche nach den Thierkreisbildern oder Planeten, unter denen Einer geboren ist, abgefasst sind, immer je 4 Verse, auf ل im Metrum Basîṭ. Der Verfasser nicht genannt. Anfang:

القول على المولود بالحمل
من كان طالعه المعروف بالحمل يدعوه بالفارس المقدام والبطل

Schluss f. 66ᵇ in: القول على المولود بالحوت والمشتري:
محله الرتب الراقى الي رتب ولم يزل لبروج العز فى عدل

Worauf noch f. 67—69 Tabellen folgen, nach denen der Name des Geborenen durch Rechnung herausgebracht werden kann, und zwar 67—68ᵃ die Namen der Knaben, 68ᵇ—69ᵇ die der Mädchen; wozu noch f. 70ᵃ in einer Notiz die nöthige Anweisung gegeben wird.

5898. Lbg. 221.

2) f. 9—92.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel:

معرفة الدليل وتفسير المراغمة
والعمل والمثال واستخراج ذلك

Verfasser fehlt.

Anfang: ان النجوم تلى الدلالة على امور العالم من وجهين احدهما من جوهرها الذي لا يتغير ولا يزول الخ

Ein astrologisches Werk (in 12 Kapiteln). Zuerst 7 Kapitel allgemeineren Inhalts; das 1. ist nicht als solches bezeichnet; das 2. f. 10ᵇ: مفتاح الباب الثانى، اعلم ان الاحكام كلها على ثلاثة اوجه المكان من الفلك والمكان من الشمس ومخالطة الكواكب بعضها بعضا الخ
4. باب 12ᵃ صنف، مفتاح الباب الرابع فى الضمير الفلك على اثنى عشر قسما الخ

مفتاح الباب السابع فى فواتح، انظر فى 17ª باب 7. المسائل الي البيوت الاثنى عشر الخ

Dann f. 18ª mehrere باب الاوقات.

Alsdann f. 19ª ابواب المسائل, in welchem Theil, in vielen ungezählten Kapiteln, specielle Zukunftsfragen aus den Sternen beantwortet werden. Zuerst مسئلة العمر; dann مسئلة الرياسة وحسن الحال والغناء u. s. w.

فى ابواب السفر والمسافرين والقضا 38ᵇ باب 9.

فى ابواب السلطنة والسلطان والملوك 42ᵇ باب 10. والولاة وما يتعلق بذلك

Das 8. Kapitel hat hier als solches keine Ueberschrift; es beginnt wahrscheinlich f. 19ª.

Schluss f. 45ᵇ: وكان ذلك منحوسا فانه يدل علي الفساد بعد الاستقامة والعزل بعد السلطان ولا بد ان يكون ذلك النحس يقبل الكوكب والله اعلم، تم

Dann folgt f. 46ª—47ᵇ ein Stück aus einem astrologischen Werke mit der Ueberschrift:

هذا كتاب ما شاء الله المنجم فى قيام الخلفاء ومعرفة قيام كل ملك،

Anfang: قد وصفت لك عبرًا فى الملوك قس عليها واعتبر ... اعلم ان الشمس قيّمة النجوم ومدبرة الزمان الخ

Der Sterndeuter Māšāllāh war ein Jude und hiess eigentlich ميشا بن ابري; er lebte bis zur Regierung des 'Abbāsiden Elmamūn, welcher im J. 198/813 zur Regierung kam. Zuerst berechnet er hier die Regierungszeit der Ḥalīfen (Moḥammed selbst eingeschlossen) bis auf Hārūn erraśīd. — Dann f. 47ᵇ—48ᵇ wieder Abschnitte über Noth und Theuerung, Regenfälle und Winde. Alsdann folgt:

فى صنوف المسائل، اذا سال انسان 48ᵇ باب 11. عن امر يرجى الخ

فى صنوف المسائل، اذا سالك سائل 49ᵇ باب 12. عن عدو او امر يخافه الخ

Nun kommt eine Menge Kapitel über allerlei Fragen (z. B. verborgene Schätze, Erfolg eines Briefes, Zeitauswahl (الاختيار) für dies oder jenes etc.); dann f. 64ª ein Kapitel über die Eigenthümlichkeiten und Einflüsse der 12 Gestirnaufgänge (طالع) und am Rande f. 66ᵇ die Abhängigkeit der Eigenschaften des Menschen von den 7 Planeten; darauf f. 66ᵇ—78ª die Besonderheiten der 7 Planeten, und zwar zuerst زحل, dann المشتري u. s. w.

صورة الكواكب فى البروج الاثنى عشر، صورة زحل 78ª فى الحمل الخ

باب صلاح القمر 81ª نحوس القمر 80ª

باب سعادة الكواكب 82ª ضعف الكواكب وفسادها 81ᵇ

فصل فى مفاتيح الاحكام وابوابها 83ᵇ

فصل الفصول وسرّ الاسرار، 85ª (in 12 فصل).

فى معرفة ذلك، الافلاك سبعة 85ª فصل 1. والاقاليم سبعة والجواهر سبعة

Schluss f. 91ª: والتمس اصلاحه ما قدرت واعمل بما بيّنت لك ترشد ان شاء الله تعالي،

Dann f. 91ª ein Anhang:

فصل جُمَل السهام من غير الكتاب ايضا

المدخل الكبير الي علم احكام النجوم (dies ist aus des ابو معشر † 272/885) und f. 91ᵇ etwas aus كتاب عطارد فى النظر فيما يكون فى العالم يوما بيوم

Endlich noch f. 92ª etwas über die 7 Klimate und den Einfluss der Gestirne auf dieselben.

Schluss f. 92ᵇ: نويهر القمر مع القمر يدل علي ولد او ذي قرابة او صداقة والله اعلم،

Abschrift im Jahre 1162 Ṣafar (1749).

5899. Lbg. 445.

66 Bl. 8vo, 15 Z. (21 × 15; 13 × 7cm). — Zustand: ziemlich gut; zum Theil am Rande fleckig. — Papier: gelblich, ziemlich glatt und stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titelüberschrift von ganz neuer Hand f. 1ª:

مجموعة فى فن الفلك والسؤالات من كشف الاسرار عن المولود والعزل والنصب

Anfang: فصل فى معرفة تقويم الكواكب الخمسة وتسمى المتحيرة والضالّة الخ

f. 1ᵇ فصل فى معرفة الرجوع والاستقامة

u. s. w.

Bruchstücke eines astrologischen Werkes, mit Verwendung astronomischer Erörterungen, besonders das Horoskop betreffend. Der Anfang fehlt; die obige Ueberschrift (f. 1ª), mit dem

Bismillāh, soll dies verdecken. Vielleicht aus verschiedenen Werken; wenigstens steht f. 41ᵇ: انتهى من كتاب كشف الاسرار, was sich auf das Vorhergehende bezieht.

14ᵇ فصل فى معرفة احكام البيوت الاثنى عشر ودلالتها وما يقع فيها من الامور والواردات والاعراض الخ

26ᵃ فصل اوقات الفتن والحريق والغريق والحروب والزلازل

u. s. w.

34ᵃ فصل فى الاختيارات

12. فصل (der 4. مقالة) 36ᵇ فى ذكر السهام (in 30 سهم).

4. فصل 42ᵇ فى صورة الطالع وموضع البروج والكواكب فى الزايرجة

5. فصل 43ᵇ فى اخراج مواضع الكواكب لوقت المولود

6. فصل 44ᵇ فى تسوية البيوت

47ᵇ فصل فى موضع الكواكب من قسمة بيوت الفلك

55ᵃ الباب فى اخراج الاوقات

55ᵇ فصل طلوع القمر ومغيبه وزيادة نوره ونقصانه

56ᵇ باب تعديل الدقائق فى درج البيوت الاثناعشرية

57ᵇ باب فى عمل الرسالة للدقيقة النهارية بالارتفاع

61ᵇ باب معرفة بهت الشمس والقمر والكواكب

64ᵃ باب معرفة الفلك مقبلا ومدبرا

65ᵃ فصل فى معرفة الطالع تحويل السنة

Schluss f. 65ᵇ: وخذ هذه الدرجة بعينها ودقائق ان كان معها وادخل بها فى مطالع الفلك المستقيم من اول الجدي فما كان فهو العاشر عليها المراكز كما تحت

Schrift: klein, etwas rundlich, vocallos, incorrect. Ueberschriften und Stichwörter roth. Längere Zusätze öfters am Rande. F. 12ᵇ aus Versehen leer. — Abschrift c. $^{1200}/_{1785}$.

F. 66 noch astronomische Tabellen.

5900. We. 1154.

2) f. 119ᵇ—129.

8ᵛᵒ, 27 Z. — Zustand: lose Lage und Blätter im Deckel. — Papier etc. und Schrift wie bei 1), aber der Text nicht in rothen Linien — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang: قال ابو معشر ان الازمان المحصورة من اول يوم السنة وازي فيها النير الاعظم لنقطة الاعتدال الربيعي فى سنة انتقال الممر الدال علي الملة الخ

Es sind hier zunächst Auszüge aus Schriften des Abū ma'šar † $^{272}/_{885}$ gegeben, vergleichende Zeitrechnung betreffend und die Einflüsse der Thierkreis-Constellationen; darauf f. 124ᵃ Auszüge aus Werken des Abū jūsuf elkindī (um $^{220}/_{835}$), hauptsächlich aus dessen علل الهيئات, durchaus astrologischer Art, die Wirkungen der Constellationen beschreibend. Dieselben beginnen f. 124ᵇ, wie es scheint, mit dessen 3. Kap. Das 4. Kapitel f. 126ᵇ handelt: فى بيان المدعين والنوادر على الملوك فى سائر معمورة الارض

5. باب 127ᵇ فيمن ينجو وينجب من كل ثائر وخارجي فى كل بلد واقليم ولمن يصح الملك منهم

6. باب 128ᵇ فيمن يغلب ويهلك من ثائر وخارجي فى كل اقليم ولا يثبت له ملك

7. باب 129ᵃ فيما يحدث فى الجو من العلامات الدالة على موت الملوك وقحط البلد وخصبها، قال ابو يوسف يعقوب الكندي ذكر ارسطو فى كتابه الآثار العلوية على الآثار الحادثة فى الجو ولم يذكر احكامها،

Hiermit brechen diese Auszüge ab (übrigens ziemlich uncorrect).

F. 129ᵇ noch eine (dazu gehörige) Tabelle, Arabische Jahre und die der Zeitrechnung des يزدجرد gegenübergestellt, mit Angabe der Klimata und der daran geknüpften Ereignisse.

5901. Mq. 406.

13 Bl. 4ᵗᵒ, 15 Z. ($22^1/_3 \times 16$; $16^1/_2 \times 10^1/_2$ᶜᵐ). — Zustand: unten am Rande fleckig. — Papier: gelb, grob, stark, etwas glatt. — Einband: Hlbfrzbd. — Titel f. 1ᵃ:

هذه مقدمة فى دلالات الكواكب

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: وصلى الله على سيدنا محمد ... وسلم وبعد فهذه دلالات الكواكب السبعة السيارة فى اخراج المراد وهم الكواكب التى تسير فى الاثنى عشر برجا زحل مشتري الخ

Astrologisches Werkchen. Zuerst werden die 7 Planeten ihrer Stellung nach besprochen, ihre Figuren im رمل angegeben, dann welche

Bedeutung u. Einfluss sie auf das Leben haben, erörtert. — Darauf folgt f. 8b:

القول على البروج وما لها من الاسماء وكنيتها وما لكل برج يختص به من الشرف والهبوط بمفرده٬

Die 12 Thierkreis-Zeichen werden von برج الحمل an der Reihe nach durchgenommen bis برج الحوت und ihr Wesen und Wirken besprochen.

Schluss f. 11b: ومن الناس من جعل له القيروان وافريقية وله من النواحي الشمال٬

Es folgt noch eine Notiz, dem Hermes beigelegt, unter welchen Constellationen man kämpfen oder nicht kämpfen müsse.

Schrift: ziemlich gross, gewandt und zuletzt flüchtig, vocallos. Für die Stichwörter ist öfters Platz gelassen, was für den Sinn störend ist. — Abschrift c. 1112/1700.

F. 12b—13b ($21^3/_4 \times 15^1/_2$; $16^1/_2 \times 10^1/_2$ cm) enthält eine ausführliche Beschreibung des Planeten زحل und seines Einflusses auf die Begebenheiten. Anfang: زحل الكوكب الشيخ الكبير الهرم كوكب المهانة والهموم والغموم والامراض المتطاولة طبيعته باردة يابسة يشبه بالمرة السوداء الخ und Schluss: وفى الثانى والثالث يقود العمياء ويواصل المساكين ويسوس اهل الزمانة والعاهة٬

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich, deutlich, gleichmässig, vocallos. — Abschrift um 1100/1688.

5902. We. 1752.

4) f. 40—61.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 40a: الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام . . . اما بعد اذا اردت ان تعرف طالع السنة ومولدها فى اى برج تدخل السنة تاخذ سنين الاسكندر الخ

Allerlei Astrologisches; über die Eintrittszeit des Jahres und die damit in Verbindung stehenden Ereignisse und Folgen. F. 40b heisst es nach Daniel: Gott hat den Eintritt des Jahres im 2. Kānūn (Monat) gemacht; er ist also nach Griechischer Rechnung immer Jahres-Anfang, weil Christus darin geboren ist; will man nun die Jahresereignisse wissen, so muss man zusehen, auf welchen Tag der Woche der Anfang des 2. Kānūn fällt. Dann heisst es nach Hermes weiter: tritt dieser am Sonnabend ein, so geschieht das und das, u. s. w. für die andern Tage, bis f. 43b. Dann wird der Einfluss besprochen, den ein bestimmtes Thierkreiszeichen im Beginn des Jahres auf dessen Ereignisse habe, f. 43b: القول على مولود السنة٬ ان ولدت السنة بالحمل الخ. Dann f. 47a: القول على كسوف الشمس, die Folgen der Sonnenfinsternisse, je nach den Monaten ihres Eintritts; und ebenso f. 48a die der Mondfinsternisse: القول على كسوف القمر; desgleichen f. 49a die der Ringe um die Sonne القول على الدارة حول الشمس, u. f. 50a die Mondhöfe القول على دارة القمر; dann f. 50b von den Neumonden القول على علامات الاهلة ebenfalls nach ihren Wirkungen auf die Monate; und in gleichem Sinne f. 51a: القول على الزلازل; 51b القول على القوس; 52a القول على علامات البرق; 53b القول على الرجفات والهدات; 56b القول على الرعد; 58b القول على حوادث الجو وظهور الكواكب والصواعق; 60b القول على الرياح والزوابع.

Gegen Ende dieses Abschnittes hört das Werk hier auf, der Rest fehlt.

F. 60 unten am Text beschädigt. — F. 62 leer.

5903.

1) Mo. 197, 1, f. 1—3.

31 Bl. Kl. 8vo, 17 Z. ($15 \times 10^1/_2$; $11 \times 6^1/_2$ cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Halbfranzband. — Titelüberschrift f. 1b:

هذه ملحمة تدل على وقايع التى تكون فى ذلك العام بحكم اليوم السادس من طوبه القبطي

Zukunfts-Deutungen. Was in „diesem" Jahre vorfallen wird, wenn der 6. des Koptischen Monats طوبه auf einen Sonntag oder Montag u. s. w. fällt. Zuerst: ذكر ما جاء فى يوم الاحد سادس طوبه٬ قال الحكيم يكون تلك السنة رياح كثيرة ويكون الصيف خفيفا الخ

Schluss f. 3b: يكون النيل وسطا لا يثبت كثيرا والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب تمت

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1215/1800.

2) Mq. 98, 11, f. 19b—20a.

4to. — Schrift etc. wie bei 8). — Ueberschrift f. 19b:

اختيارات ايام الشهر العربي عن جعفر الصادق

Die Seite ist in 2 Columnen getheilt, jede enthält 15 Zeilen; zu ihrer Rechten stehen die Zahlen von 1—15, 16—30. Daneben die Angabe, wofür der Tag besonders geeignet ist oder wofür er nicht taugt. Diese Zeit-Angaben werden dem Ǵa'far eççâdiq † 148/765 zugeschrieben. So bei dem 1.: يوم صالح للقاء الملوك والامراء; beim 4.: يوم صالح في جميع الاحوال; beim 5.: يوم ردي مذموم لكل شيء

Seite 20a ist ebenso eingerichtet, die Angaben sind etwas ausführlicher, die Ueberschrift fast dieselbe: اختيارات الايام عن جعفر الصادق

5904.

1) Mq. 98, 4, f. 14b—15a.

4to. — Ueberschrift (in grossen Buchstaben):

الملحمة والآثار العلوية وتاثيراتها

بحسب حلول القمر في البروج الاثني عشر

Deutungen aus dem Stand des Mondes in den 12 Thierkreis-Zeichen auf allerlei Ereignisse.

Jede dieser zwei Seiten ist eingetheilt in 9×12 Quadrate. Die erste Reihe von oben nach unten ist ausgefüllt mit den Namen der Thierkreis-Zeichen. In einer Reihe über jedem der Quadrate steht eine Witterungs- oder Himmels-Erscheinung, wie الصواعق, الدوي والرعد, المطر في غير وقته, كسوف الشمس. Dann ist jedes der Quadrate mit irgend einem guten oder schlechten Ereigniss ausgefüllt, wie فساد التجارة, عزل العمال, رخاء ونعمة, مرض شديد, كثرة المياه, وباء وشر etc. Diese Ereignisse stehen unter sich in keinem Zusammenhange, aber die Schrift ist so geschickt eingerichtet (indem sie theils grade, theils schräge, theils von unten nach oben läuft), dass scheinbar aus ihr eine Menge Quadrate und Sechsecke entspringen.

Schrift wie bei 1), nur etwas kleiner. (19×14cm).

2) Mq. 98, 12, f. 20b. 21a.

Schrift wie bei 10). — Ueberschrift f. 20b:

الكلام على ما يحمد والقمر في بروجه

Die Seite in 12 Zeilen: zur Rechten die Zeichen des Thierkreises angegeben; daneben, was sich zu thun empfiehlt, so lange der Mond in diesem Zeichen steht. Erste Zeile: الحمل، يحمد لقاء الملوك والسلاطين والعظماء وارباب الدين وشري آلة الحرب،

Ebenso die folgende Seite, aber im Gegentheil das aufzählend, was man vermeiden soll: الكلام على ما يكره والقمر في البروج. Erste Zeile: الحمل، يكره عمل الولايم والاعراس وشري العبيد واخذ الشعر والحمام،

5905.

1) Mq. 98, 5, f. 15b.

4to. Schrift u. Einrichtung wie bei 4. — Ueberschrift (in grosser schöner Schrift):

الاختيارات المختصة بالملوك

بحسب حلول القمر في البروج

Auch eine Art Schicksalsenträthselung für Könige, was sie thun und lassen sollen, je nachdem der Mond in dem oder jenem Thierkreis-Zeichen steht.

Die Ueberschriften sind: الجلوس في السلطنة, الجلوس على اسرّة الملك, توجيه العساكر, صيد البر, سباق الخيل, لعب الكرة, المحاربة, صيد البحر, العهد والميثاق. Die einzelnen Quadrate sind ausgefüllt mit den Worten جيد, ردي, وسط.

2) Mq. 98, 6, f. 16a.

4to, 12 Zeilen. Schrift wie bei 3. — Ueberschrift:

القول علي خلاسية القمر في البروج

Die Seite ist in 3 Columnen getheilt; die erste enthält die 12 Thierkreis-Zeichen, die 2. die الاختيارات (was man wählen soll zu thun), die 3. die المحذورات (wovor man sich hüten soll). In der 1. Reihe neben dem برج الحمل steht in der 2. Kolumne: يحمد شري الدواب ولعب الاكرة والختان und in der 3.: يكره الزفاف.

3) Mq. 98, 13, f. 21ᵇ—23ᵃ.

4ᵗᵒ, 21 Zeilen. Schrift wie bei 11. — Ueberschrift:

الاختيارات الكلية على حلول القمر فى المنازل الثمانية والعشرين ومعرفة جواهرها وطبايعها

Auf jeder Seite zur Rechten stehen die Namen von 3 Thierkreiszeichen, und daneben 7 der Mondstationen. Daneben der Text, was man thun und lassen soll. Anfang: [برج الحمل، شرطين] وهو منزل شمالي معتدل جوهر الريح اذا نزل القمر به فاعمل تبريجات المحبة بين النساء ولا تلبس جديدا الخ

5906. Mq. 98.

20) f. 49ᵃ—56 (4ᵗᵒ. Schrift wie bei 11)].

a) f. 49ᵃ Ueberschrift: القول على طول قوس قزح In 12 Reihen, nach den Zeichen des Thierkreises; und in 2 Columnen, je nachdem sich der Regenbogen im Osten oder Westen zeigt. Worauf sein Erscheinen hindeutet. Bei dem Zeichen الحمل (östlich): يدل على كثرة الوباء والمرض والموت

b) f. 49ᵇ Ueberschrift:

اتصالات القمر بالكواكب العلوية

In 2 Columnen, jede in 3 Abtheilungen. Die 3 Abtheilungen rechts sind: كون القمر فى شرفه, كونه خاليا من السير, كونه على قران الراس. Die Abtheilungen links: اتصاله بالمشتري, اتصاله بالزحل, اتصاله بالمريخ. Bei jedem angegeben, ob es Glück oder Unglück bringt. Ebenso f. 50ᵃ für die اتصالات القمر بالكواكب السفلية. Die 3 Abtheilungen rechts: كونه على قران الذنب, كون القمر فى هبوطه, كونه بعد النور. Die 3 Abtheilungen links: اتصاله بعطارد, اتصاله بالزهرة, اتصاله بالشمس.

c) f. 50ᵇ—53ᵇ. Daran schliesst sich eine Erörterung über die Annäherung und Entfernung der Sterne von einander: القول فى الاتصالات والانصرافات والمقابلات. Dies ist rein astronomisch.

d) f. 54ᵃ ذكر البهبهرات، ان اهل الهند لما قسمت البروج ثلثة اوجه وجعلت الوجه الثالث من كل برج لصاحب البرج التاسع منه . . . قسمت بعد ذلك كل برج بتسعة اقسام وجعلت التسع الاول من كل برج لصاحب ذلك البرج ان كان برجا منقلبا او لصاحب البرج الخامس منه ان كان منقلبا جدا وهذا هو الذي يسمونه البهبهرات، الخ Die Tafel dazu f. 54ᵇ. [Statt البهبهرات l. النوبهرات.]

e) f. 55ᵃ حدود المصريين. In 6 Columnen, jede in 12 Quadraten. In der Columne rechts stehen die Zeichen des Thierkreises, daneben in den 5 Columnen die 5 Planeten, in verschiedener Reihenfolge.

f) f. 55ᵇ (vgl. f. 44ᵃ): سهم شرف المولود، سهم الملك والسلطان، الخ

g) f. 56ᵃ. Die gegen die Ka'ba zu nehmende Richtung. Ein kleines Quadrat in der Mitte der Seite, in welchem الكعبة الشريفة steht; rings herum in schrägzulaufenden Quadraten Städte und Länder angegeben, mit Angabe des maassgebenden Sternbildes.

h) f. 56ᵇ. Erörterung zu der Tafel f. 47ᵃ. معرفة سعة المشرق، وهو ان تعرف عرضه الخ F. 47. 48 sollten auf f. 56 folgen. Hier hört das Werk auf, aber es scheint nicht vollständig zu sein. — Als Verfasser des Ganzen scheint der in 1) angegebene اسمعيل المالقى (um 731) angesehen werden zu müssen.

5907. Pet. 66.

1) f. 1—11ᵃ.

74 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (17×10ᶜᵐ). — Zustand: die ersten 14 Bl. lose, die übrigen vielfach im Rücken ausgebessert; im Ganzen unsauber. — Papier: gelblich, etwas glatt und ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser fehlt.

Allerlei Astrologisches.

F. 1ᵃ (von späterer Hand) hat die Ueberschrift: باب الكواكب وما لها من الاشكال على الصحة والكمال ferner: باب الكواكب وما لها من الحروف،

F. 2ᵃ der Thierkreis, in 12 Felder getheilt, in jedem ausser den Namen die betreffenden Buchstaben und Zahlen. (حمل ثور جوزاء سرطان اسد سنبلة ميزان عقرب قوس جدي دلو حوت)

F. 2ᵇ ein Kreis mit der Umschrift: الخيرة والعاقبة فيما يطلبه جيدة حميدة ام لا darunter in quadratischen Fächern einzelne Buchstaben.

F. 3ª—8ᵇ in solchen Kreisen je ein Name des Thierkreises, mit besonderen Umschriften, z. B. bei حمل so: هل يحصل ما فى نفسه من الشرف والعلو والرفعة ام لا' mit quadratischen Fächern für einzelne Buchstaben, zum Theil auch Zahlen.

F. 9ª von späterer Hand, ein دعاء الاستخارة [Anfang: اذا اردت ان ترى فى منامك] und ein باب استخارة مجرب [Anfang: وهو انك تكتب ما ياتى].

F. 9ᵇ Verzeichniss von Unglückstagen in den 12 Monaten.

F. 10 und 11ª mit unbedeutenden فائدة u. dgl. beschrieben.

Schrift f. 2 bis 8 wie bei 2).

5908. Pet. 66.

4) f. 41ᵇ—72ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift f. 41ᵇ:

هذا كتاب بليناس لابنه فى الطلسمات

Anfang f. 41ᵇ: اسمع ما اوصيك به وصف ذهنك وفرّغ قلبك فانى معلمك بعلم عظيم الشان لا يعادله كنز ذهب ولا فضة الخ

Dies dem Belînâs (Plinius) zugeschriebene Werk, für seinen Sohn zur Richtschnur bestimmt, weist zuerst nach, wie der Mikrokosmos (العالم الصغير) d. h. der Mensch in seinen einzelnen äusseren Theilen den Makrokosmos abspiegele; ebenso sei es mit den inneren Theilen; so habe Bezug الدماغ للشمس والرية والحلقوم للقمر والقلب للمشتري الخ. Daraus folge der Einfluss der Gestirne. Deshalb wird dieser in einzelnen Abschnitten, nach Anleitung des Gewährsmannes Aristoteles, besprochen. Zuerst f. 47ᵇ اقليم المريخ; 49ª اقليم الشمس; 50ª اقليم الزهرة; 51ᵇ اقليم عطارد etc. Ihre geheimen Kräfte bestimmen das Thun des Menschen. Ebenso sind geheime Kräfte in der übrigen Natur, im Pflanzen-, Stein- u. Thierreiche.

Das Werk ist hier nicht zu Ende. Es schliesst in dem Abschnitte معرفة الطير so: فالقبيت منها هذه التى ذكرت وسايرها المعدنية والنباتية والحيوانية'

F. 73 u. 74 gehören nicht zu dem Vorhergehenden.

5909.

1) Mf. 39, 4, f. 64—72.

4ᵗᵒ (26⅓ × 17½; c. 21 × 13ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark.

Es liegt hier kein eigentliches Werk vor, sondern verschiedene astronomische Notizen und Tabellen (wie Angabe über Berechnung des Anfangs der Arabischen und der Syrischen Jahre und Monate und Notizen über die Planeten). Im Grunde gehört das Stück aber zur Astrologie; f. 67ª giebt an, wie man die glücklichen und unglücklichen Tagesstunden nach dem Stand der Planeten ermitteln könne.

Diese Notizen, in grosser Türkischer Schrift, deutlich u. vocallos, zum Theil roth, stammen aus dem Jahre 1008/1599. Die Schrift läuft zum Theil queer oder auch seitwärts über die Blätter. F. 73 leer.

2) Mq. 406, f. 12ᵇ—13ᵇ.

Ausführliche Beschreibung des Planeten زحل und seines Einflusses: s. bei No. 5901.

3) Mo. 23, 7, f. 134—141.

8ᵛᵒ, 7 Z. (Text: 3½ × 6½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, stark, glatt.

Bruchstück ohne Anfang und Ende und ohne Titel. Zuerst f. 134ª: والواو بستة فاذا نظر اليه عطارد حتى ست مرّات والسين بستين فاذا سقط منها عدد الحكما تاخر اثنا عشر الخ

Aber die Blätter folgen so: 135. 141. 136—139. 134. 140. Es scheint, dass am Anfang u. am Ende nur je 1 Blatt fehlt. Die ersten Worte auf f. 135ª: والصلاة والسلام على رسول الملك القيوم ... وبعد فقد سالنى من لا استطيع مخالفته الخ

Es ist ein Horoskop, ausgestellt dem سليمان (nicht specieller bezeichnet), einem vornehmen Herrn. Der Sterndeuter findet طالع المشار اليه بالقوس والمشتري — Die letzten Worte: الا بعد الاستعاذة بالله من الشيطان الرجيم فان لازم على فعل ذلك صاحب هذا'

Schrift: gross, gleichmässig, wenig vocalisirt, in rothen Linien eingefasst. — Abschrift c. 1100/1688.

5910.

1) Spr. 1873, 2, f. 21.

8vo, 25 Z. (20⅔ × 15; 17 × 8¼cm). Am Rande schadhaft.

Stück aus einem astrologischen Werke von der Gattung Horoskop (ك' المواليد). Es beginnt hier im 1. Kapitel, worin eine Menge kurzer فصل sind. F. 21b:

2. باب في ابتداء خلقة الجنين وذكر احواله قبل الولادة،
Anf.: ابتداء خلقة الجنين يقال له الماء في الرحم
u. Schluss: صادق المودة، الشهير الثاني يتولاه المشتري فيظهر في النطفة،

Schrift: ziemlich gross u. deutlich, vocallos; um 1215/1800.

2) We. 1155, 2, f. 67—70a.

Tabellen, um den Namen des Geborenen durch Rechnung festzustellen, für Knaben und Mädchen: nebst Anweisung zum Gebrauch derselben.

5911. Lbg. 68.

4) S. 226. 227.

Format etc. und Schrift (25 Z., Text: 17 × 10cm) wie bei 1). — Titelüberschrift:

ارجوزة في دخول المحرم، نهار الاحد، الاثنين الخ

Anfang:

ان جاءنا بالاحد المحترم فالثلج في ذا العام قبل يعظم

Ein Reǵez-Gedicht eines Ungenannten in 57 Versen, über die Tage der Woche, mit denen der Monat Moharram beginnt; und die Folgen der Witterung, des Wachsthums, Glückes und Misserfolges etc. — Schluss:

اقول ذا والمستعان الله بالغيب لا يعلمه الا هو

S. 228—230 unbedeutende astronomisch-astrologische Notizen; 231—235 leer.

5912. Spr. 1936.

1) f. 1-63.

73 Bl. 8vo, 17 Z. (19 × 13½; 14 × 7½cm). — Zustand: stark fleckig (abgesehen von der sauberen Ergänzung). — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappbd. mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser f. 1a:

هذا كتاب ملحمة سيدنا دانيال عم

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور ثم الذين كفروا بربهم يعدلون وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه تسليما كثيرا، قال دانيال الحكيم عم وعلى نبينا افضل الصلوة واتم التسليم، اعلم ان حكم الشعرة اليمانية واقران الكواكب جار حكمها على الاقاليم والبلدان التى تحت فلك البروج التي هي اثنى عشر برجا وهو الذي وصفه هرمس الهرامس اي سيدنا ادريس عم والحكم عند طلوعها وما لها من الحوادث التى تقع في العوالم في كل سنة الخ

Astrologisches Werk, „ursprünglich von Hermes verfasst, dann aus der alten Sprache übertragen von Hippokrates; Aristoteles zog es aus dem الكتاب المخزون في الاسرار und berichtigte die Uebertragung des Hippokrates". Es ist nicht in gezählte Abschnitte, sondern ungezählte قول getheilt. Die einzelnen Abschnitte (auch ausserdem) meistens eingeführt mit قال دانيال عم.

2a القول على برج الحمل المستولي عليه المريخ
2b القول على برج الثور المستولي عليه الزهرة

u. s. w. die Thierbilder und Planeten so, wie bei Spr. 1878, f. 7a ff.

17b القول على غرة شهر كانون الاخر وما قبل فيه
[قال دانيال عم ان الله الخ]

20b القول على كسوف القمر 22a القول على كسوف الشمس
23b القول على علامة الدارة حول الشمس
24a القول على الدارة حول القمر
25a القول على البرق 26a القول على علامة الزلازل
27a القول على علامات القوس
29a القول على الرجفة 33a القول على علامات الرعد
36a القول على حوادث الجو وظهور الكواكب المهولات
37b القول في سقوط الجماد 37b القول في الايام الهلالية
38a القول في التوخير وهو سبعة ايام في تموز من ثمانية عشر الي خمسة عشرين تمطر فان رايت اول يوم منه الخ
38a القول على دلايل الرياح
38b القول في دلايل السنة والشهور
40b القول على علامات المواليد
41b القول على دلايل صفة الرياح السود
41b القول على دلايل الكواكب

Die folgenden Abschnitte beginnen alle in der Ueberschrift mit القول على الدلائل.

42ᵃ عيد الصليب 42ᵃ انقضاض الكوكب
43ᵃ شهر نيسان وما فيه من الدلايل
44ᵇ شهر ايار وما فيه من الدلايل

u. s. w. so die folgenden Monate.

Schluss f. 63ᵇ: وان انكسف القمر فيه فانها تكون سنة سالمة كثيرة الحنطة والشراب وكل شيء وتحسن الاشجار وتفرح قلوب الناس والله اعلم بغيبة واحكم، تم الكتاب المبارك بحمد الله الخ

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, fast vocallos. Die Ueberschriften roth. F. 1—5. 17. 18 in kleiner Schrift, uncorrect, ergänzt: daher auch der Titel ergänzt. — Abschrift c. 1150/1737.

5913. Mq. 657.

77 Seiten 4ᵗᵒ, 21 Z. (23⅓ × 16; 17 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: schöner Halbfranzband.

Dasselbe Werk. Titel S. 1:

"كـ هرمس الهرامسة وهو ادريس النبي في الحكم عند طلوع الشعري وما لها من الجوادات

Anfang S. 2 zuerst: بسم الله الخالق الحق الناطق Dann der obige Titel wiederholt u. dann weiter so wie bei Mf. 39, 6 angegeben ist. Denn, von einzelnen Abweichungen in den Ausdrücken abgesehen, entspricht S. 2—22, Z. 7 dem Stück Mf. 39, 6.

(Der vorliegende Text ist sehr incorrect; so z. B. oben الجوادات, wofür الحوادث zu lesen ist.)

Auch der weitere Inhalt des Werkes ist lediglich astrologischer Art und zieht aus dem zufälligen Fallen gewisser Zeiten (z. B. Neujahr) auf den oder den Wochentag, aus dem Eintreten gewisser Naturereignisse (wie Sonnen- oder Mondfinsternisse) in dem oder jenem Monat, oder an gewissen Tagen (wie Donner und Blitz), Folgerungen für das Eintreten von leidigen u. freudigen Begebenheiten (Krieg, Krankheit, Misswachs etc.). Zunächst wird der Eintritt des Neujahres und dessen Folgen für jeden Wochentag erörtert, und zwar nach Daniel. S. 22 وكذا النيروز وما يدل عليه من العلامات عن دانيال Dies Stück bricht aber S. 24, 2 beim Donnerstag ab und es tritt eine Lücke ein bis S. 25, Z. 5 v. u. Worauf das Stück S. 25, 5 v. u. bis S. 26, 4 geht, ist nicht ganz deutlich. — Dann kommt:

S. 26 فصل في معرفة الساعات [d. h. ساعات اليوم] يوم الاحد الخ

S. 28 فصل في ذكر ساعات الليل، ليلة الاحد الخ

S. 30 unten vom Eintritt des Jahres im Monat Kānūn II an dem oder dem Wochentage. Anfang (nach d. Bism.): قال دانيال عم ان الله عز وجل جعل تاديب كل شيء في تشرين الاول الخ

Die einzelnen Abschnitte beginnen so (31, 4 etc.): قال دانيال عم اذا دخل كانون الآخر يوم السبت [الخ يوم الاحد الخ]

S. 34 القول على كسف الشمس (nach den einzelnen Monaten) u. s. w. = Spr. 1936, 1, f. 20ᵇ ff.

Schluss ebenso.

Schrift: ziemlich klein, etwas rundlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift von على سالم بن محمد سالم الشافعي im J. 1293 Çafar (1876).

5914.

1) Mf. 39, 6, f. 85—96.

4ᵗᵒ, 21 Z. (26¼ × 18; 21 × 13ᶜᵐ). — Zustand: unsauber, gegen Ende recht fleckig. — Papier: gelblich, glatt, stark.

Ein Stück desselben Werkes. Titelüberschrift f. 85ᵇ: كتاب هرمس الهرامسة وهو نبي الله ادريس عم في حكم طلوع الشعرا اليمانية وما لها من الحوادث التي تكون في العالم في كل سنة مما علمه الله تعالي اياه واتا به الامين جبريل عم له ونقلة نقطوبة الحكيم وصدقه فيما نقله،

In der Unterschrift ist der Titel:

احكام طلوع الشعرة

Ein physikalisch-astrologisches Werk, in welchem die Einflüsse des Sirius — je nach der Mondstellung — auf Menschen und Gegenden und Ereignisse behandelt werden. Es ist angeblich — wie es scheint, aus dem Nabatäischen — übersetzt und hinzugefügt, dass die

Bewohner von حران sich nach der darin verborgenen tiefen Wissenschaft noch jetzt richten. Ausserdem findet eine Berufung auf Aristoteles und Ptolemaeus statt. Es ist eingetheilt nach den 12 Thierkreis-Zeichen.

Anfang (unmittelbar nach obigem Titel): وذكر ان المقدمة بالمعرفة على ما يوجبه احكام البروج والكواكب فى تاثيرها فى الناس وانه من العلوم الخاصّية التى وقعت بها التجربة الخ (Es muss statt ان المقدمة heissen انه المقدم)

Trotz der abweichenden Einleitung ist dies Stück von f. 86ª an = Spr. 1936, 1, f. 2ª—17.

Schluss f. 96ᵇ: وتكثر هذه الافات فى اقليم الحوت المقدّم ذكره مع اسفل النيل وفى مثله وانظر فى اى خمس من الاخماس الحوت تكون قابض عليه من البلاد كوكب ذلك الخمس وكمل برج الحوت، تكملت احكام الخ

Schrift: gross, kräftig, gefällig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1000/1591.

2) Mo. 197, 2, f. 4—30ª.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 4ª: الحمد لله رب العالمين والصلاة ... وبعد فهذا كتاب هرمس الهرامسة السيد ادريس فى الحكم على طلوع الشعري اليمانية وما لها من الحوادث التى تكون فى العالم فى كل سنة،

Das hier folgende Stück ist, von einigen Abweichungen abgesehen, das soeben besprochene; es beginnt f. 4ª mit برج الحمل. Schluss ebenso.

Darunter stehen die Wörter für den Thierkreis, die Angaben über die Natur der Bilder (ترابي ,مائى etc.) und die Namen der koptischen Monate.

F. 30ᵇ u. 31ª von ganz später unschöner Hand eine Notiz, Unbekanntes zu ermitteln (فايدة لاخراج الاخبار) durch gewisse Qorânstellen und Striche.

5915.

1) Mo. 198.

55 Bl. 8ᵛᵒ, 13 Z. (17 × 11½; 11 × 6½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Halbfrzbd.

Ein Stück desselben Werkes. Titel f. 1ª: هذا كتاب قاعدة النيل وما يحدث من الخسوف والكسوف والزلازل والرعد والبرق والصواعق وما يقع فيها لدانيال،

Anfang f. 1ᵇ: قال المؤلف ما جاء فى اخبار قاعدة النيل فى النيروز مما نثره بطليموس الحكيم ووجده فى المصحف القديم من علم دانيال النبي القديم عليه الصلاة والسلام مما علمه الله تعالي قال وامتحنه العلماء من بعده فصح بالتجربة والامتحان فى سابق الزمان فمن اراد المعرفة مما يحدث فى كل سنة فليطالع فى هذا الكتاب،

Zunächst Wahrsagungen, aus dem Stand des Nils und aus dem der Gestirne und aus Witterungserscheinungen abgeleitet, für das tägliche Leben und für kommende Ereignisse; dieselben werden dem Daniel beigelegt. Zuerst werden die 7 ersten Tage des Koptischen Jahres behandelt. Es folgt f. 5ª:

القول على الكسوف، قال دانيال عم ان انكسفت الشمس الخ

Von hier an = Spr. 1936, 1, f. 20 bis etwa f. 40, mit denselben (zum Theil etwas längeren) Ueberschriften. Zuletzt:

36ᵇ القول على الرياح والزوابع

40ª القول على الضباب والبرد

mit der Unterschrift f. 42ª: هذه ملحمة دانيال عم تخبر عن دخول السنة وما يحدث فيها من كسوف الشمس وخسوف القمر وما يتولد عن ذلك من الاخبار

Es folgt dann noch ein Stück über die Folgen, welche es hat, wenn der Anfang des Monats Kânûn II fällt auf Sonnabend oder Sonntag u. s. w., und ein anderes darüber, was sich ereignet, je nachdem das Jahr beginnt mit Eintritt des oder des Sternbildes (وان ولدت السنة بالثور الخ oder بالحمل). Das Ganze schliesst mit der Uebersicht und Gegenüberstellung des Eintritts der Römischen Monate im Verhältniss zu den Koptischen (الاشهر الرومية ودخولها فى القبطية).

Eine besondere Unterschrift findet sich nicht.

Schrift: gross, dick, deutlich, rundlich, vocallos. Stichwörter roth. Auf f. 4 folgen zwei ungezählte Blätter, jetzt 4ᵇ und 4ᶜ. — Abschrift c. 1200/1785.

2) Mq. 466, 1, f. 1ª.

156 Bl. 8vo, 21 Z. (15⅓ × 10½; 14½ × 9½cm). — **Zustand:** fleckig. — **Papier:** gelb, ziemlich dünn, etwas glatt. — **Einband:** s. bei 2. — **Titelüberschrift:**

وعن دانيال شرح دلايل قوس قزح والبرق والرعد

Anfang: ايلول ان ظهر فيه قوس قزح دلّ على كثرة الجور والظلم — **Schluss:** وان كان رعد وبرق دل على موت النساء والله اعلم

Ein kleines Stück aus demselben Werk; s. Spr. 1936, 1, f. 26. Hier ist die Rede davon, was eintreten wird — an Gutem oder Bösem — wenn ein Regenbogen oder auch wenn Donner und Blitz sich in dem oder dem Monat zeigt. Die Namen derselben werden hier in der syrischen Weise bezeichnet. Die Deutuug selbst wird dem Daniel beigelegt.

Schrift: ziemlich klein, gewandt, vocallos. Die Stichwörter (der Monate) roth oder grünlich (abwechselnd). — **Abschrift** c. 1100/1688.

3) Mq. 466, 3, f. 12b.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 2). — **Ueberschrift:**

القول على عيد الصليب،

Anfang: قال دانيال اذا كان عيد الصليب يوم الاحد تكون السنة جيدة والمطر كثير الخ
Schluss: وتقسا قلوب العالم ويكون وقت صعب ضيق والله اعلم

Ebenfalls aus Spr. 1936, 1, f. 42ª: Angabe von Naturereignissen, die im Laufe des Jahres eintreten werden, abhängig davon, ob das Osterfest auf den oder den Wochentag fällt. Dieselbe ist dem Daniel beigelegt.

Dann noch, auf derselben Seite, Zusammenstellung der 12 Thierkreisbilder mit den 7 Planeten und Aufzählung der 12 koptischen (und der syrischen) Monatsnamen. — Bl. 13 leer.

4) Spr. 1936, 3, f. 67—73.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1).

1) f. 67ª **Titelüberschrift u. Verfasser:** ذكر النيروز وما يدل عليه من العلامات، عن دانيال النبي عم

Astrologische Betrachtungen, an den Eintritt des النيروز an dem und dem Tage geknüpft. Der Verfasser scheint in Aegypten zu leben. **Anfang** f. 67ª: ذكر ما فى النيروز من العلم مما فسره بطلميوس الحكيم الخ. Dies Stück steht in Mo. 198, f. 1ª ff. und Mq. 657, S. 22 ff. Die Hauptsätze fangen an: [يوم النيروز] ان صادف يوم الاحد [الاثنين الخ] nebst Angabe des dazu gehörigen Gestirns [للمريخ الخ] وهو للشمس [للقمر،

2) f. 69b ذكر اول يوم من طوبه وما يدلّ عليه من العلامات عن دانيال النبيّ عم. Ebenfalls auf Daniel, dann auf Ptolemaeus bezogen. Der erste Hauptsatz beginnt: اذا كان اول يوم من طوبه يوم الاثنين فانه يكون فى السنة رياح عواصف الخ

3) f. 70b فصل فى معرفة الساعات، يوم الاحد الخ Angegeben nach den 7 Tagen, welchem Gestirn jede der 12 Stunden des Tages angehört und wozu sie gut sei oder nicht. S. Mq. 657, S. 26.

4) f. 72 فصل ذكر ساعات الليل. Ebenso in Bezug auf die Stunden der Nacht. (Mq. 657, S. 28). **Schluss** f. 73b: الساعة ١٢ للقمر ادخل فيها على الملوك، تم وكمل والحمد لله وحده،

5916. We. 1155.

1) f. 1—57.

70 Bl. Kl.-8vo, 18 Z. (15⅔ × 11¼; 11½ × 6cm). — **Zustand:** fast lose im Einband; nicht ganz sauber. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken und Klappe. — **Titel** f. 1ª:

كتاب تقويم الشعري اليمانية وما فى ذلك من الحوادث والدلايل فى كل سنة،

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1b: هذا تقويم الشعري اليمانية من كتاب الحاكمي وهرمس الحكيم وبطليموس، قالت الحكماء ان الشعرة كوكب كانت الجاهلية فيما مضى يعبدونها ويقربون لها القربان ويعظمون شانها الخ

Astrologisches Werk, gleichfalls auf Hermes und Ptolemaeus zurückgeführt. Es erörtert den Einfluss des Sirius auf die Ereignisse und seine Bedeutung für das Menschenleben, je nachdem das Gestirn diese oder jene Stellung einnimmt. So wird sein Eintritt in jedes der Thierkreisbilder besprochen, und der Verfasser

unterlässt nicht, dann zum Schluss jedes Mal über die voraussichtlichen Bodenerträge zu reden (ذكر ما يباع وما يشتري في هذه السنة).

Schluss f. 57ª: الادهان كلها تشتري في ابيب وتباع في برمهات والله تعالي اعلم بغيبه واحكم، تم وكمل

Schrift: gross, rundlich, vocallos. — Abschrift von محمد بن ابراهيم المغربي الدمياطي الازهري im J. 1238/1822.

Bemerkungen über Astrologie, We. 359, f. 137ᵇ. — Ueber den Stand des Merkur, Saturn und anderer Planeten, um zu ersehen, ob dies oder das zu unternehmen sei, Pm. 340, 2, f. 91ᵇ. 92ª. — Einfluss der Constellation (ob Einer in dem oder jenem Jahre eines 12 jährigen Cyclus geboren) auf den Charakter, Pet. 68, f. 182ᵇ. 183. — Von Stellung des Horoskops We. 1155, 2, f. 64ᵇ; 1134, f. 3ᵇ. Verse darüber, We. 1224, 2, f. 94ᵇ. 95ª. — Wie aus dem Stand der Gestirne ein Jahr des Ertrages oder der Theuerung zu erkennen sei, We. 1138ª, 1, f. 31ª. — Von Unglückstagen und -stunden, s. No. 4254.

5917.

Von anderen hieher gehören Werken seien erwähnt:

1) القرانات في الاحكام von محمد بن عبد الله بن عمر البازيار um 250/864.
2) الادوار في احكام النجوم von ابو معشر البلخى † 272/885.
3) المدخل في علم النجوم und المواليد وتحويلها und اسرار النجوم von demselben.
4) المدخل في علم النجوم von احمد بن محمد السرخسى † 286/899.
5) قضايا الصابئة في النجوم von محمد بن عبد الله الحرّانى عز الملك um 400/1009.
6) غاية الاحكام في صناعة الاحكام von محمد بن عبدان الدمشقى ابن اللبودى شمس الدين † 621/1224.
7) احكام المولود von ابن قيّم الجوزية † 751/1350.
8) الجامع المفيد في الكشف عن اصول مسائل التقويم والمواليد von احمد بن رجب ابن المجدى † 850/1446.
9) غرر البيان عن عمر الزمان von سالم بن احمد ابن شيخان † 1046/1636.
10) منظومة في التنجيم von محمد بن سعيد المريغنى السوسى † 1090/1679.
11) ر" في الكواكب السبعة والساعات الجيّدة von احمد بن عمر الديربى ابو العباس † 1151/1738.
12) كشف الغياهب عن مشكلات اعمال الكواكب von رمضان بن صالح بن عمر الصفطى † 1158/1745.
13) هداية المتهومين في كذب المنجمين von عبد الله بن عبد الله بن سلامة الادكاوي † 1184/1770.
14) حكمة الاشراق الي كتاب الآفاق von محمد بن محمد بن محمد بن عبد الرزاق مرتضى ابو الفيض † 1205/1790.
15) اصل الاصول في خواص النجوم von ابو العنبث الصميري
16) مفاتيح القضاء von سهل بن بشر بن حبيب الاسرائيلى
17) الجامع الكبير في احكام النجوم von الخصيبى
18) الجامع الصغير في احكام النجوم von يحيى بن محمد المغربى ابو الشكر محيى الدين
19) ك" الاختيارات von demselben.
20) المختار من كتب الاختيارات von يحيى بن سهل التكريتى ابو بشر
21) الكفاية في النجوم von احمد بن محمد برهن السنجري ابو سعيد
22) احكام الاسعاد von demselben.
23) مدخل العالمين في النجوم von السجزي
24) كتاب العماد في النجوم von عبد العزيز بن عثمان القبيصى ابو القاسم
25) المدخل في علم النجوم von demselben.
26) مجموع في احكام النجوم von ابن شرع
27) ك" القرانات von جرّاش بن احمد الهمدانى
28) ك" القرانات und اسرار المواليد von كنكه الهندي
29) مصباح العلوم في احكام النجوم
30) المدبّرات العالية في النجوم
31) درج الفلك في احكام النجوم

XI. Buch.

Die Mathematik.

1. Griechische Mathematiker.
2. Geometrie.
3. Arithmetik.
4. Physik und Optik.
5. Münzen und Gewichte.

1. Griechische Mathematiker.

5918. Mf. 256.

233 Bl. 4to, 13 Z. (26½ × 19—19½; 15 × 10¾cm). — **Zustand**: gut. — **Papier**: gelb, dünn, etwas glatt. — **Einband**: rother Lederband mit Goldverzierung. — **Titel und Verfasser** fehlt. Es ist:

كتاب اقليدس فى علم الهندسة

in der Angabe des

نصير الدين الطوسى

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي منه الابتداء واليه الانتهاء وعنده حقايق الانباء وبيده ملكوت الاشياء . . . وبعد فلما فرغت عن تحرير المجسطي رايت ان اخر [l. احرر] كتاب اصول الهندسة والحساب المنسوب الي اقليدس الصوري بايجاز غير مخلّ الخ

Der Herausgeber Naçır eddın eṭṭūsı † 672/1273 (No. 1745) will die **Elemente** des **Euclides** kurz, aber ohne wesentliche Auslassungen, herausgeben und allerlei, was er aus anderen Büchern darauf bezüglich gesammelt hat, hinzufügen; ferner will er das, was von dem Werke sich in den Handschriften des الحجاج und des ثابت findet, von diesen Zusätzen durch deutliche Angabe oder durch verschiedene Farbe der Figuren unterscheiden. Dann beginnt er das Werk und giebt zuvor noch an, dass dasselbe 15 مقالة nebst den Anhängseln am Schlusse enthalte; und zwar 468 Figuren in der Handschrift des الحجاج, und 10 mehr in der des ثابت. An einigen Stellen wichen auch Beide etwas in der Anordnung ab; er hat die Verschiedenheit Beider durch Farbe bezeichnet, für ثابت roth, für den Andern schwarz.

1. مقالة	f. 2a	47	Figuren,	bei Ṫābit 48.
2. —	43a	14	»	
3. —	52b	35	»	bei Ṫābit 36.
4. —	72b	16	»	
5. —	83a	25	»	
6. —	95a	32	»	bei Ṫābit 33.
7. —	114a	39	»	
8. —	124b	25	»	bei Ṫābit 27.
9. —	132a	38	»	
10. —	140b	105	»	bei Ṫābit 109.
11. —	172a	41	»	
12. —	190a	15	»	
13. —	203b	21	»	
14. —	220a	10	»	
15. —	226b	6	»	

Im Anfange der 14. مقالة steht, sie sei dem Buche zwar angehängt, aber beigelegt dem ايسقلاوس als Verfasser; desgleichen zu Anfang der 15., dass sie dem اسقلاوس zugeschrieben werde. In der Chronik der Philosophen (Cod. Par. Suppl. 672, S. 62) wird derselbe genannt انسقلاوس. Ueberall ist ابسقلاوس zu lesen d. i. Hypsicles.

Schluss f. 229a: فان كل واحد منها بعده قواعد الاخر والبيان قريب من بيانه، وان قد وفقني الله فى تحرير هذا الكتاب حسب ما قصدته فلاختمه بحمده انه خير موفق ومعين،

Darauf folgt die Angabe, dass der Verfasser dies Werk vollendet habe im J. 646 Śa'bān (1248).

Es folgt noch f. 229a unten bis 233a ein Zusatz zu dem Werke, der sich in einigen Handschriften des Euclides nach der 15. مقالة gefunden hat und so anfängt: وجد فى بعض النسخ . . . زيادة هذا الشكل، كل مخمس متساوي الاضلاع والزوايا فى دائرة مربع نصف قطرها الخ،

Endlich f. 232ᵇ der eigentliche Schluss: تمت الكلام على التمام والصلوة الخ und die Unterschrift, aus der hervorgeht, dass diese Abschrift gemacht sei im J. 1211 Ǵom. I (1796), von شاه عبد العزيز بخاري

Schrift: ziemlich gross, gut, gleichmässig, vocallos (incorrect). Die Figuren im Text mit Goldstrichen und rothen Buchstaben. Die Ueberschriften roth, die Hauptsätze und Stichwörter (oder Stichbuchstaben) roth überstrichen. Die Seiten 1ᵇ u. 2ᵃ in Goldstrichen eingerahmt, auf f. 1ᵇ eine Frontispice, weiss auf rothem und blauem Grunde, zwischen den Linien dieser Seite Goldverzierungen.
HKh. I 1070 (p. 383). II 2496. Arabische Foliirung.

(Ein Commentar zum Euclides wird mit dem Titel كشف البلاغ demselben Naçır eddın beigelegt.)

5919.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Pm. 310.

216 Bl. 8ᵛᵒ, 16 Z. (20 × 12; 11²/₃ × 4³/₄ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen gut, doch ist der untere Rand (und zu einem kleinen Theil auch der obere) wasserfleckig. Bl. 1 und 2 am Rande und im Rücken ausgebessert, und nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: schöner Halbfranzband mit Goldverzierung und Klappe. — Titel und Verfasser von ganz neuer Hand, Persischer Zug, f. 1ᵃ oben:

هذا كتاب تحرير اصول الهندسة والحساب المنسوب الي اقليدس الصوري

Anfang und Schluss (f. 206ᵃ) ebenso.

1.	مقالة	f. 2ᵃ	6.	مقالة	81ᵃ	11.	مقالة	155ᵇ
2.	—	35ᵇ	7.	—	98ᵃ	12.	—	172ᵃ
3.	—	45ᵃ	8.	—	108ᵇ	13.	—	184ᵃ
4.	—	61ᵇ	9.	—	115ᵇ	14.	—	198ᵇ
5.	—	70ᵇ	10.	—	124ᵃ	15.	—	204ᵃ

In Bezug auf die 14. und 15. مقالة dieselben Bemerkungen wie bei Mf. 256; jene werde dem ايقلايس, diese dem ايقلاوس beigelegt.

Schrift: klein, zierlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften, Stichwörter und Stichbuchstaben roth. Die Linien und Figuren am Rande theils roth, theils schwarz. F. 1ᵇ ein ziemlich hübsches Frontispice, Gold und andere Farben auf dunkelblauem Grunde. Bl. 1ᵇ u. 2ᵃ in goldenen und blauen Doppellinien eingerahmt. Am Rande sehr häufig Glossen von derselben Hand, aber meistens ohne diakritische Punkte. — Abschrift vom J. 1086 Moḥ. (1675).
Collationirt, und zwar 1.—6. und 10.—15. Maqāle nach einer Handschrift, die abgeschrieben worden nach einer Handschrift, die عبد العلي البرجندي abgeschrieben und an Text und Glossen berichtigt hat. Die mit ع bezeichneten Glossen sind Bemerkungen, die er selbst jenen Glossen, mit eigener Hand, hinzugefügt hat, und die in jene andere Handschrift ebenfalls aufgenommen worden sind und nun auch hier in dieser Handschrift ihre Stelle gefunden haben. Die 7.—9. Maqāle sind collationirt nach einer anderen zuverlässigen Handschrift.

F. 209ᵃ unten bis 211ᵇ oben folgt der bei Mf. 256, f. 229ᵃ besprochene Zusatz.

F. 206ᵇ—209 ein auf eine der Grundregeln des Apollonius gebauter Beweis für den in der 12. Maqāle vorkommenden 15. Satz (Figur): نسبة الكرة الي الكرة كنسبة القطر الي القطر. Derselbe wird in 2 مقدمة vorgebracht, deren 1. beginnt f. 206ᵇ: في ان لنا ان نجد خطين فيما بين اى خطين محدودين الخ; die 2. f. 207ᵇ: في انه اذا وقعت بين مقدار واحد وبين كل واحد الخ

Endlich f. 212ᵇ—216ᵃ in kleiner Persischer Schrift: Glossen zu dem Anfang des Werkes. Sie beginnen (nach dem Bismillāh): قال قدس سره الحمد لله الذي منه الابتداء الخ فيه نوع من براعة الاستهلال اذ ابتداء السلف في التعليم بذلك العلم الخ
Sie brechen hier ab mit den Worten: زاوية من جهة انها مساوية لقايمة اخري مع انها من احدي المتساويتين كما لا يخفى،

2) Lbg. 700, 2, f. 35—66.

Format (Text 17 Z., 12¹/₂ × 5¹/₂ᶜᵐ) etc. und Schrift wie bei 1; weniger wurmstichig; Papier stärker (z. Th. bläulich). — Statt des Titels bloss f. 35ᵃ: اقليدس

Anfang wie bei Mf. 256. Hier ist nur die 1. und 2. مقالة vorhanden. Die Figuren fehlen zum Theil, die einzelnen Abschnitte schwer erkennbar. Bricht ab mit den Worten: فيقعان على ة وان تساويا او على احد الضلعين ان اختلفا،

3) Min. 187, 90, f. 798ᵇ.

Format (33 Z.) etc. u. Schrift wie bei 88. — Titel und Verfasser fehlt.

Es ist davon bloss der Anfang erhalten, der ganz so wie bei Mf. 256 ist. Derselbe bricht hier ab mit den Worten: والتى كل واحد منها اضعاف بعدة واحدة او اجزاء بعينها لشيء واحد فهى متساوية والاشياء المتطابقة من غير،

5920. Lbg. 789.

47 Bl. 4to, 23—25 Z. (26¼ × 17; 17½ × 6¼cm). — **Zustand**: am Rande wasserfleckig, sonst im Ganzen gut. — **Papier**: gelb, glatt, dick. — **Einband**: brauner Lederband. — **Titel** fehlt; er ist: كتاب اقليدس.

Der **Anfang** grade so wie bei Mf. 256, dann aber sind von f. 4a an bloss die Lehrsätze **ohne** Commentar mitgetheilt.

Der Schluss der 15. مقالة f. 47a: فيخرج مراكز مثلثاته وهي التى اعلمنا عليها ع ونصل بينها فيحصل الشكل.

Schrift: klein, gut, vocallos. Ueberschriften und Stichbuchstaben roth. Die Figuren in rothen Strichen am Rande. — **Abschrift** c. 900/1494.

5921. Mf. 258.

1) f. 1b—33.

449 Bl. 4to, 19 Z. (27½ × 20; 18½ × 10cm). — **Zustand**: gut (doch nicht ganz frei von Wurmstichen). — **Papier**: gelb, dünn, etwas glatt. — **Einband**: rother Lederband. — **Titelüberschrift**:

منتخب من كتاب ابي على بن الحسين (الحسن .l) ابن الهيثم فى حل شكوك كتاب اقليدس مع زيادات من تصرفات الكاتبين.

Anfang: من الشكوك على الشكل الاول دعوة تقاطع الدايرتين المرسومتين على نهايتي الخط المفروض ولا يتقاطع الدايرتان المرسومتان على نهايتي خط الا اذا كانتا فى سطح واحد الخ

Der Mathematiker **Elhasan ben elhasan** *ben elheiṭem* **abū 'alī** († 430/1039) hatte ein Werk geschrieben zur Lösung der zweifelhaften Sätze in dem Buche des Euclides (den Elementen); aus diesem Buche liegt hier ein Auszug vor, nebst Zusätzen aus Bemerkungen derjenigen, die sich das Werk abgeschrieben hatten. Es werden darin einzelne Sätze aus den ersten 13 مقالة des Euclides behandelt.

Schluss f. 33b: اعظم من ثلاثة امثال ضلع المعشر واقل من اربعة امثاله فهذا آخر المنتخب من حل شكوك كتاب اقليدس والحمد لله الخ

Schrift: Persischer Zug, klein, deutlich, gleichmässig, vocallos. Figuren (roth) im Text. Der Text des ganzen Bandes ist sehr wenig correct. — **Abschrift** um 1060/1650 von غلام احمد القرشي الهاشمي — HKh. I 1070 p. 382.

5922. Mf. 258.

5) f. 50a—50b.

Format etc. wie bei 1). — **Titelüberschrift**:

من كلام أبي سهيل (سهل .l) القوهي فيما زاد من الاشكال فى آخر المقالة الثالثة من ك" الاصول لاوقليدس لما يحتاج اليه فى المقالة الثالثة من كتاب المخروطات.

Anfang: خط اب مستقيم ونصل منه خطان متساويان وهما آج الخ

Bemerkungen des **Abū sahl elqūhī** (vielleicht ist gemeint: ويجن بن رستم الكوهي [والقوهي] ابو سهل um 380/990) zur 3. Maqāle des Euclides.

Schluss f. 50b: جميعا مثل ضعف اى فى ىب ومربعي ج° ىى وذلك ما اردنا ان نبين والحمد لله على الانعام.

5923. Mf. 258.

4) f. 45b—49b.

Format etc. wie bei 1). — **Titelüberschrift**:

هذه كلمات من شرح المقالة العاشرة من كتاب اقليدس من تصنيف الاهوازي وهو ثمانية فصول فى تفاصيل تقاسيم الخطوط المستقيمة على ما فى هذه المقالة.

Anfang: قال الخطوط المستقيمة تنقسم قسمين مفرد ومركب فى المفرد ما يعبر عنه باسم واحد الخ

Zur Erklärung der 10. Maqāle des Euclides, von **'Abdallāh ben hilāl** *elahwāzī* um 165/781.

Schluss f. 49b: وستة منها مركبة وهي ذوات الاسمين الستة وستة جذور هذه المركبات وستة منها المنفصلات وستة منها جذورها فاعرف ذلك والله اعلم بالصواب.

HKh. I 1070 p. 382.

5924. Mf. 258.

3) f. 39b—45a.

Format etc. wie bei 1). — **Titelüberschrift**:

تفسير صدر المقالة العاشرة من كتاب اقليدس لابي جعفر الخازن

Anfang: الكمية المتصلة يقال لاقسامها وهي الخط والسطح والجسم والمكان والزمان الخ

Erklärung des Anfangs der 10. Maqāle des **Euclides**, von **Abū ǵa'far elhāzin** (vielleicht = **Mohammed ben mūsā elhowārizmī** † 253/878).

Schluss f. 45ª: يتولد سائر الخطوط المركبات والمنفصلات على ان سليمان بن عصمة قد شرح من ذلك ما فيه كفاية، تم قول ابي جعفر الخ

HKh. I 1070 p. 382.

5925. Mf. 258.

10) f. 74ᵇ—75ᵇ.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

رسالة ابي نصر منصور بن على بن عراق مولي امير المومنين الي ابي الريحان محمد بن احمد البيروني في حل شبهة عرضت له في المقالة الثالثة عشرة من كتاب الاصول،

Anfang: ذكرت ايدك الله انك لما نظرت في المقالة الثالثة عشرة من كتاب الاصول وجدت اقليدس فيها قد وعد عند ما اراد ان يبين كيف يعمل الشكل الملقب بالمالي ان يبين ان ضلعه اصم وانه الذي يسمي الاصغر الخ

Abhandlung des **Mançūr ben 'alī ben 'arrāq abū naçr**, um $^{410}/_{1019}$, an **Elbīrūnī** † c. $^{430}/_{1039}$ gerichtet, betreffend eine zweifelhafte Stelle in der 13. Maqāle des Euclides.

Schluss f. 75ᵇ: قاعدة الذي يحيط به كرة منطق القطر فهو السادس وذلك جواب ما سالت عنه، والحمد لله الخ

5926. Mq. 102.

1) f. 1—53ª.

109 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (17½ × 13¼; 12 × 8ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** strohgelb, stark, glatt. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken. — **Titel** fehlt. Doch steht auf dem ersten der vier ungezählten Vorblätter:

حواشى اقليدس

und weiter unten:

هذه حاشية على تحرير اقليدس وشرح الجغميني

In der That liegen hier **Glossen** zu den **Elementen des Euclides** in der Ausgabe des نصير الدين الطوسي vor. (Der weitere Zusatz وشرح الجغميني bezieht sich auf das 2. Werk in dieser Handschrift, f. 56 ff.) Der **Verfasser** derselben ist nicht genannt.

Anfang f. 1ᵇ: وعليك الاعتماد يا كريم، قوله او باختلاف الوان الاشكال وارقامها، ليعرف اصل الكتاب من المزيد عليه من غير زيادة، قوله وينتهي بالنقط اي اذا انتهي قوله من غير ان يتخذا، قيل هو احتراز عن قطعه دايرة اتخذتا خطا واحدا الخ

Diese Glossen behandeln die 15. مقالة und auch den daran gemachten Zusatz, von dem bei Mf. 256 gesprochen ist. — **Schluss** f. 53ª: وهو ان كل مشارك للاصغر اصغر و١۴ من ١٣ والله اعلم،

Schrift: klein, schön, gleichmässig, vocallos. Persische Hand (Nestaliq). — **Abschrift** c. $^{1000}/_{1591}$.

Im Anfang und zu Ende sind Figuren im Text und am Rande angebracht. — Am Rande finden sich häufig Zusätze zu dem Texte der Glossen.

F. 53ᵇ. 54 leer. F. 55 mit einigen Persischen (und Arabischen) Versen, unbedeutend.

5927. Mf. 258.

6) f. 51—52ª.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

رسالة الفضل بن حاتم التبريزي [النَّيْرِيزي .l] في بيان المصادرة المشهورة لاقليدس،

Anfang: قال علمنا بالامور المختلفة بعد علمنا بالمساوية لان المساواة متقدمة في الطبع على الاختلاف الخ

Abhandlung, betreffend die parallelen Linien, von **Elfaḍl ben ḥātim** *enneirīzī*. In Cod. Par. Suppl. 672 ist ausdrücklich bemerkt, er sei aus نيريز احدي بلاد فارس.

Schluss f. 52ª: خط مستقيم لقى اب على صه واب لقى حى قبل ان يلقى سه صه وهو المطلوب وذلك ما اردناه، تمت

5928. Mf. 258.

7) f. 52ᵇ—54ª.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

رسالة في بيان مصادرة اقليدس لرجل مجهول اللقب،

Anfang: قال بعد يشقه (؟تنبيهه) على المتقدمين سل سلقو [سنبليقوس .l] واغافيوس وعلي المتاخرين الكندي وثابت وبنى موسي والماهاني وحصر في طريق سهل من غير هندسة متحركة بل هندسة ثابتة الخ

Bermerkungen über die parallelen Linien, von einem Unbekannten.

Schluss f. 54ª: فقد جاء اح الي الجهة الاخري عن بد فقد بقى الذي اح ه وذلك ما اردناه،

5929. Mf. 258.

23) f. 250ᵇ—268ᵇ.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

تحرير كتاب المعطيات لاقليدس ترجمة اسحق واصلحه ثابت خمسة وتسعون شكلا،

Anfang: صدر الكتاب، الخطوط والسطوح والزوايا المعلومة القدر اي التى يمكن ان تجد مساوية لها

Die Sätze (Data) des Euclides, übersetzt von Isḥâq ben ḥonein ennaçrânî † 298/910 und geordnet von Tâbit ben qorra elḥarrânî eççâbi † 288/901.

Schluss f. 268ᵃ: بنقطة ى المعلومة فسطح اى فى ىح اعنى سطح اى فى ىر معلوم وذلك ما اردناه، تم

Daran schliesst sich ein kurzer Nachtrag, der sich in einer alten Abschrift aus der Handschrift des الازرق وزاق حسين gefunden hat; derselbe schliesst f. 268ᵇ: وزاوية م ح ى معلومة فشكل ح ن اذن معلوم الصورة وهو المراد، الحمد لله رب العالمين،

HKh. V 10511. II 2496.

Dieselbe Schrift in Mq. 559, 6, f. 173—194.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel f. 173ᵃ (und 161ᵃ unten): ك" المعطيات لاقليدس

Der Nachtrag daselbst fehlt hier.

5930. Pet. 671.

1) f. 1—58ᵃ.

84 Bl. 4ᵗᵒ, c. 25—27 Z. (25×13½; 17—17½×8ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht überall (besonders nicht im Anfang) ganz sauber. Bl. 1 u. 2 ausgebessert. Bl. 47 der Seitenrand abgeschnitten, dadurch der Text etwas beschädigt. — Papier: gelb, grob, glatt, ziemlich stark. — Einband: rothbrauner Lederbd. — Titel fehlt. S. unten. Verfasser fehlt. Es ist:

نصير الدين الطوسي

Anfang (ohne Bism.) f. 1ᵇ: اقول بعد حمد الله والثناء عليه بما يليق به والصلوة على محمد وآله انى كنت اريد ان احرّر الكتب الموسومة بالمتوسطات اعنى الكتب التى من شانها ان تتوسط فى الترتيب التعليمي بين كتاب الاصول لاقليدس وبين كتاب المجسطي للبطلميوس الخ

Zu den für das Studium der Mathematik nothwendigen Büchern gehört eine Anzahl, die zwischen den Elementen des Euclides und dem Almagest des Ptolemaeus in der Mitte steht und daher den Namen المتوسّطات erhalten hat. Diese Schriften wollte Naçîr eddîn eṭṭûsî † 672/1273 herausgeben; er kam dabei auf das Werk des Menelaus über die Kreise أكَر مانالاوس كتاب الاشكال الكُرِيّة oder bloss Menelai sphaerica genannt; er fand aber sehr abweichende Exemplare, wie die von ابو عبد الله محمد بن عيسى الماهاني und von ابو الفضل احمد بن ابي سعيد الهروي u. A. bearbeiteten, unvollständig oder zum Theil auch unrichtig. Zwei Jahre in Verlegenheit darüber, wie er einige Fragesätze richtig stellen solle, stiess er auf die verbesserte Ausgabe des الامير ابو نصر منصور بن عراق und fand darin die Berichtigung. Darauf gab er das Werk heraus. Dasselbe zerfällt in 3 مقالات, in einigen Exemplaren aber in 2. Bei den Meisten enthalten die 3 مقالة 39 und 24 (bei ابن عراق 21) und 25 Figuren; bei Wenigen aber 61 und 18 und 30 Figuren. Bei Einigen wird eine Figur öfters für 2 gerechnet und umgekehrt. Im Ganzen beläuft sich die Zahl der Figuren des Werkes auf zwischen 85 bis 91.

1. مقالة f. 1ᵇ تسعة وثلثون شكلا، صدر الكتاب، قال مانالاوس يخاطب باسليدس اللاذي، ايها الملك انى وجدت ضربا برهانيا فاضلا عجيبا فى خواص الاشكال الكرية ادي الي اشياء كثيرة من عويص هذا العلم ما اظنها سنحت لاحد قبلي . . . وفي نسخة ابن عرّاق كان صدر الكتاب هكذا انى رايت يا باسليدس اللاذي ان هذا الصنف الذي تفكرت فيه واردت ان اضعه لك من البراهين صنف حسن عجيب وذلك انه تعرض فى البسيط الكري اشياء كثيرة الخ

2. مقالة 18ᵇ كل مثلث كانت زاويتاه اللتان على القاعدة معا اصغر من قايمتين او كان ضلعاه معا اصغر من نصف دايره الخ

3. مقالة 30ᵃ ليقطع قوس ب ا ه ى قوس ح ه ر فيما بين قوسين ب ا را ح ى ا الخ

Schluss f. 58ª: فان الكلام فى هذا الشكل لم يتعلق بذى وده وهذا آخر الكتاب وقد فرغت من ايضاح مسائله وتحرير مطالبه فى الحادي والعشرين من شعبان سنة ثلث وستين وستمائة الهجرية،

Die Herausgabe des Werkes ist also im J. 663 Ša'bān (1265) erfolgt. **Eṭṭūsī** hat in Bezug auf dies Werk — und zwar auf 3. Buch, 1. Figur — ein Buch unter dem Titel كشف القناع عن اسرار الشكل القطاع verfasst.

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. Die Figuren im Text schwarz, mit rothen Buchstaben; im Anfang roth, mit schwarzen Buchstaben. Diakritische Punkte fehlen nicht selten. — **Abschrift** von محمد بن موسي بن محمد بن سلطانعلي بن سالارير احمد طبسى الجليلجي im J. $^{1064}/_{1654}$.

Nach f. 57 fehlen 2 Blätter.

HKh. I 1100. V 9888.

5931.

Dasselbe Werk in:

1) Mf. 258, 11, f. 77—148ª.

Format etc. wie bei 1). — **Titelüberschrift**: تحرير كتاب مانالاوس فى الاشكال الكرية،

Nach dem Schluss folgen (von f. 145ª an) einige Nachträge, von denen der erste handelt über die Anordnung der Figuren des Buches in verschiedenen Handschriften und ihre verschiedene Zahl; dann 145ª Mitte die Verbesserung des الماهاني zu dem Ende der 3. مقالة und der 10. Figur derselben; dann f. 147ª eine Verbesserung zu derjenigen des الماهاني, auf Veranlassung des الاستاذ ابو على محمد بن احمد بن الفضل gemacht.

2) Mq. 559, 1, f. 1—95ª.

353 Bl. 8vo, 19 Z. ($19^1/_2 \times 13$; $12^1/_2 \times 7^{cm}$). — **Zustand**: wasserfleckig, zuerst besonders unten, dann aber, von f. 26 an, am oberen Rande. Bl. 1 schadhaft und ausgebessert; auch Bl. 2 u. 3 am Rande ausgebessert. F. 87 ff. oben am Rande fleckig. (Nicht ganz frei von Wurmstich: so besonders in der Mitte des Bandes.) — **Papier**: gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband**: Halbfranzband. — **Titel und Verfasser** f. 1ª oben; ebenso zu Anfang: nur steht daselbst مانالاوس, während als Lesart am Rande angemerkt ist: مالاناوس.

Nach dem Schluss noch f. 96—99 die Nachträge, von denen bei Mf. 258, 11 gesprochen. 1) f. 96ª die Anordnung der Figuren; 2) f. 96ᵇ ff. die Verbesserung zum Ende der 2. (l. 3.) Maqāle, von der 10. Figur an, von احمد بن ابي سعيد الهروي zu dem Werke des الماهانى [قال احمد بن ابي سعيد الهروي فى اصلاحه لكتاب مانالاوس فى آخر المقالة الثانية والشكل العاشر من هذه المقالة هو الذي انتهي اليه الماهانى ولم يتجاوزه وتحتاج الي مقدمة هي هذه] 3) f. 99ª Bemerkung dazu von الاستاذ ابو على محمد بن احمد بن الفضل. Ein weiterer Nachtrag steht f. 234. (S. bei Mq. 559, 11.)

Schrift: Türkische Hand, klein, kräftig, gedrängt, vocallos, auch fehlen nicht selten diakritische Punkte. Nicht immer leicht zu lesen. Figuren meistens roth. F. 97ª fehlt die Figur. — **Abschrift** c. $^{1000}/_{1591}$, s. bei 13). — Collationirt.

5932. Mf. 258.

25) f. 292ᵇ—297ª.

Format etc. wie bei 1). — **Titelüberschrift**: تحرير كتاب الكرة المتحركة لاوطولوقس، اصلحه ثابت وهو مقالة واحدة واثنا عشر شكلا،

Anfang: صدر، النقطة التى تتحرك حركة معتدلة فى التى تسير فى ازمان متساوية مقادير متساوية متشابهة الخ

Das Werk des Autolycus de sphaera mobili, in der Recension des **Tābit ben qorra**.

Schluss: وكان السطح مايلا هذا خلف فى مركز الكرة لا غير فاذن كل واحدة من دائرة اج ى ب ى عظيمة وذلك ما اردناه، تم

HKh. V 10418. I 1098.

5933. Mf. 258.

24) f. 289ᵇ—292ª.

Format etc. wie bei 1). — **Titelüberschrift**: كتاب الأكر لثاوذوسيوس وهو ثلث مقالات وتسعة وخمسون شكلا وفى بعض النسخ بنقصان شكل فى العدد وقد امر بنقله من اليونانية الي العربية ابو العباس احمد بن المعتصم بالله فتولي نقله قسطا بن لوقا البعلبكي الي الشكل الخامس من المقالة الثالثة ثم تولي نقل باقيه غيره واصلحه ثابت بن قرة الحرانى،

Das Werk des Theodosius, Sphaerica betitelt, ins Arabische auf Veranlassung des Aḥmed ben elmo'taçim billāh übersetzt von Qosṭā ben lūqā um $^{240}/_{854}$ bis zum 5. Abschnitt der 3. Maqāle, das Weitere von einem Anderen. Das Ganze redigirt von Ṫābit ben qorra elḥarrānī. — Es zerfällt in 3 Maqālen.

1. مقالة (in 22 Figuren): الحدود، الكرة شكل يحيط به سطح واحد في داخله نقطة كل الخطوط المستقيمة الخ

2. مقالة 274ª (in 23 Figuren, in einigen Exemplaren 22 Figuren): صدر، الدواير المتماسة في الكرة هي التي تماس فصولها المشتركة كل واحدة من تلك الدواير الخ

3. مقالة 282ᵇ (in 14 Figuren): اذا رسمت على وتر غير القطر في دايرة قطعة دايرة ليست باعظم من نصفها الخ

Schluss f. 292ª: اعظم من قوس من دايرتها يشبه قوس ه ز وذلك ما اردناه والله اعلم بالحقيقة، تمت

Angehängt ist f. 292ª eine kleine Vorbemerkung (مقدمة) zu der 11. Figur der 3. Maqāle. Anfang: مقدار اب اعظم من ضعف مقدار اه. Schluss: اعظم من نسبة اه الي مقدار ح ز وذلك ما اردناه

HKh. V 9888. I 1099.

5934. Mf. 258.

26) f. 293ᵇ—365.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift fehlt; sie ist:

كتاب الكرة والاسطوانة لارشميدس

Anfang: اقول بعد تحميد الله وتمجيده والصلوة على محمد وآله المصطفين من عبيده انّي كنت في طلب الوقوف على بعض تحقيق المسايل المذكورة في كتاب الكرة والاسطوانة لارشميدس زمانا طويلا لكثرة الاحتياج اليه في المطالب الشريفة الهندسية الخ

Der Bearbeiter Naçīr eddīn eṭṭūsī sagt, er habe nach langem Warten endlich die Bearbeitung des Werkes des Archimedes de sphaera et cylindro durch ثابت بن قرة erhalten, es wären da aber einige Sätze (مصادرات), die derselbe nicht verstanden, ausgefallen; auch habe der Abschreiber schlecht abgeschrieben. Er habe nach Möglichkeit den Mängeln abgeholfen; aber bei der 2. Maqāle habe er Nachlässigkeiten des Archimedes selbst angetroffen; derselbe lasse dort manches aus, worauf er nachher dennoch seine Sätze aufbaue; da habe er denn den Commentar des اوطوقيوس العسقلاني (Eudocius aus Asqalon) zu den Schwierigkeiten des Werkes, welches Isḥāq ben ḥonein verständig übersetzt habe, ausfündig gemacht in einem alten Bande, in welchem auch der von Isḥāq übersetzte Text von Anfang an bis zu Ende der 14. Figur der 1. Maqāle enthalten gewesen sei. Dazu haben denn auch die Erklärungen des اوطوقيوس gestimmt. So sei er denn in der Lage gewesen, den Text zu berichtigen und zu erläutern, zum Theil auch mit Benutzung anderer Werke. Die Zahl der Figuren der 1. Maqāle giebt er in der Ausgabe des Ṫābit auf 48 und bei Isḥāq auf 43 an. Er habe ans Ende noch das Werk des Archimedes في تكسير الدايرة (Kreisberechnung, de dimensione circuli) an dies Werk gehängt, weil es auf Sätzen, die hier vorkommen, basirt ist.

Das Werk enthält 2 Maqālen.

1. مقالة 299ª صدر الكتاب، افتتح ارشميدس كتابه بان قال مخاطبا لواحد من اهل زمانه اسمه دوسيثاوس، سلام عليك قد ارسلت اليك قديما ما ثبت لي بالبرهان وهو ان كل قطعة تحيط بها خط مستقيم الخ

2. مقالة 339ª الي دوسيثاوس من ارشميدس سلام عليك، قد كنت ابتدات يا دوسيثاوس فارسلت الينا كتابا فيه مسائل مبرهنة وفي المسايل التي ارسلت مقدماتها الى قونون فارسلت اليك كتابي هذا الخ

Schluss f. 362ᵇ: يكونان اصغر او اعظم من النصف ويكون احديهما اقرب الي النصف من الاخري وذلك ما اردناه، فهذا ما اورده ابو سهل القوهي، تمت المقالة الثانية وتم بتمامها كتاب الكرة والاسطوانة لارشميدس،

Nun folgt unmittelbar, ohne Ueberschrift — allerdings mit einer Lücke dafür in der Zeile — das in der Vorrede schon als Anhang zu diesem Werke bezeichnete: كتاب في تكسير الدايرة

Anfang f. 362b: وهي ثلثة اشكال [كل دائرة] فهي مساوية لمثلث قائم الزاوية يكون احد ضلعيه المحيطين بالزاوية القائمة الخ

Schluss f. 365b: فنسبة مربع القطر الي سطح الدائرة نسبة ثمانية. وعشرين الي اثنين وعشرين بل نسبة اربعة عشر الي احد عشر وذلك ما اردناه وهذا اتمام القول في تكسير الدائرة ولنقطع الكلام حامدين لله تعالى على حسن توفيقه

HKh. V 10419. II 2496. Vergl. auch noch V 9962 (ك" المسبّع في الدائرة) und 10487 (في تربيع الدائرة).

Dasselbe Werk in Mq. 559, 15, f. 265—339a.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser f. 265a ebenso, desgl. Anfang und Schluss. (Die 2. Maqāle beginnt f. 312a ff. Der dort besprochene Anhang steht f. 339a—342b. Er ist auch noch am Rande mit einem Titel versehen, nämlich:

رسالة في مساحة الدايرة لارشميدس

Am Rande öfters Bemerkungen.

5935. Mf. 258.

28) f. 368b—370a.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

كتاب ارشميدس في قسمة شكل سمّاه بسطماشيون باربعة عشر شكلا مناسبة له

Anfang f. 368b: نخط شكلا واربعة اضلاع متوازية عليه ابجد ويكون اى منه مثل اب ونقطع خط بج بنصفين الخ

Eine Schrift des Archimedes über die Theilung einer mathematischen Figur, die genannt ist siṭomāśion (am Schluss sīṭomāśion); so heisst sie auch in Cod. Oxon. Uri 960, 2. Was damit gemeint sei, weiss ich nicht.

Schluss: فجميع شكل ابجد المتوازي الاضلاع مقسوم باربعة عشر شكلا متناسبة له وذلك ما اردناه تمت كتاب ارشميدس في شكل سيطماشيون

Abschrift vom J. 1061 Rabī' I (1651).

Dasselbe Werkchen in Mq. 559, 10, f. 224b—225b. Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift ebenso.

5936. Mf. 258.

26) f. 236a—246a.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

تحرير كتاب ماخوذات ارشميدس ترجمة ثابت بن قرة وتفسير الاستاذ المختص ابي الحسن علي بن احمد النسوي يه شكلا

Anfang: قال الاستاذ المختص هذه مقالة منسوبة الي ارشميدس فيها اشكال حسنة قليلة العدد كثيرة الفوايد في اصول الهندسة في غاية الجودة واللطافة وقد اضافها المحدثون الي جملة المتوسطات التى يلزم قراءتها بين كتاب اقليدس والمجسطي . . . ثم من بعد ذلك عمل ابو سهل القوهي مقالة سماها تزيين كتاب ارشميدس في الماخوذات الخ

Commentar zu den ausgewählten mathematischen Sätzen (lemmata, assumta) des Archimedes, von 'Alī ben aḥmed *ennesewī* abū 'l-ḥasan, vollendet etwas vor dem Jahre $^{658}/_{1260}$. Ob diese Zeitangabe auf den Verfasser des Commentars geht, ist zweifelhaft. Ich habe über seine Lebenszeit keine Angabe gefunden, und die ganz gleiche Bemerkung in Mf. 258, 17, welche sicher nicht auf den Verfasser geht, legt die Vermuthung nahe, dass dieselbe auf den Herausgeber sich beziehe. Dies ist alsdann kein anderer als Naçīr eddīn eṭṭūsī. Die Uebersetzung des Originals ist von Ṯābit ben qorra.

Schluss: وتر العشر وقد تبين ذلك في الشكل الثالث عشر من المقالة الثالثة عشرة من الاصول وذلك ما اردناه تم

HKh. V 10450. 11268.

F. 247b—249b enthalten Kreise u. Tabellen, die Musik betreffend, aus dem Persischen Werke درة التاج.

Dasselbe Werk in Mq. 559, 11, f. 226—233.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser f. 226a ebenso. — Am Rande stehen öfters Bemerkungen.

F. 234 enthält Bemerkungen, aus einer Schrift des محيى الدين المغربي (d. h. vollständig (f. 346b): محيى الدين يحيى بن محمد بن ابي الشكر المغربي

am $^{670}/_{1271}$ am Leben) gezogen, und bezüglich auf die 3. Fälle der اشكال اكر مانالاوس (No. 5931, 2). Dieselben sind 4 Sätze (مقدمة) des الحكيم الفاضل بطلميوس und beziehen sich auf die Figur, die القطاع (Secante) genannt wird.

5937.

Erwähnt seien hier noch die Werke:

1) كتاب الخطوط von Aristoteles.
2) ك" الخطوط المتوازية von Archimedes.
3) ك" مساحة الدائرة وتكسيرها und ك" المثلثات und ك" المفروضات von demselben.
4) تزيين كتاب ارشميدس في الماخوذات von ابو سهل القوهي
5) ك" قطع الخطوط على نسبة von ابلونيوس النجّار الاسكندراني
6) ك" المخروطات und ك" الدوائر المماسّة und نسبة الجذور von demselben.
7) المتوسطات الهندسية
8) غاية الغايات في المحتاج اليه من اقليدس والمتوسطات von محمد بن عبدان اللبودي † $^{621}/_{1224}$.
9) تحرير الهندسيات von نصير الدين الطوسي † $^{672}/_{1273}$.

2. Geometrie.

5938. Mf. 258.

16) f. 183b—194b.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser:

كتاب معرفة مساحة الاشكال البسيطة والكرية لبنى موسى محمد والحسن واحمد يح شكلا

Anfang: الطول اول الاقدار التى تجد الاشكال وهو اما امتداد على استقامته في الجهتين جميعا فانه لا يكون منه الا طول فقط فاذا امتدّ السطح الخ

Ueber die Ausdehnung der ebenen und kreisförmigen Figuren, von den Söhnen des Mūsā ben śākir, um $^{210}/_{825}$ am Leben, nämlich Moḥammed † $^{259}/_{873}$, Aḥmed und Elḥasan (No. 5562). — Schluss f. 193b: فانه من عمل ارشميدس والا معرفة وضع مقدارين ليتوالي على نسبة واحدة فانه من عمل مانالاوس كما مر ذكره تم الكتاب

HKh. V 12414. 10481.

F. 194a steht ein Nachtrag dazu, ein anderer Beweis zu Figur 7 des Werkes, wahrscheinlich von الخازن

Anfang: برهان آخر عن الشكل ٧ من كتاب بني موسى وهو الطريق العامّ لمساحة المثلثات اظنّه للخازن وهو هذا كل مثلث اذا ضرب نصف مجموع اضلاعه الخ

Schluss: في دح مساويا لمربع ضرب حط الذي هو التكسير وذلك ما اردناه

Dasselbe Werk in Mq. 559, 14, f. 247b—263a.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift ebenso. Auch der Nachtrag f. 263b—264a so, wie dort angegeben ist.

5939. Mf. 258.

17) f. 194b—200a.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

تحرير كتاب المفروضات لثابت بن قرة الحراني الصابي وهي ستة وثلاثون شكلا وفى بعض النسخ اربعة وثلاثون شكلا على الترتيب المثبت بالارقام السود على الحاشية ولم يكن فيه شكل ى ولا شكل بج

Anfang: نريد ان نثلث زاوية ابج القايمة فليعمل على بج مثلث الخ

Ein Werk des Ṯābit ben qorra elḥarrānī 'eççābī, geb. $^{221}/_{836}$ † $^{288}/_{901}$, über die Voraussetzungen? (liber datorum s. determinatorum) in 36 (34) Figuren. Dasselbe ist von dem Bearbeiter — dem Naçīr eddīn eṭṭūsī im J. $^{658}/_{1260}$ — vollendet.

Schluss: وكان آز معلوما فكل واحد من اه هز اعنى هج معلوم وجميع اج معلوم وذلك ما اردناه تم

HKh. V 10514. II 2496.

Dasselbe Werk in Mq. 559, 12, f. 235—243.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 235a ebenso. Am Rande, bes. f. 235, Glossen.

Anfang f. 362b: وهي ثلثة اشكال [كل دائرة] فهي مساوية لمثلث قايم الزاوية يكون احد ضلعيه المحيطين بالزاوية القائمة الخ

Schluss f. 365b: فنسبة مربع القطر الي سطح الدايرة نسبة ثمانية وعشرين الي اثنين وعشرين بل نسبة اربعة عشر الي احد عشر وذلك ما اردناه وهذا اتمام القول في تكسير الدائرة ولنقطع الكلام حامدين لله تعالى على حسن توفيقه

HKh. V 10419. II 2496. Vergl. auch noch V 9962 (ك" المسبّع في الدائرة) und 10487 (في تربيع الدائرة).

Dasselbe Werk in Mq. 559, 15, f. 265—339a.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser f. 265a ebenso, desgl. Anfang und Schluss. (Die 2. Maqāle beginnt f. 312a ff. Der dort besprochene Anhang steht f. 339a—342b. Er ist auch noch am Rande mit einem Titel versehen, nämlich:

رسالة في مساحة الدايرة لارشميدس

Am Rande öfters Bemerkungen.

5935. Mf. 258.

28) f. 368b—370a.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

كتاب ارشميدس في قسمة شكل سمّاه بسطماشيون باربعة عشر شكلا مناسبة له

Anfang f. 368b: نخط شكلا واربعة اضلاع متوازية عليه ابجى ويكون اى منه مثل اب ونقطع خط بج بنصفين الخ

Eine Schrift des Archimedes über die Theilung einer mathematischen Figur, die genannt ist siṭomāśion (am Schluss sīṭomāśion); so heisst sie auch in Cod. Oxon. Uri 960, 2. Was damit gemeint sei, weiss ich nicht.

Schluss: فجميع شكل ابجى المتوازي الاضلاع مقسوم باربعة عشر شكلا متناسبة له وذلك ما اردناه تمت كتاب ارشميدس في شكل سيطماشيون

Abschrift vom J. 1061 Rabīʿ I (1651).

Dasselbe Werkchen in Mq. 559, 10, f. 224b—225b. Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift ebenso.

5936. Mf. 258.

29) f. 296a—316a.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

تحرير كتاب ماخوذات ارشميدس ترجمة ثابت بن قرة وتفسير الاستاذ المختص ابي الحسن علي بن احمد النسوي يه شكلا

Anfang: قال الاستاذ المختص هذه مقالة منسوبة الي ارشميدس فيها اشكال حسنة قليلة العدد كثيرة الفوايد في اصول الهندسة في غاية الجودة واللطافة وقد اضافها المحدثون الي جملة المتوسطات التى يلزم قراءتها بين كتاب اقليدس والمجسطي ... ثم من بعد ذلك عمل ابو سهل القوهي مقالة سماها تزيين كتاب ارشميدس في الماخوذات الخ

Commentar zu den ausgewählten mathematischen Sätzen (lemmata, assumta) des Archimedes, von ʿAlī ben aḥmed *ennesewī* abū ʾl-ḥasan, vollendet etwas vor dem Jahre $^{658}/_{1260}$. Ob diese Zeitangabe auf den Verfasser des Commentars geht, ist zweifelhaft. Ich habe über seine Lebenszeit keine Angabe gefunden, und die ganz gleiche Bemerkung in Mf. 258, 17, welche sicher nicht auf den Verfasser geht, legt die Vermuthung nahe, dass dieselbe auf den Herausgeber sich beziehe. Dies ist alsdann kein anderer als Naçīr eddīn eṭṭūsī. Die Uebersetzung des Originals ist von Ṯābit ben qorra.

Schluss: وتر العشر وقد تبين ذلك في الشكل الثالث عشر من المقالة الثالثة عشرة من الاصول وذلك ما اردناه تم

HKh. V 10450. 11268.

F. 247b—249b enthalten Kreise u. Tabellen, die Musik betreffend, aus dem Persischen Werke درّة التاج.

Dasselbe Werk in Mq. 559, 11, f. 226—233.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser f. 226a ebenso. — Am Rande stehen öfters Bemerkungen.

F. 234 enthält Bemerkungen, aus einer Schrift des محيى الدين المغربي (d. h. vollständig (f. 346b): محيى الدين يحيى بن محمد بن ابي الشكر المغربي

um $^{670}/_{1271}$ am Leben) gezogen, und bezüglich auf die 3. Maqāle der اشكال اكر مانالاوس (No. 5931, 2). Dieselben sind 4 Sätze (مقدمات) des الحكيم الفاضل بطلميوس und beziehen sich auf die Figur, die القطاع (Secante) genannt wird.

5937.

Erwähnt seien hier noch die Werke:

1) كتاب الخطوط von Aristoteles.
2) ك" الخطوط المتوازية von Archimedes.
3) ك" مساحة الدائرة وتكسيرها und ك" المثلثات und ك" المفروضات von demselben.
4) تزيين كتاب ارشميدس في الماخوذات von ابو سهل القوهي
5) ك" قطع الخطوط على نسبة von ابلونيوس النجار الاسكندراني
6) ك" المخروطات und ك" الدوائر المماسة und نسبة الجذور von demselben.
7) المتوسطات الهندسية
8) غاية الغايات في المحتاج اليه من اقليدس والمتوسطات von محمد بن عبدان اللبودي † $^{621}/_{1224}$.
9) تحرير الهندسيات von نصير الدين الطوسي † $^{672}/_{1273}$.

---

2. Geometrie.

5938. Mf. 258.

16) f. 183b—194b.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser:

كتاب معرفة مساحة الاشكال البسيطة والكرية لبنى موسى محمد والحسن واحمد يح شكلا

Anfang: الطول اول الاقدار التى تجد الاشكال وهو اما امتداد على استقامته في الجهتين جميعا فانه لا يكون منه الا طول فقط فاذا امتدّ السطح الخ

Ueber die Ausdehnung der ebenen und kreisförmigen Figuren, von den Söhnen des Mūsā ben śākir, um $^{210}/_{825}$ am Leben, nämlich Moḥammed † $^{259}/_{873}$, Aḥmed und Elḥasan (No. 5562). — Schluss f. 193b: فانه من عمل ارشميدس والا معرفة وضع مقدارين ليتوالي على نسبة واحدة فانه من عمل مانالاوس كما مر ذكره تم الكتاب

HKh. V 12414. 10481.

F. 194a steht ein Nachtrag dazu, ein anderer Beweis zu Figur 7 des Werkes, wahrscheinlich von الخازن

Anfang: برهان آخر عن الشكل ز من كتاب بنى موسى وهو الطريق العام لمساحة المثلثات اظنه للخازن وهو هذا كل مثلث اذا ضرب نصف مجموع اضلاعه الخ

Schluss: في ءج مساويا لمربع ضرب حط الذي هو التكسير وذلك ما اردناه

Dasselbe Werk in Mq. 559, 14, f. 247b—263a.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift ebenso. Auch der Nachtrag f. 263b—264a so, wie dort angegeben ist.

5939. Mf. 258.

17) f. 194b—200a.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

تحرير كتاب المفروضات لثابت بن قرة الحراني الصابي وهي ستة وثلاثون شكلا وفي بعض النسخ اربعة وثلاثون شكلا على الترتيب المثبت بالارقام السود على الحاشية ولم يكن فيه شكل ى ولا شكل ىاح

Anfang: نريد ان نثلث زاوية ابج القايمة فليعمل على بج مثلث الخ

Ein Werk des Ṯābit ben qorra elḥarrānī ʿeççābī, geb. $^{221}/_{836}$ † $^{288}/_{901}$, über die Voraussetzungen? (liber datorum s. determinatorum) in 36 (34) Figuren. Dasselbe ist von dem Bearbeiter — dem Naçīr eddīn eṭṭūsī im J. $^{658}/_{1260}$ — vollendet.

Schluss: وكان آز معلوما فكل واحد من آه هز اعنى هح معلوم وجميع اح معلوم وذلك ما اردناه تم

HKh. V 10514. II 2496.

Dasselbe Werk in Mq. 559, 12, f. 235—243.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 235a ebenso. Am Rande, bes. f. 235, Glossen.

5940. Mf. 258.

30) f. 436ª—436ᵇ.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

من مقالة لثابت بن قرة في الشكل القطاع والنسبة المؤلفة

Anfang: فان اطلق لنا ان ناتى ببرهان لما رد بطلميوس ان برهنه من الشكل القطاع من حيث شاء فقد استخرجنا له برهانا اقرب واسهل الخ

Aus der Maqāle des ثابت über die Secanten und die Proportion de ratione composita (s. Mf. 258, 29 am Ende).

Schluss: اعنى من نسبة جيب حى الي جيب حب وذلك ما اردنا بيانه وعلى هذا القياس في سائر براهينه والله اعلم بالصواب

5941. Mf. 258.

27) f. 365ᵇ—368ᵇ.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

رسالة لابن الهيثم في تربيع الدائرة

Anfang: نقول قد يعتقد كثير من المتفلسفين ان سطح الدائرة لا يمكن ان يكون مساويا لسطح مربع مستقيم الخطوط ورد هذا المعنى في كثير من محاوراتهم ومناظراتهم الخ

Ueber die Quadratur des Kreises, von Ibn elheitem † $^{430}/_{1039}$.

Schluss: فدائرة ىه مساوية لمربع بط فاذا وجدنا ما طلبنا فليس هذا مما يوجب كل هذا التحير للمتقدمين والمتاخرين فيه

Dasselbe Werkchen in Mq. 559, 16, f. 342ᵇ—345ᵇ. Format etc. u. Schrift wie bei 1. — Titel im Anfang ebenso und am Rande:

رسالة ... في إمكان تربيع الخ

5942. Mf. 258.

9) f. 72ᵇ—74ª.

Format etc. wie bei 1).

Anfang: كتب علم الدين قيصر بن ابي القاسم الحنفى من الشام الي مصنف هذه الرسالة وهو المولي سلطان الحكماء والعلماء المحققين نصير الملة والدين برهان الاسلام والمسلمين افضل المتقدمين والمتاخرين برّد الله مضاجعه في كتاب ما هذه نسخته وبما تعرّض على الآراء العالية ما وقع لي في قضية ذكرها يبلنقيوس (اسنبليقيوس No. 5928) في شرحه لمصادرات كتاب الاصول في مقدمات القضية المشهورة وهو ما اذا وقع خط مستقيم الخ

Abhandlung des Naçīr eddīn eṭṭūsī, betreffend die parallelen Linien, mit Rücksicht auf ein Schreiben des قيصر بن ابي القاسم الحنفى darüber.

Schluss f. 74ª: واستعمالها في الهندسة يكون على سبيل المصادرة فحسب فهذا ما اردت ان اعرضه على الاراء والشريعة دائمة شريعة وهذا آخر ما جرى تبيينه في هذه الرسالة والحمد لله الخ

5943. Mq. 100.

2) f. 27—52.

8ᵛᵒ, 19 Z. (Text: $13^3/_4 \times 8^{cm}$). — Zustand: am oberen Rand, auch am Rücken, wasserfleckig; auch sonst mehrfach fleckig. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Titel fehlt; er ist:

شرح اشكال التاسيس

Verfasser: s. unten.

Anfang: الحمد لله الذي خلق كل شيء بقدره وقدّر له ما يليق به ... وبعد فان الهندسة مع متانة مسايلها ووثاقة دلايلها بحيث لا ياتيها الاباطل من بين يديها الخ

Commentar zu dem Compendium des شمس الدين محمد بن أشرف السمرقندي über Geometrie, von موسى بن محمد الرومي قاضى زاده

Der Commentar eines Vorgängers zu diesem Werke des Moḥammed ben ešraf *essamarqandī* šems eddīn, um $^{700}/_{1300}$ am Leben, schien dem Mūsā ben moḥammed errūmī *qāḍī zāde* † $^{815}/_{1412}$ nicht genügend, weil er, bloss in den Worten ausführlich, über den Gegenstand selbst aber weder Zusätze noch Verbesserungen gebracht habe. Deshalb verfasste er diesen Commentar; wegen der Lücke (von wahrscheinlich 8 Blättern) ist nicht ersichtlich, wem er sein Werk gewidmet hat.

Der Gegenstand (Planimetrie) wird in 35 Abschnitten (nach den Figuren اشكال genannt) behandelt, nach dem كتاب الاصول des Euclides.

Schluss f. 52ᵇ: مساويا لحز الذي هو مربع جك النصف مع الزيادة وذلك ما اردناه وهذه الاشكال الخمسة الاخيرة من ثانية كتاب الاصول لاقليدس وليكن هذا آخر الكلام والحمد لله على الاتمام والصلوة على نبيه محمد وآله الكرام

Nach der Schlussnotiz hat der Verfasser sein Werk beendet im J. 815 Ramaḍān (1412).

Die Schrift ist dieselbe, wie bei 1), aber gedrängter. Der Grundtext ist roth überstrichen; die Figuren und die Ueberschriften sind roth. — Der Abschreiber ist nach f. 103ᵇ: عمر بن عمر الرومي. — HKh. I 804.

Glossen zu diesem Commentar sind verfasst von:

1) محمد بن ابي سعيد الحسينى تاج السعيدى مير ابو الفتح † um $^{950}/_{1543}$.
2) محمد النظامي فصيح الدين † $^{919}/_{1513}$.
3) مصطفى بن احمد بن مصطفى البولوى † $^{1090}/_{1679}$.

5944. Lbg. 700.

1) f. 1—31.

66 Bl. 8ᵛᵒ, 25 Z. ($21^1/_2 \times 12$; $15^1/_2 \times 6^{cm}$). — Zustand: gut, aber wurmstichig, hauptsächlich am Rücken. — Papier: gelb, fein, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe.

Dasselbe Werk. Titel auf dem Vorblatt:

شرح اشكال التاسيس

Der Commentar ist gewidmet dem Fürsten الغ بيك كوركان بن شاهرخ بهادر بن امير تيمور كوركان † $^{854}/_{1450}$.

Das Grundwerk beginnt f. 2ᵇ: الحمد لله رب العالمين ... وبعد فان جماعة من الفضلاء وطائفة من الاصدقاء التمسوا منى رسالة تكون مقدمة وآلة في اقتناء براهين العلوم الحسابية الخ

Schrift: klein, fein, hübsch, vocallos. Stichwörter und -buchstaben roth. Text in Goldlinien. Am Rande in der 1. Hälfte öfters Bemerkungen. — Für die Figuren in der 2. Hälfte Raum gelassen. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$. Bl. 32. 33 leer.

5945. We. 1713.

8) f. 70ᵇ—73ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 7). — Titel und Verfasser f. 69ª:

رسالة في علم المساحة لابن البناء

Der Verfasser heisst ausführlicher:

ابو العباس احمد بن محمد بن عثمان ابن البنّاء

Anfang f. 70ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلوة ... هذه فوايد من كلام ابن البناء رحمه في علم المساحة اشكال المساحة على قسمين بسيطة ومجسمة فالبسيطة اربعة اقسام باعتبارين احدهما باعتبار حدودها الخ

Anleitung zur Flächenberechnung, von Aḥmed ben moḥammed ben 'oṯmān elmarrākušī abū 'l'abbās *ibn elbennā* geb. $^{649}/_{1251}$ (654), † $^{721}/_{1321}$.

Schluss f. 73ª: ومن احاط علما بصناعة الهندسة قدر علي تكسير اى الاشكال فرض له وعلى استخراج ما يمكن استخراجه من مجهولاتها بحول الله تعالي والله اعلم والحمد لله الخ

5946. Pet. 314.

2) f. 2ᵇ—4.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Verfasser fehlt, s. Anfang.

Anfang f. 2ᵇ: الحمد لمقدر الزوايا والاقطار ومخصّص كل من الكواين بنوع من المقدار ... وبعد فان اضعف عبيد الله القوي احمد الرمضانى ابا حسن الوزيري لما طالع شرح الشمسية للمولي التفتازاني ... اراد ان يزيح ما في المقام من لبسة على بعض الاقوام فقال المقدمة الاولي اذا وقع خط وهو نهاية السطح الخ

Erörterung einer Stelle geometrischen Inhalts in dem Commentar des التفتازانى † $^{791}/_{1389}$ zur Eššemsijje (No. 5266), von Aḥmed erramaḍānī *elwezīrī* abū 'lḥasan.

Schluss f. 4ᵇ: وب عين القائمتين ومساوي ج عين زاويتى اب يظهر لك المراد وهذا المذكور ما اوردنا بيانه بالبرهان الهندسي ونقول هذا ما يسّر لنا من الكلام في توضيح هذا المقام والله اعلم بالصواب

Der Gegenstand (Planimetrie) wird in 35 Abschnitten (nach den Figuren اشكال genannt) behandelt, nach dem كتاب الاصول des Euclides.

Schluss f. 52b: مساويا لخز الذي هو مربع حك النصف مع الزيادة وذلك ما اردناه وهذه الاشكال الخمسة الاخيرة من ثانية كتاب الاصول لاقليدس وليكن هذا آخر الكلام والحمد لله على الاتمام والصلوة على نبيه محمد وآله الكرام٬

Nach der Schlussnotiz hat der Verfasser sein Werk beendet im J. 815 Ramadān (1412).

Die Schrift ist dieselbe, wie bei 1), aber gedrängter. Der Grundtext ist roth überstrichen; die Figuren und die Ueberschriften sind roth. — Der Abschreiber ist nach f. 103b: عمر بن عمر الرومي. — HKh. I 804.

Glossen zu diesem Commentar sind verfasst von:

1) محمد بن ابي سعيد الحسيني تاج السعيدى مير ابو الفتح † um 950/1543.

2) محمد النظامي فصيح الدين † 919/1513.

3) مصطفى بن احمد بن مصطفى البولوى † 1090/1679.

5944. Lbg. 700.

1) f. 1—31.

66 Bl. 8vo, 25 Z. (21½ × 12; 15½ × 6cm). — Zustand: gut, aber wurmstichig, hauptsächlich am Rücken. — Papier: gelb, fein, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe.

Dasselbe Werk. Titel auf dem Vorblatt: شرح اشكال التاسيس

Der Commentar ist gewidmet dem Fürsten الغ بيك كوركان بن شاهرخ بهادر بن امير تيمور كوركان † 854/1450.

Das Grundwerk beginnt f. 2b: الحمد لله رب العالمين ... وبعد فان جماعة من الفضلاء وطائفة من الاصدقاء التمسوا منى رسالة تكون مقدمة وآلة في اقتناء براهين العلوم الحسابية الخ

Schrift: klein, fein, hübsch, vocallos. Stichwörter und -buchstaben roth. Text in Goldlinien. Am Rande in der 1. Hälfte öfters Bemerkungen. — Für die Figuren in der 2. Hälfte Raum gelassen. — Abschrift c. 1100/1688. Bl. 32. 33 leer.

5945. We. 1713.

8) f. 70b—73a.

Format etc. u. Schrift wie bei 7). — Titel und Verfasser f. 69a:

رسالة في علم المساحة لابن البناء

Der Verfasser heisst ausführlicher:

ابو العباس احمد بن محمد بن عثمان ابن البنّاء

Anfang f. 70b: الحمد لله رب العالمين والصلوة ... هذه فوايد من كلام ابن البناء رحمه في علم المساحة٬ اشكال المساحة على قسمين بسيطة ومجسمة فالبسيطة اربعة اقسام باعتبارين احدهما باعتبار حدودها الخ

Anleitung zur Flächenberechnung, von Aḥmed ben moḥammed ben ʼoṯmān elmarrākušî abū ʼl'abbās *ibn elbennā* geb. 649/1251 (654), † 721/1321.

Schluss f. 73a: ومن احاط علما بصناعة الهندسة قدر علي تكسير اىّ الاشكال فرض له وعلى استخراج ما يمكن استخراجه من مجهولاتها بحول الله تعالي والله اعلم والحمد لله الخ

5946. Pet. 314.

2) f. 2b—4.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Verfasser fehlt, s. Anfang.

Anfang f. 2b: الحمد لمقدر الزوايا والاقطار وخصص كل من الكواين بنوع من المقدار ... وبعد فان اضعف عبيد الله القوي احمد الرمضانى ابا حسن الوزيري لما طالع شرح الشمسية للمولي التفتازاني ... اراد ان يزيح ما في المقام من ليسة على بعض الاقوام فقال المقدمة الاولي٬ اذا وقع خط وهو نهاية السطح الخ

Erörterung einer Stelle geometrischen Inhalts in dem Commentar des التفتازاني † 791/1389 zur Eššemsijje (No. 5266), von Aḥmed erramaḍānî *elwezîrî* abū ʼlḥasan.

Schluss f. 4b: وب عين القائمتين ومساوي ج عين زاويتى اب يظهر لك المراد وهذا المذكور ما اوردنا بيانه بالبرهان الهندسي ونقول هذا ما يسّر لنا من الكلام في توضيح هذا المقام والله اعلم بالصواب٬

5947. Pet. 314.

1) f. 1ᵇ—2ᵃ.

58 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (20 × 14½; 14 × 9ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** strohfarben, ziemlich dünn, glatt. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken. — **Titel** fehlt. **Verfasser:** s. am Schluss.

Anfang: وقوله كتساوي الزوايا الثلث للقائمتين' اللام في للقائمتين متعلق بتساوي وفي للمثلث مثلها في قولنا كالانقسام بمتساويين للاربعة الخ

Dies Werkchen scheint, nach der Bemerkung am Schluss, ein Commentar mit قوله zu derselben Stelle des **Sa'd eddin ettaftāzānī** zu sein.

Schluss: كان مع مساوي ج ايضا مساويا له وهذا ما اردنا بيانه' تمت البحث نقل من مدون الكتاب المسمي سعد الدين

Schrift: ziemlich klein, gewandt, gleichmässig, vocallos. — **Abschrift** c. $^{1200}/_{1785}$.

5948. Mq. 119.

19) f. 371ᵇ—375.

8ᵛᵒ, 18 Z. (18¼ × 13½; 14 × 8½ᶜᵐ). — **Zustand:** Bl. 372. 373 lose. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Titel** fehlt. **Verfasser:** s. Anfang.

Anfang: اقول لما كان حل كون نسبة ارتفاع اعظم الجبال الي قطر الارض كنسبة سبع عرض شعيرة الي ذراع علي ما حققه قدوة المتقدمين ... اعني الفاضل المشتهر بقاضي زاده ... من اعضل المعضلات واصعب المغلقات بحيث لم يحم حوله الا واحد بعد واحد الخ

Gemischter Commentar zu einer mathematischen Abhandlung des **Qāḍī zāde** † $^{815}/_{1412}$, auf Wunsch eines Gönners verfasst. Beginnt: قال رحمه ان نسبة ارتفاع اعظم الجبال الي قطر الارض كنسبة سبع عرض شعيرة الي ذراع وهو اي الذراع اربعة وعشرون اصبعا كما اعتبره الخ

Schluss f. 375ᵇ des Grundtextes: لا يورث تقريبا فيما ذكرناه — **Schluss des Commentars:** في التشبيه المذكور بقوله كبيضة الزقت بها حبات شعير' هذا آخر ما قصدنا ايراده في هذه الجملة' تم

Schrift: Persischer Zug, ziemlich gross, vocallos. Grundtext roth überstrichen. — **Abschrift** c. $^{1100}/_{1688}$.

5949. We. 1713.

9) f. 73ᵃ—79.

Format etc. und **Schrift** wie bei 7). — **Titel** f. 69ᵃ:

كتاب رفع الإشكال في مساحة الأشكال

so auch die Ueberschrift f. 73ᵃ.

Verfasser f. 69ᵃ: يعيش الاموي (s. den Anfang).

Anfang f. 73ᵃ: قال الشيخ الامام يعيش بن ابراهيم بن يوسف بن سماك الاموي ... المساحة تجربة الشيء المجهول بشيء معلوم والتكسير ضرب طول المساحة في عرضها والحاصل منها معرفة ما في الممسوح الخ

Anleitung zur Flächenberechnung der Figuren (mit Figuren im Text), von **Ia'īš ben ibrāhīm ben jūsuf ben sammāk elomawī**. Er ist in We. 348 ohne Jahreszahl angeführt, lebt aber nach dieser Unterschrift — die auf die Zeit der **Abschrift nicht** gehen kann — um $^{900}/_{1494}$. Zuerst, nach allgemeinen Angaben, wird der Kreis behandelt. F. 76ᵃ ist in der unteren Hälfte leer und 76ᵇ ganz leer gelassen. Das dann Folgende f. 77 ff. gehört aber doch wol zu dem Werke: es wird darin die Eintheilung der ungleichseitigen Vierecke behandelt; dann f. 74ᵇ die der Dreiecke: باب قسمة المثلثات Nach f. 77 ist wieder eine Lücke; ebenso nach 78.

Schluss f. 79ᵃ: من ضرب خط اب في خط اج حصل خط جا وكذلك في القايم الزاوية واذا قد اتينا بما فيه الكفاية والله يقول الحق وهو يهدي السبيل' تجزت سنة ٨٩٥'

5950. Pm. 547.

3) f. 52ᵃ—54.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). — **Titel** fehlt. Er ist etwa:

رسالة في مسالة هندسية في انموزج العلوم للدواني

Verfasser: fehlt; s. Anfang.

Anfang: قال المولي العلامة ... جلال الحق والدين محمد الدواني في رسالة انموزج العلوم قد برهن اقليدس الخ

Erörterung des ganzen geometrischen Fragesatzes, den **Gelāl eddīn** *eddewwānī* † $^{908}/_{1502}$

in seinem Enmūzaǵ behandelt hat (s. Pm. 547, 2, f. 49ᵇ). Dieselbe beginnt f. 52ᵇ: قيل وفيه نظر من وجوه منها ان الجواب منظور فيه لانه على تقدير كون الزاوية لا يوجد فى هذه الحركة الخ

Die Abhandlung bricht ab mit den Worten: كما لا يخفى وايضا صرح العلامة رحمه بان السطح الصغير فى هذه الصورة لا يصل عظم

5951. Pet. 542.

1) f. 1—12.

91 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20×18⅓; 16×10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich stark u. glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ:

هذا كتاب قرة العين فى مساحة ظرف القلتين، تاليف مولانا وسيدنا الشيخ الصالح والزناد القادح الشيخ عبد الله الشنشوري الشافعي الفرضي رحمه

(Der Titel ebenso f. 1ᵇ unten und der Verfasser ausführlicher im Anfang).

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلاة والتسليم ... وبعد فيقول العبد الفقير عبد الله بن محمد بن بهاء الدين عبد الله بن الشيخ على العجمي الشنشوري الشافعي الفرضي ... قد كنت فى كل زمان وحين احدث نفسي بالكلام الخ

Dieser geometrische Tractat des 'Abdallāh ben moḥammed *eššinšaurī* † 999/1590 (No. 1122) zerfällt in Vorwort, welches handelt (f. 1ᵇ): فى تعريف المساحة وما يتبع ذلك, in 1 Kapitel f. 2ᵇ ff., u. in den Schluss f. 9ᵃ, der 3 فوايد enthält.

Schluss f. 12ᵃ: ووجه ذلك كله ان كل ربع يخصه اربعة ارطال كما تقدم والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب، وهذا اخر ما اردت ايراده والحمد لله الخ

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. — Abschrift etwa 1215/1800.

5952.

Dasselbe Werk in:

1) Lbg. 563.

15 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (21½×15½; 13¼×9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ von späterer Hand:

رسالة فى مساحة القلتين للشنشورى

Das Werkchen ist ein Commentar zu einer Stelle im Commentar des زكرياء الانصاري † 926/1520 zu dem الروض فى مختصر الروضة فى الفروع للنووى des اسمعيل بن ابي بكر ابن المقري † 837/1433. Der Verfasser hat es, nach der Unterschrift, im J. 987 Raǵab (1579) beendet.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, fast vocallos. — Abschrift im J. 1093 Rab. I (1682) im Auftrag des الشيخ هيكل الرملي

2) We. 1746, 3, f. 17—23.

8ᵛᵒ, 29 Z. (20×15; 16½×10ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, etwas grob, ziemlich stark und wenig glatt. — Titel f. 27ᵃ:

كتاب قرة العينين فى مساحة القلتين

Schrift: ziemlich gross, rundlich, gedrängt, vocallos, gleichmässig. Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1258/1842 von مصطفى عبود. — F. 24 leer.

5953. Lbg. 199.

5) f. 56—59.

8ᵛᵒ, 17 Z. (17×18; 12×8ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, auch bräunlich, stark, glatt. — Titel fehlt; nach dem Vorwort:

رسالة على اصول علم المساحة مجردة من الامثلة

Verfasser fehlt.

Anfang f. 56ᵇ: الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ... نريد ان نجرد جملا مشتملة على اصول علم المساحة الخ

Abhandlung über die Messkunst, ohne bestimmte Beispiele; in 5 Abschnitten.

1. فصل 56ᵇ فى مساحة المربعات ونحوها
2. فصل 56ᵇ فى مساحة المثلثات
3. فصل 57ᵇ فى مساحة ذوات الاضلاع الكبيرة
4. فصل 58ᵃ فى مساحة الدايرة وقطعها وفروع ذلك
5. فصل 58ᵇ فى مساحة المجسمات وسطوحها

Schluss f. 59ᵃ: ففصل ما بينه وبين المحفوظ مساحة الجسم، وذلك آخر ما قصدناه فى هذا المختصر والحمد لله الخ

Verfasst im J. 759 Çafar (1358). Diese Notiz in der Unterschrift könnte allerdings auch auf die Zeit der Abschrift gehen. Wahrscheinlicher ist aber die Abschrift um 900/1494.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, etwas vocalisirt. Ueberschriften roth.

5954. We. 1734.

5) f. 85—95.

8vo, 19 Z. (20 × 14½; 16 × 10^cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel f. 85^a (von anderer Hand):

ر" فى علم المساحة

Verfasser fehlt.

Anfang (nach dem Bism.) f. 85^b: وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين، وبعد فاعلم ان المساحة اسم موضوع لمعرفة مقادير الابعاد فى الاشياء الممسوحة وهي لها كالوزن للموزونات والكيل للمكولات والعدد للمعدودات فالمساحة عبارة عن معرفة ما فى الممسوح من امثال الممسوح به الخ

Von der Berechnung des Flächeninhalts.

Schluss f. 95^b: فاما ان يكون مثل مساحة السطوح المستقيمة الخطوط فلا وقد ذكرنا فى ذلك ما ارجو ان يكون فيه كفاية ان شاء الله تعالي، تم

Schrift: ziemlich klein, mit dickem Grundstrich, fast vocallos. Einige geometrische Figuren im Text. — Die Blattfolge ist: 85—89. 91. 90. 92—95. F. 96 u. 97 leer.

5955. Lbg. 199.

6) f. 60—95.

8vo, 21 Z. (18 × 13; 13⅓ × 8^cm). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel f. 60^a:

ك" فى المساحة والوصايا

Verfasser fehlt.

Anfang f. 60^b: الحمد لله على نعمه بما هو اهله من محامده التى تودي بما افترض على من يعبده من خلقه . . . ولم يزل العلماء فى الازمنة الخالية والامم الماضية يكتبون الكتب بما يقتفون من صنوف العلم الخ

Ein arithmetisches Werk, das nach Aufstellung der Grundbegriffe und Anweisung über Wurzelausziehen, eine Menge Beispiele über Flächenberechnung u. Erbschaftstheilung giebt.

Die Ueberschriften fehlen fast überall, auch die Figuren; eine Eintheilung in Kapitel oder Abschnitte findet überhaupt nicht statt.

Schluss f. 95^b: من الثلث يكون ثمانية تسعين فتبقى الوصية وهي مايتان وثلثة ويبقى للورثة الف وتسعماية وتسعة وعشرون، تمت

Schrift: ziemlich klein, gewandt, gleichmässig, deutlich vocallos. — Abschrift c. 1000/1591.

5956. Mf. 258.

29) f. 370^a—436^a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Er ist (nach der Vorrede):

كتاب الشكل القطاع

Verfasser fehlt, s. unten.

Anfang: الحمد لله مبدع الحقايق الخارجة عن الحصر . . . وبعد فقد كنت عملت فيما مضى من الزمان كتابا جامعا لضبط دعاوي الشكل المعروف بالقطاع وبراهينه . . . وكان ذلك الكتاب باللسان الفارسي الخ

Das ursprünglich Persisch abgefasst Werk über die Secanten ist hier auf Wunsch von Freunden vom Verfasser ins Arabische übersetzt, mit einigen Fortlassungen. Es umfasst 5 مقالة, jede mit einer Anzahl Figuren oder auch Abtheilungen (فصل).

1. مقالة 370^b (mit 14 Fig.) فى النسب المؤلفة واحكامها
   Anfang: قاعدة، كما ان تقدير الكمية المنفصلة لا يتم الا بعروض بعض لوازم الكمية المتصلة لها الخ
2. مقالة 376^b (in 11 فصل) فى الشكل القطاع السطحي وما يقع فيه من النسب
   1. فصل 377^a فى ماهية الشكل القطاع السطحي وذكر صورته ونسبته
   2. فصل 380^a فى الاشارة الي اجزاء هذا الشكل والي دعاوي النسب الواقعة
   3. فصل 381^a فى ضبط حدود ضروب الدعوي الاولي
   4. فصل 382^a فى ضبط حدود ضروب الدعوي الثانية
   5. فصل 382^b فى ضبط حدود ضروب الدعوي الثالثة
   6. فصل 383^b فى ابتداء الكلام فى براهين هذه الدعاوي
   7. فصل 385^a فى اقامة البراهين على ضروب الدعوي الاولي
   8. فصل 386^b فى اقامة البراهين على ضروب الدعوي الثانية
   9. فصل 387^a فى اقامة البراهين على ضروب الدعوي الثالثة
   10. فصل 388^a فى دعاوي هذا الشكل ونسبها والبراهين عليها وفى علة اقتصار بطلميوس على بيان جزئين من الدعاوي الاولي
   11. فصل 389^a فى النسب البسيطة الواقعة فى هذا الشكل

3. مقالة 389ᵇ (in 3 فصل) في مقدمات الشكل الموسوم بالقطاع الكري وفيما لا يتم فوايد الشكل الا به

1. فصل 389ᵇ في مقدمات الشكل الموسوم بالقطاع الكري

2. فصل 391ᵃ في معرفة اضلاع المثلثات وزواياها بعضها من بعض

3. فصل 393ᵇ في بعض القوانين التى لا يتم فايدة الشكل القطاع الا بمعرفتها

4. مقالة 396ᵇ (in 5 فصل) في الشكل القطاع الكري والنسب الواقعة فيه

1. فصل 396ᵇ في بيان ماهية الشكل القطاع الكري والاشارة الي دعاوي النسب الواقعة فيه

2. فصل 397ᵇ في الاشارة الي البراهين علي وجه كلي وفي اقامة البرهان على ضروب الدعوي الاولي المعروفة بتفصيل بطلميوس

3. فصل 400ᵃ في اقامة البرهان على ضروب الدعوي المعروفة بتركيب بطلميوس

4. فصل 407ᵃ في بيان النسب الواقعة في باقي ضروب الدعاوي الواقعة في القطاع الكري

5. فصل 407ᵃ في الاشارة الي فايدة هذا الشكل واختتام الكلام فيه

5. مقالة 407ᵇ (in 7 فصل) في بيان اصول تقوم في معرفة الدوايرالعظام التىعلىالكرة مقام الشكل القطاع

1. فصل 407ᵇ في صفة الزوايا الحادثة من تقاطع الدواير العظام على الكرة

2. فصل 408ᵇ في صفة المثلثات الحادثة في سطح الكرة من تقاطع الدواير العظام وذكر انواعها

3. فصل 410ᵃ في احكام انواع المثلثات واعتبارها بالخصوص والعموم

4. فصل 415ᵃ في الاشارة الي كيفية التوصل من المعلومات الي المجهولات في هذه المثلثات

5. فصل 416ᵃ في الشكل المغنى وشرح فروعه ولواحقه

6. فصل 423ᵇ في الشكل الظلى وشرح فروعه ولواحقه

7. فصل 430ᵇ في تمام الكلام في كيفية التوصل من المعلومات الي المجهولات في المثلثات القوسية

Schluss f. 436ᵃ: من حيث هي المؤلفة وههنا من حيث هي بسيطة وهذا هو الغرض من الحاقها هذه المقالة بالاربع الاول ولنقطع الكلام ههنا حامدين لله تعالي على الائه ومصلين على خاتم انبيائه، تمت

Das von **Tābit ben qorra** unter dem Titel كتاب في الشكل القطاع والنسبة المؤلفة verfasste Werk in 12 Büchern ist von dem vorliegenden verschieden. Dies erhellt aus f. 423ᵇ, 1, wo steht: ذكر الرسالة التى عملها ثابت بن قرة في اختلافات وقوعات الشكل القطاع und aus f. 423ᵇ, 4: واخذه من ثابت بن قرة; ferner aus Mf. 258, 30. Der Titel ist möglicher Weise:

كتاب دعاوي الشكل القطاع

5957. Mq. 559.

17) f. 346—353ᵃ.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Titel** und **Verfasser** fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 346ᵇ: قال المولي... محيى الملة والدين: يحيى بن محمد بن أبي الشكر المغربي ادام الله ايامه، هذه المقالة ذكرت فيها بعد حمد الله تعالي والصلوة ... ما يتفرع عن الشكل القطاع من النسبة المؤلفة على سبيل الايجاز والاختصار واستخراج المجهول منها من المعلوم مقدارا كان او غير مقدار من متتاليين كانا او غير متتاليين لتكون فايدة للمبتدي وتذكرة للمنتهي، فنقول انه اذا كانت نسبة مقادير الخ

Eine auf die **Secanten** bezügliche Abhandlung des **Jaḥjā ben moḥammed ben abū 'śśukr elmagribī** um 670/1271, in mehreren ungezählten فصل. Die Tabelle f. 346ᵃ bezieht sich auf f. 347ᵇ oben.

Schluss f. 353ᵃ: ومجموعهما معلوم على تقدير انهما اقل من نصف دايرة فيما تبين يكون كل واحدة منهما معلومة والله اعلم فنجعل هذا الفصل آخر كلامنا في هذا الفن وهو خاتمة الكتاب، تمت الكتاب،

(Vgl. Mf. 258, 30.)

5958.

1) Mf. 258, 8, f. 54ᵇ—71.

Format etc. wie bei 1. — **Titel** u. **Verfasser** fehlt.

Anfang: اقول بعد حمد الله ميشركل عسير وجابركل كسير... اعلم ان التعليمات باسرها وخصوصا الهندسيات مع وضوح مسالكها ووثاقة قواعدها لا تشبه سائر العلوم والصناعات في ارتباط الاجزاء واشتباك المقدمات الخ

Grössere Abhandlung eines Ungenannten, betreffend die parallelen Linien.

Schluss f. 71ᵇ: هو الواصل بين ضلعي اب ح . . . المفروضة وذلك ما اردنا ان نبين ويتم هذه الاشكال سا من وهو آخر اشكال الجوهري بعينه فهذا ما تقرر لي في هذه المسئلة والحمد لله مفتح الابواب ومسهل الصنعات وواهب العقل وملهم الصواب وصلي الله على محمد وآله الطاهرين،

2) Mf. 34, 3, f. 83—86ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Die vorliegenden Glossen zu einem mathematischen Werke beginnen hier mit den Worten: [قوله] فزاوية اح ه وهي الحادة الخارجة عن المثلث الحاصلة من تلاقي خطي اح اه مساوية لزاوية آ وهي الحادة المبادلة لزاوية اح ه الخ und hören f. 86ᵃ so auf: فكان مظنّة ان يقال لو كان جزئيا واحدا لم يكن شيء واحد بالنسبة اليه ذاتيا وعرضيا معا فيكونا جزئيين غير متباينين بل متساويين،

5959.

Hieher gehörig sind auch folgende Werke:

1) ر" في نسبة ما يقع بين ثلثة خطوط من خط واحد von ويجن بن رستم الكوهي ابو سهل um 380/990.

2) ر" في المنفرجة تصيرها حادة قبل ان تصير قائمة von سنان الدين يوسف بن خضر بيك † 891/1486.

3) حسن بن المفصحة فيما يتعلق بالاسطحة von ابراهيم بن حسن الجبرتي † 1188/1774.

4) محمد بن محمد ر" في الاعمال الهندسية von البوزجاني ابو الوفا † 387/997.

5) اصبغ بن محمد المدخل الي علم الهندسة von الغرناطي ابو القاسم † 426/1035.

6) ك" الهندسة الكبير von demselben.

7) امية بن عبد العزيز الوجيز في الهندسة von الاندلسي ابو الصلت † 529/1135.

8) نصير الدين الطوسي التجريد في الهندسة von † 672/1273.

9) محمد بن محمد الفارسي صحيفة النور von تقي الدين um 970/1562.

10) عبد الجليل بن محمد بن ر" في الهندسة von احمد ابن عبد الهادي † 1087/1676.

11) ك" المساحة von ابن الهيثم † 430/1039.

12) حسن بن محمد بن ابي الملطف في المساحة von عقامة اليمني † 480/1087.

13) احمد بن محمد بن التفاحة في المساحة von ابراهيم اليمني النسابة † c. 500/1106.

14) ابراهيم الباحة في علمي الحساب والمساحة von البقاعي † 885/1480.

15) محمد بن مشمّة التفاحة بتحقيق المساحة von عبد القادر بن محمد اليمني † 1015/1606.

---

3. Arithmetik.

5960. Glas. 103.

2) f. 89ᵇ—123.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift: مختصر الهندي, gewöhnlich aber كتاب الهندي,

Verfasser fehlt; es ist:

اسحق بن يوسف الصردفي ابو يعقوب

Anfang: اعلم رحمنا الله واياك ان الهندي مبنيّ على تسع صور وهي هذه . . . فالاول صورة الواحد والثانية صورة الاثنين الخ

Diese Rechenkunst des Isḥāq ben jūsuf *eççardafî* abū ja'qūb † 500/1106 (nach Glas. 239, f. 31ᵃ) (die Indische genannt, weil sie von den Indern stammt; doch stehen auch andere Erklärungen des Wortes f. 89ᵇ am Rand) zerfällt in viele ungezählte Kapitel.

Zuerst: باب ضرب الآحاد في الآحاد

90ᵃ باب ضرب الاعشار في الاعشار

u. s. w. Zuletzt: 115ᵃ باب ميزان تجذير العدد الصحيح

115ᵇ باب ميزان تجذير العدد الذي يكون جذرا صحيحا وكسورا

worauf noch mehrere مسائل folgen (116ᵇ في التجارة; 118ᵃ في الاقرار; 119ᵃ في مخارج العدد 120ᵃ في الاجارات u. s. w.).

Schluss f. 123ᵇ: مع مالي يكون ثمنا لهذا الثوب فمال السائل تسعة عشر ومال المسئول ثمانية عشر والثمن عشرون' تم

5961.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Glas. 239, 2, f. 34ᵇ—64.

Format etc. u. **Schrift** wie bei 1). — **Titelüberschrift:**

كـ" مختصر الهندي

Schluss f. 64ᵇ: فهذا صرف الدرهم فاضرب المخرج في الثلثين يبلغ ٥٠٤٠٠ تقسمه على صرف الدرهم وهو ااا يخرج المال والله اعلم'

2) Glas. 6.

26 Bl. 8ᵛᵒ, 20—28 Z. (20³/₄×14¹/₂; 13¹/₂—14×9¹/₂ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich stark. — **Einband:** Kattunbd mit Lederrücken. — **Titel** f. 1ᵃ:

كـ" مختصر الهندي في علم الحساب

Verfasser fehlt.

Schluss f. 26ᵃ: وهي الف الف الف الف الف ومائة الف الف الف الف وثلثة وخمسون ... وثمان مائة الف واحد وخمسين الفا وثمان مائة واحد واربعين' تم

Schrift: jemenisch, ziemlich klein, gedrängt, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften und Stichzahlen roth. — **Abschrift** im J. 1147 Çafar (1734) von علي بن حسين بن محمد الحجى

F. 26ᵇ die Genealogie des المنصور بالله القاسم ابن محمد الخ († ¹⁰²⁹/₁₆₂₀).

3) Glas. 83.

33 Bl. 4ᵗᵒ, 23—27 Z. (23×16; 16—17¹/₂×10—11¹/₂ᶜᵐ). — **Zustand:** fast lose im Einband; unsauber. — **Papier:** gelblich, grob, stark und ziemlich glatt. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken und Klappe. — **Titel** fehlt, aber vor den Anfangsworten f. 3ᵇ (اعلم ارحمنا الله الخ) steht كـ" ضرب الهندي, was nicht ganz richtig ist.

Nicht vollständig; zuletzt f. 28ᵇ: يكون ثمانية وخمسين تحذ نصفها تسعة وعشرين وهوجذر ثمان مائة (= Glas. 6, f. 22ᵇ, 5).

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, aber ungleich, rundlich, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. — **Abschrift** c. ¹²⁰⁰/₁₇₈₅.

F. 1. 2 und 29—33 verschiedene Gedichtstücke, darunter ein längeres von صفى الدين الحلى (Basîṭ auf ـيد).

5962. Glas. 40.

30 Bl. 8ᵛᵒ, 24—25 Z. (21×14¹/₂; 17×12ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut, aber nicht ganz sauber. — **Papier:** gelb, stark, ziemlich glatt. — **Einband:** Kattunband mit Lederrücken. — **Titel und Verfasser** f. 1ᵃ:

كـ" التبصرة في علم الحساب للمظفر بن يحيى المغربى المعروف بالسموءل

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على افضاله وصلواته على النبيّ محمد وآله وبعد فانى لما احمدت همة القاضى ... نصر الدين ابي معاذ نصر الله بن ... ابي حفص عمر بن احمد بن عمر الخطيبي الخ

Anleitung zur Arithmetik, in 2 مقالة, deren Inhaltsübersicht f. 2 und 3ᵃ, von **Elmoẓaffar ben jaḥjā ben ʼabbās elmagribî elisrâîlî essamûel** † ⁵⁷⁶/₁₁₈₀.

1. مقالة 3ᵇ (in 9 Kapp.) في حساب الاعداد التسعة
   1. باب 3ᵇ في معرفة صور الحروف الهندية ومراتبها وقراءتها وكتبها
   5. باب 9ᵃ في بيان حدّ القسمة
   9. باب 15ᵇ في ذكر ميزان الضرب
2. مقالة 17ᵃ في حساب الكسور مفردة ومع الصحاح (in 7 Kapp.)
   1. باب 17ᵃ في علم مخارج الكسور
   5. باب 21ᵃ في نسبة المقادير ذوات الكسور
   7. باب 25ᵇ في علم الدرج والدقائق

Schluss f. 29ᵃ: واذ قد انتهى بنا القول الي شرح جميع ما وعدنا الابانة عنه ... فننهى المقال هاهنا ونختمه بحمد الله ذي الجلال والصلاة على نبيه الخ

Schrift: jemenisch, gross, dick, vocallos. Ueberschriften (meistens) und Stichwörter roth. — **Abschrift** im J. 1084 Šaʼbân (1678) (f. 1ᵃ von احمد بن محمد بن ابراهيم).

F. 29ᵇ fünffache Lösung einer arithmetischen Aufgabe. — F. 30 zwei auf Erbtheilung bezügliche Reǵez-Gedichte des صارم الدين ابراهيم بن عبد الله جعمان. Von derselben Hand.

5963. Mq. 103.

3) f. 71—98.

4ᵗᵒ, 13 Z. (Text: 13¹/₄×6ᶜᵐ). — **Zustand:** nicht recht fest im Einband. — **Papier:** gelblich, glatt, ziemlich stark. — **Titel und Verfasser** f. 71ᵃ:

كـ" شرح ابن الهايم على الياسمينية في علم الجبر والمقابلة

Anfang f. 71ᵇ: الحمد لله رب العالمين وصلى الله ... وبعد فان ارجوزة الشيخ ... ابي محمد عبد الله بن حجاج الشهير بابن الياسمين صغيرة الحجم غزيرة العلم الخ

Commentar zu dem Reģez-Gedicht über die Gleichungen, dessen Verfasser 'Abdallāh ben moḥammed ben ḥaģģāģ elišbīlī abū moḥammed *ibn eljāsimīn* † 600/1203 ist. Als Verfasser des Commentars ist hier *Ibn elhāïm* genannt, d. h. Aḥmed ben moḥammed ben 'imād ben 'alī elmiçrī elmoqaddesī šihāb eddīn, geb. 753/1352 (756), † 815/1412. Allein sein im J. 789/1387 vollendeter Commentar beginnt so: بحمد من يعلم عدد الاشياء وما لها جملة وتفصيلا افتتح المقالة ... ثم اقول ان علم الجبر والمقابلة من اجلّ العلوم الخ, bringt den Anfang des Gedichts, v. 1—10, ohne Erklärung und fährt dann zu dem 11. Verse:

على ثلاثة يدور الجَبْرُ المال والاعداد ثم الجذرُ

so fort: لفظة الجبر يطلقها اهل العرف على ثلاثة اشياء على عملين خاصّين سياتى بيانهما الخ und schliesst das Ganze so: واذا ضمّ لذلك الي وصية زيد والي ما بقى للورثة كان المجتمع ثلثمائة والله اعلم، الخ

Das vorliegende Werk ist davon verschieden.

Dieser Commentar beginnt, mit Beiseitelassung der خطبة v. 1—10, sofort mit v. 11 des Regezgedichtes, und zwar mit den bei WE. 91, 4 angegebenen Worten; auch der Schluss ist ebenso. Der Verfasser muss also ein anderer sein, falls nicht Ibn elhāïm zwei Commentare zu diesem Gedichte verfasst hat, was nicht wahrscheilich ist. Vielleicht ist der Commentar von احمد بن عبد الرحيم العراقى ولىّ الدين ابو زرعة † 826/1426; HKh. I 458 legt ihm einen Commentar bei, mit dem Titel: المعين على فهم ارجوزة ابن الياسمين

Die Verse werden hier meistens einzeln, bisweilen auch zwei oder mehrere zusammen, voraufgeschickt, dann folgt der Commentar.

Schrift im Grunde dieselbe Hand, wie bei 2), nur etwas grösser und weniger gedrängt. Die Grundverse meistens roth. Am Rande sehr häufig Glossen, bisweilen auch zwischen den Zeilen. — HKh. I 458.

5964. WE. 91.

4) f. 101ᵃ—115.

8ᵛᵒ, 21 Z. (21×15; 15×9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier etc. wie bei 1).

Dasselbe Werk. Titel f. 101ᵃ:

شرح الياسمينية فى علم الجبر والمقابلة

Verfasser nicht genannt. — Das Reģezgedicht des Ibn eljāsimīn über Gleichungen beginnt f. 101ᵇ:

الحمد لله على ما انعما ومنّ من تعليمه وفهما

Nach dem 10. Verse beginnt der Commentar (durch ش roth bezeichnet) so: هذا تمام الخطبة وفى بعض النسخ تساق الابيات من غير تراجم وبعد فانّ ارجوزة الشيخ العالم ... الياسمينى صغيرة الحجم غزيرة المعنى الخ

Der Commentar zu v. 11 (على ثلاثة يدور الخ) beginnt: قدم الشيخ رحمه بذكر الاهمّ فالاهمّ اذ الاهمّ هنا ما يتوصل به الي فهم عبارات اهل الفنّ الخ

Letzter Vers f. 115ᵃ:

وضربه فى ضده نقصان فاعلم هداك الملك الديّان

Schluss des Commentars f. 115ᵇ: لانه من ضرب الزايد فى ضده ولذلك يقول وضربه فى ضده نقصان فاعلم هداك الملك الديان، هذا آخر ما تيسّر من فهم هذه الابيات والحمد لله رب العالمين وصلّى الله الخ

Schrift: ziemlich klein, flüchtig, nicht grade undeutlich, vocallos, Text roth. — Abschrift um 1052/1642.

5965. WE. 91.

5) f. 115ᵇ—124ᵃ.

Format etc. wie bei 4). — Titel (nach f. 1ᵃ):

رسالة على الكلام على ما يطلب لعلم الحساب،

Anfang f. 115ᵇ: اعلم وفقك الله وايانا ان علم الحساب لا ينال الّا بالرياضة الطويلة وعمل المسايل الكثيرة خصوصا علم الجبر والمقابلة فانه علم جليل القدر وهو لب الحساب وقلبه فهو منه بمنزلة الروح من الجسد الخ

Eine Abhandlung über Arithmetik, anzusehen als ein Nachtrag zu dem so eben behandelten Commentar; sie behandelt ausführlicher einige dort berührte Punkte (مسائل), und zwar zuerst الضروب الثلاثة المفردات, dann الضروب الثلاثة المقترنات

Schluss f. 124ᵃ: واتباع القياس يخرج مثل الاول فتدبره وليكن ذلك آخره والله تعالي يجعله خالصا لوجهه الكريم وينفع به سائر المسلمين وصلّي الخ

Auf f. 124 ist der Anfang des abgekürzten Commentars [شرح مختصر] zu dem Compendium [المختصر], dessen Titel: تحفة الاحباب, u. dessen Verf.: بدر الدين محمد بن محمد بن احمد سبط المارديني

Dies Werk beginnt hier: الحمد لله الذي خصّ العلماء باوفر مقام واشهر وشرح صدورهم بالعلوم ونوّر،

Es hört aber mitten auf der Seite auf.

5966. Spr. 1832.

1) f. 1—25.

89 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20 × 15; 15½ × 9½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ohne Flecken und Wurmstiche; der obere Rand ausgebessert. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: schwarzer Lederbd. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب شرح الياسمينية في علم الجبر والمقابلة لبدر الدين محمد بن محمد بن احمد بن محمد سبط المارديني الشافعي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي جبر قلوب اوليائه بحسن المقابلة يوم الحساب وحطّ عنهم الاوزار ورفع قدرهم واجزل لهم الثواب . . . وبعد فهذا تعليق مختصر سهل نافع ان شاء الله تعالي وضعته شرحا على الارجوزة الخ

Commentar zu demselben Reǵezgedicht, von Moħammed ben moħammed ben aħmed ben moħammed *bedr eddîn sibṭ elmâridînî*, um 868/1459 am Leben. Sein Grossvater mütterlicher Seite war der Astronom 'Abdallâh ben ħalîl ben jûsuf *elmâridînî* † 809/1406. Dasselbe beginnt hier mit dem 11. Verse: على ثلاثة يدور الجبر. Der Commentar dazu beginnt: اي مسايل علم الجبر وتسمّي ضروبا دايرة على ثلاثة انواع فقط وهي العدد والجذر والمال والمراد بالمال والجذر جنسهما الخ

Diese Worte stimmen ganz überein mit denen in WE. 179, 1. Der Commentar hat hier, abweichend von WE. 179, 6, welches mit Erklärung des letzten Verses aufhört, noch einen Nachtrag. Nämlich die letzten Worte des Commentars zu dem letzten Verse sind (f. 17ᵇ): لم تنزل الملايكة تستغفر له ما دام اسمي في ذلك الكتاب، Dann sofort der Nachtrag: وقد فرغنا من شرح كلام الناظم على وجه الايضاح والاختصار من غير اجحاف ولا اخلال الخ

Dieser Anhang enthält 2 تكملة u. ein Schlusswort.

1. تكملة 17ᵇ في جمع الانواع وطرحها [فاذا جمعت نوعا الي نوعه]

2. تكملة 19ᵃ في استخراج ضلع نوع من الاموال والكعوب [فما فوقها كما اذا كانت كمية واحدة]

الخاتمة 20ᵃ في معرفة اخذ المسئلة من السؤال وسوقها الي ضرب من الضروب الستّة [اعلم انه يجب علي المسئول ثلاثة امور]

Schluss f. 25ᵃ: وقد يظهر لك استحالتها بالنظر فيها وفي هذا القدر كفاية للمبتدي ان شاء الله تعالي وحسبي الله ونعم الوكيل ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم والحمد لله وحده الخ

Schrift: ziemlich gross, kräftig, geläufig, deutlich, vocallos. Die Textverse roth. — Abschrift im J. 1142 Raǵab (1730).

5967.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Lbg. 1047, 1, f. 1—23.

276 Bl. 4ᵗᵒ, 23 Z. (23⅓ × 15¾; 17 × 10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ (mit Bleistift von ganz neuer Hand): شرح الياسمينية في علم الجبر im Vorwort genannt: شرح على الارجوزة الياسمينية Verfasser fehlt.

Schrift: gross, rundlich, etwas flüchtig, fast vocallos. Der Grundtext tritt nicht überall deutlich hervor. F. 24 leer. — Abschrift im Jahre 1200 Rabî' I (1786), von محمد بن محمد الفريزي الشافعي

F. 1ᵃ ein Paar Verse von عبد الوهاب ابن السبكي und 23ᵇ ein Paar abergläubische Mittel.

2) We. 1734, 6, f. 98—116.

8ᵛᵒ, 21 Z. (20 × 14½; 13½ × 9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; f. 107 unten fleckig und 103 und 104 unten am Rücken beschädigt. — Papier: gelb, ziemlich stark, etwas glatt. — Titel u. Verf. f. 98ᵃ: ك" شرح الياسمينية لمحمد بدر الدين سبط المارديني الشافعي

Schrift: im Ganzen ziemlich klein, nicht undeutlich, vocallos. Der Grundtext roth, ebenso Stichwörter. — Abschrift c. 1100/1688.

3) Pm. 79.

18 Bl. 8vo, 25 Z. (20¼ × 15; 14½—15 × 10cm). — Zustand: nicht ganz fest im Einband; die obere Ecke Bl. 1 bis 5 ausgebessert; nicht ganz von Flecken frei. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1a:

شرح الياسمينية لسبط الماريدينى

Schrift: f. 1—10 etwas grössere Schrift: gefällig, gleichmässig, etwas vocalisirt. F. 11 ff. kleiner, etwas flüchtiger, weniger gut, ohne Vocale. Der Grundtext roth. — Abschrift im J. 1122 Ḏū'lqa'da (1711), von محمد بن عثمان بن ابي بكر النحاس. — Collationirt.

4) We. 1717, 2, f. 27—40.

8vo, c. 27 Z. (21¾ × 15; 18½—19 × 12—12½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: weisslich, ziemlich stark, wenig glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel f. 27a:

هذا تعليق وجيز على ارجوزة الياسمين فى الجبر والمقابلة

(der Name des Verfassers nicht ganz richtig).

Der Commentar zu dem 11. Verse fängt hier so an: اعلم ان هذا العلم كغيره من العلوم فى انّ له موضوعا ومسايل ومبادي وغاية' الخ

Schluss, ohne den Nachtrag, so wie bei Spr. 1832, 1, f. 17b angegeben ist.

Schrift: ziemlich steif und unschön, nicht undeutlich, vocallos. Die Verse des Gedichts meistens nicht abgesetzt. — Abschrift c. 1240/1824.

5968. WE. 179.

6) f. 192—200.

8vo, 23 Z. (20½ × 15; 15 × 9cm). — Zustand: unten ein grosser durchgehender Flecken. — Papier: gelblich, stark, etwas glatt. — Titel und Verfasser f. 192a:

كتاب شرح الياسمينية للشيخ الامام العالم العلامة محمد بن محمد سبط الماريدينى'

Der Specialtitel ist nach der Vorrede:

اللمعة الماردينية فى شرح الياسمينية

Anfang f. 192b: الحمد لله الذي احصي كل الاشياء عددا وجعل الاموال لمن اعطي واتقى وصدق بالحسني سعادة سرمدا . . . وبعد فيقول فقير رحمة ربه محمد بن محمد سبط الماريديني هذا التعليق على الارجوزة الياسمينية فى علم الجبر مختصر جدا لم يسالنى فيه احد وانما ولعت فيه من البطالة والكسل هروبا من الاشتغال والملل الخ

Derselbe Verfasser giebt hier eine Abkürzung seines Commentars zu demselben Gedicht. Er beginnt hier, gleichfalls mit dem 11. Verse, sein Werk so: مسايل علم الجبر وتسمي ضروبا دايرة على ثلاثة انواع فقط وفي العدد والجذر والمال الخ

Der letzte Vers f. 200a):

ثم صلاة الله والسلام   على النبي ما انجلي الظلام

Schluss des Ganzen: نستغفر له ما دام اسمي فى ذلك الكتاب وهذا اخر ما قصدناه من التعليق والحمد لله رب العالمين'

Schrift: ziemlich gross, stark, gewandt, deutlich, vocallos. Der Rand ist mehrfach beschrieben, auch die Titelseite. — Abschrift um 1130/1718. — F. 200b u. 201 leer.

Dasselbe Werk in We. 1711, 4, f. 14—21.

8vo, 23 Z. (21 × 15; 15½—16 × 10½cm). — Zustand: am Rande oben und unten stark wasserfleckig; etwas wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titel und Verfasser f. 14a:

ك" اللمعة الماردينية فى شرح المقدمة الياسمينية لسبط الماريدينى

Schrift: ziemlich gross, dick, etwas breit, deutlich, vocallos. — Abschrift c. 1112/1700.

5969. Lbg. 1047.

2) f. 25—57.

4to, 25 Z. (22½ × 16; 16—17 × 10½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Titel fehlt; mit Bleistift f. 25a oben am Rande:

حاشية على شرح الياسمينية

Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 25a: الحمد لله الذي قسم محبّته بين اوليائه وقدر فى سابق ازله وقضائه والصلاة والسلام . . . وبعد فيقول . . . احمد بن محمد الشافعي الجنابي . . . لما منّ الله تعالي بتلقي شرح العلامة سبط الماريدنى على الياسمينية عن شيخنا . . . شمس الدين محمد الدسوقى الخ

Der Herausgeber Aḥmed ben moḥammed *elǵennābī* hat hier die Glossen, welche sein Lehrer Moḥammed ben aḥmed ben 'arafa eddusūqī † 1230/1815 an den Rand seines Exemplars des kleineren Commentars des سبط الماريدنى zu der الياسمينية geschrieben und die Bemerkungen zu dem Werke, welche sein Vater von

seinem Lehrer الحِفْنى † 1181/1767 zu derselben erhalten hatte, zu diesem Werke zusammengestellt. Der Text in diesen Glossen mit قوله eingeführt.

Anfang f. 25ª: قوله بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله اتى بالبسملة والحمدلة عملا بالحديث قوله الذي الخ اي المحصي لان الموصول وصلته في معنى المشتق . . . قوله احصى اي ضبط وقوله عددا اي مقدارا تمييز محوّل عن المفعول الخ

Schluss f. 57ª: قوله ما انجلا اي مدة انجلاء الظلام . . . قوله من صلى على كتاب اي من كتبها متلفظا بها فهذا الفضل الكبير . . . وان كان له فضل آخر كما قال بعض الاعلام قوله التعليق اي التاليف، وصلى الله على سيدنا . . . وسلم،

Schrift: gross, rundlich, vocallos, nachlässig. Das Stichwort قوله roth. — Abschrift c. 1220/1805.

Collationirt von ابراهيم الاسعردي.

F. 58ª leer, auf 58ᵇ Zahlen und ein kleines Stück einer arithmetischen Glosse (überkopf).

Andere Commentare zu demselben Grundgedicht sind verfasst von:

1) على بن ابي بكر بن على المكى ابن الجمال † 1072/1661.
2) احمد بن عبد الفتاح بن يوسف المجيري الملوي [† 1181/1767

und Glossen von:

3) محمد بن سالم الحفناوي † 1181/1767 zu dem Commentar des السمرقندي.
4) احمد بن يونس الخليفى † 1209/1794 zu dem Grundtext.

5970. Lbg. 199.

2) f. 15—31ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 15ª:

كـ" اعداد الاسرار فى اسرار الاعداد

so auch im Vorwort. — Verfasser f. 15ª:

اسمعيل بن ابراهيم بن غازي بن على الحنفى الماردينى شمس الدين ابو الطاهر

Er hat den Zunamen: ابن فلّوس

Anfang f. 15ᵇ: الحمد لله رب العالمين وصلي الله . . . هذا مختصر فى علم العدد يشتمل على لطايفه وغرايبه واسراره وعجايبه الخ

Compendium der Arithmetik, beim Besuch der heiligen Stätten auf einer Pilgerfahrt entstanden. Der Verfasser Ismā'īl ben ibrāhîm ben gâzî ben 'alî ben moḥammed ennomeirî *elmāridînî* elḥanefî śems eddîn abû 'ṭṭâhir *ibn fallûs*, geb. 590/1194, † um 650/1252 (HKh. VI p. 346: † 637/1239), stützt sich dabei auf das Schreiben des Nikomachus an Pythagoras (كتاب نيقوماخس لفيثاغورس) über die Arithmethik. Nach Vorbemerkungen über die Fächer, welche die Zahlenlehre behandelt, folgt die Angabe der Eintheilung des Werkes in Vorwort u. 3 Kapp.

فى بيان موضوع هذا العلم ومباديه 16ᵇ المقدمة ومسايله وغايته

1. باب 17ª فى تعداد الاعداد وذكر القابها الدايرة فى ابوابها
2. باب 18ª (in 25 نوع) فى توليد هذه الاعداد واستنتاجها وبيان لوازمها عند استخراجها
3. باب 26ᵇ (in 25 اصل) فى ذكر المصادرات الكلية التى التقطتها من الكتب الهندسية

Schluss f. 29ᵇ: وهو الف وثلثماية وثلثة وعشرون قرانا وهذا آخر المختصر بعون الله . . . والحمد لله . . . الي يوم الدين،

Daran schliessen sich die dazu gehörigen Tabellen f. 30. 31ª.

Am Rande zu Anfang ziemlich viele Bemerkungen. Vgl. HKh. V 10051.

Auf f. 31ᵇ eine Tabelle, genannt

الغربال فى وجدان الاجزاء الصمّ

F. 32ª ein Stück aus شرح التلخيص للهواري (Arithmetik). F. 32ᵇ. 33ª handelt über حساب الخطأين

5971. Lbg. 199.

3) f. 34—41.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 34ª:

كـ" ارشاد الحسّاب فى المفتوح من علم الحساب لاسمعيل بن ابراهيم بن غازي بن على الحنفى الماردينى شمس الدين ابو الطاهر

Anfang f. 34ᵇ: هذا مختصر فى فن المفتوح من الحساب يفتقر اليه الفقهاء والكتاب الخ

Anweisung zur Arithmetik, in Mekka verfasst von demselben Elmāridīnī, in Vorwort und 5 Kapiteln.

المقدمة 34ᵇ في بيان موضوع هذا العلم ومباديه ومسايله وغايته

1. باب 35ᵃ في ذكر اسماء وعقود ومراتب دايرة في علم الحساب
2. باب 35ᵃ (in 5 فصل) في الضرب
3. باب 37ᵇ (in 5 فصل) في القسمة
4. باب 39ᵃ (in 3 فصل) في النسبة
5. باب 40ᵃ (in 15 اصل) في تحقيق المناسبات الواقعة في المسايل المجهولات واستخراجها

Schluss f. 41ᵃ: من مصبوط فن المفتوح من علم الحساب واقسامه وهذا آخر المختصر والحمد لله الخ

5972. Lbg. 199.

1) f. 2—14ᵃ.

117 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (17 × 13; 12 × 9ᶜᵐ). — Zustand: etwas fleckig; zu Anfang der Rand ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel f. 1ᵃ (in der Uebersicht der einzelnen Werke dieses Bandes) und f. 2ᵇ in der Vorrede:

نصاب الحبر في حساب الجبر

Verfasser f. 1ᵃ: اسماعيل الماريدنى

Sein ausführlicher Name steht f. 15ᵃ.

Anfang f. 2ᵇ: هذا مختصر في علم الجبر والمقابلة جامع لابوابه وقواعده مشتمل على مسايله وفوايده جمعته بحرم الله الشريف الخ

Ein Werk über Gleichungen, in Mekka von demselben verfasst; eingetheilt in Vorwort und 5 Abschnitte.

المقدمة f. 3ᵃ في بيان موضوعه ومباديه ومسايله وغايته

1. فصل 3ᵇ في تناسب المراتب واجزايها
2. فصل 4ᵃ في الضرب
3. فصل 5ᵃ في القسمة
4. فصل 7ᵃ في الجمع والنقصان
5. فصل 8ᵇ (in 25 اصل) في ذكر موامرات ومصادرات مع ذكر المسايل الستّ والزيادات

Schluss f. 14ᵃ: في كل نوع بحيث لا تستحيل ثمانية وتسعون علي ما صححه احمد بن السراج جوابا وهذا آخر المختصر والحمد لله . . . تسليما كثيرا٬

Schrift: ziemlich gross, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 900/1494. HKh. VI 13799 nennt es نصاب الجبر والمقابلة.

F. 2ᵃ enthält in kleiner Schrift eine Notiz über die Kinder Moḥammeds.

5973. Spr. 1824ᵇⁱˢ.

2) f. 176ᵃ—178ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt.

Einige Abschnitte über Arithmetik, welche als Anhang zu einem die Arithmetik betreffenden, جامع الحساب betitelten, Werke des محمد بن محمد الطوسي † 672/1273 anzusehen sind.

12. فصل 176ᵃ في الجذر٬ وهو ثلث انواع الصحاح وقد مرّ طريق استخراج الخ

13. فصل 176ᵃ في الكعب وما بعده من المنازل٬ كل واحد ثلث انواع كالجذر الخ

14. فصل 176ᵇ في استخراج المنازل الاصمّ بتقريب ادق٬ كل عدد ضربناه في عدد الخ

Schluss f. 177ᵃ: التى تكون بعد الكعب٬ وذلك ما وعدنا ذكره في المقدمة من جامع الحساب لمحمد بن محمد الطوسي٬

Es folgt darauf f. 177ᵃ unmittelbar:

12. فصل: في الموازين٬ للحساب امتحان يعرف بالميزان ان صحّ الحساب صحّ الميزان الخ

Schluss f. 178ᵇ: وفي مال المال ستة امثال وعلى هذا القياس في سائر السطور وسائر المنازل وانما لم نورد الافنان لئلا يطول الكتاب فانه واضح٬ تمّ

Ob dies zu dem eben genannten Werke oder zu welchem anderen gehöre, ist nicht ersichtlich.

5974. Pet. 669.

1) f. 1—34.

230 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (21 × 15½; 15½ × 10½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber. F. 1 oben am Rücken ausgebessert. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: schwarzer Lederbd. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب المقالات في الحساب لابي العباس احمد بن البناء

Er heisst ausführlicher:

ابو العباس احمد بن محمد بن عثمان الازدي ابن البناء

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله المنفرد بالوحدانية والقدم الذي اخرج الاشياء الي الوجود من العدم ... وبعد فاني الفت بمن الله تعالي هذا الكتاب في علم العدد والحساب وجعلته جامعا لفصوله حاويا لفروعه واصوله الخ

Anleitung zur Kenntniss der Zahlen und des Rechnens, von Aĥmed *ibn elbennā* † 721/1321 (No. 5945). Eingetheilt in 4 مقالة; jede derselben zerfällt in mehrere Kapitel, diese wieder in ungezählte Abschnitte: die Uebersicht der Kapitel im Vorwort.

1. مقالة f. 2ᵃ (in 10 Kapp.) في اعمال العدد الصحيح
   1. باب f. 2ᵃ في حد العدد ونشوءه عن الواحد وانقسامه
   2. باب 3ᵃ في اسماء الاعداد ومراتبها واسّها
   3. باب 4ᵇ في صور الغبار وتصرفها على مراتب العدد
   4. باب 6ᵃ في جمع الاعداد بعضها الي بعض
   5. باب 7ᵇ في طرح الاعداد بعضها من بعض
   6. باب 8ᵇ في ضرب الاعداد بعضها في بعض
   7. باب 9ᵇ في قسمة الاعداد بعضها على بعض
   8. باب 10ᵇ في تسمية الاعداد بعضها من بعض
   9. باب 13ᵃ في امتحان الاعمال
   10. باب 13ᵇ في جمع الاعداد علي توالي نظامها
2. مقالة 15ᵇ (in 10 Kapp.) في الكسور
   1. باب 15ᵇ في اسماء الكسور وصورها بحروف الغبار
   2. باب 16ᵇ في بسط الكسور
   3. باب 19ᵇ في جمع الكسور بعضها الي بعض
   4. باب 20ᵇ في طرح الكسور بعضها من بعض
   5. باب 21ᵃ في ضرب الكسور بعضها في بعض
   6. باب 22ᵃ في قسمة الكسور بعضها على بعض
   7. باب 23ᵃ في تسمية الكسور بعضها من بعض
   8. باب 23ᵇ في صرف الكسور
   9. باب 24ᵃ في جبر الكسور
   10. باب 24ᵇ في حط الكسور
3. مقالة 25ᵃ (in 7 Kapp.) في الجذور
   1. باب 25ᵃ في اخذ جذور الاعداد الصحيحة المجذورة
   2. باب 27ᵃ في اخذ جذور الاعداد الصحيحة غير المجذورة بالتقريب
   3. باب 28ᵃ في اخذ جذور الكسور
   4. باب 28ᵇ في جمع جذور الاعداد بعضها الى بعض
   5. باب 29ᵃ في طرح جذور الاعداد بعضها من بعض
   6. باب 29ᵃ في ضرب جذور الاعداد بعضها في بعض
   7. باب 29ᵇ في قسمة جذور الاعداد بعضها على بعض
4. مقالة 30ᵃ (in 6 Kapp.) في الاقدار المتناسبة
   1. باب 30ᵃ في الاعداد المتناسبة الاربعة
   2. باب 31ᵃ في جمع الاموال
   3. باب 32ᵃ في طرح الاموال
   4. باب 32ᵇ في ضرب الاموال
   5. باب 33ᵃ في القسمة بالمحصّة
   6. باب 34ᵃ في المعاملات

Schluss f. 34ᵇ: وقس عليه جميع ما يرد عليك منه نصب ان شاء الله تعالي وهو موفقنا للصواب انه على ما يشاء قدير' كمل جميع كتاب المقالات الخ

Schrift: ziemlich klein, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften grösser. — Abschrift im J. 1056 Rab. I (1646) von احمد بن عيسى بن محمد التدمري الشافعي

Vgl. HKh. II 3582. V 10051.

5975. Lbg. 199.

4) f. 42—55.

8ᵛᵒ, 17 Z. (18 × 18; 12 × 8ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, auch braun, glatt, stark. — Titel fehlt; er ist etwa (wie im Vorwort):

فصول كافية في حساب التخت والميل

Verfasser fehlt; nach der Bemerkung hinter der Unterschrift f. 55ᵃ: امين الدين الابهري

Anfang f. 42ᵇ: الحمد لله الذي ابتدع الآحاد واخترع منها سابر الاعداد ... وبعد فهذه فصول كافية في حساب التخت والميل خالية عن الحشو والتطويل الخ

Ein Werkchen über Tafelrechnen, von Emīn eddīn elabahrī † 733/1332. Eingetheilt in 10 Abschnitte.

1. فصل 42ᵇ في صور الاعداد ومراتبها
2. فصل 44ᵃ في التضعيف — 3. فصل 45ᵃ في التنصيف
4. فصل 46ᵃ في الجمع — 5. فصل 47ᵃ في التفريق
6. فصل 48ᵃ في الضرب — 7. فصل 50ᵃ في القسمة
8. فصل 52ᵃ في استخراج الجذور
9. فصل 53ᵃ في استخراج الكعاب
10. فصل 54ᵇ في موازين الاعمال الحسابية

Schluss f. 55ᵃ: وناخذ ميزان المجموع ونقابل به المحفوظ وليكن هذا آخر ما قصدناه فى هذا المختصر ولله الحمد دايما مستمرا وصلوته على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم،

Schrift: ziemlich gross, gefällig, vocallos, öfters auch fehlen diakritische Punkte. Ueberschriften und Zahlzeichen roth. — Abschrift c. 900/1494.

5976. We. 1129.

37 Bl. 12ᵐᵒ, 15 Z. (14×11½; 10½—11×8ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber; wasserfleckig, besonders am Rande; die ersten und letzten Blätter ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel (auf dem ersten Vorblatte, von ganz neuer Hand):

كتاب فى علم المساحة وقسم المتشابهات المسمي
بالفوايد البهائية فى القواعد الحسابية

Verfasser fehlt. Es ist nach HKh. IV 9240:

عماد الدين عبد الله بن محمد الخدّام البغدادي

Anfang fehlt, wol nur 1 Blatt. Das Vorhandene beginnt f. 1ᵃ: والمقدمات بتقديم تعليم الرياضيات على الطبيعيات والالهيات لاشحاذها للقوة الفكرية واعدادها للقوة النظرية الخ

Dies mathematische Werk, Arithmetik und Geometrie umfassend, ist gewidmet dem بهاء الدين محمد بن محمد بن محمد الجوينى und nach demselben الفوايد البهائية betitelt. Der Verfasser 'Abdallāh ben moḥammed elbagdādī elḥaddām 'imād eddīn ist im J. 736/1335 am Leben; er will einen Commentar dazu später ausarbeiten. Es zerfällt in Vorwort und 5 مقالة und Schlusswort. Jede مقالة zerfällt in eine Menge فصل, die letzte jedoch hauptsächlich in viele مسئلة.

المقدمة f. 1ᵇ فى حقيقة الحساب والعدد وخواصه واقسامه وفى الواحد والوحدة الخ

باب الكسور، الكسور غير متناهية لانقسام 6ᵃ كل كسر الي ما انقسم

2. مقالة 12ᵇ فى المعاملات وقوانين البيوعات، المعاملات على اختلاف اجناسها الخ

باب الاجارات، نسبة ايام عمل الاجير الي 15ᵇ ايام الشهر كنسبة اجرة ايام الخ

3. مقالة 17ᵃ فى انواع المساحات للسطوح والمجسمات، مساحة السطح كميّة ما فيه الخ

باب فى مساحة الاجسام، فصل ذكر مقدمات 23ᵇ لعلم المجسمات

باب فى وزن الارض، اذا اردت انشاء نهر او 25ᵇ قناة واردت ان تعرف

4. مقالة 26ᵇ فى علم الجبر والمقابلة، وهو اخراج مقادير مجهولة بمعلومات

باب القسمة، قد قدمنا ان القسمة عكس 28ᵇ الضرب ثمن اتقن

Der Anfang der 5. مقالة fehlt.

Schluss f. 37ᵃ: وضربنا ما خرج من القسمة فى الكثير وقسمنا القليل علي الكثير وضربنا ما خرج من القليل ونقصنا الاقل من الاكثر بقيت،

Nach بقيت fehlt wol ein Wort oder zwei; sie sind jetzt aber verklebt.

In der Unterschrift f. 37ᵇ steht der ganze Titel wie oben الفوايد الخ, ausserdem, dass das Werk fertig geworden sei im J. 736 Moḥ. (1335).

Nach f. 19. 21. 28 sind Lücken. Die letzte مقالة handelt besonders über das Berechnen bei Erbschaftstheilungen. Wo die 1. مقالة anfängt, ist nicht ersichtlich.

Schrift: klein, fein, zierlich, fast vocallos. Einige Figuren im Text. Am Rande und zwischen den Zeilen öfters Bemerkungen in noch kleinerer Schrift. — Abschrift c. 900/1494. — HKh. IV 9240.

Commentare dazu von: كمال الدين الحسن الفارسى u. d. T. أساس القواعد فى اصول الفوائد und von عبد العلي البرجندي um 900/1494.

5977. Glas. 239.

1) f. 1—27.

64 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (24 × 16; 18 × 12½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; der untere Rand wasserfleckig, auch ausgebessert. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ:

ك" معونة الطلاب فى معرفة الحساب لسراج الدين
ابي بكر بن على بن موسى الهاملي

Der Titel ebenso im Vorwort, aber علم statt معرفة.

Anfang f. 1b: الحمد لله على ما الهم وعلم وتفضل به علينا من سوابغ النعم ... اما بعد فقد سالنى بعض المتعلمين ممن قرأ علىّ ان اوضح له اصول المسائل الخ

Erklärung der hauptsächlichsten Grundfragen, welche von الصردفى in seinem مختصر اليمني (No. 5960) behandelt werden, mit vorhergehenden Erörterungen über Multipliciren, Dividiren und Wurzeln ausziehen, nebst allerlei, was jener in seinem Werke nicht berührt hat, von Abû bekr ben 'alî ben mûsâ *elhâmilî* eljemenî sirâğ eddîn † 769/1367. Zuerst f. 1b باب الضرب; dann f. 4b باب القسمة; 8b باب التجذير; 12a مسائل الاقرار; 17a مسائل فى التجارة; 22a مسئلة الصناديق u. s. w.

Schluss f. 27b: واذا جملت الجميع بلغ ذلك تسعة واربعين درهما وسبعىْ درهمٍ وهى جملة المال وبالله التوفيق،

Der Verf. hat sein Werk im J. 724/1324 vollendet.

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, kräftig, vocallos, meistens ohne diakritische Punkte. Ueberschriften grösser. Abschrift c. 900/1494.

F. 27b vom Verf. und f. 28 vielleicht von einem Andern einige arithmetische Fälle erörtert; desgl. f. 30 u. 32b. — F. 31 ein längerer Lehrbrief über das كـ" الكافى فى الفرايض للصردفى ausgestellt im J. 800/1397. — F. 33b u. besonders f. 34a Erörterung der Qoranstelle (Sura 21, 87) وذا النون اذ ذهب مغاضبا الخ

5978. We. 1127.

78 Bl. 8vo, 17 Z. (21 × 15; 15 × 10cm). — Zustand: etwas unsauber, am Rande (und zu Ende auch im Texte) wasserfleckig. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1a (u. im Vorwort):

كتاب مرشدة الطالب الي اسنى المطالب

Der Titel ist nach WE. 91, 1 und We. 1131 auch:

المرشدة فى صناعة الغبار

Verfasser f. 1a:

شهاب الدين احمد بن محمد الشهير بالهايم

Anfang f. 1b: الحمد لله على التحقيق والشكر لله على التوفيق ... اما بعد فان بعض الراغبين فى تعلم الحساب قد التمس منى مقدمة فى هذا الباب اقتصر فيها من المهمّ على الاهمّ وابينها احسن تبيين واتمّ الخ

Kurze Anleitung zum Rechnen (الحساب); eingetheilt in Vorrede, 2 قسم und Beendigung (تكملة), von Ibn elhâim † 815/1412 (No. 4719).

المقدمة وفيها مسائل، الاولي فى ما يقع به f. 1b الاستدلال على العدد من الاسماء والاشكال، فالاسماء الاصلية اثنا عشر الخ

القسم الاول فى اعمال العدد الصحيح 4b (in 6 Kapp.)

1. باب فى التضعيف 4b — 2. باب فى التنصيف 5b
3. باب فى الجمع 6b — 4. باب فى الطرح 8b
5. باب فى الضرب 10b — 6. باب فى القسمة 16b

القسم الثانى فى اعمال الكسور 24b

(in Vorwort, 10 فصل u. Schlusswort.)

وفيها مسئلتان الاولي فى تعريف 24b مقدمة الكسر واسمائه

1. فصل 26a فى بيان معنى البسط وكيفية اصل البسط
2. فصل 27b فى بسط الصحيح مع الكسر
3. فصل 28b فى معرفة النسبة بين عددين
4. فصل 30b فى الجمع — 5. 31a فى الطرح — 6. 32b فى الضرب
7. فصل 33b فى القسمة — 8. 36a فى التحويل
9. فصل 36b فى اخذ جزء من مقدار منه او زيادة جزئية عليه او نقصانه منه
10. فصل 37a فى الجبر والحط ومعرفة ما فوق الكسر وما تحته

التكملة فيما يتعلق باستخراج المجهول وفيها ثلاث فصول 37b (1. 37b; 2. 38b; 3. 39b, dies 3. فصل in 20 نوع).

Schluss f. 76b: فهو احد الاعداد وعدة عشراته هو العدد الثاني وعدة مئاته هو العدد الثالث وليكن هذا آخر الكتاب والله اشكر على ما وفق للصواب وسهل من الامور الصعاب ... وان لا يناقشنى الحساب فهو الكريم،

Aus der dann folgenden Unterschrift ist ersichtlich, dass der Verf. die Unreinschrift vollendet hat im J. 783 Rabî' II (1381).

Schrift: im Anfang sorgfältiger, ziemlich klein, regelmässig und deutlich, von f. 11b an grösser u. sehr flüchtig u. unschön, vocallos. Am Rande öfters einige Zusätze. Blatt 8 u. 10 von anderer Hand ergänzt. — Abschrift von يحيى بن تقى الدين بن اسماعيل بن عبادة الينابيعي im J. 996 Ğom. I (1588), zu eigenem Gebrauch.

HKh. V 11803.

Ein Commentar zu diesem Werke von الشنشورى عبد الله بن محمد † c. 999/1590 u. d. T. بغية الراغب فى شرح مرشدة الطالب

Auf f. 77 u. 78 sind einige arithmetische Aufgaben, die nicht zu dem Werke gehören, darunter auch Berechnung der Zahl, die sich ergiebt, wenn man auf das 1. Feld eines Schachbretts von 64 Feldern ein (Korn) und auf jedes folgende immer doppelt so viel legt.

5979. Spr. 1825.

21 Bl. 8vo, c. 18—19 Z. (18 × 13; 13 × 10cm). — Zustand: fleckig, unsauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel f. 2a:

النزهة فى علم الغبار

Er ist auch richtiger:

نزهة الاحبار (oder النُظّار) فى صناعة (oder علم) الغبار

oder: نزهة الحُسّاب فى علم الحساب

Verfasser f. 2a:

ابو العباس احمد الشهير والده بالهايم

Anfang f. 2b: اما بعد حمد الله الواحد (القهّار) بكل جهة واعتبار والصلوة والتسليم على نبيّه ... فانّ كتابي الموسوم بالمرشدة فى صناعة الغبار لمّا تلقى بالقبول وحظي بالانتشار كلف به صديق لي يهوي الاختصار فالتمس منّى ان الخّصه مبالغا فى الاختصار فاجبته طائعا فى دعائه لي بحسن الخاتمة خاصرا له فى مقدمة وبابين وخاتمة٬

[Dies die ganze Vorrede.]

Dies die Arithmetik betreffende Werk desselben Verfassers ist ein Auszug aus demselben Werk (المرشدة الخ) und zerfällt in Vorrede, 2 Kapitel, Schlusswort.

المقدمة f. 2b فى اسماء العدد واشكاله ومنازله٬ اما اسماؤه الاصلية

1. باب 4a فى اعمال الصحيح٬ وهي جمع وطرح وضرب وقسمة وتجذير

2. باب 12b فى اعمال الكسور٬ وهي كاعمال الصحيح ولها سوابق ولواحق

الخاتمة 18b:

1. فصل 18b فى الاقدار (Lesart الاعداد) الاربعة المتناسبة٬ وهي التي اولها الي ثانيها

2. فصل 18b العمل بالكفات٬ تصوّر ميزانا هكذا

3. فصل 19b فى ذكر مسايل مجهولة تستخرج بالاعداد المتناسبة ليحصل بها التدرّب٬

Schluss f. 21a: ومن رام التبحّر فى التصرّف فى المجهول بالاعداد المتناسبة فعليه بالمعونة التي فاقت كتب هذا الفنّ قاطبة٬ ولله الحمد اولا وآخرا ظاهرا وباطنا سرّا وعلانية٬

Schrift: ziemlich gross, geläufig, deutlich, vocallos, verblasst. Ueberschriften etc. roth. — Abschrift im J. 835/1431 von محمد بن احمد بن محمد بن حامد

F. 1 (auch 2a unten) enthält hauptsächlich einige unbedeutende, auf innige Freundschaft bezügliche, Verse.

HKh. VI 13708. 13685. V 11803.

5980.

Dasselbe Werk in:

1) We. 1132.

19 Bl. 8vo, 19 Z. (20¼ × 15; 15½ × 10cm). — Zustand: etwas unsauber, wurmstichig. Die letzten Blätter lose. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband. — Titel und Verfasser f. 1a von anderer Hand:

كتاب نزهة الحسّاب للعلامة ابن الهائم

Schrift: ziemlich gross, breit und deutlich, vocallos. Diakritische Punkte fehlen oft. — Abschrift von ابراهيم بن احمد بن محمد بن الملا محمد الشهير بابن الملا im Jahre 982 Moḥarram (1574).

2) Pm. 177, 2, f. 161—195.

8vo, 13 Z. (21 × 15½; 14 × 10cm). — Zustand: wasserfleckig in der oberen Hälfte und etwa von 184 an fast das ganze Blatt. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang: نحمد الله على توفيقه ونساله طريقة هادية ونصلى على محمد وعترته اجمعين٬ اما بعد فان كتابي الخ

Von اما بعد an so wie bei Spr. 1825 angegeben (Vorwort f. 161a. 1. باب 163b. 2. باب 180a. Schlusswort 191a); Schluss gleichfalls.

Schrift: gross, weit, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1052 Ḍû'lḥiǵǵe (1643) von حسن بن عبد اللطيف الزيباري

Auf der noch folgenden Seite (196a) steht von derselben Hand wie 1) geschrieben (vom J. 1054 Ǵom. I [1644]) ein Gebet, dessen Anfang: اللهم انى متمسك بحبلك المتين. Das Blatt ist aber überkopf geheftet.

3) We. 1139, 1, f. 1—34.

47 Bl. 8vo, 15 Z. (15 × 10¼; 11½ × 7cm). — Zustand: nicht ganz reinlich; etwas fleckig. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

كتاب نزهة الاخبار (الاحبار .l) في صناعة الغبار
لشهاب الدين احمد ابن الهايم

Schrift: ziemlich gross, flüchtig, unschön, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1061 Ǵom. I (1651).

Bl. 35 u. 36 leer.

4) We. 1131.

29 Bl. 8vo, 17 Z. (15¼ × 10½; 11 × 7cm). — Zustand: lose Lagen u. Blätter; fleckig u. etwas unsauber. — Papier: gelblich, ziemlich stark u. glatt. — Einband: Pappdeckel. — Titel u. Verfasser f. 1a:

كتاب النزهة في الحساب لشهاب الدين احمد بن
محمد الشهير بالهايم

Schrift: ziemlich gross, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

5981. Pet. 670.

73 Bl. 4to, 19 (bis 23) Z. (21¾ × 16; 15–16 × 9½–10cm). Zustand: fast lose im Einband; sonst im Ganzen ziemlich gut, nur im Anfang nicht ganz sauber. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser f. 1a:

هذا الشرح المسمّى بعُدّة الحاسب وعمدة المحاسب
للشيخ محمد بن ابراهيم ابن الحنبلي الحلبي الحنفى
على المقدمة المسمّاة بنزهة الحُسّاب في علم الحِساب
تاليف حيسوب الزمان وفرضي العصر والاوان
الشهاب احمد بن الهايم المصري

Der Titel so auch in der Vorrede f. 2b. — Der Verfasser des Commentars heisst ausführlicher:

محمد بن ابراهيم بن يوسف بن عبد الرحمن
الحلبي الحنفى رضى الدين ابو عبد الله ابن الحنبلي

Anfang f. 1b: الحمد لله الواحد الاحد الفرد
الصمد المتقدس عن الزوج والولد . . . وبعد فيقول
. . . ابن الحنبلي الحنفى . . . لما كان الحساب جديرا
بالاخذ والاكتساب لايقا بارباب الالباب من الخلان
والاحباب لما انه يشحذ الخواطر الخ

Gemischter Commentar zu demselben Werk, von Moḣammed ben ibrâhîm ben jûsuf ben 'abderraḣmân elḣalebî raḍî eddîn abû 'abdallâh *ibn elḣanbali* † 971/1563. Dasselbe ist zuerst von محبّ الدين محمد بن ايوب الدمشقي erklärt worden; dann von شهاب الدين احمد بن امير عُقْلَة الحلبي (lebt um 935/1528), auf Veranlassung des ابو الحسن علي الموصلي. Da Beide aber Vieles unberührt bei Seite gelassen haben, hat der Verfasser dieses Commentars sich vorgenommen, das Werk erschöpfend zu erklären. Er hat dasselbe im Jahre 935/1528 in Ḣaleb bei شمس الدين محمد ابن الخناجري الحلبي gelesen u. darüber einen Lehrbrief erhalten. Sein Lehrer hatte es bei جمال الدين يوسف بن على الاسعردي und dieser bei dem Verfasser ابن الهايم gelesen.

Dieser gemischte Commentar fängt f. 3a so an:

بسم الله الرحمن الرحيم اما بعد حمد الله الواحد
اي المنفرد وقيل الذي لا يصح عليه التجزؤ ولا
التكثر قيل ولصعوبة هذه الوحدة قال تعالي . . .
بكل وجه واعتبار اي من كل وجوه اذ هو الواحد
في ذاته . . . والصلاة والتسليم جمع بينهما لما في
افراد احدهما عن الآخر من الكراهة لقوله تعالي الخ

Schluss des Commentars: وها نحن نتناشى
بهذا المقال وننسج على هذا المنوال رجاء النوال . . .
راجين من المنح الربانية والملح الرحمانية قبول ما
سطره القلم والانقاذ اذا زلت بنا القدم وان يصلح لنا
حالنا اوله وآخره ويجمع لنا بين خيري الدنيا والآخرة'

Schrift: ziemlich klein, etwas rundlich, deutlich, fast vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift im Jahre 1084 Rabî' I (1673) in Ḣaleb, von عبد الله بن كمال العراقي البغدادي العبدلي الشافعي الاشعري القادري

Nach f. 39 sind 2 kleinere Blätter, nach f. 49. 57. 58. 60 je 1 kleineres Blatt mit Bemerkungen zwischengeklebt. — Am Rande stehen, hauptsächlich zu Anfang, öfters Bemerkungen.

HKh. IV 8080. Vgl. VI 13685. 13708.

5982. WE. 91.

1) f. 1—66.

124 Bl. 8vo, 21 Z. (21 × 15; 15 × 9cm). — Zustand: fast ganz lose im Deckel; der Rücken und untere Rand fleckig, wurmstichig, nicht recht sauber. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappe mit

Lederrücken und Klappe, schadhaft. — Titel (auf dem Vorblatt f. 1ª): شرح النزهة للغزي. Nach der Vorrede f. 2ª:

شرح كتاب نزهة النظار فى علم الغبار

Verfasser f. 2ª:

العلامة العالم ابو العبّاس شهاب الدين احمد بن الهايم

Der Verf. des Commentars الغزّى heisst vollständiger:

احمد بن محمد بن محمد بن محمد بن محمد الغزي شهاب الدين

Anfang f. 2ª: الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام علي سيد المرسلين الحمد لبارئ النسم العادل فيما قسم العالم . . . اما بعد فهذا ما دعت اليه حاجة الطلاب لعلم الحساب الراغبين فى تحقيق معانى الكتاب الموسوم الخ

Gemischter Commentar zu demselben Werk, von Aḥmed ben moḥammed ben moḥammed ben moḥ. b. moḥ. *elgazzī šihāb eddīn*, geb. 931/1525, † 988/1575. Derselbe beginnt f. 2ª so: بسم الله الرحمن الرحيم اي افتتح امّا بفتح الهمزة حرف فيه معنى الشرط قايم مقام مهما يكن اي مهما يكن من شيء بعد حمد الله اي وصفه تعالي بالجميل الواحد نعت لله ومعناه الذي لا شريك له الخ

Die Vorrede f. 2ᵇ المقدمة فى اسماء العدد ومنازله

1. Kap. f. 8ª فى اعمال الصحيح، وهي جمع وطرح وضرب وقسمة وتجذير

2. Kap. 38ª فى اعمال الكسور، وهي كاعمال الصحيح ولها سوابق ولواحق

Das Schlusswort (الخاتمة) f. 60ª in 3 فصل.

Schluss des Grundwerkes und Commentars f. 68ᵇ: ومن رام اي طلب التبحّر اي التوسع فى التصرّف فى المجهول بالاعداد المتناسبة فعليه بالمعونة اي بالكتاب المسمّي بالمعونة الموضوع فى علم الحساب الهوائيّ تاليف المصنف التى فاقت كتب هذا الفن قاطبة والله الموفق بمنه وكرمه، هذا اخر ما منّ الله بتعليقه شرحا على الكتاب المسمّي نزهة النظار فى فنّ الغبار جعله الله خالصا لوجهه الكريم . . . فى جنان النعيم،

Schrift: ziemlich klein, gewandt, deutlich, vocallos. Der Text roth. — Abschrift im J. 1052 Moḥ. (1642), von الحاج مراد بن محمد بن مراد. Derselbe hat f. 68ᵇ hinzugefügt: صفة الغربال und صفة فى عمل الكفات.

Dasselbe Werk in Pm. 367.

90 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (21 × 14½; 15 × 9¼ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut; nicht ganz fest im Einband. Bl. 24 ausgebessert. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel f. 1ª ebenso. Verfasser f. 1ª:

جمع الشيخ نجم الدين الغزي

Der Verfasser des Commentars heisst nicht نجم الدين, sondern شهاب الدين.

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos. Der Grundtext roth und von f. 57 an roth überstrichen. Am Rande theils Verbesserungen und Zusätze, theils auch öfters Bemerkungen zum Text. — Abschrift im J. 1114 Moḥ. (1702), von محمد بن الحاج احمد القصبي الابياري الشافعي

F. 92ᵇ enthält noch einige arithmetische Aufgaben nebst deren Lösung.

5983. Lbg. 724.

18 Bl. 8ᵛᵒ, (16—)21 Z. (21 × 15½; 14—15½ × 9½ᶜᵐ). Zustand: nicht ganz fest im Einband. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ª:

مختصر فى علم الحساب ليحيى بن محمد بن محمد الحطاب المالكي المكي شرف الدين

Anfang f. 1ᵇ: . . . قال الشيخ . . . المالكي الحمد لله الواحد الاحد الفرد الصمد . . . وبعد فهذه مقدمة فى علم الحساب جعلتها وصلة للمهتدي فى هذا العلم الي غيرها من المطوّلات الخ

Auszug aus demselben Grundwerk (النزهة), von Jaḥjā ben moḥammed ben moḥammed ben 'abd erraḥmān *elḥaṭṭāb* elmekkī elmālikī šeref eddīn, gestorben nach 995/1585. Derselbe ist ebenso eingetheilt (aber ohne خاتمة).

Schluss f. 18ᵇ: ولو قسمت اولا على الخمسة ثم على الثلاثة لكان ابين واحسن والله اعلم، وهذا آخر ما قصدت اختصاره . . . جعل الله ذلك خالصا لوجهه . . . الي يوم الدين والحمد لله رب العالمين،

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften, Stichwörter und Stichzahlen roth. — Abschrift im J. 1154 Raǵ. (1741).

Ein anderer Commentar zu dem Grundwerk ist von احمد البيروتى ابو العباس um 850/1446

und von عبد القادر بن محمد بن احمد الفيومى † 1022/1613 verfasst; und ein Anhang von ابراهيم بن محمد ابن امير عقلة (s. auch No. 5981).

5984. Pm. 124.

305 Seiten 8vo, 19 Z. (20×15; 13×8cm). — **Zustand:** im Ganzen gut, doch nicht überall ganz sauber und auch nicht frei von Flecken und Wurmstichen. Bl. 1 am Seitenrande ausgebessert. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** schöner Halbfranzbd. — **Titel** (auf der ungezählten Seite vor dem Textanfang, oben am Rande):

ك" المعونة لابن الهايم"

So auch in der Vorrede S. 1.

Anfang S. 1: الحمد لله على عدد نعمائه والشكر له على توالي آلائه ... اما بعد فهذه رسالة في علم الحساب بديعة الاكتساب قد الفتها لبعض الاخوان الخ

Anleitung zum Kopfrechnen, in ausführlicher Darstellung, von demselben Verfasser. Er hat sein Werk deshalb so genannt, weil es viel wichtige Dinge enthält: لكونها بالمهمات مشحونة. Es ist eingetheilt in Vorwort, 3 قسم, Schlusswort und Nachtrag (تكملة).

المقدمة S. 1 فيها مسايل الاولي في تعريف الحساب وموضوعه واقسام العدد

1. قسم S. 6 في اعمال الصحيح وفيه بابان
- 1. باب 6 في الضرب وفيه مقدمة و٤ فصول وخاتمة
- 2. باب 26 في القسمة وفيه مقدمة وفصلان وخاتمة

2. قسم 45 في اعمال الكسور وفيه مقدمة وعشرة ابواب
- المقدمة 45 فيها مسايل الاولي في بيان حقيقته واسمائه واقسامه
- 1. باب 54 في بسط الكسور
- 2. باب 59 في الضرب
- 3. باب 68 في القسمة
- 4. باب 71 في القسمة بالمحاصاة
- 5. باب 82 في الجمع
- 6. باب 84 في الطرح
- 7. باب 86 في الجبر والحط
- 8. باب 88 في التحويل ويسمي صرفا
- 9. باب 92 في معرفة ما فوق الكسر
- 10. باب 92 في معرفة ما تحت الكسر

3. قسم 93 في اعمال الجذور وفيه مقدمة وثلاثة ابواب وخاتمة
- 1. باب 96 في التجذير
- 2. باب 104 (in Vorwort u. 3 فصل) في ضرب الجذور وقسمتها وتسميتها وجمعها وطرحها
- 3. باب 127 (in Vorwort u. 4 فصل) في اعمال ذوات الاسماء والمتفصلات

الخاتمة 158 (in 3 فصل) في اعمال الكعوب

التكملة 162 (in 36 فصل)
- 1. فصل 162 في بيان الاعداد المتناسبة
- 2. فصل 177 في جمع المتوالية على نسبة عددية وما يتعلق به
- 3. فصل 185 في جمع المتوالية على نسبة هندسية وما يتعلق به
- 4. فصل 191 في جمع الاعداد الشكلية
- 5. فصل 196 في جمع انواع من المسطحات
- 6. فصل 198 في كيفية العمل في استخراج المجهولات بالاعداد المتناسبة نسبة هندسية
- 7. فصل 205 في حساب الخطأين
- 8. فصل 206 في مسايل البيع والشراء
- 9. فصل 213 في مسايل الاجارة
- 10. فصل 218 في مسايل الصرف والتحويل
- 11. فصل 221 في مسايل الربح والخسران
- 12. فصل 227 في مسايل الجمع
- 13. فصل 230 في مسايل الطرح
- 14. فصل 237 في مسايل الضرب
- 15. فصل 239 في مسايل القسمة
- 16. فصل 245 في ما تركب من جمع وطرح
- 17. فصل 247 في ما تركب من جمع وضرب
- 18. فصل 249 في ما تركب من جمع وقسمة
- 19. فصل 250 في ما تركب من طرح وضرب
- 20. فصل 251 في ما تركب من طرح وقسمة
- 21. فصل 252 في ما تركب من ضرب وقسمة
- 22. فصل 254 في ما تركب من جمع وطرح وضرب
- 23. فصل 256 في ما تركب من جمع وضرب وقسمة
- 24. فصل 258 في ما تركب من طرح وضرب وقسمة
- 25. فصل 259 في ما تركب من جمع وطرح وضرب وقسمة
- 26. فصل 261 في مسايل الليل

Schluss S. 304: فيبقى الحرف الاخير فركب الحروف يكن الاسم المضمر وليكن هذا آخر المعونة والحمد لله الممدّ بالمعونة والموفق لتسهيل ما ترونه والصلاة السلام . . . افضل من بحثهم وبحثونه٬

Die Unreinschrift des Werkes ist fertig geworden im J. 791 Šaʿbān (1389).

Schrift: ziemlich gross, gewandt, gleichmässig, fast vocallos. Ueberschriften meistens roth. — **Abschrift** im J. 1008 Raǵab (1600) nach der Handschrift des Verfassers, von على البشلاوي الشافعي. — Collationirt.

Zuletzt S. 305 steht noch eine Zahlentabelle, betitelt: الغربال nebst Gebrauchsanweisung.

HKh. VI 12435.

5985. We. 1825.

2) f. 41—69.

8vo, 28 Z. ($21^1/_2 \times 15$; $15 \times 9^1/_2$—10cm). — **Zustand**: im Anfang und am Schluss unsauber. — **Papier**: gelb, ziemlich stark und glatt. — **Titel** f. 41a:

هذا متن الوسيلة فى علم الحساب

Verfasser fehlt; es ist:

ابن الهايم

Anfang f. 41b: اما بعد حمد الله عدد نعمايه والشكر له . . . فان كتابي الموضوع فى صناعة [الحساب] الهوائى المسمي بالمعونة لما كثر علمه وكبر الخ

Auszug aus demselben Werk, vom Verfasser selbst gemacht zu Ende des J. $^{808}/_{1401}$. Dasselbe zerfällt ebenfalls in Vorrede, 3 Haupttheile (قسم), mit denselben Ueberschriften, und ein Schlusswort mit 5 Abschnitten (فصل).

Schluss f. 69b: فيبقى الحرف الاخير فركب الحرف الاخير فركب الحروف يكن الاسم المضمر٬ والله وفى هذا القدر كفاية لمن عرفه ومن اراد التبحر فى هذا الفن والوقوف على ما يشفى الغليل فعليه بالمعونة وعلي الله التكلان٬

Schrift: klein, gedrängt, gleichmässig, ziemlich deutlich zu lesen. Die Ueberschriften der Abschnitte sind öfters ausgelassen, so dass ein leerer Raum dafür geblieben. — **Abschrift** um $^{1150}/_{1737}$.

HKh. V 12435. VI 14233.

Dasselbe Werk in Lbg. 599.

38 Bl. 8vo, 27 Z. ($20^3/_4 \times 15^1/_2$; 17×11cm). — **Zustand**: ziemlich gut; der obere Rand (f. 10—22) beschädigt; nicht ohne Flecken. — **Papier**: gelb, glatt, stark. — **Einband**: Pppbd mit Lederrücken. — **Titel u. Verf.** f. 1a:

ك" متن الوسيلة فى علم الحساب الهوائى لابن الهائم

Schrift: gross, eng, rundlich, vocallos, deutlich. Arabische Foliirung. — **Abschrift** im J. 1122 Ḏū'lq. (1711).

5986. WE. 91.

2) f. 69b—77.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Zustand**: ziemlich gut. — **Titel und Verfasser** f. 1a (77b. 79a):

متن اللُّمَع لابن الهايم

und auch: اللمع (المقدمة oder) فى علم الحساب

Verfasser f. 69b in der Ueberschrift genauer:

شهاب الدين احمد بن عماد الشهير والده بالهايم

Anfang f. 69b: الحمد لله رب العالمين والصلاة والتسليم علي سيدنا . . . وبعد فهذه لمع يسيرة من علم الحساب يضطر الي معرفتها من يريد الشروع فى الفرايض نافعة ان شاء الله تعالي٬ اعلم انّ الاعداد الاصلية ثلاثة انواع احاد وعشرات ومئات٬ الخ

Anleitung zum Rechnen, von **demselben** Verf.

Schluss f. 77b: ولو عكس قسم الخمسة عشر من الستين فالجواب ربع وعلى هذا القياس والله اعلم٬

F. 78a einige Verse zum Lobe dieser Kunst und eine kleine Abhandlung (78a—78bb) über die Rechtsansprüche der Kinder in Bezug auf ihre Eltern (je nach ihrer freien etc. Herkunft).

HKh. V 11179. — cf. Spr. 1965, 7 (f. 137a. 186b ff.).

5987.

Dasselbe Werk in:

1) Pm. 681, 1, f. 1—13ᵃ.

158 Bl. 8ᵛᵒ, 16—17 Z. (20 × 14; 16½ × 12½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ:

كتاب اللمع فى علم الحساب

Verfasser fehlt.

Schluss ebenso; dann noch: وفى هذا القدر الذي اوردناه كفاية لمن وفق والله المستعان وعليه التكلان والحمد لله الخ

Schrift: ziemlich gross, weit, deutlich, etwas ungleichmässig, vocallos. — Abschrift vom J. 1047/1637.

2) Spr. 1219, f. 273ᵇ—284ᵃ.

Siehe Genaueres in dem Abschnitt „Unterhaltungswerke“ (des Buches Poesie).

5988. WE. 91.

3) f. 79ᵃ—100.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titelaufschrift und Verfasser f. 79ᵃ:

كتاب شرح اللمع فى علم الحساب
لمحمد سبط الماردينى

Der Verfasser ausführlicher im Anfang.

Anfang: الحمد لله حمدا يليق بجلاله والصلاة والسلام ... وبعد فيقول الفقير محمد بن محمد بن احمد بن محمد سبط الماردينى هذا تعليق مختصر جعلته توضيحا على المقدمة المسمّاة باللمع الخ

Gemischter Commentar des Sibṭ elmāridīnī, um 868/1459 (No. 5966) zu demselben Werk. — Anfang des Commentars: بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله رب العالمين بدأ بالبسملة ثم بالحمدلة اقتداء بالكتاب العزيز والاحاديث المشهورة، الخ

Schluss f. 100ᵇ (nach dem Schluss des Textes): وان شئت فالسب الخمسة عشر الي الستين تكن ربعا وهو الجواب وهذا اسهل وفى هذا القدر كفاية لمن وفقه الله تعالي وبالله المستعان ومن اراد الزيادة على ذلك فعليه بالوسيلة للمصنف فانها من احسن المصنّفات فى هذا الفنّ فعليك بها وباتقانها تظفر بالبراعة وبالله التوفيق

HKh. V 11179.

Dasselbe Werk in Pet. 315, 1, f. 1—30.

88 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (20½ × 15; 14 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: im Anfange unsauber, auch schadhaft (im Text) und ausgebessert; weiterhin öfters fleckig und am Seiten- und auch am unteren Rande wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel fehlt, steht aber auf der Rückseite des Vorderdeckels von ganz neuer Hand:

شرح اللمع فى علم الحساب،

Verfasser nach dem Vorwort: سبط الماردينى

Schrift: gross, dick, deutlich, vocallos. Grundtext roth. — Abschrift c. 1080/1669. — Bl. 31 leer.

5989.

Spr. 1965, 7, f. 137ᵃ. 136ᵇ. 129ᵃ. 118ᵃ. 117ᵇ. 117ᵃ.

Commentar des احمد بن موسى بن عبد الغفار المالكي شرف الدين um 940/1533 am Leben, zu demselben Werke (المقدمة فى علم الحساب) des Ibn elhāïm. Anfang: الحمد لله الذي انعم على مرادي

Hier ist bloss die Einleitung mit Commentar vorhanden.

5990. Lbg. 548.

33 Bl. 4ᵗᵒ, 23 Z. (22 × 15; 17 × 10½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ:

شرح مختصر لزين العابدين على المقدمة المسمّاة باللمع فى علم الحساب للشيخ ... شهاب الدين احمد ابن الهائم

Der Verfasser ist ausführlicher im Vorwort genannt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي لا يُعْبَد الا اياه الاول الاخر ... وبعد فيقول ... زين العابدين سري الدين بن احمد بن محب الدين الدري المالكي، هذا شرح مختصر جعلته توضيحا على المقدمة الخ

Gemischter Commentar zu demselben Grundwerk, von Sarī eddīn ben aḥmed ben moḥibb eddīn *eddurrī* elmālikī.

Derselbe beginnt f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين بدأ بالبسملة والحمدلة اقتداء بالكتاب العزيز ... والصلاة ... خاتم النبيين اي والمرسلين وجمع بين الصلاة والسلام الخ

Schluss f. 33b: فانسب الخمسة عشر الي الستين تكن ربعا وهو الجواب وهذا اسهل وفي هذا القدر كفاية لمن وفقه الله تعالي ... ومن اراد الزيادة على ذلك فعليه بالوسيلة للمصنف ... وباتقانها تظفر بالبراعة وبالله التوفيق والحمد لله الخ

Schrift: gross, kräftig, rundlich, vocallos. Grundtext roth, bis auf die letzten 9 Blätter. — **Abschrift** im J. 1229 Çaf. (1814), von عيسى على النفراوي المالكي. Collationirt.

5991. We. 1791.

1) f. 1—12a.

100 Bl. 8vo, 17 Z. (17½ × 12⅔; 11½ × 9cm). — **Zustand**: fleckig, unsauber. — **Papier**: gelb, stark, glatt. — **Einband**: Orient. Lederband mit Klappe. — **Titel** f. 1a:

كتاب المُسْرِع مختصر الممتّع وشرحه في الجَبْر والمقابَلَة، تصنيف الشيخ الامام العالم العلامة شهاب الدين احمد المعروف بابن الهايم رحمه،

Anfang f. 1b: اما بعد حمد الله والصلاة والسلام على رسول الله فالغرض اختصار الممتع وتسمية مختصره بالمسرع ليسهل علي من قصرت همته تناوله

Arithmetisches Lehrgedicht, nebst Commentar, beides von **Ibn elhāim**. Es ist eine Abkürzung seines Werkes الممتع, die er im J. 804/1401 angefangen und im J. 810/1407 (f. 11a Mitte. 12a) vollendet hat, im Ganzen 59 Verse. Dieselbe wird auch المُقْنِع betitelt (nach der Bemerkung auf f. 1a). Sie beginnt f. 1b (Ṭawīl):

١ بحمد الهي ابتدي ما احاول واهدي صلاة مع سلام يشاكل
٢ وبعد فعلم الجَبْر علم معظّم يميل اليه المتقنون الافاضل

Mit Vers 7 beginnt das eigentliche Gedicht so:

وبالجَذْر ثمّ المال والكعب لقّبوا مقادير لم تدر ابتداء تحاول

Wozu der Commentar so anfängt: الانواع المجهولة قسمان اصلية وفرعية ... قوله لم تدر ابتدا اي يتصرف فيها حين هي مجهولة الخ

Der Schluss des Gedichtes (= Auszuges) ist f. 11a:

ربيع من العام الذي ضبط عدّه بدال وصاد فالثنا متكامل

Schluss des Commentars f. 12a: قال مؤلفها سيدنا ... شهاب الدين احمد ... فرغت من تسويده ... بالمسجد الاقصي الشريف وصلى الله ... وسلم، وكان الفراغ من تعليقها يوم الثلاثا ... خمسين وثمانماية احسن الله تعالي عاقبها الخ

Schrift: klein, schön, gleichmässig, etwas vocalisirt. — **Abschrift**, nach f. 12a, vom J. 850/1446.

HKh. V 11963 und VI 12811 (zum Theil unrichtig, indem er sagt, dass der Name des Auszuges المسرع sei).

5992. Spr. 1824.

78 Bl. 4to, 22 Z. (29 × 16½; 22½ × 11½cm). — **Zustand**: ziemlich stark wurmstichig; der obere Rand wasserfleckig. — **Papier**: gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband**: schöner Halbfranzbd. — **Titel** f. 1a oben in der Ecke (und in der Vorrede):

مفتاح الحُسّاب في علم الحِساب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي توحّد بابداع الاحاد وتفرّد بتاليف صنوف الاعداد ... اما بعد فان احوج خلق الله تعالي الي غفرانه جمشيد بن مسعود بن محمود الطبيب الكاشي الملقب بغياث احسن الله احواله يقول لما مارست الاعمال الحسابية الخ

Der Verfasser *Ǵemšīd* ben mas'ūd ben maḥmūd *elkāšī* gijāt eddīn, um 840/1436 am Leben, führt in der Vorrede seine astronomischen Werke — eine bedeutende Zahl — auf und sagt, er habe dies Werk beiläufig verfasst und in geziemender Kürze darin Alles, was der Arithmetiker (الحاسب) braucht, zusammengefasst. Er betont die Originalität seines Werkes, die sich auch (mit Ausnahme von 7) auf die zahlreichen Tabellen (جداول) erstrecke. Er hat es im J. 830 Ǵom. I (1427) vollendet und gewidmet dem Sulṭān الغ بيك كوركان † 854/1450.

Es zerfällt in Vorrede und 5 مقالة.

المقدمة f. 3a في تعريف الحساب والعدد واقسامه
1. مقالة 3a (in 6 باب) في حساب الصحاح
 1. باب 3a في صورة الاعداد ومراتبها
 2. باب 3b في التضعيف والتنصيف والجمع والتفريق
 3. باب 4b في الضرب 4. باب 6b في القسمة
 5. باب 8a في استخراج الضلع الاول من المضلعات كالجذر والكعب وغيرهما
 6. باب 13a في الموازين

في هذا الكتاب والحمد لله تعالي على نعمائه والصلوة على خير خلقه محمد وآله الطاهرين،

Schrift des in rothen Linien eingefassten Textes: ziemlich gross, kräftig, deutlich, Persischer Zug, vocallos. Die Ueberschriften und Stichwörter (Zahlen) roth. Für die Tafeln und Figuren ist bisweilen im Text leerer Raum gelassen. — Abschrift von عبد الرحيم im J. 1258/1843.

HKh. VI 12563. 12591.

Die Werke des Verfassers, von denen er in der Vorrede spricht, sind:

1) استأنفت استخراج جميع جداول الزيج الايلخاني بأدق عمل

2) ووضعت الزيج المسمّي بالخاقاني في تكميل الزيج الايلخاني وجمعت فيه جميع ما استنبطت من اعمال المنجمين ممّا لا ياتي في زيج آخر مع البراهين الهندسية،

3) ووضعت زيج التسهيلات وجداول شتّى

4) رسالة سلّم السماء في حلّ إشكال وقع للمتقدّمين في الابعاد والاجرام

5) الرسالة المحيطيّة في نسبة القطر الي المحيط

6) رسالة الوتر والجيب في استخراجهما لثلث القوس المعلومة الوتر والجيب

7) واخترعت الآلة المسمّاة بطبق المناطق وحررت في كيفية صنعها ومعرفتها كتاب (*نزهة الحدايق وهي آلة يجعل بها تقاويم الكواكب وعروضها وابعادها عن الارض ورجوعها والخسوف والكسوف وما يتعلق بها،

Dasselbe Werk in Spr. 1824bis, 1, f. 1—176a.

178 Bl. 8vo, 15 Z. (21²/₃ × 16; 14 × 7¹/₂cm). — Zustand: sehr wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: schöner Halbfrzbd. — Titel u. Verfasser fehlt. Am Ende des Werkes, in der Unterschrift, ist der Name des Verfassers genannt, und als Zeit der Abfassung 830 Ǵomādā I (1427) angegeben.

Schrift: Persischer Zug, ziemlich gross, gewandt, gleichmässig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter (Zahlen) roth. — Abschrift (nach f. 178b) im Jahre 1240 Moḥarram (1824).

Auf dem breiten Rande stehen öfters, besonders in der Mitte des Werkes, Glossen und Zusätze.

*) l. نزهة: s. HKh. VI 13684. In Spr. 1824bis ist für das Wort eine Lücke gelassen.

في مساحة قطاع الكرة وقطعتها 39b فصل 6.
في مساحة الاجسام المتساويات اضلاع القواعد 39b فصل 7.
في مساحة سائر الاجسام 42a فصل 8.
في مساحة بعض الاجسام من وزنه 42a باب 8.
في مساحة الابنية والعمارات (in 3 فصل) 43a باب 9.
في مساحة الطاق والازج 43a فصل 1.
في مساحة القبة المجوفة 46a فصل 2.
في مساحة السطوح المقرنسات 46b فصل 3.

في استخراج المجهول بالجبر والمقابلة والخطأين وغيرها من القواعد الحسابية (in 4 باب). 48b مقالة 5.

في الجبر والمقابلة (in 10 فصل) 48b باب 1.
في التعريفات 48b فصل 1.
في جميع الاجناس كالعدد والشيء والمال والكعب 49a فصل 2.
في التعريف لهذه الاجناس 49a فصل 3.
في ضرب هذه الاجناس 49b فصل 4.
في قسمة هذه الاجناس 50b فصل 5.
في جذر هذه الاجناس 51a فصل 6.
في ذكر المسايل الجبرية 51b فصل 7.
في كيفية استخراج المجهول بالمسايل الست المشهورة 52b فصل 8.
في كيفية استخراج المجهول اذا انتهي العمل الي التعادل بين اجناس يكون المناسبة بينها كالمناسبة بين اجناس المسايل الست المذكورة، 53a فصل 9.
فيما وجدنا ايراده من المسايل التي استنبطناها 53a فصل 10.
في استخراج المجهول بطريق الخطائين 53b باب 2.
في ايراد بعض قواعد الحسابية يكون الاحتياج بها في استخراج المجهولات كثيرا وهو خمسون قاعدة، 54a باب 3.
في الامثلة وهي اربعون مثلا، 61b باب 4.
مثل 25 62a فصل 1.
[في الوصايا] مثل 8 72b فصل 2.
مثل 7 75b فصل 3.

Schluss f. 78b: رابع الاعشار بعينه مثل ما مرّ وذلك المط" [المطلوب =] وهذا آخر ما اردنا ايراده

5993. Spr. 1832.

8) f. 57—86.

8vo, 18 Z. (20×15; 15½—16×11cm). — Zustand: zum Theil fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel f. 57a oben:

منظومة في علم الفرايض والجبر والمقابلة ومسايل نافعة

und fast ebenso f. 55a, nur statt ومسايل نافعة steht: وفي الحساب والالغاز. — Verfasser fehlt; er heisst: ابراهيم بن ابراهيم بن محمد بن احمد ابن ناصر النواوي und lebt um 850/1446; s. unten. (Vgl. No. 1881.)

Anfang f. 57b (v. 1. 2. 17):

الحمد لله الذي انشا الامم ابداهم كما يشا من العدم
سبحانه من ملك تكرما وعلّم الانسان ما لم يعلما
من بعد ما قدمته ناتي الي قصد الذي ابدا لنا امرا علا

Dies Reǵez-Gedicht, in c. 1000 Versen (auch eine الفية), behandelt die Rechenkunst, namentlich mit Rücksicht auf das bei Erbtheilungen zu beobachtende Rechenverfahren. Es stützt sich auf das منهج des النواوي und ist eingetheilt in Bücher und Abschnitte (und Kapitel und نوع und قاعدة und مسئلة).

58b كتاب الفرايض، مئونة التجهيز قدموا لمن
69a كتاب الحساب، باب الضرب، الضرب تضعيف جميع العدد

Das letzte فصل f. 85b handelt في العتق.

Die letzten Verse f. 86b:

وحسبنا الله تعالي وعفا عن ذنبنا بجاه زين الشرفا
فانه خير نبيّ يرتجا ومن اتى جنابه لقد نجا

Der Verf. giebt f. 85b seinen Namen so an:

وبعد ذا كلامُنا ختامُه مسك باذن الله جا تمامُه
منتسب باسم خليل الله ناظمها يرجو رضى الاله
واسمُه باسم ابيه فاحمدِ وجدّه محمّد بنُ احمد
جدّته امّ ابيه الحلّةْ بنتُ علي كان فيه الخلة
ابو عليّ اسمه اتى شرف والد محيي الدين ما فيه سَرف
قابلها نجل النواوي بلده بلدة من منهاجه نعتقده
نسيبُه قريبه ابن شرف محيي علوم الدين زاده الشرف

Er giebt ferner an, f. 86a, dass er das Werk im J. 854/1450, gegen Ende des Ramaḍân, beendigt habe. Er hiess demnach: Ibrâhîm ben ibrâhîm ben moḥammed ben aḥmed *ennawâwî* abû isḥâq.

Schrift: gross, kräftig, rundlich, deutlich, etwas vocalisirt, ziemlich flüchtig. — Abschrift im J. 1008 Ǵomâdâ II (1600) von احمد بن حسن علي.

Ein Commentar zu diesem Werke ist von يحيى بن تقي الدين بن اسمعيل بن عبادة الحلبي الدمشقي, um 1021/1612 am Leben, verfasst.

5994. Pet. 315.

2) f. 32—47.

8vo, 21—25 Z. (20½×15; 15×9½—10cm). — Zustand: nicht recht sauber, am oberen Rande fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel f. 32a oben zur Seite von späterer Hand, ebenso auf der Rückseite des Vorderdeckels und in der Vorrede selbst:

تحفة الاحباب في علم الحساب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 32b: الحمد لله ميسّر الحساب ومهوّن الصعاب ومسيّر السحاب . . . اما بعد فيقول محمد سبط المارديني هذا مختصر في علم الحساب سهل لمن يريد الشروع في علم الفرايض من اولي الالباب، الخ

Anweisung zum Rechnen, bes. mit Rücksicht auf Erbschaftstheilung, von Moḥammed sibṭ elmâridînî, um 863/1459. Die Abhandlung zerfällt in Vorwort, 3 Kapp. u. Schlusswort.

32b المقدمة في موضوع علم الحساب وبيان العدد، اما موضوع علم الحساب الخ
1. باب 33b في ضرب الصحيح في الصحيح
2. باب 37a في قسمة الصحيح على الصحيح
3. باب 41a في الكسور واعمالها، الكسور قسمان طبيعية . . . وغير طبيعية
46b الخاتمة في معرفة القسمة بالمحاصة وهو مسئلة كثيرة النفع يحتاج اليها الخ

Der Schluss fehlt; das Vorhandene schliesst f. 47b: واعرف بسط كل كسر من هذا المقام واتخذ مجموعها اماما ثم اضرب بسط كل كسر في المقسوم واقسم الحاصل على الامام يخرج،

Hier wird wol nur 1 Bl. fehlen; desgleichen in der Lücke nach f. 42 auch wol nur 1 Bl.

Schrift: gross, dick, flüchtig, unschön, vocallos. — Abschrift c. 1080/1669. — HKh. II 2528. III 6100.

Bl. 48 leer.

Der Anfang eines Commentars zu diesem Werke in WE. 91, 5, f. 124.

5995. We. 1128.

9 Bl. 12mo, 22 Z. (14½ × 10½; 11½ × 7½cm). — Zustand: am Rande und Rücken fleckig. — Papier: gelblich, glatt, dünn. — Einband: Pappbd. — Titel f. 1a:

كتاب قانون الحساب وغنية ذوي الالباب

ebenso im Vorwort. Verf. f. 1a: القلصادي. S. Anfang.

Anfang f. 1b: يقول عبد الله تعالي على بن محمد بن محمد بن على القرشي الشهير بالقلصادي لطف الله به٬ الحمد لله سريع الحساب الكريم الوهاب والصلاة والسلام . . . اما بعد فالغرض من هذا التاليف ضبط كليات علم الحساب الحاصرة دون الامثلة والجزية القاصرة الخ

Kurze Grundregeln der Arithmetik, von 'Alī ben moḥammed ben moḥammed ben 'alī elqorešī elbaeṭī *elqalçādī* (oder auch elqalaçādī), geb. c. 814/1411, † 891/1486, in 4 Kapp.; jedes Kapitel enthält Vorrede und 6 فصل.

1. باب 1b في العدد الصحيح٬ المقدمة في الحساب وهو مزاولة العدد الخ
2. باب 5b في الكسور٬ الكسر هو النسبة التى بين البسط ومقامه الخ
3. باب 6b في الجذور٬ الجذر عبارة عن عدد ما يضرب في مثله الخ
4. باب 8a في استخراج المجهولات وهو على ضربين٬ الضرب الاول فيه فصلان . . . والضرب الثاني في الجبر والمقابلة وفيه مقدمة واربعة فصول

Schluss f. 9a: واستثن خارج المستثنى من خارج المستثنى منه٬ وهذا آخر ما قصدنا من هذا الموضوع والحمد لله رب العالمين الخ

Schrift: klein, gedrängt, deutlich, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift vom J. 1001 Çafar (1592). — HKh. IV 9352 (Titel und Verfasser nicht ganz genau).

5996. We. 1713.

7) f. 69—70b.

8vo, c. 24 Z. (18 × 13½; 13 × 8⅔cm). — Zustand: fleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titel von späterer Hand f. 69a: كتاب المرشدة في الحساب und zwar von der Hand des oft vorkommenden Fälschers. Er ist vielmehr: مختصر كتاب المرشدة

Verf. f. 69a: العلامة الشنشوري

Der Name des Verf. ist nicht von seiner Hand u. ist richtig.

Anfang f. 69b: الحمد لباري النسم العادل فيما قسم العالم بجذر الاصم . . . وبعد فان كتابي الموسوم بالمرشدة في صناعة الغبار لما تلقى بالقبول والاشتهار الخ

Auszug aus dem wohlaufgenommenen Werk des Verfassers المرشدة الخ. Er ist der Sohn des Mathematikers عبد الله بن محمد الشنْشوري geb. im J. 936/1529, † c. 998/1590. Sein Name ist hier nicht angegeben; vielleicht ist es der in No. 1122 vorgekommene 'Abd elwahhāb, gestorben vor 998.

Der Auszug beginnt: اعلم ان العدد يستدل بمنزلته على نوعه وبشكله

Schluss f. 70b: على كل وجه من الاوجه الثلاثة فعليه بشرح الترتيب للوالد الشيخ الامام . . . عبد الله الشنشوري يظفر بما يريد والله أعلم بالصواب وصلى الله الخ

Schrift: klein, regelmässig, gut, fast vocallos. — Abschrift c. 1100/1688.

5997. Lbg. 656.

1) f. 1—34.

71 Bl. 8vo, 21 Z. (21 × 15; 14½ × 9½cm). — Zustand: ziemlich gut; nicht ohne Wurmstich. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser f. 2a:

ك" الارشاد للعلم بخواص الاعداد لمحمد الشبراملسي

Der Titel ebenso im Vorwort.

Anfang f. 2b: الحمد لله على ما ارشدنا اليه من علم الارتماطيقى . . . وبعد فيقول . . . محمد بن على بن محمد الشبراملسى المالكي٬ هذه رسالة في الارتماطيقى جمعت فيها ما لا ينبغى ان يغفل عنه حاسب الخ

Anweisung zur Arithmetik, Beschaffenheit der Zahlen, in Vorwort, 2 قسم u. Schlusswort, von Moḥammed ben 'alī ben moḥammed ben 'alī *eššabrāmallisī* elmālikī, im J. 1021/1612 noch am Leben.

Das Vorwort ist in 4 سابقة getheilt.

1. قسم 4b فيما يتعلق بالعدد من التقسيم والخواص بالنظر اليه من حيث تجزيته واضلاعه التى تركب منها بالغرب in 4 باب (zu je 4 فصل)

فيما يتعلق بالعدد من التقسيم والخواص 21ᵃ قسم 2.
بالنظر اليه من حيث نسبته الي آخر
in 3 باب (zu 4, 3 u. 3 فصل).
في ذكر احكام العدد 32ᵇ الخاتمة

Schluss f. 34ᵇ: وما اشتمل عليه الفصل الرابع من ابواب القسم الاول من جملة الاحكام العددية، وليكن هذا آخر ما اردنا ايراده في هذا الكتاب والله سبحانه ... اعلم بالصواب الخ

Schrift: ziemlich klein, breit, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1150/1737. — Bl. 35. 36 leer.

5998. Mq. 728.

2) f. 12—48.

Format etc. und Schrift (9—13 Z., Text: 12—13 × 7½cm) wie bei 1). — Titel fehlt; nach der Vorrede f. 12ᵇ:

خلاصة الحساب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 12ᵃ: نحمدك يا من لا يحيط بجميع نعمه عدد ... اما بعد فان ... بهاء الدين محمد بن الحسين العاملي ... يقول ان علم الحساب لا يخفى علوّ شانه وسموّ مكانه الخ

Anleitung zur Rechenkunst, in Vorwort und 10 Kapitel und Schlusswort, von Behā eddīn *el'āmulī* † 1031/1622 (No. 1527).

الحساب علم يستعلم منه استخراج المجهولات الخ f. 12ᵇ المقدمة
في حساب الصحاح 13ᵃ باب 1.
في استخراج المجهولات بالعمل بالعكس 30ᵇ باب 5.
في مسائل متفرقة بطرق مختلفة 42ᵇ باب 10.
Schlusswort f. 47ᵇ قد وقع للحكماء في هذا الفن الخ

Schluss f. 48ᵇ: والكتمان حقيق بالاستتار عن اكثر اهل هذا الزمان فاحفظ وصيتي اليك والله حفيظ عليك،

Abschrift von على بن جعفر im Jahre 1139 Śa'bān (1727). (So die Jahreszahl in Worten; ihre Richtigkeit (gegenüber der Zahl 1239 f. 11ᵇ) wird durch das hinzugefügte Datum Sonnabend den 6. Śa'bān bestätigt).

Sehr viele Rand- und Zwischenbemerkungen, auch eingeklebte Blätter. — HKh. III 4780.

Ein Commentar dazu von حسن بن محمد بن ابراهيم الصهراني النوريني † 1078/1767. Eine Glosse von محمد بن احمد افندي um 1110/1698.

5999. Lbg. 725.

9 Bl. 8ᵛᵒ, 27 Z. (21 × 15; 15½ × 9½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

ر" في مسئلة من علم الحساب
لحسن بن على العجيمى المكي الحنفى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين واشهد ... اما بعد فان شيخنا ... نور الدين ... على بن ابي بكر بن الجمال الانصاري المكي الشافعي ... قد ذكر في رسالته المسماة بالتحفة الحجازية في نخبة الاعمال الحسابية الخ

In der so eben genannten Abhandlung des 'Alī ben abū bekr elanṣārī kommt ein Bruch vor, über dessen Richtigkeit Zweifel erhoben waren. Der Verfasser Hasan ben 'alī ben jaḥjā ben 'omar *el'oǵeimī* elmekkī, † 1113/1701, richtet sich nun gegen eine kleine Schrift des عبد الرحمن بن ابي الغيث بن تاج الدين المدني um 1080/1669 darüber (mittelst قوله ... اقول).

Der Grundtext schliesst: لافوز منكم بنور في المسالك والحمد لله اولا وآخرا الخ — Der Commentar f. 9ᵇ: ورجوت من الله تعالي ببركة اسلافه وضوح الحق له وبه وختم لنا جميعا بالحسنى من فيض فضله تعالي وكرمه بجاه سيد المرسلين صلعم الخ

Schrift: ziemlich klein, hübsch, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. Text in rothen Linien. — Abschrift von ابو بكر بن خير الله المدرس im J. 1178 Śa'bān (1765).

6000. We. 1133.

10 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (20½ × 15¼; 13 × 8cm). — Zustand: fleckig; der Rand öfters ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband. — Titel f. 1ᵃ:

المقدمة السخاوية في الحساب

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين وصلي الله ... وسلم، يقول فقير رحمة ربه عبد القادر بن علي السخاوي الشافعي عامله الله بخفي لطفه هذا مختصر في علم الحساب سهل للمبتدي الخ

Anleitung zur Rechenkunst, von 'Abd elqādir ben 'alī *essaḥāwī* moḥjī eddīn

abū 'lǵūd. Eingetheilt in Vorrede und 11. Kapitel und Schlusswort.

في صفة الاحرف الهندية المقدمة f. 1ᵇ

في الطرح 3ᵃ باب 2. في الجمع 2ᵃ باب 1.

في معرفة حل الاعداد 6ᵇ باب 5.

في الكسور 7ᵇ باب 7. في النسبة 7ᵃ باب 6.

في قسمة الكسور 10ᵇ باب 11.

في استخراج بعض مسايل مجهولة 10ᵇ الخاتمة بالاعداد الاربعة المتناسبة

Schluss f. 10ᵇ: واجمع تلك الحصص تجدها قدر المقسوم وصورة وضع ذلك كذا وهذا آخر ما قصدناه والحمد لله وحده والصلاة والسلام الخ

Schrift: ziemlich gross, breit, etwas flüchtig, nicht undeutlich, vocallos. F. 10ᵃ unten und 10ᵇ kleiner und enger. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

6001. We. 1810.

5) f. 40—53.

8ᵛᵒ, 15 Z. (20½ × 15; 15 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber und fleckig. — Papier: weisslich, stark, etwas glatt.

Dasselbe Werk. Titel f. 40ᵃ ebenso. Verfasser f. 40ᵃ und ausführlicher im Anfang.

Anfang f. 40ᵇ: قال الشيخ الامام العالم العلامة محيى الدين ابو الجود عبد القادر الدنجية الفرضى الشافعي . . . الحمد لله رب العالمين . . . وبعد فهذا مختصر الخ

Schluss f. 53ᵃ: واقسم الحاصل وهو سبعماية وخمسون على الامام يخرج له اثنا عشر ونصف، وهذا آخر ما قيدناه وقصدناه والحمد لله وحده وصلى الله الخ

Schrift: gross, breit, deutlich, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1263 Ǵom. II (1847), von محيي الدين بن خليل عبد الصالحي

6002. Pm. 402.

1) f. 1—17.

19 Bl. 4ᵗᵒ, 21 Z. (22 × 16; 14 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht sauber; der Rand unten etwas beschädigt. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: schadhafter Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ von späterer Hand, am Rande: شرح الفتح الوهاب. Er ist richtig so:

شرح فتح الوهاب في علم الحساب

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الواحد الاحد الفرد الصمد المنزه عن الزوجة والوالد والولد . . . وبعد فان الشيخ الامام . . . نور الدين ابا الحسن على ابن الشيخ شمس الدين محمد ابن الشيخ الامام . . . ابي العلا مجد الدين اسمعيل الزمزمي المكي . . . لما نظم كتابه المسمي بفتح الوهاب فكان كالدر النفيس الخ

Reǵez-Gedicht des 'Alī ben moḥammed ben ismā'īl *ezzemzemī* elmekkī nūr eddīn abū 'lḥasan über die Rechenkunst, nebst Commentar eines hier nicht genannten Verfassers.

Anfang:

١ قال عليّ الزمزميّ المكي الحمد لله عظيم الملك

٣ وبعد ذي نظمت في الحساب سميتها فتحا من الوهاب

Der Commentar beginnt nach dem 4. Verse so: قال رحمه بعد ان حمد الله تعالي واثنى عليه بما هو اهله . . . وبعد ذي نظمت في الحساب اشار اليها بلفظ التانيث اي هذه القصيدة الخ

Vorhanden sind 71 Verse; der letzte derselben (zu dem Kapitel Division gehörig) ist:

فان فني تم ودون الاسفل ان يبق شيء سمه منه اعقل

Der Rest des Gedichtes fehlt, ebenso der des Commentars. Die letzten Worte des Commentars sind f. 17ᵇ: هي دون المقسوم عليه فصغر تحت الخط وسمها منه تكن ثلاثة اجزاء من ثلاثة عشر هكذا ٣/١٣ ضمه الي ما تحت الخط يكن هكذا،

Schrift: ziemlich klein, gefällig, vocallos. Die Grundverse roth überstrichen. — Abschrift c. 1100/1688.

6003. Pet. 669.

5) f. 88—104.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt eigentlich, doch können dafür die Anfangsworte selbst gelten. — Verfasser fehlt.

Anfang f. 88ᵇ: هذه فوايد في فن الحساب، باب الميزان وهو عبارة عن ارتفاع المرتفع من المضروبين بعدد موضوع مصلح عليه ليعلم صحة الضرب الخ

Behandelt verschiedene Rechenaufgaben. Die Eintheilung ist meistens in ungezählte فصل; doch steht f. 89ᵇ: مقالة في الجبر والمقابلة، الجبر هاهنا ان تزيد علي احد الجملتين الخ

المقالة فى الجبر والمقابلة (فصل 9 .in مقدمة u) 97ᵃ
المقدمة فى التعريفات 97ᵃ
الفصل الاول فى الجمع 97ᵇ
الفصل الثانى فى التفريق 97ᵇ
الفصل التاسع فى المسايل الستة المشهورة 99ᵃ
المقالة الرابعة فى استخراج المجهولات بطريق الخطأين 102ᵃ
المقالة الخامسة فى قواعد شتى من علم الحساب 103ᵃ
(in 5 قاعدة).

Die Eintheilung ist also nicht ganz genau.

Nach f. 97 ist eine Lücke von 2 Blättern; dafür ist nur ein leeres Blatt 98 eingeklebt.

Schluss f. 103ᵇ: مساويا لحاصل الثانى فى الثالث، تم فن الجبر والمقابلة والله سبحانه وتعالي اعلم وصلى الله الخ

Abschrift v. J. 1057 Šawwāl (1647).

F. 104 sind noch 2 Excurse (فايدة) hinzugefügt, ebenfalls betreffend Berechnungsfälle (فى معرفة وزن الجدار ومعرفة عدد ما فيه من الاجر) und (فى معرفة بناء بيت يسع مقدارا مفروضا من الغلة). Von derselben Hand geschrieben.

6004. Pet. 669.

3) f. 43—67ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 43ᵃ:

هذا كتاب فى علم الحساب مجهول الاسم لمصنفه

Verfasser fehlt.

Allerlei Rechenaufgaben, in denen es sich um Auffindung einer ungenannten Zahlengrösse handelt. Das Werk beginnt ohne Vorwort und zerfällt in eine Menge ungezählter باب (= Aufgaben), denen die Auflösung (حسابه) beigefügt ist. Zuerst f. 43ᵇ: باب فى المرابحة، اذا اتجر جماعة فربحوا عشرة دراهم او دنانير كيف يقتسمونها على راس اموالهم، حسابه ان تجمع روس اموالهم الخ

Dann f. 43ᵇ: باب منه، ثلاثة شركاء راس مال الخ

باب الفقرة الممزوجة 44ᵃ باب فى السنور 43ᵇ
باب فى الديون 44ᵃ باب فى الشقق 44ᵃ

Zuletzt f. 64ᵇ: باب فى القناطير
باب، مسئلة جبة فى بير تطلع فى كل يوم سبعها الخ 65ᵃ
باب فى اخراج المضمر 65ᵇ
باب فى اخراج الخاتم من اىّ اصبع كان فيها 65ᵇ
باب فى اخراجه من اىّ يد كان فيها 66ᵃ

Woran sich noch die Beantwortung einiger Fragesätze (مسئلة) schliesst; zuletzt die Erklärung der Jahreszahl der Abfassung des Werkes سكب الانهر على فرايض ملتقى الابحر, welche daselbst in Bruchzahlen: الخمس الخامس من السدس الرابع من الثلث الثالث من الربع الثانى من العشر العاشر من العشر التاسع من العشر العاشر من الهجرة angegeben ist (= 20. Ǵom. II 990/1582). Dieselbe ist auch bei Elmohibbi f. 207ᵇ erklärt, aber mit anderen Worten.

Die letzten 2 Seiten in grösserer Schrift.

6005. Pet. 669.

2) f. 35—42.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 35ᵃ:

رسالة فى الحساب المفتوح لمصنفه

Anfang f. 35ᵇ: الحمد لله رب العالمين وصلي الله . . . وبعد فهذه مسايل حسابية يحتاجها الفرضى وغيره تشتمل على طرق وقواعد يستعان بها علي استخراج المجهول واصولها معرفة الضرب والقسمة والنسبة واخذ المخارج وتناسب الاعداد وموافقتها وتباينها،

Allerlei Rechen-Regeln, besonders gut für Erbschaftstheilung, betreffend Multiplication und Division und Gleichungen etc., um ein unbekanntes Glied einer Proportion herauszubringen. In eine Menge ungezählter فصل getheilt.

Zuerst f. 35ᵃ: فصل فى معرفة الاسماء والعقود والمراتب
فصل فى ضرب الاحاد فى الاحاد 35ᵃ; فصل فى الضرب 35ᵃ
فصل فى ضرب الاحاد فى العشرات 36ᵃ

etc. Zuletzt f. 40ᵃ: فصل فى النسبة
فصل اذا كان ثلاثة اعداد نسبة الاول منها الي الثانى كنسبة الثانى الي الثالث الخ 40ᵇ
فصل ومما يحتاج اليه الطالب نسبة الدينار فنقول الدينار اربعة وعشرون قيراطا الخ 41ᵇ

Schluss f. 41ᵇ: ان هذا التصنيف لم ينسج على منواله . . . لا يقدح فى نفاسة الجوهر الثمين لا

سيما ما انفرد، والحمد لله اولا وآخرا . . . هو كما اثنى على نفسه جل وعلا وصلي الله على سيدنا الخ

Abschrift vom J. 1057 Ḏû'lqa'da (1647).

Es ist wahrscheinlich oder möglich, dass der Abschreiber احمد بن عيسى بن محمد التدمري الشافعي das Werkchen verfasst hat.

6006. Lbg. 199.

7) f. 96—109.

8vo, 19 Z. (18 × 13; 13 × 8½cm). — Zustand: nicht ohne Flecke. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel f. 96a: كتاب فى علم الحساب; nach der Vorrede f. 96b:

الرسالة المعربة

Verfasser fehlt.

Anfang f. 96b: الحمد لله رب العالمين وبعد فهذه رسالة فى قواعد الحساب حررتها علي سبيل الاختصار ورتبتها على فصول الخ

Anleitung zur Arithmetik; eingetheilt in 10 Abschnitte: 1. فصل f. 96b فى معرفة الحساب 2. فصل 97a فى اصول الحساب; والعدد والمراتب والعقود 3. فصل 99b فى الكسور 4. فصل 100a فى القسمة 5. فصل 101b فى قسمة الكسور على الكسور 6. فصل 101b فى النسبة 7. فصل 103a فى الخارج 8. فصل 104a فى الميزان 9. فصل 105a فى الاعداد 10. فصل 106b فى جميع الاعداد المتناسبة;

Schluss f. 109b: فاذا اجتمع ذلك كله كان ستة اموال مال وثلثة كعب وتسعة وعشرين مالا واثنين وعشرين شيئا وعشرين آحادا، تمت

Schrift: ziemlich gross, kräftig, vocallos, öfters ohne diakritische Punkte. — Abschrift c. 1100/1688.

6007.

1) Pet. 669, 4, f. 68—87.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Der Titel fehlt; er steht aber gleich im Anfang. Verfasser fehlt; es ist vielleicht der Abschreiber.

Anfang f. 68b: هذا كتاب الجامع فى الخطئين بعلله وتصرف الاحوال فيه واساميه وعمل كل صنف منه وفى اىّ حال يستعمل من الاحوال المجهولة والجذور وغير ذلك بحسابه وابوابه بالتقدير والمسمي بالتتمة والمسلوب وما يتلوه من عمل الروم وعملهم وينسب الي الارتماطيقى الخ

Ausführliche Lehre der Aufsuchung einer unbekannten Zahlengrösse mittels zweier falschen Sätze. Das Werk zerfällt in ungezählte Fragsätze und Kapitel. Darunter:

75b [persisch, Hälfte] باب يقل له حساب النيم
76b باب من حساب الجذور يقال له المسلوب
81b باب فى الوصايا

Schluss f. 87a: فى النصيب الاول وهو خمسة فذلك اربعون فاطرح الاقلّ من الاكثر يبقى سبعة عشر فهو النصيب وقد تم هذا الكتاب،

Abschrift vom J. 1057 Šawwāl (1647).
Auf f. 72b u. 78a fehlt etwas am Text.
Vgl. HKh. V 10089.

2) Mq. 103, 4, f. 99—101.

8vo, 15 Z. (Text: 15 × 7cm). — Zustand etc. und Schrift wie bei 3. — Titelüberschrift:

باب ضرب الكسور فى الكسور وضرب الصحاح فى الكسور

Verfasser fehlt.

Anfang: فنبدأ بضرب الكسور فى الكسور فنقول هي ثلثة اقسام كسر مفرد له اسم مفرد كالنصف والثلث الخ

Multiplication von Brüchen mit Brüchen und mit ganzen Zahlen.

Schluss f. 101b: فتزيد عليها تسعين فيكون احد عشر فاقسمها على مخرج الاثلاث فيخرج ثلاثة دراهم وعلى هذا فاعلمه تصبْ فهذه جملة مرشدة كافية فى ما هذه الضرب، تم

Bl. 102 leer.

6008.

1) Mf. 258, 32, f. 437a—438b.

Format etc. u. Schrift wie bei 1.

Anfang: وللشيخ سلطان المهندسين كمال الدين ابن يونس فى بيانه ايضا قال لا يمكن ان يوجد عددان مربعان فردان مجموعهما مربع وقبل الخوض فيه الخ

Der Verfasser heisst ausführlicher:

كمال الدين ابو المعالي موسي بن يونس

Excurs des Kemāl eddīn abū 'lme'ālī mūsā ben jūnus über die Quadratzahlen.

Schluss: فى هذه الاحوال المثلث بدرا وبعد التماس مقاطعان كما مرّ غير مرة هو ما خطر بالبال والله اعلم بكيفية الحال،

2) Mf. 258, 31, f. 436ᵇ—437ᵃ.

Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift:

لمنصف الرسالة فى بيان انه لا يمكن ان يجتمع من عددين مربعين فردين عدد مربع،

Anfang: قال ولنقدم لبيانه مقدمتين احديهما هذه لا يمكن ان يكون عدد مربع هو زوج الفرد فقط الخ

Ein arithmetischer Excurs, die Quadratzahlen betreffend. — Schluss: هذا خلف فاذن لا يمكن ان يجتمع من مربعين فردين مربع والله اعلم

Statt لمنصف (im Titel) muss es heissen لمصنف.

6009.

1) Mf. 258, 2, f. 34ᵇ—38ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

رسالة للماهانى فى الشكل من امر النسبة
كتبه ابو عبد الله،

Anfang: قال هذا ما كنت وجدته اولا فى نسبة المقادير وساييها وعملت عليه فى برهان الاضعاف التى عمل عليه اقليدس الخ

Abhandlung des Elmāhānī, betreffend die Gleichungen. — Schluss f. 38ᵃ: لا يزيد على غ شىء وذلك ما اردناه،

2) Spr. 461, 12, f. 224ᵇ—231.

Abriss der Rechenkunst als Stütze bei Erbtheilungen. Verfasser nicht genannt. In mehreren ungezählten Kapiteln.

6010. Mq. 100.

1) f. 1—23ᵃ.

103 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21½×16; 13½×8ᶜᵐ). — Zustand: am Rande, auch am Rücken, wasserfleckig; sonst ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit schadhaftem Lederrücken. — Titel fehlt: s. Anfang. — Verfasser fehlt, s. unten.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلوة ... وبعد فهذه رسالة كافية فى علم الحساب الهوائى رتبناها الخ

Ueber Kopfrechnen, in 10 Abschnitten.

1. فصل f. 1ᵇ فى معرفة الاسامي والمراتب، اعلم ان اولى مرتبة
2. فصل 1ᵇ فى الضرب، وهو عبارة عن طلب مقدار
3. فصل 5ᵃ فى القسمة، وهي عبارة عن طلب مقدار
4. فصل 7ᵃ فى النسبة، وهي عند الحساب تطلق
5. فصل 9ᵃ فى مخارج الكسور، مخرج كل كسر
6. فصل 10ᵃ فى معرفة ميزان الضرب والقسمة، اما الضرب فميزانه
7. فصل 10ᵇ فى بيان الاعداد المناسبة، اذا كان اربعة اعداد
8. فصل 15ᵃ فى جمع الاعداد، اذا اردت ان تجمع اعدادا
9. فصل 16ᵇ فى اشياء متفرقة، فان قيل رجلان
10. فصل 19ᵇ فى الخطائى، اعلم ان المسايل على نوعين

Schluss f. 23ᵃ: فان المحصل اذا اتقن هذه المسايل لا يخفى عليه ما يرد من جنسها وليكن هذا آخر كلامنا فى هذه الرسالة، تمت

Schrift: Türkische Hand, klein, gewandt, gleichmässig, vocallos. Am Rande, auch zwischen den Zeilen, stehen viele Glossen. — Abschrift vom J. ⁹³⁷/₁₅₃₀.

F. 23ᵃ untere Hälfte und 23ᵇ enthalten ein Beispiel einer einfachen Proportion: von derselben Hand. — Bl. 24—26 leer.

HKh. V 9714. الكافى فى الحساب الخ. Als Verfasser angegeben: ابو القاسم ابن السمح. Ebenso V 9740, aber الكامل für الكافى. Abū 'lqāsim açba' (açbag?) ben moḥammed elgarnāṭī *ibn essamḥ* † ⁴²⁶/₁₀₃₅).

6011.

1) Pm. 236, 3, f. 10ᵇ. Qaçīde in 25 Versen (Ṭawīl) über Fingerrechnen, betitelt:

منظومة فى كيفية العقد الحسابي بالاصابع

Anfang:

بحمدك يا الله ابدأ اوّلا فما زلت اهلا للمحامد مفْضلا

2) Glas. 25, f. 7ᵇ. Notiz darüber.

3) WE. 91, 2, f. 78ᵃ. Einige Verse zum Lobe der Rechenkunst.

4) We. 1712, 4, f. 106—110. Allerlei Angaben über Zeitberechnung zum Gebet.

6012.

1) Lbg. 517, 2, f. 7ᵃ. Reǵez-Gedicht über die Zahlzeichen.

2) We. 1834, 4, f. 31ᵃ. Tabelle über verschiedene Zahlenbezeichnungen (قلم غبارى وقلم قبطى).

3) We. 1706, 24, f. 66ᵇ. Nach Besprechung des von Galenus angewandten Mittels ايارج فيقرا folgen in 10 Zeilen eine Menge Zahlenzeichen. Zu der letzten Reihe vgl. Mq. 124, f. 24ᵃ.

4) Lbg. 873, 3, f. 22ᵇ. Ueber die Koptischen Zahlenzeichen.

5) Lbg. 744, f. 95ᵇ. Ein Rechenkunststück.

6013.

In diesen Abschnitt gehören auch noch u. a. folgende Werke:

1) كتاب الأرثماطيقى فى الاعداد von احمد بن محمد بن مروان السرخسى † c. 286/899.
2) ثمار العدد von اصبغ بن محمد ابن السمح الغرناطي † 426/1035.
3) اصول الميثات والعدد von الحسن بن احمد بن الحسن الهمدانى العطار † 569/1173.
4) الر" المنصورية فى الاعداد الوافية von شمس الدين ابن اللبودي † 621/1224.
5) تذكرة الاحباب فى بيان التحاب von الحسن الفارسى كمال الدين um 800/1397.
6) مبهج الاسرار فى معرفة اختلاف العدد والاخماس والاعشار

7) اللباب فى علم التراب von ابو عبد الله الزناتى
8) جوامع الحساب بالتخت والتراب
9) ك" السياقات فى الحساب von الامام الكاشغرى um 700/1300.

10) مقالة فى الحساب von كوشيار بن لبان الجيلى um 350/961.
11) التكملة فى الحساب von عبد القاهر بن طاهر البغدادى ابو منصور † 429/1038.
12) ر" التجنيس فى الحساب von محمد بن محمد بن عبد الرشيد السجاوندي سراج الدين
13) الاستيعاب فى الحساب von ابو البقاء العكبري † 616/1210.
14) كافية الحساب von شمس الدين ابن اللبودي † 621/1224.
15) الر" الشمسية فى الحساب von الحسن بن محمد النيسابوري النظام الاعرج um 710/1310.
16) الكافى فى الحساب الفرد von صالح بن عمر السكسكى † 714/1314.
17) تلخيص اعمال الحساب von احمد بن محمد بن عثمان الازدي ابن البناء † 721/1321.
18) اللباب فى علم الحساب von محمد بن ابراهيم ابن الاكفانى † 749/1348.
19) كتاب فى الحساب von عبد الرحمن بن محمد بن محمد ابن الجلدير † c. 770/1368.
20) بضاعة الحساب فى صناعة الحساب von سريجا بن محمد الملطي † 788/1386.
21) المفتاح فى الحساب von ابن الهائم † 815/1412.
22) الحاوي فى الحساب von demselben.
23) الر" العزية فى الحساب von ابن حجر العسقلانى † 852/1448.
24) الر" المحمدية فى الحساب von على بن محمد القوشجى † 879/1474.
25) كشف الجلباب عن قانون الحساب von على بن محمد القلصادي † 891/1486.
26) تبصرة فى حساب الغبار von demselben.
27) كشف الاستار عن علم حروف الغبار von demselben.
28) نزهة الالباب فى علم الحساب von عبد العزيز بن واحد المدنى † 964/1557.
29) بغية الطلاب من علم الحساب von محمد بن معروف الراصد تقى الدين † 993/1585.
30) الكامل فى الحساب von ابن الاحدب † 1012/1603.
31) التحفة الحجازية فى الاعمال الحسابية von على بن ابي بكر بن على المكي ابن الجمال † 1072/1661.
32) قرة عينى الرائض فى فنّ الحساب والفرائض von demselben.
33) مطالع البدور فى الضرب والقسمة والجذور von رمضان بن صالح بن عمر الصفطى † 1158/1745.
34) ر" فى الحساب von امين بن خير الله بن محمود العمرى † 1203/1789.
35) منظومة فى الحساب von احمد بن محمد بن ابي بكر صاحب الخال † 1065/1655.

36) قواعد الحساب فى الحساب الهوائى von محمد بن محمد بن محمد بن على الحصكفى ابو اللطف † 971/1563.
37) رفع الحجاب عن قواعد الحساب von ابن الحنبلى † 971/1563.

38) ابن المغربى von منظومة فى حساب اليد
39) ابن الحرب von ارجوزة فى حساب العقود

40) ابن البلبيسى von المعونة فى حساب الغبار
41) محمد بن von وسيلة نزهة الالباب فى الحساب عبد القادر الازهري
42) عبيد الله بن محمد بن يعقوب von دستور الحسّاب
43) بدر الدين von الدرة التاجية فى العلوم الحسابية محمد ابن الخطيب
44) غرس الدين von تذكرة الكتّاب فى علم الحساب ابراهيم الحلبى
45) ابن المنعم von فقه الحساب
46) صلاح الدين von المختصر الصلاحي
47) على بن الحسين القرشى von المدخل فى الحساب
48) محمد الاربلى von نهاية الطلاب فى علم الحساب ابن الخطيب
49) مصباح الظلام فى معرفة ضرب الحساب
50) تحفة الطلاب فى مفتوح الحساب
51) مرشد الطالب فى حساب المعلوم
52) شجاع بن اسلم بن von ك" الوصايا بالجذور محمد المصري ابو كامل

53) ابو حنيفة الدينوري von كتاب الجبر والمقابلة † 281/894.
54) Dgl. von احمد بن محمد السرخسى † 286/899.
55) Dgl. von محمد بن مسعود بن محمد المسعودي المروزي † c. 420/1029.
56) Dgl. von سراج الدين السجاوندي
57) شمس الر" von الكاملة فى علم الجبر والمقابلة الدين محمد بن عبدان ابن اللبودي † 621/1224.
58) نصير الدين الطوسى von ك" الظفر † 672/1273.
59) صالح بن تامر بن von القصيدة الجعبرية والاشتهبية حامد الجعبري † 706/1306.
60) احمد بن عثمان ابن البناء von اصول الجبر والمقابلة † 721/1321.
61) ابن الهائم von المقنع فى الجبر والمقابلة † 815/1412 (und المسرع فى شرح المقنع von demselben).
62) عبد القادر بن محمد بن von شرح على شرح المقنع احمد الفيومى † 1022/1613.
63) على بن von المواهب السنية فى علم الجبر والمقابلة ابي بكر بن على المكي ابن الجمال † 1072/1661.

64) الكامل فى الجبر والمقابلة (oder الشامل oder الكمال) von شجاع بن اسلم
65) جامع الاصول فى الجبر والمقابلة (oder المفيد) von ابن المحلّى الموصلى
66) البديع فى الجبر والمقابلة (oder الفخرىّ) von محمد بن الحسن فخر الدين
67) الحسن بن الحرث الخوارزمى الجنوبى von الاستقصاء

4. Physik und Optik.

6014. Mf. 258.

33) f. 439—440b.

Format etc. wie bei 1). — **Titelüberschrift:**

كتاب اقليدس فى الثقل والخفة وقياس الاجرام بعضها الي بعض، اصلاح ثابت بن قرة الحراني،

Anfang: الاجرام المتساوية فى العظم هي التى تملأ امكنة متساوية والتى تملأ مختلفة يقال لها المختلفة فى العظم الخ

Abhandlung des **Euclides** über das Gewicht der Körper und ihr Verhältniss zu einander. Die Anordnung derselben ist von **Tābit ben qorra elḥarrānī** † 288/901.

Schluss: واشدها كثافة اعظمها قوة فان جرمه اشد كثافة من جميع آب وذلك ما اردنا ان نبين،

6015. Lbg. 526.

34) f. 501—522.

4to, c. 19 Z. (26 × 19½; c. 22 × 15—16cm). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** gelb, ziemlich stark und glatt. — **Titel** f. 501a:

قواعد عامة فى علم الطبيعة

Verfasser f. 501a u. 518a:

محمود باشا شامي المصري البارودي

Anfang f. 501b: (الكتاب الاول) الباب الاول فى القواعد العامة، الاول حد العلم، علم الطبيعة غاية دراسة الظواهر التى تحدثها الاجسام الخ

Physikalisches Lehrbuch, die allgemeinen Naturgesetze erörternd, von **Maḥmūd bāšā šāmī elmiçrī** *elbārūdī* um 1290/1873. Dasselbe

zerfällt in 2 Bücher, in dessen erstem im Allgemeinen über die Körper, und in dessen zweitem von Schwerkraft und Fall derselben gehandelt wird. Es ist ein ganz neues Werk, offenbar nach europäischen Mustern gearbeitet.

503ª الباب الثانى الخواص العامة للاجسام
508ª الباب الثالث تعريفات على القوة والحركة
513ᵇ الكتاب الثانى، الباب الاول الفعل العام للتثاقل
515ª الباب الثانى الكثافة والثقل ومركز التثاقل والميزان
519ª الباب الثالث نواميس سقوط الاجسام وشدة التثاقل

Schluss f. 522ᵇ: وتصير مقذوفة فى المسافة بحركة الدوران الكثيرة السرعة،

Schrift: gross, sehr flüchtig, vocallos, schwierig. — Abschrift, wol Autograph, um $^{1290}/_{1873}$.

6016. Pet. 671.

3) f. 62ᵇ—70.

Format etc. und Schrift wie bei 1).

Titelüberschrift und Anfang f. 62ᵇ:
تحرير المناظر لاقليدس وهو اربعة وستون شكلا، صدر الكتاب، العين تحدث باستمداد من الاجرام النيرة فى الجسم الشفاف المتوسط بينها وبين المبصرات كالهواء وما شاكلها شعاعا ... وما ابصر من زوايا متساوية ظهر متساوية اقول ومما ينبغى ايضا ان يسلم قولنا اذا اختلفت جهات الشعاعات علوا وسفلا الخ

Das 1. شكل 62ᵇ: لا يبصر المبصرات الكثيرة جميعا معا الخ

Die Optik des Euclides, herausgegeben von نصير الدين الطوسي, in 64 Figuren. Naçîr eddîn eṭṭûsî starb im J. $^{672}/_{1273}$. (S. bei Mq. 559, 2.)

Schluss f. 70ᵇ: وكذلك اللتان يوترهما القطران فاذن الاضلاع متساوية فى الروية وكذلك القطران وذلك ما اردناه،

HKh. VI 10532. II 2496.

6017.

Dasselbe Werk in:

1) Mf. 258, 13, f. 154—163ᵇ.

Format etc. wie bei 1).

Titelüberschrift, Anfang u. Schluss wie bei Pet. 671, 3. Es ist hier mit einem kurzen Nachtrag des ابو يوسف يعقوب بن اسحاق الكندي um $^{220}/_{835}$ zur Berichtigung versehen.

2) Mq. 559, 2, f. 100—117ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1).

Titel oben am Rande und nach d. Bism.:
تحرير كتاب المناظر لاوقليدس الصوري

Am Schluss steht, dass der Herausgeber (Naçîr eddîn eṭṭûsî) dies Werkchen vollendet habe im J. 651 Šawwāl (1253). Ferner, dass diese Abschrift gemacht sei nach einem Exemplar, das abgeschrieben sei von قطب الدين محمود الشيرازي.

Es folgt hier noch — ebenso wie bei Mf. 258, 13 — ein berichtigender Nachtrag von ابو يوسف يعقوب بن اسحق الكندي f. 117ª—119ª.

6018. Spr. 1834.

1) f. 1—10.

27 Bl. 4to, 19 Z. (24×16; 19×10^cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titelüberschrift und Verfasser (nach dem Bism.) f. 1ª:

قول الحسن بن الحسين بن الهيثم فى الضوء

Besser ist der Titel in der Unterschrift:
مقالة فى الضوء

Anfang: الكلام فى ماهية الضوء من العلوم الطبيعية والكلام فى كيفية اشراق الضوء محتاج الي العلوم التعليمية من اجل الخطوط التى يمتد عليها الاضواء الخ

Eine Maqāle des Elḥasan ibn elheiṯem † $^{430}/_{1039}$ (No. 5921) über das Wesen des Lichts u. der Strahlen u. Durchsichtigkeit der Körper. Der Verf. erwähnt öfters sein grösseres Werk كـ" المَنَاظر, das über 5 Maqālen enthielt.

Schluss f. 10ᵇ: وهذه المعانى هي جميع المعانى التى بيّناها فى هذه المقالة وهذا حين نختم هذه المقالة والله نستعين، تمت المقالة فى الضوء

Schrift: Persische Hand, ziemlich gross, dick, gewandt, gleichmässig, vocallos. — Abschrift nach f. 27 vom J. $^{1246}/_{1830}$.

6019. Spr. 1834.

3) f. 14ª—27ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser (nach dem Bism.):

قول للحسن بن الحسين بن الهيثم فى كيفية الاظلال

Anfang f.14a: ان احد الاصول التى تعمد عليها فى علم الهيئة هو حركة الشمس والقمر ومعرفة الاوقات ومقادير الساعات وموضع الشمس فى كل وقت الخ

Da die bisherigen Theorien über das Wesen der Schattenwerfung dem Verfasser ungenügend scheinen, hat Ibn elheiṯem das Thema hier aufs Neue eingehend behandelt und dabei die Stärke oder Schwäche oder die Form des Schattens je nach der Entfernung oder nach der Dicke und dem Umfang der Körper berücksichtigt, u. s. w. Mit 8 mathematischen Figuren.

Schluss f. 27a: فقد بيّنا على تبين كيفية جميع اظلال الاجسام الكثيفة وذلك ما قصدنا له فى هذه المقالة، تم القول . . . والحمد لله اوّلا الخ

6020. Pet. 671.

5) f. 83b—84a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; s. bei Mf. 258, 14. — Verfasser: s. Anfang.

Anfang f.83b: قال المولي المعظم علامة العالم نصير الحق والدين برهان الاسلام والمسلمين قدوة العلماء المتبحرين اكمل الحكماء المتاخرين محمد بن محمد بن الحسن الطوسي اعز الله انصار دولته وحرس عن الغير كريم ساحته، بعد حمد الله تعالي على نعمه والصلوة علي محمد النبي وآله وقد سئل عن هذه المسئلة، من حيث انعكاس الشعاعات وانعطافها، مبنية على مقدمات [وهي] هذه الاولي الشعاع يمتد متصلا من ذي الشعاع الي قابله الخ

Excurs über eine optische Frage (Strahlenbrechung), von Naçîr eddîn eṭṭûsî † 672/1273 (No. 1745). — Schluss f.84a: ان الانعكاس والانعطاف لا يمكن وقوعهما الا مع موضع واحد معين لكل واحد منهما يكون ذلك الموضع على وضع خاص من ذلك الشعاع وذلك ما اردناه، تمت

HKh. III 5999 s. t. رسالة فى انعكاس الشعاعات (de repercussu radiorum solis).

Dasselbe Werkchen in Mf. 258, 14, f. 163b bis 164. Format etc. wie bei 1). — Titelüberschrift: هذه رسالة فى انعكاس الشعاع وانعطافه للمحقق نصير الدين محمد الطوسي واليه مباحث انعكاس الشعاعات وانعطافه مبنية على مقدمات وهي هذه، الاولي الشعاع الخ

6021. Pm. 228.

8) f. 61b—62b.

Format etc. u. Schrift wie bei 6). — Titel fehlt. — Verf. f. 61b: شهاب الدين بن المجدي. Vollständig: احمد بن رجب بن طيبغا الحاسب شهاب الدين ابن المجدي الفرضى الميقاتى

Anfang (Ṭawîl): سؤال عظيم قد اتاني اذا مخذ نفايس علم دونها الشمس فى العلا

وهو اذا اركز شاخص فى حايط قايم على سطح الافق وعلمت نقطة فى سطح الحايط كيف اتفق فهل يمكن وقوع طرف ظل الشاخص على تلك النقطة ام لا الخ

Astronomische Abhandlung, betreffend eine Frage des Schattenwerfens und des Sonnenstandes; von Aḥmed ben raǵab ben ṭeibogâ šihâb eddîn *ibn elmeǵdî* † 850/1446. — Schluss: فى التشريق والتغريب فى صورة استخراج السمت تاخذ الفضل والجمع حيث زاد علىص والا فجهته الانحراف والله اعلم،

6022.

Andere auf Optik bezügliche Werke sind:

1) ك" المرآة von ارسطوطاليس

2) ر" الرد علي من قال ان الإبصار لا يكون الا من شعاعات تنبث من العين von الاسكندر الافروديسى

3) ك" الالوان von بقراط

4) ك" الشعاع von مكحول بن الفضل النسفي † 318/930.

5) ك" الظل von ابراهيم بن سنان بن ثابت الحرانى um 330/941.

6) (تناهي المناظر oder) نبأ الناظر فى المرآى والمناظر von علي بن محمد الموصلى ابن الدريهم † 762/1361.

5. Münzen und Gewichte.

6023. Mq. 559.

9) f. 216b—224a.

Format etc. und Schrift wie bei 1). F. 219 am Rücken ausgebessert. — Titelüberschrift: كتاب ثابت بن قرة فى القَرَسْطُون

Anfang: كل خط يقسم قسمين مختلفين ويثبت منه النقطة القاسمة ويحرك الخط باسره حركة الخ

Theorie der (Gold-) Wage, von Ṯâbit ben qorra † 288/901.

Schluss f. 224ª: قسم آج مع ثقل ج فيصير وزن عمود آب على موازاة الافق وذلك ما اردنا ان نبين، هذا آخر ما املاه ابو الحسن ثابت بن قرة فى تبيين امر القرسطون والله الحمد، تم

6024. Mo. 252.

14 Bl. 8vo, 19 Z. (17½ × 13¾; 14 × 6¼cm). — Zustand: etwas wasserfleckig am Rande, auch nicht frei von Wurmstich, sonst ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich stark u. glatt. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel f. 1ª von ganz neuer Hand, aber im Allgemeinen richtig:

رسالة فى معرفة النقود ووزنها جاهلية واسلاما

Verfasser fehlt; s. unten.

Anfang f. 1ᵇ: [الله المستعان على ما عزّ وهان،] الحمد لله رب العالمين وصلي الله . . . وبعد فقد برز الامر المطاع . . . بتحرير نبذة لطيفة فى امور النقود الاسلامية فبادرت الي امتثال الخ

In höherem Auftrage hat der Verfasser eine Abhandlung über die islāmischen Münzen geschrieben und giebt eine Geschichte derselben von f. 2ᵇ an, nachdem er über die früher gebräuchlichen einen Abschnitt f. 1ᵇ (فصل فى النقود القديمة) voraufgeschickt hat. Zuletzt behandelt er f. 12ᵇ die Kupfermünzen (الفلوس). — Der Verfasser lebt, wie aus verschiedenen Stellen hervorgeht, zu Anfang des 9. Jahrhdts (so f. 11ª unten im J. 818/1415); er bezieht sich f. 13ª unten auf sein Werk: اغاثة الامة بكشف الغمة. Dies ist nicht, wie die Randbemerkung auf f. 13ᵇ sagt, eine Abhandlung von Essojūṭī, sondern von احمد بن على بن عبد القادر بن محمد بن ابراهيم المصري المقريزي ابو محمد [وابو جعفر] تقى الدين Also Aḥmed ben 'alī ben 'abd elqādir elmiçrī *elmaqrīzī* abū moḥammed (und abū ǵa'far) *taqī eddīn* geb. 769/1367 (766), † 845/1441, ist der Verfasser dieses kleinen interessanten Werkes. Es steht auch in Cod. Par. Suppl. 1938, f. 36—47ª.

Schluss f. 14ª: لم يزل بالعدد الي ان امر الامير يلبغا السالمي ان يكون بالميزان وذلك فى سنة ست وثمانمائة ٌوللبلاد قوانين وعوايد متى اختلفت فسدت نظامها والله تعالي يلطف بمنه وكرمه والحمد لله رب العالمين،

Schrift: klein, gefällig, vocallos. — Abschrift c. 1100/1688. — Nicht bei HKh.

Am Rande f. 1ª und 13ᵇ stehen Excurse über Gewichte und auch über Kupfermünzen.

6025. Spr. 1913.

16 Bl. 8vo, 11—14 Z. (21⅓ × 18¼; 12—13⅓ × 10cm). Zustand: ziemlich gut. — Papier: bläulich, dünn, glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel fehlt. Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 1ª: الحمد لله الذي ارتفع من مطارح الافهام فلا توزن صفات عظمته بميزان العقول . . . اما بعد فيقول الفقير الي رحمة ربّه الغافر ابن محمد نقى محمد باقر انّى لما الفت كثيرا من مهمّات المسايل الشرعية مبنية على معرفة الاقدار ولم اجد احدا من علمائنا حققها على وجه الخ

Moḥammed bāqir ben moḥammed elḥasanī ettabrīzī, um 1090/1679, behandelt hier die Münzen und Gewichte und stützt sich dabei auf das Werk: روضة المتقين des Moḥammed ben 'abd ellaṭīf ben 'abd el'azīz elkermānī *ibn elmelek* um 820/1417 (No. 4519). Zuerst 7 مقدمة: 1. f. 2ª ان الدنانير لم تتغير عمّا كانت عليه فى عهد رسول الله صلّعم الخ

2. 2ᵇ الدينار والمثاقيل الشرعي متحدان الخ
3. 3ᵇ الصاع اربعة امداد وهذا متفق عليه الخ
4. 5ᵇ الرطل يطلق بالاشتراك على ثلثة اوزان
5. 6ᵇ فى الكلام على خبر سماعة اعلم انه يشكل العمل الخ
6. 7ª اعلم انه روي سليمان بن حفص المروزي عن ابي الحسن الرضاء الخ
7. 8ª الصاع على المشهور الف ومائة وسبعون درهما الخ

Dann 2 فصل: 1. فصل f. 9ᵇ فيما يبتنى على المشهور فى الصاع والمد وغير ذلك من التحديد،

2. فصل 12ᵇ فى بعض ما لم يبين على المشهور مما قدمنا ذكره

Dies zerfällt in 5 مقصد, die aber فصل genannt sind.

Schluss f. 16ᵇ: انه يلزم ماتئين من تلك الدراهم سبعة من هذه الدراهم والله اعلم، وليكن هذا آخر ما اردنا ايراده فى هذه الرسالة والحمد لله اولا وآخرا والصلوة على سيد[نا] المرسلين واشرف

المقدسين محمد خاتم الرسالة وآله الطاهرين معادن الحكمة والشرف والنبالة، تم،

Schrift: Persischer Zug, ziemlich gross, gegen Ende sehr flüchtig, vocallos. Collationirt. — Abschrift c. 1840.

6026. Pet. 665.

2) f. 3—6ª.

8vo, 16 Z. ($13^2/_3 \times 11^3/_4$; $14^1/_2 \times 10^{cm}$). — Zustand: etwas unsauber. — Papier: gelb, dünn, glatt. — Titel fehlt.

Anfang f. 3ª: الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام . . . فيقول الفقير الي الله الغني ابن ابي القاسم الحسنى محمد باقر التبريزي سلمه الله تعالي، لما كانت المقادير المستعملة في السنة اهل الشرع الخ

Eine Abhandlung über Maasse u. Gewichte, in Vorrede u. 8 Kapitel, von demselben Verfasser. Die Vorrede zerfällt in 2 Abschnitte, deren 1. handelt f. 3ª unten: في بيان اوزان ومقادير

Es ist nur der Anfang des Werkes vorhanden; dasselbe schliesst f. 6ª: من الفلوس وهو بضرب القديم عشرة دوانيق من الصيرفي والآن تسعة،

Schrift: klein, deutlich, nicht ungewandt, vocallos. — Abschrift um 1120/1708.

6027. Min. 190.

5) f. 205ᵇ—227ª.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt, steht im Vorwort f. 206ª:

ميزان المقادير في تبيان التقادير

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: اللهم صلّ على محمد وآل محمد وبعد فيقول المفتقر بجهله بالعلم اليقيني رضى الدين محمد القزويني كثيرا ما وقعت في الشريعة الحقة المصطفوية . . . احكام مبتنية على مقادير مخصوصة مسايل مشتملة على اوزان واكيال ومسافات منصوصة الخ

Was zerstreut hier und da über Gewicht und Maass und Entfernungen geschrieben, ist dem Verf. Raḍî eddîn moḥammed *elqazwînî* ungenügend vorgekommen; er hat daher dies Werk verfasst und in mehrere تفصيل und zuletzt in mehrere تتميم (ungezählt) getheilt.

206ª تفصيل فيه ذكر المقادير المقدرة بحسب الوزن
210ª تفصيل فيه ذكر المقادير المقدرة بحسب الكيل
212ᵇ تفصيل فيه ذكر المقادير المقدرة بحسب المسافة
215ᵇ تتميم، اعلم ان الشيخ في آخر القانون ذكر بعض الاكيال والاوزان
216ª تتميم، قد عرفت مما تقدم ان الدانق حقيقه هو سدس الدرهم
217ª تتميم، قد ذكرنا ان الدراهم المشهورة المنقولة هي الدراهم الثلثة البغلي والشرعي والطبري
218ᵇ تتميم، من الاوزان الشايعة في زماننا التي يرجع اليها الباقية المثقال الصيرفي
220ª تتميم، اعلم ان انواع الاجسام كما كانت المتساوية منها وزنا
221ª تتميم، المقادير الموزونة والمكيلة التي قدمناها مفصلة
222ª تتميم، يظهر مما مرّ من التفصيلات ان الاختلافات الواقعة من فقهائنا
224ᵇ تتميم، قد عرفت مما تقدم في التفصيلات ان الكرّ المعتبر في باب الطهارة
226ᵇ تتميم، فيبقى للمكلف المفيد بالشرع . . . ان يكون طريقته التمسك بالاحتياط

Schluss f. 227ª: الذي فيه الاراء متخالفة والحق محجوب والقايم بالحق مستور، اللهم ارزقنا توفيق ادراك ملازمته . . . والخلاص عما يوجب تفويت الوقت وتضييع العمر من القيل والقال، هذا آخر ما اردنا ايراده في هذه الرسالة وقصدنا الاختتام في تلك المقالة والله الموفق . . . في كل حالة،

6) f. 227ᵇ—243ª } Persisch.
7) f. 243ᵇ—250ª }

6028. Pm. 400.

3) f. 37.

8vo, 21 Z. ($17 \times 10^1/_2$; $13^1/_2 \times 7^{cm}$). — Zustand: am Rande wasserfleckig. — Papier: gelblich, glatt, zieml. stark.

Ein Blatt, auf welchem von Beschneiden und Verkürzen der Münzen die Rede ist, unter Bezugnahme auf Qorânstellen (z. B. Sura 11, 89): es gehört zu einem grösseren Werke. Es beginnt: [قال] القرطبي رحه في تفسير سورة هود عند قوله تعالي في قصة شعيب عم وان تفعل في اموالنا ما نشاء مسالة قال اهل التفسير الخ und schliesst: واما قطع يده فانما اخذ ذلك عمر من فصل السرقة وذلك ان ترد الدلالة غير كسرها فان الكسر افساد الوصف،

Schrift: klein, fast vocallos. — Abschrift c. 1150/1737.

6029.

Glas. 47, 6, f. 119ᵇ enthält etwas über Gewichtsbestimmungen. Mf. 1180, 1, S. 11. 12 über Gewichtsunterschiede in Eljemen u. Syrien.

Die in der Medizin vorkommenden Maasse und Gewichte sind behandelt in Mq. 114, 5 (f. 191ᵇ—193ᵃ) u. 6 (f. 193ᵇ—195ᵃ). Ueberhaupt öfters behandelt in den Werken über Heilmittel, z. B. Mq. 625, 3, f. 28ᵇ—29ᵇ. We. 1194, f. 140ᵇ—142ᵃ.

Hieher gehören auch die Werke:

1) ر" في النقود von محمد بن عبد الله بن احمد التمرتاشي † 1004/1595.

2) تحقيق البرهان في اثبات حقيقة الميزان von مرعي بن يوسف بن ابي بكر الكرمي † 1033/1624.

3) الدرّ الثمين في علم الموازين von حسن بن ابراهيم بن حسن الجبرتي † 1188/1774.

6030.

Einige auf Arithmetik bezügliche Stellen sind noch: Zahlzeichen, theils Arabische, theils Indische, Mq. 124, f. 24ᵃ (vgl. We. 1706, 24). Ein kleines Reǵezgedicht über die Zahlzeichen, Lbg. 517, 2, f. 7ᵃ. Ueber die koptischen Zahlzeichen, Lbg. 873, 3, f. 22ᵇ. — Eine Zahlentabelle الغربال, nebst Gebrauchsanweisung, Pm. 124, S. 305. — Ein Stück aus der Arithmetik شرح التلخيص للهواري, Lbg. 199, 2, f. 32ᵃ. — Spitzfindige Rechenfragen, nebst Antwort, We. 1705, 6, f. 87ᵇ. — Ein Rechenkunststück, Mq. 583, 2, f. 25ᵃ. — Ueber die Rechenart حساب الخطائي, Lbg. 199, 2, f. 32ᵇ. 33ᵃ. — Vom Fingerrechnen (حساب العقود), We. 1790, 2, f. 13ᵇ; Glas. 25, f. 7ᵇ. — Complicirte Bruchrechnung, Lbg. 144, f. 83ᵇ—88. — Die Jahreszahlen durch Bruchzahlen umschrieben, Mq. 296, 7. Pet. 669, 3, f. 67ᵃ. WE. 136, f. 606. Lbg. 645, 8, f. 205ᵇ. 206 und Pet. 684, f. 33ᵇ (nebst Erklärung). — Angaben über Maasse und Gewichte, We. 1741, 3, f. 41ᵇ. Mq. 117, f. 113ᵃ. Fremdwörter dafür erklärt Pet. 64, 5, f. 100—102ᵃ. Ueber Maasse und Münzen, Df. 52, f. 154. 155. Ueber Gewichtsbestimmungen bei Münzen, We. 1742, 5, f. 138ᵇ. — Ein Stück Vermessungslehre, Lbg. 144, f. 91—97.

Schliesslich sei hier noch von den Zahlen die Rede, insofern mit einigen derselben gewisse Vorstellungen in Verbindung gebracht werden. Ihre arithmetische Verwendung kommt dabei nicht in Betracht. — An die Zahlen 1—10 knüpfen sich Aussprüche Gottes, Moḥammeds und Anderer, We. 1229, f. 2—17. Pm. 707, f. 16ᵇ—27. Aehnlich Pm. 564, 3, f. 119ᵃᴬ—122ᵃ. Traditionen mit 2—10 in Zusammenhang gebracht, Pet. 64, 4. We. 1799, 1. Mq. 115, 43. We. 1567, 2. 1742, 1. 1775, 16, f. 71ᵇ ff. — Die Zahlen 3—10, Min. 187, 32, f. 461ᵇ ff. — Ueber die Bedeutung der Vierzahl, We. 1238, f. 23ᵃ. Mq. 124, f. 6ᵇ. Dass jedesmal der 6. Regent abgesetzt werde, Pet. 684, f. 10ᵇ. — Von der Siebenzahl, We. 1508. — Von der Zehnzahl, Pm. 183, f. 126ᵇ. Gebete mit 10 Namen Gottes, Spr. 490, f. 166ᵇ—172ᵃ Dass es 10 Tugenden gebe (nach Ausspruch der ʿĀïśa), Spr. 910, f. 4ᵇ. — Dass 10 Eigenschaften des Hundes für den Mann wünschenswerth seien, Pm. 366, f. 76ᵇ. 23, 8, S. 244. Min. 195, 2, f. 110ᵇ. Dass Gott dem ʿĪsā 10 Gnaden ertheilt habe, Spr. 837, 3, f. 163. Dass 10 Wissenschaften an 10 Propheten vertheilt seien, Mq. 118, f. 4ᵇ. Ausspruch Moḥammeds, dass 10 Dinge 10 andere ausschliessen, Do. 82, f. 32ᵃ; Mq. 118, f. 70ᵃ. — Von den 11 Zeichen des Glückes (Tradition), Spr. 490, f. 209ᵇ. — Erörterung über die bedeutungsvolle Zahl 12 und die davon abgeleiteten, Mq. 180ᵇ, f. 571. — Dass der Mensch 15 Dinge haben und 15 meiden müsse, We. 237, 1, f. 1. — Allerlei Merkwürdigkeiten bei gewissen Zahlen, wie 9, 12, 50, Pm. 497, 11, f. 100ᵇ.

XII. Buch.

Die Geographie.

1. Allgemeine Erdkunde.
2. Arabien.
3. Syrien und Palästina.
4. Ostländer.
5. Aegypten.
6. Klöster und Wallfahrtörter.
7. Reisebeschreibungen.

---

1. Allgemeine Erdkunde.

6031. Spr. 4.

1) f. 1—108. Persisch.

2) f. 1—53.

108 u. 53 Bl. Folio, 27 Z. (32×20; c. 30×18—19^{cm}). — Zustand: etwas unsauber, Bl. 7 u. 8 schadhaft. — Papier: weisslich, starkes Büttenpapier. — Einband: Pappband mit Lederrücken (zusammen gebunden mit Spr. 4, 1). — Titel fehlt. Er ist:

كتاب المسالك والممالك

Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 1^a (Mitte): الحمد لله شكرا لنعمته اشهد ان لا اله الا الله اقرارا بوحدانيته والله اكبر خضوعا لعظمته وصلى الله على محمد نبيه وخيرته من خلقه وعلى آله، هذا كتاب فيه صفة الارض وبنية الخلق عليها وقبلة اهل كل بلد والممالك والمسالك الي نواحي الارض تاليف ابي القاسم عبيد الله ابن عبد الله بن خردادبه، الارض انها مدورة كتدوير الكرة الخ

Das geographische Werk des 'Obeid allâh ben 'abd allâh *ben Ḫordâdbeh* abû 'lqâsim, um $^{300}/_{912}$ am Leben, abschriftlich von Sprenger's Hand nach Cod. Bodl. Uri 993. Es scheint jedoch, dass Sprenger manches abgekürzt oder ausgelassen hat, namentlich im Anfang; und die vielen vorkommenden Zahlen hat er in störender Weise, nach unserer Art geschrieben, in den Text gesetzt. — So finden sich auch die ersten Zeilen des obigen Anfangs erst nachträglich mitten auf der Seite, während bei ihm der Anfang ist: هذا [ال]كتاب الخ.

Das Werk zeichnet sich aus durch die beständige Angabe der Entfernungen und auch sonstige Zahlenmittheilungen, z. B. der Höhe der Steuern zu verschiedenen Zeiten.

Nach der Einleitung, in der er die nach der Länderlage verschiedenen قبلة bespricht, dann f. 1^b übergeht zu der Angabe der Besteuerung des السواد [d. i. سواد العراق] und anderer Länder mit den Worten: ثم نبدأ بذكر السواد واما جباية السواد في القديم فانه جبي لقباد الملك ابن فيروز الخ und, u. a., über die Beinamen der Könige der Erde spricht, fängt er die eigentliche geographische Partie des Werkes f. 4^c unten so an: قال ابو القاسم ابن خردادبه نبدأ المشرق وهو ربع المملكة ونبدأ بذكر خراسان،

Die Hauptüberschriften des Werkes sind immer: ذكر الطريق من ... الي ...، oder auch bloss الطريق من ... الي.

Nach dem Osten behandelt er 16^a den Westen بلاد الجنوب ربع المملكة. F. 30^a والمغرب ربع المملكة،

Schluss in dem Abschnitte من عجايب البلدان f. 41^b unten: الي بحر الخزر وفيه باب الابواب،

Das Ganze ist Unreinschrift, in der mancherlei durchgestrichen und angezeichnet ist, unschön und unregelmässig. In der Regel nur die Vorderseite des Blattes beschrieben; auf der Rückseite stehen bisweilen Bemerkungen oder auch ein Stück Englischer Uebersetzung. Bl. 1. 36. 37. 46—50 sind 4to, Bl. 42—45 8vo.

Die Abschrift, von Sprenger's Hand, ist schlecht und flüchtig geschrieben. F. 3—6 von kleiner Persischer Hand, wiederholt Bl. 7—9. — Bl. 42 von zierlicher, kleiner Persischer Schrift, wiederholt den Anfang, Bl. 1; ausserdem giebt Bl. 43—45 ein Ortsverzeichniss, das sich im Text nicht findet und Englisch übersetzt ist f. 46—50. F. 51—53 enthält die Englische Uebersetzung von Bl. 1.

HKh. V 11873.

6032. Spr. 1.

139 Bl. Folio, 17 Z. (34 × 25; 26 × 16cm). — Zustand: ziemlich gut, nicht ganz ohne Wurmstich. — Papier: gelblich, ziemlich glatt und stark. — Einband: rother Lederbd. — Titel fehlt. Nach der Unterschrift f. 139ª: كتاب الاشكال; nach HKh. IV 7804: صور الاقاليم
Verfasser fehlt; es ist:

احمد بن سهل البلخى ابو زيد

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt f. 1ª (am Ende der Vorrede): ثم افردت لكل اقليم من بلاد الاسلام صورة على حدة ثبتت فيها شكل ذلك الاقليم وما يقع فيها من المدن وساير ما يحتاج الي علمه مما اتى على ذكره فى موضعه ان شاء الله تعالي الخ

Ausführliche Geographie, nebst Karten; von Aḥmed ben sahl *elbalchī* elḥanefī *abū zeid* (und abū ḥāmid) † 340/951. Der Verfasser behandelt die Länder des Islām als 20 Klimate. Nämlich: f. 6ª ديار العرب, 13ª بحر فارس, 17ª المغرب, 23ᵇ مصر, 29ª الشام, 33ᵇ بحر الروم, 36ª الجزيرة, 37ᵇ العراق, 42ᵇ خوزستان, 47ª فارس, 67ª كرمان, 71ᵇ الصورة [l. المنصورة] وما يتصل بها من بلاد السند والهند والاسلام, 76ª اذربيجان وما يتصل بها, 81ª كور الجبال, 87ª الديلم, 90ᵇ بحر الخزر, 95ᵇ المفازة التى بين فارس وخراسان, 100ᵇ سجستان, 106ª خراسان, 118ᵇ ما وراء النهر.

Die Einleitung, welche diese Länder und ihre Flüsse und Meere etc. im Allgemeinen bespricht, endet f. 5ᵇ. — Die Karte zur Uebersicht über die 20 Klimate fehlt hier; desgleichen die zu f. 33ᵇ. Dann specielle Besprechung der Länder und ihrer Städte etc., mit Angabe der Entfernungen der Städte von einander (المسافات).

Anfang des 1. Abschnittes (f. 6ª): وانا بمشئة الله وعونه ساذكر ما انتهي اليه علمي من مدنها وما يشتمل عليه المدن مما يحتاج الي علمه الخ

Schluss f. 139ª: ومن ولكت الي حيلام ثلاثة فراسخ ومن حيلام الي سلات سبعة فراسخ وسلات وسيل كندليس بها منبر ولكنهما ثغران ولذلك ذكرناهما،

Schrift: Persischer Zug, gross, kräftig, deutlich, vocallos, vielfach incorrect und verbessert. Die zu Grunde liegende Handschrift, nach der diese abgeschrieben, ist an einigen Stellen unleserlich gewesen: daher diese daselbst lückenhaft ist. Wie es scheint, ist aus Versehen eine Lücke entstanden f. 33ᵇ, Zeile 15: so dass daselbst das Ende des Abschnittes الشام und der Anfang des Abschnittes بحر الروم fehlt. Ausserdem fehlt vor f. 29 1 Bl., der Anfang des Abschnittes الشام; vor f. 36 ist eine grössere Lücke, vor f. 121 fehlt etwas. Ausserdem ist der Anfang des Werkes nicht vorhanden. Der Abschreiber ist ein unkundiger Perser gewesen. Die Unterschrift sagt, dass diese Handschrift von einer sehr richtigen Handschrift abgeschrieben sei. — Von anderer Hand collationirt: in Bezug darauf sagt die Unterschrift, dass die Collationirung geschehen sei nach einer Handschrift vom J. 589/1193. Viele Bleistift-Bemerkungen, auch Textverbesserungen und Textzusätze von Sprenger's Hand am Rande. — Abschrift c. 1840, von مولوي على اكبر صاحب

6033. Spr. 6.

412 Seiten Folio, 15 Z. (33½ × 22; 21—21½ × 13cm). — Zustand: gut. Der Rand von Sprenger's Hand vielfach beschrieben mit Worterklärungen, auch sonstigen Bemerkungen. — Papier: gelblich, starkes Büttenpapier. — Einband: Halbfrzbd. — Titel fehlt: er ist:

احسن التقاسيم فى معرفة الاقاليم

Verfasser (s. Anfang):

شمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد المقدسي الحنفي

Anfang S. 1: الحمد لله الذي خلق فقدر وصور فاتقن صنع البرية بلا مشير يناصره ودبرها بلا معين يعاضده . . . قال ابو عبد الله محمد بن احمد المقدسي، اما بعد فانه ما زالت العلماء ترغب فى تصنيف الكتب لئلا تندرس آثارهم ولا تنقطع اخبارهم فاحببت ان اتبع سنتهم الخ

Detaillirte Geographie der islāmischen Reiche, in Betreff der Oertlichkeiten, der Producte, der Bewohner und ihrer Lebensweise und Sprache, ihres Verkehrs, der Gewichte, Münzen, Einfuhr und Ausfuhr etc., nach eigener Ansicht oder nach sorgfältiger Erkundigung bei Anderen und Aufnehmen von bloss denjenigen Berichten, in denen dieselben übereinstimmen: von Moḥammed ben aḥmed *elmoqaddesī* elḥanefī šems eddīn abū 'abdallāh, um 375/985 am Leben (s. bei Spr. 5). Er beurtheilt dabei die

schriftstellerischen Leistungen seiner Vorgänger auf diesem Gebiete; dies sind: ابو عبد الله الجيهانى (S. 3), ابن الفقيه الهمداني (S. 4), ابو زيد البلخي (S. 4), الجاحظ وابن خرداذبه (S. 4). Er versichert, dass er diese Schriftsteller nicht ausschreiben und nichts erwähnen werde, was sie schon haben.

Auf die Vorrede folgt die Einleitung.

ذكر البحار والانهار، اعلم انا لم نر فى الاسلام الا بحرين الخ S. 8
ذكر الخصايص فى الاقاليم 29 ذكر الاسامي واختلافها 22
ذكر ما عاينت من الاسباب 39 ذكر المذاهب والذمة 32
(Hier erzählt er, welche persönlichen Erfahrungen er auf seinen Reisen in den verschiedensten Lebenslagen gemacht, und wie er seine Reisezeit ausgebeutet habe; er sagt dabei, dass er, je nach den verschiedenen Ländern, 36 Zunamen gehabt habe, wie مقدسى، فلسطيى، مصري، مغربي، فقيه، صوفي، ولي، عابد، تاجر، امام oder خراساني، وراق، مجلد u. s. w.). ذكر المواضع المختلف فيها 42
ذكر مملكة الاسلام 60 ذكر اقاليم العالم ومركز القبلة 55

Nun beginnt das eigentliche Werk, welches die Länder in 14 Klimaten behandelt. Auf die geographische Partie folgt bei jedem dieser Klimate ein Abschnitt mit der Ueberschrift: جمل شؤون هذا الاقليم, worin die klimatischen und socialen Verhältnisse, Handel und Wandel, Maasse und Gewichte, Einkünfte u. s. w. und zuletzt immer die Entfernungen (المسافات) ziemlich ausführlich besprochen werden.

1. S. 63 اقليم جزيرة العرب (الحجاز، اليمن، عمان، هجر، الخ)
2. 100 اقليم العراق (105 بغداد; 102 الكوفة)
3. 120 اقليم اقور 4. 131 اقليم الشام
5. 173 اقليم مصر 6. 194 اقليم المغرب

221 ذكر بادية العرب، اعلم ان بين اقاليم العرب غير المغرب بادية ذات مياه وغدران وآبار وعيون

227 ذكر اقاليم الاعاجم الثمانية وشرح احوالها

7. 230 اقليم المشرق 8. 300 اقليم ديلم
9. 318 اقليم الرحاب 10. 328 اقليم الجبال
11. 342 اقليم خوزستان 12. 358 اقليم فارس
13. 385 اقليم كرمان 14. 397 اقليم السند

407 المفازة التى بين هذه الاقاليم، اعلم ان بين اقاليم الاعاجم الا الرحاب وخوزستان مفازة

Schluss S. 411: وموضع شديد البرد في جميع السنة، فهذا ما عرفنا من اقاليم الاسلام وشاهدنا وسمعنا وصح عندنا من وصف البلدان نسال الله العفو والغفران انه رحيم منان . . . ولا خليل الا من اتي الله بقلب سليم وعمل لذلك الموقف العظيم وخاف من ذلك الخطب الجسيم يوم يجثو الانبياء على الركب وينقطع كل سبب ونسب،

Schrift: dieselbe wie bei Spr. 3. Die geographischen Tafeln fehlen alle, es ist auch kein Platz dafür gelassen. — Abschrift um dieselbe Zeit. c. $^{1270}/_{1851}$. — HKh. I 128.

6034. Spr. 5.

235 Seiten 4to, 25 Z. (27 × 17½; 19½ × 12½^{cm}). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber, hie und da fleckig (wie S. 206—209), gegen Ende unten am Rande wurmstichig (etwa von S. 186 an); Bl. 1 am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: brauner Lederband.

Dasselbe Werk. Titel und Verfasser auf der Vorderseite des 1. Blattes. Anfang und Schluss ebenso. Der Verfasser lebt, nach S. 4, um $^{375}/_{985}$. Dies geht auch aus der Aufzählung der Ḫalîfen S. 66 hervor. Mit allen geographischen Tafeln. — Im Text sind einige Lücken: S. 7. 8. 66. 73. 101. 125.

Schrift: ziemlich gross, gleichmässig, ziemlich deutliche Gelehrtenhand, zum Theil ohne diakritische Punkte, im Ganzen etwas gedrängt. Stichwörter wie Ueberschriften roth. — Abschrift c. $^{900}/_{1494}$.

6035. Spr. 2.

62 Bl. 4to, 27 Z. (26 × 18; 22½ × 14½^{cm}). — Zustand: nicht frei von grösseren Flecken, sonst ziemlich gut. Mit einigen Wurmstichen. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser fehlt. Nach Spr. 3:

كتاب البلدان تاليف ابي الحسن على بن جعفر الشرزي

Anfang fehlt. S. bei Spr. 3. Die Handschrift beginnt hier bald nach der Vorrede so f. 1ª: سبع سموات من الارض مثلهن فقال رجل فنحن على وجه الارض الاولي قال نعم الخ

Geographisches Werk des 'Alî ben ǵa'far *eššurzî* (eššarzî) abû 'lḥasan. Nach der

Unterschrift 'Alı ben ǵa'far ben aḥmed *essei:arı*, und diese Angabe scheint richtiger. Danach lebt er um $^{418}/_{1022}$. Das Werk ist in eine Menge ungezählter قول eingetheilt. Zuerst handelt der Verfasser von der Gestalt der Erde und von deren 7 Klimaten, dann von den Meeren, und beginnt seine Länderbeschreibung mit Arabien und Syrien.

f. 1b القول فى البحار واحاطتها بالارض، قال البحار اربعة البحر الكبير الخ

القول فى مكة 3b القول فى البحار وعجايب ما فيها 2a
القول فى اليمامة 6a القول فى المدينة 5a
القول فى اليمن 6b القول فى البحرين 6b
القول فى دمشق 16a القول فى مصر والنيل 11b
(افتخار الشاميين على البصريين 19a)
القول فى الروم 22b القول فى الجزيرة 21a
(فى ذم البناء 27a فى مدح البناء 26a)
القول فى الكوفة 28b القول فى العراق 28a
(افتخار الكوفيين والبصريين 29b)
القول فى فارس وكرمان 34b القول فى البصرة 33b
ومكران وسجستان وبلاد الدوار والقول
فى الجبل وبلدانها كقرماسين وهمذان
واصبهان خاصّة، الخ
القول فى كرمان 37a القول فى فارس 35b
القول فى قرماسين 38a القول فى الجبل 38a
فى مدح همذان والعراق وذمّهما 41b القول فى همذان 39b
القول فى اصبهان 48b القول فى نهاوند 48a
القول فى قزوين وزنجان وابهر 52b القول فى الري ودیناوند 50a
القول فى ارمينيّة 53b القول فى اذربيجان 53a
القول فى خراسان 59b القول فى طبرستان 57a

Schluss f. 62b: وانه رجع عليهم بالبرد فقتلهم عن آخرهم وان اسمعيل تضرع الي الله وبكا ودعا الله فرجعوا عن آخرهم وظفر بهم اسمعيل والحمد لله وحده،

Das Werk ist auch durch die ziemlich vielen Dichterstellen und Verse, durch historische Angaben und Anekdoten und manche Excurse interessant.

Schrift: ziemlich kleine, flüchtige Gelehrtenhand, vocallos, bisweilen ohne diakritische Punkte, nicht überall leicht zu lesen. Ueberschriften roth; auf den ersten 22 Bl. sind die behandelten Artikel mit farbiger Dinte am Rande angemerkt. — **Abschrift** nach der Handschrift des Verfassers vom J. 413 Moḥarram (1022). Dieselbe trug, nach der Unterschrift auf f. 62b, die Unterschrift:

صورة ما وجد على النسخة المنقول منها تم الاختصار والحمد لله رب العالمين وصلواته على نبيه محمد وآله اجمعين، كتبه على بن جعفر بن احمد الشيزري،

Die vorliegende Abschrift ist etwa um $^{800}/_{1391}$ geschrieben.

F. 15b von der Mitte an das Blatt leer; hier ist eine grössere Lücke. S. bei Spr. 3 und 3bis.

6036. Spr. 3.

264 Seiten Folio, 15 Z. (33½ × 22; 21—21½ × 13½—14½cm). — **Zustand**: gut. — **Papier**: gelblich, ziemlich glatt, stark. — **Einband**: Halbfranzband. — **Titel** fehlt. S. unten.

Dasselbe Werk. Der in Spr. 2 fehlende Anfang ist auf einem vorgehefteten Blatte von Europäischer Hand (Sprenger's) ergänzt aus der Hdschr. des British Museum No. 7496, wozu Varianten gefügt sind aus Mscr. 617 des India House. Demnach ist hier übergeschrieben als **Titel**:

كتاب البلدان تاليف ابي الحسن على بن جعفر الشّيزري

Anfang: قال قال الفضل بن يحيى الناس اربع طبقات ملوك قدّمهم الاستحقاق ووراء [l. ووزراء] فضلهم الفطنة الخ . . . قال فكتابي هذا يشتمل على ضروب من اخبار البلدان وعجائب الكور [والبنيان] فمن نظر فيه من اهل الادب والمعرفة فليتامله بعين الانصاف الخ

Ich glaube, dass hier die Dıbāǵe fortgelassen ist. Das erste قال geht auf den Verfasser. — Die von Seite 1 an beigeschriebenen Varianten (meistens mit Bleistift) sind aus Ms. Brit. Mus. 7496. — Die in Spr. 2, f. 15b bezeichnete Lücke ist S. 65 obere Hälfte auch hier gelassen; dieselbe ist dann aber von Sprenger's Hand nach Ms. Brit. Mus. 7496 ergänzt, und zwar der Anfang, soweit Platz war, auf S. 65 oben, das übrige in einem besonderen Hefte, das bezeichnet ist als Spr. 3bis (s. dies). — **Schluss** wie bei Spr. 2.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, rundlich, gewandt, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften zum Theil roth. — **Abschrift** vom J. 1272, Moḥarr. (1855).

Seite 129 und 130 leer gelassen; es fehlt nichts.

6037. Spr. 3bis.

38 Seiten 4to, 14 Z. (28 × 18¾; 18½ × 17—18cm). — Zustand: gut. — Papier: bläulich, glatt, stark. — Einband: in Pappdeckel geheftet. — Titel auf der Rückseite des Vorderdeckels:

كتاب البلدان تاليف ابي الحسن على بن جعفر الشّرزي

darunter: تم الاختصار من كتاب البلدان

Enthält die Ergänzung der in Spr. 2, f. 15b und Spr. 3, Seite 65 angezeigten Lücke des obigen Werkes, nach der Handschrift des Brit. Mus. 7496, f. 21 ff. ergänzt. Der Anfang dieser Ergänzung steht Spr. 3, S. 65 obere Hälfte; daran schliesst sich hier S. 1 und ff. an. — Hier wird zunächst der Artikel über Aegypten (القول فى مصر) zu Ende geführt; es folgt:

S. 4 القول فى المغرب S. 8 اعراض البربر
13 حديث البَهت 16 القول فى الشام
18 القول فى بيت المقدس

Fast zu Ende dieses Abschnittes, S. 27, Zeile 13 findet die Ergänzung der Lücke ihr Ende; das hier noch weiter Folgende (S. 27, 14 bis 38, 5) ist wieder in Spr. 2 u. 3 vorhanden; es entspricht Spr. 2, f. 16a—18a, Z. 23; und Spr. 3, Seite 65, Mitte bis 76, Z. 5.

Schrift: Sprenger's Hand, ziemlich klein, etwas steif, geläufig, wenig vocalisirt. — Abschrift c. 1840.

6038. We. 1808.

8) f. 38—59.

Format (21¾ × 16; 15 × 7½—8cm) etc. u. Schrift wie bei 1). Einige Blätter rothes Papier. — Titel f. 38a:

كتاب تحفة الالباب ونخبة الاعجاب

so auch im Vorwort f. 39a. Verfasser f. 38a:

ابو حامد الاندلسي

Anfang f. 38b: الحمد لله الذي ابدع العالم على توحيده فشهد كل موجود بوجوده . . . اما بعد فان الله تعالي جلت قدرته وشملت رحمته قد منّ على جميع العباد نعما ما لها من نفاد الخ

Geographie, nach eigenen Reise-Erfahrungen und nach glaubwürdigen Berichten Anderer, von Abū ḥāmid elandalusī, um 560/1165 am Leben. Er hat dasselbe dem Verfasser des Werkes وسيلة المتعبدين, dem ابو جعفر عمر بن محمد الاربيلي gewidmet, mit dem er in Elmauçil im J. 557/1162 bekannt geworden und der ihn zur Abfassung des Werkes veranlasst hatte. HKh. II 2548 nennt als Verfasser: ابو عبد الله محمد بن عبد الرحيم بن سليمان الغرناطي. Dagegen in IV 8072 p. 189: ابو حامد محمد بن عبد الرحمن الاندلسي. In Pm. 708, 1 heisst er: احمد الغرناطي شهاب الدين. Das Werk ist in Vorwort und 4 Kapp. getheilt.

المقدمة 39a للبيان والتمهيد
1. باب 39b فى صفة الدنيا ومكانها من انسها وجانها
2. باب 42a فى صفة عجايب البلدان وغرايب البنيان (darin u. A. f. 43a: حديث مدينة النحاس; 44b ;صفة منارة الاسكندرية 47a (ايوان كسري
3. باب 48b فى صفة البحار وعجايب حيواناتها وما خرج منها من العنبر والقار والمعدن وما فى جزايرها من انواع النفط والنار
4. باب 54a فى صفات الحفاير والقبور وما ضمنت من العظام الي يوم النشور

Das Werk schliesst mit einer wunderlichen Geschichte von Auffindung des Grabes des Ḥalīfen 'Alī in der Gegend von بلخ, etwas nach dem J. 580/1185.

Schluss f. 59b (Kāmil dec.):

هذا معيد عدالته هذا الذي يدعي وزيره
هذا خضمّ علومه مولي البرية ذو البصيره
هذا اخوه وصهره ووليّه هل من نظيره

Abschrift vom J. 1127/1715.

6039. Pm. 708.

1) f. 1—29a.

154 Bl. Queer-8vo, 25 Z. (15 × 21; 11 × 16cm). — Zustand: der Rand einiger Blätter zu Anfang ist beschädigt; nicht frei von Flecken. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederband.

Dasselbe Werk. Titel f. 1a ebenso. Verfasser f. 1a: شهاب الدين احمد الغرناطي. Anfang ebenso. Schluss gleichfalls; dann aber folgt noch f. 28b unten und 29a eine Anekdote, dem منهاج التوسّل des البسطامي (um 820/1417) entnommen, über besondere Gnaden-

gaben eines rafā'itischen Faqîrs. Dieselbe gehört nicht zu dem Werke.

Schrift: ziemlich gross, etwas vornüberliegend, deutlich und gefällig, fast vocallos. — Abschrift im J. 1146 Rağab (1733), von طه الموالدي.

6040. Spr. 7—10.

Spr. 7 = 343, 8 = 299, 9 = 260, 10 = 267 Bl. Folio, 29 Z. (33 × 22; 23 × 13½—14cm). — Zustand: gut. Spr. 9, f. 137 fleckig. — Papier: weisslich, ziemlich dünn, glatt. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titelüberschrift f. 1b:

كتاب معجم البلدان

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله رب العالمين والصلوة ... اما بعد قال ابو (l. ابا) عبد الله ياقوت ابن عبد الله الحموي الرومي الجنس والمولد البغدادي الدار الملقب شهاب الدين اسر من بلاده صغيرا وابتاعه ببغداد رجل تاجر يعرف بعسكر الحموي وجعله في الكتّاب لينتفع به في بعض متاجره الخ

Der Verfasser dieses geographischen Lexikons ist *Jāqût* ben 'abdallāh errûmî el-bagdādî *elḥamawî*, geb. 575/1179 [554], † 626/1229. Er nannte sich, als er berühmt geworden war, Ja'qûb. — Voraufgeschickt ist eine ziemlich ausführliche Notiz über sein Leben und seine Schriften. Fortgelassen ist hier der ganze Anfang des Werkes, welches f. 3a, 18 ohne Ueberschrift im ersten Kapitel beginnt: قال ابو زكريا فاما الماء لا يغوص في نفس الارض بل يسوخ شيئا (Ed. Wüstenfeld 1, pag. 15, Zeile 13).

Das Werk, dessen eigentlicher Anfang, nach Wüstenfelds Ausgabe, dieser ist: الحمد لله الذي جعل الارض مهادا والجبال اوتادا . . . اما بعد فهذا كتاب في اسماء البلدان والجبال والاودية والقيعان والقرى والمحالّ والاوطان والبحار والانهار والغدران والاصنام والانداد والاوثان لم اقصد بتاليفه الخ hat zuerst in 5 Kapiteln eine Einleitung.

1. باب في ذكر صورة الارض وحكاية ما قاله المتقدمون في هيئتها وروينا عن المتاخرين في صورتها
2. باب 6a في ذكر الاقاليم السبعة واشتقاقها والاختلاف في كميتها
3. باب 10a في تفسير الالفاظ التى يتكرر ذكرها في هذا الكتاب
4. باب 13b في اقوال الفقهاء من احكام اراضي الفيء والغنيمة وكيف قسمة ذلك
5. باب 14b في جمل من اخبار البلدان

Die Figuren fehlen in der Einleitung, auch ist kein Platz dafür gelassen.

Darauf folgt das Geographische Wörterbuch, alphabetisch geordnet, f. 16a. Der zuerst behandelte Artikel beginnt: باب الهمزة والالف وما يتلوهما، آبار الاعراب، جمع بئر يقال في جمعها الخ

Bd I (Spr. 7) enthält die Artikel der Buchstaben ا bis ج, Bd II (Spr. 8) ح bis سو, Bd III (Spr. 9) سه bis قص, Bd IV (Spr. 10) قض bis يين.

Letzter Artikel يين. Schluss desselben f. 267a: لانه اراد في البيت اما ذكر ربعيّة فصرفه عن المواجهة قال عز وجل حتى اذا كنتم في الفلك وجرين بهم بريح طيبة،

Dann kommt noch ein Nachwort des Verfassers über sich selbst und sein Werk, das hier so schliesst f. 267b: وسالت الله ان لا يحرمنا ثواب التعب فيه ولا يكلنا الى انفسنا في الدين والدنيوية بمحمد صلى الله عليه وعلي ساير اخوانه وآله وصحبه الكرام البررة والحمد لله رب العالمين،

Wüstenfeld hat die letzten Worte nicht, sondern einige andere Zeilen, in denen der Verfasser sagt, er habe im Çafar 621/1224 das Werk in Ḥaleb beendigt. Es enthält ausserordentlich viele Stellen (vielfach längere, besonders aus alten Dichtern), zum Belege.

Schrift: ziemlich gross, rundlich, deutlich, vocallos. Die Stichworte der Artikel im Anfange und die Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1840. — HKh. V 12369.

Als Auszug aus diesem Werke ist anzusehen: مراصد الاطّلاع على اسماء الامكنة والبقاع

6041. We. 1091.

175 Bl. Folio, 19 Z. (35 × 25; 23—24 × 17cm). — Zustand: am Rande fleckig, besonders gegen Ende stark wasserfleckig; auch wurmstichig und am Rande nicht selten ausgebessert; im Ganzen aber ziemlich gut. F. 26b ist im Text schadhaft; f. 48a u. 48b oben am Text beschädigt. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: schwarzer Lederbd.

Dasselbe Werk, 8. Theil. Titel u. Verf. f. 1ª ausführlich. Die 3 ersten Wörter des Titels (الجزو الثامن من) sind ziemlich stark ausradirt.
Dieser 8. Theil umfasst die beiden Buchstaben ف und ق.

Anfang f. 1ᵇ: باب الفاء والالف وما بعدهما، فابجان بعد الالف باء موحّدة مكسورة وجيم وآخره نون، قال ابو سعيد قرية من قري اصفهان الخ

Der Buchst. ق beginnt f. 57ᵇ: قابس ان كان عربيا فهو من اقتبست فلانا علما ونارا او قبسته فهو قابس الخ

Schrift: ziemlich gross, stattlich, gleichmässig, vocalisirt. Die Ueberschriften grösser; die Stichwörter roth. Am Rande bisweilen Zusätze. — Abschrift vom J. 651 Ḏū'lḥiḡḡe (1254). — Nach f. 20 fehlt 1 Blatt.

6042. Spr. 13.

154 Bl. 8ᵛᵒ, c. 20—23 Z. (21½ × 15½; 15½—17 × 11—12ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelblich (gegen Ende auch grünlich), etwas glatt, ziemlich dick. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ª (und im Vorwort):

كـ" نخبة الدهر في عجائب البرّ والبحر

Verfasser fehlt. In der Unterschrift f. 153ᵇ:

محمد بن ابي طالب الانصاري الصوفي الدمشقي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور الفلك الدوار . . . اما بعد فهذا كتاب سمّيته نخبة الدهر في عجائب البر والبحر يشتمل علي الارض واقاليمها وتقاسيمها الخ

Geographisches Werk des Moḥammed ben abū ṭālib elançārī eççūfī *eddimašqī*, um 670/1271 am Leben (nach f. 111ᵇ); interessant aber unkritisch, mit ziemlich vielen Figuren, die geographische Lage zeichnend, auch einigen astronomischen. Zerfällt in 9 Kapitel (und nicht, wie HKh. sagt, in 7).

1. باب in 10 فصل:

1. فصل 3ª في الكلام علي ماهية الارض وطبعها
2. فصل 5ª في ذكر مساحة الارض ومساحة درج من الفلك برهان عليه ولوازم لذلك
3. فصل 5ᵇ في ذكر خطّ الاستواء وما وراءه من جهة الجنوب والشمال
4. فصل 6ª في ذكر الطول والعرض والمعمور واختلاف ارآء القدماء فيه
5. فصل 7ª في ذكر الاقاليم السبعة ومقاديرها من جبال وما فيها من جبال كبار وامصار جامعة وممالك مشهورة ووصف مساحتها بالدرج والساعات وتحديد حدودها بذلك
6. فصل 10ᵇ في كيفية تقسيم الاقاليم علي ما قرّره القدماء غير ما ذكر
7. فصل 12ª في ذكر اختلاف المطالع واختلاف العروض وزيادة النهار الواحد حتى يكون السنة كلها يوما واحدا بليلة
8. فصل 13ª في ذكر اختلاف الفصول والازمنة والامزجة باختلاف عروض الارض للانسان وآفاتها وما هو المعتدل منها بالموافقة للنبات او المعدن او الحيوان الخ
9. فصل 14ª في ذكر المباني القديمة والآثار العجيبة والهياكل والبراني المبثوثة في المعمور وذكر بعض دين الصابية
10. فصل 18ª في وصف هياكل الصابية وبيوت النار والمجوس وذكر نبذ من مخلافهم

2. باب 21ᵇ في ذكر المعادن السبعة والجواهر والاحجار الشريفة (in 11 فصل).

1. فصل 21ᵇ في المعادن السبعة التي تذوب وتجمد وتنطر وتمتدّ وذكر ما هي طبايعها وخواصّها
2. فصل 24ᵇ في ذكر توليد هذه المعادن عن الزيبق والكبريت وتوليد الكبريت عن الماء وتوليد الزيبق عن الكبريت والماء
3. فصل 26ª في الردّ علي الكيمياوي وبيان ان الذي يصنعه من المعادن زغل وغشّ والبرهان العقلي شاهد به
4. فصل 27ª في ذكر الاحجار الثمينة ومنافعها وخواصّها وصفاتها وبقاعها والوانها
5. فصل 30ᵇ في الاحجار التالية في القيمة والشرف الاحجار في القيمة الشريفة المقدّم ذكرها
6. فصل 33ª في المغنيطسات وصفاتها وافعالها والوانها وبقاعها
7. فصل 34ᵇ في وصف الدر واللؤلؤ وكيفية توليده في صدفه وادات حياته

8. فصل 35a في ذكر الاحجار الاسينا ؟ الممتازة عن التراب بوصف معدني وذكر كيفية توليدها.

9. فصل 37a في ذكر الاحجار التابعة للاحجار الثمينة وكيفية توليدها وذكر خواصّها

10. فصل 38a في ذكر توليد الجبال والهضاب والرمال والكلام على كيفية تكوين ذلك وعلّته وسببه

11. فصل 38b في ذكر نوادر الاحجار الثمينة المهدي بها بعض الملوك الي بعض وذكر قيمتها

3. باب 39b في ذكر الانهار الجواري والعيون والابآر ومنابعها المختلفة العجيبة (in 6 فصل)

1. فصل 39b في ذكر الانهار الاربعة الشاهد لها الآثار انها من انهار الجنة

2. فصل 43b في ذكر وصف بواقي الانهار الكبار المشهورة وذكر احوالها وبقاعها

3. فصل 53b في ذكر نهر الدمادم وغانة ووصف انهار الاندلس وبر العدوة من برقة الي سفي التى هي علي البحر المحيط

4. فصل 56a في وصف الاعين والمنابع العجيبة وذكر بقاعها وخواصّها وذكر من اعتنى بتدوين العجايب في الكتب التى فصلوها لذلك،

5. فصل 58b في ذكر البحيرات المالحة والبطحات الحلوة وبقاعها ومقاديرها

6. فصل 60b في المدود والسيول وكيفية كونها من البحار ومن الارض وعودها اليها وما قاله القدماء في ذلك

4. باب 61b في الكلام على كثرة الماء وما قالت القدماء في احاطته بالارض وسبب ملوحته وعذوبته وذكر جزائره المشهورة بسواحله المعلومة (in 6 فصل).

1. فصل 61b في ذكر الماء وطباعه وعيئته في شكله وحركته وكيفية انسجاره

2. فصل 62b في ذكر سبب عذوبة البحر وملوحته

3. فصل 63a في البرزة الخارجة من البحر الجامد المسمي البحر الزفتى وبحر الظلمات وهذه البرزة باقصى مشرق الصين

4. فصل 63b في وصف جزاير البحر الزفتى واعاجيبها وذكر حيوانه واصنافه

5. فصل 64b في وصف سواحل البحر المحيط المغربية وبرزته المتّصلة منه به ووصف العنبر الخام والمن،

6. فصل 65a في جزاير البحر الاخضر الذي بالقرب من سواحله ومنهن الجزاير الخالدات وذكر الاعجوبة للسمرقندي،

5. باب 66a في ذكر بحر الروم المسمّي باليونانية بنطس ومخرجه من خليج الاسكندر ووصف حدوده ونواحيه وجزايره وعجايبه (in 6 فصل)

1. فصل 66a في وصف الزقاق وسبب انتسابه الي الاسكندر ونعت مساحته

2. فصل 67a في وصف مساحة البحر الرومي ووصف انفراشه وتسمية نواحيه

3. فصل 68a في وصف جزاير البحر الرومي ومساحتها وما فيها من العجايب

4. فصل 69a في وصف خليج البنادقة ووصف خليج اسطنبول ووصف حيوانه الغريب

5. فصل 70b في وصف بحر طرابزندة بحر الروس ويسمّي بنطس الاسود

6. فصل 71a في وصف بحر الخزر وبحر خوارزم والكلام علي المدّ والجزر

6. باب 72a في وصف بحر الجنوب المسمّي باسماء نواحيه من الصين الي الزنج ووصف مدّه وجزره وجزايره وحيوانه العجيب ونباته الغريب (in 8 فصل)

1. فصل 72a في وصف بحر الجنوب المحيط وطباعه ومدّه وجزره ومسافة برزته الجنوبية وجزيرة القمر ومثلها به،

2. فصل 74b في وصف الجزاير المخصوصة ببحر الصين ووصف ما بها وبه من عجايب غريبة،

3. فصل 76b في وصف الجزاير المخصوصة ببحر الهند المتّصل ببحر الصين ووصف ما فيه من العجايب

4. فصل 78a في وصف جزيرة القمر ووصف عجايبها وذكر دردورين الاكبر والاصغر

5. فصل 78b في وصف جزاير بحر الزنج وعجايبه

6. فصل 79a في وصف بحر اليمن وحدوده وجزايره وعجايبه

7. فصل 80a في وصف بحر القلزم المسمي بحر موسي وذكر جزايره وعجايبه

8. فصل 80a في وصف بحر فارس وحدوده وجزايره وعجايبه

في وصف الممالك المشرقية الكبار والاسقاع 81^a باب 7.
والكور التي ملكها المسلمون وجاسوا حلالها
وذكر امصارها ووصف ما فيها (in 14 فصل)

في وصف سواحل الصين الاقصي وسواحل 81^a فصل 1.
الهند التي تبلغها التجار وتسمي الجزرات

في وصف البلاد الساحلية الهندية 84^a فصل 2.
من حدود الجزرات شرقا والي آخر بلاد
الصوليان وبلاد كرورا غربا

في وصف بلاد السند وطوران وكرمان 85^a فصل 3.
ومكران والمند الي حدود بلاد فارس

في وصف بلاد فارس وخوزستان 86^a فصل 4.
البرية والساحلية

في وصف البلاد الهندية وما هو 88^a فصل 5.
شرقها بارض الصين وما هو شمالها

في وصف عراق العجم والجبال وما 90^b فصل 6.
هو مغرب عنها

في وصف بلاد اذربيجان والي 93^a فصل 7.
حدود ارمينية

في وصف بلاد الجزيرة والي مجري 94^b فصل 8.
الفرات بين الشام والجزيرة (in 4 قسم)

في وصف فلسطين والاردن والي 96^a فصل 9.
حدود ساحل البحر الرومي بالشام

في وصف جزيرة العرب وتقاسيمها 109^b فصل 10.
الخمسة

في وصف اليمن وذكر حصونه وممالكه 110^b فصل 11.
ومخاليفه وامصاره

Diese Ueberschrift fehlt an der Stelle.

في وصف البلاد المشرقية التي تلي 113^b فصل 12.
الهندية البرية شمالا وهي بلاد تركستان الخ

في وصف بلد خوارزم والي آخر 114^b فصل 13.
حدود بلد نيسابور

في وصف اسافل خراسان وطبرستان 116^a فصل 14.
ومازندران وكيلان وديلم والى آخر حدود الروم

في وصف الممالك المغربية التالية لما 118^a باب 8.
تقدم ذكره والبلاد المصرية والاسقاع والكور
والمخاليف (in 6 فصل)

في وصف البلاد المصرية 118^a فصل 1.

في وصف بلاد افريقية الساحلية 121^b فصل 2.

في وصف البلاد البرية المتوسطة 122^b فصل 3.
بين الساحلية والصحراوية من افريقية

في وصف بلاد المغرب الصحراوية 124^a فصل 4.
المتوسطة بين بلاد السودان وبلاد افريقية البرية

في وصف بلاد السودان 125^a فصل 5.

في وصف جزيرة الاندلس 125^b فصل 6.

في وصف انتساب الامم الي سام ويافث 129^a باب 9.
وحام اولاد نوح عم وذكر نبذ مما امتازوا
به وذكر اسماء شهورهم وايامهم واعيادهم
وخصايص البلاد (in 9 فصل)

في وصف بني سام 129^a فصل 1.

في ذكر الفرس والروم من بني سام 134^b فصل 2.

في ذكر قسطنطين وسبب تنصره 136^b فصل 3.
وذكر اقسام الروم وذكر ما تميزت به العرب
والفرس والروم

في وصف بني يافث بن نوح عم 138^a فصل 4.
وهم الترك والصقالبة والصين

في ذكر اولاد حام بن نوح وهم 141^a فصل 5.
القبط والنبط والبربر والسودان

في ذكر نبذ من الاخلاق وجمعها 144^b فصل 6.
وتقسيمها بحسب البقاع والامزجة

في ذكر نبذ مما قيل في طرف البلاد 147^b فصل 7.
وخصايصها وعجايب خص بها بلد دون بلد

في ذكر اعياد الفرس والقبط النصاري 147^b فصل 8.
ومراسمهم وذكر اسماء شهورهم وسنينهم وايامها

في ذكر خصايص النوع الانساني 151^b فصل 9.
وما فيه من الخلق والخلايق

Schluss f. 153^b: ولما كان كذلك تحمل الامانة
وكلف الديانة وسمي الحبيب والخليل والقرب الجليل
وحسبنا الله ونعم الوكيل نعم المولي ونعم النصير
والحمد لله رب العالمين امين

Schrift: ziemlich gross, gewandt, vocallos, Ueberschriften roth (auch sonstfarbig). Ueberaus incorrect. — Abschrift vom J. 1226 Ǵomādā I (1811); sie ist nach der Unterschrift eine Abschrift von der Abschrift von dem Original des Verfassers; dieselbe ist geschrieben von نعيم ابن الحاج مراد بن علي im J. 724/1324.

Von der Inhaltsübersicht im Anfange des Werkes hat (f. 1^b unten) der Abschreiber Kap. 1—8 ganz ausgelassen. Ueberhaupt stimmen die Ueberschriften hier nicht ganz zu denen des Textes und auch die Untereintheilung der Kapitel ist nicht immer dieselbe hier und dort.

HKh. VI 13632. II 2579 (wo تحفة fälschlich für نخبة steht).

6043. Dq. 133.

469 Seiten 4to, 20—24 Z. (25 × 20½; 18 × 15^cm). — **Zustand:** gut, doch nicht ganz frei von Flecken. — **Papier:** weisses Büttenpapier, wenig glatt, kräftig. — **Einband:** Halbfranzband. — **Titel** S. 1:

عجائب البلدان للقزوينى

Verfasser: s. im Anfang.

Anfang S. 2: الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد المرسلين ... وبعد فهذا كتاب الفه الشيخ الامام العارف ابو زكرياء محمد بن محمد القزوينى فى عجائب البلدان وما فيها من الغرايب من المدن والقلاع والجزاير والبحور والوحوش والطيور والاشجار والانهار وغير ذلك على اختلاف اجناسها وتباين صفاتها مما نقله من بطون الدفاتر وافواه المشاهدين لذلك الخ

Das geographische Werk des **Abū zakarijjā moḥammed ben moḥammed** *elqazwīnī*, um 677/1277 am Leben — er heisst in We. 348 und auch sonst: **Zakarijjā ben moḥammed ben maḥmūd elqazwīnī** —, zugleich naturwissenschaftlichen Inhalts, aus Büchern und Berichten von Augenzeugen zusammengestellt, ist eingetheilt in 7 Klimate. Die Auffälligkeiten der Schöpfung, sowol in der Natur als am Menschen, hat der Verfasser dabei besonders ins Auge gefasst. Voraufgehen 3 Vorworte.

1. مقدمة S. 2 فى الحاجة الداعية الى احداث المدن والقري
2. مقدمة S. 3 (in 2 فصل) فى خواص البلاد
   1. فصل S. 3 فى تاثير البلاد فى سكانها
   2. فصل S. 4 فى تاثير البلدان فى النبات والمعادن والحيوان
3. مقدمة S. 5 (Ueberschrift fehlt) فى الاقليم

Dann beginnt das Werk selbst, jeder Artikel in den 7 Abschnitten in alphabetischer Folge.

1. Klima S. 6 الاقليم الاول لزحل
   Die ersten Artikel ارم ذات العماد S. 6, بلاد التبر 8, بكيل 8, etc.
2. Klima S. 35 الاقليم الثاني للمشتري
   (Zuerst: الابلق 36, اجا وسلمي 36.)
3. Klima S. 61 الاقليم الثالث للمريخ
   (Zuerst: ابرقوه 62, ابشرج [ابسوج] 62.)
4. Klima S. 149 الاقليم الرابع للمشتري
   (Zuerst: ابه 150, ارشت وناشقين 150.)
5. Klima S. 311 الاقليم الخامس للزهرة
   (Zuerst: امد 311, ابروق 312.)
6. Klima S. 405 الاقليم السادس لعطارد
   (Zuerst: ابولدة 405, اشت 405.)
7. Klima S. 448 الاقليم السابع للقمر
   (Zuerst: باطن الروم 449, باشغرت 451.)

Letzter Artikel S. 461 ياجوج وماجوج

Schluss S. 463: فيرجعون فيعيده الله تعالي فى ليلتهم كما كان ثم يحفرونه وينحتونه من الغد كذلك كل يوم، تمت وبالخير عمت، امين،

Darauf folgt S. 464—469 die Uebersicht über die einzelnen Artikel فهرست الاقاليم وما فيها من اسماء المداين والقري والقلاع وغيرها،

Es ist dies Werk der in Wüstenfelds Ausgabe der Kosmographie **zweite** Theil, der daselbst betitelt ist: اثار البلاد واخبار العباد Es weicht hier, wie im Anfang, so auch sonst häufig (z. B. durch Fortlassen der Verse) von dem gedruckten Text ab und ist kürzer gehalten.

Schrift: gross, rundlich, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Arabische Paginirung. S. 375 ist bei der Zählung übersprungen, dagegen kommt die Zahl 380 zweimal vor. — **Die Abschrift** ist, wie S. de Sacy auf dem Vorblatte bezeugt, nach mehreren aus dem Orient gekommenen Abschriften gemacht (Paris 1810).

HKh. IV 8061. I 71.

6044. We. 1962.

10) f. 140—145.

8vo, 17—19 Z. (20⅓×18; 15—18×10^cm). — **Zustand:** lose Blätter, fleckig. — **Papier:** gelb, stark, wenig glatt.

Bruchstück aus **demselben** Werke. Der Anfang (vielleicht 1 Blatt) fehlt. Die ersten Worte sind hier (und zugleich der Schluss der Dībāģe): اؤمل انه على ذلك قدير وبالاجابة جدير ولقد مرّ على المقصود مقدمات لا بد منها الخ

Hier sind bloss die 3 Vorworte (مقدمة) vorhanden und der Anfang des 1. Klima (f. 143^b), darin f. 145^b بلاد الزنج. — Nach f. 143 ist eine Lücke.

Abschrift von **Ibn kennān** siemlich gross, allmälig grösser geschrieben, um 1140/1727.

6045. Spr. 12.

582 [579] Seiten 8vo, 13 Z. (20 × 16; 14 × 9—9½cm). — Zustand: gut. — Papier: weiss, dünn, glatt. — Einband: rother Lederband. — Titel und Verfasser S. 1:

الفنّ الثانى من مباهج الفكر ومناهج العبر
لجمال الدين محمد بن ابراهيم بن يحيى
الوراق الكتبي المعروف بالوطواط

Ausserdem der Inhalt angegeben:

يشتمل على خلق الارض واقاليمها وبلدانها وملك اهلها
وعجايب المباني والبحار والجزاير والتشبيه والاشعار،

Anfang S. 2: الحمد لله المنزه عن مقارنة المثل
ومقارنة الند الذي وضع الارض وفسح ارجاءها بالبسط
والمدّ . . . وبعد فهذا الفنّ الثاني من الفنون التى
ماجل مراجل الامل فى نيل الغرض تغلي بها الخ

Zweiter Theil des grossen naturgeschichtlich-geographischen Werkes des Mohammed ben ibrâhîm ben jaḥjâ ben ʼalî elwarrâq elkutbî (elkutubî) *elwatwât* ǵemâl eddîn † 718/1318 (690). Das Ganze zerfällt in vier Bände. Den Inhalt des ersten werden die Himmelskörper ausmachen; der dritte Band behandelt das Thierreich, der vierte die Botanik. Der hier vorliegende zweite Band behandelt die Geographie und Ethnologie, mit Ausschluss der Wohnplätze der Jafetiten und Ḥâmiten, und zwar in 9 Kapp., deren Uebersicht S. 4 gegeben ist. Die einzelnen Kapitel zerfallen häufig in eine Menge ungezählter فصل ohne Ueberschrift. Am Ende der meisten Kapitel steht der Abschnitt الوصف والتشبيه in Prosa und Versen.

Schluss S. 582 mit dem Verse (Kâmil):

فكل الديار الى الجنائب والصبا ودع القفار مع الصدا والبوم

In der darauffolgenden Unterschrift ist der Titel: ثم الجزو الثانى من كـ" مناهج الفكر ومناهج العبر
Derselbe muss jedoch an der 1. oder an der 2. Stelle مباهج sein. In der That hat sowol HKh. V 11311 u. VI 13065 die beiden Titel (also einmal wie oben bei „Titel" angegeben, das andere Mal . . . . ومباهج . . . مناهج "د). Dieser Wechsel im Titel kommt öfters vor, so z. B. steht in Cod. Bodl. Uri 907 مناهج . . . ومباهج; aber in Cod. Uri 507 (Unterschrift) u. 492 (Titel) مباهج . . . ومناهج

Schrift: ziemlich gross, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1840. (Für die Bibliothek des المقرّ الاشرف . . . المولوي الاميري الكبيري . . . السيفى تابي بك . . . ناظر الاوقاف الشريفة السلطانية [بالديار المصرية])

Bei der Arabischen Paginirung sind übersprungen: 58. 149. 344. 345. 545; dagegen kommt 411 zweimal vor (jetzt 411a. 411b).

6046. Pet. 635.

1) f. 1—158.

161 Bl. 4to, c. 20 Z. (26½ × 17; 19 × 12½—13cm). — Zustand: mehrfach fleckig u. unsauber; die ersten Blätter am Rande schadhaft und ausgebessert. — Papier: dick, glatt, theils bräunlich, theils gelblich. — Einband: orient. schwarzer Lederbd mit Klappe. — Titel (künstlich, gold und blau, mit Rosette in der Mitte) f. 1a:

كتاب خريدة العجايب وفريدة الغرايب،
للشيخ الامام العالم العلامة فريد دهره ووحيد
عصره سراج الدين عمر بن الوردي رحمه،

Anfang f. 1b: الحمد لله غافر الذنب قابل التوب
شديد العقاب عالم الغيب راحم الشيب . . . وبعد
فانّ خالق الخلق والبرية ومن له الارادة والمشئة قد
ميّز الملوك والرعاة الخ

Ein geographisch-naturgeschichtliches Werk, dem ʼOmar ben elmoẓaffar ben ʼomar ben moḥammed ben abû ʼlfewâris ben ʼalî elmaʼarrî elḥalebî zein eddîn (und sirâǵ eddîn) abû ḥafç *ibn elwardî* † 749/1348 beigelegt. Dies ist aber unmöglich, da der Verfasser im J. 822/1419 das Werk verfasst hat:

s. bei Pm. 272. Die Stelle, an welcher er darüber spricht, ist nicht eingeschoben; also müsste es noch einen zweiten Ibn elwardi, mit ganz demselben Namen u. derselben Genealogie, 100 Jahre später gegeben haben — was nicht glaublich ist. Das Werk wird also wol, um ihm Ansehen zu verschaffen, dem berühmten Ibn elwardi untergeschoben sein von einem Schriftsteller, der sich selbst zu nennen Bedenken trug. In der That wird es in dem biographischen Werk فوات الوفيات des Elkutubi unter seinen Schriften nicht angeführt.

Nach dem Vorworte kommt f. 2ᵇ u. 3ᵃ ein grosser Kreis, die Gestaltung und Eintheilung der Erdoberfläche darstellend, woran sich bis f. 7ᵃ eine vorläufige Erklärung knüpft. Es folgt f. 7ᵃ ein Abschnitt فى صفة الارض وتقسيمها, allgemeine Erdbeschreibung, worauf das eigentliche Werk, nach f. 10ᵇ in 15 Abschnitte getheilt, beginnt (dieselben sind jedoch im Text nicht so genau getrennt).

f.11ᵃ فى ذكر البلدان والاقطار اعلم وفقنا الله واياك ان بين مطلع الشمس الخ

(darin f. 36ᵃ eine illustrirte Zeichnung der Ka'ba, mit der Ueberschrift هذه صورة الكعبة المشرفة, und der Angabe der verschiedenen Qiblas).

51ᵃ فى ذكر الخلجان والبحار والجزاير والآثار وما بها من العجايب للاعتبار
72ᵃ فى ذكر المشاهير من الانهار
78ᵇ فى ذكر عجايب العيون والابار
83ᵃ فى ذكر عجايب الجبال وما بها من الاثار
89ᵇ فى ذكر الاحجار وخواصها ومعرفة منافعها
93ᵇ فى ذكر المعادن
94ᵃ فى النبات والفواكه وخواصها
106ᵃ فى البقول 107ᵃ فى الحشايش 107ᵃ فى البزور
107ᵇ فى خواص الحيوانات 112ᵇ فى خواص الطيور
114ᵇ فى خصايص البلدان لم تذكر فى ترجمة العنوان
119ᵃ نبذة من اخبار ملوك الزمان السالف
125ᵇ اسلام عبد الله بن سلام
137ᵇ ذكر مدة ابتداء الدنيا
138ᵃ ذكر السموات واختلاف الناس فيها
138ᵃ ذكر ابتداء الخلق 139ᵃ فى عدد العوالم
139ᵇ فى خلق ادم 140ᵃ فى مدة الدنيا

mit einer Menge kleiner Abschnitte, ohne bestimmte Ordnung (darin ذكر نفخات الصور f. 147ᵇ; von der Auferstehung f. 150ᵃ; die Namen des jüngsten Tages f. 153ᵇ). — Endlich f. 154ᵇ eine Qaçide auf den jüngsten Tag, mit dem Titel:

قلادة الدر المنثور فى ذكر البعث والنشور

verfasst von 'Abd el'azîz *eddîrînî* † 694/1294 (s. No. 2748).

Schrift: gross, gut, deutlich, ziemlich stark vocalisirt. Die Ueberschriften roth. F. 123—142 fehlt, aber von anderer Hand, recht gut, ergänzt. — Abschrift um d. J. 1000/1591.

HKh. III 4688.

6047.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Lbg. 770.

121 Bl. 4ᵗᵒ, 23 Z. (26½×18; 18×12½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber, auch ziemlich fleckig; wurmstichig, bes. am Ende. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ ebenso. Verfasser bloss: لابن الوردي. Schluss ohne das (sonst gewöhnlich) am Schluss beigebrachte Gedicht über den Jüngsten Tag. Das Inhaltsverzeichniss steht f. 10ᵇ.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. F. 3ᵇ u. 4ᵃ eine farbige geographische Tafel. F. 46ᵇ. 47ᵃ leer. — Abschrift von احمد بن محمد بن على المقرى im J. 888 Ǵom. II (1483).

2) We. 1089.

246 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (20¾×12; 13×6½ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht fest im Deckel, etwas unsauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt; aber in mehreren Notizen auf f. 1ᵃ steht, der und der habe gelesen فى هذه الخريدة.

Anfang wie bei Pet. 635, 1, nur dass nach dem Bismillâh noch die Worte stehen: قل لا يعلم من فى السموات والارض الغيب الا الله (= Sura 27, 66). Die das Werk schliessende Qaçide قلادة الدر المنثور steht auch hier f. 244—246. Der Schluss derselben fehlt, ist aber von späterer Hand f. 246ᵇ auf dem breiten Rande ergänzt.

Schrift: klein, gewandt, etwas grade stehend, nicht überall gleich, vocallos. Die Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1000/1591.

Nach f. 55 fehlt 1 Blatt.

3) We. 1090ª.

132 Bl. 8vo, 13 Z. (20½ × 15; 15 × 9½—10½cm). — Zustand: lose Lagen und Blätter, recht fleckig und unsauber, wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ª (von später Hand):

كتاب خريدة العجايب وبحرة الغرايب
لابى الفرج بن الجوزي

Dies ist unrichtig. — Der Anfang so wie bei We. 1089 (mit der Qorānstelle).

Die Handschrift ist defect. Nach f. 3 ist eine Lücke von 2 Bl, nach f. 17 von etwa 31 Bl. (= We. 1089, 18ᵇ, 4 bis 56ᵇ, infr.). Nach f. 132ᵇ fehlen c. 50 Bl. (= We. 1089, f. 181ᵇ infr. bis zum Schluss).

Schrift: ziemlich gross, etwas breit, spitzig, deutlich, vocallos. Die Ueberschriften und Stichwörter grösser, roth, nehmen zum Theil eine Reihe für sich in Anspruch. — Blatt 1 ist von ganz neuer, grosser Hand ergänzt, Blatt 2 und 50—56 von einer etwas besseren, kräftigen, deutlichen Hand. — Abschrift c. 1000/1591.

4) We. 1090.

154 Bl. 8vo, 17 Z. (20½ × 15; 15—15½ × 11½cm). — Zustand: unsauber, fleckig, auch stark wasserfleckig in der 2. Hälfte. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: brauner Lederband. — Titel fehlt, steht aber f. 154ᵇ nicht ganz richtig so am Ende:

خريدة العجائب وجريدة الغرائب

Verfasser f. 154ᵇ sehr ausführlich.

Der Anfang des Werkes fehlt, 52 Bl. F. 1ª, 1 = We. 1089, f. 56ᵇ, 12. Der Schluss des Werkes mit der Qaçîde.

Schrift: f. 92—130. 150—154 ziemlich gross, geläufige, deutliche Gelehrtenhand, vocallos. Das Uebrige in grösserer, breiter, rundlicher Schrift. Die Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688 (das Uebrige c. 1200/1785).

Nach f. 153 fehlt 1 Blatt.

5) Spr. 14, 1, f. 1—225ᵇ.

228 Bl. 8vo, 15 Z. (17 × 11½; 12½ × 6¾cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: brauner Lederband mit rothem Rücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1ª [auch f. 7ᵇ. 9ᵇ. 12ᵇ am Rande]:

كتاب خريدة العجايب لعمر ابن الوردي

Anfang wie bei We. 1089. Schluss f. 225ᵇ mit der Qaçîde.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, deutlich, wenig vocalisirt. Ueberschriften und Stichworte roth. Mit zwei colorirten Tafeln. Text in rothen Linien eingerahmt. Mit einem Frontispice. — Abschrift c. 1700.

Nach f. 36 ist eine grössere Lücke; nach f. 179 fehlen 4 Bl., nach f. 221 1 Bl.

6) Spr. 15.

92 Bl. 8vo, 25 Z. (20½ × 13½; 15 × 11cm). — Zustand: sehr wurmstichig, zum Theil ausgebessert, besonders in der oberen Hälfte und im Rücken wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dick. — Einband: röthlicher Lederband. — Titel f. 1ª (von neuerer Hand) zur Seite: خريدة العجايب. Verfasser fehlt.

Anfang wie bei We. 1089. Das Ende dieser Handschrift weicht von Pet. 635 ab. Der Abschnitt f. 83ᵇ: ذكر يوم القيامة والحشر الخ ist hier fast bis zum Ende so, wie er sich dort findet, nämlich bis zu den Worten: فيدعو بالويل ويصلي سعيرا فيقال لا تدعو اليوم ثبورا واحدا، (Spr. 14, f. 220ª, 9). Daran schliesst sich unmittelbar f. 85ᵇ bis 86ᵇ, 17 der Abschnitt: فصل في صفة الارض وتقسيمها من غير الوجه الذي تقدم ذكره الخ: genau dasselbe, was f. 2ª, 1 bis 2ᵇ, 5 v. unten steht. Dann folgt f. 86ᵇ, 18 ein Zusatz, die benutzten Werke aufführend, und eine kurze Aufzählung dessen enthaltend, was in dem Werke vorkommt; er schliesst f. 87ª: وسد ذي القرنيين في سالف الاعصار على ياجوج وماجوج كما جاء في نص الكتاب وبالله سبحانه الاعتصام وهو حسبي على الدوام الخ

F. 87ᵇ enthält einige Sprüche 'Alî's. — F. 88ª einige kleinere Persische Gedichte. — F. 88ᵇ eine Notiz über Ibn elwardî.

F. 89ᵇ—92ª ein Gratulations- und Trostschreiben des Sulṭâns بايزيد an einen König des Westens. صورة مكتوب ارسله حضرة السلطان المرحوم بايزيد خان لبعض ملوك المغرب يهنئه بالملك النبيه ويعزيه بابيه وصورته بعد البسملة الشريفة وما توفيقي الا بالله عليه توكلت واليه انيب المقام العالي الذي لعلوّ قدره الارفع تخضع الرؤس ... اما بعد حمد لله الذي لا قاهر سواه الخ

Schluss f. 92ª: ويسدد اراءكم في جميع الاحوال والاقوال بمنه وكرمه ان شاء الله تعالي، كتب في اوايل رجب الفرد عام ستة وتسعين وثمانماية،

Die Jahreszahl $^{896}/_{1491}$ ist hier fast ganz unleserlich, abgesehen von dem Worte ست.

F. 92ᵇ verschiedene kleine Gedichte und Verse, meistens Türkisch.

Schrift: klein, fein, gewandt, ziemlich leserlich, vocallos, Ueberschriften und Stichworte roth. F. 1—4 gut ergänzt, ebenfalls klein (ausser f. 4ᵇ). Im Anfang folgen die Blätter so: 1. 4—6. 2. 3. 7 ff. Nach f. 26 fehlen 2 Blätter. Es muss in dieser Handschrift an dieser Stelle eine Abkürzung des Textes stattgefunden haben: es fehlt nämlich die Stelle Spr. 14, f. 37 bis 62ᵇ, 3 d. h. nach Verhältniss hier etwa 12 Blätter. Es fehlt nach f. 31. 37. 38. 39. 48. 56. 65. 71 je 1 Bl. F. 87ᵇ ff., von grösserer Hand: es ist dieselbe, welche (f. 1 bis) 4ᵇ ergänzt hat. — Abschrift c. 1700.

7) We. 1178, 1, f. 1—34.

51 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21³/₄ × 15¹/₂; 14¹/₂ × 7¹/₂ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen und Blätter; unsauber und fleckig. — Papier: gelb, ziemlich glatt und dünn. — Einband: schwarzer Lederdeckel mit Klappe.

Bruchstück, dessen Titel, Verfasser, Anfang, Ende fehlen.

Das Vorhandene beginnt f. 1ᵃ: واختلفوا فيما تحت الارض فاكثر القدماء ان الارض يحيط بها الماء الخ

Das Inhaltsverzeichniss des Werkes steht f. 2ᵇ und 3ᵃ; es sind 15. فصل, die im Ganzen übereinstimmen mit den bei Pet. 635, 1 angegebenen; der auf فصل الحيوانات folgende فصل ist: فصل وهو خاتمة الكتاب فى ذكر الملاحم وعلامات الساعة وظهور الفتن والحوادث والحن ولها فصول تذكر عند الشروع فى كتابتها

Derselbe findet sich, wenn auch nicht unter dieser Ueberschrift, gleichfalls bei Pet. 635, 1

Das Vorhandene hört f. 34ᵇ auf im Anfange des Abschnittes: فى بحر القلزوم وما فيه من العجايب وهذا البحر شعبة من بحر الهند الخ

Schrift: klein, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Von f. 27 an dicker und grösser. F. 1 bis 26 in rothen Linien eingefasst. — Collationirt. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

Nach f. 14 fehlen 2 Bl.; nach 18 und 26 sind Lücken, nach 34 fehlt das Uebrige.

6048. Pm. 272.

88 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (17²/₃ × 13¹/₂; 12 × 8ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; oben am Rücken fleckig, Bl. 7 ausgebessert. — Papier: gelb, dick, glatt.. — Einband: Pappband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk, zweite Hälfte. Titelüberschrift (von neuerer Hand) f. 1ᵃ:
مجموع ابن بسّام فى خواص الاشياء واخبار الملوك والنبات والشاجر والحيوان

Anfang von derselben Hand f. 1ᵃ: الحمد لله المبدي المعيد الفعال لما يريد ذي العرش المجيد والصلاة والسلام . . . اما بعد فهذه مجموعة رسايل من اصح اقاويل الاول فى ذكر الاحجار وخواصها الخ

Nach der Inhaltsangabe beginnt dann sofort das Werk selbst, und zwar so f. 2ᵃ (von derselben Hand): فصل فى الاحجار وخواصها ومعرفة منافعها الحجر الابيض اذا حكيته [l. حككته] على حجر صلب وخرج محكه ابيض فلا يعبا به واذا كان محكه اصفر فمن حمله تكلم بما شاء واخبر بما شاء ويقع الامر كما تكلّم واخبر وان خرج محكه احمر فكل شيء يقوم به يصعد معه الخ

Bl. 1 u. 2 sind von späterer Hand ergänzt. Die ächte Handschrift beginnt f. 3ᵃ, 1 (in dem Abschnitt von den geheimen Kräften der Steine) so: وان اكتحلت به النساء احتبهن ازواجهن وان خرج محمرًا او مصفرًا الخ

Dann folgt f. 8ᵃ: فصل فى النبات والفواكه وخواصها 23ᵃ فصل فى البقول 24ᵃ فصل فى حشائش مختلفة u. s. w. Alles, was f. 3—85 enthalten, steht in derselben Reihenfolge und in demselben Umfang (von einzelnen kleineren Abweichungen abgesehen) in Pet. 635, 1, f. 89ᵇ bis 159. — Es fehlt hier also die erste Hälfte des Werkes. Um dies zu verdecken, hat ein Fälscher den Anfang ergänzt und das Ganze als Sammelwerk des *Ibn bessām* bezeichnet. Damit ist ohne Zweifel 'Alī ben aḥmed elbessāmī abū 'lḥasan ibn bessām, um $^{560}/_{1165}$ am Leben (nicht aber † $^{303}/_{915}$, wie HKh. angiebt), gemeint. Er hat darauf gerechnet, dass der Leser die Stelle (f. 63ᵃ, 11) übersehe, wo der Verfasser das Jahr $^{822}/_{1419}$ als dasjenige bezeichnet, in welchem er dies Werk verfasste. — Das Weitere s. bei Pet. 635, 1. — Also die Ergänzung ist, was den Anfang betrifft, ohne

Zweifel unrichtig; ebenso auch die Inhaltsübersicht; hier werden die einzelnen Abschnitte des Werkes mit Zahlen aufgeführt — im Ganzen 28 —, während im Text selbst jede Zahl denselben fehlt; Abschnitte sind gemeint, aber das Wort dafür (فصل) ist nicht gesetzt, dafür aber einmal باب, was unstatthaft ist.

Auf das Gedicht قلائد الدر الخ f. 81ᵇ ff., hier 119 Verse lang, folgt hier noch:

85ᵇ جدول فيه حساب الغالب والمغلوب وحال الطالب والمطلوب (s. No. 4251, 2.)

86ᵇ فصل في موضوع علم الشطرنج وما فيه من الحكم، قيل هو عقلان متجادلان وجيشان متقابلان تجمعهم رقعة الجلود الخ

Dann das Reǵez-Gedicht des ابن الهبارية † 504/1110 über das Schachspiel, überschrieben:

ارجوزة شعرية نظم الشريف الهبارية

Dies ganze Stück = Spr. 14, 3. Anfang und Schluss wie dort. Das Gedicht wie dort 42 Verse lang (s. No. 5497).

Schrift: ziemlich klein, gefällig, deutlich und gleichmässig, etwas vocalisirt. Ueberschriften roth. — Abschrift im Jahre 990 Ǵom. II (1582).

6049. Mq. 656.

75 Bl. 4ᵗᵒ, 21 Z. (23½ × 16½; 17½ × 10½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: schöner Halbfrzbd. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب جنى الازهار من الروض المعطار لشهاب الدين احمد المقريزي

Der Titel ebenso im Vorwort f. 2ᵃ.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي رفع السماء بقدرته ولم يزل جوادا كريما . . . وبعد فلما كان كتاب الروض المعطار في عجايب الاقطار من احسن ما صنف في فنه غير انه اسهب فيه غاية الاسهاب الخ

Ein von Aḥmed ben ʼalī ben ʼabd elqādir elmiçrī *elmaqrīzī* taqī eddīn † 845/1441 gemachter Auszug aus dem geographischen, etwas zu wortreichen, Werke الروض المعطار الخ. HKh. III 6597. 6598 führt 2 Werke auf, die so betitelt sind, nur dass für عجايب في das erstere في اخبار, das andere في خبر hat. Beide scheinen aber dasselbe Werk zu sein, verfasst von محمد بن محمد بن محمد الحميري (oder wie 6598 steht: محمد بن محمد بن عبد الله الحميرى), welcher nach HKh. im J. 900/1495 gestorben ist. Aus diesen Werken kann das vorliegende kein Auszug sein: denn dieselben sind nicht bloss geographischer, sondern vorwiegend geschichtlicher Art, dies aber ist eine blosse Geographie; zweitens aber lebt Elmaqrīzī, der Verfasser dieses Auszuges, über 50 Jahre vor dem Verfasser des von HKh. citirten الروض. — Demnach ist hier ein anderes Grundwerk gemeint, das vor 845/1441, in welchem Jahre Elmaqrīzī starb, verfasst sein muss. — Das Werk ist nach den 7 Klimaten eingetheilt und zählt unter jedem derselben eine Menge Länder, Städte, Ortschaften, Inseln und Flüsse auf, in kurzen Artikeln, ohne alphabetische Folge.

1. اقليم f. 2ᵃ (beginnt: اوليل جزيرة بالبحر من اعمال قرارة السودان)
2. اقليم 8ᵇ (beginnt: ابتداؤه من المغرب الاقصى حيث بحر الظلمات)
3. اقليم 21ᵃ (beginnt: هذا الاقليم يبتدي من البحر المحيط بالجهة الغربية)
4. اقليم 49ᵃ (beginnt: مبدؤه من المغرب الاقصى الي البحر المظلم بلاد الاندلس)
5. اقليم 64ᵃ (beginnt: قلمرية بلدة صغيرة من بلاد اشبانية وهي براس جبل)
6. اقليم 70ᵃ (beginnt: بلغير بلد بارض برطانية ذات اسواق وسور)
7. اقليم 74ᵇ (beginnt: نقطرة جزيرة بالبحر المظلم كبيرة تشبه راس النعامة)

Schluss f. 75ᵇ: مرسونة بلدة كبيرة من بلاد الروسية جامعة عامرة اهلها مجوس يعبدون النار دون الملك الجبار فسبحان الله العزيز الغفار والصلاة . . . ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم،

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1870.

6050. Mf. 1179.

85 Bl. Folio, 29 Z. (33 × 23; 24½ × 16cm). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: schöner Halbfranzband. — Titel f. 1a:

هذا كتاب نشق الازهار فى عجائب الاقطار

ebenso in der Vorrede f. 1b. — Verfasser fehlt; es ist:

محمد بن اياس الحنفى

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي عرف وفهم وعلم الانسان ما لم يكن يعلم ... وبعد فاني لما طالعت كتب تواريخ الامم الخالية ورايت ما فيها من العجايب المتوالية الخ

Ein geographisches Werk, das sich hauptsächlich zwar auf Aegypten und seine Bauwerke, den Nil und die Pyramiden und die alten Könige bezieht, aber doch auch die anderen Länder und Städte behandelt und besonders seltene und wunderbare Vorkommenheiten ins Auge fasst; von Moħammed ben ijās elħanefī; derselbe lebt, wie aus f. 69b hervorgeht, im J. 922/1516; das bestätigt auch die Unterschrift, nach welcher das Werk im J. 922 Śa'b. (1516) vollendet ist; er stirbt um das J. 930/1524. Ein ähnliches Werk ist das von ihm verfasste مرج الزهور. Der Verfasser wiederholt sich an manchen Stellen. Voraufgeschickt werden einige astronomische Bemerkungen.

ذكر اخبار بحر القلزم 58ᵇ ذكر اخبار بحر عمان 58ᵃ
ذكر اخبار بحر الخزر 60ᵇ ذكر اخبار بحر الزنج والهند 59ᵃ
ذكر عجائب الانهار وما عرف منها 61ᵃ
ذكر اخبار نهر النيل المبارك 62ᵃ/72ᵃ
ذكر اخبار عجايب الابآر 73ᵇ ذكر اخبار العيون 72ᵃ
ذكر اخبار الجبال وعجايبها وما عرف منها 74ᵇ
ذكر اخبار الاهرام وعجايبها وما قيل فيها 78ᵇ
ذكر طرق يسيرة فى اخبار اعياد النصارى من القبط بديار مصر 80ᵃ
ذكر اخبار دقليطيانوس الذي يعرف به تاريخ القبط 81ᵇ
ذكر ما يوافق ايام الشهور 81ᵇ ذكر الايام الثلاثين القبطية من الاعمال فى الزراعة وغير ذلك 81ᵇ
ذكر اسماء الايام 83ᵇ ذكر الزمان والايام والليالي 83ᵇ
ذكر شهور الروم 84ᵃ ذكر اسماء الشهور العربية 83ᵇ

Schluss f. 85ᵇ: ويوضع فى الابواب فاذا مضى ذلك الشخص كان آخر عيدهم، وهذا آخر ما جمعته من هذا الكتاب المستطاب ووقع عليه الاختيار من الاخبار والآثار واعاننى الله علي جمعه الي ان فرغ فى . . . سنة ۹۲۳ , . . . والحمد لله رب العالمين على التمام والكمال والحمد لله على كل حال،

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, fast vocallos. Stichwörter roth; wichtige Wörter roth überstrichen. — Abschrift von سالم بن محمد سالم الشافعي um $^{1290}/_{1873}$. — HKh. VI 13793.

6051. We. 1811.

11) f. 107—128.

8ᵛᵒ, 21 Z. (20×14; 13×9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; Bl. 108 unsauber. — Papier: gelb, stark, glatt.

Ein Stück aus demselben Werke (= Mf. 1179, f. 62ᵃ, 14 bis f. 67ᵃ, 2). Es werden darin die Flüsse behandelt und zwar hauptsächlich der Nil. Der Verf. sagt f. 108ᵃ ausdrücklich, dass er diesen Fluss ausführlicher bespreche als die übrigen: وقد اطلقت عنان القلم فى اخباره بخلاف اخبار بقية الانهار التى تقدم ذكرها،

Zeile 1 und der Anfang der 2. Zeile auf f. 107ᵃ sind gefälscht. Das Vorhandene beginnt mit ذكر نهر الكرج وهو نهر بين ارمينية الخ und geht bis in den Abschnitt f. 120ᵇ: ذكر نبذة لطيفة فى اخبار زيادة النيل المبارك

Diese Aufzählungen vom Steigen des Nils gehen hier bis zum J. $^{777}/_{1375}$. — Gedichtstücke werden nicht selten angeführt.

Schrift: ziemlich gross, gewandt, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Die letzte Zeile f. 128ᵇ (انتهى ملخصات تاريخ مصر) ist gefälscht. — Abschrift um $^{1100}/_{1688}$.

We. 422, 2, f. 30ᵇ—44ᵃ enthält geographische Auszüge aus einem Werke des محمد بن على سباهي زاده † $^{997}/_{1589}$, und zwar in Bezug auf Meere und Flüsse. Es ist wahrscheinlich aus seinem: أوضح المسالك الي معرفة البلدان والممالك genommen. HKh. I 1491.

6052.

Spr. 1973, f. 472ᵇ—585. Geographie des احمد چلبي بن سنان القرمانى الدمشقى (am Ende seines Werkes: اخبار الاول وآثار الدول). Aḥmed ben sinān *elqarmānī* eddimašqī, geb. $^{939}/_{1532}$, † $^{1019}/_{1611}$, handelt darin zuerst über Meere, Flüsse, Quellen und Brunnen, dann über Länder und Städte. Letztere von f. 482ᵇ an in alphabetischer Folge. Besonders ausführlich über Damaskus f. 515ᵃ—533.

6053. Pet. 675.

78 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21½×16; 16½×10½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch der Rand stellenweise fleckig. Bl. 1 lose und durchgerissen. — Papier: gelblich, ziemlich glatt und stark. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel fehlt, ist aber aus der Unterschrift f. 78ᵃ ersichtlich:

وري الزنْد بالجزْر والمدّ

oder auch, wenn man es vorziehe, so:

ينبيهة العصر فى المدّ والجزر

Verfasser fehlt; aus der Unterschrift ersichtlich:

عبد القادر بن احمد بن على بن ميمي

Anfang fehlt, 2 Blätter. Das Vorhandene beginnt f. 1ᵃ: فقال يا امير المومنين مخلوق عظيم يركبه خلق ضعيف دود على عود فقال عمر رة لا جرم لو لا الحج والجهاد لضربت من يركبه بالدرة ثم منع

عن ركوبه . . . واما خواصه التى فيه والجارية فيه فقد قال سيدي زروق الخ

Dies Werk des 'Abd elqādir ben aḥmed ben 'alī *ben mīmī*, in der Unterschrift als رسالة bezeichnet, ist im J. 1084/1673 abgefasst. Vielleicht ist der Verfasser derselbe, welcher bei Elmoḥibbī 'Abd elqādir ben mīmī elbaçrī elḥanefī heisst und als Dichter bezeichnet ist; er starb im J. 1085/1674 (No. 2346). — Die Schrift handelt über Ebbe und Fluth und ist eingetheilt in Vorwort und 8 قول, die aber keine besondere Ueberschrift haben. Das Vorwort handelt vom Wasser des Meeres, von verschiedenen Inseln und Meeren, insbesondere von Inseln des Indischen Meeres.

1. قول 13ª اختلف الناس فى سبب المدّ والجزر على اقوال احدها ما قاله ارسطاطاليس ان علة ذلك من الشمس اذا حركت الريح فاذا زالت الرياح كان منها الجزر وهو باطل من وجوه الخ
2. قول 39ᵇ قاله بعض المنجمين زعموا بان المدّ بامتلاء القمر والجزر بنقصانه الخ
3. قول 39ᵇ سببه طلوع القمر وغروبه وهذا القول لا يعلم قائله ولكن يؤيّده دوران الماء معهما وجودا وعدما الخ
4. قول 46ᵇ قاله طيماووس زعم ان المد بانصباب الانهار فى البحر والجزر بسكونها الخ
5. قول 52ᵇ نقله لي بعض اصحابي ممن اثق بديانته وذكر ان قائله استدلّ له بحديث غريب الخ
6. قول 61ᵇ قيل ان سمكة فى البحر تتنفس وتجذب نفسها الي جوفها فى اليوم والليلة مرّتين الخ
7. قول 67ᵇ ان المدّ من تنفس ثور الارض والجزر من ردّ نفسه، قال فى الخريدة الخ
8. قول 68ᵇ ان المد من وضع رجل الملك الموكل فى البحر فيه والجزر من رفعها الخ

Schluss f. 78ª: يدور امر الآيات القاهرة والمعجزات الظاهرة ومنها ينشأ الكرامات الباهرة خلق انتم من هذه السماء ملائكة ليس لهم عبادة الا ارشاد الخلق الي انوار الحق، تمت

Schrift: ziemlich klein, etwas spitz, gewandt und deutlich, vocallos. Stichwörter roth oder auch (meistens) roth überstrichen. Der Text in rothen Linien. — Abschrift im J. 1147/1734 von محمود بن محمد.

We. 1706, 1, f. 16ª enthält eine Abhandlung des حامد افندي العمادي, betitelt التحولقة فى الزلزلة über Erdbeben, spec. das v. J. 1148 Raǵ. (1735).

6054. We. 1174.

150 Bl. 8vo, 11 Z. (15½×10½; 11×6½cm). — Zustand: lose Lagen und Blätter, wasserfleckig und deshalb der Text einiger Blätter beschädigt. — Papier: gelb, ziemlich dünn, nicht glatt. — Einband: brauner Lederdeckel. — Titel u. Verfasser fehlt. Anfang u. Schluss fehlt.

Arabische Foliirung, beginnt mit Seite 48, hört auf S. 363.

S. 49 القول على الرعد، الرعد هو صوت مهيب منتشيء من دخان

57 القول على البرق، البرق هو النور اللامع الذي يري قبل ان يسمع الرعد

66 فى الصواعق

Das Werk handelt über Himmels- und Luft-Erscheinungen, über Meer und Land, Erdbeben und Vulcane. Der Verfasser erwähnt S. 94 die Eroberung Jerusalems durch die Franken und S. 356 das Jahr 525 nach der Geburt unseres Herrn Jesu سيدنا عيسي; er war also Christ.

S. 71 القول على افعال الصواعق، اولا الارتعاد كاين للاجسام الخ

79 القول على آثار اخر تلهب فى الجوّ، الاول منها يلهب فى الكرة العليا

84 القول على الآثار التى تلهب فى الكرة الوسطي من الهوا، وهي على قسمين الاول يسمي بالتنين

87 القول على ما يفعل من الالتهاب فى الكرة السفلى، وهي ثلثة اقسام فالاول

96 القول على ما يري فى الهوا بغير التهاب، اولا طريق التبانة اعلم انه قد يري

100 القول على الالوان التى تتكوّن فى الهوا، اعلم ان الالوان على قسمين فالاول

108 القول على الحفرة، وهي سحابة مرتفعة الي العلو وهي كثيفة الوسط

111 القول على الاكليل فهو دايرة مضيئة تحيط احيانا بالشمس او بالقمر

116 القول على الحزمة، سمّت الفلاسفة الشعاع الذي وراء سحاب

118 القول على صورة الشمس المرئيّة فى السحاب وهي باليونانية ايريليون [بريليون .l]،

القول على قوس قزح، بين آثار الجو التى هي 137
غير النارية فلا يوجد
القول على آثار الجو المائية، اولا السحاب اولا 162
ان مادة السحاب
القول على المطر، اعلم ان القسم الاول من السحاب 164
المتكاثف
القول على الضباب، وهو يتكون من البخار الكثيف 185
المتصف
القول على الثلج، الثلج هو سحابة مجمدة فاذا 188
كانت البرودة
القول على البَرَد، فالبرد هو المطر المجمد فى الجو 204
ولا يكون خاصة
القول على الجليد، فالجليد هو ما يجمد بشدة 213
البرد واعلم ان البرد
القول على الندا، الندا هو بخار خفيف لطيف 217
مرتفع بالنهار
القول على العسل، وقد قالت الفلاسفة ان العسل 225
ينكون من اختلاط
القول على المنّ، المن ايضا فهو نوع من الندا كالعسل 228
القول على الرياح، اعلم ان الفلاسفة اختلفوا فى 230
رايهم واقوالهم
القول على العواصف، العاصف هو ريح شديد 252
جدّا او رياح كثيرة
القول على البحر، بعد ما تم الكلام ونفد التقرير 265
من تكاوين الجوّ واحواله
القول على الانهار والعيون، وبعد ما انتقلنا من 296
المياه البحرية المتصفة
القول على الارض، ذكرنا سابقا ما قد يفعل فى 319
الهواء والبحر ولنذكر
القول على الزلازل، كما وقع الاختلاف بين العلماء 345
فى تحديد معرفة حركة الارض
القول على النيران التى تتكوّن فى جوف الارض، 359
تحقق عند جميع الناس

Das Vorhandene bricht in diesem Abschnitte mit den Worten ab: واستدلّوا علي تكوّن النار فى الارض ومكثها فى وجودها من وجود القير والكبريت،

Es fehlen 16 Seiten (S. 62—65; 74—77; 222. 223; 236. 237; 244—247). Beschädigt im Text sind S. 224—235; 270—285; 360—363.

Schrift: ziemlich klein, breit, deutlich, gleichmässig, vocallos. — Abschrift c. 1100/1688.

6055. Pm. 632.

1) f. 1—72: Persisch.

2) f. 73—118.

118 Bl. 8vo, c. 16—23 Z. (21 × 11⅔; 14 × 6¾cm). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederband mit gepresstem Deckel. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt f. 73a: ليس من الانهار اطول منه لانه مسيرة شهر فى بلاد الاسلام وشهرين فى بلاد النوبة واربعة فى الخراب وقيل ان الذي فى مسافته من منبعه الي ان ينصبّ فى البحر الرومي الف وسبعمائة فرسخ وثمانية واربعين فرسخا الخ

Das Werk handelt von allerlei auffälligen Erscheinungen, welche in den verschiedenen Naturreichen vorkommen, und könnte füglich عجائب المخلوقات betitelt sein. Zunächst ist hier von den Flüssen, und zwar vom Nil, die Rede; dann f. 73a unten vom نهر الفرات, f. 73b نهر جيحون u. s. w. — Auf die Flüsse folgt:

75a القول فى ذكر الآبار، قال مجاهد كنت احبّ اذا اري كل شيء

75b القول فى ذكر الارض وعجايبها وما فيها من الجبال والرمال وعجايب البلدان وغرايب البنيان وفيه فصول

فى ذكر الارض وما بها من العمران والخراب 76a فصل 1.
فى ذكر الجبال والرمال، قيل ان الله 76b فصل 2.
تبارك وتعالي لما خلق الارض
فى ذكر عجايب بحر الروم 78a فصل 3.
فى ذكر جزاير البحر 79a فصل 4.
فى ذكر المباني العجيبة وغرايبها وعجايبها 80a فصل 5.
فى ذكر الهواتف 84b فصل 6.
(فى ذكر القيافة 86b فصل 7.)

95b القول فى ذكر البحار وما فيها من العجايب والانهار والآبار والجزاير وغير ذلك

Nachdem der Verfasser gegen Ende des vorigen Abschnittes von allerlei menschlichen u. s. w. Missgeburten und in diesem von Seeungethümen und sonstigen sonderbaren Meererzeugnissen gesprochen, bricht er f. 99b, ohne Weiteres, von dem Gegenstande ganz ab, und giebt 2 Aussprüche Mohammeds — 25 Ursachen

der Armuth und f. 100ᵃ böse Aussichten für die Zukunft der Moslims —, dann ein Paar Anekdoten und Sentenzen. Darauf folgt f. 100ᵇ bis zu Ende die Geschichte des يزدجرد und seines Sohnes بهرام جور, der schliesslich zum Thron gelangt. Dieselbe ist mit allerlei Anekdoten, Sprüchen und Betrachtungen ausgestattet.

Schluss f. 118ᵃ: ثم انه وفى لرعيته بمواعيد عدله واحسانه ولم يزل محمودا فيهم حتي هلك وقد دون له اخبار عجيبة اودعنا منها خبرين نادرين كتابنا المسمي انباء نجباء الابناء وبعد فلله الحمد علي ذلك وصلى الله علي محمد الخ

Der Verfasser des vorliegenden Werkes erwähnt folgende Werke:

73ᵃ, 6 نهج الفكر ومنهاج الصبر. Nicht bei HKh.
74ᵃ, 14 تحفة الغرايب. Nicht bei HKh.
74ᵇ, 16. 97ᵇ, 2. 98ᵃ, 15 تحفة الالباب (dessen Verfasser er f. 97ᵇ عبد الله nennt. Das gemeinte Werk liegt wol in We. 1808, 8 vor, wo der Verfasser ابو حامد الاندلسي heisst, und dasselbe Werk Pm. 708, 1. HKh. II 2548 nennt den Verfasser ابو عبد الله محمد بن عبد الرحيم الغرناطي † c. 562/1167).
78ᵃ, 1 مرآة الزمان (von سبط ابن الجوزي † 654/1256).
80ᵇ, 4 سير الملوك للشعبي. Nicht bei HKh.
88ᵃ, 11 عجايب المخلوقات von السعودي (wofür wol المسعودي zu lesen ist).

Dann beruft er sich f. 101ᵇ, 8 u. 9 und ebenso in dem angeführten Schlusse auf sein Werk انباء نجباء الابناء. Der Verfasser dieses Buches ist محمد بن عبد الله بن محمد الصقلي ابن ظفر dessen berühmtestes Werk سلوان المطاع ist: aus demselben wird f. 115ᵃ, 16 die سلوانة الرضى citirt, welche in der That der 4. Abschnitt darin ist. Es kann also nicht bezweifelt werden, dass ein Theil des vorliegenden Werkes und zwar f. 100ᵇ bis zu Ende von Moḥammed ben 'abd allah eççaqallî *ibn ṭafar* † 565/1169 herrührt; aus welchem Werke desselben lässt sich nicht angeben. Dagegen das Uebrige, f. 73—100ᵇ ist von einem andern, viel späteren Verfasser. Dafür spricht die ganze Darstellung; auch die Erwähnung des مراة الزمان beweist es: denn der Verfasser desselben lebte 100 Jahre später als Ibn ṭafar. — Insofern dies Werk allerlei wunderbare und sonderbare Dinge mittheilt, ist auch die Aufnahme des Stückes aus Ibn ṭafar, in welchem gleichfalls allerlei Seltsames vorkommt, begreiflich.

Schrift: von ungleicher Grösse, im Ganzen ziemlich gross, bisweilen enger, bisweilen weiter, geläufig, deutlich, vocallos. Für die »Abschnitte« sind Lücken gelassen: daher die Zahlenangaben der Abschnitte 2 bis 6 nur Vermuthung sind. Der Text in Goldlinien eingerahmt. — Abschrift vom J. 1178/1764.

6056. We. 1713.

12) f. 112—124.

8ᵛᵒ, 17 Z. (13⅓ × 13½; 12⅓ × 7ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig am Seitenrande und besonders in der unteren Hälfte; im Rücken öfters ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 112ᵇ: الحمد لله غافر الذنب عالم الغيب وصلى الله . . . وبعد فهذه نبذة فى عجايب البلاد منتخبة من الكتب الجياد منها بلاد الاندلس جزاير عظيمة وهي الخضرا وقادس وطريف ومن مدنة اشبيلية وبها اسواق قايمة الخ

Es liegt hier ein Stück einer Geographie vor. Es beginnt in Beschreibung spanischer Städte, und zwar f. 113ᵃ اشبونة; 114ᵃ مالقة, غرناطة; 115ᵃ قرطاجنة; 115ᵇ شاطبة, طليطلة; geht dann f. 117ᵃ zu Aegypten über und beschreibt 117ᵇ الفسطاط, 118ᵃ القاهرة u.s.w.; 119ᵃ die Pyramiden (الاهرام); 120ᵇ اسوان; ferner 120ᵇ ارض القلزم und 121ᵃ ارض البادية; darauf folgt 121ᵃ Syrien, worin 121ᵇ دمشق; darauf 122ᵇ فلسطين mit بيت لحم 123ᵃ und nebst بيت القدس 123ᵇ طبرية.

Auf f. 124ᵃ wird zwar noch kurz besprochen: حمص, بعلبك, حلب, حماة; aber das Blatt ist ergänzt und zwar von der Hand des oft als Fälscher erwiesenen Mannes, so dass die Richtigkeit auch hier sehr fraglich ist, zumal auch die daselbst behandelten Städte nicht an der richtigen Stelle besprochen werden. Und von dieser selben Hand ist Bl. 112 geschrieben; es schliesst sich allerdings richtig an das folgende Blatt an.

Es ist möglich, dass das Bruchstück aus dem Werke كشف الكربة في وصف اهل الغربة, das verfasst ist von زين الدين عبد الرحمن بن رجب الحنبلي † 795/1393, entnommen ist. Der Titel dieses Werkes wird f. 80a unter denen mehrerer anderen Werke, die in diesem Bande enthalten sein sollen, aufgeführt (nicht bei HKh.).

Von Schriftstellern erwähnt der Verfasser bloss (f. 115a. 118a): الحوقلي. —

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Die Stichwörter roth überstrichen. — Abschrift c. 1100/1688.

Spr. 1958, 20, f. 106—113.

Format etc. und Schrift wie bei 1.

Ein Stück desselben Werkes (= We. 1713, 12, f. 112b, 12 ff.). Das Vorhandene beginnt f. 106a oben mitten im Satze: بحر مظلم وبها اسواق قايمة وفنادق عامرة وحمامات كثيرة ولها سور منيع ويقابلها على سيف النهر حصن الخ

Zunächst Spanien, dann Aegypten.

110b المغرب الادني [وهو الواحات وبرقة وصحراء الغرب] 110b الاهرامات 113a اسكندرية 112a سَنْتَرِيَّة 113b ارض مصر. — Der Text weicht jedoch von f. 110b, Z. 10 an bedeutend ab.

Allerlei geographische Auszüge in Pm. 75, f. 24b—31b am Rande.

6057. Mq. 98.

2) f. 7b—11a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Er könnte sein: مقالة في الاقاليم. Verfasser fehlt.

Anfang f. 7b: باب في عروض الاقاليم، اما الاقاليم بحسب العروض فان آخر كل اقليم ما عداه اول الذي يليه وقد اختلفوا في ترتيب الاقاليم الخ

Abhandlung über die 7 Klimate, in geographischer Beziehung.

F. 9b (in einigen فصل): اطوال الاقاليم، الاقليم الاول طوله من ساحل البحر الغربي الي نهاية المشرق مائة واثنان وسبعون درجة الخ

Schluss f. 11a: واذا كانت الشمس في البروج الشمالية فان اضلال المقاييس تكون الي جهة الجنوب لان الشمس تسامت روسهم في السنة مرتين،

6058.

Für diesen Abschnitt sind noch folgende Werke anzuführen:

1) الحسين بن محمد الخالع von ك" الاودية والجبال † 380/990.
2) ابن سينا † 428/1037. von ر" في علة قوام الارض في حيزها
3) محمد بن عيون السير von في محاسن البدو والحضر عبد الملك الهمداني † 521/1127.
4) العجائب في تفضيل المشارق على المغارب von جلال الدين السيوطي † 911/1505.
5) محمد بن von حلية الابصار في فضائل الامصار محمد الانصاري
6) يحيى بن عبد الحليم اخي زاده von المنظومة البحرية † 1020/1611.
7) تحفة الفحول في علم البحر

---

8) اسمعيل بن von الفيصل في مسئلة اسماء البلدان هبة الله الموصلي
9) مزيل الارتياب عن مشتبه الانتساب von demselb.
10) على بن von اشتقاق اسماء المواضع والبلدان محمد الخوارزمي † 560/1165. حجة الافاضل
11) ك" ما اتفق لفظه واختلف مسماه في الاماكن والبلدان von محمد بن موسي الحازمي الهمداني ابو بكر † 584/1188.
12) مجد الدين von المتفق وضعا والمختلف صقعا الفيروزابادي † 817/1414.
13) عبد الرعوف المناوي von ر" في اسماء البلدان † 1031/1622.
14) محمد بن جعفر الهمداني ابو الفتح von اسماء البلدان

---

15) ابو زيد البلخي von تقويم البلدان † 340/951.
16) ابن حوقل von كتاب البلدان
17) المسعودي von ك" المسالك والممالك † 345/956.
18) احمد بن ابراهيم ابن الجزار von عجائب البلدان † c. 345/956.
19) الحسن بن احمد النسابة von اسماء الاماكن ابو محمد um 428/1037.
20) معجم ما استعجم من البلاد والمواضع (und ك" المسالك والممالك) von عبد الله بن عبد العزيز بن ابي مصعب البكري ابو عبيد † 487/1094.

21) جار الله الزمخشري von ك" الامكنة والجبال والمياه † 538/1143.

22) محمد بن von نزهة المشتاق فى اختراق الافاق محمد الادريسى الصقلى um 548/1158.

23) نصر بن عبد الرحمن الاسكندري von اسماء البلدان ابو الفتح † 560/1165.

24) على بن von منازل الارض ذات الطول والعرض ابي بكر الهروي † 600/1203.

25) اسمعيل بن على بن محمد von تقويم البلدان ابو الفدا الملك المؤيد عماد الدين الايوبى † 732/1332.

26) يوسف بن محمد العبادي von عجائب الآفاق † 776/1374.

27) الخوارزمى von رسم المعمور من البلاد

28) عبد von تلخيص الآثار فى عجائب الاقطار الرشيد بن صالح

29) (الك" العزيزي (auch ك" المسالك والممالك von الحسين بن احمد المهلبى

30) التبيان فى احوال البلدان

31) روض البصائر ورياض الابصار فى معالم الاقطار والانهار الكبار

---

2. Arabien.

6059. Mf. 1196.

178 Seiten 4to, c. 26—30 Z. (28×19½; 22×14^cm). — **Zustand**: wasserfleckig in der oberen Hälfte, besonders auf den ersten 25 Blättern und auch am Rücken; ausserdem auch hie und da fleckig wie S. 47—51 und überhaupt unsauber am Rande. S. 109. 110 am Seitenrande beschädigt. — **Papier**: gelb, glatt, ziemlich stark. — **Einband**: rother Lederbd mit Klappe; steckt in einem Pappfutteral mit Lederseiten. — **Titel und Verfasser** S. 1:

كتاب جزيرة العرب لابى محمد الحسن بن احمد بن يعقوب الهَمْدَانىّ

Anfang S. 2: الحمد لله وهو حسبي وكفى وصلواته علي محمد وآله الذين اصطفى، معرفة افضل البلاد المعمورة من شق الارض الشمالي الي الجزيرة الكبري وهي الجزيرة التى يسميها بطلميوس ماروبي، تقتطع على اربعة اقاليم الخ

Der Verfasser heisst noch: ابن الحائك النحوي الاديب اللغوي الاخباري الصنعانى،

Elḥasan ben aḥmed ben ja'qūb ben jūsuf ben dāwūd *elhamdānī* **eççan'ānī abū moḥammed** *ibn elḥāik* starb im J. 334/945. Er hiess „der Webersohn" nach einem Vorfahren عمرو بن الحارث, der ein Gedicht-Weber war. — Sein Hauptwerk, auf welches er öfters Bezug nimmt, S. 3, 15; 35, 5; 36, 15. 16; 143, 7 u. s. w., ist ك" الاكليل فى عجايب اليمن واهله،

Verschieden davon ist das bei HKh. VI 12896 erwähnte: الممالك والمسالك فى عجايب اليمن وجزيرة العرب واسماء بلادها. Zu diesem gehört als **zweiter Theil** das vorliegende Werk, welches sich mit dem zwischen Syrien und Eljemen, befindlichen eigentlichen Arabien (der Arabischen Insel), d. h. mit Elḥiǵâz, Neǵd und El'arūḍ beschäftigt.

Zuerst Allgemeines über die geographische Lage (die Ueberschrift dazu fehlt).

- S. 3 معرفة وضع هذه الجزيرة فى المعمور من الارض وموضعها منه
- 4 معرفة قسمة الاقاليم لبطلميوس
- 7 معرفة ما بعد الاقليم السابع
- 7 ما اتى عن بطلميوس من تفصيل اجزاء شق الشمال
- 16 اختلاف الناس فى العرض والطول
- 17 ما اتى عن بطلميوس القلوذي فى بقاع اهل العمران من الارض على الجملة

Diese allgemeinen Bemerkungen gehen bis S. 28 oben und bilden, wie aus der Unterschrift hervorgeht, das 1. **Buch** des Werkes. Darauf folgt der **specielle Theil**; darin u. a.:

- 28 معرفة اطوال مدن العرب المشهورة وعروضها
- 29 صفة اليمن الخضراء 32 كتاب صفة جزيرة العرب
- 33 مدن اليمن التهامية 33 ذكر جزاير البحر
- (34—41 صنعاء) 52 حضرموت 68 بلد همدان
- 68 الجوف الاعلي 69 بلد حاشد 75 تهامة اليمن

Nicht ganz zu Ende. Das Werk bricht hier S. 178 ab mit den Versen (Reģez):

من هاشم فى البيت ذي الدعايم والفرع من فروعها السلاجم
السادة الجحاجح القماقم الاولين السُبّق الاقادم

(= Mq. 730, S. 355, Z. 13).

Es werden oft und besonders häufig von S. 136 an Verse und längere Gedichtstücke aus den alten Dichtern angeführt. — An einigen Stellen sind kleine Lücken im Text, auch fehlt gegen Ende bisweilen die Angabe der citirten Dichter: was aber der Brauchbarkeit dieses vorzüglichen Werkes keinen erheblichen Abbruch thut. —

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, gleichmässig. Ueberschriften gewöhnlich hervorstechend gross, bisweilen roth. Im Ganzen vocallos, auch fehlen diakritische Punkte, während auch wieder oft durch besondere Punkte unter gewissen Consonanten für Richtigkeit des Textes gesorgt ist. — **Abschrift** nach S. 28 im J. 1069/1658. — Collationirt.

Auf S. 1 wird die Aussprache الهمدانى mit د oder ذ mehrfach erörtert: der Verfasser heisst الهَمْدَانى von همدان قبيلة قحطان. Ausserdem steht daselbst noch die Notiz: هذا كتاب الروضة للهمدانى Ich habe diesen Titel für ein Werk des Verfassers sonst nicht gefunden. Der Anfang macht nicht den Eindruck, als handele es sich hier um ein selbständiges Werk. Wohl aber konnte der 2. Theil eines grösseren Werkes so beginnen; derselbe konnte dann auch noch in verschiedene Bücher zerfallen, und so steht S. 28: تم الكتاب الاول من صفة البلاد ومسكنها Ende des ersten Buches über diese Länder und ihre Lage.

Auf dem ungezählten Vorblatte steht auf der Vorderseite ein längerer Traum, aus dem J. 1060/1650, den شمس الدين احمد بن يحيى بن احمد بن حابس von einem angesehenen Mann aufgeschrieben hat; auf der Rückseite eine موعظة (Verhaltungsregeln) in 10 Versen (Ṭawîl, auf دِي).

6060. Mq. 730.

365 Seiten 8vo, 21 Z. (19 × 12¾; 14½ × 9½cm). — **Zustand:** ziemlich unsauber, auch fleckig; der Seitenrand wasserfleckig und ausgebessert S. 2—55, dann so die untere Ecke S. 56—175. Nicht ohne Wurmstich. — **Papier:** bräunlich, stark, glatt. — **Einband:** rothbrauner Lederband mit Klappe.

Dasselbe Werk. Titel fehlt, steht aber S. 2 am oberen Rande von späterer Hand in ganz kleiner Schrift: كتاب جزيرة العرب. So gleichfalls in der Unterschrift S. 365. **Verfasser** fehlt. **Anfang** fehlt, ist aber auf dem 1. Vorblatt (Folio) ergänzt, so dass die drittletzte Zeile in der Mitte dem Anfang von S. 2 entspricht. Das ergänzte 2. Vorblatt ist insofern überflüssig, als der darauf enthaltene Text S. 2, Z. 4 bis S. 5, unterste Zeile steht. Kleine Lücken im Text sind nach S. 5; 171; 173. — **Schluss** S. 365:

كلا الي المحبوب من اوطانه مع الذي يامل من غفرانه
كمل بحمد الله الخ

Schrift: jemenische Hand, ziemlich gross, doch ungleich, kräftig, vocallos, meist ohne diakritische Punkte. Ueberschriften und Stichwörter roth oder schwarz in grösserer Schrift. — Abschrift im J. 807 Ḏū'lḥ. (1405) im Auftrage des شمس الدين بن ابرهيم بن محمد البكيلي

Die Seiten folgen so: 1—5; Lücke; 6—151. 174. 175. 152—159. 172. 173; Lücke; 160—171; Lücke; 176—353; 362. 363. 354—361. 364. 365.

Von den 2 Schmutzblättern (vor S. 2) enthält die Rückseite des ersten eine kurze Inhaltsangabe der 10 Bände des الاكليل und die Vorderseite des 2. einen kleinen biographischen Artikel über den Verfasser الهمداني.

6061. Glas. 138.

2) f. 15—114.

8vo, 16—17 Z. (Text: 13½—14½ × 9—10cm). — Zustand: unsauber, lose im Deckel. — Papier etc. und Schrift wie bei 1). — Titel f. 15a:

الجزء الثامن من الاكليل للحسن بن احمد الهمداني وهو كتاب محافد اليمن ومساندها ودفائنها ومراثي حمير والقبوريات وشعر علقمة‘ والمحفد القصر وانما سمي محفدا لحفود الناس حوله اي مشيهم وقصدهم . . . والحفدة الحدة‘

Das grosse Werk des Elhamdānī zerfällt in 10 Theile, deren Uebersicht f. 15a.

جزء 1. مختصر في المبتدا واصول الانساب
جزء 2. في نسب ولد الهميسع بن حمير
جزء 3. في فضائل قحطان
جزء 4. في السيرة القديمة الي عهد تبع ابي كرب
جزء 5. في السيرة الوسطي من اول ايام اسعد تبع الي ايام ذي نواس
جزء 6. في السيرة الاخيرة الي الاسلام
جزء 7. في التنبيه على الاخبار الباطلة والحكايات المستحيلة
جزء 9. في امثال حمير وحكمها باللسان الحميري وحروف المسند
جزء 10. في معارف حاشد وبكيل

Der vorliegende 8. Theil, über die Schlösser und Begräbnissplätze in Eljemen, enthält:

15b باب ما جاء من ذكر قصور اليمن ومعاقلها
(مساجد اليمن 45a معادن اليمن 28a)
64a كتاب سدود اليمن وهي الاسداد الحميرية
65a باب كنوز اليمن ودفائنها
67a باب القبوريات 68b باب حروف المسند وهو كتاب حمير
94b ذكر ما حفظ من مراثي حمير ومواضع قبورهم

Schluss f. 114b:

الف ملك سقاهم الدهر كاسا مرة زلزلت بهم كل ارض

Schrift: jemenisch, gross, geläufig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth. — Abschrift im Jahre 1085 Ša'b. (1674). — Das Ganze mit vielen Gedichten und Versen untermischt. — HKh. I 1110.

F. 115—118 in kleinerer Schrift mehrere Qaçîden, hauptsächlich von ابن المقرب † c. 682/1284.

Die Blätter folgen so: 115. 116. 118. 117.

Dasselbe Werk in Mo. 382.

97 Seiten 4to, 25—29 Z. (22½ × 16; 16½ × 10cm). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelb, dick, etwas glatt. — Einband: rothbrauner Lederbd mit Klappe. — Titel (auf der ungezählten Seite vor dem Textanfang) ebenso (bis شعر علقمة). Verfasser kurz: للحسن الهمداني.

Schrift: jemenisch, gross, kräftig, gleichmässig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth. Text in rothen Strichen. — Abschrift c. 1100/1688.

6062. We. 1796.

7) f. 85—90.

8vo, 33 Z. (20½ × 15½; 15 × 9½cm). — Zustand: ziemlich gut, nur ist der Rand an einigen Stellen beschädigt. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titel und Verfasser f. 85a:

نشر اللطايف في قطر الطايف لعلى بن عراق

Der Titel ebenso in der Vorrede f. 85b.

Anfang f. 85b: هذه رسالة في بيان فضل الطايف وما يتعلق به‘

Abhandlung über die Vortrefflichkeit der Landschaft Eṭṭāïf, in 3 Kapitel und Schlusswort getheilt, von 'Alī *ben 'arrāq* elḪowārezmī abū 'lḤasan † 539/1144.

1. باب 85b في فضل الطايف وسبب تسميته بذلك ودخول النبي صعم لها ونجاة اهلها بالاسلام من المهالك
2. باب 87a في فضل حرم وج‘
3. باب 87b في فضل الحبر بن عبد الله بن عباس ومحمد بن الحنفية رضه

خاتمة 90a في الآثار التي بالطايف وكيفية الزيارة لها

Schluss f. 90b: كفى قوله تعالي تعظيما لجنابه الكريم لقد جاءكم رسول من انفسكم عزيز عليه ما

عنتّم حريص عليكم بالمومنين رءوف رحيم والحمد لله الذي بنعمته تتمّ الصالحات٬

Schrift: ziemlich klein, gedrängt, gleichmässig, etwas vornüberliegend, vocallos; Ueberschriften und Stichwörter roth. Am Rande sehr viele längere Bemerkungen. — Abschrift von صالح بن حسن خواجه الحنفي im J. 1128/1716.

F. 90ᵇ unten eine schwierige Stelle aus (عبد البرهان von) طبقات الشعراني في مناقب الاخيار erklärt.

6063. Spr. 490.

35) f. 191ᵇ—193ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 34). — Titelüberschrift: هذه الرسالة للشيخ العلامة جار الله بن فهد العلوي الهاشمي في فضل جدّة واحوانها وقربها من مكة٬

Der Verfasser heisst ausführlicher: جار الله محمد بن عبد العزيز بن عمر بن محمد بن محمد بن فهد المكي الشافعي العلوي الهاشمي محب الدين

Anfang: ذكر شيء من فضل جدّة ساحل مكة وشيء من خبرها كما اعدّه ولخّصه٬ قال الفاكهي بسنده الي عمرو بن شعيب عن ابيه عن جدّه قال قال رسول الله صلعم مكة رباط وجدّة جهاد الخ

Von den Vorzügen des Ortes Ǵudda (Ǵedda), von Moħammed ben 'abd el'azīz ben 'omar ben moħammed *ibn fahd* elmekkī elhāšimī moħibb eddīn ǵār allāh † 954/1547.

Schluss f. 193ᵇ: وفيها نواب من صاحب مكة والله اعلم بحقايق الامور وعليه التكلان

Nicht bei HKh.

6064. Pm. 161.

3) f. 13ᵇ—22ᵃ.

8ᵛᵒ, 15 Z. (Text: 14×10ᶜᵐ). — Zustand: fleckig u. unsauber. — Papier: gelb, glatt, dick. — Titel fehlt; er ist etwa:

كتاب الحسن بن ابي الحسن البصري الي عبد الرحيم بن انس في فضايل مكة

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: اخبرنا الشيخ الصالح ابو موسى عيسى بن محمد البشتي قراءة عليه وهو يسمع بالمسجد الحرام يوم الاحد . . . من شهر ذي القعدة سنة ثمان وستين وخمس مائة . . . قال حدثنا ابو عبيدة الباجي الحداد قال كتب الحسن بن ابي الحسن البصري الي رجل من الزهاد يقال له عبد الرحيم الخ

Elħasan ben jasār elbaçrī abū sa'īd † 110/728 war befreundet mit einem gottesfürchtigen Manne, 'Abd erraħīm ben enes mit Namen, der sich in Mekka aufhielt. Als er hörte, dass derselbe fortziehen wolle, schrieb er ihm den folgenden Brief, in welchem er auf Grund der Aussprüche des Qorāns und der Tradition und Anderer die Vorzüge Mekkas preist und ihn zum Bleiben am Orte zu bestimmen versucht.

Der Brief beginnt f. 13ᵇ unten: حفظك الله يا اخي بحفظه . . . اما بعد فاني كتبت اليك وانا ومن قبلي من الاقرباي والاخوان على افضل حال . . . اما بعد فقد انتهي اليك ابقاك الله انك عزمت على الخروج من مكة ومن حرم الله الخ

Schluss f. 21ᵃ: واشتغل بنفسك عمن سواك واستانس بكتاب الله عز وجل وسنة رسول الله صلعم والسلام عليك ورحمة الله تعالي وبركاته٬ تمت

Daran schliesst sich unmittelbar, aber nicht zu dem Werke gehörig, ein Gedicht — Sehnsucht nach den heiligen Stätten —, dessen Verf. nicht genannt ist, das aber ابو القاسم احمد بن عمر بن عصفور recitirt hat (انشد); es beginnt (Ṭawīl):

يحنّ الى ارض الحجاز فؤادي ويحدو اشتياقي نحو مكة حادي

und schliesst:

تفدّيهما اهلى ونفسى ومعشري وما بيدي من طرف وتلاد

(zu lesen طارف). 17 Verse lang.

Schrift: magrebitisch, gross, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1000/1591.

6065. Pet. 629.

200 Bl. 8ᵛᵒ, 27 Z. (19¾ × 14; 15½ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: theils gelblich, theils bräunlich, theils weiss. — Einband: schöner rother Corduanband. — Titel fehlt. Aber am Ende der Einleitung f. 3ᵇ, 3 so:

الاعلام باعلام بيت الله الحرام٬

Verfasser nicht genannt; es ist:

قطب الدين محمد بن احمد بن محمد بن قاضيخان النهرواني المكّي الحنفي٬

Anfang: الحمد لله الذي جعل المسجد الحرام امنا ومثابة للناس وامر بتطهير الكعبة البيت الحرام . . . اما بعد فلمّا وفقني الله تعالي بخدمة العلم الشريف وجعلني من جيران بيته المعظم المنيف الخ

Ein ausführliches Werk über die Ka'ba, von Moḥammed ben aḥmed ben moḥ. ben qāḍīḫān ennahrawānī *elmekkī* elḥanefī *qoṭb eddīn* † $^{991}/_{1583}$ (988) verfasst u. dem Sultān Murād ben selīm † $^{1003}/_{1595}$ gewidmet. Dasselbe zerfällt in Vorrede, 10 Kapitel, Schlusswort.

المقدمة f. 4ª في ذكر سندنا فيما ننقله في كتابنا هذا من اخبار البلد الحرام الي من ننقل عنه الوثوق والاعتقاد،

باب 1. 4ᵇ في ذكر مكّة المشرفة وحكم بيع دورها واجارتها وحكم المجاورة بها،

باب 2. 10ᵇ في بناء الكعبة المعظمة

باب 3. 32ᵇ في بيان ما كان عليه وضع المسجد الحرام في الجاهلية وصدر الاسلام

باب 4. 39ª في ذكر ما زاد العبّاسيون في المسجد الحرام

باب 5. 59ª في ذكر الزيادتين اللتين زيدتا في المسجد الحرام بعد التربيع الذي امر به المهدي،

باب 6. 81ª في ذكر ما عمره ملوك الجراكسة في المسجد الحرام

باب 7. 105ª في ظهور ملوك آل عثمان

باب 8. 126ᵇ في دولة السلطان الاعظم سليمان خان

باب 9. 158ª في دولة السلطان الاعظم سليم خان الثاني

باب 10. 179ᵇ في سلطنة السلطان فريد العصر والزمان السلطان مراد خان

الخاتمة 193ᵇ في ذكر المواضع المباركة والاماكن المأثورة بمكّة

Schluss f. 200ª: هبّ النسيم علي العشّاق بالطيب، والحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا . . . الي يوم النشور والدين

Schrift: klein, geläufig, ziemlich deutlich, vocallos. — Abschrift vom J. 1271 Ramaḍān (1855).

6066.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) WE. 18.

272 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20 × 14⅔; 14⅔ × 9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, grob, etwas glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel f. 1ª ebenso. Verfasser f. 1ª:

قطب الدين القُطبي المكي النهرواني الحنفى

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gleichmässig, deutlich, wenig vocalisirt. Die Ueberschriften roth. — Abschrift vom J. 1037 Moḥarram (1627).

Aus der Unterschrift erhellt, dass der Verfasser das Werk vollendet im J. 985 Rabī' I (1577).

2) Pm. 602.

159 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (27⅔ × 16⅔; 18 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: gut, doch ist der untere Rand meistens etwas wasserfleckig; einige Blätter sind ziemlich lose. — Papier: strohgelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: brauner ziemlich gut erhaltener Lederband mit Goldverzierung und Klappe. — Titel u. Verfasser fehlt. — Anfang ebenso. Der Schluss ist vor den Worten والحمد لله etwas abgekürzt. — Die Zeit der Abfassung ist in der Unterschrift angegeben.

Schrift: Türkische Hand, klein, kräftig, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Der Text in Goldstrichen eingerahmt. F. 1ᵇ ein zierliches Frontispice. — Abschrift c. $^{1150}/_{1737}$.

3) Pm. 383.

249 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (20½ × 15; 16½ × 9½ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelblich (auch fast strohfarbig), glatt, ziemlich dünn. — Einband: rothbrauner Lederbd. — Titel steht auf der Vorderseite des ungezählten Vorblattes des Textes: كتاب الاعلام في بيت الله الحرام Verf. auf dem Vorblatt: عبد الوهاب المكى. Dies ist aber vielmehr der Abschreiber. — Anfang u. Schluss ebenso.

F. 195ᵇ steht eine Qaçīde des ابو السعود († $^{982}/_{1574}$) auf den Tod des Sulṭān Soleimān, anfangend (Basīṭ):

اصوت صاعقة ام نفخة الصور فالارض قد ملئت من نقر ناقور

und f. 213ª eine Qaçīde des Verfassers auf den Wezīr سنان باشا, anfangend (Ṭawīl):

لك الحمد يا مولاي في السر والجهر
على عزة الاسلام والفتح والنصر

Schrift: ziemlich gross, kräftig, etwas rundlich, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift vom J. 1185 Ǵom. II (1771).

Vorauf (auf Blatt a und b) geht ein ausführliches Register über die Kapitel und einzelnen Abschnitte, in kleinen Quadraten (auf der Seite 5 × 7).

4) Spr. 177.

288 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (20½ × 14¾; 15 × 10—11ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig, nicht ganz sauber. Gegen das Ende ist am Rücken eine Stelle schadhaft u. ausgebessert. —

Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ von neuer Hand. Verfasser fehlt. — (F. 16ᵇ steht fälschlich الباب الثالث: das Wort الباب ist zu streichen.)

Schrift: gross, kräftig, rundlich, deutlich, vocallos, nicht Alles von gleicher Hand. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1264/1848 von احمد بن على الهتاري اليمانى.

Meistens Arabische Foliirung. Nach f. 59 folgt noch 59ᴬ. F. 139 beim Zählen übersprungen.

6067. Mo. 240. (236 Bl. 8ᵛᵒ.)

1) f. 1—6ᵃ.

Auf diesen Blättern ist 1) der Stammbaum des Propheten, 2) Verzeichniss seiner 21 Kriegszüge (غزوات), 3) die Abbildung der Lage der Ka'ba und der Kanzel und Gräber Mohammeds, des Abū bekr und Omar.

Die Ueberschrift des Stammbaumes: شجرة خير الانام الي ابينا آدم على نبينا وعليه افضل الصلاة وازكى السلام هو نبينا عليه السلام steht in einem mit einem schmalen Goldstreifen eingefassten Quadrate; gegen den Rand desselben hin gehen schmale weisse Streifen, von Goldlinien eingerahmt, in arabeskenartiger Verschlingung; der innerhalb derselben liegende Raum ist blau oder grün mit Goldblattverzierung. Das auf solche Weise innerhalb des Quadrates entstandene grosse Zwölfeck enthält auf dunkelrothem Grunde obige Ueberschrift in Goldbuchstaben, mit weissen Blätterranken umgeben. Nach aussen zur Seite hin sind concentrische grün- und blaufarbige Halbkreise, deren äusserster Rand, in geschwungenen Linien, in eine Spitze ausläuft. Oberhalb und unterhalb des Quadrats ist ein schmales Feld mit dunkelrothem Grunde; in dem oberen steht in Goldschrift das Bismillāh und die Segensformel; in dem unteren beginnt der Stammbaum Mohammeds. Derselbe wird in einem ähnlichen, nur etwas höheren, unteren Felde f. 2 u. 3ᵃ fortgesetzt; der Grund dieser Felder ist 2ᵃ blau, 2ᵇ dunkelroth, 3ᵃ grün; die weitere Fortsetzung und der Schluss finden sich f. 3ᵇ u. 4ᵃ. Diese zwei Seiten enthalten Quadrate, 6ᶜᵐ hoch und breit, von einer Goldlinie nebst blauen und rothen Linien eingefasst. Sie sind durch Goldlinien, von oben nach unten gehend, in 6 gleiche Felder eingetheilt; darin befindet sich die Fortsetzung des Stammbaums in Goldschrift, mit Blätterranken grau, blau, roth umgeben. Die Schrift beginnt f. 3ᵇ in dem dem Seitenrande nächsten Felde und steigt — gleichsam — von unten nach oben auf, während sie in dem zweiten von oben nach unten niedersteigt, und in dieser Weise weiter; sie beginnt dann f. 4ᵃ in dem dem Rücken nächstliegenden Felde und geht dort ebenso weiter wie auf der Seite vorher, also βουστροφηδόν. Die auf f. 2 u. 3ᵃ befindlichen Quadrate, von gleicher Grösse wie die auf f. 1ᵇ u. 3ᵃ, deren unteres Feld wir besprochen haben, enthalten der Hauptsache nach die gleiche Verzierung; nämlich etwa von der Mitte der Seitenränder aus geht nach der oberen Seite bis zur Mitte eine Viertel-Kreislinie, die aber in 3 halbkreisartigen Einbuchten dargestellt ist; weiterhin zu den oberen Ecken verschwingt sich auf f. 3ᵃ dann noch eine halb runde breitere Linie. Diese Einbuchten sind f. 2ᵃ schmale schwarze, f. 2ᵇ u. 3ᵃ schmale weisse Streifen, mit Goldlinien eingefasst; die oberen Eckstücke sind grün oder blau oder dunkelroth mit Goldverzierungen. Der übrige so entstandene innere Raum des Quadrates ist kuppelförmig und in der Farbe des Papiers geblieben, also gelblich; darin befinden sich f. 2ᵃ 3 kleine Kreise von 1¼ᶜᵐ Durchmesser, mit dunkelrothem Grunde und blauer Einfassung; f. 2ᵇ 4 solche Kreise mit grünem Grunde und Gold-Einfassung; f. 3ᵃ 3 solche Kreise mit blauem Grunde und mehrfacher Einfassung in Gold und Weiss. In den Kreisen stehen die Namen der 10 المبشرون in Goldschrift; 2ᵃ عبد الرحمن, طلحة, 2ᵇ سيدنا على عثمان, الزبير; 3ᵃ سيدنا عمر, سعيد, ابو عبيدة; سيدنا ابو بكر, سعد.

Es folgt 4ᵇ und 5ᵃ das Verzeichniss der Feldzüge des Propheten. In dem Quadrate f. 4ᵇ,

in gleicher Grösse wie die vorhergehenden, ist das obere Feld, $1^1/_2$ cm hoch, von einem schmalen Goldstreifen eingerahmt; darauf folgt ein fast ebenso breiter weisser Streifen; dann ein von einer Goldlinie eingeschlossenes längliches Feld mit grünem Grunde, die Ecken roth mit Goldblattverzierung; auf dem grünen Grunde steht in Goldschrift, mit weissen Blättern umrankt, die Ueberschrift: غزواته صلى الله عليه احدي وعشرون In dem darunter befindlichen quadratischen Felde finden sich 9 fast kreisförmige Felder, jedes von einem schmalen weissen Streifen, der mit Goldlinien umgrenzt ist, eingefasst und mit dem daranstossenden Felde verbunden. Der Grund der 4 Eckfelder ist blau, der des Mittelfeldes grün, die 4 übrigen Felder dunkelroth. In jedem Felde steht in Goldschrift, mit weisser Blattumrankung, der Name eines Feldzuges, zuerst غزوة ودان. Die folgende Seite ist ganz ebenso behandelt, nur dass das Feld für die Ueberschrift daselbst fortgefallen ist und statt 9 12 runde Felder gemacht sind. Das letzte Feld enthält die Inschrift: غزوة تبوك.

F. 5^b u. 6^a stehen Quadrate von gleicher Grösse wie vorher. In einem schmalen Felde, oben in dem Quadrat f. 5^b, steht auf grünem Grunde mit Goldschrift: جعل الله الكعبة البيت الحرام قياما للناس. In der Mitte des Quadrates steht ein Viereck, mit schmalem schwarzem Streifen, von Goldlinien eingefasst, mit einer Lücke, den Eingang bezeichnend: es stellt die Ka'ba vor; sie ist von Kreisen eingeschlossen; in 4 kleinen Kreisen, blau mit Goldrand, stehen die Namen der 4 orthodoxen Sekten حنفى etc., ausserdem noch einige andere Angaben, wie die des Brunnens زمزم, مقام ابراهيم, der Himmelsgegenden etc.

F. 6^a steht auf schmalem Felde oben im Quadrate die Ueberschrift in Goldschrift auf dunkelrothem Grunde: فان قبري ومنبري روضة فى رياض الجنة. Das hauptsächlichste in dem übrigen Raume des Quadrates Dargestellte ist rechts die Kanzel des Propheten, Goldlinien mit rothem Gitterwerk, links das Grab Mohammeds und das des Abū bekr und 'Omar. Ausserdem die Himmelsgegenden, einige Thore u. dgl. mit Worten in rother oder schwarzer Schrift angegeben.

6068. Mq. 127.

18) f. 90^b.

4to, 33 Z. (Text: 20 × c. 10^{cm}). — Papier: gelb, stark, etwas fleckig. Der Rand oben ist etwas beschädigt und hat auch der Anfang des Textes etwas gelitten.

Es ist eine Qaçîde zum Lobe der Ka'ba und ihrer Besucher, die, wie es scheint, verfasst ist von عبد العزيز بن عبد السلام بن ابي القسم بن الحسن الدمشقي المصري عز الدين ابو محمد السلمي الشافعى † $^{660}/_{1262}$. Dieselbe soll 33 Verse lang sein. Sie ist im Metrum Wāfir. Die Vorbemerkung dazu ist: سبحان من شرف هذه البنية واصطفاها وجعلها حما لمن حول حماها ... حتى انزل عليه جبريل فى ايات تلاها الخ Darauf scheint das Gedicht hier zu beginnen mit diesem Verse:

تولّ بوجهك الحسن المفدا اليها حيث وجهت اتجاها

obgleich dies kein wirklicher Gedicht-Anfang sein kann. Das Gedicht schliesst:

... اتتك فانت غاية منتهاها

Es ist dieselbe schlechte und blasse Schrift, welche f. 26 vorkommt: vocallos und fast ohne diakritische Punkte. Geschrieben um $^{750}/_{1349}$.

Ein anderes Gedicht (in 10 Versen, Wāfir) zum Lobe der Ka'ba, von einem ungenannten Dichter, in We. 1759, 4, f. 47^a. Dasselbe beginnt:

حلا ذكر الاحبّة فى فؤادي فهِمْتُ من الغرام بكلّ وادي

Text: 8 × $9^1/_2$ cm. Schlecht geschrieben.

6069. Lbg. 471.

35) f. 92. 93.

Format (29 Z., Text: $16^1/_2$ × $8^1/_2$ cm) etc. u. Schrift wie bei 3). — Titel und Verfasser fehlt; s. Anfang.

Anfang: ... الحمد لله رب العالمين والصلوة ... اما بعد فهذه رسالة فى ذرع الكعبة المعظمة ومساحة

المسجد الحرام وغير ذلك جمعها . . . حسين بن محمد الدياربكري . . . اعلم ان الذراع اربع وعشرون اصبعا مضمومة سوي الابهام الخ

Genaue Beschreibung und Einrichtung der Ka'ba und der heiligen Moschee als Bauwerke, von Hosein ben moḥammed *eddijārbekrī* † c. 966/1559.

Schluss: وقال مالك المدينة افضل من مكة واما البقعة التي دفن افضل العالمين فيها فهي افضل من الكعبة ومن العرش ذكره الشيخ جلال الدين السيوطي في انموزج اللبيب في خصايص الحبيب'

Einige Notizen am Rande.

6070. Lbg. 526.

22) f. 298—301.

8vo, 18 Z. (21 × 15; 14½ × 9½cm). — Zustand: stark fleckig am Rande. — Papier: gelb, stark, wenig glatt. — Titel fehlt; im Vorwort f. 299b:

اعلام سائر الانام بقصة السيل الذي سقط منه بيت الله الحرام وما يتعلق به من عمارة واشارة وحكم واحكام

Verfasser fehlt.

Auf Anregung des تاج الدين بن زكرياء الاموي العثماني الماتريدي الحنفي † 1050/1640 hat der Verf. dies Werk verfasst, um eine gründliche Darstellung und Erörterung der schrecklichen Ueberschwemmung zu geben, welche am 19. u. 20. Śa'bān des J. 1039/1630 die Ka'ba zerstörte. Es zerfällt in Vorwort, 4 Kapitel und Schlusswort. Die Uebersicht derselben steht f. 298b, letzte Zeile bis f. 299b Mitte.

Der Anfang des Werkes fehlt, 2 Blätter. Das Vorhandene beginnt f. 298a: والاقبال على الطاعات جمع زهرات خطام الدنيا واستكثارها الخ

Die Vorrede, welche handelt في سرد قصة السيل ونسقها وذكر ما وقع في اثناء طرقها الي سقوط بيت الله الحرام زيد من الاجلال والاكرام واختلاف علماء بلد الله الحرام في متولّي عمارة هذا المقام الخ beginnt f. 299b: لما كانت ليلة الاربعاء تاسع عشر شهر شعبان عام تسع وثلثين والف من الهجرة النبوية . . . شرعت جنود الغمام تتقابل وتتكاثف ورياح المعصرات تتدافع الخ

Es bricht in der Vorrede ab mit den Worten f. 301b: واخذ ما وجد من العشاش الكبار واقتلع ما رآه به مِن'

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1200/1785.

F. 302 ist ein loses Blatt aus einer Anthologie und enthält von verschiedenen Dichtern Distichen (oder auch etwas grössere Versstücke) über Früchte: النارنج, في الاترج, في حب الصنوبر, besonders viele über Zuckerrohr قصب السكر, wobei ein Räthselgedicht des ابن حجة über dasselbe mitgetheilt wird (aber nicht bis zu Ende geht).

F. 303a polemisirt heftig gegen die Sünder, welche nicht beten. F. 303b enthält den Anfang der Geschichte des ازدشير بن مهان الفارسي und seiner wunderbaren Erlebnisse zur See. Nämlich König Kesrā ben širwān findet in seinem Schatze einen Kasten, worin eine Perle von besonderem Glanze; er erfährt nun, dass ein Kaufmann seines Reiches eine Tochter hat, die ein Geschmeide trägt, worin eine Menge solcher und noch schönerer Perlen sind. — Damit hört das Blatt auf.

6071. We. 1098.

Darstellung der Qibla nach den verschiedenen Himmelsgegenden, in denen die Moslimen wohnen. Zu dem Zwecke ist die Ka'ba in einen einfachen Kreis von 15cm Durchmesser gezeichnet, ein schmuckloses Oblongum. In einem Abstande von 8cm folgt ein zweiter Kreis um jenen; in demselben sind die 12 Zeichen des Thierkreises ihrem Namen nach verzeichnet; darunter stehen in 12 Fächern diejenigen Länder angegeben, die eine gleiche Richtung zur Ka'ba zu nehmen haben. In einem dritten Kreise um das Ganze, der mit gelber Farbe gefüllt ist und 2cm breit ist, steht die Angabe der Himmelsgegend. — Unter dem Sternbild-Worte حمل steht z. B. Folgendes: هذه جهة القبلة لاهل الشام كلهم الّا ما ذكر عن اليمين ودمشق

في هذا القسم وهي حمص وحماة . . . وميافارقين وما والا ذلك من بلاد قونية وسواحل الروم وهي ما بين الميزاب والركن الشامي ويقال العراقي وموقفهم كموقف اهل المدينة ودمشق بما تقدم،
Darunter in dem äussersten Kreise الشمال. —
In dem vorhergehenden Fache, unter حوت, steht:
هذه جهة القبلة في جانب الشام الغربي ووسطه غزة والرملة وبيت المقدس ومدينة الرسول . . . وهو من قبيل ميزاب الكعبة الي دون الركن الشامي ويقال العراقي في بازرع فمن كان بها وجعل سهيلا اذا طلع بين عينيه وبنات نعش اذا غربت خلفه والنسر الواقع اذا طلع على اذنه اليسري فقد استقبل القبلة هذا في الجانب الغربي من الشام اما مدينة الرسول فمن جعل فيها في دمشق وما والاها من الشام بنات نعش الكبري اذا طلعت خلف اذنه اليسري والجدي على تقار ظهره مايلا الي يمينه قليلا والهنعة اذا طلعت عن شماله والصبا على خده الايسر والجنوب تلقاء وجهه فقد استقبل القبلة ان شاء الله تعالي،

Neben den Sternbilder-Namen sind auch noch die Standorte (مقام) der 4 Imāme, dann der des Ibrāhīm und ausserdem die Kanzel (منبر) angegeben.

Die Schrift auf diesem Blatte ist ziemlich gross und leserlich, vocallos; sie ist ganz modern.

6072. Pet. 665.

10) f. 42ᵇ—50.

8ᵛᵒ, 15 Z. (18½ × 11¾; 12½ × 6½ᶜᵐ). — Zustand: etwas fleckig, zum Theil unsauber. Blatt 42 u. 50 ausgebessert. — Papier: bräunlich, dünn, glatt. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 42ᵇ: الحمد لله المتفرّد بالكبرياء والمتوحد بدوام البقاء . . . اما بعد فان الامير الاجل العالم . . . شرف الحاجّ والحرمَيْن فرامرز بن علي الثغرابي الجرجاني ادام الله سعده لما كان بمكة الخ

Eine Abhandlung über Kenntniss der Qibla (في معرفة القبلة). Dieselbe ist in Abschnitte (فصل) getheilt. Der ungenannte Verfasser lebt um 558/1163 (cf. f. 43ᵃ oben).

1. f. 43ᵃ في ذكر التوجّه الي القبلة
2. f. 43ᵇ في ذكر اقسام القبلة واحكامها
3. f. 44ᵇ كيفية ما يستدل به اهل كل اقليم الي منتهي حدوده الي معرفة قبلتهم

Schluss f. 50ᵇ: فيصلي كيف شاء ويقتصر على التكبير على ما ذكره اصحابنا في كتبهم رضي الله عنهم والحمد لله الخ

Schrift: klein, geübt, gleichmässig, deutlich, vocallos. — Abschrift vom J. 1107/1695.

We. 1881, f. 14ᵇ—16ᵇ. Abhandlung des ابو الخير بن منصور بن ابي الخير بن المفلح الشافعي السعدي um 680/1281, betitelt: كشف الغمة والبُرحا بما صح من الضبط الصحيح من بَيْرَحا

Erörterung über Aussprache etc. des Wortes بيرحا, eines Ortes in Elmedina, unweit der Moschee.

6073.

Wir führen hier noch folgende Werke an:

1) محمد بن اسمعيل اليمنى von ك" فضائل اليمن واهله ابن ابي الصيف † c. 600/1203.
2) محمد كبريت von الجواهر الثمينة في محاسن المدينة ابن عبد الله بن محمد الحسينى المدنى † 1070/1659.
3) مجد الدين von احاسن اللطائف في محاسن الطائف الفيروزابادي † 817/1414.
4) محمد على بن von الطيف الطائف بفضل الطائف محمد علان الصديقى المكي † 1057/1647.
5) فصل الدر من الخرزة في فضل السلامة على الخبزة von المجد الفيروزابادي † 817/1414.
6) تحفة اللطائف في فضائل ابن عبّاس ووجّ الطائف von محمد بن عبد العزيز بن فهد المكي جار الله † 954/1547.
7) بهجة المهج في بعض فضائل الطائف ووجّ von احمد بن على بن ابي بكر العبدري
8) عبد الكريم بن محمد بن von الايجاز في اقطار الحجاز عبد الكريم الرافعى القزوينى † 623/1226.
9) تعيين الغرفات للمعين على عين عرفات von المجد الفيروزابادي † 817/1414.

3. Syrien und Palästina.

6074. We. 1809.

1) f. 1—22.

155 Bl. 8vo, 15 Z. (20¼ × 14½; 14½ × 10^{cm}). — **Zustand:** ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken und die letzten Blätter am Rande beschädigt. — **Papier:** gelblich, glatt, ziemlich dünn. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken. — **Titel** fehlt; er ist:

الاعلام بفضائل الشام ودمشق للربعى

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 1^b: الحمد لله رب العالمين واشهد ان لا اله . . . اما بعد فان هذه اوراق تشتمل على مختصر لكتاب فضايل الشام ودمشق الذي جمعه ابو الحسن على بن محمد ابن شجاع الربعي المالكي رحمه

Ueber die vorzüglichen Eigenschaften Syriens und Damask's hat 'Alī ben moḥammed *erraba'ī* elmālikī abū 'lḥasan *ibn šoǵā'*, um $^{485}/_{1048}$ am Leben, ein grösseres Werk geschrieben, das hier im Auszuge vorliegt. Derselbe ist verfasst von ابراهيم بن عبد الرحمن بن ابراهيم الفزاري برهان الدين ابو اسحق ابن الفركاح Der Verfasser Ibrāhīm ben 'abd erraḥmān ben ibrāhīm *elfezārī ibn elfirkāḥ*, geb. $^{666}/_{1267}$, † $^{729}/_{1329}$, hat die Gewährsstützen und einiges Andere fortgelassen, dafür aber ein Inhaltsverzeichniss an die Spitze gestellt. Das Werk zerfällt in 18 فصل.

فى ذكر ما ورد فى الشام 1. فصل f. 2^a
فى ذكر ما ورد فى دمشق 2. فصل 5^a
فى ذكر مداين الجنة ومداين النار 3. فصل 7^a
فى ذكر مصلي الخضر صعم من جامع دمشق 4. فصل 7^a
فى ذكر الموضع الذي فيه راس يحيى بن زكرياء صعم من الجامع 5. فصل 7^b
فى ان الحايط القبلي من الجامع بناء هود النبي صعم 6. فصل 8^b
فى ذكر ما ورد فى فضل جامع دمشق وانه يخسف بحرستا 7. فصل 9^a
فى ان دمشق تكون اكثر المدن ابدالا واهلا وزهادا ومساجد ومالا ورجالا 8. فصل 12^a
فى انبناء بدمشق وانه لا يحاسب عليه 9. فصل 12^b
فى ذكر من قبر بدمشق 10. فصل 13^a
فى حديث الربوة 11. فصل 14^a
فى فضل جبل قاسيون والصلوة فيه والفراديس 12. فصل 15^a
فى ذكر ما ورد فى غوطة دمشق 13. فصل 16^b
فى الجبال المقدسة 14. فصل 16^b
فى فضل مغارة الدم والربوة وبردا 15. فصل 16^b
فى فضل المقام الذي ببرزة 16. فصل 19^b
فى ذكر الموضع الذي ينزل فيه عيسى بن مريم صعم 17. فصل 20^a
فى ذكر ما ورد او يكون من الملاحم بدمشق 18. فصل 21^a

Schluss f. 22^a: قال معاقل المسلمين ثلاثة معاقلهم من الروم دمشق ومعاقلهم من الدجال الاردن ومعاقلهم من ياجوج وماجوج الطور، هذا آخر ما اختصرته من كتاب فضايل الشام الخ

Schrift: ziemlich gross, breit, gleichmässig, gewandt, vocallos. — **Abschrift** von محمد بن على بن عيسى المعري الشافعي الشهير بابن الشريجي الحلبي im Jahre 1207 Rabī' II (1792), für seinen Stiefbruder ابو العباس احمد بن علي الشافعي

F. 23 leer. — HKh. IV. 9126. I 952. II 2234.

Ein anderer **Auszug** aus dem Werke des **Erraba'ī** wird beigelegt dem عبد الكريم بن محمد بن منصور السمعانى † $^{562}/_{1167}$.

6075. We. 1112.

1) f. 1—37^a.

78 Bl. 8vo, 15 Z. (17½ × 13; 13 × 10—11^{cm}). — **Zustand:** wasserfleckig und unsauber. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken und Klappe. — **Titel** f. 1^a von ganz neuer Hand:

كتاب فيه فضايل الشام وجبل قاسيون والجامع الاموي ومقام ابينا ابراهيم الخليل وحكايا صالحين وغير ذلك

Verfasser fehlt.

Anfang f. 2^a: قوله تعالي هل اتى على الانسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا، الحمد لله الذي خلق آدم من الطين بيد قدرته وصوره تصويرا وقسم ذريته اقساما فجعل منهم مومنا وكافرا الخ

Kein eigentliches u. abgeschlossenes Werk, sondern Excerpte erbaulichen Inhalts, auf Qorān-Versen u. Traditionen beruhend, mit betreffenden Anekdoten. Zuerst die obige Stelle (Sura 76, 1) paränetisch behandelt, nebst Aufführung von Qorānstellen (f. 3ᵇ), die auf das Verdienstliche guter Werke hinweisen. Dann f. 4ᵇ vom Jüngsten Gericht: كلام غريب فى احوال القيامة والصراط ومانع الزكاة وقاطع صلة الرحم وقتل النفس وحق المراة على زوجها وما اعد لهم وما عند الله من الخير الوافر والكرم الزايد والنعمة،

Daran schliessen sich Traditionen und Erzählungen über die Bluthöhle und andere Stätten in Syrien überhaupt und besonders in Damask. (Das folgende Stück findet sich in We. 1809, 1, aber in anderer Ordnung, nämlich die Abschnitte f. 13ᵇ—17 = We. 1809, f. 16ᵇ—21ᵇ; f. 21ᵃ—26ᵇ = f. 2ᵃ—7ᵇ; f. 29ᵇ—37ᵃ = f. 12ᵃ—16ᵇ.)

13ᵇ فى حديث المغارة [مغارة الدم .d. i] وزيارتها والشام
14ᵇ فضل المسجد الذي ببرزة
15ᵃ ذكر الموضع الذي ينزل عيسى بن مريم عم من دمشق
17ᵃ ذكر ما يكون من الملاحم بدمشق
21ᵃ ذكر ما ورد فى دمشق 23ᵃ ذكر ما ورد فى
25ᵇ ذكر مداين الجنة فضل جامع دمشق المبارك
26ᵇ باب ذكر مصلي الخضر عم من جامع دمشق
26ᵇ ذكر الموضع الذي فيه راس يحيى بن زكرياء من الجامع
29ᵇ ما ورد فى ان دمشق اكثر المدن آبدالا وزهادا
30ᵇ ذكر من قبر بدمشق 31ᵃ البناء بدمشق
32ᵃ ما ورد فى الصلوة فى 33ᵃ حديث الربوة جبل قاسيون والدعاء فيه
36ᵇ الجبال المقدسة 37ᵃ ما ورد فى غوطة دمشق

Schluss f. 37ᵃ: قال فطور زيتا بيت المقدس وطور سينا طور موسي وطور تينا مسجد دمشق وطور تيمننا ؟ مكة حرسها الله تعالي، تم وكمل

Schrift: ziemlich gross, flüchtig, unschön, fast vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 900/1494.

6076. We. 1710.

6) f. 80—91.

Format etc. und Schrift wie bei 5). — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt f. 80ᵃ, 1: الشقراء لبعض خلفاء بنى امية فوهب ذلك لزوجته الشقراء الخ

Das Stück gehört zu einer Geschichte der Stadt Damask und Umgegend (nicht zu einer Beschreibung ihrer Schönheiten). Denn f. 89ᵇ nennt der Verf. sein Werk eine „Chronik" und sagt, er habe sie im Jahre 675/1276 verfasst (الي حين وضعنا هذا التاريخ وهو سنة خمس وسبعين وستمائة). Er behandelt f. 80ᵃ den Namen Damask und f. 80ᵇ ult. ff. die Herleitung der Namen der Oerter in dem District von Damask, und giebt dann eine Beschreibung der Stadt. Dann f. 82ᵃ: ذكر من بناها، قال المصنف نقلت من كتاب المعجم عما استعجم

86ᵇ تسمية ابوابها، القبلي المعروف بالباب الصغير سمي بذلك لانه كان اصغر

88ᵃ ذكر قلعتها، قال المصنف كانت بنو امية تنزل فى الخضراء ظاهر دمشق

89ᵇ جامع دمشق، قال المصنف اخبرني احمد بن عبد الكريم المعروف بابن الجلال

Die Darstellung bricht ab f. 91 mit den Worten: فنزل فاذا هي كنيسة لطيفة ثلاثة اذرع فى ثلاثة اذرع واذا فيها صندوق ففتح الصندوق فاذا فيه سفط وفى السفط،

Die hier zuletzt angefangene Geschichte steht vollständig f. 107ᵃ ff. und We. 1793, 1, f. 2ᵇ ff.

6077. We. 1710.

7) f. 92—104.

Format etc. und Schrift wie bei 5). — F. 102. 103 oben am Rande wasserfleckig.

Bruchstück, ohne Anfang, ohne Titel- und Verfasser-Angabe, behandelt die Topographie von Damask. Das Vorhandene beginnt f. 92ᵃ, 1: قبل حريقه طلسمات لساير الحشرات معلقة فى السقف فوق البطاين وانه لم يكن يوجد فى الجامع شيء من الحشرات قبل الحريق الخ

f. 92ᵇ ذكر المساجد المقصودة بالزيارة، مسجد الربوة معتصم عيسى عم، مسجد برزة الخ

ما ورد عن الحكماء والعلماء فى مدح دمشق 96ª
بطيب الهواء وعذوبة الماء
ذكر تسمية ابوابها ونسبتها الي صفاتها او اربابها' 97ª
الباب القبلي المعروف
ذكر فضل مقابر اهل دمشق وذكر من دفن بها من 99ª
الانبياء واولى السبق' كعب فى مقبرة باب الفراديس
ذكر الساعات التي كانت على باب مسجدنا 102ᵇ

Der Abschnitt schliesst f. 104ᵇ mitten auf der Seite: ارادوا ان هذا المعبد لا يخرب ابدا ولا يخلو منه العبادة والله اعلم' اخر المنتقى من تاريخ دمشق لابن عساكر والحمد لله وحده'

Dies Stück ist entnommen der Chronik Damascus' des *Ibn 'asākir* † 571/1175.

Die Stelle f. 97ª—99ª ist wörtlich We. 1710, 6, f. 86ᵇ—87ᵇ entnommen.

6078.

1) We. 1844, 2, f. 29. 30. Die Abhandlung des ابن الطرسوسى الحنفى † 758/1357, betitelt:

النور اللامع فيما يعمل به فى الجامع

wie die Hauptmoschee in Damask am besten beaufsichtigt und für ihre Bedürfnisse gesorgt werde. (Die Schrift steht in dem 6. Abschnitt seines Werkes تحفة الترك: s. No. 5614. HKh. VI 14042 legt dieselbe mit Unrecht dem ابن العز bei.)

2) Mf. 1178, f. 72ᵇ—74ª. Brief des زكي الدين الحسين aus Elqāhira an seinen Bruder in Damask (enthaltend Sehnsucht nach Damask und Tadel Elqāhiras); nebst dessen Antwort. Abgefasst im J. 762/1361.

6079. We. 1121.

98 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (21×14½; 11½×8½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser fehlt

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt mit dem Schlussverse eines Gedichtstückes (Ṭawîl):

اذا ما سقت زورا تحرك عودها
لنا وتغنت فى البسيط على الدور

worin eine Wassermühle geschildert wird.

Der Inhalt des Werkes ist Schilderung der Vorzüge und Schönheiten Syriens, die erst in Prosa gegeben, dann durch Gedichtstücke Verschiedener belegt wird. Und zwar führt der Verfasser die schönsten Ortschaften an, aber hauptsächlich in Bezug auf die Blumen, Getreidearten, Pflanzen und Bäume, die vorzugsweise daselbst wachsen, und von diesen giebt er zuerst eine prosaische Beschreibung nach botanischen Werken, von Dioscorides, Galen, Ibn sînā, Errāzî, Ibn beiṭār etc. Dann bringt er darauf bezügliche Versstellen (meistens nur einige Verse), besonders von Dichtern des 8. u. 9. Jahrhdts d. H. Auch unterlässt er nicht, zum Preise des Landes, die dort gewonnenen und verarbeiteten Zeuge (f. 92ª) und ausgeführten Producte (f. 93ª) zu nennen.

Der Verfasser nennt sich an mehreren Stellen (f. 20ᵇ. 44ª. 66ᵇ. 74ᵇ. 77ᵇ. 89ᵇ. 90ª) البدري. Er citirt oft den محمد النواجي † 859/1455 (f. 3ᵇ. 77ᵇ etc.), öfters noch den ابن حجة الحموي † 837/1433; ferner f. 95ª den ابن حجر † 852/1448; nennt als seine Lehrer (f. 27ª) den برهان الدين الباعوني † 870/1465 und f. 71ª den شهاب الدين المنصوري † 887/1482. Er ist ferner Zeitgenosse des علاء الدين ابن مليك † 917/1511 (f. 52ᵇ. 53ᵇ). Von diesem abgesehen, sind die Namen der Uebrigen mit der Formel رحمه versehen, sie waren also schon todt, als er dies Werk verfasste. Nun führt er f. 90ᵇ einige Verse an, die ihm im J. 821/1418 vorgetragen wurden. Er wird damals ein junger Mensch gewesen sein; da er noch 887/1482 gelebt hat, muss er schon hochbetagt gewesen sein; er wird also wahrscheinlich um 890 gestorben sein. Sein Name ist nach We. 348: (oder ابو البقا) ابو التقا ابو بكر بن عبد الله البدري الدمشقى الوفائى الشافعى. Ebendaselbst wird gesagt, er habe Dichtungen u. a. Werke verfasst, von denen angeführt werden: المطالع البدرية فى المنازل القمرية und محاسن الشام (was also der Titel des vorliegenden Werkes ist); ausserdem, dass er

im 9. Jahrhundert gelebt habe. Abū bekr ben 'abdallāh *elbedrī* eddimašqī elwefāī abū 'ttuqā (oder abū 'lbaqā) im J. 867/1462 am Leben, ist also der Verf. dieses Werkes, welches den Specialtitel نزهة الانام فى محاسن الشام führt.

Schluss f. 98a: وقد ختمنا كتابنا هذا بذكر الانبياء والصحابة والاولياء والمشايخ والصالحين والعلماء العاملين وذكر المقابر فان كل انسان اليها صائر . . . يتأرج شذاهما ملاء الاكوان ويفوح ضوعهما على نشر الازاهير وطى عرف الريحان ويكونا كالنسيم فى دورة بين الرياض والتسنيم فيكون آخر منتهاه اول مبتداه ان شاء الله تعالى بكرمه ومنه وامه ويمنه'

Im Anfang fehlen 20 Bl., nach f. 59 2 Bl.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gedrängt, deutlich und gleichmässig, obgleich etwas flüchtig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift von محمد بن محمد بن بركات بن الكيال الشافعي الدمشقى im J. 988 Rab. II (1580). — HKh. VI 13677.

F. 98b enthält von derselben Hand eine alphabetische Aufzählung der Wörter für Medinische Dattel: هذه اسماء تمر المدينة الشريفة على حروف المعجم. Dieselbe ist von فتح الدين الزرندي المدنى † 748/1347. Beginnt mit 'ابو لبن u. hört auf mit 'يونانية' ياقوتية' يثربية' ام داود' ام الحلو

6080.

Dasselbe Werk in:

1) Spr. 186.

189 Bl. 8vo, 17 Z. (19 × 14½; 14 × 7¾cm). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: schöner Halbfranzbd. — Titel f. 1a:

كتاب وصف محاسن الشام وما بها من الجوامع والمساجد المشرفة والحمامين والبساتين وما بها من الاشجار المثمرة والازهار المينعة وما يليها من القرا وباقى المحاسن التى بها وما يليها'

Nach der Vorrede f. 4b:

نزهة الانام فى محاسن الشام

Verfasser fehlt.

Anfang (mit Frontispice) f. 1b: الحمد لله الذي جعل الشام فى وجه الارض شامة خضراء' وزان عاطله بانهار وعيون تروّي قلب الصادي وتشرح له صدرا . . . وبعد فقد سالتنى ايها الاخ الامجد والحبيب الاسعد العاشق فى محاسن الشام على السماع الخ

Beschreibung Syriens. Das Werk ist nicht in Kapitel getheilt. Die einzelnen Abschnitte (nicht فصل genannt) beginnen mit: ومن محاسن الشام Schluss wie bei We. 1121.

Es folgen dann noch f. 189b von derselben Hand Zusätze, die nicht zu dem Werke selbst gehören; vorhanden davon nur der Anfang einer Zusammenstellung von Sentenzen, die nach Galens Tode bei diesem gefunden wurden.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, deutlich, geübt, gleichmässig, wenig vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1025/1616.

2) Spr. 187.

98 Bl. 8vo, 23 Z. (20¼ × 14; 14 × 8½cm). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

كتاب نزهة الانام فى محاسن الشام

للبدري بدر الدين

[Eine Notiz auf f. 1a über den Verfasser sagt, er sei: ابو بكر بن محمد المدعو عبد الله البدري المصري ثم الدمشقى الشافعي تقى الدين ابو الصدوق' Es wird ihm darin eine Chronik تبصرة اولي الابصار فى انقراض العمرين الليل والنهار beigelegt].

Anfang und Schluss wie bei Spr. 186.

F. 88b—91 sind einige auf Damask bezügliche Anhänge von dem Schreiber hinzugefügt, theils Gedichte, theils in Prosa, von الذهبي, ابن كثير u. A.

F. 92. 93 enthält einen poetischen Wettstreit zwischen zwei Männern aus Damask und aus Bagdad (مفاخرة الدمشقى والبغدادي) über den Vorzug ihrer Städte, in Doppelversen (je 2 haben den gleichen Reim wie ihre Halbverse, im Ganzen 70 Einzelverse). Anfang:

قف واستمع يا ايها القدوه
ما تم لي اليوم مع اثنين فى الربوه
خرجت امشى لارمي الهم فى الندوه
لقيت اثنين يسبوا العقل فى الخلوه

Schluss: ثم الصلاة على خير الورى المختار محمد المصطفى فى السرّ والاجهار

Schrift: ziemlich klein, etwas flüchtig, vocallos, nicht recht deutlich. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** von محمد بن اسماعيل الصفدي im Jahre 1027/1618 (der Anhang im J. 1028/1619).

6081. We. 1111.

135 Bl. 8vo, 19 Z. (19¼×11½; 12½×5¾cm). — **Zustand:** lose Lagen u. Blätter; im Anfang etwas unsauber. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband:** Pappdeckel mit Lederrücken. — **Titel** fehlt; er ist im Allgemeinen:

كتاب فى فضائل الشام

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 1b: الحمد لله الاول بلا بداية الآخر بلا نهاية المحصي لكلّ شيء عددا العالم بما خفى من خلقه وبدا . . . وبعد فهذه اوراق اذكر فيها ان شاء الله تعالى ما تيسّر الاطلاع عليه وسهل الوصول اليه من كتب تواريخ الاسلام الخ

Darstellung der Vorzüge Syriens und besonders Damaskus', Beschreibung seiner Hauptmoschee, Aufzählung einiger in Syrien gestorbener und begrabener Propheten, Genossen des Propheten Moħammed, Nachfolger derselben, Gelehrter, Frommer; ferner Angabe denkwürdiger Plätze in Damaskus und wie es der Stadt am Ende der Dinge ergehen werde. In 6 Kapiteln, deren Inhaltsverzeichniss f. 2a am Schlusse des Vorworts.

باب 1. 2b فى فضل الشام، روي بالاسناد الي زيد بن ثابت رة قال سمعت الخ

باب 2. 4a فى فضل دمشق، روي بالاسناد الي ابي امامة رة عن النبيّ صلعم انه تلا

باب 3. 5a فى ذكر جامع دمشق وما اشتمل عليه من المآثر والمفاخر والمحاسن التى شرف بها على الاوايل والاواخر (in 7 فصل)

فصل 1. 5a فى فضل جامع دمشق

فصل 2. 6b فى مصلي الخضر عم فى جامع دمشق

فصل 3. 7a فى ذكر الموضع الذي فيه راس يحيى بن زكرياء عم

فصل 4. 8a فى ذكر ان الحايط القبلي من بناء هود النبي عم

فصل 5. 9a فى ذكر اصل الجامع وما وقع فى هدم الكنيسة التى كانت موضعه

فصل 6. 12a فى ذكر عمارة الجامع وكيفية انشائه وذكر مُنْشِئِه

فصل 7. 14a فى ذكر بعض ما اشتمل عليه هذا الجامع من المحاسن والصفات الجليلة والمآثر والمعاهد الجميلة والعجايب التى فاق بها علي غيره فى جميع البلدان وسما بها على ممرّ الدهور والازمان،

باب 4. 21a فى ذكر بعض من توفى بدمشق وغيرها من ارض الشام من الانبياء عم ثم من الصحابة البررة الكرام ثم من التابعين والعلماء والاولياء الاعلام الذين اشتهرت كراماتهم فى الانام، (zählt 41 Prophetengenossen, 20 Nachfolger derselben auf).

قسم 1. 24b فى ذكر بعض من توفى بالشام من الصحابة البررة (darunter ابو الدرداء † 32; تميم الداري † 96).

قسم 2. 83a اسماء من بعدهم اي بعد الصحابة من التابعين والعلماء والاولياء والصالحين (darunter أُوَيْس القرني gestorben unter dem Ḥalīfen 'Omar ben elḫaṭṭāb.
ارسلان بن يعقوب بن عبد الرحمن zur Zeit des نور الدين الشهيد † 569
كعب الاحبار † 34
السلطان صلاح الدين † 589
يحيى الدين النواوي † 676).

باب 5. 124b فى ذكر ما اشتملت عليه دمشق من البقاع والآثار الشريفة والمعاهد المعظمة المنيفة (in 5 فصل).

فصل 1. 125a فى حديث الربوة ومهد عيسى عم

فصل 2. 126a فى ذكر ما ورد فى الصلاة فى جبل قاسيون والدعاء فيه

فصل 3. 127a فى ذكر ما ورد فى غوطة دمشق والجبال المقدسة

فصل 4. 127a فى ذكر مغارة الدم

فصل 5. 130a فى ذكر المسجد الذي ببرزة ومقام سيدنا الخليل عم

6. باب 131ᵃ في ذكر ما يقع بدمشق في آخر الزمان
من نزول عيسى بن مريم عم ثم خروج
الدجال وما ياتى به من الكفر والعدوان
والزور والبهتان ثم هلاكه وهلاك اتباعه
على وجه لم يخطر ببال انسان (in 2 فصل)
1. فصل 131ᵇ في ذكر نزول عيسى بن مريم عم
2. فصل 132ᵃ في ذكر شيء من صفات الدجال
وما يقع في زمانه من تغيير الاحوال وتراكم
الاهوال ثم اخذه واخذ اتباعه على وجه
لم يخطر ببال'

Schluss f. 135ᵇ: ثم يخرج ياجوج وماجوج
ويكون الناس مع عيسى عم بالطور ثم يهلك الله ياجوج
وماجوج وتخرج الارض بركاتها وبعده تهب ريح من اليمن
فتقبض ارواح المومنين وتقوم الساعة على شرار الخلق
والله تعالى اعلم وصلي الله على سيدنا ... وسلم'

Schrift: ziemlich klein, hübsch, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Der Text in goldenen und schwarzen Linien eingerahmt. Bl. 1ᵇ ein kleines Frontispice, Gold auf blauem Grunde. — Abschrift c. ¹⁰⁰⁰/₁₅₉₁. — Auf einem Vorblatt und auf f. 1ᵃ steht ein Inhaltsverzeichniss. — Arabische Foliirung.

Der Verfasser nennt f. 130ᵇ den برهان الدين الناجي † ⁹⁰⁰/₁₄₉₄ seinen Lehrer, der damals schon — wie aus dem Zusatze hervorgeht: تغمده الله برحمته — todt war. Er lebt also im Anfang des 10. Jhrhdts d. H. Er heisst in We. 1821, 4: عماد الدين بن محمد بن شمس الدين بن محب الدين بن عماد الدين الحنفى Er scheint ein anderer zu sein als der in No. 18 besprochene كريم الدين محمد بن محمد بن محمد بن محمد بن العماد, welcher im J. ⁹²⁶/₁₅₂₀ (934) gestorben ist.

6082. We. 1118.

140 Bl. 8ᵛᵒ, 16–20 Z. (21³/₄×16¹/₂; 15–15¹/₂×8¹/₄ᶜᵐ). Zustand: lose Blätter, fleckig und nicht recht sauber. Der Seitenrand von Bl. 129—138 ist fast ganz abgerissen. — Papier: gelb, ziemlich stark, wenig glatt. — Einband fehlt; liegt in Pappumschlag.

Dasselbe Werk. Titel fehlt: doch ist f. 1ᵃ oben im Rande derselbe der Sache nach richtig so angegeben: هذا كتاب في فضل الشام وقصص وحكايات وفوايد شتى وذكر باب الفراديس وذكر الاولياء والصلحاء وقاسيون والاموي ونزول عيسى ومولد ابراهيم والصحابة والانبياء واشعار'

Verfasser fehlt. Anfang fehlt. F. 1ᵃ entspricht We. 1111, f. 2ᵇ, 7. Nach Bl. 18 ist eine Lücke von etwa 16 Bl. (= We. 1111, f. 15ᵃ, 12 bis f. 26ᵃ, 6). Dann fehlt der Schluss, 2 Bl. (= We. 1111, f. 134ᵃ, 18 bis zu Ende). Blatt 126ᵇ, 4 ist das Ende des 5. Kapitels und der Anfang des 6. etwas verkürzt; auch fehlt die Ueberschrift des 6. Kapitels.

Schrift: gross, flüchtig, rundlich, unschön, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. ¹²⁰⁰/₁₇₈₅.

6083. We. 1821.

4) f. 87—108.

Format etc. und Schrift wie bei 1), nur die Einrahmung ist fortgelassen. — Titel f. 87ᵃ:

تذكرة العماد جامعها في فضايل دمشق وجامعها

so auch im Anfang. — Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 87ᵇ: هذه رسالة مختصرة مجموعة في كتب معتبرة للشيخ العلامة ... عماد الدين بن محمد بن شمس الدين بن محب الدين بن عماد الدين الحنفى ... المسماة بتذكرة العماد الخ قال الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام الاتمان الاكملان على اشرف المرسلين ... وبعد فهذه اوراق اذكر فيها ان شاء الله تعالي ما تيسر الاطلاع عليه وسهل الوصول اليه من كتب تواريخ الاسلام الخ

Auszug aus dem soeben besprochenen Werke; der Verfasser desselben ist nicht genannt. Es ist in eine Anzahl (ungezählter) فصل getheilt.

f. 87ᵇ فصل في فضل الشام' روي بالاسناد الي عروة بن غزوان بن عتبة قال
89ᵃ فصل فيما ورد في فضل دمشق' وروي بالاسناد عن ابي امامة
89ᵇ فصل في فضل جامع دمشق المعروف بجامع بني امية' روي بالاسناد الي قتادة
90ᵇ فصل في مصلي الخضر عم في جامع دمشق
90ᵇ فصل في ذكر الموضع الذي فيه راس يحيى بن زكرياء من الجامع
91ᵇ فصل في ذكر ان الحايط القبلي من الجامع من بناء هود عم

فصل فى ذكر الجامع وما وقع فى هدم الكنيسة التى كانت موضعه 92ᵃ

فصل فى ذكر عمارة الجامع وكيفية انشائه وما اشتمل عليه من العجايب 94ᵃ

فصل فيما ورد ان دمشق اكثر المدن آبدالا وزهادا وفيمن دفن فيها من الانبياء وغيرهم 100ᵃ

فصل فى حديث الربوة 101ᵃ

فصل فى ذكر ما ورد من الصلوة فى جبل قاسيون والدعاء فيه 101ᵇ

فصل فى ذكر ما ورد فى غوطة دمشق والجبال المقدسة 102ᵇ

فصل فى ذكر ما ورد فى مغارة الدم 102ᵇ

فصل فى ذكر المسجد الذي ببرزة ومقام ابراهيم عم 104ᵇ

فصل فى ذكر المكان الذي ينزل فيه عيسى عم فى دمشق 105ᵇ

فصل فى ذكر شيء من صفات الدجال 106ᵃ

Schluss f.108ᵃ: ثم يهلك الله ياجوج وماجوج وتخرج الارض بركاتها وبعده تهب ريح من اليمن فتقبض ارواح المومنين وتقوم الساعة على شرار الخلق، والحمد لله وحده وصلى الله على من لا نبي بعده، انتهي

Die Eintheilung des Werkes ist fast ganz so, wie bei We. 1809, 1, angegeben ist.

Abschrift vom J. 1148/1735.

Dasselbe Werk in Lbg. 12, 1, f. 1—26ᵃ.

55 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. (17⅓ × 12½; 12½ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch fleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ oben zur Seite von späterer Hand:

فضائل الشام [وفضائل بيت المقدس]

Das Eingeklammerte bezieht sich auf das 2. Stück des Bandes.

Anfang ebenso, aber mit vorgesetztem kurzen Ḥamdallāh. Schluss wie bei We. 1821, 4.

Schrift: klein, fein, hintenüberliegend, etwas vocalisirt. Ueberschriften roth. Text in rothen Linien. — Abschrift c. 1100/1688.

6084. We. 1122.

Fol. 27—86. 4—24. 1—3.

86 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (16¼ × 11; 12 × 6¾ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel f. 27ᵃ:

مختصر تنبيه الطالب وارشاد الدارس

ebenso im Vorwort. — Verfasser fehlt; s. unten.

Anfang f. 27ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام . . . وبعد فهذا تعليق لطيف اختصرت فيه كتاب تنبيه الطالب وارشاد الدارس المنسوب للعلامة محيى الدين ابي المفاخر النعيمي الخ

Auszug aus dem Werke des عبد القادر بن محمد بن عمر بن محمد النُعَيْمى الدمشقى محيى الدين ابو المفاخر. 'Abd elqādir ben moḥammed ben 'omar *enno'eimī* muḥjı eddın abū 'lmefāḫir starb im J. 927/1521. Sein Werk heisst ausführlicher nach HKh. II 3622: تنبيه الطالب وارشاد الدارس فيما بدمشق من الجوامع والمدارس und nach We. 348 (s. v. النعيمى): تنبيه . . . الدارس لاحوال المدارس. Es enthält eine Zusammenstellung und Beschreibung der öffentlichen Anstalten, besonders der Schulen und Moscheen in Damaskus.

Dieser Auszug zerfällt in 11 Kapitel und Schlusswort. Ebenso ist eingetheilt der Auszug, den HKh. II 3622 aus dem Werke erwähnt als verfasst von عبد الباسط الواعظ الدمشقى Dieser wird also Verfasser des vorliegenden Auszuges sein, wozu stimmt, dass der Nachtrag zu demselben (f. 1ᵇ—3ᵇ) überschrieben ist: ومما قاله الشيخ عبد الباسط العلموي رحمه توفي سنة ١٠٠٦، 'Abd elbāsiṭ eddimašqı el'almawı starb im Jahre 1006/1597.

1. باب في دور القران، الدار الخيضرية شمالي دار الحديث التنكزية الخ 27ᵇ
2. باب في دور الحديث، دار الحديث الاشرفية جوار باب القلعة 29ᵃ
3. باب في مدارس الشافعية، المدرسة الاتابكية بصالحية دمشق 32ᵇ
4. باب في مدارس الائمة الحنفية، المدرسة الاسدية تقدم محلها 48ᵃ
5. باب في مدارس الايمة المالكية، الزاوية وقف السلطان صلاح الدين 58ᵇ
6. باب في مدارس الحنابلة، المدرسة الجوزية بسوق القمح انشاء محيى الدين بن جمال الدين بن الجوزي البكري († 656) 59ᵃ

7. في مدارس الطب، الدخوارية بالصاغة 62ᵃ باب العتيقة قرب الخضراء

8. في الخوانق، الخانقاه الاسدية داخل باب 63ᵃ باب الجابية بدرب الهاشميين

9. في الرباطات، رباط البيان داخل باب شرقي 68ᵃ باب وهو ابو البيان محمد بن محفوظ

10. في الزوايا، الزاوية الارموية بسفح قاسيون 69ᵃ باب انشاء الشيخ عبد الله بن يونس الارموي

11. في الترب، التربة الاسدية بالجبل لعلي بن 72ᵃ باب عبد القادر القرشي الاسدي

في الجوامع، ولنقدم منها جامع بني امية 81ᵇ الخاتمة فنقول هو انشاء الوليد بن عبد الملك الخ

Schluss f. 86ᵃ: جامع منجك بميدان الحصا انشأه الامير ابراهيم بن الامير سيف الدين منجك اليوسفي الناصري قتل في وقعة نعير ولم يعلم اين جسده واما والده فقد مرت ترجمته في المدرسة المنجكية والله الموفق للصواب

Schrift: ziemlich klein, gewandt, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift von ابراهيم بن سليمان بن محمد بن عبد العزيز الحنفي الجينيني im Jahre 1092 Ḏû'lḤiǵǵe (1681).

Daran schliesst sich f. 4—24ᵃ ein Anhang, den der Abschreiber, ابراهيم بن سليمان الجينيني, dem Schluss des Originals wörtlich entnommen hat, betreffend die Aufzählung der Moscheen in Damask. Seine Vorbemerkung lautet: لما كتبت هذا المختصر اطلعت علي الاصل وكنت اراجعه واصلح منه بعض المحلات بكلمة او اكثر ثم رايته جعل في الآخر خاتمة في المساجد فاحببت نقلها بحروفها هنا تتميما للفايدة،

Dieser folgende Abschnitt hat also in dem Auszuge selbst gefehlt. Anderes fehlt darin, weil es auch im Original unerwähnt geblieben ist. Denn eine Randbemerkung f. 81ᵇ sagt: وفي مدينة دمشق ترب كثيرة لم يذكرها في الاصل ولم يذكرها المختصر تبعًا له ولم يعلم السبب الداعي الي ذلك مع شهرتها ورجحانها الظاهر لكل احد والله اعلم،

Derselbe beginnt: الخاتمة في ذكر المساجد داخلها، مسجد كبير قبلة السوق الداخل من باب الجابية معلق يعرف بمسجد القسطين الخ

وفي هذه السنة شرع في عمارة :Schluss f. 24ᵃ المدرسة المؤيدية بالقاهرة، انتهي،

Der Verfasser des Originals hat, nach der Unterschrift f. 24ᵃ, noch die Besprechung anderer Sachen versprochen, es findet sich davon aber nichts in seinem Werke, wenigstens nicht in der dem Abschreiber vorliegenden Handschrift. — Abschrift vom J. 1093 Moḥ. (1682).

Endlich f. 1ᵇ—3ᵇ ein Excurs des Verfassers des Auszuges, den Umbau einzelner Gebäude (der nach dem Tode des Verfassers des Originals stattgefunden) behandelnd. Er fängt an: تجدد جامع وتكية بالميدان الاخضر مكان قصر الملك الظاهر بيبرس واخذت آلته وجعلت فيه واضيف الي ذلك جديد وعتيق الخ und schliesst: ودفن بتربته الي جانب مارستانه نقله ابن شهبة في تاريخه

Das Werk giebt über die meisten darin angeführten Bauwerke historische Angaben.

F. 24ᵇ—26ᵇ sind leer gelassen.

6085. We. 1110.

32 Bl. 8ᵛᵒ, c. 17—25 Z. (20 × 15; 15 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber, besonders gegen Ende. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe.

Ein Stück desselben Werkes. Titel fehlt, falls man nicht als solchen ansehen will die Angabe auf f. 1ᵃ oben von späterer Hand: مختصر المدارس, die jedoch nicht ganz zutreffend ist. Verfasser fehlt: s. Anfang. An einigen Stellen ist hier Platz gelassen für Nachträge und für den üblichen Anfang und Schluss. Ein kurzer Anfang ist dann nachträglich diesem Auszuge vorangestellt; derselbe beginnt f. 1ᵇ: الحمد لله اللطيف بخلقه الكريم برزقه المان على خلقه . . . [وبعد] فهذا منتبذ من كتاب تنبيه الطالب وارشاد الدارس لمواضع الخير والمدارس والاصل الاول للعلامة الافضل محيي الدين ابي المفاخر عبد القادر بن محمد النعيمي الشافعي،

Dann beginnt das Werk selbst so: دار القرآن الخيضرية شمالي دار الحديث التنكزية بالقصاعين انشأها

القاضي قطب الدين ابو الخير محمد بن خيضر الخيضري سنة ٨٧٨، دار القرآن الجزرية قبل النها بدرب الحجر الخ

Die Vorderseite des ersten Blattes ist verklebt; auf derselben oben ist der Artikel دار القرآن الوجيهية enthalten gewesen, der übrige Theil der Seite ist weiss geblieben; jener Artikel steht jetzt f. 2ª Mitte. — Die Reihenfolge der Artikel ist nicht völlig so wie in We. 1122. Auf دور القرآن folgt f. 2ª دور الحديث; 4ª الخوانق; 6ᵇ الرباطات; 7ª الزوايا; 9ª الترب; 14ᵇ المدارس; 29ª مدارس المالكية; 29ᵇ مدارس الحنابلة.

Zuletzt f. 31ᵇ خانقاة الدويرة; welcher Artikel f. 32ª so schliesst: ومنه جميع قرار ارض الاصطبل بدرب السلسل بجوار الخانقاة المذكورة والطبقات علو الاصطبل المذكور ثبت ذلك على مصالح الخانقاة المذكورة،

Das Weitere fehlt.

Schrift: gross, kräftig, rundlich, etwas flüchtig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. ¹²⁰⁰/1785.

Am Rande nicht selten Zusätze und Nachträge.

In Pm. 482, f. 63ᵇ—67ª ist eine Abhandlung des علوان بن عطية الحموي † ⁹³⁶/1527 über Vorzüge und Geschichte Damaskus' enthalten (ر" فى فضايل الشام واخبارها).

6086. We. 1113.

2) f. 38ᵇ—117.

Format (20×14; 16×10cm) etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Er steht in der Vorrede f. 39ª:

الجوهر المكنون فى فضايل زيارة جبل قاسيون

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 38ᵇ: الحمد لله الذي فضل بقاع الارض بعضها على بعض وجعل جبل قاسيون فى دمشق الشام مستغاثا لكل انسان . . . وبعد فيقول العبد الفقير الي الله سبحانه محمد بن ناصر الدين السوائى ثم الشفوني الخطيب الشافعي مذهبا فهذا كتاب فى فضايل جبل قاسيون ومغارة الدم فيه وتعرف الآن بالاربعين وخاتمة فى فضايل دمشق الشام الخ

Lob Damasks und Erzählung, wie es der Stadt am Ende der Dinge ergehen werde und Lob des Berges Qâsiûn und der Bluthöhle in demselben und der heiligen Stätten bei Damask, von Mohammed ben nâçir eddîn essawâï éssafûnî elhaṭîb, um ¹⁰⁵⁴/1644 am Leben. Er knüpft in der Regel an Aussprüche Mohammeds oder Anderer an, handelt ausserdem aber noch über allerlei mit der Stadt und dem Lande in Zusammenhang stehende Punkte, wie über die Geburt Abrahams und des Jahjâ ben zakarijjâ und über Beschneidung etc. Das Werk zerfällt in 7 Kapp. (deren jedes ein besonderes Schlusswort hat) und in eine خاتمة, die in 4 Kapp. getheilt ist. Die Kapitel enthalten eine Menge Unterabtheilungen, wie فائدة, مسئلة, تنبيه, لطيفة. Die Inhaltsübersicht findet sich f. 38ᵇ—39ᵇ.

1. باب 39ᵇ فى فضل التين والزيتون وما ورد فى فضلهما من الاخبار
خاتمة 41ª فى بيان اصل المسك وما ورد فى فضلة من الاخبار
2. باب 45ᵇ فى فضل جبل قاسيون فى دمشق الشام وما ورد فى فضله وفى الصلاة والدعاء فيه من الاخبار
خاتمة 53ª فى بيان تسبيح الجبال والجمادات وما ورد فى فضلهما من الآيات والاخبار
3. باب 55ª فى بيان فضايل مغارة الدم فى جبل قاسيون بدمشق وما ورد فى فضلها من الاخبار
خاتمة 56ª فى بيان سبب قتل هابيل بن آدم على ظهر مغارة الدم فى جبل قاسيون بدمشق
4. باب 58ᵇ فى بيان مولد ابراهيم الخليل عم وفى ذكر مسجده الذي بقرية برزة بجبل قاسيون بدمشق الشام
خاتمة 62ᵇ فى بيان افضل الخلق على الاطلاق حبيب الله تعالي محمد صلعم وما ورد فى ذلك من الابيات والاخبار
5. باب 64ª فى بيان وجوب الختان علينا وما ورد فى ذلك من الابيات والاخبار
خاتمة 67ᵇ فى بيان اصل الهدايا والمكافاة وما ورد فى فضلها من الآيات والاخبار
6. باب 72ª فى بيان المواضع الشريفة التى يستجاب فيه الدعاء من دمشق الشام
خاتمة 76ᵇ فى بيان الاوقات التى يستجاب فيها الدعاء وما ورد فى فضله من الآيات والاخبار

7. باب 81ᵃ فى بيان مولد يحيى بن زكرياء عم وما ورد فى فضله من الآيات والاخبار

خاتمة 89ᵃ فى سبب قتل السيد يحيى بن زكرياء عم بدمشق الشام

خاتمة 90ᵇ فى فضايل دمشق الشام

1. باب 90ᵇ فى فضل دمشق الشام وما ورد فى فضلها من الايات والاخبار

2. باب 103ᵇ فى بيان ذكر ما يقع بدمشق فى آخر الزمان من ظهور المهدي ومن نزول عيسى بن مريم عم

3. باب 109ᵃ فى ذكر خروج الدجال وما ياتى به من الكفر والزور والبهتان ثم هلاكه واهلاك اتباعه على وجه لم يخطر ببال انسان

4. باب 113ᵃ فى ذم مانع الزكاة الذم الشديد والوعيد العظيم الذي فيه هلاك الدنيا والدين

Schluss f. 115ᵇ: فليكن آخر كلامه من مجلسه سبحان ربك رب العزة عمّا يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين، وهذا آخر ما وقع عليه الاختصار من فضايل دمشق والشام . . . واساله النفع به لي ولوالدي ولجميع المسلمين فى الدنيا والآخرة امين،

Abschrift im J. 1115 Raǵab (1703).

F. 116ᵇ u. 117, von derselben Hand wie f. 37ᵇ, steht ein Lobgedicht von c. 30 Versen auf Moḥammed, von سيدي احمد الشاكر, das so beginnt (Ṭawīl):

امن دار حيّ ام ربوع بثينة   اهاجك برق وامض بالعشية

und schliesst:

لعلّ بها يعطى امانيه شاكرا   لآلاء ذي الاحسان من كل وجهة

ausserdem einige kleine Gedichtstücke.

F. 61 ist die obere Hälfte abgerissen und fehlt.

6087.

Dasselbe Werk in:

1) Lbg. 153.

117 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (21 × 14½; 14½ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; Anfangs und an einigen anderen Stellen ausgebessert; nicht ganz sauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederband. — Titel im Vorwort f. 2ᵃ:

الجوهر المكنون فى فضائل زيارة المغارة وجبل قاسيون

Ausserdem e. Anfang. F. 1ᵃ von späterer Hand:

ك الجوهر المكنون فى فضل دمشق الشام والمغارة وجبل قاسيون والتين والزيتون

Verfasser f. 1ᵃ (von späterer Hand):

ابو الطيب الماوردي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين الذي خلق آدم من ماء وطين وخلق نوحا . . . وبعد فهذا كتاب عظيم يسمّى بالجوهر المكنون فى فضائل دمشق الشام وجبل قاسيون وفى فضل التين والزيتون وما ورد فى فضلهما الخ

Der Verfasser giebt also seinem Werke in der Vorrede 2 etwas verschiedene Titel. — Er hat sich in der Vorrede nicht genannt, auch nicht am Schluss; sein Name f. 1ᵃ (von späterer Hand), Abū 'ṭṭajjib elmāwerdī, ist unrichtig. Anfang und Vorrede weichen von We. 1113, 2 ab. Schluss wie bei We., aber nur bis zu رب العالمين.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift um 1120/1708; die der Ergänzung (f. 111—117) vom J. 1131/1719.

2) We. 1866.

204 Bl. 4ᵗᵒ, c. 19 Z. (22¼ × 16; 16 × 9—9½ᶜᵐ). — Zustand: lose Blätter und Lagen; nicht recht sauber, besonders zu Anfang und zu Ende; öfters auch fleckig und bisweilen ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Lederdeckel mit Klappe. — Titel u. Verf. f. 1ᵃ:

كتاب شرح الغاره فى فضايل زيارة المغاره لمحمد بن ناصر الدين الشنوتى الشافعي

Der Name des Verfassers steht im Anfang so wie bei We. 1113, 2, nur scheint الشفولى für الشفونى zu stehen. Der Titel weicht von dem der anderen Handschriften ab, ist auch nicht in der Vorrede so angegeben. Anfang u. Schluss (mit einem kleinen Zusatz) wie We. 1113, 2.

Schrift: gross, kräftig, rundlich, ungleich, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift vom J. 1159 Ḏū'lḥiǵǵe (1746).

Lücken nach f. 72. 84. 94. 174. Bl. 203 u. 204 gehören in eine Lücke, vielleicht in die nach f. 72.

6088. We. 1116.

64 Bl. 8ᵛᵒ, c. 37—40 Z. (21 × 15¼; 16½ × 5½ (16 × 8)ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen; im Anfang fleckig

am Rande. — Papier: gelb, dünn, glatt. — Einband fehlt. — Titel und Verfasser f. 1ª von späterer Hand:

كـ" المواكب الاسلامية في الممالك والمحاسن الشامية لمحمد بن زين البقاء عيسى بن كنان الصالحي الحنفي

Der Titel ebenso in der Vorrede, mit Weglassung von والمحاسن.

Anfang f. 1ᵇ: سبحان مويد كلمة الاسلام بخير ناصر ومويد دعايم الاسلام بالسيف الباتر . . . وبعد فهذه رسالة بعثني عليها بواعث المحبة ودواعي سواجع القضايا الملبّة الخ

Beschreibung Syriens, von Moħammed ben 'Isā *ben kennān* eççāliħī † $^{1153}/_{1740}$ (No. 1531). (Auf der letzten Seite ist كنان ausdrücklich mit Verdoppelung des ن, also كنّان, angegeben.) Der Verfasser nennt sein Werk eine Risāle, aber auch f. 62ᵇ كتاب. Er führt f. 2ª die von ihm benutzten, ziemlich zahlreichen, Werke auf.

Das Werk selbst beginnt f. 2ᵇ so: الممالك الشامية اكبر مدنها دمشق والشام حدّها من الفرات الي العريش طولا ومن جبل طيّء الي بحر الروم عرضا الخ

Nach Damaskus und dem dazu gehörigen Gebiet und den Ortschaften behandelt der Verfasser f. 25ª حلب, f. 31ª حماة, f. 32ᵇ طرابلس, f. 33ᵇ صفد. Dann f. 35ᵇ ff. bespricht er, unter Anführung von Versen, die daselbst vorkommenden Blumen, Bäume, Früchte, Pflanzen und Gewächse. F. 61ª spricht er von den öffentlichen feierlichen Aufzügen, wozu auch die Wallfahrts-Procession gehört, giebt dann f. 62ª die Stationen bis Mekka an und gleichfalls auch die Stationen der Aegyptischen Wallfahrt, und beschliesst das Werk f. 62ᵇ mit einem Abschnitt: فصل في فضل الشام وما ورد فيها

Schluss f. 64ᵇ mit einigen Versen des المارديني, deren letzterer (Ħafīf):

هذه الجنة ادخلوها بسلامٍ بلدة طيّب وربي غفورُ

Schrift: sehr klein und fein, gewandt und etwas flüchtig, nicht leicht, vocallos. Die Stichwörter meistens in grösserer Schrift, bisweilen roth. Auf dem breiten Rande öfters Bemerkungen und Zusätze. — Abschrift vom Jahre 1127 Ďū'lqa'da (1715).

Ein Bruchstück desselben Werkes in We. 1962, 18, f. 210—233.

4ᵗᵒ, 21—24 Z. (22½ × 11½; 15 × 5½—6ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen und Blätter; sehr fleckig; 215 u. 231 auch im Text beschädigt. Der Rand von f. 228. 231 ist stark beschnitten. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Titel u. Verfasser f. 210ª:

كـ" المواكب الاسلامية في الممالك والمحاسن الشامية لمحمد بن عيسى الخلوتي

Nach f. 217 scheinen 9, nach f. 225 8 Bl. zu fehlen. Nach f. 227 ist eine grosse Lücke; dahinein gehören wahrscheinlich f. 228. 229. Die Bl. 230 u. 237 gehören an das Ende des Werkes; auch hier sind nach 229 u. 231 Lücken.

Die letzten Worte auf f. 231ᵇ: فاقمنا به الي ان زالت الشمس ثم زمّت الرحال وشدّت الاحمال فسرنا في امان الله وحفظه وحسن،

Autograph, meistens in grosser Schrift, ausser den 4 letzten Blättern.

6089. We. 1962.

14) f. 185—196.

4ᵗᵒ, 29—30 Z. (24½ × 12; 16—17 × 5¾ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen und Blätter; fleckig. Bl. 188. 189. 187 oben am Rande beschädigt. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn.

Bruchstück, enthaltend eine Aufzählung und Geschichte der Lehranstalten (مدرسة) in Damaskus, Eççāliħijje und Ǵebel qāsijūn nebst Angabe ihrer Gründer und des Lebenslaufes derselben. — Die ersten Worte f. 185ª: وظيفته حساب ما يدخل خزينته الخ

Zuerst werden hier behandelt: الصابية 185ª; المعبدية 185ª; مدارس الشافعية 185ᵇ; الخبيصية 186ª; الخليلية 186ª; الدماغية 186ª; الدولعية 186ª; الركنية الجوانية 186ᵇ; etc.; الجركسية 187ᵇ; الحاجبية 188ª; الركنية 189ª; الشبلية 189ª; المرشدية 189ᵇ; المعظمية 189ᵇ u. s. w. Zuletzt الفرغانية; الفتحية; العلمية 196ᵇ; الظاهرية الجوانية 195ᵇ.

Nach f. 185. 186 fehlt etwas.

Es liegt hier ein Werk zu Grunde, das ein Späterer um $^{1117}/_{1705}$ überarbeitet und dann mit Zusätzen herausgegeben hat. Diese Zusätze

sind mit قلت eingeführt; einzelne solche stehen auch am Rande.

Der Herausgeber ist ohne Zweifel ابن كنّان † 1153/1740. Von seiner Hand rührt auch die Schrift her (in der kleinen gefälligeren Form).

6090. We. 1120.

89 Bl. 8vo, 23 Z. (21 × 14; 16½ × 8cm). — Zustand: wasserfleckig am oberen, besonders aber am unteren Rande, so dass derselbe an der Ecke nicht wenig beschädigt ist. Einzelne Blätter lose. — Papier: gelb, etwas glatt, ziemlich dünn. — Einband: rother Lederband. — Titel fehlt, steht aber f. 3a in der Vorrede und f. 1b im Frontispice:

البرق المتألّق فى محاسن جلّق

Verfasser fehlt; nach der Unterschrift:

السيد محمد بن مصطفى بن خداوردي بن مراد بن ابراهيم الدمشقى ابن الراعي

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي غرس ادواح التوحيد فى رياض قلوب اهل العرفان وامطرها من سحايب فيضه فائض من افنان الهداية والايمان . . . وبعد فلما انفصمت عنّى عري الطفولية وانشقّت فى غصن شبابي بُرْعمة الرجولية ولعت بالتنزه فى حدايق الادب وازهاره الخ

Enthält weniger eine Beschreibung, als poetische Verherrlichung der Stadt und Umgegend von Damaskus, ihrer Schönheit u. Vorzüge. Der Verfasser Moḥammed ben muçṭafā ben Ḫodawerdī eddimašqī *ibn errā'ī*, gestorben nach d. J. 1170/1756, führt zu dem Zwecke sehr viele Stellen aus Gedichten Anderer an, von sich selbst fast nur ein Reǵez-Gedicht, Lob Damasks. Dasselbe ist 190 Verse lang und beginnt f. 3a:

الحمد لله مفيض النعم مول لمن شاء صنوف الكرم
مكوّن الاكوان بالاتقان صنع حكيم مبدع متقان

und schliesst f. 7a:

هواطل الرضوان فيها تهمي وبالرضى والعفو ارجو حتمي

Dann folgt der Abschnitt f. 7a: ذكر الشام وفضائلها ومحاسن رياضها ومتنزهاتها وما ورد فيها من الاحاديث والآثار واقوال اصحاب الاخبار، فمن ذلك ان الشام موطن الانبياء عمّ ومعدن الزهاد والعباد الخ

فصل فيما قيل فى الشام ومحاسنها وذكر جامعها 11b من الشعر وما تغنّت به الشعراء من ذكر رياضها ومياهها وحسن متنزهاتها

Darin eine 65 Verse lange Qaçîde des عبد الغنى النابلسى † 1143/1730, anfangend f. 12a (Kâmil):

ان سامك الخطب الجهول فاقلقا انزل بارض الشام واسكن جلّقا

und andere von demselben, kürzeren Umfanges. Ferner Qaçîden (oder Stücke aus denselben) u. A. von den sehr späten Dichtern:

14b عبد الرحمن بن حمزة † c. 1100/1688
15b عبد الكريم ابن حمزة † 1118/1706
16b عبد اللطيف المنقاري † 1057/1647
17a امين جلبي المحبّى † 1111/1699
18a المقري † 1041/1631
24b احمد بن على المنينى † 1172/1758
25a محمد سعيد ابن السمان † 1172/1758
26b محمد بن عثمان ابن الشمعة † c. 1170/1756
27b احمد بن الحسين ابن كيوان † 1173/1759
28a مصطفى اسعد اللقيمي † 1178/1764
28b محمد السعيد الدمياطي † 1178/1764

aber auch solche von Früheren, wie

القيراطي f. 19b, ابن عنين 20a,
التلعفري 20a, شمس الدين الاسدي 21a,
الامير ابو الفضل اسمعيل ابن الامير ابي العساكر سلطان ابن علي ابن منقذ الكناني 23a.

29a ذكر قاسيون المبارك
31b ذكر الصالحية ومحاسنها وذكر رياضها وما قيل فيها من الشعر والنثر
33a فصل قد عنّ لي ان اذكر ما قيل فى الازاهر ممّا ترك الاول للآخر

41a اراضى السهميين 41b اراضى النيربين
43a اراضى الميطور 43a اراضى سطراء
44a اراضى اللوان u. s. w. andere Plätze.
47a غوطة دمشق 48b انهار دمشق

50a فصل فى ذكر الانهار وتقسيمها وذكر اصولها السبعة وما ينقسم منها
60a فصل فى ذكر اوديتها
70b فصل فى الاعين الكبار التى تجري مجري الانهار
73b تذييل، وعلى ذكر المياه فلنذكر نبذة

74ª فصل ولما مدح شعراء الاندلس قطرهم البديع بموشحات . . . انتدب لمباراتهم فى الشام رجال واىّ رجال ونظموا فى جلقهم الخ

Von dieser Art Lobgedichten auf Damask ist das موشح des عبد الغنى النابلسى † 1143/1730, das f. 74ᵇ beginnt:

فى رياض الشام لطف وصفا وسرور طارد للحزنْ
ويصفو من لها قد وصفا صادق فى وصفه لم يمنْ

Ferner das الموشح des عبد الكريم بن حمزة النقيب † 1118/1706 f. 76ᵇ, anfangend:

يا زمانا بالتهاني سلفا فى ربا جلّق ذات الحسن

78ª dto von سعودي بن يحيى المتنبي † 1127/1715, anfangend:

يا رياضا غيثها قد وكفا فى دمشق الشام ذي الحسن السني

79ᵇ dto von محمد صادق ابن الخراط † 1148/1730, das beginnt:

جاد ربع الشام غيث وكفا وسقى عهدي بتلك الدمن

81ᵇ dto von محمد سعدي العمري † 1147/1734, anfangend:

يا رعي الله زمانا سلفا فى رياض الشام بالعيش الهنى

83ª dto von عبد الرحمن بن عبد الرزاق † 1138/1725, anfangend:

كم جنينا زهر انس وصفا فى روابي الشام ذات الاعين

85ᵇ dto von محمد بن عثمان ابن الشمعة † c. 1170/1756, beginnend:

قم بنا يا صاح نجلو القرقفا فى رياض مايسات الاغصن

87ª dto von عبد الرحمن بن محمد التركماني البهلول († 1163/1750), anfangend:

غنياني بسعاد وصفا مطلع الشام بمغنى حسن

Der Verfasser schliesst sein Werk mit diesem poetischen Chronogramm:

وبحمد الاله مذ حاز لطفا نظامها
قلت فيها مؤرّخا جاء مسك ختامها

woraus sich als Zeit der Abfassung 1171/1758 ergiebt. In der Unterschrift steht auch noch ausdrücklich als solche das J. 1171 Ǵom. II (1758).

Schrift: ziemlich klein, gewandt, deutlich, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. Der Text in rothen Linien eingerahmt. — Abschrift im J. 1199 Raǵab (1785) von السيد سليمان بن محمد امين بن عبد الرحمن
Collationirt.

6091. Mq. 465.

396 Seiten 4ᵗᵒ, 24 Z. (28×16; 15–16×9½–10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. Bl. 129. 130 arg beschmutzt. — Papier: verschieden: zum Theil gelblich, zum Theil weisslich, ziemlich stark, glatt. — Einband: Halbfranzbd. — Titel Seite a:

كتاب اخبار الاعيان من جبل لبنان

so auch in der Vorrede S. b. Verfasser fehlt, s. Anfang.

Anfang S. b: الحمد لله الذي جعل اخبار ابناء الزمان انباء وعبرة لكل انسان وصير اللسان ترجمان الجنان . . . وبعد فيقول العبد الحقير . . . طنوس بن يوسف الشدياق الحدثى اللبنانى المارونى انى لما رايت تواريخ لبنان مختلفة التبيان اما لاختلاف اهواء المؤرخين او لعدم الاعتناء بسديد النقل المبين او لجهلهم الخبر اليقين او لخوفهم من الولاة الظالمين الخ

Zuverlässige Geschichte des Libanon, von Ṭanūs ben jūsuf essidjāq ellubnānī elmārūnī. Eingetheilt in 3 قسم nebst Unterabtheilungen, deren Uebersicht S. c u. d steht.

جزء 2. S. 33 في نسبة الاسلام والمتاولة والدروز (in 14 فصل)

فصل 1. 33 في نسبة الامراء التنوخية الاسلام واخبارهم

فصل 2. 52 في نسبة الامراء ال علم الدين التنوخية الاسلام

فصل 3. 53 في نسبة الامراء ال جمال الدين التنوخية الاسلام

فصل 4. 54 في نسبة الامراء المعنيين الاسلام واخبارهم قبل مجيئهم الي لبنان

فصل 5. 56 في نسبة الامراء ال عساف التركمان الاسلام واخبارهم

فصل 6. 59 في نسبة الامراء ال سيفا الاسلام واخبارهم

فصل 7. 61 في نسبة امراء الكورة الاكراد الاسلام

فصل 8. 62 في نسبة المشايخ الحمادية المتاولة واخبارهم

فصل 9. 65 في نسبة الامراء الارسلانية الدروز

فصل 10. 66 في نسبة المشايخ الجان بلاطية الدروز واخبارهم

فصل 11. 67 في نسبة المشايخ العمادية الدروز واخبارهم

فصل 12. 69 في نسبة المشايخ النكدية الدروز واخبارهم

فصل 13. 70 في نسبة المشايخ التلاحقة الدروز واخبارهم

فصل 14. 71 في نسبة المشايخ الملكية الدروز واخبارهم

قسم 2. 73 (in 4 فصل) في جبل لبنان

فصل 1. 73 في حدود لبنان وسكانه

فصل 2. 74 في مدن لبنان

فصل 3. 74 في انهر لبنان

فصل 4. 76 في مقاطعات لبنان

قسم 3. 78 في اخبار الامراء الاعيان من جبل لبنان (in 4 فصل)

فصل 1. 79 في اخبار امراء المردة الموارنة في بلاد جبيل والبترون والجبة

فصل 2. 95 في اخبار الامراء المعنيين

فصل 3. 160 في اخبار الامراء الشهابيين

فصل 4. 382 في ولاية الامراء اللمعيين واخبارهم

Schluss S. 396: وفيها وفد من دمشق الي بيروت داء الهيضة المسمّي حديثا عند اطبّاء الافرنج بالهوا الاصفر فهرب نصاري بيروت الي البلاد فامر الواليان الامير حيدر والامير امين بالحماية والحجز عن المكان الموجود فيه،

Damit bricht hier die Darstellung ab; eine Unterschrift ist nicht vorhanden. — Das Ganze macht den Eindruck einer Reinschrift, die aber sorgfältig durchcorrigirt und an vielen Stellen sehr erheblich verändert ist. —

Schrift: im Ganzen ziemlich klein, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften grösser, zum Theil roth. — Abschrift c. 1850. — Nach S. 161 fehlen 30 Seiten; es folgt unmittelbar S. 192.

6092.

1) Mo. 226.

6 Bl. 8vo, 16^{cm} breit, 42^{cm} lang, auf weisslichem, glatten, ziemlich dünnen Papier. Das erste davon ist unbeschrieben.

Enhalten die Abgaben-Liste gewisser Districte, mit Aufführung der dazu gehörigen einzelnen Ortschaften; es sind:

ناحية الخليل، ناحية يافا، الرملة، قرايا غزة

Die einzelnen Blätter sind in 11 Columnen getheilt, in welche der Name der Abgabe und deren Quantität eingetragen ist.

2) Lbg. 919, 2, f. 20^b.

Lob auf Damaskus, von مصطفى بن محبّ الدين † $^{1061}/_{1651}$, in 10 Versen.

6093. We. 1096.

2) f. 200—220.

Format etc. und Schrift wie bei 1).

Titel f. 200^a: كتاب تاريخ بيت المقدس وذكر بنائه وفضل الصلاة فيه وفضل زيارته وما ورد في ذلك من الاخبار النبوية والاثار المحمدية

Der specielle Titel (bei Spr. 184, 3) ist: ذ" باعث النفوس الي زيارة القدس المحروس

Verfasser f. 200^a: ابو الفرج عبد الرحمن بن الجوزي

Der angegebene Verf. Ibn elǵauzī † $^{597}/_{1201}$ ist nicht richtig; f. 202^b wird erwähnt كتاب المغني في غريب المهذب von عماد الدين ابن باطيش،

welcher im J. $^{656}/_{1257}$ gestorben ist. Der wahre Verfasser ist (der bei Spr. kurz angegebene):

ابراهيم بن عبد الرحمن بن ابراهيم الفزاري برهان الدين ابن الفركاح

Anfang f. 200ᵇ: الحمد لله الذي هدانا لمناهج السداد وساقنا الي مدارج الرشاد . . . وبعد فهذا منتخب فى فضايل بيت المقدس وقبر الخليل ابراهيم صلعم غالبه من كتاب المستقصى للحافظ العلامة بهاء الدين ابن عساكر الخ

Dies Werkchen des Ibrâhîm ben 'abd erraḥmân *elfezârî* borhân eddîn *ibn elfirkâḥ* † $^{729}/_{1329}$ (No. 2235) über Jerusalem und seinen Tempel etc. ist ein Auszug, hauptsächlich aus dem الجامع المستقصى فى فضايل المسجد الاقصى des القاسم بن على بن الحسن بن هبة الله الدمشقى بهاء الدين ابو محمد ابن عساكر † $^{600}/_{1203}$, dann auch — aber zum kleineren Theil — aus dem فضايل القدس والشام des ابو المعالي المشرف بن ابراهيم المرجا المقدسي.

Der Verfasser hat die Gewährsstützen der Kürze halber fortgelassen und sein Werk eingetheilt in 13 فصل (deren Uebersicht f. 201).

1. فصل 201ᵇ فى ابتداء بناء بيت المقدس والمسجد الاقصى
2. فصل 203ᵃ فى ابتداء شد الرحال الي بيت المقدس وفضل اتيانه واسراجه ومن يدخل بيت المقدس ومن اين يدخل مسجدها وفضل اتيان بيت لحم والصلاة فيه
3. فصل 205ᵇ فى فضل الصلاة فى بيت المقدس وفضل الحج والصلاة فى مسجد المدينة والمسجد الاقصى فى عام واحد
4. فصل 207ᵃ فى فضل الاحرام من بيت المقدس والاذان فيه
5. فصل 207ᵇ فى فضل الصدقة والصيام فى بيت المقدس وشهود الموسم
6. فصل 207ᵇ فى فضل الصخرة وانها من الجنة
7. فصل 209ᵇ فى فضل البلاطة السوداء ومن اين يدخل الصخرة
8. فصل 210ᵃ فى قبة المعراج وقبة النبي صلعم وباب الرحمة وباب السكينة وباب حطة ومحراب زكريا ومحراب عمر وقبة السلسلة والصخرة التى فى مؤخر المسجد وغير ذلك
9. فصل 211ᵃ فى عين سلوان وبيت المقدس وفضل جبّ الورقة
10. فصل 211ᵇ فى فضل الساهرة وفضل من مات بها وببيت المقدس
11. فصل 212ᵃ فيمن رأي ان يدور فى تلك المواضع المتقدم ذكرها ولم يدر
12. فصل 212ᵃ فى جامع فضايل بيت المقدس
13. فصل 215ᵇ فى ذكر قبر ابراهيم الخليل عم

Schluss f. 220ᵃ: وارادوا الربوان ان يزرعوها فليزرعوها اذا رجع اليها اهلها فهي لهم واحق بهم والسلام عليك آخر الكتاب والحمد لله وحده؛ تم الكتاب المبارك بحمد الله تعالي

Abschrift im J. 1132 Rabî' II (1720). — HKh. II 1610.

6094.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Spr. 184, 3, f. 193—203.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser f. 192ᵇ Mitte:

كتاب باعث النفوس الي زيارة القدس المحروس لبرهان الدين الفزاري الشافعي

Die Anfangsworte so wie bei We. 1106 angegeben ist. Am Schlusse fehlt 1 Blatt. F. 203ᵇ ult. ist = We. 1096, 2, f. 219ᵃ, 10.

2) Lbg. 12, 2, f. 26ᵇ—53.

8ᵛᵒ, 15 Z. (17½×12½; 13½×9½ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel fehlt. Verfasser fehlt; steht aber in der Unterschrift f. 55ᵃ ausführlich. Anfang wie bei We. 1106.

Auf den Schluss folgt hier noch die Angabe des Verfassers und dann: هذا آخر ما تيسّر تعليقه وجمعه فى فضائل بيت المقدس نسال الله تعالي ان ينفعنا به . . . والحمد لله الخ

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

3) Lbg. 466.

29 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (13½×18; 12½×9ᶜᵐ). — Zustand: sonst gut, aber anfangs wasserfleckig. — Papier: etwas bräunlich, stark, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel fehlt; von späterer Hand f. 1ᵃ:

مجموع فيه فضائل القدس والخليل الخ

Da in diesem früheren Sammelbande jetzt nur 1 Werk enthalten, sind die weiteren Angaben im Titel überflüssig. Verfasser fehlt. Anfang fehlt, 1 Bl. Das Vorhandene beginnt wie bei Lbg. 12, 2, f. 26ᵇ unten (على ثلاثة) عشر فصلا.

Schrift: ziemlich gross, gut, vocallos. — Abschrift c. $^{1000}/_{1591}$. — Collationirt.

4) We. 1106.

66 Bl. 8ᵛᵒ, 11 Z. (18 × 13¼; 12½ × 9ᶜᵐ). — Zustand: in der vorderen Hälfte ziemlich unsauber, auch am Rande fleckig, ebenso am Ende. Die ersten Blätter schadhaft und ausgebessert. — Papier: gelb, auch bräunlich, dick, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1ᵃ: كتاب فضايل بيت المقدس غالبه من كتاب المستقى [l. المستقصى] للحافظ بهاء الدين ابن عساكر

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له . . . اما بعد فهذا منتخب فى فضايل بيت المقدس الخ

Das Werk ist hier ausführlicher. Statt des 11. Abschnittes steht hier f. 34ᵇ—40ᵃ ein anderes langes Stück, mit der Ueberschrift: فى حكاية بخت النصر. Ferner fehlt hier die Ueberschrift des 9. Abschnittes und der Anfang desselben ist nicht recht ersichtlich. Der Schluss des 8. Abschnittes in We. 1096, f. 211ᵃ steht hier f. 30ᵃ, 7; bei der grösseren Ausführlichkeit des vorliegenden Werkes könnte dessen 8. Abschnitt auch an späterer Stelle schliessen. Endlich ist auch der Schluss verschieden; derselbe entspricht f. 61ᵃ im Ganzen der Stelle in We. 1096, f. 218ᵇ, 12. Derselbe ist in unserer Handschrift so: ما رايت احدا من الشيوخ الذين لحقتهم من اهل [العلم] الا وهم يصححون ان هذا قبر ابراهيم واسحق ويعقوب وازواجهم ويقولون ما يطعن فى ذلك الا رجل من اهل البدع والحمد لله وحده وصلى الله . . . والحمد لله رب العالمين، (= Lbg. 12, 2, f. 53ᵇ, 8).

Unmittelbar daran schliesst sich, von derselben Hand und ohne Zweifel von demselben Verfasser, ein Abschnitt über Asqalon f. 61ᵇ: فصل فى فضايل عسقلان, dessen Anfang: روى عن معمر عن الزهرى رة قال قال رسول الله صلعم من رابط بعسقلان اربعين يوما خرج من ذنوبه الخ und Schluss f. 66ᵃ: كتب له براءة من النار ومن العذاب، وهذا ما بلغنا من فضايل عسقلان والحمد لله وحده الخ

Schrift: gross, schwungvoll, gleichmässig, deutlich, stark vocalisirt. Ueberschriften roth. Text in rothen Linien eingefasst. — Abschrift c. $^{1000}/_{1591}$.

Nach f. 13 fehlen 4 Bl.

5) We. 1109, 2, f. 112—147.

8ᵛᵒ, 11 Z. (17⅔ × 13; 12½ × 9½ᶜᵐ). — Zustand: unsauber, fleckig, besonders am unteren Rande. Bl. 112 ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, dick. — Titel f. 112ᵃ: كتاب فى فضايل بيت المقدس وبيت المعمور ومسجد اقصى وبيت الحرام وفضايل من مات وفضايل قبر ابراهيم وفضل الصدقة

Anfang wie bei We. 1106. Am Schluss fehlen die letzten 2 Blätter und der auf f. 147ᵇ zuletzt stehende Text entspricht dem in We. 1096, f. 219ᵇ, 3. Die beiden letzten Zeilen (f. 147ᵇ, 12 u. 13) sind gefälscht, um den Schein zu erwecken, das Werk sei vollständig.

Schrift von derselben Hand wie We. 1109, 1.

Nach f. 113 fehlen 2 Bl. (= We. 1106, f. 3ᵇ, 2 bis f. 7ᵇ, 10) u. nach f. 115 ebenfalls 2 Bl. (= We. 1106, 10ᵇ, 10 bis 13ᵇ, 1).

Der 11. Abschnitt hier nicht wie in We. 1106, sondern wie in We. 1096, 2.

6) We. 1379.

20 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (20½ × 15; 14 × 11ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken, besonders am Ende. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd. — Titel fehlt; doch steht vorn auf dem Deckel: هذه فى فضل بيت المقدس

Es liegt hier ein Bruchstück des Werkchens vor, mit fehlendem Anfang und Schluss.

Das Vorhandene beginnt f. 1ᵃ ziemlich zu Anfang des 3. فصل so: بالف صلوة وفى مسجد بيت المقدس بخمسمائة صلوة، وفى حديث آخر الخ Die oben am Rande stehenden Zeilen, von späterer Hand schlecht geschrieben, können der wirkliche Anfang dieses Abschnittes sein.

Der 4. Abschnitt beginnt f. 3ᵃ.

Bricht ab gegen Ende des 12. Abschnittes (der f. 15ᵃ beginnt) mit den Worten: وينادى المنادى على صخرة بيت المقدس وتصف الملايكة حول بيت المقدس،

Schrift: gross, weit, kräftig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1150}/_{1737}$.

6095. Pet. 265.

90 Bl. 8vo, 25 Z. (20½ × 14½; 15 × 9½cm). — Zustand: etwas fleckig. — Papier: gelblich, dünn, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel f. 1a (und in der Vorrede):

كتاب مثير الغرام الي زيارة القدس والشام،

Verfasser:

الامام شهاب الدين ابو محمود احمد بن محمد بن ابراهيم بن هلال بن تميم بن سرور المقدسي الشافعي،

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي زاد مسجدنا الاقصي شرفا بالاسراء اليه بخير البشر ... اما بعد فهذا كتاب نفيس الخطر جليل القدر جامع الغرر سمّيته مثير الخ

Das Werk des Aħmed ben moħammed ben ibrâhîm ben hilâl *elmoqaddesî* šihâb eddîn abû maħmûd, geb. 714/1314, † 765/1364, enthält eine Beschreibung der Moschee Jerusalems und was damit zusammenhängt, schickt aber eine Betrachtung über die Vorzüge Syriens vorauf, mit Belägen aus dem Qorân und der Tradition. Er hat dasselbe im J. 752/1351 vollendet. Es zerfällt in 2 Haupttheile (قسم).

I. قسم f. 2a في فضل الشام وبيان حدوده واشتقاقه وما قيل فيه من التقسيم وذكر الآيات المذكورة الواردة في فضله في القران الكريم،

1. فصل 2a في ذكر الآيات الواردة في فضل القدس والشام،

2. فصل 5b في تسمية الشام بهذا الاسم،

3. فصل 6a في بيان حدود الشام،

Darin eine Menge kurzer Kapitel:

باب دعاء رسول الله صلعم بالبركة في الشام 7a

باب بسط الملايكة 7a

باب الترغيب في سكنى الشام 7b

باب الشام خيرة الله من بلاده 8a

باب قول الصادق صلعم ان ارض المحشر بالشام 8b

باب ما جاء انّ بالشام من الخير تسعة اعشار، 9a

باب طرد ابليس من الشام 9a

باب قول خير الانام انّ عمود الاسلام بالشام 9a

u. s. w.

II. قسم 15b في فضل المسجد الاقصي وما يتصل به علي الخصوص من ابتداء وضعه وبنيانه وما كان فيه من العجايب والاثار في اوّل شانه،

1. فصل 15b في بيان ان هذا المسجد بني علي اساس قديم،

2. فصل 17a في بناء المسجد،

3. فصل 17a في ذكر سبب بناء داود عم مسجد بيت المقدس،

4. فصل 18a في بناء سليمان عم مسجد بيت المقدس

5. فصل 22b في فتوح القدس الشريف صُلْحًا علي يد عمر بن الخطاب وانّ العهد كان بينه وبينهم في كتاب،

7. فصل 28b في ذكر بناء عبد الملك بن مروان قبة الصخرة ومتى كان ذلك البنيان،

8. فصل 30a فيما اثره عبد الملك وغيره في المسجد الاقصي وفي طوله وعرضه مستوفًا مستقصا،

9. فصل 31a في ذكر العجايب التى كانت ببيت المقدس في الزمن الاول والاتّفاقات،

الباب الاوّل في اسماء المسجد الاقصى والمدينة 34a وفضل الصلاة فيه ومضاعفتها ومضاعفة كل برّ اذ لا فرق بين الصلاة وبينه

فصل الصلاة في المسجد الحرام 37b

فصل في اتيان بيت المقدس بالنذر للصلاة 39a

فصل في تسمية بيت المقدس بايلياء 39b

فصل الاهلال بالحج والعمرة من بيت المقدس 40a

باب صلوة النبي صلعم واصحابه الجلة الي بيت المقدس وان الصخرة كانت هي القبلة

فصل، يخرج الماء والرياح من تحت صخرة بيت المقدس 41a

فصل ان بيت المقدس المطهر ارض المحشر والمنشر etc. 42a

فصل الحث على زيارة المسجد الاقصي 43a

فصل وعد النبي بفتح بيت المقدس من بعده ثم بعمارته من بعد هذا 43b

باب ما جاء ان بيت المقدس معقل من الدجال وانه اذا دخله يكون مكثه فيه سريع الزوال 45a

ذكر ما ينصب ببيت المقدس من الرايات وما جاء من ذكر الملاحم فيه والايات 46b

فصل الصدقة ببيت المقدس 49a

فصل فى اسماء مسجد الاقصى وفضل زيارته والصلوة 2ᵇ
والموت فيه وغيرها
فصل' عن وهب بن منبه قال قال الله تعالي 5ᵃ
لصخرة بيت المقدس
فصل' قال العلماء البلاد تخرب فى آخر الزمان الخ 6ᵇ

Bricht ab mit den Worten: ومن شرب ماء فى الليل يقول يا ماء ماء بيت المقدس'

Schrift: klein, gewandt, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

6097. WE. 134.

2) f. 32—53.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 32ᵃ und im Vorwort f. 33ᵇ:

كتاب منتهي المرام فى تحصيل مثير الغرام
الي زيارة القدس والشام'

Verfasser f. 32ᵃ:

شمس الدين ابو ياسر محمد بن ابي ياسر
عمار بن محمد المالكي

Anfang: ... قال الشيخ الامام الحبر الهمام
شمس الدين ابو ياسر محمد ... المالكي ...'
الحمد لله الذي متعنا بحظيرة القدس وسقانا من
زلال بير الورقة ... وبعد فلما امتنّ الله تعالي
عليّ واعتنى بي مع ضعف قوتى الخ

Der Verfasser Moħammed ben 'ammār ben moħammed ben aħmed elmālikī šems eddīn *abū jāsir*, geb. 768/1367, † 844/1441, benutzte auf seiner Reise nach Jerusalem im J. 802/1399 das soeben besprochene Werk مثير الغرام الي زيارة القدس والشام und kürzte alsdann dasselbe beträchtlich ab, unter obigem Titel, in demselben Jahre (f. 52ᵇ), mit der Schlussredaction im J. 808/1400. Das Werk zerfällt in 2 فصل und jedes فصل in mehrere نوع.

1. فصل 33ᵇ (in 7 نوع) فيما يتعلق بفضل دمشق'
[وفيه انواع النوع الاول فيما ورد فى فضل الشام]
2. فصل 38ᵃ (in 25 نوع) فيما يتعلق بفضل بيت المقدس
[وفيه انواع النوع الاول فى كون المسجد الاقصى
بنى على اساس قديم' ففى الصحيحين الخ]
فيمن دخله من التابعين والعبّاد والزهّاد 51ᵇ نوع 25.

فصل الدفن ببيت المقدس والمقبرة 49ᵇ
ذكر عين سلوان 50ᵇ
ذكر آثار ترويها القصاص فى فضل 50ᵇ
اماكن من المسجد لا تثبتها الخواص
طواف السفينة ببيت المقدس 51ᵇ
فصل الصلاة عن يمين الصخرة وشمالها 51ᵇ
ورؤية الحور العين بازايها
فصل البلاطة السوداء وما يكون فى 51ᵇ
آخر الزمان على بيت المقدس
من اسوار الذهب والفضة البيضاء

und einige andere kleine Abschnitte. Die Unterabtheilungen der einzelnen فصل (I, 3 u. II, 9) sind nicht in rechte Uebersicht gebracht: wie denn z. B. 34ᵃ steht „erstes" Kapitel, von einem „2." Kapitel aber nicht die Rede ist; nachher steht bloss einigemal „Kapitel" ohne besonderen Zusatz. Der 6. Abschnitt im 2. Theil ist durch keine Ueberschrift hervorgehoben.

Das Schlusswort f.54ᵇ handelt: فى ذكر من ورد القدس الشريف من الانبياء والاعيان وعرف فيه بالاستيطان'

Die Aufzählung beginnt mit ,ابراهيم ,نوح ,ادم ,موسي ,يوسف etc.

Schluss: وقد تركت اشياء من الفضايل من اوايل ما يروي عن كعب الاحبار ووهب بن منبه وغيرهما فليقر المطالع له عينا والحمد لله على نعمه التى لاتحصى وصلّى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم'

Schrift: ziemlich klein, gewandt, deutlich, vocallos. Der Titel f. 1ᵃ halb roth, halb schwarz; f. 1ᵃ oben roth. Die Ueberschriften roth. — Abschrift von على بن مصطفى بن احمد بن عز الدين القصيري الحسني العباسي الخلوتى im J. 1121 Ďū'lĦiģģe (1710). — HKh. V 11372.

6096. We. 1108.

6 Bl. 8vo, 15 Z. (18 × 13; 11½ × 8¾cm). — Zustand: in der oberen Hälfte wasserfleckig und der Rand beschädigt; ausserdem die erste und letzte Seite etwas abgescheuert; überhaupt nicht sauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband fehlt. — Titel u. Verf. fehlt.

Ein Stück desselben Werkes f. 31ᵃ ff.

F.1ᵃ فصل فى ذكر العجايب التي كانت ببيت المقدس
[روي ابو نعيم الاصفهاني وغيره ان
الضحاك بن قيس صنع فيه عجايب الخ]
1ᵇ ذكر السلسلة'

Schluss f. 52ᵇ: فرحمه الله تعالي وجزاه عن الاسلام كلّ خير والحمد لله اوّلا وآخرا وظاهرا وباطنا وصلواته على سيدنا محمد وآله وصحبه وتابعيهم، هذا آخر ما انتهي اليه الغرض المقصود من اختصار الكتاب والمنة لله وحده، فنفع الله تعالي به كاتبه . . . فرغ من تبييضه بحول الله . . . اتمها الله تعالي بخير وعافية،

Die Abschrift von ابراهيم بن محمد بن ابراهيم im J. 913/1507, nach der von der Handschrift des Verf. von عبد الله بن عبد اللطيف بن احمد بن الامام المحلي genommenen Abschrift.

6098. We. 1816.

3) f. 123—152.

8ᵛᵒ, 25 Z. (21 × 15; 15½—16 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: durch und durch wasserfleckig: im Anfang unsauber und Bl. 123 am Text beschädigt. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser f. 123ᵃ:

الروض المغرس فى فضايل البيت المقدس
لابى نصر تاج الدين عبد الوهاب بن على بن
الحسين بن احمد بن الحسن بن حمزة بن
محمد بن ناصر بن على بن الحسين بن اسماعيل بن
الحسين بن احمد بن اسماعيل بن محمد بن
اسماعيل بن جعفر الصادق بن على زين العابدين بن
الحسين الحسينى الشافعي

Anfang f. 123ᵇ: الحمد لله المقدس عن الاشباه والنظاير المحتجب عن الابصار والنواظر ... [أما بعد ...] زرت المسجد الاقصى سنة احدي وسبعين ... وطالت مدّة اقامتى هناك نحو اربعة [اشهر] الخ

Der Verfasser 'Abd elwahhāb ben 'alī ben elḥosein ben aḥmed elḥoseinī eš-šāfi'ī † 875/1470, ein jüngerer Zeitgenosse des Isḥāq ben ibrāhīm ben aḥmed *ettedmorī* † 833/1430, dessen Werk er benutzt hat, sagt, er habe den Plan zu diesem Werk bei seinem Besuch in Jerusalem im J. 71 d. h. 871/1466 gefasst. Er hat zu dem Zwecke gelesen die Werke فضايل القدس des ابن الجوزي † 597/1201; الجامع المستقصى فى فضايل المسجد الاقصى des بهاء الدين القاسم ابن عساكر † 600/1203 (einige Theile davon); ferner etwas von كتاب الانس فى فضايل القدس von امين الدين احمد بن محمد بن الحسن بن هبة الله الشافعي (ابن عساكر Vetter des); ferner باعث النفوس الي زيارة القدس المحروس von برهان الدين ابن الفزاري † 729/1329; مثير الغرام الى زيارة القدس والشام von شهاب الدين ابو محمود احمد بن محمد بن ابراهيم بن هلال بن تميم بن سرور المقدسي الشافعي (geb. 714/1314, gest. 765/1364; vollendet im Jahre 752/1351); dann اعلام الساجد باحكام المساجد von بدر الدين الزركشى † 794/1392; تسهيل المقاصد لزوّار المساجد von شهاب الدين احمد بن عماد الاقفهسى الشافعي † 808/1405; فضايل الشام ودمشق von ابو الحسن على بن محمد بن شجاع الربعي المالكي, welches Heft (جزء) in Auszug gebracht hat برهان الدين ابن الفزاري † 729/1329, unter dem Titel: الاعلام بفضايل الشام; ferner: مثير الغرام فى زيارة الخليل عليه السلام von اسحق بن ابراهيم بن احمد بن محمد بن كامل التدمري الشافعي الخطيب † 833/1430 (verfasst um 814/1411); ausserdem noch: الترغيب والترهيب; مسايل الانس فى تهذيب الوارد فى فضايل القدس und andere. — Der Verfasser hat sein Werk in 37 فصل eingetheilt; die Gewährsstützen führt er möglichst kurz an. Eine Uebersicht über die Eintheilung giebt f. 125ᵃ—128ᵃ.

12. فصل 150b في فصل الاذان ببيت المقدس
13. فصل 151a في فصل الصخرة وانها من الجنة وانها تحول يوم القيمة
14. فصل 152a في ذكر الماء الذي يخرج من اصل الصخرة وانها على نهر من انهار الجنة

In diesem Abschnitt bricht das Werk hier ab mit den Worten f. 152b: وبسنده الي ابي العوام مؤذن بيت المقدس قال قال كعب ما سرب من ماء عذب الا يخرج من تحت هذه الصخرة، وبسنده الي الصلت،

Schrift: ziemlich gross, flüchtig, vocallos, nicht undeutlich; diakritische Zeichen fehlen nicht selten. Stichwörter und Ueberschriften roth überstrichen. — Abschrift c. 1000/1591. — HKh. III 6599.

6099. Pet. 127.

104 Bl. 4to, 29 Z. (22½ × 14½; 18 × 10½cm). — Zustand: etwas unsauber. Am Ende einige Blätter lose. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1a und am Ende der Vorrede f. 5a unten:

ك" إتحاف الأخِصّا، بفضائل المسجد الاقصي،

Verfasser:

ابراهيم بن محمد الاسيوطي

Anfang: الحمد لله الذي جلت نعماؤه عن الاحصا وعلت آلاؤه عن ان تعد او تحد او تستقصا ... وبعد فلما راق لي مشرع الحب وصفا وراق لي ظل الغمام وصفا ورد علي عزمي الساكن ما حركه الي اشرف الاماكن الخ

Als Verfasser ist hier Ibrâhîm ben moĥammed (elosjûtî d. i.) *essojûtî* genannt; da das Werk in den J. 874/1469 u. 875/1470 verfasst ist, muss er später gestorben sein. Er hat das soeben besprochene Werk des 'Abd elwahhâb ben 'alî elĥoseinî benutzt. — Sonst (z. B. Cod. Par. Suppl. 919) heisst er: Moĥammed ben aĥmed elminhâgî essojûtî. Ich habe über Beide keine Notiz gefunden. HKh. legt das Werk dem Kemâl eddîn moĥammed *ben abû šerîf* elmoqaddesî † 906/1500 (No. 1108) bei. — Die Quellen sind angegeben f. 3a—4a. Das Werk handelt über die Moschee in Jerusalem und zerfällt in 17 Kapp.

1. باب f.5b في اسماء المسجد الاقصي وفضائله وفضل زيارته وما ورد في ذلك على العموم والتخصيص والافراد والاشتراك
2. باب 9b في مبداه وصنعه وبناء داود اياه وبناء سليمان عم له علي الصورة التي كانت من عجائب الدنيا وذكر دعاء يرد بعد اتمامه لمن دخله ومكان الدعاء،
3. باب 12b في فضل الصخرة الشريفة والاوصاف التي كانت بها في زمان سليمان وارتفاع القبة الخ
4. باب 14b في فضل الصلاة في بيت المقدس ومضاعفتها فيه وهل المضاعفة في الصلاة تعم الفرض الخ
5. باب 18a في ذكر الماء الذي يخرج من اصل الصخرة وانها علي نهر من انهار الجنة وانها انقطعت في وسط المسجد الخ
6. باب 20b في ذكر الاسراء بالنبي صلعم الي بيت المقدس ومعراجه الي السماء منه وذكر فضل الصلوات الخمسين الخ
7. باب 27b في ذكر السور المحيط بالمسجد الاقصى وما في داخله من المعاهد والمشاهد والمحاريب الخ
8. باب 32a في ذكر عين سلوان والعين التي كانت عندها والبئر المنسوبة الي سيدنا ايوب عم وذكر البرك الخ
9. باب 36a في ذكر فتح امير المؤمنين عمر بن الخطاب رضه بيت المقدس وما فعله فيه من كشف التراب والزبل الخ
10. باب 58b في ذكر من دخله من الانبياء عم واعيان الصحابة والتابعين وغيرهم ومن توفي منهم ودفن فيه الخ
11. باب 68b في فضل سيدنا الخليل عم وفضل زيارته وذكر مولده وقصته عند القائه في النار الخ
12. باب 78a في ذكر ابتلائه صلعم بذبح ولده ومن هو الذبيح وعمر اسحق عم وكم كان عمر ابيه وامه الخ
13. باب 81b في ذكر المغارة التي دفن فيها الخليل عم هو وابناؤه الاكرمون وذكر شرائها من ملك ذلك الموضع وهو عفرون واول من دفن في تلك المغارة الخ
14. باب 85b في ذكر مولد اسمعيل عم ونقله الي مكة المشرفة وركوب سيدنا الخليل البراق لزيارته الخ

15. باب 87ᵇ في قصة لوط عم وموضع قبره وذكر المغارة الغربية التي تحت المسجد العتيق تجاهه الخ

16. باب 89ᵃ فيما قيل في قبر سيدنا موسي عم وعمره وفائدة سواله الدنو من الارض المقدسة الخ

17. باب 92ᵃ في فضل الشام وما ورد في ذلك من الآثار والاخبار وسبب تسميتها بالشام وذكر حدودها الخ

Schluss f. 104ᵃ: قال انطاكيه قال الذهبي وفيه نظر، انتهي والله اعلم، قال مؤلفه عامله الله بلطفه ... هذا آخر ما تيسر جمعه في هذا التاليف المبارك جعله الله خالصا لوجهه الكريم موصلا الي ما لديه من الزلفي ... صراط الله الذي له ما في السموات وما في الارض الا الي الله تصير الامور،

Schrift: klein, eng, gewandt, deutlich, vocallos. — Abschrift 986/1580. — HKh. I 42.

6100.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) We. 1107.

140 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20 × 14½; 13½—14½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: nicht fest im Einband; sonst ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: schwarzer Lederband mit Klappe. — Titel f. 1ᵃ von späterer Hand: كتاب اتحاف الاخصا الخ. Verfasser fehlt.

Schrift: im Ganzen klein und flüchtig, doch nicht undeutlich, aber ungleich, und an einigen Stellen, wie f. 71 bis 90 und 121. 122, regelmässig. Es ist eine geläufige Gelehrtenhand, die nur stellenweise sorgfältiger wird. Sie ist vocallos und die Ueberschriften sind roth. — Abschrift c. 1000/1591.

2) We. 1867.

334 Bl. 8ᵛᵒ, 13—15 Z. (20⅔ × 15; 12½ × 9½ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen, durch und durch fleckig und wasserfleckig, auch sonst nicht überall sauber. Bl. 300—305 durch Wasserflecke stark beschädigt. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ von späterer Hand:

كـ" اتحاف الاخصاء بفضايل المسجد الاقصى لجلال الدين عبد الرحمن بن الفضل بن كمال الدين السيوطي

Der Verfasser ist auf diesem (ergänzten) Blatte nicht richtig angegeben.

An der Handschrift fehlen einige Blätter, dieselben sind aber ergänzt (f. 1. 2. 12. 146. 151. 320. 329—334), nur dass nach f. 319 u. 329 Lücken sind.

Schrift: gross, rundlich, gewandt, deutlich, vocalisirt. Ueberschriften roth. Die ergänzten Blätter: kleinere Schrift, deutlich, vocallos. — Abschrift c. 1100/1688.

3) Pet. 70.

134 Bl. 8ᵛᵒ, 27 Z. (19½ × 11¾; 13¾ × 6ᶜᵐ). — Zustand: gut. Das letzte Blatt in der Mitte eingerissen. Gegen Ende am oberen Rande ein grösserer Fleck. — Papier: weisslich, glatt, ziemlich dünn. — Einband: rothbrauner Lederband mit Klappe. — Titel auf dem Vorblattᵃ richtig angegeben. Verfasser fehlt.

Schrift: klein, zierlich, gleichmässig, vocallos, deutlich. Aufschriften roth. Die Foliirung arabisch, das Titelblatt nicht gezählt. — Abschrift im J. 1121 Ǵom. I (1709) von خليل بن عبد الرحمن التهواني, im Auftrage des احمد افندي النايب حالا بالقدس الشريف

6101. Pet. 344.

1) f. 1ᵃ—40.

80 Bl. 8ᵛᵒ, 22 Z. (20 × 13½; 12—12½ × 6½ᶜᵐ). — Zustand: hinten und vorn etwas fleckig. — Papier: ziemlich dünn, gelblich, glatt. — Einband: Pappbd mit rothem Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

هذه الرسالة لسيدنا ومولانا وحيد الدهر ... الشيخ محمد الخليلي

Ausführlicher: محمد بن محمد بن شرف الدين الخليلي المقدسي القادري

Anfang f. 2ᵇ: الحمد لله الذي اختار من اصطفاه، واعز من للخير هداه، وعلى سبيل الهدي اجراه، وجعل ما به حياة النفوس غاية مرماه، ... (3ᵇ) وبعد فهذه رسالة لجناب مفخر الموالي الكرام، زين العلماء الاعلام، جناب محمد افندي، قاضي القدس الشريف الخ

Diese Abhandlung des Moḥammed ben moḥammed ben ŝeref eddîn *elḫalîlî* elmoqaddesî † 1148/1735 zerfällt in Vorrede, 3 Kapp. und Schlusswort. Sie handelt vom Lobe der Moschee zu Jerusalem und welche Vorzüge und Segnungen dieselbe besitze und ausübe, nebst 4 Gedichten darauf und Aufführung von Propheten und Heiligen, die um dieselbe gewohnt haben.

المقدمة 4ᵃ في بيان ان الناظر لبيت المقدس وما حولها من الانبياء الاعلام هو المنصور المويد بالبرهان والسير في ساير الزمان،

1. باب 7ᵃ في بيان فضل بيت المقدس والعمارة فيه وجلب الخير له ولاهله،

2. باب 13ᵃ في العمارة الواقعة في عين بيت المقدس المشهورة وضبط مقدار مجراها وما اشتملت عليه من قواديس والعيون التي تجتمع فيها والبرك وضبطها طولا وعرضا والقلعة المسماة قلعة المريجيع الواقعة عند راس العين'

3. باب 17ᵃ في بيان من وقعت على يده ايده الله تعالي وتاريخ ذلك وذكر ما مدحوا به من القصائد من علماء وصلحاء وفضلاء وما في ذلك من البشارة والخير لهم جميعا وبيان دخولهم في قوله تعالي انما يعمر مساجد الله من آمن بالله واليوم الاخر ودخول ما صنفوه في عموم قوله تعالي الذي باركنا حوله لنريه من آياتنا انه هو السميع البصير'

الخاتمة 29ᵃ فيمن حول المسجد المذكور من الانبياء الكرام على نبينا وعليهم الصلاة والسلام والاولياء الاعلام'

Schluss f. 40ᵇ: وقع التصاد القويم في العهد القديم وصلى الله وسلم . . . واصحابه الاعلام والتابعين لهم باحسان الي يوم القيام والحمد لله رب العالمين'

Die Gedichte in diesem Werk sind:

1) f. 21ᵇ von محمد الخليلي (der f. 21ᵇ, 6 ausdrücklich als Verfasser dieses Sendschreibens bezeichnet ist). Dasselbe beginnt (Basîṭ):

يا من لك العزّ مع سعد بدا يُجْلَى لكلّ منصب خير قلّ او جلّا

2) f. 23ᵃ von عبد الرحمن التميمي الخطيب بالمسجد الابراهيمي. Anfang (Kâmil):

أسليقتي أقريحتي أوجودي جودي بحسن قريضك الموجودِ

3) f. 25ᵇ von السيد قاسم ترجمان الموالي العظام Anfang (Kâmil):

صحّت بصحّة ذاتك العلياء وازدادت الانوار والاضواء

4) f. 27ᵇ von الشيخ مصطفى هطبوب. Anf. (Kâmil):

السعد وافر بالجمال المقبلِ لطفا كغيث مطبق ومجلّلِ

Aus dem Chronogramm des letzten Gedichts ergiebt sich die Jahreszahl ¹¹²²/1710: die Abfassung der Schrift ist also später.

Schrift: klein, fein, zierlich, gleichmässig, deutlich, vocallos. — **Abschrift** etwa ¹²⁰⁰/1785.

6102. We. 1104.

67 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (21 × 16; 14—14½ × 9ᶜᵐ). — **Zustand:** nicht ganz fest im Einband, sonst ziemlich gut, doch nicht ganz frei von Wurmstichen. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** brauner Lederbd mit Klappe. — **Titel** f. 1ᵃ (und im Vorwort):

كتاب لطايف انس الخليل في تحايف القدس والخليل

Verfasser f. 1ᵃ: مصطفى اسعد اللقيمي الحسيني سبط العلامة نور الدين بن غانم المقدسي

Ausführlicher: مصطفى اسعد بن احمد بن محمد الدمياطي اللقيمي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي منّ علينا بالاء لا تستقصى ومن اجلها اتحافنا بزيارة المسجد الاقصى . . . اما بعد فلما اتحفني الله بالسعي الي الوادي الاقدس وشرفني بزيارة الحرم الشريف المقدس الخ

Dieses Werk des Muçṭafâ as'ad ben aḥmed ben moḥammed eddimjâṭî ellaqîmî, geb. ¹¹⁰⁵/1693, † ¹¹⁷⁸/1785, über die Vorzüge Jerusalems und Hebrons zerfällt in Vorwort, 8 Kapp. und Schlusswort, deren Uebersicht f. 2ᵃ·ᵇ.

المقدمة f. 2ᵇ في حدود الارض المقدسة وقواعدها التي هي على التقوي مؤسسة

1. باب 3ᵃ في اسماء البيت المقدس وشرفه وما يتحف به الزاير من جلايل تحفه

2. باب 9ᵃ فيمن احتظ مدينة القدس الشريف وفيمن سكنها وفتوحاتها على وجه لطيف

3. باب 24ᵃ في صفة المسجد الاقصى وما به من الصخرة والمآثر التي لا تستقصى

4. باب 32ᵃ في صفة مدينة القدس وما بها من المشاهد ونبذة مما حول سرادقاتها من المعاهد

5. باب 36ᵇ في مدينة الخليل ومسجده وذكر الخليل وفضل زيارة مشهده

6. باب 43ᵃ في بعض ما حول بيت المقدس من القري التي بها المآثر الرفيعة الذري

7. باب 45ᵇ فيمن دخل بيت المقدس من الانبياء والصحابة والاعيان ومن توفي ودفن فيها من اهل العرفان

8. باب 58ᵇ في ذكر الخضر عمّ ومحلّه من المسجد الاقصى الرفيع المقام

الخاتمة 60ᵃ في ذكر الشام وفضلها وبهجتها وشرف محلها

Schluss f. 66ᵇ: جعل الله ذلك لنا ذخيرة في الميعاد انه كريم متفضل جواد ونبيكن هذا آخر ما اردناه في ذلك المقام وبالحمد والصلاة بحسن المبدأ والختام وحسبنا الله . . . الا بالله العلي العظيم،

Schrift: ziemlich gross, breit, kräftig, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Text in rothen Linien eingefasst. — Abschrift im J. 1151 Ǵom. I (1738) von رضوان بن سلامة بن محمد.

6103. Spr. 819.

12) f. 71—80.

8ᵛᵒ, 25 Z. (20⅓ × 14⅔; 15 × 10ᶜᵐ). — Zustand: unsauber; die letzten 2 Bl. beschädigt, ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel f. 71ᵃ:

كتاب جواهر القلايد في فضل المساجد

Verfasser f. 71ᵃ (und Vorrede):

ابو الفتح الدجاني

Anfang f. 71ᵇ: حمدا لمن شرف المساجد باختصاصها له والصلاة والسلام . . . وبعد فيقول الفقير الجاني الحقير ابو الفتح الدجاني . . . السبب الداعي لرقم هذه الوريقات لما رايت من المنكرات الموبقات في المساجد التي هي محترمات الخ

Abū 'lfatḥ *eddeǵǵānī* † 1071/1661 behandelt hier die Ehrfurcht vor den Moscheen, auf Grund des Qorān und der Tradition, und was deshalb denselben fern gehalten und in denselben nicht getrieben werden müsse; geht dann speciell auf die Moschee المسجد الاقصى in Jerusalem und deren Heiligkeit ein, und setzt den Unfug aus einander, der zu seiner Zeit daselbst getrieben werde, Zusammenkünfte von Männern, Gehen darin mit Schuhen etc.

Schluss f. 80ᵃ: وفي هذا القدر كفاية لمن وفق للصواب، وهذا آخر ما يسر الله تعالي بجمعه . . . حتى لا نشكر غيرك انك على كل شيء قدير، امين

Schrift: klein, gleichmässig, deutlich, vocallos. Stichworte roth, auch roth überstrichen. — Abschrift c. 1750.

Mq. 180ᵇ, f. 518. 519 enthält eine Stelle aus einem Werke über (die Vorzüge von) Jerusalem, nach Aussprüchen Moḥammeds. Es ist in Kapitel getheilt (باب ما جاء ان).

6104.

Andere hieher gehörige Werke sind:

1) فضائل القدس والشام von المرجّا بن ابراهيم القدسي ابو المعالي
2) مثير الغرام نسا كني الشام von ابن الجوزي † 597/1201.
3) الانس في فضائل القدس von احمد بن محمد بن الحسن الشافعي امين الدين † 610/1213.
4) فضل بيت المقدس von عبد الله بن الحسن ابن عساكر um 650/1252.
5) ترغيب اهل الاسلام في سكنى الشام von عبد العزيز بن عبد السلام السُلمي عز الدين † 660/1262.
6) مثير الغرام الي زيارة القدس والشام von احمد بن محمد المقدسي ابو محمود † 765/1364.
7) فضائل بيت المقدس von حمزة بن احمد الدمشقي الحسيني عز الدين † 874/1469.
8) تحفة الانام في فضائل الشام von احمد بن محمد البصراوي ابو العباس ابن الامام um 1008/1594.
9) زهر الكمام وسجع الحمام von احمد بن يحيى التلمساني ابن ابي حجلة † 776/1374.
10) شنف السامع في وصف الجامع von طاهر بن الحسن بن عمر الحلبي ابن حبيب † 808/1405.
11) في الرقة واهويتها واحوال طباتعها von مظفر بن ر" عبد الرحمن البعلبكي بدر الدين † c. 660/1262.

4. Ostländer.

6105. Pm. 457.

1) f. 2—4.

36 Bl. 4ᵗᵒ, c. 20—25 Z. (22⅓ × 16⅓; c. 13 × 9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, wenig glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f.1ᵃ:

وصف بعض محلات بغداد

Es sind hier einige Plätze, Kirchhöfe, Thore Bagdāds beschrieben, der Text ist geographischen Werken entnommen, stimmt zum Theil wörtlich mit den مراصد الاطلاع: so f. 4ᵃ, wo von كرخ بغداد die Rede ist.

Schrift: gross, kräftig, etwas rundlich, vocallos. — Autograph um 1200/1786. — F. 2ᵃ ist leer; 3ᵃ desgleichen.

6106. We. 1772.

29) f. 137—140.

Format etc. und Schrift wie bei 7). Bl. 138. 139 fleckig. — Titel fehlt: s. Anfang u. Unterschrift. Verf. fehlt.

Anfang f. 137ᵇ: الحمد لله على ما انعم علينا بتعليم الالسنة وتفهيم حقايقها . . . وبعد فهذه رسالة مرتبة فى بيان مزية اللسان الفارسية على ساير الالسنة ما خلا العربية فانها ممتازة من بينها بكمال الفصاحة الخ

Abhandlung über den Vorzug der Persischen Sprache vor allen übrigen, mit Ausnahme der Arabischen. Davon ist aber, abgesehen von einigen Aussprüchen im Anfang, nicht die Rede, sondern von den Provinzen, auch Städten, Persiens, deren Namen erklärt werden; dann auch f. 139ᵃ ff. von den fünf verschiedenen Sprachen des Landes (nach dem كتاب التنبيه des حمزة الاصبهانى), nebst Erläuterungen dazu.

Schluss f. 140ᵇ: وقال صاحب المعجم معنى طبرستان من غير تعريب موضع الاطبار وليس كذلك فان طبر معزب تبر، تم الرسالة فى بيان مزية [لسان] الفرس علي سايرها سوي العربية، تم

Spr. 1227, 4, f. 60ᵇ—65ᵇ.

Ein Stück aus تاريخ اصبهان von محمد بن محمد بن حامد الكاتب الاصفهاني عماد الدين † 597/1200, in Reimprosa, das Lob Içpahân's.

6107. Mq. 24.

11 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (24 × 19; c. 19 × 15ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: weisslich, stark. — Einband: Pappband. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب تقويم البلدين وهما خوارزم وما وراء النهر للملك ابي الفدا اسمعيل بن الملك الناصر صاحب حماة

Ausser der Einleitung des Ismâ'îl ben 'alî ben moḥammed ben maḥmûd ben 'omar ben śâhinśâh ben ejjûb elmelik elmoejjed 'imâd eddîn *abû 'lfidâ* çâhib Hamât, geb. 672/1273, † 732/1332, zu seinem geographischen Werke ist hier seine Beschreibung von خوارزم und ما وراء النهر.

Schrift: ziemlich gross u. gleichmässig, vocallos. — Abschrift im Jahre 1650 aus den Exemplaren des الغرابيوس (Gravius).

5. Aegypten.

6108. Spr. 190—192.

489, 463 u. 438 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (Spr. 190 u. 191 = 24¼—25 × 16½; 17 × 9—10ᶜᵐ. 192 = 23½ × 17; 17 × 9½—10ᶜᵐ). — Zustand: gut; im Anfang von Bd I ein kleiner Wurmstich und so auch von der Mitte an bis zu Ende. Band II am Ende nicht frei von etwas Wurmstich. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Lederbd mit Klappe. — Titel fehlt. Er steht f. 2ᵇ in der Vorrede:

كتاب المواعظ والاعتبار فى ذكر الخطط والآثار

Verfasser fehlt; es ist:

احمد بن على بن عبد القادر بن محمد بن ابراهيم المصري المقريزي تقى الدين ابو محمد وابو جعفر

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين الذي عرف بالفهم وعلم الانسان ما لم يعلم واسبغ على عباده نعما باطنة وظاهرة . . . وبعد فان علم التاريخ من اجلّ العلوم قدرا واشرفها عند العقلاء مكانة وخطرا الخ

Topographisch-historische Beschreibung Aegyptens, besonders Elqâhira's, von Aḥmed ben 'alî ben 'abd elqâdir ben moḥammed elba'lî elmiçrî *elmaqrîzî* elḥanefî (später eśśâfi'î) *taqî eddîn* abû moḥammed (und abû ǵa'far), geb. 769/1367 (765), † 845/1441.

Das Werk ist, nach der Angabe in der Vorrede f. 4ᵃ, in 7 Theile (جزء) mit vielen Unterabtheilungen (قسم) getheilt: sie sind aber im Laufe des Werkes als solche nicht hervorgehoben. Es sind:

1. جزء يشتمل على جمل اخبار ارض مصر واحوال نيلها وخراجها وجبالها،
2. جزء يشتمل على كثير من مدنها واجناس اهلها
3. جزء يشتمل على اخبار فسطاط مصر ومن ملكها
4. جزء يشتمل على اخبار القاهرة وخلايفها وما كان لهم من الآثار

جزء 5. يشتمل على ما ادركت عليه القاهرة وظواهرها من الاحوال

جزء 6. يشتمل على ذكر قلعة الجبل وملوكها

جزء 7. يشتمل على ذكر الاسباب التى نشأ عنها خراب اقاليم مصر

Der 1. Theil umfasst von dieser Handschr. etwa Bd I, f. 1—208ᵃ.

„ 2. „ „ I, f. 208 (ذكر مدينة الاسكندرية) bis f. 430ᵃ.

„ 3. „ „ I, f. 430ᵃ bis Bd II, f. 13ᵇ.

„ 4. „ „ II, f. 13ᵇ—213ᵃ.

„ 5. „ „ II, f. 213ᵃ bis Bd III, f. 33ᵃ.

„ 6. „ „ III, f. 33ᵃ—200ᵃ.

„ 7. „ „ III, f. 200ᵃ bis Ende.

Vorauf gehen einige einleitende Abschnitte.

I. Theil. F. 3ᵃ ذكر الرؤس الثمانية

[الغرض والعنوان والمنفعة والمرتبة وصحة الكتاب ومن اىّ صناعة هو وكم فيه من اجزاء واىّ انحاء التعليم المستعملة فيه،]

ذكر طرف من هيئة الافلاك 5ᵇ

ذكر صورة الارض وموقع الاقاليم منها 10ᵃ

ذكر محلّ مصر من الارض وموضعها من الاقاليم، 10ᵃ

ذكر حدود ارض مصر وجهاته 10ᵃ

ذكر اشتقاق مصر ومعناها وتعدد اسمائها 23ᵇ

ذكر طرف من فضايل مصر 28ᵇ

ذكر العجايب التى كانت بمصر من الطلسمات والبرابي ونحو ذلك 40ᵃ

ذكر الدفاين والكنوز التى يسميها اهل مصر المطالب 54ᵃ

ذكر هلاك اموال اهل مصر 56ᵇ

ذكر اخلاق اهل مصر وطبايعهم وامزجتهم 57ᵇ

ذكر مخرج النيل 70ᵃ ذكر شىء من فضايل النيل 69ᵇ

فصل فى الردّ على من اعتقد ان النيل من سيل يفيض 76ᵃ

ذكر مقاييس النيل وزيادته 80ᵃ

ذكر الجسور التي كان يعبر عليها فى النيل 86ᵃ

ذكر ما قيل فى ماء النيل من مدح وذمّ 86ᵃ

ذكر عيد الشهيد 96ᵃ ذكر عجايب النيل 91ᵃ

ذكر الخلجان التى شعبت من النيل 98ᵃ

ذكر اعمال الديار المصرية وكورها

ذكر ما كان يعمل فى اراضى مصر من حفر الترع وعمارة الجسور ونحو ذلك من اجل ضبط ماء النيل وتصريفه فى اوقاته

ذكر مقدار خراج مصر فى الزمن الاول

ذكر ما عمله المسلمون عند فتح مصر فى الخراج وما كان من امراء مصر فى ذلك مع القبط

ذكر انتقاض القبط وما كان من الاحداث فى ذلك

ذكر نزول العرب بريف مصر واتخاذهم الزرع معاشا وما كان فى نزولهم من الاحداث

ذكر قبالات اراضى مصر بعد ما فشى الاسلام فى القبط ونزلت العرب فى القري وما كان من ذلك الي الروك الاخير الناصري

ذكر الروك الاخير الناصري، ذكر الديوان

ذكر ديوان العساكر والجيوش

ذكر القطايع والاقطاعات، ذكر ديوان الخراج والاموال

ذكر خراج مصر فى الاسلام 141ᵃ

ذكر اصناف اراضى مصر واقسام زراعتها

ذكر اقسام مال مصر

ذكر الاهرامات 160ᵃ

ذكر الصنم الذي يقال له ابو الهول

ذكر الجبال، ذكر الجبل المقطم، ذكر الرصد

ذكر مداين ارض مصر (ذكر مدينة الاسكندرية)

ذكر الاسكندر

u. s. w.

ذكر ما يوافق ايام الشهور القبطية من الاعمال فى الزراعات 389ᵃ

ذكر ما قيل فى مصر هل فتحت عنوة 426ᵃ

ذكر من شهد فتح مصر من الصحابة منهم 428ᵇ

ذكر الخطط التى كانت بمدينة الفسطاط 430ᵃ

ذكر من ولي مصر من الامراء بعد خراب القطايع الي ان بنيت قاهرة المعز على يد القايد جوهر 471ᵇ

ذكر ما كانت عليه مدينة الفسطاط من كثرة العمارة 476ᵃ

ذكر الآثار الواردة فى خراب مصر 481ᵇ

ذكر خراب الفسطاط 483ᵃ

Die Ueberschriften der einzelnen Abschnitte treten nur spärlich deutlich aus dem Text hervor, sie laufen gewöhnlich mit demselben ohne Abzeichen fort; sie kommen daher hier nicht alle vor.

II. Theil. Die Hauptüberschriften:

ذكر ما قيل فى مدينة فسطاط مصر f. 1ᵇ

ذكر ما كانت عليه مدينة مصر الآن وصفتها 5ᵇ

ذكر قاهرة المعز 13ᵇ

ذكر ما قيل فى نسب الخلفاء الفاطميين بناة القاهرة 14ᵃ

ذكر الخلفاء الفاطميين 16ᵃ

Schluss f. 438ᵃ: وكنيسة الملأك ميخائيل بجوار بربارة بمصر وكنيسة مار يوحنا بخط دير الطين والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب، تم هذا الكتاب الخ

Schrift: ziemlich gross, rundlich, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Die Schrift der 3 Bände ist von derselben Hand (aber die der beiden ersten ist randlicher, flüchtiger, weniger leicht zu lesen), vocallos, mit rothen Ueberschriften (die im 1. Bande oft nicht gesetzt sind) und Stichwörtern. Die Ueberschriften stehen gleichfalls in rother Schrift am Rande. — Abschrift vom J. 1256 Moharram (1830).

Band II ist etwas verbunden; die Blätter folgen so: 1—130. 141—150. 131—140. 151 ff. — HKh. VI 13346.

6109.

Stücke desselben Werkes sind enthalten in:

1) We. 1093, 2, f. 9ᵇ—285ᵃ.

4ᵗᵒ, 25 Z. (27 × 18; 18 × 11¾ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht fest im Einband; zu Anfang u. am Ende lose Lagen. Nicht ohne Flecken und einige Wurmstiche, doch im Ganzen ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel fehlt, steht aber in der Vorrede. — Verfasser fehlt.

Anfang wie bei Spr. 190.

Darin f. 278ᵃ: ذكر ما يوافق ايام الشهور القبطية من الاعمال فى الزراعات وزيادة النيل وغير ذلك على ما نقله اهل مصر عن قدمائهم واعتمدوا عليه فى امورهم، [Spr. 190, f. 389ᵃ]

279ᵇ ذكر تحويل السنة الخراجية القبطية الي السنة الهلالية العربية وكيف عمل ذلك فى الملة الاسلامية

Es ist hier nur das erste Viertel vorhanden (= Spr. 190, f. 1 bis c. f. 400).

Schluss f. 285ᵃ: ليس هذا موضع ايرادها وعلى هذا التاريخ يعتمد فى زماننا اهل العراق وبلاد العجم ولله عاقبة الامور وصلى الله على سيدنا الخ

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth, Stichwörter meistens roth. — Abschrift vom J. 977 Raǵab (1569).

2) Mf. 450.

158 Bl. 4ᵗᵒ, 27—31 Z. (25½ × 16⅔; 18—20 × 11—12ᶜᵐ). Zustand: durch und durch fleckig. Die Seiten zum Theil auf einander abgedrückt, so dass einzelne Stellen nicht recht leserlich. F. 65ᵃ unleserlich. Der Rand bisweilen beklebt. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Halbfranzband. — Titel und Verfasser fehlt. Von späterer Hand f. 1ᵃ oben: من الخطط للمقريزي

Anfang und Ende fehlt. Das Vorhandene beginnt f. 1ᵃ: اللوق يقال لاق الشيء يلوق لوقا ولوقة لينة وفى الحديث لا اكل الا ملوق لي ولواق ارض معروفة الخ

Bruchstücke aus dem 2. Bande (= Spr. 191).

Die Handschrift ist lückenhaft und sehr verbunden. Die Blätter folgen so: 71—78. Lücke. 36—64. Lücke. 65—70. Lücke. 85—157. Lücke. 158. Lücke. 1—35. Lücke. 79—84.

71—78 beginnt in dem Abschnitt Spr. 191, f. 1ᵇ und hört auf in dem Abschnitt f. 16ᵃ.

36—64 beginnt im Abschnitt 191, 16ᵃ und hört auf in Abschnitt 61ᵃ.

65—70 beginnt im Abschnitt 191, 88ᵃ.

85—157 beginnt im Abschnitt vor 191, 127ᵃ und hört auf im Abschnitt nach 230ᵃ

158 gehört zum Abschnitt 191, 348ᵇ

1—35 beginnt im Abschnitt 191, 376ᵃ bis in den Abschnitt 419ᵃ.

79—84 beginnt gegen Ende des Abschnittes 191, 428ᵃ bis in den Abschnitt 446ᵃ.

Schrift von zwei verschiedenen Händen. Die ältere derselben ist f. 14—85. 65—70. 79—84. Ziemlich gross, kräftig, deutlich, etwas rundlich, vocallos. Ueberschriften roth. Die jüngere Schrift ist etwas kleiner, breiter, ziemlich gefällig, vocallos. Die Ueberschriften, roth, sind zum Theil verwischt. F. 1—11 sind etwas gedrängter geschrieben, als die anderen. — Abschrift des älteren Theiles etwa 900/1494, des jüngeren c. 1000/1591.

F. 139 gehört einer anderen Hand an, ziemlich klein, kräftig, breitgezogen, deutlich, gleichmässig. Es ist der Schluss des wahrscheinlich 4. Theiles des Werkes und der Anfang eines neuen. Derselbe beginnt mit ذكر حارات القاهرة وظواهرها (= Spr. 191, 215ᵇ).

F. 139ᵃ zu Ende findet sich eine kurze Notiz über den Verfasser.

6110. Pm. 228.

2) f. 14—19ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). Bl. 18—20 unten am Rande stark fleckig. — Titel f. 14ᵇ:

ذكر اختطاط المسجد الجامع العتيق بمصر بعد الفتح والزيادات التى زيدت فى بعد بنائه وذكر من زادها والوقت الذي زيدت فيه وما هو المشهود فيه،

Anfang: قال الليث بن سعد وعبد الله بن لهيعة ويزيد بن ابي حبيب فيما ذكر عنهم ابن عفير قال سميت الفسطاط فسطاطا الخ

Von Erbauung und Erweiterung der Alten Hauptmoschee in Elqāhira.

Schluss f. 19ᵃ: وزينها وفرش جميعها الحصر ... المستعملة فهذا ذكر المسجد الجامع ... وحسبنا الله ونعم الوكيل

Verfasst im J. 863 Ǵom. II (1459).

F. 19ᵇ—21ᵇ Verschiedenes: Aussprüche Mohammeds und besonders Verse und litterarische Anekdoten.

6111. Mf. 1178.

107 Bl. Folio, 29 Z. (32½ × 23⅓; 24 × 16ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: schöner Halbfrzbd. — Titel f. 1ᵃ:

هذا كتاب كوكب الروضة

ebenso im Vorwort. — Verfasser f. 1ᵃ:

جلال الدين بن ابي بكر السيوطي

Anfang f. 1ᵇ: سبحان الله فالق الانهار وفالق الازهار وخالق الليل والنهار ... هذا مجموع حسن فى تاريخ جزيرة مصر المسماة بالروضة يشتمل على روايع الاخبار وبدايع الاسجاع والاشعار سميته كوكب الروضة اخذا من قول صاحب الصحاح كوكب الروضة نورها

Sammlung von geschichtlichen und geographischen Notizen, welche sich auf die Insel Errauḍa, Elqāhira gegenüber, beziehen, nebst Stellen aus Traditionen, Sprüchen und Gedichten in Betreff derselben, von Ǵelāl eddīn essojūṭī † 911/1505.

f. 1ᵇ ذكر الاحاديث والآثار الواردة فى النزهة
3ᵃ الكلام على لفظ الروضة ومعناها ولغاتها واشعار العرب فى ذكرها
4ᵃ ذكر الامثال فى الروضة
4ᵇ ذكر ما عرف اسمه من روضات العرب
5ᵃ ذكر الكتب التى استقر لها هذا الاسم
5ᵃ ذكر التعريف بحال الروضة
7ᵇ ذكر تحصن المقوقس لها وتردد الصحابة اليها
9ᵃ ذكر شرف هذه البقعة
10ᵃ ذكر من تولي الروضة 10ᵃ ذكر بناء الصناعة بالروضة
10ᵃ ذكر الحصن الذي بناه السلطان احمد بن طولون بالروضة
11ᵃ ذكر ما بنى بالروضة من المتنزهات
12ᵇ ذكر استيلاء العبيد على الروضة
12ᵇ ذكر شراء الروضة من بيت المال ووقفها على المدرسة التقوية
13ᵇ ذكر القلعة التى بناها الصالح بالروضة
14ᵃ ذكر ما قيل فى هذه القلعة
14ᵇ ذكر الاوقات التى زينت فيها قلعة الروضة
14ᵇ ذكر المماليك البحرية
14ᵇ ذكر امر الملك المعز باخلاء قلعة الروضة
15ᵃ ذكر الجسر الذي كان من بر الفسطاط الي بر الروضة ومن بر الروضة الي بر الجيزة
15ᵇ ذكر حفر بحر الروضة
15ᵇ ذكر ركوب الملك الناصر محمد بن قلاوون الي الروضة
16ᵃ ذكر المعركة التى كانت بالنيل بين الروضة والجزيرة الوسطي
16ᵇ ذكر ما بنى بالروضة من الجوامع
17ᵇ ذكر حكم هذه الجزيرة من حيث اقامة الجمعة فيها وهل هي بلدة مستقلة ام لا
18ᵇ ذكر رباط المشتهي
19ᵇ الكلام على النيل، ذكر وروده فى القران الخ

Darin längere Qaçiden:

1) von عمارة اليمنى († 569/1173) f. 33ᵃ (Basīṭ):

رميت يا دهر كف المجد بالشلل
وجيده بعد حسن الحلي بالعطل

2) von صفى الدين الحلي † c. 750/1349 f. 34ᵃ (Kāmil):

خلع الربيع على غصون البان حللا فواضلها على الكثبان

3) von شهاب الدين ابن ابي حجلة † 776/1374 f. 34ᵇ (Ṭawīl):

اتانيَ من نحو الحبيب بشير فكدت انبه بالسرور اطيرُ

4) von البدر البشتكى † 830/1427 f. 35ᵃ (Wāfir):

رعي الله الليالي الذاهبات ودهرا قد تقضى ذا هبات

5) von شمس الدين النواجي († 859/1455) f. 35ᵇ (Ṭawīl):

أطلعتك الغراء يعتوا سنا البدر
نعوذ كمالا منك بالشمس والفجر

Ferner in Prosa verschiedene كتاب فى وفاء النيل und كتاب بشارة بوفاء النيل f. 38ᵃ ff.

6) von شهاب الدين البراعي (um 674/1275) eine Qaçide (Wāfir) f. 45ᵇ:

ولما غاض بحر النيل فاضت دموع من محاجرهم سجام

(was aber nicht der Anfang ist).

7) von demselben f. 45ᵇ eine مقامة, anfangend: اخبرنى بعض الاخوان الخايف من صروف الحدثان الخ

8) f. 49^b Qaçîde des ابن ابي حجلة (Basîṭ):
عمّ الوباء لانّ الناس قد باءوا وزاد طغيانهم لما طغى الماء
9) f. 55^a von النواجي (Basîṭ):
الحمد لله وافى نيلنا ووفى وبلّ غلة قلب كان قد نشفا
10) f. 57^b von بهاء الدين ابو حامد احمد بن تقي الدين السبكي † 773/1371 ein Räthselgedicht über den Nil, anfangend (Ṭawîl):
الا ليت شعري هل ابيتن ليلة
بواد وحولي صاحب وخليل
nebst der Antwort (f. 58^a) des صلاح الدين الصفدي († 764/1363) in Versen.
11) f. 58^b eine Qaçîde in Vierversen von الشهاب الحجازي † 875/1470, enthaltend مفاخرة بين النيل والبحر المالح. Anfang:
سبحان من انشا ظلام الليل خلق ما در عظيم النيل
12) f. 59^b in Prosa von demselben:
مفاخرة بين السماء والارض
13) f. 62^b kleinere Gedichte (مقاطيع) von بدر الدين بن الحاجب auf den Nil, betitelt in einem Theil seines Dîwâns: مقطعات النيل.

64^a ذكر ماجريات ادبيات متعلقة بذكر الروضة
Darin zuerst f. 64^a von فخر الدين ابن مكانس † 822/1419 Reimprosa und ein längeres Gedicht.
2) f. 65^a Qaçîde des جمال الدين ابن نباتة † 768/1366. Anfang (Ṭawîl):
بدت في رداء الشعر باسمة الثغر
فعوذتها بالشمس والليل والفجر
3) f. 66^a von ابن ابي حجلة (Ṭawîl):
اذا بت في در المدامع حاليا
علمت غرامي بالعقيق وخاليا

68^a ذكر البرزخ الذي بين النيل والبحر

$68^a/69^b$ ذكر مفاخرة بين الروضة ومصر، انشاء الشريف صلاح الدين محمد بن ابي بكر الاسيوطي c. 880/1475.

$69^b/70^b$ ذكر المقامة التي انشأتها انا في وصف الروضة وسميتها بلبل الروضة
= We. 193, 6. | Anfang u. Schluss ebenso.

$70^b/71^b$ مقامة فيها ذكر مصر ونيلها وروضها، انشاء القاضي محيى الدين عبد الله بن عبد الظاهر † 692/1293.
Anfang: حكي مسافر بن سيار قال لما الفت النوي من الاخوان
und f. $71^b/72^b$ eine ähnliche Maqâme von محيى الدين ابن قرناص † 654/1256. (Anfang: لما طعن والدي وقطنت وتحرك للرحلة وسكنت)

72^b رسالة زكي الدين الحسين من مصر الي اخيه وهو بدمشق يتشوق اليها ويذم مصر (im Jahr 762/1361) nebst der Antwort darauf f. 73^a.

74^a من رسالة زين الدين بن الاشرقي في وصف روضة

74^b ذكر محاسن مقاطيع قيلت في الروضات والروض والزهر والناعورة

$79^a/83^b$ رسالة السيوطي في منع النزول على شاطيء النيل المسماة بالجهر بمنع البروز على شاطيء النهر
Anfang: الحمد لله وسلام على عباده ... وقع في هذه الايام ان رجلا له بيت بالروضة على شاطئ النيل الخ

83^b ذكر الازهار والفواكه والخضرات الموجودة في الروضة وما قيل فيها
Darin f. $85^b/87^a$: الجوهر الفرد في مناظرة النرجس والورد لابي الحسن على بن محمد بن ابي بكر بن المشيّيف الماريدينى خدمّ بها قاضى القضاة شهاب الدين بن الكشك † 811/1408
= Spr. 1119, 1. Anfang ebenso. Schluss f. 87^a: واذا به وهو الذي يفصل بينهما بفصل خطابه

91^b ff. ذكر النخل وما يتعلق به

$93^a/93^b$ مناظرة بين الرطب والعنب، حدثنا ابو القاسم النواب ان ابا عبد الله البواب الخ
Schluss: غابا عن العين وصارا خبرا بعد العين

$93^b/96^b$ مناظرة التين والعنب للامام الحافظ شمس الدين محمد بن محمد بن محمد بن المحب † 788/1386
Anfang: الحمد لله الذي منح عباده من فضله الاتيان والاعناب الخ
Schluss: واستكانا وصارا عباد الله اخوانا واجتمعا بعد ذلك التنافر والافتراق في الاواني والاطباق

$96^b/97^b$ مفاخرة بين المشمش والتوت للامام الحافظ شمس الدين محمد بن احمد الذهبي † 748/1347
Anfang: الحمد لله الذي جعل العام فصولا اربعة
Schluss: وتاسفا على فراقهما من الناس الجميع

مفاخرة الورد مع النسرين وقتاله على الملك، 98ᵃ/99ᵇ

Anfang: ابتدي في النظام بالصلاة على اشرف الانام

Schluss: والياسمين وزبير هذا ما تقدم من المفاخرة والحروب الثايرة

رسالة الازهار للقاضي ضياء الدين ابن الاثير 687/1289 † 99ᵇ

Anfg: ومما سمحت لي به الايام وما اقول الا انها غفلة

مقامة الرياحين للسيوطي 100ᵇ/103ᵃ

= We. 193, 10. Anfang u. Schluss ebenso.

ذكر فوايد متعلقة بصيد السمك 103ᵃ

ذكر السباحة، قد الفت فيها جزءا لطيفا 104ᵃ/104ᵇ

سميته الباحة في السباحة = We. 1703, 6.

Anfang ebenso. Schluss abweichend:

بحار الفضل حتى غدا في لحمها يسبح شهرا وعام،

(Ist nicht der wirkliche Schluss, s. No. 5559.)

ذكر قصة غريبة لها تعلق بذلك 104ᵇ

ذكر المراكب والسفن 105ᵃ

ذكر ما قيل في الخرطوم وهو طرف اخر الروضة 105ᵇ

ذكر ما قيل في النيل وهو مكان معروف بالروضة 105ᵇ

ذكر ما قيل في السراطين 105ᵇ

ذكر ما قيل في ذباب الروضة 105ᵇ

ذكر ما قيل في الناموس والسويكتة (Grille?) 106ᵃ

ذكر ما قيل في دار النحاس، 106ᵃ

Schluss f. 106ᵃ: فدار النحاس كدار الذهب

وهذا آخر ما اردت ايراده في هذا الكتاب وقد قلت فيه

كتابيَ الكوكب المنيرُ رقّت معاني فيه غزيرهْ

الفاظه المشتهاة تحكي من حسنها روضة الجزيرهْ

(verbessert für المنيرُ ; المندري für رقّت ; دقّت für غزيرهْ ; عزيزة für معاني فيه ; مافيه für تحكي ; يحكي für (es gehört zu dem ersten Halbvers); الجزيره für وجزيرة. Metrum: Monsariḥ.)

Der Verf. hat, wie aus der Unterschrift hervorgeht, dies Werk beendet im J. 895 Ǵom. II (1490).

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, fast vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1292 Moḥ. (1875) von سالم بن محمد سالم. — HKh. V 10974.

Nach Beendigung des Werkes steht noch f. 106ᵃ unten u. 106ᵇ ein Artikel über Elbûçîrî und die wunderbare Heilkraft seines Gedichtes Elborde. — Darauf noch f. 107ᵃ oben ein Paar abergläubische Notizen. Alles von derselben Hand.

6112. We. 1710.

5) f. 71—79.

8ᵛᵒ, 15 Z. (21⅔×15½; 14—14½×9ᶜᵐ). — Zustand: einige Blätter stark wasserfleckig und so auch der obere Rand f. 76. 77, der schadhaft geworden ist. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel f. 71ᵃ (und Vorwort):

تحفة الكرام بخبر الاهرام

Verfasser: جلال الدين ابو الفضل عبد الرحمن بن كمال الدين السيوطي الشافعي

Anfang: قال سيدنا الشيخ . . . جلال الدين . . . السيوطي الشافعي . . . الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى، هذا جزء سميته تحفة الكرام بخبر الاهرام، قال ابن عبد الحكم في فتوح مصر في زمان شداد بن عاد بنيت الاهرام كما ذكر بعض المحدثين الخ

Abhandlung desselben Verfassers Essojûṭî über die Aegyptischen Pyramiden: wann sie gebaut seien, wer sie errichtet habe und zu welchem Zwecke sie dienen sollten.

Unvollständig. Das Vorhandene bricht f. 79ᵇ mit den Worten ab: وعددها ثمانية عشر هرما منها ثلاثة بالجيزة مقابل الفسطاط ولما فتح المامون احدهما انتهي الي حوض مغطّي،

Schrift: gross, stattlich, gleichmässig, vocallos. Titel und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

HKh. II 2646.

6113. We. 1773.

13) f. 154ᵇ. 155ᵃ.

Format etc. wie bei 10). — Ueberschrift:

هذا قصة النيل

Anfang: اخرج احمد وصححه عن انس رضه ان رسول الله صلعم قال رفعت الي سدرة المنتهي في السماء السابعة يخرج من ساقها نهران ظاهران ونهران باطنان قلت يا جبرئل ما هذا الخ

Vom Nil, in Bezug auf eine Traditionsstelle, von Essojûṭî, entnommen dem Werke desselben, كـ" الهيئة السَنية في الهيئة السُنّية

s. Spr. 1837, f. 26ᵃ.

Schluss: فاذا انتهي جريه الي ما اراد الله اوحى الله الي كل ماء يرجع الي عنصره،

6114. Spr. 195.

75 Bl. 8vo, 23 Z. (20¾ × 15; 17 × 9cm). — **Zustand:** etwas wurmstichig, nicht recht sauber. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** sehr schöner Lederband mit Klappe. — **Titel und Verfasser** f. 1a von späterer Hand:

تاريخ مصر لعرب شاه الاصفهاني

Titelüberschrift f. 1b: هذه رسالة مشتملة فى ذكر محلّ مصر ومواضعها فى الزمن القديم،

Anfang f. 1b: اعلم ان ديار مصر بعضها واقع فى الاقليم الثاني وبعضها فى الاقليم الثالث فما كان منها فى الصعيد الاعلي كقوص واخميم واسنا وانصنا واسوان فان ذلك فى الاقليم الثاني وما كان من ديار مصر فى جهة الشمال من انصنا وهو الصعيد الادني من سيوط الي فسطاط مصر والفيوم والقاهرة وهو بعدهما من اول العمارة فى جهة الغرب الخ

Beschreibung Aegyptens. Der oben von späterer Hand angegebene Verfasser ist weder **Ibn 'arabšâh**, noch etwa **Elmaqrîzî** (der f. 30b erwähnt wird); er selbst ist nicht genannt, hat aber sein Buch im J. 1019/1610 verfasst (f. 44a).

f. 3a ذكر اشتقاق مصر ومعناها وتعدد اسمايها
14b ذكر ما كان بمصر من المقاييس التى يعلم بها زيادة النيل السعيد
16b ذكر الجسور التى كانت بين مصر والروضة والجيزة
18b ذكر عيد الشهيد لقبط مصر 21a ذكر تجايب النيل
23b ذكر اعمال الديار المصرية
25a ذكر الهرمين الذين ببرّ الجيزة
29b ذكر الصنم الذي يقال له ابو الهول
30b الجبل الاحمر 31b ذكر الجبل المقطّم
31b الكبش الجبل 31b الجبل يشكر
33b ذكر مداين مصر قبل الطوفان وبعده وحكّامها
37b ذكر مدينة مُنُف ومن ملكها بعد الطوفان من اولاد ابي البشر الثاني نوح النبىّ عم
44a ذكر مداين مصر والاسكندرية
44a ذكر الفرق بين الاسكندر الرومي وبين ذي القرنين
45b ذكر طرف من اخبار منار الاسكندرية
46b ذكر عمود السواري الذي بخارج الاسكندرية من جهة المنية الغربية
49a ذكر مدينة اتريب 53a ذكر خليج الاسكندرية
53a ذكر مدينة تنيس u. s. w.
56a مدينة القلزم 57b ذكر صحراء عيذاب 57b ذكر صعيد مصر
69b ذكر الطريق فيما بين مدينة مصر ودمشق
70a مدينة عين الشمس بالمطرية
72a الواحات 72b مدينة دندرة 72b مدينة قفط
u. s. w.

Schluss f. 74b: وراي الحكيم جماعة الملك يصلّون الي صنم يحملونه معهم فسال الملك الا يقيم بارضهم وخوّفه من عبادة الاصنام فودعه وسار الي مملكته، انتهي،

Schrift: ziemlich klein, rundlich, gewandt, deutlich, ziemlich gleichmässig, fast vocallos. Ueberschriften roth. In rothen Linien. — **Abschrift** c. 1700.

6115. We. 1752.

3) f. 18—39.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — **Titel** f. 18a:

هذا كتاب يذكر فيه نيل مصر من اين يخرج من الاراضي وفى اين مكان يذهب وسبب تكدره وخضرته وفى وقت الزيادة ومن اين تمدّه الزيادة وفى اىّ مكان يذهب زيادته اذا نقص ومسائل فى الفقه لا يستغنى الفقيه عن معرفتها، جمعه ابن العماد،

Anfang f. 18a: الحمد لله حمدا يوافي نعمه ويكافي مزيده واشهد ان لا اله . . . وبعده فقد روي عن سيدنا رسول الله صلعم انه قال اربعة لا تشبع من اربعة . . . ولما كان اقليم مصر مشتملا على فوايد وامور عجيبة الخ

Der Verf. **Ibn el'imâd** will die Wunder Aegyptens besprechen, namentlich auch den Nil, Herkunft und Ausfluss, Steigen und Fallen desselben. Wer hier mit **Ibn el'imâd** gemeint sei, ist fraglich, wahrscheinlich ist es **Aḥmed ben 'imâd ben moḥammed** *elaqfahsî* † 808/1405.

1. فصل 18b فى بيان فضله وقد ورد فيه آيات واحاديث اما الآيات الخ
2. فصل 26b [من اصل] فى بيان المكان الذي يخرج النيل منه وفى المكان الذي يذهب فيه وبيان سبب خضرته وفى المقاييس المجعولة على ما ذكره الكندي وغيره،

32b فصل فى الحديث ذكر الانهار، وتقدم الكلام على نيل مصر فذكر المسعودي انها جيحون وسيحون والفرات،

فصل فى الفرق بين البحر والنهر 35ᵇ
فصل واما الماء الذي ينبع من الارض وهو ستة 37ᵃ
فصل لا كراهة فى استعمال المياه عندنا فى الطهارة 37ᵇ
وغيرها الا فى ستة

Schluss f. 39ᵇ: فاقتضى ذلك ان دخول النار استعقب الغرق وقوله صلعم ان تحت البحر لنار وان تحت النار لبحر، الحديث وصلى الله على سيدنا . . . الى يوم الدين والله اعلم بالصواب،

6116. Lbg. 597.

9 Bl. 8ᵛᵒ, 27 Z. (20½ × 15; 15½ × 9½ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** gelb, glatt, zieml. stark. — **Einband:** Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — **Titel f. 1ᵃ:**

ر" فى معرفة ان النيل يزيد او ينقص من المعتاد

Verfasser fehlt; nach der Unterschrift:

ابو نعيم مسلم بن اسمعيل الفارقى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلاة . . . وبعد فاعلم ايها الطالب ان الناس قد اكثروا القول فى باب الحكم على زيادة النيل الخ

Ueber Steigen und Fallen des Nils, von astronomischem Standpunkt aus; von Muslim ben ismā'īl elfāriqī abū no'eim.

Schluss f. 7ᵇ: فاذا قسم على ربع يوم خرج من القسمة نوب وهذا ما وجدنا فى الاصل الذي نقلنا منه وهو منقول من خط المولف وهو ابو نعيم . . . الفارقى والحمد لله الخ

Woran sich ein Excurs schliesst f. 8. 9, فى معرفة انرع النيل فى كل عام, nach demselben Verfasser.

Schrift: klein, gefällig, vocallos; Stichwörter und Stichbuchstaben roth. — **Abschrift** c. ¹¹⁰⁰/₁₆₈₈.

6117.

1) We. 1778, 6, f. 39—43ᵃ.

8ᵛᵒ, 23 Z. (19¼ × 13¾; 14½ × 9½ᶜᵐ). — **Papier:** gelb, stark, glatt. —

Poetisches Bruchstück. Beginnt im Kapitel der Beschreibungen, und zwar mit der eines Teiches, f. 39ᵃ, lin. 2. وفيها يقول الشيخ شمس الدين ابن الصائغ الحنفى حيث قال

السريع

فى ارض طبّالتنا بركة مُدْهشة للعين والعَقْلِ
ترجح فى ميزان عقلي على كل بحار الارض بالرطْلِ

Ferner beschrieben u. a. Granaten, Datteln, Birnen, Feigen etc. — Schliesst mit Versen auf das الليمون, die anfangen (Sarī'):

الا ترى الليمون لمّا بدا

Nach der Unterschrift (هذا اخر ما اردنا بيانه ومما اشتملت عليه مصر المحروسة من الاماكن المقصودة والثمار والفواكه) f. 43ᵃ gehört dies Bruchstück zu einem Werke, worin die örtlichen u. s. w. Schönheiten der Stadt Elqāhira beschrieben werden. Obige Verse von Šems eddīn ibn eççāig † ⁷⁷⁷/₁₃₇₅.

Schrift: klein, gewandt, gleichmässig, vocallos. Die Ueberschriften roth. — **Abschrift** etwa 1750.

2) We. 1797, 3, f. 47ᵇ—52ᵃ.

Ein Bruchstück über die Vortrefflichkeit Aegyptens und des Nils, ر" فى فضائل مصر والنيل Von Alexandrien, Memphis, den 2 grossen Pyramiden, dem Nil und seinen wunderbaren Eigenschaften; dann etwas von ägypt. Geschichte nach ابن زولاق † ³⁸⁷/₉₉₇ und von Bokht naçr, dem Eroberer.

6118. Pet. 124.

47 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20¾ × 15; 13½ × 7½ᶜᵐ). — **Zustand:** besonders in der letzten Hälfte wasserfleckig; lose im Deckel. — **Papier:** gelb, dick, glatt. — **Einband:** Pappdeckel mit Lederrücken, schadhaft. — **Titel:**

كتاب الطراز المنقوش فى محاسن الحبوش،

In der Vorrede فضائل für محاسن. Als Nebentitel ist daselbst angegeben:

نزهة الناظر، وسلوة الخاطر

Verfasser: محمد بن عبد الباقي البخاري الخطيب بالمدينة المنوّرة

Anfang: الحمد لله الذي ابدع خلق الانسان، بقوله كن فكان، وفضل بعضهم علي بعض بما منحهم من اخلاق حسان، . . . وبعد فقد سنح لي فى هذه

الابهام الشريفه، والاوقات الرايقة اللطيفه، ان الف رسالة يستدل بها علي فضل الحبوش، الخ

Dies Werk des Moḥammed ben 'abd elbâqî *elboḫârî* elḫaṭîb elmedenî 'alâ eddîn, um 990/1582 am Leben, handelt über die Vorzüge der Habeschiten und besteht aus Vorrede, 4 Kapiteln, Schluss.

Die Vorrede f.5ᵇ: فى اصل الحبوش وذكر من تقدم منهم من الاخيار، وقبل زمن نبينا المختار، وسبب تلطف الوانهم وحسن صبغتها ومحبة الناس لهم واعتنائهم بهم بشانها من بين اصناف الموالي فى ساير الايام والليالي،

[Anfang: اعلم ان الحبشة من نسل حبش بن كوش بن كنعان الخ]

1. باب f. 9ᵇ فيما يستدل به علي فضل الحبوش، (in 3 فصل).

1. فصل 9ᵇ فى الاحاديث الدالة على فضل الحبوش
2. فصل 10ᵇ فيما ورد فى القران العظيم وما تكلم به النبى الكريم من كلمات شريفة موافقة للغة الحبشة،
3. فصل 13ᵃ فى لعب الحبوش بحرابهم فى مسجد المدينة المنورة الشريفة بحضرة الرسول صلعم فرحًا بقدومه الشريف ورسول الله صلعم ينظر اليهم،

2. باب 14ᵃ فيما يدل علي فضل النجاشي واصحابه، (in 4 فصل).

1. فصل 14ᵃ فى لفظة النجاشي واسمه وما يدل علي فضله وعظمه وما جاء فى شانه وشان اصحابه من الاحاديث والايات،
2. فصل 16ᵃ فى هجرة المسلمين من الصحابة الي الحبشة وحسن سيرة النجاشي معهم وكتاب النبي صلعم اليه يدعوه فيه الي الاسلام واسلامه على يد جعفر بن ابي طالب،
3. فصل 20ᵇ فى تزويج النجاشي امّ حبيبة بالنبي صلعم وتجهيزها من عنده وارسالها الي النبى صلعم،
4. فصل 23ᵇ فى ذكر هدايا النجاشى رة الي رسول الله صلعم وهدايا النبى للنجاشي وذكر وفاة النجاشي وصلاة النبي صلعم واصحابه عليه بالبقيع،

3. باب 25ᵇ فيمن عرف اسمه من الصحابة الحبوش (in 4 فصل).

1. فصل 25ᵇ فى الصحابة من عبيد النبي صلعم وخدامه من الحبوش،
2. فصل 28ᵇ فى الصحابيات من امائه واماء اهل بيته من الحبوش،
3. فصل 29ᵇ فيمن فاز بالصحبة من عبيد الصحابة من الحبوش،
4. فصل 30ᵇ فى ذكر ابناء الحبشيات من قريش ومن الصحابة الاكرمين ومن اهل بيت سيّد المرسلين ومن ولد بارض الحبشة من الصحابة،

4. باب 32ᵃ (in 4 فصل) فيما ذكروا اهل الادب فى الحبوش،

1. فصل 32ᵃ فى انواع الحبوش واصنافهم وما قيل فى مدحهم واوصافهم،
2. فصل 35ᵃ فى الحبشيات وما فيهن من حسن الصفات، وفيه تذييل لطيف،
3. فصل 40ᵇ فيما قيل من القصائد فى مدح الحبوش،
4. فصل 44ᵃ فيما جاء فى الحبوش من الابيات وما قيل فى اسمائهم من الالغاز والمعميات،

Schlusswort f. 44ᵇ: فيما قيل فى سبب اللعوط وهي المعروفة الآن بالشروط الكائنة فى وجوه الحبوش وما جاء فيها من التشبيهات والابيات المناسبات،

Schluss f. 47ᵃ: واختم قولي بالاستغفار من عثرات اللسان وهفوات الانسان الصادرة من الجنان فاسئل الكريم المنّان ان يختم لنا بالايمان . . . والصلاة والسلام . . . الي زيارة الدارين امين والحمد لله ربّ العالمين وصلّي الله علي من لا نبىّ بعده،

Schrift: klein, gewandt, vocallos, Türkische Hand. — Abschrift etwa um 1100/1688. — HKh. VI 7948.

6119.

Von anderen hieher gehörigen Werken seien erwähnt:

1) احمد بن von سجع الهديل فى اخبار النيل يوسف بن احمد التيفاشى ابو الفضل † 651/1253.

2) على بن von الانصاف بالدليل فى اوصاف النيل محمد ابن الدّريهم الموصلى † 762/1361.

3) von السجع الجليل فيما جري من النيل ابن ابي حجلة † 776/1374.

4) احمد بن نَيّل الرائد فى النيل الرائد von محمد بن على الحجازي † 875/1470.

5) محمد شاه بن على الفنارى von ر" فى المقياس محيى الدين † 929/1523.

6) الفيض المديد فى اخبار النيل السعيد von احمد بن محمد ابن عبد السلام † 931/1525.

7) احمد بن عبد von ضوء البدر على النيل الغنى القرطبى

8) انوار علوّ الاجرام فى الكشف عن اسرار الاهرام von محمد بن عبد العزيز الادريسى ابو جعفر um 625/1228.

9) كشف الممالك فى بيان الطرق والمسالك von خليل بن شاهين الظاهري غرس الدين † 873/1468.

10) الجلال السيوطي von نزهة الغيضة فى فضائل الرَّوْضة † 911/1505.

11) الروضة البهية الزاهرة فى خطط المعزّيّة القاهرة von عبد الله بن عبد الظاهر محيى الدين † 692/1293.

12) محمد بن ك" von السودان وفضلهم على البيضان خلف ابن المرزبان † 309/921.

13) تنوير الغبش فى فضل السودان والحبش von ابن الجوزي † 597/1201.

14) احمد بن الدرة الفائقة von فى محاسن الافارقة يوسف التيفاشي † 651/1253.

15) الجلال السيوطى von رفع شان الحبشان † 911/1505.

16) نزهة العمر فى التفضيل بين البيض والسود والسمر von demselben.

17) على بن الطراز المنقوش von فى اوصاف الحبوش ابراهيم بن احمد الحلبى † 1044/1634.

18) خليفة بن رونق الحسان von فى فضائل الحبشان ابي الفرج الزمزمى † 1068/1658.

19) محمد بن احمد بن تميم الافريقى von عباد افريقية

20) محمد بن ابراهيم بن عبد von فضائل غرناطة الله الطليطلى الغرناطي ابن السراج † 785/1384.

6. Klöster und Wallfahrtörter.

6120. Spr. 16.

75 Seiten 4to, 16 Z. (22½ × 17½; 15½ × 10½cm). — Zustand: gut. — Papier: weiss, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel fehlt; er ist:

كتاب الزيارات

oder (nach HKb. I, 750):

اشارات الى معرفة الزيارات

Verfasser: s. Anfang.

Anfang S. 1: قال الفقير الي رحمة ربّه على بن ابي بكر الهروي' الحمد لله حق حمده والصلوة والسلام على خير خلقه . . . اما بعد فانه سالنى بعض الاخوان الصالحين . . . ان اذكر له ما زرته من الزيارات وما شاهدته من العجايب والابنية والعمارات وما رايته من الاصنام والآثار والطلسمات فى الربع المسكون والقطر المعمور الخ

Beschreibung der von dem Verfasser 'Alı ben abū bekr ben 'alı *elherewı* elmauçilı essāïħ abū 'lħasan † 611/1214 besuchten Wallfahrtörter, und Mittheilung, was er über Sachen und Personen an Ort und Stelle gehört, auch wenn es von den Angaben in Geschichtswerken abweicht. Manche sonst erwähnten Gräber von Propheten-Genossen und Nachfolgern seien spurlos verfallen, ebenso manche Ortschaften, wo dergl. sein sollten, durch Unbilde der Zeiten verschwunden. — Seine Bücher seien ihm von den Franken genommen, ein Theil davon im Wasser untergegangen, manches habe er, da es schon lange her sei, vergessen. Er beginnt mit Ħaleb, erwähnt dann Syrien mit der Küste und den Besitzungen der Franken, Palästina, Jerusalem, Aegypten, die Küstenländer des Mittelmeers und Inseln, ferner Dijārbekr, El'irāq, Indien, Mekka und Medina, Jemen, Persien. — Er habe sich kurzgefasst über die Oerter (هذا الكتاب مختصر على ذكر الزيارات), habe aber über die Gebäude, Ruinen, Merkwürdigkeiten, Götzenbilder ein besonderes Werk verfasst. — Wie aus seiner Vorrede ersichtlich,

war er (S. 44) im Jahre $^{569}/_{1173}$ in Jerusalem, $^{570}/_{1174}$ in Ascalon (S. 47); die Errichtung seines Grabmals datirt vom J. $^{602}/_{1205}$ (Lbg. 534, f.48).

Er behandelt:

S. 5	الزيارات فى مدينة حلب وما يليها	43	مدينة الخليل عم
		46	ثغر عسقلان
10	انطاكية	47	غزة
10	انطرطوس	50	نينوي
10	قنسرين	51	تكريت
10	المعرّة	52	العراق
12	حمص	54	بغداد
13	بعلبك	54	الرصافة
15	دمشق	59	المداين
23	بلد حوران	59	الحلة
26	مدينة طبرية	61	الكوفة
32	عكا	65	البصرة
33	نابلس	70	القادسية
34	بلاطة	70	جبل عرفات
35	القدس	71	مكة

Ausserdem werden von ihm noch ziemlich viel andere Oerter von geringerem Interesse erwähnt.

Schluss S. 75: وهناك بايعت الجنّ النبىّ صعم، ومسجد الشجرة ورد ان النبي صعم دعا الشجرة هناك فاتت اليه ثم عادت، ومتكى النبي صعم، (= Lbg. 534, f. 41ᵃ, 3). Das Weitere fehlt, etwa 20 Seiten.

Schrift: ziemlich gross, weitläufig, deutlich, gleichmässig, vocallos. Die Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1271 Moḥ. (1854), von ابراهيم سركيس اللبناني in Beirūt, nach einer fehlerhaften Abschrift.

6121. Lbg. 534.

48 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. ($20^3/_4 \times 19$; $13^1/_2 \times 7^{cm}$). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken; am oberen Rande etwas wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: rother Lederbd. — Titel u. Verfasser fehlt.

Dasselbe Werk. Anfang ebenso. Auf die Beschreibung von Mekka, welche in Spr. 16 nicht beendigt ist, und der Umgebung dieser Stadt folgt hier noch:

41ᵇ الطريق من مكة الي المدينة 42ᵃ زيارات المدينة
44ᵇ من المدينة الي تبوك، مدين 45ᵃ جبل الطور

Dann 45ᵃ Eljemen, Ḥaḍramaut und Ausland (بلاد العجم), zuletzt Samarqand. Der Verf. schliesst f. 46ᵇ: فمن اراد ذلك فليطلبه ففيه الكفاية لاهل الدراية ان شاء الله تعالي وصلى الله الخ

Daran schliesst sich f. 46ᵇ Mitte die genaue Schilderung des Grabmals, welches der Verf. sich ausserhalb Ḥalebs auf der Heerstrasse nach Damaskus erbaut hatte (نسخة ما على تربة العبد ... مؤلف هذا الكتاب): zuletzt f. 48ᵃ: وعلى البئر التى ظهرت فى هذه التربة نسبت الي ابراهيم الخليل عم اظهر الله تعالي هذه البئر المبارك سنة اثنتين وستمائة،

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1050 Ram. (1640) in Ḥaleb, von مصطفى بن محرم الكاتب.

6122. Pm. 36.

29 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. ($18 \times 13^1/_2$; $11^1/_2 \times 9^{cm}$). — Zustand: oben am Rücken ein grosser durchgehender Wasserfleck; etwas wurmstichig. Oben, auch unten, sind einige Ecken schadhaft gewesen und ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser fehlt.

Dasselbe Werk. Anfang fehlt, 19 Bl. Das zuerst Vorhandene f. 1ᵃ, 1: القرما بها قبر جالينوس الحكيم، وجزيرة اسقلية موضع يقال له منزل الامير به قبر الخ (= Lbg. 534, f. 16ᵃ, 10).

f. 1ᵃ الطريق الي القاهرة، مشهد زنبور ومشهد النبر الخ
1ᵇ ذكر زيارات القرافة وهي جبّانة فى جبل المقطّب
3ᵇ الطريق من الجيزة الي مصر القديمة، الاهرام من عجايب الدنيا
4ᵇ ذكر مصر القديمة التى كان بها يوسف الصديق عم
7ᵃ الطريق الي النوبة، مشهد الرديبى وهو موضع مبارك
7ᵃ عُدْنا الى مصر وبلاد بحْري واسكندرية ودمياط والجزاير
8ᵃ الطريق من دمياط الي رشيد، البرلس موضع
12ᵇ عدنا الي زيارات البلاد، جزيرة اسقليه
13ᵇ عدنا الي ذكر بلاد الروم، شرقى بحر القسطنطنية
13ᵇ الطريق من هذه المدينة [مدينة نيقيا] الي بلاد الروم الشمالية
15ᵇ نعود الي ذكر زيارات البلاد واطراف الشام والخابور وديار بكر وجزيرة بن عمرو والموصل

18ᵇ عدنا الي الموصل واعمالها،
(Darin مدينة الموصل 20ª; مدينة نينوي 20ᵇ)
21ª الطريق من الموصل الي العراق، مشهد الكحيل ومشهد حجر السفينة
21ª ذكر زيارات العراق، يقول العبد الفقير . . . بمدينة سامراي
22ª مدينة بغداد دار السلام وقبة الاسلام ومقر الامام
25ᵇ نعود الي ذكر زيارات العراق ثم الي مكة والمدينة حرسها الله تعالي
27ᵇ عدنا الي ذكر الزيارات بالحجاز وطريق مكة والمدينة ثم ياتى اليمن ان شاء الله تعالي
(Darin مكة 28ª.)

Das Vorhandene schliesst f. 29ᵇ: ومسجد الشجرة، ورد ان النبي صلعم دعا الشجرة هناك فاتت اليه ثم عادت، ومتكي النبي صلعم عند باب جياد، ومسجد الفتح

= Lbg. 534, f. 41ª, 3. Es fehlen etwa 8 Bl.

Der Verfasser befand sich im J. 572/1176 in Aegypten, f. 10ª, 14. In diesem Bruchstück beschreibt er Ober- und Unter-Aegypten, die Südküste des Schwarzen Meeres, Syrien, Mesopotamien, El'irâq, Bagdâd und Mekka; den Städten und Ortschaften widmet er in der Regel nur kurze Bemerkungen, von den wichtigeren abgesehen, bei denen er etwas ausführlicher ist; die besonderen Merkwürdigkeiten (z. B. Pyramiden) beschreibt er; hauptsächlich zählt er Gräber berühmter Personen, Martyrstätten (مشهد) und Wallfahrtsörter (زيارات) auf. Selten sind Details, wie f. 10ᵇ der Brief des عمرو بن العاص an den Ḣalîfen 'Omar, in welchem Aegypten beschrieben wird (der übrigens, nach f. 11ª, 15, auch als von قيس بن سعد an den Ḣalîfen 'Alî gerichtet von Andern bezeichnet wird). Auch einige Verse kommen vor. Die bei Spr. 16 zuletzt angeführte Stelle entspricht der von dieser Handschrift f. 29ᵇ angegebenen; was hier f. 1—20ᵇ oben steht, fehlt bei Sprenger. — Das bei HKh. III 6928 ihm beigelegte Werk زيارات الشام wird ein anderes sein, da es sich doch wahrscheinlich auf Syrien beschränkt.

Ob er das in diesem Werke oft erwähnte Buch, das über Wunder, Denkwürdigkeiten, Götzenbilder u. Talismane **ausführlich** reden soll (f. 1ª. 4ª. 4ᵇ. 6ª. 9ᵇ, 3), wirklich vollendet habe, ist fraglich. An den angeführten Stellen sagt er, dass er darin über den und den Punkt ausführlicher reden **werde**; dagegen heisst es f. 9ᵇ, 8: wir **haben** es erwähnt in dem ك" العجايب. Wahrscheinlich hat er damals einen Theil bereits fertig gehabt, anderes dagegen erst darin beschreiben wollen.

Schrift: klein, fein, zierlich, gleichmässig, vocalisirt. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

Nach f. 12 u. 16 fehlt je 1 Blatt.

6123. Sach. 228.

92 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (19⅓ × 13; 14⅓ × 8ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: weiss, dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ª (und 1ᵇ):

ذكر الاديرة مستخرج من ك" معجم البلدان لياقوت الحموي

Verzeichniss der bei Gelehrten und Dichtern vorkommenden berühmten Klöster, aus Jâqût's † 626/1229 grossem geographischen Werk ausgezogen, in alphabetischer Folge, oft mit Anführung von Versen. Zuerst f. 2ª: دير ابان; دير الابلق; دير اَبْشِيَا u. s. w.; zuletzt 91ᵇ دير يونس; 92ª دير بحنس.

Schluss f. 92ᵇ: الاديرة البيض بالصعيد من غربي النيل وهما ديران نزهان فيها رهبان كثيرة،

Schrift: ziemlich gross, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. Text in rothen Linien. — Abschrift im Jahre 1860.

Das Werk des على بن الحسين الاصبهانى ابو الفرج † 356/967 gleichen Inhalts wird in der Abtheilung „Poesie" besprochen werden.

6124. Lbg. 219.

28 Bl. 8ᵛᵒ, 25 Z. (20¾ × 15; 15 × 10ᶜᵐ). — Zustand: fast ganz lose im Einband; wasserfleckig (besonders am Ende) und Anfangs am oberen Rande schadhaft, besonders auch f. 2 (im Text). — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1ª:

الشرف الاعلي في ذكر قبور مقبرة باب المعلا لجمال الدين محمد بن علي بن محمد بن ابي بكر بن محمد بن احمد القرشي العبدري

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الباقي بعد فناء خلقه ... وبعد فقد خطر لي ان اكتب في هذه الاوراق بعض ما قرأته على القبور

Aufzählung der Denksteine (حجر) auf dem Kirchhof Elmo'allā von Mekkā, nebst Anführung der Inschriften darauf und Hinzufügung von Notizen; von **Moħammed ben 'alī ben moħammed ben abū bekr elqoreśī el-'abderī** *eśśeibī* **ģemāl eddīn**, geb. $^{778}/_{1376}$, † $^{887}/_{1483}$. Der Verfasser schickt eine lange Einleitung vorauf f. 1ᵇ ff., worin er über das Wort und den Begriff Tod, über die Frage, wer zuerst gestorben sei, über Leiche u. Todtenbahre, über Leben nach dem Tode u. dergl. und zum Schluss f. 7ᵃ ff. über Grab und was dahin gehört, redet. Die Vorrede ist wegen der Lücke nach f. 9 nicht zu Ende; deshalb auch fehlt der Anfang des Haupttheils. Zu jener werden auch wol noch die Verse auf Gräber überhaupt und die Bemerkungen dazu auf f. 10 gehören. — Die Beschreibung des ersten hier vorkommenden Denksteins beginnt f. 13ᵃ: ومنها حجر مكتوب عليه بخط حسن يشبه خط الحجر الاول الخ

Schluss f. 28ᵃ: في سبيل الله امواتا بل احياء الي قوله تعالي اجر عظيم، انتهى، هذا آخر ما وجد من هذا الكتاب الخ

Der Verfasser hat in der Unterschrift noch den Zusatz: الشيبي.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. Text in rothen Linien. — Abschrift von محمد سعيد بن اسمعيل بن محمد المكي الحنفي im J. 1122 Rabī' I (1710), zu eigenem Gebrauch.

Lücken nach f. 9. 10. 22. 27.

6125. We. 1710.

8) f. 105—130.

8ᵛᵒ, 19 Z. (20½ × 15; 14½ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; die ersten Blätter fleckig und Bl. 105 etwas beschädigt. Die letzten Blätter oben am Rande wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel fehlt; nach der Vorrede f. 106ᵃ:

ك" الاشارات الي اماكن الزيارات

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 105ᵃ: الحمد لله حق حمده وصلى الله على سيدنا ... وبعد فقد سئلت ان اجمع مؤلفا في ذكر زيارات دمشق وما حولها من قبور الصحابة والتابعين والعلماء العاملين والاولياء والصالحين والمعابد المباركة والاماكن الشريفة فجمعت هذا المؤلف اللطيف الخ

Der Verf. nennt sich in der Unterschrift f. 129ᵇ نجم الدين بن يحيى بن تقي الدين بن اسماعيل بن عبادة الحلبي الشافعي الفرضي und sagt, er habe das Werk vollendet im J. 1060 Rabī' I (1650). Sein Name ist محمد (so hiess auch sein Bruder (كمال الدين † im J. $^{1088}/_{1678}$).

Auf Wunsch von Freunden hat **Moħammed ben jaħjā ben taqī eddīn ben ismā'īl** *elħalebī elfarḍī* **neģm eddīn** † $^{1090}/_{1679}$ dies Werk über die Wallfahrtörter in Damask und Umgegend verfasst, mit Benutzung und Anführung der bekanntesten und zuverlässigsten Werke. Er spricht darin von den Gräbern der Prophetengenossen, der Nachfolger derselben, der Gelehrten und Frommen mit Angabe ihres Todesjahres, von den Andachtörtern und angesehensten Stellen. — Das Werk zerfällt in 6 Abschnitte und Schlusswort.

1. فصل 106ᵃ في فضل دمشق الشام وجامعها الاكبر اعني جامع بني امية
2. فصل 110ᵇ في الزيارات الغربية خارج دمشق
3. فصل 112ᵃ في زيارات الجانب القبلي من دمشق
4. فصل 121ᵃ في ذكر زيارات الجانب الشرقي من دمشق وتوابعه
5. فصل 121ᵇ في ذكر زيارات الجهة الشمالية
6. فصل 125ᵇ في الزيارات التى حول دمشق

خاتمة 128ᵃ في آداب الزيارات ينبغي الاعتناء بها والعمل بمقتضاها

Schluss f. 129ᵇ: وذلك دليل عظيم على صحة الزيارة وقبولها ونزول الرحمة واجابة الدعاء ونيل المراد

والله سبحانه الهادي الي سبيل الرشاد وعليه التكلان والاعتماد انه كريم حليم . . . والحمد لله اولا وآخرا وظاهرا وباطنا على نعمه كلها ما علمت منها وما لم اعلم وصلي الله الخ

Schrift: bis 119ª ziemlich gross, deutlich, vocallos; von 119ᵇ an Türkische Kanzleihand, klein, gedrängt, in einander gezogen, vocallos, schwierig. Stichwörter roth. — Abschrift im Jahre 1093 Rabîʻ II (1682). — Collationirt.

HKh. I 752 (er nennt den Verfasser ابن الجوراني, wofür ابن الحوراني zu lesen ist).

6126. We. 1119.

1) f. 1—46.

57 Bl. Kl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (15⅔ × 10; 11 × 6½ᶜᵐ). — Zustand: am unteren Rande und an der unteren Ecke wasserfleckig; auch sonst nicht selten fleckig. F. 7 am Rande oben ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt. S. dieselben bei Spr. 17.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلاة . . . وبعد فهذه نبذة يسيرة ولمعة منيرة وكلمات قليلة والفاظ جليلة في ذكر من دفن بدمشق ونواحيها ومن بجبل قاسيون والصالحية وما تحويه من الانبياء والصحابة والتابعين والعلماء والاولياء والصالحين الخ

Aufzählung von Propheten, Prophetengenossen und Nachfolgern derselben und Gelehrten und Heiligen und Frommen, die in Damask und Umgegend begraben worden sind, nebst biographischen Angaben. Der Verfasser sagt, er habe das Buch aus vielen bewährten Geschichtswerken zusammengestellt. Dasselbe beginnt f. 2ª: قال في مرآة الزمان وذكر الحافظ ابو القاسم ابن عساكر في اخبار دمشق ان ابا الفتح المسلم بن هبة الله صنف الف رسالة في تفضيل دمشق على الدنيا الخ

Schluss f. 46ᵇ: حكايات تدلّ على علوّ شانه ومدفون عند ضريحه من خارج الشيخ احمد الهندي كان من الاولياء رحم، هذا آخر ما وجدناه من خط المولوي وهو مولانا وسيدنا القاضي محمود سلمه الله امين،

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. Der Text in rothen Linien eingefasst. — Abschrift c. 1100/1688. Dieselbe ist entnommen der Abschrift des القاضي محمود.

2) F. 47—57 Türkisch (Verse über Metrik).

6127. Spr. 17.

42 Bl. Kl.-8ᵛᵒ, 17 Z. (15 × 10¼; 10¼ × 7ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht sauber. — Papier: gelblich, ziemlich stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe.

Dasselbe Werk. Titel u. Verfasser f. 1ª: كتاب الاشارات في اماكن الزيارات لنور الدين محمود بن محمد بن محمد بن موسى بن عيسى العدوي الشافعي

Er heisst ausserdem noch: الصالحي المعروف بالزوكاري

Der Verfasser Maḥmûd ben moḥammed ben moḥammed ben mûsa eççâliḥî *el-ʻadewî* nûr eddîn *ezzûkârî* † 1032/1623.

Anfang wie bei We. 1119, 1. Schluss weicht ab. Der vorletzte in We. 1119, f. 46ª vorkommende Artikel über صاروجا بن عبد الله المظفري الحنفي صارم الدين † 743/1342 steht hier f. 35ª; der dort letzte Artikel über يوسف المجاهد fehlt hier. Alles, was f. 35ᵇ—40ª steht, fehlt in We. 1119. Es ist darunter besonders zu merken die Erwähnung einiger Zeitgenossen des Verf. wie:

محمد بن محمد بن محمد الغزي العامري الدمشقي بدر الدين (geb. 904/1498, † 984/1576)

يونس بن عبد الوهاب بن احمد العيثاوي الشافعي (geb. 898/1493, † 978/1570);

شهاب الدين احمد بن احمد بن بدر بن ابراهيم الطيبي (geb. 910/1504, † 979/1571);

شهاب الدين ابو العباس احمد بن علي القلوجي الحموي الدمشقي الشافعي († 981/1573)

نجم الدين محمد بن رجب البهنسي الحنفي († 987/1579)

شمس الدين محمد بن محمد بن محمد الايجي الشافعي († 985/1577);

شمس الدين محمد بن القاسم بن المنقار الحنفي الحلبي الدمشقي (geb. 931/1525, † 1005/1596)

Schluss f. 40ª: ومهد في روضات الجنات مضاجعه امين امين لا ارضى بواحدة حتى اضيف اليها الف امينا والحمد لله رب العالمين وصلي الله وسلم . . . وتابع التابعين الي يوم الدين والحمد لله وحده امين،

Schrift: ziemlich klein, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1150/1737.

F. 40ᵇ steht eine Notiz über جبل قاسيون und f. 41ª—41ᵇ über مغارة الدم.

6128. We. 1793.

1) f. 1—16.

162 Bl. 8vo, c. 15 Z. (16×11; 13×7½—8cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: grob, weisslich, ziemlich stark, rauh. — Einband: Lederband mit Klappe.

Dasselbe Werk. Titelüberschrift f. 1a: فضايل الشام. Verfasser fehlt.

Der zuerst erwähnte Begräbnissplatz ist f. 2b der des يحيى بن زكرياء. F. 3a handelt von كهف جبريل; 4b مغارة الجوع; 4a مغارة الدم; 6a ff. von اوس بن اوس u. a. Prophetengenossen etc.

Das Stück bricht ab mit dem Begräbnissplatze des ابن عربي und den Notizen über denselben, nebst dem Gutachten des مجد الدين الفيروزابادي † 817/1414 über ihn.

Schrift: ziemlich gross, rundlich, etwas flüchtig, nicht undeutlich, vocallos. — Abschrift c. 1200/1785 (nach f. 132a 1249/1833). — Arabische Foliirung.

6129. We. 1778.

10) f. 64—83.

8vo, 23 Z. (19×13½; 14½×10cm). — Zustand: etwas unsauber. — Papier: gelblich, ziemlich stark, glatt. — Titel f. 64a (ebenso 66a, 9):

رسالة نور العَيْن فى مشهد السيد الحسَيْن رة

Als Verfasser ist f. 64a am Rande genannt:

الشيخ ابو الفضل عبد الفتّاح بن ابي بكر بن احمد الشافعي الخلوتي احد تلامذة العارف بالله الشيخ كريم الدين الخلوتي

Anfang f. 64b: الحمد لله حمدًا لمن جعل آل بيت نبيّه الكرام خلاصة الانام وخصّهم بمزيد الاكرام ... وبعد فان السبب الداعى الى تسطير هذه الرسالة الخ

Nach Auseinandersetzung der Veranlassung dieser Schrift giebt der Verfasser ʿAbd elfattāḥ ben abū bekr ben aḥmed abū ʾlfaḍl, ein Schüler des kerīm eddīn elḥalwatī, f. 65b. 66a eine Uebersicht der 5 Kapitel, in welche er dies Werk über die Begräbnissstätte des Elḥosein getheilt hat.

1. Kap. 66a فى ذكر مقتل الحسين رة ونسبه الشريف

2. Kap. 71a فى ذكر مجئ الراس الشريف الي هذا المكان وذكر من نقل ذلك من العلماء الاعيان وفيه فصلان

3. Kap. 75b فى سبب مجئ مولانا ابي التقى كريم واحبائه لهذا المكان بالزيارة وما وقع له فى ذلك من الاذن بالصريح والاشارة

4. Kap. 79b فى ذكر ما وقع لبعض الزوار من الكرامات وما حصل لهم ببركته من المبرّات وقضاء الحاجات

5. Kap. 81a فى ردّ اقوال المعترضين وتعريف احوال المنكرين وذكر شىء ممّا قيل فى روح اهل البيت من الاشعار بايجاز واختصار

Schluss f. 83b: فى ساعة المشتري وانت طاهر الثوب والبدن والله اعلم بذلك وهذا ما تكتب (und einige Zeichen).

Die Blätter 74—77 in der Mitte etwas löcherig; ebenso 80. 81.

Schrift: ziemlich gross, dick, gleichmässig, etwas flüchtig, deutlich, vocallos. — Abschrift etwa um d. J. 1700.

6130. We. 1706.

5) f. 26b—30a.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser:

الروضة الريّا فيمن دفن بداريّا
لعبد الرحمن افندي العمادي

Titel ebenso in der Vorrede. Verfasser heisst ausführlicher:

عبد الرحمن بن محمد عماد الدين بن محمد بن محمد بن محمد بن محمد بن عماد الدين العمادي الحنفى الدمشقى

Anfang: الحمد لله الذي نوع لهذه الامة انواع الخيرات ... وبعد فيقول ... عبد الرحمن العمادي الحنفى انّ زيارة الصالحين من اقرب القربات وهي لاستمطار سحايب البركات من الامور المجربات الخ

ʿAbd erraḥmān ben moḥammed ben moḥammed *el'imādī* eddimasqī elḥanefī, geb. 978/1570 † 1051/1641 zählt in dieser Schrift die Wallfahrtstätten in Dārajja (3 Meilen von Damaskus) auf und giebt biographische Notizen über die daselbst Begrabenen.

Artikel f. 27a über ابو مسلم الخولاني (الدارانى) فنقول قال الحافظ الكبير المفسر الخ

Er lebte zur Zeit der ersten Ḥalifen.

28a ابو سليمان عبد الرحمن بن عطية الداراني † 215/830

Schliesst mit 7 Traditionen, die der Verfasser aus einem Traditionsheft ausgewählt hat, und die am Grabe des Abū moslim rawirt wurden.

Schluss f. 30a: سمعت رسول الله صلعم يقول لحسان ان روح القدس لا يزال يويدك ما نافحت عن الله ورسوله، وهذا آخر ما اردناه والحمد لله اولا وآخرا ... وصلى الله وسلم ... الى يوم الدين،

Dasselbe Werk in We. 1821, 3, f. 77—86.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser fehlt. — Anfang und Schluss ebenso.

Zu erwähnen sind hier noch:
1) الاشارات الى اماكن الزيارات von موسى بن على الحورانى † 901/1495.
2) كـ" الديارات von ابو الفرج الاصبهاني † 356/967.
3) كـ" الديارات von ابو الحسين على بن محمد الشابشتى † 390/1000.

---

7. Reisebeschreibungen.

6131. Pm. 69.

257 Seiten 8vo, 20 Z. (18¼ × 13; 12½ × 9½—10cm). Zustand: ziemlich stark fleckig, besonders in der oberen Hälfte; wurmstichig, hauptsächlich in der 2. Hälfte, und oft ausgebessert. — Papier: bräunlich, stark, glatt. — Einband: schöner brauner Lederband mit Klappe und Goldverzierung. — Titel auf der der ersten Text-Seite vorhergehenden ungezählten Seite, von späterer Hand:

كتاب عيون الاخبار فى الادب

Ebenso steht auch auf dem Schnitt unten und zur Seite. Verfasser fehlt. In der Unterschrift S. 257 ist sein Name angegeben:

محمد بن علي بن محمد الانصاري الموصلي

Anfang fehlt. Das jetzt an der Spitze stehende Blatt, S. 1, ist von späterer Hand; der Text desselben scheint richtig zu sein und in die Lücke vor S. 24 (vielleicht auch in die vor S. 194) zu gehören.

Der aus Moçul gebürtige Verf. Moḥammed ben 'alı ben moḥammed elançārī *elmauçilī*, um 590/1194 am Leben, der an verschiedenen Orten jahrelang richterliche Stellungen bekleidet hat, hatte im Laufe der Jahre, etwa von 537/1142—585/1189, zu seiner Ausbildung sich an vielen Orten von 'Irāq, Syrien, Palästina und auch Aegypten aufgehalten und dort den Umgang der Gelehrten gesucht, um hauptsächlich in Tradition und Poesie seine Kenntnisse zu bereichern. Die Ergebnisse dieser gelehrten Wanderjahre hat er in dem vorliegenden Werke niedergelegt. Er führt die Namen der Gelehrten, von denen er in dieser oder jener Beziehung Mittheilungen erhalten hat, und zugleich auch, besonders bei Traditionen, deren Gewährsmänner (zurück bis auf Moḥammed) an, gewöhnlich nebst der Zeit, wann und dem Orte, wo dies geschehen sei. Er beginnt mit seiner Vaterstadt und benachbarten Ortschaften, geht dann über zu Bagdād und Mesopotamien, ferner Syrien, Palästina und Aegypten, wo er sich zur Zeit der Veröffentlichung seines Werkes aufhielt. Die Herausgabe desselben ist, nach der Unterschrift, im J. 592 Śawwāl (1196) erfolgt, u. zwar in der ägyptischen Stadt Sojūṭ (بمدينة سيوط من صعيد مصر الادنى).

Die Handschrift ist völlig verbunden und ausserdem voll erheblicher Lücken. Die Reihenfolge der Seiten, die Stellen und der Umfang der Lücken sind diese: Lücke von 4 Seiten; 24—35. 186. 187. 2—5. 188—193; Lücke von 4 Seiten; 194—221; Lücke von 4 Seiten; 86—133; Lücke von 2 Seiten; 134—163; Lücke von 4 Seiten; 164—177. 177A. 177B. 178—185. 6—21; Lücke von 22 Seiten; 222—243; Lücke von 18 Seiten; 244—247. 22. 23. 248—257. — Es fehlt also fast ¼ des Werkes.

Die Ortschaften, von denen sich in der Handschrift Ueberschriften finden, sind folgende. Sie stehen hier in der Reihenfolge, wie sie die (verbundene) Handschrift giebt. In den jetzigen Lücken haben zum Theil auch Ueberschriften gestanden: so fehlt z. B. die der Stadt الموصل, welcher ein langer Artikel gewidmet ist; es

fehlen aber auch, wahrscheinlich, ganze Artikel; so wird in der grossen Lücke nach S. 21 doch auch wol Damaskus vorgekommen sein.

راس عين الخابور S. 6
ماردين 7
ثغر ميّافارقين 8
حاني [معدن الحديد] 11
خرْت برْت 12
مَلَطّيَة من بلاد الروم 12
ثغر حلب 13
المعرّة [معرّة النعمان] 20
ثغر حماة 21
المداين [مداين كسري] 108
النعمانية 108
جَبُّل، فم الصلح 109
واسط 110
قرية عبد الله [مدينة كبيرة على باب واسط] 111
الهُرْث 115
خُسّابور [مدينة قديمة بناها الملك سابور] 120
ساقية سليمان 121
نَهْرُ دِقْلا من البطايح 122
مطارا [معقل ومدينة على راس فم دجلة العوراء] 122
المَشّان 123
البصرة 124
الابلّة 129
الجوّاث [مدينة بين الابلّة وعبّادان] 130
عبّادان 130
الاهواز 132
عسكر مُكْرم [من بلاد خوزستان وهو قصبتها] 133
نهاوند 134
رُوذراوا، همذان 141
الاجناد، شَهْرَزُور 144
اربل 145
سوق ثمانين [مدينة تحت جبل الجُوديّ] 146
الجزيرة [جزيرة ابن عمر] 148
فنك 149
بَاعَيْناثا، شاتان 150
اسْعِرْد 153
المعدن [معدن النحاس] 154
ارزنْ 155
بَذْليس 156
إخْلاط 157
بَلَط، سِنْجار 164
المراوزة [مدينة على باب سنجار] 165
حرّان، الرُّهاء 166
منبج، بالس 167
صِفّين 168
قلعة جعبر 169
الرقّة 170
الزبّاء [معقل في عنان السماء ومدينة قديمة حسنة الآثار] 174
الرَّحْبَة رحبة ملك بن طوف 175
عانة، تلبس 177
الحديثة [حديثة الفرات] 177A
هِيت، الانبار 177B
الفارسية [قرية على نهر عيسى] 178
الداهرية، قرية النرك 180
المُتَحَوِّل، نصيبين 181
دارا [مدينة قديمة ومعقل وآثار حسنة] 184
دُنَيْسَر 185
البوازيج 215
الحديثة [حديثة الموصل] 216
القادسية، تكريت 217
سرّ من راي 218
مدينة السلم بغداد 218
بَعْلَبَك 236
ثغر طبريّة 237
ثغر عكّاء 238
قيساريّة 240
ثغر تبنين 241
الرملة [رملة فلسطين] 242
قوص من صعيد مصر الاعلا 245
ثغر اسوان 246

Einige Anfänge sind: S. 4 (in Moçul): اخبرنا القاضى شمس الدين ابو القسم عبد الله بن القسم بن عبد الله بن القسم بن المظفر الشهرزوري رَة بقراءتي عليه بمدينة الموصل بالمدرسة النظامية بها عند ضريح ابيه رحمه قال اخبرنا قاضى القضاة ابو القسم على بن الحسين بن محمد الزينبي رَة . . . حدثنا يزيد بن ابي عبيد عن سلمة قال سمعت النبي صلعم يقول من يقل على ما لم اقل فليتبوأ مقعده من النار،

ثغر حلب، S. 13: اخبرنا شيخنا وامامنا شرف الدين ابو سعد عبد الله بن محمد بن هبة الله بن على بن المطهر بن ابي عصرون رَة بقراءتى عليه . . . سنة ثمان واربعين وخمس مائة قال . . . ان النبي صلعم اخذ الحسن والحسين فقال من احبّنى واحبّ هذين واباهما وامهما كان معي فى درجتى يوم القيامة،

مدينة السلم بغداد، S. 218: اخبرنا الشيخ الحافظ أبو الفضل محمد بن ناصر بن محمد بن على السلامي محدث العراق رَة بقراءتى عليه فى شهر ذي القعدة من سنة تسع واربعين وخمس مائة قال . . . قال رسول الله صلعم يوقف عبدان بين يدي الله عز وجل فيامر بهما الي الجنّة الخ

Seite 36—42 stehen nach dem Alphabet geordnet fünfzeilige Strophen (deren Metrum meistens Ḥafīf ist). Der Anfangs- u. Schlussbuchstabe jedes Verses dieser einzelnen Strophen ist derselbe. Die 7 ersten Strophen (der Buchstaben ا bis خ) und die Ueberschriften der 8. fehlt. Letztere beginnt (Motaqārib) [باب الدال]:

دع الدمع بالوكف يبلي الخدودا فانّ الاحبة اضحوا خمودا

Die letzte Strophe schliesst S. 42 (Sarī'):

يبسط آمالا اخو غفلة وللمنايا بالردي طيّ

Sämmtliche Strophen sind, ihrem Inhalte nach, nicht Theile eines und desselben Gedichtes,

sondern behandeln, eine jede für sich, ein besonderes Thema, sei es Sehnsucht, Reue, Entsagung etc. — Wer der Verfasser sei, lässt sich, der Lücke wegen, nicht ersehen.

Schluss S. 257: المحدث لا يكون محدثا كاملا حتى يكون فيه خصال ثلث الصدق والرحلة والاسناد وهذه الثلثة لا تتم الا بثلثة اسباب سرعة المشى وسرعة الكتابة وسرعة القراءة فان منّ الله تعالي عليه بثلثة اخر صار اماما [وهي] المعرفة وطول العمر وقبول الناس، آخر ما تيسّر تخريجه والحمد لله رب العالمين وصلي الله على سيدنا ... نسال الله خير ما قدّر وقضي والمعونة علي الدين بالدنيا وعلى الآخرة بالتقوي انه على ما يشاء قدير وبحسن الصنع جدير،

Schrift: ziemlich gross, dick, gedrängt und etwas in einander gehend, fast vocallos, öfters ohne diakritische Punkte, im Ganzen gleichmässig und deutlich. Ueberschriften roth, Stichwörter hervorstechend gross, meistens roth überstrichen. — Abschrift um $^{650}/_{1252}$. — Collationirt.
Nicht bei HKh.

6132. Pm. 541.

3) f. 64—68.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Er ist nach der Vorrede:

حكاية ما راي بالبحر الابيض والجزيرة الخضراء

Verfasser: الفضل بن يحيى بن على الطيبي

Anfang: الحمد لله رب العالمين ... وبعد فانتسخت من كتاب لبعض اخواننا المومنين ما هذه صورته نقلت من خط الشيخ شمس الدين ابن الشمسطاري الخ

Beschreibung der Reise und des Aufenthaltes des زين الدين على بن فاضل المازندراني auf der Grünen Insel, die von dem „Weissen Meere“ wie von einem Gürtel rings umgeben ist, im J. $^{690}/_{1291}$. Nach der mündlichen Mittheilung des Zein eddîn 'alî ben fâḍil elmâzenderânî hat dieselbe im J. $^{699}/_{1300}$, nichts Wesentliches fortlassend, niedergeschrieben Elfaḍl ben jahjâ ben 'alî *eṭṭajjibî* in der Stadt Elḥille. Von Damaskus ist der Obige in Begleitung seines Lehrers, des زين الدين على الاندلسى المالكي nach Aegypten, dann nach Spanien gereist; darauf begiebt er sich nach der Berberei (ارض البربر), dann nach der Insel der Râfiditen (جزيرة الروافض), und schliesslich nach der Grünen Insel, woselbst er mit dem Qorângelehrten شمس الدين محمد العالم freundlich verkehrt, auch Qorân bei ihm liesst, und Allerlei über den „Imâm“ der Zukunft erfährt. Sein Wunsch, auf der Insel zu bleiben, wird abgeschlagen u. nach einem Aufenthalt von 8 Tagen kehrt er zurück.

Das Werkchen schliesst mit der Angabe, woher der Reisende gebürtig war, nämlich f. 68^b: من اقليم مازندران من بلد يقال له نريم من قرية تعرف بيندامردكوه وذكر ان وصوله الي تلك الجهة الشريفة في رجب سنة تسعين وستمائة والحمد لله وحده،

Diesen Bericht hatte sich abgeschrieben شمس الدين محمد بن مكي, und von diesem شمس الدين ابن الشمسطاري; aus dessen Abschrift hatte ihn ein Freund desjenigen copirt, welcher ihn hier mittheilt.

6133. Lbg. 23.

1) f. 1—114.

319 Bl. 4to, 26 Z. ($27^1/_2 \times 19$; $18^1/_2 \times 12^{cm}$). — Zustand: etwas wurmstichig, sonst ziemlich gut. — Papier: gelblich, glatt, dünn. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel fehlt; nach der Vorrede f. 2^a:

تاج المفرق فى تحلية علماء المشرق

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1^b: قال ... خالد بن عيسى بن احمد بن ابراهيم بن احمد بن على بن ابي خالد البلوي ... الحمد لله الذي فرض حجّ البيت على من استطاع اليه سبيلا ... هذا تقييد اطلعه عون من الله وتأييد قصدت به ضبط الرحلة الحجازية وذكر معاهد الوجهة المشرقية الخ

Wallfahrtreise nebst ausführlicher Schilderung des auf derselben stattgehabten schöngeistigen Verkehrs mit Gelehrten und Dichtern, mit Anführung vieler eigener und fremder Verse und Gedichte; von Hâlid ben 'isâ ben aḥmed ben ibrâhîm *elbelewî* elqattaurî elmâlikî 'alem eddîn abû 'lbaqâ, um $^{760}/_{1359}$ am Leben. Dieselbe ist gewidmet dem ناصر الدين ابو الحجاج يوسف بن ابي الوليد بن نصر

Der Verfasser begiebt sich aus seiner Heimath قَنْتُورِيَّة in Spanien am 18. Çafar $^{736}/_{1335}$ auf die Reise über Alexandrien nach den heiligen Stätten und kehrt über Nordafrika zurück im J. 740 Ḍu'lḥiǵǵe (1340). Seine Ortsschilderungen sind recht interessant; ebenso die Angaben über die Gelehrten, welche er besucht, bei denen er Vorlesungen hört, von denen er Lehrbriefe erhält. Er hat dies Werk im J. 767 Rabî' I (1365) vollendet und giebt demselben als Anhang (f. 111^a ff.) Lobkritiken verschiedener Gelehrten.

Schluss f. 114^a: وجميع عباده الذين اصطفى وحسبنا الله تعالي مفوّضا اليه وكفى،

Des Verf. Enkel خالد بن احمد بن خالد hat das Werk ins Reine geschrieben im J. 819 Çafar (1416).

Schrift: magrebitisch, ziemlich gross, gut, wenig vocalisirt. Stichwörter roth. Der Text in rothen Doppellinien. — Abschrift im Jahre 1138 Ramaḍân (1721) von ابو مدْيَن بن محمد الروشن،

6134. We. 214.

3) f. 74—136

8vo, 25 Z. — Zustand etc. wie bei 1). — Die Schrift noch kleiner und enger. — Titel f. 74^a:

اسفار الاسفار، وابكار الافكار، برسم زينة الدهر والوجود، ارباب العلم والحلم والجود، ... وذلك من انشاء اقلّ خلق الله ... محمد حافظ الدين ... القدسي،

Anfang f. 74^b: حمدا لمن جعل كمال الاهلّة بانتقالها المعهود، وصيّر الشمس سراجا منيرا بمسيرها في الوجود، ... وبعد فلمّا كان ترجيح المرء باعتبار اتصافه باوصاف المعارف وانتظامه في سلك السالكين الي المقامات من اهل العوارف، الخ

Reisebeschreibung des Moḥammed Ḥâfiẓ eddîn elqodsî. Nachdem er in Kürze seine Reisen nach Elqâhira, Jerusalem u. Damaskus u. seine Heimkehr beschrieben, schildert er f. 76^b ff. seine neue Reise, die er im J. $^{1013}/_{1604}$ antrat, ausführlicher. Sie ging zum zweiten Male nach Elqâhira und von da nach Konstantinopel. Der Verfasser giebt eine kurze Schilderung der von ihm berührten Hauptorte, spricht von seinen Erlebnissen und seinem Verkehr mit geistreichen Männern in Elqâhira und bringt dabei allerlei Gedichte, kürzere und längere, hauptsächlich von sich selbst, und Anekdoten nach Ibn Ḥallikân u. A. vor. Die Erzählung seiner Fahrt nach Konstantinopel beschäftigt sich zum grossen Theil mit Schilderung von Sturm und Unwetter und endet mit der Lobpreisung der Familie des Sa'd eddîn und insbesondere des شيخ مشايخ الاسلام ومرجع الخاصّ والعام, seines Gönners, der f. 134^a unten Moḥammed efendî genannt wird und dessen Lob in einem anderen Werke (We. 214, 2) ausführlicher gesungen wird. Die Abfassung ist in Kunstprosa, in behaglicher Breite, wie sie dieser Gattung eigen ist, und zeigt einen hervorragend gebildeten und gewandten Schriftsteller.

Schluss f. 136^a: وجعل محياني ومماتي في ظلال معاهده انه علي ذلك قدير وبالاجابة جدير،

6135. WE. 125.

211 Bl. 8vo, 31 Z. ($20^1/_2 \times 14^1/_2$; $15^1/_2 \times 8^1/_2$ cm). — Zustand: gut; nur am oberen Rande der 1. Hälfte ein grösserer Wasserfleck. — Papier: gelblich, ziemlich stark, glatt. Bisweilen farbige Blätter. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser f. 1^a:

رحلة الشيخ ابراهيم الخياري [من المدينة المنورة الى الشام]

Der genauere Titel ist nach f. 2^b (Vorrede):

تحفة الادباء وسلوة الغرباء

und der Verfasser:

ابراهيم بن عبد الرحمن بن علي بن موسي بن خضر الخِيَاري المدني الشافعي

Anfang f. 1^b: الحمد لله فاتح الابواب ميسر الاسباب مذلل الصعاب ... وبعد فاني منذ ما قدّت علي التمايم ونيطت بي العمايم يجول في خاطري ويختلج في ضمائري الخ

Ibrâhîm ben 'abd erraḥmân ben 'alî elḫijârî elmedenî, geb. $^{1037}/_{1628}$, † $^{1083}/_{1672}$,

schildert in Kunstprosa, untermischt mit Gedichten und Versen, seine Reise von Elmedîna aus durch Syrien bis nach Konstantinopel und etwas darüber hinaus und die Rückreise über Aegypten in seine Heimath zurück. Dieselbe hatte im J. 1080/1669 stattgefunden und 10 Monate gedauert. Er beschreibt Gegend und Merkwürdigkeiten der Oerter und berühmte Personen, mit denen er zusammengetroffen, macht auch bisweilen abschweifende Betrachtungen und Bemerkungen.

Schluss f. 211ᵇ (Kâmil):

لا كالمدينة منزل وكفى بها شرفا حلول نبيّنا بغناها

Schrift: klein, gleichmässig, zierlich, deutlich, vocallos. — Abschrift im Jahre 1083 Rabî' II (1672) von رمضان بن موسي العُطَيْفى الحنفى.

6136. Pet. 579.

1) f. 1—102.

127 Bl. 8ᵛᵒ, 19—20 Z. (21¼ × 15½; 14½—15½ × 9½—10ᶜᵐ). — Zustand: im Anfang stark wasserfleckig; weiterhin bis etwa zur Mitte am Rande wasserfleckig; ausserdem nicht überall sauber, doch im Ganzen ziemlich gut. Blatt 1 (schadhaft im Text) und Blatt 2 ausgebessert. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Einband: bräunlicher Lederband. — Titel f. 1ᵃ:

ك" سلوة الغريب واسوة الاريب

ebenso in der Vorrede f. 3ᵃ. Verfasser f. 1ᵃ:

السيد على خان صدر الدين بن احمد
نظام الدين المدني الحسينى الحسنى

Der Verfasser giebt f. 27ᵇ (und auch in der Unterschrift f. 102ᵃ) seine ausführliche auf الحسين بن على hinabgehende Genealogie; er heisst: صدر الدين على بن احمد نظام الدين بن محمد معصوم بن احمد نظام الدين بن ابراهيم ... الحسنى الحسينى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي جعل الارض مهادا وسلك فيها سبلا واودعها من عجايب صنعه ما شاهدته ابصار اولي الاسفار قبلا ... وبعد فيقول ... علي صدر الدين بن احمد نظام الدين الحسينى الحسنى ... [—] ان شيمة الايام وسجيمة صدور اللبام هما كمد نفس [—] جفون الافاضل فما من ذي فضل الا ومُنِىَ بدهر عبوس الخ

Der Verf. 'Alî Ḥân ben aḥmed *ben* moḥammed *ma'çûm* ben aḥmed ben ibrâhîm elmedenî elḥoseinî elḥasanî *çadr eddîn*, im J. 1106/1694 noch am Leben (No. 3770, 2), sagt, über die Unbilden der Zeit habe Jeder zu klagen, je tüchtiger er sei, und der Untaugliche und Dumme triumphire. Dergleichen Erfahrungen habe auch er gemacht, zumal in fremden Landen. — Er ist bis nach Indien gekommen und dort lange Jahre geblieben, hat inzwischen aber, zu seiner Zerstreuung und Ergötzung, Allerlei Interessantes in Vers und Prosa, was er gelesen, aufgeschrieben und legt dasselbe als Reisefrucht denen vor, die nach geistreicher Unterhaltung Bedürfniss haben. Es ist ausserdem ein eigentlicher Reisebericht; er sagt f. 2ᵇ: فازمعت على ان اجمع ما وقع لي من ذلك رحلة تكون لذوي الالباب من ذوي الآداب نحلة

Das Werk beginnt dann f. 3ᵃ: مقدمة فيما جاء فى السفر والاغتراب من نثر ونظم ذمّا ومدحا والناس متفاوتون فى التفضيل بين التغرب والاقامة فلنذكر من كل طرفا يعدّه الناظر ظرفا، اما ما جاء من الذم فى ذلك فقد قال الله الخ
واما ما جاء من المدح فى ذلك فقد مدح الله الخ 4ᵃ

Die Vorrede ist f. 5ᵇ, 12 zu Ende. Aus dem Anfang des eigentlichen Werkes ersehen wir, dass sein Vater nach dem Dekan (الدكن) in Indien zu dem dortigen Fürsten شاهنشاه عبد الله بن محمد قطبشاه berufen und diesem Rufe Folge gegeben habe. Von seinem Wohnorte Mekka brach er im J. 1054/1644 dahin auf, wusste sich allmälig eine hohe Vertrauensstellung bei dem Fürsten zu gewinnen und entschlossen dort zu bleiben, liess er nach fast 12 Jahren seine Familie nachkommen. Ihren Bitten, von diesem Plane der Uebersiedlung abzustehen, gab er nicht nach; so brachen sie denn im J. 1066/1656 (im Monat Śa'bân) von Mekka auf

und langten im J. 1069/1658 (Rabîʿ I) in كلكنده (Golconda) an. — Bei der Beschreibung der Oerter, die der Verfasser berührt hat und der Schilderung der Gegenden und ihrer Bewohner und der ihm aufgestossenen Merkwürdigkeiten giebt er, zum Theil auf allerhand Bücher gestützt, allerlei Notizen, die eigentlich nur in loser Beziehung zur Sache stehen, und führt besonders Gedichtstellen und auch längere Gedichte, häufig mit Auskunft über die Verfasser, an. So spricht er f. 14ª über die Türkische Herrschaft in Aegypten und über Arabien, f. 37ª über die verschiedenen Winde, f. 42ᵇ über Seeungeheuer und f. 44ª über die Insel واق; f. 48ª vom Papagei بَبَّغا (so buchstabirt) und anderen merkwürdigen Thieren und Bäumen Indiens, f. 50ª ff. vom Elefanten; f. 62ᵇ vom Namen الصوغ; f. 77ᵇ ein langer Abschnitt über Indien, darin f. 79ª vom Schachspiel, f. 82ᵇ von Alexander; f. 6ᵇ ff. von den Hochzeitsfeierlichkeiten des Hārūn und der Zobeida und des Elmamūn und der Būrān. Unter den zeitgenössischen Dichtern giebt er von folgenden grössere Proben:

31ᵇ احمد بن محمد بن علي الجوهري † 1069/1658.
32ª على بن حسن المرزوقى um 1060/1650.
50ª محمد بن عبد الحسين البحرانى † 1081/1670.
67ª محمد بن علي بن محمود بن يوسف بن ابراهيم الشامي † c. 1092/1681.
69ª عماد بن بركات بن جعفر بن بركات بن ابي نمي † 1069/1658.
72ᵇ جعفر بن كمال الدين بن محمد بن سعيد البحراني um 1060/1650.
75ª حسين بن شهاب الدين الشامي um 1074/1663.
77ª عفيف الدين عبد الله بن حسين um 1070/1659.

F. 41ª führt er Einiges aus الرسالة البحرية des ابن حجة الحموي † 837/1433 an; f. 45ª Gedichte von جعفر بن محمد الخطي البحراني † 1028/1619; f. 59ª ein Artikel über الدماميني † 827/1424; f. 85ᵇ ein längerer Abschnitt über رتن الصحابي † 632/1234 und f. 66ᵇ ein Artikel über den oben erwähnten Fürsten عبد الله بن محمد. F. 90ª stehen Trauergedichte auf الحسين بن علي, f. 10ª ein Gedicht von الزمخشري, f. 11ᵇ etwas von بديع الزمان † 398/1007, f. 28ᵇ على بن محمد بن جعفر الجمانى. Von seinem Vater bringt er f. 64ª ff. mehrere Gedichte; von sich f. 37ᵇ und hier und da, besonders aber (und zwar grössere) in der 2. Hälfte des Werkes, hauptsächlich f. 99ª bis zum Schlusse. F. 91ª ff. kommen eine grosse Menge Verse (kleinere Stücke) von Verschiedenen, auch einigen Aelteren vor, wie von ابو الاسود الدئلى † 69/688. — Der Verf. sagt f. 97ᵇ, dass er dies Werk im J. 1074/1663 verfasst habe.

Schluss f. 102ª (Ṭawîl):

ونعدو على رغم الزمان وقد صفت
موارد وصل رنقتها يد البعد

بلى أن الله على كل شيء قدير ... والله اسال ان يمنّ بالعود على احسن الوجوه ... ومتى سنح انشاء الله تعالي شيء يليق الحاقه الحقناه في سفر آخر

Schrift: zuerst ziemlich klein, dann von f. 38ᵇ an bedeutend kleiner, gefällig, gleichmässig, gut, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth; der Text in rothen und blauen Strichen eingefasst. Die Verse meistens nicht abgesetzt in besonderen Reihen, sondern dreispaltig in der Zeile fortlaufend. — Abschrift von حسين بن على بن عبد الله بن حمزة بن حسين ... البحرانى im Jahre 1158 Ǵomādā II (1745), für محمد بن عبد المهدي بن لطف الله ... البحراني

6137. We. 1860.

15) f. 102—115.

8ᵛᵒ, c. 23. 24 Z. (21—21½ × 13—14; 17—18 × 10—11ᶜᵐ). Zustand: lose Blätter, etwas unsauber. — Papier: gelb, ziemlich stark u. glatt. — Titel fehlt. Verfasser: s. Anfang.

Anfang: الحمد لله رب العالمين وافضل الصلوة واتم التسليم ... وبعد فيقول العبد الفقير ... مرتضى بن علي بن علوان انني قد حججت ولله الحمد في ايام الصبا وعنفوان الشباب وذلك في عام ثمانية وثمانين بعد الالف من هجرة من له الشرف وكتبت منازل الحاج الخ

Der Verfasser Murteḍā ben ʿalî ben ʿalawān hat das 1. Mal im J. 1088/1677, das 2. Mal im J. 1120/1708 die Wallfahrt nach Mekka

gemacht. Schon das 1. Mal hatte er die einzelnen Pilgerstationen (منازل الحاج) bis dahin aufgeschrieben, aber nicht bei allen die Entfernungen derselben von einander. Dies holte er das 2. Mal nach. Er reiste von Damaskus aus in Gesellschaft des Zein el'âbidîn und des Ǵemâl eddîn, Söhne des Moḥammed qâsim. Der Emîr Elḥâǵǵ war der Bâšâ Naçûḥ moḥammed. — Die Reise begann am 26. Šawwâl 1120/1709 und dauerte zunächst bis zum 19. Raǵab 1121/1709; soweit ist sie hier erzählt; sie dauerte aber bis zur Rückkehr nach Damaskus bis zum 4. Çafar 1122/1710, wie er in der Unterschrift angiebt. Er kommt hier mit seinem Bericht nur bis Ja'qûbâ (nachdem er nicht lange vorher in Bagdâd gewesen). Er schliesst f. 115b:

ليلة الثلاثة المسفر صباحها عن تاسع عشر الشهر المعظم رجب المرقوم وكان قناقنا الي قرية يقال لها بيعقوبا، ونسال الله تمام المقصد والسلامة والحمد لله وحده، وكان مدة هذا السير من ٢٦ شوال سنة ١١٢٠ الي ١٩ رجب سنة ١١٢١ فيكون عشرة اشهر وتتمة الزيارة كان والعود الي رابع صفر سنة ١١٢٢ والحمد لله رب العالمين،

Der Verfasser bringt 2 längere Qaçîden von sich vor, deren 1. f. 109b beginnt (Sarî):

الحمد لله الذي لا يرام والشكر لله الذي لا يضام

das 2. f. 111a (Ṭawîl):

لقد صرت في نجد فاين التلاقيا ومن مخبر عني بما انا لاقيا

Der dichterische Werth ist sehr gering.

Schrift: ziemlich gross, geläufig, deutlich, vocallos, am Rande öfters Verbesserungen, auch Zusätze. — Autograph.

F. 102a queer über die Seite erzählt der Verfasser von einigen Träumen, die er gehabt hat. —

F. 116a von anderer Hand, einige Verse Verschiedener, darunter ein Distichon auf Damaskus (Spott) u. 3 Verse auf schlechte Richter.

6138. Pet. 269.

64 Bl. 8vo, 19 Z. (20½ × 16; 15 × 9—10cm). — Zustand: ziemlich lose im Deckel, zum Theil etwas unsauber. — Papier: gelblich, ziemlich dick und glatt. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel f. 1a:

سياحة الشيخ اللطيفي قدّس سرّه ونفعنا به آمين يا الله،

Der Verfasser heisst genauer in Pm. 567, 2, f. 91a:

مصطفي بن محمد الحموي المعروف باللطيفى

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي ميّز الخواص من عباده بالاختصاص واجلس من شاء منهم على أرِيلة القطبية بعد الامامية والفتوية والبلية في اعلا المناص، . . . اما بعد فهذه تبصرة لمن تبصر وتذكرة لمن تذكر ونبذة اخبار على الصدق تقرر الخ

Eine Selbstbiographie des frommen Derwîš in Ḥaleb, Muçṭafâ ben moḥammed elḥamawî *ellaṭîfî*, geb. 1004/1595, † 1126/1714. Dieselbe, auf Veranlassung seines Sohnes Moḥammed geschrieben, beginnt f. 7a und enthält eine Darstellung seiner weiten Pilgerfahrten in den Jahren 1030/1621 bis etwa 1100/1689. Er starb in dem hohen Alter von 123 Jahren.

Schluss: فاوليك الذين يجتمعون بالابدال والاوتاد والانجاب والافراد والنقباء واصحاب الايجاد لهم المقاصد الحسنة السنية والتقربات البديعة المرضية اوليك هم خير البريّة لثبوت ولايتهم بالمعرفة الالهيّة،

Schrift: bis f. 33b gross, gewandt, ziemlich gut, gleichmässig, vocallos; dann bis zu Ende kleiner, ebenfalls gleichmässig, etwas rundlich, deutlich u. geübt, vocallos. — Abschrift etwa vom J. 1750.

6139. Pm. 567.

2) f. 46—124a.

8vo, 31 Z. (Text: 17 × 8cm). — Zustand: unsauber und oft fleckig. Bl. 99. 100 durchgerissen und ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark.

Dasselbe Werk. Titel und Verfasser fehlt. Auf f. 1a steht von ganz neuer Hand:

تاريخ رحلة الشيخ مصطفى اللطيفى

Anfang wie bei Pet. 269. Der dort angegebene Schluss steht hier f. 83a unten und f. 83b oben. Dann folgen hier noch f. 83b bis zu Ende Erörterungen über allerlei çûfische Begriffe. Dieselben sind in ungezählten Abschnitten vorgebracht.

فصل فى بيان اسرار فى ضمن اخبار جرت على 83ᵇ
اخبار نالها شيخنا . . . صاحب هذه الترجمة
البديعة الحاوية لاسرار الشريعة المخصوص معرفتها
بمن له نفس مطمئنة مطيعة مع لطايف
مستحسنة وظرايف مستعذبة ووقايع معجبة الخ
فصل فى جملة اسرار ومعرفة شروط الخلوة من كلام 88ᵃ
خاتم الولاية
فصل قد عرفت مما تقدم ان مشاهدة العارف 90ᵇ
تفيده تمكين التحكيم
فصل ومن اخلاق شيخنا البدل الشيخ مصطفى 91ᵃ
اللطيفى . . . انه كان يحسن اسم الله العظيم
فصل كان موسي عم يتبرقع ليستر ما ظهر عليه من 95ᵃ
نور الحق تعالي وكذلك صاحب الخلوة الاربعينية
فصل الخلوة بالله تعالي انفراد به وتفرغ من 95ᵇ
اشتغال البال بسواه
فصل فى اخبار الشيخ الكامل . . . مصطفى 97ᵇ
اللطيفى ابي محمد رآ اخبرنى مشافهة انه
سلب حال الشيخ علي السيرجانى الخ
فصل فى ذكر نبذة من احوال شيخنا البدل السابع 98ᵇ
فصل فى جملة اسرار ونبذة اخبار عن صفات 100ᵃ
الاولياء الابرار
فصل فى ذكر لوايح اخبار عن السادات الاخيار 103ᵃ
اصحاب الانوار واصحاب الاسرار
فصل اذا ثبت بالقاطع العقلي والنقلي ان الكل 105ᵇ
منه وبه الخ
فصل فى العقايد اللازمة لاهل الايمان 107ᵇ
فصل فى الفاظ لغوية والفاظ اصطلاحية والفاظ عرفية 115ᵃ
فصل العارف بالله غني عن معرفة هذه الالفاظ 116ᵃ
فصل اعلم الله عز وجل لا يعلمه غيره والمتصف 120ᵃ
بصفات الله الخ
فصل النجاة فى الرجوع الي فطرة الله التى 121ᵃ
فطر الناس عليها

Schluss f. 124ᵃ: حتى تلتحق بالرجال الابطال
وتنال درجات الكمال وتصير من اهل الوصال الذين
وصلوا الي الله بالحال والحمد لله على التمام والكمال،

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift vom J. 1140 Raǵab (1728).

F. 124ᵇ u. 125 enthält von späteren Händen unbedeutende Notizen, darunter z. B. Mittel gegen Zahn- und Ohrenschmerzen.

6140. We. 1763.

7) f. 37—50.

4ᵗᵒ, 29 Z. (22¼ × 13; 16 × 8½ᶜᵐ). — **Zustand**: an mehreren Stellen fleckig; Bl. 41 im Text beschädigt. — **Papier**: gelb, glatt, ziemlich dünn.

Dasselbe Werk. Titel u. Verf. f. 37ᵃ:
سياحة الشيخ البدل الشيخ مصطفى اللطيفى
Herausgeber: محمد بن مصطفى

Anfang f. 37ᵇ: وبه نستعين على القوم الظالمين
والصلوة والتسليم على سيدنا . . . اما بعد يقول العبد
الفقير . . . الدرويش محمد انه سال من شيخه ووالده
وقدوته الي الله سبحانه وتعالي الشيخ مصطفى ان
يكتب له ما كان منه فى زمن سياحته وما وصل اليه من
الاماكن الماثورة وما نظر من العجايب التى فى البر والبحر الخ

Der Anfang weicht von Pet. 269 ab.

Ueber seine Jugend bis zum 18. Jahre geht der Verfasser kurz hinweg; dann fährt er fort f. 37ᵇ unten: انى ازور مقامات الاولياء والصالحين
بمدينة حماة الي يوم من الايام فخرجت الي باب
المدرج وسكان العقبة الذين هم خارج الباب الخ

Der Bericht bricht ab bei Erzählung von seinem zweiten Besuch in Elmedîna und dem Aufbruch nach Mekka, mit den Worten f. 50ᵃ:
فلما اجتمعوا بعد صلاة الصبح وارادوا السفر كما سبقت
به عادة الحجاج الرجبية فاتيت ووقفت قريبا منهم،
(= Pm. 567, 2, f. 59ᵇ, Z. 28). Das Weitere fehlt.

Schrift: ziemlich klein, gedrängt, gefällig, gleichmässig. Stichwörter roth. — **Abschrift** c. ¹¹³⁰/₁₇₁₈.

6141. We. 1710.

4) f. 61—69.

8ᵛᵒ, 23 Z. (21⅔ × 15⅓; 19—19½ × 11ᶜᵐ). — **Zustand**: ziemlich gut. — **Papier**: gelb, stark, glatt. — **Titel** von anderer Hand f. 61ᵃ:

رحلة العبد الفقير ابراهيم السفرجلاني

Anfang f. 61ᵇ: الحمد لله وحده وكفى، توجهنا
الي ادرنة المحمية صحبة الحاج مصطفى اغا تبودار سراى
عتيق يوم السبت من استانبول الي ادرنة وان العادة
هناك من اراد ان يذهب الي ادرنة فلا يذهب الا
يوم الاثنين ويوم الخميس وكذلك فى التوجه من ذلك
الطرف وان العادة عندهم جرت بذلك لكن نحن
قصدنا التنهاء والخفة لان طريقها فيه امان زايد الخ

Schluss f. 69ᵇ: وكنا سكنّا بيتا هناك لرجل كاتب يقال له محمد چلبي في كل يوم باثنى عشر مصرية وكان رجلا ظريفا للغاية القصوي فمكثنا اربعة ايام في اسكدار وفي يوم السبت خامس عشر من شهر رجب الفرد سنة ١١٢٧ توجهنا مع الركب الى الشام جعل الله الختام خيرا،

Reisebeschreibung von Konstantinopel nach Adrianopel und zurück. Der Verfasser begiebt sich dann alsbald nach Skutari und beabsichtigt, sich der Karawane nach Damaskus anzuschliessen.

Jene Reise hat im J. 1127/1715 stattgefunden; der Verfasser nennt sich selbst nirgends. Wenn nun im Titel von späterer Hand als Verfasser **Ibrāhîm (ben moḥammed ben 'âbd elkerîm)** *essafarğelānî* genannt ist, so muss das **falsch** sein, da derselbe schon im J. (1112/1700 oder) 1117/1705 gestorben ist (We. 295, f. 1ᵇ ff).

Schrift: Türkische Kanzleihand, gross, dick, vocallos, ziemlich schwierig. — **Abschrift** c. 1130/1718. Ist wol Autograph. — F. 70 leer.

6142. Spr. 23.

105 Bl. 8ᵛᵒ, 23 Z. (21½ × 16; 15 × 8ᶜᵐ). — **Zustand:** wasserfleckig, besonders im Anfang u. am Ende. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband:** Pappband mit Kattunrücken. — **Titel und Verfasser** f. 1ᵃ:

كـ" تهذيب الاطوار في عجايب الامصار لمرتضى بيك بن مصطفى بيك بن حسن بيك الكردي

Der Titel so auch in der Vorrede f. 2ᵃ.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين، الحمد لله الذي جعل السفر مباحا لكل غنى وفقير وسيّر الانسان في البرّ والبحر . . . اما بعد فيقول العبد الفقير . . . مرتضى بيك . . . الكردي من امراء الاكراد اصلا الدمشقي مولدا ومنشا . . . لما قدر الله علىّ بهجر الوطن وترايدت علىّ المصايب الخ

Reisebeschreibung des **Murtaḍā bēg ben muçṭafā ben ḥasan** *elkurdî*, mit vielen Citaten in Vers und Prosa gespickt, in gereimter Prosa, mit vielen Abschweifungen. Nach denselben nimmt er seinen Erzählungsfaden wieder auf mit den stehenden Worten (z. B. f. 20ᵃ): ولنرجع عن هذا المقام ونعود الى ما نحن بصدده من الكلام

Der Verfasser erzählt, wie im J. 1127/1715 seine Lage wegen Schulden drückend und unhaltbar geworden und er Damaskus verlassen habe und auf Reisen gegangen sei, nachdem sein Vaterbruder Ismāîl bēg von einem Haufen Araber unweit Damask überfallen und ermordet worden, im Çafar 1127/1715, Febr. — Ende dieses Monats reiste er ab (f. 15ᵇ), und begab sich über Ramla und Gazza nach Aegypten und Elqāhira, worüber er sich ziemlich ausführlich auslässt. Er bespricht (f. 69ᵃ) die Pyramiden, (f. 74ᵇ ff.) den Nil, f. 80ᵃ die Stadt Elqāhira, f. 81ᵃ Münzen, Gewichte, Maasse, trägt f. 77ᵇ Verse auf den Nil und f. 82ᵃ auf Aegypten vor, spricht f. 84ᵇ über Būlāq, dann f. 85ᵃ ff. redet er über mehrere der Lehranstalten (مدرسة) und f. 86ᵃ über das الجامع الازهر und spricht über verschiedene daran thätige berühmte Gelehrte, darunter f. 88ᵃ عبد الله الشافعي الشبراوي † 1171/1757 (der auch als Dichter namhaft). Alsdann begiebt er sich nach dem Theile Aegyptens الصعيد, beschreibt die Reise zu Schiff dahin über منفلوط (f. 100ᵇ) und دَجرجا (f. 103ᵃ) nach البهجورة (f. 103ᵇ), und die Umkehr von da; unterwegs begegnen sie einem Schiffe, das ihnen Nachricht giebt von Unruhen, die inzwischen in Elqāhira ausgebrochen waren zwischen den 2 Parteien, den الزلفقارية und den القاسمية und in denen der Anführer der ersteren, der Emîr قيطاس, ermordet worden. — Bei dem Bericht hierüber bricht die Handschrift ab mit dem Verse f. 105ᵇ (Ṭawîl):
الم تعلما ان الملامة نفعها قليل اذا ما الشيء ولّى فادبرا
Das Uebrige fehlt. Auch nach f. 99 ist eine Lücke.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, deutlich, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. Einiges im Text ausgestrichen u. am Rande verbessert. — **Abschrift** c. 1165/1750, vielleicht vom Verfasser selbst durchgesehen u. berichtigt.

Die Darstellung zeigt die Belesenheit des Verf. und liest sich gut, nur dass der eigentliche Gegenstand unter den Abschweifungen fast verschwindet. Wie sehr er an Damask gehangen, zeigt das glänzende Lob, das er über diese Stadt und über Syrien überhaupt (f. 43ᵇ ff.) ausspricht.

6143. We. 1124.

63 Bl. 8vo, 15 Z. (20⅝ × 14½; 15½ × 9½cm). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, etwas glatt u. stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1a:

حُلّة الذهب الابريز في رحلة بعلبك والبقاع العزيز

ebenso in der Vorrede f. 2b. Verfasser fehlt; s. Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي اعز قدر البقاع بماء واودع فيها من احسن اهل الارتقاء والارتفاع ورفع بجنابه العزيز كل من انخفض لجلاله . . . اما بعد فيقول شيخنا العلامة . . . عبد الغنى بن الشيخ اسمعيل النابلسي نفعنا الله به . . . لقد يسّر الله تعالي لنا السير الي ارض البقاع العزيز التى هي بالنسبة الي فضة مائها كالذهب الابريز بقصد زيارة ما فيها من الانبياء والاولياء والصالحين

Reise des 'Abd elganî ben ismâ'îl *ennâbulusî* † 1143/1730 (No. 1372) nach Elbiqâ' und Ba'labekk, von Damaskus aus. Der Verfasser trat dieselbe an im J. 1100, 15. Ḏû'lqa'da (1689). Sie dauerte 15 Tage. Der Reisebericht ist verfasst im J. 1100, gegen Ende des Ḏû'lḥiǵǵe; mit ziemlich vielen Gedichten. (Vgl. ausserdem bei We. 1123 die Notiz.)

Schluss f. 62b: والله اللطيف الخبير العلي الكبير وصلي الله . . . ما توالي الجديدان وكر الملوان'

Schrift: ziemlich gross, rundlich, nicht leicht, vocallos. — Abschrift im J. 1268 Ǵom. I (1852).

F. 63a enthält, nach der Vorschrift des محمد الغزالي, ein abergläubisches Mittel, herauszurechnen, ob قدم الامراة علي الرجل خير او شرّ

Von derselben Hand.

6144.

Dasselbe Werk in:

1) We. 1860, 4, f. 19—29.

8vo, 18—19 Z. (21 × 12¾; 18 × 8cm). — Zustand: lose Blätter, nicht ganz sauber; f. 23 am Rande oben beschädigt. Blatt 29 halb durchgerissen. — Titel und Verfasser fehlt. Anfang fehlt. F. 19a, 1 entspricht We. 1124, f. 18a, 15. Nach f. 19 fehlt 1 Bl., nach f. 20 2, nach f. 21 1 u. nach f. 22 5—6 Bl. (= We. 1124, f. 33b, 5 bis 50a, 5).

Schrift: ziemlich klein, gefällig, vocallos. Der Text in rothen (oder blauen) Strichen eingefasst. — Abschrift im J. 1128 Moḥarram (1716) von محمد معتوق بن عبد الجليل بن علي بن احمد بن يحيى بن محمد بن الاكرم

2) Lbg. 123.

37 Bl. 8vo, 19 Z. (20¾ × 15; 16 × 9cm). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1a von späterer Hand. Anfang und Schluss wie bei We. 1124.

Schrift: ziemlich klein, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1264 Ša'bân (1848).

6145. WE. 126.

213 Bl. 4to, 21 Z. (22 × 16; 15 × 10cm). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut; am Ende lose Blätter. — Papier: gelblich, ziemlich stark u. glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken u. Klappe. — Titel f. 1a:

كتاب الحَضْرة الأُنْسيّة في الرِحْلة القُدْسيّة

ebenso in der Vorrede, f. 2a.b u. 12b. — Verfasser f. 1a:

عبد الغنى ابن النابلسي

(s. Anfang, sehr ausführlich).

Anfang f. 1b: الحمد لله الغنيّ عن عبده الفقير الذي يسّر له الرحلة والمسير . . . اما بعد فيقول شيخنا واستاذنا . . . عبد الغنى بن اسماعيل بن عبد الغنى بن اسماعيل بن احمد بن ابراهيم بن اسماعيل . . . الكنانى المقدسي الشهير بابن النابلسي الشامي الدمشقى . . . هذه الحضرة الانسيّة . . . جمعنا فيها لطايف الاخبار وطرايف الاشعار الخ

Reise-Tagebuch desselben Verfassers von Damaskus nach Jerusalem u. zurück, mit Beibringung vieler Verse, auch von Anderen, und Gedichte, im J. 1101/1690 Ǵom. II. Die Reise dauerte 45 Tage. Der Verf. beschreibt Oerter, Merkwürdigkeiten u. Personen, die er gesehen, bisweilen mit Abschweifungen auf andere Gebiete. (S. auch die Notiz in We. 1123.)

Schluss f. 213a (Ṭawîl):

تمنّ علي مرضى القلوب به عسي
يكون دواء بل شفاء من النكس
وقد تمّ ما اردنا جمعه من اخبار هذا البرزة القدسي

الذي شهدنا لمعه . . . والحمد لله رب العالمين . . . ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم

Das Werk ist redigirt und vollendet im Jahre 1101, 9. Ḏu'lḥigge (1690).

Schrift: ziemlich gross, gleichmässig, deutlich, etwas vornüberliegend, vocallos. — Abschrift Ende des Jahres 1150/1738 von عبد الوهاب بن مصطفى بن ابراهيم بن محمد الصابونى الشامي الحنفى النقشبندي القادري

Dasselbe Werk in We. 1125.

204 Bl. 8vo, 21 Z. (21 × 15½; 15½ × 9cm). — Zustand: fast lose im Deckel; im Ganzen ziemlich gut, doch nicht überall sauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser fehlt, nur dass im Anfang jeder Papierlage das Werk als الرحلة bezeichnet ist.

Schrift: gross, kräftig, rundlich, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. Der Text in rothen Linien eingerahmt. — Abschrift von مصطفى بن الكفيري (Schüler des Verfassers) im J. 1150 Ša'bān (1737).

6146. We. 1123.

454 Bl. 8vo, 25 Z. (21 × 15; 15 × 10½cm). — Zustand: im Ganzen gut, obgleich nicht ganz frei von Flecken; gegen Ende sind am unteren Rande Wurmstiche, die aber ausgebessert sind. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: rother Lederbd mit Klappe. Dazu ein Pappfutteral, mit Leder an den Seiten. — Titel f. 1a:

هذا كتاب الحقيقة والمجاز فى رحلة بلاد الشام ومصر والحجاز

so auch am Ende der Vorrede f. 3b. Verfasser f. 1a:

عبد الغنى افندي الشهير نسبه الكريم بابن النابلسى الحنفى القادري النقشبندي الشامي

(ausführlicher im Anfang).

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي بمعونته تنتم الامور وبمونته الدارة على خلقه تصلح احوال الجمهور وبتوفيقه لانواع العبادة تنشرح الصدور . . . اما بعد فيقول شيخنا واستاذنا . . . الشيخ عبد الغنى بن الشيخ اسمعيل بن الشيخ عبد الغنى بن اسمعيل بن احمد بن ابراهيم بن اسمعيل بن ابراهيم بن عبد الله بن محمد بن عبد الرحمن بن ابراهيم بن عبد الرحمن بن سعد الله بن جماعة الشهير كآبائه بابن النابلسى الدمشقى الحنفى القادري النقشبندي

. . . لقد كنت فيما تقدم من الزمان مع جملة من الاصحاب والاخوان اتمنى الاستيعاب فى زيارة الصالحين الخ

Beschreibung der grossen Reise desselben Verfassers von Damask aus durch Syrien, Aegypten und Elḥiǵâz, die er im J. 1105 Moḥ. (1693) unternahm und die theils fromme, theils wissenschaftliche Zwecke verfolgte. Sie ist für die Zeitgeschichte von grossem Interesse und Werth, enthält auch eine grosse Menge Gedichte von ihm selbst und von Anderen (Zeitgenossen), zum Theil von erheblicher Länge.

Der Verfasser hatte schon früher 2 Reisen unternommen, die er auch beschrieben hat; die erste davon heisst الرحلة الصغري, mit speciellerem Titel: حلة الذهب الابريز فى رحلة بعلبك والبقاع العزيز im Jahre 1100/1689 (We. 1124). — Die andere, الرحلة الوسطي, specieller الحضرة الانسية فى الرحلة القدسية genannt, im Jahre 1101/1690 (WE. 126).

Diese grössere Reisebeschreibung heisst auch الرحلة الكبري und zerfällt in 3 Theile (قسم).

1. قسم f. 3b فى الجولان فى البلاد الشامية والتنقل فى محاسن هاتيك الاراضي المباركة المرضية

2. قسم 151a فى الاقبال علي البقاع المصرية والتنيمن بهاتيك الاماكن الحسنة الاحسانية

3. قسم 268b فى التشرف بالوصول الي الاقطار الحجازية والاستقبال لبروق هاتيك الاسرار القدسية

Das Werk schliesst mit einem Gedicht, dessen letzte Verse (Ḫafîf):

وهو هاد الي السبيل بحق حظ عند الغنى له استسلام
يترجاه فى القيامة ذخرا فعليه الصلاة ثم السلام

Die Reise hatte etwas über ein Jahr (genau 388 Tage) gedauert. Ueber die Erlebnisse jeden Tages berichtet der Verfasser. Er hat die Reisenotizen erst später bearbeitet; der 1. Theil ist im J. 1109 Ende des Çafar (1697 Septbr.), der 2. im J. 1110 Rabî' II (1698 Octbr.) vollendet.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Der Text in rothen Linien eingefasst. Am Rande steht im Anfange oft die Angabe der im Text behandelten Artikel. — Abschrift im J. 1167 Ǵom. II (1754), von ابراهيم بن احمد العجلوني

Dasselbe Werk in We. 1745, 2, f. 83ᵇ—85ᵃ.

8ᵛᵒ, 35 Z. (21 × 18; 17 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Titelüberschrift und Verfasser f. 83ᵇ ebenso.

Es ist nur die Vorrede und die ersten 5 Zeilen des 1. قسم hier vorhanden. Durch Bl. 85ᵃ, das oben beschrieben ist mit einigen Zeilen, soll der Schein erweckt werden, als sei damit das Werk zu Ende: was nicht der Fall ist. Sie gehören nicht zu dem Werke.

Schrift: klein, fein, gut, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. Text in rothen Linien. — Abschrift c. 1150/1737.

6147. Pm. 105.

23) f. 269—284.

8ᵛᵒ, c. 19 Z. (Text: 14 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: ein grösserer Flecken in der Mitte der Blätter, besonders zu Anfang; auch gegen Ende fleckig am Rande. — Papier: gelblich, ziemlich stark und glatt. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Allerdings scheint Titel und Anfang da zu sein, denn dies Werk beginnt hier so:
رواح عثمان الي مكة المشرفة على طريق الجبل وجميع ما رآه في طريقه واثبت المراقد والمنازل وذلك في اثنى عشر يوم || رجب الاصم عام خمس وخمسين ومائة والف من الهجرة المدنية ودخل العزي والنجف واستشفى بلثم تراب عتبة ابي تراب الخ

Die Worte des Anfangs bis رجب sind von ähnlicher Hand geschrieben und sollen die Ueberschrift sein, vor allem aber verdecken, dass der Anfang dieser Reisebeschreibung fehlt. Sie sind aber gefälscht.

Der Verfasser des Berichts heisst عثمان wie aus f. 269ᵃ, Z. 6 hervorgeht; f. 272ᵃ nennt er sich allgemein العبد الفقير. 'Ofmān machte seine Reise in den J. 1155/1742 und 1156/1743; sie ging zunächst von Bagdād nach Elmedīna; dieser ganze Abschnitt mit Angabe der Sehenswürdigkeiten an den berührten Orten fehlt bis auf den Schluss. In demselben werden, nach Aufzählung der Namen der einzelnen Stationen und ihrer Entfernungen von einander und nach einem Lobe auf Elmedīna, die daselbst besuchten heiligen und angesehenen Grabstätten, besonders auch die Moschee des Propheten, dann auch andere Bethäuser u. Brunnen aufgeführt. Dann geht die Reise nach Mekka, die ebenso beschrieben wird. Dann erfolgt (f. 275ᵇ) die Rückreise; dieselbe ist kurz gefasst; es werden allerdings die Stationen bis Damask noch kurz beschrieben, dann aber folgt fast bloss eine Herzählung von Namen der Oerter, Grabstätten, Thore, Moscheen etc., welche die Reisenden besucht haben, nebst Angabe der Entfernungen. Die Rückreise erfolgt über Elmedīna, Damaskus, Ḥaleb, الرها, ماردين, الموصل nach Bagdād.

Das Ganze schliesst mit einem Gebet, dessen letzte Worte f. 283ᵇ: المبرئين من الادناس وادخلنا اللهم معهم في سلك ذلك وجميع من اقتدي بهم في هاتيك المسالك امين'

Zu diesem Bericht gehört auch noch f. 284, welches Blatt die genaue Angabe enthält, wie oft täglich der Umgang um die Ka'ba gemacht wurde, und wie viel Stationen u. Wegstunden auf jene obigen Hauptentfernungen zu rechnen sind.

Schrift: klein und schön, wird allmälig etwas grösser und geläufiger, vocallos. Die Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift um 1160/1747.

6148. Pet. 691.

7) f. 35—69ᵃ.

8ᵛᵒ, 23 Z. (21½ × 15½; 16 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, etwas unsauber. — Papier: gelblich, etwas dünn, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 36ᵃ:

المدامة الشامية في المقامة الشامية

(F. 35ᵃ steht ein ausführlicherer Titel, von anderer Hand, und gehört eigentlich nicht zu dem Werke.) Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 36ᵇ: نحمدك يا فتاح ابواب الاداب' لمن وقف بالباب . . . وبعد فيقول فقير ذو انتهاب . . . مصطفي بن كمال الدين بن على الصديقى سبط الحسنين سيد اسباب اهل الجنة وآل الماب' الخ

Nachdem Muçṭafā ben kemāl eddīn ben 'alī elbekrī eççiddīqī † 1162/1749 (No. 3785)

vorher die المقامة الرومية والعراقية اللزومية الاعراب geschrieben, hat er nun eine مقامة جلقية دمشقية الانتساب verfassen wollen. Dieselbe beginnt f. 36ᵇ unten: حدثنى محمود صفات تنساب، محمود اسم ورسم واهاب انه قال كان كثيرا ما يحركنى السماع، ويهيجنى الي شامة الارض الانبياء، الخ schildert Reise und Aufenthalt in Damaskus und dortige Erlebnisse. Hie und da mit Versen untermischt.

Schluss f. 69ᵃ: واستفقنا من غفلة دنيا فيها الناس نيام، ورقدة اثام، توجب تاخر اقدام عن اقدام، واذا كل ما نحن فيه خيال، فى خيال الخيال نوقد مصباحه والسام يطفيه، والحمد لله الخ

Schrift: ziemlich gross und dick, flüchtig, etwas schwierig, vocallos. — Abschrift etwa 1750.

6149. Mq. 460.

36 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (23×16½; 15—15½×8ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, stark, grob, glatt. — Einband: Halbfranzbd. — Titel f. 1ᵃ:

الخمرة الحسية فى الرحلة القدسية

ebenso in der Vorrede f. 3ᵃ. — Verfasser f. 1ᵃ:

السيد مصطفى الصديقى

(ausführlicher im Anfang).

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي سار بمن اختار للمعالي الاقدسية وادار على الابصار كؤوس العقار فاسكر من اختارهم من الخمرة الالهية ... وبعد فان هذا العبد الفقير والعاجز الحقير مصطفى بن كمال الدين بن على بن كمال الدين بن محيى الدين عبد القادر بن بكر الدين محمد نزيل دمشق ابن ناصر الدين محمد ... يقول بعد التماس القبول طال ما كانت تتوجه بي الهمة الخ

Reisebericht desselben Verfassers nach Jerusalem, im J. 1122 Moh. (1710) angetreten, von Damaskus aus, in Reimprosa. Der Verf. bringt viele von seinen Gedichten an, erwähnt auch eine grosse Zahl der von ihm verfassten Schriften. Die Reise dauerte bis Mitte Śa'bān desselben Jahres.

Schluss f. 36ᵇ: والله اسال ان يوفقنا وساير الاحباب والاصحاب لما يرضيه عنا بجاه سيدنا محمد والآل والاصحاب ... والحمد لله رب العالمين وصلى الله الخ

Schrift: gross, kräftig, in der vorderen Hälfte gedrängt, etwas vornüberliegend, vocallos. Stichwörter roth. Abschrift c. ¹²⁰⁰/₁₇₈₅.

6150. We. 1547.

3) f. 41—48.

8ᵛᵒ, 25 Z. (21¼×15; 17½×11ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich fleckig. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Titel und Verfasser f. 41ᵃ:

هذه رسالة ملا عبد الله افندي السويدي رحمه فى مناظرته مع علماء الرافضة قبحهم الله تعالي وذلك وقع فى زمن طهماز العجمي حين جاء الي بغداد

Der Verfasser heisst ausführlicher:

عبد الله بن الحسين بن مرعي بن ناصر الدين البغدادي السويدي جمال الدين

Anfang f. 41ᵇ: وجدت بخط الفاضل الاديب الشيخ محمد سعيد افندي السويدي البغدادي الشافعي ما صورته ولنذكر قصة ذهاب الوالد يعنى والده الي شاه العجم الظالم الغشوم نادرشاه واجراء الحق علي يديه واخماد نار الباطل بمباحثته وارجاع الشيعة مما هم عليه اذ لا يخلو ذلك عن فايدة، قال الوالد رحمه فى النفحة المسكية فى الرحلة المكية ما نصه وقصة ذلك باختصار

Es liegt hier ein Stück der Beschreibung der Mekkanischen Reise vor, welche 'Abdallāh ben elhosein ben mar'ī elbagdādī essoweidī ǵemāl eddīn † ¹¹⁷⁴/₁₇₆₁ um ¹¹⁴⁸/₁₇₃₅ bis etwa ¹¹⁵¹/₁₇₃₈ gemacht und unter dem Titel النفحة المسكية فى الرحلة المكية beschrieben hat. Er giebt darin zuerst einen Ueberblick über die politischen Zustände in Persien zu jener Zeit und erzählt von den verschiedenen kriegerischen Unternehmungen des Nādir śāh, der als Vertrauensmann des Fürsten طهماسب بن شاه حسين bald allgemein den Beinamen طهماسب قلى oder nach der Volksaussprache طهماز قولي erhielt, und sich nach einiger Zeit den Titel شاهنشاه

beilegte. Weiterhin berichtet er, wie er im J. 1150/1737, als er in النّجف an der Grabstätte des Ḥalīfen 'Alī sich aufhielt, vom Wezīr Aḥmed bāšā den Auftrag erhielt, zu dem Šāh Nādir sich zu begeben, der einen Theologen verlangt habe, der im Stande sei, mit den Šī'iten zu disputiren und ihre Glaubensansichten zu widerlegen. Er schildert, wie er nur ungern diesem Auftrage nachgekommen und mit welchen Zweifeln über den Ausgang der Sache er die Reise unternommen, wie er aber auf das Gütigste aufgenommen worden sei und giebt dann f. 44ª Mitte ff. eine Uebersicht über das theologische Gespräch, das ihm oblag, in welchem die letzte Erörterung die Ansichten (مذهب) des جعفر الصادق betraf. Er schliesst f. 48ᵇ: ثم ذكرت له دلايل عن هذه تدلّ على ان الذي هم عليه ليس بمذهب جعفر الصادق، ثم اذن لي بالعود الى بغداد وارسل معي صورة الجريدة وصورة الخطبة، انتهى،

Dies Stück ist unter den Schriftstücken des Sohnes des Verf., nämlich des محمد سعيد افندي, gefunden. Derselbe fügt die Notiz hinzu, der letzte, mit dem sein Vater dies Gespräch gehabt habe, Namens الملا باشي, sei späterhin schmählich hingerichtet und sein Vater habe an dieser verdienstlichen Handlung einen guten Antheil gehabt.

Die Schrift von demselben, wie bei 1) angegeben, nur recht klein und viel gedrängter, vom J. 1234 Rabī' I (1819).

6151. We. 1126.

132 Bl. 8ᵛᵒ, 25 Z. (21 × 14; 15½ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz fest im Einband; im Ganzen ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken, besonders zu Anfang. — Papier: gelblich, ziemlich glatt und stark. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser fehlt. Aus der Vorrede erhellt (f. 2ᵇ), dass der Titel:

مواتح الانس برحلتى لوادي القدس

und (f. 2ª) dass der Verfasser sei:

مصطفى اسعد اللقيمي الحسنى سبط العلامة نور الدين علي ابن غانم المقدسي الحنفي

Ausführlicher heisst er:

مصطفى اسعد بن احمد بن محمد بن سلامة بن محمد بن على اللقيمى الدمياطي الحسنى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الملك القدوس باعث لطايف النفوس شوقا لزيارة القدس المحروس ... وبعد هذا فقد جعل الله المسجد الاقصى ثالث حرم يقصد واليه رحال السايرين تشدّ كما روينا فى الصحيح المسند الخ

Reise des Muçṭafā as'ad ben aḥmed ben moḥammed *ellaqīmī* eddimjāṭī elḥasanī, geb. 1105/1693, † 1178/1765 (1173), nach Jerusalem, im J. 1143 Ḏū'lqa'da (1731), von ثغر دمياط aus unternommen. Er erzählt darin, was er Merkwürdiges gesehen und welche berühmte Gelehrte und Çūfīs er getroffen habe. Viele Gedichte und Verse darin, von ihm selbst und Anderen. — Diese Beschreibung ist verfasst und vollendet im J. 1164 Ḏū'lḥigge (1751). Die Reise (bis zur Rückkehr nach Dimjāṭ) hatte etwas über sechs Monate gedauert.

Schluss f. 131ª: وقد حبست عنان القلم فقصر الخطا . . . وانا استغفر الله ممّا نمقه بنانى . . . وينشر فى الآفاق عبير عطرها ما مدح السفر وحمد المقام وطاب الابتداء وحسن الختام،

Als Appendix oder vielmehr als Lückenbüsser ist noch ein kleines Stück von demselben Verfasser hinzugefügt aus dessen Reisebeschreibung, die den Titel hat:

الحلة المعلمة البهيجة بالرحلة القدسية المهيجة

Es betrifft seinen Besuch der Grabstätte des Propheten ابلوقيا und enthält ein darauf bezügliches Gedicht des Verfassers von 27 Versen, das beginnt (Ṭawīl):

موانح اتحاف بها الله منعمُ بمورد بشراها الفؤاد منعّمُ

Das Stück schliesst f. 132ª: وسمعنا بشري ملائكتك اذا حان الحمام وتروحنا بارواح العفو والسلامة وحسن الختام،

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. Der Text roth eingerahmt. — Abschrift vom J. 1216 Ḏū'lqa'da (1802). — Collationirt.

6152. Lbg. 894.

109 Bl. 4to, 21 Z. (28½ × 16⅓; 15¼ × 8⅔—9^cm). — Zustand: im Ganzen gut; zuletzt am oberen Rande wasserfleckig; auch nicht ganz ohne Wurmstiche. Von Bl. 11—14 ist die obere Ecke angebrannt. — Papier: bläulich, stark, ziemlich glatt. — Einband: rother Lederband. — Titelüberschrift f. 1^b:

نتيجة الاجتهاد فى المهادنة والجهاد
لمؤلفها احمد بن سهل الغزّال الفاسى
الاندلسى الاحمدي

Anfang f. 1^b: الحمد لله الذي فرض الجهاد وسنّه واشترى من المؤمنين انفسهم واموالهم بان لهم الجنّة . . . اما بعد فان روح الجهاد ونفسه ومعناه المعتبر وحسّه وجود الخلفاء والائمّة للقيام بشئونه الخ

Der Verfasser Aḥmed ben sahl elgazzāl elfāsī elandalusī nennt sein Werk selbst einen Reisebericht (رحلة) f. 8^a. Er war von dem Sulṭān (Maroccos?) محمد بن عبد الله beauftragt, die in Spanien befindlichen moslimischen Kriegsgefangenen auszulösen, nachdem der König von Spanien (طاغية الاصبنيول) ein darauf bezügliches Schreiben an den Sulṭān gerichtet hatte. Er schildert nun ausführlich seine Reise, die er gegen Ende des J. 1179/1764 über طنجة antrat, und schildert zuerst die Stadt سبتة f. 9^a. Die Schilderung der Lage und Bauart der Städte, durch die er gereist, ist recht interessant, besonders die von Granāda, und je nach der Wichtigkeit derselben auch ausführlich. Wann er zurückgekehrt sei, giebt er nicht an; seine Abwesenheit wird etwa ein Jahr gedauert haben.

Schluss f. 108^b: مستشفعين بسيد الشفعاء فى انقاذهم مما هم فيه من الاسر ولم يكن اعزّه الله بغافل عنهم والاشياء موقوفة الى آجالها ولكل اجل كتاب انتهى

Schrift: magrebitisch, ziemlich gross, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1201 Šawwāl (1787).

F. 109 enthält ein Lobschreiben, zuerst in Prosa, dann in Versen, auf dies Werk, von احمد بن احمد وبان; von derselben Hand.

6153.

Mq. 658, f. 473^a—480.

Ein Excurs, betreffend die Reise des محمد بن سالم الحِفْنَاوِى الشافعى الخلوتى شمس الدين nach Jerusalem. Moḥammed ben sālim ben aḥmed elmiçrī *elḥafnāwī* (oder elḥifnāwī, elḥafnawī, elḥafnī) elḥalwatī eššāfi'ī šems eddīn (und negm eddīn) abū 'lmekārim, geb. 1101/1690, starb im J. 1181 Rabī' I (1767) (s. No. 4699).

6154. Pm. 618.

1) f. 1—31.

124 Bl. 4to, 25 Z. (22½ × 16⅓; 16½ × 8⅔^cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, ziemlich stark u. glatt. — Einband: rother Lederbd. — Titel u. Verfasser f. 1^a:

كتاب نشوة الشمول فى السفر الي اسلامبول
لابي الثناء شهاب الدين السيد محمود
الآلوسى البغدادي

Anfang (nach der Ueberschrift: سافروا تغنموا und dem Bism.) f. 1^b: سبحان الذي اسري بعبده وسلك به قصد السبيل الي محل قصده . . . وبعد فقد اسري بي القضاء بعد فصلى من نصب منصب الافتاء من مدينة السلام الي دار السلطنة العظمي وعرج بي القدر اثر ما عرج علىّ الكدر من البلد الاقصي الي عرش الخلافة الكبري الخ

Bericht des Maḥmūd *elālūsī* elbagdādī šihāb eddīn abū 'ttenā, im Jahre 1270/1854 gestorben, über seine Reise von Bagdād nach Konstantinopel, seinem Sohne السيد بهاء الدين عبد الله gewidmet. Der Verfasser brach auf den 1. Ǵom. II des J. 1267/1851 und langte, ohne besondere Unfälle und ohne langen Aufenthalt in einzelnen Städten, in Konstantinopel — zuletzt mittelst Dampfschiff الوابور — an: die genauere Zeit hat er nicht angegeben. Seine lokalen Schilderungen sind kurz; ausführlicher ist er über seinen Verkehr mit Gelehrten, die er aufsucht unterwegs. Er theilt auch Lehrerlaub-

nisse (اجازة) f. 10ᵃ ff. mit, f. 30ᵇ auch eine Lobertheilung (تقريظ) des ابراهيم بن الحسن الشرواني an ihn, vom J. 1268/1852.

Er schliesst f. 31ᵃ: واسئل الله تعالي ان يكون ذلك خيرا وان يدفع جلّ شانه عنا وعنكم في الدارين ضيرا فهو سبحانه وليّ الخيرات وكافي المهمات und fügt noch eine Ermahnung an seinen Sohn über Frömmigkeit, Fleiss und ernsten Wandel hinzu, die jedoch mit f. 31ᵇ abbricht und nicht ganz vollständig ist. An f. 31ᵇ schliesst sich f. 117ᵃ unmittelbar an und enthält den Schluss, dessen letzte Worte: وابلغهم عني الاخلاص التام ولساير الخواص والعوام من اهل مدينة السلام الدعاء والسلام

Die Abfassung ist in gereimter Prosa; nicht selten werden auch Gedichte oder einzelne Verse beigebracht. Am Rande stehen hie und da Bemerkungen; in rother Schrift auch die Angabe der Oerter, die der Verfasser beschreibt und der Hauptname der Gelehrten, mit denen er verkehrt hat.

Schrift klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Der Text in rothen Doppellinien eingerahmt. Die Angabe jedes neuen Reisetages, wofür der Verfasser immer neue Ausdrücke hat, ist in rother Schrift; ebenso auch die Stichwörter. — Abschrift um 1270/1853 von محمد بن الحاج رستم

Collationirt im J. 1273 Ǵom. I (1857) vom Sohn des Verfassers, von نعمان ثابت آلوسي زاده.

F. 32 ist leer gelassen.

Als Anhang ist f. 117ᵇ—120 u. 124ᵃ hinzugefügt, Gedichte Verschiedener auf den bald nach seiner Rückkehr verstorbenen Verfasser enthaltend, vom J. 1270/1853.

6155. Pm. 618.

2) f. 33—116ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). Abschrift vom J. 1273 Çafar (1856). — Titel u. Verfasser f. 33ᵃ:

نشوة المدام في العود الي مدينة السلام

لابي الثناء شهاب الدين السيد محمود افندي الالوسي البغدادي

Anfang f. 33ᵇ: سبحان الذي اسري بعبده فاراه من اياته الكبري ثم عاد به قرير العين برفده ... وبعد فاني كنت ذكرت في وريقات بعض ما وقفت عليه اثناء سيري الي محروسة القسطنطينية الخ

Rückreise desselben Verfassers von Konstantinopel nach Bagdād, angetreten den 21. Śawwāl 1268 (1852 August) und beendet den 5. Rabī' I 1269 (1852 Decbr.). Die Darstellung ist so wie bei 1) angegeben.

F. 103ᵃ—109ᵇ Beglückwünschungs-Gedichte wegen glücklich erfolgter Heimkehr (قدوميات) von verschiedenen Freunden, wie عبد الحميد افندي (Bruder des Verf.) f. 103ᵃ; احمد عزت افندي العمري الموصلي 103ᵇ; 105ᵃ الملا عبد الحميد الصبّاغ; 106ᵇ محمد فهمي افندي عمريزاده; 106ᵇ السيد عبد الغفار الاخرس الموصلي البغدادي; 108ᵃ راضي الحسيني النجفي (ein Taḫmīs auf ein f. 93ᵃ mitgetheiltes Gedicht des عبد الباقي, eines Zeitgenossen); 110ᵇ صالح بن مهدي الحسيني; 112ᵃ علي اغا بن حبيب اغا.

Der Verfasser schliesst seinen Bericht f. 113ᵃ: صلاة وسلاما دائمين ما لزم مقيم رحله وما اتمّ بفضل الله تعالي وتوفيقه راحل رحله und fügt dann noch f. 113ᵇ—116ᵃ fünf Lobschreiben auf sein Werk (تقريض) hinzu, von عبد الله 114ᵇ داود افندي بن سليمان f. 113ᵇ; محمد امين افندي العمري 115ᵇ; افندي الفيضي الموصلي عبد الغني المفتي ببغداد 115ᵇ; عبد الباقي الفاروقي 115ᵇ.

Als Appendix anzusehen ist f. 121ᵇ—123. Das Stück beginnt: الحمد لله الذي جعل التنقل في السهول والاودية ... وبعد فقد اقتضت بعض الحوادث الكونية الخ und schliesst (Ṭawīl):

وخير امور الدين ما كان سنّة وشرّ الامور المحدثات البدايع

Der Verfasser wurde alsbald nach seiner Rückkehr krank, besonders an Podagra, und suchte Heilung am Grabe seines Grossvaters حيدر, in النجف, zu dem er, auf Bewilligung der Aerzte, mit seinen Söhnen eine Wallfahrt unternahm und zwar im Śawwāl des J. 1270/1854. Seine Reiseerlebnisse will er in dieser kleinen Schrift darstellen, die er in Vorwort und Ziel (مقصود) eintheilt. Das Vorwort soll 2 فصل ent-

halten, deren 1. f. 122ᵇ im Allgemeinen über Wallfahrt-Besuch der Gräber und die verschiedenen Ansichten darüber handelt: فى حكم شد الرحال لزيارة القبور وبيان ما فيه من الخلاف بين الرجال
Ueber diesen Abschnitt ist der Verfasser aber nach dem, was hier vorliegt, nicht gekommen: es scheint, dass ihn der Tod daran gehindert hat.

6156. We. 201.

11) f. 92ᵃ—104.

Format etc. und Schrift wie bei 1).

Titelüberschrift f. 92ᵃ:

قصة الحج

Anfang f. 92ᵃ:

سبحان محصي الحصا اعداد وعالمها
ويرزق من الناس جاهلها وعالمها الخ

Schluss f. 104ᵇ:

ناظم بها للمدينه وما لها اخر
كملها صالح حكاواتى العفو يختار

Gedicht in der Fünfversform wie bei 1). Schildert eine Wallfahrtreise von Damaskus aus. Der Verf. derselbe wie in den anderen Stücken.

6157.

Ueber Reisen handeln auch noch folgende Werke:

1) وسيلة الظفر فى فضيلة السفر von احمد بن ابراهيم الواسطى عماد الدين † 711/1311.
2) الإسفار عن الأسفار von عبد الكريم السمعانى † 562/1167.
3) الغرر السوافر فيما يحتاج اليه المسافر von بدر الدين محمد بن بهادر الزركشي † 794/1392.
4) الرحلة von عبد الملك بن حبيب الاندلسى † 238/852.
5) الرحلة فى طلب الحديث von احمد بن على بن ثابت الخطيب البغدادى † 463/1071.
6) تطويل الاسفار لتحصيل الاخبار von نجم الدين النسفى † 537/1142.
7) مجائب الاسفار وغرائب الاخبار von مسلم بن محمود الشيرازى ابو القاسم um 580/1184.
8) الرحلة von محمد بن احمد بن جُبَيْر الكنانى † 614/1217.
9) الر" العاصمية von عمر بن محمد السهروردي † 632/1235.
10) الرحلة von عثمان بن عبد الرحمن بن عمر الشهرزورى ابن الصلاح † 643/1245.
11) الرحلة المعنوية von ابراهيم بن محمد بن ابراهيم النفزي † 659/1261.
12) ملئ العيبة فيما جمع بطول الغيبة فى الرحلة الي مكة وطيبة von محمد بن عمر بن محمد السبتى محبّ الدين ابن رُشَيْد † 721/1321.
13) تحلة الانسية فى الرحلة القدسية von محمد بن محمد ابن نباتة جمال الدين † 762/1361.
14) الرحلة von عبد الرحمن بن محمد بن محمد التونسى ابن خلدون ابو زيد † 808/1405.
15) الرحلة الفيّومية والمكية والدمياطية von الجلال السيوطى † 911/1505.
16) قطف الزهر فى رحلته الجامعة بين البرّ والبحر والنهر von demselben.
17) نزهة النظر فى الرجوع من السفر von محمد بن عبد الرحمن البكرى شمس الدين † c. 952/1545.
18) الرحلة von بدر الدين بن رضى الدين الغزي † 984/1576.
19) الرحلة von ابو القاسم التجيبى † 984/1576.
20) الفوائد السنية فى الرحلة المدنية والرومية von محمد بن احمد المكي النهروانى قطب الدين † 991/1583.
21) الروضة الوردية فى الرحلة الرومية von احمد بن محمد بن على الحصكفى ابن المنلا † 1003/1594.
22) الرحلة المصرية von محمد بن ابي بكر بن داود العلوانى † 1016/1607.
23) الرحلة التبريزية von demselben.
24) الرحلة الرومية von demselben.
25) الرحلة الحلبية von الحسن بن محمد بن محمد بن حسن البورينى † 1024/1615.
26) الرحلة الطرابلسية von demselben.
27) الرحلة الي الحج von احمد بن محمد بن يوسف الخالدى الصفدى † 1034/1625.
28) الرحلة الي بيت المقدس von demselben.

29) الرحلة von احمد بن محمد بن عمر الخفاجى † $^{1069}/_{1659}$.

30) رحلة الشتا والصيف الى الروم von محمد كبريت ابن عبد الله بن محمد الحسينى † $^{1070}/_{1660}$.

31) الرحلة الحلبية von فضل الله بن محبّ الله بن محمد المحبّى † $^{1082}/_{1671}$.

32) الرحلة الرومية von demselben.

33) الرحلة von عبد الله بن محمد بن ابى بكر العياشى † $^{1090}/_{1679}$.

34) الرحلة von عبد الرحمن العيدروسى وجيه الدين † $^{1192}/_{1778}$.

35) ذيل الرحلة von demselben.

6158.

Auf die Geographie beziehen sich auch noch folgende, beiläufig vorkommende, Bemerkungen: Ueber die 7 Klimate, We. 1790, 2, f. 12ᵇ; 16ᵇ. Unterschied des Klimas in verschiedenen Gegenden Mf. 1180, 1, S. 12. — Vom Wasser (sprüchwörtlich und in Versen) Mq. 146, 3, f. 248ᵃ. — Vom Schnee Pm. 654, 3, f. 312ᵇ ff. (رسالة ثلجية). — Ueber die verschiedenen Winde, Pet. 579, 1, f. 37ᵃ. We. 1640, f. 1ᵇ. — Allerlei Merkwürdiges von Meeren, Flüssen, Brunnen, Pm. 654, 3, f. 281ᵇᴮ—282ᵇᴮ u. 297. 298ᵃ. — Tabelle der einzelnen Länder, nach den für sie geltenden Thierkreiszeichen, Mq. 101, 1, S. 221. — Charakteristik der Einwohner der hauptsächlichsten Länder We. 1719, 13, f. 131 ff. — Geographische Besonderheiten Pet. 699, f. 133 bis 136. — Beschreibung der 4 Paradiese WE. 86, f. 88ᵇ—90ᵃ. — Vom Brunnen Zemzem Mq. 71, 3, f. 115ᵃ. Pm. 75, f. 223ᵇ—228ᵇ Rand. — Vom Schloss غمدان We. 1780, 4, f. 43ᵃ. — Allerlei über Mekka u. Elmedina, Pm. 583, Anfang, und besonders f. 46ᵇ ff. Ein Stück aus der Geschichte Mekkas, von Qoṭb eddin, Pet. 699, f. 189ᵇ ff. — Ueber die Ka'ba und deren 13 Namen, Spr. 1222, f. 10ᵃ; Vorzüge derselben, Pm. 654, 3, f. 279ᵇᴬ ff.; Verse auf dieselbe, We. 733, 1, f. 10ᵇ; Excurs, wie oft sie bis zum Jahre $^{1196}/_{1782}$ gebaut worden sei, We. 1096, 1, f. 5ᵇ—7ᵃ. — Excurs über die beiden Qiblas (Gebetsrichtungen) in Jerusalem und Mekka, We. 1101, f. 200ᵇ. 201. — Lob und Tadel Aegyptens, auch mit Rücksicht auf Syrien und dessen Städte, Spr. 1127, 9, f. 177. 178. — Von den Pyramiden und anderen Wundern Aegyptens, auch seinen früheren Weisen und den Kopten, Pet. 175, f. 71. 72; desgl., und auch von auffällig grossen Menschen dort u. anderswo, Pet. 684, f. 13. 14. — Von der ägyptischen Pest im Jahre $^{749}/_{1348}$, Spr. 19, f. 1. — Ueber die Nilhöhe in jedem Jahr, We. 1155, 2, f. 64ᵇ; über den Nilmesser Spr. 552, 3, f. 49ᵃ. — Eine Art Plan von Elqāhira u. Umgegend, Mq. 316, 11, f. 107ᵇ. 108ᵃ. — Traditionen über die Trefflichkeit der Städte Alexandria u. Askalon, in Spr. 197 (No. 1389). — Ueber den Namen Syriens und dessen Eintheilung Mq. 117, f. 114ᵃ. 118ᵃ. Von den Vorzügen Syriens Pm. 35, 4, f. 11ᵃ. Lob der Gegend und des Bodens von Damaskus, We. 1710, 2, f. 38ᵃ. Ueber dessen Schönheit und über جبل قاسيون We. 1706, 1, f. 10ᵇ. Verse über den Reiz der Stadt, We. 128, 9, f. 120; Lbg. 919, 2, f. 20ᵇ. Ein Spottdistichon auf Damaskus We. 1860, 15, f. 116ᵃ. — Verzeichniss von Schulen in und um Damaskus We. 408, f. 155. 156ᵃ. — Ueber Qāsiūn und die Bluthöhle bei Damaskus, Spr. 17, f. 40ᵇ—42ᵇ. — Ueber die Vorzüge Askalons We. 1106, f. 61ᵇ—66ᵃ. — Von Erbauung des Tempels in Jerusalem, Pm. 75, f. 239ᵇ. Ob Mohammed der einzige Prophet sei, welcher den Tempel in Jerusalem zur Qibla gewählt habe, We. 1739, 13, f. 123ᵇ—126. — Verschiedene Formen der Aussprache von بغداد, Pet. 684, f. 180ᵇ. 187ᵃ. Dasselbe in 2 Versen, Pm. 193, 2, f. 99ᵃ. — Ueber den Bezirk سواد العراق We. 1790, 2, f. 12ᵃ. — Die hauptsächlichsten Städte in Persien,

We. 408, f. 201. — Notiz über Āḏerbeiǵān, Pm. 170, 2, f. 247ᵇ. — Ueber die Stadt طنجة, Mf. 470, f. 7ᵇ unten. — Geographie und Geschichte Spaniens, von Anfang an bis zum J. 366/976, von Rasis Elmoro, Mf. 119, f. 30 bis 46. — Beschreibung Cordovas und seiner Hauptmoschee, Pet. 242, f. 125ᵇ. 126ᵃ. — Ueber die Insel واق, Pet. 579, 1, f. 44ᵃ. — Ueber Geschichte der Stadt واق واق, Pm. 75, f. 13ᵃ Rand. — Notiz über die Begräbnisstätte قبر النذور, Pet. 683, 17, f. 263ᵃ. Aufzählung Einiger, die auf dem Kirchhof des الباب الصغير von Damaskus begraben sind, We. 1810, 8, f. 87ᵃ.

XIII. Buch.

Die Naturlehre.

1. Die Naturreiche überhaupt.
2. Thiere:
    a) im Allgemeinen.
    b) Pferde.
    c) Vögel.
3. Pflanzen.
4. Steine.

---

1. Die Naturreiche überhaupt.

6159. We. 1173.

37 Bl. 8vo, 17—18 Z. ($15^1/_2 \times 10^2/_3$; $11 \times 7^1/_2$—8cm). — **Zustand**: lose Lagen, unsauber, oben am Rande wasserfleckig. — **Papier**: gelb, glatt, stark. — **Einband**: brauner Lederdeckel mit Klappe. — **Titel und Verfasser** f. 1a:

هذا كتاب عجايب المخلوقات للحافظ ابن حبّان
يشتمل على عظمة الله ومخلوقاته ومخترعاته فى السموات
والارض وما بينهما وما تحت الثري والهوا والخلق
وصفة الجنة والنار وما هيئتها وما خلق الله فيهما
من عجايب العظمة الالهية والقدرة الربانية رحم الله
من انشاه وجعل الجنة منقلبه ومثواه بعلائه بجاه
محمد خير انبيائه صلى الله عليه وسلم وشرف وكرم
وعظم امين امين امين'

Dieser Titel ist gefälscht; die erste Zeile ganz hinzugesetzt, der dann folgende ächte roth geschriebene Titel mit Karminroth geschickt über- und nachgeschrieben, mit Zusätzen am Ende jeder Zeile. Der ächte Titel ist:

كتاب فى عظمة الله ومخلوقاته فى السموات والارض
وما بينهما وما تحت الثري والخلق وصفة الجنة
والنار وما خلق الله فيهما من كتاب العظمة الذي
جمع ابن حبّان رحمه الله وجعل الجنة منقلبه
ومثواه بجاه محمد خير انبيائه امين امين امين
امين امين امين'

Dazu stimmt auch die Unterschrift f. 37b:

تم كتاب العظمة لابن حبان رحمه

und die Angabe bei HKh. V 10814. Indessen ist doch zu bemerken, dass hier nicht das eigentliche Werk des ابن حبان vorliegt, sondern nur ein Auszug. Dies ergiebt sich — von anderen Gründen abgesehen, unter die auch die bei HKh. l. l. befindliche Angabe وهو على طريقة المحدثين بالتحديث والاسناد gehört — aus f. 37a unten, wo es heisst: ومن اختلج فى باطنه شيء من الانكار بمثل ما تقدم فلينظر فى كتاب العظمة للشيخ ابن حبان الاصفهاني فانه روي فيه اشياء عجيبة مسندة مرفوعة الي النبيّ صلعم وموقوفة على ما دوّنه' والله تعالي واهب الايمان لمن يشاء والله الموفق بمنه وكرمه وخفيّ لطفه

Der Titel des vorliegenden Buches ist daher:

المنتقى [المختصر oder المختار oder] من كتاب العظمة
لابن حبان

Der hier ganz kurz genannte Verf. heisst in We. 1856, 1 u. im Qāmūs s. v. حين ausführlicher so:

عبد الله بن محمد بن جعفر بن حَيّان
الاصفهاني ابو الشيخ الحافظ

Dagegen hier und HKh. VII p. 1212 Register ابن حِبّان (für ابن حيّان). Es scheint eine Verwechselung mit dem in No. 1278 vorgekommenen Ibn ḥabbān (oder ḥibbān) zu sein. Auch in Eḍḍahabī, Liber classium virorum, ed. Wüstenfeld, steht in der 12. Klasse No. 43 ابن حبان (mit ب), aber irrthümlich. 'Abd allāh ben moḥammed ben ǵa'far *ben ḥajjān* eliçfahānī *abū 'śśeiḥ* ist im J. $^{369}/_{979}$ gestorben; nach Eḍḍahabī im J. 329, was schwerlich richtig ist. Wer der Verfasser dieses **Auszuges** sei, ist nicht ersichtlich.

Anfang f. 1b: الحمد لله الوكيل الصمد الكريم الذي خلق ما فى السموات وما فى الارض وما بينهما وما تحت الثري . . . اما بعد فهذا كتاب فيه عظمة الله عز وجل وصفة مخلوقاته فى السموات والارض الخ

Im Anschluss an Sura II 29—31 erzählt der Verfasser, dass Adam über die Welt und

ihre Geheimnisse besondere Aufschlüsse von Gott erhalten und diese, damit sie nicht verloren gehen möchten, auf gebrannten Lehmtafeln in der Höhle Namens المائعة in einem Berge, genannt المنديل, im Lande سرنديب in Indien niedergelegt habe. Diese Höhle öffne sich jährlich nur einen Tag, vom Morgengebet an bis Sonnenuntergang. An einem solchen Tage habe später Daniel mit 40 Schreibern sich dahin begeben und Alles Mögliche abgeschrieben. Bei seinem Tode habe er beklagt, dass diese Nachrichten, die er auf eherne Tafeln geschrieben hatte, in andere Hände fallen würden. Durch Gottes Gnade seien sie dann der Welt bekannt geworden. Dann wird عبد الله بن السلام eingeführt, der aus den bezeichneten Schriftstücken Daniels, die ihm in die Hände gefallen seien, dem Ḫalîfen 'Oṭmân ben 'affân Mittheilungen über den Inhalt derselben macht, um die Allmacht Gottes als Schöpfer dieser u. anderer Welten, von Himmel, Hölle und Paradies und deren Bewohnern darzuthun. Indem er die Schöpfungen Gottes nach einander schildert, braucht er zur Einführung der Abschnitte (فصل), in denen er dieselben vorführt, den Ausdruck ثم خلق. Die Beschreibung der Hölle, deren 7 Namen f. 10ᵃ, steht f. 16ᵇ—21ᵇ; die Abschnitte in derselben beginnen: ثم يوتى بقوم آخرين. Die Schilderung des Paradieses, seiner 8 Pforten und ihrer Namen, f. 29 ff.

Schluss f. 37ᵃ unten: s. oben.

Schrift: klein, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift von محمد بن محمد بن زيادة im J. 1149 Rabî' II (1736).

6160. Lbg. 34.

120 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (16½ × 11; 11½ × 7ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel fehlt; nach der Vorrede f. 1ᵇ:

كـ" عجائب الملكوت

Verfasser fehlt; s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين ... قال الشيخ الخليل ابو جعفر محمد بن عبد الله الكسائى رحمه، الحمد لله الذي كان قبل تكوين الاكوان ويكون بعد فناء كل ملكوت ومكان، خلق المكونات بقدرته ... هذا كتاب عجائب الملكوت جمعت فيه عجائب صنع الله عز وجل فيما بلغه علمنا وذكرت الحكمة فى ايجادها الخ

Schöpfungsgeschichte, in ungezählte Kapitel getheilt, von Moḥammed ben 'abd allâh *elkisâî* abû ǵa'far (auch abû bekr), wol im 5. Jahrhundert d. H. am Leben. — S. über den Verfasser auch Bd I No. 1021; das daselbst beschriebene Werk hat ähnlichen Inhalt, von dessen Prophetengeschichten abgesehen.

Zuerst f. 2ᵃ باب فى اول ما خلق الله
باب فى ذكر العرش والكرسى 4ᵃ; باب فى ذكر اللوح والقلم 3ᵃ
Zuletzt f. 116ᵃ باب فى ذكر تطاير الكتب يوم القيامة
118ᵃ باب فى ذكر اهل النار كيف يعذبون فيها
119ᵃ باب فى ذكر الجنة كيف يتنعمون فيها

Schluss f. 120ᵃ: فبطل ان هذا يقتضى التناقض لما ذكرناه والله اعلم بالصواب ... وهو الملك التواب الغفور الوهاب، تم الكتاب ... وبعد ذلك فوق كل ذي علم عليم والحمد لله الخ

Schrift: gross, kräftig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift um 1200/1785. — HKh. IV 8075.

6161. Spr. 11.

221 (222) Bl. 4ᵗᵒ, 21 Z. (24 × 16½; 18½ × 11½ᶜᵐ). — Zustand: fleckig, unsauber; Bl. 9 lose. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dick. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ (von neuerer Hand):

كـ" عجايب المخلوقات وغرايب الموجودات
لزكرياء بن محمد القزوينى

Der Titel ebenso in der Vorrede f. 2ᵇ.

Anfang f. 1ᵇ (von derselben neueren Hand): الحمد لله المنعم المتفضل العظمة لك والكبرياء لجلالك اللهم يا قايم الذات ومفيض الخيرات واجب الوجود وواهب العقول ... وبعد فيقول العبد الاصغر زكريا بن محمد بن محمود القزوينى تولاه الله بفضله، لما حكم الله تعالى على ببعد الدار والوطن الخ

Das naturgeschichtlich-geographische Werk des Zakarijjā ben moḣammed ben maḣmūd elançārī *elqazwīnī* 'imād eddīn abū jaḣjā † 682/1283 ist gewidmet seinem Gönner علاء الدين نظام الملك شمس الدولة عطاء الله بن محمد بن محمد. Es zerfällt in 2 Theile. Der erste enthält 3 مقالة, deren erste den Himmel — die Gestirne, Sphären und Zeiten —, die zweite die Elemente, die dritte die Erde mit ihren lebendigen und unlebendigen Wesen behandelt. Der zweite Theil ist geographisch-ethnologischer Art: s. No. 6043. — Die voraufgeschickte Einleitung enthält 4 Erörterungen (Vorreden مقدمة) über den Standpunkt des Verfassers.

1. f.2ᵇ في تفسير العجب 2. 4ᵃ في تقسيم المخلوقات
فصل في ذكر اهل السِيَر 5ᵃ
3. 5ᵃ في معنى الغريب 4. 7ᵃ في تقسيم الموجودات

Alsdann folgt die Uebersicht über die Eintheilung des Werkes, f. 7ᵇ—9ᵃ.

في العلويّات والنظر فيها في امور (نظر 13 in) 9ᵃ مقالة 1.

في حقيقة الافلاك واشكالها واوضاعها 9ᵃ نظر 1.
وحركاتها بطريق الاجمال

في فلك القمر	(in 5 فصل)	9ᵇ نظر 2.
في فلك عطارد	(in 2 فصل)	12ᵃ نظر 3.
في فلك الزهرة	(in 2 فصل)	12ᵇ نظر 4.
في الشمس	(in 4 فصل)	12ᵇ نظر 5.
في فلك المرّيخ	(in 2 فصل)	14ᵇ نظر 6.
في فلك المشتري	(in 2 فصل)	14ᵇ نظر 7.
في فلك زحل	(in 3 فصل)	15ᵃ نظر 8.
في فلك الثوابت	(in 5 فصل)	15ᵃ نظر 9.
في فلك البروج		26ᵇ نظر 10.
في فلك الافلاك		27ᵇ نظر 11.
في سكّان السموات		28ᵃ نظر 12.
في الزمان	(in 8 فصل)	32ᵃ نظر 13.

في السفليّات والنظر فيها في امور (نظر 5 in) 44ᵃ مقالة 2.

في العناصر	(in 2 فصل)	44ᵃ نظر 1.
في كرة النار	(in 2 فصل)	44ᵇ نظر 2.
في كرة الهواء	(in 5 فصل)	46ᵃ نظر 3.
في كرة الماء	(in 4 فصل)	50ᵇ نظر 4.
في كرة الارض	(in 14 فصل)	73ᵃ نظر 5.

النظر في الكاينات في امور (نظر 3 in) 95ᵇ [مقالة 3.

في المعدنيات	(نوع 3 in)	95ᵇ نظر 1.
في النبات	(فصل 5 in)	114ᵇ نظر 2.
في الحيوان	(فصل 2 in)	141ᵇ نظر 3.

في حقيقة الحيوان 141ᵇ فصل 1.
في بعض نوع الحيوان وخواصها 142ᵃ فصل 2.
(in 7 نوع)

في الانسان	142ᵃ نوع 1.
في الجنّ	166ᵇ نوع 2.
في الدواب	172ᵇ نوع 3.
في النعم	174ᵇ نوع 4.
في السباع	180ᵃ نوع 5.
في الطير	192ᵇ نوع 6.
في الهوام والحشرات	206ᵃ نوع 7.

في حيوانات غريبة الصور والاشكال (قسم 3 in) 219ᵃ الخاتمة

Schluss f. 221ᵃ: ودجاجة باربعة ارجل ومثل هذا راينا بمصر كثيرا وليكن هذا آخر الكتاب في عجايب الحيوانات والحمد لله وحده على ما اوهب من النعم حمدا كثيرا دايما وصلى الله على سيدنا ... والحمد لله رب العالمين

Das Werk erscheint in einer Form, als ob der Verfasser noch nicht die letzte Hand an dasselbe gelegt hätte. Die überall genaue Eintheilung und Untereintheilung des Stoffes wird vielfach vermisst, und die Uebersicht des Werkes (im Anfang) stimmt nicht überall zu der nachher befolgten. Von Wüstenfeld werden drei verschiedene Ausgaben des Werkes angenommen. Es ist möglich, dass das Werk an vielen Stellen Zusätze von anderen erhalten hat. Wenn der Verfasser im J. 682/1283 gestorben, so muss die Stelle am Schluss f. 220ᵇ, in der der Verfasser von einem Vorfall in Aegypten aus d. J. 762/1361 spricht, von anderer Hand hinzugesetzt sein.

Das Ganze ist collationirt.

Schrift: ziemlich gross, geläufig, stellenweise flüchtig und zum Theil der diakritischen Punkte entbehrend, fast vocallos; Ueberschriften und Stichwörter meistens roth oder grössere Schrift. F. 1. 2. 19. 20. 215—221 von etwas neuerer Hand im J. 1210 Šawwāl (1796) deutlich ergänzt von محمد بن محمد البعلي. — Abschrift c. 1750.

HKh. IV 8072. VI 14608.

F. 29 ist zweimal gezählt, jetzt f. 29 u. 29A.

6162.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) WE. 170.

152 Bl. 8vo, 12—13 Z. ($16^3/_4 \times 12^1/_2$; $12 \times 8^1/_2$ cm). — Zustand: fast lose im Deckel, unsauber. — Papier: dick, gelblich, ziemlich glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel fehlt. Aber auf einem Vorblatt steht von neuer Hand:

الجزء الرابع من عجايب المخلوقات

Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. F. 1ª beginnt, nach Wüstenfeld's Ausgabe, mit Theil I, Seite ٣٠٤, Zeile 6. Aber auf dem beschriebenen Rande der ersten Blätter steht der unmittelbar vorhergehende Text, und zwar folgendermaassen.

Dieser Band beginnt in dem Abschnitte der erschaffenen Wesen, u. zwar mit dem Thierreich النظر الثالث فى الحيوان (= Wüstenf. I, 301).

Zuerst f. 1ª der Rand von oben nach unten; dann f. 1ᵇ der Rand von unten nach oben; dann f. 2ª der Rand von oben nach unten; dann f. 3ª der Rand von oben nach unten; f. 3ᵇ der Rand oben; f. 4ª der Rand von oben nach unten; daran schliesst sich sofort der Text f. 1ª bis f. 2ᵇ; dann f. 2ᵇ der Rand links am Rücken; dann daselbst der Rand oben, 1. Zeile; der äussere Rand, 1. Zeile; der obere Rand, 2. Zeile; der äussere Rand, 2. Zeile; der untere Rand; dann Text f. 3ª bis 3ᵇ Mitte, wo ein neuer Abschnitt beginnt. Der auf diesen Blättern enthaltene Text ist = ed. Wüstenfeld I, 301, Zeile 20 bis 305, Zeile 25.

Dann folgt ein Abschnitt, dessen Ueberschrift: فصل فى نفوس عجيبة التاثيرات، (ذهب اهل الحق الى الخ) = ed. Wüstenf. I, 317, Zeile 15 ff.

An den Text f. 10ᵇ schliesst sich das daselbst am Rande stehende an, worauf ohne Unterbrechung f. 11 etc. folgt.

An dieser Handschrift fehlen also im Anfang 8 Bl., nach f. 2 1 Bl. und nach f. 10 1 Bl.; das fehlende steht, wie nachgewiesen, am Rande.

Dieser Theil geht bis zu Ende des 4. نوع des 3. نظر, und zwar schliesst er mit Besprechung des ايّل وهو المعز الجبلي; sein Ende = ed. Wüstenfeld I, 387, Zeile 12.

Im Ganzen also umfasst dieser Band etwa 80 Seiten des gedruckten Werkes. Da das Ganze etwa 850 Seiten stark ist, enthält dieser Band etwa $^1/_{10}$ des Ganzen; seine Bezeichnung als vierter Band ist daher richtig.

Der Text weicht erheblich von dem gedruckten ab; er ist sehr oft mehr oder weniger kürzer als derselbe, und einzelnes wie der Abschnitt ed. Wüstenf. I, 305 unten bis 315 Mitte, ist ganz fortgelassen. Dennoch ist es kein blosser Auszug aus dem Werke.

Schrift: grob, gross, weitläufig, ungleich, flüchtig, fast vocallos, nicht undeutlich. Die Ueberschriften roth. — Abschrift um $^{750}/_{1349}$.

2) Mf. 81.

224 Bl. 4to, 21 Z. ($25^1/_2 \times 17$; $17^1/_2 \times 12$ cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber und nicht frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser f. 1ªª (viereckiges Frontispice, auf Goldgrund):

كتاب عجايب المخلوقات وغرايب الموجودات لابى عبد الله محمد بن محمد القزوينى

Anfang f. 1ªᵇ: العظمة لك والكبرياء لجلالك يا قايم الذات ومفيض الخيرات واجب الوجود وواهب العقول ... يقول محمد بن محمد القزوينى انه لما حكم الله تعالى علىّ ببعد الدار والوطن ومفارقة الاهل والسكن الخ

Der hier im Titel u. zu Anfang angegebene Name des Verfassers steht ebenso in No. 6043. — Der Anfang weicht etwas von dem bei Spr. 11 ab. — Die Uebersicht des Inhaltes steht f. 7. 8.

Das Schlussblatt fehlt; das Vorhandene geht in der Ausgabe Wüstenfelds bis I, S. 451, 15.

Blatt 1 u. 91 sind zweimal gezählt.

Schrift: ziemlich gross, etwas breit, gleichmässig, deutlich, vocallos, oft auch fehlen diakritische Punkte. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{850}/_{1446}$.

Mf. 132, 3, f. 51—52 enthält den Schluss des 1. Theils (wie bei Spr. 11).

3) We. 1172, 6, f. 18—22.

4to, 21 Z. (25½ × 17; 18⅓ × 13cm). — Zustand: lose Blätter, nicht ganz sauber, im Rücken etwas beschädigt. — Papier: gelb, stark, glatt.

Schluss desselben Werkes, aber etwas abgekürzt, wie es scheint.

F. 18a beginnt in Besprechung der Sperlinge (عصافير). Auf derselben Seite unten beginnt der Abschnitt: القول على طبايع الطير الليلي والهمج وبقايا الطيور المصوتة والذي نجعل ابتداءنا بذكره من ضروبه ... هو الخفاش وهذا الضرب الخ An Aufzählung dieser Nachtvögel schliesst sich f. 20b: فصل فى ذكر حيوانات عجيبة الاشكال وبه نختم الكتاب الخ (in 3 قسم). — F. 22a Zwerge und Missgeburten: القسم الثالث حيوانات غريبة الصور الخ

Bl. 22b schliesst hier: ورجعت وسالت عنهما فقيل لي احسن الله عزاءك فى احد الجسدين'

Weiteres fehlt. — Angeführt ist f. 22b: ابو سعيد السيرافى († 368/978).

Schrift: gross, geläufig, deutlich, vocallos, auch fehlen diakritische Zeichen. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 800/1397.

6163. We. 1197.

292 Bl. 4to, 23 Z. (26 × 18; 19 × 12½cm). — Zustand: nicht überall sauber, stellenweise fleckig. Der Rand im Anfang ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel fehlt, steht aber am Ende des Vorworts f. 2a so:

تحفة العجايب وطرفة الغرايب

Verfasser fehlt. Nach HKh. II 2621 (u. IV 8072) ist es ابن اثير الجزري, was unrichtig ist, s. unten.

Anfang fehlt, 1 Bl.

1. مقالة f. 2a (in 2 باب) فى الآثار العلوية والسفلية وما فيهما من العجايب

Es liegt hier ein dem vorhergehenden ähnliches Werk naturgeschichtlichen Inhalts vor, das in 4 مقالة getheilt ist, deren erste die Himmelskörper und die Elemente und die Erde und deren Zustände, die zweite die Zeiten, die dritte die Länder und Meere, die vierte die Naturreiche behandelt.

1. باب 2a فى الآثار العلوية' فنقول الموجودات تنقسم الي ما لا يعرف اصلها الخ

فصل يقال ان الله تعالي لما اراد خلق الخلق خلق جوهرا 2b

فصل فى الفلك' قالت الحكماء الفلك جسم بسيط كرىّ 3a

فصل فى فلك القمر' بحده سطحان كريّان متوازيان 3b

فصل فى فلك الزهرة 5b فصل فى فلك عطارد 5a

فصل فى فلك المرّيخ 7b فصل فى فلك الشمس 6a

فصل فى فلك زحل 8a فصل فى فلك المشتري 8a

فصل فى فلك الكواكب الثابتة 9a

اختيارات الاعمال بحسب حلول القمر فى هذه البروج الاثنى عشر 10a

اتّصال القمر بالكواكب العلوية 11a

جدول تعرف به منازل القمر فى اىّ برج هو 12b

فصل فى منازل القمر 13a

فصل فى المجرّة وهو البياض الذي نري فى السماء 17a

فصل فى الكسوف 17a

فصل فى الكواكب المنقضة 17b

فصل فى فلك الافلاك وهو الفلك التاسع المحيط بجميع الافلاك 17b

فصل فى ذكر الملايكة' الملايكة جوهر بسيط ذو حياة ونطق وعقل 19b

2. باب 21a فى الآثار السفلية وما فيها من العجايب وهي العناصر الاربعة الخ

فصل فى كرة الهوا 22b فصل فى كرة النار 21b

فصل فى ذكر الماء 32a فصل فى السحاب 23b

فصل قيل ان الفضاء الذي بين السماء والارض مملوء من الخلايق 37b

فصل فى كرة الارض 37b

فصل قال المهندسون معدل النهار يقطع الارض بنصفين 38b

فصل فى الاقاليم 39a

فصل فى صيرورة السهل جبلا والجبل سهلا والبحر برّا والبرّ بحرا 39a

فصل مما يعرض للارض من الزلزلة لخسف 40a

في الدنيا واحوالها والدهر (باب 3 in) 40ᵇ مقالة 2.
والزمان والليالي والايام

في الدنيا واحوالها 40ᵇ باب 1.

فصل قال بعض الحكماء الدنيا تقبل 41ᵇ
اقبال الطالب الخ

في الدهر والزمان والليالي والايام 42ᵃ باب 2.

فصل في الدهر والزمان 42ᵃ

فصل في الايام والليالي 47ᵇ فصل في الشهور 45ᵃ

فصل في الليالي 51ᵃ فصل في العشايا 51ᵃ

فصل في تباشير الصباح 52ᵇ

فصل في السنين 54ᵃ

(الربيع 54ᵃ الصيف 60ᵃ

الخريف 60ᵇ الشتاء 61ᵇ)

في الرسوم والاعياد والمواسم 63ᵃ باب 3.
(النوروز ;المهرجان ;ليلة السدف ;العيد.)

في عجايب الاقطار وغرايب (باب 7 in) 64ᵃ مقالة 3.
البحار والانهار والجبال والقفار

في عجايب الاقطار، اعلم ان بين 64ᵃ باب 1.
مطلع الشمس ومغربها

فصل في ذكر المدن 104ᵃ

فصل في الضياع والقرى 104ᵇ

فصل في الحصون 105ᵇ فصل في القلاع 105ᵃ

فصل في الدور 106ᵇ فصل في القصور 106ᵃ

فصل في المجالس 108ᵃ

في عجايب البحار، من عجيب صنع الله 109ᵇ باب 2.
عز وجل ان البحر في جانب من الارض

فصل في البحر المحيط وعجايبه 110ᵃ

فصل في البحر المظلم 111ᵇ

فصل في بحر الهند 117ᵃ

فصل في بحر فارس 119ᵃ

فصل في بحير عمان 120ᵃ

فصل في بحر القلزم 121ᵇ

فصل في بحر الزنج 122ᵇ

فصل في بحر المغرب 123ᵇ

في الانهار وعجايبها 126ᵇ باب 3.

في العيون وعجايبها 131ᵇ باب 4.

في الآبار وعجايبها 134ᵃ باب 5.

في الجبال وعجايبها 136ᵇ باب 6.

في الحجارة وعجايبها وخواصّها 144ᵃ باب 7.

في الاجسام المتولدة من (باب 3 in) 149ᵃ مقالة 4.
المعادن والنبات والحيوان

في المعادن 149ᵃ باب 1.

في النبات 153ᵇ باب 2.

فصل الحنطة 184ᵃ فصل البطليخ 180ᵃ

فصل في البقول الكبار 189ᵇ

فصل في البقول الصغار 194ᵃ

فصل في حشايش مختلفة الانواع 196ᵃ

فصل في الرياحين 203ᵃ فصل في البزور 201ᵃ

في اصناف الحيوان وعجايبه 209ᵇ باب 3.

الكلام علي طبايع الحيوان 209ᵇ

الانسان 209ᵇ نوع 1.

في حقيقة الانسان، اعلم ان 209ᵇ
الانسان مجموع

فصل في ابتداء احوال الانسان 210ᵃ

فصل وخلق الله تعالي الانسان 210ᵇ
على اربعة اضرب

القول فيما امتاز به الانسان 215ᵇ
من التخليق والتركيب

القول في معنى تسميتهم 219ᵃ
الانسان بالعالم الاصغر

القول في خواص الانسان 220ᵃ
وفوايد اجزايه

الجن 221ᵃ نوع 2.

فصل في ذكر بعض المتشيطنة 221ᵇ
واشهرها الغول

الدواب، الخيل هذا النوع 222ᵇ نوع 3.
احسن البهايم صورة الخ

فصل والعلامات الجامعة للنجابة 224ᵃ
في الفرس الخ

النعم، هذا النوع كثير الفايدة 227ᵃ نوع 4.
سريع الانقياد الخ

القول في طبايع الابل، وهذا 227ᵇ
النوع ينقسم ثلاثة اصناف

القول على طبايع ذي الناب والظفر 237ᵇ نوع 5.

الكلام على طبايع الحشرات والهوام 257ᵇ نوع 6.

الطير، وهذا النوع من الحيوان 274ᵃ نوع 7.
يختص بخفة البدن الخ

فصل واما كلاب الطير وان 280ᵇ
كانت سباعا الخ

Das Werk ist nicht ganz zu Ende (obgleich wahrscheinlich nicht sehr viel fehlt; aber manches wird der Verfasser noch ausführlich besprochen haben, z. B. die Fische). Es hört auf in dem Artikel القاوند (ein Strandläufer).

Es kommen viele Versstücke in dem Werke vor, besonders in der ersten Hälfte.

Der Verfasser kann nicht Ibn elaṯîr elǵezerî — einer von den 3 Brüdern dieses Namens, um 620/1223 — sein, da spätere Schriftsteller erwähnt werden. — Er lebt nach القزويني, den er oft citirt. Und dass mit القزويني der Verfasser des Werkes عجايب المخلوقات gemeint ist, nämlich زكرياء بن محمد بن محمود († 682/1283), erhellt aus f. 121ª, wo er die Geschichte erzählt, die bei القزويني ed. Wüstenfeld I S. 117 steht. Er citirt f. 25ᵇ das كنز الدرر. HKh. V 10899 führt ein Werk unter diesem Titel auf als verfasst von ابن الدريهم († 762/1361). Er citirt oft (z. B. 116ª. 129ª. 133ª. 139ᵇ) das تحفة الغرايب; das bei HKh. II 2633 angeführte Persische Werk kann dies nicht sein. Er erwähnt ferner f. 120ª das Werk عجايب الاخبار, über das HKh. auch keine weiteren Angaben macht; und f. 261ª das كتاب طبايع الحيوان des عبد اللطيف البغدادي († 629/1232); ferner ابن الفارض f. 166ᵇ († 632/1234). F. 9ª ist von dem Werke كتاب المباهج والمناهج die Rede (welches auch öfters مناهج الفكر ومباهج العبر betitelt ist) von محمد بن ابراهيم بن يحيى الكتبي الوطواط † 718/1318. Der Verfasser erwähnt bei Besprechung der Thiere f. 222ᵇ ff. das Werk des الدميري nicht. Dieses wurde im J. 773/1372 vollendet: s. bei Pm. 655. Die Annahme, dass die Abfassung seines Werkes nach 718/1318 und vor 773/1372 falle und dass er wahrscheinlich in der 2. Hälfte des 8. Jahrhunderts, um 750/1348, gelebt habe, wird also wol richtig sein. Dass das Werk des الدميري das Vorliegende stark benutzt hat und der Verfasser aus ihm wörtlich abgeschrieben, ist ganz sicher; es müsste denn umgekehrt dieser aus الدميري abgeschrieben haben, was nicht anzunehmen ist.

Schrift: ziemlich gross, aber ungleich, zum Theil flüchtig, im Ganzen gefällig, besonders in der ersten Hälfte, deutlich, meistens vocallos. Von f. 145 an scheint die Hand verschieden, ist aber doch dieselbe, nur etwas dicker. Ueberschriften und Stichwörter meistens roth. — Abschrift c. 1000/1591. — Bis 223 ist Arabische Foliirung. Dabei ist Bl. 50 ungezählt geblieben und nach 204 ein Blatt übersprungen (jetzt 204ᴬ). Nach Bl. 8 fehlt vielleicht etwas; Bl. 182ᵇ ist leer geblieben.

6164. We. 1088.

209 Bl. 8ᵛᵒ, 23 Z. (20½ × 14½; 16 × 8ᶜᵐ). — Zustand: lose Blätter und Lagen, vielfach fleckig, nicht frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken und -Klappe.

Auszug aus demselben Werk. Titel u. Verfasser fehlt. Anfang fehlt, 1 Blatt (die eigentliche Vorrede bis auf die letzten Worte). Das Werk beginnt hier f. 1ª, 1 mit dem Abschnitt:

فصل قال الحكماء، المخلوقات تنقسم الي ما لا يعرف اصله الخ

فصل في الفلك 1ᵇ — فصل في السموات والارض 1ª

فصل في الملك 8ᵇ — فصل في منازل القمر 6ª

الباب الثاني في الآثار السفلية وما فيها من العجايب 10ᵇ

المقالة الثانية في الدهر والزمان والليالي، وهما بابان، 16ª

الباب الاول في الدنيا 16ª

الباب الثاني في الدهر والزمان والايام والليالي 16ª

فصل في الشهور 18ª

المقالة الثانية (l. الثالثة) في عجايب الاقطار والبحار والانهار والعيون والآبار والجبال والاحجار، وهي سبعة ابواب 23ª

في عجايب الاقطار باب 1. 23ª

Beschreibt zuerst المغرب, dann المشرق, ferner بلاد الجنوب u. zuletzt بلاد الشمال.

في البحار، باب 2. 53ª

Diese Angabe, dass hier ein Kapitel beginne, fehlt; der Verf. beginnt sofort, ohne hier das betreffende Meer zu nennen, damit, dass er einige Inseln desselben aufzählt. Es ist offenbar bei Zeile 5 etwas ausgelassen vor den Worten: ما في جزيرة فارس اكبر منها،

في الانهار باب 3. 69ª

في العيون والعجايب باب 4. 74ᵇ

في الآبار باب 5. 78ª

في الجبال وعجايبها ومعادنها وفوايدها باب 6. 80ᵇ

في الاحجار وعجايبها باب 7. 89ª

Schluss f. 209^b: باربع قرون ودجاج باربع ارجل والنسان بستة اصابع وهذا ما انتهي الينا علمه من كتاب عجائب المخلوقات والحمد لله وحده الخ

Das Werk ist nicht correct abgeschrieben. Einiges ausgelassen. So steht f. 16^a bloss المقالة; ebenso f. 93^b; auch f. 58^a fehlt die Ueberschrift.

Das Werk des شهاب الدين احمد الحموي scheint es nicht zu sein, denn die bei HKh. IV p. 190 angegebene Eintheilung in فصول وابواب passt nicht.

Es fehlen nach f. 199 u. 208 je 2 Blatt.

Schrift: klein, gefällig, ziemlich deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift im Jahre 998 Šawwāl (1590) von ابو النصر بن حامد.

Pet. 840, 6, f. 29^b—30^b.

Format etc. und Schrift wie bei 1.

Ein kurzes Stück, von den Wesen in der Luft handelnd (فى كاينات الجوّ) und schliesslich vom Mineralreich. Beginnend: امّا السحاب والمطر وما يتعلق بهما فالسبب الخ und schliessend: تولّدت الاجسام الارضيّة مثل الذهب والفضّة'

6165.

Hieher gehören auch die Werke:

1) المعرب عن بعض عجائب المغرب von محمد بن عبد الرحمن الاندلسي ابو حامد um $^{550}/_{1155}$.
2) مجمع الغرائب ومنبع العجائب von محمد بن محمد بن على الكاشغرى † $^{705}/_{1305}$.
3) درة الاصداف فى غرر الاوصاف von عبد الرزاق بن احمد بن محمد ابن الفوطى † $^{723}/_{1323}$.
4) بلوغ المراد من الحيوان والنبات والجماد von ابو بكر بن على الحموى ابن حجّة † $^{837}/_{1433}$.
5) غاية الارشاد فى معرفة الحيوان والنبات والجماد von عبد الرءوف المناوى † $^{1031}/_{1622}$.

المقالة الرابعة فى الاجسام المتولدة من المعادن والنبات والحيوان 93^b

(Für المقالة الرابعة steht im Text bloss باب).

باب 1. فى المعادن 93^b باب 2. فى النبات 97^b
باب 3. فى ذكر حيوان بجملة انواعه وما اشتمل 139^a عليه كل ذي روح من اخلاقه وطباعه'

Dies Kapitel zerfällt in 9 نوع.

نوع 1. 139^b الانسان' ذكر المسعودي ان الله تعالي
نوع 2. 147^b الجنّ' وهو حيوان هوائى منيف الجرم
نوع 3. 153^a فى الحيوان الاهلىّ وينقسم الي ثلاثة اقسام
نوع 4. 158^b فى السباع' وهذا النوع من الحيوانات شديد الشبه
نوع 5. 169^a فى الحيوان الوحشىّ' الفيل هو اعظم الحيوانات شكلا
نوع 6. 175^a الحشرات' هذا النوع لا ينطبع اصنافه لكثرته
نوع 7. 181^a فى الطير' هذا النوع يختص بخفة البدن
197^a همج الطير' فمن ذلك النحل هو حيوان ذو همة لطيفة الخ
[Bl. 200—202^a werden einzelne Theile u. Producte der Thiere besprochen, wie Urin, Milch, Wolle.
نوع 8. 202^a فى حيوان البحر' وهو السمك' قال القزوينى منه ما يتولد من السفاد والبيض الخ
نوع 9. 206^a فى حيوانات عجيبة الاشكال' منه ما ذكرته العلماء ان وراء جبل قاف وهو من زمرة الخ

2. Thiere.

a) Thiere im Allgemeinen.

6166. Pm. 14.

149 Bl. 8vo, 5 Z. (17$^1/_2$ × 13; 11 × 8$^1/_2$^{cm}). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken, besonders im Anfang; nicht frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1^a (von anderer Hand):

كتاب مطالب العلية

oben zur Seite (roth): خواص ابن زهر u. darunter (schwarz):

طيور والحيوان البري والبحري

Der erste Titel ist schwerlich richtig; der zweite ist dem Inhalt angemessen. Dieses Werk, im Titel dem Ibn zohr beigelegt, ist, nach den Anfangsworten, von dem Grossvater des berühmten Arztes verfasst, nämlich dem Zohr ben 'abd elmelik ben moħammed ben merwān ben zohr elišbīlī abū 'l'alā † $^{525}/_{1131}$ (während der Enkel Moħammed ben 'abd elmelik ben zohr *elišbīlī* abū bekr, geb. $^{507}/_{1113}$, † $^{595}/_{1199}$ heisst). Das Buch enthält, in alphabetischer Folge, Angaben über die geheimen Kräfte von Thieren (vierfüssigen) und Vögeln, auch Pflanzen u. a. in Bezug auf Krankheit und Gesundheit etc. des Menschen.

Anfang: قال الوزير الاجل الفاضل العالم ابو العلا ابن زهر عفى الله عنه، جمعتُ ما قالته العلماء واشرت فيه الي اسماء من تقدم من الحكماء وغيرهم من الفلاسفة العلماء بحرف واحد او بحرفين من اسمه الخ

Die Abkürzungen der Namen der benutzten Schriftsteller werden jetzt angeführt. Dann, ohne besondere Ueberschrift, handelt er zuerst von إيّل. Der Artikel beginnt f. 3ᵇ: من علق عليه دماغ الايل او بعضه او شيئا منه لم ينم Dann f. 7ᵃ ارنب, 8ᵇ افعى etc. Zuletzt 136ᵇ قط, 137ᵇ قسْط, قطران, 138ᵇ قطن, 139ᵃ قُرْطم, 140ᵃ قُصَب 142ᵃ, قَمَر 142ᵇ, قرنفل 142ᵇ. Es schliesst mit einem Kapitel: wie man geheime Schätze u. dgl. in der Erde entdecken könne.

Schluss f. 143ᵇ: وهذه العزيمة يقول فاه فاه كميتا ثقللماه هياحاه حربكاه درنبيخ، تم وكمل والحمد لله وحده وصلوته وسلامه على خير خلقه ... الي يوم الدين وحسبنا الله ونعم الوكيل،

Schrift: gross, dick, gefällig, etwas vocalisirt, gleichmässig, Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$.

الدميري scheint das Werk bei seinem حياة الحيوان "كـ" für seine Angaben الخواص bei vielen Artikeln benutzt zu haben.

Auf den letzten Blättern (145—149) stehen allerlei Mittel abergläubischer Art.

6167. Spr. 1923.

189 Bl. 4ᵗᵒ, 17 Z. ($26^{3}/_{4} \times 18$; $17^{1}/_{2} \times 12$—13^{cm}). — Zustand: im Ganzen gut, doch nicht frei von Flecken, besonders im Anfang. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Kattunbd. — Titel f. 1ᵃ (u. Vorrede f. 2ᵃ, 2):

كتاب بدايع الاكوان في منافع الحيوان

(In der Unterschrift f. 189ᵃ bloss: بدايع الاكوان.) — Verfasser fehlt. Der Name desselben stand f. 1ᵃ nach dem Titel, ist aber jetzt völlig ausgewischt.)

Anfang: الحمد لله الذي امطر جود جوده على الاكوان بنعم مختلفة الالوان واظهر شرف الانسان بكمال نفسه الناطقة على كل حيوان ... وبعد فانه لما رسم مولانا الصاحب العالم الساحب ذيل الاحسان المحسن الي القاصي والداني الباسط العدل في البلدان تاج الدنيا والدين خلد الله ملكه مدي الازمان واسعد جدّه ما تعاقب الجديدان وحرسه بالمعقبات الخ

Im Auftrage des in der Vorrede gefeierten تاج الدين hat der Verfasser dies Werk verfasst über die Besonderheit der Thiere (في خواص الحيوان), nach den Berichten ausgezeichneter Aerzte und den Erfahrungen der Sachkundigen. Die Anordnung ist alphabetisch. Zuerst kommt die Beschreibung des Thieres, dann seine besonderen Eigenschaften und sein Nutzen in medicinischer Hinsicht. Der Verfasser hat, nach einer Stelle im Artikel الارنب, sein Werk nach d. J. $^{628}/_{1226}$ verfasst und wird wol um $^{650}/_{1252}$ (bis $^{700}/_{1300}$) herum gelebt haben, vor Eddemīrī, der ihn benutzt hat. Als seine Quellen nennt der Verfasser im Schlussworte: الجاحظ وارسطو وابن ابي الاشعث، وهرمس وابن وحشية والمدايني، وبختيشوع وولده جبريل وبنادوق، ومحمد بن زكرياء الرازي والشريف الادريسي والطبري وجالينوس وديسقوريدوش،

Das Werk selbst beginnt f. 2ᵃ: باب الالف، انسان، اعلم ان الانسان اعلم ان الله عز وجل شرف الانسان على ساير المخلوقات لقوله تعالي ولقد كرمنا الخ (Die ersten Worte dieses Artikels اعلم ان الانسان sind ohne Zweifel zu streichen.)

Darauf folgt f. 12ᵃ: القول في طبايع الاسد، وانما بدأنا به اولا لانه اشرف هذا النوع الخ

f. 16ᵇ القول فى طبايع الابل' قال اصحاب البحث عن طبايع الحيوان انّ ذكره من عصب الخ

Einige andere Anfänge:

70ᵇ باب الدال' دب' القول فى طبايع الدبّ' الدب مختلف الطباع ياكل ما تاكله السباع وترعاه الدوابّ الخ

89ᵃ باب الصاد' صقر' القول فى طبايع الصقر' ينقسم الي ثلثة اصناف الخ

102ᵃ باب الغين' غراب' القول فى طبايع الغراب' وهو اصناف الغداف والزاغ الازرق الخ

Der letzte Artikel ist يويو. Dann folgt das Schlusswort.

Schluss f. 139ᵃ: وصفح عن مقابلته برته والله تعالي يديم له السعادة المخلدة والنعم المجددة ما دامت الايام وتواترت الشهور والاعوام انه سميع علام ولىّ الانعام' تم الكتاب

Schrift: gross, gut, deutlich, gleichmässig, ganz vocalisirt. Ueberschriften roth. — Abschrift vom 21. Rabīʾ I 627/1230 von احمد بن محمد المصري.

6168. WE. 169.

141 Bl. 4ᵗᵒ, 28 Z. (29½ × 21; 20½—21 × 13ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. Im Anfang etwas unsauber; Blatt 1 ausgebessert. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederband. — Titel und Verfasser von späterer Hand f. 1ᵃ:

الجزء الاول من حياة الحيوان الكبري للعلامة الدميري

Ausführlicher: كمال الدين ابو البقا محمد بن موسي ابن عيسي الدميري المصري الشافعي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي شرف انواع الانسان' باصغريه القلب واللسان' وفضله على ساير الحيوان' بنعمتى البرهان . . . وبعد فهذا كتاب لم يسالنى احد تصنيفه ولا كلفت القريحة تاليفه الخ

Das thiergeschichtliche Werk des Moḥammed ben mūsā ben ʾīsā *eddemīrī* elmiçrī kemāl eddīn abū ʾlbaqā, geb. um 745/1344, † 808/1405, im J. 773 Raǵab (1372) vollendet, (s. bei We. 1159, Schluss), liegt hier in der grösseren Ausgabe vor. Es ist alphabetisch geordnet und beginnt mit الاسد من السباع معروف وجمعه أسود واسد واساد والانثى اسدة' الخ

Der Verfasser behandelt zuerst die Namen der Thiere, ihre Beiwörter etc., dann ihre Eigenschaften, mit allerlei historischen und poetischen Belägen, giebt betreffende Aussprüche Moḥammeds, die sprüchwörtliche Anwendung und Auskunft über medicinischen Gebrauch einzelner Theile derselben und ihre Bedeutung für Traumauslegung. Der Verfasser zeigt eine grosse Belesenheit.

Dieser erste Theil schliesst mit dem kurzen Artikel f. 137ᵇ: ام شبقونة قال فى المرصع انه طاير يكون مع الحمر والغنم ياكل الذباب والله اعلم'

Schrift: ziemlich gross, regelmässig, gut u. deutlich, vocallos. Die Ueberschriften der Artikel sind roth. — Abschrift im J. 1034 Ǵom. I (1625) von ناصر بن عبد العزيز

Von anderer grober Hand mit Persischem Zuge ist noch der Buchstabe ص hinzugefügt, die Artikel von الصوابة bis الصير umfassend, geschrieben von سليمان بن احمد المحاسنى الحنفى zu Ende des Jahres 1175/1762.

An den Artikel الاوز schliesst sich ein langer Excurs über die Nachfolger Moḥammeds bis zum letzten ʾAbbāsiden.

HKh. III 4663.

6169. WE. 169ᵇⁱˢ.

295 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (26 × 15; 18 × 8⅔ᶜᵐ). — Zustand: Bl. 1—20 fast lose im Einband; auch die übrigen Blätter nicht ganz fest; im Ganzen nicht besonders sauber; am Rücken stellenweise wasserfleckig; öfters daselbst ausgebessert. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: Pappband mit schadhaftem Lederrücken.

Zweite Hälfte desselben Werkes. Titel und Verfasser f. 1ᵃ in der Mitte, etwas nach unten hin, von ganz neuer Hand:

الجزوْ الثانى من حياة الحيوان الكبري للدميري

(Aehnlich steht diese Angabe von anderen Händen noch zweimal auf derselben Seite oben.) Dieser 2. Band beginnt f. 1ᵇ mit dem Buchstaben ص (erster Artikel: الضان ذوات الصوف من الغنم الخ)

und geht bis zu Ende des Werkes.

Schluss f. 295: وابتدي بملك الوحش الذي منه الشجاعة تغتني' وحسبنا الله الخ

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter zu Anfang der einzelnen Artikel derselben roth; dieselben dann auch am Rande, aber schwarz. — Abschrift im J. 1025 Dû'lqa'da (1616) von ابراهيم بن محمد الاويسى

Collationirt. Am Rande Verbesserungen, einige Male auch einige längere Stellen, die nicht zum Werke selbst gehören.

Beim Zählen ist f. 276. 277 ganz übersprungen; auf f. 36. 42. 44 folgt je ein ungezähltes Blatt, jetzt bezeichnet mit f. 36ᵃ. 42ᵃ. 44ᵃ.

Das längere Reǵez-Gedicht بدات بسم الله steht f. 64ᵃ.

F. 294ᵇ ein Gedicht des ابن خطيب الموصلي, dass die göttliche Gerechtigkeit von Bestrafung der Bösen nicht absehe. Anfang (Kâmil):

ما رتّب الله الحدود وقصده في الناس ان يرعى المسىء ويرحمُ

14 Verse.

F. 295ᵇ Gebete am Neujahrstage, am letzten Tage des Jahres und in der Mitte des Ša'bân.

Berichtigungen zu dem Werke von احمد بن العماد الاقفهسى † 808/1405, u. d. T. البيان التقريري في تخطيئة الكمال الدميري

Ein Nachtrag zu dem Grundwerk von محمد بن على بن محمد الشيبى المكي † 887/1482 u. d. T. طيب الحيوة.

6170.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) We. 1160, 1, f. 1—335.

368 Bl. 8vo, 21 Z. (21½ × 16; 13½ × 10cm). — Zustand: zur Hälfte lose im Deckel; zum Theil etwas unsauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel u. Verfasser f. 1ᵃ (von späterer Hand):

الجزؤ الاول من حيوة الحيوان الكبري
لكمال الدين الدميري

Diese erste Hälfte des Werkes geht hier bis zu Ende des Buchstabens س, in dem sie schliesst mit dem Artikel ابو سرابس. Dieser Artikel findet sich in der Form سيرابس (ohne ابو) als vorletzter des Buchstabens in We. 1156, welche Ausgabe denn doch noch reichhaltiger ist und manches Abweichende hat.

Nach f. 163 fehlt 1 Blatt.

Schrift: ziemlich klein, kräftig, gewandt, deutlich, vocallos, gleichmässig. F. 1—3. 8—10 gut ergänzt, f. 11 ebenfalls ergänzt, von anderer Hand, dick und deutlich. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift vom Jahre 907 Ša'bân (1502). — Collationirt.

2) We. 1156 u. 1157.

306 u. 311 Bl. 4to. We. 1156: 27 Z. (29 × 20; 21 × 12cm) u. We. 1157: 25 Z. (29 × 20; 20 × 13—14cm). — Zustand: We. 1156: fast nur lose Lagen im Deckel, ziemlich unsauber; We. 1157: nicht ganz sauber, sonst ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederdeckel; We. 1157: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel und Verfasser We. 1156 f. 1ᵃ in Goldverzierung:

الجزؤ الاول من حيوة الحيوان الكبري لكمال الدين
ابي البقا محمد بن عيسي الدميري الشافعي

Titel in We. 1157: الجزء الثاني الخ; Verfasser so wie bei WE. 169 angegeben ist.

We. 1156: Theil I des Werkes; Schluss wie bei WE. 169. — We. 1157: Theil II, vom Buchstaben ص an bis zu Ende.

Schrift: We. 1156: ziemlich gross, gleichmässig, ganz vocalisirt. Stichwörter u. Ueberschriften in hervorstechend grosser Schrift, zum Theil auch roth. Text in rothen und blauen Linien eingefasst. We. 1157: etwas grösser und kräftiger; der Text in rothen Strichen. — Abschrift: We. 1156: im J. 1008 Rabî' I (1599) von محمد بن صالح We. 1157: im Jahre 1032 Ram. (1623).

3) Mf. 163.

364 Bl. 4to, 33 Z. (29½ × 17½; 19½ × 11—11½cm). — Zustand: im Ganzen gut, doch nicht frei von grösseren Wurmstichen am Rande; auch ist gegen Ende eine Lage lose. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: schöner brauner Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser fehlt, steht aber über dem Anfang des 2. Theiles, f. 179ᵇ.

Anfang wie bei WE. 169; voraufgeht ein hübsches goldverziertes Frontispice, für das Bismillâh bestimmt. Schluss wie bei WE. 169bis.

Zerfällt hier in 2 Theile. 1) Buchstabe ا bis ر, f. 1—178ᵇ. 2) Buchstabe ز bis Ende, f. 179ᵇ—364ᵇ.

Schrift in rothen Linien eingerahmt (die beiden ersten Seiten in Goldlinien), klein, gefällig, gleichmässig, wenig vocalisirt. Die Ueberschriften roth, einige Male auch farbig; die Stichwörter roth. Am Rande oft Verbesserungen und Zusätze. — Abschrift des 1. Theils (nach f. 178ᵇ unten) vom J. 27 Moharram, d. i. vom J. 1027/1618. Der 2. Theil wird wol im Laufe desselben Jahres fertiggestellt worden sein; derselbe giebt in der Unterschrift nichts darüber an.

4) We. 1158 u. 1159.

394 u. 356 Bl. 4to, 23 Z. (23 × 17¼; 16 × 8½cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht überall sauber und der Seitenrand im Anfang wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: brauner Lederbd. — Titel und Verfasser f. 1a:

الجزء الاول من حياة الحيوان الكبري
لكمال الدين الدميري

Ebenso auf dem Vorblatt. Auf der Rückseite desselben ein kurzer biographischer Artikel über den Verfasser, entnommen dem نيل الدرر الكامنة لابن حجر. Darüber steht ein Verzeichniss der in diesem Werke berührten Wissenschaften, wie صرف, نحو, فقه etc.

We. 1158: geht bis zum Buchstaben ش (inclusive); We. 1159: 2. Theil des Werkes, sich an den 1. Theil unmittelbar anschliessend, beginnt mit dem Buchstaben ص (erster Artikel الصؤابة). Schluss wie bei WE. 169bis und dann noch: كمال الدين الدميري رحمه وكان الفراغ من مسودّته في شهر رجب الفرد سنة ثلاث وسبعين وسبع مائة جعل الله ذلك خالصا لوجهه الكريم وموجبا للفوز في دار النعيم ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich, ziemlich deutlich, ziemlich gedrängt, fast vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Die behandelten Artikel am Rande kurz angegeben (roth). Auf dem breiten Rande bisweilen Zusätze. — Abschrift Bd I vom J. 1048 Ḏû'lqa'da (1634) bis 1044 Rab. I (1634) u. Bd II v. J. 1044 Ram. (1635) von علي بن محمد بن محمد بن علي الشربيني المصري الشافعي المتطبب

5) Df. 49 u. 50.

259 u. 249 (251) Bl. 4to, 25 Z. (29 × 19½ [29½ × 20½]; 18½ × 12cm). — Zustand: im Ganzen gut; ebenso Df. 50, das aber unten am Rande etwas wasserfleckig ist. — Papier: gelblich, stark, glatt. — Einband: Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser Df. 49 f. 1a:

الجزؤ الاول من كتاب حيوة الحيوان الكبير للدميري

Df. 49 enthält den 1. Theil des Werkes und geht bis zu Ende des Buchstabens س; letzter Artikel سيرابس. Df. 50 die 2. Hälfte, vom Buchstaben ش an. Erster Artikel الشادن. Schluss f. 249b wie bei WE. 169bis.

Schrift: gross, deutlich, vocallos. Die Stichwörter roth. — Abschrift im Jahre 1087 Çafar (1676), von علي بن حماد بن احمد الصوي الشافعي

In Df. 50 ist Bl. 198 ungezählt geblieben; dagegen kommen Bl. 55. 144. 204 doppelt vor (jetzt mit 55A etc. bezeichnet).

6) Lbg. 500 u. 501.

198 u. 254 Bl. 4to, 33—36 Z. (28½ × 18; 21½ × 11—12cm). Lbg. 501: 33—37 Z. (26½ × 17½; 21 × 12 [20 × 11½]cm). — Zustand: fleckig, unsauber, wurmstichig, zu Anfang am Rande ausgebessert; nicht ganz fest im Einband; viele Blätter lose. Lbg. 501: wurmstichig, oft am Rande ausgebessert; f. 60 ff. wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, zieml. stark. — Einband: schwarzer Lederband mit Klappe. — Titel u. Verfasser fehlt in Lbg. 500. In der Unterschrift f. 198a:

الجزء الاول من حياة الحيوان

Lbg. 501, f. 1a: الجزء الثانى من حياة الحيوان الكبري للامام الدميري

Lbg. 500: Erster Theil des Werkes. Derselbe geht bis zum Buchstaben ر; letzter Artikel ذو رُمَيْح. (Die Qaçîde des ابو الفتح البستى steht f. 88a/89a.) — Lbg. 501: Zweite Hälfte, vom Buchstaben ز an. Erster Artikel f. 1b: الزاغ من انواع الغربان الخ. Schluss wie bei Pet. 204. F. 253b. 254 enthält das Nachwort des محمد قطة العدوي zu der in Bûlâk gedruckten Ausgabe im J. 1275 Ǵom. II (1858).

Schrift: Lbg. 500: ziemlich gross, kräftig, gewandt u. deutlich, vocallos; die Stichwörter roth. Bl. 109—111. 129—135. 158. 159 ähnlich ergänzt; Bl. 1. 15. 16. 20. 21. 57. 58. 136. 195—198 etwas kleiner, kräftig und gleichmässig. Der Text in rothen Doppellinien. Lbg. 501: klein, breit, vocallos; die Stichwörter roth. Die Ergänzung f. 1—59. 117. 228—254 von derselben Hand wie in Lbg. 500, f. 1. 15 ff. — Abschrift um 1100/1688, die Ergänzung Bl. 1. 15 ff. um 1270/1853.

7) Pm. 655.

389 Bl. 4to, 28 Z. (28½ × 18⅔; 18½ × 10½cm). — Zustand: im Ganzen gut. Der ganze untere Rand ist etwas wasserfleckig und der obere im Anfang auch, namentlich f. 6—18. Der Rand von f. 1—5 u. 387—389 ist ausgebessert und f. 388 ist unten am Rücken im Text beschädigt. Bl. 384 u. 387 sind stark fleckig. Auch ausserdem hie u. da bisweilen fleckig. — Papier: gelb, ziemlich dünn und oft recht dünn, glatt. — Einband: grüner Lederband. — Titel u. Verfasser auf dem ungezählten Vorblatte von später Hand:

حيوة الحيوان الكبري للعالم الفاضل الدميري

Der Anfang fehlt. F. 1a, Zeile 1 beginnt mit dem 1. Artikel des Werkes (الاسد), so wie

bei WE. 169 angegeben. Der Schluss wie bei WE. 169bis.

Nach der Unterschrift ist die Unreinschrift des Werkes beendet im J. 773 Rağab (1372) (wie bei We. 1159).

Schrift: klein, schön, fast vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. Die behandelten Artikel sind am Rande roth angegeben. Arabische Foliirung. — Abschrift im J. 1103 Çafar (1691) von يوسف بن محمد.

8) Pet. 204.

261 Bl. Folio, 31 Z. (32 × 20²/₃; 28 × 13¹/₂cm). — Zustand: der hintere Rand stark wasserfleckig, so dass auch der Text darunter gelitten hat. Auch sonst nicht ohne Flecken. Der vordere und untere Rand im Anfang und am Ende ausgebessert. Das letzte Blatt fast lose. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel fehlt. Von anderer Hand f. 1ª: كتاب حياة الحيوان. So auch in der Vorrede f. 1ᵇ, Z. 8 v. unten. Verfasser fehlt.

Anfang wie bei WE. 169. Schluss in dem Artikel اليعسوب f. 261ᵇ, wie bei WE. 169bis: وابتدي بملك الوحش الذي منه الشجاعة تقتفي، وحسبنا الله وكفى وصلى الله على سيدنا محمد النبي المصطفى قال مولفه فقير رحمة ربه،

Schrift: ziemlich klein, gefällig, deutlich, vocallos; die Ueberschriften roth. Im Anfang am Rande die behandelten Artikel des Textes (roth) angegeben. — Abschrift von احمد بن حاجي محمد بن جمعة بن حمدان العبادي، im Jahre 1130 Rabī' I (1718).

Es fehlt nach f. 261 ein Blatt (die Angabe der Abfassung und Vollendung im J. 773 Rağab (1372).

9) Spr. 1924.

171 Bl. 4to, 21 Z. (22 × 15; 18¹/₂ × 9—9¹/₂cm). — Zustand: fleckig. Der Rand bisweilen ausgebessert. — Papier: gelb, ziemlich stark, glatt. — Einband: Halbfranzband. — Titel, Verfasser und Anfang fehlt.

Die zweite Hälfte des Werkes.

Das Vorhandene beginnt gegen Ende des Artikels الشاة bei den Worten: وقضى عنه دينه ولو كان عليه مثل الجبال دينا اداه الله عنه بمنّه وكرمه (= der gedruckten Ausgabe Bd II, S. 52, Z. 8 v. u.). Der erste vollständige Artikel ist hier f. 2ᵇ unten: الشامرك.

Die Handschrift ist nicht bloss defect, sondern auch ganz verbunden. Die Blätter folgen so: 1—3; 1 Bl. fehlt; 4. 5; c. 3 Bl. fehlen; 6. 7; 1 Bl. fehlt; 8—13; 1 Bl. fehlt; 14—21; c. 4 Bl. fehlen; 22—25; c. 20 Bl.; 35; c. 8 Bl.; 28. 29; c. 8 Bl.; 30; c. 6 Bl.; 31; 2 Bl.; 32. 52—55. 33; c. 5 Bl.; 26; 1 Bl.; 27; c. 3 Bl.; 34; 1 Bl.; 36—49; 1 Bl.; 83. 50. 51; c. 5 Bl.; 84—87. 56—63; 2 Bl.; 66; 2 Bl.; 67. 68; 1 Bl.; 69—72; 1 Bl.; 64. 65; 1 Bl.; 73—82. 113; 2 Bl.; 112. 88—90. 92—111; c. 5 Bl.; 114. 91; 1 Bl.; 125; 2 Bl.; 126; 6 Bl.; 115—117; c. 3 Bl.; 127—135; 1 Bl.; 136. 118—124; 1 Bl.; 137; 1 Bl.; 138—146; 2 Bl.; 163—171. 157—162; 2 Bl.; 147; 1 Bl.; 148—152. 155. 156. Dann fehlt noch das Ende, c. 7 Blätter.

Die Lücke nach f. 147 kann einigermaassen ergänzt werden aus f. 153. 154. Beide Blätter gehören aber der Handschrift nicht an, sondern einem Auszuge aus diesem Werke.

Die Handschrift ist bisweilen etwas kürzer als der gedruckte Text.

Schrift: ziemlich gross, geläufige, deutliche Gelehrtenhand, gleichmässig, vocallos, öfters auch ohne diakritische Punkte. Die Ueberschriften und Stichworte roth. — Abschrift c. ⁹⁰⁰/₁₄₉₄. — Collationirt.

10) Pet. 318.

616 Bl. 8vo, 17 Z. (20 × 14¹/₂; 13¹/₂ × 8¹/₂cm). — Zustand: im Ganzen gut. Der breite Rand etwas beschnitten, so dass die daselbst stehenden kurzen Angaben der Textabschnitte häufig durchschnitten sind oder ganz fehlen. Der obere Rand zum Theil wasserfleckig. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: rothbrauner Lederband. — Titel und Verfasser fehlt.

Zweite Hälfte des Werkes; sie beginnt in dem Buchstaben س. Der Anfang fehlt, 1 Bl. Das Vorhandene beginnt hier f. 1ª im Artikel ساق حر. Schluss wie bei Pet. 204.

Nach f. 307 fehlt 1 Bl., nach 324 2 Bl. Das Schlussblatt, welches das Ende der Unterschrift enthält, fehlt gleichfalls. — In der Unterschrift (f. 616ᵇ) ist die Zeit der Abfassung des Werkes angegeben.

Schrift: ziemlich klein, gewandt, gleichmässig, ziemlich deutlich, fast vocallos. Die Stichwörter der Artikel sind roth. — Abschrift c. ¹¹⁰⁰/₁₆₈₈.

6171.

Einzelne Stücke desselben Werkes (in der grösseren Ausgabe) liegen vor in:

1) Mf. 968.

91 Bl. 4to, c. 31—33 Z. (29 × 18¹/₂; 21 × 11¹/₂cm). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut, doch (besonders zu Anfang) an mehreren Stellen sehr fleckig und in der ersten Hälfte am oberen Rande und im Rücken wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser fehlt. Aber f. 1ª oben steht richtig: قطعة من حيوة الحيوان u. in der Ecke: مصنفه الدميري

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt f. 1ᵃ: قد اخرجت راسها من فمي وقالت انظر هل مضى هذا العدوّ فالتفت الخ. Diese Worte gehören zu dem Artikel: الحيّة.

Es liegt hier ein Stück der grösseren Ausgabe des Werkes vor, wie auch f. 12ᵃ oben am Rande steht: حياة الحيوان الكبري. Im Anfang fehlen 200 Bl. Dies Bruchstück hört auf am Ende des Artikels السرطان mit den Worten f. 91ᵇ: فانه يصيب خيرا من ارض بعيدة حاسب لحم السرطان فى منامه مال حرام والله اعلم.

Nach f. 81 fehlen 10 Blätter.

Schrift: gross, kräftig, etwas rundlich, vocallos. Die Stichwörter roth. Für die Stichwörter der letzten Artikel ist im Text Platz gelassen. — Abschrift c. 1200/1785.

2) We. 1160, 2, f. 336—368.

8ᵛᵒ, 29 Z. (21 × 15; 16 × 11½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelblich, glatt, dünn. — Titel und Verfasser fehlt.

Dies Stück geht vom Buchstaben ش an (erster Artikel الشادن) bis zu Ende des Buchstabens ط (letzter Artikel بنت طبق وام طبق).

Schrift: klein, gefällig, deutlich, gleichmässig, vocallos. Die Stichwörter roth. — Abschrift im Jahre 1080 Rabí' I (1669) von محمد.

3) Pet. 319.

9 Bl. 8ᵛᵒ, 14—16 Z. (20 × 15; 17½ × 11ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: weiss, fein, glatt. — Ohne Einband, zusammengeheftet. — Titel u. Verf. fehlt.

Es ist der Anfang des Werkes und entspricht We. 1160, f. 1ᵇ—7ᵃ, Z. 13.

Schrift: gross, deutlich, vocallos, sehr incorrect. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1840.

4) Mq. 180ᵇ, f. 102—113.

Vereinzelte Blätter aus der 2. Hälfte des حيوة الحيوان الكبري "د" des الدميري.

5) We. 1172, 7, f. 23.

1 B. 4ᵗᵒ, 27 Z. (24 × 16; 18 × 12ᶜᵐ). — Zustand: fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark.

Enthält die Artikel الفرقد bis in den Artikel الفلو, bis zu den Worten: اعظم من الجبل اذ المراد بذلك تعظيم ذاتها ويبارك الله فيها ويزيدها

Schrift: ziemlich klein, gleichmässig, gefällig, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1000/1591.

6172.

Zu der kleineren Ausgabe des Werkes scheinen zu gehören:

1) Pm. 29.

160 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (24½ × 16½; 17½ × 11½ᶜᵐ). — Zustand: fleckig und unsauber an ziemlich vielen Stellen. Die Blätter der Handschrift sind alle einzeln am Rücken mit Papier beklebt; der Seitenrand ist f. 1—4. 147. 158—160 ausgebessert. Nicht frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel und Verfasser (zweimal):

كتاب حياة الحيوان تاليف العلامة الدميري

Anfang: الحمد لله الذي شرف نوع الانسان بالاصغرين القلب واللسان وفضله على ساير الحيوان ... وبعد فهذا كتاب لم يسالنى احد تصنيفه ولا كلفت القريحة تاليفه الخ

Schluss wie bei Pet. 204. Zeit der Abfassung im J. 773 Raǵab (1372).

Schrift: ziemlich gross, gedrängt, deutlich, wenig vocalisirt. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Gute Abschrift (aus einer Handschrift, die von einer Handschrift genommen, welche nach der des Verf. geschrieben war) von محمد بن محمد بن على الدموشي الشافعي im Jahre 819 Ramaḍân (1416). — Collationirt.

Der Rand ist sehr oft mit Zusätzen zum Text eng beschrieben, es ist sogar eine Menge einzelner Blätter von kleinerem oder grösserem Format in die Handschrift geklebt und beschrieben; dies ist der Fall nach f. 37. 39. 52. 53. 56. 61. 63. 65. 75. 85. 98. 99 (2 Blätter). 104. 115. 129. 132. 139. 147. 148. 152. 153. 155. 156. Blatt 44 ist zwar mitgezählt, ist aber auch nur ein solches Beiblatt. Dieselben sind jetzt mit A, zu der Zahl gesetzt, bezeichnet.

Anhang f. 159ᵇ: 2 Traditionen, deren erste die Scheidungsfrage, die andere das Unterrichten der Jugend in den gesetzlichen Vorschriften der Religion betrifft.

2) We. 1162.

312 Bl. 8ᵛᵒ, c. 19—21 Z. (21 × 15; 17 × 11½ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen und Blätter im Deckel; von Flecken nicht ganz frei, auch nicht von einigen Wurmstichen. — Papier: gelblich, ziemlich dünn und glatt. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1ᵃ (von späterer Hand) und f. 1ᵇ oben:

كتاب حياة الحيوان

Verfasser f. 1ᵃ ausradirt, f. 1ᵇ oben: الدميري.

Anfang wie bei WE. 169. **Schluss** f. 312ᵇ etwas abweichend von Pet. 204: وابتدأ بملك الوحش الذي منه الشجاعة وهذا ما الهمني به الله تعالي وحسبنا الله ونعم الوكيل والحمد لله على التمام والصلاة والسلام على سيدنا محمد سيد الانام وعلى آله وصحبه الكرام،

Schrift: gross, kräftig, steif, unschön, deutlich, vocallos. Die Stichwörter roth. — **Abschrift** c. 1100/1688. Nach f. 183 fehlen 4 Bl.

3) We. 1161, 1, f. 1—191.

196 Bl. 8ᵛᵒ, c. 15—16 Z. (18 × 13½; 15½ × 12ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich unsauber, nicht ganz fest im Deckel. — **Papier:** gelb, stark, ziemlich glatt. — **Einband:** brauner Lederband. — **Titel und Verfasser** f. 1ᵃ:

الجزء الرابع من كتاب حيوة الحيوان للدميري

Der 4. u. zugleich letzte Theil des Werkes. Beginnt mit dem Buchstaben ق. Zuerst: القادحة الدودة يقال قدح الدود فى الاسنان والشجر قدحا قاله الجوهري، الخ

Letzter Artikel اليعسوب. **Schluss** desselben f. 190ᵇ: والمنافقين بالمال كما يلوذ النحل بيعسوبها ومن ههنا قيل لعليّ امير النحل، تم الباب بحمد الله وعونه وحسن توفيقه وهو آخر كتاب حياة الحيوان، وقال المؤلف رحمه هذا آخر ما انتهي اليه الغرض مما يحصل فى هذا الشان الاكتفاء وختم بملك النحل . . . وابتدي بالاسد ملك الوحش الذي منه الشجاعة تقتفى والحمد لله وحده وصلي الله على سيدنا محمد . . . تسليما،

Woran sich noch ein kurzes Gebet schliesst: اللهم بحق هذا النبيّ الكريم عندك يا رب العالمين اسالك ان تتوفينا مسلمين لا مغيرين ولا مبدلين الخ

Schrift: gross, breit, kräftig, nachlässig, ziemlich unschön, doch deutlich, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. Der Rand sehr schmal. — **Abschrift** von عبد الله بن عبد السلام العدوي im J. 848 Ǵom. II (1444).

6173. Lbg. 170.

276 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (21 × 14¾; 15 × 8½ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut; am oberen und unteren Rande stellenweise wasserfleckig. — **Papier:** gelb, glatt, stark. — **Einband:** brauner Lederbd. — **Titel u. Verfasser** f. 1ᵃ:

ك" عين الحياة لبدر الدين الدماميني المالكي

Der Titel so auch in der Vorrede f. 2ᵇ.

Anfang f. 1ᵇ: قال . . . بدر الدين ابو عبد الله محمد (بن) ابي بكر بن عثمان [l. عمر] القرشي المخزومي الدماميني المالكي . . . الحمد لله الذي اوجد بفضله حياة الحيوان وكرّم بني آدم بمزيتي العقل واللسان . . . وبعد فيقول . . . الدماميني . . . لما كانت الخدم تتوسّل باهداء طرف الفوائد لساداتها الخ

Auszug aus demselben Werk des Eddemîrî, von Moħammed ben abû bekr ben 'omar ben abû bekr elqoreśî elmaħzûmî bedr eddîn abû 'abd allâh *eddemâmînî*, geb. 763/1362, † 828/1425 (827), verfasst und gewidmet dem ناصر الدين الواثق بالله ابو الفتح احمد شاه بن محمد شاه بن مظفر شاه،. Derselbe ist alphabetisch geordnet, beginnt f. 4ᵇ mit الاسد (dann الابل, الابابيل, الاتان etc.) und schliesst mit اليعسوب; er berücksichtigt, wie das Grundbuch, auch die gesetzlichen Vorschriften in Betreff der Thiere, die Sprüchwörter und die geheimen Kräfte (الخواص). — Das Gedicht des ابن سينا (Anfang: هبطت اليك) f. 266ᵇ.

Der Verfasser schliesst mit dem Lobe des oben genannten Sulṭâns Aħmed śâh; zuletzt f. 275ᵇ: وقرن سعيه الشريف بالظفر فى مبدأ كل امر وختامه بمنّه وكرمه امين،

Dann fügt er noch die Notiz hinzu, dass er dies Werk im Jahre 823 Śa'bân (1420) vollendet habe. Hier heisst er irrthümlich: محمد بن ابي بكر بن محمد

Schrift: gross, weit, gleichmässig, deutlich, etwas vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** im Jahre 1018 Śa'bân (1609), im Auftrage des نور الدين على بن احمد الشهير بابن ابي البركات الناوي وبابي طبق ايضا

HKh. III 4663. IV 8437.

6174. We. 1163.

363 Bl. 4ᵗᵒ, 21 Z. (22 × 16; 15½ × 8—8½ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** gelb, stark, grob, etwas glatt. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken. — **Titel und Verfasser** f. 1ᵃ (und unten auf dem Schnitt):

كتاب زهر البان فى نعوت الحيوان اختصار العبد الفقير السيد محمد بن عيسي بن كنان الحنفى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي انشأ الحيوان الحاسّ بقدرته ودبره باحسن تدبيره فى سكونه وحركته وجعل لكل نوع منه ما يعينه فى حياته ونشاته . . . وبعد فان الله خلق الحيوان واودع فيه اسرارا فى سجيّته وشؤونا فى طبيعته كل ذلك لسعة علمه فيه يبرزه فى خليقته الخ

Abkürzung desselben Grundwerkes des Eddemîrî, von **Moḥammed ben 'Isâ** *ibn kennân* † 1153/1740 (No. 1531), in alphabetischer Folge.

Als **Titel** am Ende der Vorrede angegeben:

زهر البان فى مختصر حيوة الحيوان

Anfang des Werkes selbst f. 2ᵇ: الاسد من السباع معروف وجمعه اسود واسد واسد واساد والانثى اسدة وله اسماء كثيرة قال ابن خالويه للاسد خمسماية اسم وصفة وزاد عليه ابن قاسم بن جعفر اللغوي مائة وثلاثين اسما فمن اشهرها اسامة الخ

Der letzte Artikel behandelt اليعسوب; daran schliesst sich f. 138ᵇ unten ein Abschnitt über die Ausdrücke für die Stimmen verschiedener Thiere und Rufanwendungen bei denselben; derselbe schliesst f. 360ᵃ: وجأجأت بالابلين دعوتها للشرب وهأهات بها للعلف واشليت الكلب دعوته والصامت الذهب والفضة، وهذا ما انتهي من تلخيص حيوة الحيوان الخ

Der **Verfasser** hat die Unreinschrift beendet (nach der Unterschrift) im J. 1134 Ǵom. I (1722).

Schrift: gross, dick, rundlich, wenig vocalisirt, ziemlich schwierig. Stichwörter meistens roth. Der Text roth eingefasst. Am Rande häufig Zusätze, meistens von derselben Hand. Es ist die des محمد بن كنان.

F. 361ᵇ—363ᵇ unter anderen unbedeutenden Kleinigkeiten eine kurze Notiz über die 16 Metra und einige Verse des منجك باشا.

6175.

Pm. 75, f. 38ᵇ—108ᵃ.

Auszug aus حيوة الحيوان des Eddemîrî, 1. **Theil**. **Anfang** ganz so wie bei We. 169. Der Abschnitt über Moḥammed und die Halîfen f. 52—64ᵃ u. **Rand** 58ᵇ—65ᵇ. Auf f. 51 folgt 64ᵇ—66. Das Stück hört auf mit dem Artikel سيفنّة. Mehrere Lücken, zum Theil auch grössere.

Auszug aus dem 2. Theil, f. 125ᵃ—223ᵃ, von dem Artikel الشادن an bis zu Ende.

Abschrift v. J. 1095/1684.

6176. Pm. 144.

1) f. 1—68.

85 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (19½ × 12½; 12½ × 6½—7ᶜᵐ). — **Zustand**: wasserfleckig und schmutzig. — **Papier**: gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband**: rothbrauner Lederband. — **Titel fehlt**: In der Unterschrift:

النورانية فى خواص الحيوانية

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي علّم آدم الاسماء وهداه الي احكام الدّين وخواص الحكماء اما بعد فقد سالني من يعزّ علىّ من الاصحاب ان اجمع له اسماء الحيوان وخواصها واحكامها الخ

Auszug aus der Naturgeschichte des Eddemîrî. Zuerst: باب الهمزة، الاسد من السباع معروف وجمعه اسود وأسْد وأسُد وآساد والانثى اسدة وفى حديث امّ زرع الخ

Die ersten Artikel sind: الاسد 1ᵇ; الابل 2ᵃ; الاجدل والاخْطب والاخيل 2ᵇ; الاتان 2ᵃ; الابابيل 3ᵃ. Die letzten: اليعسوب; اليهودي; اليمام; (68ᵃ) اليعلة.

Schluss: وجعل احدهما ضياء والآخر شفاء وابتدي بملك الوحش الذي منه الشجاعة تقتفا وسميته النورانية . . . وحسبنا الله ونعم الوكيل ولا حول الخ

Schrift: klein, gedrängt, gefällig, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — **Abschrift** c. 1100/1688.

F. 69. 70. 71ᵃ leer.

6177. We. 1878.

110 Bl. 8ᵛᵒ, c. 22 Z. (21 × 12; 16½ × 5½—6ᶜᵐ). — **Zustand**: ziemlich gut. — **Papier**: gelb, stark, ziemlich glatt. — **Einband**: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — **Titel und Verfasser** f. 1ᵃ:

رسالة الالمام فيما يتعلق فى الحيوان من الاحكام لمحمد بن زين البقاء عيسى بن محمود بن محمد بن محمد ابن كنان

Titel so auch in der Vorrede f. 1ᵇ, nur steht da richtig بالحيوان.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على الانعام وعلى ما وهب من العقول الدراكة لفهم المرام . . . وبعد فهذه رسالة بالغة الاحكام تتضمن بما يتعلق بالحيوان من الاحكام الخ

Alphabetisch geordnete Aufzählung der Thiere, nebst Angabe der Aussprache ihres Namens, kurzer Beschreibung und Beibringung der gesetzlichen Bestimmungen über dieselben (letztere fehlt aber öfters), von Moḥammed ben ʿIsā *ibn kennān* † 1153/1740 (No. 1531) im J. 1149 Dū'lḥiǵǵe (1737) vollendet.

Beginnt f. 1ᵇ: اسد معلوم قال الامام ابو حنيفة واحمد والشافعي والجمهور بالمنع وقال مالك يكره ويحل اكله واكل مفترس او مخلب تبعا للنص في آية المائدة الخ und schliesst f. 109ᵃ: يمام حمام اغبر بالف العمران ... يعسوب كبير النحل، تم الكتاب

Am Rande oft Zusätze.

Schrift: gross, rundlich, flüchtige Gelehrtenhand (von محمد بن كنان), nicht immer leicht, vocallos. Die Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1149/1737. Autograph des Verfassers.

F. 109ᵇ enthält eine kurze Erörterung über die Anrufsformel يا ايها und يا هذه und f. 110 ein längeres Gedicht des محمد البكري († 1087/1676), anfangend (Ṭawīl): جريح ظبا تلك العيون النواعس طعين قنا تلك القدود الموايس

6178.

Von den auf diesen Abschnitt bezüglichen Werken seien noch erwähnt:

1) نعوت الحيوان, تكوّن الحيوان, تناسل الحيوان, اعضاء الحيوان, حركات الحيوان, طبائع الحيوان, اتّخاذ الحيوان المأوي: sämmtlich von Aristoteles.
2) محمد بن سعد الديباجي von منافع اعضاء الحيوان † 609/1212.
3) عمر بن يونس بن عمر von حيوة الحيوان
4) محمد بن احمد الفاسي von حيوة الحيوان † 832/1429.
5) السيوطى von (عنوان الحيوان und) ديوان الحيوان † 911/1505.
6) على بن von بهجة الانسان في مهجة الحيوان سلطان محمد القاري † 1014/1606.
7) von قرة عين الانسان بذكر اسماء الحيوان عبد الرءوف المناوى † 1031/1622.
8) حسن بن احمد von كـ" الحيوان المفترس الهمداني ابن الحائك † 334/945.
9) محمد بن عبد الله بن قاضى von ر" في السنجاب عجلون † 876/1471.
10) ابن حجر von بسط المبثوث في خبر البرغوث † 852/1448.
11) السيوطى von الطرثوث في فوائد البرغوث † 911/1505.
12) سعد الدين سقيم زاده von ر" برغوثية
13) محمد بن قطب von ر" النمل والحكمة في خلقه الدين الازنيقي † 885/1480.
14) von ر" الجراد وما جاء في شانه من الصلاح والفساد يوسف بن محمد بن مسعود السرمري † 776/1374.
15) السيوطى von بلوغ المآرب في اخبار العقارب † 911/1505.
16) محمد بن زياد ابن الاعرابى von كـ" الذباب † 231/845.
17) von ر" في ذكر النحل وما فيه من غرائب الحكمة المقريزى † 845/1441.
18) محمد von طرائف النحلة في لطائف النحلة ابن طولون الدمشقي † 953/1546.

b) Pferde.

6179. Lbg. 397.

2) f. 23ᵇ—74.

Format etc. und Schrift wie bei 1. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang: لما رايت ايثار سيدي امير المومنين جعفر الامام المقتدر بالله ... الخيل وتقديمه اياها على جميع الحيوانات ... ملت الي ايجاب سيدنا امير المومنين بكتاب مختصر الخ

Pferdebuch, verfasst um 300/912, zur Zeit des Ḥalīfen Elmoqtadir billāh † 320/932.

F. 24ᵃ—42ᵃ ذكر خوارج الفرس، نبدأ بذكر علاه. Die einzelnen Theile und Stücke des Pferdes werden mit Versen aus alten Dichtern belegt. Zuerst الاذنان, zuletzt القنب.

F. 42ᵃ—45ᵇ die nach Vögeln und Thieren benannten Stücke am Pferde; zuerst الهامة, zuletzt الفهدتان; gleichfalls mit Versen belegt.

F. 45ᵇ ff. die Farben u. Flecken der Pferde (الالوان والشيات). 47ᵃ ff. angeborene Fehler und Eigenthümlichkeiten. 56ᵇ ff. Krankheiten und Mittel: باب ما يصيب الدوابّ من عوارض العلل وما جربه اهل المعرفة من علاج تلك العلل Zuerst القعاس (= الزكام).

61ª باب ما يعتريها من هيجان المرة 63ᵇ باب الحمى 65ª باب ما يعتريها من هيجان الدم 68ª من اللسع 69ᵇ من ادواء الراس. Zuletzt f. 72ª: ما يتوقى من الدواب لشومه (Unglücksanzeichen am Pferde). In diesem Abschnitte bricht das Werk hier ab mit den Worten f. 74ᵇ: وان كان باحدي رجليه او باحدي حافريه من الرجلين'

Nach f. 36 u. 46 u. 58 sind Lücken.

6180. Lbg. 397.

1) f. 1—23ª.

74 Bl. 4to, 13 Z. (25 × 15½; 16 × 10½^cm). — Zustand: wasserfleckig, etwas wurmstichig. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel fehlt. Verf. fehlt; vielleicht derselbe wie in Lbg. 397, 2.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt f. 1ª: مختصر صفتها مما الفناه فى مختصر علاجها ورياضتها الخ

Pferdebuch, in einigen ungezählten Kapiteln. Zuerst f. 2ª تفسير اسنان الخيل. Dann f. 4ª باب ما يكون فى الدابة من العيوب. Nach f. 4 fehlt etwas; f. 5 ff. behandelt allerlei Krankheiten und Mittel dagegen; zuletzt f. 20ᵇ باب للغرز وهو مرتفع للفتق فى الحافر. Dann f. 20ᵇ Zuletzt einige Zaubermittel (رقية).

Schluss f. 23ª: ويلطخ به موضع الحرق وقد يضرب ببياض البيض مع دهن الورد ويطلى به' تم

Schrift: jemenisch, gross, kräftig, oft ohne diakritische Punkte, meistens vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 950/1543.

6181. Glas. 45.

122 Bl. 8vo, 13 Z. (21½ × 15¼; 14½ × 9½^cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel fehlt; in der Unterschrift: تم الجزء الاول من شرح الارجوزة ويتلوه فى الجزء الثانى باب الاعضاء

Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt (im 2. Abschnitt) f. 1ª: سبحانه وليس للمخلوقين فعل يوجد فى غيرهم الا بالة يتوصل بها الى ذلك الخ

Der 1. Theil eines Werkes über Kenntniss der Pferde und deren Aufzucht. Dasselbe zerfällt in Abschnitte, wovon das Vorwort 3 enthält; der 4. ist der Hauptabschnitt (f. 19ᵇ—122). Das 3. فصل f. 8ª: فى تربيتها ورياضتها وما يصلح لذلك الفرس على حالات

Darauf f. 19ᵇ: الفصل الرابع فى تفسير الارجوزة'

قال الامام المنصور بالله امير المومنين عبد الله بن
حمزة بن سليمان بن رسول الله صلعم

قلن ولم ينطقن بالمقال وانما قال لسان الحال
فمن بنا الى الامام نختصم يفلج من فاز ويخزي من وصم

Dies ist der Anfang des Regez-Gedichts, das mit einem sehr ausführlichen, durch längere Stellen aus alten Dichtern ausgezeichneten, Commentar versehen ist. Der Verfasser des Gedichts ist ʿAbd allāh ben Ḥamza ben soleimān † 613/1216 (oder 614 Moḥ. [1217]); wahrscheinlich ist auch der Commentar von ihm. — Ein langer Abschnitt darin ist f. 25 ff. اسماء خيل العرب المشهورة, worin ziemlich viele berühmte Schlachttage der Araber vorkommen. Darauf ist f. 106 ff. von den Farben, f. 116 ff. von den Flecken der Pferde, nach ihren Körpertheilen, die Rede, zuletzt die Flecken am Bauche. Nach f. 121 ist eine Lücke; f. 122 handelt von den verschiedenen Stimmen (Wiehern) der Pferde.

Dieser 1. Theil schliesst f. 122ª: والعربى يختص منها باصوات الجلجلة والصلصلة والحشة والوهوهة هذه لا يحسنها الا العربى الصريح وباقى الاصوات يشترك فيها العربى والكودن'

Der 2. Theil soll die einzelnen Glieder behandeln (باب الاعضاء).

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, gut, etwas vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 950/1543.

6182. We. 1166.

79 Bl. 8vo, 15 Z. (20¼ × 14; 14½ × 9½^cm). — Zustand: lose im Deckel, sonst ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Einband: rothbrauner Lederdeckel mit Klappe. — Titel f. 1ª von neuer Hand:

كتاب فى الخيل وفضلها وغير ذلك

Er ist nach der Vorrede f. 4ᵇ:

كتاب الاقوال الكافية والفصول الشافية

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله اللطيف بخلقه المتكفل لهم قبل السؤال بسابغ رزقه احمده على نعمه وهو خير من انعم . . . اما بعد فانى نظرت بناظر القلب وتمييز العقل فيما انعم الله به على عباده من النعم الصافية والمدن الصافية الخ

Der Verfasser beabsichtigt, ein auf Sachkenntniss u. Erfahrung begründetes zuverlässiges Werk über die äusseren und inneren, guten und schlechten Eigenschaften der Pferde, ihren gesunden und kranken Zustand und ihre Behandlung in beiden Fällen zu geben, und sich dabei nicht auf die Arabischen Pferde allein zu beschränken, sondern auch die unedleren Arten und die Maulthiere und Esel zu besprechen, und gleichfalls auch die Kameele. Er will sich dabei möglichst kurz und deutlich fassen, sich aber auf seine Vorgänger, bei vorkommenden Gelegenheiten, berufen. — Das Werk zerfällt in 6 قول, deren Uebersicht f. 4ᵇ u. 5ᵃ.

1. قول 5ᵃ فيما جاء فى فضايل الخيل فى الكتاب العزيز والحديث عن النبىّ صلعم والحث على اكرامها واول من ركبها وما جاء فى ذلك من الاخبار
2. قول 12ᵇ فى ذكر صفاتها وخلقها والوانها وشياتها وسماتها ومحمودها ومذمومها ودوايرها وما يستحب منها وما يكره وما يختاره اهل الهند منها وذكر عتاقها وهجانها ومقرفها٬
3. قول 52ᵇ فى ذكر حملها ونتاجها وتربيتها واسنانها ورياضتها وسباقها واعمارها ومدّة الانتفاع بها وما جاء من الاخبار فى السباق فى الجاهلية والاسلام٬

Mit dem Ende dieses قول hört die Handschrift hier auf, das Uebrige fehlt. Der Inhalt des Fehlenden ist nach f. 5ᵃ:

4. قول: فى ذكر امراضها واسبابها ومداواتها وذكر العلة التى حدثت بها فى سنة سبع وعشرين وسبعماية٬
5. قول: فى اسماء الخيل المشهورة فى الجاهلية والاسلام وذكر سباقها وما جاء فى ذلك من الاخبار وذكر ما اشتهر فى المملكة اليمنية الرسولية وخيولي وخيول آبائى رحمه
6. قول: فى ذكر البراذين والبغال وخيول العجم والحمير وما يحمد منها وما يذم وذكر الجمال٬

Der Verfasser lebt also, nach der Angabe beim 4. قول, nach dem J. 727/1327. Aus dem Werke selbst erhellt darüber nichts; der Verf. beruft sich nur auf alte Gewährsmänner, wie الجوهري ,ابن دريد ,الاصمعي ,ابو عبيدة. Er führt aus älteren Dichtern ziemlich viel den Gegenstand betreffende Verse an, auch von sich selbst einige; so besonders f. 18ᵇ ein Jugendgedicht von 23 Versen, Pferdebeschreibung enthaltend und anfangend (Ramal):

لطراد الوحش عندي صُفُنٌ   تسبق الريح ولمّا تلحق

Das von mir in Ḫalef elahmar S. 264 mitgetheilte auf Benennung von Pferdetheilen nach den Namen von Vögeln bezügliche Gedicht findet sich ganz, Vers für Vers, mit Erklärung versehen, f. 50ᵇ ff.

Schrift: klein, deutlich, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1000/1591. — Nicht bei HKh.

6183. We. 1165.

3) f. 12ᵇ—37ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt als solcher, steht aber in dem nach Ende des Werkchens No. 2 befindlichen Zusatz:

هذا كتاب البيطرة وعلم تفسيره ومعرفته وعلم امراض الخيل ومعرفة جيادها من صغرها الي كبرها وما ينسب فيها من آلة البيطرة وما يحتاج اليه الفارس من علم الخيل ما صنفت (صنّف .l) مثله على وجه الارض برسم خزينة مولانا السلطان وشهيد سيف الدنيا والدين محمد بن قلاوون خلد الله ملكه فى الآخرة بما خصّه الله تعالي من احكام السياسة وسمّيته كتاب كاشف الويل فى معرفة امراض الخيل والله تعالي الموفق للصواب وصلى الله الخ

Obgleich das vorliegende Werk den Titel hat f. 14ᵃ unten: كتاب كامل الصناعتين البيطرة والزرطقة المعروف بالناصري, ist es doch dasselbe. Beide sind verfasst im Auftrage des Fürsten von Aegypten, ناصر الدين محمد بن قلاوون † 741/1340, und behandeln denselben Gegenstand, nämlich Darstellung der einzelnen Theile der

Pferde, ihre äusseren und inneren Eigenschaften, ihren gesunden u. leidenden Zustand und dessen Behandlung; doch siehe am Ende. Verfasser desselben ist f. 14ᵇ: ابو بكر ابن المنذر البيطار (derselbe heisst bei Flügel, Wiener Handschriften II No. 1481, 1: ابو بكر ابن البدر البيطار).

Anfang f. 13ᵃ: الحمد لله الواسع العطاء المسبل الغطاء ذي الحلم والقضاء والرضا والعز والبقاء . . . اما بعد فقد اتمّ الله تعالي وجدّد سعد مولانا السلطان شاهرمان سيد ملوك الزمان . . . واننى لما رايت البياطرة والاطباء والزراطقة والفلاسفة والحكماء مثل ارسطوطاليس وهرمس . . . قد تقدموا فوضعوا كتبا كثيرة فى علم البيطرة والزرطقة والعلاجات الخ

Die Werke der früheren Aerzte u. Pferdekenner über die Pferde-Natur u. -Krankheiten sind, trotz ihrer grossen Anzahl, nicht erschöpfend genug; der Verfasser will daher ein den ganzen Gegenstand erschöpfendes Werk liefern, und beruft sich dafür ausser auf die Leistungen seiner Vorgänger, die er benutzt hat, auf eigene Erfahrungen und Beobachtungen und auf die seines Vaters نور الدين.

Das Werk zerfällt in 10 مقالة. Davon liegt hier die 1. مقالة, nicht ganz zu Ende gebracht, vor. Dieselbe zerfällt in 20 Kapitel (deren Uebersicht f. 14ᵇ. 15ᵃ gegeben ist).

1. باب 15ᵃ فى فضل الجهد والمجاهدين وفضايل الخيل
2. باب 16ᵇ فى انساب الخيل ومما ذا خلقوا
3. باب 17ᵃ فيما يشارك الانسان فيه الفرس من الاعضاء والقوي والاعلال والادوية
4. باب 17ᵇ فيما يخالف فيه الفرس للانسان من النطق والمزاج
5. باب 18ᵇ فى معرفة نتاج الخيول والدوابة [واوانه ومعرفة مقدم الفحول f. 14ᵇ]
6. باب 19ᵇ فى مقدار الخيول من اول نتاجهم الي مبلغ اعمارهم
7. باب 21ᵃ فى معرفة ما فى الفرس من العروق التى [تفصد] فيها وصفة منشأها من الكبد
8. باب 23ᵃ فى معرفة ما فى الفرس من العظام والاضراس والاضلاع والاسنان
9. باب 24ᵃ فى معرفة ما فى الفرس من الاعضاء واعدادها
10. باب 24ᵃ فى معرفة اخلاق الدوابّ
11. باب 26ᵃ فى معرفة الفرس السابق وصفته
12. باب 26ᵇ فى صفة ركوب المهارة
13. باب 28ᵃ فى صفة اضمار الخيول
14. باب 30ᵃ فيما يستحب فى اعضاء الفرس من طول وقصر ورقة وغلظ
15. باب 31ᵃ فى صفة اعلاف الدواب وربيعها واختلافها فى كل ارض
16. باب 32ᵃ فى كسوة الفرس من اللجم والمقاود واللوازيز والقلايد والسروج والعبي والمذبات والبراقع
17. باب 33ᵇ فى جميع الشيات والغرر
18. باب 34ᵇ فى جميع الاوضاح والتحاجيل
19. باب 35ᵇ فى صفة خلع الرهاوين والدركاويات
20. باب 36ᵇ فى صفة الداغات واختلافها

Von diesem 20. Kapitel ist nur der Anfang hier mitgetheilt, das Uebrige fortgelassen und ein anscheinend passender Schluss angehängt: nämlich so f. 37ᵃ: الداغات الداوودية وهي التى ذكر انها كانت علي خيل سيدنا داوود النبىّ عليه افضل الصلاة والتسليم وعلي سيدنا محمد خاتم الانبياء والمرسلين وعلي كل آله والصحابة والتابعين . . . ونعم الوكيل نعم المولي ونعم النصير والحمد لله وحده والله اعلم

Aus der Fassung f. 14ᵃ unten und 14ᵇ oben erhellt, dass wir hier nicht ohne Weiteres den Anfang des Pferdebuches الناصري vor uns haben, sondern dass ein Ungenannter uns hier aus demselben (nach Mittheilung der Vorrede) den Anfang (und grössten Theil) der 1. Maqāle vorlegt. Ob er hier redactionelle Aenderungen vorgenommen habe, ist nicht ersichtlich; aber mit Rücksicht auf den im Anfang (bei dem Titel) mitgetheilten Satz und den dort befindlichen Titel (كاشف الويل الخ) möchte ich glauben, dass der Ungenannte jenes grosse Werk habe entweder ausziehen oder irgendwie bearbeiten wollen, damit es wie ein selbständiges erscheine. Dieser selbe Ungenannte kann sehr füglich Verfasser von We. 1165, 1 u. 2 sein.

HKh. V 9735. 9699.

6184. Lbg. 857.

28 Bl. Folio, 28–48 Z. (31 × 20¾; 22½–24 × 14–15cm). Zustand: am oberen Rande, besonders am Ende, wasserfleckig, der Seitenrand zu Anfang und am Ende ausgebessert. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel fehlt; er ist im Allgemeinen: كتاب البيطرة. — Verfasser fehlt.

Anfang f. 1a: الباب الاول فى اصل خلقها واشتقاق اسمها واول من اقتناها وما قيل فى الفرق بين ذكرها وانثاها'

2. باب 7a فى فضل اقتنائها واعدادها للجهاد وما ورد فى ذلك

3. باب 9a فى حسن النية فى اقتنائها واكرامها وما يتصل به

Dies ist ausgestrichen und darüber steht:

4. باب فيما يتعلق بها من الاحكام

5. باب 12b فى احكام السباق عليها وما ورد فى ذلك واسماء خيل السباق وما يلتحق به

6. باب 15a فى الوانها وشياتها وصفاتها وما يمدح من ذلك وما يذم

7. باب 19b فى امزجتها وخواصها وادوائها وعلاجاتها وما يتصل بذلك

8. باب 22b فى تسمية خيل النبى صلعم واسماء دوابه وما وصل الينا من اسماء خيل الصحابة وما ورد من وقت ملك شىء من ذلك واسبابه'

Schluss f. 28a: لكنه باطن وهو ظاهره ينجلى ويبدو من تحت حجابها شمس السرور والفرح والحمد لله اولا وآخرا ... نسال دوام الطافه الوافرة ... وان يختم اعمالنا بما يرضيه عنا انه ارحم الراحمين والحمد لله رب العالمين'

Hier liegt die vielfach corrigirte Unreinschrift eines Werkes über Pferde und deren Eigenschaften vor. Der Verfasser ist nicht genannt, scheint mir aber, nach der Handschrift, محمد بن عيسى بن محمود ابن كنّان † 1153/1740, zu sein, zumal da derselbe sich auch sonst mit Naturgeschichte beschäftigt hat (cf. We. 1163). Der Anfang fehlt, sei es die Vorrede, sei es ein voraufgehendes grösseres oder kleineres Stück, in welchem von anderen Hausthieren die Rede ist. Das Werk ist interessant durch die Fülle der Notizen, besonders auch der auf den Gegenstand bezüglichen Traditionen und der häufigen erklärenden Bemerkungen. F. 2 u. 3 enthält ein Stück aus der Qaçîde des ابو صفوان (oder خلف الاحمر), schwierige Verse über Eigenschaften der Pferde, nebst ausführlichem Commentar.

Schrift: ziemlich klein, gewandte Gelehrtenhand, im Ganzen gleichmässig, zum Theil schräglaufend, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1130/1718.

6185. Glas. 17.

44 Bl. 4to, 12–19 Z. (23½ × 16; 17½ × 9½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, grob, stark, ziemlich glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel f. 1a:

ك" بلوغ النيل فى معرفة الخيل

ebenso f. 1b in der Ueberschrift und im Vorwort f. 3a, 1. Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي شرف الانسان على سائر الحيوان كشرف النهار على الليل ... وبعد فيقول ... محمد الدفتري العمري البغدادي انه لما جرت المقادير وجرّته الي بلدة الشحر المحروسة الخ

Ein Pferdebuch, aus dem Persischen des Moḥammed eddefterî el'omarî in Abkürzung übersetzt und dem Sulṭân 'Omar ben bedr gewidmet. In Vorwort, 7 Abschnitten u. Schlusswort.

المقدمة f. 3a فى بيان اخبار الخيل وصفة خلقها

1. فصل 14a فى بيان استعلاء الحصان على الفرس

2. فصل 21a فى معرفة عمر الخيل من جهة اسنانها

3. فصل 24a فى بيان العلامات المقبولة والمذمومة

4. فصل 29a فى بيان البياض الذي يكون على جبهة الخيل

5. فصل 30a فى بيان معرفة اليمين ومطلق اليمين واليسار

6. فصل 31b فى الخيل اللائقة لركوب الملوك وبيان المذموم فيها من جهة الشعر وغيره

7. فصل 33b فى ادويتها وعلاجاتها

الخاتمة 36b فى بعض فوائد الخيل

Schluss f. 39b: واذا وقع بيدك ايها الانسان مثل هذا الحصان فلا تفرط فيه ان كنت من اهل المعرفة والبيان' وهذا آخر ترجمة الكتاب الفارسي الخ

Schrift: gross, rundlich, vocallos. Die Stichwörter roth überstrichen. — Abschrift im Jahre 1202 Ḏû'lḥiggê (1788) von محسن بن يحيى المفتي, im Auftrage des السيد احمد المسوري

F. 40. 41. Einige Mittel gegen Pferdekrankheiten, anderswoher entnommen. — F. 41b bis 44 verschiedene abergläubische Mittel (auch durch Gebete).

6186. Pm. 622.

235 Seiten Kl.-8vo, 10 Z. (16½×11½; 12×7–7½cm). Zustand: nicht recht sauber; am oberen Rande, besonders in der Mitte des Werkes, S. 88—166, fleckig; auch ist der untere Rand nicht ganz ohne Flecken. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel (von späterer Hand) auf der ungezählten Seite vor dem Anfang:

بلوغ النيل فى اوصاف الخيل

Verfasser fehlt.

Anfang S. 1: هذا كتاب فيه اوصاف الخيل من حسن وقبيح جمعته من تأليف حكماء الفرس واليونان والعرب ورتبته على ابواب، الخ

Ein Werk über Kenntniss und Behandlung der Pferde, in (76) Kapitel eingetheilt. — Der Anfang S. 1 ist von späterer Hand ergänzt.

Daran schliesst sich, ohne ein neues Kapitel zu bilden, S. 31 القول فى اسماء خيل الجاهلية والاسلام und S. 32 فصل فى ذكر خيل اصحاب النبي

Anscheinend ist S. 34 mit dem Schluss dieses Abschnittes (فلقيت قطاة تطير فلحقتها فقلت هذا الماء فطلبت الماء فوجدته، تم كتاب البيطرة) das Werkchen zu Ende. Es ist aber nicht der Fall, indem S. 35 unmittelbar nach dem Bismillâh das 28. Kapitel beginnt und die übrigen Kapitel alsdann folgen.

Von hier an hört die Eintheilung in Kapitel auf: es werden nun bestimmte Krankheiten und deren Heilmethoden einzeln erörtert. Zuerst mit der Ueberschrift: علاج فرس, dann von S. 154 an mit فصل (aber ohne Zählung).

Schluss S. 235: لا يقاتل الا على انثى لا تدافع البول الا وهي تجري والفحل يحبس البول فى جوفه حتى ينفثى ولان الانثى اقل صهيلا، تم

Der medicinische Theil des Werkes ist also die Hauptsache, von Kapitel 28 an.

Der Anfang (S. 1) ist von späterer Hand, wird aber wol richtig sein; desgleichen S. 34 von derselben Hand.

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich, kräftig, deutlich, ein wenig vocalisirt. — Abschrift c. 1150/1737.

6187. We. 1782.

3) f. 37—52.

Kl. 8vo, 15 Z. (15 × 10; 13½ × 7½cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: weisslich, fein, wenig glatt. — Titel f. 37a:

كتاب السياسة في علم الفراسة واشايرهم وامايرهم وادوية الخيل وغير ذلك عن سيدنا الامام علي

Darunter: وهو عن امرء القيس سندًا عن سيدنا الامام علي بن ابي طالب

Anfang f. 37b: الحمد لله رب العالمين والصلاة ... وبعد فهذا كتاب في علم الفروسية ومعرفة الخيل الجياد واماير هم واشايرهم وما يحدث لراكبهم من الخير والشر الخ

Abhandlung über Kenntniss der Pferde, ihre Güte, Abzeichen, Mittel gegen ihre Unarten und weshalb aus diesem oder jenem Vorkommen am Pferde für den Reiter Gutes oder Böses zu erwarten sei. Als Quelle für diese Kenntnisse wird der Dichter Imrû'lqais — der als Hauptschilderer und Kenner der Rosse gilt — angegeben; das Werk selbst wird dem Ḥalîfen 'Alî zugeschrieben. Es ist nicht in bestimmte „Abschnitte" abgetheilt.

Der eigentliche Anfang ist f. 38a: فاول ما نبتدئ من العلامات بالماشيات النافعة ما تدل على الجري العقلتين الذي بالعقصة اذا كانوا تحت راس اللجام وهم غايتين العقصة تدل على كثرة الجري الخ

Für العقلتين ist wol الفتيلتان zu lesen: s. No. 6189, Anfang.

38b unten: واما الالوان والعلامات المقبولة

43a معرفة العلامات بالقياس

44a هذه فوايد في معرفة الخيل عن امرئ القيس، فاذا اردت الجهاد الخ

Das Werk schliesst f. 50a: واذا كانت الفرس الصفرات اللون راسها غليطة واذانها طول لا تقربها ولا تركبها ولا تقتناها والله سبحانه وتعالي اعلم بالصواب، تم الكتاب،

Dann aber folgt auf derselben Seite, von derselben Hand, der zweite Theil des Werkes (ohne dass das Voraufgehende als erster Theil bezeichnet wäre): derselbe behandelt die Mittel gegen allerlei Untugenden der Pferde und ist speciell dem 'Alî zugeschrieben (الجزء الثاني من كتاب السياسة ... عن سيدنا الامام علي). Er will den Gegenstand in 21 بند behandeln — nicht in 24, wie andere thun — und zählt den Inhalt derselben f. 51b und 52a oben auf, kommt aber nur bis zum 19.: es fehlen also noch 2 und ausserdem die Angabe, wie die hier angegebenen Fehler beseitigt werden können.

Das Werk ist also des Schlusses ermangelnd; wie viel fehlt, lässt sich nicht bestimmen; leer gelassen sind 7 Blätter. Sehr incorrect.

Schrift: ziemlich gross, rundlich, deutlich, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1840.

Bl. 52 (fast ganz) bis 58 leer.

6188. We. 1165.

2) f. 9b—12b

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift f. 9b:

هذا كتاب في علم سياسة ينتفع به المبتدئ على بركة الله تعالي،

Behandelt, ohne weitere Vorbemerkung, sofort: فصل في علم الدواير وما يتعلق بها und dann f. 11b اماثر الخيل, worauf noch einige Mittel gegen ein Paar Krankheiten der Pferde kommen. Das Ganze handelt also über äussere Kennzeichen der Pferde, aus denen sich auf gewisse Eigenschaften derselben schliessen lässt. Der ganze breite Rand von f. 9b an bis f. 12a ist gleichen Inhalts.

Schluss f. 12a: فان لم يبرأ والا يكوي يبرأ بعون الله تعالي، تم الكتاب بعون الله الملك الوهاب تم بحمد الله وعونه،

Die dann folgende Unterschrift bezieht sich auf das folgende Werk: s. We. 1165, 3).

We. 1858, 2, f. 1—6ª.

Eine Abhandlung über das Pferd; der Anfang fehlt und das Vorhandene beginnt in dem Abschnitt über die sprüchwörtliche Verwendung desselben; dann f. 2 ein Abschnitt über Mohammeds Pferde und deren Namen. — Vielleicht von Essojûtî.

6189. We. 1804.

12) f. 116ᵇ—143ª.

Kl.-8ᵛᵒ, 9—10 Z. (15½ × 10¼; 10½—11 × 6½ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht sauber. — Papier: weisslich, rauh, ziemlich stark. — Titel fehlt: s. Anfang. Verfasser fehlt.

Anfang f. 116ᵇ: اما بعد فهذا كتاب دُرْج السياسة في علم الفراسة وما يدل علي الخيل من ملاحة وقباحة وبالله التوفيق؛ فالذي يدلّ على الجري اذا كان الفتيلتان اللتان تحت العقصة خلف اللجام الخ

Behandelt die Kennzeichen der Pferde, sowol an sich als auch in Rücksicht darauf, ob ihr Reiter oder Besitzer Glück und Erfolg hat oder nicht; nebst Notizen über die Pferdekrankheiten f. 123ᵇ: فوايد الحكماء في امراض الخيل und deren Behandlung (wobei abergläubische Mittel eine Rolle spielen). Zuletzt besprochen f. 142ᵇ: علاج نفخة البطن.

Schluss f. 142ᵇ: غيرها زبل حمام وزبل دجاج رطب قدر كف يضرب مع خمر وزيت ونطرون ويوجر الفرس فيسهل الفرس ويخرج له دماء من عكننه نافع باذن الله تعالي والحمد لله رب العالمين؛

Schrift: gross, breit, deutlich, vocallos. — Abschrift im J. 1201 Rabîʿ II (1787).

F. 143ᵇ—144 enthält theils geheime Mittel, die einzelnen Theilen des Pferdes entnommen sind, wie Zähne, Haare, theils zwei auf Pferde bezügliche Anekdoten.

Schrift: ziemlich klein und flüchtig.

6190. Mo. 23.

5) f. 110—123.

8ᵛᵒ, 11 Z. (Text: 10½ × 6½ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark.

Bruchstück, ohne Titel, Anfang u. Ende. Zuerst: والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة ويخلق ما لا تعلمون؛ اعلم يا اخى وفقنا الله واياك ان هذا الدرج المبارك يحتاج اليه كل من كان سايسا او بيطارا فاعلم ذلك نفعك الله ونفع بك المسلمين ان كنت من العارفين الخ

Anleitung zur Veterinärkunst. — Der Erste, der diese Kunst vorbrachte, war قُنْبَر, der junge Diener des ʾAlî ben abû ṭâlib (فتي الامام على الخ), der ihm das unbändige Glückspferd (الجواد الميمون) zuritt und welchem Gott besondere Einsicht in Pferdesachen und Mittel zur Behandlung derselben verliehen hatte. — Der Verfasser behandelt von f. 113ᵇ an die einzelnen Pferdekrankheiten u. giebt dafür Mittel an (صفة علاج). Zuerst: اذا انطرفت عين الفرس; dann: اذا تمغل الفرس; dann: دواء للفرس المجنون u. s. w.

Bricht ab mit den Worten: تلقى عليه الحوايج المدقوقة وحركهم ونزلهم من على النار وادهن بهم الفرس؛

Schrift: ziemlich klein, gleichmässig, deutlich, vocallos (ausser f. 110ª). Das Stichwort صفة roth. — Abschrift c. ¹¹⁰⁰/₁₆₈₈.

6191. We. 1172.

9) f. 26—36.

4ᵗᵒ, 19 Z. (24½ × 16—17; 19 × 14ᶜᵐ). — Zustand: lose Blätter, fleckig. — Papier: gelb, stark, glatt.

Dies Stück gehört zu einem Werke über Pferdekrankheiten und deren Behandlung. Beginnt hier im 4. Kapitel.

4. باب 26ª في مداواة الخناق؛ واما مداواة الخناق فانه لما كان عن ورم

5. باب 26ª في مداواة السعال؛ واما السعال فقد ذكرنا انه ثلثة اصناف

6. باب 27ª في مداواة القيء؛ واما متى عرض للفرس القيء فينبغى ان تكويه

7. باب 27ᵇ في مداواة بلع الضفدع من الماء؛ واما متى بلع الحيوان الضفدع

8. باب 27ᵇ في مداواة اللوقة؛ واما متى عرضت للحيوان اللوقة

9. باب 27ᵇ في مداواة القصر؛ اول ما ينبغى اذا بدا القصر في بوعه

10. باب 28^b في مداواة التشنّج من الهواء، واما التشنج من الهواء فهو اقلّ

11. باب 28^b في مداواة الحرذون، واما مداواة الحرذون فقد ذكرناها

12. باب 28^b في مداواة داء الثعلب، واما داء الثعلب فينبغي ان يدهن بشحم

13. باب 29^a في مداواة تساقط شعر المعرفة، واما تساقط شعر المعرفة والناصية

14. باب 29^a في مداواة وجع [عوج .l] العنق، واما مداواة عوج العنق فقد رايت

15. باب 29^b في مداواة الشانكاه، واما مداواة الشانكاه فانها تكون بالتنعيل

16. باب 29^b في مداواة المكتاف

17. باب 29^b في مداواة الشظا في الكتفين

18. باب 30^a في مداواة النكب

19. باب 30^b في مداواة اللزق

20. باب 31^a في مداواة قطع اللحم

21. باب 31^a في مداواة الخلع

22. باب 32^a في مداواة الكسر

23. باب 32^a في مداواة الكركر

24. باب 32^b في مداواة جلد الصدر

25. باب 33^a في مداواة الخبيئة في الصدر

26. باب 33^b في مداواة الحمر

27. باب 34^b في مداواة الحطام في الركب

28. باب 34^b في مداواة الكون ?

29. باب 34^b في مداواة الانصبابة

30. باب 35^a في مداواة لطمة المعلف في الركب

31. باب 35^b في مداواة المشش

32. باب 36^a في مداواة الكرد

33. باب 36^a في مداواة الانصبابة في العصب

34. باب 36^b في مداواة التعقد في الاعصاب

35. باب 36^b في مداواة الزمن

In diesem Kapitel hört das Bruchstück auf.

Schrift: ziemlich gross, breit, deutlich, wenig vocalisirt. — **Abschrift** c. $^{1100}/_{1688}$.

6192. We. 1172.

10) f. 37—42.

4to, 19 Z. (25 × 16⅔; 19 × 13½^cm). — **Zustand**: lose Blätter, fleckig u. unsauber. — **Papier**: gelb, stark, glatt.

Dies Stück gehört zu einem Werke über Pferdekrankheiten und deren Behandlung. Es ist verschieden von dem sub 9) behandelten.

25. باب 37^a في مداواة عضّ الكلب الكلب والنعرس [واما عضّة الكلب الكلب]

26. باب 37^b في مداواة فساد الدماغ في الشتا

27. باب 37^b في مداواة فساد الدماغ في الصيف

28. باب 38^a في مداواة علة الصدام

29. باب 38^b في مداواة الاختلاج

30. باب 38^b في مداواة الصداع والماشرا ?

31. باب 38^b في مداواة الطرش

Von diesem 31. Kapitel ist nur die Ueberschrift vorhanden. Dann ist eine Lücke und es folgen Blätter aus der Abtheilung des Werkes — doch wahrscheinlich **desselben** —, deren einzelne Kapitel mehr oder weniger ausführlich handeln über die Namen der Krankheiten besonderer Körpertheile und Glieder, deren Ursachen und Krankheiten.

Bl. 39 enthält keine Ueberschrift eines Kapitels; ob es an seine richtige Stelle gesetzt sei, ist fraglich, aber doch wahrscheinlich. Die Ueberschrift wird gewesen sein:

في اسماء الاعلال التي تختصّ بالبصر واسبابها وعلاماتها

Bl. 40 beginnt im Kapitel 12 und wird die Ueberschrift gehabt haben:

في اسماء الاعلال التي تختص بالاعصاب واسبابها وعلاماتها

13. باب 40^b في اسماء الاعلال التي تختص بالرمانة اعني الخوشب واسبابها وعلاماتها

14. باب 41^a في اسماء الاعلال التي تختص بالقيد اعني الرّسْغ واسبابها وعلاماتها

15. باب 41^a في اسماء الاعلال التي تختص بالاشعر واسبابها وعلاماتها

16. باب 41^b في اسماء الاعلال التي تختص بالحوافر واسبابها وعلاماتها

Dann eine grössere Lücke.

32. باب 42^a في اسماء الاعلال التي تختص بالكليتين واسبابها وعلاماتها

33. باب 42^a في اسماء الاعلال التي تختص بالمفاصل واسبابها وعلاماتها

34. باب 42b في اسماء الاعلال التى تحدث عمّا ياكله الحيوان من النباتات القاتلة وما يسقى له منها،

Die hier vorhandenen letzten Worte dieses Kapitels sind: واما علامة اكل الكرنب البرى فهو ان ترى الفرس منتفخا مرخى الاذنين،

Schrift: Persischer Zug, klein, geläufig, breit, ziemlich deutlich, fast vocallos. Die Ueberschriften grösser. — Abschrift c. 1100/1688.

6193. We. 1165.

1) f. 1—9a.

37 Bl. 8vo, 21 Z. (20½ × 15½; 15 × 9cm). — Zustand: ziemlich gut; der Rand zur Seite ausgebessert. — Papier: gelb, ziemlich glatt u. stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي خلق الخلق من ماء مهين ودبرهم وسواهم ورزقهم وهداهم .... اعلم يا اخي وفقك الله تعالي للخيرات ان هذا الدرج يحتاج اليه كل من كان سايسا او بيطارا فاعلم ذلك الخ

Der Inhalt des Werkchens ist f. 3a angegeben: صفة علاجات جراحات الخيل. Behandlung der Pferdekrankheiten, sehr kurz gehalten (vgl. Mo. 23, 5, f. 113b ff.).

Der Verfasser beginnt mit dem Auge des Pferdes f. 3a: قال الشيخ اذا انطرفت عين الفرس الخ Die Behandlung der einzelnen Krankheiten wird fast immer so eingeleitet: صفة علاج آخر [للورم] (oder للبياض, لسمن الفرس etc.). Er schliesst mit Kreuzschmerzen f. 9a: صفة لوجع الظهر يوخذ الحرمل ويجعل في ماء قليل ليلة وبعد تبلّه في ماء حار وتدهن به الوجع يبرأ باذن الله تعالى والله اعلم بالصواب،

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

6194. We. 1172.

3) f. 24—25.

4to, 19 Z. (24½ × 17; 19 × 14cm). — Zustand: lose Blätter, stark fleckig. — Papier: gelb, stark, glatt.

Diese Blätter gehören zu einem Werke über Hufbeschlag. Hier wird behandelt:

24a الباب الاول في اسماء النعال وهناديزها [فاما النعال التى ذكرت فهي ثلثمائة وستون طرقة تكون علي طول ايام السنة الخ]

24b الباب الثاني في اسماء المسامير وهناديزها [واما ان سالك سايل كم للمسامير]

25a الباب السادس في صفة تنعيل الاصدف ومعرفة طرقته

25b الباب السابع في صفة تنعيل الاقفد ومعرفة طرقته

Das Uebrige fehlt. Zwischen f. 24 u. 25 fehlen 2 Blätter. Hier wird also über Hufbeschlag der Reitthiere überhaupt gehandelt. Ob in dem Werke ausserdem über Aufziehen und Behandlung der Reitthiere und deren Krankheiten etc. gehandelt worden sei, ist nicht ersichtlich, jedenfalls scheinen diese Blätter nicht zu dem Werke zu gehören, wovon in f. 26 ff. einige Reste vorliegen.

F. 25a u. b geben die Abbildung von 2 Hufeisen.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, etwas vocalisirt. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1000/1591.

6195. Pet. 76.

2) f. 28—55.

4to, 17 Z. (20½ × 15; 15½ × 10½cm). — Zustand: fleckig, besonders im Anfang, und unsauber. Am Rande der Länge nach an die einzelnen Blätter etwas angestückt, damit das Format den übrigen in dem Bande enthaltenen Stücken gleich sei. — Papier: gelb, ziemlich stark, glatt.

Bruchstück eines naturgeschichtlich-medicinischen Werkes, als dessen Titel f. 1a angegeben: معرفة الجمال والبقر والضان والمعز والافيلة وعلاجها تاليف ابن الملك المويد ملك اليمن،

Ueber den Verfasser s. unten.

Von dem Werke liegt hier nur ein kleiner Theil vor, und es ist sehr fraglich, was in dem grossen verlorenen Theil behandelt worden ist. An dem Werke ist eine Fälschung vorgenommen, damit es den Anschein habe, als fehle nicht so gar viel; die Zahl der Kapitel-Ueberschriften ist durchgehends verändert, so dass f. 28a in der Mitte mit Kap. 2 beginnt, etc. Es ist aber das 85. Kapitel u. s. f. Es handelt Kap. 85 (2) f. 28a في معرفة اصناف الجمال، المتفق عليها في بلاد التهايم جميعا وما يصلح للمناخ وما لا يصلح وذكر الهجن المجلوبة اليها

Kap. 86 (3) f. 30ª فى ذكر امراض جمال المناخات وسببها وعلامتها وذكر ما يفتقد به المناخ من القيام بجماله وذكر العلوفات،
Kap. 87 (4) f. 45ª فى ذكر اسنان البقر واسمايها والوانها
Kap. 88 (5) f. 46ª فى ذكر امراض البقر واسبابها وعلاماتها وعلاجها
Kap. 89 (6) f. 47ª فى ذكر امراض الضان واسبابها وعلامتها وعلاجها
Kap. 90 (7) f. 47ᵇ فى ذكر امراض المعز وعلامتها واسبابها وعلاجها
dann ein Appendix f. 48ᵇ: فصل فى ذكر الافيال

Schluss f. 55ª: واكثر ما يعيش الفيل عندنا فى اليمن خمسين او ستين سنة فما دونها والله اعلم،

In Betreff des Verfassers und seiner Zeit sind 3 Stellen zu beachten: 1) f. 53ª spricht er von seinem Vater: والدي السلطان المرحوم الملك المويد als gestorben; derselbe lebte (ibid.) um $^{710}/_{1310}$; 2) f. 54ª erwähnt er seinen Grossvater: الخليفة امير المومنين الملك المظفر; 3) f. 54ᵇ erwähnt er einen Vorfall vom J. $^{698}/_{1294}$, was zu dem vorigen stimmt. Die Abfassung der Schrift wird also um $^{725}/_{1325}$ stattgefunden haben und der Verfasser allerdings ein Prinz gewesen sein.

F. 55ª, nach dem Ende des Werkes, das ausser تم الكتاب keine Unterschrift hat, folgt noch mit sehr kleiner und enger Schrift, eine Anzahl seltenerer Wörter mit kurzer Erklärung: worauf sie sich beziehen, ist nicht ersichtlich.

Schrift: ziemlich gross, dick und ziemlich deutlich, fast vocallos. Die einzelnen Seiten eingefasst in rothen Linien. — Zeit der Abschrift etwa $^{1100}/_{1688}$.

6196.

Hier seien noch die Werke erwähnt:

1) فضل الخيل على طريقة المحدثين von عبد المؤمن بن خلف الدمياطى شرف الدين † $^{705}/_{1305}$.
2) قطر السيل فى امر الخيل von سراج الدين عمر البلقينى † $^{805}/_{1402}$.
3) فضل الخيل وما فيها من الخير والنيل von ابو زرعة العراقى † $^{826}/_{1423}$.
4) جرّ الذيل فى علم الخيل von السيوطى † $^{911}/_{1505}$.

c) Vögel.

6197. Spr. 1926.

52 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. ($20^1/_2 \times 12$; $12^1/_4 \times 6^{cm}$). — Zustand: fleckig; am Ende etwas schadhaft. — Papier: gelb, glatt, etwas stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: سبحان الازلي القديم قبل وجود الكاينات المقدر ما مضى وما هو آت . . . وبعد فانّ مؤلف هذا الكتاب احبّ ان يذكر من حال الطيور ما علمه ويشرح من امرها ما فهمه فجمع هذا الكتاب وكتبه وشرحه وبوّبه ١٧ بابا،

Dies Werk behandelt die Falken und ihre Arten, und deren Beschaffenheit und Krankheit etc., in 17 Kapiteln. Der Verfasser lebt, nach f. 22ᵇ, im Jahre $^{647}/_{1249}$.

باب 1. f. 6ª فى ذكر اول من اتخذ البزاة ولعب بها وذكر اجناسها وذكورها واناثها
باب 2. 9ª فى صفة الوانها وعلاماتها وتجريدها
باب 3. 12ª فى صفة الصقور والشواهين واجناسها
باب 4. 14ᵇ فى صفة العقاب والزمج واحوالها
باب 5. 15ᵇ فى مداواة البزاة وتقدير اطعامها
باب 6. 17ᵇ فى صفة ارسال البزاة وصيد الجوارح والحيلة عليها
باب 7. 21ª فى ذكر فريضة (رياضة .l) البزاة وصفة الاجابة
باب 8. 25ª فى صحة الجوارح وعلامات المرض ومعرفة العلل
باب 9. 28ª فى علاج العين والجفن والحز والبرد
باب 10. 29ᵇ فى ذكر البشم والقذف وعلاجه
باب 11. 30ᵇ فى الجص والاضطرام والقلاع وعلاجهم
باب 12. 35ª فى النفس وهو النهاج والريح وعلاج ذلك
باب 13. 37ᵇ فى الدود وعلاجه
باب 14. 39ª فى امراض الفخذ والساق والكف والاصابع والخالب
باب 15. 41ᵇ فى القمل وعلاجه والسعال وعلاجه وفى القمقام والصيبان
باب 16. فى مراض الرجل والكف والخالب
باب 17. فى ذكر منافع اجناس الطيور ومضارّها وطبايعها وما بها من الخواص مستخرج من كلام الحكماء مقفا علي الاحرف،

Nach f. 41 ist eine grössere Lücke; vom 15. Kapitel ist nur der Anfang vorhanden, 16

fehlt ganz, und die erste Hälfte des 17. ebenfalls (die Artikel von ا bis ظ enthaltend). Auf f. 41 folgen dann f. 44. 45, den Buchstaben ع [Artikel عنقاء] enthaltend, aber nicht ganz; dann wieder eine Lücke. Darauf f. 42 (im Artikel قطاة beginnend) 43. 46 bis Ende.

Der Buchstabe ي enthält die Artikel يونقة und يمام und schliesst f. 52ª: واكثر ما يوجد بمصر يفرخ كالشفنين في الجدران والبساتين وفي البيوت والله سبحانه وتعالي اعلي واعلم، تم الكتاب الخ

Schrift in rothen Linien, ziemlich klein und deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift im J. 988 Ǵomādā II (1580) von ابراهيم بن محمد بن عمر بن ابراهيم بن احمد بن عمر الانصاري im Auftrage des مصطفى اغا in حماة.

6198. We. 1164.

55 Bl. 8vo, 15 Z. ($20^1/_4 \times 14^1/_2$; $14 \times 10^1/_4$cm). — Zustand: lose Lagen im Deckel, nicht ganz frei von Flecken. — Papier: gelb, stark, grob, etwas glatt. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt: s. am Schluss.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي اشرقت بنوره الظلم وجري بقدرته القلم . . . اما بعد فهذا كتاب يشتمل على علم الطيور الجوارح وصفاتها واشكالها والوانها وادويتها والعديم الجودة منها الخ

Behandelt die Raubvögel in 2 Büchern. Das 1. behandelt ihr Aeusseres und ihre Abrichtung und Krankheiten in 52 Kapiteln; das 2. die Heilung und Kur ihrer Krankheiten in 63 Kapiteln, deren Uebersicht für das 1. Buch nach dem kurzen Vorwort folgt f. 1ᵇ—3ᵇ, für das 2. f. 30ᵇ—33ª. Statt Buch (كتاب), wie im Vorwort steht, heisst es f. 3ᵇ und dann 30ᵇ in der Unterschrift des 1. und der Ueberschrift des 2.: مقالة, was eigentlich auch üblicher ist. Der Verfasser lebt vor dem Jahre 838/1434.

1. مقالة f. 3ᵇ.

باب 34. في نعت التضرية والاجابة 19a

باب 35. في تدبير احسان البازي للاجابة اذا عصا وساء ادبه فيها 19b

باب 36. في ارسال البازي الفرخ وتجسيره على الصيد 20b

باب 37. في تدبير البازي اذا قل حرصه على الصيد ولم يطلبه 20b

باب 38. في تجسير البازي على عظام الطير اذا جبن عنها ولم يقدم عليها 21a

باب 39. في تدبير طلب البازي اذا ارسله البازياري وضلّ عنه فلم يجده 21a

باب 40. في تدبير البازي اذا اعتاد الوقوع على الشجر عند ارساله 22a

باب 41. في تدبير العقاب وارسالها حتى تغنى فلا تطير وقت ارسال البازي فيفزع منها ولا يمضى على الصيد 22a

باب 42. في استغناء البازي والصواري وتحليقها في الهواء وغدرها وابقها واصلاح ذلك 23a

باب 43. في تحسين الطير وشده في القرنصة 23b

باب 44. في تدبير البازي بحسن المعالجة حتى يتعجل خروجه من القرنصة وقد نبت ذنبه وريشه سرعة وخرج نظيفا حسن اللباس' 25a

باب 45. في تدبير البازي اذا قرنص في غير وقت القرنصة 26a

باب 46. في اضمار الطير بعد خروجه من القرنصة 26b

باب 47. في معرفة صحة الطير من الصواري 26b

باب 48. في دلايل امراض الطير وعلاماتها 27b

باب 49. فيما قاله اهل المعرفة والحكمة في تدبير معالجة الطير من العلل التي تعرض ولطف التدبير 28b

باب 50. في دلايل امراض الطير وما يضر بقواه منها فيمنعه ان يفعل افعاله الطبيعية 29a

باب 51. فيما يبرز من فضول جسد الطير فيستدلّ على مرضه بذلك 30a

باب 52. في الاستدلال من ذرق الطير على ما قد عرض له من المرض 30a

مقالة 2. تشتمل على ذكر علاجات علل الصواري وعلامتها وعلاجها بالادوية التي تصلح لتلك العلة' 30b

باب 1. في علاج الطير اذا اصاب عينيه طرفة 33a

باب 2. في علاج الطير اذا اصابه الرمد 33a

باب 3. في علاج الطير اذا اصابه زكام او نزلة 33a

باب 4. في علاج الطير اذا اصاب ذنبه من النزلات 33b

باب 5. في علاج الطير اذا اصابه الزكام في الشتاء 34a

باب 6. في علاج الطير اذا اصابه السُدّد 34a

باب 7. في علاج الطير اذا اصابه البرد والكزاز 34b

باب 8. في علاج الطير اذا اصابه الجص 35a

باب 9. في علاج الطير اذا اصاب طعمه حصا (؟ جص) 35b

باب 10. في علاج الطير اذا اصابه الجص في راسه 36b

باب 11. في علاج البازي والباشق اذا ضاقت استه 36b

باب 12. في علاج البازي والباشق اذا اصابهما الحرق 37a

باب 13. في علاج الطير اذا اصابه الاكلة 37b

باب 14. في علاج الطير اذا اصابه الاكال في جوفه 38b

باب 15. في علاج الطير اذا اصابه الاكلة في ريشه او جناحه او ريش بدنه 39a

باب 16. في علاج الطير اذا نتف ريشه ضجرا من الجص اذا لحقه ولم ينته الي الاكلة 39a

باب 17. في علاج الطير اذا اصابه الربو والنفس 39b

باب 18. في علاج الطير اذا اصابه النفس من بلغم 40a

باب 19. في علاج البازي اذا اصابه الريح في راسه 40b

باب 20. في علاج الطير اذا اصابته صدمة 41a

باب 21. في علاج الطير اذا اصابه الريح في وركه 41b

باب 22. في علاج الطير اذا اصابة الريح في جناحه 41b

باب 23. في علاج الطير اذا عرضت له ريح في ظهره 42a

باب 24. في علاج الطير اذا وجعه ظهره وعجزه 42a

باب 25. في علاج الطير اذا استرخي عجزه 42b

باب 26. في علاج الطير اذا اصابه الريح في جسده 42b

باب 27. في علاج الطير اذا اصابه الريح في منخره بغير نفس 43a

باب 28. في علاج البازي اذا عرض له الانتفاض 43b

باب 29. في علاج الطير اذا احتبس عليه ريحه او طعمه 43b

باب 30. في علاج الطير اذا اصابه الاصطيرم وهو الجص اذا انعقد في جوفه وصار حصاة ولا يقدر على الذرق الذي جرت به عادته' 43b

باب 31. في علاج الطير اذا اصابه في عينه غشاوة 44a

باب 32. في علاج الطير اذا اصابه وجع في كبده 44a

باب 33. في علاج الطير اذا ظهر الدود في بطنه 44b

باب 34. في علاج الطير اذا كان مدوقّ الجوف 45a

باب 35. في علاج الطير اذا صار في حوصلته دود 45a

باب 36. في علاج الطير اذا كان في دبره دود 45b

باب 37. في علاج الطير اذا اصابه رياح البواسير 45b

باب 38. في علاج الطير اذا اصابه في رجليه شقاق البواسير 45b

39. باب 45ᵇ في علاج الطير اذا كان في فخذه او ساقه او كفه ريح
40. باب 46ᵃ في علاج البازي اذا اصابه التفرّش
41. باب 46ᵇ في علاج البازي اذا اصابه الخلع او الكسر او الريح في كفيه
42. باب 47ᵇ في علاج الطير اذا انكسر مخلبه او سقط او لحقه آفة
43. باب 48ᵃ في علاج الطير اذا اصابه القمل
44. باب 49ᵃ في علاج الطير اذا انتف ريشه ولعًا به من غير علّة او قمل
45. باب 50ᵃ في علاج الطير اذا تولّد الدود في اصول ريشه ولحقه منه حكّة
46. باب 50ᵃ في علاج الطير اذا اعوز ريشه
47. باب 50ᵇ في علاج الطير الذي ينقص ريش احد جناحيه عن ريش الآخر
48. باب 50ᵇ في علاج الطير اذا نبت ريشه معوجًا او ملتويا
49. باب 50ᵇ في علاج الطير اذا تقصف ريشه وتكسر من ملوحته ويبس طبعه
50. باب 51ᵇ في علاج الطير اذا لحقه جرح من احدي الطيور التي يصطادها او مع استمساكه مع طير آخر على الفريسة
51. باب 52ᵃ في علاج الطير اذا قاح كفه او عقبه او احدي اصابعه
52. باب 52ᵃ في علاج الطير اذا اصابه النملة
53. باب 52ᵃ في علاج الطير اذا عرض له القيء لما ياكله
54. باب 52ᵇ في علاج الطير بالقيء اذا كثر البلغم والرطوبة في جوفه والمرار
55. باب 53ᵃ في علاج الطير من الخام والمرة والدود بالاسهال
56. باب 53ᵃ في علاج الطير اذا لم يهضم الطعم وايضا في تغييره الطعم
57. باب 53ᵇ في علاج الطير اذا عرضت له هدة في الشلا [سدة في دماغه]
58. باب 53ᵇ في علاج الطير من ورم يظهر به
59. باب 53ᵇ في علاج الطير اذا ضعفت نفسه عن الطريدة وجبن ان يقدم عليها
60. باب 54ᵃ في علاج الطير اذا اردت ان تسمنه وتملأ بدنه
61. باب 54ᵃ في علاج الطير حتى يهزل ويخف بدنه
62. باب 54ᵇ في علاج الطير اذا نزل في عينيه الماء
63. باب 54ᵇ في جوارش تنفع البزاة من التخم والبشم وتطرد الرياح وتشهى الطعم وتنشطه،

F. 55ᵃ von neuerer Hand ergänzt. Danach ist der **Schluss**: فاذا عاد الطير من الصيد يدرج له في طعمه ولا يلحقه الريح ويعطي ذلك في الشهر دفعتين في حال صحته، تم كتاب البيزرة،

Demnach scheint der **Titel des Buches** zu sein: كتاب البيزرة [= البيزران].

Es folgen darauf noch, aber nicht zum Werke selbst gehörig, 2 kleine Kapitel: باب لعماء الريش und باب اخر للقاطوع والحرق.

Schrift: ziemlich klein, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** c. ¹⁰⁰⁰/₁₅₉₁.

Nicht bei HKh.

6199.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Pm. 509.

60 Bl. 8ᵛᵒ, 16—17 Z. (15½ × 10½; c. 12 × 7ᶜᵐ). — **Zustand**: ziemlich gut.. — **Papier**: gelblich, ziemlich etark, etwas glatt: von f. 45 an dünner und glatter. — **Einband**: Pappband mit Lederrücken. — **Titel** f. 1ᵃ:

ك" البيزرة في تربية سباع الطيور وعلاجها وامراضها مما الفوه الحكماء للملك الاسكندر

Anfang f. 1ᵇ: ذكر الثقات من الرواة اهل المعرفة ان الاسكندر الرومي قال للحكماء المحققين بخدمته يوما اريد ان تعرفوني بطبيعة البازي وامراضه العارضة له وعلامة كل مرض ودوائه الخ

Nach der allgemeinen Auskunft über die Natur und Beschaffenheit der Falken — welche angeblich in Folge einer Frage Alexanders ertheilt ist — folgt das Werk selbst, in 2 Maqālen mit 51 u. 63 Kapiteln. Die 1. hat hier die Ueberschrift f. 7ᵃ: في علم الجوارح من البزاة والصقور والشواهين وما يتبعهم من الضوارى

Die Ueberschrift des 1. Kap. wie bei We. 1164; dann aber sind im Anfang 2 Kapitel in eins zusammengezogen, weshalb die 1. Maqāle hier nur 51 Kapitel zählt. — Die Ueberschriften der einzelnen Kapitel in beiden Maqālen sind dieselben, wenn sie auch bisweilen in ihrer Wortfassung etwas von einander abweichen. **Schluss** wie bei We. 1164.

Schrift: ziemlich gross, rundlich, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** vom Jahre ¹²⁴⁹/₁₈₃₃.

2) Pm. 20.

67 Seiten 8vo, 15 Z. (18½ × 13½; 13 × 9½cm). — **Zustand:** fleckig (besonders zu Anfang) und nicht recht sauber. Bl. 1 und Seite 11 am Rande ausgebessert. — **Papier:** gelb, dick, glatt. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken. — **Titel** (auf der Seite vor dem Textanfang):

كـ" البيزرة في الضواري من الطير

Anfang S. 1: قال الحجاج بن خيثمة استخرجنا من خزانة الرشيد هذا الكتاب في الضواري فعرضناه على الغطريف بن قدامة الغساني صاحب ضواري هشام والوليد فعرفه وذكر ان معاذ بن مسلم زاد فيه كلمات الملوك الاكاسرة وان ميخائيل عظيم الروم لما سمع بولع المهدي بالصيد ولذته فيه اهدي اليه كتابا كان لاوايلهم في ضواري الطير فامر المهدي باحضار ادهم بن محرز الباهلي وكان قد سمع منه فيها نوادر العرب وامرنا ان نؤلف كتابا جامعا لمقالات حكماء فارس والترك وفلاسفة الروم وما جربت العرب فألفنا هذا الكتاب ... فكان احسنها واجمعها لامور البزاة والصقور والشواهين وساير الضواري'

Dies ist die ganze Vorrede dieses Werkes über Raubvögel und speciell über Falkenzucht.

Demnach hat Elmehdī die Abfassung dieses Werkes dem Elḥaǵǵâǵ ben ḥeitama aufgetragen, das alles von den verschiedenen Völkern darüber Verfasste in sich vereinigen solle. Vorgelegen habe ihm ein Werk über den Gegenstand, das der Griechische Kaiser Michael an Elmehdī geschickt habe; ein älteres Werk darüber sei in der Bibliothek des Hârûn erraśīd gewesen, das Elḥaǵǵâǵ ben ḥeitama dem Elġiṭrîf ben qodâma, dem früheren Falkenmeister der Ḫalīfen Hišâm und Elwelīd, vorgelegt habe. Auf letzteren wird in der That auch in Pm. 509 f. 7a als Kenner Bezug genommen. — Das Werk zerfällt in viele ungezählte Kapitel. Zuerst S. 1: باب ذكر اول من لعب بطير من الجوارح' قال الغطريف اول من لعب بالبزاة ملوك الروم الخ

Es ist im Grunde dasselbe Werk mit We. 1164, mit ziemlich denselben, wenn auch in der Wortfassung öfters etwas abweichenden, Kapitelüberschriften. Vorhanden ist davon aber hier nur die 1. Maqâle und von der 2. (f. 49) etwa die erste Hälfte. In dieser ist Manches zusammengezogen, aber auch hinzugesetzt. Die letzten Ueberschriften sind:

S. 60 باب اذا اردت ان تقىء البازي اذا كثرت فيه الرطوبة
60 باب علاج البازي اذا كثر تغميض عينيه لبرد عارضه
61 باب علاج البازي اذا كان في شدقيه قروح او في جوفه
61 باب علاج البازي اذا اصابه الجص والحصاة

vgl. We. 1164, f. 35a—36b.

Schluss: ثم خذ شيئا من سمن بقر وفلفل ونوشادر مسحوق فاخلطهما واحقنه بها فانه يبرأ من هذه العلة'

Schrift: klein, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften hervorstechend gross. — **Abschrift** v. J. 838 Raǵab (1434) im Auftrage des ناصر الدين ابن الشهابي in der Stadt طرابلس.

Nach Seite 5 fehlen 4 Blätter; ferner sind in der Mitte einige Blätter falsch geheftet: die Seiten folgen so: 37. 40—45. 38. 39. 46 ff.

Dann folgen noch von späteren Händen (zum Theil gross und grob) einige Recepte, hauptsächlich zur Hebung der männlichen Kraft und auch noch einige für Vogelkrankheiten.

3) Mf. 550, a) f. 1b—4a.
(Text 28 × 15cm.)

Das 1. Kapitel dieses Werkes, aus der Oxforder Handschrift (Cod. Uri 393), auf Bernstein's Veranlassung abgeschrieben. Das Werk ist daselbst betitelt: منافع الطير وعلاجات دائهم von الحجاج بن خيثمة.

6200.

1) We. 1705, 3, f. 31b—32a.

In dem Jagd-Gedicht werden 14 Arten von Edel-Vögeln aufgezählt, welche für die Jagd besonders in Betracht kommen.

Ebenso Aufzählung der 14 Arten Vögel in dem Jagdgedicht f. 32. S. No. 5545.

2) We. 1705, 8, f. 89—94.

In dem Jagd-Gedicht findet sich Strophe 74 bis 108 eine lebendige Schilderung der Vögel, auf welche gejagt wird. S. No. 5548.

6201. We. 1709.

2) f. 40—55ᵃ.

Format (zu 21 Z.) (Text: 15⅓ × 9½ᶜᵐ) etc. und Schrift wie bei 1). — Titel f. 40ᵃ:

كـ" الوديك فى فضل الديك

ebenso im Vorwort. Verfasser f. 40ᵃ:

ابو الفضل جلال الدين عبد الرحمن بن
كمال الدين السيوطي الشافعي

Anfang f. 40ᵇ: الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله صلعم وبعد فقد الف الحافظ ابو نعيم الاصبهاني جزءا فى فضل الديك وهذا جزء فيه من الافادة ما فى ذلك الجزء وزيادة الخ

Ueber die vortrefflichen Eigenschaften des Hahnes. Darüber hat ابو نعيم ein Heft, Traditionen darüber enthaltend, geschrieben; Essojûṭî † 911/1505 will nun hier dasselbe und einen Zusatz ausserdem geben. Er theilt das Werkchen in Vorwort, مقصد und Schlusswort.

Im Vorwort f. 40ᵇ bespricht er die Namen und Zunamen des Hahnes. — Das المقصد f. 41ᵃ enthält die Traditionen. — Das Schlusswort f. 46ᵇ enthält Anekdoten und Gedichte Verschiedener in Bezug auf denselben; so von الصفى الحلي f. 49ᵃ, ابو العلاء f. 50ᵃ, auch ein längeres Trauergedicht auf einen Hahn f. 53ᵃ von ابن زريق الكاتب, mit dessen letztem Verse das Ganze schliesst f. 54ᵃ (Kâmil):

وسقى عظامك صوب مزن هاطل غدق رعود فى ثراك بروق

Abschrift im Jahre 1018 Ḏû'lḥigge (1610) von زين الدين عبد الرحمن بن منصور بن غالي الشهير بالبولاقى الشافعي (f. 120ᵃ). — HKh. VI 14202.

---

3. Pflanzen.

6202. WE. 86.

168 Bl. 4ᵗᵒ, 19 Z. (27 × 18⅔; 18⅓ × 11ᶜᵐ). — Zustand: fast ganz lose im Deckel. Stellenweise unsauber, im Ganzen jedoch gut. — Papier: dick, gelb, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ (von späterer Hand):

كتاب نهاية الارب فى علم الادب
وهو بخط مؤلفه النويري

Ebenso darunter geschrieben mit rother Dinte und ebenso am Schlusse der Titel aus dem vorhandenen Text verändert; nämlich es ist die Unterschrift

كمل الجزء العاشر من كتاب مناهج الفكر ومباهج العبر

durchgestrichen und verändert in

كمل الجزء التاسع من كتاب نهاية الارب فى فنون الادب

wobei zu bemerken, dass die Worte مناهج ... العبر stehen an Stelle eines anderen ausradirten Titels, der mir in der That der obige نهاية الارب فى فنون الادب gewesen zu sein scheint. Ebenso ist daselbst in Betreff des Verfassers das ursprüngliche على يد كاتبه فقير رحمة ربه

احمد بن عبد الوهاب بن محمد بن عبد
الدايم البكري التيمي القرشي المعروف بالنويري

verändert in: على يد مؤلفه فقير الخ

Anfang f. 1ᵇ: الفن الرابع فى النبات، وهذا الفن وان جل مقداره وحسنت آثاره واشرقت انواره وزها نواره ونفيات خامات زروعه وثبتت اصوله تحت فروعه الخ

Das erste Blatt fehlt und ist so nachträglich ergänzt. Die eigentliche Handschrift fängt erst mit Blatt 2 an, wo der Verfasser sagt, seine Absicht sei nicht, das schwierige Gebiet ganz zu umfassen, sondern er wolle nur beibringen über das Gebiet (der Pflanzen), was Dichter und Wohlredende darüber gesagt: بل قصدنا بايراده ان نذكر منه ما عليه وصف للشعراء ورسائل للبلغاء والفضلاء und nur ausnahmsweise und beiläufig etwas darüber hinaus Liegendes berühren. — Aḥmed ben 'abd elwahhâb *ennoweirî* † 732/1332 (Bd. I No. 1).

Dieser ganze Theil über die Pflanzen ist der 4. فن. Derselbe zerfällt in 5 Theile (قسم) und jeder derselben in Kapitel.

I. قسم f. 2ᵇ فى اصل النبات وما يختص به ارض دون ارض ويتصل به الاقوات والخضراوات والبقولات،

1. باب 2ᵇ فى اصل النبات وترتيبه، قال المسعودي فى كتابه

2. باب 4ª فيما يختص به ارض دون ارض وما يستاصل شأفة النبات الشاغل للارض عن الزراعة

3. باب 6ª في الاقوات والخضراوات والبقولات، ويشتمل هذا الباب على الحنطة والشعير والحمص والباقلاء والارز الخ

II. قسم 30ª في الاشجار

1. باب 30ª فيما لثمره قشر لا يوكل

2. باب 41ª فيما لثمره نوي لا يؤكل

3. باب 51ª فيما ليس لثمره قشر ولا نوي

III. قسم 64ª في الفواكه المشمومة

1. باب 64ª فيما يُشم رطبًا ويُستقطر

(Darin f. 68ª ff. رسالة ابي حفص عمر بن بُرد الاصغر قدم فيها الورد على ساير الرياحين، وهي رقعة خاطب بها ابن جهور،

Ferner f. 71ᵇ ff. Wettstreit zwischen Narciss und Rose, von تاج الدين عبد الباقي بن عبد المجيد اليماني vom J. 706/1306).

2. باب 78ª فيما يُشم ولا يُستقطر

IV. قسم 88ª في الرياض والازهار ويتصل به الصموغ والامنان والعصاير

1. باب 88ᵇ في الرياض

(Darin Beschreibung der 4 irdischen Paradiese, nämlich شُغد سمرقند وشعب بوّان ونهر الابلّة وغوطة دمشق، f. 88ᵇ—90ª).

2. باب 94ª في الازهار. 3. باب 100ᵇ في الصموغ

An dem 3. Kapitel fehlt etwas; das 4. Kapitel, welches gehandelt haben wird über الامنان والعصاير, fehlt ganz.

V. قسم enthält 11 Kapitel.

1. u. 2. Kap. fehlt ganz.

3. Kap. der Anfang fehlt. Dasselbe handelt, wie es scheint: في العود واجناسه ومعادنه

4. باب 113ª في الصندل واصنافه ومعادنه

5. باب 114ª في السنبل الهندي واصنافه والقرنفل وجوهره

6. باب 116ª في القُسط واصنافه

7. باب 116ᵇ في عمل الغوالي والندود

8. باب 122ᵇ في عمل الرامك والسُك من الرامك والادهان

9. باب 137ª في عمل النضوحات والمياه المستقطرة وغير المستقطرة

10. باب 144ᵇ في الادوية التي تزيد في الباه وتلذذ الجماع وما يتصل بذلك من ادوية الذكر والادوية المعينة على الحبل والمانعة منه وغير ذلك

11. باب 164ª فيما يفعل بالخاصّية

Schluss f. 168ᵇ: ومن علقه عليه امن من حمّى الربع، والخواص كثيرة وفيما اوردناه منها كفاية، كمل الجزء الخ

Dass das vorliegende **nicht** das Werk مناهج الفكر ومباهج العبر (dessen Titel auch مباهج الفكر ومناهج العبر ist), welches von محمد بن ابراهيم بن يحيى بن على الكتبي الوطواط † 718/1318 verfasst, ist ganz sicher. Allerdings handelt der 4. فن desselben gleichfalls über das Pflanzenreich; er ist aber in 9 Kapitel eingetheilt und weicht völlig von diesem Werke ab. S. bei We. 1241. Dass diese Handschrift vielmehr wirklich das Werk des Ennoweiri نهاية الارب في فنون الادب und zwar von den 5, aus denen es besteht, den **vierten** Theil enthält, ist ganz gewiss. Die Angabe bei HKh. VI 14069 stimmt ganz dazu. Von dem umfangreichen Werke, das nach HKh. in 30 Bändchen (جزء) zerfällt, ist hier das 10. zu Ende: die letzte 5. Abtheilung (فن) geschichtlichen Inhalts wird nicht in gleichem Verhältniss 20 جزء umfasst haben, sondern nur einige, so dass also auch eine andere Eintheilung in 12 (oder höchstens 15) جزء stattgefunden hat, welche hier befolgt ist.

Diese Handschrift ist Reinschrift, nicht aber Original-Handschrift des Verfassers, höchstens nach dessen Handschrift abgefasst.

Schrift: gross, deutlich, gleichmässig, etwas vocalisirt, öfters der diakritischen Punkte entbehrend. Die Ueberschriften grösser, farbig. — **Abschrift** etwa um 900/1494. Nach f. 109 **fehlen** 10 Blätter.

Das Werk ist nicht bloss der in Bezug auf die Pflanzen angeführten Dichterstellen wegen interessant, sondern namentlich auch wegen der, auf guten Quellen beruhenden, Beschreibung der Pflanzen. Er citirt häufig den Ibn waḥšijje und sein Werk اسرار القمر, noch häufiger den محمد بن احمد بن ابن سينا und den سعيد التميمي المقدسي u. dessen Werk جيب العروس.

6203. We. 1834.

5) f. 31ᵇ. 32.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Ueberschrift:

فايدة ومما نقل الشيخ الديربي في كتابه

Der Verfasser heisst ausführlicher:

احمد بن عمر الديربي ابو العباس

Gemeint wird hier ein naturwissenschaftliches, vielleicht ausschliesslich botanisches, Werk sein, aus dem hier der Abschnitt über حَبّة الملوك (Nutzen und Gebrauch desselben) mitgetheilt ist. Aḥmed ben 'omar *eddeirabī* abū 'l'abbās † 1151/1738 (No. 4675).

Anfang: واما الحبة التي تسمى حَبّة الملوك فان فيها منافع كثيرة منها انها تنفع الاحشاء من داخل الحشا . . . ومنها انها تنفع للارياح ومن ظلمة البصر وغلظ الاجفان الخ

Schluss f. 32ᵇ: من منافع الحليب الذي نفعت به اذا شربه الصبيان انهب الحرارة عنهم

6204. Lbg. 291.

115 Bl. 4ᵗᵒ, 21—29 Z. (28 × 17; 25 × 18ᶜᵐ). — Zustand: völlig wasserfleckig; etwas wurmstichig, öfters ausgebessert; nicht ganz fest im Einband. — Papier: gelb, dick, glatt, etwas brüchig. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

ك" الفلاحة لابن وحشية

Anfang f. 1ᵇ: هذه نسخة كتاب ما وضع فسطوس بن اسكوراسكتيه عالم الروم الذي كان يسمى فلسوفة فيما وصف وما لا يستغنى الزراعون وغيرهم من الناس (عنه) ثم علمه فيما ينفعهم الله به في معايشهم ويسمى هذا الكتاب بالفارسية برزنامه وتفسير برزنامه كتاب الزرع وهو اثنا عشر جزءا

Ziemlich ausführliche Anweisung zum Landbau, von Festus ben اسكوراسكتيه (1ᵇ) und اسكوراستنكه (13ᵃ. 20ᵇ) für seinen Sohn فاسوس (20ᵇ) und باسيس (49ᵇ) verfasst und Philosophia genannt, im Persischen برزنامه. Von Ibn waḥšijje ist keine Rede. Es zerfällt in 12 Theile (جزء) und jeder davon in (viele) kurze Kapitel, deren Inhaltsangabe an der Spitze jedes Theiles steht, worauf die Behandlung der einzelnen Kapitel folgt; dieselben werden immer mit der Wendung ومعنى الباب eingeführt.

1. جزء f. 1ᵇ in 15 Kapp.
   باب 1. ان تعرف علامة الهواء الصافى الصحيح
   فاما معنى الباب الاول منها فانه اذا رءي الهلال لثلث ليال او اربع خلون منه الخ
   باب 15. ان تعرف منازل الشمس والقمر الخ

2. جزء 9ᵃ in 8 Kapp. باب 1. فيما ينبغى ان يكون من تثبت الرجل في منزله اين يضعه ويثبته والي اى النواحي يجعل بابه وكوته

3. جزء 13ᵃ in 27 Kapp. باب 1. ان يتثبت الزراع في بذر زرعه فيختار اجوده واذكاه في نفسه فيكون اياه يبذر ويزرع

4. جزء 20ᵇ in 118 Kapp.
   باب 1. ان يعلم من اراد حفر كرمه وغرسه علامة الارض التى يحفر فيها ذلك الكرم الخ

5. جزء 49ᵇ in 85 Kapp.
   باب 1. ان يعلم في اي المواضع يتخذ البساتين

6. جزء 68ᵇ in 22 Kapp.
   باب 1. ان يعلم كيف يغرس شجرة الزيت ويصان

7. جزء 74ᵃ in 43 Kapp.
   باب 1. ان يعلم كيف يتخذ المقاثئ والمباقل

8. جزء 88ᵇ in 23 Kapp.
   باب 1. فيما وصف من امر الجراد

9. جزء 95ᵇ in 22 Kapp.
   باب 1. في امر الحمام كيف يصان وما منفعته

10. جزء 101ᵃ in 20 Kapp. باب 1. في امر الخيل

11. جزء 106ᵇ in 14 Kapp. باب 1. في امر نحل العسل

12. جزء 111ᵃ in 31 Kapp.
   باب 1. فيما وصف من انتزاع الشوكة ممن دخلت في يده او في رجله

Schluss f. 115ᵇ (fast verwischt): وذلك انه اذا طلب حاجة فقبض بيده اليسري على ريحانة . . . انجح الله حاجته التى يطلب باذن الله" كمل كتاب الفلاحة بحول الله وقوته وعونه وصلى الله على محمد وآله وسلم كثيرا كثيرا"

Schrift: gross, kräftig, steif, gleichmässig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. — Abschrift c. 450/1058.

HKh. V 10877 (s. v. ك" الفلاحة الرومية).

6205. Mq. 469.

247 Bl. 4to, 12 Z. (23 × 21; 15 × 13⅓^cm). — **Zustand:** lose Lagen, unsauber; etwas wurmstichig. — **Papier:** bräunlich, grob, stark. — **Einband:** fehlt. — **Titel und Verfasser** fehlt. Doch steht auf dem untern Schnitt:

كتاب الفلاحة لابن وحشية

Anfang fehlt, 20 Blätter. F. 1ª beginnt mitten im Satze: الكواكب مع النيرين العظيمين والثانى امتزاج العبادة بعضها ببعض منفعلة عن حركات الكواكب ليس سبب ذلك رضا من راض ولا سخط ساخط ولا يقال عليها تسخط وترضا البتّة، وانا اعلم أن اتباع ايشيثا يستحلون سفك دمي لقولي هذا في الالهة وفي حارس الكل فاله الالهة يحرسني من شرهم،

Ein nicht ganz vollständiger Band von dem Werke des **Ibn wah̄šijje**, um 300/912, über Landwirthschaft, und zwar, wie aus den Bemerkungen auf den Papierlagen f. 41. 51. 61 ff. hervorgeht, der **dritte Band**. Ueber den Verfasser s. bei Pet. 543 und We. 408, f. 235ª.

F. 1ª giebt eine Beschreibung der landwirthschaftlichen Beschäftigungen, welche der Monat تشرين الاول mit sich bringt. Dann folgen die andern Monate:

f. 3ᵇ تشرين الاخير، ينبغى ان يبتدأ في غروس الكروم من اول تشرين الآخر الي عشرين من كانون الاول هذا في اقليم بابل في البقاع الحارّة منه الخ

6ᵇ كانون الاول، ينبغى ان تزبل الكروم والشجر في هذا الشهر ايضا ببعر الغنم الخ

8ª كانون الاخير، في هذا الشهر يبتدئ العصير في الغليان في الحوانى فينبغى الخ

9ª شهر سباط، ينبغى ان يلقط في هذا الشهر ما قد ابتدأ من الحشيش الذي هو الخ

11ª باب في معرفة اي الاوقات يكون القمر فوق الارض ومتى يصير سايرا تحتها،

14ª باب يحتاج الي معرفته الفلاحون فارباب الضياع حاجة ماسّة وهو فيما ينبغى ان يعلموه في اوقات من الازمنة بحسب تغييرها الكاين عن انتقال الشمس في البروج وكيفية التغيير الكاين عنه وما ينبع ذلك ويتّصل ويلحق به

42ª باب ذكر اختلاف الاهوية والرياح الملقحة والشجر الملقحة بالرياح وتحريك الشمس لها وتمام افعال الشمس في هذا العالَم السفلي وتقلّب العناصر في العالم بتحريك الشمس لها واستحالتها

65ª باب ذكر تكوّن البخارات والرياح بكلام اشرح وابين ممّا تقدم وما ينبع ذلك

101ª باب معرفة العلة في الفساد العارض للسبيل والعارض للنبات كثيره وصغيره المنسوب الي الكواكب ولِمَ نسبوه القدماء الي الكواكب خاصة دون ان ينسبوه الي غيرها من الطبايع وغيرها

113ª باب ذكر طبايع الارضين والعلة في اختلاف طعومها وجميع علاجاتها وما يتصل بذلك من امر العيون والانهار والبحار وموافقتها ومخالفتها لبعض المنابت والاشجار وما صغر ايضا من النبات

195ᵇ باب ذكر عمل الازبال التى تصلح بها الارضون والمنابت والنحل والشجر

223ᵇ باب كيف يستاصل الحلفاء والشوك والقصب وكيف يكون التزبيل المحكم البليغ للمنابت التى تحتاج الي ذلك وما يتبعه وما يتّصل به،

Dies Kapitel ist mit f. 241 nicht ganz zu Ende; es folgen noch, nach einer Lücke von wahrscheinlich nur 1 Blatt, 6 Blätter, ohne dass auch damit dieser Band zu Ende wäre; die oben zuerst angeführten Sätze bei f. 1 sind der Anfang dieser Blätter (f. 242ª).

Schrift: gross, breit, kräftig, deutlich, fast vocallos. An manchen Stellen sind Zeilen durch die etwas scharfe Dinte brüchig und löchrig geworden, einige Seiten sind stark abgescheuert und daher nicht überall der Text deutlich, s. f. 1ª. 241ᵇ. — **Abschrift** c. 700/1300. — Collationirt.

HKh. IV 9183.

6206.

1) We. 408, f. 235ª.

Ein Stück aus der Einleitung in die Nabatäische Landwirthschaft des ابن وحشية d. i. احمد بن على بن قيس بن المختار بن عبد الكريم الكسداني الصوفى ابو بكر ابن وحشية

Uebersetzt aus dem Chaldäischen (Nabaṭäischen) im J. 291/904, von **Ah̄med ben ʾalī ben qais ben elmuh̄tār elkasdānī abū bekr** *ibn wah̄šijje*.

2) Mq. 180ᵇ, f. 371—382.

Auszüge aus dem grossen Werke des يحيى بن محمد بن احمد ابن العوام ابو زكرياء über Ackerbau (ك" الفلاحة). Zuerst Allgemeines, dann eine Anzahl einzelner Pflanzen. Jaĥjā ben moĥammed ben aĥmed el-išbīlī abū zakarijjā *ibn el'awwām* gehört dem 6. Jahrhdt d. H. an.

6207. We. 1241.

57 Bl. 8ᵛᵒ, c. 16-20 Z. (21½ × 15½; 17-18½ × 12ᶜᵐ). Zustand: ziemlich unsauber, besonders im Anfang; im Rücken wasserfleckig, Bl. 1 u. 2 ausgebessert. — Papier: gelblich, ziemlich stark u. glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken u. Klappe. — Titel fehlt; doch steht f. 1ᵃ von anderer Hand: كتاب فى علم الفلاحة. Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين متقن ما صنع ومبدع ما خلق الذي خلق النبات وقسمه الي نجم رضم وشاجر سمق وسقاه على ما اختلاف فيه من الكيفيات واتفق ... [اما بعد] فهذا الفنّ الثانى من الفنون التى دافع العقل فى تدوينها هوي النفس وشايع بياض الطرس بوضعها فيه سواد النفس وهو مقصور على ذكر النبات الي كم نوع ينقسم جنسه الخ

Es ist das vierte (und nicht das zweite) فن eines umfangreichen Werkes, und zwar des (مباهج الفكر ومناهج العبر oder auch)

مناهج الفكر ومباهج العبر

des جمال الدين محمد بن ابراهيم بن يحيى بن على الكتبي الوطواط (vgl. No. 6202).

Dies Werk des Moĥammed ben ibrāhīm ben jaĥjā ben 'alī *elkotbī elwaṭwāṭ* ǵemāl eddīn † 718/1318 behandelt in seinem 1. Theil (Fach) den Himmel, die Gestirne, die Zeiten; im 2. die Erde, ihre Berge, Meere und Flüsse, die Länder und ihre Bewohner; im 3. das Thierreich; in dem vorliegenden vierten die Botanik, und zwar in Bezug auf die Landwirthschaft. Derselbe zerfällt in 9 Kapitel, deren Uebersicht f. 2ᵃ steht.

1. باب f. 2ᵃ فى كيفية كون النبات وكميته
2. باب 10ᵃ فى ذكر ما يوافق النبات من الارضين والسرقين
 12ᵇ القول فى الاراضى الفاسدة
 16ᵇ القول فى السرقين
 20ᵇ القول فى استئصال النبات الشاغل للارض عن الغراسة والزراعة
 21ᵇ القول فى منفعة الامطار للاراضى علي اختلافها
3. باب 22ᵃ فى فلاحة الحبوب والقطاني
4. باب 32ᵃ فى فلاحة البقول
5. باب 36ᵃ فى فلاحة الذي لثمره قشر
6. باب 42ᵇ فى فلاحة النبات ذي النوي

Der Text hört hier in diesem Kapitel oder zu Ende desselben auf mit den Worten: وصفة الرماد الذي يصلح له ان يقلع اصولها بعروقها ونورها وتجفف وتحرق ويستعمل بعد ان تخلط به شيء من التراب حر سحيق (in Besprechung der Pflanze: الخيري وهو المنثور).

Die anderen 3 Kapitel handeln:

7. باب فى فلاحة النبات الذي لا قشر لثمره ولا نوي
8. باب فى فلاحة انواع الرياحين
9. باب فى ذكر اشجار الامنان والصموغ

Schrift: gross, rundlich, etwas flüchtig, deutlich, vocallos. — Abschrift c. 1200/1785.

6208. Lbg. 61.

96 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (20¼ × 14½; 14 × 8¼ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ (und im Vorwort f. 2ᵃ):

ك" مفتاح الراحة لاهل الفلاحة

Verf. f. 1ᵃ: ابو عبد الله شمس الدين محمد ابن وحشية

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي فلق الحبّ والنوي ... اما بعد فان الله سبحانه وتعالي كما اوجد العلل فى البشر فقد عم بها الحيوان الخ

Anweisung zur Landwirthschaft, in Vorwort und 10 Kapiteln. Der Verfasser ist nicht Ibn waĥšijje (dessen Name übrigens im Titel unrichtig angegeben ist), sondern ein Ungenannter, der ihn allerdings oft citirt, aber auch Andere wie den ابن بصّال u. dessen Werk فى الفلاحة الرومية

benutzt hat. Er lebt etwa um 900/1494; f. 49ᵇ erwähnt er den علی بن یوسف الشطنوفی † 713/1313.

f. 2ᵃ المقدمة فی امکان نقل المولدات من طور الی طور
1. باب 2ᵇ فی کیفیة کون النبات وکمیته
2. باب 10ᵇ فی ذکر ما یوافق النبات من الارضین والسرقین
3. باب 22ᵃ فی فلاحة الحبوب والقطانی
5. باب 37ᵃ فی فلاحة النبات الذی لثمره قشر
9. باب 85ᵃ فی ذکر اشجار الاصباغ والادهان
10. باب 92ᵇ فی ملح واشعار ولسان حال الازهار

Schluss f. 96ᵇ (Sarī'):
لحظ ذا یخجل من لحظ ذا ولحظ ذا فی خده باهت
تم الکتاب المستطاب بعون الملک العزیز الوهاب

Der Verfasser citirt oft Gedichtstellen.

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth, fehlen aber f. 51ᵇ—80. — Abschrift von یوسف بن محمد بن احمد بن یوسف الحنفی um 1150/1737. — HKh. IV 9183.

6209. Lbg. 456.

370 Seiten 8ᵛᵒ, 15 Z. ($15^3/_4 \times 10$; $11^1/_3 \times 5^3/_4$ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel fehlt; nach der Vorrede:

علم (کتاب .l) الملاحة فی علم الفلاحة

Verfasser: s. Anfang. Nach der Unterschrift S. 368:

عبد الغنی بن النابلسی

Anfang S. 1: الحمد لله الذی انزل من السماء ماء فاحیا به الارض . . . اما بعد فیقول العبد . . . المدعو بعبد الغنی . . . لما وجدت کتاب الفلاحة المسمی بجامع فوائد الملاحة للشیخ . . . رضی الدین ابی الفضل محمد بن محمد بن احمد الغزی العامری الشافعی . . . کتابا جلیل المقدار عظیم النفع الخ

Auszug aus dem Werk über Landwirthschaft (جامع فوائد الملاحة) des Radī eddīn moḥammed ben moḥammed ben aḥmed *elgazzī* el'āmirī abū 'lfadl † 935/1528 in 10 Kapiteln und Schlusswort; von 'Abd elganī ben ismā'īl (ibn) ennābulusī † 1143/1730 (No. 1372) verfasst und im Jahre 1127 Śawwāl (1715) vollendet (S. 368).

1. باب S. 2 فی معرفة الاراضی، اعلم ان الارض الطیبة هی الحارة الرطبة
2. باب 16 فی سقی الاراضی
3. باب 31 فی غرس الاشجار والریاحین والازهار
4. باب 89 فی تقلیم الاشجار وکسحها وتذکیرها وتحسین حملها وحفظه
5. باب 110 فی الترکیب وانواعه وهو المسمی بالتطعیم
6. باب 137 فی الاشجار المتحابة والمتشاکلة والمتنافرة والمتضادة وعلاج امراضها
7. باب 170 فی تشکیل الفواکه وغیرها واکتسابها المنافع الغریبة الخ
8. باب 189 فی الحبوب والبزور والبقول وذکر اراضیها واوقات زرعها وحصاد ذلک واختباره الخ
9. باب 197 فی انواع الحبوب المستعملة وما یجعل منها خبز او غیره . . . وانواع الریاحین وباقی المزدرعات
10. باب 300 فی طلاسم نافعة وخواص اشیاء مانعة وما یعلم به حال السنة باعتبار الایام والشهور وذکر الفصول الاربعة باختلاف الامور
الخاتمة 334 فی کیفیة الاختزان وادخار الحبوب والبزور والفواکه الطریة والیابسة والقطانی . . . والخل والمخللات والملوحات والورد وماء الورد،

Schluss S. 367: ورد حسن لونه وریحه ومنع فساده حتی یبقی اعواما ولا یتغیر،

Schrift: klein, rundlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Arabische Paginirung. — Abschrift im Jahre 1282 Ḍū'lq. (1866) von عبد الرحمن بن صالح

Collationirt. — Index über 9 Kapitel auf den Vorblättern 1. 2.

6210. We. 1710.

2) f. 19—40.

4ᵗᵒ, c. 34—37 Z. (22×16; $18^1/_2 \times 12^1/_2$—13ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, obgleich nicht ganz ohne Flecken. — Papier: gelblich, grob, ziemlich stark, wenig glatt. — Titel und Verfasser f. 19ᵃ:

ک" عمدة الصناعة فی علم الزراعة
لعبد القادر الخلاصی

Der Titel so auch in der Vorrede f. 19ᵇ.

Anfang f. 19ᵇ: الحمد لله الذي انزل من السماء ماء فاحيا به الارض . . . وبعد فيقول كثير المعاصي عبد القادر الخلاصي لما ابتليت بمعانية الفلاحة المذهبة للراحة وانا اذذاك لا اعرف الحراث الخ

Auszug aus demselben Werke des 'Abd elganī ennābulusī, nebst verschiedenen Zusätzen, von 'Abd elqādir elḫilāçī, wol um $^{1200}/_{1785}$. Derselbe ist in ungezählte Kapitel u. Abschnitte getheilt. Zuerst wie Kap. 1—4 des Grundwerkes; dann f. 28ᵃ: باب فى الرياحين

31ᵃ فصل فى زرع البقول والحبوب وامزجتها على حسب ما يقتضيه الحال

34ᵃ فصل فى زرع الحبوب وانواعها ومزاجها وكيفية زرعها وذكر اراضيها واوقات حصادها وغير ذلك

Damit ist eigentlich f. 38ᵃ Mitte das Werk zu Ende. Der Verfasser aber fügt noch das Lob der Gegend und des Bodens von Damaskus hinzu und giebt zum Schluss f. 38ᵇ, Z. 9 v. u. einen Abschnitt über abergläubische Mittel, Saat und Bäume vor Schaden zu bewahren: فصل فى ذكر بعض طلاسم وخواصات تحفظ الزرع والاشجار من الآفات باذن خالق الارض والسماوات،

Er behandelt darin, u. a., f. 39ᵃ wie man beim Eintritt des 2. Kānūn-Monats an dem oder jenem Wochentage auf Theurung oder Wohlfeilheit des Jahres schliessen dürfe; ferner f. 39ᵇ, wozu die einzelnen Tage des Monats taugen und was sich aus ihnen für Beginnen dieses oder jenes Geschäftes (nicht bloss des Ackerbaues) abnehmen lasse; f. 40ᵃ was in den Sommermonaten für ländliche Arbeiten zu machen seien; f. 40ᵇ vom Aufbewahren der Körner (فى ادخار الحبوب).

Schluss f. 40ᵇ: فانه يبقى عاما واذا حفر الكوسة والباذنجان وسقى ملحا ناعما فانه يبقى زمانا طويلا وكذا البرق اذا نقع فى ماء الملح والله تعالي اعلم والحمد لله وحده الخ

Schrift: ziemlich gross, eng und gedrängt, etwas rundlich u. flüchtig, vocallos. Oefters im Text verbessert, auch mit Zusätzen am Rande. — Abschrift um $^{1200}/_{1785}$. (Scheint Autograph zu sein.)

6211. We. 1740.

2) f. 14—53.

4ᵗᵒ, 17 Z. (22 × 15½; 17½ × 6ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, obgleich nicht ganz frei von Flecken (auch Wasserflecken). — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: zusammen mit 1), aber fest im Deckel. — Titel f. 14ᵃ:

ر البيان والصراحة بتلخيص كتاب الملاحة فى علم الفلاحة

ebenso f. 14ᵇ am Rande, s. Anfang, der etwas anders. — Verfasser f. 14ᵃ:

محمد بن عيسى بن محمود ابن كنان

Anfang f. 14ᵇ: الحمد لله وصلي الله على سيدنا ... وبعد فهذا تلخيص كتاب الملاحة فى معرفة الفلاحة للرضى الغزي رحه وسميته البيان والصراحة فى مختصر الملاحة فى علم الفلاحة الخ

Ein anderer Auszug aus dem Werk des Raḍī eddīn über den Landbau, von Moḥammed ben 'Īsā ben maḥmūd *ibn kennān* † $^{1153}/_{1740}$. Es zerfällt in 3 Kapitel.

1. باب 14ᵇ فى معرفة انواع الارض والجيد والردي وما يصلح لشيء دون شيء
   - 18ᵃ فصل فى قلب الارض وفلاحتها
   - 21ᵃ فصل فى تعمير الارض والتراب الارمد
2. باب 22ᵇ (ohne Ueberschrift).
   - 22ᵇ الفصل الاول فى حفر السواقى والابآر
   - 23ᵇ الفصل الثانى فى استنباط الماء
   - 24ᵇ الفصل الثالث فى معرفة مال السنة
3. باب 27ᵃ (ohne Ueberschrift).
   - 27ᵃ الفصل الاول فى معرفة الغراس
   - 31ᵇ الفصل الثانى والثالث فى كيفية غرس كل شجر على الفرادة وعلي ذكر منافعه وماله

Schluss f. 53ᵇ: وقد اطال الرضى بذكر شجر البوادي وذكرها كلها فى كتابي المراكب الاسلامية فى الممالك والمحاسن الشامية ونساله سبحانه التوفيق علي نهج الاستقامة والدوام واستمرار النعمة وحسن الختام والحمد لله الخ

Schrift: gross, rundlich, etwas in einander gezogen, schwierig, vocallos. Stichwörter roth. Rand sehr breit, enthält die Stichworte (roth), theils auch Bemerkungen. — Abschrift vom Verfasser selbst im J. 1141 Rabīʿ I (1728).

F. 54 enthält zwei Gedichte — Liebespoesien desselben Verfassers, das eine auf ءا- (Ṭawîl) u. das andere auf لا (Kâmil) reimend.

6212. Pet. 543.

41 Bl. 8vo, 23 Z. (21½ × 15½; 15½ × 10cm). — Zustand: am Seitenrande wasserfleckig, sonst ziemlich gut. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel von neuerer Hand f. 1a:

كتاب الفلاحة وهي ماخوذة عن الشيخ فلاح الفلاح البصري رحمه

S. unten. Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 1b: يا من الهم حمده كلّ ناطق وجماد وعلم عبده من الحكم . . . اما بعد فيقول فقير ربه واسير وصمة ذنبه خير الدين بن تاج الدين الياس زاده . . . انه لما رايت التفات مولانا . . . سعيد ابن المرحوم مولانا . . سعد الخ

Der Verfasser Ḫeir eddîn ben tâǵ eddîn iljâszâde, um 1134/1722 am Leben, sagt, dass die Wichtigkeit der Wissenschaft des Landbaues zu wenig anerkannt sei; darum habe er dies Werk verfasst, dessen Titel nach der Vorrede f. 2b:

فَلَاح الفلاح

Der obige Titel ist nicht ganz richtig. Oft beruft sich der Verf. auf Ibn waḥšijje (f. 28a mit dem Zusatz البستانى „der Gärtner"). Es heisst f. 3a von demselben: قال ابو بكر بن على بن قيس العنبسي المعروف بابن وحشية في كتاب الفلاحة النبطية الذي الفه سنة ٢٩١ واملاه علي ابي طالب احمد بن الحسين بن على بن احمد بن عبد الملك الزيات وقد طالعت ذلك الكتاب من اوله الي آخره وهو كتاب لم يؤلف مثله في هذا الفنّ بسط جدّا مقدار القاموس او اكثر، انه قد يستدلّ على وجود الماء وعدمه بالاسفنج وذلك ان يوخذ ويدهن بالزيت الخ

Das Werk besteht aus 15 Kapiteln und Schlusswort, deren Uebersicht f. 2a.

1. باب f. 2b في الاستدلال على وجود الماء في الاراضى الجبلة بالنظر الي ظاهرها والاستدلال عليه بمنابت تظهر على وجه الارض لا يجوز ظهورها الا وهي بالقرب من ماء تحتها

2. باب 3a في حفر الابآر

3. باب 3b فيما يكثر الماء في الانهار والابآر

4. باب 4b في كيفية اجراء القنوات وحفر الحياض وبعض ما يتعلق بالساقية ونحوها

5. باب 5a في الاراضى

6. باب 5a معرفة تغيير الاهوية من علامات يستدل بها عليها مشاهدة وطبايع الاهوية

7. باب 6b دلايل مجيّ المطر

8. باب 6b في معرفة اي الزرع يخصب في كل سنة

9. باب 7a فيما يدفع الآفات عن الشجر والزرع

10. باب 7b في كيفية زرع الاشجار والخضراوات والحبوب ببساتين المدينة المنورة ومكة المشرفة وما ينبغى ان يعتنى به في نموّها واصلاحها مرتبة على حروف المعجم،

(Zuerst الاترنج بضم الهمزة والراء وقد تحذف النون; dann اسفانج. Zuletzt f. 28a الهندباء)

11. باب 28b في بيان الاوقات المناسبة للغرس والزرع

12. باب 33a فيما يدفع ساير الهوام عن البساتين باذن الله تعالي

13. باب 36b فيما ينفع من الرقي والادوية المجربة لدفع السموم الحاصلة بلدغ عقرب ونحوه كقرص حية وحنش

14. باب 38a في اخراج طبوع الفواكه بالذات وغيرها بالعرض

15. باب 39a في بيان حكم التغنى ورفع الصوت بالاشعار عند سباق السيانيه؟ كما هو المشهور عند الفلاحين في جميع الامصار

Schluss f. 41a: حار رطب هوائيّ نافع لمن غلب عليه الدم والزبرافكند وفرعاه وما اشتق منهما بارد رطب مائيّ نافع لمن غلب عليه البلغم، وهذا آخر ما اردنا جمعه وتدوينه وابرازه من الفكر الفاتر وزوايا الدفاتر وتعيينه قد جمع من الفوايد ما يستحق ان ينظم في صدور الطروس كالقلايد فالحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات وبذكره تنار البركات وتنزل الرحمات والحمد لله رب العالمين،

Das Schlusswort الخاتمة ist (wenigstens hier) nicht vorhanden; es sollte handeln nach f. 2b: في بيان نسبة السادة الاشراف حماة البلد الحرام

Die Unreinschrift ist (nach der Unterschrift) beendet im Jahre 1134 Ǵomâdâ II (1722).

Schrift: klein, deutlich, fast vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift vom Jahre 1244 Ḏû'lhiǵǵe (1829) von حسن بن سيد عبد الرزاق رفة

6213.

Hier seien noch folgende Werke erwähnt:

1) ديسقوريدس von كـ" الحشائش والنبات
2) سهل بن محمد بن عثمان von كتاب النبات السجستانى ابو حاتم † 248/862.
3) احمد بن داود الدينوري von كـ" النبات ابو حنيفة † 281/894.
4) على بن الحسن البصرى ابو نعيم von كـ" النبات † 375/985.
5) ابو الريحان البيرونى von كـ" الصيدلة † c. 480/1088.
6) عبد اللطيف البغدادي موفق الدين von كـ" النبات † 629/1232.
7) تاج الدين بن von ر" فى غرس الاشجار وكيفيتها زكرياء الهندي † 1050/1640.
8) ارسطوطاليس von كـ" الفلاحة
9) على بن محمد الكازرونى von الملاحة فى الفلاحة طهير الدين † 697/1298.
10) von الطريقة النافعة فى المساقاة والمخابرة والمزارعة تقى الدين السبكى † 756/1355.
11) ابراهيم بن محمد بن von كفاية المصبح فى البطيخ محمود الناجي † 900/1495.

4. Steine.

6214. Pet. 321.

69 Bl. 8vo, 13 Z. (20½ × 14½; 14 × 9cm). — Zustand: ziemlich gut, doch im Anfang und am Ende ziemlich fleckig, und ebenso mehrfach am unteren Rande. — Papier: gelblich, glatt, ziemlich stark. — Einband: schwarzer Lederbd. — Titel von späterer Hand f. 1a oben:

كتاب خواص الاحجار

Der Titel des Werkes ist in Cod. Bodl. Uri 505:

كتاب زهر الافكار فى جواهر الاحجار

HKh. hat davon (III 6877) nur die Worte زهر الافكار ohne Angabe des Verfassers. Aber I 542 führt er das Werk unter dem Titel an: ازهار الافكار فى جواهر الاحجار n. nennt den Verf. ابو العباس احمد التيفاشى القاهري Verfasser s. Anfang.

Anfang f. 1b: قال العبد الفقير الي الله الغنى احمد بن يوسف التيفاشى، هذا كتاب غريب الوضع عجيب الجمع عظيم النفع ضمّنته ذكر الاحجار التى يكون اكثرها فى خزاين الملوك الخ

Buch von den werthvollen Steinen. Der Verfasser Aḥmed ben jûsuf ben aḥmed *ettîfâšî* (so f. 34a vocalisirt) šeref eddîn abû 'lfaḍl (auch abû 'l'abbâs) † 651/1253 zählt deren 25 auf, die er in ebenso vielen Kapiteln behandelt; und zwar, nachdem der Name des Steines sprachlich erörtert, spricht er in fünf Beziehungen über jeden, nämlich

الوجه الاول علّة تكوّنه فى معدنه الثانى معدنه الذي يتكوّن فيه الثالث جيّده ورديّه وخالصه ومغشوشه الرابع خواصه ومنافعه الخامس قيمته وثمنه،

1. باب f. 2a فى الجوهر، لغته، الجوهر اسم عامّ لجميع الاحجار
2. باب 11a فى الياقوت، لغته، من اسمائه الجوهر والكبريت والعسجد فى بعض اللغات
3. باب 19b فى الزمرّد، لغته، الزمرد بضمّ الزاي والميم والراء المشددة وبدال
4. باب 25b فى الزبرجد وعلة تكوّنه فى معدنه

5. باب 26a فى البلخش	16. باب 52b فى الدهنج
6. باب 27a فى البنفش	17. باب 54b فى اللازورد
7. باب 27b فى البجاديّ	18. باب 57b فى المرجان
8. باب 29a فى الالماس	19. باب 61b فى السبج
9. باب 32a فى عين الهرّ	20. باب 62a فى الجمست
10. باب 34a فى البازهر	21. باب 63a فى الجاهان وهو المسمّي حجر الصرف
11. باب 46b فى الفيروزج	22. باب 63a فى اليَشْم
12. باب 47b فى العقيق	23. باب 64b فى اليَشب
13. باب 48a فى الجزع	24. باب 65a فى البلّور
14. باب 49b فى المغناطيس	25. باب 67b فى الطلق
15. باب 51b فى السنبادج	

Schluss f. 69a: حتى تخرجها التجربة من احد طرقها الي الوجود والدالّ عليها كيف ما كان مشكور علي بنيه محمود وهذا آخر ما اردت ايراده من هذا الكتاب ومن الله اسئل المثوبة علي تويته فيه وحسن الجزاء عليه وهو حسبنا الخ

Schrift: ziemlich gross, gewandt u. gefällig, deutlich, vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift in Mekka von ملا قاسم بن محمد الرقي البغدادي im Jahre 1116 Ḏū'lqa'da (1705).

F. 3ᵇ, 4ᵃ u. 4ᵇ oben sind leer; es ist eine Lücke daselbst.

6215. Mf. 1182.

2) S. 154—163.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift fehlt, doch steht dieselbe in der Unterschrift des vorhergehenden Werkes:

كتاب خواص الاحجار من اليواقيت والجواهر للشيخ عز الدين ابراهيم بن محمد السويدي المتطبب

Anfang: فيه الياقوت قال ابو الريحان الياقوت اربعة انواع الابيض والاكهب والاصفر والاحمر الخ

In diesem Werkchen handelt Ibrāhīm ben moḥammed ben ṭarḫān elançārī eddimaśqī 'izz eddīn abū isḥāq *ibn essoweidī*, geb. 600/1203, † 690/1291, über die Eigenschaften der (edlen) Steine. (Vielleicht aus seinem Buch التذكرة في الطب.) — Er handelt, nach dem Jāqūt-Stein, zuerst über الماس ,البجادي ,بلخش u. s. w. Zuletzt: عين الهر und حجر المغناطيس.

Schluss S. 163: ثم وضع شيء من الفضة بعيدا منه بقدر خمسة اذرع جذب الفضة ولو كانت مسمرة والله اعلم بالصواب ... والي الله ترجع الامور وسلم تسليما كثيرا الخ

6216. We. 1208.

30 Bl. 8ᵛᵒ, 13 Z. (16¾ × 12⅔; 11½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: unsauber; der Rand öfters ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verf. f. 1ᵃ mit Goldschrift in Verzierung:

خواص الاحجار ونقوشها

تاليف الحكيم الفاضل هرمس

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله على آلائه حمد راض بقضائه وصلي الله على خاتم رسله . . . وبعد فان الله تعالي خصّ كلّ شيء بمنفعة وكفى عن ذلك في كتابه المنزل على رسوله الخ

Sammlung von Aussprüchen früherer Weisen über die Kenntniss und den Nutzen der Steine und des darauf Eingegrabenen u. dessen Wirkung (في علوم الاحجار ومنافعها ونقوشها), in 21 Kapiteln, deren Uebersicht f. 1ᵇ—3ᵃ. Das Werk ist dem Hermes beigelegt.

1. باب 3ᵃ في معرفة ما يفسد من رفيع الاحجار وهي الياقوت الدرّ الزمرّد الخ
2. باب 4ᵃ في معرفة حجر الياقوت ومنفعته ونقشه
3. باب 5ᵇ حجر الدر [4. باب 6ᵃ حجر البازهر]
5. باب 7ᵃ حجر الزبرجد 6. باب 8ᵃ حجر الماس
[7. باب حجر الدهنج] [8. باب 13ᵃ حجر المغناطيس]
9. باب 11ᵃ حجر الذهب 10. باب حجر البجادي
11. باب 15ᵃ حجر الفضة 12. باب 16ᵇ حجر المرجان
13. باب حجر العقيق 14. باب 18ᵃ حجر المهى
15. باب 21ᵇ حجر الكرك 16. باب 22ᵇ حجر اليصب
17. باب 23ᵇ حجر اللازورد 18. باب 24ᵇ حجر الجزع
19. باب 27ᵃ حجر النحاس 20. باب حجر السنباذج
21. باب 29ᵃ في معرفة حجر السندروس ومنفعته ونقشه

Schluss fehlt. Das Werk hat mehrere Lücken, ist ausserdem verbunden. — Bei den einzelnen Steinen sind gewisse Figuren, wie Löwen, Adler, Wasserschöpfer etc. farbig abgemalt, auch einzelne sonderbare Zeichen (so bes. f. 9ᵇ).

Schrift: ziemlich klein, gut, gleichmässig, etwas vocalisirt. Diakritische Punkte u. Vocale fehlen bisweilen. Die Ueberschrift der Kapp. in Goldfarbe. — Abschrift c. 1000/1591.

6217. Pm. 144.

2) f. 71ᵇ—83ᵃ.

Format etc. u. Schrift (etwas mehr persischer Zug) wie bei 1). — Titel u. Verfasser fehlt. Der Titel ist:

خواص الاحجار

Anfang: الحمد لله العزيز الغفار الواحد القهار مكور الليل على النهار . . . وبعد فهذا كتاب وضعته في خواص الاحجار يحتاجه كل ذي لب من ذوي الاقدار الخ

Ueber nützliche u. schädliche Eigenschaften der Steine. Das Werk ist in 31 Kapitel getheilt; die Anordnung wie bei Pet. 321.

1. باب 71ᵇ في الياقوت اعلم ان اصول الياقوت اربعة
5. باب 73ᵃ في البلخش وهو يوتى من بلاد العجم
10. باب 74ᵃ في حجر البازهر وهو نوعان حيواني ومعدني
15. باب 76ᵃ في السنباذج
20. باب 77ᵇ في الجمست وهو حجر حديدي انواعه اربعة

في حجر الطلق وهو نوعان فضي وذهبي 78ᵇ باب .25
في الحديد، هو اكثر نفعا من ساير المعادن 80ᵃ باب .30
في احجار متفرقة نذكرها مختصرة وهي 80ᵇ باب .31
٣٠ حجرا، الاول حجر الخطاف

Schluss f. 83ᵃ: الا هرب منه الجن والوحش وساير الهوام، فهذا ما انتخبنا من الاحجار وخواصها الغالب وقوعها بين الناس والا فانواع الاحجار كثيرة والله سبحانه اعلم بالصواب، تمت الرسالة

6218. Pm. 144.

3) f. 83ᵇ—85ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

فصل في ذكر الاحجار وخواصها ومعرفة منافعها،

الحجر الابيض اذا حك على حجر صلب وخرج محكه ابيض فلا يعبى به واذا كان محكه اصفر الخ

Verfasser fehlt.

Ueber Eigenschaften u. Nutzen einiger Steine. Zuletzt: المرجان, wovon der Schluss: ومنه احمر واسود وهو يقوي البصر كحلا وينشف رطوبة العين وهذا آخر ما ذكرنا من الاحجار، تمت

6219.

In diesen Abschnitt gehören auch die Werke:

1) ارسطوطاليس von كـ" المعادن
2) جابر بن حيان الطرسوسى von علل المعادن ابو موسى um 160/777.
3) المقاصد السنية في معرفة الاجسام المعدنية von تقى الدين المقريزى † 845/1441.
4) البيرونى von الجماهر في الجواهر † c. 480/1088.
5) التيفاشى von كـ" الجواهر † 651/1253 (=No. 6214).
6) محمد بن von نخب الذخائر في احوال الجواهر ابراهيم بن ساعد ابن الاكفانى † 749/1348.
7) احمد بن von تحلية البصائر بالتمشية على الجواهر على بن القدوس الشناوى † 1028/1619.
8) احمد الرسام الحموى von مقادير الجواهر
9) جواهر الاسرار في معارف الاحجار
10) عيون الحقائق في المعارف الجزئية من التجارات وصنعة اليشب واللازورد واللعل والياقوت
11) احمد بن عبد الرحمن von ر" في الكافور الاصبهانى ابن مندويه

6220.

Einige auf die Naturlehre bezügliche Notizen, zerstreut vorkommend, seien hier noch erwähnt: Allgemeine Bemerkungen, We. 408, f. 167. Pm. 35, 4, f. 12ᵇ. 13. Von Sonderbarkeiten in der Natur, Missgeburten u. s. w. Spr. 1194, 3, f. 72 ff. Von See-Ungeheuern Pet. 579, 1, f. 42ᵇ. Von شق u. سطيح Pm. 585, f. 26ᵇ; 75, f. 128. 129 am Rand. — Stellen aus Eddemîrî's Thierleben We. 1758, 14, f. 100ᵇ. Pm. 334, 12, f. 91. — Merkwürdige Eigenschaften der Thiere Pet. 699, f. 127ᵇ ff. — Von Pferden Spr. 1222, f. 2ᵃ ff. (s. No. 4279, 1. Kap.); von Elephanten, ebenda f. 67ᵇ, Pm. 75, f. 169ᵇ ff. am Rand. — Vom Raben, Pm. 75, f. 162 ff. Rand; vom Vogel 'Anqâ, ebenda f. 160ᵇ Rand; vom Wiedehopf Spr. 490, 38, f. 196ᵃ. Vom Papagei und anderen merkwürdigen Thieren, auch Bäumen, Indiens Pet. 579, 1, f. 48ᵃ. — Pflanzennamen Mf. 470, f. 11ᵇ; Erklärung fremder Pflanzennamen Spr. 1193, 2, f. 56. 57. Botanisches, nach Ibn waḥšijje, We. 408, f. 169ᵇ; Eigenschaften gewisser Bäume in verschiedenen Ländern, ebenda f. 220ᵇ. 221. — Ueber Landwirthschaft, We. 1722, 4, f. 90ᵇ. 91ᵃ. — Vom Pflanzen der Melonen (بطيخ), We. 408, f. 20ᵇ. — Von ländlichen Arbeiten im Sommer, We. 1710, 2, f. 40. — Vom Beschneiden der Bäume nach dem Stand des Mondes, ein Gedicht, Glas. 2, 1, f. 71ᵃ. — Ueber Pflanzen und Früchte und deren Merkwürdigkeiten Pet. 699, f. 119ᵇ ff. — Alphabetische Aufzählung der Wörter für Medînische Datteln, We. 1121, f. 98ᵇ. — Von Mineralien Lbg. 526, 2, f. 78ᵇ. Ueber Edelsteine Pm. 585, f. 175ᵃ; 564, 3, f. 115ᵃᵃ. Ueber Eigenschaften und Kräfte gewisser Edelsteine, Spr. 943, f. 21.

XIV. Buch.

D i e M e d i c i n.

1. Hippokrates und Galenus.
2. Medicinische Vorkenntnisse.
3. Anatomie.
4. Chirurgie.
5. Allgemeine Therapie.
6. Einzelne Krankheiten. — Pest.
7. Sexualia.
8. Diätetik.
9. Heilmittellehre.

---

1. Hippokrates und Galenus.

6221. We. 1182.

1) f. 1—32.

54 Bl. 8vo, 15 Z. (18×13½; 12×9cm). — Zustand: fleckig, an mehreren Stellen (besonders Bl. 1) beschädigt. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1a:

هذا كتاب يحتوعلي فصول ابقراط الحكيم في الطب

[Das darüber stehende المقالة الاولي من فصول بقراط ist ausradirt u. nicht ganz leserlich, auch nicht ganz richtig.]

Anfang f. 1b: المقالة الاولي من فصول بقراط، قال بقراط العمر قصير والصناعة طويلة والوقت ضيق والتجربة خطر والقضا عسر، قال بقراط وينبغي لك ان لا تقتصر علي توخي فعل ما ينبغي دون ان يكون ما يفعله المريض ومن يحضره كذلك والاشياء التي من خارج، قال بقراط ان كان ما يستفرغ من البدن الخ

Text der فصول oder Aphorismen des Hippokrates. Sein gewöhnlicher Name ist بقراط (nicht ابقراط); so kommt er auch in dem تاريخ الحكماء (Cod. Par. Suppl. 672) unter dem Buchstaben ب vor. In 7 مقالة getheilt.

2. مقالة f.5b قال بقراط اذا كان النوم في مرض من الامراض يحدث وجعا

3. مقالة 9b قال بقراط ان انقلاب اوقات السنة مما يعمل في توليد الامراض

4. مقالة 13b قال بقراط ينبغي ان تسقي الحامل الدواء اذا كانت الاخلاط في بدنها

5. مقالة 20a قال بقراط التشنج الذي يكون من شرب الخربق من علامات الموت

6. مقالة 25b قال بقراط اذا حدث الجسا الحامض في العلة التي يقال لها زلق الامعاء

7. مقالة 29a قال بقراط برد الاطراف في الامراض الحادة دليل ردي، قال بقراط اذا كانت

Schluss f. 32a: من كان لحمه رطبا فينبغي ان يجوع فان الجوع يجفف الابدان، وفيما يستفرغ من البدن وفيما يستفرغ من اللحم او من غيره من البدن ان كان يسيرا وان كان كثيرا جدا فذلك دليل على الموت، تمت الفصول والحمد لله وحده،

In einigen Exemplaren sind aber noch 2 Zusätze, deren letzter so wie oben schliesst.

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift vom J. 917 Ǵomādā II (1511). — HKh. IV 9084.

F. 32b enthält sieben Reǵez-Verse über die verschiedenen Arten des Pulses [Anfang: والنبض انواع تعد عندنا]

6222. Lbg. 311.

42 Bl. 8vo, 13 Z. (16¾×12; 13½×9¼cm). — Zustand: fleckig, unsauber, auch wurmstichig; nicht fest im Einband; Bl. 1 ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Pappband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Titel fehlt, doch steht auf dem ungezählten Vorblatt:

هذا مقالة ابقراط ومسائل النيلي وفوائد جالينوس

Er ist vielmehr: فصول بقراط الحكيم في الطب

Anfang und Schluss wie bei We. 1182, 1.

Die 1. Maqāle hat 24, die 2. 54, die 3. 31, die 4. 83, die 5. 71, die 6. 60, die 7. 60 فصل.

Schrift: ziemlich gross, gut, wenig vocalisirt, vergilbt. Ueberschriften und Stichwörter roth. F. 32b steht in der Unterschrift المقالة السادسة falsch für الخامسة. Abschrift von احمد بن محمود بن احمد im J. 651 Rabīʿ II (1253).

6223. Pm. 283.

149 Bl. 4to, 17 Z. (22×13½; 15×7¾cm). — Zustand: nicht ganz sauber im Anfange; dann am Rande, besonders an dem unteren, wasserfleckig, besonders stark

in der 2. Hälfte bis zum Ende. Bl. 1 etwas schadhaft und unten am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: brauner Lederband. — Titel f. 1ᵃ von späterer Hand: فصول بقراط. Verf.: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: قال الشيخ الامام الاجل الاوحد عبد الرحمن بن علي بن ابي صادق رحمه ربّ وفق لايمانه، بعد حمد الله بجميع محامده تعالي جدّه والثناء عليه والصلوة علي رسوله محمد وآله ان العناية التي تبعث الناس كافة الخلق على اقتناء باب من ابواب العلوم من اشرف الفضايل الانسانية الخ

Commentar zu demselben Grundwerk des Hippokrates, mit Benutzung und Vervollständigung des Commentars des Galenus, von 'Abd erraħmān ben 'alī *ben abū çādiq* abū 'lqāsim, mit dem Beinamen: der zweite Hippokrates, vor 628/1230 am Leben. Auf jedes فصل, immer ziemlich kurz, folgt die ausführliche Erklärung, mit تفسير bezeichnet. Er ist eingetheilt in 20 Kapitel, deren Uebersicht f. 2ᵇ.

1. باب f.3ᵃ فيما قال في صدر الكتاب والاحكام الكلية (in 8 فصل).
2. باب 8ᵇ فيما قال في الاصحاء وتدبير اغذيتهم (in 19 فصل).
3. باب 18ᵃ فيما قال في انواع الاستفراغ وشراب ادوية الاسهال والقيء واخراج الدم (in 30 فصل)
4. باب 32ᵃ فيما قال في مرض كل سنّ من الانسان (in 10 فصل).
5. باب 37ᵃ فيما قال في امراض الازمنة وحالاتها وفي الرياح والامطار (in 23 فصل)
6. باب 47ᵃ فيما قال في علل الاعضاء على تواليها (in 21 نوع, und fast jedes wieder in mehreren فصل).
7. باب 90ᵃ فيما قال في علل النساء (in 33 فصل)
8. باب 101ᵇ فيما قال في القروح والاورام والدنبلات والسرطان والخرق والقطع والكسر وما اشبهها (in 24 فصل).
9. باب 109ᵇ فيما قال في انواع الجراح (in 6 فصل)
10. باب 111ᵃ فيما قال في الحميات (in 20 فصل)
11. باب 117ᵃ فيما قال في العرق (in 7 فصل)
12. باب 118ᵇ فيما قال في البول سوي ما ذكر (in 6 فصل)
13. باب 120ᵇ فيما قال في النوم (in 6 فصل)
14. باب 122ᵇ فيما قال في البحران وايامه والاستفراغات التي تحدث فيه والاعراض التي تعرض معه (in 16 فصل).
15. باب 130ᵃ فيما قال في تدبير المرضى (in 11 فصل)
16. باب 136ᵃ فيما قال في تدبير الناقه (in 5 فصل)
17. باب 137ᵃ فيما قال في الالبان (in 1 فصل)
18. باب 138ᵃ فيما قال في الشراب سوي ما ذكر (in 3 فصل)
19. باب 139ᵇ فيما قال في المياه وفي الاشياء الباردة والحارة (in 9 فصل).
20. باب 143ᵇ فيما قال في الامراض التي تحدث وتنقضي بحدوث امراض اخر (in 19 فصل)

Schluss f. 149ᵃ: واما الفصول المدلسة والتي قد اعيد ذكرها باخره من الكتاب فتركنا ذكرها شفقة على فوات الزمان بما لا يجدي نفعا والله تعالي الخ

Schrift: Persische Hand, ziemlich gross, hübsch, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth überstrichen, das Stichwort تفسير in rother Schrift. — Abschrift c. 1100/1688. — HKh. IV 9084 p. 487.

6224. We. 1183.

125 Bl. 4ᵗᵒ, 17 Z. (23×16½; 15×9ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: guter schwarzer Lederband. — Titel f. 1ᵃ:

كتاب شرح فصول ابقراط للقرشى

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: قال المولي الامام العلامة الفيلسوف المحقق علاء الدين ابو الحسن على ابن النفيس ابن ابي الحرم القرشى رحمه ان ما قد سلف من شروحنا لفصول الامام ابقراط فان نسخه قد تختلف بحسب اختلاف اغراض الطالبين وهذه النسخة انما نبتغى فيها ما نراه لايقا بالشروح الخ

Commentar zu demselben Grundwerk, von 'Alī ben abū 'lħaram *ben ennefīs elqaršī* eddimašqī elmiçrī eššāfi'ī 'alā eddīn abū 'lħasan, geb. um 607/1210, † 687/1288. Flügel hat an mehreren Stellen des HKh. Abū 'lħaram in Abū 'lħazm verändert. Ich sehe dafür keinen Grund: in Cod. Par. Anc. Fond 732 steht deutlich الحرم (mit ر); ebenso Cod. Par. Suppl. 861,

22. Klasse der Šâfi'iten; We. 348 s. v. ابن النفيس; Pet. 73 beim J. 687; Codd. Bodl. Uri 590 zu Anfang. — Ferner liest Flügel Elqorešî; ich habe aber öfters Elqaršî vocalisirt gefunden. (Allerdings steht in We. 1183. 1186; Mf. 912 الحزم mit ز). Der Verfasser sagt, die früheren Exemplare seines Werkes seien mit der Zeit verschieden geworden, je nach dem Zweck der Studirenden; das vorliegende aber entspreche dem, was man von einem Commentar mit Rücksicht auf das Original verlangen müsse. Die einzelnen Sätze des Textes mit قال eingeführt; darauf folgt die ausführliche Erklärung (mit الشرح eingeleitet).

Das Werk selbst beginnt f. 1ᵇ so: المقالة الاولي قال ابقراط العمر قصير والصناعة طويلة ... والاشياء التى من خارج' الشرح العمر هو مدة الحيوة وقد برهنا فى كثير من كتبنا على تناهيه واما تحديده وقصره فلم نقف لهما علي برهان امر لكن الاستقراء دلّ على ان غالبه ما بين ستين وسبعين سنة الخ

Die Anfänge des Commentars zu den anderen مقالة sind:

2. مقالة 23ᵇ ان تفصيل هذا الكتاب الي مقالات سبع ليس من فعل ابقراط فيما اظن الخ

3. مقالة 39ᵇ اوقات السنة هي فصولها وانقلابها وهو خروجها عن طبايعها

4. مقالة 55ᵇ مهما كان الضرر المتوقع من ترك الاستفراغ ازيد او مساويا للضرر

5. مقالة 78ᵇ شرب الخربق يوجب التشنج تارة بفرط استفراغه وهو قتال

6. مقالة 99ᵇ زلق الامعاء نقصان وبطلان الهضم المعدي ويسمي زلق الامعاء

7. مقالة 114ᵃ انما تبرد الاطراف فى الامراض الحادة اذا كان فى الاحشاء

Schluss des Commentars (zu dem Satze لان الاسباب (من كان لحمه ... يخفف الابدان :f. 124ᵇ المحللة موجودة فاذا انقطع عن البدن مادة الرطوبة خف لا محالة Dann aber folgt noch ein Satz des Hippokrates, der sich nicht in We. 1182, 1 am Schlusse findet, nämlich: قال العرق الكثير الذي يجري دايما كان حارّا او باردا . . . اما فى القوي فمن فوق واما فى الضعيف فمن اسفل' wozu der Commentar f. 125ᵃ so schliesst: لان ما يحتاجون الي اخراجه من الرطوبات الرديّة انما هو فى المعدة ونواحيها ومتى كان كذلك وجب ان يكون الاستفراغ الذي من فوق هاهنا' والله اعلم فلنختم هذا الكتاب مستعينين بالله وحده رب انت انعمت من ذاتك فرد . . . علي العالمين فياض منان'

Schrift: gross, kräftig, deutlich, gleichmässig, vocallos. Die Stichwörter roth. — Abschrift zu eigenem Gebrauch von انطون بن يوسف جوهر طبيب im Jahre 1235 Rabi' II (1820).

6225. We. 1181.

66 Bl. 8ᵛᵒ, 18 Z. (17½×12¾; 13½×9½ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen und Blätter; fleckig und ziemlich unsauber; etwas wurmstichig. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Einband: fehlt, blosser Papierumschlag. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Es ist die 2. Hälfte eines Commentars zu den Aphorismen des Hippokrates und bezieht sich auf den Text We. 1182, f. 19ᵃ, Z. 10 bis f. 32ᵃ, Z. 2; d. h. von gegen Ende der 4. مقالة an bis fast zum Schlusse des Werkes. Der Commentar ist verschieden von We. 1183; ist auch nicht von Galenus, wie aus f. 118ᵃ, 1 hervorgeht. Die Sätze des Textes durch قال ابقراط, der Commentar durch التفسير eingeleitet. Anfang des Commentars zur

5. مقالة f. 90ᵃ unten: التفسير ان اول ما يعرض من الاعراض الهايلة لشارب الخربق الابيض فى اوايل الاستفراغ الخنق الخ

6. مقالة 113ᵇ التفسير زلق الامعاء هو ان يختلف الطعام والشراب علي الهيئة التى عليها

7. مقالة 139ᵃ التفسير برد الاطراف والاذنين والكفين والقدمين فى الامراض الحادة يدل

Das Vorhandene beginnt mit dem Commentar zu dem Satze [اذا كان] البول ذا مستشف ... ورم الدماغ f. 87ᵃ oben so: التفسير هذا هو البول المائي وهو الابيض الرقيق المشف وهذا فى غاية البعد عن النضج الخ und schliesst f. 153ᵇ in der Erklärung zu dem Satze: من امتلأت كبده . . . بطنه ماء ومات'

Diese Erklärung fängt so an: التفسير ان الكبد يسرع اليها نفاخات الماء اكثر من سائر الاعضاء وتتولد تلك النفاخات الخ

F. 147 fehlt.

Das Format ist zwar 8vo, aber eigentlich Queroctav, nur dass die Blätter nicht der breiten, sondern der schmalen Seite nach beschrieben sind und zwar so, dass die Zeilen der Rückseite fortgesetzt werden auf der Vorderseite des andern Blattes; also z. B. an f. 87b schliesst sich sofort 88a an; an sich betrachtet, ist die Rückseite jedes Blattes überkopf geschrieben.

Die Foliirung ist arabisch und zwar vorhanden von f. 87—146 und 148—153. Am Ende fehlt nur 1 oder 2 Bl., dagegen im Anfange 86 Bl., d. i. mehr als die (erste) Hälfte.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 800/1397. — Collationirt.

6226.

Andere Commentare sind verfasst von:

1) صدقة بن منجا السامرى † 620/1223.
2) محمد بن عبدان ابن اللبودى † 621/1224.
3) عبد اللطيف بن يوسف البغدادى † 629/1232.
4) يعقوب بن اسحق الكركي ابن القف † 685/1286.
5) عبد الرحمن بن عبد العزيز السيواسى um 716/1316 u. d. T. عمدة الفحول فى شرح الفصول
6) Glossen von عز الدين ابن الجماعة † 819/1416.
7) ابراهيم الكشى عز الدين u. d. T. وسائل الوصول الي مسائل الفصول und Glossen hierzu von عماد الدين عبد الرحيم um 785/1383.
8) Commentar von يوسف الاسرائيلي المغربى.
9) احمد بن اسعد بن علوان u. d. T. تنبيهات العقول على حلّ تشكيكات الفصول

6227. We. 1182.

2) f. 33—52.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 33a von späterer Hand: وهذه المقالات له ايضا وهي ثلاث مقالات علي التمام والكمال. Der richtige Titel ist:

تقدمة المعرفة فى الطب

Verfasser fehlt; er ist بقراط. Titelüberschrift f. 33b:

المقالة الاولي من تقدمة المعرفة لابقراط،

Anfang: قال بقراط انى اري انه من افضل الامور ان يستعمل الطبيب سابق النظر وذلك انه اذا سبق فعلم وتقدم فانذر المرضى بالشيء الحاضر مما بهم وما مضى وما يستانف . . . قال بقراط وذلك ان ليس يمكن الطبيب ان يبري جميع المرضى ولو كان يمكنه ذلك لكان افضل من ان يتقدم الخ

Verhalten des Arztes den Krankheiten in ihren 3 Zeitstadien (Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft) gegenüber; in 3 مقالة. Das Werk heisst: Prognostica Hippocratis.

2. مقالة 38b قال بقراط واما الاستسقاء الذي يكون من الامراض الحادة فكله ردي وذلك ان صاحبه لا يتخلص من الحمي الشديدة ويولمه الم شديد يقتل واكثر ما يبتدي به الخ

3. مقالة 47a قال بقراط فاما الحميات التى ياتى فيها البحران فى تلك الاعداد من الايام باعيانها التى يسلم منها من يسلم من الناس الخ

Schluss f. 52a: وليس ينبغى لك ان تتشوق الي اسم مرض من الامراض التى لم تذكر فى هذا الكتاب وذلك ان جميع الامراض التى تنقضي فى مدد من الزمان التى تقدمنا فحددناها قد تعرفها بهذه الدلايل باعيانها وتميزها والله اعلم بالصواب، تم الكتاب،

HKh. II 3454.

6228. Glas. 134.

11) f. 122b—124a.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift: ر" فى العلامات التى يستدل بها على احوال الموت لابقراط

Anfang: هذه قضايا ابقراط التى كان يستدل بها على احوال موت المرضى الخ

Ueber die Kennzeichen des Todes bei Kranken, nach Hippokrates, in 24 Sätzen, mit einem nachträglichen (25.) Satze. — Schluss: وآية ذلك انه يكون كثير السكوت فى اول مرضه والله اعلم،

HKh. IV 8268.

6229. We. 1182.

3) f. 53. 54.

8vo, c. 21 Z. (Text: 16 × 12cm). — Zustand: fleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titelüberschrift f. 53a:

هذه القضايا للفاضل ابقراط وقد نظمها الرئيس ابو علي ابن سينا

Anfang:

١ يا ربّ سرّ لم يزل مخزونا   مكتّما بين الوري مكتوما
٢ في صحف مجوبة مطوية   مصونة مستورة مخفية
٣ ضنّا بها عن كل سمع وبصر   غير حكيم بالامور مختبر
٧ اولها ان كان في الوجه ورم   ليس له حسّ ولا فيه الم

Reǵez-Gedicht über die Kennzeichen des tödtlichen Ausganges der Krankheiten, nach Hippokrates' Sätzen in Verse gebracht von Ibn sînâ † 428/1037. Der Kennzeichen werden 25 angegeben. Die Zahl der Verse ist 93.

Schluss f. 54b:

فهذه جملة ما كان ذخر   من[قول] بقراط الحكيم فاعتبر
فاحفظه ان كنت حفيظا للحكم   تصبير في الطبّ رفيعا كالحكم

Schrift: ziemlich gross, flüchtig, nicht undeutlich, vocallos. — Abschrift von محمد بن سعد الكلشني um 1050/1640.

6230. We. 1184.

93 Bl. 4to, 15 Z. (25 × 17½; 18 × 12cm). — Zustand: lose Lagen u. Blätter; nicht ganz sauber; der Rand oben u. unten gegen Ende wasserfleckig. Nicht ganz frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken. — Titel u. Verf. f. 1a:

تفسير يحيى النحوي لكتاب جالينوس في النبض
الصغير الي طوثرن نقل ابي عثمان الدمشقي

Ebenso im Anfang, nach dem Bismillâh, nur dass ausgelassen ist: الصغير.

Anfang f. 1b: قال جالينوس اني ذاكر لك ايها الحبيب طوثرن ما ينتفع بمعرفته المتعلمون من امر النبض، قال المفسّر ان العلم بالنبض لعظيم القوة الا ان ادراكه مستصعب ونحن نقف علي مقدار قوّته من الاشياء التي نعلمها منه ونقف ايضا على مقدار استصعابه من معاناتنا الافعال الجزوية الخ

Dies Werk des Galenus behandelt den Puls. Er hat es aus seinem grösseren Werk darüber ausgezogen, u. zwar auf Bitte seines Schülers Ṭûtarun. Uebersetzt ist es von Abû 'oṭmân sa'îd ben ja'qûb eddimaśqî und diese Uebersetzung hier mit einem Commentar versehen von Jaḥjâ ennaḥwî. Derselbe wird im تاريخ الحكماء genannt المصري الاسكندري, soll eigentlich Themistius (ثامسطيوس) geheissen und um das Jahr 20/641, zur Zeit der ersten Eroberung Aegyptens durch die Araber, gelebt haben. — Galenus theilte das grössere Werk (von 16 مقالة) in 4 Bücher, jedes Buch also in 4 مقالة. Dies kleinere aber theilen Einige in 2, andere in 4 قسم ein. S. unten.

Das 1. فصل (wofür auch قسم und جزء gesetzt wird, handelt: في اجناس النبض وانواعه واصنافه الجزوية على طريق الاختصار،

2. فصل f. 28b: قال جالينوس والنبض يتغير علي انحاء كثيرة مختلفة وليس نجد سببا من الاسباب في المثل الّا وقد تغيّر النبض فرايت ان اقسم اولا الاسباب المغيرة للنبض الي ثلثة اصناف اول كلّية ثم اتكلم في كل واحد من تلك الاصناف على تلخيص شيء شيء من الاشياء المفردة فالتغيّر الاول الذي يحدث في النبض هو التغير الطبيعي والتغيّر الثاني هو التغير الذي ليس بطبيعي ولا هو ايضا خارج من الطبيعة والتغيّر الثالث هو التغيّر الخارج من الطبيعة، الخ

Der zuletzt in dieser Schrift vorkommende Satz des Galen ist f. 89b: قال جالينوس فاما نبض من شرب الخربق ثمن قبل القيء بقليل اذا عرض لشاربه العصر والضغط فان نبضه يكون عريضا متفاوتا ويكون اضعف وابطأ . . . لكنه يكون ابطأ ويحسّ فيه كالموجية وكالرعدة وربما احسّ فيه تمددا يسيرا من العرق،

Der Commentar schliesst f. 92a: فانه انما يعرض له ذلك اذا قصر الاستفراغ وذلك ان المعدة اذا تحركت ولم تستفرغ لضعف الدواء او بحال اخري مالت الي اعضاء النفس اذ كانت مجاورة لفم المعدة فاحدثت اختناقا،

Diejenigen, die das Werk in 4 فصل (قسم) theilen, haben als 1. فصل ebenfalls das obige; das 2. bis 4. فصل behandeln die oben bei dem 2. فصل angeführten 3, die Veränderung des Pulses herbeiführenden, Ursachen, zerlegen also dies 2. فصل nur in drei besondere Theile.

Schrift: gross, breit, blass, gefällig, etwas rundlich, reich vocalisirt, bisweilen fehlen jedoch diakritische Punkte. F. 60. 64. 65. 68. 70. 71. 74. 77 ist der Text ein wenig beschädigt. — Abschrift Ende des Jahres 590/1194. — Gelesen und verbessert im Jahre 591/1195 von ابو الهيجاء جواد بن محمد بن المظفر التنوخي

Nicht bei HKh.

F. 92b. 93 einige unbedeutende Recepte.

6231. WE. 89.

552 Seiten 4to, 17 Z. (22 × 15; 15—16 × 9^cm). — Zustand: im Ganzen unsauber und nicht ohne Flecken; am oberen Rande ein durchgehender Wasserflecken. Gegen Ende grössere Wurmstiche. Stellenweise Risse u. Löcher, die ausgebessert sind. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: schwarzer Lederbd. — Titel u. Verfasser auf der ersten ungezählten Seite, von neuerer Hand:

الجزء الخامس من مختصرات الرئيس ابي عمران موسي بن عبد الله ابن ميمون الاسرائيلي القرطبي لكتب جالينوس، وفيه من الكتب كتاب قاطاجانس، وكتاب الميامر وكتاب الادوية المقابلة للدواء

Fünfter Theil der Auszüge, welche Mûsâ ben 'abd (obeid) allâh *ben meimûn* el-isrâîlî elqorṭobî abû 'imrân, geb. 534/1139, † c. 604/1208, aus den Schriften des Galenus gemacht hat. Hier liegen drei derselben vor.

I. Anfang S. 1: كتاب قاطاجانس، المقالة الاولي، قال جالينوس، امّا قوي الادوية المفردة فقد ذكرتها فى غير هذا الكتاب فينبغى لمن اراد ان يولف ادوية على الصواب ان يعرف قوة كل واحد من الادوية المفردة الخ

Dieses Werk behandelt in 7 Maqâlen die nach ihren Arten — κατὰ γένος, daher der Titel — zusammengestellten Heilmittel. In der 1. Maqâle kommt ein Excurs über Maasse und Gewichte vor, S. 6—9.

2. مقالة S.18 امّا فى هذه المقالة التى اخذت فيها فانى اصف المراهم

3. مقالة 35 الكلام فى جراحات العصب، قال جالينوس كنت اري جميع ما تأدّبت

4. مقالة 46 قال المؤلف قد علّمنا جالينوس قوانين مداواة القروح الخ

5. مقالة 65 قال جالينوس اريد ان اذكر هاهنا الادوية الكثيرة المنافع،

6. مقالة 79 مرهم يتّخذ بالمسنّ ينفع من كلّ علة تطول وتزمن واذا وضع،

7. مقالة 91 قال المؤلف قد بين لنا جالينوس فى كتاب الادوية المفردة قوة الدواء،

Schluss S. 113: ومن علل الارحام ومنفعته ابلغ من منفعة دهن يذهب الاعياء،

II. S. 114. Titel: كتاب الميامر

Anfang S. 115: اختصار كتاب الميامر، المقالة الاولي، قال جالينوس انّى قد بيّنت فى السبع مقالات المتقدمة لمقالتى هذه كيف السبيل الي ان يتّخذ الرجل من الادوية المفردة دواء مركّبا الخ

Aufführung bestimmter Mittel für die einzelnen schmerzhaften oder kranken Glieder und Körpertheile, in 10 Maqâlat.

Dieselbe beginnt S. 115 mit: علل الشعر خاصّة

2. مقالة S. 144 قال جالينوس اسباب الصداع الفاعلة له هو سوء مزاج،

3. مقالة 171 انّ احد الاسباب التى يحدث عنها الوجع فى الاذن هو البرودة

4. مقالة 230 قال جالينوس هذا موضع ينبغى لي فيه ان اجدّ فى ذكر،

5. مقالة 253 الكلف هي العلّة التى تحدث فى جلدة الوجه عند ما يعرض،

6. مقالة 290 فى اورام الفم والحلق، قد يستعمل فى هذا الموضع،

7. مقالة 320 قال جالينوس وممّا لا شك فيه انه متى انقطع الصوت،

8. مقالة 368 قال جالينوس الورم الحادث فى المعدة والورم ايضا الحادث فى الكبد

9. مقالة 410 قال جالينوس ان اليرقان قد يكون على جهة البحران الجيد فى الحميات

10. مقالة 462 قال جالينوس الادوية التى تنفع من علل الكليتين جنسان وذاك،

Schluss S. 483: ثلث اواق دقاق الكندر وثلث اواق دهن الحيا رطل بهيّا على ما وصفنا قبل، تمت المقالة العاشرة من مقالات جالينوس فى تاليف الادوية بحسب المواضع الالمة وتم كتاب الميامر والحمد لله الخ

III. S. 484. Titel:

كتاب الادوية المقابلة للادواء

Anfang S. 485: المقالة الاولى من كتاب جالينوس فى الادوية المقابلة للادواء، قال جالينوس ان الاطبّاء يسمّون الاشياء التى يداوي بها العلل لا التى توضع على البدن من خارج الخ،

Aufführung von Mitteln gegen bestimmte Krankheiten, in zwei Maqālen.

2. مقالة S.507 قال جالينوس لما كان القول فى الترياق قد استوفى مقالة باسرها،

Schluss S. 552: ويعجن بدهن طيب الشربة مقدار بندقة عظيمة مع شراب العسل،

Aus der Unterschrift (... وتم بتمامها جميع المختصرات) erhellt, dass mit diesen 3 Werken die Auszüge des Ibn meimūn zu Ende sind; dass dieselben aus fünf Theilen bestehen, ist hier nicht gesagt, wohl aber, dass sie aus mehreren vorhergehenden bestehen.

Schrift: gross, kräftig, gefällig, gewandt, gleichmässig, deutlich, nur dass oft diakritische Punkte fehlen, vocallos. — Abschrift etwa um $^{800}/_{1397}$ von صالح بن الفضل بن عبد الرحمن بن عدنان

Nach S. 56. 63. 69. 335 fehlt je 1 Blatt; nach 215 4 Bl. Einige Blätter in der Mitte sind falsch gebunden: sie folgen so: Seite 199. 222—239. 220. 221. 200—215, Dann Lücke von 4 Bl.; dann Seite 240 ff.

6232. Mo. 104.

59 Bl. 8vo, 15 Z. ($15^1/_2 \times 11^1/_2$; $11^1/_2 \times 8^{cm}$). — Zustand: wasserfleckig; die Ecke am oberen Rande schadhaft und ausgebessert; nicht frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband.

1) Titel und Verfasser f. 1a:

كتاب جالينوس فى الموت السريع

Anfang (nach wiederholtem Titel) f. 1b: انه قد يعرض فى السنين الكثيرة الرطوبة وتعرض من الرطوبة هذه الامراض التى انا ذاكرها منها الحمّي المزمنة واستطلاق البطن ونزف دم الحيضة والقروح والعفن الخ

Galenus handelt in dieser Schrift über plötzlich eintretenden Tod.

Schluss f. 18b: تسلك فى الجسد مع الكيموسات والرياح سلكا هيّنا يسيرا فمن كان علي هذه الحال هان برؤه وكان ذلك يسيرًا، تم كتاب جالينوس فى الموت السريع بحمد الله وعونه،

2) Titel u. Verf. f. 19a: مقالة جالينوس فى اليرقان، نقل عيسي بن ابراهيم البصري

Anfang (nach wiederholtem Titel) f. 19b: قال اليرقان هو علة زيادة المرة الصفراء فى سائر البدن والسبب فى زيادتها وغلبتها هو امّا انها لا تستفرغ وامّا انه يتولد منها باكثر مما يحتاج اليه الخ

25a فى الادوية النافعة من اليرقان، بزر القطف والفوذنج النهري الخ

25b قول روفس فى اليرقان، ان اليرقان ليس هو من الامراض الخطرة الخ

Schluss f. 31a: واصلح ما يستعمل السعوط فى الحمام لان ذلك اسرع للتنفير ولان الحمام ايضا يسكن لذع الادوية، تم القول فى اليرقان لروفس والحمد لله الخ

Eine Schrift des Galenus über die Gelbsucht; von ʼĪsā ben ibrāhīm elbaçrī übersetzt.

3) Titel und Verfasser fehlen. Nach der Schlussbemerkung: مقالة قسطا بن لوقا فى طول العمر وقصره وفراسة المعمرين

Anfang f. 31b: فهمت ما سالتَ افهمك الله النافعات من رسم قول وجز فى علة طول العمر وقصره وفراسة المعمرين علي ما توجبه الفلسفة وصناعة الطب الخ

Ueber Länge und Kürze des Lebens und die Physiognomie der Langlebigen; von Qosṭā ben lūqā elbaʼlabakkī um $^{220}/_{835}$.

Schluss f. 43b: ان اعمارهم اطول وانها اولي بالبقاء وطول المدة والبعد من الفناء وهذا كاف فيما سالت عنه وارجو ان ترتضيه وتبلغ به مرادك، تمت،

4) Titelüberschrift u. Verfasser f.44b: هذا كتاب مغنيس الحمصي فى معرفة البول وقد ينحل فيثاغورس

Anfang f. 44b: قال مغنيس ان البول انواع كثيرة اذا جربت فاولها نوعان احدهما السايل والآخر القايم وانما سمّي السايل من السيلان الخ

Ueber die Kenntniss des Urins, von Magnis elḥimçī. Der Verfasser مغنيس ist erwähnt in Cod. Par. Suppl. 672, S. 263: مغنس طبيب اقدم من جالينوس. Manchmal wird die Schrift beigelegt dem Pythagoras.

45a القول على دلايل الوان البول 45b القول على الوان البول
46a الابوال الزيتية 55a القول على تركيب الالوان مع القوام
56a الصفايح 56a الرواسب كانها حبّ الكرسنة
56b النخالية 56b السويقية 57a المُنْتِن من البول

Schluss f. 59ª: وقلنا ايضا فى الذي هو لا مستوٍ فى الزمان فاذ لم يبق لنا شىء فقد آن لنا الكفّ عن المنطق فى هذا الموضع، تم كتاب البول الخ

Schrift: ziemlich klein, gefällig, deutlich, vocalisirt. Ueberschriften roth. — **Abschrift** im J. 689 Çafer (1290) von احمد بن ابي بكر بن ابي الفوارس بن منقذ

6233. Pm. 521.

2) f. 14ᵇ—93.

Format etc. wie bei 1). (Text: 15—16½ × 8—10ᶜᵐ). Besonders am unteren Rande wasserfleckig. — **Titel** fehlt. Allein der f. 1ª oben in der Ecke stehende كتاب فى التشريح ist der Sache nach richtig; besser wäre

المقالات الخمس فى التشريح لجالينوس

1. مقالة 14ᵇ فى التشريح وهي فى تشريح العظام، ترجمة ابي زيد حنين بن اسحق الترجمان
قال جالينوس انه قد ينبغى للطبيب ان يعرف هيئة كل واحد من العظام الخ

Anatomie des Körpers, von Galen, nach der Uebersetzung des Ḥonein ben isḥâq ennaçrânî abû zeid, um 240/854. — **Schluss**: الا انه ليس شىء يضطرّ الي ذكرها فى هذا الكتاب، (F. 14ª ist = 28ª.)

2. مقالة 31ª فى تشريح العضل، قال جالينوس ان تشريح العضل لم يصفه احد من المشرحين صفة لا يلزمه فيها لوم الخ

3. مقالة 67ᵇ فى تشريح العصب، نقل ابي عثمان الدمشقي، اجمع الاطباء كلهم على ان ليس فى اعضاء الحيوان عضو له الحركة الخ

Diese Maqâle ist von Abû 'oṯmân eddimaśqî übersetzt.

4. مقالة 76ª فى تشريح العروق الغير الضوارب، لما رايناك يا انطيفاس الحبيب مشتهيا لان يفيدك ما اختصرنا الخ

5. مقالة 89ᵇ فى تشريح العروق الضوارب، قال جالينوس فيقبض الان امر الشرايين فنقول ان مبدأ هذه من البطن الخ

Schluss f. 93ª: والطحال والامعاء فليس يجاوزها عرق الي ان ينتهي بنقسم، تمت،

Schrift: Persischer Zug, ziemlich gross, flüchtig, meistens gedrängt, vocallos, etwas schwierig. — **Abschrift** vom J. 1074/1663.

6234. Pm. 521.

1) f. 1—13.

93 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (19½ × 12½; 14½ × 7—8ᶜᵐ). — **Zustand**: etwas fleckig u. nicht recht sauber. — **Papier**: gelb, ziemlich dünn, glatt. — **Einband**: schöner Halbfranzband. — **Titel** f. 1ª:

جوامع الاسكندرانيين، ترجمة حنين بن اسحاق، فى اسماء اعضاء الانسان

Die letzten 4 Worte betreffen die 2. Abhandlung dieses Bandes (Pm. 521, 2, f. 14—93). Der Titel steht f. 1ᵇ nach dem Bismillâh richtiger so:

جوامع الاسكندرانيين لكتاب جالينوس فى العناصر على الشرح والتلخيص،

Also: Gesammtbemerkungen der Alexandriner zu dem Werke des Galenus über die Elemente, in Ausführlichkeit und Abkürzung. Dass die Uebersetzung ins Arabische von Ḥonein ben isḥâq sei, ist hier nicht gesagt.

Anfang: اجناس العناصر ثلثة فمنها عناصر بعيدة تعمّ الاجسام المركبة كلها وهي النار والهواء والماء والارض ومنها قريبة تخص ابدان الحيوان الذي له دم وهي الاربعة الاخلاط . . . ومنها اقرب ما يكون وهي الاعضاء التى بدن كل نوع من انواع الحيوان الخ

Diese Abhandlung ist hier nicht zu Ende. Nachdem f. 13ᵇ die Rede gewesen von den verschiedenen Titeln der Werke, welche über die Elemente handeln, folgt der Anfang des Abschnittes: قد اختلف الناس فى امر المزاج وجملة ارائهم فيه ثلثة الخ, von welchem hier die letzten Worte sind: وراي هذا منفسخ لان لزوم الاجزاء بعض لبعض ليس،

Schrift: zum Theil flüchtig, im Ganzen ziemlich gross, vocallos. — **Abschrift** c. 1070/1659.

6235.

Von den in diesen Abschnitt gehörenden Werken seien hier noch erwähnt:

1) von **Hippokrates**: كتاب العهد (auch ك" الايمان)؛ ر" فى المرض الالهي؛ ك" الاهوية والمياه والبلدان؛ قسمة الانسان على مزاج السّنة؛ طبيعة الانسان؛ تركيب الانسان؛ ك" الوصايا حانوت؛ ك" الامراض؛ منافع الرطوبات؛ ك" الاخلاط

2) von Aristoteles: ك" الشاب والهرم; ك" نفث الدم; ك" الرطوبات; ك" الصحة والسقم.
3) von ارشيجانس (u. ارشجانس, auch اوسنجانس), Archigenes: ك" النقرس; ك" اسقام الارحام وعلاجها.
4) von Galenus: ك" القوى الطبيعية; ك" الحميات; ك" منافع الاعضاء; ك" العلل والعلاجات.
5) von Rufus: طب بقراط.

الطبيب (auch ك" قاطيطرون); الناموس فى الطب; ك" الامراض الحادة; ك" الحمى المحرقة; علامات البحران; ك" العين; فى نبات الاسنان; ك" القلب; ك" البثور; ك" الكسر والجبر; ك" النفخ; ك" الغدد; ك" الجراح; ك" جراحات الراس; ك" الفصد والحجامة; ك" الخلع; ك" سيلان الدم; ك" اوجاع النساء; ك" الاجنة; ك" حبل على حبل.

---

2. Medicinische Vorkenntnisse.

6236. Lbg. 124.

75 Bl. 8vo, 15 Z. (17½ × 14¾; 11½ × 9½cm). — **Zustand:** etwas wasserfleckig; nicht frei von Wurmstich. — **Papier:** grob, gelb, dick, etwas glatt. — **Einband:** schwarzer Lederband mit Klappe. — **Titel** f. 1a:

كتاب حقائق اسرار الطب

so auch im Vorwort f. 2a. — **Verfasser** fehlt; s. Anfang.

Anfang f. 1b: الحمد لله على اياديه المتواترة وصنائعه المتقاطرة ... وبعد فان العبد مسعود بن محمد السجزى الطبيب وفقه الله لصادق الاقوال وصالح الاعمال يقول لما اتصلت بخدمة مولانا الصاحب ... صدر الدولة والدين قوام الاسلام ... ابى المفاخر قاسم بن عراق بن جعفر ... ولقيت بابه المحروس ... وجرى فى بعض الاوقات على لسانه الشريف ... حديث الالفاظ المبهمة التى اوردها الاطبّاء فى مصنفاتهم وذكر اسماء العلل والعبارات التى اثبتوها فى مؤلفاتهم الخ

Erklärung der medicinischen Ausdrücke und allgemeine Erörterungen über Medicin. Das interessante Werk des Mas'ūd ben moḥammed essigzī ist in 3 فن getheilt.

1. فنّ f. 2b فى ماهيات الاشياء التى تتعلق بكلّيات الطب ورسومها التقريبية (in 3 قسم)
   1. قسم 2b فى تعريف الالفاظ الكلية التى يحتاج اليها ارباب صناعة الطب (in 13 فصل)
      1. فصل 2b فى تعريف الامور الطبيعية الكلية
      2. فصل 3b فى الامزجة. 3. فصل 4b فى الاخلاط
      4. فصل 5a فى الاعضاء u. s. w.
      13. فصل 16a فى تعريف الاوجاع
   2. قسم 17a فى تعريف اسماء العلل المشهورة والامراض المعروفة من الفرق الى القدم (in 9 فصل)
      1. فصل 17a فى تعريف الامراض الدماغية
      2. فصل 19a فى تعريف الالفاظ التى تستعمل فى احوال العين
      3. فصل 20b فى امراض الاذن والانف والفم u. s. w.
      8. فصل 27b فى تعريف الاسماء التى تتعلق بالاورام والقروح
      9. فصل 29a فى الامراض التى تتعلق بالزينة
   3. قسم 30a فى تعريف اسماء الادوية المركبة وافعالها وما يتعلق بها (in 9 فصل)
2. فن 45b فى كيفيات الاعمال والصناعات المتعلقة باصول الطب (in 2 قسم)
   1. قسم 45b فى كيفية الادوية والتقاطها وحفظها وما يتعلق بهذه الامور (in 4 فصل)
   2. قسم 49b فى كيفية استعمال الادوية من الدق والطبخ والاحراق والسحق وغير ذلك (in 3 فصل).
3. فن 60a فى كميات اقسام امور منقسمة انقساما كليا (in 10 قسم).
   1. قسم 60a فى الثنائيات الى كم ينقسم الطب
   2. قسم 61a فى الثلاثيات كم احوال بدن الانسان
   3. قسم 61b فى الرباعيات كم الاركان u. s. w.
   9. قسم 67b فى العشاريات كم اجناس النبض
   10. قسم 68b (in 2 قسم):
      1. قسم 68b فى عدد عظام البدن وكمية قطاعها فى كل عضو مجملة
      2. قسم 69a فى عدد العضلات

Schluss f. 69b: الفخذ اثنتان وعشرون عضلة، الركبة ثماني عضلات، القدم سبع عضلات، الاصابع اثنان وعشرون، والله اعلم،

Schrift: dieselbe wie bei Lbg. 265. — **Abschrift** im Jahre 734 Ǵom. II (1334).

HKh. III 4550 (ohne Angabe des Verfassers).

Von derselben Hand auf f. 70a—71a ein Excurs فى تفسير الرحم وفساد الشهوة, von نجيب الدين محمد بن على بن عمر الطبيب السمرقندي

F. 71b—73a ein Excurs desselben: فى ان العين مركبة من سبع طبقات

F. 73 ein Excurs فى اتخاذ المُرّى

F. 74—75a einige Mittel, **Persisch**.

6237. Pm. 10.

2) S. 206—243.

8vo, 19—20 Z. (Text: $15^1/_3 \times 11^{cm}$). — **Zustand**: unsauber u. fleckig; der Rand aller Blätter ausgebessert. — **Papier**: gelb, stark, glatt. — **Titel** fehlt; in der Unterschrift:

الفصول

Verf. fehlt. (Vielleicht فخر الدين الرازي oder ابن زهر.)

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt: الصنايع النافعة لا يتم الا مع صحة البدن واستقامة المزاج

Dies medicinisch-philosophische Werk zerfällt in eine Menge ungezählter Abschnitte (فصل).

206 فصل فى صفة الطبيعة
207 فصل فى القوي الطبيعية والنفسانية
208 فصل فى العنصر
208 فصل اذا قلنا هذا الشيء حار او بارد
209 فصل اعلم ان كون الحيوان من الاسطقس الاقرب
210 فصل فى الصوت والكلام
211 فصل فى الوهم والراي والحزم
212 فصل فى الشوق 212 فصل فى الروية والفكر
213 فصل فى الضحك والبكا 213 فصل فى الحزن والفرح
216 فصل فى ان قوما زعموا ان صناعة الطب توهم وظنون
217 فصل فى حدّ الصحة والمرض
218 فصل فى الموت والحيوة
218 فصل فى الاستعانة بحركات الكواكب وتاثيراتها ومعرفة المرض منها عند المداواة
219 فصل فى معنى قول جالينوس نفس بليدة ونفس ذكية بالاطلاق
220 فصل فى الابتداء بالمداواة
221 فصل فيما قالوه فى العين 222 فصل فى الجزء والكل
223 فصل فى بيان المناسبات التى بين الاشياء الطبيعية
224 فصل فى الزمان وحدّه 224 فصل فى حدّ المكان
226 فصل فى معرفة الصانع
228 فصل فى العدم المطلق والعدم المقيّد
228 فصل فى قسمة الطبيب الامراض على قسمة الاجناس والانواع حتى تصير الي واحد بالعدد لا ينقسم
232 فصل فى الابتداء والانتهاء 238 فصل فى القول فى الخلاء
238 فصل فى المزاج والامتزاج 239 فصل فى حسّ البصر
239 فصل فى الفرق بين الروح والنفس
239 فصل فى العقل 240 فصل فى حد الحركة
241 فصل فى نعت الطبيب وما يجب عليه من حسن اعتقاده وسيرته المرضية
242 فصل ان القدماء حدّوا الطب بحدود كثيرة

Schluss S. 243: من غير ان تفيدها الصحة ومعناهم فى افادة الصحة هو حفظ الصحة اذا كانت واعادتها اذا بانت لان الافادة تتضمن هذين المعنيين جميعا، والحمد لله الخ

Schrift: ziemlich grosse u. gewandte Gelehrtenhand, ziemlich deutlich, obgleich etwas in einander gezogen, vocallos, öfters auch ohne diakritische Zeichen. — **Abschrift** von طفيل بن مطهر بن ابي سعيد الفضلى الطفيلي im Jahre 610 Ḍū'lḥiǵǵe (1214).

6238. Pet. 62.

1) f. 1—41.

62 Bl. 8vo, 13 Z. ($15^3/_4 \times 10^1/_3$; $10^1/_3 \times 6^1/_2{}^{cm}$). — **Zustand**: ziemlich gut. — **Papier**: gelblich, glatt, ziemlich stark. — **Einband**: brauner Lederband. — **Titel** f. 1a (von späterer Hand):

تذكرة الخاطر وزاد المسافر

was nicht ganz richtig ist. Aus der Vorrede f. 6a erhellt, dass hier bloss ein **Auszug** des Verfassers aus seinem grösseren so betitelten Werk vorliegt; derselbe heisst f. 6b:

الروضة الطبّية

Verfasser nicht genannt.

Anfang f. 5b: اللهم اعن على طاعتك كلّ فاضل اطال الله بقاء الاستاذ لحق ما يجب التقرب اليه والفاضل من الناس من خصّه الله تعالي بثاث عقل يعرف به ذوات الاشياء وحقايقها وادب ... ودين الخ

Das Werk zerfällt in 50 kurze Kapitel und behandelt die für das Studium der Medicin in philosophischer Beziehung nöthigen Vorbegriffe.

1. Kap.	f. 7ᵃ	ما الجنس	9. Kap.	12ᵃ	ما الطبيعة
2. „	7ᵇ	ما النوع	10. „	12ᵇ	ما الجثة
3. „	8ᵃ	ما الفصل	20. „	21ᵇ	ما الشهوة واللذة
4. „	8ᵇ	ما الخاصة			
5. „	9ᵃ	ما العرض	30. „	28ᵃ	ما المكان
6. „	9ᵇ	ما الجوهر	40. „	34ᵃ	ما النبض
7. „	10ᵃ	ما الكم	50. „	40ᵇ	ما الصوت
8. „	11ᵃ	ما الكيف	F. 16 gehört vor f. 15.		

Schluss f. 41ᵃ: والتقطيع والاتصال وان قرع الاجسام الصلبة لا يمكن فيه، تمّ الكتاب والحمد لعلة العلل القديم الازل،

Schrift: klein, fein, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift etwa 1100/1688.

Spr. 1881, f. 332ᵇ—340ᵃ. Medicinische Abhandlung, betitelt الرسالة الذهبية und handelnd فى اصول الطب وفروعه, verfasst von الامام المرتضى على بن موسي الرضا † 203/818, gerichtet an den Ḥalîfen Elmamûn.

6239. Pm. 62.

1) f. 1—206.

250 Bl. 4ᵗᵒ, 23 Z. (25³/₄ × 14; 18³/₄ × 8³/₄ᶜᵐ). — Zustand: im Anfang fleckig am Rande, auch sonst nicht ohne Flecken; Bl. 1. 2. 65. 72..98 am Seitenrande ausgebessert, 94 und 95 an der oberen Ecke; 99—106 ein Loch am oberen Rande und hie und da einige Stellen am Rücken ausgebessert; 107ᵇ und 108ᵃ ist der Text durch Wasser etwas übergewischt. — Papier: bräunlich, dünn, glatt. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel f. 1ᵃ von späterer Hand: بحر الجواهر Ebenso im Vorwort f. 2ᵃ. Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: حمد العلام اجدي على ذوي الافهام تحقيق دقايق اللغات العربية وشكر الوهاب ابدي على اولى الالباب تدقيق حقايق النكات الادبية ... وبعد فيقول العبد الفقير ... محمد بن يوسف الطبيب الهروي لما كان علم الطب اشد مما يحتاج اليه الطالبون اشتغالا لكونه وسيلة الي الصحة الخ

Medicinisches Lexikon, alphabetisch, die in der Medicin gebräuchlichen Pflanzen u. Thiere u. Steine, ferner die verschiedenen Krankheiten, auch die Namen und Lebensumstände berühmter Aerzte aufzählend und kurz beschreibend. Die einzelnen Artikel sind zum Theil in persischer, meistens in arabischer Sprache. Gewidmet dem Wezîr محمد امير بيك. Der Verfasser Moḥammed ben jûsuf elherewî lebt nach dem öfters erwähnten Verfasser des القاموس († 817/1414).

Anfang des Werkes selbst f. 2ᵇ: حرف الالف، اطريلال نباتست كه تخم او مستعمل است وتخم وي مانند تخم كرفش بود وكياه ويرا رجل الطير ورجل الغراب وجزر الشيطان خوانند الخ

Zuletzt: يونان بفتح اليا والمشهور الضم قال هشام بن الكلبي الخ

Schluss f. 206ᵃ: ودر هيچ زمين زمينى ديكر مثل ايشان پيدا نشده

Schrift: Persischer Zug, klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

6240. Pm. 244.

98 Seiten 8ᵛᵒ, 11 Z. (19 × 12¹/₂; 11¹/₂ × 8¹/₂ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht frei von Flecken. — Papier: bräunlich, glatt, dünn. — Einband: schöner Halbfranzband. — Titel fehlt. Verfasser (etwas verziert) auf der ungezählten Seite vor dem Anfang:

على بن عيسى المتطبب رحمه

Anfang S. 1: الحمد لله رب العالمين وصلى الله ... قال الشيخ الامام ... على بن عيسى المتطبب هذا كتاب قد جمعت فيه جميع اعضاء الحيوانات مما وجدته منفردا من كتب الفلاسفة المتقدمين والعلماء الاولين مثل هرمس (؟هرمس) وافلندس (اقليدس .l) وديمقراطيس وابقراط وغيرهم من العلماء الخ

'Alî ben 'Isâ handelt in dieser Schrift über den Nutzen der einzelnen Glieder des Menschen und der Thiere. Die Glieder eines jeden derselben sind in einem besonderen Abschnitt zusammengestellt.

Zuerst S. 2: ذكر منافع اعضاء ابن آدم، يوخذ ضرس انسان ميت يجعل على صاحب الضرس الوجع يسكن وجعه باذن الله تعالى، يوخذ عظم الميت الخ

Dann S. 8: ذكر منافع اعضاء الاسد، الشحم الذي يكون بين عينى الاسد الخ

Die Ueberschriften sind alle in dieser Weise. Der letzte Abschnitt S. 90: ذكر منافع اعضاء الواق' وهو الطير الاسود الخ

Schluss: فكل من قدر على تلك الحصاة فكان لا يراه احد الا احبّه واهابه من الرجال والنساء والله اعلم بالصواب واليه المرجع الخ

Gehört zu den abergläubisch. Medicinbüchern.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, etwas vocalisirt. Die Ueberschriften zum Theil farbig. Der Text meistens in rothen oder schwarzen Strichen eingerahmt. — Abschrift c. 1200/1785.

6241. We. 1844.

3) f. 43—116.

8vo, 21 Z. (21 × 14⅔; 13 × 8cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, sehr glatt, ziemlich dünn. — Titel fehlt; in der Vorrede f. 44b:

الدر الحسن لما يتعلق بالبدن

Verfasser fehlt; s. Anfang.

Anfang f. 43b: نحمد من فتح ومنح وشرح الصدر فانشرح وميز الانسان عن ساير الحيوان . . . وبعد فيقول المعترف بالعجز محمد شارح كنز . . . قد سالنى بعض الاخوان الكرام عن حكم التداوي بالحرام هل اجازه احد من العلماء الاعلام ظانًا انى تدرجت فى مراقى الفقه الشريف الخ

Dies Werk behandelt die Frage, ob Heilung mit unerlaubten Mitteln von einem gelehrten Rechtskenner für zulässig erachtet werde. Der Verfasser heisst hier bloss Mohammed und hat sein Werk im J. 1156/1743 verfasst. Es ist eingetheilt in Vorwort, 7 فصل und Schlusswort.

المقدمة 45a فى خلق اصل الانسان وتركيبه وما خصّ به عن ساير انواع الحيوان

فصل 1. 50b فى الامراض واسبابها وانواعها واحكامها وما يصير به منها مضطرا ومعذورا يسقط معه التكليف راسا او بعض الفروض وفى الموت وما يترتب على ذلك من الاحكام وغير ذلك

فصل 2. 69b فى مشروعية التداوي والرقاء والدعاء ونحو ذلك

فصل 3. 72a فى فن الطب وفضله وبيان حذاقة الطبيب وجهله وكيفية استعمال الادوية وغير ذلك مما يتعلق ببدن الانسان

فصل 4. 74a فى حكم التداوي بالحرام والنظر الي عورة المريض وما يتبع ذلك من الاحكام

فصل 5. 77a فى الجراحات والآفات وبيان كىّ الحمصة وهل يكون من الاعذار وبيان ما يخرج او يستخرج من البدن من السبيلين او غيرهما وذلك من الاحكام على مذهب الامام الاعظم ابي حنيفة النعمان

فصل 6. 81a فى جواز تقليد مذهب الغير فى مسالة او اكثر هل يجوز اذا تعذر عليه العمل بمذهب

فصل 7. 83b فى احكام الطاعون وما يكون

الخاتمة 88b فى مسايل متفرقة ووسايل مشرقة وآداب مؤنقة يتذكر بها العاقل ويتجمل بها الغافل تتعلق بما تقدم يذكر فيها الطب النبوي والاشياء النافعة والرقاء الواردة والادعية الخالصة والآداب والمعاشرات وغير ذلك (in 12 نوع)

نوع 1. 89a ماجاء فى الطب النبوي والادعية والرقا
نوع 2. 92a فى الاكل والشرب
نوع 3. 93b فى اللباس
نوع 4. 94b فى الاكتساب وتحصيل الطيب من الرزق
نوع 5. 96a فى النكاح وما يتعلق به
نوع 6. 97b فى النظر
نوع 7. 99a فى الكلام وحفظ اللسان
نوع 8. 101a فى التوكل وقصر الحاجة على قضا الحوايج
نوع 9. 102a فى التطيّر والتفأّل والتشأّم
نوع 10. 103b فى المعاشرات والمواصلات واداء حقوق المخلوقات
نوع 11. 110a فى ذكر شيء من الآداب السنية من الفطرة الاسلامية وغير ذلك
نوع 12. 112b فى طلب العلم وفضله وفضل اهله

Schluss f. 116b: وعلموا ما اراد الله بهم بخبر الصادق من يرد الله به خيرا يفقهه فى الدين ولا تزال طايفة منهم ظاهرين علي الحق حتى ياتى امر الله وعلي راس كل مائة سنة رجل منهم يقرر لهذه الامة امر دينها وآخر دعواهم الحمد لله رب العالمين'

Schrift: klein, gut, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1200/1785. Das Inhaltsverzeichniss steht f. 43a.

Der Verfasser hat auch einen Commentar zum ك" الكنز (doch wol كنز الدقايق) geschrieben.

F. 117a. b enthält einen Excurs:
الافهام الثالث فى اوايل ما يظهر من العلوم والكتب
Er ist entnommen dem كشف الظنون des Ḥaǵǵî Ḫalîfa (ed. Flügel I p. 60 ff.). Ausserdem einige Stellen ähnlichen Inhalts aus der سفينة راغب

F. 118a enthält das 9. فصل des Werkes: تحفة الترك (No. 5614).

Schrift: Türkische Hand, klein, fein, vocallos. — Abschrift c. 1200/1785.

6242. Pm. 337.

3) f. 227b—229.

4to, 29 Z. (Text: 21×11½cm). — Zustand: fleckig. — Papier: gelblich, stark, wenig glatt. — Titel fehlt.

Anfang: باب فى البُحْرَان معناه الفصل فى الخطاب وتاويله تغيّر يكون دفعة اما على جانب الصحة واما على جانب المرض والبحران كالقتال والمحاربة بين ملك يحمي بلدته وبين عدوّ يقصده الخ

Ein Abschnitt über die Krisen. Aus welchem Werke entnommen, ist nicht gesagt.

Schluss f. 229b: اذا حدث بصاحب داء الثعلب الدوالي ينتقل عنه داء الثعلب واذا حدث بصاحب الفواق الامتلائى عطاس ينتقل عنه الفواق والله اعلم بالصواب

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. — Abschrift c. 1200/1785.

6243. Pm. 191.

5) f. 59b—65a.

Format etc. und Schrift wie bei 4). — Titelüberschrift:

كفاية المرتاض فى الابوال والانباض

Fast ebenso in Vers 8 angegeben (nur فى علمي statt des einfachen فى). Verfasser fehlt.

Anfang (v. 1. 2):
الحمد لله الحليم البارى ثم صلاته على المختار
وبعد فالنبض دليل صادق يعرفه من الاطبا الحاذق

Reǵez-Gedicht in 93 Versen über die je nach Temperament und Krankheit verschiedenen Erscheinungen des Pulses und Urins. Es zerfällt in eine Menge kurzer Abschnitte mit besonderen Ueberschriften; so zuerst f. 59a: فى معرفة المزاج الدموي من النبض فى معرفة المزاج الصفراوي
Zuletzt f. 64b: فى معرفة الحمل من الوان البول ودلالتها

Schluss:
فالجسم فيه المرتان جمعا بقدرة الله يموت جدعا

HKh. V 10815.

6244. We. 1172.

2) f. 9. 10.

4to, 17 Z. (23×15½; 16½×11½cm).

Zwei nicht auf einander folgende Blätter, fleckig und auch löcherricht, eines medicinischen Werkes, das — vielleicht ausschliesslich — über den Puls handelt.

Das 7. فصل hat die Ueberschrift (f. 10a): فى نبض الانسان والذكورة والاناث und beginnt: نبض الذكور لشدّة قويهم وحاجتهم اعظم واقوي und schliesst f. 10b unten: وربما كان ليّنا بسبب الرطوبات الغريبة لا الغريزية

Bl. 9 handelt von der Kraft der Bewegung und beginnt: اجزاء ما غلظ وكثف وجمعها معما رق ولطف وهذه تحريكات تفريقية وتمزيجية واما الماسكة فهي تفعل بتحريك الكيف الخ

Schrift: gross, kräftig, gradestehend, fast vocallos, auch öfters ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 700/1300.

6245. Glas. 220.

1) f. 1—18.

30 Bl. 8vo, 17 Z. (19½×13; 13×7½cm). — Zustand: lose Blätter, fleckig, auch schadhaft, bes. Bl. 1—8 (auch im Text). — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: fehlt. — Titel f. 1a (und f. 18b Unterschrift):

ك" النقل المتبين فى شق صدر النبي [الرسول 18b] الامين

Verfasser f. 2a: عثمان بن شهاب الدين احمد ابن موسي الضجاعي الحكمي الشافعى

Anfang f. 2a: الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لو لا ان هدانا الله . . . اما بعد فقد سالتنى ايها الاخ الكريم . . . عن هذا الشق الخ

'Otmân ben aḥmed ben mûsâ eḍḍoǵâ'î handelt in diesem, von ihm im J. 986 Çafar

(1578) vollendeten, Werke darüber, wie die Spaltung des Herzens bei Moħammed möglich gewesen, wie oft sie vor sich gegangen, u. s. w. Die ausführliche Frage ist f. 1ᵇ voraufgeschickt.

Schluss f. 18ᵃ (Basît):

وما عليّ اذا ما قلت معتقدي

دع الحسود يظنّ السوء عدوانا

اللهم صل وسلم على سيدنا . . . وسلم على المرسلين والحمد لله الخ

Schrift: klein, fein, gut, vocalisirt. Stichwörter roth. Nach f. 6 und 18 fehlt etwas. — Abschrift im J. 1007 Moħarram (1598) von محمد الشجاع im Auftrag des الشريف ابراهيم

6246. Pm. 466.

6) f. 31ᵇ—33ᵇ.

Format etc. und Schrift (nur etwas kräftiger) wie bei 3). — Titel fehlt.

Anfang: قال الهيثم بن عدي قدم الحارث بن كلدة الثقفى على كسري انوشروان فاذن له بالدخول عليه فانتصب بين يديه فقال كسري الخ

Unterhaltung des Kesrā Anūšrewān mit dem Arzte Elħārit ben kalada ettaqafī, darüber, wie die Aerzte überhaupt bei den Arabern Wirksamkeit und Anerkennung finden können. Alsdann aber lässt er sich durch bestimmte Fragen einen Ueberblick über die gesammte Medicin geben, die mit Schilderung der wünschenswerthesten Frau schliesst. Der Arzt erhält zum Lohn ein schönes Mädchen, das ihm aber bei seiner Abreise Kesrā wieder theuer abkauft. — Schluss: واقام عنده شهرا فلما رام الخروج اشتري كسري منه الجارية بمائة الف درهم٬

Daran schliessen sich medicinische Rathschläge, die Ḋū'lqarnein auf seiner Fahrt nach dem Westen bei einem Volke, das الفيلسوف genannt wird, von den Weisen desselben erhält. Diese Rathschläge beginnen: ان احببت ايها الملك ان لا تصدع راسك ابدا und schliessen f. 34ᵃ: فاذا شفي الله عبدا جعل له سببا فى شىء يتناوله ويكون شفاؤه بذلك٬ والسلام والحمد لله رب العالمين٬

Bl. 34ᵇ. 35ᵃ leer.

6247. Glas. 134.

9) f. 108—115.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel u. Verf. f. 108ᵃ:

ر" فيما يحتاج الطبيب من علم الفلك لابي نصر عدنان بن نصر

Anfang f. 108ᵇ: قال ابو نصر . . . اعلم ان صناعة النجوم كما قال الفاضل ابقراط ليست جزوا صغيرا من اجزاء الطب الخ

Inwiefern der Arzt mit Astronomie Bescheid wissen und danach bei seinen Curen zu verfahren habe; in mehreren ungezählten Abschnitten; von 'Adnān ben naçr *el'ainzerbī* abū naçr † 548/1153. Das Stück ist vielleicht seinem Werk الكافى فى الطبّ entnommen.

Schluss: يختار فى القىء كون القمر فى الثور مسعودا تحت الارض متصلا بكوكب فوق الارض والله اعلم٬

6248. Pet. 370.

4) f. 147ᵃ· ᵇ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Ueberschrift:

فى مخاريق المشائين

Ueber die Vorspiegelungen (ärztlicher) Lügenbolde. Anfang: ان مخاريق هؤلاء كثيرة يضيق عن ذكرها كتابنا هذا باسره وجرأتهم واستحلالهم تعذيب الناس باطلا فى الغاية التى لا دراء لها فان منهم من زعم انه برئ من الصرع الخ

Schluss f. 147ᵇ: وليس ينبغى ان يوخذ من الادوية التى يعطونها فانها قد اتلفت بها خلقا كثيرا٬

Darunter steht: منصوري محمد [بن] زكرياء الرازي so dass dies Stück möglicherweise aus dem so betitelten Werke desselben genommen ist. —

F. 148ᵇ—169ᵇ eine Persische Abhandlung, auf Materia medica bezüglich.

Es folgen dann, f. 170—177, zum grössten Theil queer über die Seiten laufend, Auszüge aus Verschiedenen (wie es scheint), hauptsächlich Arabisch, einiges Persisch, die Materia medica betreffend. Das Meiste ist wol dem Werke des الايلاقى entlehnt. Die Blätter sind verbunden; wenigstens folgen auf einander: f. 175. 173. 170.

Die Schrift ebenso wie bei 1).

6249.

1) Glas. 179.

7 Bl. theils Folio (f. 2. 3: 32 × 22cm), theils 4to (f. 1. 7: 28 × 21½cm), theils 8vo (f. 4—6: 20½ × 15cm).

Fast nur unbedeutende auf Medicin bezügliche Sachen; f. 2b. 3 Tabellen über Fieberkrankheiten und deren Behandlung; f. 4b—6a Ansichten des Arztes ابن ماسويه über die Temperamente des Menschen und über Einfluss des Blutes auf die Krankheiten; f. 6b Recepte. F. 4a eine Vermahnung in Versen (الوصية الجامعة), anfangend: الحمد لله ولى الحمد الاول الحق العظيم الفرد (vorhanden etwa 46 Verse, das Weitere fehlt). F. 1b 2 Lobgedichte (تقريظ) auf das المرشح, eine Glosse zum الموشح, einem Commentar zur Elkâfije (Grammatik).

Schrift: jemenisch, nicht gleichartig, um 1150/1737 und auch später.

2) Glas. 124, 2, f. 4—6 (8vo).

Enthält Excerpte aus medicinischen Werken. Zuerst f. 4 über Hämorrhoiden (البواسير). Dann f. 5 über Beschaffenheit von Lebensmitteln, f. 6 über einige Getränke und Aderlassen.

Schrift: jemenisch, klein, gedrängt, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte; um 1150/1737.

6250.

1) Mq. 114, 5, f. 191b—193a.

8vo, 17 Z. (18 × 12¾; 12½ × 7½cm). — Zustand: ziemlich unsauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn.

Kurze Uebersicht über die in der Medicin vorkommenden Gewichte und Maasse.

Ueberschrift: الاوزان والمكايل المشهورة المستعملة فى الكتب الطبية وغيرها

Anfang: الدرهم مما اختلف وزنه فى قديم الزمان وحديثه والدرهم التامّ فى قديم الزمان ثمانية دوانيق الخ

Schluss f. 193a: ملعقة العسل اربع مثاقيل وملعقة الادوية مثقال، تمت

Schrift: ziemlich gross, Türkischer Zug, etwas flüchtig, aber deutlich, vocallos. Die Stichwörter roth. — Abschrift c. 900/1494.

2) Mq. 114, 6, f. 193b—195a.

Format etc. u. Schrift wie bei 5.

Ohne Ueberschrift. Handelt über Gewichte und Maasse in der Medicin (nach Ibn sînâ).

Anfang: الاوزان نحن لم نورد فى كتابنا هذا من الاوزان الا ما هو مشهور باللسان العربي معروف والاطبّاء قد يستعملون الاوزان اليونانية ويذكرونها فى كتبهم . . . واصل المقادير التى يقدر ويوزن بها هي حبّة السعير الخ

Schluss: ملعقة العسل اربع مثاقيل وملعقة الادوية مثقال او درهم، والحمد لله وحده وصلى الله ... اجمعين،

F. 195a—197 ist meistens Türkisch; einige Arabische Heilmittel darunter, wie سفوف المَشْطِكَى.

6251.

Hieher gehören auch die Werke:

1) قوام علوم الطبّ von على بن زيد البيهقى † 565/1169.
2) بغية المحتاج الي معرفة اصول الطب والعلاج von عبد الرءوف المناوى † 1031/1622.
3) النزهة المبهجة فى تشحيذ الاذهان وتعديل الامزجة von داود الانطاكي الضرير † 1008/1599.
4) نقض الطب von عمرو بن بحر الجاحظ † 255/869.
5) تدارك الخطأ الواقع فى الصناعة الطبّيّة von ابن سينا † 428/1037.
6) ادب الطبيب von اسحق بن على الرهاوي
7) فى اسلوب الحكيم ر" von ابن كمال باشا † 940/1533.
8) هتك الاستار عن تمويه الدخوار von احمد بن اسعد بن العالمة ابن المنفاخ † 652/1254.
9) الفرق بين العلل von احمد بن ابراهيم ابن الجزّار † c. 340/951.
10) التدقيق فى الجمع والتفريق von ابن المنفاخ † 652/1254.
11) التوقم فى الامراض والعلل ك" von ابو قبيل الهندي
12) النبض ك" von اسحق بن سليمان الاسرائيلى † 320/932.
13) كتاب البول von demselben.
14) الاسباب والعلامات فى بيان النبض والقارورة
15) فى النوم واليقظة ر" von ابن الجزّار † c. 340/951.
16) Dgl. von احمد بن محمد ابو جعفر † 360/971.

3. Anatomie.

6252. Mq. 47.

5) f. 196ᵇ—200.

4ᵗᵒ, 21 Z. (Text: 16½ × 9ᶜᵐ). — Zustand: f. 199 und 200 fleckig. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Titel fehlt; im Vorwort:

فواتح الافكار فى شرح لمعات الانوار

Verfasser fehlt; er ist:

محمد بن عبد الواحد ابن الهُمَام

Anfang: الحمد لله الذي جعل العظام للاجساد وقاية ... وبعد فهذا شرح رقيق الحاشية كثير العناية ... وضعته على مقدمتى فى علم التشريح الخ

Commentar zu der Abhandlung des Ibn elhumâm † 861/1418 (No. 4416) über Anatomie, von ihm selbst verfasst. Derselbe beginnt: الجملة الاولي من علم التشريح فى العظم وحده، عضو تبلغ صلابته الي حدّ لا يمكن انثناؤه الخ
198ᵇ الجملة الثانية من علم التشريح، الغضروف وعرف بقولنا البين من العظم

Es scheint, dass dieselbe in eine Anzahl جملة eingetheilt ist. Sie bricht ab mit den Worten: وجسم الميت اول مرة يوجد فيه فضلات بخارية عقيبة يتكون عنها فى،

Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, etwas gedrängt, gleichmässig, vocallos. Aufschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1050/1640. — HKh. IV 9205.

Mq. 180ᵇ, f. 100. 101. Stück aus einem medicinischen Werke. F. 100ᵇ فصل فى الشرايين
101ᵃ فصل فى تشريح المرئ والمعدة والامعاء

Hieher gehören auch die Werke:

1) عبد اللطيف البغدادي von الكفاية فى التشريح موفق الدين † 629/1232.
2) محمود الشيرازي عماد الدين von ر" التشريح
3) احمد بن عبد von القول الصريح فى علم التشريح المنعم بن يوسف الدمنهوري † 1192/1778.
4) على بن عبد الواحد بن von منظومة فى التشريح محمد السلجماسي † 1057/1647.

---

4. Chirurgie.

6253. Glas. 134.

13) f. 135—140.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 135ᵃ:

ر" شفاء الآلام فى صناعة الفصّاد والحجّام

Verfasser fehlt.

Anfang Vers 1 und 6:

اسبّح الله الكريم جهرة واحمد الله تعالي رفعة
فهذه ارجوزة نظمتها من غاية المقاصد انتخبتها

Anleitung zum Aderlassen und Schröpfen, nach Ibn sînâ (Avicenna) † 428/1037 in einem Reǵez-Gedicht dargestellt, mit besonderen Ueberschriften (135ᵇ عرق البافوخ, 136ᵃ عرق المنتصب, zuletzt سعة الفصد). Im Ganzen 158 Verse. Es ist ein Auszug aus غاية المقاصد. — Schluss: على جميع العضو وامنع الزفر فان هذا ليس يعقب ضرر

Es scheint nicht ganz zu Ende zu sein.

6254. Mf. 91.

240 Bl. 4ᵗᵒ, 13 Z. (25½ × 17½; 18 × 11¾ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht überall sauber. Nicht frei von Wurmstich. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: brauner Lederband mit Goldverzierung. — Titel und Verfasser f. 2ᵃ:

كتاب زهراوي فى الطبّ لعمل الجرّاحين

Der Verfasser heisst ausführlicher:

خلف بن عباس الزهراوي ابو القاسم

und sein grosses Werk ist betitelt:

كتاب التصريف لمن عجز عن التاليف

Anfang f. 3ᵇ: الحمد لله على نعمائه والائه والصلوات على رسوله وآله، قال واضع هذا الكتاب لما اكملت لكم يا بنىّ هذا الكتاب الذي جزؤ العلم من الطبّ بكماله وبلغت الغاية من وضوحه وبيانه ورايت أن اكملت لكم بهذه المقالة التى هي جزؤ

العمل . . . فرايت ان احييه واوّلف فيه هذه المقالة على طريق التشريح والبيان واختصاره وان اتى بصور حدايد الكىّ وساير آلات العمل الخ

Von dem grossen Werke des Ḥalef ben 'abbās *ezzahrāwī* abū 'lqāsim (früher oft Albucassis genannt), welcher um 410/1019 gestorben ist, liegt hier der Schlussband vor. Der Verfasser heisst bei Elmaqqarī (Leydener Ausgabe) Bd II p.119 ابن عبّاش für ابن عبّاس wie sonst, z. B. in der Oxforder Handschrift Uri 561, steht. Dass er nicht, wie auch angegeben wird, nach dem J. 500/1106 gestorben sei, erhellt daraus, dass 'Alī ben aḥmed ben sa'īd eẓẓāhirī *ibn Ḥazm* † 456/1064 erzählt, er habe ihn noch gekannt. Demnach muss er schon in der 2. Hälfte des 4. Jahrhunderts gelebt haben und um die angegebene Zeit gestorben sein. Er klagt über die Unwissenheit der zeitgenössischen Aerzte, besonders auf chirurgischem Gebiet, und will sein theoretisches Werk über die Gesammt-Medicin durch diese praktische Anleitung zur Chirurgie vervollständigen.

Das ganze Werk ist in 30 Maqālen getheilt; das Vorliegende ist als Zusatz die 31ste; er selbst nennt im Anfang sein Werk هذه المقالة. Wenn es in Cod. Bodl. Uri 634 in der Ueberschrift heisst: المقالة العاشرة, so ist dies gar nicht unrichtig, denn das ganze Werk hat auch eine Eintheilung in 10 Maqālen gehabt. In Cod. Bodl. Uri 561 steht als Titel: الجزء الحادي من كتاب التصريف wofür aber الحادي عشر zu lesen ist.

Dies Werk zerfällt in 3 Kapitel.

1. باب f. 6a في الكىّ بالنار والكىّ بالدواء الحادّ، مبوّب مرتّب من الفرق الي القدم وصُوَر الآلات وحدايد الكىّ وكلّما يحتاج اليه في العمل،

Voraufgeschickt Bemerkungen: في كيفية منافعه ومضارّه وفي اىّ مزاج يستعمل،

Ferner f. 7a في الزمان الذي يصلح فيه الكىّ

6a über die Behauptung ان الكىّ بالذهب افضل من الكىّ بالحديد

Dies 1. Kap. ist eingetheilt in 56 فصل.

- 1. فصل f. 8b في كىّ الراس كيّة واحدة
- 2. فصل 10a في الراس اذا حدث في جملة الراس وجع مزمن وطال ذلك بالعليل
- 3. فصل 10b في كىّ الشقيقة الغير المزمنة
- 4. فصل 11b في كى الشقيقة المزمنة
- 5. فصل 12b في كى اوجاع الاذن
- 6. فصل 12b في كى اللقوة
- 7. فصل 13b في كى السكتة المزمنة
- 8. فصل 13b في كى النسيان الذي من البلغم
- 9. فصل 14a في الكى الفالج واسترخاء جميع البدن
- 10 فصل 14b في كى الصرع
- 15. فصل 16b في كى استرخاء جفن العين
- 20. فصل 21a في كى الاضراس واللثات المسترخية
- 25. فصل 23b في كى الابط، اذا انخلع راس العضد بسبب رطوبات مزلقة او لم يثبت الخ
- 30. فصل 27a في كى الطحال، اذا عالجت مرض الطحال بما ذكرنا من العلاج الخ
- 35. فصل 29b في كى الثآليل بعد قطعها
- 40. فصل 31b في كى تخلّع الورك
- 45. فصل 37b في كى الفتوق
- 50. فصل 41a في كى السرطان
- 55. فصل 43a في كى البثر الحادث في البدن
- 56. فصل 43b في كى النزف الحادث عند قطع الشريان

2. باب 44b في الشقّ والبطّ والفصد والجراحات ونحوها (in 100 (97) فصل).

- 1. فصل 45b في علاج الماء الذي يجتمع في رءوس الصبيان
- 2. فصل 47a في الشريانين الذين خلف الاذنين
- 3. فصل 48a في سل الشريانين الذين في الاصداغ
- 4. فصل 49b في علاج سيلان الدموع الحادّة الدايمة الي العينين
- 5. فصل 51a في علاج الدموع والنزلات التي العينين من باطن الراس
- 10. فصل 57b في علاج الشرْناق الذي يعرض في جفن العين الاعلي
- 15. فصل 62b في التصاق جفن بالملتحم او بالقرنية
- 20. فصل 66b في ردّ نتو العين
- 25. فصل 71a في الثواليل النابتة في طرف الانف
- 30. فصل 78a في قلع الاسنان

في اخراج الضفدع المتولد تحت اللسان 77ᵇ فصل 35.
فيه جمل من الكلام، في بط الاورام وشقها 83ᵃ فصل 40.
في الشق على انواع السلع 89ᵇ فصل 45.
في الورم الذي يعرض 96ᵃ فصل 50.
في علاج الاطفال الذين يولدون 101ᵃ فصل 55.
ومواضع البول منهم غير مثقوبة الخ
في اخراج الحصاة 107ᵃ فصل 60.
في علاج الادرة المعائية 116ᵃ فصل 65.
في علاج الخنثي 119ᵇ فصل 70.
في تعليم القوابل كيف يعالجن الاجنة 123ᵃ فصل 75.
في علاج النواصير التي تحدث في الاسفل 132ᵇ فصل 80.
في خراج البطن وخروج المعا 142ᵇ فصل 85.
وخياطتها
في قطع الدوالي 161ᵃ فصل 90.
في الحجامة وكيفية استعمالها 171ᵇ فصل 96.
في تعليق العلق 177ᵃ فصل 100.

Die Zählung der فصل bis 94 ist richtig; 95 kommt nicht vor, sondern 96 und dann erst wieder mit der Ueberschrift das 100. فصل. In Cod. Uri 561 hat dies 2. Kap. 97 فصل.

3. باب 178ᵃ في الجبر ... وهو جبر الكسر والفك الحادثين في العظام (in 36 فصل)
1. فصل 178ᵇ فيه جمل وجوامع من امر كسر العظام وجب تقديمها
2. فصل 186ᵃ في الكسر العارض في الراس
3. فصل 190ᵇ في جبر الانف اذا انكسر
4. فصل 192ᵃ في جبر اللحي الاسفل اذا انكسر
5. فصل 193ᵃ في جبر الترقوة اذا انكسرت
10. فصل 198ᵇ في جبر كسر الورك
15. فصل 205ᵃ في جبر كسر فلكة الركبة
20. فصل 211ᵃ في علاج العقد الذي يعرض في اثر بعض الكسر
25. فصل 214ᵇ في رد فك الترقوة وطرف المنكب
30. فصل 220ᵇ في علاج فك خرز الظهر
35. فصل 228ᵃ في انواع الفك الذي يكون مع جرح او مع كسر او معهما جميعا
36. فصل 228ᵇ في فصد العروق التي في البدن

Schluss f. 240ᵇ: وتحفظ من الاعصاب وارسل من الدم القدر الذي تريد ثم حل الشد وضع على موضع الفصد قطنة وشد الموضع فانه يبرأ سريعا، الحمد لله على تمام الكتاب مصليا على سيد الانبياء والاصفياء محمد وعلى آله واصحابه اجمعين ... تسليما دايما،

Schrift: gross, breit, deutlich, stattlich, vocalisirt. Ueberschriften roth. Mit farbiger Abbildung vieler Instrumente. — Abschrift von حميد بن رمضان c. 900/1494.
HKh. II 3034.

6255. Pet. 65.

403 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (20 × 14³/₄; 14¹/₂ × 8³/₄ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber; der obere Rand ziemlich stark, auch der untere, von Wasserflecken beschädigt. — Papier: gelblich, ziemlich stark, glatt. — Einband: schwarzer Lederband mit braunem Rücken. — Titel f. 2ᵃ:

كتاب العمدة في الجراح،

Richtiger nach der Vorrede f. 4ᵃ:

العمدة في صناعة الجراح

Auf f. 2ᵃ ist über dem oben angegebenen Titel geschrieben:

عمدة الاصلاح في عمل صناعة الجراح

Verfasser f. 2ᵃ:

الجامع المفيد ابو الفرج [بن] يعقوب بن اسحاق المسيحي الملكي المعروف بابن القف المتطبب،

Das بن nach ابو الفرج ist zu streichen, ausserdem noch الكركي امين الدين [والدولة] hinzuzufügen. F. 1ᵇ findet sich eine kurze Notiz über den Verfasser.

Anfang f. 2ᵇ: قال الفقير الي الله تعالي الحكيم ابو الفرج ... الملكي المذهب، الحمد لله الذي خلق الخلق بقدرته وسهل لهم الطريق الي الحق بحكمته وهداهم الي سلوكها برحمته ... وبعد فقد شكى الى بعض جرايحية زماننا هذا قلة اهتمام ارباب هذا الفن بامر هذه الصناعة الخ

Dies chirurgische Lehrbuch des Ja'qūb ben isḥāq *ibn elqoff* elkerekī elmesīḥī emīn eddīn (u. auch eddaula) abū 'lfarağ † 685/1286, zerfällt in 20 مقالة, deren Uebersicht f. 4.

1. مقالة f. 4ᵇ (in 6 فصل) في حد الجراحة وذكر الاخلاط
1. فصل 4ᵇ في حد الجراحة
2. فصل 5ᵇ في تعريف الاخلاط وتقسيمها على وجه كلي
3. فصل 6ᵃ في ذكر الدم 4. فصل 6ᵇ في ذكر البلغم
5. فصل 7ᵇ في ذكر الصفراء 6. فصل 8ᵃ في ذكر السوداء

2. مقالة 8^b فى امزجة الاعضاء وفى تشريح الاعضاء البسيطة (in 24 فصل).
3. مقالة 33^b (in 23 فصل) فى تشريح الاعضاء المركبة
4. مقالة 115^b فى ذكر ما يجب على الجرايحىّ ان يعرفه من انواع المرض وتعريف الورم وكيفية حدوثه ومعرفة الاوقات الاربعة وعلامة غلبة كلّ واحد من المواد' (in 13 فصل)
5. مقالة 126^b فى ذكر ما يحدث من الدم من الاورام وعلامة كلّ واحد منها (in 7 فصل)
6. مقالة 129^b (in 5 فصل) فى ذكر ما يحدث من البلغم
7. مقالة 132^a فى ذكر ما يحدث من الصفراء من الامراض (in 3 فصل).
8. مقالة 133^a (in 5 فصل) فى ذكر ما يحدث من السوداء
9. مقالة 135^a فى ذكر ما يحدث من الاورام من اكثر من مادة واحدة وكلّ واحد وعلامته (in 10 فصل)
10. مقالة 139^a فى امور كلّية يحتاج الى معرفتها فى المعالجة الجزئية (in 13 فصل)
11. مقالة 169^b فى ذكر المفردات المحتاج اليها الجرايحىّ فى معالجته (in 4 فصل)
12. مقالة 211^a (in 7 فصل) فى علاج ما هو حادث عن الدم
13. مقالة 225^b (in 5 فصل) فى علاج ما هو حادث عن البلغم
14. مقالة 235^a (in 3 فصل) فى علاج ما هو حادث عن الصفراء
15. مقالة 239^b (in 5 فصل) فى علاج ما هو حادث عن السوداء
16. مقالة 247^b فى علاج ما هو حادث عن اكثر من مادة واحدة (in 10 فصل)
17. مقالة 276^a (in 39 فصل) فى علاج الجرح والكسر والخلع
18. مقالة 329^b (in 5 فصل) فى الكىّ على سبيل التفصيل
19. مقالة 340^b فى علاج القروح والدبيلات والعمل بالحديد والحصى والتطهير (in 34 فصل)
20. مقالة 380^b (in 11 فصل) فى الاقرابادين

F. 3 gehört nach f. 401; nach f. 62 fehlt 1 Bl., ebenso 1 oder 2 Bl. nach f. 402. Das Schlussblatt f. 403 ist oben durch Wasser beschädigt und kaum leserlich; die letzten Worte und damit Schluss des Werkes sind: ويجعل فى اناء ويستعمل والله اعلم'

Schrift: ungleich, im Ganzen gross u. kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. F. 14—21 von neuerer Hand, gross und rundlich. — **Abschrift** c. $^{1000}/_{1591}$. Am Rande bisweilen Verbesserungen und Zusätze.
HKh. IV 8337. 8309.

6256.

Andere auf **Chirurgie** bezügliche Werke sind:

1) فى الدم والتحذير من الاخراج من غير حاجة ,, von احمد بن ابراهيم ابن الجزّار † c. $^{340}/_{951}$.
2) البواسير وعلاج شقاقها ,, von احمد بن عبد الرحمن ابن مندويه um $^{410}/_{1019}$.
3) ارجوزة فى الفصد von محمود بن عمر بن محمد الشيبانى الحانوتى ابن الرقيقة † $^{635}/_{1237}$.
4) الكىّ ,, von محمد الهندى um $^{1166}/_{1753}$.
5) نشر اللواء فى مقتضى الفصد والدواء von عبد الله بن على بن ايوب القادرى الدمشقى
6) نهاية القصد فى صناعة الفصد

5. Allgemeine Therapie.

6257. Lbg. 266.

244 Bl. 4to, 22 Z. (23 × 15; 18½ × 11½^{cm}). — **Zustand:** im Ganzen ziemlich unsauber, fleckig (bes. f. 30—45), wurmstichig; auch am Rande stellenweise ausgebessert. — **Papier:** gelb, glatt, dick. — **Einband:** Kattunbd mit Lederrücken. — **Titel u. Verfasser** f. 1^a (von späterer Hand):

كتاب الكنّاش وفردوس الحكمة فى الطب
تاليف العلامة على بن زين الحكيم الطبرى ابو الحسن

Der Titel so auch f. 14^b im 1. Kapitel.

Anfang f. 10^a: قال الشيخ . . . على بن زين المؤلف لهذا الكتاب' ان مدح الخير والجود امر يجتمع عليه الامم كلها . . . ولم ازل بمنّ الله وتوفيقه احبّ الخير الخ

(Das Wort كناشات wird f. 10^b erklärt durch جوامع und weiterhin durch مختصرات كبيرة)

Der Verfasser **'Alî ben zein eṭṭaberî abû 'lḥasan** lebt zur Zeit des Ḥalîfen **Elmotawakkil** (von $^{232}/_{847}$ bis $^{247}/_{861}$) und hat dies Werk im 3. Jahr seiner Regierung, also im

J. 236/850, beendet. Er war (nach f. 15a) Zeitgenosse des يحيى بن ماسويه (oder يوحنا) und حنين الترجمان, beide um 220/835 am Leben. Er behandelt in diesem grossen Werk das Gesammtgebiet der Medicin. Es zerfällt in Vorrede u. 7 نوع.

1. نوع f. 14b in 1 مقالة (mit 12 Kapp.).
- 1. باب 14b في اسم الكتاب ولقبه ونسبه ونسبته ومستنبطه
- 2. باب 15b في الهيولى والصورة والكمية والكيفية على ما قالت الفلاسفة
- (3. باب في الطبائع المفردة والمركبة الخ)
- 4. باب 16b في تعادي هذه الطبائع والرد على من ذكر ان الهواء بارد
- (5. باب في كون الطبائع بعضها مع بعض)
- 6. باب 17b في الاستحالة
- 10. باب 22a فيما يحدث عن فعل الطبائع في الهواء وتحت الارض
- 12. باب 24a في كون الحيوانات البرّيات منها والبحريات والهوائيات وكون اعضائها

2. نوع in 5 مقالة.
- 1. مقالة in 18 Kapp.
  - (1. باب في علة الجماع الخ
  - 5. باب فيما قال ابقراط في الحبل وعلاماته
  - 10. باب في علة استدارة الدماغ
  - 12. باب في الجلد والشعر والظفر والاسنان وعللها)
  - 13. باب 26a في علة انتصاب الانسان دون سائر الحيوان وانفصال اليدين والرجلين وكيف شبّه الانسان بالعالم الاصغر
  - 18. باب 30b في الاسنان (؟ السنون) وفصول السَّنة واختلاف الليل والنهار
- 2. مقالة f. 33a in 10 Kapp.
  - 1. باب 33a في ذكر النفس وانها ليست عرضا ولا مزاج من الامزجة
  - 5. باب 38a في العقل والهيولي والعشرة اشياء الجامعة للكلام كله
  - 10. باب 45a في القوي المدبّرة المربية للابدان
- 3. مقالة f. 46a in 12 Kapp.
  - 1. باب 46a في علامات مزاجات الابدان
  - 5. باب 47b في الجوع والعطش والسهر والنوم والضحك والبكاء والراحة والتعب وغير ذلك
  - 10. باب 50a في العطاس والتمطي والدغدغة والاختلاج والخدر
  - 12. باب 50b في الرؤيا والنظر
- 4. مقالة f. 52a في تربية الاطفال وحفظ الصحة (in 5 Kapp.)
- 5. مقالة f. 55a في التدبير الموافق في فصول السنة وفي الضمور (in 7 Kapp.)
  - 5. باب 57a في الاسفار والعساكر
  - 6. باب 58b فيما يسمّن ويهزّل ويحرك الشهوات
  - 7. باب 59b في انواع الضمور وما ينفع الاعضاء وما يضرها

3. نوع f. 60a في علة الاغذية واستحالتها الي الابدان (in 1 مقالة in 3 Kapp.)

4. نوع f. 63b في ذكر العلل والعلامات (in 12 مقالة)
- 1. مقالة f. 63b (in 9 Kapp.)
  - 1. باب 63b في عدد الامراض العامّية
  - 5. باب 66a في علل هيجان هذه الطبائع
  - 9. باب 70a في علاج الاعضاء وتدبير الامراض الحادة
- 2. مقالة 71a في مرض عضو عضو وعلاماته وعلاجاته (in 14 Kapp.)
- 3. مقالة 83a (in 12 Kapp.)
  - 1. باب 83a في تركيب العين
  - 5. باب 92b في علاج الجفن والشتر والاشفار وصفة الاكحال
  - 12. باب 99b في ذكر علل الفم والاسنان والبخر وعلاجها
- 4. مقالة 106a (in 7 Kapp.)
  - 1. باب 106a في التشنّج والكزاز
  - 7. باب 108b في علاج الفالج واللقوة
- 5. مقالة 109b (in 7 Kapp.)
  - 1. باب 109b في الحلق واللهاة
  - 7. باب 112b في علاج ضيق النفس والبُهْر
- 6. مقالة 113b (in 6 Kapp.)
  - 1. باب 113b في علل المعدة
  - 6. باب 118b في علاج القوي الاربع وحفظها
- 7. مقالة 119a (in 5 Kapp.)
  - 1. باب 119a في علل الكبد
  - 5. باب 122a في علاج الاستسقاء

8. مقالة 122ᵇ (in 14 Kapp.)
1. باب 122ᵇ في علل القلب وعلاماتها
5. باب 125ᵇ في علاج امراض الرية
10. باب 128ᵇ في المرارة واليرقان
14. باب 130ᵇ في علاج الطحال
9. مقالة 131ᵃ (in 19 Kapp.)
1. باب 131ᵃ في علل الامعاء وصفتها
10. باب 138ᵃ في علاج الكلية
19. باب 149ᵃ في علاج امراض الرحم وتسهيل عسر الولادة
10. مقالة 152ᵃ (in 26 Kapp.)
1. باب 152ᵃ في انواع الحميات
10. باب 157ᵃ في علامات حمى البلغم
20. باب 163ᵃ في ذكر الشوصة وذات الجنب وعلاماتهما وعلاجها
26. باب 169ᵇ في علامات الموت والعلامات المتوسطة للخير والشر
11. مقالة 170ᵃ (in 13 Kapp.)
1. باب 170ᵇ في الوركين والمفاصل وعرق النسا والنقرس
13. باب 179ᵇ في عدد العروق
12. مقالة 180ᵃ (in 20 Kapp.)
1. باب 180ᵃ في الفصد 10. باب 187ᵃ في البول
20. باب 190ᵇ في ابواب عدة من قول العالم جالينوس
5. نوع 192ᵃ (in 1 مقالة in 9 Kapp.) في الدلائل على قوى الاشياء من قبل الوانها وطعومها وروائحها
1. باب 192ᵃ في خواص الاشياء
9. باب 199ᵇ في علل النبت والشجر والثمر من كتاب بقراط وغيره
6. نوع 201ᵇ (in 6 مقالة)
1. مقالة 201ᵇ (in 16 Kapp.)
1. باب 201ᵇ في قوي الحبوب والاشربة
10. باب 210ᵇ في المرتبيات
16. باب 213ᵇ في الثياب والفري
2. مقالة 213ᵇ (in 5 Kapp.)
1. باب 213ᵇ في الادوية المفردة والعقاقير
5. باب 219ᵇ في اصلاح الادوية وحفظها
3. مقالة 220ᵃ (in 1 Kapp.)
باب 220ᵃ في قوي الادوية المسهلة واصلاحها
7. نوع 223ᵇ (in 4 مقالة)
1. مقالة 223ᵇ (in 11 Kapp.)
1. باب 223ᵇ فيما قال بقراط في معرفة البلدان والمياه والرياح
11. باب 232ᵇ في علامات الحيوانات الدالة على ما يكون
(2. مقالة (in 3 Kapp.)
1. باب في الرد على من ابطل الطب
3. مقالة (in 6 Kapp.)
1. باب في طول بقاء الافلاك والنيران
6. باب في الرد على من ذكر ان هذه الطبائع والافلاك لا نهاية لها
4. مقالة في الادهان والاقراص والمعاجين وغيرها)

F. 242ᵇ—244ᵇ tabellarische Uebersichten von allerlei Mitteln.

Das Schlusswort handelt vom Genuss der Milch und deren verschiedenen Arten.

Nach f. 15. 16. 25. 125. 232. 244 sind Lücken. Auch f. 223ᵃ scheint eine grössere Lücke zu sein; denn nach der Inhaltsübersicht soll das 6. نوع aus 6 مقالة bestehen; es sind davon aber nur 3 (und die 3. nicht ganz) vorhanden. — In der Mitte folgen die Blätter so: 126—131. 240. 241. 132 ff. — F. 2—9 ein ausführliches Inhaltsverzeichniss.

Schrift: ziemlich gross, gut, kräftig, gleichmässig, etwas vocalisirt, doch fehlen auch oft diakritische Punkte. Ueberschriften und Stichwörter roth oder hervorstechend gross. — Abschrift c. ⁷⁰⁰/₁₃₀₀. — Collationirt.

Nicht bei HKh.

6258. Spr. 1885.

18 Bl. Folio, 23 Z. (30½ × 19½; 18 × 11ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich lose im Deckel; sehr wurmstichig, wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titelüberschrift und Verfasser f. 1ᵃ:

هذه مسائل حنين بن اسحق
على طريق التقسيم والتشجير،

Anfang (ohne Einleitung oder Vorrede) f. 1ᵃ: الطبّ ينقسم الي علم وعمل، وهذا ينقسم الي علم الامر الطبيعي وهو الصحة ... وعلم الاسباب وعلم الدلايل، الامور الطبيعية سبعة الاسطقسات والامزجة والاخلاط والاعضاء والقوي والافعال والارواح، الخ

Kurze tabellarische Uebersicht der Medicin, nach der theoretischen und practischen Seite, von Ḥonein ben isḥâq ennaçrânı abû zeid um $^{240}/_{854}$.

Schluss f. 18ᵇ: الثفل الراسب على المحمود يكون محمودا جيدا بعد النضج ومن ما كان البول رقيقا ويكون غير محمود اذا كان الرسوب قبل النضج بسبب ثقل المسادة، تمّ الكتاب والحمد لله الخ

Schrift: klein, fein, deutlich, zierlich, vocallos. Ueberschriften roth. Der Text ist in rothen Linien eingefasst. — Abschrift c. $^{1047}/_{1637}$.

Am breiten Rande f. 1ᵃ bis 2ᵃ steht der Schluss einer chirurgischen Abhandlung, nämlich: Schluss des 3. فصل bis Ende des 5.

4. فصل في تشريح اوردة اليدين

5. فصل في تشريح الاجوف النازل

Anfang: قد ختمنا الكلام في الجزء

Schluss f. 2ᵃ: فهذه هي عدة الاوردة، تمت وبالخير عمت الحمد لله الخ

Von derselben Hand. Abschrift im J. 1047 Ġom. II (1637.) — HKh. V 11896.

Einen Commentar zu diesem Werke des Ḥonein hat عبد الرحمن بن علي ابن ابي صادق (vor $^{600}/_{1203}$ am Leben) verfasst; gegen denselben polemisirt عبد الرحيم بن على الدمشقى الدخوار † $^{628}/_{1231}$; jener ist glossirt von شرف الدين الرَّحَبى

Ein Auszug aus dem Grundwerk ist von كمال الدين الطبيب ابن اللبودي † $^{621}/_{1224}$ und von † $^{881}/_{1476}$.

6259. Mf. 94.

247 Bl. 4ᵗᵒ, 19 Z. (25 × 16½; 17 × 10½—11ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut; doch im Anfang fleckig und der Rand, besonders der obere, gegen Ende wasserfleckig; nicht frei von Wurmstichen; an einigen Stellen am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel (f. 1ᵃ von späterer Hand mehrmals und besonders) f. 247ᵃ in der Unterschrift:

الجزو الثانى من كتاب الفاخر

Verfasser fehlt; er ist:

ابو بكر محمد بن زكرياء الرازي

Anfang f. 1ᵇ: اوجاع الكبد، محمد، قال تكون اوجاع الكبد من اورام حارة وعلامته الحمي اللازمة وشدة العطش في المرة الصفراء الخ

Zweite Hälfte eines die gesammte Therapie behandelnden Werkes des Moḥammed ben zakarijjâ *errâzî* (Rhazes) abû bekr † $^{311}/_{923}$. Beginnt hier mit den Leberkrankheiten, der Gelbsucht, der Milz und der Wassersucht u. s. w. Es kommen hier nur ungezählte Kapitel vor und die Eintheilung „in 26 Kapitel", von der HKh. redet, ist hier nicht vorhanden.

f.	Kapitel
2ᵃ	اورام الكبد
12ᵇ	السدد في الكبد وعلاجه
13ᵇ	القول في رداءة السحنة وعلاجها
14ᵃ	اليرقان وعلاجه
20ᵇ	نوع آخر من اليرقان
21ᵇ	اوجاع الطحال
27ᵃ	الاستسقاء
39ᵃ	الاسهال
63ᵃ	باب في البواسير والنواصير واورام المقعدة في البواسير وعللها
68ᵇ	باب حب القرع والديدان والحيات
71ᵃ	باب الفتق والقيل والقرو والحصا
74ᵃ	باب انواع القولنج وادويتها
91ᵇ	باب في اوجاع الكلي والمثانة وتولد الحصاة وحدوث الاسر
97ᵇ	فصل في الورم في الكلى
106ᵇ	ضعف الكلى والهزال
109ᵇ	باب في تقطير البول
119ᵃ	الجرب في المثانة
119ᵃ	في الورم والصلابة في الانثيين
119ᵇ	باب في النقرس واوجاع المفاصل والجرب والحكة والقروح وحرق النار وغيرها واوجاع الظهر والجدري والحصبة والشري والدماميل والثاليل والطواعين
142ᵃ	في العرق المديني
142ᵇ	في داء الفيل
147ᵃ	باب الحصف
148ᵇ	في الداحس
149ᵃ	الشقاق في الوجه والشفة والكف والقدم
149ᵇ	السرطان
151ᵃ	السلع
152ᵇ	الاكلة
153ᵃ	الطواعين
153ᵇ	في الدبيلات
154ᵇ	في العُقَد العددية
158ᵇ	باب في تليين الصلابات والاشائر التي تحدث عن الوثي وتحلل النقرس واوجاع المفاصل التي تحدث في الاورام الصلبة عن غير وجع لقلعه

159b باب فى نزف الدم من الجراحة
160a باب فى الباه والزيادة فيه وقطع شهوة الجماع من الرجال
165b باب فى السمنة
166a امراض النساء
167a اختناق الرحم
167b فى ادرار الطمث وحبسه
170a كثرة الطمث
173a الورم فى الرحم
173b السرطان فى الرحم
174b باب فى الرحا وعسر الولادة واخراج الجنين الميت والمشيمة
181a تدبير المراة الحامل وحفظ الجنين
181b فى تسهيل الولادة وتدبير النفساء
182a تدبير الطفل
183b جمل وجوامع من علاج السموم ونهش الهوام والاحتراس منها
189a فى عضة الكلاب غير الكلبة والانسان والسباع
191b فى لسع الحرارات
197b فى اصلاح الادوية وقواها ومقاديرها
198b فى تركيب السموم
199a القول فى الحميات
208a فى الدق وعلاجها وتسمى اقطيقوس
216b فى السرسام الحارّ
218a فى السرسام البارد
231a من جوامع البحران
242a فى الحمي البلغمية

Schluss f. 246b: فاذا رايت ابتداء فساد المزاج فبادر الى تلاحق ذلك بما فى باب الاستسقاء واختر من هذه الادوية اوفقها بحسب حرارة الحمي وبلاذنها ادرار العرق وقطعه، وهذا آخر الكلام والحمد لله وحده،

Ausser den angeführten Ueberschriften kommen noch andere vor, als Unterabtheilungen, z. B. bei der Fieberlehre, und sonst.

Die Reihenfolge der Blätter scheint an zwei Stellen unrichtig; im Anfang ist die Folge wol so: 1. 5. 4. 3. 8. 7. 6. 9. 2. 10 und gegen Ende: 230. 232. 233. 231. 236. 234. 235. 237 ff.

Schrift: ziemlich gross, blass, rundlich, gefällig, gegen Ende etwas flüchtig, wenig vocalisirt, diakritische Punkte fehlen häufig. Ueberschriften meistens etwas grösser. — Abschrift c. 700/1300. — HKh. IV 8679.

6260. We. 1188.

67 Bl. 4to, 13 Z. (22 × 15; 16½ × 11cm). — Zustand: ziemlich unsauber u. fleckig, besonders im Anfang u. am Ende, wurmstichig. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel fehlt eigentlich; doch steht f. 1a oben in der Ecke, fast verwischt:

مختصر الحاوي فى الطب

und f. 1a steht über dem Text:

المختارات من الحاوي للرازي

und am Schlusse steht:

تمت اجتماعات الحاوي

was wol richtig sein wird. Mit الرازي ist gemeint

محمد بن زكرياء الرازي

Zu der obigen ersten Titelangabe ist hinzugesetzt:

بعضها مصلح مما اختاره سيدنا الاجل الاوحد الفيلسوف امين الدولة رئيس الحكماء موفق الملك ابو الحسن هبة الله بن صاعد بن ابراهيم الطبيب اختاره لنفسه علي سبيل التذكرة

Ein Auszug aus dem grossen medicinischen Werke الحاوي فى الطب des Errâzî ist dies vorliegende Werk ohne Zweifel; wie dort werden auch hier die verschiedenen Gewährsmänner, wie Hippokrates, Galen und besonders حنين (z. B. f. 2a. 3b. 21a. 50b), angeführt; und so wie dort beginnt auch dies Werk mit Behandlung des Kopfes. Die Auswahl der Krankheiten und Mittel, von denen einige berichtigt sind, ist von ابو الحسن هبة الله بن صاعد بن ابراهيم الطبيب امين الدين mit dem Beinamen ابن التلميذ getroffen. Hibet allâh ben çâ'id ben ibrâhîm elbagdâdî ennaçrânî emîn eddîn abû'l-ḥasan *ibn ettalmîd* † 560/1165 hat diesen Auszug zu eigenem Gebrauch gemacht, in der Weise eines Notizbuches, also ganz kurz für gewisse Krankheiten oder Krankheitszustände — ohne Beschreibung derselben — die wirksamen Mittel zusammenstellend. Er beginnt — von f. 1b abgesehen, wo von Kopfschmerzen und Händezittern die Rede ist — f. 2a mit dem Haar (ebenso wie es im الحاوي geschieht); dann folgen Ohren, Nase, Kopfschmerzen u. Kopfgeschwüre und f. 7b Augenkrankheiten: امراض العين، بياض البيض الرقيق يدخل فى الادوية المغرية المشددة الخ Nach f. 10 fehlen 20 Blätter. F. 51—60 behandeln Abführungsmittel (مسهل), darunter 53a تفاصيل فى احوال بعض المسهلات, 55a مفردات مسهلة, 59a وصايا فى الاسهال. Nach f. 60 ist eine

Lücke von 30 Bl.; f. 11 behandelt Durchfälle (wie زحير, سحج), 22ᵃ اوجاع القولنجية, 27ᵇ امراض الارحام, 31ᵃ من باب الحقن والاشيافات والقوابل ينظرن 36ᵃ في علامة الحبل (Anfang: الي ثدي المراة فان رايته قد انبسط وتغير الخ) الورم في المقعدة والانثيين, 47ᵃ في مدبرات الطمث 45ᵇ حصاة المثانة, 49ᵇ وجع الكلي والمثانة 49ᵃ. Nach f. 50 eine grosse Lücke von 130 Blättern. Der Schluss des Werkes ist auf f. 61—66 enthalten; er behandelt, wie es scheint, Allerlei, wie f. 62ᵇ Haarmittel, 64ᵃ Reizmittel (ما يزيد في الباه), 65ᵃ gegen den Stein (للحصاة). Das aus dem الحاوي Entlehnte scheint mit f. 62ᵃ zu Ende zu sein: denn es steht ausdrücklich: تم المجموع من الحاوي. Das noch Folgende ist anderswoher entnommen, wie denn f. 65ᵃ قسطا angeführt wird. Angeführt sind öfters (z. B. f. 3ᵇ. 50ᵇ) die اختيارات حنين; 19ᵃ من كتاب منسوب الي هرمس; 26ᵃ اقراباذين حبيش; 51ᵇ الكندي; 21ᵃ ein Mittel des جبريل.

Schluss f. 66: ويبقى بعد ذلك ربع رطل خل خمر الي ان يشربه ويستقف الخل ويطرح فيه قماطي كافور ويدفع في اناء ويستعمل، تجز هذا الكتاب بعون الله وتوفيقه،

Die Blätter folgen so: 1—10; Lücke von 20 Bl.; 51—60; Lücke von 30 Bl.; 11—50; Lücke von 130 Bl.; 61—66. F. 63ᵃ u. 63ᵇ ist im Text etwas ausgelassen.

Schrift: gross, kräftig, rundlich, in einander gehend, vocallos, oft ohne diakritische Punkte, schwierig. Ueberschriften hervorstechend gross. — Abschrift im J. 740 Ġom. II (1339). — HKh. III 4386 (vgl. 4617).

F. 66ᵇ u. 67ᵃ Verzeichniss einiger ausländischer Wörter für verschiedene Heilmittel und Erklärung derselben durch arabische Ausdrücke.

We. 422, 2, f. 59ᵇ—61ᵇ enthält ein Stück aus dem medicin. Werke طبّ الفقراء والمساكين des علي بن محمد القرشي ابو الحسن, einem Auszuge aus كتاب الحاوي; dasselbe behandelt hier die Anatomie.

Spr. 2005, f. 16ᵇ—19ᵇ enthält einige Stücke aus einem anderen medicinischen Werke desselben Verfassers (Errâzî), dessen Titel: سرّ الصناعة وبرؤ الساعة

6261. Spr. 1886.

485 Bl. Folio, 25 Z. (33 × 23; 24½—25 × 14ᶜᵐ). — Zustand: wurmstichig, besonders unten am Rande und oben im Text; hier ist ein nicht ganz kleines, gegen Ende immer grösser werdendes, Loch, das mit Papier beklebt ist, wodurch der Text daselbst noch mehr beschädigt ist. — Papier: gelblich, dünn, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel n. Verf. fehlt. Nach dem Anfang:

كتاب كامل الصناعة الطبّية المعروف بالملكي
تاليف على بن العباس المجوسي

Dies grosse Werk beginnt hier, nach dem Bismillāh, ohne eigentliche Vorrede, so f. 1ᵇ: عوننا يا رب وصلي الله على محمد وآله وسلم،

Dann folgt sofort die Ueberschrift:

المقالة الاولي من الجزء الاول من كتاب كامل الصناعة الطبّية المعروف بالملكي تاليف على بن العباس المجوسي الارجاني المتطبب تلميذ ابي ماهر موسي بن سيار للملك الجليل عضد الدولة وهي خمسة وعشرون بابا،

Daran schliesst sich die Inhaltsübersicht. Alsdann: 1. باب f. 1ᵇ في صدر الكتاب، قال على بن العباس ان احق ما ابتدأ به الخ (s. bei Mf. 97). In diesem Kapitel sagt der Verfasser 'Alî ben el'abbâs *ibn elmaǵûsî*, um ³⁷⁰/₉₈₀ am Leben, er wolle ein die gesammte Wissenschaft der Medicin umfassendes Werk zur Erhaltung der Gesundheit u. zur Wiederherstellung der Kranken schreiben, da er weder von den früheren noch späteren Aerzten ein solches Werk gefunden habe. Die Aphorismen des Hippokrates seien vortrefflich, aber zu kurz; Galen habe nur über einzelne Krankheiten geschrieben, nicht aber ein das Gesammtgebiet umfassendes Werk; Oribasius habe sich in seinem kleineren Werke in 9 مقالة zu kurz gefasst und von der Physik, den Temperamenten, Kräften und Wirkungen etc. nur wenig erörtert, und von seinem grösseren Werke in 70 مقالة habe er nur eine Maqāle, die Anatomie der Eingeweide und der Glieder (تشريح الاحشاء والاعضاء) aufgefunden; ferner فولس, um das Jahr ⁵⁰/₆₇₀, habe die Physik nur wenig berührt, dagegen über Ursachen und Kennzeichen und alle Arten der Behandlung innerer

Krankheit und über chirurgische Heilung sich weitläufig ausgedrückt, aber dasjenige bei Seite gelassen, was er in seiner „Methode des Unterrichts“ (طريق التعليم) auseinandergesetzt. Von den Neueren habe die Gesammtmedicin Keiner behandelt, ausser اهرن (im 1. Jahrhundert d. H.), der sich aber zu kurz gefasst habe, sei überdies schwer zu verstehen. Jûhannâ ben سرافيون habe die Chirurgie bei Seite gelassen, ausserdem auch viele Krankheiten gar nicht berührt, z. B. von den Gehirnkrankheiten nicht den القطرب (Spleen) u. a. dahin gehörige, die Augenkrankheiten seien sehr unvollständig, u. s. w.; auch sei seine Anordnung des Buches sehr mangelhaft. Ebenso critisirt er die Werke des مسيحي (um 380/990) und des محمد بن زكرياء الرازي † 311/923, besonders eingehend des Letzteren الحاوي und weist dessen Schwächen nach. Er selbst will also eine strengere Methode in Anordnung des Stoffes befolgen, die allgemeinen Gesichtspunkte und Vorkenntnisse zuerst abhandeln, dann die innere und äussere Medicin, die Ursachen und Anzeichen der Krankheiten, die Behandlung und deren Mittel, besonders auch die Diätetik im Ganzen kurz, und wo es nöthig, ist, ausführlicher darstellen.

2. باب f. 4ª في ذكر وصايا البقراط وغيره من المتطببين وعلمايهم. In diesem Kapitel spricht er von den Dingen und Eigenschaften, die zu einem guten Arzte erforderlich sind.

8. باب 4ᵇ في ذكر الرؤوس الثمانية التى ينبغى ان تعلم قبل قراءة كل كتاب. Er handelt in diesem Kapitel über: Zweck des Buches, Nutzen desselben, Titel, Methode, Rang desselben in Bezug auf andere, Namen des Verfassers, Beweis für die Richtigkeit desselben, Eintheilung des Werkes in Theile und in مقالة.

Den Titel giebt er f. 5ª so an wie oben steht; seinen Namen f. 6ª gleichfalls so; er sagt, dass er das Werk dem عضد الدولة gewidmet (f. 6ª) und dass es das erste, welches er veröffentlicht habe.

Die Eintheilung anlangend, f. 6ª, zerfällt es in 2 Theile (جزء),

1. جزء: يذكر فيه الامور الطبيعية والتى ليست بطبيعية والامور الخارجة عن الامر الطبيعي،
2. جزء: يذكر فيه حفظ الصحة على الاصحاء ومداواة المرضى التى تكون بالتدبير والادوية والتى تكون بعلاج اليد

Der 1. theoretische Theil heisst الجزء النظري der 2. praktische الجزء العملي. Jeder dieser Theile zerfällt in 10 مقالة, deren Uebersicht f. 6ª u. 6ᵇ. Jede Maqâle besteht aus ziemlich vielen Kapiteln; beide Theile enthalten 265 u. 504, im Ganzen 769 Kapitel.

Die Ueberschrift der 1. مقالة wird so angegeben: يذكر فيها صدور الكتاب والرؤوس الثمانية ووصايا المتطببين وعهد بقراط وقسمة الطب والاسطقسات والامزجة والاخلاط،
Zu dieser مقالة gehören die obigen 3 Kapitel; sie enthält im Ganzen 25. Die übrigen 22 sind verzeichnet in Mf. 97; ebenso die 2. مقالة f. 21ᵇ (in 16 باب), 3. مقالة 37ª (in 37 باب), 4. مقالة 54ª (in 20 باب).

5. مقالة 64ª (in 38 باب) في الامور التى ليست بطبيعية

1. 64ª في جملة الكلام على الامور التى ليست بطبيعية
2. 64ᵇ في طبايع الاهوية
3. 65ª في طبايع فصول السنة وطبيعة كل فصل منها
4. 66ª فيما يفعله فصول السنة اذا كانت على الحال الطبيعية
5. 67ª فيما يفعله فصول السنة اذا كانت خارجة عن الامر الطبيعي
6. 68ª فيمن يعرض له الامراض في فصل من فصول السنة ومن يسلم منها
7. 68ª في تغير الهواء من جهة الكوكب
8. 68ᵇ في تغير الهواء من قبل الرياح
9. 69ª في تغير الهواء من قبل البلدان
10. 70ᵇ في تغير الهواء من قبل البخارات
11. 70ᵇ في صفة الهواء الوبائي
12. 71ª في صفة اصناف الرياضة
13. 72ᵇ في صفة فعل الاستحمام في البدن

14. 74a في جملة الكلام على الاغذية والاشربة
15. 75a في صفة انواع الاغذية واولًا في صفة الحبوب
16. 77a في صفة البقول واصنافها
17. 78a في صفة اصول النبات
18. 78a في ثمار البقول 19. 78b في ثمار البستان
20. 80a في ثمار الشجر البرّي والجبلي
21. 80b في الاغذية التى تكون من الحيوان
22. 81a في طبايع الاعضاء المواشى
23. 81b في لحوم الطير
24. 81b فيما يكسبه اللحم من الاطبخة
25. 82b في لحوم الحيوان السابح
26. 82b في فضول الحيوان واولا في اللبن
27. 83b في العسل والسكر واصنافه
28. 84a في الحلو وما يتخذ من العسل والسكر
29. 84b في صفة الشرب واولا في الماء
30. 85b في الشراب وساير الانبذة
31. 87a في الاشربة الدوائية والربوب
32. 87b في طبايع الاشياء المشمومة وما يشاكلها
33. 88a في طبايع الطيب
34. 88b في ملابس وما تفعل في البدن
35. 88b في فعل النوم واليقظة
36. 89a في فعل الجماع وما يفعل في البدن
37. 90b في الاستفراغات الطبيعيّة واحتباسها
38. 90b في الاعراض النفسانية

6. مقالة 92a في صفة الامور الخارجة عن الامر الطبيعي وهي الامراض واسبابها والاعراض التابعة لها (in 36 باب).

1. 92a في صفة الكلام على الامور الخارجة عن المجري الطبيعي
2. 92b في صفة الامراض واصنافها واولا في الاعضاء المتشابهة الاجزاء
3. 92b في صفة الامراض الالية
4. 93a في صفة امراض تفرق الاتصال
5. 93b في جملة الكلام على الاسباب الممرضة
6. 93b في صفة اسباب الامراض المتشابهة الاجزاء واولا اسباب المرض الحار
7. 95a في اسباب الامراض الالية
8. 96a في صفة اسباب امراض تفرق الاتّصال
9. 96a في ذكر الاعراض التابعة للامراض
10. 96a في صفة احتباس الاعراض
11. 96b في ذكر اسباب الاعراض الداخلة على الافعال النفسانية
12. 97a في ذكر اسباب الاعراض الداخلة علي الافعال الحساسة واولا علي حاسة البصر
13. 98b في الامراض الداخلة على حس السمع
14. 98b في اسباب الاعراض الداخلة علي حاسة الذوق
15. 98b في الاعراض الحادثة في حاسة الشم
16. 99a في الاعراض الداخلة على حاسة اللمس
17. 99b في كيفية اللذة والوجع
18. 100b في الاعراض الداخلة على فعل الشهوة
19. 101a في الاعراض الداخلة على فعل الدماغ
20. 101b في الاعراض الداخلة على حاسة الحواس
21. 101b في الاعراض الداخلة على فعل الحركة الارادية
22. 102a في صفة الحركات الردية من الحركات الارادية والاعراض الحادثة عن فعل الطبيعة
23. 103a في اسباب الاعراض الحادثة عن المرض
24. 103a في اسباب الاعراض الحادثة من فعل الطبيعة والمرض
25. 103b في الاعراض الداخلة على الافعال الحيوانية
26. 103b في الاعراض الداخلة على الافعال الطبيعية والهضم الاول
27. 104a في الاعراض الداخلة علي فعل الحدث والامساك والدفع
28. 105a في الاعراض الداخلة على الهضم الثاني
29. 105b في الاعراض الداخلة على الهضم الثالث
30. 105b في الاعراض الداخلة على حالات الابدان
31. 106a في الاعراض التى يظهر فيها ما يبرز من البدن واسبابها
32. 106b في الاعراض واسبابها التى تظهر في البراز
33. 107a في الاعراض التى تظهر في البول
34. 107b في الاعراض التى تظهر بخروج الطمث
35. 107b في الاعراض الداخلة علي العرق
36. 107b في استفراغات الخارجة عن الطبع وهو بروز الدم

7. مقالة 108a في معرفة الدلايل العامية على الامراض والعلل (in 18 باب).

1. 108a في جملة الكلام على الدلايل وتقسيمها
2. 108b في جملة الكلام علي النبض
3. 109a في احتباس النبض وانواعه وكيفياته

12. 147b في دلايل الجذب وعلاماته واسبابه
13. 147b في العلل الحادثة في اعضاء الحسّ واولا في علل العين واسبابها وعلاماتها
14. 149b في العلل العارضة في السمع واسبابها وعلاماتها
15. 151a في علل اعضاء الشم واسبابها علاماتها
16. 151b في ذكر علل اللسان وما يليه من اجزاء الفم واسبابها وعلاماتها
17. 152a في العلل العارضة في الفم واسبابها وعلاماتها
18. 152b في العلل العارضة في اعضاء التنفس واسبابها وعلاماتها
19. 153a في العلل الحادثة في لباس الحلق وقصبة الرية واسبابها وعلاماتها
20. 153b في العلل العارضة في الرية واسبابها
21. 155b في العلل الحادثة في الغشاء المستبطن للاضلاع وعضل الصدر
22. 156a في العلل الحادثة في الحجاب واسبابها وعلاماتها
23. 156a في العلل الحادثة في القلب واسبابها وعلاماتها
24. 156b في العلل الحادثة في الات الغذاء واسبابها وعلاماتها واولا في فم المعدة
25. 158b في العلل العارضة في قعر المعدة واسبابها وعلاماتها
26. 160b في العلل العارضة في الامعاء واسبابها وعلاماتها
27. 161b في علل القولنج واسبابها وعلاماتها
28. 162a في الدود والحيات وحب القرع واسبابها وعلاماتها
29. 162b في علل المقعدة واسبابها وعلاماتها
30. 163a في علل الكبد واسبابها وعلاماتها
31. 163b في صفة الاستسقاء وانواعه واسبابه وعلاماته
32. 164b في علل الطحال واسبابها وعلاماتها
33. 165a في علل المرارة واسبابها وعلاماتها
34. 165b في العلل الحادثة في الكلى واسبابها وعلاماتها
35. 166b في علل المثانة واسبابها وعلاماتها
36. 167a في العلل الحادثة في صفاق البطن واسبابها وعلاماتها
37. 167b في علل اعضاء التناسل واسبابها وعلاماتها
38. 168a في علل القضيب واسبابها وعلاماتها
39. 168a في علل الورم واسبابها وعلاماتها
40. 171b في علل الثديين واسبابها وعلاماتها
41. 171b في علل الوركين والرجلين واسبابها وعلاماتها

10. مقالة 173a (in 12 باب) في العلامات المنذرة
1. 173a في جملة الكلام علي الدلايل المنذرة وتقسيمها
2. 173a في العلامات المنذرة بما يحدث في ابدان الاصحاء واولا في علامات الامتلاء وغلبة الاخلاط
3. 174b في الدلايل الخاصة بكل واحد من الامراض المزمنة على الحدوث
4. 176b في ذكر العلامات المنذرة باوقات المرض
5. 177b في العلامات والدلايل التي يستدل بها علي المرض الحادّ والمتطاول
6. 178a في معرفة البحران واسبابه وعلاماته
7. 178b في معرفة الشيء الذي يكون به البحران اعني الاستفراغ
8. 179b في معرفة ايام البحران
9. 181b في معرفة العلامات الدالة على البحران
10. 182a في ذكر العلامات الرديئة المنذرة بالموت
11. 189b في العلامات المنذرة بالخلاص من المرض
12. 191a فيما ينبغي ان يعلمه من اراد ان يتقدم فينذر بسلامة المريض او هلاكه

2. Theil f. 192a.

1. مقالة 192a (in 31 باب) في حفظ الصحة
1. 192a في صدر الكلام في حفظ الصحة وتقسيمها
2. 193a في تدبير الصحة بحسب حالات الهواء في اوقات السنة
3. 194a في تدبير الابدان لحفظ الصحة بالرياضة
4. 195a في تدبير من ناله اعياء من تعب
5. 195b في تدبير الصحة بالاستحمام
6. 196a في تدبير الصحة بالاغذية والاشربة
7. 197b في حفظ الصحة بشرب الماء
8. 197b في تدبير حفظ الصحة بشرب الشراب اعني النبيذ
9. 199a في صفة تدبير الصحة بالنوم
10. 199a في تدبير الصحة بالجماع
11. 199a في الاعراض النفسانية

43. 253b في ذكر الادوية التى هي اصول
44. 255b في الادوية المعدنية ومنافعها منها طين
45. 255b في انواع الحجارة
46. 256a في ذكر الملح
47. 256a في الزاج وانواعها
48. 256a في الاجساد المعدنية وغيرها من المعدنية
49. 256b في الادوية التى من الحيوان
50. 257a في منافع المرارات
51. 257a في منافع الابوال والزبل
52. 258a في منافع اعضاء الحيوان
53. 259b في جملة الكلام علي الادوية المسهلة وكيفية اسهالها وقوة كل واحد منها وفعلها في البدن ومنافعها
54. 260b في اصناف الادوية المسهلة واولا في السقمونيا
55. 264a في تدبير شراب الادوية المقيئة وكيفية فعلها
56. 264a في تدبير شراب دواء مسهل او دواء مقيء وتدبير من قد شربه
57. 265a في اختيارات الادوية وحفظها

في مداواة الحميات والاورام (in 34 باب) 266a مقالة 3.
1. 266a في مداواة حمي اليوم الحادثة عن حرّ الشمس
2. 266b في مداواة حمي اليوم الحادثة عن الاستحصاف الحادث عن برد او غيره
3. 267a في مداواة حمي اليوم الحادثة عن الاطعمة والاشربة الحارة
4. 268a في تدبير حمي يوم الحادثة عن التعب

Im Text ausgelassen:
باب 5: في تدبير الحمي الحادثة عن الغضب
6. 268b في تدبير حمي يوم الحادثة عن الغمّ
7. 268b في مداواة حمي يوم الحادثة عن السهر
8. 268b في مداواة حمي يوم الحادثة عن ورم الحالب
9. 268b في مداواة العامة لحمي العفن
10. 269a في استفراغ الخلط العفن
11. 270a في تدبير الحميات بالغذاء
12. 271b في مداواة حمي الغب الخاصة
13. 272b في مداواة حمي الغب غير الخاصة
14. 274a في مداواة حمي الربع
15. 275b في مداواة حمي المواظبة
16. 276b في مداواة الحمي المطبقة
17. 277b في مداواة الحمي المركبة
18. 278b في مداواة الحمي المعروفة بالقبايوس والحمي المسماة بنفور
19. 278b في مداواة الحمي التى تنوب خمسا او سدسا
20. 278b في مداواة الاعراض التابعة للحميات
21. 279b في ذهاب شهوة الطعام الذي يكون مع الحمي
22. 279b في مداواة السعال الذي يكون مع الحمي
23. 280a في مداواة السهر الذي يكون مع الحمي
24. 280a في مداواة لين الطبيعة وادرار العرق وحبسه الذي يكون مع الحمي
25. 280b في مداواة الغشي الذي يكون مع الحمي
26. 281a في مداواة حمي الدق
27. 282b في مداواة الاورام واولا في مداواة الورم المسمي بفلغموني
28. 283b في مداواة الورم المعروف بالحمرة
29. 284a في مداواة النملة
30. 284a في مداواة الورم الرخو المسمي بأوذيما
31. 284b في مداواة الورم الصلب المسمي بالغيروس
32. 285a في مداواة السرطان
33. 285b في مداواة الخنازير
34. 285b في مداواة السلع والتعقد

في مداواة الامراض الخاصة بظاهر الجلد 286a مقالة 4. (in 54 باب).
1. 286a في مداواة الجدري والحصبة
2. 287a في علاج النار الفارسي
3. 287a في علاج الجذام
4. 288a في علاج البرص الابيض والاسود
5. 289a في علاج آثار القروح والجدري والحصبة
6. 289b في علاج الحكة والجرب
7. 290a في علاج القمل
8. 290b في علاج الشري والحصف والبثور الصغار
9. 291a في علاج الثآليل والمسامير
10. 291a في علاج القوباء ونقط الجلد وتقشيره
11. 291b في مداواة العرق اذا شرف او احتبس
12. 292a في مداواة العلل الخاصة بظاهر كل واحد من الاعضاء واولا في داء الثعلب وتساقط الشعر
13. 293a في علاج السعفة والحزاز
14. 293b في مداواة اعظم الراس من تفرق الشؤون

15. 294a في علاج الكلف والنمش والآثار التى في الوجه
16. 294b في العلل العارضة في اليدين والرجلين واولا في العرق المديني
17. 295b في الشقاق العارض في الكفين والقدمين والداحس وعقد الخف وانتفاخ الاصابع ورضّ الاظافر
18. 296a في مداواة العلل العارضة في ظاهر الجسد عن اسباب من خارج واولا في مداواة الجراحات والقروح المفردة
19. 297b في مداواة الجراحات والقروح المركبة
20. 298b في مداواة القرحة المركبة مع مرض آلي
21. 298b في مداواة القرحة المركبة مع تفرق الاتصال
22. 299b في مداواة القرحة المركة مع عرض
23. 299b في مداواة النواصير
24. 299b في اخراج الازجّة والسلاح والشوك
25. 300a في مداواة حرق النار
26. 300a في مداواة من ضرب بالسياط
27. 300a في نهش الحيوان ذي سم ولذعه واولا في المداواة العامة لمن نهشه او لذعه حيوان ذو سمّ
28. 300b في مداواة عضة الانسان والقرد والكلب
29. 301a في مداواة عضة الاسد والفهد والنمر
30. 301a في مداواة عضة ابن عرس والعظاية
31. 301a في مداواة عضة الكلب الكلب
32. 301b في مداواة من لذعه افعي
33. 302a في مداواة لذع العقارب
34. 302b في مداواة لذع الزنابير
35. 302b في مداواة لذع الرتيلا والعنكبوت
36. 302b في مداواة لذع العقرب والحرارة
37. 303a في مداواة قملة النسر
38. 303a في المداواة العامة لمن سقى دواء قتالا
39. 303b في مداواة من سقى السن وقرون السنبل
40. 304a في مداواة من سقى الذراريح
41. 304a في مداواة من سقى مرارة النمر
42. 304b في مداواة من سقى طرف زبب الابل وعرق الذبّة
43. 304b في مداواة من سقى الافيون من مثقال الي درهمين
44. 304b في مداواة من سقى البنج واليبروح وجوز ماثل
45. 305a في مداواة من سقى البزر قطونا وماء الكزبرة الرطبة
46. 305a في مداواة من اكل الفطر والكمأة
47. 305a في مداواة من جمد اللبن في معدته
48. 305a في مداواة من اكل النوي او سمكا معفونا
49. 305b في مداواة من سقى الارنب البحرية والضفادع
50. 305b في مداواة من سقى الجندبيدستر والبلاذر
51. 306a في مداواة من تناول الدفلي واصل العنصل
52. 306a في مداواة من سقى الحسيين والمرتك
53. 306a في مداواة من سقى الزيتون اوصب في اذنه
54. 306b في مداواة من سقى اسفيداج الرصاص والنورة والزرنيخ وماء الصابون

5. مقالة 307a في مداواة علل الاعضاء الباطنة (in 82 باب).

1. 307b في الطرق المسلوكة الي مداواة كل واحد من الاعضاء اذا كان يحدث فيه العلة
2. 309a في مداواة الصداع الحادث عن حرارة اذا كان مفردا من غير مادة
3. 309b في مداواة الصداع الحادث عن حرارة الشمس
4. 309b في مداواة الصداع الحادث عن حرارة مفردة تحركت من داخل البدن
5. 310a في مداواة الصداع الحادث عن المادة واولا في الصداع الدموي والصفراوي
6. 310b في مداواة الصداع الحادث عن سوء مزاج بارد بمفرده
7. 311a في مداواة الصداع الحادث عن سوء مزاج بارد مع مادة بلغمية وسوداوية
8. 312a في مداواة الصداع الحادث عن السدد والريح
9. 312b في مداواة الصداع الحادث عن خلط في المعدة
10. 314a في مداواة الصداع الحادث عن ضربة او سقطة وقعت في الراس
11. 314b في مداواة الصداع الحادث بعقب الولادة وبعدم ساير الاستفراغات
12. 315a في مداواة الشقيقة

13. 315b في مداواة السرسام
14. 316b في مداواة الماشرا
15. 316b في مداواة العلة المعروفة بليترغي وهي النسيان
16. 317b في مداواة السبات المفرد
17. 318a في مداواة قوبا وهو السبات السهري
18. 318a في مداواة العلة المعروفة بفاطاخوس
19. 318a في مداواة فساد الذكر
20. 318a في مداواة السدر والدوار
21. 319a في مداواة الصرع
22. 320b في مداواة السكتة
23. 321a في مداواة الماليخوليا
24. 324a في مداواة القطرب
25. 324a في مداواة العشق
26. 324a في مداواة الفالج والاسترخاء
27. 326a في مداواة اللقوة
28. 326b في مداواة المرض المركب من الاسترخاء والتشنج والخلع الحادث عن قولنج
29. 327a في مداواة الخدر
30. 327a في مداواة التشنج الذي يكون من الامتلاء
31. 327b في مداواة التشنج الذي يكون من الاستفراغ
32. 328a في مداواة الرعشة والاختلاج
33. 328b في مداواة الجذب
34. 328b في مداواة الرمد
35. 330a في مداواة الانتفاخ العام في العين
36. 330a في مداواة الخسأ العارض في الملتحم
37. 330b في مداواة الحكة العارضة في العين
38. 330b في مداواة السنبل
39. 331a في مداواة الورقة والطفرة
40. 331a في مداواة الطفرة
41. 331a في مداواة قروح العين
42. 332a في مداواة البثر
43. 332a في مداواة المدة الكائنة في القرنية
44. 332b في مداواة بثر العبر
45. 332b في مداواة الاثر والبياض
46. 333a في علاج السرطان
47. 333a Ueberschrift fehlt.
48. 333a في مداواة العلل الحادثة فيما بين القرنية والعير
49. 333b في مداواة علل الاجفان واولا في الشرناق
50. 333b في مداواة الجرب
51. 333b في مداواة البردة
52. 333b في مداواة الحاجر وتشعيره والاشراق
53. 334a في مداواة الشعر الزايد المشتر
54. 334a في مداواة القمل
55. 334a في مداواة الوردينج
56. 334a في مداواة السلاق
57. 334b في مداواة الكمنة والشرة
58. 334b في مداواة النوبة والنسلة والسلع
59. 334b في مداواة الامراض في المآقي واولا في السيلان
60. 334b في مداواة العدة (العبرة?)
61. 334b في مداواة الغرب
62. 335a في مداواة الغشاء
63. 335a في مداواة علل الاذن واولا في الوجع بها عن سوء مزاج حار
64. 335b في مداواة اورام الاذن من حرارة او غيرها
65. 336a في مداواة المدة والدم اللذان يخرجان من الاذن
66. 336a في مداواة السدة العارضة في الاذن
67. 337a في مداواة الدوي والطنين في الاذن
68. 337a في مداواة الطرش والصمم
69. 337b في مداواة علل الانف وعلاج اوجاعه
70. 337b في مداواة اللحم الزايد في الانف
71. 338a في مداواة نتن الانف
72. 338a في مداواة الرعاف
73. 338b في مداواة الخشم وهو عدم الشم
74. 338b في مداواة الزكام
75. 339a في مداواة علل اللسان
76. 339b في مداواة البثور والاورام العارضة في اللسان
77. 339b في مداواة القلاع
78. 340a في مداواة الاورام التي في الفم وساير اجزائه واولا في شقاق الشفتين والبواسير العارضة بها،
79. 340b في مداواة اوجاع الاسنان والاضراس
80. 341b في مداواة قروح اللثة واورامها
81. 342a في مداواة نتن الفم والبخران من الفم
82. 343a فيما يقطع الرطوبة التي تسيل من الفم في وقت النوم واللعابات التي تسيل من افواه الصبيان

8. مقالة 397ᵃ فى العلل العارضة فى اعضاء التناسل واوجاع المفاصل (in 35 باب)

1. 397ᵃ فى مداواة الاورام العارضة للانثيين
2. 397ᵇ فى مداواة اجتماع الماء فى الانثيين
3. 397ᵇ فى مداواة القرو المعائي والدوالي فى الانثيين
4. 398ᵃ فى مداواة البثور والحكة العارضة فى جلدة الانثيين
5. 398ᵇ فى مداواة ذهاب شهوة الجماع
6. 399ᵇ فى مداواة من افرطت عليه شهوة الجماع وفيما يقطع سيلان المنى
7. 400ᵃ فى مداواة العلل العارضة للقضيب واولا فى العلة التى ينتشر فيها القضيب من غير شهوة الجماع
8. 400ᵇ فى مداواة السدة العارضة فى القضيب
9. 400ᵇ فى مداواة امراض الرحم واولا فى علاج الشرف
10. 401ᵇ فى مداواة السيلان من الرحم
11. 401ᵇ فى مداواة احتباس الطمث
12. 403ᵃ فى مداواة اختناق الرحم
13. 404ᵃ فى مداواة النفخ والرياح العارضة للرحم
14. 404ᵃ فى الاورام العارضة للرحم
15. 404ᵇ فى مداواة الدبيلات والجراحات الكاينة
16. 405ᵃ فى مداواة الصلب فى الرحم
17. 405ᵇ فى علاج السرطان الحادث فى الرحم
18. 405ᵇ فى علاج العلتين المعروفتين بالرخاء والقب
19. 406ᵃ فى علاج البواسير والتآليل العارضة للرحم
20. 406ᵃ فى علاج الشقاق العارض بفم الرحم
21. 406ᵃ فى علاج البثر العارض بفم الرحم
22. 406ᵃ فى علاج القروح العارضة بفم الرحم
23. 406ᵇ فى علاج بروز الرحم الي خارج وميلانه
24. 407ᵃ فى مداواة عدم الحبل
25. 407ᵇ فى مداواة النساء اللاتى يكثرن الاسقاط
26. 408ᵃ فى مداواة عسر الولادة
27. 408ᵇ فى احتباس المشيمة والجنين
28. 409ᵃ فيما يمنع من الحبل
29. 409ᵃ فى مداواة العلل العارضة للثديين
30. 409ᵃ فى علاج اوجاع المفاصل واولا فى تدبير من عرضت به علة وجع المفاصل والتحرز من حدوثها
31. 409ᵇ فى مداواة عرق النسا
32. 411ᵃ فى مداواة النقرس ووجع المفاصل من حرارة
33. 412ᵇ فى مداواة النقرس ووجع المفاصل من برودة
34. 414ᵃ فى مداواة الصلابة والتعقد فى المفاصل
35. 414ᵇ فى وصايا المتطببين ومشورتهم فى المداواة فى الامراض

9. مقالة 417ᵃ (in 110 باب) فى العمل باليد s. Mf. 96.

10. مقالة 447ᵃ فى ذكر الادوية المفردة المذكورة فى الكتاب (in 30 باب). Es muss heissen المركبة (für المفردة). S. Mf. 96.

Schluss f. 476ᵇ wie bei Mf. 96.

Das Werk ist vollständig, aber zu Ende etwas verbunden; die Blätter folgen so: 475. 485. 477—484. 476. — Im Anfang jeder مقالة steht ausser deren Titel und Angabe der Zahl ihrer Kapitel auch der Titel des Werkes und der Name des Verfassers. Dann folgt die Inhaltsübersicht.

Schrift: Persischer Zng, ziemlich klein, stellenweise etwas grösser, flüchtig und ungenau, vocallos. Ueberschriften roth. In rothen und blauen Linien eingerahmt, auch unmittelbar am Rande noch ein blauer Strich. — Abschrift um 1800. — Zum Theil collationirt.
HKh. V 9734. VI 12892.

6262. Mf. 97.

191 Bl. 4ᵗᵒ, 15 Z. (28½ × 15½; 16½ × 11ᶜᵐ). — Zustand: im Anfang etwas unsauber, die obere Randecke wasserfleckig; im Allgemeinen ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe.

Der erste Theil desselben Werkes. Titel f. 1ᵃ oben am Rande von späterer Hand, besonders aber f. 55ᵃ, 109ᵇ, 170ᵇ, und in den Unterschriften f. 54ᵃ, 109ᵃ, 169ᵇ:

كتاب كامل الصناعة الطبية المعروف بالملكي

(f. 55ᵃ u. 109ᵃ steht: المعروف بالعضدي). Verf.:

علي بن العباس المجوسي

Es liegen hier die 4 ersten Maqālen des Werkes vor. Anfang fehlt, und zwar vor f. 1 nur 1 oder 2 Bl., dagegen nach f. 1 19 oder 20 Bl., enthaltend das 1.—3. Kap. der 1. مقالة.

Der Anfang des 1. Kapitels ist — nach Cod. Uri 602 —: ان احقّ ما ابتدئ به في جميع الامور والاحوال حمد الله والثناء عليه والشكر له فلله الحمد خالق الخلق . . . اما بعد فقد اسعد الله الملك الجليل الكريم الخ

1. مقالة (in 25 باب).

[باب 1.] [في صدر الكتاب

4. f. 2a في قسمة الطب

5. 4a في ذكر الاسطقصات وماهيتها

6. 10a في اصناف المزاج

7. 11b في المعاني التي ينقسم كل واحد من اصناف المزاج الخ

8. 15a في تعرّف مزاج كل واحد من الناس بالطبع

9. 16a في تعرف مزاج كل واحد من الاعضاء الخاصّ به

10. 18b في الاستدلال علي مزاج الدماغ

11. 21b في تعرف مزاج العينين وسائر الحواسّ

12. 22b في تعرّف مزاج القلب

13. 24a في تعرف مزاج الكبد

14. 25b في تعرف مزاج الانثيين

15. 26b في تعرف مزاج المعدة

16. 27b في تعرف مزاج الرئة

17. 29a في تعرف مزاج جملة البدن

18. 34a في علامات البدن المعتدل المزاج

19. 34b في الاسباب التي تغيّر الدلايل عن الامزجة الطبيعية

20. 34b في تغيير مزاج الابدان من قبل البلد

21. 35b في ذكر طبايع الانسان وتغيير دلايل المزاج بسببها

22. 38b في طبيعة الذكر والانثي

23. 40a في تغيير المزاج من قبل العادة

24. 41a في دلايل الصحة وشري العبيد

25. 47b في العلم بامر الاخلاط

2. مقالة 55a (in 16 باب).

1. 56a في جملة الكلام علي الاعضاء

2. 60a في صفة احوال العظام

3. 63a في صفة العظام اولا في عظام الراس

4. 67b في صفة عظام الصلب

5. 71a في صفة عظام الصدر

6. 71b في صفة عظام الكتفين والترقوتين

7. 72b في صفة عظام اليدين

8. 74a في صفة عظام الكفّ

9. 78b في صفة الغضاريف

10. 79a في صفة الاعصاب

11. 85b في صفة الرباطات والاوتار

12. 87a في صفة العروق غير الضوارب

13. 93b في صفة العروق الضوارب

14. 96b في تعرف اللحم المفرد والشحم

15. 99b في صفة الاغشية والجلد

16. 105b في صفة الشعر والاظفار

3. مقالة 109b (in 37 باب).

1. 111b في جملة الكلام على الاعضاء المركبة وهي الآلية

2. 112a في صفة العضل ومنفعته

3. 114a في عضل الراس ومنافعه

4. 116a في صفة العضل المحرك للحلقوم

5. 117a في صفة عضل الكتف ومنافعها

6. 117b في صفة العضل المحرك لليد ومنافعه

7. 119b في صفة العضل المحرك للصدر ومنافعه

8. 120a في صفة عضل البطن ومنافعه

9. 122a في العضل المحرك للفخذين ومنافعه

10. 122b في العضل المحرك للساقين والقدمين

11. 125b في جملة الكلام علي الاعضاء المركبة التي في باطن البدن واولا في الدماغ

12. 132a في صفة النخاع ومنافعه

13. 133a في صفة العين ومنافع اعضائها

14. 136a في صفة المنخرين وآلتي الشم

15. 137b في صفة آلة السمع وثقب العظم الحجري

16. 138a في صفة اللسان واجزاء الفم

17. 139a في صفة اللهاة ومنافعها

18. 139b في صفة الحنجرة

19. 142b في قصبة الرئة ومنافعها

20. 144a في صفة الرئة ومنافعها

21. 146a في صفة القلب

22. 148a في صفة الحجاب

23. 148b في صفة الغم والغشاء الملبّس عليه

24. 149a في صفة المرىء

25. 150a في صفة المعدة ومنافعها

26. 152b في صفة الامعاء ومنافعها

27. 155a في ذكر الثرب وصفته ومنفعته

28. 155b في صفة الكبد ومنافعها

29. 156b في ذكر الطحال

30. 157ª في صفة المرارة ومنافعها
31. 157ᵇ في صفة الكليتين ومنافعها
32. 158ª في صفة المثانة ومنافعها
33. 158ª في صفة اعضاء آلات التناسل فاولا في الرحم ومنافعها
34. 160ª في صفة الرحم التى فيها الجنين
35. 166ª في صفة الثديين ومنافعهما
36. 167ᵇ في صفة الانثيين ومنافعهما
37. 168ᵇ في صفة القضيب

4. مقالة 170ᵇ (in 20 باب) في ذكر القوي والافعال والارواح
1. 171ᵇ في جملة الكلام علي القوي النفسانية والحيوانية والطبيعية
2. 174ᵇ في صفة القوي الطبيعية
3. 180ª في صفة افعال القوي الطبيعية الاربعة علي جهة المثال في المعدة
4. 183ᵇ في صفة افعال القوي الطبيعية الاربعة على جهة المثال في الرحم
5. 185ᵇ في صفة القوي الحيوانية الفاعلة للانبساط والانقباض
6. 187ᵇ في منفعة التنفس
7. 188ᵇ في صفة الاسباب التى تكون عنها الموت
8. 191ᵇ في صفة القوي الحيوانية المنفعلة

Von diesem Kapitel sind nur 2 Zeilen vorhanden. Der Inhalt der übrigen Kapitel dieser مقالة ist nach der Uebersicht f. 171ª dieser:

9. في ذكر القوي النفسانية
10. في جملة الكلام على القوي الحساسة
11. في القوي التى بها يكون حس البصر
12. في القوي التى يكون بها حس السمع
13. في القوي التى يكون بها الشم
14. في القوي التى يكون بها الذوق
15. في القوي التى يكون بها اللمس
16. فيما يوافق كل واحد من الحواس وينافره
17. في القوة المحركة بارادة 18. في صفة الافعال
19. في صفة الارواح 20. فيما يحدثه كل واحد من الامور الطبيعية اذا زال عن حاله

Schrift: gross, kräftig, gewandt, etwas vocalisirt, gleichmässig, bisweilen fehlen diakritische Punkte. Die Ueberschriften hervorstechend gross. — Abschrift c. $^{800}/_{1397}$. — Collationirt.

Im Anfang jeder مقالة steht ein Inhaltsverzeichniss.

6263. We. 1172.

1) f. 1—8.

42 Bl. 4ᵗᵒ, 20 Z. ($23^1/_2 \times 16$; $17^1/_2 \times 10^1/_2$ cm). — Zustand: lose Blätter, sehr fleckig und schmutzig. In f. 1 ein Loch im Text. — Papier: gelb, stark, grob. — Einband: schöner Halbfranzband.

Ein Stück des ersten Theils desselben Werkes. Titel u. Verfasser f. 1ᵇ vollständig. Es liegt hier der Anfang der 3. Maqāle vor, und zwar vom 1. Kap. an bis fast zu Ende des 6.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gewandt, vocallos, meistens auch ohne diakritische Zeichen. Ueberschriften roth. — Abschrift c. $^{800}/_{1397}$.

6264. Mf. 96.

237 Bl. 4ᵗᵒ, 18 Z. ($24 \times 16^1/_2$; $19 \times 11—11^1/_2$ cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht überall ganz sauber. Der Rand an mehreren Stellen ausgebessert, bes. in der 2. Hälfte oben. — Papier: gelb, grob, stark, ziemlich glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken.

Der Schlussband desselben Werkes. Titel f. 2ª oben am Rande: كامل الصناعة في الطب und richtiger, nebst Angabe des Verfassers, zu Anfang der 9. u. 10. Maqāle. Von der zweiten Hälfte dieses Werkes liegen hier die 2 letzten Maqālen, die 9. u. 10., vor, deren Inhaltsverzeichniss bei jeder derselben vorangestellt ist f. 2ᵇ—8ᵇ und 98ᵇ—100ᵇ.

9. مقالة 2ᵇ (in 111 باب) في علاج الامراض الذي يكون باليد
1. 8ᵇ في تقسيم العمل باليد
2. 9ᵇ في علم الفصد والشرايط التى تشرط علي الفاصد
3. 15ª في كمية العروق المفصودة ومنافعها
4. 17ª في بتر الشيريان
5. 17ᵇ في علاج الورم المسمي انورسما
6. 18ª في قطع الشيريانات التى خلف الاذنين
7. 18ᵇ في شل الشيريانات التي في الصدغين
8. 19ª في عمل اليد الذي يكون في اللحم واولا في الحجامة ومنافعها
9. 23ᵇ في بط الجراحات والدبائل والاورام
10. 24ᵇ في علاج السلع والتعقد
11. 25ª في علاج الخنازير
12. 26ª في علاج السرطان

13. 26b في علاج الثاليل والمسامير والنملة
14. 27a في علاج القروح الخبيثة
15. 27a في اخراج السهام
16. 30a في العلل العارضة بكل واحد من الاعضاء ما كان بالقطع والخياطة واولا في علاج الماء الذي يكون في الراس
17. 31b في علاج من تكثر النزلات الحادة الي عينه ويحس في جبهته بدبيب النمل والدود ويكون وجهه الي الحمرة ما هو'
18. 32a في شق الجبهة بالعرض
19. 33a في تشعير الجفن الاعلي ومدّه الي فوق بسبب الشعر الزايد
20. 34a في علاج الشترة والعين الارنبية
21. 35a في علاج الاوداطس وهى الشحمة التى تكون في الجفن ونسميها المائية في الشرناق في علاج البردة
22. 35b في علاج الاجفان الملتصقة
23. 36a في علاج البَرَد
24. 36b في علاج الغدة التى تكون في الماق والثاليل والسلع التى تكون في اصول الاجفان
25. 36b في قطع الظفرة
26. 37a في علاج نتو العين والموسرج؟ وهو نتو الطبقة العينية
27. 37b في علاج المدة التى تكون تحت القرنية
28. 38a في قدح الماء من العين
29. 39a في علاج التوثة التى تكون في الوجه
30. 39b في علاج الاذن التى ليست بمثقوبة
31. 40a في علاج الاذن التى يسقط فيها حجر او غيره
32. 40a في علاج اللحم الزايد في الانف الشبيه بالحيوان الكثير الارجل
33. 41a في علاج اللثة المسمي فوليس والجراح التي تكون في اللثة ويقال لها فاووليس
34. 41b في علاج قلع الاضراس
35. 42a في علاج تعقد اللسان
36. 42a في علاج ورم اللوزتين
37. 42b في علاج اللهاة الوارمة المسلاة عنبة
38. 43a في علاج الحنجرة وشقها
39. 43b في علاج الاصابع الزايدة
40. 44a في قطع اثداء الرجال التى تشبه اثداء النساء

41. 44a في نزل الماء من المستسقين
42. 45a في علاج نتو السُرة
43. 46a في علاج الجراحات الواقعة في مراق البطن وخروج الثرب والامعاء
44. 47a في علاج من يكون ثقب كمرته عند نهاية الاحليل
45. 47b في التبويل بالقاثاطير
46. 48b في اخراج الحصا من المثانة
47. 50a في علاج القرو المائي
48. 51a في علاج القرو اللحمي مع ورم متحجر
49. 51b في علاج القرو الدالي
50. 52a في علاج القرو المعائي
51. 53b في علاج القرو الذي يكون في الارنبة
52. 53b في علاج استرخاء جلدة الخصي
53. 54a في علاج الخنثى 54. 54b في الاخصاء
55. 55a في علاج البثر والثاليل والبواسير التى تعرض لفرج المراة
56. 55a في علاج الرتقاء
57. 55b في علاج الجراحات العارضة للرحم
58. 56a في اخراج الجنين الميت
59. ist im Text übergangen: في اخراج المشيمة
60. 58a في علاج النواصير التى تكون في المقعدة
61. 58b في علاج البواسير التى يسيل منها الدم وعلاج النوبة ايضا
62. 59b في التعقد الذي يكون في المقعدة والصفاق الذي يكون فيه
63. 59b في علاج المقعدة اذا كانت غير مثقوبة
64. 60a في علاج الدالية والعرق المديني
65. 60b في علاج قطع الاطراف الفاسدة
66. 61a في علاج الظفرة التى تكون في الاظفار
67. 61b في علاج رض الاظفار
68. 62b في العلاج الذي يكون بالكيّ وتقسيمه
69. 63a في كيّ الراس ممن به رمد عتيق وعسر نفس وجذام
70. 63b في كي الشرايين التى في الاصداغ
71. 63b في كي الاشفار
72. 64a في كي الغرب الذي في الماق
73. 64b في كي الابط
74. 65a في كي الجراح التى تعرض مع الشوصة
75. 65b في كي الكبد التى فيها جراح

76. 66a في كي الطحال 77. 66b في كي المعدة
78. 66b في كي المستسقين
79. 67a في كي القرو المائى
80. 67b في كي قرو الارنبة
81. 68a في كي عرق النسا
82. 68b في علاج ما يعرض للعظام من الكسر والخلع والوهن واولا في جمل ما يحتاج اليه المجبر من ذلك
83. 71b في جبر الكسر المركب مع ورم او غيره والكسر الذي لا ينعقد عليه الدَّشْبَذ والتعقد العارض لانواع الكسر
84. 74b في علاج كسر القحف
85. 77b في علاج الورم الحار العارض للراس بعقب العلاج بالحديد
86. 78a في علاج كسر الانف
87. 79a في جبر اللحي الاسفل اذا انكسر
88. 79b في جبر الترقوة المكسورة
89. 81a في جبر الكتف المكسور
90. 81a في جبر الصدر المنكسر
91. 81b في جبر الاضلاع المنكسرة
92. 82b في جبر عظم الورك وعظم العانة
93. 83a في جبر عظم الكاهل والفقار وشوكها
94. 83b في جبر العضد المنكسر
95. 85a في جبر الذراع المنكسر
96. 85b في جبر طرف اليد واصابعها
97. 85b في جبر قصبة الفخذ
98. 86a في جبر فلكة الركبة
99. 86b في جبر عظم الساق
100. 87a في جبر عظام القدم
101. 87b في انواع الخلع واولا في خلع اللحي الاسفل
102. 88b في جبر انخلاع الترقوة وطرف المنكب
103. 89a في جبر المنكب المنخلع
104. 91a في ردّ خلع مفصل المرفق
105. 92a في رد خلع المعصم والاصابع
106. 92a في رد الخلع الذي يعرض للفقار
107. 94a في رد الورك المخلوع
108. 96a في علاج خلع الركبة
109. 96b في علاج خلع الكعب واصابع الرجل المخلوعة
110. 97a في علاج الخلع الذي يكون مع جرح
111. 97b في علاج الخلع المركب مع كسر

10. مقالة 98b (in 30 باب) الكلام في الادوية المركبة

1. 100b في السبب الذي من اجله احتاجت الاطباء الي تاليف الدواء المركب
2. 105b في ذكر القوانين والدستورات التى يعمل عليها في اوزان الادوية التى يعمل منها الدواء المركب
3. 108b في تدبير الادوية المفردة وكيفية استعمالها في القائها في الدواء المركب
4. 114a في عمل المعجونات واولا في عمل الترياق المعروف بترياق الفاروق
5. 121a في صفة منافع الترياق وعلل منافعه وامتحانه في مقدار الشربة منه في كل مرض
6. 124b في مقدار ما يبقى الترياق وغيره من المعجونات والادوية من الزمان ويكون فعله باقيا عليه
7. 125b في صفة الترياق الاربعة والادوية وساير المعجونات
8. 145a في المعجونات المسهلة
9. 148b في المطبوخات المسهلة والنقوعات وماء الاصول
10. 154a في وصف الادوية المسهلة
11. 157a في صفة الحبوب
12. 167b في صفة الحقن والفتايل
13. 172a في ذكر ادوية القىء
14. 173a في ذكر اللعوقات
15. 175b في صفة الاقراص
16. 182a في صفة الجوارشنات
17. 191a في صفة السفوفات
18. 194b في صفة الاضمدة
19. 201a في صفة الادهان
20. 206a في صفة الاشربة والربوب
21. 214b الابنجات والمربيات
22. 218b في صفة الاكحال
23. 222a في صفة الاشيافات
24. 225a في صفة الذرورات التى تلصق الجراحات
25. 226a في صفة المراهم وطلي الاورام
26. 230a في ادوية الرعاف
27. 230b في صفة دواء لوجع الاسنان وادوية الفم واللهاة والخوانيق والغرغرات
28. 234a في ادوية للسمنة

29. 234ᵇ فى صفة ادوية الكلف والبثور والعوالى والبهق والبرص والجرب والحكة والغمرة

30. 236ᵇ فى ذكر الادوية التى تقطع شهوة الطين وغيره من الشهوات الرديّة

Schluss f. 236ᵇ: يدق الجميع ناعما ويوخذ منه عند الحاجة غدوة وعشية وزن مثقال مع شىء من شراب العسل نافع،

Schrift: gross, kräftig, gewandt, gleichmässig, vocallos, meist ohne diakritische Punkte. — Abschrift vom Jahre 565 Ḏû'lḥiǵǵe (1170).

6265. Spr. 1887.

145 Bl. 4ᵗᵒ, 15 Z. (25 × 17; 17½ × 10ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht wenig wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken.

Stücke der ersten Hälfte desselben Werkes. Titel f. 1ᵃ (Persisch, nicht ganz richtig):

كامل الصنايع در طب معروف بطب ملكي

Verfasser fehlt. Titel und Verfasser stehen f. 104ᵃ in der Ueberschrift der 4. Maqāle.

1) f. 1—43ᵃ, 5. 1. Maqāle, Kap. 1—24, Anfang (bis Spr. 1886, 18ᵃ, 1).

2) f. 43ᵃ, 5 bis 44ᵇ, 8. Aus der Mitte des 25. Kap. (Spr. 1886, 20ᵃ, 20 bis 20ᵇ, 24).

3) f. 44ᵇ, 8 bis 58ᵃ, 4. 2. Maqāle, 2. Hälfte des 2. Kap. bis 10. Kap. (Spr. 1886, 23ᵇ, 7 bis 28ᵇ, 13).

4) f. 58ᵃ, 4 bis 66ᵃ, 3. 4. Maqāle, Schluss des Inhaltsverzeichnisses, 1. Kap. bis 3. Kap., 1. Hälfte (Spr. 1886, 54ᵃ, 6 bis 57ᵃ, 2).

5) f. 66ᵃ, 3 bis 79ᵇ, 12. 2. Maqāle, 10. Kap., 2. Sechstel (schliesst sich unmittelbar an 58ᵃ, 4 an) bis 15. Kap., erstes Viertel (= Spr. 1886, 28ᵇ, 13 bis 34ᵇ, 13).

6) f. 79ᵇ, 12 bis 103ᵃ. 3. Maqāle, 15. Kap. (ziemlich im Anfang) bis Ende der Maqāle (= Spr. 1886, 44ᵇ, 14 bis 53ᵇ unten).

7) f. 104ᵃ—104ᵇ, 2. 4. Maqāle, Inhaltsübersicht von Kap. 1—15, Anfang.

8) f. 104ᵇ, 2 bis 124ᵃ. 4. Maqāle, 3. Kap., 2. Hälfte (unmittelbar sich anschliessend an f. 66ᵃ, 3) bis Ende der Maqāle.

9) f. 125ᵃ—145ᵇ. 5. Maqāle ganz.

Die Stücke folgen daher so: 1. 2. 3. 5. 6. 7. 4. 8. 9. — Anscheinend befindet sich in der Handschrift keine Lücke, es fehlt kein Blatt; die Zeilen laufen da, wo verschiedene Stücke an einander gesetzt sind oder wo eine Lücke ist, so fort, als gehörten die daselbst stehenden Wörter zusammen.

Schrift: Persischer Zug, ziemlich gross, kräftig, gewandt, vocallos und oft ohne diakritische Punkte, nicht leicht zu lesen. Der Text in rothen und blauen Strichen. Die Ueberschriften selten roth, meistens (etwas hervorstechend) gross und dann gewöhnlich roth überstrichen. Am Rande öfters mit rother Dinte die Kapitel-Angabe. — Abschrift c. ¹¹⁰⁰/₁₆₈₈.

6266. Mf. 1181.

2) S. 1—134.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser S. 1:

هذا كتاب فى الطب بالتمام والكمال لعيسى بن يحيى المسيحي

Der Verfasser heisst ausführlicher:

عيسى بن يحيى بن ابراهيم المسيحي ابو سهل

und der Titel dieses Werkes ist:

الكُتُب المائة فى الصناعة الطبّية

Anfang S. 2: قال ابو سهل عيسى بن يحيى المسيحي، هذا هو الكتاب السبعون من كتبنا فى صناعة الطب وقصدنا فيه ان نتكلم فى علاج امراض الانسان والله تعالي هو المعين، فنقول الفساد العارض للاسنان، المشايخ ليس له علاج من تقوية اسنانهم بالاشياء القابضة الخ

Das Werk besteht aus hundert Abschnitten, deren jeder „Buch" genannt ist. Von demselben liegt hier das 70. bis 100. Buch vor, nicht aber, wie es nach dem obigen Titel scheinen muss, das ganze Werk. Der Verfasser 'Îsā ben jaḥjā ben ibrāhîm *elmasîḥî abû sahl* lebt um ³⁸⁰/₉₉₀.

75. كتاب	S. 23	فى علاج الربو وضيق النفس
80. كتاب	49	فى علاج امراض الكبد
85. كتاب	65	فى اخراج الحيات والديدان وحبّ القرع
90. كتاب	84	فى علاج امراض البول
95. كتاب	105	فى علاج النقرس وعرق النسا ووجع المفاصل
100. كتاب	127	فى علاج السموم من الحيوانات ذوات السموم

Schluss S. 132: فى لبن المراة او ماء ورد طيب جدًا، تمت باذن الله تعالي وهذا آخر ما انتهي الكتاب فى الطب لعيسى بن يحيى المسيحي،

Abschrift vom J. 1290 Ḏū'lḥiǵǵe (1874).

S. 133 enthält ein Inhaltsverzeichniss der einzelnen Bücher, S. 134 biographische Notizen über den Verfasser aus verschiedenen Werken.

HKh. V 11288.

6267. Lbg. 265.

89 Bl. 8vo, 15 Z. (17½ × 14½; 13 × 10cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: grob, gelb, stark, wenig glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1a von späterer Hand und im Vorwort f. 3a:

ك" الطبّ الكلّيّ

Verfasser f. 1a u. 3a:

ابو سهل المسيحى

Anfang f. 2b: قال الشيخ المسيحى، سالنى الرئيس السيّد ابو الحسن سهل بن محمد السُهَيْلى اطال الله بقاءه . . . ان اعمل كتابا اجمع فيه علم الطب على الطريق الكلّيّ جمعا الخ

Allgemeine Therapie in 39 Kapiteln (deren Uebersicht f. 3 enthält), von demselben Verf.

1. باب f. 3b فى الحاجة الي الطب وفائدته وتحديده واقسامه ووجه اقتنائه والانتفاع به
2. باب 6a فى أسْطقسّات البدن
3. باب 8a فى الاعضاء والقوي وافعالها
4. باب 13b فى الاخلاط 5. باب 17b فى المزاجات
10. باب 22b فى العادات 15. باب 33b فى اعراض ما يبرز من البدن وما يحتقن فيه واسبابه
20. باب 49a فى علاج الامراض 25. باب 62a فى قوي الاغذية
30. باب 72a فى الحركة 35. باب 81b فى استعمال الادوية
39. باب 88a فى ادرار البول والعرق والمُخاط والغرغرة والشيافات والحقن المائية

Schluss f. 89b: ومن كان محتاجا الي جذب الاخلاط واستفراغها من الراس، تم

Schrift: gross, kräftig, gleichmässig, fast vocallos; diakritische Punkte fehlen bisweilen. Ueberschriften grösser. — Abschrift im Jahre 732 Raǵab (1332) von شهاب الائمة بن حسام الدين القدوري ?(العبقرى)

Ibn abū oçeibi'a rechnet den Verfasser zu der 11. Klasse der Aerzte. — Auf f. 1a findet sich die Notiz: er sei verschieden von ابن القف المسيحى † 685/1286 und habe vor ihm gelebt und sei Zeitgenosse des Ibn sīnā † 428/1037.

6268. Dq. 104.

64 Bl. 4to, 12 (13) Z. (20 × 15½; 13½ × 9½cm). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, stark, etwas glatt. — Einband: brauner Lederband mit Goldlinien. — Titel und Verfasser f. 1a: كتاب منظومة الشيخ الرئيس ابي علي الحسين بن عبد الله بن سينا رحمه،

Anfang f. 1b: قال الشيخ الرئيس الماهر العلامة شرف الملك ابو علي الحسين بن عبد الله بن الحسن بن على بن سينا رحمه

١ الحمد لله العلي القادر ذي الطول والعزيز والقاهر
٢ خالقنا فى احسن التقويم مرشدنا لرتبة التعليم
٩ واستمدّ الله عونا كاملا فما يزال يقبل الوسايلا
١٠ ان ينهض العبد الى تاليف ارجوزة بديعة التصنيف

Compendium der Medicin, der theoretischen und praktischen, in Reǵez-Versen, von Elḥosein ben 'abd allāh ben elḥasan ben 'alī elboḫārī śeref elmulk *ésśeiḫ erraïs* abū 'alī *ibn sīnā*, geb. c. 370/980, † 428/1037. Es ist eine Alfijje — obgleich die Zahl der Verse etwas höher ist, nämlich 1313, nach der Angabe im Gedicht v. 13. 14, oder genauer 1316. Sie ist hier im Titel منظومة genannt; der Verfasser selbst nennt sie ارجوزة und so auch HKh. Der bei diesem angegebene Anfang ist der des Werkes selbst (von der Vorrede abgesehen). Dasselbe ist nämlich in eine Menge von kleineren Abschnitten — die aber nicht فصل genannt werden — mit besonderen Ueberschriften eingetheilt, von denen der erste so beginnt:

ذكر حدّ الطب وتقسيمه

١١ الطب حفظ صحة برء مرض من سبب فى بدن منه عرض

Das Ganze zerfällt in 2 Theile (جزء), von denen der 1. die Theorie (فى العلم), der 2. f. 37a ff. die Praxis (فى العمل) behandelt.

Schluss f. 63b:
وقد فرغت من جميع العمل والآن اقطع بقول مكمل

Daran schliesst sich ein kurzer Lebensabriss des Ibn sīnā, aus dem Werke des ابن خلكان abgekürzt.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, stark vocalisirt. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1100/1688. In der Mitte folgen die Blätter so: 45. 50—53. 46—49. 54 ff. — HKh. I 463.

Einen Commentar dazu hat محمد بن احمد ابن رشد المالكي ابو الوليد † 595/1199 verfasst.

6269. Lbg. 601.

263 Bl. 4to, 17 Z. (22 × 14; 14¾ × 7⅓cm). — Zustand: schlecht; viele Löcher, die ausgebessert sind, aber den Text arg beschädigen, besonders in der Mitte der Handschrift; auch der Rand oft ausgebessert; wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: brauner Lederband. — Titel und Verfasser fehlt. Er ist:

الكتاب الاول من القانون لابن سينا

Anfang f. 1b: الحمد لله رب العالمين وصلوته ... وبعد فقد التمس منى بعض خلص اخوانى ومن يلزمنى اسعافه ... ان اصنف فى الطب كتابا مشتملا على قوانينه الكلية والجزئية الخ

Das grosse Werk des Ibn sīnā über die Gesammt-Medicin, welches Canon (القانون) betitelt ist, zerfällt in 5 Bücher und viele Unterabtheilungen, nämlich:

كتاب 1. فى الامور الكلية من علم الطب
كتاب 2. فى الادوية المفردة
كتاب 3. فى الامراض الجزئية الواقعة باعضاء الانسان عضو عضو من الراس الى القدم ظاهرها وباطنها
كتاب 4. فى الامراض الجزئية التى اذا وقعت لم تختص وفى الزينة
كتاب 5. فى تركيب الادوية وهو الاقراباذين

Hier liegt das erste Buch desselben vor; es zerfällt in 4 فن und handelt über die allgemeinen Grundsätze der Heilkunde.

فن 1. in 6 تعليم:
تعليم 1. 2b in 2 فصل: 1. فصل 2b فى حد الطب
2. فصل 3b فى موضوعات الطب
تعليم 2. 5a in 1 فصل: فى الاركان
تعليم 3. 6a in 3 فصل:
1. فى المزاج 2. 10b فى امزجة الاعضاء
3. 13a فى امزجة الاسنان والاجناس
تعليم 4. 15a in 2 فصل: 1. فى ماهية الخلط واقسامه
2. فى كيفية تولد الاخلاط
تعليم 5. 24a in 1 فصل (فى ماهية العضو واقسامه) und 5 جملة:
جملة 1. 29a (in 30 فصل) فى العظام
جملة 2. 47a فى العضل والعصب والوتر والرباط (in 30 فصل).
جملة 3. 63a (in 6 فصل) فى العصب
جملة 4. 69b (in 5 فصل) فى الشرايين
جملة 5. 73a (in 5 فصل) فى الاوردة
تعليم 6. 79a in 6 فصل فى القوى und فى الافعال (86a) 1 فصل
فن 2. 86b فى تصنيف الامراض والاسباب والاعراض in 3 تعليم (87a. 94a. 133a).
فن 3. 175b in 1 فصل (فى سبب الصحة والمرض وضرورة الموت) u. 5 تعليم:
تعليم 1. 178a (in 4 فصل) فى التربية
تعليم 2. 187b (in 17 فصل) فى التدبير المشترك للبالغين
تعليم 3. 210b (in 6 فصل) فى تدبير المشايخ
تعليم 4. 213a فى تدبير بدن بدن ممن مزاجه غير فاضل (in 5 فصل)
تعليم 5. 215a فى الانتقالات
in 1 فصل: فى تدبير الفصول واصلاح الهواء
u. 1 جملة: فى تدبير المسافرين (in 8 فصل).
فن 4. 221b قول كلى فى العلاج (in 31 فصل).

Schluss f. 263b: بل يترك منه شيئا تحلله الحركة النشاجية لئلا يحلل من الرطوبة فليكن هذا القدر من كلامنا المختصر فى الاصول الكلية لصناعة الطب كافيا٬

Der dann noch folgende Text (3 kurze Zeilen) ist mit Absicht ausgewischt.

Schrift: klein, zierlich, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1199 Ḏū'lq. (1785) von میر محمد جعفر بن میر محمد سید in المرشدآباد.

Die Blattfolge ist: 1—11. 13. 12. 14—147. 151. 149. 150. 148. 152—156. 158. 157. 159—187. 191. 189. 190. 188. 192—225. 233. 227—232. 226. 234—255. 257. 256. 259. 258. 260—263. F. 114 steht überkopf.

HKh. IV 9354.

6270. Mf. 89.

181 Bl. 4to, 23 Z. (27½ × 18; 21 × 13—14^cm). — Zustand: ziemlich gut; doch mehrfach, besonders am Rücken, fleckig; auch am Ende nicht frei von Wurmstichen. — Papier: bräunlich, zum Theil auch gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1ª:

الكتاب الثاني من القانون لابن سينا رة
في الادوية المفردة

Anfang f. 1ᵇ: اما بعد حمد الله والثناء عليه والصلوة على رسوله محمد . . . فان هذه الكتب التي صنفناها في الطب التي الاول منها هو في الاحكام الكلية من الطب وقد فرغنا منه والثاني منها هو هذا الكتاب الخ

Das zweite Buch desselben Werkes; es behandelt die einzelnen Heilmittel. Es zerfällt in 2 مقالة.

1. مقالة f. 2ᵇ في القوانين التي يجب ان تعرف من امر الطب (in 6 فصل).

1.	2ᵇ	في تعرف امزجة الادوية المفردة
2.	4ᵇ	في تعرف قوي الادوية بالتجربة
3.	5ᵇ	في تعرف امزجة الادوية المفردة بالقياس
4.	10ᵇ	في افعال قوي الادوية المفردة
5.	34ᵇ	في احكام تعرض للادوية من خارج
6.	36ᵇ	في التقاط الادوية وادّخارها

2. مقالة 37ᵇ في قوي الادوية المفردة الجزئية

Voraufgeschickt werden verschiedene Tabellen (لوح). F. 37ᵇ لوح الافعال والخواصّ
38ª لوح الاورام والبثور 38ª لوح الزينة
38ᵇ لوح آلات المفاصل 38ᵇ لوح القروح والجراح
38ᵇ لوح اعضاء العين 39ª لوح اعضاء الراس
39ª لوح اعضاء النفس والصدر
39ᵇ لوح اعضاء النفض 39ᵇ لوح اعضاء الغذاء
40ª لوح السموم 40ª لوح الحميّات

Dann folgen in alphabetischer Ordnung die einzelnen Mittel; zuerst f. 40ᵇ: اكليل الملك، الماهية هو زهر نبات تبنيّ اللون الخ

Der hier zuletzt vorkommende Artikel ist f. 181ᵇ: غربي الطبع غربي الجلود حارّ يابس في الاولي وغربي السمك الخ. Derselbe ist aber nicht zu Ende gebracht, das Weitere fehlt, aber nur 1 Bl. (Die alphabetische Ordnung ist nach der Weise des hebräischen Alphabets.)

Etwas verbunden; die Blätter folgen so: 1—11. 32—52. 12—31. 53 ff.

Schrift: gross, breit, schwunghaft, deutlich, vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter grün, auch roth. — Abschrift c. ¹¹⁰⁰/₁₆₈₈. — HKh. IV 9354.

6271. Mq. 111.

182 Bl. 4to, 19 Z. (24 × 16⅓; 17½—19 × 11½^cm). — Zustand: ziemlich unsauber, auch stark wasserfleckig am oberen und unteren Rande; im Anfang am Seitenrande ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel und Verfasser f. 6ª:

المجلدة الخامسة من القانون للشيخ الرئيس
ابو علي بن سينا

Anfang f. 6ᵇ: الفنّ السادس عشر من الكتاب الثالث في احوال الامعاء والمقعدة وهو خمس مقالات،

Das 3. Buch desselben Werkes handelt (s. No. 6269, nach Cod. Bodlei. Uri 546): في الامراض الجزئية الواقعة باعضاء الانسان عضو عضو من الراس الي القدم ظاهرها وباطنها über die Krankheiten der einzelnen Gliedmaassen. Es zerfällt in 22 فن, deren jedes in einige مقالة (und diese in فصل) getheilt ist. Das 1. bis 15. فنّ (= Fach) fehlt hier; der Vollständigkeit halber folgt dennoch hier die Inhaltsübersicht derselben.

III. Buch:
في الامراض الجزئية الواقعة باعضاء الانسان،

1. فن	(in 5 مقالة)	في امراض الراس
2. فن		في امراض العصب
3. فن	(in 4 مقالة)	في تشريح العين واحوالها وامراضها
4. فن		في احوال الاذن
5. فن	(in 2 مقالة)	في احوال الانف
6. فن		في احوال الفم واللسان
7. فن		في احوال الاسنان
8. فن		في احوال اللثة والشفتين
9. فن		في احوال الحلق
10. فن	(in 5 مقالة)	في احوال الرئة والصدر
11. فن	(in 2 مقالة)	في احوال القلب
12. فن		في احوال الثدي وامراضه

13. فن (in 5 مقالة) فى المري والمعدة وامراضها
14. فن (in 4 مقالة) فى الكبد واحوالها
15. فن (in 2 مقالة) فى احوال المرارة والطحال

Hier liegt nun von dem 3. Buch das 16. bis 22. فن vor.

16. فن f. 6^b (s. oben) in 5 مقالة.

1. مقالة 6^b فى تشريحها وفى الاستطلاق المطلق
   - 6^b فى تشريح الامعاء الستة
   - 8^a فى استطلاق البطن من جميع الوجوه والاسباب حتى زلق الامعاء والهيضة والذرب واختلاف الدم واندفاعات الاشياء من الكبد والطحال والدماغ ومن البدن وفى الزحير،
   - 15^b علاج الاسهال مطلقا
2. مقالة 19^a فى معالجات اصناف الاستطلاقات المختلفة المذكورة بعد الفراغ من العلاج الكلي
   - 19^b علاج الاسهال الكبدى
   - 19^b علاج الاسهال المعدى والمعوى بلا سحج
   - 21^b علاج الاسهال المرارى
   - 21^b علاج الاسهال السوداوى وهو الطحالي الذي ليس فيه سحج
   - 22^a علاج اسهال الدم بغير سحج
   - 22^b علاج السحج وقروح الامعاء
   - 26^a علاج الاسهال الكاين بسبب الاغذية
   - 26^b علاج الاسهال الدماغى
   - 27^a علاج الاسهال السُدَدي
   - 27^a علاج الاسهال الذوبانى
   - 27^b علاج الاسهال الكاين عن التكاثف
   - 27^b علاج الهيضة
   - 29^b تدبير الاسهال الدوائى
   - 30^a تدبير الاسهال البُحرانى
   - 30^a فى الزَحير
   - 31^b شيافات للزحير
3. مقالة 31^b فى ابتداء القول فى اوجاع الامعاء
   - 31^b فى المغص
   - 33^a فى القراقر وخروج الريح بغير ارادة
   - 33^b فى القُولنج واحتباس الثفل
   - 35^b علامات القولنج مطلقا
   - 36^a علامات سلامة القولنج
   - 36^a العلامات الرديئة فى القولنج
   - 36^a فرق ما بين القولنج وحصي الكلي
   - 36^b علامات تفاصيل القولنج
   - 37^a علامات الريحي
   - 37^a علامات الثفلي
   - 37^b علامة القولنج الورمي
   - 38^a علامات الالتوائى
   - 38^a علامات الاصناف الباقية من القولنج الخفيف مثل الكائن عن برد او عن ضعف حسّ او عن ديدان
4. مقالة 38^b فى علاج القولنج والكلام فى ايلاوس واشياء جزئية من امراض الامعاء واحوالها، (فى ايلاوس 51^a)
5. مقالة 53^b فى الديدان

17. فن 59^a فى علل المقعدة، وهو مقالة واحدة، فى النواصير 59^b فى البواسير 59^b
18. فن 66^b (in 2 مقالة) فى احوال الكُلْية
19. فن 82^b (in 2 مقالة) فى احوال المثانة والبول (فى ذيابيطس 98^b)
20. فن 103^a (in 2 مقالة) فى احوال اعضاء التناسل من الذكران
21. فن 122^a (in 4 مقالة) فى احوال الرحم وامراضه،
   1. 122^a فى الاصول وفى العلوق وفى الوضع
   2. 134^a فى الحمل والوضع
   3. 146^a فى ساير امراض الرحم سوي الاورام
   4. 153^a فى آفات وضع الرحم واورامه
22. فن 162^b (in 2 مقالة) فى امراض ظاهرة وطرفية الاعضاء،

Der letzte kurze Abschnitt handelt f. 182^b: فى انتفاخ الاظفار والحكة فيها

Dies ist der 5. Theil des ganzen Werkes.

Schrift: ziemlich kleine, kräftige Gelehrtenhand, etwas gedrängt, ziemlich deutlich, fast vocallos. Ueberschriften und Stichwörter hervorstechend gross. F. 35—38 von etwas späterer Hand ergänzt, klein und etwas breiter, blass. Ueberschriften roth. — Abschrift vom Jahre 538 (سنة ثلح), Dū'lqa'da (1144), in Bagdād. — Collationirt im Jahre 645 Ġom. II (1247).

F. 90^b ist am Rande bemerkt, dass daselbst (mit dem Ende der 1. مقالة des 19. فن), nach der Eintheilung des ganzen Werkes in 14 Theile, der 9. Theil zu Ende sei.

Das 4. und 5. Buch des Werkes sind hier nicht vorhanden; ihr Inhalt ist folgender:

IV. Buch (in 7 فن):

فى الامراض الجزوية التى اذا وقعت لم تختصّ بعضو وفى الزينة‘

1. فن (in 2 مقالة) كلام كلي فى الحميات

2. فن (in 2 مقالة) فى تقدمة المعرفة واحكام البحران

3. فن (in 3 مقالة) كلام مشبع فى الاورام والبثور

4. فن (in 4 مقالة) فى تفرق الاتصال سوي ما يتعلق بالكسر والجبر

5. فن (in 3 مقالة) فى الجبر

6. فن (in 5 مقالة) كلام مجمل فى السموم

7. فن (in 4 مقالة) كلام مجمل فى الزينة

V. Buch (in 2 جملة):

فى الادوية المركبة وهو اقرابانين‘

1. جملة (in 12 مقالة) فى المركبات المرتبة فى الاقرابانينات

1. فى الترياقات والمعاجين الكبار

2. كلام مشبع فى الايارجات

3. فى الجوارشنات المسهلة وغير مسهلة

u. s. w.

2. جملة (in 10 مقالة) فى الاقرابانين

1. فى احوال الراس 2. فى العين u. s. w.

8. فى داء الثعلب

9. فى صفة الاكيال والاوزان من كناش الساهر

10. فى ذكر الاوزان والمكاييل من كناش يوحنا ابن سرافيون

6272. Mf. 912.

119 Bl. 4to, c. 28 Z. (27½ × 18½; 20 × 12—12½^cm). Zustand: am Rücken und zum Theil auch in der oberen Hälfte, besonders gegen Ende, wasserfleckig. F. 1—11 an der oberen Ecke ausgebessert. Etwas wurmstichig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ von neuerer Hand:

قانون شرح طبيعة

Der richtige Titel: شرح كلّيات قانون ابن سينا

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 1ᵇ: قال مولانا وسيدنا الشيخ ... ابو الحسن علاء الدين على بن ابي الحزم القرشى رة‘ وبعد حمد الله والصلوة على انبيائه ورسله فان قصدنا الآن ايراد ما تيسّر لنا من المباحث على كلام الشيخ الرئيس ابي على الحسين ... ابن سينا فى التشريح من جملة كتاب القانون وذلك بان جمعنا ما قاله فى الكتاب الاول من كتب القانون الي ما قاله فى الكتاب الثالث من هذه الكتب وذلك ليكون الكلام فى التشريح جميعه منظوما الخ

Commentar zur Anatomie des Ibn sinā, soweit sie in dem 1. bis 3. Buche seines Qānūn enthalten ist, von Ibn ennefīs † 687/1288 (No. 6224). Der Commentator stützt sich hauptsächlich auf Galen. Er schickt ein Vorwort in 5 مبحث vorauf.

المقدمة

1. مبحث 1ᵇ فى اختلاف الحيوانات فى الاعضاء‘ انك قد عرفت مما قلناه

2. مبحث 2ᵃ فى قواعد علم التشريح‘ انتفاع الطبيب بهذا العلم

3. مبحث 2ᵇ فى اثبات منافع الاعضاء‘ قد منع قوم من الاولين منافع الاعضاء

4. مبحث 3ᵃ فى المبادي التى منها يستخرج العلم بمنافع الاعضاء بطريق التشريح‘ انه لا يكفى فى تعرف منافع الاعضاء

5. مبحث 3ᵇ فى ماهية التشريح وآلاته‘ اما تشريح العظام والمفاصل

Dann beginnt der Commentar zu dem Werke selbst, und zwar zu dem 1. فصل der 1. جملة des 5. تعليم des 1. فن des 1. Buches.

F. 3ᵇ قال الشيخ الرئيس الجملة الاولي فى العظام وهي ثلاثون فصلا‘ الفصل الاول قول كلّي فى العظام والمفاصل‘ الشرح العظم عضو يبلغ صلابته الى حدّ لا يمكن تثبيته الخ

Das 1. فصل der 2. جملة f. 31ᵇ handelt: كلام كلّي فى العصب والعضل والوتر والرباط الخ, wozu der Commentar beginnt f. 32ᵃ: غرضه الآن بيان فايدة كل واحد من هذه الاعضاء‘ قوله اذ كانت العظام صلبة الخ

3. جملة 54ᵇ فى العصب ستة فصول‘ الفصل الاول ... كلام فى العصب خاص‘ الشرح اما حقيقة العصلة واجزاءها الخ

4. جملة 62ᵃ كلام كلّي فى صفة الشرايين‘ الشرح قد كان ينبغى للشيخ بعد الفراغ من الكلام الخ

5. جملة 66ᵇ فى صفة الاوردة . . . الشرح لما كانت الكبد وهي العضو الذي من شانه الخ

Alsdann f. 73ᵇ فى تشريح الاعضاء الآلية، فصل فى منفعة الراس واجزائه، قال جالينوس الغرض فى خلقة الراس ليس هو الدماغ . . . الشرح المراد ههنا بالراس العضو المشتمل على الدماغ الخ

فى تشريح الدماغ	74ᵇ (in 9 مبحث)
فى تشريح اعضاء الحلق 82ᵇ	فى الفم واللسان 82ᵃ
فى تشريح الحنجرة والقصبة والرية (مبحث in 8)	82ᵇ
فى تشريح الثدي 88ᵇ	فى تشريح القلب 86ᵇ
فى تشريح الكبد 94ᵃ	فى تشريح المري والمعدة 89ᵃ
فى تشريح الطحال 98ᵃ	فى تشريح المرارة 97ᵃ
فى تشريح الامعاء الستة	99ᵃ (in 5 مبحث)
فى تشريح المثانة 105ᵃ	فى تشريح الكلية 103ᵇ
فى تشريح الرحم 109ᵃ	فى تشريح الانثيين 105ᵇ

Schluss f. 119ᵃ: ونحو ذلك كل ذلك انما هو لتفهيم المتعلم وتقريب الامر اليه فى القصور واما فى الحقيقة فذلك انما هو بارادة من لا يعتريه . . . وهو الخالق تعالي، آخره ولله الحمد والمنة،

Schrift: ziemlich klein, gedrängt, vocallos, Türkische Hand, ziemlich deutlich. — Abschrift c. $^{1150}/_{1737}$.

HKh. IV 9354 p. 497.

Auf f. 119ᵇ 5 Quadrate (mit 3×3, 4×4, 5×5, 6×6, 7×7 Fächern) nebst eingeschriebenen Zahlen, die nach allen Seiten zusammenaddirt dasselbe Resultat ergeben. Von dem Quadrat 6×6, das nach dem Rücken hin steht, ist eine Reihe der Fächer verklebt.

Dasselbe Werk in Lbg. 931.

84 Bl. 4ᵗᵒ, 29 Z. (22¼ × 15; 17 × 11ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Wurmstich. Bl. 1 am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, dick, ziemlich glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel f. 1ᵃ ziemlich verwischt: شرح كليات قانون فى الطب
Verfasser fehlt.

Schrift: klein, fein, etwas hintenüberliegend, etwas flüchtig, vocallos, oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften und Stichwörter roth. Für die Zahlen der Abschnitte sehr häufig Platz gelassen. In der 1. Hälfte häufig Randbemerkungen. — Abschrift im J. 730 Ǵom. II (1330).

6273. Mf. 90.

190 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (26½ × 18; 19 × 12½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, obgleich besonders im Anfang (und am Ende) nicht ohne Flecken und Ausbesserungen. Nicht ganz fest im Einband; auch nicht frei von Wurmstich. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 3ᵃ:

شرح كليات القانون لابن نفيس

Anfang f. 3ᵇ: قال الشيخ الرئيس رحمه الله الفن الثالث فصل وخمسة تعاليم، الفصل فى سبب الصحة والمرض وضرورة الموت، الشرح اما ذكر سبب الصحة والمرض فى اول الكلام فى علم حفظ الصحة فوجهه ظاهر وذلك لان حفظ الصحة انما يمكن بتحصيل اسبابها ورفع اسباب المرض . . . وهذا الفصل يشتمل على مباحث، البحث الاول فى تقسيم الطب قال الشيخ الرئيس رح ان الطب ينقسم بالقسمة الاولي الي قوله فنقول انه لما كان المبدأ الاول الشرح المعلوم فى الطب اما ان يكون وجوده عن اختيارنا او لا يكون كذلك الخ

Ausführlicher Commentar desselben Ibn ennefīs zu dem 3. u. 4. فن des 1. Buches des القانون des Ibn sīnā.

Das 3. فن zerfällt in 1 فصل und 5 تعليم, und handelt: فى حفظ الصحة.

فصل f. 3ᵇ (in 3 بحث) فى سبب الصحة والمرض وضرورة الموت
- 1. بحث 3ᵇ فى تقسيم الطب
- 2. بحث 4ᵃ فى اسباب الصحة والمرض
- 3. بحث 5ᵃ فى بيان ضرورة الموت

1. تعليم 7ᵃ
- 1. فصل 7ᵃ فى تدبير المولود
- 2. فصل 8ᵇ (in 4 بحث) فى تدبير الرضاع والنقل
  - 1. بحث 8ᵇ فى كيفية ارضاع الطفل
  - 2. بحث 9ᵇ فى اختبار المرضع وغذايها
  - 3. بحث 10ᵇ فيما ينبغي أن يفعل اذا كان لبن المرضع رديا
  - 4. بحث 11ᵃ فى بقية الكلام فى تدبير الطفل الي أن يصير صبيا
- 3. فصل 11ᵃ فى امراض تعرض للصبيان
  - 1. بحث 11ᵃ قول كلّي فى تدبير امراض الصبيان
  - 2. بحث 11ᵇ فى ماهية كل واحد من الامراض المذكورة فى هذا الفصل وبيان السبب فى كثرة عروضه للصبيان
- 4. فصل 15ᵃ فى تدبير الاطفال اذا انتقلوا الي سن الصبي

في التدبير المشترك للبالغين (in 17 فصل) 15b تعليم 2.
جملة القول في الرياضة (in 8 بحث) 15b فصل 1.
في انواع الرياضة (in 2 بحث) 17a فصل 2.
في ابتداء وقت الرياضة وقطعها 18b فصل 3.
في الدلك 20a فصل 4.
في الاستحمام وذكر الحمامات 20b فصل 5.
في الاغتسال بالماء البارد 22a فصل 6.
في تدبير الماكول (in 30 بحث) 23a فصل 7.
في تدبير الماء والشراب (in 25 بحث) 52b فصل 8.
في النوم واليقظة 68b فصل 9.
فيما يجب ان يؤخر عن هذا الموضع 71b فصل 10.
في تقوية الاعضاء الضعيفة وتسمينها وتعظيم حجمها 71b فصل 11.
في الاعياء الذي يتبع الرياضة (in 6 بحث). 72b فصل 12.
في التمطي والتثاوب 76a فصل 13.
في علاج الاعياء الرياضي (in 5 بحث) 77b فصل 14.
في احوال البدن تتبع الرياضة وغيرها 81b فصل 15.
في علاج الاعياء الحادث بنفسه (in 3 بحث). 83b فصل 16.
في تدبير الابدان التى امزجتها غير فاضلة 89b فصل 17.

في تدبير المشايخ (in 6 فصل) 89b تعليم 3.
قول كلي في تدبير المشايخ 89b فصل 1.
في تغذية المشايخ 90a فصل 2.
في شراب المشايخ 90b فصل 3.
في تفتيح سُدَد المشايخ 90b فصل 4.
في دلك المشايخ 91a فصل 5.
في رياضة المشايخ 91a فصل 6.

في تدبير من مزاجه غير فاضل (in 5 فصل) 91b تعليم 4.
في استصلاح المزاج الازيد حرارة 91b فصل 1.
في استصلاح المزاج الازيد برودة 92a فصل 2.
في تدبير الابدان السريعة القبول للامراض 92b فصل 3.
في تسمين القضيف 93b فصل 4.
في تقضيف السمين 95b فصل 5.

في الانتقالات (in 1 فصل u. 1 جملة) 96b تعليم 5.
في تدبير الفصول واصلاح الهواء (in 5 بحث). 96b فصل
(in 8 فصل). 100b جملة
في تدارك اعراض تنذر بامراض 100b فصل 1.
في تدبير المسافر 106a فصل 2.
في توقي الحرّ في السفر وتدبير من يسافر فيه 107a فصل 3.
في تدبير من يسافر في البرد والحصر 107b فصل 4.
في حفظ الاطراف عن ضرر البرد 109b فصل 5.
في حفظ اللون في السفر 110a فصل 6.
في توقي المسافر مضرّة المياه المختلفة 110b فصل 7.
في تدبير راكب البحر 111a فصل 8.

في تصنيف وجوه المعالجات بحسب الامراض الكلية (in 31 فصل) 111a فن 4.
قول كلي في العلاج، ويشتمل هذا الفصل على مباحث البحث الاول في الاشياء التى يتم العلاج بها، قال الشيخ الرئيس رحمه يقول ان امر العلاج الي قوله لكن للغذاء من جملتها احكام تخصّه، الشرح التدبير في اللغة هو التصرف يقال فلان حسن التدبير اذا كان حسن التصرف والاطباء يخصّون بذلك ما يكون تصرفا الخ (in 14 بحث). 111a فصل 1.
في معالجات امراض سوء المزاج 129b فصل 2.
في انه كيف ومتى يجب ان يستفرغ (in 5 بحث). 131a فصل 3.
في قوانين مشتركة للقيء والاسهال وكيفية جذب المسهل والمقيء (in 5 بحث) 137b فصل 4.
الكلام في الاسهال وقوانينه 153b فصل 5.
في افراط المسهل ووجوب قطعه 158b فصل 6.
في تلافي حال من افرط به الاسهال 159b فصل 7.
في تدبير من شرب الدواء فلم يسهله 160a فصل 8.
في احوال الادوية المسهلة 160b فصل 9.
فيما يجب ان تطلب من هذا الباب في كتب اخري 160b فصل 10.
في القيء (in 4 بحث) 160b فصل 11.
فيما يفعله من تقيأ 164b فصل 12.
في منافع القيء 165a فصل 13.
في مضار القيء المفرط 166a فصل 14.
في تدارك احوال تعرض للمتقيء 166b فصل 15.

16. فصل 167ᵇ فيمن افرط عليه القيء لينوم
17. فصل 167ᵇ في الحقنة
18. فصل 168ᵃ في الاطلية
19. فصل 168ᵃ في النطولات
20. فصل 168ᵇ (in 18 بحث) في الفصد
21. فصل 182ᵇ (in 4 بحث) في الحجامة
22. فصل 185ᵃ في العلق
23. فصل 185ᵃ في حبس الاستفراغات
24. فصل 185ᵇ في معالجة السدد
25. فصل 186ᵃ في معالجات الاورام
26. فصل 188ᵃ في البطّ
27. فصل 188ᵃ في علاج فساد العضو وقطعه
28. فصل 188ᵃ في معالجات تفرق الاتصال
29. فصل 189ᵃ في الكيّ
30. فصل 189ᵃ في تسكين الاوجاع
31. فصل 190ᵃ وصيّة في انّا بابي المعالجات نبتدئ

Schluss f. 190ᵃ: الشرح الفاظ الكتاب في هذا ظاهرة غنية عن الشرح فلنشرع الآن في عمل الكتاب الذي في التشريح مستعينين بالله ومتوكّلين عليه والحمد لله دايما ابدا

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos, oft auch ohne diakritische Zeichen. Die Stichwörter roth überstrichen. — Abschrift c. 900/1494.

Der Text nicht ganz mitgetheilt, sondern nur Stellen herausgehoben, deren Anfangsworte und Ende angegeben werden. Der Text eingeführt durch: قال الشيخ الرئيس رحمه, seltener durch قوله; der Commentar durch الشرح. Oefters steht auch, dass die Worte des Textes deutlich seien und des Commentars nicht bedürfen wie f. 92ᵃ. الفاظ الكتاب هاهنا ظاهرة غنيّة عن الشرح 190ᵃ und ähnliche Wendungen, z. B. f. 168ᵃ.

6274. Mf. 95.

1) S. 1—134.

134 Seiten und 7, 6 und 2 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (23³/₄ × 16; 18—20¹/₂ × 12¹/₂—14ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber, im Anfang fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel fehlt, er ist:

شرح كليات القانون

Auf der ersten (ungezählten) Seite oben steht die Angabe:

ابتداء الكتاب من الفصل السابع في تدبير الماكول من التعليم الثاني من الفن الثالث وينتهي الي الفصل السابع في تلافي حال من افرط به الاسهال من الفن الرابع

Verfasser fehlt; es ist:

ابن النفيس

Anfang S. 1: البحث السادس في مضارّ التخمة قال الشيخ الرئيس رحمة الله عليه ولا شيء اضرّ من التخمة الي قوله وربما احتيج الي ادخال طعام ما او شيء يشبه الطعام الشرح قد علمت ان التخمة ما هي فانها فساد بعض في الطعام الذي في المعدة ولا شك ان ذلك اذا فسد ضر النخ

Ein Stück desselben Commentars. Derselbe beginnt hier in dem 7. فصل des 2. تعليم des 3. فن des 1. Buches, und zwar mit dem 6. بحث, und geht bis zu Ende des 8. فصل des 4. فن desselben Buches. Der ganze hier behandelte Text steht ed. Rom. 1593, I, p. 82, Z. 30 bis p. 101, Z. 5. S. Mf. 90, f. 23ᵃ—160ᵇ.

Schluss S. 134: ان ذلك انما يكون من مادة كثيرة جدًا وليس في البدن ما هو كذلك الا الدم فاذن لا بدّ وان يكون الدم غالبا فاذا لم يفصد خيف حركة الدم الي بعض الاعضاء الرئيسة وذلك قتال

Schrift: kleine, geläufige, abgekürzte Gelehrtenhand, vocallos, oft ohne diakritische Punkte, schwierig. — Abschrift c. 900/1494.

6275. We. 1186.

129 Bl. 4ᵗᵒ, c. 18—21 Z. (27¹/₃ × 18; 18—21 × 12—13¹/₂ᶜᵐ). Zustand: unsauber, fleckig. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

كتاب الموجز مختصر القانون لابي الحسن علاء الدين [ابن] علي ابن ابي الحزم القَرْشي المتطبب

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين اللهم صلّ على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين قال الشيخ الامام ... رئيس الحكماء ابو الحسن علاء الدين [ابن] على بن ابي الحزم القرشي المتطبب قدس الله روحه

قد رتبت هذا الكتاب على اربعة فنون الفنّ الاول . . . وانا اسال الله التوفيق الخ

(Das Wort ابن im Titel und im Anfang, beim Namen des Verfassers, ist zu streichen.)

Compendium der Medicin, Abkürzung des القانون des Ibn sīnā, von 'Alī ben abū 'lḥaram elqaršī *ibn ennefīs* † 687/1288 (No. 6224). Zerfällt in 4 فن.

1. فن في قواعد جزئى الطب اعنى علميّته وعمليته بقول كلّى
2. فن في الادوية والاغذية المفردة والمركبة
3. فن في الامراض المختصة بعضو دون عضو واسبابها وعلاماتها ومعالجاتها
4. فن في الامراض التى لا تختص بعضو دون آخر واسبابها وعلاماتها ومعالجاتها

Der Verf. sagt, er habe sich zum Gesetz gemacht, sich an das herkömmliche Verfahren zu binden.

1. فن zerfällt in 2 جزء.

1. جزء 1ᵇ (in 2 جملة) الجزء العلمىّ من الطب
    1. جملة 1ᵇ في قواعد الجزء النظري من الطب (in 4 جزء)
        1. جزء 1ᵇ في الامور الطبيعية بقول كلّى
        2. جزء 4ᵇ في احوال بدن الانسان
        3. جزء 6ᵃ في الاسباب
        4. جزء 9ᵃ في العلامات
    2. جملة 13ᵇ في قواعد الجزء العملىّ من الطب بقول كلّى، ينقسم الي علم حفظ الصحة والي علم العلاج
2. جزء 20ᵃ الجزء العملىّ من الطبّ في معالجة المرضى بقول كلّى

2. فن 24ᵇ (in 2 جملة) في الادوية والاغذية المفردة والمركبة

1. جملة 24ᵇ في احكام الاغذية والادوية المفردة (in 2 باب)
    1. باب 24ᵇ في كلام كلّى في الادوية المفردة
    2. باب 27ᵃ في احكام الادوية والاغذية المفردة Alphabetisch.
2. جملة 36ᵇ (in 2 باب) في الادوية المفردة*)
    1. باب 36ᵇ في قوانين تركيب الادوية
    2. باب 37ᵃ في الادوية المركبة

*) so fälschlich im Text (lies المركبة).

3. فن 38ᵃ في الامراض المختصة بعضو عضو واسبابها وعلاماتها ومعالجاتها. Zuerst Ursachen, dann Kennzeichen, dann Behandlung (العلاج). Beginnt mit dem Gehirn (بامراض الدماغ).

4. فن 94ᵇ في الامراض التي لا تختص بعضو دون عضو بل اما ان تعمّ البدن كلّه كالحميات او تحدث في اىّ عضو كان كالورم وتفرق الاتصال (in 6 باب).

1. باب 94ᵇ في الحميات، الحمي حرارة غريبة صادة بالافعال
2. باب 102ᵇ في البحران وايامه وتفسير البحران وتحقيقة البحران، البحران في لغة اليونان هو الفصل في الخطاب
3. باب 105ᵇ في الاورام والبثور والجذام والوبا والتحرّز عنه، الاورام كل ورم فله مادة اما ذات قوام الخ
4. باب 110ᵃ في الكسر والوثي والخلع والضربة والسقطة والصدمة والشجاج والسحج، العلاج المشترك لهذه جملة تخرج الدم
5. باب 110ᵇ في الزينة واول ذلك في الشعر، الادوية الحافظة للشعر هي الاس وحبّه وماؤه
6. باب 115ᵃ في السموم والاحتراز عنها، في الاحتراز عن السمّ كما يعرف النافع ليستعمل كذلك

Schluss f. 118ᵇ: قال بعضهم من كبده واستنكف الباقى من اكلها فمن اكلها لم يمت ومن عاف من اكلها مات وكان تدبيرهم واحدا واستعملوا دواء جالينوس وغيره من العلاج ومن هاهنا فلنختم الكتاب،

Am Rande stehen sehr häufig Recepte; so auch auf f. 1ᵃ und auf dem Vorblatte, auch auf dem innern Deckel; f. 119ᵇ auch Verzeichniss von allerlei Medicamenten. Auf der Rückseite des Vorblattes steht ein Inhaltsverzeichniss des 3. und 4. فن.

Schrift: ungleich, im Ganzen gross, kräftig, deutlich, vocallos. F. 1—26 (von derselben Hand) etwas kleiner, breiter, rundlicher. Die Stichwörter roth. F. 1 von späterer Hand ergänzt. — Abschrift im J. 953 Moḥarr. (1546) von ابو الفتح بن عبد الله بن ابي الفتح بن سعد الله F. 1—26 vom Jahre 940 Ǵom. I (1533).

HKh. VI 13393. IV 9354 p. 497.

6276. Glas. 99.

96 Bl. 8vo, 19 Z. (18 × 11½; 18 × 9cm). — Zustand: nicht recht sauber; Bl. 8 ausgebessert. — Papier: bräunlich, glatt, dünn. — Einband: schwarzrother Lederbd mit Klappe.

Dasselbe Werk. Titel u. Verfasser f. 3a:

بغية الفطن من علم البدن لعلاء الدين ابي الحسن على بن ابي الحرم القرشى

Anfang f. 3b: الحمد لله الواجب بقاؤه ووجوده الفائض على الكيان فضله وجوده . . . وبعد فان فنّ الطب من اشرف العلوم واعلاها الخ

Trotz des verschiedenen Titels und der abweichenden kurzen Einleitung ist dies Compendium der Medicin das soeben besprochene Werk des Ibn ennefîs. Die Eintheilung und die Ueberschriften ganz wie dort. Am Schluss fehlt etwas; er ist hier f. 88a unten: والترياق الكبير لا بدّ منه فى بعض الايام وترياق الاربعة مانع ويحرز من البرد والحمام التي ان يعاقا (= We. 1186, f. 118b, 6).

Der Name ist nicht von späterer Hand, sondern von derselben, die das Uebrige geschrieben. — Auch ist es kein Auszug aus dem Werke (الموجز).

Schrift: jemenisch, sehr klein und gedrängt, gut. gleichmässig, ohne Vocale und oft ohne diakritische Punkte, Stichwörter und Ueberschriften meistens roth. Der Text f. 8b untere Hälfte hat dickere Schrift, da die ursprüngliche feine nachgemalt ist. F. 4a untere Hälfte leer, aber am Text fehlt Nichts. — Abschrift c. 950/1543.

F. 88b—96 enthält in ziemlich kleiner, dicker und gedrängter, z. Th. blasser Schrift allerlei medicinische Stücke, z. B. (88b) über Verhalten bei der Pest, dann 89 ff. Behandlung einzelner Krankheiten, vom Kopf an, bis zu den Fiebern; dann auch Diätetik und einzelne Recepte.

F. 1a ein Mittel zur Stärkung der männlichen Kraft (in 10 Versen).

6277. We. 1185.

1) f. 1—483.

488 Bl. 4to, 19 Z. (25 × 16½; 16½—17½ × 10½cm). — Zustand: im Anfang lose Lagen und Blätter; auch sonst hier und da und überhaupt nicht recht fest im Deckel; vielfach unsauber und fleckig, besonders auch am Rande. — Papier: gelb, in der 2. Hälfte auch weiss, ziemlich stark, glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel (auf dem Vorblatt von späterer Hand und) zu Ende der Vorrede f. 2b:

كتاب المغنى فى شرح الموجز

Verfasser auf dem Vorblatt: الكازرونى und f. 181b u. 183b:

سديد الدين الكازروني

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي ابدع بقدرته جواهر عقلية مجرّدة واخترع منها اجراما فلكية منضدة . . . اما بعد فلما كان احتياج عموم الناس الي الاحكام الطبية والقواعد العلاجية الخ

Ausführlicher Commentar des Sedîd eddîn *elkâzerûnî*, um 745/1344 am Leben, zu demselben Werk, von einem seiner Schüler noch bei seinen Lebzeiten herausgegeben. Derselbe beginnt so (das Ueberstrichene ist der Grundtext) f. 2b: قال المصنف رحمه بعد حمد الله عز وجل والصلوة علي انبيائه خصوصا على اكملهم محمد وآله واصحابه الطيبين الطاهرين فقد رتبت هذا الكتاب علي اربعة فنون وانما انحصر الكتاب فى هذه الاربعة لان المبحوث عنه فيه لايخ اما ان يكون امورا كلية لا تختص بمرض مرض وعضو عضو او لا يكون كذلك الخ

Nach der im Grundwerke angegebenen Eintheilung des Werkes in 4 فن sagt der Commentator f. 3a: اعلم انى اري ان اقدّم قبل الشروع فى حلّ الكتاب ابحاثا متعلقة به فاقول الطب اصطلاحا علم بقوانين يتعرف منها احوال بدن الانسان من جهة الصحة وعدمها الخ

1. فن	f. 3b	2. فن	86b	4. فن	402a
I. جزء	3b	1. جملة	86b	1. باب	402a
1. جملة	3b	1. باب	86b	2. باب	434b
1. جزء	3b	2. باب	101a	3. باب	445b
2. جزء	18b	2. جملة	160a	4. باب	463a
3. جزء	22b	1. باب	160a	5. باب	464a
4. جزء	31a	2. باب	165a	6. باب	476a
2. جملة	45b				
II. جزء	60b	3. فن	183b		

Nach Beendigung des 2. فن f. 167b bringt der Verfasser des Commentars einen längeren Excurs, behandelnd einige zusammengesetzte Mittel (بعض المركبات المحتاج اليه). Derselbe beginnt f. 167b:

فنقول اولا فى الايارج وهو اسم للمسهل المصلح وانما كان يسمى فى القديم الايارجات الخ

Schluss des Excurses f. 181ᵇ: يجمع الادوية مسحوقة الشربة من مثقال الي درهمين مع الورد المربي والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب،

Schluss des Commentars f. 482ᵇ: ويبال فيه فاذا بال الدم فقد امن الفزع من الماء هذا اقول وانا سديد الكازروني ادام الله تعالي بركات انفاسه، هذا آخر شرح الموجز قد جمعت فيه خلاصة كلام المتاخرين والحكماء الاولين والآخرين ... ومن شرح القانون وخصوصا الشرحين الذين احدهما لاستاد الوري ... مولانا قطب الحق والدين ... والثاني للامام العلامة علاء الدين القرشى ... من نصوص القانون الذي للشيخ الرئيس ... ولذلك قد اعتمدت عليه فى اكثر المواضع كل الاعتماد ... غفر الله لهم ولي وشكر سعيهم شكر الساعين الي الصلاح الداعين الي الفلاح والحمد لله الذي هدانا ... واكملهم علما واقواهم دينا محمد المصطفى صلاة تكون ازاء لفضله،

Schrift von verschiedenen Händen: 1) f. 1—47. 118—277 Persischer Zug, klein, fein, deutlich, gleichmässig, vocallos. Der Text roth überstrichen. 2) f. 48—117. 278—345 ziemlich klein (Nesḫī), vocallos, deutlich. Text roth. 3) f. 346 ff. ziemlich gross, breit, geläufig, etwas rundlich, deutlich, vocallos. Text roth. — Abschrift: 1) von محمد بن علي الحسني im J. 899/1494. 2) c. 1100/1688. 3) c. 1200/1785. — Am Rande bisweilen Noten. — F. 85 u. 182 leer geblieben. — Zum Theil collationirt.

HKh. VI 13399 p. 253.

F. 484ᵇ, von kleiner deutlicher Hand, handelt über قرص العنبر (Ambra-Pastillen), deren Anwendung und Zusammensetzung.

F. 485ᵃ u. ᵇ enthält ein Stück aus dem Werk des محمد بن زكرياء الرازي; الكتاب المنصوري dasselbe behandelt eine Anzahl von Abführungsmitteln (فى اصلاح الادوية المسهلة وقواها ومقاديرها). Zuerst السقمونيا, dann شحم الحنظل etc. (Wahrscheinlich aus der 3. مقالة des Werkes.)

6278. Pm. 118.

302 Bl. Folio, 21 Z. (30×18; 21½×11½cm). — Zustand: im Ganzen gut; doch ist der etwas wasserfleckige obere Rand häufig ausgebessert und auch andere Stellen, besonders f. 271—302. Die obere Hälfte von Blatt 1 ergänzt; im Text ist f. 2—28 und am Seitenrande f. 2—83 ein Loch, das alsdann ausgebessert worden ist. Nicht ganz ohne Wurmstich. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: rothbrauner Lederband mit Goldpressung.

Derselbe Commentar. Titel f. 2ᵇ ebenso. Verfasser fehlt.

Schrift: Persische Hand, klein, fein, gut, vocallos. Stichwörter roth. Der Grundtext roth überstrichen. Bl. 1 (obere Hälfte) ähnlich ergänzt. Zu Anfang f. 1ᵇ eine Verzierung (Gold auf blauem Grunde), ähnlich f. 124ᵃ zu Anfang des 3. Hauptabschnittes, grösser und stattlicher f. 124ᵃ zu Anfang des 2. Abschnittes. Der 4. Abschnitt (264ᵃ) hat solche Verzierung nicht. Der Grundtext roth überstrichen. Der Text in rothen und blauen Linien eingerahmt; unweit des Blattrandes läuft rings noch eine blaue Linie. Bl. 60ᵇ u. 123ᵇ leer. — Abschrift c. 1100/1688.

Der in Min. 170 gedruckt vorliegende Commentar (vom J. 1272/1856) ist verschieden. Derselbe behandelt f. 1—54ᵃ den Anfang des Werkes bis zu Ende des 1. Kap. der 1. جملة des 2. فن. Daran schliesst sich f. 55ᵇ—217 ein Commentar zum كتاب الاسباب والعلامات (= We. 1196, f. 1—292, nur dass die ersten Zeilen abweichen).

6279. Mq. 112.

736 Bl. 4ᵗᵒ, c. 17—29 Z. (22×15—16; 14×9½ (bis 18×11½)cm). — Zustand: nicht ganz fest im Einband; an manchen Stellen unsauber, auch nicht völlig frei von Flecken und (gegen das Ende) von Wurmstich. An den Rand öfters, zur Vergrösserung, etwas Papier angeklebt. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 2ᵃ oben am Rande:

شرح الموجز

Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang f. 2ᵇ: بعد حمد الله الحكيم العليم الذي خلق الانسان من نطفة امشاج فى احسن تقويم والصلوة على نبيّه ... يقول العبد الفقير الي الله الكريم ابو المبارك محمد الحكيم ... ان هذا شرح لموجز القانون ذكرت فيه محصول كلام من كان قبلي

من الشارحين مع ما يرد عليهم ويرد عنهم على ما خطر في خاطري الفاتر الخ

Commentar des Abū 'lmobārek moḥammed, im J. 925/1519 am Leben, zu demselben Auszug (كتاب الموجز). Derselbe ist sehr ausführlich und hat den Text beigemischt. Der Verfasser erwähnt die abweichenden Ansichten des Ibn ennefîs und dessen Textanordnung rücksichtlich des Grundtextes, giebt die für Behandlung der Glieder nothwendige anatomische Beschreibung, erläutert die schwierigen Ausdrücke der früheren Aerzte und unterscheidet die richtigen Bemerkungen von den unrichtigen.

Sein Commentar beginnt f. 2b: قال الشيخ الامام الحبر بالفتح وبالكسر افصح واحد احبار اليهود الكامل علاء الدين علي بن ابي الحرم القرشي المتطبب الظاهر ان هذا كله قول بعض تلامذته الحق بكتابه وليس قوله فانه تزكية ومدح ... وانما قوله قد رتبت هذا الكتاب على اربعة فنون الترتيب في اللغة جعل الشيء في مرتبه وفي الاصطلاح جعل الاشياء المتعددة بحيث يطلق عليها اسم الواحد الخ

1. فن 4a الفن الاول يشتمل علي جملتين لان القواعد المذكورة فيه اما علمية او عملية' الجملة الاولي في قواعد الجزء النظري اي العلمي فان النظر مرادف للعلم من الطب وتشتمل الجملة الاولي علي اربعة اجزاء لان الغرض من الطب معرفة كيفية حفظ الصحة ...

1. جزء 1. جملة f. 4a.
   2. جملة 178a.

2. جزء 222b.

2. فن 254b الفن الثاني يشتمل علي جملتين الجملة الاولي في احكام الادوية والاغذية ... في الادوية المفردة انما خص الكلام الكلي ههنا بالادوية المفردة مع انه من الجملة الاولي التي هي في الادوية والاغذية لان الكلام في الاغذية قد مر في تدبير الماكول لحفظ الصحة فان قيل الخ

3. فن 346a. Der Anfang fehlt wegen der unmittelbar vorhergehenden Lücke.

4. فن 654b الفن الرابع في الامراض التي لا تختص بعضو دون عضو بل اما ان تعم البدن بان تعرض لكل عضو كالحميات فانها حرارة منبعثة من القلب الي جميع الاعضاء الخ

1. باب 654b. 2. باب 688b. 3. باب 698a.
4. باب 713a. 5. باب 715a. 6. باب 726a.

Schluss f. 736a: دواء جالينوس وغيره من العلاج المذكور ودواء الذراريح نافع لهم جدا وله نسخة مختصرة كما قال الشيخ وهي ... فاذا بال الدم امن الفزع من الماء وليكن هذا آخر كلامي في شرحي لموجز القانون اللهم اجعلني آمنا من الفزع الاكبر ... نظر الله بعين الرضي الي من نظر بعين الرضي والحمد لله وحده والصلوة ... وصحبه اجمعين' تم ذلك الكتاب الخ

Schrift: ziemlich klein, gewandte Gelehrtenhand, Persischer Zug, ziemlich breit, deutlich, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte. Der Grundtext roth überstrichen. — Autograph des Verfassers vom J. 925 Rabî' I (1519), vielfach von ihm selbst verbessert.

Mehrere Lücken, für welche in der Regel (mit Blattzahlen versehene) leere Blätter eingeklebt sind; auf Bl. 23 folgen drei leere ungezählte Blätter. Ausserdem sind die leeren Blätter: f. 26—28. 99—130. 333. 340. 347—368. Es fehlen nach f. 23 8, nach 98 32, 332 1, 339 1, 346 24, 646 8 Bl. — Im Anfang etwas verbunden; die Blätter folgen so: 1—20. 24. 25. 21—23. 29 ff.

Nicht bei HKh.

6280. We. 1191.

1) f. 1—89.

155 Bl. 12mo, c. 19—26 Z. (13¼×8½; 11—11½×7cm). Zustand: ziemlich lose im Deckel; die ersten Blätter ganz lose; unsauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. — Ein Compendium der gesammten Medicin, in welchem die Krankheiten einzeln beschrieben werden, ihre Kennzeichen (العلامات) u. besonders dann ihre Heilung (العلاج). — Das hier Vorliegende ist der specielle Theil, der im Ganzen nach der Eintheilung, welche Ibn sînâ in seinem Qânûn befolgt, sich richtet. Derselbe ist nicht in Kapitel oder Abschnitte getheilt, sondern fasst die Krankheiten desselben Organs unter einem Gesammttitel (wie امراض العين, امراض الاذن etc.) zusammen, vom Kopfe anfangend und so weiter nach unten gehend. — Blatt 2 beginnt mitten in den Kopfkrankheiten, und zwar ist die

hier zuerst behandelte Krankheit — es fehlt vorher nicht wenig —: السبات، هو نوم غرق طويل يقبل سببه اما افراط تحلّل الروح لتعب او الم الخ

Dann f. 2ᵇ السهر, ferner الدوار etc.

8ᵇ امراض العين، علامات احوالها يستدل على احوال العين من امور احدها الخ

امراض الحلق	26ᵃ	امراض الاذن	17ᵃ
فى احوال الرئة والصدر	27ᵃ	امراض الانف	19ᵃ
امراض القلب	35ᵃ	امراض اللسان	21ᵃ
فى اللبن وامراض الثدي	38ᵃ	امراض الفم	22ᵃ
		امراض الاسنان	23ᵃ
فى احوال المري والمعدة	39ᵇ	امراض اللثة	25ᵃ
فى احوال الكبد	51ᵃ	امراض الشفتين	25ᵇ

In diesem Abschnitte schliesst das Vorhandene f. 57ᵃ mitten auf der Seite so: ورم الماساريقا، يشارك فى علامته ورم الكبد ويكون الثقل مع تمدد اغور الي البطن والمعدة ووجدت البراز كيلوسا رقيقا، علاج الورم الحارّ،

Es ist dies Bruchstück eine Abkürzung des Qānūn (Buch III) des Ibn sīnā.

So beginnt der Abschnitt f. 27ᵃ so: فى احوال الرئة والصدر، علامات امزجة الرئة، الحارّ فيدلّ عليه سعة الصدر وعظم التنفس وربما تضاعف وقلة التضرر بالهواء البارد وكثرته بالحار واعراض عطش يسكنه النسيم البارد الخ

F. 39ᵇ: فى احوال المري والمعدة، ضيق المبلع وعسر الازدراد، سببه اما ورم او يبس مفرط او جفوف رطوبات فيه بسبب حمى او غير ذلك الخ

Der Rest des (im Qānūn, Buch 3) 14. فن und die übrigen فن (15—22) desselben Buches fehlen hier.

Es schliesst sich daran f. 58ᵇ die Abkürzung des 4. Buches, Fieber, Geschwüre etc. enthaltend. Diese Abtheilung beginnt so: الفن الاول فى الحميات، الحمى حرارة غريبة تشتعل فى القلب وتنبث منه بتوسط الروح والدم فى الشرايين والعروق فى جميع البدن الخ

74ᵃ الفن الثانى، البحران، معناه الفصل فى الخطاب وتاويله تغيير يكون دفعة الخ

3. فن 79ᵃ فى الاورام والبثور; 4. فن 87ᵇ تفرق الاتصال

In diesem 4. فن (und zwar in der 2. Maqāle bei Ibn sīnā) hört dies Bruchstück auf mit den Worten f. 89ᵇ: المضروب بالسياط ونحوها، علاجها ماء الحمص او اللوبيا ويوضع عليه مسلاخ شاة،

Schrift: von ungleicher Grösse, obgleich von derselben Hand: überall klein, häufig sehr klein, gedrängt, gewandt, vocallos, auch oft ohne diakritische Punkte und deshalb nicht leicht zu lesen. Ueberschriften und Stichwörter meistens roth. — Abschrift c. 1000/1591.

Die Foliirung bis Bl. 23 ist Arabisch; es fehlt davon f. 1. 5. 6. 9. Das jetzt im Anfang befindliche erste Blatt gehört nicht dahin; es gehört, wie es scheint, zu einem hier nicht vorhandenen Stücke des Werkes und handelt über Verdauung von (Fleisch) Speisen.

F. 74ᵃ. 79ᵃ. 87ᵇ stehen die Ueberschriften, aber ohne die Angabe, dass es das 2. 3. 4. فن sei.

6281.

Andere Commentare zum القانون des Ibn sīnā sind von:

1) فخر الدين محمد بن عمر الرازى † 606/1209.
2) ابراهيم بن على المصري قطب الدين † 618/1221.
3) يعقوب بن غنائم السامري موفق الدين † 681/1282.
4) يعقوب بن اسحق الكركي ابن القف † 685/1286.
5) محمود بن مسعود الشيرازي قطب الدين † 710/1310.
6) سديد الدين الكازرونى um 745/1344 u. d. T. توضيحات القانون
7) على بن عبد الله المصري زين العرب um 750/1349.
8) على بن محمود الاستراباذي المكي

Auszüge von:

9) محمد بن عبدان ابن اللبودي † 621/1224.
10) فخر الدين ابن الساعاتى
11) فخر الدين الخجندى u. d. T. تنقيح مغلق المكنون und ausserdem: التلويح الي اسرار التنقيح
12) داود الانطاكى الضرير † 1008/1599.
13) ابو سعيد بن ابي السرور الاسرائيلى السامري
14) المكنون فى مختصر القانون
15) وجيز القانون فى الطب

Commentare und Glossen zu dem Auszuge موجز القانون sind von:

16) ابراهيم بن محمد الحكيم السويدي † 690/1291.
17) محمد بن محمد الاقسرائى جمال الدين um 740/1339.

18) محمود بن احمد الأمشاطي um 850/1446 u. d. T. المنجز في شرح الموجز
19) النفيسى بن عوض الكرمانى um 850/1446.
20) احمد بن ابراهيم الحلبى غرس الدين † 971/1563.
21) احمد بن محمد الايجى البلبلى

6282. Mf. 49.

2) f. 97—133.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser:

كتاب رسالة دَعْوة الأطبّاء تاليف الشيخ ابي الحسن المختار بن الحسن بن عَبْدُون البغدادي المتطبب رحمه

Dem Namen des Verfassers ist noch hinzuzufügen:

المعروف بابن بطلان

Anfang f. 97ᵇ: رسالة دعوة الاطبّاء على مذهب صاحب كليله ودمنه يشتمل على مَزْح يبسم عن جَدّ وباطل ينطق عن حقّ وخَيْرُ القول ما اغني جدّهُ والهي هزلهُ

Das Werk ist (nach f. 97ᵇ) abgefasst für den Emir نصر الدولة ابو نصر احمد بن مروان von Elmuḣtār ben elḣasan ben ʼabdūn elbagdādī ennaçrānī abū ʼlḣasan *ibn boṭlān* † 444/1052 und handelt in 12 Kapiteln von dem ärztlichen Beruf, der Würde des Arztes und seinem Verhältniss zu den Kranken, und den Kenntnissen, die er in verschiedenen Fächern besitzen muss. Das interessante Werk enthält viele ärztliche Anekdoten.

1. باب f. 98ᵃ في مدح بغداد، وذمّ ميافارقين بما فيها من الكساد، قال بعضهم لما دخلت ميافارقين سالتُ عمّن بها من المتطببين فارشدت الي دكّة في العطارين الخ
2. باب 101ᵇ في ذكر مجلس الطعام وايراد الحُجَج التى تحمي عن اكل ما تقدم من الالوان،
3. باب 107ᵇ في نعت مجلس الشراب واللذة وشرح ما جَرَي فيه بين الاطبّاء من المسايل والمحاورة،
4. باب 109ᵇ في اعتبار الطبايعي بمسايل تبيين جهله بعلوم الاوايل،
5. باب 111ᵃ في مُسايلة الكحّال ممّا لا يسعه جهله في العلاج،
6. باب 113ᵃ في اعتبار الجرايحي بمعرفة التشريح،
7. باب 114ᵃ في محنة الفاصد بما يحتاج الي معرفته من المنافع والمفاسد،
8. باب 116ᵃ في اعتبار الصيادلة بمعرفة العقار والادوية
9. باب 117ᵇ في غيبة الاطبّاء وتغايرهم على المرضي،
10. باب 122ᵃ في اعتذار الطبيب المصروف وذمّ الصارف له،
11. باب 127ᵇ في استهانة العامة بالصناعة الطبيّة والردّ عليهم بطرايق اِقناعيّة،
12. باب 131ᵇ في ذكر سبب مقاطعة الزيارة والاجتناب،

Schluss f. 133ᵃ: قد وفينا بما ضمنا بقدر ما جادت القريحة به وساعدت العبارة عليه وجعلنا الهزل طريقا الى الجدّ ... ولا يفقد محبوب بتيسيره ورضا قلب سليم انه جواد مجيد قريب مجيب، تمت الرسالة والحمد لله الخ

HKh. III 5087 (s. v. دعوات).

6283. We. 1725.

5) f. 46—67.

8vo, 19 Z. (19¾ × 14; 17½ × 11cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelblich, stark, glatt.

Dasselbe Werk. Titelüberschrift so wie in Mf. 49, 2 beim „Anfang" angegeben ist. Verfasser f.46ᵇ: ابو الحسن المختار بن الحسن بن بطلان Anfang wie bei Mf. 49, 2. Das Werk ist hier nicht vollständig. Die Kapitelüberschriften fehlen und es lässt sich an diesem Texte nicht ersehen, wo die Kapitel anfangen. Das hier Vorhandene schliesst f. 67ᵇ: وآخر يزهو بجهله على غير علم كالوزام الذي يتظاهر بالشحم وهو لشدة ما يقاسيه في جهد (المتقارب)

وقد يلبس المرء خير الثياب ومن دونها حالة مُضْنِيَهْ

Allein es folgt auf dies Blatt noch f. 52, dessen erste Zeile jenen Vers so fortsetzt:

كما يكتسى خدّه حمرة وعلّتها ورم في الريه

Dann bricht mit f. 52ᵇ das Vorhandene so ab: واذا ضمها نفخ نفخا باردا برد الاشياء الحارّة ولا عن العلة في ان النفخ البارد، (= Mf. 49, f. 126ᵇ, Z. 21).

Schrift: ziemlich gross, weit, deutlich, vocallos. — Abschrift c. 1150/1737. — Nach f. 48 fehlen 2 Bl. Auf f. 51 folgt 53—67. 52.

6284. Spr. 1883bis.

161 Bl. 4to, 24 Z. ($22^1/_4 \times 14^1/_2$; $17^1/_2 \times 11^{cm}$). — Zustand: wasserfleckig (besonders am oberen Rande), wurmstichig; die untere Ecke schadhaft (auch am Text) u. ausgebessert. Der Rand öfters ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: brauner Lederbd, mit Goldstreifen am Rücken. — Titel (in der Vorrede, f. 3a, 10) (auch f. 1a):

الامالي العراقية في شرح الفصول الايلاقية

Verfasser (Vorrede f. 2b, unten, auch f. 1a):

السيد شرف الدين الايلاقي

d.i. nach HKh. IV 9082: السيد شرف الدين محمد بن يوسف الايلاقي

u. nach We. 348: محمد بن شريف الايلاقي ابو عبد الله

Verfasser des Commentars f. 1b Vorrede:

محمود بن علي بن محمود الحمصي المشتهر بتاج الرازي

Commentar des Maḥmūd ben ʿalī el-ḥimçī *tāǵ errāzī* um $^{730}/_{1330}$ (No. 1769) zu dem medicinischen Werke des Moḥammed ben jūsuf (oder ben šerīf) *elīlāqī* šeref eddīn abū ʿabd allāh, um $^{460}/_{1068}$ am Leben, das الفصول betitelt ist und über الكلّيات handelt, und ein Auszug aus dem 1. Buche des قانون des Ibn sīnā ist.

Anfang f. 2b: الحمد لله الذي اطلع من مشارق جلال حكمته ومطالع كمال عنايته شموس النفوس المجرّدة القدسية . . . وبعد فان احوج عباد الله تعالي اليه محمود بن علي . . . الرازي . . . يقول انه لا يخفى على من روي من عيون الفضل والتحقيق وتبصّر بعيون العقل والتدقيق نبالة شان علم الطب الخ

Der Commentar ist gewidmet dem علاء الدين محمد بن عماد الدين محمد. Er giebt den Grundtext nicht vollständig, sondern nur den Anfang der zu erklärenden Stellen ganz kurz mit der Abkürzung الي آخره. Die Erklärung der البسملة und der الخطبة lässt er (als der Erklärung unbedürftig) ganz aus.

Er beginnt f. 3b so: قال اعلم ان الطب علم الي آخره، لما كان لخوض في الطلب بحكم بديهة العقل مسبوقا بالشعور بالمطلوب ولو من وجه لامتناع توجيه الطلب الخ

Das Werk zerfällt in 2 Theile (جزء), deren 1. der theoretische (نظري), der 2. der praktische (العملي). Dieser beginnt f. 78b, und zerfällt in viele ungezählte فصل. — Die Einführung der zu erklärenden Sätze immer durch قال.

Bl. 160 (das letzte) stark beschädigt, und f. 161 abschriftlich möglichst hergestellt.

Schluss f. 160a: وحيث وصل الكلام الي هذا المقام وتعرّضنا المختصّ العلامة السيد الايلاقي رحمه الله بالكمال والتمام فليكن ما ذكرناه اخر ما اردنا ايراده وللذين احسنوا الحسنى وزيادة وفي عزمنا ان نلحق ان شاء الله بهذا الشرح كلاما كافيا في التشريح وفي الجبيات ليكون دستورا وافيا في فنّه كاملا في حسنه والتوفيق على واهب الحق والتحقيق واليه انتهاء الطريق والحمد لله الخ

Schrift: ziemlich klein, gedrängt, gefällig, gleichmässig, deutlich, vocallos. Im Anfang folgen die Blätter so: 1—16. 19. 17. 18. 20 ff. — Abschrift im Jahre 732 Rabīʿ I (1331), in بلدة السلطانية.

HKh. I 1223 (ganz kurz). IV 9082 (الفصول الخ).

Commentare dazu verfasst von:

1) علي بن ابي الحزم القرشي ابن النفيس † $^{687}/_{1288}$.
2) محمد بن علي الاسفرائني فخر الدين um $^{750}/_{1349}$.
3) مظفر بن امير الحاج بن مؤيد التبريزي u. d. T. البسط الوافي في شرح مختصر الايلاقي

F. 2a enthält eine Notiz über علم الموسيقى, dessen Eintheilung und Begriff.

6285. We. 1180.

147 Bl. 8vo, c. 29 Z. ($21^2/_3 \times 16$; $16^1/_2 \times 13^{cm}$). — Zustand: die Lagen zum Theil lose. Nicht ganz sauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederband. — Titel u. Verfasser fehlt, von neuerer Hand f. 1a:

لقط المنافع لابن الجوزي

Der Titel steht ebenso in der Unterschrift f. 144a, und ist richtig. Der Verfasser daselbst ausführlicher:

ابو الفرج عبد الرحمن ابن الجوزي

Anfang f. 1b: الحمد لله الحكيم في تدبيره العليم في تقديره مثقف العقل بتفهيمه وتبصيره . . . وبعد فلما رايت علم الطب علما صحيحا قد نبّه عليه القران العزيز والنقل الصحيح الخ

Compendium der Medicin, mit Rücksicht auf das von Moḥammed, seinen Genossen und den späteren Gelehrten, besonders aber auch von den Aerzten, als zuverlässig im Gebrauch Ueberkommene, von Ibn elǵauzî † 597/1201 (No. 4042). Es zerfällt in 70 Kapitel, deren Uebersicht f. 1b—2b.

Schluss f. 144a: وكذلك السكوت من الرجل الكثير الكلام دليل رديّ اذا مرض الانسان المصحح الذي لا يكاد يمرض كان مرضه مخوفا والله تعالي اعلم،

Die meisten Kapitel sind in eine (zum Theil grössere) Menge von فصل eingetheilt.

Das Werk ist interessant und in seiner Art brauchbar. Der Verfasser hat einen Auszug daraus gemacht u. d. T. مختار النافع في لقط المنافع.

Schrift: gross, kräftig, flüchtige Gelehrtenhand, gedrängt, ziemlich leicht zu lesen, vocallos, bisweilen fehlen diakritische Zeichen. — Abschrift im J. 873 Sawwāl (1469), in Damaskus, von ابو بكر بن زيد الخزاعي. (Nach der Bemerkung auf dem Vorblatte heisst er noch تقي الدين und ist der Verfasser von غاية المطلب في معرفة المذهب u. a. Werke. S. No. 5010.)

Nach f. 72 folgt noch 72A. — Das Ganze collationirt am Ende des J. 873/1469. — HKh. V 11161.

F. 144b ff. enthalten verschiedene فوائد, unter denen das erste längere: في اسماء الاطعمة von Interesse ist; f. 146a Behandlung des Todten (تدبير الميت).

6286. Lbg. 268.

261 Bl. 8vo, 18—27 Z. (20⅓×13; 15½—17×8—11cm). Zustand: nicht recht sauber, zum Theil wasserfleckig, auch etwas wurmstichig. Die ersten Blätter am Rande ausgebessert. — Papier: bräunlich, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe.

Dasselbe Werk. Titel f. 1a: كتاب لقط المنافع في الطب und f. 145a: كتاب اللقط في الطب. Verfasser fehlt. Anfang wie bei We. 1180. Am Schluss fehlt etwas. Das 70. Kapitel beginnt f. 255b, ist aber nicht zu Ende; die hier letzten Worte sind f. 261b: وذلك مهلك والاشكال المختلفة في تقلب المريض والحوادث التي يستحيى من مثلها،

Das Werk besteht hier aus 2 Theilen, deren erster f. 145a mit dem 42. Kapitel schliesst.

Schrift: gross, ungleich, flüchtig, vocallos, meistens ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth, auch farbig. — Abschrift c. 700/1300. Im Anfang folgen die Blätter so: 1. 3. 4; 1 Bl. fehlt; 2; 3 Bl. fehlen; 5 ff.

6287. Mf. 93.

225 Bl. 4to, 21 Z. (25×18; 18×12½cm). — Zustand: unsauber, fleckig an den Rändern, besonders dem oberen. Nicht ganz frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel fehlt; nach dem Vorwort f. 2b:

كتاب الارشاد لمصالح الانفس والاجساد

so auch in den Unterschriften bei jeder Maqāle. — Verfasser fehlt; s. Anfang.

Anfang f. 2b: قال الحكيم الفاضل البارع العالم الاوحد اسمعيل بن هبة الله بن جُمَيْع انه لما كان المجلس العالي الاجلي المولوي القضائي الفاضلي حرس الله فضيلة المحاسن بساحته وادرّ موارد الجود من انامله وراحته . . . مخصوصا بالفضايل التي كلّت الالسن عن استكمالها . . . وجب علي كل من له في شيء من العلوم والصناعات الشريفة نشب او له اليها نسب ان يخدمه بما وصل اليه علمه الخ

Der im Anfang nicht ausführlich genannte Mann, dem dies Werk gewidmet ist, heisst: القاضي الفاضل عبد الرحيم بن علي بن الحسن اللخمي البيساني † 596/1200 und war Wezīr des Sultāns صلاح الدين يوسف بن ايوب. Der Verfasser Ismā'īl ben hibet allāh *ibn ǵomeí'* lebt also um 600/1203. Sein Compendium der Medicin zerfällt in 4 مقالة.

1. مقالة f. 3b في القوانين الكلية من صناعة الطب (in 50 فصل).

1. 3b في حدّ الطب وغايته
2. 4a في المعارف التي تشتمل عليها صناعة الطب
3. 4b في الاستقصات، الاسطقس هو اقلّ جزؤ مما هو له استقطس (sic)
4. 5a في المزاجات 5. 7a في الاخلاط
6. 8b في تقسيم الاعضاء 7. 9b في العظام
8. 10b في الغضاريف 9. 10b في الاعصاب
10. 12b في الرباطات 11. 12b في الاوتار
12. 12b في العروق الضاربة والساكنة
13. 14b في اللحم 14. 14b في الشحم
15. 14b في الاغشية والجلد
16. 15b في الجواهر الخاصية بالاعضاء
17. 15b في تشريح العضل، 17a فصل في الشعر والاظفار
18. 17b في تشريح الدماغ 19. 17b في تشريح العين
20. 18b في تشريح الانف 21. 18b في تشريح الاذن
22. 18b في تشريح الاعضاء التي يحتوي عليها الفم
23. 19a في تشريح الحنجرة والقصبة والرئة
24. 19a في تشريح القلب 25. 19a في تشريح الصدر
26. 19b في تشريح الثدي
27. 19b في تشريح المري والمعدة

4. مقالة 174ᵃ (in 22 فصل) فى الادوية المركبة والاغذية

1. 174ᵃ فى الحاجة الى اتخاذ الادوية المركبة وكيفية تركيبها وقوانين يحتاج الطبيب اليها
2. 175ᵇ فى الترياقات والمعاجين والجوارشنات
3. 189ᵇ فى صنعة الايارجات
4. 190ᵇ فى صنعة الحبوب
5. 193ᵇ فى صنعة الاشربة والرُبُوب والمربّبات
6. 201ᵇ فى صناعة المطبوخات واللعوقات والاحساء
7. 203ᵇ فى صنعة اللعوقات
8. 204ᵇ فى صنعة السفوفات
9. 207ᵇ فى صنعة الاقراص
10. 209ᵇ فى وجوه اخفى المسهلات يصلح لضعيفى المزاج والمترفين والصبيان الذين لا يوافقون على استعمال الادوية الكريهة
11. 210ᵃ فى صنعة الاكحال والشيافات
12. 213ᵃ فى الادهان
13. 215ᵃ فى صنعة المراهم والضمادات
14. 217ᵇ فى صنعة اللطوخات
15. 218ᵃ فى صنعة الذرورات
16. 218ᵇ فى السعوطات والنشوقات والعطوسات والكبوبات والنفوخات والشمومات
17. 219ᵃ فى صنعة السنونات
18. 219ᵇ فى صنعة الغراغر والمضمضات
19. 220ᵃ فى صنعة الحقن والفتايل والفرازج
20. 221ᵃ فى اغذية تصلح للمرضي
21. 222ᵃ فى تفسير اسماء الادوية المفردة والالفاظ المشكلة (alphabetisch)
22. 224ᵇ فى الاوزان والاكيال

Schluss f. 225ᵇ: الملعقة ملعقتان ملعقة العسل وهى اربع مثاقيل وملعقة الادوية وهى مثقال، المعـ... اربع دره،

(Von ...المعـ sind 2 oder 3 Buchstaben abgescheuert, wahrscheinlich المغرفة zu lesen.)

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte, wodurch die Lesung schwierig wird. Die Stichwörter und Ueberschriften roth. — **Abschrift** von صدقة بن عبد القاهر المتطبب الاسرائيلي im Jahre 757 Dū'lhiǵǵe (1356).

Am Rande und auch zwischen den Zeilen oft Bemerkungen und Zusätze. — Nach f. 9 ein überschlagenes Blatt, jetzt 9ᴬ. — HKh. I 504.

6288. We. 1189.

3) f. 55ᵃ—104.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — **Titel und Verfasser** f. 55ᵃ:

كتاب غاية الغرض فى معالجة المرض

لمنصور الحسينى السيد الشريف

Anfang f. 55ᵃ: الحمد لله الذي اذا مرضت فهم يشفين او يهيىء لما تحلل من البدن ما يساعده . . . اما بعد فيقول الضعيف المحتاج الى رحمة الغنى الشريف منصور الحسينى الحسني لما كانت طاعة اولي الامر واجبة وجوبا شرعيا وفرضا لازما الخ

Im Auftrage des الامير بحر الدين hat Mançūr elħoseinī elħasanī das Persische Werk كتاب المنهج des الشيخ نجيب الدين محمد بن على بن عمر السمرقندي d. i. ins Arabische übersetzt. Dasselbe behandelt, in Kapitel getheilt, die Krankheiten und giebt die dafür tauglichen Heilmittel an. Der Verfasser Moħammed ben 'alī ben 'omar *essamarqandī neǵīb eddīn* starb im Jahre 618/1221. Es zerfällt in 61 Kapitel und Schlusswort.

باب 1. 57ᵃ فى امراض الرأس كالصداع
باب 2. 58ᵃ فى امراض العين
باب 3. 58ᵇ فى الصمم
باب 4. 59ᵃ فى مرض الانف
باب 5. 60ᵃ فى الزكام
باب 10. 63ᵇ فى امراض السعال
باب 15. 67ᵃ فى امراض الطحال
باب 20. 69ᵃ فى امراض المعدة
باب 25. 71ᵃ فى ضعف الباه
باب 30. 73ᵇ فى تسهيل الولادة
باب 35. 75ᵇ فى النقرس
باب 40. 77ᵃ فى الشعر
باب 45. 79ᵇ فى الادوية التى اذا دهن بها الشخص يهرب الهوام
باب 48. 79ᵇ فى الترياقات
باب 49. 80ᵇ فى ذكر المعاجين
باب 50. 82ᵃ فى الاقراص
باب 51. 82ᵇ فى السفوف
باب 52. 83ᵇ فى اللعوقات
باب 53. 84ᵃ فى الاشربة
باب 54. 84ᵇ فى الحبوب
باب 55. 85ᵇ فى صفة الغراغر
باب 56. 85ᵇ فى المشموم
باب 57. 86ᵇ فى صفة الاطلية والضمادات والنطولات
باب 58. 87ᵇ [فى الادهان] لوجع الاذن
باب 59. 92ᵇ فى الاكحال والذرور والشياف
باب 60. 94ᵇ فى ذكر الفتايل
باب 61. 97ᵃ فى ذكر المراهم والجراحات
الخاتمة 101ᵃ فى ذكر المعالجات

Schluss f.104b: والدماغ والكبد وجميع الامراض المتعلقة بالرئة فانه ان شاء الله تعالي نفع عظيم، وهذا آخر ما قاله المؤلف رحمه

Abschrift vom J. 1209/1794.

6289. Pet. 316.

261 Bl. 8vo, 13 Z. (21½ × 15½; 14½ × 11cm). — Zustand: nicht ganz sauber, auch öfters fleckig, besonders am Rande, und nicht ganz frei von Wurmstichen. Der Rand an einigen Stellen ausgebessert. — Papier: gelb, grob, stark, ziemlich rauh. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

الكتاب الوحيد المسمي بالقانون في علم الطب لمحمد بن على بن عمر المتطبب السمرقندي

Derselbe Titel fast ganz so auf derselben Seite noch einmal wiederholt: s. unten.

Anfang f. 1b: الحمد لله علي نعمائه السابقة واياديه اللاحقة . . . قال محمد بن على بن عمر المتطبب، اني قد جمعت لاجلي في هذه المجلدة ما كانت حاجتي اليه اضطرارية عند مشاهدة المرضي ومعالجتهم ليكون دايما بين يدي النظر فيها الخ

Der so eben genannte Verfasser Moḥammed ben 'alī essamarqandī hat dies Werk zu seinem eigenen Gebrauch und Nachschlagen gesammelt, um anderer Bücher entrathen zu können, und in der Vorrede angegeben, was er darin behandelt; so kann ein anderer, der es benutzen will, leicht übersehen, ob er das Gesuchte darin findet oder nicht. Er hat darin, wie er sagt, alle Krankheiten, die dem Menschen zustossen können, nach Möglichkeit behandelt und ihre Ursachen und Kennzeichen erörtert und ihre Behandlung angegeben, nach ärztlichen Schriften, besonders denen des Ibn sīnā und des Hippokrates und dem كامل الصناعة (No. 6261). Der gewöhnliche Titel ist daher nicht der obige, sondern: كتاب الاسباب والعلامات Er handelt die Krankheiten nach den einzelnen Gliedern ab und beginnt mit denen des Kopfes. Zuerst f. 2b: الصداع وهو الم في اعضاء الراس يكون امّا سوء مزاج حارّ سادج وذلك يكون اما من اسباب خارجة كالكاين من احتراق الشمس وغيره وعلامته وجود السبب او تقدمه الخ und erörtert hier wie auch sonst die einzelnen Arten der angegebenen Krankheit; also f. 6b: ونوع من الصداع يقال له البيضة; f. 8a ونوع من الصداع يقال له الشقيقة u. s. w. F. 172b handelt er von den Schmerzen der Gelenke, Gicht, Hüftweh etc.; f. 175b von den Fiebern (في الحميات), ferner f. 189a von der Pest (الوباء) und anderen ansteckenden Krankheiten; 191b von Geschwüren (في الاورام والبثور), 200b von Krebs (السرطان), 209a von Pocken (الحصبة والجدري), Aussatz etc., 216b Haarkrankheiten (انتثار الشعر والصلع), 221a spröder Haut (في شقوق الاطراف والوجه والشفة), 223a Fettigkeit und Magerkeit, 224a Runzeln, 224b Krankheiten der Nägel und Finger, 228a von Verwundungen (جراحات), Brüchen u. Verrenkungen, 240a Vergiftungen, 251b gegen Schlangenbisse u. Insektenstiche, 256b Bisse von Menschen und Hunden und andern Thieren, wie Salamander (f. 259b).

Schluss f. 260a: بالشراب او بماء العسل وزهره الخنثي من ترياقه وربما كفي فيه استعمال الملح والخل على موضع العضة والله تعالي اعلم واحكم والحمد لله رب العالمين،

Schrift: gross, dick, deutlich, vocallos. Am Rande bisweilen Verbesserungen. — Abschrift im J. 954 Rabīʻ I (1547) von محمود بن احمد بن محمد. — HKh. I 594.

F. 260b wird ein Recept gegen Kopfschmerz gegeben, صفة الايارج فيقرا und 261a Mittel gegen Hämorrhoiden (بواسير).

6290.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Pm. 337, 1, f. 1—146.

229 Bl. 4to, 21 Z. (26 × 15½; 17½ × 10cm). — Zustand: sehr wasserfleckig, besonders im Anfang; der Rand oft ausgebessert. — Papier: bräunlich, stark, glatt. — Einband: rother Lederbd. — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, ist aber von anderer Hand ergänzt, doch ist die Einleitung fortgelassen, so dass sogleich die Beschreibung der Krankheiten beginnt: الصداع الم في اعضاء الراس ويكون من سوء مزاج الخ Schluss f. 146b wie bei Pet. 316.

Schrift: ziemlich gross, weit, Persischer Zug, vocallos. Die Ueberschriften hervorstechend gross und roth überstrichen; die Stichwörter roth. Am Rande viele Bemerkungen, von derselben Hand, etwas kleiner. — Abschrift im J. 851 Šawwāl (1447) von شمس الدين الحوالي

F. 148 u. 149 gehören zwischen f. 145 u. 146.

F. 147 u. 150. 151 enthalten Notizen (فوايد), Heilmittellehre betreffend, von شهاب الدين الكازروني aus dessen Buch: كتاب القواعد.

2) Lbg. 974.

167 Bl. 8vo, 17 Z. (20⅔ × 14; 13⅓ × 8½cm). — Zustand: nicht recht sauber, zuletzt etwas wurmstichig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel von späterer Hand f. 1a:

"ك" الاسباب والعلامات للشيخ ابي الليث السمرقندي

Der Verfasser ist nicht ganz richtig angegeben. — Anfang und Schluss wie bei Pet. 316.

Schrift: Türkische Hand, ziemlich klein, gefällig, vocallos. Stichwörter roth. Text in rothen Linien eingerahmt bis f. 43a. Rand- und Zwischenglossen in der ersten Hälfte. — Abschrift im J. 946 Ram. (1540) von مصلح الدين بن معين الدين

6291. We. 1196.

327 Bl. 4to, 21 Z. (28⅔×20½; 23—23½×18½cm). — Zustand: fleckig, besonders stark in der ersten Hälfte und oft am Rande und im Rücken ausgebessert. Der Text ausgebessert f. 88. 129. 191. — Papier: gelb, grob, ziemlich stark. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel und Verfasser f. 1a:

كتاب شرح الاسباب والعلامات
للشيخ ... نفيس بن عوض بن حكيم

Anfang f. 1b: الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام الاتمان الاكملان علي من يداوي الارواح بطبّ الحقيقة ويبرئ الابدان بعلوم الشريعة ... وبعد فيقول الفقير الي الله تعالي نفيس بن عوض بن حكيم الطبيب، اني قد كنت من اهل بيت مشهور بهذه الصناعة وابتليت في عنفوان الصبي وريعان الشباب بمزاولة العلاج واصلاح المزاج الخ

Der Verfasser Nefīs ben 'iwaḍ ben Ḥakīm, um 825/1422 am Leben, hat sich seit seiner Jugend mit dem Studium der Medicin abgegeben; mit den speciellen Krankheiten (der Körpertheile) und Erläuterung ihrer Schwierigkeiten habe sich bisher Niemand befasst; er habe daher zu „diesem Buche" [dem Compendium الاسباب والعلامات] Noten geschrieben (فاخترت هذا الكتاب لان املي عليه الحواشي). Dieselben sind recht ausführlich. Das Buch hat er gewidmet dem مغيث الدين الغ بيك كوركان. Der Verfasser nennt weder den Titel des Werkes noch den Verfasser desselben. — Der Anfang des Grundwerkes ist hier fortgelassen: s. Pet. 316. Das eigentliche Werk beginnt die Beschreibung der Krankheiten aller Glieder mit dem Kopf, und zwar dem Kopfschmerz (الصداع). Der Commentar ist gemischt, und der Grundtext — von dem Vorwort abgesehen — ganz mitgetheilt. Beides fängt f. 2a so an: الصداع الم وهو خروج من حال طبيعته الي حال غير طبيعته علي ما عرفه جالينوس ومن تبعه كالرازي وصاحب الكامل وابي سهل المسيحي ... في اعضاء الراس قال الفاضل العلامة قطب المحققين في شرح الكليات ليس العين ونحوها من اعضاء الراس ... ويكون الصداع من سوء مزاج اي مختلف وهو ان يكون للاعضاء في جواهرها مزاج متمكن ... حارّ ساذج وذلك يكون الخ

Der Commentator hat sein Werk nicht ganz zu Ende geführt oder wenigstens, das Ende desselben findet sich nicht. Sein Commentar hört auf mit dem Abschnitt, der handelt: في الخلع والوثي والوهن الخ f. 292a mit den Worten: وساير ما يقع في ضماد الفتق فانها تشدّ العضو وتنشف الرطوبات،

Die Vervollständigung des Werkes schliesst sich unmittelbar daran. Nach dem Bismillāh fängt dieselbe so an (f. 292a): الحمد لله الذي شرح صدور اولي الالباب ووفّق من شاء من عباده لمعرفة العلامات ... وبعد فيقول راجي عفو ربّه القريب العبد الفقير مدين بن عبد الرحمن الطبيب بدار الشفا بمصر غفر الله له كل اصر، هذه تكملة كاملة وتتمة فاضلة لشرح الشيخ العلامة الخ

Der Verfasser des nachträglichen Schlusses des Commentars ist Madjan ben 'abd errahmān elqūçūnī elmiçrī, um 1044/1634 noch

am Leben. Er hat mehrere medicinische Werke geschrieben, die von Elmoḥibbī aufgeführt werden, diese Ergänzung ist aber nicht erwähnt. — Er sagt in seiner Vorbemerkung, das Todesjahr des نفيس (der in der Unterschrift f. 292ª übrigens ابن النفيس heisst) habe er nicht ausfindig machen können, habe aber am Ende des شرح المفتاح von seiner Hand bemerkt gesehen, dass er das vorliegende Werk im J. 815/1412 beendigt habe. Der Verf. des Grundwerkes aber نجيب الدين محمد بن على بن عمر السمرقندي sei Zeitgenosse des الفخر الرازي gewesen und von den Tataren getödtet im J. 618/1221 in der Stadt Herāt. Diese Ergänzung habe er im Jahre 1026 Ṣafar (1617) angefangen und nach der Unterschrift f. 327ᵇ vollendet in Elqāhira im J. 1027 Ǵom. II (1618). Dieselbe handelt von den Giften und beginnt so f. 292ª:

في سقى السموم هي جمع سم ويجوز تثليث اوله وهو كلما يوثر في البدن ويغيره قاهرا له بكيفيته او بصورته النوعية . . . من خاف ان يسقى سمّا المراد بالسقى هنا ما يصل الي الجوف علي ايّ وجه كان الخ

Schluss (handelt: في عض الاربعة والاربعين (هو حيوان له اربعة واربعون قايمة) f. 327ᵇ:

وربما كفى فيه استعمال الملح والخل على الموضع المعضوض ضمادا لنفعهما من لسعة العقرب والتمساح ومع الزوف من نهشة الافاعي والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب، وهذا آخر ما اردنا شرحه من تكملة شرح الاسباب والعلامات وما معها من المعالجات،

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Der Grundtext roth überstrichen. — Abschrift c. 1030/1621. — Collationirt im J. 1033/1624.

Am Rande steht Inhaltsangabe, oft auch kurze Noten. Der Verfasser behandelt u. A. Ohrkrankheiten f. 94ª, Zahnschmerzen 110ª, Milzbeschwerden 177ª, Hämorrhoiden 190ᵇ, Harnbeschwerden 202ª.

Es fehlen nach f. 46 10 Bl., nach 85 8, nach 139 und 228 je 4 Bl. — HKh. I 594.

6292. Mf. 88.

60 Bl. Folio, 21 Z. (32 × 22; 23 × 12—17ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; die ersten Blätter unten am Rande beschädigt, ausserdem oben am Rande fleckig; ebenso die letzten Blätter fleckig. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt. Anfang und Schluss fehlt.

Ein Stück desselben Commentars (= We. 1196, f. 94ª, 14 bis f. 146ᵇ, 15). Es geht von Behandlung der Ohrenkrankheiten (في امراض الاذن) bis zu der des Heisshungers (الشهوة الكلبية).

Schrift: klein, gefällig, deutlich, vocallos. Der Grundtext roth überstrichen. Am Rande (oft mit rother Dinte) die Angabe der behandelten Krankheiten; bisweilen auch andere Bemerkungen. — Abschrift c. 1100/1688.

Mf. 132, 3, f. 1ᵇ. Anfang des Inhaltsverzeichnisses zu dem medicinischen Werk كـ اسباب وعلامات.

6293. Mq. 46.

5) f. 35—80.

8ᵛᵒ, 17 Z. (21 × 14; 12 × 5ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, stark, etwas glatt.

Titel f. 35ª von späterer Hand:

هذا كتاب يسمي قانونجه في الطب

und f. 1ª: مختصر القانون في الطب und f. 36ᵇ übergeschrieben: هذه رسالة مختصرة من الطب Was Alles richtig ist; das Werk heisst gewöhnlich القانونجة und ist ein kurzer Auszug aus dem Elqānūn des Ibn sīnā, in 10 مقالة. Verfasser fehlt; er ist:

محمود بن محمد بن عمر الجغميني

Anfang f. 36ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلوة على خير المرسلين محمد وآله اجمعين وبعد فهذا مختصر مشتمل على زبدة ما يجب استحضاره من صناعة الطب انتخبته من كتب الاقدمين ورتبته على عشر مقالات،

Dies Compendium der Medicin ist verfasst von Maḥmūd ben moḥammed ben 'omar *elǵa'mīnī* elḫowārizmī, um 620/1223 am Leben. Der Inhalt desselben ist genau angegeben bei We. 1187, 1.

Schluss f. 79ᵇ: واما الحلواء فالعسل معين علي الهضم والجبني غليظ مولد السدد، والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب،

Schrift: sehr klein, deutlich, gleichmässig, fast vocallos. Ueberschriften roth. Breiter Rand. — Abschrift c. 1100/1688. — HKh. IV 9347.

Glas. 125, 1, f. 1—15.

68 Bl. 4to, 19 Z. (24½ × 17½; 17 × 10^cm). — Zustand: lose Lagen. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: fehlt.

Dasselbe Werk. Titel u. Verfasser fehlt. Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt im 2. Abschnitt der 3. مقالة. Der 3. Abschnitt f. 1^a, 6: فى النبض والتفسرة 3^a مقالة 4. فى النوم واليقظة u. s. w. Schluss f. 15^b: والسماق والتفاح فقوتهما مثل قوة عصارتها

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, gleichmässig, deutlich, ohne Vocale und oft ohne diakritische Punkte. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1209 Ragab (1795) von محمد صالح بن حكيم نعمة الله الدستري النخعي الديلمى

Nach f. 10 ist eine grössere Lücke (4 Bl.)

6294. We. 1187.

1) f. 1—193^a.

195 Bl. 4to, 21 Z. (23½ × 18; 17½ × 10½^cm). — Zustand: gut. — Papier: strohgelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser f. 1^a:

شرح القانونجة فى الطب للفاضل البغدادي
والمتن لمحمود بن محمد الجغميني

Anfang f. 1^b: سبحانك اللهم مقدر الامزجة والاجزاء ومدبّر القوي والاعضاء خالق الداء والدواء وموجد الالم والشفاء ... وبعد فان العلوم على تشعب فنونها وتكثر شجونها هي ارفع المطالب وانفع المآرب الخ

Commentar zu demselben Compendium, das zwar sehr angesehen und vielgebraucht, aber wegen seiner kurzen und knappen Ausdrucksweise schwer verständlich ist. Hiedurch und durch Freunde, besonders durch den Arzt تاج الدين الحسن الحكيم veranlasst, hat unser Verfasser den Commentar geschrieben, schwierige Fragen an passenden Stellen behandelt, mit Benutzung des قانون des Ibn sinā und besonders in Anlehnung an den Commentar des قطب الدين محمود بن مسعود الشيرازي † 710/1310 zu demselben, und nach einigen anderen Werken. Er hat sich zum Gesetz gemacht, die Einwände des علا الدين ابن النفيس القَرْشِيّ † 687/1288 gegen Ibn sinā zu widerlegen, und die Fehler des Verfassers Elǵa'mīnī zu verbessern. [Es sei hier beiläufig bemerkt, dass in Betreff des Gentilnamens القرشي, welchen der so eben angeführte Ibn ennefīs hat, ausdrücklich die Vocalisation mit بفتح القاف, also القَرْشِي (und nicht القُرَشِي), angegeben ist.] Der Verfasser des vorliegenden Commentars ist bloss genannt: Elfāḍil elbagdādī; wer darunter zu verstehen ist, weiss ich nicht. Er lebt nach dem J. 710/1310.

Voraufgeschickt ist eine مقدمة, in 3 فصل.

1. فى بيان شرف علم الطب ووجه الحاجة اليه 2^a فصل
2. فى ذكر وصايا للطبيب 2^b فصل
3. فى ضبط معاقد الطب وابوابه 3^a فصل

Dann beginnt der gemischte Commentar; dieser durch rothes ش, der Text durch rothes م bezeichnet. (Das hier Ueberstrichene ist der Grundtext.) Das Werk fängt so an f. 3^b:

قال المصنف رحمه م وبعد فهذا مختصر مشتمل على زبدة ما يجب استحصاره من صناعة الطب ش الصناعة ملكة نفسانية يقتدر بها على استعمال موضوعات ما نحو غرض من الاغراض على سبيل الارادة ... م انتخبته ش اي اخترته م من كتب الاقدمين ورتبته على عشر مقالات،

Das Werk zerfällt also in 10 مقالة.

1. مقالة 3^b (in 5 فصل) فى الامور الطبيعية
  1. 3^b فى الاركان والامزجة 2. 7^b فى الاخلاط
  3. 11^a فى الاعضاء 4. 12^b فى القوي
  5. 17^b فى بقية الامور الطبيعية وهي الافعال الصادرة عن القوي والارواح والاسنان والالوان والسحنة والفرق بين الذكر والانثي،
2. مقالة 18^b (in 7 فصل) فى التشريح

  Der Commentator schickt vorauf 3 مقدمة:
  1. فى بيان اختلاف الحيوانات 19^a مقدمة فى الاعضاء
  2. فى بيان وجه انتفاع 20^b مقدمة الطبيب بعلم التشريح
  3. فى اثبات منافع الاعضاء 20^b مقدمة

  1. 21^a فى العظام 2. 24^a فى بقية الاعضاء المفردة
  3. 29^a فى الاعضاء المركبة نحو الدماغ والعينين والاذنين واللسان

4. 32b في الرئة والقلب
5. 33b في حجاب الصدر والمعدة والامعاء
6. 34b في الكبد والمرارة والطحال
7. 36b في بقية الاعضاء المركبة وهي الكليتان والمثانة والانثيان والقضيب والرحم
3. مقالة 40a (in 5 فصل) في احوال بدن الانسان والاسباب والعلامات الدالة عليها
1. 40a في الصحّة والمرض
2. 44b في الاسباب الضرورية المغيّرة لاحوال ابدان الناس والحافظة لها
3. 56a في الاسباب الممرضة
4. 60a في العلامات الدالّة على احوال بدن الانسان من جهة المزاج
5. 61b في العلامات الدالة على احوال البدن من جهة الاخلاط
4. مقالة 67a (in 6 فصل) في النبض والتفسرة
1. 67a في معرفة البسائط من النبض
2. 75a في الانواع المركبة من النبض
3. 77b في الوان البول 4. 79b في قوام البول وراىحته
5. 80b في صفاء البول وكدورته وقلته وكثرته وزبده
6. 81a في الرسوب
5. مقالة 84a (in 10 فصل) في تدبير الاصحّاء وعلاج المرضى على وجه كلّي
1. 86a في الماكول والمشروب
2. 86b في الرياضة والدلك
3. 88a في تدبير الاستحمام 4. 90a في النوم واليقظة
5. 90b في التدبير بحسب الفصول
6. 91a في تدبير الحبلى والمرضعة والاطفال
7. 91b في تدبير الصبيان والشبّان والكهول والمشايخ
8. 92a في علاج المرضى وهو اما باستعمال الادوية او بعلاج اليد
9. 95b في الفصد والحجامة
10. 96b في القيء والاسهال والحقنة
6. مقالة 99a (in 13 فصل) في امراض الراس
1. 99a في الصداع والشقيقة والدواء
2. 102a في السرسام 3. 102b في الماليخوليا
4. 106a في الصرع 5. 107b في السكتة
6. 108b في الفالج واللقوة والرعشة وتشنج الرطب
7. 110b في الزكام 8. 111a في الرمد

9. 111b في ضعف البصر وسيلان الدموع
10. 112a في اوجاع الاذن 11. 112b في امراض الانف
12. 112b في وجع الاسنان واللثة
13. 113a في الخوانيق ووجع اللهاة
7. مقالة 113b (in 18 فصل) في امراض الاعضاء من الصدر الى اسفل السرّة
1. 113b في السعال
2. 114a في ذات الرية وهي ورم في الرية يحدث من امتلائها من الدم
3. 117a في ذات الجنب وهي ورم في الحجاب
4. 118a في الربو وضيق النفس
5. 119a في الخفقان 6. 120a في نفث الدم
7. 120a في ضعف المعدة 8. 121b في الغثيان
9. 124a في المغص 10. 124a في الفواق
11. 124b في الهيضة والاسهال
12. 127a في الزحير 13. 127b في القولنج
14. 129b في الديدان المتولدة في البطن
15. 130a في اوجاع الكبد 16. 130b في الاستسقاء
17. 133a في وجع الطحال 18. 133a في اليرقان
8. مقالة 134a (in 9 فصل) في امراض بقية الاعضاء
1. 134a في وجع الكليتين
2. 135a في امراض المثانة 3. 135b في امراض المقعدة
4. 136a في خروج الماء من القضيب
5. 136b في امراض الانثيين 6. 137a في الفتق
7. 137a في افراط الطمث وضعف الباه
8. 141b في النقرس وعرق النسا ووجع المفاصل والحدبة
9. 142a في الدوالي وداء الفيل
9. مقالة 142b في العلل الظاهرة في ظاهر الجسد والحمّيات (in 8 فصل).
1. 142b في السعفة
2. 142b في البهق والبرص والجذام
3. 144a في الحكة والجرب 4. 144a في الشرى والحصف
5. 144b في الحصبة والجدري والثاليل
6. 145a في الاورام 7. 147a في السرطان والخنازير
8. 148b في الحميات

[Der Commentator fügt hinzu f. 158a ff.: تذنيب في احكام البحارين وما يتعلق بها in 21 مقصد.]

10. مقالة 161ª في قوى الاطعمة والاشربة المألوفة (in 13 فصل).

1. 161ª في الحبوب 2. 162ᵇ في اللحم والبيض
3. 163ᵇ في اللبنيات 4. 164ª في البقول
5. 168ª في الفواكه 6. 175ª في الرياحين
7. 178ᵇ في الادهان 8. 179ᵇ في الطيب والمسك
9. 181ª في التوابل والابازير 10. 181ᵇ في الدواصير
11. 182ª في الانبذة والاشربة والربوب
12. 183ª في الانبجات 13. 183ᵇ في اختلاف الطبخ

An diesen Schlussabschnitt des Werkes hängt der Commentator einen Anhang in 14 فصل, dessen Kenntniss dem Arzte unentbehrlich sei.

1. 186ᵇ في دفع السموم المشروبة
2. 187ᵇ في الادوية النافعة من لسوع الحيّات والعقارب
3. 188ª في الادوية التى تطرد الهوام
4. 188ª في الاسباب الداعية الي تراكيب الادوية
5. 188ᵇ في استخراج عدد ما يحتاج اليه من التراكيب
6. 188ᵇ في استخراج اوزان العدد المحتاج اليه
7. 188ᵇ في الاسباب المقتضية لاختلاف الاوزان
8. 189ª في قوانين مشتركة بين ساير التركيبات
9. 189ª في امر ربما تقع اليه الحاجة من التركيب
10. 189ᵇ في ذكر الادوية المسهلة المشهورة وخواصها وكيفياتها ومقدار شرباتها
11. 190ᵇ في ذكر بعض المركبات المشهورة
12. 191ᵇ في استخراج طبايع المركبات
13. 192ᵇ في الاوزان والمكاييل
14. 193ª في تحويل وزن الدرهم الي وزن المثاقيل وبالعكس

Schluss f. 193ª: تكن اثنين وثلاثين حبة ونصفها فرد عليه سبعها وهي اربعة ونصف تبلغ سبعة وثلاثين حبة هي بوزن حبات الدرهم وهو الجواب وليكن هذا آخر كلامنا في هذا الكتاب والله اعلم بالصواب الخ

Schrift: Persischer Zug, klein, fein, gedrängt, deutlich, vocallos, gleichmässig. Ueberschriften u. Stichwörter roth. Am Rande hier u. da Bemerkungen, zum Theil Persisch. — Abschrift vom J. 1122 Rabīʿ II (1710). — Collationirt in demselben Jahre.

HKh. IV 9347 (der Commentar nicht erwähnt).

Auf 5 Vorblättern (und ebenso f. 194ᵇ u. 195) stehen allerlei Notizen von meistens kurzem Umfang, die sich besonders auf Medicin (Recepte, z. B. zu Pflastern, Salben etc., Mittel gegen verschiedene Krankheiten) beziehen, zum Theil in Persischer Sprache. Auf der Rückseite des 1. Blattes stehen einige Verse, die der Brieftaube, dem Fasan (التدرج) und der Eule (البوم) in den Mund gelegt werden.

Auf der inneren Seite des Vorderdeckels eine Anweisung zum الرمل, dem Ḣalîfen ʿAlî zugeschrieben (طريق للرمل).

6295. Spr. 1880.

1) f. 1—4.

37 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (20 × 15½; 14 × 10½ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig, besonders stark am oberen Rande; nicht ohne Wurmstiche. — Papier: gelb, stark, wenig glatt. — Einband: Pappbd mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser (von neuer Hand) f. 1ª und 1ᵇ oben:

كتاب الداء والدواء لابن قيم الجوزية

Anfang f. 1ᵇ: ما تقول السادة العلماء ايمة الدين رضي الله عنهم اجمعين في رجل ابتلي ببلية وعلم انها ان استمرت به فسدت دنياه وآخرته وقد اجتهد في دفعها عن نفسه بكل طريق فما يزداد الا توقدا وشدة فما الحيلة في دفعها وما الطريق الي كشفها' الخ

Auf diese Frage nach einem Mittel gegen hartnäckige Krankheiten erfolgt die Antwort des شمس الدين ابو عبد الله محمد بن ابي بكر بن ايوب امام المدرسة الجوزية, so beginnend f. 1ᵇ: الحمد لله ثبت في صحيح البخاري من حديث ابي هريرة عن النبي صلعم انه قال ما انزل الله داء الا انزل له شفاء الخ

Nach Aussprüchen Moḥammeds setzt Ibn qajjim elǵauzijje † 751/1350 (No. 1069) auseinander, dass ein Hauptmittel gegen Krankheit der Qorān und das Gebet sei, besonders das inständige anhaltende Gebet und Frömmigkeit in Gedanken, Worten und Werken. — Von dem ziemlich umfangreichen Werke ist hier nur der Anfang vorhanden. Es hört f. 4ᵇ auf mit den Worten: فقال النبي صلعم لقد دعي الله باسمه العظيم الذي اذا دعي اجاب واذا سئل به اعطي' اخرج الحديثين' (= We. 1592, 5ª, 10).

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. — Abschrift c. 1000/1591. — HKh. V 10104.

6296. We. 1592.

154 Bl. 8vo, 19 Z. (20 × 15; 13 × 8⅓cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel u. Verfasser f. 1a:

ك" الداء والدواء لابن قيم الجوزية شمس الدين ابي عبد الله محمد بن تقي الدين

Anfang: سيل الشيخ ... المعروف بابن قيم الجوزية زاده الله من فضله، ما تقول السادة الخ
Von den letzten Worten an = Spr. 1880, 1.

Das Werk zerfällt in eine grosse Menge ungezählter فصل, ohne bestimmte Ueberschriften.

Zuerst f. 3b: فصل والدعاء من انفع الادوية
4a فصل ومن انفع الادوية الالحاح فى الدعاء
4a فصل ومن الافات التى تمنع ترتب اثر الدعاء
4b فصل واذا جمع الدعاء حضور القلب
6b فصل وكثيرا ما تجد ادعية دعا بها قوم
7a فصل والادعية والتعوذات
7a فصل وهاهنا سؤال مشهور
10a فصل الامر الثاني ان يحذر مغالطة نفسه
14b فصل وكثير من الجهال اعتمدوا على رحمة الله
21a فصل واعظم الناس غرورا من اغتر بالدنيا
22b فصل فقد بين الفرق بين جنس الظن
23a فصل ومما ينبغى ان يعلم
24b فصل فلنرجع الي ما كنا فيه من ذكر دواء الداء
32a فصل وللمعاصي من الاثار القبيحة
37a فصل ومن عقوبات المعاصى ما رواه البخاري

u. s. w.

Zuletzt 121b فصل واذا كان الحب اصل كل عمل
124a فصل ولما كانت المحبة جنسا
124b فصل وكل حركة فى العالم العلوي
127a فصل وكانت المحبة والارادة 128a فصل والمحبة لها آثار
130a فصل ونختم الجواب بفصل يتعلق
131b فصل والطايفة الثانية الذين حكي عنهم
132b فصل ودواء هذا الداء القتال
134b فصل والعاشق له ثلاث مقامات
149b فصل فهذا الحب لا ينكر
150a فصل واما محبة النسوان فلا لوم
153b فصل والعاشق ثلاثة اقسام
153b فصل واما حديث من عشق

Schluss f. 154b: وتحت قوله ولمن خاف مقام ربه جنتان فنسال الله العظيم رب العرش العظيم ان يجعلنا ممن اثر حبه على هواه وابتغى بذلك قربه ورضاه، تم الكتاب

Schrift: ziemlich klein, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1100/1688.

6297. We. 1199.

100 Bl. 8vo, 17 Z. (20⅔ × 15; 13½ × 9½cm). — Zustand: ziemlich unsauber und an den Rändern, besonders oben, stark wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1a (grösstentheils ausgewischt):

هذا كتاب مختصر من كتاب الطب النبوي اختصره الشيخ جلال الدين عبد الرحمن السيوطي

(s. unten.)

Fast ebenso f. 1b oben am Rande.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي اعطي كل نفس خلقها وهداها والهمها فجورها وتقواها وعلمها منافعها ومضارّها وابتلاها ... وبعد فان الواجب على كل مسلم ان يتقرب الي الله تعالي بكل ما يمكنه من القربات ويستفرغ وسعه فى القيام بالاوامر والطاعات الخ

Compendium der Medicin, enthaltend hauptsächlich einen Auszug aus den die Medicin betreffenden Traditionssätzen und andern naturphilosophischen Stellen (من الاحاديث النبوية الطبية والآثار الطبيعية الحكمية). In dem Werke ist البخاري durch خ, مسلم durch م, الترمذي durch ت, النسائى durch ن, ابو داوود durch د, ابن ماجه durch ق bezeichnet. Die Angabe über den Verfasser ist unrichtig. Essojûṭî † 911/1505 kann das Werk nicht verfasst haben, da in We. 1200 eine Abschrift vom J. 798/1391 und in Cod. Bodl. Uri 638 von ungefähr dem J. 850/1446 vorliegt. Es ist demselben beigelegt, weil er in Traditionsdingen sehr erfahren war. Uebrigens führt auch HKh. ihn als Verfasser (mit den Anfangsworten unserer Handschrift) an. — In We. 1200 wird es dem Dâwûd ben abû 'lfarag zugeschrieben. — Eingetheilt in 3 فن (deren Uebersicht f. 2a).

1. فن f. 2ª (in 2 جملة) فى قواعد الطب علمه وعمله
1. جملة 2ª فى الامور الطبيعية، فالطبّ ينقسم الي جزء علمىّ وجزء عملىّ الخ
2. جملة 5ᵇ فى قواعد الجزء والعمل، فينقسم الي حفظ الصحة ومداواة المرض الخ
10ª فصل فى تدبير الحركة والسكون البدنيات
11ᵇ فصل واما تدبير الاستفراغ
12ª فصل فى الجماع 12ᵇ فصل فى الحمام
14ᵇ فصل فى الفصد والحجامة
16ᵇ فصل فى الاعراض النفسانية
18ª فصل فى مراعاة العادة
2. فن 19ᵇ (in 2 جملة) فى الادوية والاغذية
1. جملة 19ᵇ (in 2 باب) فى احكام الاغذية والادوية
1. باب 19ᵇ فى الادوية المفردة
2. باب 20ª فى احكام الادوية والاغذية (alphabetisch). Zuerst:
20ᵇ اترج يروي عنه عليه الصلاة والسلام
2. جملة 52ᵇ (in 2 باب) فى الادوية المركبة
1. باب 52ᵇ فى قوانين تركيب الادوية
2. باب 54ᵇ فى ذكر شىء من الادوية المركبة علي طريق الاختصار، اذكر فى هذا الباب الادوية المستعملة المشهورة،
3. فن 55ᵇ فى علاج الامراض مختصرا، قد تقدم ان الغاية من الطب حفظ الصحة الخ
57ª فصل التداوي افضل ام تركه
58ª فصل فى الحمية 59ª فى اختصار الاطبّاء
60ª فصل فى الحث على تعلم الطبّ
61ᵇ فصل اجتناب من لا يحسن الطب
61ᵇ فصل كراهية ان يسمي طبيبا
62ᵇ باب كسب الطبيب والتفل
64ª ترك اكراه المريض على الطعام والشراب
64ᵇ تشهية المريض واعطاءه ما يشتهي
65ª منع المريض من الاكثار مما يريد فى علته
65ª اطعام المزورات للمرضي
66ª حلق الراس من الاذاء 66ª عصب راس المريض
66ª غسل اطراف المريض 66ᵇ سعوط المريض
66ᵇ كراهة ورود المريض علي الصحيح
67ᵇ النهي عن التداوي بالنجاسات
68ᵇ فصل فى مداواة الحمي بالماء البارد

Darauf andere Krankheiten, 71ª الصداع, 71ᵇ الرعاف, 72ª وجع الفؤاد, 72ᵇ الاستسقاء u.s.w. Darunter 75ª فصل فى عضة الكلب الكلب
77ª فصل فى الطاعون 79ᵇ فصل فى الغيْل
82ª الرقية بالقران 83ᵇ تعليق التمايم
84ª فصل فى الادوية النبوية
87ª فصل جامع فى فصل الامراض وعيادة المرضي وغير ذلك
91ª فصل وقد سالنى بعض الاخوان ان اذكر شيئا فى التشريح وكيف يصل الغذاء الي الاعضاء،

Schluss f. 100ª: وقالت الاطبّاء ان دم الانسان اذا لحسه الكلب فانه يكلب فصلاة الله وسلامه على هذا النبي الامّىّ وعلى آله واصحابه وازواجه وذريته اجمعين والحمد لله رب العالمين، تم كتاب الطب النبوي بحمد الله وحسن توفيقه،

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688. Am Rande bisweilen Bemerkungen. — Nach f. 41 eine Lücke von 8 Blättern (= We. 1200, f. 33ᵇ, 8 bis f. 40ª, 10). HKh. IV 7877.

Mit den oben als Schluss angeführten Worten ist das Werk nicht zu Ende; nach f. 99 haben 3 Bl. gefehlt; das von neuerer Hand f. 100ª oben Hinzugefügte (Z. 1—3 bis فانه يكلب) schliesst sich zwar richtig an das Vorhergehende an, aber das Uebrige fehlt (= We. 1200, 83ᵇ, 5 bis 86ª).

6298. We. 1200.

86 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (18 × 12½; 14½ × 10½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber und fleckig, besonders auch an den Rändern und am Schlusse; nicht ohne Wurmstiche. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Titel u. Verfasser f. 1ª:
كتاب الطب النبوي من اللفظ المصطفوي علي قايله افضل الصلاة والسلام
لداود بن ابي الفرج المتطبب

Anfang wie bei We. 1199. Der Schluss ist hier f. 86ª (einige Seiten nach dem bei We. 1199 angeführten Schluss): وقوروا اليه انتهي العلم والحلم والسخاء والشجاعة وفيه جمعت المحاسن . . .

والاخلاق الحميدة المرضية وبمجموع ما ذكرنا وبامثاله صار اكمل الخلق كلهم، تم الكتاب بحمد الله الخ

Bl. 1 u. 41 von zwei verschiedenen neueren Händen richtig ergänzt. — Nach f. 61 fehlt 1 Bl., nach f. 67 2 Bl.

Schrift: ziemlich gross, blass, gewandt, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift zu eigenem Gebrauch im J. 793 Ğom. II (1391) von ابراهيم بن على بن محمد بن الوليد المغربي النابلسي

Collationirt.

6299. Pm. 108.

6) S. 54—70.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt. Er ist etwa: الطب النبوى

Verfasser (nach dem Vorwort):

ابو القاسم الحبيب النيسابوري

Anfang: الحمد لله رب العالمين ... من اخبار مروية عن النبي صلعم انه قال العلم علمانِ علم الابدان وعلم الاديان ثم ان ابا القاسم الحبيب النيسابوري رحمه بنى على هذا الحديث ابوابا فى علم الابدان،

Denselben Gegenstand, wie in dem vorhergehenden Werke, behandelt diese Schrift, aber kürzer und aus früherer Zeit. Der Verfasser ist Elħabîb ennîsâbûrî abû 'lqâsim.

Da nach einem Ausspruche Moħammeds das Wissen zweierlei ist, vom Körper und von der Religion, hat der Verfasser hier, nach Aussprüchen des Propheten, die Wissenschaft von den körperlichen Zuständen in Bezug auf Diät und Nahrungsmittel und bestimmte Krankheiten (nebst etwaigen Mitteln) behandelt, und zwar in vielen (ungezählten) Kapiteln. Die Gewährsstützen sind fortgelassen.

Zuerst: باب فى الادوية عن ابن عمر رضه انه قال قال رسول الله طعام البخيل داء وطعام السخىّ دواء، باب منفعة الخبز عن عايشة رضا الخ

Zuletzt: باب علاج الفزع، روي ان مغيرة بن الوليد كان يفزع بالليل ... فقل اعوذ بكلمات الله التامات من غضبه ومن عناده وعقابه ومن همزات الشياطين ان يحضرون فقالها وذهب عنه ذلك،

HKh. IV 7877.

6300. Pm. 677.

4) f. 61—70.

8vo, 23 Z. (Text: $14\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2}$ cm). — Zustand: ziemlich gut; nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Titel f. 61a von ganz später Hand (dem Anfang entsprechend): الطب النبوي

Verfasser fehlt.

Anfang f. 61b: هذا كتاب يشتمل على الطب النبوي صلعم وهو محذوف الاسانيد ليقرب تناوله ويسهل حفظه للطالبين، الحمد لله رب العالمين والصلوة ... اخبرنا الشيخ الرييس العالم ابو طاهر المطهر بن على ابن عبيد الله الفارسي قال الشيخ الفقيه ابو محمد الحسن بن احمد السمرقندي الحافظ رحمه قراءة عليه بنيسابور فاقرّ به وقال اخبرنا الشيخ ابو العباس جعفر بن محمد بن المعتز رحمه قراءة عليه، باب ما انزل الله داء الا انزل له شفاء عن ابي هريرة رضه الخ

Gleichen Inhalts wie das vorige Werk. Es ist eine Sammlung von Aussprüchen Moħammeds über Krankheiten, Medicin und Gesundheitspflege, abgekürzt aus einem grösseren Werke über den Gegenstand. Die Reihe der Gewährsmänner ist fortgelassen; es ist eigentlich immer nur der letzte angegeben. Daher fangen alle Sätze an mit عن (oder auch وعنه). Besondere Eintheilung in Abschnitte oder Kapitel findet nicht statt, nur f. 63b steht: فيما جاء ان المعدة حوض البدن was als فصل oder باب angesehen werden kann.

Schluss f. 70b: قال قدم على النبي صلعم رجل من ثقيف مجذوم ليبايعه فذكرت ذلك للنبي فقال ائته فاخبره اني بايعته فليرجع، والحمد لله رب العالمين،

Damit ist aber das Werk nicht zu Ende; dieser scheinbare Schluss ist gefälscht (von فليرجع an): das Uebrige fehlt; wie viel, lässt sich nicht bestimmen.

Schrift: gross, kräftig, etwas schwungvoll, vocallos. — Abschrift c. 1100/1688.

6301. Lbg. 321.

1) f. 1—24a.

24 Bl. 8vo, 21 Z. ($21\frac{1}{2} \times 15$; $15 \times 9\frac{1}{2}$ cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

كتاب الطب النبوى للسيوطي

Anfang f. 1ᵇ: قال الشيخ ... السيوطي الشافعي ... الحمد لله حمد الشاكرين واشهد ... وبعد فهذا كتاب جمعت فيه الاحاديث الواردة في الطب مرتبة على الابواب الخ

Dies Werk gleichen Inhalts wie die vorigen könnte allerdings von Essojûṭî verfasst sein. Dieselbe Handschrift, mit gleichem Anfang, scheint enthalten in Cod. Bodl. Uri 646. Sie hat daselbst den Titel:

كتاب المنهج السوىّ والمنهل الروىّ في الطبّ النبوى

ohne Angabe eines Verfassers; HKh. VI 13279 schreibt das so betitelte Werk, mit obigem Anfang, dem Essojûṭî zu. Dennoch ist Cod. Uri 646 ein anderes Werk; trotz des gleichen Anfanges ist der Schluss verschieden, das Ganze auch ausführlicher. Cod. Uri 646 liegt in Spr. 1880, 2 vor, welche Handschrift denselben Schluss hat. — Lbg. 321, 1 ist nur ein **Auszug** aus Spr. 1880, 2. Einen solchen hat محمد بن محمد نجم الدين الغزّي † 1061/1651, unter dem Titel: المختار من طبّ المختار verfasst; es ist möglich, dass dies Werk hier vorliegt. Das Werk enthält, wie die anderen gleichen Namens, Moḥammeds Ansichten und Aussprüche über Krankheiten u. deren Heilungen und ist, nach gewissen Gesichtspunkten, in besonderen ungezählten Kapiteln zusammengestellt. Der Verf. beruft sich, ausser auf die grossen Traditionssammler, besonders auf ابن السُّنّى الدينوري † 364/974 und auf ابو نعيم † 430/1039. Das Hauptkapitel ist das alphabetisch nach den Heilmitteln geordnete باب المفردات f. 9ᵃ—17ᵃ. Die Diätetik nimmt auch einen grösseren Raum ein, f. 3ᵃ—7ᵇ.

Schluss f. 24ᵃ: قال الله الطبيب بل انت رجل رفيق رواه ابو داود وابن السنى وابو نعيم، آخر الكتاب

Schrift: ziemlich gross, etwas vornüber, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** c. 1150/1737. — HKh. IV 7877.

6302. Spr. 1880.

2) f. 5—37.

8vo, 19 Z. (20 × 15½; 14 × 10½cm). — **Zustand**: fleckig, besonders stark am oberen Rande, etwas wurmstichig. — **Papier**: gelb, stark, wenig glatt. — **Titel und Verfasser** fehlt. Es ist:

كـ المنهج السوىّ والمنهل الروي في الطبّ النبوي للجلال السيوطي

S. bei Lbg. 321, 1.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt f. 5ᵃ (mitten im Satze): اي يكشف ويزيل والفواد هنا راس المعدة وذلك لان الحزين يضعف باستيلاء اليبس على اعضائه وعلى معدته خاصة الخ

Ueber den **Inhalt** s. bei Lbg. 321, 1.

Die hier vorhandene Eintheilung ist:

f. 5ᵇ القول في الحجامة والفصد والاسهال والقيء
Anfang: اخرج ابو داوود وابو نعيم

8ᵇ احكام الادوية والاغذية المفردة،
Anfang: اترج، اخرج البخاري ومسلم وابن السنى وابو نعيم عن ابي موسي ان النبيّ صلعم

23ᵃ القول في الادوية المركبة
Anfang: قال ابن القيم في الهدي كان من هديه صلعم فعل التداوي

23ᵇ القول في الامراض المختصة بعضو عضو
Anfang: الصداع، اخرج الحاكم في المستدرك

33ᵃ القول في الامراض التى لا تختصّ بعضو دون عضو
Anfang: الحمّى، اخرج البخاري ومسلم والترمذي عن رافع بن خديج قال الخ

34ᵃ القول في الجراح والحكة ونحو ذلك
Anfang: اخرج البخاري ومسلم وابن السنى وابو نعيم

34ᵇ القول في القروح والبثور والجذام
Anfang: اخرج البخاري ... عن عائشة قالت كان رسول الله

35ᵇ القول في الكسر والوثي والخلع والسقطة والصدمة
Anfang: اخرج ابو داود وابن ماجة

36ᵃ القول في الزينة وقطع الرائحة الكريهة ونحو ذلك
Anfang: اخرج ابو داود وابن السني وابو نعيم عن ام مسلمة

القول في السموم 36ᵇ

Anfang: اخرج ابو داود والترمذي والحاكم وصححه عن ابي هريرة

القول في لدغ الهوام 37ᵃ

Anfang: اخرج الطبراني وابو نعيم عن على قال لدغت النبي عم عقرب

37ᵃ خاتمة. Anfang: اخرج ابو داود وابن السني وابو نعيم عن ابي رمثة قال انطلقت مع ابي الي رسول الله الخ

Schluss f. 37ᵇ: يقال من كتم السلطان نصحه والاطباء مرضه والاخوان بثه فقد خان نفسه، والله اعلم، تم الكتاب بحمد الملك الوهاب،

Schrift: ziemlich gross, deutlich, Gelehrtenhand, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 968 Ǵom. I (1561) von ابراهيم بن ابي اليمن بن صارم الدين الصيدوي

6303. Spr. 1881.

340 Bl. Folio, 21 Z. (30 × 16; 22 × 9cm). — Zustand: sehr wurmstichig. Der Rand z. Th. ausgebessert. Im Allgemeinen ziemlich gut. Der Text um f. 205 herum beschädigt. — Papier: gelb, ziemlich glatt und stark. — Einband: brauner Lederbd mit Goldstreifen im Rücken. — Titel f. 1ᵃ von neuer Hand (nur die erste Hälfte) und Vorrede f. 1ᵇ der ganze Titel:

الطب الاحمدي في ازالة الداء الدوي

Verfasser fehlt; nach der Vorrede f. 1ᵇ:

احمد بن صالح البحراني

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله مذهب الداء بالدواء وجاعل الشفاء في التربة والدعاء . . . اما بعد فيقول اقل الخليقة . . . احمد . . . البحراني . . . اني قد تتبعت الآثار وتجسست الاخبار وجمعت منها كتابا في الطب سميته بالطب الاحمدي في ازالة الداء الدوي الخ

Die Medicin nach Aussprüchen des Propheten und der الايمة الاطهار, „der reinen Imāme“, ein šî'itisches Werk, von Aḥmed ben ṣâliḥ *elbaḥrânî*, wahrscheinlich einem Bruder des 'Abd allāh ben ṣâliḥ elbaḥrânî (No. 2598), also um 1130/1718 am Leben. In Vorrede und 23 ذكر und Schlusswort.

المقدمة f. 2ᵃ (in 27 نكتة) في الطب والطبيب والمريض،

1. ذكر 25ᵇ (in 12 فكر) في صفة الحمي وما تعالج به

2. ذكر 38ᵃ فيما يومن من الادواء الثلثة وغيرها

3. ذكر 45ᵇ فيما يهيج عرق الجذام والبرص والدبيلة والاكلة والجنون

4. ذكر 52ᵇ في الدماميل والقروح

5. ذكر 56ᵃ في اوجاع الجسد من الراس الي القدم، (وفيه افكار)

6. ذكر 117ᵇ في الدم ودوامه 7. ذكر 127ᵇ في عسر الولادة

8. ذكر 129ᵇ في الفزع في النوم

9. ذكر 132ᵃ في طرد الشياطين، (وفيه افكار)

10. ذكر 143ᵃ في ابطال السحر

11. ذكر 148ᵇ في النظرة والعين

12. ذكر 152ᵇ في العوذ العامة لجميع الامراض

13. ذكر 171ᵇ في لدغة العقرب والحية

14. ذكر 179ᵇ في الدعاء على العدو

15. ذكر 264ᵇ في الصدقة

16. ذكر 267ᵃ في الاستشفاء بتربة الحسين عم

17. ذكر 276ᵃ في الاستشفاء بمطر نيسان

18. ذكر 278ᵃ في اشياء متفرقة من الخصال

19. ذكر 285ᵃ في الحجامة 20. ذكر 297ᵃ في الحمام والنورة

21. ذكر 304ᵃ في تسكين المرة

22. ذكر 305ᵇ فيما يتعين علي الجماع

23. ذكر 314ᵃ في بدء خلق الانسان والحكمة في تركيبه واعضائه

الخاتمة 328ᵇ في علاج الذنوب

Dieses Schlusswort schliesst mit einer Abhandlung, die betitelt ist الرسالة الذهبية (dieselbe in We. 1192, 1, f. 134 ff.). Sie ist gerichtet an den Ḥalîfen Elmamûn und wird beigelegt dem [المنسوبة الي] الامام المرتضى على بن موسي الرضا † 203/818. Ihr Inhalt ist اصول الطب وفروعه. Nach einer Vorbemerkung beginnt dieselbe f. 332ᵇ: اما بعد فانه وصل كتاب امير المومنين ادام الله عزه فيما امرني به من توقيعه على ابواب التجارب الخ

Schluss derselben f. 340ᵃ: العافية لمن يشاء ويمنحها اياه والحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين وصلي الله على محمد وآله اجمعين،

Das Werk selbst schliesst mit einer Stelle des محمد بن على بن بابويه über die Zulässigkeit dieser Aussprüche über Medicin so f. 340ᵃ: فقالت انا الخروبة فقال داود خرب المحراب فلم ينبت

فيه شيء بعد ذلك، وقال النبي صعم من لم يشفه الحمد فلا شفاه الله تعالي،

Schrift: ziemlich gross, gleichmässig, deutlich, fast vocallos. Ueberschriften roth (sie fehlen f. 238—248, wo Platz dafür gelassen). — Abschrift c. $^{1216}/_{1800}$.

In dem Werk werden oft citirt die Werke: كتاب من لا يحضره الفقيه und كتاب الكافى.

6304.

Andere die „Propheten-Medicin" behandelnde Werke sind noch verfasst von:

1) عبد الملك بن حبيب بن سليمان السلمى † $^{238}/_{852}$.

2) احمد بن محمد ابن السنّى † $^{364}/_{974}$.

3) احمد بن عبد الله النيسابوري ابو نعيم † $^{430}/_{1039}$.

4) جعفر بن محمد المستغفرى النسفى † $^{432}/_{1040}$.

5) احمد بن يوسف التيفاشى † $^{651}/_{1253}$, u. d. T. الشفا في الطب المسند عن المصطفى

6) عمر بن خضر العطوفى um $^{920}/_{1514}$, u. d. T. روض الانسان في تربية صحة الابدان

7) الوافى في الطب الشافى

6305. We. 1190.

1) f. 1—44.

185 Bl. 8vo, 17 Z. (20 × 14½; 15½ × 9^{cm}). — Zustand: wasserfleckig, besonders in der oberen Hälfte, auch sonst fleckig und nicht recht sauber. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1^a von ganz neuer Hand:

كتاب طب الرحمة في الطب والحكمة

was nicht ganz richtig ist. F. 2^a mitten zur Seite steht auch nicht ganz richtig: كتاب الرحمة في طب والحكمة Derselbe ist vielmehr, wie f. 2^b oben am Rande und wie in der Vorrede des Werkes f. 2^b unten steht:

كتاب الرحمة في الطب والحكمة

So auch bei HKh. III 5891 und We. 1719, 6. 1826, 1. In der Vorrede steht hier allerdings unrichtig كتاب رحمة und am Schlusse des Werkes كتاب الترجمة. Verfasser nach der Bemerkung f. 2^a am Rande oben:

جمال الدين محمد المهدي ابن ابراهيم الصنبري

Nach We. 1719, 6: محمد المهدي بن على بن ابراهيم الصنبري اليمنى

Nach HKh.: مهدي بن علي بن ابراهيم الصُّنْبُرِي اليمنى المهجمي المقرئ

Anfang f. 2^b: الحمد لله الذي اخترع من العدم الموجودات واظهر من الموجودات الكائنات . . . وبعد فهذا كتاب مختصر وضعته في علم الطب وهذبت اعراضه وقربت اغراضه وجعلته جامعا لعلم الطب في الاختصار الخ

Compendium der Medicin in 5 Kapiteln, deren Uebersicht am Ende der Vorrede steht, verfasst von Mohammed elmehdî ben 'alî ben ibrâhîm eljemenî *eççanbarî* (HKh. eççubunrî) ǵemâl eddîn um $^{810}/_{1407}$ am Leben. In Lbg. 1044, 1, f. 1^a und We. 1198, 5, f. 56 wird das Werk dem جمال الدين محمد البونى beigelegt, der mir unbekannt ist; in Pm. 207, 1 sogar dem Elgazzâlî.

1. باب f. 3^a في علم الطبيعة وما اودع الله تعالي فيها من الحكمة

فصل في الامزجة 4^a فصل في الاخلاط الاربعة 4^a

فصل في معرفة الغذاء المتصرف في الانسان 5^a

2. باب 8^b في طبايع الاغذية والادوية

فصل في الادوية 12^b فصل في الاغذية 8^b

3. باب 16^b فيما يصلح للبدن في حال الصحة

4. باب 22^b في علاج الامراض الخاصة بكل عضو مخصوص

5. باب 33^a في علاج الامراض العامة المتنقلة في البدن

Schluss f. 44^a: وان كانت العلة عظيمة مزمنة مثل الجذام فليعاود المسهل بكل اسبوع مرّة او في شهر مرتين او علي قدر ضعف الشخص وقوته فانه نافع مجرب والله اعلم، فهذا ما اراه [l. اردناه] واليه قصد كتابنا هذا . . . بفضل الله تعالي ان ينفعنا به . . . والحمد لله رب العالمين،

Schrift: ziemlich klein, Türkischer Zug, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. F. 12—26 von neuer, kräftiger, ziemlich grosser u. deutlicher Hand, auf weissem glattem Papier; um d. J. 1840. — Abschrift im J. 1005 Ǵom. II (1597) von حاجي حسين بن حاجي نظر

Collationirt. Am Rande öfters Inhaltsangabe, auch Verbesserungen u. Zusätze. Einige Blätter von grösserem Format und deshalb umgebogen. An einigen Stellen zwischen den Zeilen türkische Glossen, mit rother Dinte.

HKh. V 10132. II 2991. III 5891.

F. 44^b ein kleines, metrisch oft unrichtiges, Gedicht in 8 Versen, angeblich von الامام على.

über das, was an jedem Wochentage zu thun räthlich sei. Anfang (Wâfir):

لنعم اليوم يوم السبت حقا . . . الظباء

6306.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Lbg. 1044, 1, f. 1—30.

220 Bl. 12mo, 19 Z. (14³/₄ × 9¹/₂; 11¹/₂ × 6¹/₂cm). — Zustand: ziemlich fleckig u. unsauber; oft ausgebessert; wurmstichig. — Papier: gelb, grob, ziemlich stark. — Einband: rothbrauner Lederband mit Klappe. — Titel f. 1ª und im Vorwort: كتاب الرحمة فى الطب والحكمة Verfasser f. 1ª: جمال الدين محمد البونى

Bricht ab im 4. Kap. (welches f. 22ª beginnt) mit den Worten: سلس البول هو ان يخرج البول

Schrift: klein, gedrängt, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift um ¹⁰³⁸/₁₆₂₈ (nach f. 188ª).

2) We. 1826, 1, f. 1—58.

140 Bl. 8vo, 17 Z. (16 × 10; 10¹/₂ × 5¹/₂cm). — Zustand: im Anfang ziemlich unsauber und fleckig, besonders auch am Rande, weiterhin ziemlich gut; nicht ganz frei von Wurmstich. Der Rand einiger Blätter ist ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1ª und in der Unterschrift: كتاب الرحمة فى الطب والحكمة Verfasser nicht genannt.

F. 58ᵇ, vor Beschluss des Werkes, ist noch ein Mittel gegen Husten — das nicht zum Werke selbst gehört — angegeben.

Schrift: klein, kräftig, etwas rundlich, deutlich, vocallos. Ueberschriften meistens roth, sonst hervorstechend gross und schwarz. Bl. 19 u. 40 von späterer Hand ergänzt. — Abschrift vom J. 1156 Rabîʿ II (1743).

3) We. 1719, 6, f. 91—113.

Format etc. u. Schrift (c. 25—30 Z.) wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 91ª:

كتاب الرحمة فى علم الطب والحكمة

لمحمد المهدي بن على بن ابراهيم الصنبري اليمنى

Schluss im Ganzen wie bei We. 1190, 1, aber etwas ausführlicher. — Abschrift vom J. 1164 Moḥ.* (1751).

F. 113ᵇ unten enthält ein Mittel für Schwangerschaft; 114 theils verschiedene Mittel, theils ein Paar Aussprüche über die Aerzte.

4) Pm. 207, 1, S. 1—122.

246 Seiten 4to, 9 Z. (22¹/₂ × 16¹/₂; 15 × 10cm). — Zustand: unsauber und stark wasserfleckig, auch sonst nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, stark, wenig glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titelüberschrift S. 1 unrichtig: كـ" طب الرحمة تاليف امام محمد غزالي

Anfang u. Schluss wie bei We. 1190, 1.

Schrift: Persischer Zug, ziemlich klein, zum Theil gedrängt, wenig vocalisirt. Stichwörter roth. — Abschrift vom J. 1203 Ǵom. I (1789).

5) Pm. 677, 5, f. 71ᵇ—80.

8vo, 17 Z. (Text: 18 × 8¹/₂cm). — Zustand: nicht ganz sauber, auch fleckig. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Titel fehlt, s. Anfang. Verfasser fehlt.

Anfang f. 71ᵇ: هذا كتاب اختصرته من كتاب الرحمة فى الطب والحكمة لبعض الفضلاء رحمه' اعلم ان المؤلف قسم كتابه الى خمسة ابواب الباب الاول فى علم الطبيعة الخ

Dies erste Blatt (f. 71) ist von späterer Hand ergänzt; danach wäre das Folgende ein Auszug aus dem كـ" الرحمة. Das ist nicht der Fall; f. 72—79 sind ein Stück des Werkes selbst und enthalten den ersten Abschnitt des 1. Kapitels fast ganz und dann das Uebrige bis gegen Ende des 1. Abschnittes des 2. Kapitels. Die zuerst vorhandenen Worte sind f. 72ª, Z. 2 (denn Zeile 1 gehört der Hand und dem Verfasser von f. 71ᵇ an): المرارة الثانى خلط الدم وهو حارّ رطب اصله متولد من عنصر الهواء الطبيعي الخ und die letzten f. 79ᵇ: ويقتل الدود المتولد من العفونة فى البطن ولكنه نافع دفع ضرره'

Das 2. Kapitel beginnt f. 76ᵇ.

Zu diesem Bruchstück ist nun eine das Werk etwas abkürzende Ergänzung f. 71ᵇ, welche den Anfang des 1. Kapitels und des 1. Abschnittes enthält. Von derselben Hand ist auch f. 80ª, welche Seite den Schluss des Abschnittes (wie es scheint, vollständig) enthält; zuletzt (nach Besprechung von الفجل): واذا اكلت جميع الفواكه والبقول فلا يصلح بعدها شرب الماء والّا كانت سببا للعلل والامراض الرديئة ويبطل نفعها'

Im Ganzen liegt hier also das 1. Viertel des Werkes vor.

Schrift: gross, kräftig, deutlich und gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1050/1640.
Die Ergänzung kleiner und gedrängt, deutlich, aber nicht recht gefällig, etwas rundlich, gleichfalls vocallos und mit rothen Stichwörtern.

6) We. 1198, 5, f. 56ᵇ—58ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 4. (Text: 14 × 7—8ᶜᵐ). — Ueberschrift:

من كتاب الرحمة فى الطب والحكمة للبوني

Anfang: قال بقراط الحكيم الثوم شفاء للناس من السموم وفى هذا نظر لان السم منه بارد ومنه حار فالسم الحار الخ

Es wird dann über Vergiftungen u. Mittel dagegen gesprochen. — Ueber den Verfasser s. bei We. 1190, 1.

Das vorliegende Stück findet sich in der That in dem bezeichneten Werke: We. 1190, 1 (f. 41ᵃ, 14 bis f. 41ᵇ, 8 und f. 41ᵇ, 13 bis f. 42ᵃ, 4). Aber die folgenden hauptsächlich diätetischen Vorschriften f. 57ᵃ, 1 ff. finden sich in dem Werke nicht und sind vielleicht nicht einem bestimmten Werke entnommen. Sie beginnen: فوايد لطيفة قال بعض الحكماء احذر ان تجمع بين البيض والسمك فانهما يورثان القولنج الخ und schliessen f. 58ᵇ: واربعة تجلب الرزق قيام الليل وكثرة الاستغفار بالاسحار وتعاهد الصدقة والذكر والدعاء اول النهار

6307. We. 1591.

8) f. 54ᵃ—57ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titelüberschrift:

منظومة فى علم الطب

Verfasser fehlt. Es ist:

ابو الوليد ابن الشحنة

Anfang:

لله ذي الالطاف حمدي وعلا   رسوله الشافى الصلاة اولا
وبعد فالاركان جسم اول   ماء هواء نار ارض انفعل

In diesem Reǵez-Gedicht von 99 Versen giebt Abû 'lwelîd ibn eššiḥne † 815/1412 (No. 1820) einen Abriss der Medicin.

Schluss f. 57ᵃ:

وتمت الارجوزة الطبّيه فى مائة من رجز محويّه

6308. Spr. 1817.

2) f. 23ᵇ—24.

8ᵛᵒ, c. 33 Z. (20⅔ × 15; 15½ × 6ᶜᵐ). — Zustand: fleckig. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Titel f. 23ᵃ unten (und v. 6 des Gedichts):

الدرر الساطعة فى الادوية القاطعة

Verfasser f. 23ᵃ unten:

محمد بن الحنبلي الحنفى الحلبي

Ausführlicher:

محمد بن ابراهيم بن يوسف بن عبد الرحمن التاذفى الحلبى الحنفى رضى الدين [وشمس الدين] ابو عبد الله ابن الحنبلى

Ein medicinisches Reǵez-Gedicht in 135 Versen, in eine Menge ungezählter Kapitel (nach den besprochenen Krankheiten) zerfallend; von Moḥammed ben ibrâhîm ben jûsuf ben 'abd erraḥmân ettâḍifî elḥalebî elḥanefî raḍî eddîn (oder auch šems eddîn) abû 'abd allâh *ibn elḥanbalî* † 971/1563. Er hat darin das Werkchen برء ساعة (baldigste Genesung) versificirt (nach v. 5).

Anfang f. 23ᵇ (v. 1. 4):

الحمد لله مزيل الداء   بفضله ومنزل الدواء
وبعد فاعلم ان علم الطب لم   يستغن عنه من به نار الالم

Das 1. Kapitel باب الصداع, dann باب علاج باب دواء وجع الاسنان, باب الزكام, هيجان العين u. s. w. Die letzten Kapitel: باب عرق النسا, باب حكة الاطراف, باب الاعياء من كثرة المشى

Schluss f. 24ᵇ:

والحمد لله الكريم الشافى   من يحقق لطفه يعافى
ثم على محمد والآل   وصحبه الصلوة بالتوالي

Nach den in der Unterschrift mitgetheilten Versen des Vaters des Verfassers, des Borhân eddîn ibrâhîm, ist dieses Gedicht im J. 943/1536 verfasst.

Schrift: klein, deutlich, vocallos. Die Stichworte roth. — Abschrift um 1050/1640 nach der Handschrift des

احمد بن محمد الشافعي الحلبي ابن الملا

Collationirt. — Nicht bei HKh.

Dasselbe Gedicht in We. 1198, 4, f. 52—56ᵃ.

8ᵛᵒ, 17 Z. (20½ × 12¾; 14 × 7ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, ziemlich glatt und dünn. — Der Titel hat hier noch den Zusatz:

وهو نظم برء ساعة فى الطب

Der Verfasser heisst hier:

محمد بن ابراهيم التاذفي الحنفي الحلبي

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1150 Raǵab (1737) von محمد بن محمد بن الحاج علي العطار.

6309. Mq. 625.

1) f. 1—4ᵃ.

53 Bl. 8ᵛᵒ, c. 22 Z. (20½ × 14½; 15 × 10ᶜᵐ). — Zustand: lose Blätter, etwas am Rande beschädigt. — Papier: gelb, glatt, etwas stark. — Einband: fehlt. Die Blätter liegen in einem guten Pappdeckel mit Lederrücken. — Titelüberschrift f. 1ᵇ:

هذه الرسالة [المسماة] باصول العلاج
فى تصحيح المزاج

Verfasser fehlt: s. Schluss.

Anfang: الحمد لمن علم الانسان علم الابدان الذي لا يحصل بدونه صلاح بدن الانسان ... وبعد فاني لما رايت بعض ارباب المرام الخ

Kurzes Compendium der Medicin, in Vorwort, 4 Tabellen und Schlusswort; von Aḥmed ben elḥâǵǵ sinān *ibn śerbett* verfasst im J. 972 Śawwāl (1565).

المقدمة f. 1ᵇ فى معالجات الامراض بقول كلي، فاعلم ان الامراض لا تخلو

الجدول الاول فى معالجات الامراض الدموية كالحميات الخ 2ᵃ
الجدول الثانى فى الامراض الصفراوية 2ᵇ
الجدول الثالث فى الامراض البلغمية 3ᵃ
الجدول الرابع فى الامراض السوداوية 3ᵃ
الخاتمة فيما يجب مراعاتها عند المداواة على المعالج 3ᵇ

Schluss f. 4ᵃ: ولا ينفع العتيق اصلا وهو مما شاهدته مرارا وانا اضعف الانسان احمد بن الحاج سنان ... المشتهر بابن شربتي،

Schrift: Türkische Hand, klein, fein, sehr gedrängt, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift wol um 1100/1688.

6310. Mf. 162.

448 Bl. 4ᵗᵒ, 27 Z. (28½ × 17; 18—19½ × 9—10½ᶜᵐ). Zustand: lose Lagen und Blätter; in der untern Hälfte stellenweise wasserfleckig, ebenso der obere Rand. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: guter brauner Lederdeckel u. Klappe, nebst Futteral. — Titel f. 1ᵃ:

كتاب التذكرة فى الطب

Nach dem Vorwort f. 2ᵇ (und dem Schluss):

تذكرة اولي الالباب والجامع للعجب العجاب

Verf. f. 1ᵃ: داود البصير الطادى [l. الانطاكي]. Genauer:

داود بن عمر البصير الانطاكي القهري

Anfang f. 1ᵇ: سبحان مبدع الكاينات بلا مثال سبق ومخترع صور الموجودات فى اكمل نظام ونسق ومنوع اجناس المزاج ... وبعد فتفاضل افراد النوع الانسانى على بعضها بعضا اظهر من ان يحتاج الي دليل الخ

Der Verfasser Dāwūd ben 'omar elbaçîr *elanṭākî* elqāhirî † 1008/1599 war nicht bloss Arzt, sondern auch Philosoph und Schöngeist. Er führt f. 2ᵃ als seine Werke an:

استقصاء العلل	مختصر القانون
شافي الامراض والعلل	بغية المحتاج
الشرح على نظم القانون	قواعد المشكلات
	لطايف المنهاج

Er hat aber noch viele andere verfasst, deren Titel Elmoḥibbî angiebt.

Dies umfangreiche, und, wie der Verfasser sagt, aus seinem eigenen Antrieb und Erfinden eigenthümliche und alle übrigen derartigen Bücher ersetzende, Werk zerfällt in Vorrede, 4 Kapitel, Schlusswort.

المقدمة f. 2ᵃ فى تعداد العلوم المذكورة فى هذا الكتاب وحل الطب معها ومكانته وما ينبغى له ولمتعاطيه وما يتعلق بذلك من الفوايد

1. باب 7ᵃ فى كليات هذا العلم والمدخل اليه، اعلم ان لكل علم موضوع الخ

2. باب 14ᵇ فى القوانين الجامعة لاحوال المفردات والمركبات وما ينبغي لكل منها

1. فصل 14ᵇ فى احوال المفردات وما ينبغى ان تكون عليه

2. فصل 23ᵇ فى قوانين التركيب وما يجب فيه من الشروط والاحكام

3. f. 26ᵇ باب في ذكر ما تضمن الباب الثاني من المفردات والقرابادينات اعنى التراكيب المتنوعة مفصلا حسبما تقدمت الاشارة اليه مرتبا علي حروف المعجم‛ (Alphabetische Folge; beginnt mit dem Artikel: الوسن يونانى هو رجل الغراب وبمصر جزر الشيطان الخ

Letzter Artikel f. 317ᴬᵃ: ينموبه من الهندبا او نبات مغربي اصفر الزهر يلصق الجراحات‛)

4. f. 318ᵇ باب في تفصيل احوال الامراض الجزئية واستقصاء اسبابها وعلاماتها وضروب معالجاتها الخاصة بها ... وفي ذكر جمل من العلوم التى سبقت الاشارة اليها ووجه اعتلاق هذه الصناعة بها‛

Auch dies Kapitel ist alphabetisch geordnet; es beginnt nach einer Anzahl voraufgeschickter Grundsätze (قاعدة), f. 323ᵃ mit استسقاء هو من امراض الكبد باصالة في الاصح وقيل قد يحصل من الطحال الخ

Schluss f. 447ᵇ (in dem Artikel علم بزدره): فهذا جماع ما تدعوا الحاجة اليه من هذه الصناعة وما عداه فتطويله بلا فايدة والله سبحانه وتعالي هو المانّ بالتوفيق والعناية وهذا آخر ما انتهي من تذكرة اولي الالباب والجامع للعجب العجاب‛

Das 4. Buch umfasst nur die Buchstaben bis ط; das Uebrige fehlt und ist (nach dem Ausdruck am Schluss zu folgern) vielleicht überhaupt nicht mehr vorhanden. Elmoḥibbi in seinem biographischen Artikel sagt darüber nichts, aber HKh. II 2811 (p. 261) berichtet, dass das jetzt Fehlende wahrscheinlich abhanden gekommen sei. Nach dem Plan, der in der Einleitung f. 2ᵇ über das ganze Werk gegeben ist, sollte auch noch folgen das Schlusswort, enthaltend: الخاتمة في نكت وغرايب ولطايف وعجايب Dies fehlt jetzt natürlich auch.

Der Verfasser behandelt in dem 4. Kapitel auch einige mit der Medicin in Verbindung stehende Wissenschaften, nämlich:

334ᵃ	علم الاحكام	354ᵃ	علم البيطرة
343ᵇ	علم اختلاج	370ᵇ	علم الجراحة
351ᵃ	علم البط	372ᵇ	علم الجبر
351ᵇ	علم البحران	374ᵇ	علم الجعرافيا
388ᵇ	علم الهندسة	430ᵇ	علم الطبخ
390ᵇ	علم الهيئة	430ᵇ	علم الطلسمات
401ᵇ	علم الزردقة	439ᵃ	علم البزدرة

Die Foliirung ist Arabisch; übersprungen und nicht vorkommend: 155. 188. 250—254. 284—288. 414. 438. Dagegen nach f. 80 u. 151 je 1 Bl. übergangen (jetzt 80ᴬ. 151ᴬ).

Das Werk zerfällt hier in 2 Theile, deren 1. f. 1—317ᴬ, der 2. von f. 318—447 geht. — F. 318ᵃ enthält kurze Inhaltsübersicht des 2. Theils.

Schrift: ziemlich klein, gewandt, gleichmässig, deutlich, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. Text in rothen Doppellinien eingefasst. Auf f. 1ᵇ u. 318ᵇ ein ziemlich hübsches Frontispice, auf Goldgrund. — Abschrift c. 1100/1688. — Collationirt.

F. 448ᵃ von anderer Hand eine Anekdote aus dem Leben des Verfassers.

6311.

Dasselbe Werk enthalten in:

1) Pm. 580.

401 Bl. Folio, 25 Z. (30 × 17⅔; 23 × 11—11½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Flecken; so f. 65. 100 ff. 116. 150. 151. — Papier: gelb, glatt, (ziemlich) stark. — Einband: rothbrauner Lederbd mit Klappe. — Titelüberschrift f. 1ᵇ: تذكرة داود ‟ك.

Anfang wie bei Mf. 162. 1. Kap. f. 7ᵃ, 2. Kap. f. 15ᵃ, 3. Kap. f. 27ᵇ, diese bilden den 1. Theil. Das 4. Kap. f. 280ᵇ (der 2. Theil) umfasst hier gleichfalls nur die Buchstaben ا bis ط (nach hebräischer Folge). Der letzte Artikel ist f. 395ᵃ طلسمات, dessen Schluss f. 401ᵇ: والخلود ابدا عليك الا ما اسعفتنى وقضيت حاجتى امين امين ثم يخرّ ساجدا ويقول القول في سجوده فان حاجته تقضى وان قربت له قربانا في حيواناته فتح جاحه وهذا آخر ما وجد والحمد لله وحده لا شريك له والحمد لله رب العالمين‛

An dem Schluss fehlt hier also, im Vergleich mit Mf. 162, Einiges.

Schrift: ziemlich gross, gewandt, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth, stehen so gleichfalls am Rande. Der Text in rothen Strichen eingerahmt. — Abschrift c. 1100/1688. — Arabische Foliirung.

2) We. 1167.

248 Bl. 4ᵗᵒ, 33 Z., von f. 197 an 32 Z. (27 × 18; 20½ × 12½ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut; doch ist f. 21—30 die obere Hälfte, 175—196 die untere

wasserfleckig, und f. 21—22, 183—196 (besonders zuletzt) schadhaft und ausgebessert. Auch sonst mehrfach fleckig, z. B. f. 138. 139. Bei f. 150. 159 ist der Rand ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt, von f. 197 an dünn. — Einband: rother Lederbd mit Klappe. — Titel f. 1ᵃ vollständig. Verfasser f. 1ᵃ: داود الانطاكي البصير

Anfang f. 1ᵇ: سبحانك مبتدع مواد الكاينات الخ

Die مقدمة f. 2ᵃ. 1. باب 5ᵃ. 2. باب 11ᵃ. 3. باب 20ᵇ. 4. باب 220ᵇ.

Das Werk ist unvollständig, da vom 4. Buch nur Buchstabe ا und der Anfang von ب vorhanden. Es hört hier auf bei Besprechung der Krankheit برص, mit den Worten f. 243ᵇ: ان غلبت في التوليد السوداء او البياض ان غلب البلغم وقد يتقدم الابيض ضعف الكلي والاغلب في تولد السوداء تقدم،

F. 217 ist leer, aber es fehlt wol Nichts.

Schrift: klein, breit, geläufig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Von f. 197 an ergänzt: neuere Hand, rundlich, ziemlich gross, deutlich, vocallos. — Abschrift vom J. ¹¹²⁰/₁₇₀₈ (nach f. 220ᵃ, denn nur auf den Haupttheil der Handschrift kann die Jahreszahl gehen). Die Ergänzung von f. 197 an c. ¹²⁴⁰/₁₈₂₄.

Nach f. 119 fehlt 1 Blatt.

3) We. 1168.

159 Bl. Folio, c. 26—31 Z. (32⅓×22⅔; 28×18—20ᶜᵐ). Zustand: am Seitenrande im Anfang u. am oberen Rande zu Ende der Handschrift wasserfleckig. — Papier: weisslich, grob, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel und Verfasser fehlt eigentlich, ist aber f. 1ᵃ übergeschrieben: كتاب الطب المسمي بتذكرة داود،

Anfang f. 1ᵃ: حرف الالف، الوسن يوناني هو رجل الغراب وبمصر حرز الشيطان وبالشام حشيشة النجاة والسلحفاة لانها ترعاه كثيرا الخ

Von dem Werke liegt hier bloss das 3. Kapitel (ohne Ueberschrift) vor, welches hier mit dem Buchstaben ل u. zwar mit dem Artikel لؤلؤ aufhört. Der Rest fehlt; ob er überhaupt in dieser Abschrift vorhanden gewesen, ist nicht gewiss.

Schrift: gross, flüchtig, rundlich, nicht recht deutlich, vocallos. Die Ueberschriften und Stichwörter zum Theil roth, späterhin in etwas grösserer Schrift, roth überstrichen. Der Text geht überhaupt, besonders aber am Ende, sehr dicht an den Rand. Von f. 150 an ist der Rand oben etwas beschädigt, so dass auch der Text an einigen Stellen gelitten hat. Nach f. 156 ist eine kleine Lücke und, wie es scheint, auch nach f. 157. — Abschrift c. 1840.

6312. Glas. 134.

5) f. 54—80.

Format etc. u. Schrift (21 Z.) wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 54ᵃ:

كـ" نزهة الاذهان في اصلاح الابدان
للشيخ داود الطبيب البصير

Der Titel so auch im Vorwort.

Anfang f. 54ᵇ: يا من سجدت جباه الاجرام لعزته صاغرة . . . وبعد فلما قرنت الاصدقاء بالاقارب . . . وجب على من خلصت نفسه الابية الخ

Therapie in Vorwort und 7 Abschnitten und Schlusswort, von demselben Dāwūd elanṭākī. Elmoḥibbī führt den Titel dieses Werkes an.

المقدمة f. 55ᵃ في معرفة الطب وموضوعه واقسامه
1. فصل 55ᵇ في الامور الطبيعية وهي سبعة
2. فصل 57ᵇ في التشريح وهو تفصيل اجزاء البنية الحيوانية
3. فصل 59ᵇ في الاسباب وهي اما ضرورية
4. فصل 60ᵇ في احوال البدن وهي ثلاثة
5. فصل 67ᵃ في الوصايا والقوانين
6. فصل 67ᵇ في تفاصيل العلل الباطنة من الراس الى القدم
7. فصل 77ᵇ في الامراض الظاهرة من الراس الي القدم
الخاتمة 79ᵇ تشتمل علي امور

Schluss f. 80ᵇ: امان من الرمد والسلاق والجرب، فهذا تلخيص ما اردنا تحريره . . . فعليك بحسن النظر وجودة الفكر ولواهب العقل الحمد والمنة وعلى نبيه الصلاة والسلام والتحية،

HKh. VI 13659.

F. 80ᵇ—83 allerlei Mittel, in dicker rundlicher Schrift.

6313. We. 1198.

2) f. 26ᵇ—32.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift f. 26ᵇ:

هذه رسالة لداود اتخذها الي درويش باشا

Anfang: باسمك اللهم نطلب النجا والشفا وباشارات ذكرك وصمدك نسأل الارشاد الي قانون الصحة والدوا . . . وبعد لما لقطتني يد الزمان ورمت بي الي الغربة وطوارق الحدثان تناولتني اكف من خدمته السعادة الخ

Eine die gesammte Medicin behandelnde Schrift, welche gegen bestimmte Krankheiten, deren Erscheinungsform nicht näher beschrieben wird, wirksame Mittel angiebt. Sie zerfällt in einige (ungezählte) فصل. Der Verfasser lebt unter dem Sulṭān مراد (f. 26ᵇ) † 1003/1594 und ist wol sicher der so eben vorgekommene Dāwūd elanṭākī. Es ist ein an Derwîś bāśā gerichtetes Sendschreiben.

27ᵃ فصل فى الطب، علم غايته بقاء الصحة
27ᵃ فصل جميع الامراض، تحدث عن فساد المزاج الخ
27ᵇ فصل فى الامراض، الصداع الحار الخ
31ᵃ فصل فى الامراض الظاهرة، الصلع والقرع
31ᵇ فصل فى السموم، تكون من المعادن
31ᵇ فصل فى ذكر مركبات ألفناها واخترنا افعالها الخ

Schluss f. 32ᵇ: فهذا ما حصرنا من مجرباتنا وفيه كفاية للمقتصر ومن اراد التطويل واستقصاء الخواص فعليه بكتبنا المطولة والله ينفع بها من تلقاها بالقبول وبحسن مقاصدنا والحمد لله رب العالمين،

6314. Lbg. 748.

62 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (21 × 15; 15½ × 9—9½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; in der unteren Hälfte wasserfleckig, auch ausgebessert. Bl. 1—3 schadhaft. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ:

كـ" الفوائد الطبية الموافقة لطب البرية لشهاب الدين احمد القليوبي

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي جعل نوع الانسان اكمل الانواع . . . وبعد فهذه مؤلفة لطيفة لا يجهلها انسان الخ

Compendium der Medicin, in Vorwort, 10 Kapiteln und Schlusswort, von Aḥmed elqaljūbī † 1069/1659 (No. 4367).

المقدمة f. 1ᵇ فى معرفة الطب وما يتعلق به
2. باب 5ᵇ (in 5 فصل) فى امراض الراس
3. باب 10ᵇ فى امراض العين وفيما يحدّ البصر ويقويه
5. باب 21ᵃ فى امراض الحلق والرقبة والصدر
10. باب 58ᵇ فيما يتعلق بالزينة فى الابدان وغيرها
الخاتمة 61ᵇ فى امور مهمّة مما يجب العمل به الخ

Schluss f. 62ᵇ: ويجلب الاوجاع وكل سوء وموت الفجاءة ويفتح كل شرّ يوجب سخط الرب وينسى الشهادة عند الموت والله اعلم،

Schrift: gross, kräftig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1200/1785. — Nach f. 1 fehlen ein Paar Blätter.

6315. We. 1203.

3) f. 73ᵇ—108ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1. 2). — Titelüberschrift f. 73ᵇ:

فصل فى الجراحة

Nach der Unterschrift f. 108ᵃ ist der Titel:

كـ" الغاية فى الطب

und der Verfasser: صالح افندي d. h.

صالح بن نصر الله الحلبى حكيم باشى ابن سلّوم

Anfang f. 73ᵇ: الجراحة تفرّق اتصال يقع فى العضو بآلة حادة والفرق بينها وبين القروح ان فى القروح سوء مزاج فى العضو يعفن او يأكل واما فى الجراحة فليس يكون شىء من ذلك بل ان حصل فى العضو خلل فى حركته او حسّه فليس ذلك لسوء مزاج بل لتفرق الاتصال الواقع فيه الخ

Das Voranstehende gehört zu der dritten Maqāle eines in 4 Maqālen getheilten medicinischen Werkes des Çāliḥ ben naçr allāh elḥalebî *ḥakîm bāśî ibn sallûm* † 1081/1670. Dasselbe ist verschieden (s. HKh. IV 8490) von seinem gleichfalls in 4 Maqālen getheilten Werk:

غاية الاتقان فى تدبير بدن الانسان

Aus dem Zusatz zum Titel in der Unterschrift فى بحث الجراحات könnte man vermuthen, dass das vorliegende Werk die Chirurgie behandle. Allein die 4. Maqāle handelt von Vergiftungen und dem Biss giftiger Thiere, also nicht von Chirurgie und da der Verfasser zu Anfang der 3. Maqāle eine Definition von „Wunden" giebt, so handeln die 2 vorhergehenden über etwas Anderes. Der obige Zusatz bezieht sich also bloss auf die 3. Maqāle. Das Ganze ist kurz gehalten und scheint ein Compendium über die gesammte Medicin zu sein; dann mag die 1. Maqāle allgemeine medicinische Begriffe, vielleicht

auch noch etwas von den Arzneimitteln erörtert, die 2. die inneren Krankheiten, die 3. die äusseren, die 4. die Vergiftungen behandelt haben.

فصل في احوال الشعر ونقصانه وبطلانه 89ᵇ	فصل في الكسر والخلع والوثي 85ᵇ
تناثر الشعر وسقوطه 90ᵇ	خلع العضو 87ᵃ
داء الثعلب وداء الحية 91ᵃ	امراض الزينة 87ᵇ
تشقق الشعر وتقصفه 92ᵃ	تغيير لون الوجه واحتراقه من الشمس 87ᵇ
الشيب وبياض الشعر 92ᵃ	الكلف في الوجه 88ᵃ
الحزاز والنخالة 93ᵃ	النمش في الوجه 88ᵃ
برص الاظفار وغلظها وطولها وتغيير شكلها 93ᵇ	في الادوية المحسنة للون الوجه والمحمرة له 88ᵇ
تغيير لون الاظفار من غير آفة 94ᵃ	آثار القروح والجدري في الوجه 89ᵃ
تشقيق الاظفار 94ᵃ	فصل في الرايحة الكريهة الكاينة في البدن 89ᵇ
تشقق الاطراف من البرد 94ᵃ	

Dann folgt sofort:

المقالة الرابعة في السموم ونهش الحيوانات السمّيّة 94ᵇ

علاج من سقى سما 96ᵃ	اعراض من اثر فيه السم 94ᵇ
فصل في السموم المعدنية 96ᵇ	الاحتراز عن السموم 95ᵃ
فصل في السموم النباتية 100ᵇ	كلام كلي في كيفية تاثير البادزهرات 95ᵇ
فصل في السموم الحيوانية 103ᵃ	

Schluss f. 108ᵃ: وما اشبه ذلك من الادوية النافعة المسموم المذكورة في الابواب المتقدمة ثم يسقى العليل البادزهرات المناسبة مدة اربعين يوما حتى يؤمن خوف الماء بالكلية واذا شرب ما ذكرنا اكثر من ذلك كان صوابا ونافعا بالغاية' قد كمل كتاب الغاية في الطب في بحث الجراحات وهو تاليف المرحوم صالح افندي عليه رحمة المعيد المبدي امين والحمد لله رب العالمين'

Die Ueberschriften fehlen bis f. 82ᵇ.

6316. We. 1193.

59 Bl. 8ᵛᵒ, 27 Z. (21×14½; 15×9½ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen im Deckel; der Rand in der ersten Hälfte nicht recht sauber; im Anfang etwas fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappdeckel mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ und im Vorwort:

كتاب جامع الغرايب وديوان العجايب
في العلوم الطبّية

Das Werk heisst auch (f. 20ᵇ): الجامع العفيفى
Verfasser f. 1ᵃ und 2ᵃ:

صدقة عفيف

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله فالق الاصباح وخالق الاجساد والارواح مدبر خلقه كيف شاء نساله التوفيق والاصلاح ... اما بعد فقد عنّ لي ان اصنف كتابا في العلوم الطبّية اجعله جامعا ما تفرق في المولفات القبلية الخ

Der Verfasser Çadaqa 'afîf, um 1140/1727 am Leben, ist wortreich und selbstgefällig. Nach der Einleitung, in der er über die Vortrefflichkeit der Heilkunde, die Aufgabe des Arztes und wie weit seine Kunst reicht, gesprochen und sich wegen der Abfassung des Buches gerechtfertigt hat, beginnt das Werk selbst f. 5ᵃ (dessen Eintheilung vorher angegeben ist in فاتحة, 4 ركن und خاتمة) so:

الفاتحة في خلق الانسان كما اشرنا وتركيب الجسد وتقسيم الطب ومعرفة النبض والبول وساير فصول الجسد' [اعلم انه لما كان الغرض من صناعة الطب حفظ صحة الانسان واعادتها اليه]

ركن 1. 13ᵃ في علم الطبيعة وما اودع الله تعالي فيها من الحكمة واذكر فيه اصناف الاخلاط واسبابها جملة وعلاماتها وما يضرها وما ينفعها جملة وما ينسب لها من الامراض جملة وما يوافق كل خلط من المآكل والمشرب اجمالا وساذكر فيه ما يغنينى عن مراجعة بقية الكتاب'

In Vorrede und 5 Kapp.

المقدمة 13ᵇ في ذكر كلام كلي في بيان ابتداء خلق الطبيعة [اعلم يا طالب الطب الخ]

باب 1. 14ᵃ في طبايع الاخلاط وكيفيتها ونسبها واصلها ومحلاتها وكيفية استحالتها تكريرا وتاكيدا

باب 2. 14ᵇ في ذكر اسباب زيادة الاخلاط في البدن وعلامتها بعد زيادتها علي وجه الاجمال

باب 3. 16ᵃ في ذكر ما ينفع كل خلط من ساير امراضه وما يضره علي وجه الاجمال

باب 4. 18ᵃ في ذكر ما ينشأ عن كل خلط من الامراض علي وجه الاجمال

باب 5. 19ᵃ في رمز ما يوافق ساير امراض كل خلط من الاربعة من المآكل والمشارب

2. ركن 20ᵇ في تدبير الصحة
In Vorwort, 18 Kapp., Schlusswort.

(So f. 21ᵃ; im Text 46ᵇ (فيما سبق به الوعد

3. ركن 49ᵇ في ذكر الادوية والاغذية المفردة وطباعها وما صدر في ذلك بين الاطباء من الاختلافات
In 2 Kapp.

(alphabetisch; zuerst der Artikel انسان, dann ابريسم, 52ᵇ اجاص, اقحوان etc.).
Hört auf in dem Buchstaben ب mit dem Artikel بلاذر (ohne Unterschrift).

Nach der Uebersicht des Werkes f. 5ᵃ enthält:

4. ركن: في ذكر الامراض التي تحصل من الراس الي القدم ظاهرا وباطنا واسبابها وعلاماتها وشطر مفيد جدًّا مختصر من علاجها،

الخاتمة: في بسط نكت وغرايب وقواعد معناها في علم الطب لا يستغنى الطبيب عنها،

Schrift: ziemlich klein, gewandt, gleichmässig, fast vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1142 Ǵom. I u. II (1729) vom Verfasser selbst (f. 20ᵇ).

6317. We. 1190.

2) f. 45ᵇ—105.

8ᵛᵒ, c. 22 Z. ($20^1/_4 \times 14^1/_3$; $15^1/_2 \times 10$ [$14^1/_2 \times 7^1/_2$]^{cm}). — Zustand: an mehreren Stellen wasserfleckig. — Papier: gelb, grob, etwas glatt. — Titel fehlt. Am Ende der Vorrede f. 45ᵇ steht er (und im Ganzen so auch f. 1ᵃ):

الدرة المنتخبة فيما صحّ من الادوية المجربة

Verfasser fehlt. S. unten.

Anfang f. 45ᵇ: الحمد لله الذي علّم الانسان ما لم يعلم وفضّل ابن آدم بالعقل السديد الاقوم وعظّمه على نوعه الحيواني بمدلول العقل الكريم . . . فحيث كان هذا من العلم ومعرفته ومعرفة متعلقاته واجبة تعلّمها وتعليمها اسّسها في هذا الخط هذا المختصر الخ

Compendium der Medicin, von Moḥammed ben moḥammed ben ʿalî elʿaṭṭâr, um 1140/1727 am Leben, nach ärztlichen Werken und eigenen Erfahrungen verfasst, in 2 Büchern zu je 20 Kapiteln, deren Uebersicht f. 46ᵃ—48ᵃ. Ohne die Krankheit zu beschreiben, führt der Verfasser die für eine bestimmte Krankheit nützlichen Heilmittel alphabetisch auf. — Das fast gleich betitelte Werk Glas. 204 ist verschieden.

1. Buch 48ᵇ ما يتعلق باعضاء الانسان
(behandelt die Glieder einzeln).

13. باب 62ª في ادوية الكبد
14. باب 63ª في ادوية الامعاء والمصارين
15. باب 63ª في ادوية المقعدة
16. باب 63ᵇ في ادوية الطحال
17. باب 65ª في ادوية الكلي والمثانة
18. باب 66ᵇ في ادوية اعضاء التناسل
19. باب 72ª في ادوية الرحم
20. باب 75ª في ادوية الاعضاء الطرفية

2. Buch 78ª فيما يختص بعضو دون آخر
1. باب 78ª في الخرجات
2. باب 83ᵇ في تسهيل القيء وقطع القيء وقطع الغشيان
3. باب 84ᵇ في قطع الاسهال
4. باب 86ª في اخراج الدود
5. باب 87ª في الحميات
6. باب 88ª في تحليل الرياحات والمغص واخراجها والقولنج
7. باب 89ª في الاورام والجراحات والدمامل
8. باب 90ᵇ في الجراحات وقطع الدم وقلع الاشياء الغايرة في البدن
9. باب 92ᵇ في ادوية الجرب والحكة والقوبا
10. باب 94ᵇ في ادوية القروح والبثور والجدري
11. باب 96ª في ازالة البرص والوشم
12. باب 96ᵇ في ازالة البهق والنمش
13. باب 97ᵇ في ازالة اليرقان
14. باب 98ª في ادوية حرق النار
15. باب 98ª في ادوية عضة الكلب
16. باب 98ᵇ في قرص العقرب والزنبور وغيرهما
17. باب 99ᵇ في التسمين وما معه
18. باب 101ª فيما ينفع من الوباء
19. باب 101ᵇ في منافع تتعلق بالصبيان
20. باب 102ᵇ في طرد الهوامّ والحيات والنمل والبق والقمل والفار والذباب من المنزل،
خاتمة 103ª في خواص وفوايد جليلات

Schluss f. 105ª: دهن البطم ينفع من الاعياء مروخا يقع في مراهم والله تعالي اعلم، قال المؤلف هذا آخر ما جمعته والحمد لله الذي اعان على ذلك ونسأله ان يحفظنا ... وصلى الله على سيدنا الخ

Schrift: ziemlich gross, gewandt, deutlich, vocallos. Stichwörter roth. Ueberschriften zum Theil schwarz, aber grösser. F. 45ᵇ von ganz neuer Hand ergänzt, f. 46—63 ebenfalls ziemlich neu, rundlich, deutlich. — **Autograph** des السيد محمد بن محمد بن الحاج على العطار im J. 1143 Rabīʿ II (1730) zu Damask.

Ein Werk ganz gleichen Titels ist von داود بن عمر الانطاكى † $^{1008}/_{1599}$ verfasst. Möglicher Weise ist **er** der Verfasser.

F. 105ᵇ steht ein فصل, handelnd في الدمامل, entlehnt dem كتاب المختار في الطب des ابن هبل.

6318. Pm. 353.

1) f. 1—48.

62 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. ($24^3/_4 \times 18^1/_2$; $18^1/_2 \times 12^3/_4$ᶜᵐ). — **Zustand**: nicht ganz sauber, auch nicht ohne Flecken; die Ecken mehrerer Blätter ausgebessert. — **Papier**: gelb, stark, glatt. — **Einband**: schöner Halbfranzband. — **Titel** f. 1ª (auf Goldgrund):

كتاب الادوية المختارة من مفردات ابن البيطار وغيرها

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الصداع الحار ينفع منه ضماد انزروت وصندل وبياض بيض اسفيداج وخل ودهن الخ

Weiterhin f. 2ª: الصداع الحادث من حرارة الشمس، ينفع منه ضماد دهن ورد وعصارة بقلة حمقاء الخ

Aufzählung von Krankheiten und Belästigungen des Körpers, nebst Angabe der dabei anzuwendenden Mittel, mit Benutzung des Ibn beiṭār und anderer Werke.

Zuletzt: للنمل بخور اصل حنظل زنباد صبا في اجحرتهن خلست، تم

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. — **Abschrift** vom J. 727 Raǵab (1327).

6319. Mf. 92.

193 Bl. 4ᵗᵒ, 18 bis c. 30 Z. (24×17; $19^1/_2$—$20 \times 18^1/_2$—14ᶜᵐ). — **Zustand**: unsauber und wasserfleckig, besonders in der oberen Hälfte. — **Papier**: gelb, dick, glatt. — **Einband**: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — **Titel** u. **Verfasser fehlt**. — **Anfang** u. **Schluss fehlt**.

Ein medicinisches Werk, ausführlich die **Behandlung** der einzelnen Krankheiten angebend; dieselben werden kurz genannt, dann die Mittel dagegen umständlich angeführt.

Die Handschrift ist völlig falsch gebunden. Die Blätter folgen so: 75—80. 47. 46. 27. 65—72. 48. 74. 38—45. 32. 73. 57—64. 154. 155. 49. 50—56. 156—158. 181. 182. 159. 160. 183. 184. 161. 162. 28—37. 153. 94—101. 112. 115. 113. 117—122. 114. 111. 110. 102—109. 116. 124. 83—88. 88A. 89. 125—127. 137. 135. 180. 185. 136. 134. 128. 129. 142—152. 130—133. 138—141. 171. 172. 186—193. 175. 176. 163—169. 170. 179. 123. 177. 173. 90—93. 174. 178. 81. 3. 10. 4—9. 11. 14. 15. 12. 24. 25. 21. 26. 22. 23. 13. 16—20. 2. 1.

Dies Werk richtet sich fast durchaus nach dem von Ibn sīnā im Qānūn befolgten System. Da es aber ein praktisches Handbuch zur Heilung der Krankheiten sein will, lässt es die allgemeinen Erörterungen über dieselben bei Seite und handelt bloss über die einzelnen bestimmten Krankheiten; es beschreibt aber die Erscheinungen derselben nicht, sondern giebt nur den Namen für deren Formen an und fügt dann ausführlich die medicinischen und diätetischen Mittel hinzu. Ein Auszug aus dem Qānūn ist es insofern nicht, als es auch andere Mittel (und sehr oft) angiebt als die dort aufgeführten. Von den 5 Büchern des Qānūn sind hier das 2. und das 5. (über die einfachen und die zusammengesetzten Heilmittel) nicht berücksichtigt. Ebenso wenig, nach der Anlage des Ganzen, wird der theoretische Anfang des 1. Buches (1. u. 2. فن) hier Verwendung gefunden haben. Da der Anfang des Werkes fehlt, lässt sich dies nur als sehr wahrscheinlich vermuthen. Es beginnt mit den diätetischen Regeln über Erhaltung der Gesundheit (= Qānūn, Buch I, 3. فن). Hier weicht der Verfasser insofern von der Anordnung im Qānūn ab, als er den grössten Theil der 1. u. 2. مقالة des 21. فن des 3. Buches (über Schwangerschaft u. Neugeborene) nicht weiterhin, an der ihm zugewiesenen Stelle, abhandelt, sondern hier an den Anfang, wo es sich um die Diätetik der kleinen Kinder handelt, stellt. Die einzelnen Krankheiten, denen das 3. Buch des Qānūn gewidmet ist, beginnen mit Behandlung der Kopfschmerzen f. 41b, ohne besondere Ueberschrift; es steht bloss: في ادوية الصداع الحارّ، يبدأ بالفصد ان احتيج اليه والاستفراغ ثم الاضمدة والاطلية، دواء نافع من الصداع الحارّ الخ Oefters steht eine Gesammtüberschrift, wie f. 73b امراض العين, 94a امراض الكبد, 104a امراض الكلي, oder auch bloss die Ueberschrift der betreffenden Krankheit wie f. 82b الفالج, 54b فساد الذوق u. s. w. Das 4. Buch des Qānūn ist bearbeitet f. 128b ff. und geht fast ganz bis zu Ende; es fehlt am Schlusse vielleicht nur 1 Blatt. Dieser Theil hat die Ueberschrift: مقالة في الامراض الشاملة للجسم باسره واولا في الحميات، und zerfällt, hinsichtlich der zuerst behandelten Fieber, in 5 فصل. Der erste derselben: الفصل الاول في علاج حميات يوم، علاج حمي يوم غمّية وهمّية فكرية، يجب ان يحتال في تسكين غمّه الخ

Derselbe hört auf in Behandlung der Extremitäten des Körpers, und zwar der Nägel.

Die Schrift, von derselben Hand, ist von verschiedener Grösse; zum Theil recht gross und breit und kräftig, zum Theil bedeutend kleiner, gedrängter, enger; gewandt, deutlich, fast ohne Vocale, oft ohne diakritische Punkte und insofern — namentlich betreffs der angegebenen Mittel — oft schwierig. Ueberschriften und Stichwörter meistens roth (zum Theil auch grün). — Nach f. 88 folgt ein ungezähltes Blatt, jetzt 88A. — Abschrift c. 520/1126.

Collationirt (nach f. 128a) im J. 528/1134.

Der Verfasser lebt also wol um 450/1058—500/1106.

6320. Glas. 8.

143 Bl. 4to, 17 Z. (22¾ × 15; 14 × 10cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ohne Wurmstich; Anfangs am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, dick. — Einband: Kattunband mit Lederrücken. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Es ist der 2. Theil eines Werkes, in welchem die einzelnen Krankheiten vom Kopf bis zum Fuss der Reihe nach ausführlich behandelt, ihre Kennzeichen (علامات) und ihre Behandlung (علاج) angegeben werden. Es beginnt hier in den Haarkrankheiten; dann folgen Auge, Zunge, Mund, Kehle u. s. w.; f. 46a die Herzkrankheiten, f. 62b die Magenkrankheiten, deren letzte المغص (Bauchgrimmen). Es folgt aber noch ein 3. Theil, in welchem zuerst امراض المقعدة (Krankheiten des Hintern) behandelt werden.

46a امراض القلب سبعة امراض، تغير مزاجه، الاورام، تفرق الاتّصال، الخفقان، الغشي، الضعف، الوجع، ينقسم اولا ما يخصّه في نفسه او في الغشا المحيط به الخ

امراض المعدة ستة وعشرون مرضا، تغيير مزاج قواها، 62ᵇ
تغيير مزاجها على الجملة، — الآفة تدخل عليها
من ثلثة اوجه اما ان تبطل افعالها اصلا واما ان
تنقص واما ان تكون على غير ما ينبغى، الخ

Schluss f. 143ᵃ: فان كان المغص مع اسهال او
زحير او سحج او قولنج اخذت العلاج من بابه ان شاء الله،

Schrift: jemenisch, gross, kräftig, gleichmässig, vocallos, meistens ohne diakritische Punkte. — **Abschrift** c. 800/1397. — Die Handschrift ist verbunden u. auch lückenhaft. Die Blattfolge ist so: Anfang fehlen 3 Bl.; dann f. 1—22; 2 Bl. fehlen; 23—26; 2 Bl. fehlen; 27; Lücke von 20 Bl.; 28—33; Lücke von 30 Bl.; 34—75; 1 Bl. fehlt; 76—91; 1 Bl. fehlt; 92—130; 2 Bl. fehlen; 131—139; 9 Bl. fehlen; 140—143.

6321. Mq. 114.

1) f. 1—37ᵃ.

197 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (18 × 13½; 13 × 9ᶜᵐ). — **Zustand:** nicht recht sauber, auch fleckig. — **Papier:** gelblich, glatt, ziemlich dünn. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken und Klappe. — **Titel** und **Verfasser** fehlt.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt im 1. فصل des 1. قسم. (Die ersten Worte f. 1ᵃ sind:
بحيث لم يوجد مفرد يقابله فى مقداره فيركب الاقوي
فى كيفيته مع الذي دونه فيها فيحصل منهما مزاج الخ)

Ein kurzes medicinisches Werk in 2 قسم, Allgemeines über Heilmittel und Behandlung von Krankheiten vorbringend.

فى استخراج عدد ما يحتاج اليه فى التركيب 2ᵃ فصل 2.
فى استخراج اوزان العدد المحتاج اليه 2ᵇ فصل 3.
وذكر اصول لا بدّ من معرفتها
فى الاسباب المقتضية لاختلاف الاوزان 4ᵃ فصل 4.
فى قوانين مشتركة بين ساير المركبات 4ᵇ فصل 5.
فى امور ربما يقع الحاجة اليها فى التركيب 6ᵇ فصل 6.
فى استخراج طبايع المركبات 7ᵇ فصل 7.
فى الاوزان والمكاييل 9ᵇ فصل 8.
فى تحويل وزن الدراهم الي وزن 11ᵇ فصل 9.
المثاقيل وتحويلها الي الدراهم
فى احكام الترياق الاكبر 12ᵇ خاتمة
فى دستورات منجحة فى صناعة العلاج 17ᵇ قسم 2.
فى قوانين التغذية فى الامراض 17ᵇ فصل 1.
فى قوانين العلاج، وهو ثلاثة انواع 18ᵇ فصل 2.
التدبير والعلاج بالدواء واعمال باليد
فى نصوص 20ᵇ فصل 3.
فى القوانين الكلّية للاستفراغ 21ᵇ فصل 4.
فى القوانين الجزئية للاستفراغ 23ᵃ فصل 5.
فى قواعد تبديل المزاج 28ᵃ فصل 6.
فى تدبير الناقة علي وجه كلّى 28ᵇ فصل 7.
فى احكام البحران وما يتعلق به 30ᵃ فصل 8.

Schluss f. 37ᵃ: وانما يعمل بهذه الاختيارات
عند اتّساع الوقت وخوف التشنيع ممن يعتقدها وليكن
هذا آخر كلامنا فى هذا المختصر فمن حفظه فهو خليق
بالاصابة فى اعماله والتحقيق فى افعاله والحمد لله محيّرت
العقول فى نعت كماله والصلوة على رسوله محمد . . .
تسليما كثيرا،

Schrift: Türkische Hand, ziemlich gross, geübt, deutlich, fast vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** im J. 871 Šawwāl (1467) von خليل بن عيسي Collationirt.

6322. Lbg. 1026.

57 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (18½ × 13½; 12½ × 8½ᶜᵐ). — **Zustand:** unsauber, fleckig, öfters ausgebessert, nicht ohne Wurmstich. — **Papier:** gelblich, glatt, ziemlich stark. — **Einband:** schwarzbrauner Lederbd. — **Titel** fehlt, nach der Unterschrift f. 57ᵇ: الموجز (aber verschieden von We. 1186). — **Verfasser** und **Anfang** fehlt.

Die Handschrift ist verbunden; die Blätter folgen so: 41. Lücke. 2—39. 40ᵇ oben; 1 Bl. fehlt; 42—51. 56; Lücke; 40 (untere Hälfte); Lücke; 52—55; Lücke; 57. [Bl. 40 ist aus 2 nicht zu einander gehörenden Stücken zusammengeklebt.]

Bl. 41ᵇ beginnt das 9. Kapitel des therapeutischen Werkes: فى طبائع الاغذية المركبة ومنافع الخمر والمياه والاشربة الدوائية. Dasselbe enthält über 41 Kapitel, wie viele aber, lässt sich wegen der Lücke nach f. 55 nicht angeben. Es handelt:

فى امراض العين والاجفان والمآق، وهي 6ᵃ باب 11.
الرمد والبثور والقرحة والبياض والجرب الخ
فى امراض الطحال والمرارة 18ᵇ باب 20.
الادوية البسيطة 37ᵃ باب 30.
فى النطولات واللطوخات 54ᵃ باب 40.
فيما ياكله المرضى والرهبان فى الصيام 55ᵇ باب 41.

Schluss f. 57ᵃ: حتى ينحل المسك الموضوع
عليه . . . ويختم عليها ويضمّ ضمّا جيدا حتى لا
يفسده الهواء، تمت

Schrift: ziemlich klein, kräftig, gewandt, vocallos. Ueberschriften roth. Viele Randbemerkungen. — Abschrift im Jahre 917 Dû'lq. (1512).

Bl. 1b gehört nicht zum Werk; es enthält verschiedene Recepte.

6323. Min. 207.

250 Bl. 4to, 17 Z. (24¹/₃ × 15¹/₂; 18¹/₂ × 8¹/₂cm). Die ergänzten Blätter (1—8 u. 231—50) haben c. 19 Z. (Text: 14¹/₂—15¹/₂ × 9¹/₂cm). — Zustand: von f. 9 bis 230 fast ganz wasserfleckig; Bl. 9 am Rande und am Rücken ausgebessert. Die ergänzten Blätter nicht ganz ohne Flecken, Bl. 2 und 3 etwas ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. Die ergänzten Blätter weisslich. — Einband: schwarzbrauner Lederbd. — Titel und Verfasser fehlt.

Dies Werk hat ganz denselben Anfang wie Lbg. 601 und hat zuerst denselben Inhalt, behandelt dann aber auch die einzelnen Krankheitserscheinungen. Die Eintheilung und Anordnung ist verschieden, übrigens auch nicht sorgfältig durchgeführt, auch der Schluss ist verschieden. Im Ganzen scheint das Vorliegende ein Auszug aus jenem Werk (القانون) zu sein. — Es zerfällt in Kapitel und Abschnitte.

(1. باب ohne Ueberschrift).

في تعريف الطب وموضوعه وغايته 1b فصل 1.

في المزاج 4b فصل 3. في الاركان 4a فصل 2.

في طبايع الفصول 8b فصل 4.

في الاعضاء 16a في الاخلاط 10b

في القوي 45b في الارواح 43b

في الاسباب 54a (in 7 فصل) باب 2.

في بقايا الاسباب 76a باب 3.

قد ثبت عن الحكيم تعالي وتقدس بطريقي 76b باب 4. العقل والنقل ان هذا الوجود ليس مقصودا الخ

في الصحة 77a باب 5.

في اول اجزاء التخلق وهو المنى 78a باب 6.

في كيفية الغاية وهو الجماع وتحقيق القول 81b باب 7. فيه وكيف ومتى يكون الخ

في الامراض 93a باب 8.

في المرض الآلي ويسمى المركب واجناسه 94a باب 9. اربعة الاول مرض الخلقة

في المراتب والاوقات وبيان اسبابها 95b باب 10.

في تفصيل العلامات الدالة على احوال 98a باب 7. البدن الثلاثة وما يكون عنها

في ذكر العلامات الماخوذة من الفراسة 101b باب 8.

في ذكر العلامات الخاصة بماجرد، 103b باب 10.

في الكلية المطلقة وفيه فصول، الاول في النبض 109a قسم 2.

في البحران 128a فصل 3.

في القوانين والوصايا 133a باب 5.

في الامراض الباطنة الخاصة بعضو عضو 142b باب 6. من الراس الي القدم

In 11 قانون: das 11. 229a handelt في الحميات

Ein weiteres قانون (ungezählt, also das 12.) في حميات الوبا وما يجانسها من الجدري 236a والحصبة في حمي الوبا

Ferner ein قانون (das 13.) f. 243b: في مراعاة الاعضاء، التحفظ عن افة الجدري والحصبة

Zuletzt f. 250a: كلام في النكس، النكس شر من الاصل والراي ان لا تبادر فيه الي المعالجة حتى يبين وجه الامر في ذلك فانه في الامرخبيثة، الكلام في الحميات،

Das Weitere fehlt. — Der Verfasser gehört wol der späteren Zeit (um 1000) an.

Schrift: im Ganzen gross, kräftig und breit, vocallos. Ueberschriften roth, Stichwörter roth überstrichen. Die Ergänzung ziemlich ähnlich. — Abschrift c. ¹²⁰⁰/₁₇₈₅.

6324. Lbg. 912.

232 Bl. Folio, 25 Z. (31 × 16¹/₂; 23¹/₂ × 10cm). — Zustand: ziemlich gut, doch etwas wasserfleckig im Anfang und wurmstichig. Der Rand Anfangs ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel fehlt; nach der Vorrede (Vorblatt b):

الحاوي في علم التداوي

Verfasser fehlt; s. Anfang.

Anfang Vorblatt a Rückseite: الحمد لله الواحد الماجد السبوح خالق الجن والانس . . . قال . . . محمود بن الياس الشيرازي . . . اما بعد فلا يخفي على راي ذوي العقول ان علم الطب اشرف من سائر العلوم الخ

Compendium der Medicin von Maḥmûd ben iljâs *eššîrâzî*, in 5 مقالة; die Inhaltsangabe steht auf den Vorblättern b. c. d und f. 1a.

في العلل الحادثة من الراس الي القدم 1a f. مقالة 1. (in 125 باب).

في الحميات 101a مقالة 2. (in 27 باب)

3. مقالة 129ᵃ في العلل التي تحدث في الاعضاء الظاهرة (in 108 باب)

4. مقالة 183ᵃ (in alphab. Folge) في ذكر الادوية المفردة

5. مقالة 197ᵃ في ذكر الادوية المركبة وكيفية تراكيبها واستعمالها (in 50 باب)

1. مقالة 1. باب f. 1ᵃ في الصداع' الصداع وجع في اعضاء الراس ويكون اما من سوء مزاج حار الخ

128. باب 100ᵇ في تعقد المفاصل

2. مقالة 1. باب 101ᵃ في ماهية الحمى وكيفية اخذها'

3. مقالة 1. باب 129ᵃ في كيفية الاورام والبثور والفلغمونى خاصة

4. مقالة 183ᵃ. Der Buchstabe ا beginnt: ابريسم اجوده وانعمه وانقاه وهو معتدل بين الحر والبرد

5. مقالة 1. باب 197ᵇ في قانون تركيب الادوية المفردة على سبيل الاجمال' اعلم ان الطبيب قد يحتاج الي تركيب ادوية على الخصوص الخ

50. باب 231ᵇ في الحلاوي' الحلاوي كلها حار يابس واعدلها ما اتخذ من السكر الخ

Schluss f. 232ᵃ: ثم يطرح في المغلى ويغلى من الدهن الكثير الذي يغمره حتى يجمر ويغلب فيه ثم يخرج ويلقى في العسل والله اعلم بالصواب'

Schrift: ziemlich klein, gut, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. F. 226ᴬ bis 232ᵃ sehr ähnlich, aber etwas gedrängter, ergänzt. — Abschrift (um 1090/1679 und das Letzte) im J. 1094 Çafar (1683). — Arabische Foliirung; dabei f. 55. 77. 188. 208 ausgelassen; dagegen 18. 101. 226 doppelt gezählt, jetzt mit A bezeichnet. — Anfangs Randbemerkungen in Persischer Sprache.

HKh. III 4385 (Verfasser ausführlicher: نجم الدين محمود بن صائن الدين الياس الشيرازي)

6325. Glas. 98.

3) f. 47—119ᵃ.

8ᵛᵒ, 14 Z. (16¼ × 10½; 11¼ × 7½ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelblich, ziemlich stark und glatt. — Titel und Verfasser f. 47ᵃ:

ك" التحفة الجامعة لمفردات الطب النافعة ليحيى بن ابي بكر العامري عماد الدين

Anfang f. 47ᵇ: الحمد لله خالق الاجسام وما يعرض لها من الالم والضرر ... وبعد فان علم الطب ضروري يشهد لصحته وشرفه النقل والعقل الخ

Diese Heillehre des Jaḥjā ben abū bekr el'āmirī 'imād eddīn zerfällt in Vorwort und 2 Haupttheile (قسم) und Schlusswort. — Das Vorwort f. 48ᵃ, in vielen فصل, erörtert allerlei über Diätetik, Besprechungen mittelst Qorān und Gebeten, Amulete, Temperamente u. s. w. — 1. قسم f. 64ᵇ في الامراض الخاصة — 2. قسم 100ᵃ في الحميات العامة. In dieser Ueberschrift muss es الامراض statt الحميات heissen; zuerst allerdings werden die Fieber behandelt, dann auch andere Krankheiten, z. B. f. 105 Hundebiss oder Wasserscheu. Zuletzt f. 117ᵃ von den Kennzeichen des Todes und von Todesgebeten.

Schluss f. 119ᵃ: اللهم اختم لنا بها مع الروح والريحان والعون والمغفرة ... والحمد لله ... حمدا يوافي نعمه ويكافي مزيده'

Schrift: ziemlich klein, gefällig, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften grösser. — Abschrift im Auftrage des شرف الدين حسن بن صلاح الصعيدي von محمد بن احمد الغسم um 1150/1737.

Collationirt im J. 1179/1765.

6326. Lbg. 432.

11 Bl. 4ᵗᵒ, 25—26 Z. (22¼ × 14½; 16—17 × 10½—11ᶜᵐ). Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titelüberschrift f. 1ᵃ:

كتاب الهاروني في منافع الطب

(F. 1ᵃ, 6 und in der Unterschrift: ك" الهارونية)

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵃ: الحمد لله الذي خلق الانسان من صلصال كالفخار ... اما بعد يا اخى اختصرت لك كتابا فيه منفع لجميع الطب الخ

Compendium der Medicin in 100 kleinen Kapiteln: 1. f. 1ᵃ في علاج الراس عن الصداع

5. 1ᵇ اذا كان بالانسان وجع في فؤاده

10. 2ᵃ اذا عض الانسان كلب

50. 6ᵃ في علاج الجسم من النواصير

100. 11ᵇ فيما ينبت الشعر في الراس ويكثره ويصلحه

Schluss: فاذا نبت بذلك الزيت بعد ان تعصر زبل الغنم ينبت باذن الله تعالي والله لا رب غيره ولا معبود سواه ولا حول الخ

Enthält allerlei Mittel gegen bestimmte Krankheiten (sehr unbedeutend).

Schrift: maghrebitisch, klein, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift um 1200/1785 von داود بن ابي بكر

6327. Lbg. 844.

217 Bl. 4to, 25 Z. (23¼ × 14; 16½ × 8cm). — Zustand: fleckig und sehr wurmstichig, auch im Text, besonders in der 2. Hälfte, und ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: brauner Lederband. — Titel f. 1a von späterer Hand u. f. 2a, 2 in dem Vorwort:

مقاصد الاطباء

Verfasser fehlt.

Anfang fehlt, 1 Blatt. Das Vorhandene beginnt f. 2a: اطباء المتقدمين مستنبطة من شرح كليات الناثعيين للاستاد العلامة رحمه الخ

Eine Therapie in 32 مقصد, deren fast jedes in eine grosse Menge Untersuchungen (بحث) eingetheilt ist, die Uebersicht steht f. 2—4b.

1. مقصد 4b في امراض الراس
2. مقصد 23a في امراض العين
3. مقصد 45b في امراض الاذن
4. مقصد 50b في امراض الانف
5. مقصد 54a في امراض الشفة والاسنان واللسان
6. مقصد 63b في امراض الحلق وتوابعه
7. مقصد 68a في امراض الرية والصدر
8. مقصد 74b في امراض القلب
9. مقصد 76a في امراض الثدي
10. مقصد 78a في امراض المري والمعدة
11. مقصد 87a في امراض الكبد والطحال
12. مقصد 94b في امراض الامعاء
13. مقصد 108b في امراض الكلي
14. مقصد 111a في امراض المثانة
15. مقصد 116a في امراض المقعدة
16. مقصد 118a في امراض الانثيين والقضيب
17. مقصد 124b في امراض الرحم
18. مقصد 141b في امراض ظاهرة وطرفية للاعضاء
19. مقصد 151a في الاورام والبثور
20. مقصد 167a في الامراض الحادثة في سطح الوجه وسائر الاعضاء
21. مقصد 172a في علل الاظفار
22. مقصد 173a في الجراحات وما يناسبها
23. مقصد 180b في احوال الشعر
24. مقصد 183a في الحميات
25. مقصد 189a في السقطة والضربة والكسر والخلع
26. مقصد 190a في سموم وعلامة شربها
27. مقصد 196b في احكام كلية او شبيهة بالكلية للادوية المفردة
28. مقصد 199b في المركبات المستعملة في الامراض وغيرها in 15 Kapiteln
29. مقصد 204b في الاوزان والمكائيل
30. مقصد 205a في الابدال
31. مقصد 216a في احراق بعض الادوية وغسل ما يحتاج منها الي الغسل
(32.: في حل بعض الالفاظ التي لم تكن خالية من اغلاق وبيان حقيقة بعض منها)

Dies 32. مقصد fehlt hier ganz; ob das 31. zu Ende sei (mitten auf der Seite f. 217b) lässt sich bei der Beschädigung des Textes nicht erkennen.

Schrift: klein, fein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

Gegen Ende folgen die Blätter so: 199. 208—215. 200—207. 216. 217.

6328. Glas. 134.

6) f. 84—96a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 84a:

دستور البيمارستان لابن القوصوني، وهو الدستور الصغير

Der Verfasser (wie bei Glas. 134, 7):

محمد بن محمد القوصوني

Anfang f. 84b: الحمد لله رب العالمين وصلى الله ... اما بعد فقد سالني من جاز سؤاله ان اضع له مختصرا في العلاج الخ

Therapie, nach den Temperamenten eingetheilt, nebst Angabe ihrer Kennzeichen u. Heilung, von Moḥammed ben moḥammed elqûçûnî.

Beginnt: المرض الحار ينقسم الي قسمين دموي وصفراوي فعلامة الصفراوي حمي حادة وسرعة النبض الخ

Schluss: من كل واحد درهمان يغلي ويصفى على سكر بياض اوقية ونصف ثم يستعمل والله اعلم،

6329. Glas. 134.

12) f. 125—134.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel u. Verf. f. 125ª:

عقود الجمان فيما يلزم ولىّ البيمارستان
لعبد الواحد المغربى

Der Titel ebenso im Vorwort, aber يلزم مَن وَلِىَ.

Anfang: الحمد لله الذي نور بحكمته بصائر احبّائه ... وبعد فقد سالنى مولانا ... حسين بن محمد ناظر البيمارستان المنصوري ... ان اجعل رسالة لطيفة الخ

Anleitung, um Hospital-Arzt zu werden, in 3 Kapiteln (1. Allgemeines. 2. Specielle Krankheiten, nach den Gliedern. 3. Allgemein am Körper vorkommende Krankheiten, wie Ausschlag, und unheilbare, und Kennzeichen des Todes), von ʼAbd elwâĥid elmagribî.

Schluss: عن قطع النظر عن ذكر اسم كل موضع يقع فيه ذلك ليشتدّ فحص الناظر فى كتبهم والله اسئل النفع ... وان يجعل نصحى خالصا لوجه رب العالمين بجاه سيد الكائنات ... والله اعلم

HKh. IV 8183.

6330. Glas. 134.

14) f. 141—153ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; er ist (nach f. 54ª am Rande) im Allgemeinen:

كـ فى حفظ الصحّة

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f. 141ᵇ: يقول الفقير ... احمد بن عبد السلام الشريف الصقلى التونسى ... هذا ما عنى بجمعه على سبيل الاختصار للسلطان المؤيد ... ابي فارس عبد العزيز ... ابن ابي العباس احمد ابن موالينا الخلفاء الراشدين ... لكي يستعين به على حفظ صحته الخ

Therapie in 80 kurzen Kapiteln, nach den einzelnen Krankheiten geordnet, dem Sulṭân ʼAbd elʼazîz ben aĥmed gewidmet, von Aĥmed ben ʼabd essalâm eššerîf eççaqallî ettûnusî. Es werden für jede Krankheit 3 Mittel angegeben. Kapitel 1 beginnt mit dem Kopfschmerz (الصداع); 20. Kap. 144ª البياض فى العين, 40. Kap. 146ª عسر النفس, 60. Kap. 150ª النقرس, 80. Kap. 153ª الحصا وقطع البلغم.

Schluss: مما يفتت الحصا والثوم والعسل على الفطور مما يقطع البلغم والله اعلم

HKh. V 10057.

6331. Glas. 125.

2) f. 16—42.

Format etc. u. Schrift wie bei 1).

Titel, Verfasser u. Anfang fehlen. Eine Therapie, in viele ungezählte فصل getheilt. Das zuerst Vorkommende ist f. 16ª: فصل فى ذكر الامزجة
فصل فى ذكر علاج 21ᵇ فصل فى ذكر الاخلاط 21ª
فصل فى استعمال كيفية الادوية 23ª الامراض فى الجملة
فصل فى الحجامة وفصلها ووقتها 24ᵇ
فصل فى ذكر الرق للمريض 27ª فصل فى دلائل النبض 26ª
فصل فى ذكر الامراض الخاصة بكل عضو 28ª
فصل فى طرد الحيات والهوام 35ª فصل فى امراض عامّة 32ª
فصل فى ذكر ادوية مفردة يعالج بها الامراض 36ᵇ
(alphabetische Folge).
فصل فى ذكر اسماء تذكر فى الطب من الاشجار وغيرها 42ª
In diesem Abschnitt bricht das Werk f. 42ᵇ so ab: العصب الفارسى هو السودي المتخذ من اليرع الدفلا المرت

Für die Ueberschrift فصل ist meistens eine Lücke gelassen. Zu Anfang fehlen 2 Blätter.

6332. Glas. 204.

66 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. ($19^1/_4 \times 13^1/_2$; $14^1/_2 \times 8^1/_4$ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht sauber, auch fleckig; oft am Rande und auch am Rücken ausgebessert. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: schwarzer Lederbd mit Klappe. — Titel f. 1ª:

كـ الدرة المنتخبة فى الادوية المجربة

So auch in der Vorrede f. 2ª. — Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي فضل نوع الانسان بنطق البيان وايده بفهم المقصود ... اما بعد فان ملك هذه الامة ومجلي كل غمّة ... داود بن ... الملك المظفر بن ... الملك المنصور الخ

Eine Therapie, im Auftrage des Königs Dâwûd ben elmoẓaffar ben elmançûr verfasst, gestützt auf abergläubische Mittel, wie Talismane, Zauberquadrate, gewisse Buchstaben und Wörter u. s. w. In 12 Kapitel getheilt. Das Werk ist, trotz des fast gleichen Titels, ganz verschieden von We. 1190, 2.

1. Kap. f. 3ᵇ في ادوية امراض الراس والوجه
2. „ 14ᵇ في ادوية امراض الحلق والصدر والرئة والقلب
5. „ 26ᵇ في ادوية امراض اعضاء التناسل
9. „ 48ᵃ في ادوية انواع الحميّات والوبا
12. „ 65ᵇ في عمل من الصناعات المستحسنة

Schluss f. 66ᵇ: فان ذلك عون للدواء على ايصاله الي اعماق البدن واخراج الفضلات، تم

Schrift: klein, gut, gleichmässig, vocallos. Stichwörter meistens roth, Ueberschriften grösser, in roth oder schwarz; der Text in rothen Linien. Die Blätter 58—66 in rundlicher, flüchtiger Schrift, ziemlich gross, ergänzt. — Abschrift c. 1100/1688 (1297/1880).

6333. Glas. 160.

3) f. 24ᵇ—46.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titel nach dem Vorwort:

الرسالة الشهابية في الصناعة الطبّيّة

Verfasser fehlt.

Anfang f. 24ᵇ: الحمد لله الذي خلق المخلوقات بقدرته . . . وبعد فهذه رسالة في الصناعة الطبية الّفت برسم الخزانة . . . خزانة مولانا وسيدنا شهاب الدين احمد بن عيسى صاحب حلي المحروسة . . . وهي تشتمل على نكت ونوادر من المعالجات الخ

Eine kurzgefasste Therapie in 80 Kapiteln, deren Uebersicht f. 24ᵇ u. 25ᵃ steht. Dieselbe ist dem Fürsten von Ḥalj in Eljemen, Śihāb eddīn aḥmed ben 'īsā, gewidmet und nach ihm betitelt, und ist, nach Glas. 126, von Moḥammed ben ibrāhīm *elmāridīnī* ǵemāl eddīn verfasst.

1. باب 25ᵃ في حفظ الصحة، اعلم ان الطبيب لا يلزمه
2. باب 26ᵇ في مداواة الشعر وامراضه
3. باب 27ᵃ في مداواة الصداع وانواعه
4. باب 27ᵇ في علاج الشقيقة
5. باب 27ᵇ في علاج النسيان وقلة الحفظ
10. باب 28ᵇ في السدر والدوار وعلاجهما
20. باب 30ᵇ في علاج امراض الفم
30. باب 32ᵇ في علاج امراض الكبد
40. باب 35ᵃ في علاج العِضْيَوْط
50. باب 36ᵃ فيما يختص بالنساء في تضييق القبل وتسخينه
60. باب 37ᵇ في علاج العرق المدني
70. باب 39ᵇ في علاج القوبى والكلف
80. باب 41ᵇ في علاج الاظافير والداحس وتشقق اليدين والرجلين

Schluss f. 41ᵇ: ثم بعد ذلك يداوم على دهن الشمع (الصمغ .d.i) ومثل السل نافع جدًا ان شاء الله تعالى، تم

Es folgt ein Anhang, der aber nicht unmittelbar zum Werke gehört, überschrieben: وهذه مما املاه الشريف محمد بن نظام الدين

Zuerst behandelt: الغشاء في العين. Dann: "كتاب اللقط" (wörtlich aus باب في معرفة معاجين وجوارش u. zwar 67. باب: في ادوية مجموعة لامراض وجوارشات s. We. 1180, f. 134ᵃ). Darauf f. 44ᵇ ein Stück: نبذة في مفردات الطب, dessen Verfasser ابو عبد الله بن على الفارسي العشاب ist. Zuerst: صفة حبوب الزيبق النافع من الحبّ الخ. Schluss f. 46ᵇ: يسحق بالماء ويطلى به الموضع نافع مجرب

Abschrift von على بن محمد بن عواض المرتضى im J. 1076 Ǵom. I (1665).

F. 47—50 enthalten in grosser, zum Theil flüchtiger, Schrift grössere Excurse über Heilmittel und Krankheiten (wie Gallensteine) und besonders über الماليخوليا (Melancholie) f. 43. 44.

6334.

Dasselbe Werk in:

1) Glas. 126.

32 Bl. 8ᵛᵒ, 27 Z. (20½ × 15; 16 × 10ᶜᵐ). — Zustand: einzelne Blätter u. Lagen. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: fehlt. — Titel f. 1ᵃ ebenso. Verfasser f. 1ᵃ:

جمال الدين محمد بن ابراهيم الماريدينى

a) F. 1. 2 in kleiner enger Schrift enthält den Anfang des Werkes, aber nach f. 1 fehlen 10 Bl.; f. 2ᵇ bricht im 22. Kap. ab.

b) F. 3 ff. enthalten dasselbe Werk, von anderer Hand, in grösserer Schrift (zu 17 Zeilen die Seite). Dies Stück beginnt zu Ende des 15. Kap. und geht bis zu Anfang des 79. Kap. Nach f. 9 fehlt 1 Bl., nach 16 2, nach 20 4, nach 28 1 Bl. Am Schluss fehlen etwa 2 Bl.; der Anhang fehlt auch.

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, weit, vocallos; Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1200/1786

2) Glas. 63, 2, f. 3—6.

8vo, 44—48 Z. (21½ × 15; 19 × 13½cm). — Zustand: am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, grob, stark. — Titel und Verfasser fehlt.

Der Anfang, 4 Bl. (d. h. die erste Hälfte des Werkes) fehlt. Das Vorhandene beginnt im 32. Kapitel (= Glas. 160, f. 33b, Z. 1) und geht bis zu Ende des 80. Kap., also ohne den Anhang.

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, aber sehr eng und gedrängt, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte. — Abschrift im Jahre 1077 Ša'bân (1667) von احمد بن الحسين بن على بن محمد الاخفش

6335. Glas. 160.

4) f. 51—267.

Folio, 25 Z. (30×19; 22×12½—13cm). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber, auch nicht frei von Wurmstich. — Papier: gelb, glatt, dick (gegen Ende dünner). — Titel und Verfasser f. 51a:

الجزء الثانى من البيان فى الطب للحموي

Der ausführlichere Titel bei Glas. 63, 1.

Anfang f. 51b: الفصل الثانى عشر من المقالة الرابعة فى ذكر الامراض الحادثة للمرء، قد يحدث للمرء انواع سوء المزاج والاورام وتفرق الاتصال فيضعف فعله لذلك الازدراد الخ

Therapie, sehr ausführlich, in 5 مقالة, von Elḥamawî; wer damit gemeint sei, ist nicht ersichtlich. Davon liegt hier der Schluss vor, nämlich von der 4. مقالة, 12. Abschnitt an.

فى ذكر الامراض الحادثة للطحال f. 88a فصل 15.
فى ذكر الامراض الحادثة للانثيين 129b فصل 20.
فى ذكر الامراض الحادثة للعظام 192b فصل 25.
فى ذكر السمومات المفسدة للبدن 222a فصل 27.
فى ذكر القرابانيين المحتوي (in 10 فصل) 239b مقالة 5. على الادوية المركبة
فى ذكر السبب الذي من اجله 239b فصل 1. احتاجت الاطباء الي تاليف الدواء المركب وذكر القوانين والدستورات الخ
فى ذكر عمل الاقراص والسفوفات 252b فصل 5.
فى ذكر عمل المراهم والذرورات 264a فصل 10. . . . والادهان

Schluss f. 266b: ويطبخ بنار ليّنة حتى يذهب الماء ويبقا الدهن وشربته الي مثقالين بماء الاصول، تمت

Schrift: von derselben Hand wie Glas. 160, 3, aber grösser; nicht selten Randbemerkungen. — Abschrift vom Jahre 1077 Ğom. I (1666).

F. 267b—269 allerlei medicinische Notizen.

6336. Glas. 63.

1) f. 1. 2.

6 Bl. 8vo, c. 30 Z. (21½×15; 18×12cm). — Zustand: am Rand ausgebessert. — Papier: gelb, grob, ziemlich dünn. — Einband: Kattunband mit Lederrücken.

Dasselbe Werk. Titel und Verfasser fehlt. Es sind Auszüge aus dem

ك" البيان لكشف اسرار الطب للعيان، للحموي

und zwar aus der 3. مقالة, 8. Abschnitt (über Augen, Zähne, Ohren) und 9. Abschnitt (Hautverschönerung (الزينة) u. dgl. und 1. Abschnitt (Diät in der Jugend, vom Schlaf etc.).

Schrift: jemenisch, klein, gedrängt, ohne Vocale und oft ohne diakritische Punkte. — Abschrift c. 1100/1688.

6337. Glas. 160.

2) f. 8b—24a.

Folio, 35 Z. (30 × 19; 24 × 15cm). — Zustand: nicht recht sauber. — Papier: gelblich, ziemlich glatt, stark. — Titel fehlt; nach der Unterschrift f. 24a:

كتاب الطب الاول

Anfang: باب فى انشقاق الشعر ونقصه يحدث فى الشعر تشقيق والتقصيف واكثر ما يعرض للمحرورين والشباب لانه يحدث من تصعد البخارات الحرة اليابسة فى الراس الخ

Der Anfang des Werkes fehlt offenbar. Es liegt hier ein Stück aus einem medicinischen Werke vor, das in viele Kapitel und Abschnitte getheilt, allerlei Krankheiten und deren Ursachen beschreibt und Mittel dagegen angiebt, auch über Diätetik handelt. Es beginnt hier mit Haarkrankheiten, handelt f. 9b über Nahrungsmittel, 10b über Heilmittel, 12a Abführmittel, 14a Aderlass, 15b Ohrleiden, 16a Augenleiden etc.; zuletzt über Rücken- und Seitenschmerz, Impotenz, Schwangerschaft u. dgl.

Schluss f.24ᵃ: اذا سحق ورق العُطْب وتحملت به المرأة المستحاضة قطع عنها الدم، مجرب ان شاء الله، تم

Schrift jemenisch, ziemlich klein, gut, vocallos, diakritische Punkte fehlen nicht selten. Stichwörter roth oder (meistens) hervorstechend gross. — Abschrift im J. 1076 Ǵom. I (1665).

6338. Mq. 114.

2) f. 37ᵇ—84ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; nach dem Vorwort:

ايضاح محجة العلاج

Verfasser: s. Anfang.

Anfang f.37ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلوة على رسوله محمد وآله اجمعين، هذه قوانين ونكت لا يستغنى عنها من اراد علاج المرضي ومسالك وطرق لا بدّ ان يسلكها من قصده ان لا يحيد فى ذلك عن الصواب ... قال طاهر بن ابراهيم بن محمد السنجري رحمه كنت اشرح لبعض من اعلّمه شيئا من الطب مسايل فى كيفية العلاج وسلوك طريقه فسالنى القاضى ابو الفضل مخلّد بن محمد بن حمّويه استنباط شيء يسهّل مستصعبه الخ

Kurze Therapie, von Ṭāhir ben ibrāhīm ben moḥammed essanǵarī (essiǵzī) verfasst auf Anregung des Qāḍī Abū 'lfaḍl moḥalled ben moḥammed ben ḥammūje. Dieselbe beginnt f. 38ᵃ: فاقول اذا شهدت مريضا ورايته وسألت علاجه الخ und schliesst f. 84ᵃ: واما اذا تحققت هذه الاشياء وعلمتها وعملت علي الجملة المشار اليه منها رجوت ان تهتدي الي ارشد الطرق فيما هذا سبيله والحمد لله الخ

HKh. I 1546 (Mehreres darin falsch). — Collationirt.

6339. Pm. 207.

2) S. 124—243.

4ᵗᵒ, c. 23 Z. (Text: 15½×9⅔ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich unsauber, namentlich in der unteren Hälfte ein grosser Oelfleck. S. 141. 142 lose. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel fehlt. In der Vorrede:

مغنى الطبيب المنتخب من التجاريب

Verfasser: s. Anfang.

Anfang S.124: الحمد لله الحكيم الذي بحكمته يشفى العليل ... وبعد فيقول العبد الفقير الي الله المجيب محمد بن محمد بن الحجيج الطبيب انى انتخبت من المجربات ما يكتفى به المعالج اللبيب

Kurzgefasste Therapie des Moḥammed ben moḥammed ben elḥaǵīǵ. Er behandelt die Krankheiten, die er kurz beschreibt, nach ihrer Entstehung und ihren Kennzeichen, mit Angabe der Behandlung.

Zuerst S. 124 Kopfschmerz: الصداع الم فى اعضاء الراس الالم فى هذا الحدّ كالجنس فى اعضاء الراس وهو خروج من حالة طبيعية الي حالة غير طبيعية الخ

Zuletzt S. 243: الحصف بثور صغار كالدرة بل اصغر منها كالجاروش تنفرش فى ظاهر الجلد الخ

Schluss: ما يكتسب المطبوخ ولان كثيرا من الادوية يتحلل قواها بالطبخ كافتيمون، تم

Schrift: gross, kräftig, etwas rundlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. ¹¹⁵⁰/₁₇₃₇. — Auf S. 157 folgt noch 157ᵃ. 157ᵇ. Dann 158 ff.

Auf S. 245 steht ein Glaubensbekenntniss der früheren Juden, بيان ايمان اليهود القديمة

6340. We. 1192.

2) f. 136—137ᵃ.

8ᵛᵒ, c. 17 Z. (17½×13; 13×9½ᶜᵐ). — Ueberschrift:

باب معرفة الطبايع،

Verfasser fehlt.

Anfang: اعلم ان الطبايع اربعة الدم والبلغم والمرة الصفراء والمرة السوداء الخ

Eine kleine medicinische Abhandlung, das Wesen des menschlichen Körpers und die zur Herstellung des gestörten Gleichgewichts seiner Bestandtheile dienlichen Mittel behandelnd.

Schluss f. 137ᵃ: ومن استعمل ما ذكرته من دواء علته وحما نفسه من ضديد دوائه فلا شكّ العافية فيه بيده ببركة الله وعونه والله اعلم،

Schrift: ziemlich gross, stark, flüchtig, vocallos. — Abschrift c. ¹²⁰⁰/₁₇₈₅.

Es folgen noch f. 137ᵇ—139ᵇ einige sympathetische Mittel: باب حلّ المعقود und باب الطلحال grösstentheils von derselben Hand geschrieben wie f. 44 ff.

6341.

1) Spr. 1962, 11, f. 88—93.

8vo, 17 Z. (Text: $18^1/_2 \times 9^{cm}$). — Zustand: unsauber und stark fleckig. — Papier: gelb, dick, glatt.

Bruchstück aus einem medicinischen Werke, von welchem hier der Anfang des 5. Kapitels auf f. 88b ist: الباب الخامس في الدلايل الكلية للامزجة، وهي ثمانية اللون والشعر والسحنة والافعال والانفعالات والهيئات والملمس والمستفرغ وفيه مسايل، المسئلة الاولي الاصل 88b فصل 1. في جلد الانسان وفي كل واحد من اعضايه الاصلية

Zwischen 88 u. 93 ist eine grosse Lücke (von wahrscheinlich 8 Blättern).

Bl. 89—90 handeln über die Elemente; darin المسئلة الرابعة في منفعة هذه الاربع في تكون الكاينات 89b

Dann (nach f. 90) eine Lücke; f. 91—92 von den Temperamenten: darin f. 92b: المسيلة الثانية في اقسام المزاج، المشهور عند الجمهور ان الامزجة تسعة الخ

Bl. 89—92 gehören vor f. 88, aber nicht unmittelbar.

Es wird wol ein Stück aus ابن سينا sein; f. 91a erwähnt der Verfasser sein Werk الحكمة (واعلم انا بيّنّا في الحكمة).

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1000/1591.

2) Spr. 1962, 23, f. 167—172.

Format etc. u. Schrift wie bei 11). In der oberen Hälfte sehr fleckig. Bl. 168 oben im Text beschädigt.

Gehört zu dem bei 11) besprochenen Werke. Bruchstück ohne Anfang und Ende. Die ersten Worte hier sind: النفس لا يمكنها الاستكمال في قوتها النظرية وقوتها العملية الخ

Es beginnt hier in dem 5. فصل (eines Kapitels).
في بيان فضل هذا العلم بالدلايل السمعية 168b فصل 6.
في مباحث هذا العلم برهاني او اقناعي 170b فصل 7.
في العلوم التي يجب على الطبيب ان 171a فصل 8. لا يكون خاليا منها

Die letzten Worte: ونظر الي طالع وقت المرض فحينيذ يعرف ما يؤول اليه حال المريض الرابع،

6342. Mf. 1181.

1) S. 1—111.

111 u. 134 Seiten Folio, 25 Z. ($31^1/_2 \times 22^1/_2$; 21×12^{cm}). Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: guter Halbfranzband. — Titel S. 1:

هذا كتاب مختصر لادوية معيّنة، منقول من جملة الادوية المفردة وغيرها من كتب الخواص

Verfasser fehlt.

Anfang S. 2: الحمد لله مشفي الاسقام ومزيل الضرر والآلام . . . وبعد فان هذا المجموع من خواص هذا الكتاب لادواء معينة يستغني به المسافر والبعيد والقريب عن الحكيم والطبيب وذلك من جملة كتاب مختصر للادوية المفردة وغيرها من كتب الخواص نفع الله تعالي بها الخ

Aerztliches Handbuch, in welchem in Kürze gegen bestimmte Krankheiten des Körpers oder auch gegen äusserliche Unbequemlichkeiten desselben, wie Ungeziefer, bestimmte Mittel und Anweisungen gegeben werden. Eine feste Ordnung ist weder sachlich (nach der Materie), noch sprachlich (nach alphabetischer Ordnung) befolgt. Zuerst wird Stottern, Nasenbluten, Kopfschmerz, Augenleiden, Zahnweh behandelt, zuletzt Schnupfen, Grippe, Verstopfung, Wahnsinn und Hallucinationen. Zuerst wird die Krankheit, dann das Mittel genannt, gewöhnlich sogar mehrere Mittel. Jene wird S. 2 u. 3 durch معالجة, sonst durch صفة eingeführt.

Zuerst S. 2: معالجة اللثغة في اللسان الوجّ اذا مسك في الفم نفع من اللثغة المتولدة منه البلغم والله اعلم، معالجة الرعاف ورق الاس يضرب في الخل الخ

Zuletzt S. 109: صفة ادوية الجنون والوسواس السوداوي اصابع صُفْر حار يابس ينفع من الجنون الخ

Schluss S. 109: واذا علق نبات الغادينا علي من يمشي في البراري حفظه من جميع الآفات والعاهات والله اعلم بالصواب الخ

Nach Beendigung dieses Compendiums folgen noch zur Ausfüllung der leeren Seiten, nicht zu jenem gehörig, einige Mittel (فايدة), hauptsächlich gegen Schwerhörigkeit und Geschwülste.

Schrift: gross, kräftig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 1290 Ḏū'lqa'da (1874) von علي سالم بن محمد سالم الشافعي

Ein genaues Verzeichniss der behandelten Krankheiten etc. steht auf dem ungezählten Vorblatt.

6343. Pm. 290.

3) S. 103—118.

8vo, 21 Z. (Text: 15 × 9½cm). — Zustand: fleckig, ausserdem nicht recht sauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel fehlt; nach der Vorrede S. 103, Z. 8:

كـ" برء ساعة

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: قال الشيخ العالم ابو بكر، كنت ذات يوم عند الوزير فخر الدين بحضرته ذكر شيء من الطب وبحضرته جماعة ممن يدّعيه فتكلم كل منهم بمقدار ما بلغه عليه الخ

In Folge einer Unterhaltung über ärztliche Dinge bei dem Wezīr Faḫr eddīn, in welcher sich viele Aerzte dahin aussprachen, dass die Behandlung der Krankheiten mehr oder weniger lange Zeit erfordere, zählt hier Abū bekr, d. h. Moḥammed ben zakarijjā *errāzī* † 311/923 (No. 6259), Glied für Glied, von Kopf bis zum Fusse, die Krankheiten auf, welche sofort sich heilen lassen, und giebt dafür die wirksamen Mittel an. Dies Grundwerk ist dann aber hier stellenweise mit Commentar versehen, der dann mit قوله eingeführt wird. Ausserdem werden die meisten Kapitel — denn in solche ist, für jedes Glied, das Werk eingetheilt — eingeführt mit: ... قوله باب في, obgleich auch ... باب في vorkommt. Es scheint also stellenweise eine Abkürzung des Werkes vorgenommen zu sein.

Zuerst S. 103: باب الصداع اذا كان الصداع في مقدمة الراس ومما يلي الجبهة ... ويشمّ شيئا من الافيون الاصلي الجيد ... قوله الافيون الاصلي الجيد هي الافيون الشامي، الخ

Schluss: ويصمع اطرافه فيها ساعة فانه يسكن في الوقت باذن الله تعالي واذ قد اتينا على ما قصدنا اليه فنقول لا حول ولا قوة الا بالله العلي ... والحمد لله رب العالمين حمدا كثيرا،

Schrift: ziemlich klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Stichwörter hervorstechend gross. — Abschrift von راشد بن حاج عبد الله (الميقاتى؟) um 1000/1591.

6344. Mo. 23.

6) f. 124—132a.

8vo, 18—19 Z. (Text: 13½ × 9cm). — Zustand: gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Titel u. Verf. fehlt.

Auszüge aus verschiedenen auf Medicin bezüglichen Werken.

Zuerst f. 124b: الباب الرابع عشر في الادوية المفردة النافعة من اوجاع المفاصل عموما وخصوصا،

Also: einfache Heilmittel gegen Gliederschmerzen überhaupt und dann speciell; dann auch für Gehirn und Gedächtniss, u. A.

Dann f. 125b: الاغذية المضرّة باوجاع المفاصل

126a ومن مقالة الاستبصار في زوال الفقار لابن جميع الاسرائيلي المصري

126b لاغذية الموافقة لهم من مقالة قسطا بن لوقا في النقرس ووجع المفاصل

127a المنقية للدماغ 128b المقوية للدماغ 128b في الفالج

129a المزيدة في الدماغ والعقل والجيدة للذهن

130a الجالبة للاسنان والنافعة من النسيان

130b في البهق 131b المقطعة للبلغم من المعدة والمنقية لها

Schrift: klein, fein, gedrängt, vocallos. Ueberschriften grösser. — Abschrift c. 1100/1688.

F. 132b u. 133 Persisch (medic. Mittel).

6345. We. 1189.

2) f. 35b—54a.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 35b: الحمد لله رب العالمين وافضل الصلاة واشرف التسليم على اشرف خلقه ... اما بعد فهذه رسالة في علم الطب مترجمة من التركي الي العربي منتخبة من كتب يسيرة ليستفيد منها المسلمون الخ

Eine kleine medicinische Schrift (رسالة), aus dem Türkischen übersetzt. Behandelt in einer Menge ungezählter Kapitel [auch فصل] allerlei Mittel gegen bestimmte Krankheiten und giebt diätetische Verhaltungsregeln.

Zuerst f. 35ᵇ: باب لوجع الراس
36ᵃ باب طلاء لوجع الراس ودفع الصداع
36ᵇ باب لمنع الدمعة من العين
36ᵇ باب لحكّة لعين 36ᵇ باب كحل جلاء مفيد
36ᵇ باب لمنع احمرار العين من الدم u. s. w.
50ᵃ باب فى تدبير المياه
50ᵇ فصل فى بيان الحركات المفيدة للانسان والمضرّة له
51ᵃ فصل فى تدبير الحمام 51ᵇ فصل فى تدبير النوم
52ᵇ فصل فى بيان دواء النزلة 53ᵃ فصل فى تدبير الجماع

Schluss f. 53ᵇ mit einer فايدة, ein Mittel angebend, welches تزيل رخاوة الذكر وتشدّه وتقويه مفيد نافع باذن الله تعالي والله اعلم، تمت

F. 54ᵃ stehen, von anderer Hand, zur Ausfüllung der leeren Seite, 2 kurze Stücke: ein حِزْب des سيد احمد البدوي, anfangend: لَوَوْ عمّا نَوَوْ فعمّوا وصَمّوا عمّا طَوَوْ الخ und ein dem 'Alî zugeschriebenes Gebet, anfangend: سبحان الله ملأ الميزان ومنتهي العلم ومبلغ الرضا الخ

6346. Spr. 2000.

1) f. 1—39ᵃ.

41 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (20½×14; 12×9⅔ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig, unsauber, der Rand im Anfang ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser von neuerer Hand f. 1ᵃ:

كتاب الرحمة فى الطب وفى الحكمة الكبير للسيوطي فيه الاورام وغير ذلك على التمام والكمال

Das angegebene Werk ist dies nicht: s. No. 6305.

Die Handschrift ist völlig verbunden; sie hat aus Heften bestanden, von deren einem hier noch die Schlussblätter 9. 38. 39ᵃ vorhanden; 39ᵇ und einige darauf folgende leere Blätter sind dann zur Ausfüllung des Raumes anderweitig benutzt. Von dem darauf folgenden Heft sind hier noch ziemlich viel Blätter vorhanden, in dieser Folge: 1. 2. 19—23. 10. 5. 6. 32—37. 15—18. 26—29. 7. 8. 24. 25. 11. 12. 30. 31. 13. 14. 3. 4.

Stücke eines medicinischen Werkes, die Behandlung innerer Krankheiten. Hier werden besprochen: Magen, Leber, Galle, Eingeweide, Hinterer, Nieren, Blase, Urin. — Dasselbe ist in eine Menge Abschnitte (فصل) getheilt; jeder Abschnitt bespricht jede Krankheit in 3 Stufen: السبب, dann العَرَض, und العلاج (auch التدبير), wobei dann Recepte angegeben, die mit صِفَتُهُ im Text kenntlich gemacht sind.

38ᵃ قروح المعدة والبثور فيها، السبب مواد حادّة تنشتّ فى جرمها الخ
1ᵇ فصل فى الاورام الحارة والباردة فى المعدة
2ᵇ فصل فى الجشاء والرياح والنفخ فى المعدة
19ᵇ فصل فى ذكر الامراض العارضة فى الكبد وعلاجاتها
21ᵃ فصل فى السدد الحادثة فى الكبد
22ᵇ فصل فى اورام الكبد الحارة والباردة
5ᵃ فصل فى الاسهال الكبدي ومنه الدوسنطاريا
6ᵇ فصل فى الاستسقاء واقسامه ثلاثة لحمّى وزِقّي وطبلي
35ᵇ فصل فى اليرقانين الاصفر والاسود
37ᵇ فصل فى امراض الطحال
16ᵃ فصل فى امراض الامعاء، فى استطلاق البطن وهو خروج البراز فى الكَمِ والكَيْفِ
17ᵃ فصل فى الديدان
18ᵇ فصل فى ذكر الامراض العارضة فى المقعدة
28ᵇ فصل فى النواصير والاورام والقروح والشقاق العارض فى المقعدة
7ᵃ فصل فى استرخاء المقعدة وبروزها
8ᵃ فصل فى ذكر الامراض العارضة فى الكلي
24ᵇ فصل فى القروح العارضة فى الكلي وبول الدم
25ᵇ فصل فى تولد الرمل والحصاة فى الكلي
30ᵃ فصل فى ديباطيس [ديابيطس] وهو الدولاب
31ᵃ فصل فى ذكر الامراض العارضة فى المثانة
13ᵃ فصل فى حصاة المثانة
14ᵇ فصل فى قروح المثانة وجربها وجمود الدم فيها
3ᵃ فصل فى عسر البول واحتباسه
4ᵃ فصل فى تقطير البول وخروج البول بلا ارادة

Schrift: ziemlich gross, breit, deutlich, fast vocallos, stellenweise ziemlich abgescheuert. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. ⁷⁰⁰/₁₃₀₀. — Collationirt.

6347. We. 1589.

2) f. 25ᵃ—26ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

من مجرّبات ابن سينا

Anfang:

بدات بسم الله فى نظم حسنْ اذكر ما جرّبت فى طول الزمنْ

Ein Reǵez-Gedicht von 33 Versen, allerlei probate Geheimmittel aufzählend, von Ibn sīna † 428/1037. — Schluss:

يعرف بالكبريت والغوالى وهو الرخيص ابن الرخيص العالى

Es ist vocalisirt. — Dasselbe bei Eddemîrî, Artikel العقرب. Auch im Auszug Pm. 75, f.154a (49 Verse).

6348. We. 1705.

4) f. 42b.

8vo. (Text: 15 × 7cm.)

Enthält ein Reǵez-Gedicht von 29 Versen, dessen Verfasser nicht angegeben ist. Es beschreibt die Zusammensetzung eines Heilmittels gegen Kopfschmerz aus etwa 12 Ingredienzien und die guten Wirkungen desselben. Dies Mittel, sagt der Verfasser im vorletzten Verse, sei bekannt unter dem Titel: المفتش. Anfang:

يا من يبيت ساهرا من باسه من الم اصابه فى راسه

Schrift: klein, gefällig, vocallos. — Abschrift c. 1100/1688.

6349. We. 1198.

3) f. 33—51a.

Format etc. und Schrift wie bei 1).

Auszüge aus verschiedenen medicinischen Werken, die nur zum Theil angegeben sind. Es sind meistens zusammengesetzte Mittel (wie طلاء, حبّ, معجون etc.) für bestimmte Krankheiten aufgeführt. Einiges daraus ist:

33a فى بيان تعريف العشق واحكامه' العشق هذه العلة ادخلها الاطبّاء فى امراض الدماغ مع انها علة عامّة الخ

33b فصل فيما يعين على الحمل بسرعة' اما بالطبع فقط مثل الحلبة الخ

34a ومنها موانع الحمل ويحتاج اليها فى اوقات كثيرة وهي قسمان

und allerlei Mittel gegen u. für Anderes.

36b فصل فى الصداع منقول من القانون' فى صفة سعوط ينقى الراس الخ

38a صفة كحل عظيم خزاينى من اصطناع الملوك

40b ff. معجون آخر يقوي الباه جدّا

50a فصل فيما يعالج به العشق

50a فصل فى الادوية المعينة للحبل مما جرب

50a باب الموانع للحبل

Die meisten hier enthaltenen Mittel werden wol den Werken des داود الانطاكي † 1008/1599 entlehnt sein.

F. 51b von neuerer nachlässiger Hand noch einige Mittel gegen Herzbeklemmung (مفرّح للقلب).

6350. We. 1962.

8) f. 126—135.

Drei Bruchstücke (hauptsächlich) medicinischen Inhaltes, verschiedenen Werken angehörig.

a) f. 126—129.

4to, 20—23 Z. (22×11; 15—16×6cm). — Zustand: lose Blätter, fleckig. — Papier: gelb, zieml. stark, nicht glatt.

Aus einem Werke, betitelt

المحاسن المرتبة فى الادوية المجربة

und wahrscheinlich von ابن كنان † 1153/1740 selbst verfasst und sicher von ihm geschrieben. Enthält allerlei probate Mittel, aber nicht bloss gegen Krankheiten, sondern auch in Bezug auf anderes, z. B. Oelflecken aus Büchern zu bringen, und dgl. Zuerst f. 126a, Zeile 3:

صداع الحار الحناء بالخل الحاذق ينفع الخ

F. 127 u. 128 hängen nicht zusammen.

b) f. 130—133.

8vo, c. 21—22 Z. (20 × 14½; 15 × 6½cm). — Zustand: lose Blätter; Bl. 133 unten am Rande schadhaft. — Papier: gelb, ziemlich stark, nicht glatt.

Aus einem medicinischen Werke: Mittel gegen allerlei Krankheiten, nach diesen geordnet. Zuerst f.130a, 2: النّغص يتحمل بزيت من تحت ويطلى الخ

Am Rande öfters Zusätze. — Von der Hand des ابن كنان, vielleicht von ihm verfasst.

c) f. 134. 135.

8vo, 17—18 Z. (17½ × 12; 13½ × 8½cm). — Zustand: lose Blätter; fleckig. — Papier: gelb, stark.

Aus einem medicinischen Werke: Mittel gegen allerlei Krankheiten, nach diesen geordnet. Scheint von dem Werke unter b) verschieden zu sein. Zuerst f. 134a, 3: الكمنة قال السعودي فى التذكرة رمد فاسد الخ

Von der Hand des ابن كنان, ziemlich kleine Schrift. (Verfasst von ihm?)

6351.

1) WE. 63, f. 102—104.

Die am Ende der Handschrift frei gebliebenen Blätter sind benutzt, einige Mittel gegen Krankheiten darauf abzuschreiben; dazu auch der Rand von f. 101ᵇ. Solche Mittel und Krankheiten sind: للبلغم; لقطع جميع علل السوداء; وجع القلب; الدلحال; الجروح; عرق النسا; داء الثعلب; داء الحية; النّجد; نفخ الفم; الصداع.

F. 104ᵇ ist Türkisch.

Die Schriftzüge sind im Ganzen klein, eng, flüchtig.

2) Pet. 296, f. 54ᵇ.

Enthält Mittel, wie man sich der Nahrung ziemlich lange enthalten könne, aus einem Schreiben des شهاب الدين القليوبي † 1069/1658 entlehnt. فايدة مما يغنى عن الطعام مدّة طويلة، ويعتنى بذلك اهل الرياضات والسياحة، فمنه ان يسحق بزر البقل الخ

3) We. 1778, 12, f. 97ᵇ.

Sehr schlecht und nachlässig geschrieben: ein Mittel gegen Hundsbiss und Schlangenstich, von Ḫalîfe ben 'asâkir.

(باب للكَلِب والملسوع منقول عن الحاج خليفة بن عساكر)

6352. Spr. 1969.

2) f. 51—76ᵇ.

8ᵛᵒ, 23 (22) Z. (20¼ × 14½; 14½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: fast lose im Deckel, etwas unsauber, fleckig. — Papier: gelblich, ziemlich stark u. glatt. — Titel fehlt. Die dazu freigelassene Seite (51ᵃ) ist von anderer Hand beschrieben mit Angaben zur Anfertigung von Augensalben, nämlich الكحل und الراسخت. Er ist nach dem Anfang und nach Pm. 378, 1:

كتاب الطب الجديد الكيميائى

Verfasser fehlt.

Anfang f. 51ᵇ: الحمد لله الذي خلق الانسان واهداه الي بيان البيان . . . وبعد [ف]هذا كتاب الطب الجديد الكيميائي اخترعه بركلسوس يشتمل على مقدمات ومقالات،

Ein alchemistisch-medicinisches Werk, nach dem Vorgange des Paracelsus verfasst von einem Ungenannten. Die Vorrede f. 51ᵇ handelt: فى تعريف الكيميا وبيان الحاجة اليها. Sie beginnt: فنقول الكيميا لفظ يوناني اصله خيميا ومعناه التحليل والتفريق وبعض الناس يطلق عليها الصناعة الهرمسية الخ. Dann giebt der Verf. eine kurze geschichtliche Uebersicht über die Behandlung der Alchemie und sagt alsbald: الي أن جاء بركلسوس الجرماني فغير الغرض من صناعة الكيميا وجعلها من اقسام صناعة الطب وسماه استاعربا بالّلاطينية ومعناه جمع المختلفات وتفريقها وهذا الاسم مخصوص بصناعة الطب الكيميائي، Dass also hier Paracelsus „der Germane" gemeint, ist zweifellos. An anderen Stellen wird sein Name auch براكلسوس geschrieben.

Das Werk zerfällt in 6 Abhandlungen, mit verschiedenen Abschnitten.

1. مقالة 52ᵃ فى الجزء النظري من (* استاعربا وهو الطب الكيميائي فى الامور الطبيعية،

1. فصل 52ᵃ فى الهيولي الاولي والسر الاكبر
   Anfg: قال براكلسوس فى كتابه المسمّى براغنانى
2. فصل 52ᵇ فى العناصر
3. فصل 53ᵃ فى الصور والانواع واصول الاشياء
   (ein Buch des P. angeführt ايلياستر)
4. فصل 53ᵇ فى الحياة 5. فصل 54ᵃ فى الحرارة المنبثة
6. فصل 54ᵃ فى الاصول التى يتركب منها الاجسام فى مذهب هذه الطايفة
7. فصل 54ᵇ فى المزاج والتكون
8. فصل 55ᵃ فى الانواع المتولدة من انواع مختلفة
9. فصل 55ᵇ فى كيفية تغيير صور الاجسام مع بقاء صورتها النوعية الاصليّة الباطنة،
10. فصل 56ᵃ فى نسبة العالم الاكبر الي العالم الاصغر الذي هو الانسان

2. مقالة 57ᵇ فى اساس الطب الكيميائي

1. فصل 57ᵇ فى معرفة تركيب بدن الانسان وقواه
2. فصل 58ᵃ فى اسباب الامراض
3. فصل 58ᵇ فى كيفية عروض الامراض
4. فصل 59ᵇ فى النبض 5. فصل 60ᵃ فى البول
6. فصل 60ᵇ فى نوايب الحميات وادوار الامراض
7. فصل 61ᵃ فى العلاج الكلّي واشارة الى بعض المعالجات

*) In We. 1203, 1, f. 2ᵇ اسباغريا.

3. مقالة 61ᵇ في معرفة خواص الاشياء من اشكالها والوانها وطعومها وقوامها وغلظها ورقتها وراىحتها ومحلها المتولدة فيه،

1. فصل 61ᵇ في الادوية المنسوبة التي الكواكب
2. فصل 63ᵇ في كيفية تدبير الادوية وتحليلها وتنقيتها على طريقتهم،
3. فصل 64ᵃ في معرفة درجات الحرارة

4. مقالة 64ᵃ die Ueberschrift fehlt.

1. فصل 64ᵇ في الحل 2. فصل 64ᵇ في السحق
3. فصل 65ᵃ في الحرق والقلي
4. فصل 65ᵇ في الحرق الذي يكون بالنار التى هي بالقوة
5. فصل 66ᵇ في التعفين والتخمير
6. فصل 67ᵃ في النقع والطبخ 7. فصل 67ᵃ في العسل
8. فصل 67ᵇ في التقطير 9. فصل 67ᵇ في التصفية
10. فصل 68ᵇ في العقد 11. فصل 68ᵇ في التصعيد
12. فصل 68ᵇ في الحفظ والتربية

5. مقالة 69ᵃ في العمليات بقول جزئي

1. فصل 69ᵃ في تقطير المياه والارواح
2. فصل 69ᵃ في استخراج المياه
3. فصل 69ᵇ في استخراج روح الافسنتين
4. فصل 69ᵇ في استخراج روح كاردونياريهي
5. فصل 69ᵇ في استخراج روح الشراب مع الطرطير
6. فصل 69ᵇ في استخراج ارواح البزور ومياهها
7. فصل 70ᵃ في استخراج المياه من الافاويه
8. فصل 70ᵃ في استخراج روح صمغ البطم ودهنه
9. فصل 70ᵃ في استخراج روح قرن الآييل
10. فصل 70ᵃ في استخراج ماء العسل وروح العسل
11. فصل 70ᵃ في استخراج ارواح المعدنيات
12. فصل 70ᵇ في استخراج روح الملح المعدنية
13. فصل 70ᵇ في استخراج روح الملح المركبة
14. فصل 70ᵇ في استخراج روح الزاج
15. فصل 71ᵃ في استخراج ماء الكبريت وروحه
16. فصل 71ᵃ في استخراج روح النوشادر
17. فصل 71ᵃ في استخراج الروح للعرق

6. مقالة 71ᵃ في الادهان

1. فصل 73ᵃ في استخراج دهن المعدنيات

Das Werk schliesst f. 76ᵇ so: وعلى هذا المنوال يستخرج ادهان جميع الاحجار، هذا آخر ما اخترناه ونقلناه من كتاب سنارتوس (*الحراني الذي الف في صناعة الطب ومن قراباذين وافريوس من تقطير الارواح والادهان وبه تم الكتاب وصلى الله على سيدنا محمد ... وسلم تسليما كثيرا على ممر الاوقات والساعات، تم،

Schrift: klein, eng, vocallos, deutlich. — Abschrift um 1090/1679.

6353.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Pm. 378, 1, f. 1—27ᵇ.

52 Bl. 8ᵛᵒ, 17—25 Z. — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber, auch nicht ohne Flecken. — Papier: gelb, stark, etwas glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titelüberschrift in dem Frontispice auf dem ungezählten Vorblatt, das zugleich den Anfang des Textes enthält: كتاب طب جديد كيمياوي

Verfasser fehlt.

Anfang: الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير خلقه ... وصحبه اجمعين، وبعد

Von hier an so wie bei Spr. angegeben. Die Eintheilung ist jedoch nicht ganz dieselbe.

1. مقالة f. 2ᵃ (nur die 4 ersten فصل sind hier mit Zahlen versehen, alle übrigen nicht).

2. مقالة 7ᵇ (in der Ueberschrift aus Versehen mit الطبقة bezeichnet).

3. مقالة 13ᵇ (entspricht Spr. 3. مقالة, 2. فصل).

4. مقالة 18ᵇ (entspricht Spr. 5. مقالة).

In mehr als 4 مقالة hier nicht eingetheilt.

Schluss f. 27ᵇ so wie bei Spr. angegeben, aber nur bis zu den Worten: من تقطير الارواح والادهان

Schrift: klein, gefällig, vocallos; im Anfang etwas grösser u. weitläufiger. Ueberschriften roth. Der Text in rothen Linien eingefasst. — Abschrift (f. 52ᵇ) im J. 1153/1740.

2) We. 1203, 1, f. 1—38ᵃ.

103 Bl. 8ᵛᵒ, 19 Z. (21×15; 15—16×11—11½ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang f. 1ᵇ von وبعد an (so wie bei Spr.). 2. مقالة f. 9ᵇ. Die 3. مقالة f. 17ᵇ في كيفية تدبير الادوية الخ (= Spr., 3. مقالة, 2. Abschnitt).

*) براكلسوس الجرماني steht in We. 1203, f. 38ᵃ, während in We. 1204, f. 32ᵃ so steht, wie oben. In Pm. 378, f. 27ᵇ steht سنارتوس الجرماني.

4. مقالة f. 24ᵇ فى العمليات (= Spr. 5. مقالة). Eine weitere Eintheilung in مقالة findet nicht statt. Die bei Spr. aufgezählte 6. مقالة steht hier f. 28ᵇ als فصل فى عمل الادهان, und für die Ueberschrift eines weiteren فصل (Spr., f. 73ᵃ فى استخراج دهن المعدنيات) ist f. 32ᵇ Platz gelassen. Schluss wie bei Spr.

Schrift: ziemlich grosse, kräftig, deutlich, etwas rundlich, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1200/1785.

3) We. 1204, 1, f. 1—32ᵃ.

45 Bl. 12ᵐᵒ, 20 Z. (11 × 8; 8 × 5½—6ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, obgleich nicht frei von Flecken. — Papier: gelb, ziemlich glatt und dünn. — Einband: rother Lederbd mit Klappe. — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang wie bei We. 1203, 1. 2. مقالة f. 8ᵇ. 3. مقالة 13ᵇ. 4. مقالة 17ᵃ. 5. مقالة 23ᵃ. 6. مقالة 26ᵃ. Schluss wie bei Spr. 1969, 2. Die Eintheilung des Werkes ganz so wie bei Spr.

Schrift: sehr klein, fein, gedrängt, deutlich, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1200/1785.

6354. Spr. 1969.

3) f. 76ᵇ—98ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Titel fehlt; er ist nach dem Anfang:

كيمياء باسليقا

Verfasser: s. Anfang.

Anfang (f. 76ᵇ): الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على منبع الحكمة فى العالمين . . . وبعد فقد الف فى صناعة الطب الكيميائي قروليبوس كتابا مختصرا مفيدا لملك زمانه وهو يشتمل على مقالتين فاردنا ان ننقله من اللاتينية الي العربية ليكون به تمام النفع وسمي هذا الكتاب كيميا باسليقا يعنى الكيميا الملكية،

Eine Arabische Uebersetzung aus dem Lateinisch geschriebenen Werke des قروليبوس d. i. Osw. Crollius, Basilica chymica (Francof. 1608). Dasselbe zerfällt in 2 Abhandlungen (مقالة).

I. Abhdl. f. 76ᵇ. Allgemeiner Theil. Anfang: اعلم ان معالجات الامراض

1. f. 77ᵇ فى الانضاج والمنضج
Anf.: اعلم ان الامراض العارضة عن الاخلاط

2. f. 78ᵃ فى القيء والمقيء والمغثيات
Anfang: ثلاثة اقسام منها انتيمونيه

3. f. 78ᵇ فى المسهل
Anfang: اعلم ان لكل مسهل افعالا ثلثة
u. s. w.

II. Abhdl. f. 88ᵃ. Specieller Theil. Anfang: من العلاجات الجزئية، صفة دواء يقوي الاعضاء

Schluss f. 98ᵃ: وليس الامر كما زعموا فان خواص الاشياء لا تنكر فان فعل هذا المرهم بخاصية فيه بتوسط روح العالم كما يفعل الحديد فى المغناطيس والله على كل شيء قدير وصلى الله . . . وسلم، تم هذا الكتاب بحمد الله وعونه وحسن توفيقه،

Abschrift im J. 1091 Moḥarram (1680).

Der Rest des Blattes von anderer Hand beschrieben mit Notizen über Höllenstein (حجر جهنم), Art Moschus (مسك عنبري) und Laudanum (لودنه).

6355.

Dasselbe Werk in:

1) We. 1203, 2, f. 38ᵃ—73ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Die bei Spr. angegebenen einleitenden Worte fehlen hier. Der Anfang ist f. 38ᵃ, 8: وقد الف فى صناعة الطب الخ. 2. مقالة f. 56ᵃ. Schluss wie bei Spr.

Für die Ueberschriften ist f. 38—45 u. 66—73 Platz gelassen.

2) We. 1204, 2, f. 32ᵃ—45ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt.

Es ist hier ein grosses Stück des Textes übersprungen; es fehlt f. 39ᵇ, 4 nach den Worten يستحق الجميع das Stück We. 1203, 2, f. 47ᵇ, 1 bis f. 62ᵇ, 11.

3) Pm. 378, 2, f. 27ᵇ—52ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). Letztere ist hier gleichmässig klein, auf der Seite 23 Zeilen. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang wie bei We. 1203, 2. Statt قروليبوس f. 27ᵇ (im Anfang) ist قروليبوس zu lesen. 1. مقالة f. 27ᵇ. 2. مقالة f. 40ᵃ.

Abschrift im J. 1153 Ṣafar (1740), in Bagdād, von سليمان بن صالح اغاء ينكيچريان بغداد

6356.

Von den zahllosen das Gesammtgebiet der Medicin, besonders aber das der inneren Medicin, behandelnden Werken erwähnen wir hier, zur Ergänzung der bereits angeführten, noch folgende:

1) الكنّاش المنصوري فى الطب (und الكتاب) von محمد بن زكريا الرازي † $^{311}/_{923}$.
2) زاد المسافر von احمد بن ابراهيم ابن الجزّار † c. $^{340}/_{951}$.
3) الكنّاش فى الطب von اعين بن اعين المصري † $^{385}/_{995}$.
4) دفع المضارّ الكلّية للابدان الانسانية von ابن سينا † $^{428}/_{1037}$.
5) هداية فى الطب von demselben.
6) ك" الاسباب والعلامات von محمد بن على الايلاقى um $^{460}/_{1068}$.
7) Dgl. von على بن هبة الله um $^{480}/_{1087}$.
8) تقويم الابدان فى تدبير الانسان von يحيى بن عيسى البغدادي ابن جزلة † $^{493}/_{1100}$.
9) التيسير فى المداواة والتدبير von عبد الملك بن زهر الاشبيلى ابو مروان um $^{520}/_{1126}$.
10) الايضاح فى الطب von زهر بن عبد الملك بن محمد الاشبيلى الايادي ابو العلاء † $^{525}/_{1131}$.
11) الشفاء فى الطب von محمد بن احمد بن عامر الطرسوسى البلوي † $^{559}/_{1164}$.
12) الموجز فى الطب von ابو النجم بن غالب الانصارى † $^{599}/_{1202}$.
13) المختار فى الطب von على بن احمد بن على البغدادي مهذب الدين ابن هبل † $^{610}/_{1213}$.
14) النهج الواضح فى الطب von امين الدولة ابن غزّال † $^{648}/_{1250}$.
15) المدخل فى الطب von احمد بن اسعد الدمشقى نجم الدين ابن العالمة † $^{652}/_{1254}$.
16) ك" العلل والامراض von demselben.
17) قوانين الطب von نصير الدين الطوسى † $^{672}/_{1273}$.
18) الشافى فى الطب von يعقوب ابن القفّ † $^{685}/_{1286}$.
19) الشامل فى الطب von على بن ابي الحزم ابن النفيس † $^{687}/_{1288}$.
20) الذخيرة الكافية فى الطب von ابراهيم بن محمد السويدي † $^{690}/_{1291}$.
21) بغية السائل فى امّهات المسائل فى الطب von سليمان بن عبد القوي الطوفى نجم الدين † $^{710}/_{1310}$.
22) القفل والمفتاح فى علاج الجسوم والارواح von عيسى بن محمد بن عيسى اللوشى ابن سعادة † $^{728}/_{1328}$.
23) الشامل فى الطب von ابو سعيد بن ابي مسلم بن ابي الخير غياث الغيب um $^{735}/_{1334}$.
24) الايجاز فى الطب von يوسف بن احمد الغرناطى † $^{753}/_{1352}$.
25) الكتاب اليوسفى فى صناعة الطب von لسان الدين ابن الخطيب † $^{776}/_{1374}$.
26) الارجوزة المعلومة للمتقدمة المجهولة von dems.
27) شفاء الاسقام ودواء الآلام von خضر بن على بن خطاب حاجى باشا um $^{810}/_{1407}$.
28) كناشة فى الطب von demselben.
29) الجامع فى الطب von عز الدين ابن جماعة † $^{819}/_{1416}$.
30) الانوار فى الطب von demselben.
31) الذخيرة المرادية فى الطب von مؤمن بن مقبل السيواسى um $^{840}/_{1436}$.
32) انيس الاطبّاء فى الطب von تقى الدين الشيرازي um $^{970}/_{1562}$.
33) لطائف المنهاج فى الطب von داود بن عمر الانطاكى † $^{1006}/_{1597}$.
34) الفية الطب von demselben.
35) نظم قانونجك von demselben.
36) كفاية المحتاج فى علم العلاج (oder بغية) von dems.
37) استقصاء العلل ومشاقى الامراض والعلل von dems.
38) روضة الاصحّاء ودوحة الالبّاء von محمد بن ابراهيم بيبك زاده um $^{1014}/_{1605}$.
39) ك" فى التشريح والروح وما به صلاح الانسان وفساده von عبد الرءوف المناوى † $^{1031}/_{1622}$.
40) منظومة فى الطب von على بن عبد الواحد بن محمد السجلماسى † $^{1057}/_{1647}$.
41) دواء الامراض von عيسى الساقزى † $^{1059}/_{1649}$.
42) برء الساعة von صالح بن نصر الله الحلبى ابن سلّوم † $^{1081}/_{1670}$.
43) فتح الملك المجيد لنفع العبيد von احمد بن عمر الديربى ابو العباس † $^{1151}/_{1738}$.

44) علی الطحّان الازهري von منظومة فی الطب † 1207/1792.

45) غنية اللبيب فيما يستعمل عند غيبة الطبيب von محمد بن ابراهيم بن ساعد ابن الاكفانى † 749/1348.

46) كفاية الاريب عن مشاورة الطبيب von احمد بن محمد العلقى سري الدين

47) الجامع فی الطب von احمد بن عبد الرحمن ابن مندويه um 410/1019.

48) نهاية الاختصار und المغيث von demselben.

49) المصباح فی الطب محمد ابن القوصونى

50) دستور مالك بن ابي النجم

51) منهج الاطبّاء وشفاء الاحبّاء von الحجيج بن قاسم الحلبى الوحيد

52) مرآة الشفاء فی الطب von مسعود بن حكيم الدين الاستراباذي

53) كنز الطبيب وبغية اللبيب von محمود بن الحسن الموصلي

54) كفاية الطبيب von ابن المنفاخ

55) الكافى فی الطب von عدنان بن نصر العين زربى

56) الغناء فی الطب von الحسن بن نوح القمري ابو منصور

57) شفاء الاجسام von محمد بن ابي الغيث الكرمانى

58) تقويم الصحة von المختار بن الحسن بن عبدون

59) تسهيل المنافع فی الطب والحكمة von ابراهيم بن عبد الرحمن بن ابي بكر الازرق

60) ترويح الارواح فی الطب von محمود التبريزي حكيم الدين

61) فصول القرطبى فی الطب

62) تحفة المحب فی الطب

63) مصالح الاجساد فی الطب

64) ك" الصحة فی الطب von ابو سعيد بن ابي السرور الاسرائيلى

6. Einzelne Krankheiten. — Pest.

6357. We. 1187.

2) f. 193ᵇ. 194ᵃ.

4ᵗᵒ, c. 20—24 Z. (23½×17½; 18×13ᶜᵐ). — Papier: gelblich, ziemlich stark und glatt. — Titelüberschrift und Verfasser:

كتاب قسطا بن لوقا فی السهر

Anfang: سال السيد اعزّه الله عن اسباب السهر فی الصحة والمرض فنقول فی ذلك ان الذي يريد ان يعلم عمّا ذا يحدث الشیء يحتاج اولا ان يعلم ما هيأة ذلك الشیء لانه غير ممكن ان يعلم البتة علة شیء مجهول الخ

Diese Schrift des Qosṭā ben lūqā elba'labakkī ennaçrānī, um 220/835 am Leben, behandelt die Ursachen der Schlaflosigkeit und giebt Mittel dagegen an.

Schluss f. 194ᵃ: تتصل رطوبة الدهن الي اقصى المنخرين ثم تتصل بالدماغ وهذا كاف فی ما سال السيد اعزّه الله وكفاه المهمّ ودفع عنه كلّ ملمّ برحمته، تمت الرسالة والحمد لله الخ

Schrift: Persischer Zug, klein, breitgezogen, vocallos, fast ohne diakritische Zeichen. — Abschrift c. 1125/1713. Nicht bei HKh.

6358. Spr. 2000.

2) f. 39ᵇ—41.

Format (Text: 20×11—11½ᶜᵐ) etc. und Einband wie bei 1). — Zustand: fleckig, unsauber, ausgebessert. Unten und oben am Rande hat der Text durch Beschneiden etwas gelitten. — Titel fehlt; er ist nach dem Anfang:

رسالة فی تولد الحصاة

Verfasser s. Anfang.

Anfang f. 39ᵇ: الحمد لله رب العالمين كثيرا وصلى الله على سيدنا ونبينا محمد وآله وسلم تسليما، رسالة ثابت بن قرة الحرّانى الي بعض اخوانه فی تولد الحصاة، قد فهمت ما وصف ابو الحسن اطال الله بقاءه من العلة التى تعتاده لا اعلّه الله وتطاولها وما يعرض له عند تحركها من الوجع فی المواضع التى ذكرها والاشياء التى اذا استعملها اخرجت الرمل الذي يشكوه وتسكن الوجع الخ

Abhandlung über den Blasen- und Nierenstein, in 3 Kapiteln, an einen Freund gerichtet, von Ṯābit ben qorra ben merwān ben ṯābit elḥarrānī eççābī abū 'lḥasan † 288/901.

1. باب 40ª من فهو ما يفتّت الحصي وينقى الرمل من المثانة والكلي ويخرجه ويخرج الرمل من غير ان يفرط فى الحرارة الخ

2. باب 41ª وهو الباب الذي يختصّ فى تولد هذه العلة واجتناب الاغذية الخ

3. باب 41ª وهو ما يصلح مزاج الكلي والمثانة حتى لا تكون متهيئة لعقد الحصي وتوليده الخ

Schluss f. 41ª: فينبغى ان تستعمل الاشياء على حسب ما تدعو اليه الحاجة وما غيره من جهة فان عرض شيء يحتاج الي تعريفي عرّفت ذلك ولله التوفيق والحمد لله اولا وآخرا حمدا كثيرا يوافى نعمة ... تسليما كثيرا طيبا مباركا فيه٬

Schrift: flüchtige Gelehrtenhand, ziemlich gross, etwas schräge, in einander gezogen, nicht leicht, vocallos. — Abschrift c. 700/1300. — Nicht bei HKh.

6359. Pm. 62.

3) f. 236—250.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Papier: theils grau, theils bräunlich. Bl. 246 ff. etwas ausgebessert am oberen Rande. — Titel fehlt. Er ist:

مقالة فى احكام الادوية القلبية

Bei HKh. I 360 bloss: الادوية القلبية. — Verfasser: ابن سينا, s. Anfang.

Anfang: كتب الشيخ ابو على الحسين بن عبد الله بن سينا الي الشريف السعيد ابي الحسين بن الحسني رحمه يستخلص الحمد لولي النعمة على موهبة العقل ويرغب اليه فى المزيد من سوابغ الفضل٬ ورد عليّ امر السيد ان اجمع لمجلسه مقالة تشتمل على احكام الادوية القلبية اتحرّي فيها الاختصار الخ

Von Herzkrankheiten und herzstärkenden Mitteln, von Ibn sînâ † 428/1037.

Das Werk selbst beginnt: ان الله تعالي خلق التجويف الايسر من تجويفى القلب خزانة للروح ومعدنا لتولده وخلق الروح مطية للقوي النفسانية الخ

Auf den 4 letzten Blättern werden in alphabetischer Folge die dienlichen einfachen Mittel aufgeführt und beschrieben: zuerst ابريسم, zuletzt لسان الثور; der Schluss dieses Artikels ist: وقد جمع هذا الدواء قوة الخاصية مع قرب الطبيعة من الاعتدال فلا ايثار عليه٬

Von einem folgenden Artikel, für dessen Stichwort eine Lücke gelassen ist, stehen nur die Worte: شبيه الحكم بما قيل. Das Uebrige fehlt: viel wird es nicht sein.

6360. Pet. 370.

2) f. 139ᵇ—143ª.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser:

رسالة شريفة فى البرص من تصنيف مولانا قطب شيرازي عليه الرحمة

Anfang f. 139ᵇ: البرص داء عَياء عَسِرُ البرء لا يكاد يبرأ وخاصة المزمن منه والآخذ فى الازدياد قال ابن زكرياء كلّ برص كثير الانبساط الخ

Abhandlung über den Aussatz, von Maḥmûd ben mas'ûd *eššîrâzî* qoṭb eddîn † 710/1310.

Schluss f. 143ª: يفعل هكذا الي ان يتنقط المواضع فاذا تفقأت تلك النفاطات ترك شربها الي ان يندمل فان صلح والا اعيد ذلك حتى يحصل المراد بتوفيق الله تعالي٬

6361. Pm. 195.

5) f. 39. 40ª.

8ᵛᵒ, 23 Z. (Text: 16 × 10½ᶜᵐ). — Zustand: wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Titel fehlt; er ist:

المقامة (والمقالة) الذهبية فى الحمى

Verfasser fehlt; es ist:

جلال الدين السيوطي

Anfang: قال الله تعالي فى كتابه العزيز وكفى به حكما عدلا مرضيا وانْ منكم الا وارِدُها كان على ربك حتما مقضيّا٬ روي ابن ابي حاتم والبيهقى عن مجاهد ... انه قال فى تفسير هذه الاية الحمّى حظ المومن من الورود فى الآخرة الخ

Deutung des Qorânverses 19, 72 auf das Fieber, als göttliches Heilmittel und Sündenläuterung, und einige (abergläubische) Mittel dagegen, von Essojûṭî † 911/1505.

Schluss (Kāmil):

قالت وقد عزمت على ترحالها ما ذا تريد فقلت ان لا تقلعي وهذا آخر ما اردنا ايراده ... لكن ما قلّ وقرّ خير مما كثر وفرّ والحمد لله وحده وصلى الله ... على اصحاب رسول الله اجمعين

Schrift: ziemlich klein, gewandt, vocallos. — Abschrift vom J. 971 Moharram (1563). — HKh. VI 12712 (unter den مقامات des Verfassers erwähnt, No. 4).

F. 40ᵇ einige Verse, betreffend das Loos der Kinder der Götzendiener im Jenseits, von ابن الشحنة und von dessen Sohn عبد البر.

6362.

Dasselbe Werk in:

1) Lbg. 331.

3 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (15 × 10½; 11½ × 6⅔ᶜᵐ). — Zustand: gut. — Papier: gelb, ziemlich glatt u. stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Der Titel in der Unterschrift f. 3ᵇ: المقامة الخ. Verfasser fehlt. Schrift: klein, deutlich, vocallos. Abschrift c. 1200/1785.

2) Pm. 407, 16, f. 86ᵇ—88.

Format etc. u. Schrift wie bei 2. — Titelüberschrift u. Verf.: المقالة الذهبية فى الحمي للجلال السيوطي

Schliesst mit dem Verse: قالت وقد عزمت الخ

6363. Glas. 134.

15) f. 153ᵇ—156.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 153ᵃ (und Titelüberschrift f. 153ᵇ):

شفاء المتعال بادوية السعال

und Verfasser: للشيخ عبد القادر الشاذلي تلميذ العلامة جلال الدين السيوطي

Anfang: الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى وبعد فهذا تاليف لطيف يتعلق بادوية السعال الخ

Behandlung des Hustens, unter Angabe einer Menge Mittel, von 'Abd elqādir, einem Schüler des Essojūṭī, um 920/1514.

Bricht f. 156ᵇ ab mit den Worten: ودهن اللوز والحسا المعمول من دقيق الجواري او النشا بسكر او فانيد

HKh. IV 7621.

F. 157 u. 158 enthalten in grosser, rundlicher, unschöner Schrift allerlei medicinische Notizen und Mittel, auch Heilgebete.

6364. Pet. 340.

3) f. 21ᵃ—23ᵇ

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; nach dem Vorwort:

المقاصد الممحّصة فى بيان كيّ الحمّصة

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفي اما بعد فيقول الفقير ... عبد الغنيّ بن اسمعيل النابلسي الحنفيّ ... هذه رسالة عملتها فى حكم ماء الحمصة التى توضع على الكيّ فى البدن ... اعلم ان الناقض للوضوء فى مذهب ابي حنيفة الخ

Medicinische Abhandlung, über Anwendung der Fontanelle, von 'Abd elganī ben ismā'īl ennābulusī † 1143/1730.

Schluss f. 23ᵇ: هذا ما يسّر مقداره الله عز وجلّ فى الجواب عن هذه المسئلة والله الموفق للصواب

HKh. VI 14731 (unrichtig).

6365. Mq. 625.

2) f. 4ᵃ—5ᵃ.

Format (31 Z.) etc. und Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; er ist:

رسالة فى القولنج

Verfasser fehlt, s. unten.

Anfang: الحمد لله القديم الودود الذي اورد الطب من العدم الي الوجود ... وبعد لما كنت مشتغلا بعلم الطب ومتتبعا بمعالجاته بسعى بليغ الخ

Eine kleine medicinische Abhandlung, über Magenschmerzen (قولنج) handelnd und die betreffende Stelle im Qānūn des Avicenna und die Erklärung des النفيسى dazu mit Bemerkungen begleitend, jener mit قال المصنف, der andere mit قال النفيسى, er selbst mit اقول eingeführt. Beginnt: قال المص" القولنج وجع مقوى وقد يقوي ... قال النفيسى فانه وان كان قويا لا يقتل ... اقول هذا الحصر ممنوع لان الوجع فى الصداع الخ

Schluss: فنستعيذ بالله الاحد من شر حاسد اذا حسد الذي يوسوس بين الناس من الجنة والناس تم

Unterschrieben ist درويش محمد الشهير بالتى پرمق. Wenn dieser der Verfasser sein

sollte, wird es ein anderer sein als Moħammed ben moħammed *altı parmaq* † 1033/1624, welcher die Werke نكارستان غفاري, معارج النبوة und المطوّل ins Türkische übersetzte und kein Mediciner war.

6366. Glas. 134.

7) f. 96b — 103.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; nach der Vorrede: رسالة في القوبا

Verfasser fehlt: s. Anfang.

Anfang: قال الشيخ ... محمد بن محمد القوصولي (القوصونى .l) ... الحمد لله رب العالمين ... وبعد فهذه رسالة في العلة المعروفة بالقوبا واسبابها وعلاماتها وعلاجاتها الخ

Abhandlung über die Räude (Hautausschlag), auf Veranlassung des الشيخ الزنجاوي verfasst von Moħammed ben moħ. elqūçūnī (No. 6328).

Schluss f. 103a: فان للدهن نفع عظيم في القوبا ويقال في المثل ان القوبا تقول لا كنت في دار فيها دهن،

HKh. III 6285.

6367.

1) We. 1685, 6, f. 107—108a.

8vo, 18 Z. (Text: 14½ × 10½cm).

Diese kleine Schrift, deren Verfasser nicht genannt ist, handelt besonders über Hämorrhoïden, u. d. Titel: علاج البواسير والشقاق

Anfang: قال الشريف، الصبر اذا سحق بماء الكراث وطلي به على البواسير الخ

Schluss f. 108a (vom Blutfluss): وتستحمل به الامراة ينقطع الدم باذن الله تعالي

Schrift: klein, etwas dick, gewandt, ohne Vocale.

2) Pet. 393, f. 152b (Folio).

Enthält verschiedene Bemerkungen über die Krankheit der Glieder النقرس (Gicht) nebst Angabe von Mitteln gegen dieselbe, von Hippokrates, Galenus, Ibn serāpiūn, Ṭābit, Moħammed ben zakarijjā.

Schrift: Persischer Zug, klein, hübsch und gleichmässig, vocallos; um 1200/1785.

6368.

Einzelne Krankheiten werden auch in folgenden Schriften behandelt:

1) كشف الرين في احوال العين von محمد بن ابراهيم ابن الاكفاني † 749/1348, nebst Auszug التجريد von demselben.
2) ر" في الكحل von محمد بن يوسف الكرماني † 786/1384.
3) نحل العيون النجل في حل مسئلة الكحل von محمد بن ابراهيم ابن الحنبلي † 971/1563.
4) تذكرة الكحالين von علي بن عيسى الكحال
5) نتيجة الفكر في علاج امراض البصر von احمد بن عثمان القيسي
6) نور العيون وجامع الفنون
7) عمدة الكحلية في الامراض البصرية

8) ك" السرسام والبرسام von احمد بن محمد ابو جعفر † 360/971.
9) ر" في الزكام von احمد بن ابراهيم ابن الجزار † c. 340/951.

10) ر" في القولنج von احمد بن محمد ابو جعفر † 360/971.
11) Dgl. von ابن مندويه um 410/1019.

12) ر" في الاستسقاء von احمد بن محمد ابو جعفر † 360/971.
13) ر" في المثانة وعلاجها von ابن مندويه um 410/1019.

14) ر" في اوجاع الاطفال von demselben.

15) ر" في الحمى واقسامها von محمد بن ابراهيم

16) ر" في الجذام von ابن الجزار † c. 340/951.
17) ك" البرص والبهق von احمد بن محمد ابو جعفر † 360/971.
18) ك" الجدري والحصبة von demselben.
19) ر" في الحكة وعلاجها von ابن مندويه um 410/1019.

20) النخبة في خلاصة الامراض الحادة von عبد اللطيف البغدادي موفق الدين † 629/1232.

21) دواء النفس من النكس von عبد الله بن علي بن ايوب
22) كمال الفرحة في دفع السموم وحفظ الصحة von محمد بن محمد القوصوني

23) المنقذ من الهلكة فى دفع مضارّ السموم المهلكة von حسن بن ابي ثعلب بن المبارك

24) كـ" الصرع von احمد بن محمد ابو جعفر † 360/971.

25) ر" فى وجع الركبة von ابن مندويه um 410/1019.

26) ر" فى وجع المفاصل von ابن اللبودي † 621/1224.

27) ر" معالجات علة النقرس von كاتب زاده محمد رفيع افندي

6369. We. 1205.

74 Bl. 8vo, 17 Z. (21 × 14½; 14½ × 8½cm). — Zustand: lose Lagen im Deckel, nicht ganz sauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1a:

كتاب تحصيل غرض القاصد فى تفصيل المرض الوافد

لابي جعفر احمد بن على بن محمد بن محمد ابن خاتمة الانصاري

Der Titel so auch im Vorwort f. 2a.

Anfang (nach dem Bism. und dem Namen des Verfassers (قال الشيخ الخ): الحمد لله المحمود على المحبوب والمكروه والصلاة والسلام على حزب الله فى ارضه ... وبعد فان بعض اصحابنا ممّن يتعيّن على اسعافهم ولا يسعنى خلافهم سالوني عن حقيقة هذا الطاعون الظاهر بالمريّة عام سنة واربعين وسبعمائة والتصريف بحسب القول الطبّي وعن سببه العامّ والخاصّ وما باله خصّ قوما دون آخرين على قرب الجوار وعمّا ظهر من عدله وكيف التحفظ والاحتراز منه وما علاجه اذا نزل الخ

Ahmed ben 'alî ben mohammed ben 'alî ben mohammed elmarî elançarî *ibn hâtime*, um 770/1368 gestorben, handelt hier ausführlich, im Anlass der grossen Pest in المريّة (in Spanien) im J. 746/1345, in 10 Fragesätzen, über Wesen und Behandlung der Pest.

فى حقيقته 2a مسئلة 1.
فى التعريف به علي العموم 2a فصل 1.
فى معناه لغة 2a قسم 1.
فى معناه بحسب القول الطبّى 2b قسم 2.
فى التعريف به علي الخصوص 3b فصل 2.
فى اسباب الوبا العامّة والخاصة 4b مسئلة 2.
فى سببه العام 4b فصل 1.
فى سببه القريب 4b قسم 1.
فى سببه البعيد (نوع 3 in) 8b قسم 2.
فى السبب الخاصّ بهذا الطاعون 10a فصل 2.
ما باله خصّ قوما دون آخرين على قرب الجوار 13b مسئلة 3.
ما ظهر من عدواه الظاهر الذي لا خفاء به ولا غطاء عليه 18b مسئلة 4.
كيف التحفظ واحتراز منه 20a مسئلة 5.
ما علاجه اذا نزل 26b مسئلة 6.
فى علاج هذا المرض لاول استشعاره قبل تمكنه واستحكامه 27a فصل 1.
فى علاجه بعد تمكنه واستحكامه 30b فصل 2.
ما جاء عن الشارع فيه صلوات الله وسلامه عليه 47b مسئلة 7.
ما معنى حديث النهي عن القدوم الي ارضه او الخروج عنها فرارا منه 56a مسئلة 8.
ما معنى قوله عم لا عدوي ولا طيرة 60a مسئلة 9.
كيف الجمع بين الحديثين يعنى قوله عم لا عدوي وحديث النهي عن القدوم على ارض الطاعون او الخروج عنها فرارا منه 66b مسئلة 10.

Schluss f. 74a: فقد تكلّفته فى زمن هذا الحادث الآخذ بمنحجع الآمال القابض بازمّة الالسنة والايدي عن الاقوال والاعمال ... فرج الله عن المسلمين ما هم فيه من اليم كربه وعظيم خطبه بجاه العظيم الجاه سيدنا محمد ... والحمد لله رب العالمين، تمت

Schrift: ziemlich klein, etwas spitz, gleichmässig, deutlich, wenig vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

6370. Lbg. 380.

8 Bl. 8vo, 25 Z. (21¾ × 16¼; 15½—16½ × 11cm). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel f. 1a:

تحفة الراغبين فى بيان امر الطواعين

ebenso im Vorwort. — Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله مقدر الاوقات والآجال ... اما بعد فلما كان كتاب بذل الماعون فى فضل الطاعون لشيخنا ... ابن حجر العسقلانى رحمه مما عرف قدره الخ

Auszug aus dem Werke des Ibn Ḥaǵar † $^{852}/_{1448}$ über Vorzüglichkeit der Pest, d. h. dass dieselbe auch ihre gute Seite habe, insofern der daran Sterbende als Märtyrer anzusehen sei. In 14 kleinen Abschnitten, die aber, bei den meistens fehlenden Ueberschriften, nicht recht deutlich sind. Zuerst f. 1ᵇ: فى حكم الطاعون; 2ᵇ فى بيان من نزل عليه الطاعون; 2ᵃ فى بيان صفته وسبب حدوثه الخ. Das Schlusswort f. 7ᵇ: فى ذكر ما يدل على ان الشهداء بعضهم افضل من بعض الخ

Schluss f. 8ᵃ: وعلى ان من اتّصف بهذه الصفات يحصل له اجر شهيد وان مات بهذه المثابة لانه صار حينئذ بمنزلة الشهداء والله اعلم'

Schrift: Türkische Hand, dick, rundlich, vocallos. — Abschrift c. $^{1200}/_{1785}$. — cf. HKh. II 1768.

Das Werk des Essojûṭî † $^{911}/_{1505}$ über denselben Gegenstand ist verschieden: s. No. 1429. — Möglicher Weise liegt hier der Auszug aus dem Grundwerke vor, welchen يحيى بن سعد الدين محمد بن محمد المناوى شرف الدين † $^{871}/_{1466}$ gemacht hat.

6371. Spr. 727.

46 Bl. 8ᵛᵒ, 21 Z. (17½ × 13; 13 × 9ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut, doch nicht ganz sauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ (so auch Vorrede f. 4ᵇ, 7):

رسالة الإباء عن مواقع الوباء

Verfasser f. 1ᵃ (s. auch Anfang): ادريس البدليسي

Anfang f. 1ᵇ: [ربّ يسّر واعن يا كريم] يا حيّا لا يموت ويا قيوما فى الملك والملكوت الي لطفك الرغبوت وعن سخطك الرهبوت . . . وبعد فيقول العبد الضعيف . . . ادريس بن حسام الدين البدليسي اصلح الله اعماله وحصل بالحسنى آماله انه لمّا وفّقنى التوفيق الربانى وساعدنى العون الصمدنى الخ

Idrîs ben Ḥusâm eddîn elbadlîsî, um $^{920}/_{1514}$ am Leben, erzählt in der Vorrede, dass er von Konstantinopel nach Aegypten gereist sei im Jahre $^{917}/_{1511}$ und von da zur Wallfahrt nach Mekka. Auf der Rückkehr erfuhr er in Syrien, dass in Aegypten und den angrenzenden Landstrichen die Pest ausgebrochen sei; er kehrte daher direct zu Schiffe nach Konstantinopel zurück, was ihm Vorwürfe von Gelehrten und Frommen in Damaskus und Ḥaleb und sonst zuzog, besonders auch in Konstantinopel selbst, als fehle es ihm an der nöthigen Frömmigkeit und dem Gottvertrauen. Zur Abwehr dieser Vorwürfe dient diese Schrift, die dem Sulṭân Selîm ben bâjezîd † $^{926}/_{1520}$ gewidmet ist. Dieselbe zerfällt in Vorrede und 3 Kapitel.

المقدمة f. 5ᵃ in 3 اصل.

1. اصل 5ᵃ فى تحقيق القضاء والقدر والتوفيق بين الرضا بالقضا والحذر من القدر'
2. اصل 7ᵃ فى تنقيح مفهوم الجبر والاختيار وما يجري فيه الاجبار من افعال الفاعل المختار'
3. اصل 9ᵃ فى تحقيق عالم البرزخ المثالىّ وانه مظهر الحوادث والاعيان من العالم الروحانىّ والشهادىّ

1. باب 13ᵃ فى الاسباب والعلل الباعثة لظهور الافات الوبويّة والامراض الطاعونيّة فى الممالك'
2. باب 21ᵇ فى بيان اباحة الخروج والفرار عن مظانّ الضرر فى الانفس والاموال والاعراض وذكر تحريم الدخول على مواقع الوبا والطاعون وترجيح الفرار والاحتراز للاحتماء عنها وتدابير دفع الامراض'
3. باب 38ᵇ فى معالجات الامراض الطاعونية وتدبيرات الحمّيات والادواء الوبويّة

Im letzten Kapitel bespricht er auch die Wirksamkeit geistlicher Mittel, zum Beispiel gewisser Qorânverse.

Schluss f. 46ᵃ: اصرف عنّى القحط والطاعون باسم الحىّ برحمتك يا ارحم الراحمين' وصلّى الله على سيدنا محمد . . . ونعم الوكيل'

Schrift: ziemlich klein, gewandt, etwas gedrängt, aber deutlich, vocallos; die Ueberschriften (auch Qorânstellen) farbig. — Abschrift c. 1700. — HKh. III 5930. 6216.

6372. Lbg. 593.

10) f. 17ᵇ — 19ᵇ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser fehlt; er ist etwa:

ر" فى الطعن والطاعون لزين الدين ابن نجيم

Anfang: . . . الحمد لله مقدر الارزاق والآجال
وبعد فهذه جملة من الفوايد المتعلقة بالطعن الخ

Abhandlung über die Pest, mit Benutzung der Schrift des Essojûṭî darüber und des Commentars des Ennawâwî zu dem Traditionswerk des Muslim, verfasst von Zein eddîn ibn noǵeim † 970/1562 (No. 3592). Dieselbe ist veranlasst durch die im J. 950/1543 in Aegypten herrschende Pest.

Schluss: ومن كفن يتيما او ارملة اظله الله فى ظله وادخله الجنة رواه الطبرانى فى الاوسط والله سبحانه وتعالي اعلم

6373. We. 1840.

2) f. 31—76.

8vo, 21 Z. (21 × 15; 14 × 10cm). — Zustand: im Ganzen ziemlich gut, obgleich nicht überall sauber; f. 61—70 am Rande wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser f. 31a:

كـ" تحقيق الظنون باخبار الطاعون
لمرعي بن يوسف الحنبلى المقدسى

Titel ebenso im Vorwort f. 32b.

Anfang f. 31b: قال العبد الفقير . . . مرعي بن يوسف الحنبلي المقدسي الحمد لله ذي البطش الشديد فلا يطاق انتقامه القهار المجيد فلا يقاوم اصطلامه . . . اما بعد فان الله تعالي قضى بالموت على جميع العباد وقدر آجال الخلايق فلا تنقص ولا تزاد الخ

Mar'î ben jûsuf elmoqaddesî † 1033/1624 (No. 2495) behandelt hier 20 auf die Pest bezügliche Fragen, deren Uebersicht f. 32b—34a.

1. سؤال 34a متى حدث الطاعون فى الخلق وهل هو زجر وعذاب مطلقا او عذاب على الكافرين ورحمة للمومنين

2. سوال 36a ما سبب الطاعون وعما ينشأ هل سببه فساد جوهر الهواء كما تقول الاطبّاء فان قلتم لا فما الدليل على ابطال قولهم من حيث العقل والنقل وهل الطاعون غير الوبا او هو عينه

3. سوال 37a ما حقيقته وتعريفه عند الاطبّاء وعند اهل الشرع

4. سوال 39b حيث ابطلتم سببه القايل به الاطبّاء فما سببه عند اهل الشرع

5. سوال 41a حيث قلتم سببه الفاحشة فما بال من مات به ولم يقع منه الفاحشة كالاطفال ولم يغلب فيهم وفى نحوهم اكثر من مرتكب الفواحش وكيف وقع فى صدر الاسلام بكثرة مع قلة فواحشهم وتظاهرهم بها ومقتضاه ان يقل بقلة الفاحشة ويكثر بكثرتها

6. سوال 42a هل ورد ان الجن يموتون بالطاعون وبما ذا يطعنون بحديد او غيره وما كيفية طعنهم وهل هم من كفار الجنّ دون مومنيهم او الجنى الكافر يطعن المومن والمسلم يطعن الكافر وهل ثبت لفظ وخز اخوانكم من الجن بدل اعدايكم وكيف كفار الجن وشياطينهم يطعنون من امتثل امرهم فى المعصية وذلك مما يسرهم وهل يعلمون من سلطوا على طعنه كالملايكة يعلمون من دنا اجله وهل يطعنون البهايم وهل من طعن وسلم يطعن بعد ذلك ويضره

7. سوال 43b حيث قلتم الطاعون من وخز الجن فكيف يقع فى رمضان والشياطين تصفد فيه وتسلسل

8. سوال 44a هل يدخل المدينة الطاعون وهل مكة مثلها وحيث كان شهادة ورحمة فلاي شيء لم يدخلها مع انهما جديران بكل خير ما الحكمة فى عدم دخوله اليها

9. سوال 45a هل ورد النهي عن الفرار من الطاعون والدخول لبلد هو فيه وهل النهي محمول على كراهة التحريم او التنزيه وما حكمته وما الفرق بينه وبين الفرار من الارض المستوخمة ومن المجذوم والاسد ونحوه

10. سوال 49b هل الميت بالطاعون شهيد من بر وفاجر ولو مصرّا على الكباير وهل يامن فتنة القبر وهل كذلك من مات فى ايام الطاعون وان مات بغيره

11. سوال 51b كم عدد الشهداء وكم اقسامهم وما احكامهم ومن شهيد الدنيا والآخرة ومن شهيد الدنيا فقط ومن شهيد الآخرة فقط ولم يسمى الشهيد شهيدا

12. سوال 53b هل ثبت ان النبي صعم دعا على امته بالطعن والطاعون وهل هو من باب الدعاء عليهم وكيف يسوغ الدعاء بذلك او تمنى الشهادة مع استلزامه قتل الكافر للمسلم وهو معصية وتمنى المعصية حرام وهل يباح الدعاء على احد من المسلمين كما دعا به النبي صعم

13. سوال 55ᵇ هل يسوغ الدعاء برفع الطاعون كغيره من النوازل او يسوغ انفرادا ويكره اجتماعا او يحرم او يفصل فى ذلك

14. سوال 57ᵃ هل التداوي من الطاعون يفيد كما فى غيره من الامراض وهل ما ورد من الادعية ونحوها فى رفعه ودفعه له اصل

15. سوال 60ᵇ هل ورد ان النبي صلعم قال لا تفنى امتى الا بالطعن والطاعون فان ورد فكيف يصح معناه ومعنى حديث فنا امتى بالطعن والطاعون والمشاهد خلافه فان اكثر الامة يموتون بغيرهما فيلزم تخلف خبر الصادق فما الجواب وما تحقيق برهان صدقه

16. سوال 65ᵃ هل كلام المنجمين بالاخبار بوقوع الطاعون ورفعه ونحو ذلك له اصل وهل يجوز قولهم وتصديقهم وهل ظهور نجم الذنب ونحوه يدل علي شيء يحدث وما الدليل علي بطلان قولهم وقول القايل لو لا الطاعون لما مات فلان ولا مات الناس بكثرة او لو خرج فلان من بلد الطاعون لسلم ولو لم يقدم فلان لما مات؛

17. سوال 67ᵃ هل يشرع الدعاء للمريض مثلا بطول العمر وهل يفيد فان قلتم لا لان العمر امر مفروغ منه فى الازل لا يزيد ولا ينقص فما الفرق بينه وبين الدعاء بحصول العافية والنجاة من النار مع ان الكل فرغ منه فى الازل فلا فايدة فى الدعاء فى الجميع ويلزم على ذلك تعطيل الاسباب وهو باطل؛

18. سوال 68ᵇ هل ورد ان من عاد مريضا ناداه مناد من السماء طيب وطاب ممساك وهل عيادة المريض مستحبة وما ذا يصنعه زاير المريض مع المريض وهل التعزية سنة ويثاب من عزي مصابا كثوابه وهل اذا استرجع المصاب يكتب له من الثواب مثل يوم اصيب وان طال الزمن

19. سوال 69ᵇ هل ورد لا يموت لاحد من المسلمين ثلاثة من الولد فتمسه النار وهل كذلك من مات له واحد وهل السقط كموت الولد وما ذا ورد فى فضل موت الاولاد

20. سوال 71ᵃ ما الموجب للتسلي والاصطبار وكيف يتسلى من فقد الاحبة الاخيار

Schluss f. 75ᵇ: والاحاديث فى هذا او نحوه كثيرة وفى هذا القدر كفاية والله سبحانه وتعالي اعلم ... ولا تسلك علينا بذنوبنا من لا يخافك ولا يرحمنا والطف بالمسلمين واجبر كسر المنكسرين وعاف بلطفك مرضى المسلمين وارحم بفضلك يا مولانا موتانا وموتى المسلمين يا ارحم الراحمين؛ امين وصلى الله على سيدنا الخ

Nach der Unterschrift hat der Verfasser sein Werk beendet im J. 1028 Ǵom. I (1619).

Schrift: ziemlich gross, breit, etwas rundlich, nicht ganz leicht, vocallos. Ueberschriften roth. — **Abschrift** im J. 1029 Moḥ. (1619) von شهاب الدين الحنفى الازهري

Nach f. 70 fehlt 1 Bl. — Nicht bei HKh.

6374. Lbg. 1044.

3) f. 161ᵇ—188ᵃ.

Format etc. und **Schrift** wie bei 1). — Titel fehlt, nach der Vorrede f. 162ᵇ:

خلاصة ما تحصل عليه الساعون فى ادوية دفع الوباء والطاعون

Verfasser: s. Anfang.

Anfang: بسم الله خير الاسماء بسم الله رب الارض والسماء ... وبعد فيقول ... (محمد) فتح الله بن محمود البيلونى ... هذه عجالة وقت اراد الله تعالي ابرازها فيه بمحض التوفيق منه والعون الخ

Fatḥ allāh ben maḥmūd ben moḥammed elḥalebī *elbeilūnī* † ¹⁰⁴²/₁₆₃₂ (**nicht sein Sohn Moḥammed**) handelt hier über die Pest, aber nicht bloss von medicinischem Standpunkt aus, sondern empfiehlt auch geistliche Mittel (Qorānstellen, Gebete). In 6 Kapp. u. Schlusswort getheilt.

1. باب 163ᵃ فيما ورد به الخبر عن السلف فى ذلك وما نقل عن كبار المشايخ المتقدمين والمتاخرين

2. باب 175ᵃ فيما يبادر اليه قبل ظهور علة الوبا فى الانسان ليكون مانعا من اصابتها

3. باب 176ᵇ فيما يحترز منه ايام الوبا والطاعون قبل وقوعه وبعده

4. باب 178ᵇ فيما يستعمل من الاطعمة والاشربة ونحو ذلك لدفع الوبا والطاعون

5. باب 179ᵃ فيما يداوي به هذه العلة بعد ظهورها من الادوية الروحانية النافعة لذلك

6. باب 181ᵇ فيما يستعمل من الادوية الطبّيّة والاغذية بعد ظهور العلة والعياذ بالله

وهي لابواب السلامة في الدارين فاتحة 185ᵃ الخاتمة لازمة فيما يتحتم في اوقات الوبا والطاعون على الانسان من لزوم السكون في مكان معتدل وعدم مخالطة الناس حسب الامكان

Schluss f. 188ᵃ: من غير مكروه يسبق في الدنيا ولا في الآخرة وان يعمّم بذلك اخواننا المسلمين ممن شاء الله امين والحمد لله اولا وآخرا الخ

Abschrift im Jahre 1033 Ḏū'lqa'da (1629) von زكرياء بن احمد بن علاء الدين المقدسي

Collationirt. — Bl. 182 gehört nicht zu diesem Werk. HKh. III 4765 (Elmoḥibbī nennt ausdrücklich den Fatḥ allāh als Verfasser). Vgl. No. 2036. 3597.

F. 189—220 enthält allerlei, theils Fragen, theils Gebete (f. 193ᵇ besonders wirksam: (سبحان الذي في السماء عرشه الخ), theils abergläubische Mittel f. 196 ff., auch mit Anwendung der Gottesnamen f. 207—212ᵃ, dem التبريزي beigelegt; dann f. 212ᵇ ff. wieder andere.

6375. Lbg. 526.

10) f. 151—155.

8ᵛᵒ, c. 16—22 Z. (19½×13; c. 16—17×10—11ᶜᵐ). — Zustand: nicht recht sauber. — Papier: gelblich, ziemlich stark, etwas glatt. — Titel f. 151ᵃ:

السمّ المذاب للرجل الكذاب المسمّي بعلي الخشّاب الجاهل المرتاب قبّحه الله

Verfasser: s. Anfang und Abschrift.

Anfang f. 151ᵇ: حمدا لمن اعاد عيد السرور بعود ولي النعم الي وطنه ... اما بعد فيقول السيد محمد الامير الشهير بالرشيدي الحنفي ... لما راي عزتلو حضرت محرم بيك وكيل دايرة ولي النعم الخاصة النتيجة الخشابية الخ

'Alī elḤaššāb hatte in einer besonderen Schrift die Behauptung aufgestellt, dass am 25. Ša'bān 1282/1866 die Pest von Aegypten aufkommen werde, wodurch eine Menge Menschen in die grösste Unruhe versetzt worden waren. Dies Gerede bekämpft Moḥammed ben 'abd allāh elemīr elḥoseinī errošeidī † 1295/1878 in dieser Schrift. — Schluss f. 155ᵇ: وليس يصح في الاذهان شيء اذا احتاج النهار الي دليل والي هنا وقف القلم والحمد لله في المبتدا والختتم'

Schrift: Türkische Hand, ziemlich klein, deutlich, vocallos. — Abschrift von محمد بن عبد الله الامير الحسيني الحنفي الخلوتي um 1282/1866. Es ist Autograph, Unreinschrift.

Dasselbe Werk liegt auch f. 156—158 vor. (4ᵗᵒ, 31 Z.; 24×16½; 19×11½ᶜᵐ)

Der Anfang ebenso. Allein es weicht doch auch wieder vielfach ab und ist eine neue Unreinschrift über den Gegenstand. Ebenfalls Autograph, aber in grösserer Schrift.

2 Abhandlungen ähnlichen Inhalts hat der Verfasser schon früher verfasst, wie er f. 151ᵃ selbst angiebt, nämlich: السيف الهندي und die andere: السيف الهاوي.

6376. Spr. 1962.

8) f. 70—77.

8ᵛᵒ, 15 Z. (Text: 13×9½ᶜᵐ). — Zustand: am Rande und am Rücken wasserfleckig. — Papier: gelb, stark, glatt.

Bruchstück ohne Anfang und Ende, über die Pest und die Nothwendigkeit, auszuharren und weder zu flüchten noch die Oerter, wo sie herrscht, zu meiden.

Die Abhandlung ist in mehrere Redesätze (القول) eingetheilt. Die zuerst vorhandenen Worte f. 70ᵃ, 1: يقتل قال ان الشهيد في امتى اذا لقليل الخ

70ᵃ القول فيما يمنع حصول الشهادة وما لا يمنع' اعلم ان شرط حصول

73ᵇ القول في الصبر على الطاعون ومنع الفرار منه والقدوم على بلد هو فيها' وقال الامام ابو بكر الرازي في قوله تعالي الخ

Die zuletzt vorhandenen Worte f. 77ᵇ: على قتل نفسه وهذا الجواب ليس بعيدا عندنا فان قيل فهذا النهي'

Der Verf. lebt um 760/1359. Sein Vater hat gehört bei dem عبد المومن بن خلف الدمياطي † 705/1305.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gefällig, deutlich, vocallos. — Abschrift c. 900/1494.

6377. Pm. 505.

29) f. 147—150.

4to, 23—24 Z. (18½ × 9½^cm). — Zustand: nicht ganz sauber; f. 148 am Seitenrande ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Ueberschrift u. Verfasser:

من كتاب مسكن الشاجون فى حكم الفرار من الطاعون لنعمة الله الجزايري

Von dem Werke obigen Titels, das von Ni'met allâh elǵazâïrî verfasst ist und über die Berechtigung handelt, zur Zeit der Pest seinen Wohnort zu verlassen, liegt hier Kap. 3 vor, das überschrieben ist: فى حكم الفرار من الطاعون und anfängt: اعلم وفقنا الله واياك ان الله عز جلاله قدم الاهتمام بالاديان الخ

Der Verfasser führt Traditionen an und beruft sich auf Rechtswerke, wie das روضة الكافى und auch auf das احياء العلوم.

Das Kapitel schliesst mit Gebeten als Schlusswort, f. 148^b: خاتمة الخاتمة فى الادعية الماثورة فى رفع الوباء والطاعون وموت الفجاءة

Dazwischen kommen denn auch (gegen Ende) einige Anweisungen, gewisse Zahlen und Zeichen auf Brot oder sonst etwas zu schreiben und zu verschlucken. Zuletzt noch, in einem besonderen Abschnitt, einige Heilmittel f. 150^a.

Schluss: بل ينبغى ان يغسل بالماء الحار الي غير ذلك من الادوية المنقولة والادعية المروية'

F. 147^b. 148^b. 149^b stehen überkopf. Auf f. 149^b folgt 150^b, dann 150^a.

Schrift: ziemlich klein, gewandt, etwas Persischer Zug, vocallos. — Abschrift um 1150/1737.

6378. Lbg. 999.

62 Bl. 8vo, 19 Z. (20⅓ × 13; 17 × 8¼^cm). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel f. 1^a von späterer Hand:

مجموعة الشفاء لادوية (لادواء l.) الوباء
مع رسائل للبسطامى

Anfang f. 1^b: الحمد لله الملك المتعالي المتفرد بالعظمة والجلال . . . اما بعد فهذه رسالة الشفاء لادواء الوباء املیتها نفعا لكافة المسلمين فى امر الاعتقاد الخ

Dies Werk eines Ungenannten behandelt die Pest von theologischem Standpunkt zur Stärkung des Glaubens im Unglück, bringt auch viel Abergläubisches vor. Zerfällt in Vorwort, 2 مسلك, Schlusswort und Anhängsel (تذييل). Das Vorwort enthält 4 مطلب:

فى بيان معنى التوكل ومراتبه f. 1^b 1. مطلب
فى دلائل من رجح الفرار فى الاماكن الطاعونية على الفرار عنها 12^b 1. مسلك
فى دلائل من جوّز الخروج عن الموضع الذي وقع فيه الطاعون لقصد التداوي مع الاجوبة عن دلائل من يكره ذلك 17^a 2. مسلك
فى بيان الحق فى هذه المسئلة 19^b الخاتمة
فى فوائد متفرقة من بيان سبب الطاعون ومبدأ وقوعه وبيان ما زعموا فيه من الراية وبيان فضيلته وبيان حكم الدعاء برفعه وعلاجه الروحاني والجسماني (in 6 مطلب) 22^a التذييل

Schluss f. 62^b: هذه هي الطواعين العظام والا فوردها اكثر من هذا والله اعلم الخ

Zuletzt werden die hauptsächlichsten Pestfälle, besonders die des J. 749/1348 aufgezählt.

Der Verfasser lebt nach dem öfters citirten Essojûṭî † 911/1505; von dem im Titel erwähnten البسطامى (d. h. عبد الرحمن), um 822/1419 am Leben, kommt f. 57 ff. ein Stück seines Werkes الادعية المنتخبة فى الادوية المجربة vor.

Schrift: Türkische Hand, klein, deutlich, allmälig flüchtiger, vocallos; Stichwörter roth. — Abschrift von فيض الله بن احمد الشهير بداماد زاده im J. 1142 Ramaḍân (1730).

6379. Lbg. 671.

20 Bl. 8vo, 25 Z. (20¼ × 15½; 15½ × 9¾^cm). — Zustand: nicht ganz sauber; lose im Einband. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1^a (von späterer Hand):

ر" فى الطاعون

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1^b: الحمد لله الذي قدّر وقضى ودبّر وامضى . . . اما بعد فمن المعلوم الذي لا ينكر والمعروف الذي لا ينكر الخ

Behandelt die Pest in Vorwort (2 Fragen), Buch (16 Fragen) und Schlusswort (4 Fragen).
المقدمة f.3ª 1. فى القدر 2.4ᵇ فى التوكل
فى سبب حدوثه 2.6ª فى حقيقة الطاعون 1. الكتاب f.5ª
5. 9ᵇ فى العدوا 10.13ª فى التوء
15.16ª فى التداوي 16. 17ᵇ فى الدعاء برفع الوبا
الخاتمة f.18ª 1. فى الوقى 4.19ᵇ من احب لقاء الله احب الله لقاءه الخ

Schluss f. 20ª: ومن كفل يتيما او ارملة اظله الله تعالي فى ظله يوم لا ظل الا ظله وادخله الجنة والحمد لله كثيرا وصلى الله الخ

Ob die Pest auch ihr Gutes habe; wie man sie hinnehmen, was dabei zu machen sei. (Alles dies nicht von medicinischem Standpunkt aus.)

Schrift: magrebitisch, klein, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1200/1785.

6380.

Ueber ansteckende Krankheiten und besonders über Pest handeln auch die folgenden Werke:

1) الابيذيميا فى الامراض الوافدة von Hippokrates.

2) الكلام على الطاعون المعاصر von محمد بن عبد الله بن سعيد السلمانى لسان الدين ابن الخطيب † 776/1374.

3) عقد الجمان فيما يلزم من ولي البيمارستان von عبد الواحد المغربى um 900/1494.

4) ر" فى الطاعون von تاج الدين السبكى † 771/1369.

5) ر" فى الطاعون von بدر الدين الزركشى † 794/1392.

6) فنون المنون فى الوباء والطاعون von يوسف بن حسن ابن عبد الهادي † 909/1503.

7) ر" الوباء وجواز الفرار منه von مصطفى بن اوحد الدين اليارحصاري † 911/1505.

8) راحة الارواح فى دفع عاهة الاشباح von ابن كمال باشا † 940/1533.

9) ر" الشفاء فى دواء الوباء von احمد بن مصطفى طاشكپري زاده † 968/1560.

10) ك" منحة الطالبين لمعرفة اسرار الطواعين von عبد الرءوف المناوى † 1031/1622.

11) وصف الدواء فى كشف آفات الوباء von عبد الرحمن بن مصطفى البسطامى

7. Sexualia.

6381. We. 1206.

162 Bl. 4ᵗᵒ, 16 Z. (22 × 16; 17 × 11ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen gut. — Papier: gelb, ziemlich stark, wenig glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel f. 1ª:

كتاب نزهة الاصحاب فى معاشرة الاحباب فى علم الباه

Verfasser fehlt; er ist nach HKh. VI 13665:

السموءل بن يحيى بن عباس المغربي الاسرائيلي الحاسب

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي جعل رحمته للمذنبين ملاذا وخلق لعباده الامًا وملاذًا وفطر غرائز البشر على اتباع الشهوة تسخيرا لضعيفهم وقويهم . . . وبعد فقد اجمعت على انشاء كتاب جدّي هزليّ ادبيّ طبّيّ علميّ عملي الخ

Ueber den Beischlaf in ärztlicher und praktischer Hinsicht, in Rücksicht auf die gesellschaftlichen Verhältnisse, von Essamūel ben jaḥjā ben 'abbās elmagribī *elisrāīlī* † 576/1180. Er erzählt ein Erlebniss aus dem J. 562/1167, f. 7ᵇ. — Der Verfasser führt nicht wenige Stellen aus älteren Dichtern an. — Das Werk ist gewidmet dem Emir الب قيلغ بك ابو بكر بن قرا ارسلان بن داود بن سكمان بن ارتق ظهير Es zerfällt in 2 Theile (جزء), einen theoretischen und praktischen, deren Uebersicht f. 2ᵇ—4ᵇ.

I. Theil (in 12 جملة).

1. جملة 4ᵇ فى منافع الجماع ومضاره
2. جملة 6ᵇ فى تقدير الجماع
3. جملة (7ª) فى ذكر الذي لاجله رغب الناس فى الباه والعلة فى التذاذهم به

في الحبل وما يتعلق به 144ᵃ جملة 7.
في كيفية الاحبال 144ᵃ باب 1.
في علاج من لا يحبل وامتحان العقيم 144ᵇ باب 2.
في التحرز من الحبل 146ᵇ باب 3.
فيما يسقط الاجنة 147ᵃ باب 4.
في مداواة المربوط 149ᵃ جملة 8.
في مداواة احوال تختص بالرحم 149ᵇ جملة 9.
في تدبير المقتضة 149ᵇ باب 1.
في معظمات الذكر والمضيقات والملذذات 150ᵇ باب 2.
في تعرف رحم المرأة 152ᵇ باب 3.
في مداواة النزف والاستحاضة والسيلان 153ᵇ باب 4.
في احتباس الطمث 157ᵃ باب 5.
في مداواة قروح الرحم وشقاقها 157ᵇ باب 6.
في مداواة حكة الرحم واونية [أُبْنة == النساء] 158ᵃ باب 7.
في علاج الاسباب القاطعة عن الباه من جانب المراة 158ᵇ جملة 10.
في ذكر المفردات القاطعة عن الباه 159ᵇ جملة 11.
في تركيب ادوية واغذية واطلية تقطع عن الباه 160ᵇ جملة 12.

Schluss f. 162ᵃ: ولا منفكة عن نصيحة نافعة وعبرة رادعة وسيف وادب واستغفر الله مما يحبط العمل لديه واستوفقه لما يقرب اليه، تم الكتاب

Schrift: gross, dick, ziemlich deutlich, rundlich, vocallos. Das Wort الباه und die Ueberschriften auf den ersten 25 Blättern gewöhnlich roth geschrieben. — **Abschrift** c. 1840. — Arabische Foliirung.

Das Werk ist hier in 3 Theile getheilt, deren 2. f. 67ᵃ, der 3. f. 122ᵇ beginnt.

6382. Spr. 1921.

134 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. ($18^2/_3 \times 12$; $13 \times 7^3/_4$ᶜᵐ). — **Zustand:** ziemlich unsauber, der Rand oft ausgebessert, besonders an der unteren Seite. — **Papier:** gelblich, ziemlich glatt und stark. — **Einband:** Pappband mit Lederrücken und Klappe. — **Titel** (von neuerer Hand) f. 1ᵃ:

كتاب نزهة الالباب فيما لا يوجد في كتاب

S. auch Vorrede f. 1ᵇ, 11 und ausdrücklich f. 5ᵃ, 3 und am Schluss. — **Verfasser** fehlt: aber weiterhin, z. B. f. 4ᵃ, genannt: احمد التيفاشي, d. i.

احمد بن يوسف بن احمد التيفاشي
شرف الدين ابو الفضل

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي علم طبع الانسان في الملال وعجزه عن تحمل الاثقال الثقال ... وبعد فهذا كتاب نزهة الالباب فيما لا يوجد في كتاب الخ

Anekdoten, Verse etc., den Beischlaf und andere Arten geschlechtlichen Verkehrs betreffend, von Aḥmed ben jûsuf ben aḥmed *ettîfâšî* šeref eddîn abû 'lfaḍl † ⁶⁵¹/₁₂₅₃. Sein Werk zerfällt in Vorrede und 12 Kapitel (deren Uebersicht f. 4ᵇ).

Die Vorrede f. 1ᵇ beginnt: روي عن ابن عباس رضي الله عنهما انه قال كان رسول الله صلعم يمزح ولا يقول الا حقا ومن ذلك انه قال لامراة الخ

في الصفع وما فيه من المنافع والفوايد f. 5ᵃ باب 1.
في القوادين والقوادات (Lücke im Anfang) باب 2. وما جاء فيهم من نوادر واشعار
في شروط الزناة وعلامات القحاب، 23ᵃ بب 3.
في القحاب والمبتذلات ونوادر اخبارهم وملح اشعارهم 25ᵃ باب 4.
في نوادر اخبار الزناة وملح اشعارهم وحكاياتهم 41ᵇ باب 5.
في شروط اللاطة وعلامات المواجرين واشعارهم 47ᵃ باب 6.
في نوادر اخبار المرد المواجرين وملح اشعارهم الفصيحة 49ᵇ باب 7.
في نوادر اخبار اللاطة وملح اخبارهم 57ᵃ باب 8.
في اداب الدب ونوادره واخباره واشعاره 77ᵃ باب 9.
في اتيان الاناث تاتي الذكور وما قيل فيه من النوادر والاخبار وملح اشعارهم 82ᵃ باب 10.
في ادب المساحقات ونوادر اخبارهم وملح اشعارهم 85ᵃ باب 11.
في الخنات والمخنثين وما جاء فيهم من نوادر واخبار وملح واشعار تشتمل على ثمانية انواع 92ᵃ باب 12.

Schluss f. 134ᵇ: ونصف السرقة ثلاثة دراهم ويشرب بخل ومن كان يتاذي من الخل الحار فيشربه بالماء البارد وماء الورد، تم كتاب نزهة الالباب ... والحمد لله وحده وصلي الله على من لا نبي بعده،

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. Arabische Foliirung. — **Abschrift** c. 1750.

F. 8 u. 9 fehlen. Nach f. 58 fehlen 8, nach f. 60 ebenfalls 3 Blätter. F. 70 ist zweimal gezählt.

HKh. VI 13671 (unrichtig, weil في كتاب für في الكتاب zu lesen ist = in nullo libro).

6383. We. 1189.

1) f. 1—35ᵃ.

104 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (17 × 11³/₄; 11 × 6¹/₄ᶜᵐ). — Zustand: nicht ganz sauber. Bl. 1 am Rande oben beschädigt. — Papier: gelb, glatt, stark — Einband: Pappbd mit Lederrücken und Klappe. — Titel fehlt: s. unten. (Er steht f. 1ᵃ zur Seite, von späterer Hand.) — Verfasser fehlt. S. nachher.

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله رب العالمين وصلي الله علي سيدنا . . . وبعد فان الله تعالي قد اكمل النفوس الناطقة الانسانية بمواهب انعامه وحلا معادن خواطر الحكماء باعلامه لهم جواهر حكمته الخ

In der Vorrede steht, dass der Sulṭān von قازان einen kranken Sohn gehabt; in Folge dessen habe er den الخواجا نصير الدين الطوسي aufgefordert, ein kurzes Gesundheitsbuch zu schreiben, was er auf Grund alter und neuer Werke denn auch gethan. Naçır eddın eṭṭūsı † 672/1278 (No. 1745) behandele darin die Ursache der Krankheiten und deren Heilung, so dass man hinfort einen Arzt entbehren könne; in 18 Kapp. getheilt, habe es den Titel f. 2ᵃ:

كتاب ألباب الباهية والتراكيب السلطانية

Die Uebersicht der Kapitel f. 2ᵇ—4ᵃ. Das Werk enthält zuerst diätetische Vorschriften und Mittel zur Kräftigung der Gesundheit; das letzte Drittel handelt über den Beischlaf und die Mittel denselben zu fördern. Auch einige Vorbemerkungen erörtern im Allgemeinen den Gegenstand.

Das Werk selbst beginnt f. 4ᵇ: اعلم ايها الطالب وفقنا الله واياك الي طاعته ان الله سبحانه وتعالي خلق الحيوانات واخرجهم من العدم الي الوجود الخ

1. باب f. 7ᵃ في تدبير ما يقتضيه مزاج كل انسان وبيان العلامات التى يستدل بها على مزاج كلّ واحد

2. باب 14ᵇ في بيان الاغذية المفردة النافعة المقوية المصلحة لبدن الانسان وطبيعته

3. باب 15ᵇ في بيان الادوية المفردة التى هي خلاصة الادوية النافعة لجميع الامراض التى يعالج بها خصوصا لتقوية الافعال فى الجماع وزيادة المنى وقوة الباه،

4. باب 16ᵇ في بيان الادوية والاغذية المركبة والحلويات التى تصلح مزاج الانسان وتزيل علة الفالج ورخاوة الاعضاء وتقوي افعال الجماع والباه،

5. باب 19ᵃ في بيان الاشربة التى تصلح المزاج الفاسد وتصفى الدم وتقوي جميع الافعال للجماع والباه

6. باب 20ᵃ في بيان المعاجين والجوارشنات المفرحة الدافعة للملال التى تقوي المعدة وتدفع البلغم والسوداء . . . وتقوي الجماع قوة عظيمة الخ

7. باب 22ᵇ في بيان الشيافات التى تدفع الرطوبات من الاعضاء ويزيل البرودات من الظهر . . . ويقوي الجماع بالغا

8. باب 23ᵃ في بيان الحقن التى تمنع وجع المفاصل . . . ويشدّ الظهر ويقوي افعال الجماع

9. باب 24ᵃ في بيان الشدود والثياب التى تناسب طبيعة الانسان اذا اشتد بها فى وسطه فى كل فصل من الفصول الاربعة

10. باب 25ᵃ في بيان شروط الجماع وكيف ينبغى ان يجامع حتى لا يصل اليه ضعف ولا ضرر ولا سرعة الشيب والشيخوخة

11. باب 27ᵃ في بيان الادوية التى اذا طلا بها على الذكر تغلظه وتشدّه وتجعله قايما من غير رخاوة خصوصا اذا كان الرجل لا يقدر على اكل الادوية الخ

12. باب 29ᵃ في بيان الادوية التى تطلي على الذكر فتطوله وتقويه كما تريد وتشهي

13. باب 30ᵃ في بيان الادوية التى يطلى بها بين اصابع اليدين والرجلين فتقوي الجماع وتشد الذكر ومهما جامع لم يضعف ولم يملّ ولم يرتخ ابدا،

14. باب 31ᵇ في بيان الحبوب التى اذا امسكها الانسان تلذذ الرجل بالجماع لذة عظيمة

15. باب 32ᵃ في بيان حالة الجماع التى يحصل منها لذة عظيمة للرجل والمراة

16. باب 32ᵇ في بيان الادوية التى اذا تحملت بها المراة تصير فى ضيق رحمها وحرارتها ولذتها

17. باب 33ᵇ في بيان الادوية التى اذا تحملت بها المراة ما تحبل ما دامت تستعملها وتصير كالبنات ضيقا وحرارة

18. باب 34ᵃ في بيان الادوية التى اذا تحملت بها المراة تحبل باذن الله تعالي

Schluss f. 35ᵃ: فانها تصير كالبكر التى لم يصبها رجل وتحبل باذن الله تعالي، تم ذلك بحمد الله وعونه . . . وصلي الله . . . تسليما كثيرا الي يوم الدين

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift im J. 1206/1793 von محمد بن مصطفى الكفناني (f. 53ᵇ u. 104ᵇ).

6384. Spr. 1919.

1) f. 1—42.

48 Bl. 8vo, 20—23 Z. (19×14; 14½—16½×8—10cm). Zustand: gut bis f. 22; von 23 an meistens stark fleckig. Der Rand öfters ausgebessert. — Papier: verschiedenfarbig, dünn, glatt. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel und Verfasser f. 1a:

كتاب نواضر الايك فى نوادر النيك
لعبد الرحمن السيوطي

Der Titel so auch in der Vorrede.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي احل النكاح وجعل فيه كمال اللذة والانشراح . . . وبعد فانه لما كثر اللواط فى البقاع وعدمت النساء لذة الوقاع واشتغال الرجال بالصبيان والنساء بالسحاق الخ

Um den geschlechtlichen Verkehrtheiten und Widernatürlichkeiten zu steuern und die Freuden des richtigen Verkehrs zu schildern und zu denselben zu reizen, ist dies Buch von Essojûṭî † 911/1505 geschrieben. Er giebt darin theils andere (z. B. kosmetische), theils die Zeugungskräfte stärkende und aufreizende Mittel an. F. 3a باب فى معرفة ما يستحسن فى النساء من الاوصاف الحسنة الجميلة حتى انه اذا نقص شيء منه نقص من جمالها،

Darauf eine Menge zotiger Anekdoten, darunter von verschiedenen Methoden gesprochen; f. 24 bis 25b verschiedene Verse dieses Inhalts. F. 25b ذكر صفات الجماع; 27b باب الاضطجاع; 28a باب القيام; 28b باب القعود; 29a انواع اخرى. F. 32b unten wieder verschiedene Verse darüber bis 40a. 42a فصل فى صفة النساء. In diesem Abschnitte hört das Werk hier auf mit den Worten: والبصريات اشد شبقا الي الجماع والحلبيات اصلب إرحاما واشد ابدانا، Das Uebrige fehlt.

Das Werk ist überhaupt etwas zweifelhafter Art, insofern es eigentlich nicht so systematisch ist, wie die übrigen Werke des Essojûṭî. Dass der auch der Schrift nach ältere Theil f. 23—41 von ihm sei, ist wahrscheinlich, aber es sind daselbst mehrere (von späterer Hand verdeckte) Lücken nach f. 31. 32. 39. 40. 41. F. 42 von derselben Hand wie f. 1 geschrieben und desselben Charakters. — HKh. VI 14015 ist über den Verfasser nicht sicher.

Schrift: ziemlich klein, von verschiedenen Händen, ungleich, bald sorgfältig, bald flüchtig, zum Theil rundlich, vocallos. Dagegen f. 23—41 vocalisirt, durchschnittlich gut, fest und deutlich, mit farbigen Ueberschriften. — Abschrift c. 1800 (resp. 1700).

6385. Spr. 1920.

68 Bl. 8vo, 15 Z. (21½×16; 15—16×10—11½cm). — Zustand: gut. — Papier: weisslich, ziemlich stark, etwas glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel f. 1a von anderer Hand:

كتاب الهيك فى علم النيك

so auch in der Vorrede f. 1b, 13. Ausserdem noch 2 Titel zu Anfang. Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: هذا كتاب نور الايضاح فى علم النكاح وكتاب الايك فى علم النيك، اما بعد فهذا كتاب يحتوي على الفاظ يهيجن الي الجماع لمن كان للجماع مناع ويقوي على الباه الخ

Ueber Arten und Mittel des Beischlafs.

Das Werk beginnt, nach der vorläufigen Notiz über seinen Inhalt und Zweck und über ähnliche Werke, die hier benutzt sind, f. 2b so: الحمد لله الذي زين الابكار بالنهود فى الصدور . . . اما بعد اوصيكم فمن كان معه واحدة ياخذ لها مساعدة ومن كان معه اثنتين الخ

(F. 6a اسماء الفرج; 14a اسماء الاير).

Es zerfällt in 15 (13) Kapitel.

1. باب 22a معرفة النساء من الاوصاف الجميلة

2. باب 24a وقد قيل ان ام اناس بنت محكم الشيباني كانت احسن زمانها الخ

3. باب 33a قيل ان امراة من بعض النساء كانت تحب الرجال الخ

4. باب 33b قالت المراة العارفة فى امور النساء واحوال عشقهن الخ

5. باب 34a قال بعضهم الامور التى يحتاج الطويل من المدة الخ

6. باب 35a علامات للرجال والنسوان تدل عليهم مما بهم من الشهوات والقوات والاشارات عن الاكساس والاذناب،

Anfang: الحمد لله الذي سوغنا الفضل جزيلا وفضلنا على كثير ممن خلق تفضيلا . . . اما بعد فان الله تعالي بلطيف حكمته وما اودعه في ابداع العالم من عجايب قدرته الخ

Ein Werk über die Frauen, ihre äusseren und inneren Eigenschaften, und eheliche Verhältnisse, auch Eifersucht etc., unter Anführung und Prüfung vieler Traditionen, von Moḥammed ben aḥmed elbiǵāī *ettiǵǵānī* elmālikī abū 'abdallāh, wol um $^{960}/_{1548}$ am Leben. In 25 (ungezählten) Kapiteln.

(1.) باب 4ᵇ جامع في النساء وما يتقى من فتنتهن وما رتبه الله تعالي في قلوب الرجال منهن وحكمة الله في ان خلقهن والرجال من نفس واحدة الخ

(2.) باب 8ᵃ في العفاف والتصوّن وثواب من منع النفس هواها وقمعها عن شهواتها المحرمة ومناها

(3.) باب 13ᵇ الحض على النكاح والانكار على من ترك النساء زهدا وذكر اختلاف الناس في وجوب النكاح واستحبابه

(4.) باب 19ᵃ تخيّر الرجل لنطفته وبيان الخصال التى تتزوّج لها المراة وما ينبغى للرجل ان يقصده من ذلك ومن يتجنب من النساء

(5.) باب 27ᵇ فيما يباح للرجل من النظر في المراة اذا اراد نكاحها

(6.) باب 32ᵃ ذكر الصدقات وما ورد في كثرتها وقلتها وكراهة المغالاة فيها

(7.) باب 37ᵃ الوقت المستحبّ لعقد النكاح وذكر الوليمة وما ينبغى ان يدعي به للمتناكحين

(8.) باب 43ᵇ جلاء العروس عند ابتناء زوجها بها ودخولها على الرجل ليلا او نهارا واستحباب اللهو في ذلك وما ينبغى للرجل والمراة ان يمتثلاه عند الاجتماع وقبل الوقاع وذكر جمل من آداب الجماع

(9.) باب 54ᵇ في الزينة والتطيّب وما يستحبّ للمراة من ملازمة ذلك وانه من اعظم الاسباب الموجبة لحظوتها عند زوجها

(10.) باب 62ᵇ زينة الرجل وما يستحب له من التهيّئ لزوجته كما يجب ان تتهيّأ له والنهي عن اكراه المراة الحسنى على تزوّج الرجل القبيح والحدثة على تزوج المسنّ

7. باب 36ᵇ في حلاوة النكاح واطيبه ومما يهيج الباه في الجماع

8. باب 37ᵃ في طبايع الرجال

9. باب 38ᵃ في طبايع النساء وشهوتهن

10. باب 40ᵃ ما ذكره السيوطي غمده الله برحمته من مضرات النكاح ومنفعاته'

11. باب 42ᵃ في انواع الجماع ولذاته وصفاته' فهو في خمسة عشر باب'

12. باب 44ᵃ نوع من انواع الادوية التي تستعملها النساء لما يدركن الخ

13. باب 45ᵇ في كيفية الجماع وانواعه وصفته ونعته

14. باب 56ᵃ هذا الباب منصوص من الرابع' في الانبطاح وانواع من صنوفه' فهو الاول انها تنبطح المراة على وجهها الخ

15. باب 59ᵇ قال الشريف محمد ابن اسماعيل ابن حسن الوراق قال حدثنا ابو بكر بن ايوب قال كان لنا نديم ويعاشرنا وكان خادم على بن عيسي وزير المعتصم وكان ظريفا الخ

Im Text steht: 13. Kapitel; alsdann wären 13. u. 14. Kap. als zum 12. gehörig anzusehen.

Schluss f. 68ᵃ: وكنت اشتهي موتي قبل موته لاكن قضاء الله منظر علي الجبين وهذه اصل قبوحتي يا سيد السلاطين ثم انها قامت وقبلت الارض وجلست وهذا ما جري' تم'

Wol nicht zu Ende. Der Verf. lebt nach Essojūṭī.

Schrift: gross, kräftig, geläufig, ziemlich deutlich, vocallos. Die Ueberschriften zum Theil roth. Uncorrect. — Abschrift c. 1840. — Alle 3 Titel nicht bei HKh.

6386. Pm. 564.

209 Bl. 8ᵛᵒ, 17 Z. ($20^1/_2 \times 15$; $16^1/_2 \times 8^1/_2$ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut; Bl. 1 ausgebessert. Nicht frei von Flecken; auch wasserfleckig (f. 15—31). — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: rothbrauner Lederband. — Titelüberschrift:

ك" تحفة العروس وروضة النفوس للتلمسانى

Titel im Vorwort f. 2ᵃ bloss: تحفة العروس. Nach HKh. ist die zweite Hälfte des Titels: ونزهة النفوس. Richtiger nach Lbg. 28, in der Vorrede: وجلاء النفوس. Der Verfasser ist vielmehr:

محمد بن أحمد المغربى البجائى التجّانى المالكي ابو عبد الله

في معاشرة النساء وموافقتهن وحقوق 66b باب (.11)
المراة على الرجال وما لهم من الحق عليها وذكر
وصايا من وصايا الحكماء لبناتهم عند هداءيهن
في السراري 76b باب (.12)
في تفضيل الاسنان وما ورد في ذلك 83b باب (.13)
من الاستقباح والاستحسان
في الابكار والثيب 88b باب (.14)
في السمن والضمور 94a باب (.15)
في الالوان (فصل in 3) 96a باب (.16)
(99b في السواد ;98a في السمرة ;96a في البياض)
في الطول والقصر 102b باب (.17)
جامع في الملاحة والجمال 104b باب (.18)
ذكر اوصاف النساء على الإجمال 110b باب (.19)
فصل في تفصيل الاوصاف المحمودة من خلق 118a
المراة والمستحب من ساير تصرّفاتها وافعالها
ذكر اوصافهن على التفصيل وما ورد 119b باب (.20)
في ذلك من المخايرة والتفضيل (فصل in 20)
(121b الجبهة والجبين وما يتصل بهما ;119b في الشعور
126a الانوف ;124b العيون ;123b الحواجب
128a الشفاه واللثات ;126Ab الخدود
134b المعاصم ;133a الاعناق ;130a الثغور
136b الانامل وتطريفها بالحمرة ;النحور
141a الخصور ;139a الثدي ;138a والصدور
144b الفرج ;143b السرر ;142b العكن
152b) الاقدام ;150b السوق ;148a الارداف

جامع لذكر الجماع وبيان ما فيه من 154a باب (.21)
المنافع والمضار وما قيل في الاقلال منه والاكثار
وفي مذاهب العرب في وطئ الليل ووطئ النهار
وذكر اسماء من اسماء النكاح منزلة حسب ما
نزلتها العرب في لغتها
الزهو في الجماع 166a باب (.22)
في وطئ الرجل في غير الفرج وذكر 170a باب (.23)
صور من صور النكاح
في الغيرة وبيان ما يحمد منها وما يذم 178b باب (.24)
باب يشتمل على ملح من ملح المفاكهات 181b باب (.25)
والمطايبات يتعلق جميعها بالنكاح

Schluss f. 209b: تستعين به على صيانة جمالها
ورونق ادبها والله (والحمد لله .l) على حسن معونته المتوالية

وصلى الله على خير بريته محمد وآله . . . واستغفر الله . . .
مما خطّته يمنى . . . وهذه الواقع في هذا الكتاب

Schrift: ziemlich gross, breit, deutlich, vocallos. Ueberschriften meistens roth. — **Abschrift** im J. 1026 Rabī' I (1617) von الحاج بدر الدين بن عبد الرحمن in Bagdād. — Collationirt.

Arabische Foliirung. Auf f. 79. 94. 126 folgt noch 79A. 94A. 126A. — HKh. II 2623.

6387. Lbg. 28.

123 Bl. 8vo, 29 Z. (21½ × 13; 16½ × 8cm). — **Zustand:** ziemlich gut, doch an einigen Stellen stark fleckig (f. 4. 5. 110—117), auch nicht frei von Wurmstichen und Ausbesserungen. — **Papier:** gelb, glatt, ziemlich dünn. — **Einband:** rother Lederband.

Dasselbe Werk. Titel und Verfasser von neuer Hand: ك" تحفة النفوس وجلا العروس
لابي عبد الله محمد بن احمد البيجائي في علم النكاح
Nach der Vorrede ist der Titel:
تحفة العروس وجلاء النفوس

Anf. u. Schluss (bis ورونق ادبها) wie bei Pm. 564.

Schrift: ziemlich klein, gefällig, etwas vornüberliegend, wenig vocalisirt. Ueberschriften grösser, Stichwörter roth; der Text in rothen und grünen Strichen. F. 42—49 u. 70 ergänzt von später Hand, rundlich, vocallos. — **Abschrift** c. 1100/1688.

6388. Pet. 375.

2) f. 28—54 und 64b—111.

8vo, 25 Z. (19¾ × 13; 13½ × 8½cm). — **Zustand:** etwas schmutzig und fleckig; oben am Rande etwa von der Mitte des Werkes an ein durchgehender Flecken. — **Papier:** gelblich, glatt, ziemlich stark. — **Titel** f. 28a:

كتاب رجوع الشيخ الي صباه في القوة على الباه

Verfasser: nicht genannt.

Anfang f. 28b: الحمد لله الذي خلق الاشياء
بقدرته واتقنها بلطيف صنعته ودبرها بحكمته . . .
قال المؤلف لهذا الكتاب رحمه اني لما رايت الشهوات
كلها منوطة باسباب الباه وداعية الي الجماع الخ

Das Werk handelt von dem Umgang der beiden Geschlechter und den Mitteln, den Reiz desselben zu erhöhen und die Fähigkeit dazu zu erhalten und zu stärken. Der Verfasser hat das Buch aus dem Grunde geschrieben,

um die zu dem Umgang Unlustigen dazu zu bewegen als zu einem gottwohlgefälligen Werke. — Die von ihm vorzugeweise benutzten Bücher sind f. 28^b Mitte angeführt.

Dies Werk zerfällt in 2 Theile, jeder derselben in 30 Kapitel.

I. Theil.

1. 30^b فى ذكر مزاج الاحليل وما يتعلق بذلك من امر الباه'
2. 31^b فى ذكر مزاج الانثيين'
3. 32^a فى ذكر الضرر الذي يحصل من الاسراف فى الباه
4. 33^a فى ذكر تلاحق الضرر الحادث من الافراط فى الجماع
5. 34^a فيما يجب ان يستعمل بعد الجماع
6. 35^b فى ذكر منافع الباه
7. 36^a فى الاوقات التي يستحب فيها الجماع
8. 37^a فى ذكر مقدمة يلزم معرفتها من اراد تركيب ادوية الباه
9. 38^a فى نعت الادوية المفردة الزايدة فى الباه
10. 38^a فى ذكر الادوية المركبة الزايدة فى الباه
11. 39^b فى صفة الادهان الزايدة فى الباه
12. 41^a فى صفة المسوحات الزايدة فى الباه
13. 41^b فى الضمادات الزايدة فى الباه
14. 42^a فى الجوارشات المكثرة للمني الزايدة فى الباه
15. 43^a فى نعت المربيات الزايدة فى الباه
16. 43^b فى السفوفات الزايدة فى الباه
17. 44^a فى الحقن الزايدة فى الباه
18. 44^b فى الحمولات الزايدة فى الباه
19. 45^a فى تركيب المعاجين الزايدة فى الباه
20. 46^b فى تركيب اللبانات الزايدة فى الباه
21. 48^a فى تركيب المشمومات الزايدة فى الباه
22. 48^a فى الاغذية المركبة الزايدة فى الباه
23. فى ذكر الاشياء المنقصة شهوة الباه
24. فى ذكر ما يطول الذكر ويغلظه
25. فى ذكر الادوية الملذذة للجماع
26. فى ذكر الادوية المعينة للحبل
27. (50) فى ذكر الادوية المانعة من الحبل
28. 50^b فى ذكر الخواص الزايدة فى الباه
29. 53^b فى ذكر الطلاسم والاسماء والخواتيم المختصة بالباه
30. 54^b فى تقاسيم الناس واغراضهم وعشقهم

Dieser erste Theil also betrifft die Männer; der zweite die Frauen.

II. Theil.

1. 64^b فى ذكر ما يكون فى النساء من الاوصاف الجميلة فى اعضايها
2. 65^b فى ذكر العلامات التى يستدل بها على فراسة النساء والحكم عليهن بقلة الشهوة وبكثرتها وغير ذلك'
3. 67^b فى ذكر الادوية المحسنة للّون
4. 68^b فى ذكر الادوية التي تسرع نبات الشعر وتطوله والخضابات التى تحسن لونه وترجله وما الذي يمنع نباته'
5. 71^a فى ذكر الادوية التي تجلو الاسنان وتزيل البخر وتطيب رايحة الفم
6. 72^a فى معرفة الادوية التى تسمن البدن
7. 73^b فى خضاب الكف وقموع الانامل
8. 74^b فى معرفة الادوية التى تطيب رايحة البدن والثياب
9. 75^b فى معرفة الادوية التى تقوي اشفار الرحم وكراسيه
10. 75^b فى معرفة الادوية التي تمنع من سيلان عنق الفرج الي احد الجانبين وتصلبه
11. 75^b فى معرفة الادوية التى تزيد فى منى المراة وتقوي ظهرها
12. 76^a فى معرفة الادوية التى تحبب السحق الي النساء حتى ياخذهن الهيمان
13. 76^a فى معرفة الادوية التى تضيق فروج النساء وتسخنهن وتجفف رطوبتهن
14. 76^b فى معرفة الادوية التي تطيب رايحة فرج المراة
15. 77^a فى معرفة الادوية التي تهيج شهوة النساء الي الجماع حتى ياخذهن الهيمان والجنون
16. 77^a فى معرفة الادوية التي اذا استعملها النساء اللواتى لم يدركن لم ينبت على اشفارهن شعر'
17. 77^a فى معرفة الادوية التي اذا استعملها النساء اللواتي قد ادركن نثر الشعر الذي علي اشفارهن ومنعه من النبات'
18. 77^b فى كيفية انواع الجماع وما الذي يحصل به للمتمتع من اللذة وزيادة الشهوة واسم كل نوع منه وصفة الملاعبة والمداعبة والعض وذكر موضع الشهوة من النساء ليحصل استفراغها ويسهل فلا ترجع تفارق الرجل فاشياء يحتاج المتمتع بالنساء الي معرفتها'
19. 83^b فى ذكر الحيل المتعلقة بالباه واحواله
20. 84^b فى الحكايات

21. 90b في وطئ النساء في ادبارهن ولذة ذلك،
22. 95a في شهوة النساء للنكاح،
23. 102a في الاحوال التي يستطاب فيها الجماع واحوال توافق الرجال مجامعتهن فيها
24. 103a فيما تحبه النساء من اخلاق الرجال وما يحبه الرجال من اخلاق النساء
25. 104a في ذكر السفارة والرسل
26. 104a في قواعد اداب النكاح
27. 105a في المحادثة والقبل
28. 108a في احوال عجايز النساء
29. 110a في تقدير ما ينبغى ان يستعمل قبل الجماع
30. 111a في الاشياء المُخْدِرة المنوّمة وما الذي يسرع السكر،

Schluss f. 111a: ووقت الحاجة يسقى منه وزن دانق وتصف في النبيذ او في غيره فانه ينوم، تم ذلك بعون الله وحسن توفيقه الخ

Nach f. 49 fehlt etwas, nämlich der Schluss von Kapitel 22 bis Anfang von Kapitel 27, etwa 6 Blätter. F. 81 ist leer geblieben, aber es fehlt nichts. F. 55—64a sind nicht für dies Werk benutzt; s. No. 6393, 1.

Schrift wie bei 1), nur f. 51a unten bis 54b Ende sind noch kleiner, enger, sorgfältiger geschrieben. — Die Ueberschriften roth. — HKh. III 5878.

Ein Stück aus demselben Werk in Glas. 125, 4, f. 49—68.

4to, 17 Z. (23 × 16½; 16 × 10½cm). — Zustand: lose Lagen. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark.

Titel, Verf., Anfang u. Schluss fehlen. Das Werk beginnt hier im 4. Kapitel und geht bis zum 29. Kapitel (wovon aber nur die Ueberschrift vorhanden) des ersten Theils. Nach f. 52. 56. 66 sind Lücken.

Schrift: jemenisch, ziemlich klein, gefällig, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift c. 1200/1785.

6389. Lbg. 575.

25 Bl. 8vo 29 Z. (21 × 14; 17 × 7½cm). — Zustand im Ganzen gut, doch f. 1—8 stark beschädigt, f. 11 unten ein wenig. — Papier: gelb, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Kattunrücken. — Titel fehlt; nach f. 11a, 6 und 25b, 3:

ك" الايضاح في اسرار النكاح

Verfasser fehlt; nach f. 11a, 8:

عبد الرحمن بن نصر بن عبد الله الشيرازي

Anfang fehlt; s. denselben bei Pm. 173, f. 20b. Das Vorhandene beginnt f. 1a mit dem Ende des Vorworts; dies erste Blatt ist aber von oben nach unten halb abgerissen und die Ueberschrift des 1. Kapitels nur zum Theil erhalten, nämlich: فيما لا بدّ منه ولا غناء عن معرفته في

Es ist ein Werk über den Beischlaf in zwei Theilen zu je 10 Kapiteln, von 'Abd errahmān ben naçr ben 'abd allāh *eššīrāzī*. Der 1. Theil giebt die Mittel an, die Kräfte zu erhöhen und den Genuss zu steigern; der 2. behandelt die Frauen.

2. باب f. 1b في الادوية المفردة والاغذية المفردة الزائدة في الباه
5. باب 6a في معرفة المسوحات والضمادات والحقن والحمولات
10. باب 10a في معرفة الاشياء المنقصة للباه المميتة للشهوة

II. Theil.

1. باب 11a فيما يستحسن ان يكون من الاوصاف في النساء
5. باب 18a في ذكر الادوية التي تجلو الاسنان وتزيل البخر وتطيب رائحة الفم
10. باب 23a في جميع اسرار النساء وخواص من فنون شتى

Schluss f. 25b: ولها اجنحة ثم يركب على خاتم فان لابسه يكون محبوبا الي النساء محظوظا منهن والله اعلم الخ

Schrift: klein, fein, sehr gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. Text in rothen Linien. — Abschrift im Jahre 1161 Ša'bān (1748) von عبد الله بن مصطفى الاسطواني

Nach f. 1 und 2 fehlt etwas; Bl. 4 und 5 der Lücke wegen leer eingeklebt. — HKh. I 1553.

Dasselbe Werk in Pm. 173, f. 20b—45. Der Anfang ist hier vorhanden, nämlich: الحمد لله الذي خلق الانسان من طين ثم جعل نسله

6390. Spr. 1133.

2) f. 32—61.

4to, 18 Z. (22×16; 17×11cm). — Zustand: unsauber und voll Flecken, f. 51 fast durchgerissen und ausgebessert und gänzlich verbunden. Bl. 40 unten im Text schadhaft. — Papier: meist dick, gelblich, glatt; einige Blätter auch röthlich, sonst ebenso. — Titel u. Verf. fehlt.

Anfang fehlt. Das Werk handelt vom geschlechtlichen Umgang.

4. باب 55b مما يحب النساء من الرجال وما يكرهن، النسا محبولات على حب الاير الكبير فان انكرن ذلك فانما هو استحياء على ما تقدم ذكره،

9. باب 33a السحاق في ذكر السحق والسحاقات، السحاق قديم في النساء ولهن به لذة يهون عندهن الافتضاح فيه والاشتهار به،

14. باب 61b في نوادر واشعار . . .

(Das Uebrige nicht lesbar.)

Das Werk ist an vielen Stellen mit betreffenden Versen versehen, und mit Geschichten, die als Belag dienen.

Die Blätter folgen so aufeinander: der Anfang fehlt; f. 55—57; Lücke; 40; Lücke; 53. 54. Lücke; 41—47; Lücke. 48. 49. Lücke. 37. Lücke. 32. Lücke. 33. Lücke. 38. 39. 58. Lücke. 52. 59. Lücke. 60. 61. 34. 35. 36. 50. 51. Womit das Werk nicht zu Ende ist.

Schrift: gross, kräftig, gewandt, gleichmässig, deutlich, oft ohne diakritische Punkte, fast vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Die Schrift ist an vielen Stellen abgescheuert und dann oft gar nicht zu lesen; so besonders auch f. 61b. — Abschrift c. 700/1300.

6391. Lbg. 269.

133 Bl. 4to, 21 Z. (22×15½; 15½×7cm). — Zustand: in der vorderen Hälfte gut, in der zweiten meistens (stark) fleckig. Die obere Ecke anfangs ausgebessert und der untere Rand etwas wasserfleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel f. 1a von ganz neuer Hand:

كـ" نزهة النفوس ودفتر العلم وروضة العروس
في امور النكاح وغيره

Ebenso f. 2a (im 38. Verse). Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b (V. 1. 19):

الحمد لله على تواتر نعمائه في باطن فظاهر
وبعد فالنكاح امر شرفا وسنة قد حببت للمصطفى

Ein Reǵez-Gedicht über Beischlaf, in 10000 Versen und 2400 Beweisstellen (شاهد). Zerfällt in Vorwort, 12 Kapitel und Schlusswort.

المقدمة 3a (in 2 فصل) في الترغيب في النكاح

1. باب 9b (in 3 فصل) في منافع الجماع ومن ينفعه ومن يضره ومقويات الباه ومضعفاته،

2. باب 16a (in 4 فصل) في احوال المتناكحين والوطئ وازمنته وامكنته

3. باب 27b (in 3 فصل) في الصفات الحسنة المرغبة في المراة

1. فصل alphab. 2. 40a فيما ورد من صفات الجمال

3. فصل der Anfang fehlt, nach den Körpertheilen geordnet.

4. باب 51b (in 3 فصل) فيما يتعلق من علم الفراسة بالجماع والذكور والفروج

1. فصل 52b في طباع اهل البلاد

5. باب 59b (in 3 فصل) في اسماء الوطئ وما وصف به وما يتعلق بذلك

1. 59 في الاسماء (alphabetisch).

2. 66b فيما يتعلق بالجماع وتوابعه ومقدماته

6. باب 78a (in 3 فصل) في صفات الذكر واسمائه واجزائه وما يتعلق بذلك

1. alphabetisch. 2. 82a في اجزائه

3. 86a فيما ورد في صفاته

7. باب 98a في اسماء الفرج وصفاته واجزائه وما يتعلق به (in 3 فصل). 1. alphabetisch.

8. باب 114b في سائر الامثال المتعلقة بشيء من البعال

9. باب فيما يثير الشهوة فيه حكايات تزيد القوة

10. باب في الآداب للوطئ وهو زبدة الكتاب

11. باب في انتخاب انواعه الجمة والالقاب

12. باب في الهياج والرهز في الجماع والغناج

الخاتمة في نوادر لطيفة

Das Werk bricht hier f. 133b im 8. Kapp. mit dem Verse ab:

واعتذروا ان ليس يلقى عندهم نقول ذا كالمستحثة لهم

Es sind im Ganzen hier c. 5500 Verse vorhanden, also etwa die Hälfte.

Das Werk hat Lücken und ist etwas verbunden. Die Blätter folgen so: 1—40; Lücke von 10 Bl.; 41—58; 1 Bl. fehlt; 59—66; 2 Bl. fehlen; 123—130; 1 Bl. fehlt; 67—122. 131—133.

Der Verfasser nennt öfters z. B. 73ᵃ. 75ᵇ den Essojûṭı seinen Lehrer; er wird also um 950 gelebt haben. — Das Werk ist für lexikalische Zwecke brauchbar.

Schrift: klein, vornüberliegend, gleichmässig, fast vocallos, ziemlich schwierig. Stichwörter und Ueberschriften roth. — Abschrift (wie es scheint von ابن كنان) um 1150/1737. — Nicht bei HKh.

6392. Lbg. 52.

2) f. 270.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

ارتياح الارواح فى آداب النكاح

Verfasser fehlt.

Anfang:

تأدب ان تجامع فى الليالى بآداب النبى بالاعتدالِ

Qaçıde von 42 Versen (Wâfir), Anweisung zum Beischlaf. — Schluss:

وبعد صلاة ربى مع سلام على المختار مع صحب وآلِ

6393.

1) Pet. 375, 3, f. 55—64ᵃ.

(19³/₄ × 13; 13¹/₂ × 7¹/₂.)

a) Nach dem Bismillâh: هذا ما نقل من كتاب أسباب النكاح فى اداب النكاح ohne Angabe Verfassers. Sammlung obscöner Verse und Anekdoten aus dem angegebenen Werke. F. 56ᵇ—61ᵃ.

F. 55 ist leer; ebenso 61ᵇ; f. 56ᵃ mit obscönen Versen von anderer Hand beschrieben.

Die Schrift wie bei 1).

b) f. 62ᵃ—64ᵃ. Kurze Angabe von allerlei Dingen, besonders aus dem Pflanzenreich, die zum Beischlaf förderlich oder schädlich sind, und inwiefern sie es sind. Das Stück beginnt: فايدة فى كل ما يزيد فى المنى هو كل ما يسخن وينفخ الخ

Das Stück schliesst mit Besprechung von خولنجان; die letzten Worte: ويشرب على الريق فانه غاية فى الباه وهو مجرب، والله سبحانه اعلم،

Schrift: klein und fein, flüchtig, aber deutlich. Die Mittel selbst sind roth geschrieben.

2) We. 1172, 3, f. 11.

4ᵗᵒ, 17 Z. (22³/₄ × 15; 18 × 10).

Vereinzeltes Blatt, fleckig und schmutzig, aus einem grösseren medicinischen Werke. F. 11ᵃ Mitte: 21. باب: فيما تقوي على الباه. Anfang: الاسباب التى يكون منها الضعف علي الباه الخ Schluss f. 11ᵇ unten: اغلظ واقل فهذه دلايل مزاجات الانثيين

Schrift: ziemlich gross, gefällig, deutlich, etwas vocalisirt, bisweilen ohne diakritische Punkte, im Ganzen etwas blass. — Abschrift c. 700/1300.

6394.

Hier seien noch erwähnt die Werke:

1) ر" فى الباه والاسباب von ابن مندويه um 410/1019.
2) ك" انواع الجماع von محمد بن عبد الملك بن احمد الحرانى المسبحى عز الملك † 420/1029.
3) الدراري فى ذكر الذراري von عمر بن احمد بن هبة الله الحلبى كمال الدين † 660/1262.
4) الحث على طلب الولد von على بن انجب بن عثمان البغدادي تاج الدين † 674/1275.
5) جامع اللذات فى الباه von ابو نصر بن على الكاتب ابن السمسانى
6) ك" الجنين von عبد الرحيم بن على الدمشقى الدخوار † 628/1288.
7) الشفاء فى الحيض von محمد بن احمد النواجى † 859/1455.
8) ر" الرضاع محرّم الجماع بلزوم الانقطاع von محرّم بن محمد بن عارف الزيلى um 990/1582.

8. Diätetik.

6395. We. 1198.

6) f. 58ᵇ—61ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 4). — Titelüberschrift:

منظومة الشيخ ابي علي ابن سينا

Anfang:

اول يوم تنزل الشمس الحمل اشرب من الماء تفتّر عن عجل

Dies Reǵez-Gedicht des Ibn sînâ † 428/1037 (in der Unterschrift ارجوزة genannt), in 81 Versen,

enthält diätetische Vorschriften. Die Verse sind ziemlich incorrect. — Schluss f. 61ᵃ:
وآله وصحبه السادات ما غرد القمري مدا الاوقات

F. 61ᵃ in der unteren Hälfte und am Rande und 61ᵇ sind noch einige medicinische Mittel besprochen (فوايد طبية), wie تين الفيل, الثوم, حب الهال, von derselben Hand geschrieben.

6396. Mq. 103.

1) f. 2ᵇ.

254 Bl. 8ᵛᵒ, 23 Z. (21¾ × 12½; 18 × 9½ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: nicht ganz fest; brauner Lederband mit Klappe. — Ueberschrift:

للشيخ الرئيس ابي علي

2 Gedichte, die Erhaltung der Gesundheit betreffend, von Ibn sīnā. Das 1. in 8 Versen beginnt (Ṭawīl): توقّ اذا استطعمت ادخال مطعم على مطعم من قبل فعل الهواضم
Das 2., 13 Verse lang, beginnt (Kāmil):
اسمع جميع وصيتي واعمل بها فالطب مجموع بنظم كلامي

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, etwas vocalisirt. — Abschrift um 1100/1688.

Lbg. 880, 24, f. 119 dieselben 2 Gedichte, das erste in 11 Versen dem Ibn sīnā, das zweite in 18 Versen dem Errāzī † 311/923 beigelegt.

6397. We. 131.

3) f. 52ᵃ—56ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 2). — Titel fehlt. Verfasser: لابي علي بن سنان [l. سينا]

Anfang:
يقول راجي عفو ربه ابن سينا ولم يزل بالله مستعينا
احمد المولي مبدع الاشياء وخالق الداء مع الدواء
(Die beiden ersten Verse sind metrisch nicht ganz richtig; im ersten Verse muss es heissen: يقول راجي ربه الخ; im zweiten الحمد للمبدع للاشياء.)

Ein auf die Unterscheidung der 4 Jahreszeiten gegründetes diätetisches Gedicht des Ibn sīnā von 121 Versen, wovon die 2 letzten:
فاعطه الخطمي وزر الورد ودهن ورد وشراب الورد
والعود والصندل والسفرجل فيه الشفا لدائه معجل

Abschrift vom J. 1122/1710 (uncorrect).

6398. Lbg. 10.

7 Bl. 8ᵛᵒ, 15 Z. (20 × 13½; 16½ × 10ᶜᵐ). — Zustand: unsauber, auch fleckig. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: Kattunband mit Lederrücken.

Dasselbe Reǵez-Gedicht. Titel u. Verf. f. 1ᵃ (von neuer Hand): ابن سينا في الفصول الاربعة und f. 2ᵃ: هذه منظومة ابن سينا und f. 2ᵇ: منظومة ابن سينا في الطب. Das Gedicht ist hier 132 Verse lang. Es beginnt hier f. 2ᵇ:
الحمد لله القديم الازلي منزل القران بالامر الجلي
Vers 1 bei We. ist hier v. 4; Vers 4 hier v. 5. Auch am Ende nach v. 121 bei We. folgen hier noch 9 Verse; der letzte:
محمد وآله وعترته والقائمين بعده بسنته

Schrift: gross, kräftig, gleichmässig, wenig vocalisirt. Text in rothen Linien. — Abschrift c. 1150/1737.

Gebet zum Propheten f. 2ᵃ in 10 Versen (Ramal):
بك لذنا يا رسول الله من كل ما نخشى فعجل بالفرج

6399. Mf. 49.

4) f. 153ᵇ—155.

Format etc. u. Schrift wie bei 2). — Ueberschrift:
ارجوزة لابن سينا في الفصول الاربعة

Reǵezgedicht des Ibn sīnā über die 4 Jahreszeiten. Auf den Frühling f. 153ᵇ:
اما الفصول اربع في العام دائرة فيه على الدوام
Auf den Sommer ibid.:
وبعدك ياتيك فصل الصيف القابض الحار شديد الحيف
Auf den Herbst f. 154ᵃ:
وعند ما ينزل في الميزان يبدو الخريف ظاهر العيان
Auf den Winter f. 154ᵇ:
والعقرب اجعل هكذا والسنبلة والقوس فهو خلفه للتكلمة
Schluss f. 155ᵇ: في ولده يلحقه المضرة والحمد لله وحده الخ

6400. Pm. 353.

2) f. 49—53.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 49ᵃ:

المختار من الاغذية جمع الرئيس ابن النفيس

Anfang f. 49ᵇ: اغذية اصحاب الامراض الحادة والحمي والبرسام والشوصة وذوات الجنب والجدري والحصبة والحكة الخ

Nahrungsmittellehre, von Ibn ennefîs † 687/1288 (No. 6294). — Der letzte Abschnitt f. 53b: اغذية قريبة من الاعتدال موافقة فى اكثر الاحوال لجميع الناس من الاصحا وبعض المرضي، Schluss: والفستق والعسل والسمن والسكر واللبن الحليب والشراب الريحانى والزيرباجات والسكباجات، تمت

6401. Mf. 1195.

64 Bl. 4to, 25—31 Z. (26¾ × 20; 21 × 13½—14cm). — Zustand: nicht ganz fest im Einband. Nicht recht sauber, auch wasserfleckig im Rücken und nicht frei von Wurmstichen. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: brauner Lederbd mit Klappe. — Titel u. Verf. von späterHand f. 1a:

كتاب الوصول لحفظ الصحة فى الفصول
لمحمد بن عبد الله بن الخطيب

Titel u. Verfasser so auch im Vorwort.

Anfang f. 1b: يقول العبد المعترف بالتقصير ... محمد ... ابن الخطيب لطف الله به لطفا يليق بفضله، الحمد لله الذي فصل الفصول بحركات الشمس وجعل الجسد مدينة لملك النفس ... وبعد فان الصنايع ان شرفت بغاياتها وتميزت عند التفاضل برایاتها فعلوم الاديان والابدان الخ

Dies diätetische Werk des Moḥammed ben 'abdallāh ben sa'îd ben 'abdallāh esselmânî elqorṭobî *lisân eddîn ibn elḫaṭîb*, geb. 713/1313, † 776/1374, welches die Behandlung des Körpers nach den Jahreszeiten und die Erhaltung der Gesundheit zum Gegenstand hat, zerfällt in einen theoretischen und einen praktischen Theil, von denen jeder in 3 قاعدة getheilt ist, deren Uebersicht f. 2a—4a. Es ist gewidmet dem Ḫalîfen ابو عبد الله بن ابي الحجاج بن ابي الوليد بن نصر،

F. 4b الجزء الاول وهو جزء التعريف،

F. 58ᵇ—64ᵇ enthält in alphabetischer Folge die Erklärung der gebrauchten medicinischen und darauf bezüglichen Ausdrücke, in 28 Kapiteln (nach den Buchstaben). Zuerst: الفانين جمع فن واحده فن ضرب من علم او نظر او صنعة‘ Zuletzt f. 64ᵇ: يعرض العضو يشكله بيده عريضا‘ يتحمّ يدخله الماء انسخن من الحمام‘ هذا ما وسع الاتيان به على جنة الاختصار والالماع . . . فهو الذي لا يضيع عمل عامل ولا يخيب امل آمل‘

Schrift: magrebitisch, ziemlich gross, deutlich, gleichmässig. Ueberschriften u. Stichwörter roth, auch hervorstechend schwarz. — Abschrift von عبد الله بن عبد العزيز بن عبد الله بن الحسن الجدميوني im Jahre 1089 Rağab (1678), im Auftrage des ابو زيد سيدي عبد الرحمن بن على الطبيب الاندلسي

Nicht bei HKh.

6402. Lbg. 808.

5) f. 59ᵇ—63ᵃ.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel fehlt; er ist etwa:

ثلاث كلمات رسول الله فى الطبّ مع شرحها

Verfasser in der Ueberschrift:

ابو عبد الله محمد بن يوسف السنوسى الحسنى

Anfang: الحمد لله المنفرد بالقدم مخترع الموجودات من العدم . . . اما بعد فقد جري بيني وبين اخوان لي نجباء كلام فى فضل صناعة الطب الخ

Die Heilkunde ist, nach Moħammeds Ausspruch, die Hälfte der Wissenschaft; die andere ist die Religionskenntniss. Es sind aber auch 3 besondere Aussprüche Moħammeds, welche die Krankheiten betreffen, und diese werden hier genauer erörtert von Moħammed ben jûsuf *essenûsî* † $^{895}/_{1490}$ (No. 2006). Sie sind: المعِدة بيت الداء‘ والحِمْية راس الدواء‘ واصل كل داء البَرْدة‘

Schluss f. 63ᵃ: بسبب الرياضة فتستقيم لذلك الصحة باذن الله عز وجل‘

Das Ganze läuft also darauf hinaus, dass zur Gesundheit Diät zu halten die Hauptsache sei.

F. 59ᵃ enthält ein kleines Gebet in Versen (Basîṭ), anfangend: يا من اليه جميع الخلق يبتهل

F. 63ᵇ ein kleines Gedicht (in 14 Versen) des ابو مدين † $^{589}/_{1193}$, anfangend (Kâmil):

يا قلب زرت وما انطفى ذاك الجوى عجبا لجسم بالنعيم قد اكتوى

Beides von obiger Hand.

6403. Glas. 1.

100 Bl. 8ᵛᵒ, 7 Z. (20 × 14; 13 × 8½ᶜᵐ). — Zustand: am Rande wasserfleckig und am Rücken oben fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Kattunbd mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ und im Vorwort f. 5ᵇ:

ترويح الارواح لتصحيح الاشباح

Verfasser f. 1ᵃ: ابو الحسين بن على البيهقى und f. 5ᵇ:

علاء [الدين] بن الحسين بن على البيهقى

Anfang f. 1ᵇ: الذي ما يحفظ به صحة بنية المقال . . . حمد حكيم الهمنا خواص الاشياء . . . وبعد فمن البين ان الانسان كلما كان مزاجه الطبيعىّ لبدنه المكوّن اعدل الخ

Der Verfasser ʼAlā eddîn ben elħosein ben ʼalî elbeihaqî hat dies Werk über Diätetik nach f. 77ᵃ im J. $^{912}/_{1506}$ vollendet und dem ابو المظفر عامر بن عبد الوهاب gewidmet.

Da nach f. 5 eine Lücke ist, fehlt der eigentliche Anfang. In dem Vorhandenen ist zuerst davon die Rede, was man bei Pestzeiten (الوباء) nicht thun, essen, trinken soll. Dann f. 9ᵃ die Kennzeichen der Pest: قال بقراط علامات الوباء اذا كان الشتاء تهبّ فيه الصبا فى كانون اياما الخ dann die zu befolgende Diät. Alsdann f. 23ᵇ Kopfschmerz und Augenleiden u. s. w. Weiterhin ausführlich über Schlafen und Beischlaf, dann f. 71ᵇ über Abführen, Thränenfluss, gleichmüthige Stimmung.

Schluss f. 77ᵇ: اللهم صلّ على نبيّ الرحمة وسيد الايمة وكاشف الغمة محمد وآله واصحابه الطاهرين

An diesen Haupttheil schliesst sich f. 78ᵇ ein Abschnitt (فصل), der f. 78ᵃ von späterer Hand „zweiter Theil“ genannt wird, über Anwendung von allerlei Heilmitteln, Pflastern, Salben, deren Nutzen und Zubereitung (فى ذكر الترياقات والمفرّحات والمعاجين الخ)

Zuerst: ترياق الفاروق هذا افضل المعاجين واكملها الخ
Zuletzt f. 100b: كحل عجيب يحفظ على العين صحتها ويمنع ان يسرع الي قبول النوازل يوخذ من'
Das Weitere fehlt; wie viel, ist nicht ersichtlich.

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, kräftig, vocallos; Stichwörter roth oder hervorstechend gross. — Abschrift c. 1000/1591. — Der Verfasser war, nach der Notiz auf f. 77b, des Arabischen nicht recht kundig und seine Originalhandschrift hat viele Sprachfehler gehabt.

Auf den Vorblättern a—d stehen einige Briefe und f. ab eine kleine Abhandlung des في طلب العلم † 398/1007 بديع الزمان الهمداني
Nach f. db fehlt das Weitere; f. e ist ohne Text.

6404. Spr. 743.

3) f. 18b—20b.

8vo, 14—16 Z., sonst wie bei 1). Die Schrift von derselben Hand, aber dicker (Text: 16½ × 11cm).

Ohne Titel: aber die Unterschrift nennt als Verf. den منصور بن عبد الرحمن الحريري خطيب السقيفة قديما وخادم الشيخ ارسلان

Anfang (v. 1. 4):

الحمد لله اللطيف الكافي الواحد الفرد الحكيم الشافي
وبعد فالصحة في الابدان عون على عبادة الرحمان

Ein Reǵez-Gedicht, Gesundheitsregeln gebend, in 67 Versen, von Mançûr ben 'abd erraḥmân elḥarîrî zein eddîn *ḳaṭîb essaqîfe* † 967/1560. — Schluss:

وآله وصحبه اهل الوفا وحسبنا الله تعالي وكفى

6405. Glas. 135.

182 Bl. 8vo, 13 Z. (20½ × 10½; 13 × 5½cm). — Zustand: fast lose im Einband; Bl. 11 ausgebessert. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel und Verfasser f. 1a:

نزهة الاريب حيث لم يوجد الطبيب
وضمنت اليها ما يلزم الحكام من امور السياسات'
جمع الفقير جمال الدين الطبيب

Anfang f. 1b: الحمد لله الشافي من الامراض والعلل ... وبعد فان الفلاسفة القدماء حكموا بان الكامل الفضل الموصوف بنهاية العقل والعدل الخ

Ein von Ǵemâl eddîn dem Arzt verfasstes diätetisch-therapeutisches-chirurgisches Werk, in Vorwort und 7 مقالة, deren Uebersicht f. 3, und Schlusswort.

في بيان شرف هذا الفن ونباهة محله f. 4a المقدمة
ووجه الانحصار تركيب الابدان في العناصر الاربعة

1. مقالة 16a في حفظ الصحة وتدبيرها
2. مقالة 39a في تدبير المرض على العموم بقول كلي
3. مقالة 64b في الخواص والوصايا التي لا يستغنى عنها
4. مقالة 93a (in 7 فصل) في التشريح
5. مقالة 100a (in 5 فصل) في احوال بدن الانسان واسبابها والعلامات الدالة عليها
6. مقالة 109b (in 6 فصل) في النبض والتفسرة
7. مقالة 118b في العلاجات من الراس الي القدم على طريق الاختصار

كتاب السياسة في علم الرياسة الذي الفه 148b الخاتمة الحكيم الفاضل ارسطاطاليس ... وسماه سر الاسرار الخ

Dies Schlusswort, die dem Aristoteles beigelegte Politik, beginnt f. 149a: اما بعد فانا الذكر لك قبل كل شيء ما لم ازل آمرك به لتجعله ريحانة انسك الخ und zerfällt in 7 مقالة, deren Uebersicht f. 150. Von der Vorrede, die verschieden ist, abgesehen, ist es = Spr. 943. Die 6. مقالة beginnt f. 179a und hat, wie 1—5, dieselbe Ueberschrift und denselben Anfang wie bei Spr. angegeben ist; die 7. aber f. 181a (في الحروب) entspricht dem Abschnitt f. 13a in der 6. مقالة bei Spr. und bricht darin ab mit den Worten f. 182b: والترك اصحاب باس عظيم وجهل كبير فقابل كل طبقة منها بما يشاء'
Das Uebrige fehlt.

Schrift: gross, kräftig, deutlich, vocallos. Ueberschriften roth. Der Text f. 1—3 in schwarzen Strichen eingerahmt. — Abschrift c. 980/1572.

6406. Lbg. 267.

1) f. 1—33a.

43 Bl. 4to, 7 Z. (26¾ × 17½; 18½ × 11½—12½cm). — Zustand: nicht ganz sauber; etwas wurmstichig. — Papier: gelb, auch bräunlich, glatt, dick. — Einband: brauner Lederband. — Titel f. 1a (in Verzierung):

كتاب في معرفة الطبائع

Verfasser fehlt.

Anfang f. 1b: الحمد لله رب العالمين والعاقبة ... اما بعد فهذا كتاب في معرفة الطبايع من الماكولات والمشروبات والمشمومات

Zur Diätetik: behandelt Ess- und Trink- und Riechwaaren, immer in 4 fachen Sätzen; zuerst Angabe der Beschaffenheit (ob heiss, kalt, feucht, trocken), dann des Nutzens, des Schadens, der Abwehr des Schadens (دفع المضرة).

Beginnt f. 2a mit: تين رطب حلو يابس، منفعته ينظف المثانة ويحلل السدد الخ und schliesst f. 85b mit: وشق شديد الحرارة، منفعته يقوي الظهر ... دفع مضرته يلبس تحته حرير، تم

Das Ganze mit Türkischer Interlinear-Version in ganz kleiner Schrift.

Schrift: gross, schön, vocalisirt; die Stichwörter farbig. — Abschrift c. 1000/1591.

Nach f. 21. 22. 80 fehlt etwas.

6407.

1) Pm. 466, 5, f. 30b. 31a.

Format etc. u. Schrift (aber etwas grösser, auch weitläufiger auf f. 30b, und kräftiger) wie bei 3.

Enthält, ausser Aussprüchen des سقراط und ارسطاطاليس, eine Vermahnung (وصية) des weisen Arztes سادرن an Kesrâ: es sind 10 Gesundheitsregeln, deren erste ist: لا تاكل طعاما وفي معدتك طعام. Derselbe lässt sie in Gold schreiben und sich täglich zur Nachachtung vorlegen.

2) Mq. 98, 9, f. 18a (4to).

Ueberschrift:

تدبير الابدان في شهور الروم واليونان

Gesundheits- und Witterungsregeln für die einzelnen Monate. Zur Seite rechts stehen die Syrischen Namen der 12 Monate, mit آذار, نيسان etc. anfangend. Der Text, jedes Mal eine Zeile, zu dem ersten Monate beginnt: يحمد فيه شرب الدواء المسهل ويبرد بطن الارض وتمد فيه الانهار الخ

Schrift wie bei 5.

6408.

1) Pet. 370, 3, f. 144b—147a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

ابن ماسويه في دفع مضار الاغذية

Anfang: قال الفواكه جملة ينبغى ان تقدم على الطعام وخاصة الرقيقة المزلقة، الرطب بعد اكله ينقي لثته وفمه بالغسل البليغ والمسح بعد الغسل الخ

Ueber die Abwehr übler Folgen gewisser Nahrungsmittel, von Ibn mâsaweih (No. 6257).

Schluss f. 147a: المقلو الجنبين يوكل الارمنى بالملح ويمنع وينوب منه حمصي صغار بملح ثم يوخذ في الفم ويمت،

2) Spr. 838, 7, f. 92a—93b.

8vo, c. 17 Z. (20½ × 14½; 18 × 13½cm). Bl. 92 u. 93 lose.

F. 92a u. 93b Gesundheitsregeln, von محمد بن ابي بكر ابن قيم الجوزية ابن القيم (d. h. † 751/1350), nach einem Weisen (Arzte) und auch nach Plato. Sehr unerheblich.

F. 92b Anfang einer alphabetisch geordneten Zusammenstellung von Mittheilungen (روايات) theologischen Inhalts. Fängt an: اتى باب الجنة يوم القيامة فاستفتح فيقول الخازن من انت فيقول محمد الخ

Schrift: grosse rohe Hand, wie bei 1).

F. 93a einige Aussprüche Moḥammeds, sehr unerheblich.

3) We. 408, f. 197b—198b.

Ueber Diätetik سياسة البدن.

4) Glas. 125, 3, f. 48.

Ein Gedicht über Diätetik, mit dem Reim auf ـرا (Kâmil).

5) Mq. 180b, f. 149—152.

Medicinische Abhandlung über Säugen und Entwöhnen der Kinder, Kinderkrankheiten, Diät der Erwachsenen und über Schlaf und Wachen. Anfang: الحمد لله عالم الخفيات وبارئ البريات

6409. We. 1505.

6) f. 62—101.

8vo, 21 Z. (20½ × 15; 14½—15 × 9—9½cm). — Zustand: fleckig, besonders f. 100b. 101a, auch f. 63a. —

Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — **Titel** (f. 62a u. richtiger) im Vorwort f. 62b:

النزهة [النزهة .l] الزهية في احكام الحمّام الشرعية الطبّية

Verfasser im Titel und Vorwort:

عبد الرءوف المناوي الشافعي

Anfang f. 62b: اللّه احمد على ما منحنى من نعيم القناعة وجبلنى عليه من الاجماع والانقطاع حسب الاستطاعة . . . وبعد فيقول العبد الضعيف . . . عبد الرءوف ابن المناوي الحدادي . . . لمّا رايت احتياج الخاص والعام وكل مدنس بالطبع الي دخول الحمام ولم اطلع في احكامه على تاليف

Schrift über Bäder, von juristischem u. medicinischem Standpunkt, nach šafi'itischen Grundsätzen, von 'Abd erraûf *elmonâwî* † 1031/1622 (No. 1500). Zerfällt in Vorrede und 3 Bücher.

المقدمة 63a في معنى الحمّام لغةً وعرفا واوّل من اتخذه٬
اعلم ان الحمّام مشدّد الخ

1. Buch 65a (in 7 Kapp.) في احكامه الشرعية

1. 65a في آداب دخوله 2. 68a في حكم دخوله شرعا
3. 69b فيما على من دخله من الوظايف الوجوبية والندبية وحكم ما جرت العادة بفعله فيه وغير ذلك
4. 74a في الآداب المطلوبة عند الخروج منه وما بعد ذلك
5. 74b في احكام خاصة بدخول النساء اياه وما على الزوج من ذلك وتعلقاته
6. 76a في احكام مياه الحمام وبخارها ودخانها وحكم نبة الاغتراف التى لا يستغنى عنه فيها مع جهل العوام بل اكثر المتفقة باحكامها
7. 78a في حكم اجرة الحمام واجارته وما تلف فيه من مال او عضو او نفس وما سرق فيه من متاع ونحوه وفروع فقهية واحكام منثورة شرعية ونقول شريفة مسطورة لكنها لغموضها غير مشهورة٬ (in 3 فصل)
   1. 78a في مسايل الاجارة٬ وفيه فروع ١٢
   2. 79a في الضمان وعدمه٬ وفيه مسائله
   3. 80a في مسائل ثياب داخل الحمام٬ وفيه فروع ۴

2. Buch 80a (in 8 Kapp.) في احكامه الطبّية٬

1. 80a فيما ينبغى ان يكون عليه من الهيئة والشكل والكيفية٬ وذلك بامور ١٧
2. 83b في منافعه 3. 85b في مضارّه
4. 86a فيما يطلب فعله عند ابتداء دخوله ووقت دخوله للاصحاء لحفظ الصحة بعد تمام الهضم وانتقاص الفضول
5. 87b فيما يطلب فعله فيه ويمتنع
6. 92b فيما يطلب فعله عند الخروج
7. 93a فيما يطلب فعله بعد الخروج منه
8. 94a في الاستحمام بالماء الحارّ والبارد

3. Buch 96b في فنّ الادب وما انشد في الحمام من الاشعار الفائقة والنوادر والحكايات الرايقة

Die hier angeführten Gedichtstellen sind alle kurz.

Schluss f. 101b: هل لا جعلت عليها اذ ظفرت بها خرزا على الدار وقفلا على الباب فزاد عيمانه واشتد عبجانه حتى مت٬ تم وكمل

Schrift: ziemlich klein, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — **Abschrift** im J. 1041 Ǵom. I (1631) von ابراهيم بن احمد النبتيلي.

HKh. VI 13693.

We. 408, f. 61a—63a.

Ein Abschnitt über Bäder und deren Nutzen und Schaden. Nicht zu Ende geführt.

6410.

Hieher gehören auch die Werke:

1) كـ" الاغذية والادوية von اسحق بن سليمان الاسرائيلي † 320/932.
2) كـ" البلغة في حفظ الصحة von احمد بن ابراهيم ابن الجزّار † c. 340/951.
3) كـ" الغاذي والمغتذي von احمد بن محمد ابو جعفر † 360/971.
4) د" الاطعمة والاشربة von ابن مندويه um 410/1019.
5) ر" في تدبير الجسد und ر" في هضم الطعام und ر" في تدبير المسافر von demselben.
6) الغرض المطلوب في تدبير الماكول والمشروب von محمود بن عمر بن محمد الحانوتي ابن الرقيقة † 685/1287.

7) فوائد الموائد von يحيى بن عبد العظيم الجزار † 679/1280.
8) جامع الغرض فى حفظ الصحة ودفع المرض von يعقوب بن اسحق ابن القف المسيحى † 685/1286.
9) الارجوزة المعتمدة فى الاغذية المفردة von لسان الدين ابن الخطيب † 776/1374.
10) البركة فى مدح السعي والحركة von محمد بن عبد الرحمن الحبشى اليمنى † 782/1380.
11) حفظ الابدان von خضر بن عمر العطوفى † 948/1541.
12) نزهة الاذهان فى اصلاح الابدان von داود بن عمر الانطاكى † 1008/1599.
13) عرف النفحة فى حفظ الصحة von محمد الغزي رضى الدين † 935/1529.
14) كʺ حفظ الصحة von احمد بن عبد السلام الصقلى
15) مادة الحيوة وحفظ النفس من الآفات von محمد بن ابي بكر الفارسى
16) اللآلي البهية فى تدبير الصحة البدنية von محمد العمادي الحلبى
17) المنحة فى حفظ الصحة
18) الفريدة فى ذكر الاغذية المفيدة
19) عقود الكلام فى متعلقات الحمام von ابن الملقن † 804/1401.
20) كʺ الشيب والتعمير von ابن ابي الدنيا † 281/894.
21) العمدة لطوال المُدّة von ابن الجزار † c. 340/951.
22) نفع افادة الاعمار فى منع زيادة الاعمار von سريجا الملطى † 788/1386.
23) افادة الخبر بنصّه فى زيادة العمر ونقصه von الجلال السيوطي † 911/1505.
24) الجوهر الفريد فى العمر القصير والمديد

9. Heilmittellehre.

6411. Pm. 187.

42 Bl. 8vo, 11 Z. (16½ × 11½; 11½ × 9cm). — Zustand: wurmstichig, zum Theil ausgebessert, nicht frei von Flecken. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: schöner Halbfranzband. — Titel f. 1a:

كتاب شاناق الهندي فى علامات الاشياء المسمومة وبما ذا تسمّ وعلامات من شرب بعضها وما يلحقه من العلل ومداواتها

Giftlehre des Indiers Šânâq.

Anfang f. 1b: كان شاناق الهندي عظيما عند اهل زمانه حكيما فوضع هذا الكتاب يذكر فيه السموم المستخرجة بالحيل الخ

Zerfällt in 4 مقالة. Der Anfang der 1. ist nicht als solcher bezeichnet; sie enthält allgemeines über Vergiftung.

2. مقالة f. 6b قال شاناق الهندي فلنقل الآن فى علامات الاشياء المسمومة من المطاعم والمشارب وغير ذلك مما نحن واصفوه الخ

3. مقالة 16b قال شاناق نبدأ الآن بوصف السموم وكيف تسمّ الاشياء التى ذكرناها وبعد فراغنا من ذلك نصف علاج كل واحد منها الخ

4. مقالة 27b ولنبدأ الآن بذكر علامات ما مضي من الادوية التى وصفنا فعلها ثم يتلو ذلك لكل باب علاج ذلك ودرياقه باذن الله الخ

Schluss f. 42a: وليحذر العقاب عليه وليصنه ويعالج منه ممّا ذكرنا من ابتلى بشيء مما فيه فان أجْرَهُ على الله تبارك وتعالي ان شاء الله تم هذا الكتاب الخ

Das Werk ist aus dem Indischen ins Arabische übersetzt; erst ins Persische von ابو حاتم البلخي, auf Veranlassung des خالد بن خالد البرمكي etwa um 200/815, bald hernach ins Arabische (نقل) für Elmamûn durch العباس بن سعيد الجوهري um 210/825. Kurz vor dem Schluss steht, dass die früheren Aerzte (und Weisen) dies Buch النديم den Gesellschafter genannt hätten und zwar deshalb, weil es in seiner Art einzig sei (لانه واحد فى معناه).

Schrift: ziemlich gross, gut, etwas vocalisirt. Ueberschriften hervorstechend gross. — Abschrift von عبد الحق بن ابي بكر بن على بن مسعود الخطيب المعروف بابن شماقل im J. 661 Rab. I (1263).

Nach f. 1 und 6 fehlt je 1 Blatt; nach f. 36 fehlt etwas und wahrscheinlich auch nach f. 41. — Collationirt.

HKh. V 10195 (كتاب السموم).

6412. Pm. 353.

3) f. 54—60ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel f. 54ᵃ (und zu Anfang f. 54ᵇ):

ذكر مقادير الشربات من الادوية المفردة [ومضارّها]

Das Werk wird im Titel f. 1ᵃ zugeschrieben dem

ابن سينا

Anfang: ابهل درهمين يضعف الكبد، انبوش درهم يحلل قوي الكليتين الخ

Dosen flüssiger Mittel in unzusammengesetztem Zustande nebst Angabe ihrer schädlichen Wirkungen, von Ibn sînâ † 428/1037. In alphabetischer Folge (nach hebräischem Alphabet). — Schluss f. 60ᵃ: عري السمك درهمين يرخي فم المعدة،

Ein Anhang solcher Mittel f. 60ᵇ, von ders. Hand; zuerst: اقط عوجبن يتخذ من اللبن الحامض الخ

Zuletzt: ترموق نصف درهم خرؤ الديك مثقال،

6413. We. 1172.

4) f. 13—16.

4ᵗᵒ, 19 Z. (23×16; 17½×12½ᶜᵐ). — Zustand: lose Blätter, fleckig, schmutzig, auch am Rande zur Seite beschädigt, Bl. 12 auch am Rücken etwas schadhaft. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband fehlt.

Diese Blätter sind ein Stück aus dem القانون des Ibn sînâ, und zwar aus dem 2. Buch, 2. مقالة. Dieselben gehören zu seiner sehr ausführlichen Materia medica, in alphabetischer Ordnung, und behandeln bei jedem grösseren Artikel folgende Punkte: الماهية, الاختيار, الطبع, الزينة, الافعال, والخواص, darauf folgt Angabe der Krankheiten (besonders الاورام والبثور) und der Glieder, bei denen die im Artikel besprochenen Heilmittel zur Anwendung kommen.

F. 12ᵇ Mitte behandelt: اقاقيا، الماهية هو عصارة القرظ يجفف ثم يقرص . . . الاختيار اجوده الطيب الرايحة الاخضر الضارب الي السواد . . . الطبع المغسول منه بارد مجفف الخ

F. 13—16 gehören zusammen und handeln über كماشير, dann كرمدانه u. s. w. bis كُرّاث. (Innerhalb der einzelnen Buchstaben ist die Reihenfolge nicht alphabetisch.)

Der obige Artikel اقاقيا findet sich in Mf. 89, f. 43ᵇ.

Schrift: etwas blass, ziemlich gross, breit, deutlich, etwas vocalisirt. Die Stichwörter in grösserer Schrift. — Abschrift c. 700/1300.

6414. Pm. 206.

209 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (28⅓×19½; 21×14ᶜᵐ). — Zustand: ringsum sehr stark wasserfleckig. Der Rand ist dadurch an mehreren Stellen beschädigt und ausgebessert: so Bl. 1. 23. 27. 54. 65. 66. 78 u. a. und 121 unten am Rücken desgleichen. — Papier: gelb, meistens dünn, ziemlich glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken. — Titel f. 1ᵃ u. f. 1ᵇ in der Vorrede u. auch in der Unterschrift:

ك" منهاج البيان فيما يستعمله الانسان

Verfasser f. 1ᵃ (und Unterschrift):

شرف الدين يحيى بن عيسى بن جزلة

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي ظهرت بدايع مصنوعاته وبهرت غرايب مبتدعاته ودل بظواهر صنعته على لطيف حكمته . . . كل ما تبلغه الهمم ويتقرب به اهل العلم من الخدم مستقصر ذلك في خدمة خزاين سيدنا ومولانا الامام العادل المقتدي بامر الله الخ

Heilmittellehre des Jaḥjâ ben 'îsâ *ben ǵazla* elbaǵdâdî ennaçrânî abû 'alî † 493/1100 (473); er behandelt darin alphabetisch und ausführlich die einfachen wie zusammengesetzten Mittel, nachdem er allgemeine Bemerkungen vorausgeschickt hat bis f. 12ᵃ. Sowohl dies als sein früheres Werk تقويم الابدان sind dem Ḥalîfen Elmoqtadî biamr allâh † 487/1094 gewidmet. — Der Buchstabe ا beginnt f. 12ᵃ: باب الانف، ابريسم اجوده انعمه وانقاه وهو معتدل بين الحرّ والبرد وقيل حارّ الخ — Die letzten Artikel: ينبوت, يلنجوج, يقطين und ينموت.

Schluss f. 205ᵇ: يسهل البلغم وقد استوفي ذكره في التاء والحمد لله دايما غير زايل

Schrift: (ziemlich) gross, kräftig, weit, deutlich, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. Der Rand ist sehr oft mit Zusätzen ausgefüllt. Auf f. 145ᵇ folgt 146ᵇ ff. F. 146ᵃ war leer geblieben und dann ähnlich wie f. 205ᵇ ff. mit verschiedenen Mitteln und Gebrauchsanweisung beschrieben. — Abschrift im J. 955 Moḥarram (1548) von بدر الدين بن مغلي, im Auftrage des الحاج محمد بن محمد الحريري in Ḥamât.

Auf den letzten Blättern f. 205ᵇ—209ᵃ sind noch einige Mittel, dann besonders Fette und Salben nebst deren Anwendung, angeführt (اشياف، معجون، دهان، ضماد).

HKh. VI 13225.

6415. Glas. 153.

66 Bl. 4ᵗᵒ, (22×16; 18×13ᶜᵐ). — Zustand: lose Lagen; zum Theil fleckig und unsauber. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: fehlt. — Titel und Verfasser f. 1ᵃ von neuer Hand:

منهاج البيان فى تقويم الابدان
ليحيى ابن جزلة

Dieselbe alphabetisch (nach hebräischer Buchstabenfolge) angelegte Heilmittellehre, in Tabellenform; auf jeder Seite 4 (bis 8) durch Striche abgegrenzte Rubriken, welche wieder durch Striche eingetheilt sind. Sie enthalten den arabischen Namen, dann den Persischen, den Griechischen (oder Lateinischen), letzteren meistens verdreht, z. B. f. 58ᵃ الوذو — ثعلب für انوبق = ἀλώπηξ. Ferner Beschreibung und specielle Angaben, wie und wann das Mittel zu gebrauchen. — Es beginnt f. 1ᵇ mit انوسن und hört f. 65ᵇ auf mit غوشنه.

Schrift: jemenisch, ziemlich klein, vocallos, oft ohne diakritische Punkte; die Ueberschriften grösser, theils roth, theils schwarz. — Abschrift c. 1000/1591. — Vgl. HKh. II 8487.

F. 66ᵃ enthält eine Anweisung, wie man mittelst der 1. Sura (nebst bestimmtem Gebete) wunderbarer Geheimnisse theilhaft wird.

F. 66ᵇ eine alphabetische Liste von medicinischen Mitteln mit Angabe ihrer Bedeutung.

6416. Mq. 114.

3) f. 84ᵇ—142ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 85ᵃ:

كتاب اصول تراكيب [l. التراكيب]
لنجيب الدين السمرقندي

Verfasser s. im Anfang.

Anfang f. 85ᵇ: الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام علي خير خلقه محمد وآله الطيبين الطاهرين قال الامام العلامة سيد الحكماء نجيب الدين محمد بن علي السمرقندي . . . ان الواجب علي كل ذي لبّ ان يتقرّب الي الله تعالي ويتوسّل اليه بكل ما تيسّر له من القربات واحسن الوسايل واجود الذرايع . . . وهو البحث عن علم الطب ومعالجة المرضى والاهتمام بخلاصهم والتماس الصحّة لهم الخ

Die Grundregeln für die Zusammensetzung der Heilmittel, von Moḥammed ben ʿalî *essamarqandî* neǵîb eddîn † 618/1221 (No. 6288). Er klagt, dass auf diesem Gebiete seine Zeitgenossen sehr unwissend seien. Das Werk zerfällt in 19 Kapitel, deren Uebersicht am Ende des Vorwortes (und auch f. 84ᵇ besonders) steht.

باب	f.	
1.	89ᵇ	فى الاشربة والربوب
2.	93ᵇ	فى المعجونات والجوارشنات
3.	99ᵇ	فى الحبوب المسهلة والايارجات
4.	103ᵃ	فى المطبوخات والنقوعات
5.	107ᵇ	فى الحقن والشيافات
6.	113ᵃ	فى ادوية القيء
7.	114ᵃ	فى الملعوقات
8.	115ᵇ	فى الاقراص
9.	119ᵃ	فى السفوفات والقمايح
10.	120ᵃ	فى الاضمدة والاطلية والكمادات
11.	123ᵃ	فى الادهان
12.	125ᵇ	فى ادوية العين
13.	130ᵃ	فى الذرورات والمراهم
14.	132ᵇ	فى السنونات
15.	133ᵇ	فى الغراغر
16.	134ᵃ	فى المربيات
17.	135ᵃ	فى السعوطات والعطوسات والبخورات والشمومات
18.	137ᵇ	فى النطولات
19.	138ᵃ	فى ادوية الشعر

Schluss f. 140ᵃ: قبل ان يبرد ويترك حتى يجف ويكرر ان احتيج اليه وقد يجعل بدل العفص البيخنج اذا لم يرد به شدّة السواد والله الملهم الي الصواب واليه المرجع والمآب وهو الموفق والمعين، تمت

Abschrift v. J. 872 Moḥarram (1467). — Collationirt. HKh. I 846.

Es schliesst sich daran f. 140ᵇ, ohne Angabe des Verfassers, von derselben Hand geschrieben, ein Abschnitt ähnlichen Inhaltes, mit der Ueberschrift: هذه الفوايد فى بيان المغسولات, anfangend: فصل فى اتخاذ اشياء لا بدّ منها فى كلّ وقت، غسل الشمع، الشمع يذاب ويصبّ فى الماء الخ

Zuletzt behandelt f. 142ᵃ: صنعة دهن البيض

F. 143—161ª Persisches Werkchen medicinischen Inhalts.

Dasselbe Werk in Pm. 62, 2, f. 207—235.
Format etc. und Schrift wie bei 1. — Zustand: am oberen Rande gegen Ende wurmstichig. — Papier: grau. — Titel fehlt, steht in der Unterschrift. Verfasser fehlt, steht zu Anfang.

6417. Pm. 337.

2) f. 153—223.

4to, 21 Z. Zustand und Schrift im Ganzen besser als bei 1). — Titel f. 153ª oben am Rande:

كتاب القرابادين

Anfang f. 153ᵇ: القرابادين على ترتيب العلل من كتاب الاسباب والعلامات الذي صنّفه الشيخ الامام الاجل الكامل . . . محمد بن على بن عمر المتطبب السمرقندي تغمده الله بالرحمة والرضوان والغفران' أدوية علل الراس' حبّ القوبا' النافع من الصداع وادوار الراس . . . ايارج فيقرا' النافع من اوجاع الراس الخ

Heilmittellehre, zusammengestellt nach dem ك" الاسباب والعلامات, von demselben Verfasser (Essamarqandı). Dieselbe hört auf mit صفة اقراص اندروخورون, in welchem Artikel die letzten Worte sind f. 223ᵇ: وزهرة الاقحوان الابيض وفومكلد ستة مثاقيل فقاح الاذخر. Das Uebrige fehlt.

Nach f. 207 ist eine Lücke. — Am Rande stehen zu Anfang öfters Bemerkungen, späterhin nur selten.
F. 224—227ª leer.

6418. Spr. 1898.

293 Bl. Folio, 26 Z. (f. 176—227: 27 Z.) (32 × 25; 24 × 19cm). — Zustand: sehr wurmstichig, daher oft ausgebessert; f. 1—12 der Rand rings herum beklebt; im Rücken durchweg ausgebessert, abgesehen von den ergänzenden Blättern 176—227. Bl. 1ᵇ sehr abgescheuert. — Papier: bräunlich, stark, glatt. — Einband: Halbfrzbd. — Titel u. Verf. fehlt, ist aber von späterer Hand ergänzt f. 1ª:

كتاب الجامع لابن بيطار

Der Titel ist nach der Vorrede: الجامع, nach der Unterschrift: كتاب الادوية المفردة und nach HKh.:

جامع مفردات الادوية والاغذية

Der Verfasser heisst ausführlicher:

عبد الله بن احمد بن محمد المغربى المالقى ضياء الدين ابو محمد ابن البيطار

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي اقام بلطيف حكمته بنية الانسان واختصه بما علّمه من بديع البيان وسخّر له ما فى الارض من جماد ونبات وحيوان . . . وبعد فانه لما رسم بالاوامر المطاعة العالية المولوية السلطانية الاعظمية الملكية الصالحية . . . بوضع كتاب فى الادوية المفردة يذكر فيه ماهيتها وقواها ومنافعها ومضارها لاصلاح ضررها الخ

In der ziemlich kurzen Vorrede stellt der Verfasser 'Abdallāh ben aḥmed ben moḥammed elmagribī elmālaqī ḍijā eddīn abū moḥammed *ibn elbeiṭār* † 646/1248 6 Zielpunkte (غرض) auf, die er erreichen will, um dies Werk, eine Aufzählung der einfachen Heilmittel in alphabetischer Folge, möglichst zweckmässig u. brauchbar einzurichten. Seine Hauptquelle ist Dioscorides (ديسقوريدوس) und Galen (جالينوس), ausserdem auch andere, wie ابن سينا, الاسرائيلي, الغافقى, حبيش بن الحسن, ابن ماسويه.

Er beginnt den Buchstaben ا so, f. 1ᵇ unten: آلسن اسم يونانى اوله الفان الاولي منهما مهموزة ممدودة والثانية هوائية ولام مضمومة ثم سين مهملة مفتوحة بعدها نون وهو الدواء وبعضهم يكتبونها بواو ساكنة بعد اللام وبعض يحذفونها وهو الدواء المعروف اليوم بالشام بحشيشة اللجاة وحشيشة السلحفاة ايضا' ديسقوريدوس فى الثالثة هو دواء يستعمل فى وقود النار الخ

Der Buchstabe س beginnt f. 143ª: ساذج ديسقوريدوس فى الاولي مالابثرن وهو الساذج وقال ان قوما يتوهمون انه ورق النارديـن الهندي ويغلطون من تشابه الرايحة الخ

Buchstabe ك f. 232ª: كافور ابن وافد قال المسعودي رحمه ببلاد قنصورا جزيرة سرنديب واليها يضاف الكافور القنصوري والسنة التى تكون كثيرة الصواعق والرجف . . . والزلازل يكثر فيها الكافور الخ

Schluss f. 293ᵇ (im Artikel ينمة): من ورقها فى الوسط طولها شبر واقل واكثر فى غلظ المغزل وارق'

Schrift: klein, schön, gleichmässig, stark vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth, die Namen der benutzten Schriftsteller schwarz, aber hervortretend gross. Die Ergänzung f. 176—227 etwas grösser, rundlich, vocallos, gefällig, deutlich. Ueberschriften und Stichwörter hervorstechend gross. — Abschrift vom J. 875/1470.

HKh. II 3968. VI 12623. I 361. II 3863. V 12477.

6419. Spr. 1899.

269 Bl. 4to, 25 Z. (29 × 20; 22½ × 16cm). — Zustand: durch und durch sehr wasserfleckig; der Rücken durchgehends ausgebessert, oft auch der Rand; die ersten Blätter im Text beschädigt, ebenso die letzten Blätter f. 258 ff. (in der oberen Hälfte); ziemlich stark wurmstichig. — Papier: gelb, dick, etwas glatt. — Einband: rother Lederbd.

Dasselbe Werk, erste Hälfte. Titel u. Verf. fehlt. Anfang fehlt, aber nur einige Zeilen (aber Blatt 1 ist an beiden Seiten und auch unten im Text beschädigt). Es hört auf im Artikel سويق, und zwar fast zu Anfang desselben, mit den Worten: مناسب للشيء الذي يتخذ منه فسويق الشعير ابرد من سويق الحنطة وماء الشعير ابرد منهما واكثر تونيدا

Es entspricht Spr. 1898, f. 1—161a, 1.

Schrift: ziemlich gross, kräftig, breit, zum Theil etwas verblasst, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte. Ueberschriften, Stichwörter und Gewährsmänner roth. — Abschrift c. 800/1397.

Die Handschrift ist verbunden. Die Blätter folgen so: 1. 2. 4. 3. 5—78. 127—202. 83—125. 203—267. 269b. 269a. 268. — Die Foliirung ist arabisch, oben in der Mitte der Blätter. Dabei sind übersprungen: 64. 65. 126. 79—82. Auf 195 folgt noch 195A. 195B.

6420. We. 1171.

9 Bl. 4to, c. 29 Z. (22 × 13½; 20 × 9½cm). — Zustand: etwas unsauber. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: in Pappe geheftet. — Titel und Verfasser auf dem Deckel und f. 1b in Ueberschrift:

اسماء جمادات ونباتات ابن بيطر

Liste der in demselben Werke des Ibn elbeiṭār vorkommenden Artikel, nebst kurzer Türkischer Uebersetzung; in derselben alphabetischen Reihenfolge, mit vielleicht geringen Abweichungen. So fängt der Buchstabe ب f. 2b so an: پانونج پاپادیه چچکي. Der letzte Artikel ist nicht — wie im Cod. Oxford. 543 — ينمة, sondern es folgen noch 9 Artikel aus den Buchstaben و ه ى. Der letzte ist: ياوس بالدري قره ديدكلري اوت در

Schrift: Türkischer Zug, klein, deutlich, vocallos. Die Stichwörter roth. — Abschrift c. 1200/1785.

6421. Mf. 1182.

1) S. 1—154.

163 Seiten Folio, 25 Z. (32 × 22; 21 × 12cm). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: schöner Halbfranzband. — Titel S. 1:

هذا كتاب في النباتات

Verfasser fehlt.

Anfang fehlt: schon der Abschreiber hat in seinem Exemplar die ersten 21 Blätter nicht vorgefunden: er sagt dies S. 2 von vornherein: لكن ضاع منه بعض ورق من ابتدا حرف الهمزة لغاية الجيم وعدد الورق الناقص من الكتاب احدي وعشرون ورقة

Es fehlen also die Artikel der Pflanzennamen, welche mit den Buchstaben ا ب ت ث anfangen; dazu der Anfang des Buchstabens ج. Das Vorhandene beginnt S. 2: مشروبا ما لم يكن معه حمي ويسهل الطبيعة باخلاط بلغمية ويسخن مع الاسهال تسخينا ظاهرا . . . جاوس هو صنف من الدخن صغير الحب شديد القبض اغبر اللون فارسى والدخن عربي الخ (zu lesen ist جاورس).

Für diese Heilmittellehre ist namentlich Galenus, Dioscorides und Errāzī benutzt.

Der Buchstabe س beginnt S. 58: سادج جالينوس قوته تشبه قوة سنبل الطيب وديسقوريدوس قال قوته شبيهة بقوة الناردين اشدّ فعلا منه الخ

Der Buchstabe ك S. 112: كافور ابن سينا الكافور اصناف القنصوري والرياحي ثم الازاد الخ

Die letzten Artikel sind S. 153: يبروج; dann يسف (oder يسب), endlich ينبوت. Dieser schliesst S. 154: اذا شرب ماؤه مجهول قشر اصل الينبوت يفتت الاسنان العفنة وينفع من وجعها ويقلعها بلا حديد والله اعلم؛ نجز المختصر من كتاب الادوية المفردة بعون الله وحمده الخ

Es ist wol die Angabe in der Unterschrift, dass dies ein Auszug aus dem besprochenen Werke des Ibn beiṭār sei, richtig. Der Titel wäre dann:

مختصر جامع مفردات الادوية والاغذية

Schrift: ziemlich gross, kräftig, gefällig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift von على سالم بن محمد سالم بن احمد سالم الشافعي im J. 1290 Ḍū'lḥiǵǵe (1874).

Nach S. 126 folgen die nächsten 4 Blätter in verkehrter Ordnung; die Seitenzahlen darauf sind jedoch richtig.

6422. Pm. 496.

328 Bl. 8vo, 27 Z. (der Anfang ergänzt, 15 Z. die Seite) (21½ × 14; 14½ × 8¾ [in der Ergänzung 14 × 8]cm). — Zustand: die ergänzten Blätter (f. 1—72) mehr oder weniger wurmstichig und stark wasserfleckig am Rande und auch am Rücken, so dass stellenweise der Text darunter gelitten hat; der Rand bisweilen ausgebessert. Der Haupttheil der Handschrift (f. 73 bis Ende), gleichfalls nicht ganz frei von Wurmstich, hat den Rand ringsum mit Papier beklebt, um die etwas kleinen Blätter zu vergrössern. Der Text dieses Theiles ist, von f. 192 und den letzten Blättern f. 325 ff. abgesehen, fast durchweg unbeschädigt, während der dazu gehörige und der angestückte Rand öfters durch Wurmstiche oder Wasserflecke gelitten hat. Im Ganzen nicht recht fest im Einband. Bl. 183b. 184a u. 254a sind stark beschmutzt. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: rother Lederbd mit Verzierung. — Titel und Verfasser f. 1a von später Hand:

جامع البغدادي في النبانات والحشايش
والحيوانات والعقاقير والمعادن والاتربة

Der Verf. Elbagdādī ist sonst im Werke nicht genannt.

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي لا يُمْكِنُهُ حقيقةَ معرفته العلوم والافهام . . . وبعد فانه لما كان الانسان بل الحيوان جملة من المركبات العنصرية والمتولدات الامتزاجية الخ

Eine andere Abkürzung desselben Werkes des Ibn elbeiṭār, nebst Zusätzen und Verbesserungen. Voraufgeschickt ist ein längerer Excurs (مقدمة), hauptsächlich über Wirksamkeit der Mittel und Kenntniss der Aerzte und Apotheker von denselben: derselbe beginnt f. 4b: اعلم ان البارئ جل وعلا من جملة الطافه الخفية والرحمة العميمة جعل مواد الادوية اكثر من مواد الاغذية الخ

Das Werk selbst, alphabetisch eingetheilt, beginnt f. 15b: حرف الالف' آآلسن يوناني وبعضهم يزيد واوا بعد اللام وتفسيره مبري الكلب الخ

Schluss: . . . قدر شبر واكثر ولها زهر اصفر وكانها الخندريلي . . . ويابسة ثرا فافهمه' تم

Dies Werk ist das unter No. 6427 beschriebene, also theils Auszug, theils Neubearbeitung.

Schrift des Haupttheils: klein, gedrängt, gefällig, vocallos. Die Stichwörter roth. Die Ergänzung (f. 1—66) hat kleine, flüchtige, vocallose Schrift, mit Persischem Zuge; Stichwörter auch roth. Die Ergänzung f. 67—72 ist ähnlich der des Haupttheils. Der Text von f. 73 an ist von breiter Goldlinie nebst grünen, rothen und schwarzen Strichen eingerahmt. — Abschrift v. J. 1079 Moh. (1668).

Nach f. 215 ist eine grössere Lücke, nach f. 253 fehlt 1 Blatt. — Collationirt.

6423. We. 1194.

175 Bl. 8vo, 17 Z. (21 × 15; 13½—14½ × 9½cm). — Zustand: an vielen Stellen, besonders auch am Rande, fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark (die Ergänzung weniger gelb und glatt). — Einband: Pappband mit Lederrücken und Klappe. — Titel f. 1a oben:

كتاب مغني الاحبّة والمكفى عن الاطبّة
وله ايضا اسم آخر وهو يسمي منهاج الدكان

In der Vorrede f. 2a steht als Titel bloss: مغني الاحبّاء
Verfasser nicht genannt. Er ist:

ابو المنير بن ابي نصر بن حفّاظ الكوهن
العطّار الاسرائيلي

Anfang f. 1b: الحمد لله الذي خلق الانسان وعلمه الحكمة والبيان ومنحه بالكمالات والعرفان وعرفه الهيولي والصورة في المعدن والنبات والحيوان . . . اما بعد فلا يخفى علي راي ذوي العقول ان علم الطب اشرف من ساير العلوم لان شرف كل علم بحسب موضوعه وموضوع علم الطب بدن الانسان الخ

Heilmittellehre, einfache und zusammengesetzte, aus verschiedenen Büchern gesammelt (dem منهج الاطبّاء, الاسباب und الحاوي), von Abū 'lmonīr ben abū naṣr ben ḥaffāẓ *elkauhin el'aṭṭār* elisrāīlī, um 658/1260 am Leben. Das Werk ist eingetheilt in 25 Kapitel, deren Uebersicht f. 2a u. b.

1. باب f. 2b في قوانين تركيب الادوية
2. باب 5b في الشرابات وعملها واصلاح فاسدها وترتيبها
3. باب 17a في الربوب وترتيبها
4. باب 19a في المربيات وترتيبها
5. باب 21a في المعاجين وكيفية عجنها
6. باب 30a في الجوارشنات وتركيبها
7. باب 35b في السفوفات ودقها وعملها
8. باب 41a في الاقراص وتقريصها
9. باب 46a في عمل اللعوقات وكيفيتها
10. باب 51a في صفة الحبوب وتحبيبها
11. باب 56b في الايارجات وسحقها والمطبوخات المسهلة وغيرها

12. باب 68ª في معرفة الاكحال وكيفيتها
13. باب 73ᵇ في عمل الاشيافات وذكر نشائها ومنافعها
14. باب 79ᵇ في المراهم وكيفيتها
15. باب 84ᵇ في الادهان والغالية والبخورات وكيفية اتخاذها
16. باب 93ª في الاطلية وكيفيتها
17. باب 96ᵇ في السنونات وكيفيتها
18. باب 99ᵇ في الفتايل المسهلة والقابضة والحقن
19. باب 104ª في الضمادات والجبارات والسعوطات
20. باب 110ª في ابدال الادوية التي يتعذر وجودها في الوقت الحاضر (alphabetisch geordnet).
21. باب 115ᵇ في شرح اسماء الادوية المفردة التي يمكن ان يحتاج اليها في تركيب الادوية وربما جهلت عند بعض الناظرين فيه (alphabetisch).
Beginnt mit اسقرديون هو الحشيشة الثومية und schliesst mit يرامبع هو الاسفيداج وهو ما عمل من الرصاص الاسود بالخل
22. باب 140ᵇ (alphabetisch) في الاوزان والمكاييل
Beginnt mit اشتار und schliesst mit نطيل
23. باب 142ª في الوصايا ينتفع بها الانسان
24. باب 146ᵇ في كيفية اتخاذ الادوية المفردة وفي اىّ زمان وفي اىّ مكان الخ
25. باب 150ᵇ في امتحان الادوية المفردة والمركبة وذكر ما يستعمل منها وما لا يستعمل

Schliesst mit dem Abschnitt f. 166ª:
حواشي وظواهر من نسخ الاصل لهذا الكتاب٬
Schluss desselben f. 175ª: قوالب وكسرته ورايته عند كسره فيه عروق بيض من الشحم كسره ورده الي الطبخ بالماء الحارّ والنار حتى يشتوي وافرغه قوالب والسلام٬

Schrift: ziemlich gross, gewandt, gleichmässig, vocallos, weniger deutlich als es scheint. Ueberschriften und Stichwörter roth. F. 1—6 und 13—16 von neuer Hand deutlich ergänzt. — Abschrift im J. 994 Ḏû'lḥiǵǵe (1586).
Nicht bei HKh. (das unter منهاج VI 13230 angeführte Werk ist verschieden).

Das 20. Kapitel scheint einem Werke des الرازي entnommen, denn es steht unmittelbar nach der Kapitel-Angabe: من كتاب الرازي.

An den Seiten bisweilen Zusätze. Einige Recepte f. 1ª u. 175ᵇ.

6424. We. 1190.

4) f. 111—135.

8ᵛᵒ, c. 23 Z. (20 × 14; 14½ × 9½ [15½ × 9]ᶜᵐ). — Zustand: ziemlich gut. — Papier: gelb, stark, glatt (die ergänzten Blätter weiss, ziemlich dünn und glatt.)

Ein Stück desselben Werkes. Titelüberschrift f. 111ᵇ:
رسالة في شرح اسماء الادوية المفردة
Ebenso f. 1ª, mit dem Zusatz: من المنهج (l. المنهاج).
Anfang f. 111ᵇ: الحمد لله رب العالمين وصلى الله ... اما بعد [فهذه رسالة] في شرح اسماء الادوية المفردة التي يمكن ان يحتاج اليها في تركيب الادوية وربما جهلت عند بعض الناظرين فيه وهي مرتبة على حرف المعجم٬

Alphabetisches Verzeichniss einfacher Heilmittel. Aus dem Schlusssatz ist ersichtlich, dass dies Stück entlehnt ist dem so eben besprochenen Werke (منهاج الدكان oder auch مغنى الاحبة). Es ist daraus das 21. Kapitel: s. We. 1194, f. 115ᵇ—140ᵇ. Anfang im Buchstaben ا ebenso. Schluss ebenfalls; nur ist hier noch hinzugesetzt: يراع هو القصب والله اعلم.

Schrift: ziemlich gross, deutlich, vocallos. Stichwörter und Ueberschriften roth. Bl. 111—121. 133. 135 von derselben neueren Hand ergänzt wie f. 108, ziemlich klein, etwas flüchtig, doch deutlich, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift c. ¹¹⁵⁰/₁₇₃₇.

6425. Pet. 64.

5) f. 99—105 (8ᵛᵒ, 17 Z.).

Ein Stück desselben Werkes. Das Vorhandene beginnt f. 99ª im 21. Kapitel, und zwar gegen Ende desselben, im Buchstaben ن. Dasselbe enthält ein Verzeichniss Arabischer Fremdwörter im Naturreich (aus dem Persischen), mit Arabischer Erklärung. Es beginnt hier: نارجيل هو جوز الهند ناغشت [= ناغبشت] هو النارمشك وهو الرمّان البرّي ومعني مشك الرمان٬

Kapitel 22 f. 100ª ebenfalls Fremdwörter, und zwar für Maass und Gewicht (في الاوزان والمكاييل) alphabetisch geordnet. Es beginnt mit: استار زنته اربعة مثاقيل وثلث وقيل اربعة مثاقيل الخ

An dies Kapitel schliesst sich f. 102ᵃ ein Abschnitt ohne besondere Ueberschrift an, in welchem Verhaltungsregeln in Bezug auf Handel und Wandel, Käufer und Freunde gegeben werden. Derselbe hört f. 105ᵇ auf mit den Worten: كن لله ذاكرا ولنعمته شاكرا على فضله العظيم واحسانه العميم اما على النعمة فلكونه انعم بها عليك تفضلا،

Das Uebrige fehlt.

Schrift: flüchtig, nicht ganz deutlich, ziemlich klein und fein, vocallos. Die Fremdwörter sind roth. — Abschrift etwa $^{1000}/_{1591}$.

6426. Mf. 1180.

2) S. 13—419.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel S. 12 unten (und 232):

كـ" المعتمد فى مفردات الطب

S. unten. — Verfasser:

السلطان الملك الاشرف يوسف بن عمر بن على بن رسول الغسانى

Anfang S. 13: الحمد لله الذي اوجد الاشياء بحكمته وابتدع المخلوقات اظهارا لقدرته ... وبعد فاني اختصرت هذا الكتاب من كتب كبار جمعت التطويل والاسهاب ولم اذكر الا الموجود دون ما يعسر على الطلاب الخ

Alphabetisch geordnetes Werk des Jûsuf ben 'omar ben 'alî *ben rasûl* elgassânî elmelik elaŝraf † $^{695}/_{1296}$, über die einfachen Heilmittel, ausgezogen aus 5 Werken, die er mit gewissen Buchstaben abkürzt, und zwar:
ع für كـ" العشاب الجامع لقوي الادوية والاغذية des ابن البيطار المغربي
ج für كـ" المنهاج des ابن جزلة
ف für das Werk des كمال الدين ابو الفضل حبيش بن ابراهيم التفليسى
(Gemeint ist wol das تقويم الادوية).
ز für das كـ" الابدال des الزهري

Das fünfte führt er ohne einen solchen Buchstaben an; es ist كـ" الابدال des ابن الجزار. Der Verfasser nennt ihn: احمد بن خالد; sein richtiger Name ist: احمد بن ابراهيم بن ابي خالد القيرواني ابن الجزار ابو جعفر. Er lebt um $^{340}/_{951}$, († nach HKh. um $^{400}/_{1009}$).

Das Werk ist nach der Vorrede S. 13 betitelt: كـ" المعتمد فى الادوية المفردة. Es beginnt S. 13: حرف الالف، اطريلال هذا النبت يعرف بالديار المصرية برجل الغراب وبعضهم يعرفونه بجزر الشيطان وبزره هو المستعمل منه خاصة فى المداواة ينفع من البهق ... ارغش ع هو قشر اصل شجرة البرناريس الخ

Die erste Hälfte schliesst S. 232 mit dem Artikel صندل; die zweite beginnt S. 233 mit: حرف الصاد، ضان ع لحوم الضان اكثر غذاء من المعز واكثر اسخانا وترطيبا ... ضبع عرجا ع هذا حيوان يشبه الذئب الا انه اذا جري الخ

Die letzten Artikel sind S. 419: يلنجوج; ينتون (ع ج هو خرنوب المعزي الخ); ينبوت (ع ج هو الثافسيا الخ).

Schluss: ج وهو الثافسيا وهو صمغ الشذاب الجبلي وهو حار يابس يسهل البلغم وقد تقدم ذكر الثافسيا فى موضعه من هذا الكتاب والله سبحانه اعلم بالصواب، وههنا انتهى الغرض المقصود من كتاب المعتمد المختصر من كتاب الجامع لقوي الاغذية والادوية وبالله التوفيق ... وصلى الله على سيدنا الخ

Auf S. 49 ist eine Lücke. — Abschrift v. J. 1291 Rab. II (1874). — Am Rande ziemlich oft längere Notizen und Zusätze. — HKh. V 12356.

6427. We. 1170.

298 Bl. 4ᵗᵒ, 31 Z. (29 × 18½; 21 × 11ᶜᵐ). — Zustand: im Ganzen gut; im Anfang nicht ganz sauber, f. 36 besonders fleckig, ausserdem oben am Rücken wasserfleckig. — Papier: gelblich, ziemlich glatt und stark. — Einband: rother Lederband mit Klappe. — Titel f. 1ᵃ von später Hand: كتاب ما لا يسع. Nach der Vorrede f. 2ᵇ:

ما لا يسع الطبيبَ جهلُهُ

Verfasser fehlt. Er ist:

جمال الدين يوسف بن اسمعيل بن الياس البغدادي الشافعي الخوئي المعروف بابن الكتبى

Anfang f. 1ᵇ: الحمد لله الذي لا يَكْتَنِهُ حقيقة معرفته العقول والافهام ولا يحيط بكنه ذاته العقول والاوهام ابتدع الاجرام العلوية وزينها باجمل صورة واخترع الاجسام السفلية وكونها على اكمل صيغة ... وبعد فانه لما كان الانسان بل الحيوان جملة من

المركبات العنصرية والمتولدات الامتزاجية اقتضى ان يكون دايما آخذا في الذبول والتحلل متقلب الاحوال من التغيّر الي التبدل الخ

Der Verfasser Jûsuf ben ismâʿîl ben iljâs elbagdâdî *elkowaĝĝî* ĝemâl eddîn *ibn elkutbî*, um $^{710}/_{1310}$ am Leben, sagt, dass eine zahllose Menge von Schriften über die Nahrungs- und Heilmittel, unter den verschiedensten Gesichtspunkten, verfasst worden seien; die meisten jedoch seien zu lang oder zu kurz, mit allerlei Fehlern u. Lücken u. Verdrehungen. Das umfassendste und nützlichste darunter sei das الجامع des ابن البيطار — trotz vieler Ausstellungen, die er daran macht —; er habe dasselbe abgekürzt, die Namen seiner Gewährsmänner fortgelassen, die Wiederholungen und Längen vermieden, ebenso das Ueberflüssige; das Gewöhnliche und Bekannte nur, wenn etwas besonderes zu erwähnen, besprochen und die Heilmittel mit verschiedenen Namen bei ihrem gewöhnlichen besprochen, übrigens aber die einzelnen Artikel so eingehend und dem Bedürfniss entsprechend, wie möglich, behandelt. Dazu hat er auch manches hinzugesetzt, sei es nach eigenen, sei es nach fremden Erfahrungen oder Mittheilungen. So ist sein Werk einerseits wie ein Auszug, andererseits wie ein Commentar, andererseits wie ein besonderes und selbständiges anzusehen. Es zerfällt in 2 Bücher. Das 1. handelt über مفردات الادوية والاغذية, das andere في المركب منهما. Jedem Buch ist voraufgeschickt eine Vorrede, die Grundsätze behandelnd, auf die es bei dem Gegenstande ankommt, Alles das umfassend, was ein Arzt braucht, zu dem Zwecke, die Benutzung anderer Werke überflüssig zu machen.

Es liegt hier bloss das 1. Buch vor. Die Vorrede dazu (مقدمة) beginnt f. 2b: اعلم ان البارئ جل وعلا من جملة الطافه الخفية ورحمته العميمة جعل مواد الادوية اكثر من مواد الاغذية الخ
Sie zerfällt in 13 ungezählte فصل, ohne bestimmte Ueberschriften. Das Werk selbst beginnt f. 7b: حرف الالف، آآلسن يوناني وبعضهم يزيد واوا بعد اللام وتفسيره مبري الكلب ويعرفه اهل الشام بحشيشة اللجاة وحشيشة السلحفاة الخ

Buchstabe س beginnt f. 155b: حرف السين، ساذج معرب عن الفارسي وهو اسم لورق يظهر في جهات الهند على وجه الماء وسمّي ساذجا لانّه لا يظهر فيه تغصن الخ

Buchstabe ك f. 241a: حرف الكاف، كافور اسم عربي مشتق من الكفر وهو الغطاء وكونه يوجد كثيرا في اخشاب بخلله تصاعد عنها سمي كافورا وهو اصناف القنصوري وهو اعلاها وهو منسوب الي موضع من بلاد الهند الخ

Schluss f. 298a: يَنِمة اسم بالمغرب لنبتة ورقها يشبه ورق الهندبا زغبه الا انها اصغر ولها ساق يخرج من وسطها قدر شبر واكثر ولها زهر اصفر وكانه الخندريلي وهي مجربة في الصاق الجراحات طرية ويابسة ذرّا فافهمه،

Die bei anderen Exemplaren stehende Unterschrift fehlt hier. Der Verfasser bittet in derselben um Nachsicht, theils überhaupt wegen etwa vorkommender Versehen, theils in Betreff der Einordnung mancher Artikel in diesen Band, die streng genommen nicht dahin gehören, weil sie mehr oder weniger zusammengesetzt sind. Er fügt die Notiz hinzu, dass er dies Werk beendet im J. 711 Ĝomâdâ II (1311) und dass er vorhabe, den 2. Theil zu schreiben.

Schrift: ziemlich klein, breit, gewandt, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$. — HKh. V 11278.

F. 71a, Z. 1—28½ wiederholt aus der vorhergehenden Seite; ist zu streichen.

6428.

Dasselbe Werk vorhanden in:

1) Pet. 731.

362 Bl. 4to, 22 Z. (23¾ × 14¾; 14½ × 8½cm). — Zustand: stark wasserfleckig am Rücken und am oberen und unteren Rande, besonders am Ende; nicht recht fest im Einbande. Am unteren Rande Dintenflecke. — Papier: bräunlich, glatt, ziemlich dünn. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel fehlt, steht aber auf der Vorderseite des Vorblattes von ganz neuer Hand so: ما لا يسع. Als Verfasser daselbst irrthümlich angegeben:

مؤلفه علي بن عيسي

Zu dem Schluss hat der Verfasser ein kurzes Nachwort gegeben — s. bei We. 1170 —. Dasselbe beginnt f. 362ᵃ: تم الكتاب ونبكن هذا آخر ما اردنا ايراده من كتاب الادوية والاغذية المفردة وان كان في الاجل مهلة اصنّف ان شاء الله تعالى كتابا الخ

Schluss: الكبار فانهم اعتمدوا ذلك، وكان الفراغ من جمعه وتاليفه . . . والحمد لله وحده صلوته علي سيدنا محمد النبي وآله وصحبه وسلام،

Schrift: klein, sehr hübsch, gleichmässig, fast vocallos. Ueberschriften der einzelnen Buchstaben in Gold auf blauem Grunde. Die Stichwörter der einzelnen Artikel roth. F. 1ᵇ ein kleines goldverziertes Frontispice, etwas abgescheuert. Der Text in blauen und gelben Strichen eingerahmt. — Abschrift im J. 972 Śawwāl (1565).

2) Pm. 218.

352 Bl. 4ᵗᵒ, 25 Z. (22⅓ × 16; 14 × 9—9½ᶜᵐ). — Zustand: stark wasserfleckig, besonders zu Anfang. Bl. 1 schadhaft und ausgebessert; desgleichen der Rand von f. 101. 249. — Papier: gelb, glatt, ziemlich stark. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel oben beschädigt, der Name des Werkes selbst fehlt. Verfasser in einem verzierten Kreis:

يوسف بن اسماعيل ابن الياس الشهير بالكتبي

Schrift: klein, gefällig, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. Der Text von blauen Linien eingerahmt. — Abschrift im J. 980 Śa'bān (1573).

3) Pm. 496.

S. No. 6422.

6429. We. 1195.

59 Bl. 4ᵗᵒ, 28 Z. (25 × 17½; 21½ × 12½ᶜᵐ). — Zustand: etwas unsauber, besonders am Anfang u. Ende, auch der Rand fleckig. — Papier: gelb, stark, ziemlich glatt. — Einband: Pappbd mit Lederrücken u. Klappe. — Titel fehlt: steht im Anfang. Verfasser fehlt: s. unten.

Anfang f. 1ᵃ: اعلم ان هذا الكتاب مشتمل علي مقالتين المقالة الاولي في المفردات وذكر اسامي الادوية بلغة كل طايفة وابدالها واصلاحها ومنفعتها ومضرتها المقالة الثانية في المركبات المستعملة وهذا الكتاب سمّيناه باختيارات البديعي

Heilmittellehre in 2 Maqālen. Nach HKh. ein Persisches Werk des علي بن حسين الانصاري المشتهر بحاجي زين العطار im J. 770/1368. Das Vorliegende würde also eine Uebersetzung sein.

Die 1. مقالة handelt über die einfachen Heilmittel. Voraufgeschickt ist ein فصل f. 1ᵃ: اعلم ان الادوية لا يخلو امّا نباتيّ اما حيوانيّ اما معدنيّ worüber der Verfasser im Allgemeinen und kurz handelt. Dann bespricht er das Conserviren der Heilmittel in ihrer Kraft f. 1ᵇ (حفظ قوة الادوية علي خمسة اوجه), woran sich noch القول الكلي schliesst, worin er über die essbaren und trinkbaren Mittel spricht.

Alsdann folgt, alphabetisch geordnet, das Verzeichniss der einfachen Mittel. Zuerst: آطريلال نبات يستعمل منه بزره الخ. Dann f. 2ᵃ آبق, آبار, آرغيس etc. Er giebt gewöhnlich طبعه, auch خواصه und bisweilen اصلاحه und منافعه an.

Hört auf in dem Buchstaben ر mit dem Anfang des Artikels: روث الحمار الاهلي محرقا او غير محرق يقطع سيلان الدم خصوصا اذا مزج بالخل وعصارة الرطب منه اذا تسعط به قطع الرعاف،

Schrift: ziemlich klein, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften u. Stichwörter roth. — Abschrift c. 1100/1688.

HKh. I 266.

6430. Pm. 228.

5) f. 57ᵇ—58ᵃ.

8ᵛᵒ, c. 22 Z. (Text: 18 × 10ᶜᵐ). — Zustand etc. und Schrift (aber viel kleiner und gedrängter) wie bei 1). — Titelüberschrift und Verfasser:

طريقة المامون في معجون البلاذر
لمحمد بن قرقماس

Anfang:

يقول ناسي ذنبه في الناس   نجل عبيد الله قرقماس
الحمد لله مزيل الداء   عمّن بشا باسهل الدواء

Regez-Gedicht des Moḥammed ben 'abd allāh elmiçrî nâçir eddîn ibn qorqamās, geb. 802/1400, † 882/1477, in 52 Versen, im J. 848/1444 verfasst, Anweisung zur Bereitung der Universal-Pastillen Belāder und Angabe, wozu sie in jedem Monat dienen. — Schluss:

ما غردت بايكة حمام   ولاح برق او همت غمامُ

Dasselbe wird in Prosa wiederholt f. 63ᵃ (صفة جوارش)

6431. Mq. 527.

73 Bl. 4to, 23 Z. ($22^1/_2 \times 16$; 15×9^{cm}). — Zustand: ziemlich gut; nicht ohne Flecken. Bl. 1 am Rande ausgebessert. — Papier: gelb, ziemlich stark u. glatt. — Einband: Halbfrzbd. — Titel u. Verf. f. 1^a (u. im Vorwort):

كـ" ترجمان الاطبّاء ولسان الالبّاء لتقى الدين محمد بن منلا معروف

Anfang f. 1^b: نحمدك على ما علّمت من الحكم البوالغ ونشكرك على ما اجزلت من النعم السوابغ ... وبعد فيقول المفتقر الي رحمة ربّه الرءوف تقى الدين محمد بن منلا معروف احد خدمة العلم الشريف واقلّ حملة لوائه المنيف انني لما كنت في عنفوان الشباب وريعان زمان الاكتساب مطالعا الكتب السنيّة الخ

Der Verfasser Taqî eddîn moḥammed ben menlâ ma'rûf eššâmî † $^{998}/_{1585}$ (No. 5699) sagt in dem Vorwort, er habe sich früh schon mit ärztlichen und botanischen Studien abgegeben, in den Werken über einfache und zusammengesetzte Heilmittel aber häufig nicht die erwünschte Auskunft erhalten, indem Manches darüber, je nach der Herkunft ihrer sprachlichen Benennung, bald hier bald dort behandelt, Manches auch schwer verständlich und verworren sei. Er habe sich daher vorgesetzt ein Werk zu schreiben, welches ihre sprachliche Benennung feststellt und zugleich auch einige ihrer besonderen medicinischen Eigenschaften angiebt. Das Ganze ist alphabetisch geordnet.

Anfang des Werkes selbst f. 2^a: حرف الهمزة الثاء هو صنف من الملوخيا البرّي، ازاد درخت لفظ فارسي معناه عتيق الشجر هو الزلزلخت وثمرته الطاحك وهو من السموم وثمره وورقه ينفى قروح الراس المتقيّحة مدقوقا وعصارة ورقه وثمره اذا سحق بها شيء من مرداسنج واضيف اليهما دهن ورد الخ

Schluss f. 73^b: يلنجوج ذكر في انجوج ينم قيل هو حندريلي ينبتون ذكر في ادرياس ينبوت ذكر في خرنوب الشوك، والله سبحانه وتعالي اعلم،

Schrift: ziemlich gross, stark, rundlich, deutlich, vocallos. Die behandelten Artikel und Ueberschriften roth. — Abschrift im Jahre 1234 Ǵom. I (1819) von محمد رشيد ابو السعود القدسي

6432. Spr. 1900.

334 Bl. 8vo, 13—15 Z. ($20^1/_3 \times 14^1/_2$; $13^1/_2 \times 9^1/_4{}^{cm}$). — Zustand: der Rand stark fleckig, besonders im Anfange, die ersten Blätter schadhaft. — Papier: gelb, glatt, stark. — Einband: Halbfranzband. — Titel f. 1^a von später Hand:

هذا كتاب التذكرة

So auch f. 1^b als Ueberschrift in Goldbuchstaben. — Verfasser f. 1^a (nicht richtig): الحكيم ابن سينا.

Anfang f. 1^b: الحمد لله الذي خصّنا بفضيلة النطق والبيان وشرّفنا بمزيّة العقل والتبيان ... وبعد فقد كان النبي صلعم محمد بن عبد الله ينبوع الحكمة قسم العلم الي علمين وهما علم الابدان وعلم الاديان وقدّم علم الابدان وهو العلم الطبّي لما فيه من حفظ صحّة الانسان الخ

Heilmittellehre, aus eigenen und fremden Erfahrungen gesammelt. Ibn sînâ, welcher im J. $^{428}/_{1037}$ starb, kann das Werk nicht verfasst haben, da der Verfasser f. 40^a einen Fall aus dem J. $^{666}/_{1267}$ anführt. Er lebte wahrscheinlich nicht viel später. Die f. 1^a oben in der Ecke stehenden Worte, von denen die 4 ersten fast zur Unleserlichkeit verwischt sind, nämlich: كتاب تذكرة الشيخ داود الانطاكي مسكنا المصري sind nicht richtig, denn dies Werk (s. Mf. 162) ist verschieden; höchstens könnte es ein daraus gemachter Auszug sein. Zerfällt in 7 فصل und 23 باب, deren Uebersicht f. 2^b—4^a.

1. فصل f. 4^b في ذكر ما يحتاج اليه من اراد تركيب الادوية، وتقدمت المعرفة ببسطها قبل تركيبها اعنى معرفة المفرد الذي يتركّب منه المركّب المقصود،
2. فصل 6^b اذكر فيه الاشياء التى من اجلها احتاجت الحكماء الي تركيب الادوية ولم يستعملوها على حالها مفردة،
3. فصل 9^a اذكر فيه السبب الذي به احتاج البدن الى الدواء
4. فصل 9^b اذكر فيه الفرق بين الدواء الوارد على البدن والغذاء
5. فصل 9^b في الاغراض العامّية التى يقصد اليها بالقاء الادوية المفردة في الدواء المركّب
6. فصل 10^b في القوانين التى يكون عليها مبنيا الامر في مقادير ما يلقى في المركّب من المفردة،
7. فصل 11^b في التواصل الي معرفة امزجة الادوية بالتجربة والقياس

Nach dieser Einleitung geht der Verfasser in den Gegenstand selbst specieller ein, behandelt zuerst die Arabisirung der fremden Heilmittel, geht dann über auf die Zusammensetzung der einfachen Mittel und die Anwendung derselben im einfachen Zustande, auf Gewicht und Maass. Inhalt des Werkes ist also eigentlich: Lehre der Zusammensetzung der Heilmittel in Bezug auf ihre practische Verwendung.

1. Kap. f. 13a في العقاقير التي نقلت اسماؤها الي اللغة العربية
2. „ 21a في استعمال الادوية المفردة قبل القائها في المركب
3. „ 29b في السبب الذي يقصد به تركيب الادوية ولم تستعمل مفردة
4. „ 31b في تركيب الادوية والاوزان والمكاييل المصلح عليها
5. „ 33b في عمل التراييق
6. „ 49a في الجوارشنات 7. 98a في عمل المعاجين
8. „ 114b في الاشربة واللعوقات
9. „ 142b في المطبوخات
10. „ 163a في الادوية المقوية والمقيئة
11. „ 173b في الاقراص والحبوب
12. „ 222b في السفوف والقمائح
13. „ 232b في ادوية الحلق والغراغر
14. „ 234a في برودات الفم والسنونات
15. „ 240a في الاكحال والذرورات
16. „ 255a في عمل الاشيافات
17. „ 263b في المربّيات
18. „ 266b في الضمادات 19. 270b في الاطلية
20. „ 275b في المراهم والاكسيرات
21. „ 286a في الحقن
22.*) „ 291a في بدل ما يتعذر من العقار
23.*) „ 312a في نكت من غرايب المركبات والادوية المجربات والنوادر المستحسنات

*) Im Text steht statt »Kap. 22« Kap. 23, und für »Kap. 23« Kap. 22, aber mit dem Inhalt in der oben angegebenen Folge; aber in der Kapitel-Uebersicht f. 4a steht als Inhalt des 23. Kap., was oben als der des 22. angegeben ist, mit dem Zusatz وهو تمام الكتاب; und als Inhalt des 22. Kap. wird bezeichnet: في نكتة من غرايب التركيبات was jedoch nicht richtig ist.

Schluss f. 334a: الرابعة من البارد اربعة وعشرون مرتبة او درجة كما ذكر، تم الكتاب بعون الله الملك الوهاب الذي بمنّة منّه خلصنا وكتبناه كما وجدناه لا زيدنا،

Das Werk ist durch die Menge der angeführten Mittel, meistens Fremdwörter, (so besonders Kap. 1) interessant.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, deutlich, vocallos. Die Ueberschriften roth in der ersten Hälfte, dann schwarz und grösser. — Abschrift c. 1000/1591.

6433. Glas. 134.

8) f. 104—108a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titel f. 104a:
ر في اتخاذ الادوية المفردة في اي زمان وفي اي مكان وما يفسدها وفي اي شيء تخزن،

Verfasser fehlt.

Anfang f. 104b: الحمد لله رب العالمين . . . وبعد فهذه رسالة لطيفة في اتخاذ الادوية . . . اما تدبير المفردة قبل تركيبها فهو الكلام في اتخاذها الخ

Wann und wo die Heilmittel gesammelt und aufbewahrt werden müssen und wie sie vor Verderben geschützt werden.

Schluss: فبقي عندي خمس عشرة سنة ولم يتغير هذا نص الزهراوي والله اعلم،

6434. Glas. 134.

10) f. 116—121a.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift: ر في درجات الادوية اذا كانت مركبة من اربع طبائع

und noch (nach dem Bismillâh):
التقاطات من كلام الاطباء منقولة من كتبهم

Verfasser fehlt.

Anfang: قول الاطباء في القوي الاول والثواني والثوالث، اما الاول فالمراد بها الكيفيات الاربع واما الثواني فهي هذه بعينها

Ueber die Beschaffenheit der einfachen Heilmittel nach gewissen Stufen: ob sie heiss oder kalt, feucht oder trocken, und die damit verbundene grössere oder geringere Wirksamkeit.

Schluss: اكثر من قهر بيبوستها لرطوبته وتقهر برودتها أيضا قهرًا ما'

F. 121^a Excurs, wie eine schöne Frau beschaffen sein müsse; f. 121^b über den Einfluss der Mondzeiten auf acute Krankheiten.

6435. We. 1885.

70 Bl. 4to, 21 Z. ($23 \times 16\frac{1}{2}$; $17 \times 8\frac{2}{3}$ cm). — **Zustand:** ziemlich gut. — **Papier:** gelb, grob und stark, etwas glatt. — **Einband:** schöner Halbfrzbd. — **Titel** fehlt; allein aus der Unterschrift f. 70^b ergiebt sich als solcher:

الجزء الاول من كتاب الاقراباذين

Verfasser fehlt. Als Herausgeber und Berichtiger (مصحّحه) des Werkes nennt sich in der Unterschrift:

محمد التونسي المالكي

Anfang fehlt, 20 Blätter.

Dieser 1. Theil des Werkes behandelt die Arzneimittel, insofern hier Anleitung gegeben wird, die zu medicinischem Gebrauch dienlichen Extracte, Latwergen, Pflaster etc. zu bereiten.

في استحصار العصارات الحامضة، في استحصار عصارة الليمون	1^b	في تجفيف اللب بواسطة العجين	13^b
في العصارات السكرية، في عصارات البرقوق	2^a	في التقطير 15^b في التدقيق	14^b
في العصارات العطرية	2^b	في المعجونات	16^a
في العصارات العديمة الرايحة	2^b	في الانابيق	17^a
في العصارات الزينتية	2^b	في الماء القليل الرايحة	20^b
في التجميد	7^a	في الزيتون الطيارة	21^b
في الخلاصات	7^a	في تقطير روح النبيذ	24^a
في تصاعد الابخرة	8^a	في تقطير الخل	27^a
في فساد الخلاصات والامور اللازمة لحفظها من الفساد	9^b	في التذويب	27^b
في المربّات	12^a	في المغليات	28^b
		في الابوزيمي ?	31^b
		في الامراق الطبّية	31^b
		في المخلولات بالنبيذ	32^b
		في المذوبات بالخل	34^a
		في المخلولات بروح النبيذ	35^a

u. s. w. Zuletzt:

في المخلوطات الدسمة في المشمعات والمراهم والشحوم والادهان والبلسم 62^a

welchem Abschnitt zuletzt gehandelt wird f. 70^a: في الصابون الطيب المجهز بزيت اللوز الحلوا

Schluss f. 70^b: يطلق علي المركبات الغير التامّة المتحصلة من اتخاذ المقلوات بالزيتون الطيارة وقد تركت استحصاراتها الان

Die Herausgabe von Seiten des oben Genannten datirt vom J. 1250 Ša'bān (1854).

Schrift: ziemlich gross, etwas rundlich und flüchtig, vocallos, nicht leicht zu lesen. — **Abschrift** c. 1260/1844 von ابراهيم حمود.

6436. We. 1169.

18 Bl. 4to, 23 Z. (25×17; $18 \times 13\frac{1}{2}$ cm). — **Zustand:** lose Lagen und Blätter. Der untere Rand schadhaft und ausgebessert, der obere wasserfleckig und beschädigt; überhaupt unsauber. — **Papier:** bräunlich, stark, etwas glatt, baumwollig. — **Einband:** schlechter Pappdeckel mit Kattunrücken. — **Titel** und **Verfasser** fehlt.

Es ist Bruchstück einer Materia medica, alphabetisch geordnet (nach **Hebräischer** Weise), und enthaltend die Buchstaben ه u. و und den Anfang von ز, also ziemlich im Anfang.

Anfang f. 1^b (nach dem Bism.): حرف الهاء'

هيوفاريقول قال حنين بن اسحق الرازي الرومي هو الهيوفاريقون قال محمد بن زكرياء في الحاوي الخ

هليون قال احمد بن داود الهليون معروف واحدته هيلونه (هليونة .l) وهو عربي وقال ديسقوريدوس الخ f. 2^b

9^a letzter Artikel: هليلج الهليلج لغة في الاهليلج مرعوب (معرّب .l) عنها الخ

حرف الواو' ونب قال محمد بن زكرياء الرازي في كتاب خواصّه ولب هو نوع الخ 9^a

وشق الوشق هو الاشق والاشج ايضا ويسمي باللطينية الغنه الخ 9^b

18^a letzter Artikel: ورس قال احمد بن ابي خالد الورس هو الخ

حرف الزاي زنجبيل قال ابو حنيفة الدينوري الزنجبيل هو مما ينبت 18^a

In diesem Artikel hört das Bruchstück auf.

Es zeichnet sich das Werk aus durch genaue Anführung der verschiedenen Pflanzennamen und eingehende Beschreibung ihrer Beschaffenheit und ihrer Wirkungen als Heilmittel. Der Verfasser führt oft Galen und Dioscorides an; er

ist nicht Ibn sînâ. Der Verfasser gehört zu den früheren Schriftstellern über das Fach.

Schrift: gross, kräftig, gerade stehend, gleichmässig, vocallos, meistens ohne diakritische Zeichen. Ueberschriften und Stichwörter grösser geschrieben und roth. — Abschrift c. 600/1203. — Collationirt.

Das Vorblatt enthält auf der ersten Seite ein unvollständiges Gedicht (11 Verse), Trauerklage, dessen Verfasser oben am Rande gestanden hat, jetzt aber — wegen Beschädigung desselben — nicht mehr erkennbar ist. Anfang (Kâmil):

ما كنت ازعم يا محمد انني ابقى وانت في التراب رهينا

Schrift: gross, blass, flüchtig, zum Theil abgescheuert, fast vocallos. — Abschrift um 600.

6437. We. 1859.

2) f. 9—31.

8vo, 21 Z. (21¼ × 14⅓; 16½—18 × 10—11½cm). — Zustand: lose Blätter, unsauber u. fleckig, auch wasserfleckig, zum Theil wurmstichig, am Rande und im Rücken mehrfach beschädigt, auch im Text. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: fehlt. — Titel u. Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Dies Bruchstück ist gehörig zu einer Materia medica, die alphabetisch geordnet und deren einzelne Artikel ziemlich ausführlich sind. Es beginnt im Artikel الحمص und geht bis zu den ersten Worten des Artikels النبق. Es hat fast nach jedem Blatte Lücken, nämlich nach f. 9, 10 (eine sehr grosse), 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30.

Der Artikel حنظلة beginnt f. 9a so: حنظلة الطلع
قال ارماسوبه انها حارة في الاوني معتدلة في الرطوبة واليبوسة الا انها الي الرطوبة اميل لاكتسابها الخ

12b حرف الكاف، كثيراء هو صمغ القتاد وقد ذكرنا طبعه وعددنا افعاله ومنافعه في حرف القاف،
كافور اصناف الخ

17b حرف اللام، لبنى صمغ هو المَيْعة ويقال لسايله عسل اللبني والاصْطَرك الخ

30a باب النون، نارجيل هو الجوز الهندي ويسمى الرانج واجوده الطري الشديد البياض العذب الماء الذي فيه الخ

Es ist möglich, dass die Blätter 11. 18. 26. 28—30 zu einem anderen Werke gleichen Inhalts gehören. Die Behandlungsweise scheint in beiden gleich zu sein. Für Verschiedenheit spricht f. 30a die Ueberschrift باب النون, während in den anderen Blättern حرف steht. Die Zahl der Zeilen auf diesen Blättern ist 19. Der Verfasser ist nicht Ibn sînâ.

Schrift: ziemlich gross, gefällig, gleichmässig, wenig vocalisirt. Stichwörter und Ueberschriften roth. Auf den Blättern 11. 18. 26. 28—30 ist die Schrift grösser, dicker, weniger gefällig. Die Ueberschriften schwarz, aber grösser. — Abschrift c. 700/1300.

6438. Pet. 370.

1) f. 1—139a.

177 Bl. 8vo, 19 Z. (19 × 12; 13 × 7½cm). — Zustand: an den Rändern, besonders oben, wasserfleckig; im Anfang etwas unsauber. — Papier: gelb, glatt, dünn. — Einband: schwarzer Lederband. — Titel u. Verfasser fehlt, aber f. 1b in der Unterschrift steht:

اقراباذين قلانسي الطبيب

(s. Anfang).

Anfang f. 1b: قال الامام العالم . . . سيد الفضلاء العالمين محمد بن بهرام بن محمد القلانسي رحمه، الحمد لله الحكيم القاهر العزيز القادر المتفرد بالازلية المتوحد بالابدية الخبير بالسراير البصير بما في الضماير . . . واما بعد فقد دعاني الي جمع هذا المختصر اني رايت جل القراباذينات مشحونة من نسخ الادوية المركبة التي يندر وقوع الحاجة اليها ومع ذلك تعسّر اتخاذها وتعذّر وجود مفرداتها ولم يكن فيها ذكر ابدال الادوية وذكر الاوزان والمكاييل وذكر الاشياء العملية كالاحراق والشيّ والتحميص والقلي والغسل والتصويل واستخراج الادهان الخ

Ein Compendium des Moḥammed ben behrâm ben moḥammed *elqalânisî* über die zusammengesetzten Heilmittel (مختصر في الادوية المركبة), aus den zuverlässigsten u. bekanntesten Werken zusammengestellt, weil der Verf. in den meisten Büchern die selten vorkommenden zusammengesetzten Mittel ausführlich, die oft gebrauchten nur unvollkommen beschrieben fand, abgesehen

von vielen anderen mangelhaft oder gar nicht behandelten dahin gehörigen Gegenständen. Die von ihm hauptsächlich benutzten Werke sind القانون, ferner: الحاوي والكامل والمنصوري والذخيرة والكفاية für welche er die Zeichen ق, ferner ح, ك, م, ذ gebraucht. Für الكفاية giebt er keine Abkürzung an, aber ف für das فردوس الحكمة. Er hat ausserdem noch gebraucht Manches aus den Werken des قوام الدين صاعد المهنّى und des الفاضل شرف الزمان المارستاني. Sein Werk zerfällt in 49 Kapitel, deren Uebersicht f. 2^a—3^a.

1. باب 3^a في التقاط الادوية وادّخارها
2. باب 4^a في احكام الغسل — 3. باب 4^a في احكام الاحراق
4. باب 4^b في احكام الجمود والمجاورة والممازجة
5. باب 5^a في تركيب الادوية المفردة وكيفية استعمالها في الادوية المركبة
6. باب 7^a في كيفية الاحراق والقلي والشيّ
7. باب 9^a في كيفية غسل الادوية الحجرية وغيرها
8. باب 11^a في عمل الادهان التي يطبخ فيها الادوية وعمل الاضمدة والقيروطي
9. باب 11^b في استخراج الادهان
10. باب 12^a في طبخ السرطانات للمسلولين واستعمال الذراريح واتّخاذ دم التيس
11. باب 12^b في استخراج عسل البلاذر وصفة ماء الزجاج واستخراج لبن الشبرم واستخراج دخان الكندر
12. باب 13^a في تطرية العود واصلاح الدبق للاستعمال
13. باب 13^a في حفظ المرارات عن العفونة وحفظ الشحوم والادمغة
14. باب 13^b في اتخاذ ماء الجبن وكيفية استعماله
15. باب 15^a في سني المركبات، معرفة زمان ما يدرك فيه المركبات
16. باب 16^a في معرفة زمان ما ينتهي اليه قوة المركّبات
17. باب 16^b في منافع المطبوخ في الترياق ومنافع العسل فيه ووعاء الترياق
18. باب 17^a في تجربة الترياق
19. باب 17^b في صفة مرق الافاعي المبرئ للجذام
20. باب 18^a في تفسير اسامي الادوية المركبة باليونانية
21. باب 19^b في شرح اسامي الادوية المركبة بالعربية
22. باب 21^a في البخورات والدخن
23. باب 22^a في المعاجين والجوارشنات
24. باب 34^b في الانبجات والمربيات
25. باب 36^b في الربوب — 26. باب 37^a في الشمومات والعطوسات والنفوخات والقطورات
27. باب 40^a في النطولات
28. باب 41^b في الغرورات والمضوغات وعلاج القلاع
29. باب 42^b في السنونات والدلوكات وعلاج الاسنان
30. باب 45^a في ادوية الرعاف وعلاج الفم
31. باب 47^a في الحبوب والايارجات
32. باب 55^b في القيء وتدبيره ومنافعه والادوية المانعة للقيء والاغذية الموافقة لاصحاب القيء
33. باب 59^b في الحقن وكيفية الحقنة ومعرفة مقدار الحقنة
34. باب 62^b في الشيافات والحمولات والفرازج
35. باب 65^a في الادهان — 36. باب 67^a في اللعوقات
37. باب 69^b في الاشربة والمطبوخات
38. باب 88^b في الاقراص والبنادق
39. باب 96^a في السفوفات — 40. باب 101^b في الزينة
41. باب 106^b في ادوية العين
42. باب 110^a في الادوية التي تقطع شهوة الطين وغيره من الشهوات الردية
43. باب 110^b في علاج اللسوع طليا والمراهم والاطلية والاضمدة
44. باب 120^b في الذرورات والاكسيرينيات
45. باب 122^a في جملة العلاج من شرب السموم
46. باب 126^b في ذكر ابدال الادوية
47. باب 130^b في ذكر الاوزان والمكاييل
48. باب 131^b في طرد الحشرات — 49. باب 133^a في ذكر الخواص

Auf Blatt 138^b ist oben und unten eine Lücke gelassen, ebenso Bl. 139^b oben; das zuletzt Vorhandene ist: شعر الدب اذا اخذ من ذنبه شعره ووضع علي الاذن وشرب الانسان النبيذ لم يسكر ما دام الشعر علي الاذن قال ابو عبد الله بن جبريل في منتخباته من طبايع الحيوان وخواصها وقد جرّب هذا فصحّ ويقلّل السكر جدّا والله اعلم،

Dies ist wol der Schluss des Werkes. Eine eigene Unterschrift fehlt, obgleich Platz dafür wäre.

Schrift: klein, hübsch, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth, in der ersten Hälfte sehr verblasst. — Abschrift c. $^{1000}/_{1591}$.

Am Rande nicht selten längere Bemerkungen.

6439. We. 1192.

1) f. 1—135.

164 Bl. 8vo, 12 Z. (18 × 13½; 12 × 9—10cm). — Zustand: unsauber; die ersten Blätter am Rande beschädigt; vielfach fleckig. Einige Blätter (21. 22) ganz lose. — Papier: gelb, glatt, stark; einige Blätter auch bräunlich. — Einband: brauner Lederband mit Klappe. — Titel und Verfasser fehlt.

Anfang fehlt. Das Vorhandene beginnt mit dem Ende der Vorrede und der Inhaltsübersicht. Es ist ein Receptenbuch für Allerlei in 42 Kapiteln.

1. باب f. 6b في الشقيقة ووجع الراس وفى القروح والحزازات وداء الثعلب وساير امراض الراس
2. باب 11a في نبات شعر الاقرع ونبات لحية الامرد وفى تطويل الشعر وتحسينه وتقويته عند انتثاره ونبات شعر الحواجب وتحسينها ومنع نبات الشعر الزايد فى الاجفان وفى صبغ الشعر ومنع الشيب وفى حلق الشعر ومنع نباته من ساير الجسد
3. باب 16a في الرعاف ووجع الانف والنزلات والزكمات
4. باب 17b في الماء النازل فى العين وفى البياض والطرفة وظلمة البصر والغشاوة وزولان الدمعة وحدة البصر وفى تغيير زرقة عين المولود التي شهوله وفى منع وجع العين ابدا وفى عدة ادوية وذرورات واشياف الوان'
5. باب 25a في وجع الآذان والطنين وقتال الدود المتولد فيها والدودة وفيما يمنع الطراش والصمم وفيما يطرش وفى ساير وجع الآذان
6. باب 27a في وجع الاضراس والاسنان وفيما يمنع تحريكها وفى تبييضها وفى تساقط الدرد من تحتها وفى قلع الضرس العايب بغير الم وفى خروج اسنان الطفل بغير الم وفى قلع الآثار والبثر الاسود من الفاه وقطع اللعاب السايل من الفاه وفى بخر الفم وورمه وفى ضيق النفس وخشونة اللسان
7. باب 33a في وجع الحلق والخوانيق وورم اللهاة وتغيير الصوت وتحسينه وسقوط العلقة من الحلق
8. باب 34a في الاكلة والخنازير والاورام وفى البرص والسل والجذام وفى النمش والكلف والبهق وقلع الآثار السود والبثور وساير الفضلات من الجسد
9. باب 29b في قروح الامعاء ووجع الفؤاد والمغص والقولنج والارياح ووجع الكبد والمعدة والقلب والربة واخراج دود الامعاء والذراريح ومن عنده طحال ووجع الفخذ
10. باب 39b في وجع الظهر والوركين والمفاصل والعصب المتشنج والفالج واللقوة
11. باب 41b في قطع سيلان الدم' دم الاورام ودم الشريان والدم المفرط والقيام المفرط والشجج وغيره
12. باب 43a في اليرقان والبواسير والناصور والنقرس وفى الاسهال وقطع القيء والاسهال والزحير
13. باب 48a في الحمى الدايمة والسعال والاستسقاء واسترخاء البدن وضعفه واسترخاء الاعضاء والعصب المسيك
14. باب 52a في الوبا وفساد الهواء والجدري والتوثة والقوبا والدماميل والحمرة والثواليل والدحس
15. باب 55a في المجنون والمصروع والموسوس
16. باب 56b في الحصا وعسر البول والرمل وورم المثانة وتقطير البول وسلس البول وانكسار القضيب ووجعه وسيلان المنى والماء الاصفر ومنع البول فى الفراش
17. باب 60b في خروج النصول والشوك والسلى من الجسد والسقطة والكسرة وضرب الخشب ودكة السكين
18. باب 61b في التشنج والكزاز والرعشة والخدران
19. باب 62a في شهوة الغذاء ومنع الشهوة الكلبية والثوربة وفى ترويق الدم وفيما يقوي الشهوة ويهضم الغذاء
20. باب 63a في اسراع القيء وقطع الفواق ومنع القيء والغثيان وقطع اللهيب والعطش
21. باب 63b في الحكة العارضة فى اصابع اليدين والرجلين وصماحة الاظفار وما يمنع من وصول البرد اليها وفى العفن الحادث فى الخف والتمسك
22. باب 64a في حرق النار والماء الحار والدهن المغلى ومنع اذاء النار واللعب بالنار
23. باب 65b في المعاجين والمراهم وشربة الحرمل وفى اقراص مركبة وبنادق وسفوف
24. باب 73b في السمومات وتركيبها ودواءها وعضة الكلب الكلب ومنع نبح الكلب وعضة الانسان ونهش الحيات والعقارب والزنابير ولسع الهوام ومنع اذاءهم وطردهم وقتلهم
25. باب 81a في طرد السبع وقتله بغير ضرب وطرد الذيب عن الغنم وطرد الكلب وقتله بغير ضرب وطرد العصافير عن عشهم وطرد الخفاش وقتله وطرد الجردان والفار وقتلها وطرد سائر الحشرات الخ

26. باب 86^b للوقار والدخول على السلطان ولقضاء الحوايج وطرد السحر وعين السوء وغلبة الخصم ومنع الخصومة وحرز مليح من سائر الاعداء والاضداد وطرد الشياطين وزوال الفقر والهم والغم والحزن ومنع عذاب القبر وغيره

27. باب 88^b فى النوم ومنع النوم واذهاب النعاس ولمن يفزع فى النوم وللانزعاج فى النوم والخلط فى النوم وفيما يحسن الاحلام ويوحشها ولمن يغط فى النوم

28. باب 92^b فى ان تخبرك الامراة وهي نائمة بجميع ما فى قلبها من جيد ورديء ويخبرك ايضا النايم فى نومه جميع ما فعل من جيد وردى ويري الانسان فى نومه جميع شيء يريد يعبر عليه فى عمره

29. باب 93^b فى معرفة الامراة بكر ام لا وفى تحسين وجوه النساء وتبييضها ومنع اصفرارها وفى شحم النسا وتسمينها وفى منع وجع فؤاد الامراة واوراكها ورحمها

30. باب 94^a فى الباه ولذات الجماع وحل المربوط وقطع شهوة الجماع والنشاط والعافية وقطع رايحة الصنان'

31. باب 97^b فى الطاعة والقبول والمحبة ومنع الامراة ان تحب غيرك والمحابة جميعا والبغضة والفرقة وصلاح حال الامراة مع بعلها

32. باب 98^a فى منع المحيض ودر الطمث والحبل ومنع الحبل ووجع الارحام وتضييقها واسقاط الولد الميت ومنع الاسقاط وفى تكثير لبن الامراة وقلته وتصغير الثديين ومن تثكل اولادها وزحير الصغار

33. باب 104^b فى منع السكر واسراع السكر وعمل نبيذ فى يومه وعمل الخل نبيذ وعمل النبيذ خل فى ساعته

34. باب 106^a فى الفهم والذكاة والفطنة وقلة النسيان وعلم الغيب وزوال العقل وابصار الجن وعجايب الدنيا وابطال ذلك وقساوة القلب ومعرفة المريض هل يموت او يعيش'

35. باب 107^b فى قلع الآثار من الاثواب وغير الاثواب وفى تركيب مداد مطوس ومركب وكتابة تبين مثل الفضة وفى منع الحبر ان يجري

36. باب 109^b فى عقر الدواب وسباق الخيل وتسمين الدواب والبياض الذي فى عين الدابة وقتل ساير الدواب ومنع البقر ان تاكل عليقها وجمع السمك وتظفيره ومنع اللحم والسمك ان يتغير وتشقيق الطبول والمحاربة بالرمح والسفينة وعمارة برج الحمام وخرابه وخراب دار العدوّ ومنع اثر الشمس والبرد والثلج للمسافر فى الطريق وفى جلا الصفر والنحاس وتبييضه واسترخاء الحديد عند سبكه وهذبة الحديد ومنع نضاج اللحم ونضاج اللحم وفى عدة اشياء ملاح'

37. باب 113^a فى اربع فتيلة تخيل اشياء ملاحا وفرجة فى طفئ السراج واشعالها من بعيد وبابين فى المراة وسبعة ابواب فى البيضة وثلاثة ابواب فى زرع بستان وينبت فى ساعته

38. باب 117^a فى عدة اشياء ملاح وحركات وهندامات وصنعة بوائق ونفاطات ختنائية واسهم وغير ذلك وفى بخورات تطيب النفس وتجلب الفرح والسرور'

39. باب فى خواص ساير المعادن وطبايعها واجناسها

40. باب فى طبايع اجناس الاغذية والادوية والحبوب وخواصها ومنافعها من كلام عيسي المتطبب

41. باب 119^b من كتاب الادوية ومنافعها من كلام جالينوس الحكيم الذي سماه كتاب الادوية المكتومة

42. باب 123^a الرسالة المذهبة فى الطب من املاء مولانا الامام ابي الحسن على بن موسي الرضا

Die Abhandlung in diesem Kapitel, allerlei Mittel und diätetische Vorschriften enthaltend, ist dieselbe wie in No. 6238 und 6303 und schliesst f. 134^a: فاياك ان تخرج من الدم الّا عند لحاجة اليه الضرورية ولا تستعمل الدواء الا عند الحاجة اليه' worauf noch ein diätetisches Gedicht folgt (شعر قريض فى المعنى) (in 11 Versen), dessen letzter Vers f. 135^a (Ṭawîl):

فان بها اوصي الحكيم بيابذق اخا العدل نوشروان ملك الاعالم

Dies Werk enthält eine Menge kurzer Recepte und Mittel gegen allerlei Krankheiten, aber auch gegen und für allerlei andere Dinge, Anweisung zu Kunststücken und Sinnentäuschungen. Es ist theils incorrect, theils auch recht nachlässig abgeschrieben; f. 29^b, 12 bis 31^b, 12 ist der Anfang des 9. Kapitels und gehört nicht an diese Stelle, sondern erst auf f. 37^a, 2. Vom 13. Kapitel fehlt die Ueberschrift; vom 31. Kapitel ist nur der Anfang vorhanden, und die Ueberschrift des 32. fehlt; ebenso von Kapitel 38 fast nur die Ueberschrift vorhanden,

und von Kapitel 39 u. 40 fehlen nicht bloss die Ueberschriften, sondern auch fast alles Uebrige.

Schrift: ziemlich gross, gewandt, wenig vocalisirt. Ueberschriften und Stichwörter roth. F. 44—49 von ganz neuer Hand ergänzt: gross, grob, unschön, doch deutlich. — Abschrift im J. 953 Moh. (1546) von الفقيه يونس (derselbe heisst f. 164ᵇ ausführlicher: يونس بن محمد العرجاوي).

6440. We. 1191.

2) f. 90—125ᵇ—155.

12ᵐᵒ, 15 Z. (13¼ × 8½; 7¼ × 4¾ [bis 12½ × 8¼]ᶜᵐ). Zustand: lose Lagen im Deckel; unsauber; der Rand fleckig. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: brauner Lederdeckel. — Titel und Verfasser fehlt.

Da dies Bruchstück (f. 90—125) in unmittelbarer Verbindung mit dem Stück f. 125ᵇ ff. steht und dies die Ueberschrift

الباب الثالث كلام جزئي في الادوية المفردة

trägt, so ergiebt sich, dass das voraufgehende Stück الباب الثاني, das 2. Kapitel eines grösseren Werkes, ist. Dies Kapitel, dessen Anfang fehlt, handelt von den zusammengesetzten Heilmitteln (في الادوية المركبة). Es werden die gleichartigen Mittel bei einander behandelt, aber in besondere فصل ist das Kapitel nicht getheilt.

Das Vorhandene beginnt f. 90ᵃ in Besprechung der الاشربة und f. 92ᵃ der النقوعات.

f. 93ᵃ في المطبوخات، مطبوخ الفواكه اعلم ان المطبوخات الين واخف على الطباع

94ᵇ في الفتايل، فتيلة مسهلة
95ᵃ في الحقن، اعلم ان تركيب الحقن
96ᵇ في الشيافات، شياف يلين الطبع ويمنع الامراض
97ᵃ في الاقراص، هي المركبات التي تركب لاغراض
99ᵃ في الايارجات، اعلم ان الايارج اسم للمصلح
100ᵇ في الحبوب المسهلة وغيره، حب الاسطمخيقون
108ᵃ في المعاجين، اعلم انه ينبغى ان يودع المعجون
109ᵃ في الجوارشنات، هي مثل المعاجين الا ان تكون
111ᵇ في المفرحات، اعلم ان ملاك الامر في عمل
113ᵃ في اللعوقات، هي اشياء رطبة ذات قوام
114ᵇ في البرودات، برود كافوري ويسمي المنجح
115ᵃ في الادهان، دهن البنفسج وهو بارد رطب
121ᵃ في الذرورات، ذرور اصفر اكبر وهو المسمي
121ᵇ في الربوب، رب العنب حارّ يابس والمزمنة
123ᵃ في السنوفات، سنوف الطين
124ᵇ في السنونات، سنون يطيب النكهة
124ᵇ في الضمادات، ضماد اسطمخيقون

schliesst f. 125ᵇ mit den Worten oben am Rande: وماء الورد وماء الهندبا وربما فيه جعل بياض البيض، Hinzugesetzt ist: تمت الادوية المركبة المجموعة من القرابادينات

Dies Stück ist nicht dem Qānūn des Ibn sīnā entnommen.

Nach f. 91 und 113 fehlen je 2 Blätter.

Schrift von derselben gefälligen Hand wie 1), nur gleichmässig kleiner.

Auf dem ziemlich breiten Rande stehen sehr oft gleichfalls zusammengesetzte Mittel, und ebenfalls die gleichartigen zusammengestellt (an einzelnen Stellen auch in Türkischer Sprache, wie f. 104ᵃ). So f. 90ᵃ في الاطلية, 90ᵇ فيما يهزل البدن, 92ᵃ في المشميات, 92ᵇ في المراهم, 93ᵃ في المطبوخات, 96ᵇ وحقنة الزحير, 97ᵃ في الاقراص etc. Dieselben sind verschiedenen Werken entnommen, so steht f. 104ᵃ am Rande: نقل من السمرقندي.

Es folgt das 3. Kapitel desselben Werkes, unter der Ueberschrift

الباب الثالث كلام جزئي في الادوية المفردة

die einfachen Heilmittel behandelnd, und zwar in alphabetischer Folge. Der Buchstabe ا beginnt f. 125ᵇ: ابريسم، حار في الاولي مفرح وخاصه الخام ويمنع لبسه تولد القمل وله خاصية الخ

Die demnächst folgenden Artikel sind: اجاص, اترج, اشق, اسارون, افسنتين, اسفاناج u. s. w. Dies Kapitel geht hier nicht ganz bis zu Ende, es hört auf in dem Buchstaben و, mit den Artikeln ورق الطرفاء, ورق الخوخ und dem Anfang des Artikels ورق الغرب، اذا دق.

Schrift dieselbe wie in 2), wird aber von f. 131 an stellenweise etwas grösser und weniger eng. Allein sie läuft beinahe überall über die ganze Seite bis dicht an den Rand, und ebenso oben und unten; durch Beschneiden ist daher f. 127—129 unten beschädigt. Von f. 134 ist zur Seite etwas abgerissen.

6441. Mq. 114.

4) f. 161ᵃ—190.

Format etc. und Schrift wie bei 1).

Ohne Ueberschrift oder Titel. Stück aus einem Werke, die materia medica betreffend. Beginnt mit dem 2. Kapitel: حب الاصطمخيقون المسهل للاخلاط الثلاثة، ايارج فيقرا عشرة دراهم الخ

3. باب 167ᵃ ايارج فيقرا النافع من اوجاع الراس ورطوبته الخ

4. باب 168ᵇ فى الجوارشنات جوارشن الفلافلي النافع من الابردة والخام الخ

(5.) باب 172ᵇ فى المطبوخات، مطبوخ الخيارشنبر البارد الخ

179ᵇ ماء الاصول البارد للنقرس واوجاع المفاصل الحارة الخ

180ᵇ نقيع الصبر لمن به زيادة الحرارة الخ

184ᵇ فى الاقراص، اقراص الامبرباريس النافع من وجع الكبد الخ

188ᵃ لعوقات، لعوق الطباشير النافع من السعال الخ

189ᵇ سفوف السورنجان للنقرس الخ

Das Vorhandene schliesst f. 190ᵇ mit: طلاء لقلع الثآليل

Collationirt. — Am Rande stehen theils Verbesserungen, theils Zusätze.

6442. Pm. 487.

166 Seiten 8ᵛᵒ, 13 Z. (17½ × 13¼; 11½ × 8½ᶜᵐ). — Zustand: fleckig u. unsauber; der Rand zu Anfang u. am Ende ausgebessert. In der 2. Hälfte etwas wurmstichig. — Papier: gelb, auch bräunlich, dick, glatt. — Einband: Pappband mit Lederrücken. — Titel (etwas schadhaft):

كتاب الاقراباذين

So auch in der Unterschrift. — Verfasser fehlt.

Nach dem Bism. folgt die Inhaltsübersicht. Eine Arzneimittellehre in 20 Kapiteln.

Schluss: قد صُيّر فيه ورق الخلاف وورق الكرم وورق الآس والتفاح وورق الكمثري والله تعالي هو الشافى بمنّه،

S. 161—166 sind allerlei Mittel und Recepte angegeben, meistens von späteren Händen.

Auf S. 93 u. 139 folgen je 2 ungezählte Seiten, jetzt 93ᵃ, 93ᵇ u. 139ᵃ, 139ᵇ.

Schrift: gut, auch stark vocalisirt. Ueberschriften grösser, zum Theil farbig; Stichwörter roth. — Abschrift c. ⁹⁰⁰/₁₄₉₄.

6443. Glas. 134.

4) f. 20—47ᵃ.

Format etc. und Schrift wie bei 1). — Titel und Verfasser f. 20ᵃ:

ك" تفسير الادوية الغريبة المفردة وشرحها، تفسير الاستاذ الماهر

Anfang f. 20ᵇ: الحمد لله رب العالمين والعاقبة ... وبعد فهذه مقدمة فى شرح اسماء الادوية المفردة التى يُحتاج اليها فى تركيب الادوية على حروف المعجم،

Alphabetische Aufzählung der einfachen Heilmittel, nebst kurzer Beschreibung. Zuerst: اسقرديون وهي الحشيشة الثومية وتعرف بالثوم البرّي الخ

Zuletzt: يراميع هو الاسفيداج وهو ما عمل من الرصاص الاسود بالخل والله اعلم،

Dies Ganze scheint das 21. Kapitel des مغنى الاحبّة zu sein: s. No. 6423.

F. 47—53 allerlei Mittel, als solche auch Gebete, in dicker rundlicher, flüchtiger Schrift.

6444. We. 1859.

1) f. 1—8.

51 Bl. 4to, 16—18 Z. (23 × 16; 16½ × 12½—13^{cm}). — Zustand: lose Blätter, unsauber und fleckig. — Papier: gelb, dick, glatt. — Einband: fehlt. — Titel u. Verf. fehlt.

Anfang fehlt. Es ist ein kleines Stück aus einer Arzneimittellehre. Dieselbe ist alphabetisch geordnet (nach dem ابجد) und beginnt hier zu Ende des Buchstabens ع (Artikel عنبر) und geht f. 4ª bis zum letzten Buchstaben غ (غاريقون). Daran schliesst der Verfasser Abführungsmittel (من الادوية المُفَرِّحَة), die er, der Zweckmässigkeit wegen, eintheilt in heisse, kalte und lauwarme, und jedes wieder nach den 3 Ständen: für Könige u. Grosse, für die mittleren Stände, für Arme. So entstehen 9 verschiedene zusammengesetzte Mittel; und da er von jedem derselben hintereinander drei Arten giebt, so bringt er im Ganzen 27 Recepte. Sie sind alle dem „besten der Aerzte" entnommen; und ferner sagt er, er folge in seinem Auszuge dem Doctor (f. 4ª: (ونحن ننحو نحو الشيخ في الاختصار), von der obigen Anordnung abgesehen. Er meint damit wahrscheinlich den ابن سينا.

Der Buchstabe ف beginnt f. 1ª: حرف الفاء، فضة الفضة باردة يابسة باعتدال وفيها منافع كثيرة من جملتها انها ينفع من الخفقان الحار الخ

Buchstabe غ f. 4ª: حرف الغين، غاريقون اصول خشب خفيف الوزن اجوده ما ابيض لونه ومذاقه حلو يضرب الي مرارة وقوته مركبة الغالب عليه الحرارة الخ

Die erwähnten Recepte beginnen f. 4ᵇ: صفة مفرح حار للملوك والكبراء، قاقلة صغار وكبار من كل واحد عشرة دراهم زرنب وزرنباد ودرونج وقرنفل وعود هندي من كل واحد خمسة دراهم الخ

Hier sind nur die ersten 18 Recepte vorhanden; das Bruchstück hört auf in dem 19. (صفة مفرح معتدل للملوك والكبراء) mit den Worten: من كل واحد مثقال زعفران درهم قرنفل درهمين زرنباد ودرونج من كل واحد،

Schrift: gross, breit, etwas flüchtig, deutlich, vocalisirt. Ueberschriften hervorstechend gross. — Abschrift c. $^{900}/_{1494}$.

6445. Mq. 625.

3) f. 6—29.

8vo, c. 21 Z. (21 × 15; 16—19 × 12—14^{cm}). — Zustand: lose Lagen und Blätter; nicht recht sauber, auch fleckig, besonders f. 12 ff. — Papier: gelb, ziemlich stark und glatt. — Einband: zus. mit 1. 2 im Pappdeckel.

Bruchstücke aus verschiedenen medicinischen Werken, bes. aus كـ" المختار في [ا]لطب الابرار" (f. 11ᵇ), gewöhnlich bloss المختار genannt, und ابن البيطار und den Glossen dazu. Behandeln die Heilmittel. Beginnen hier mit: صفة ملح مسهل ينفع من الفالج واللقوة والنقرس الخ . . . خربق منه ابيض واسود والابيض منه نباتة كلسان الجمل الخ

f. 7ª فصل في اصلاح الدواء المسهل، السقمونيا اصلاحه بان يشوي الخ

26ª فصل في ذكر اشياء يحتاج اليها في تركيب الادوية، من اراد ان يركب دواء فيختار له من لادوية اجودها الخ

28ᵇ فصل في الاوزان، نحن لم نورد في كتابنا هذا من الاوزان

28ᵇ فصل في الاكيال، الجرة وهي المسماة ماريمنون من الزيت

Mit Aufzählung der Maasse und ihres Betrages und Inhalts schliesst das Ganze: zuletzt f. 29ᵇ: الطستوج (الطسوج) وزن حبتين ونصف

Schrift: ziemlich gross, weit, deutlich, vocallos. — Abschrift um $^{1200}/_{1785}$.

F. 30ª enthält ein die männliche Kraft stärkendes Mittel, f. 31ª u. 32ª 2 kleine Krankheit abwehrende Gebete.

F. 33 bis Ende ist Türkisch.

6446. Mf. 1180.

1) S. 2—10.

419 Seiten Folio, 25 Z. (33 × 28½; 21 × 12^{cm}). — Zustand: gut. — Papier: gelblich, glatt, stark. — Einband: schöner Halbfranzband. — Ueberschrift:

تفسير اسماء الادوية، والالفاظ على حروف المعجم

Anfang: حرف الالف، ابريسم هو الحرير، ابنوس هو شجرة الطلبة في اليمن، آذريون هو نوع من الاقحوان، آذان الفيل هو القلقاص الخ

Alphabetisches Verzeichniss von Namen von Heilmitteln, nebst kurzer Erklärung derselben durch einen gewöhnlicheren, womöglich arabischen, Namen.

Schluss: ياسمين هو الزنبق براميع هو الاسفيداج، بربوز هو الجرموز (الجربوز =) وهي انوبة، يرناء هو الحناء، يورش هو قشر الرمان،

Worauf noch, etwa $^3/_4$ Seite, Wörter aus dem المعتمد folgen, die ebenso in Kürze erklärt werden. Diese sind nicht alphabetisch geordnet.

Schrift: gross, deutlich und kräftig, gleichmässig, vocallos. Stichwörter roth. — Abschrift im J. $^{1291}/_{1874}$ von سالم بن محمد سالم.

S. 11. 12 enthalten einige Notizen in Bezug auf Unterschied des Gewichts in Eljemen und in Syrien und des Klimas in verschiedenen Gegenden; ferner in Bezug auf Diät und einige Heilmittel.

6447. Pm. 353.

4) f. 61. 62.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Titelüberschrift:

هذا ما اخترته من طبايع الادوية المفردة من كلام حذاق الاطبّاء وذكرته بطريق الاختصار

Anfang: الادوية المعتدلة حجر يهودي حجر لبنى سوس شمع ذهب، المعتدلة بين الحرارة والبرودة منها رطبة فى الاولى شبستان رمان حلو الخ

Eigenschaften einfacher Mittel, aus Schriften berühmter und kluger Aerzte ausgezogen.

Schluss: باردة يابسة فى الرابعة افيون جوز ماثل ماش حشخاش اسود،

6448. Glas. 134.

1) f. 1—8.

159 Bl. 8vo, 19 Z. (20 × 13; 14 × 9$^1/_2$^{cm}). — Zustand: nicht ganz sauber. — Papier: gelb, stark, glatt. — Einband: rothbrauner Lederbd mit Klappe. — Titel und Verfasser f. 1^a:

ك" رسالة فى البدليات للشيخ ابراهيم العلائى الطبيب المغربى ابي سعيد

Anfang f. 1^b: قل الشيخ . . . ابراهيم بن ابي سعيد العلائى المغربي المتطبب، الحمد لالائه والشكر لنعمائه والصلاة . . . وبعد فهذه رسالة فى بدليات المفردات اذا كانت معدومة فى بعض البلدان الخ

Alphabetisches Verzeichniss (in hebräischer Buchstabenfolge) von Heilmitteln mit Angabe ihres Ersatzes, wenn jene in einem Lande nicht vorkommen oder unbekannt sind, von Ibrâhîm el'alâî elmagribî abû sa'îd (schwerlich Ibrâhîm ben abû sa'îd, wie im Anfang steht). Zuerst im Buchstaben ا: اترج بدله ليموا آس بدله زهرة الحنا اثل بدله جلنار الخ

Zuletzt: غالية بدلها لاذن ودهن بان والله اعلم

Schrift: ziemlich klein, gefällig, deutlich, vocallos. Ueberschriften und Stichwörter roth. — Abschrift c. $^{1100}/_{1688}$. — HKh. III 6014.

F. 8^b—11^a allerlei medicinische Mittel, in dicker, rundlicher, schlechter Schrift.

6449. Glas. 134.

2) f. 11^b—17^a.

Format etc. und Schrift wie bei 1).

Titelüberschrift: كتاب البدليات.

Medicinische Ersatzmittel, nach dem arabischen Alphabet geordnet. Zuerst: اكتمكت وهو حجر اصفر داخله لب تتحرك . . . بدله حجر الماسكة الخ

Zuletzt: ينبوت وبدله ان عدم عفص غير مثقوب والله اعلم

3) f. 17^b—19.

Ueberschrift: رسالة فى البدليات.

Desselben Inhalts, nicht in alphabetischer Folge. Anfang: هذه تذكرة لبعض الابدال من بعض الادوية عند تعذر تحصيله، بدل القيصوم فى الاسخان والتجفيف الفوتنج هما حاران الخ

Schluss: شحم سقنقور بدله بزر هليون وحليت من كل واحد مقدار الشحم والله اعلم،

6450. Glas. 125.

3) f. 43—47.

8vo, c. 22 Z. (17 × 11$^3/_4$; 15$^1/_2$ × 10$^1/_2$^{cm}). — Zustand: lose Blätter. — Papier: gelblich, ziemlich stark u. glatt.

Titel fehlt, aber nach f. 43ª, 1 ist es ein Stück aus تحفة المومنين في الطب und handelt von allerlei Mitteln gegen Krankheiten, deren Zubereitung angegeben wird. Zuerst verschiedene سَفُوف (Pulver) beschrieben, dann andere (دواء), auch دهن und allerlei Wasser (ماء).

Schrift: jemenisch, ziemlich gross, kräftig, rundlich, vocallos, oft auch ohne diakritische Punkte; um 1200/1785.

F. 48 enthält ein medicinisches Gedicht — Diätetik — منظومة في اصول الطب وما يحفظ به صحة الجسم von einem Ungenannten, in 37 Versen (Kāmil). Anfang:

الحمد لله الذي خلق الورى   وقضا وانفذ ما يشاء وقدرا

Glas. 98, 2, f. 41ᵇ—44.

Einige in der Materia medica gebräuchliche Namen kurz erklärt. Beginnt mit: الابهل هو ثمر العرعر شجر معروف

Dieselbe Schrift wie bei 1.

6451. We. 221.

7) f. 110ᵇ—112ª.

8ᵛᵒ, 15 Z. (17½ × 12¾; 12 × 9ᶜᵐ). — Zustand: am Rande ausgebessert, schmutzig. — Papier: gelb. — Einband: lose im Deckel.

Titel und Anfang: كتب في انواع الليق وكيفية اعمالها وهو ان يبتدي في تدبير الصمغ العربي الابيض المعقرب الخ

Ueber verschiedene Arten ليق (Dintenmittel) und deren Bereitung. Es werden besprochen: ليقة زنجاري ;ليقة زرنيخ ;ليقة الصمغ العربي الابيض ;ليقة فاختي ;ليقة لازوردي ;ليقة بيضا ;ليقة فستقي ;ليقة عودي ;ليقة حمرا; schliesslich خضاب طاووسي.

Daran schliesst sich, zur Benutzung des leeren Raumes: صفة القلم الداوودي (das Arabische Alphabet, mit untergeschriebenen Zeichen); und صفة القلم الهندي, die Arabischen Buchstaben nach ihrem Zahlwerthe geordnet, und dieser mit Zahlen drunter bemerkt.

Schrift: ziemlich klein, dünn, blass, vocalisirt, nicht undeutlich. — Abschrift etwa 1700.

6452. We. 1583.

2) f. 88ᵇ—89.

Format etc. u. Schrift wie bei 1). — Ueberschrift: فايدة في خواص الخرنبل مباركة ان شاء الله

Verfasser fehlt.

Ueber die medicinischen Eigenschaften der Pflanze الخرنبل; Qaçîde in 25 Versen (Kāmil), die aber metrisch nicht immer in Ordnung sind.

Anfang:

يا طالبا سر الخرنبل في الورى   خصصت من المولى بكل فضيلة

Schluss:

فيا ربي صلي على الشفيع محمد   فمني اليه الف تحية

(l. v. 1 خُصِّصْتَ. 2 يا ربِّ صَلِّ und مِنِّي يصير).

6453. We. 1192.

3) f. 140—164.

Format (17⅔ × 13⅓; 13 × 9—10ᶜᵐ) etc. u. Schrift wie bei 1).

Titel fehlt; Anfang fehlt.

Stück aus einem grösseren Werke, behandelt Eigenschaften von Thieren, in Bezug auf die Anwendung, die sie für menschliche Krankheiten oder für besondere Zwecke haben; giebt auch bei gewissen Thieren, wie Schlangen, Ameisen, Mittel an, dieselben zu vertreiben oder zu tödten. Die Ueberschriften enthalten den Namen des Thieres nebst voranstehendem خواص.

Das hier zuerst behandelte Thier f. 140ª ist: خواص اليربوع [اليربوع هو نوع من الجرذان الكبار الخ] Dann f. 140ª خواص القرد, 140ᵇ خواص الكلب u. s. w. Zuletzt f. 163ᵇ خواص الزنابير, 164ª خواص الذباب, 164ᵇ خواص الجراد.

Schluss f. 164ᵇ: واذا احرق ايضا وطلي به الحاجب بعد ان يدلك بخرقة ويدهن بزيت سوده وحسنه باذن الله تعالي، تم كتاب الخواص بعون الله تعالي،

Die Abschrift ist vom Jahre 952/1545.

Es schliesst sich auf derselben Seite unmittelbar, von derselben Hand, ein anderes Werk an, des gleichen aber umfassenderen Inhaltes, wovon aber nur die 2 ersten Zeilen vorhanden, nämlich: نبتدي ايضا بكتاب مبارك يشتمل علي خواص الحيوان والطاير والنبات والمعادن وهي ادوية مركبة لساير ما يعرض،

6454. Mf. 95.

2) f. 1—7.

4to, 25 Z. (22 × 15½; 16 × 9^cm). — Zustand: oben am Rande fleckig. — Papier: gelb, glatt, stark. — Titel und Verfasser fehlt.

Schluss eines medicinischen Werkes. Beginnt hier am Ende des 8. Kapitels.

F. 1^a, 4 الباب التاسع فى ادوية الجرب والحكة والقوباء' اما الجرب لبن التين اذا خلط بدقيق الشعير جلا الجرب المتقرح وغير المتقرح الخ

1^b الباب العاشر فى ادوية القروح والبثور والجدري' الابنوس اذا نعم سحقه الخ

2^b الباب الحادي عشر فى ازالة البرص والوشم' البصل اذا طلي بماء ورد علي البرص

3^a الباب الثانى عشر فى ازالة البهق والكلف والنمش' منى الانسان يجلو البهق

3^a الباب الثالث عشر فى ازالة اليرقان' البابونج يذهب باليرقان شربا وضمادا

3^b الباب الرابع عشر فى ادوية حرق النار' بياض البيض اذا طلى به حرق النار منعه

3^b الباب الخامس عشر فى ادوية عضة الكلب' شعر الانسان اذا بل بخل خمر ووضع

4^a الباب السادس عشر فى قرص العقرب والزنبور وغيرهما' لعاب الصايم ترياق للسعة

4^b الباب السابع عشر فى التسمين وما معه' بزر البنج الابيض غاية فى التسمين

5^b الباب الثامن عشر فيما ينفع فى الوبا' العنبر يقاوم الهواء الوبائى بخورا وشمّا

5^b الباب التاسع عشر فى منافع تتعلق بالصبيان' زهر البنفسج اذا شرب مع الماء

6^a الباب العشرون فى طرد الهوام والحيات والنمل والبق والقمل والفار والذباب من المنزل' الزئبق يقتل القمل الاثمد اذا سحق وخلط بشيء من الادهان

6^a خاتمة فى خواص وفوايد جليلات' اما تبن الباقلا من خواصه انه اذا بخر به

Schluss f. 7^b: دهن البطم ينفع من الاعياء مروخا ويقع فى مراهمه والله تعالي اعلم' هذا آخر ما جمعته والحمد لله الذي اعان على ذلك ونسال الله ان يحفظنا من المهالك . . . وصلى الله وسلم على سيدنا الخ

Schrift: ziemlich gross, kräftig, deutlich, gleichmässig, vocallos. Ueberschriften roth. — Abschrift im J. 998 Šawwāl (1585) von محمد الخليلي zu eigenem Gebrauch.

6455.

Von den auf die Heilmittellehre bezüglichen Werken seien hier noch erwähnt:

1) شرح حشائش und مفردات und كـ" ديسقوريدوس احمد بن محمد بن مفرج von ديسقوريدوس الاشبيلى العشاب ابن الرومية † 637/1239.

2) ابن الرومية u. Commentar des مفردات جالينوس.

3) المجربات فى الطب von ابن الجزار † c. 340/951.

4) البغية فى الادوية المركبة u. الاعتماد فى الادوية المفردة von demselben.

5) تركيب الادوية von احمد بن محمد ابو جعفر † 360/971.

6) التصريف لمن عجز من التاليف فى الطب von خلف بن عباس الزهراوى ابو القاسم c. 520/1126.

7) الادوية المفردة von ابن ابي صلت † 529/1135.

8) المجربات فى الطب von محمد بن عبد الملك الاشبيلى ابن زهر † 595/1199.

9) القانون الصلاحي فى ادوية النواحي von محمد بن سعد الديباجى ابو الفتح † 609/1212.

10) كتاب فى الدواء والغذاء von عبد اللطيف بن يوسف البغدادي موفق الدين † 629/1232.

11) الادوية المفردة von ابو منصور بن على ابن الصورى † 639/1241.

12) الاشارات المرشدة فى الادوية المفردة von احمد بن اسعد ابن العالمة † 652/1254.

13) التذكرة الهادية والذخيرة الكافية von ابراهيم بن محمد بن طرخان السويدي † 690/1291.

14) نهاية الادراك والاغراض من الاقراباذينيات von داود بن ناصر الموصلى um 825/1422.

15) قاموس الاطباء فى المفردات von مدين بن عبد الرحمن القوصونى um 1045/1635.

16) تقويم الادوية von حبيش بن ابراهيم بن محمد التفليسى

17) تقويم الادوية المفردة von ابراهيم ابو سعيد المغربى

18) الفتح فى التداوي من جميع الامراض والشكاوي von demselben.

19) روضة العطر von محمد بن محمود بن حاجي الشروانى

20) حانوت العطار von احمد بن عبد الملك القرطبى

21) ر" فى ابدال الادوية von ابن الجزار † c. 340/951.

22) ابدال الادوية المفردة والمركبة von سابور بن سهل

23) ر" فى التمرهندي von ابن منديه um $^{410}/_{1019}$.
24) ر" فى النبيذ von demselben.
25) ر" فى الهندبا von ابن سينا † $^{428}/_{1037}$.
26) فتح الارتاج فى عمل الرجراج von على بن سعد الانصاري
27) قلائد المرجان فى الوارد كذبًا فى الباذنجان von ابراهيم بن محمد الناجى † $^{900}/_{1494}$.
28) ك" التِرياق الاكبر von اندروماخيس
29) ك" الترياق von اسحق بن سليمان الاسرائيلي † $^{320}/_{932}$.
30) Dgl. von عبد اللطيف بن يوسف البغدادي † $^{629}/_{1232}$.
31) ارجوزة فى الترياق الفاروق von محمد بن عباس بن احمد الدنيسري † $^{686}/_{1287}$.
32) Dgl. von لسان الدين ابن الخطيب † $^{776}/_{1374}$.
33) ر" فى البادزهر والادوية الترياقية von محمد بن محمد القوصونى

6456.

Von beiläufigen, auf die Medicin bezüglichen, Notizen seien hier erwähnt: Mohammmeds Ansichten über Krankheiten und Heilmittel, Pm. 493, 1, f. 20. Ansichten des indischen Arztes جنه (= كنكه) über Medicin, Lbg. 67, 68^{b}. Einige Aussprüche über Aerzte, We. 1719, 6, f. 114. Widerspruch von Juristen gegen ärztliche Verordnungen, die mit religiösen Vorschriften collidiren, Pm. 493, 1, f. 20. — Semiotik nach Hippokrates, 25 Fälle besprochen, Pm. 564, 3, f. 118^{aA}. — Ueber 7 Arten Schlaf We. 1715, 5, f. 23^{a}. — Ueber die 6 Gründe aller Krankheiten We. 10, f. 22^{b}. — Etwas über Anatomie, nach Galen, Pm. 505, 22, f. 75^{a}. — Ueber einige Kopfwunden und deren Namen Glas. 47, 5, 115^{b}. — Ueber Fontanelle Pm. 173, f. 62^{b}. — Ein Abschnitt über Pusteln (دماميل), We. 1190, 2, f. 105^{b}. — Ueber Augenstärkung Pet. 684, f. 11. — Vom Beischlaf Pm. 654, 3, f. 163^{bB}; Nachtheile des Uebermaasses We. 1709, 11, f. 124^{a}. Mittel zur Stärkung der Kraft Mq. 625, 3, f. 30^{a}. Von der Zeugung Pm. 654, 3, f. 167^{bB}. — Rathschläge der Mutter an die Tochter bei deren Verheirathung Pm. 354, 2, f. 75^{b}. Mittel für Schwangerschaft We. 1719, 6, f. 113^{b}; gegen dieselbe, Lbg. 808, f. 86^{a}; zur Erleichterung des Gebärens Mq. 49, 1, f. 1^{b}. Fälle von Vielgeburten einer Frau Pet. 684, f. 28^{a}. — Regenwasser als Mittel gegen Krankheiten Pet. 168, f. 204^{b}. — Abführungsmittel We. 1185, 1, f. 485. Medicinische Kuren und Erörterungen Pm. 564, 3, f. 115$^{aB.\ bB}$.

Mittel (auch abergläubische) gegen allerlei Körperleiden We. 1616, 5, f. 79 ff. Pm. 251, 3, f. 100. 101. Spr. 815, 2, f. 78^{b}; gegen Kopfschmerzen We. 1775, 26, f. 132^{b}. Pet. 316, f. 260^{b}; WE. 44, f. 89^{b} (Verse dagegen). Mittel gegen Husten We. 1826, 1, f. 58. 1771, 29, f. 137. Gegen Herzbeklemmung We. 1198, 3, f. 51^{b}; Hämorrhoiden Pet. 316, f. 261^{a}; Harnbeschwerden We. 1809, 3, f. 44^{a}. Sympathie gegen Zahnschmerz Pet. 238, 6, f. 37^{a}. — Schlafmittel Mf. 132, 3, f. 51^{b}. Gegen Schlangenbiss und allerlei Spr. 1933, 6, f. 90—95. 97. 98. — Von der Pest in Ḥaleb im J. $^{1131}/_{1719}$ We. 1557, 2, f. 96^{a}. Verse gegen die Pest Pm. Nachtrag 17^{a}, f. 15^{b}. We. 1793, 5, f. 42^{b}; Verse auf die Pest in Ḥemāt im J. $^{1233}/_{1818}$, We. 157, Vorblatt.

Gedicht über Diätetik Glas. 125, 3, f. 48. Spr. 490, 38, f. 199^{b}. Pm. 657, f. 73^{b}. Pet. 600, 5, f. 33. Mittel zum Wohlbefinden des Menschen Do. 50, f. 64^{b}. Medicinische Rathschläge an Ḍū'lqarnein Pm. 466, 6, f. 34^{a}. — Allerlei Heilmittel Pet. 370, 4, f. 170—177. Pm. 337, f. 147. 150. 151. Mf. 547^{a}, f. 9. — Einfache Heilmittel We. 1190, 3, f. 108. 1198, 6, f. 61. Von Ambra-Pastillen We. 1185, 1, f. 484^{b}. Notizen über Höllenstein, Moschus und Laudanum Spr. 1969, 3, f. 98. Aus einem Werk über Heilmittel, We. 1860, 1, f. 1^{a}; 1860, 9, f. 41^{a}. — Verzeichniss von Fremdwörtern für Heilmittel, erklärt durch Arabische Ausdrücke, We. 1188, f. 66^{b}. 67^{a}.

A. W. Schade's Buchdruckerei (L. Schade) in Berlin, Stallschreiberstr. 45/46.

مركز الخدمات والأبحاث الثقافية

صندوق البريد ٥٠٨٣/ ١٤

بيروت — لبنان

(١٢/٥)

سلسلة فهارس المكتبات الخطية النادرة

فهرست المخطوطات العربية بالمكتبة الملكية
في برلين — المانيا

الجزء الخامس

٥٣٨٧ الى ٦٤٥٦

اعداد

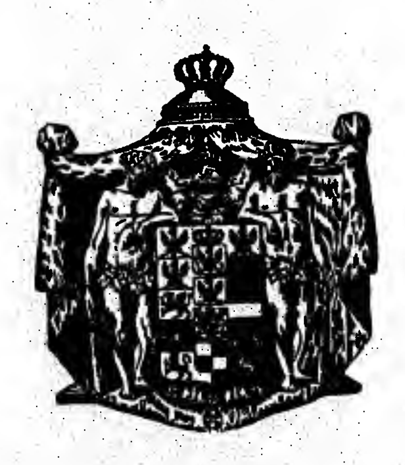
وليم الورد

برلين ١٨٩٣

HANDSCHRIFTEN-VERZEICHNISSE

KÖNIGLICHEN BIBLIOTHEK

ZU BERLIN.

SIEBZEHNTER BAND.

VERZEICHNISS

DER

ARABISCHEN HANDSCHRIFTEN

VON

W. AHLWARDT.

FÜNFTER BAND

BERLIN

A. ASHER & C°.

1893.

VERZEICHNISS

DER

ARABISCHEN HANDSCHRIFTEN

DER

KÖNIGLICHEN BIBLIOTHEK

ZU BERLIN

VON

W. AHLWARDT.

FÜNFTER BAND

IX.—XIV. BUCH.

BERLIN

A. ASHER & C°.

1893.

Während die früheren Bände des Kataloges der arabischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin je zwei Bücher enthalten, umfasst der vorliegende fünfte Band deren sechs, nämlich das 9. bis 14. Buch. Derselbe behandelt die Ethik, Astronomie, Mathematik, Geographie, Naturlehre und Medicin. Dass hier eine grössere Anzahl von Fächern bearbeitet worden ist, liegt nicht in der kürzeren Beschreibung der einzelnen Handschriften; dieselbe ist im Gegentheil bei manchen, welche mir ein besonderes Interesse zu haben schienen, recht ausführlich. Der Grund liegt vielmehr darin, dass die Berliner Sammlungen in fast allen diesen Fächern weniger reichhaltig sind als in den übrigen und dass die Litteratur auf diesen Gebieten sich überhaupt auf einen viel kleineren Umfang beschränkt, als die Theologie, Jurisprudenz und Philosophie einnehmen. Immerhin sind Astronomie, Mathematik und besonders Medicin hier keineswegs kärglich vertreten, sondern bieten manche Werke von Werth und Interesse.

Das 9. Buch, welches Ethik betitelt ist, beschreibt eine grosse Anzahl von Werken, welche zum Theil einem anderen Gebiet als dem der praktischen Philosophie angehören. Nach der verständigen Definition, welche Ḣaǵǵî ḣalîfe (Bd I No. 271) aus der Encyclopädie des Çadr eddîn ešširwânî († 1036/1627) aufgenommen hat, ist die Wissenschaft der Sitten, 'ilm elaḣlâq, ein Theil der praktischen Philosophie; sie ist die Lehre von den Tugenden und deren Aneignung zum Schmuck des Geistes und von den Lastern und deren Vermeidung zur Befreiung desselben. — Eine grössere Ausdehnung geben die Araber in der That diesem Fache nicht; sie behandeln es überhaupt nur kurz und oft bloss beiläufig, während sie sich mit Metaphysik und besonders mit Logik sehr ausführlich und mit Vorliebe abgeben. Ihre Ethik befasst sich

also nur mit Gut und Schlecht, Tugend und Laster, wie Beides im Thun und Verhalten sich äussert und welche Folgen es nach sich zieht. Hieher gehören die in No. 5387 bis 5437 beschriebenen Werke.

Aber wenn man von der sittlichen Werthbestimmung des Menschen, welche durch sein Wollen und Handeln bedingt ist, absieht, zeigt es sich, dass das Leben des Einzelnen und der Gesammtheit auf Sitte und Gewohnheit beruht, welche ihre äussere Existenz, ihre Lebensführung, ihre Beschäftigung, ihren Verkehr beeinflussen und bestimmen. Zu dieser Erweiterung des Begriffs der Ethik stimmt auch die Auffassung des classischen Alterthums und ich glaube, nicht ganz ohne Grund diesem Fach Werke zugewiesen zu haben, die anderswo unterzubringen mir nicht möglich war. Ich wüsste nicht, an welcher anderen Stelle ich, beispielsweise, die Schriften über Schachspiel, Taschenspielerei u. s. w. hätte besprechen sollen. Der politische Verkehr oder die Politik hätte sich allerdings wol bei der Jurisprudenz behandeln lassen. Da jedoch in Werken dieser Art mehr von Pflichten als von Rechten in den Beziehungen zwischen Fürst und Unterthanen die Rede ist und ihr ethisches Verhältniss mehr betont wird als ihr rechtliches; da ferner der Stoff mehrfach in paränetischer Form zu einem Fürstenspiegel bearbeitet ist, glaubte ich mich berechtigt, die Werke solchen politischen Inhalts bei diesem Fache zu besprechen. — Einige Schriften von kleinerem Umfange hätten bei Tradition oder bei Jurisprudenz besprochen werden können; es sind dies namentlich mehrere von Essojūṭī. Ihre Behandlung schien mir aber auch in der vorliegenden Abtheilung des Werkes zulässig und von grösserem Interesse, weil sie hier im Zusammenhang, bei Beschreibung der Ansichten über einzelne Seiten der Lebensführung und Beschäftigungen, mehr zur Geltung kommen. In dem 10. Buche Astronomie habe ich die Tabellen und Kalender, so weit es mir möglich war, beschrieben, ferner die verschiedenen astronomischen Instrumente bei einander, so gut es ging, besprochen. Dass die griechischen Astronomen, ebenso wie nachher die Mathematiker, für sich behandelt wurden, verstand sich wol von selbst. Auf die systematischen Werke und Einzelabhandlungen der Araber habe ich, bei ungenügender Kenntniss der Sache, wenigstens ernsten Fleiss verwendet. Die Astrologie mit der Astronomie zu verknüpfen war nothwendig, weil sich beide vielfach berühren und auch wissenschaftliche Behandlung der Astronomie leicht in das Grenzgebiet hinüberstreift. — Dass ich im 11. Buch Mathematik in der 2. und 3. Abtheilung

keine Unterabschnitte gemacht und z. B. nicht die Schriften über Flächenlehre und über Kreislehre je für sich besprochen habe, möge man mit der geringen Anzahl der in Betracht zu ziehenden Handschriften entschuldigen. Ueber das 12. Buch Geographie habe ich zu bemerken, dass dies Fach zwar die gewöhnlichen Werke, aber sonst wenig Hervorragendes enthält und dass viele wichtige Schriften fehlen. Am inhaltvollsten sind noch die Abschnitte Klöster und Wallfahrtörter und Reisebeschreibungen. Dass ich die Geographie an dieser Stelle behandelt habe und nicht in Verbindung mit der Geschichte, wie es gewöhnlich geschieht, passte besser in den Rahmen meiner ganzen Arbeit. Die Beschreibung von Städten und Ländern greift ja oft genug in das Gebiet der Geschichte über, aber es ist doch nicht immer der Fall; Reiseberichte sind persönliche Erlebnisse und gehören als solche nicht zu der Geschichte, u. s. w. Ausserdem bin ich der Ansicht, dass die Geographie eher den Naturwissenschaften zuzuweisen ist als der Geschichte. — Die Anzahl der Werke über die Naturreiche, welche in dem 13. Buch zusammengestellt sind, ist nicht gross; am interessantesten darunter sind die Pferdebücher. Die Schriften über Landwirthschaft haben ihre Stelle in dem Abschnitt über die Pflanzen gefunden; es ist darunter eine nach Abfassung und Schrift sehr alte Handschrift. Das 14. Buch behandelt die Medicin. Dies Fach ist in diesen Sammlungen im Ganzen gut vertreten und enthält, so ziemlich, die hauptsächlichsten Werke. Von Anatomie und Chirurgie kann zwar nicht viel die Rede sein, aber für die allgemeine und specielle Therapie ist gut gesorgt, Schriften über die Pest sind genug vorhanden und solche über das geschlechtliche Leben mit Vorliebe gesammelt. Auch die Diätetik ist nicht zu kurz gekommen und Werke über die Heilmittellehre finden sich hier in grosser Zahl. Das medicinische Fach hat sich von jeher durch Aufnahme von Fremdwörtern hervorgethan; auch im Arabischen spielen diese zur Bezeichnung von Krankheiten und Heilmitteln eine bedeutende Rolle: sie sind meistens dem Griechischen entlehnt. Als solche aber ist ihre Bedeutung gewöhnlich nicht verstanden und ihre Form ist in den Handschriften oft zur Unkenntlichkeit entstellt. Ich habe mich bemüht, die richtige Form herzustellen; dies ist mir mit Anstrengung und grossem Zeitaufwand oft gelungen, aber nicht immer. Bei diesem Fach der Medicin habe ich noch mehr als bei den übrigen den Uebelstand empfunden, den Druck des Werkes nicht am Aufbewahrungsorte der Handschriften überwachen zu können; vorkommende Zweifel und Bedenken bei einzelnen Stellen

hätten sich dann vielleicht bei nochmaliger Prüfung der betreffenden Handschriften beseitigen lassen. Bei dem Entgegenkommen der General-Direction der Königlichen Bibliothek, welches ich viele Jahre hindurch erfahren habe, würden mir die fraglichen Handschriften ohne Zweifel sofort überschickt sein, aber im Ganzen wäre eine nicht geringe Verzögerung des Druckes eingetreten, welche zu vermeiden mir rathsam erschien. Etwaige Versehen und Fehler dieser Art bitte ich daher unter den obwaltenden Verhältnissen zu entschuldigen.

GREIFSWALD, den 14. Juli 1893.

W. Ahlwardt.